

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الشَّعْرَ
رِيشًا وَجَعَلَ لَكُمُ الْيَوْمَ الْآخِرَ كَالْأَوَّلِ

إِرْشَادُ السَّارِي
لِشَرْحِ صَحِيحِ الْبُخَارِيِّ

Kastallânî

SAHÎH-İ BUHÂRÎ ŞERHİ

İrşâdu's-sârî
li-şerhi
Sahihî'l-Buhârî

6

SAHÎH-i BUHÂRÎ ŞERHİ

İrşâdu's-Sârî

li-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî

eI-KASTALLÂNÎ

**Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn
Ahmed b. Muhammed**

(öl. 923/1517)

إِرشَادُ السَّارِئِي
لِشرحِ صحيحِ البخاري

Sahih-i Buhârî Şerhi

1. baskı – İstanbul

Cilt 6

Ağustos 2019

Özgün adı: İrşâdu's-Sârî li-şerhi Sahihi'l-Buhârî

Yazarı: Şihâbuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed eş-Şâfiî el-Kastallânî (öl. 923/1517).

Arapça neşir: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Muhammed Abdulazîz el-Hâlidî tashihi ile, Beyrut 1438/2017, 4. baskı, 15 cilt.

İSBN: 978-605-4659-31-9

Tercüme: Hüseyin Yıldız

Redaksiyon: Yusuf Özbek

Kapak: Edib Agagjyshi

Baskı ve Cilt: Step Ajans Matbaacılık Ltd Şti.

Göztepe Mah. Bosna Cad. No. 11

Bağcılar/ İSTANBUL

Tel: 0212.4468846 Matb. Sertifika No: 45522

İsteme ve Haberleşme Adresi

www.ocakyayincilik.com

OCAK YAYINCILIK

Millet Cad. Gülsen Apt.

No. 19 Kat: 4 D. 7

Yusufpaşa

Aksaray, İstanbul

GSM: 05353107416 (Yusuf Özbek)

İÇİNDEKİLER

24. UMRE KİTABI	17
1- UMRENİN VUCÛBİYETİ VE FAZİLETİ	17
2- HACDAN ÖNCE UMRE YAPAN KİŞİ	21
3- RESÛLULLAH (sallallahu aleyhi vesellem) KAÇ DEFA UMRE YAPMIŞTIR?	23
4- RAMAZAN AYINDA UMRE	33
5- MUHASSAB GECESİ VE DİĞER GECELERDE UMRE YAPMAK	36
6- TEN'ÎM'DEN UMRE YAPMAK	39
7- HACDAN SONRA KURBANSIZ UMRE YAPMAK	47
8- UMRE SEVABI YORGUNLUK MİKTARINA GÖREDİR	50
9- UMRE YAPAN KİŞİNİN UMRE TAVAFINI BİTİRİP MEKKE'DEN ÇIKMASI DURUMUNDA UMRE TAVAFI VEDA TAVAFI YERİNE GEÇER Mİ?	52
10- HACDA YAPILANLAR UMREDE DE YAPILIR	56
11- UMRE YAPAN KİŞİ NE ZAMAN İHRAMDAN ÇIKAR?	60
12- KİŞİNİN HAC VEYA UMRE VEYA GAZVEDEN DÖNDÜĞÜNDE SÖYLEYECEĞİ SÖZLER	68
13- HACILARI KARŞILAMAK VE BİR BİNEĞE ÜÇ KİŞİ BİNMEK	71
14- YOLCUNUN EVİNE GÜNDÜZ VAKTİ DÖNMESİ	73
15- YOLCUNUN EVİNE AŞİY VAKTİ GİRMESİ	74
16- ŞEHRE GELEN YOLCU EVİNE GECE VAKTİ GİRMESİN	74
17- ŞEHRE YAKLAŞAN YOLCUNUN BİNEĞİNİ HIZLANDIRMASI	75
18- YÜCE ALLAH'IN: "EVLERE KAPILARINDAN GİRİN" BUYRUĞU	77
19- YOLCULUK AZAPTAN BİR PARÇADIR	79
20- YOLCU ACİL DURUMLARDA AİLESİNE DÖNÜŞÜ HIZLANDIRIR	81
24. MUHSAR KİTABI	83

1- UMRE YAPACAK KİŞİNİN ALIKONULMASI	83
2- HACDA İHSÂR	90
3- İHSÂR DURUMUNDA TIRAŞTAN ÖNCE KURBAN KESMEK	93
4- ALIKONULAN KİŞİYE KAZA GEREKMEDİĞİNİ SÖYLEYENLER	96
5- YÜCE ALLAH'IN "SİZDEN HER KİM HASTA OLURSA YAHUT BAŞINDAN BİR RAHATSIZLIĞI VARSA, ORUÇ VEYA SADAKA VEYA KURBAN OLMAK ÜZERE FİDYE GEREKİR" BUYRUĞUNA GÖRE KİŞİNİN MUHAYYER OLMASI, ORUCUN DA ÜÇ GÜN OLMASI	101
6- YÜCE ALLAH'IN "VEYA SADAKA" BUYRUĞU, BUNUN DA ALTI MİSKİNİ DOYURMAK OLMASI	103
7- FİDYEDE DOYURMA BİRER SÂ'DIR	105
8- FİDYEDE KURBAN KOYUNDUR	107
9- YÜCE ALLAH'IN "HACDA REFES YOKTUR"	110
10- YÜCE ALLAH'IN "HACDA REFES, GÜNAHA SAPMAK VE KAVGA ETMEK YOKTUR"	111
28. AVLANMANIN CEZASI KİTABI	113
1- AVLANMA VE BENZERİ ŞEYLERİN CEZASI	113
2- İHRAMDA OLMAYANIN HEDİYE ETTİĞİ AV ETİNDEN İHRAMLI OLAN YİYEBİLİR	115
3- İHRAMDA OLANLARIN GÜLMESİYLE İHRAMDA OLMAYAN KİŞİNİN AVI FARKETMESİ	121
4- İHRAMDA OLAN KİŞİ AV KONUSUNDA İHRAMDA OLMAYAN KİŞİYE YARDIM ETMEZ	124
5- İHRAMDA OLAN KİŞİ İHRAMDA OLMAYAN BİRİNİN AVLAMASI İÇİN BİR HAYVANA İŞARET ETMEZ	127
6- İHRAMDA OLAN KİŞİ İHRAMDA OLMAYAN KİŞİNİN KENDİSİNE HEDİYE ETTİĞİ CANLI YABANİ EŞEĞİ KABUL ETMEZ	133
7- İHRAMDA OLAN KİŞİNİN ÖLDÜREBİLECEĞİ HAYVANLAR	138

8- HAREM'İN AĞAÇLARI KESİLMEZ	145
9- HAREM'İN AV HAYVANI ÜRKÜTÜLMEZ	149
10- MEKKE'DE SAVAŞ HELAL DEĞİLDİR	153
11- İHRAMLININ HACAMAT YAPMASI	158
12- İHRAMLININ EVLENMESİ	160
13- İHRAMLI ERKEK VE KADINLARA HARAM OLAN KOKULAR	162
14- İHRAMLININ YIKANMASI	168
15- PABUÇ BULAMAYAN İHRAMLININ MEST GİYMESİ	171
16- İZAR BULAMAYAN İHRAMLININ UZUN DON GİYMESİ	176
17- İHRAMLININ SİLAH TAŞIMASI	177
18- HAREM BÖLGESİ VE MEKKE'YE İHRAMSIZ GİRMEK	179
19- BİLMEYEN KİŞİNİN ÜZERİNDE GÖMLEK VARKEN İHRAMA GİRMESİ	183
20- İHRAMLININ ARAFAT'TA ÖLMESİ	187
21- İHRAMLININ ÖLMESİ DURUMUNDA UYGULANAN SÜNNET	189
22- ÖLEN KİŞİ ADINA HAC EDA ETMEK VE ADAĞI YERİNE GETİRMEK, ERKEĞİN KADIN ADINA HACCEDEBİLMESİ	190
23- BİNEK ÜZERİNDE DURAMAYAN KİŞİ ADINA HAC CETMEK	193
24- KADININ ERKEK ADINA HAC CETMESİ	196
25- ÇOCUKLARIN HAC CETMESİ	197
26- KADINLARIN HAC CETMESİ	202
27- KİŞİNİN KÂBE'YE YÜRÜMEYİ ADAMASI	212
29. MEDİNE'NİN FAZİLETLERİ	217
1- MEDİNE'NİN HARAM BÖLGE OLMASI	217
2- MEDİNE'NİN FAZİLETİ VE İNSANLARI TEMİZLEMESİ	226
3- MEDİNE TÂBE'DİR	229
4- MEDİNE'NİN İKİ TAŞLIĞI	232

5- MEDİNE'DEN YÜZ ÇEVİRMEK	233
6- İMANIN MEDİNE'DE TOPLANMASI	238
7- MEDİNE AHALİSİNE KÖTÜLÜK DÜŞÜNENLERİN GÜNAHI	239
8- MEDİNE'NİN YÜKSEK BİNALARI	240
9- DECCÂL MEDİNE'YE GİREMEZ	242
10- MEDİNE PİS OLANI TEMİZLER	248
BÂB	252
11- RESÛLULLAH'IN (sallallahu aleyhi vesellem), MEDİNE'NİN BIRAKILMASINI KERİH GÖRMESİ	BOŞ 254
12- BÂB	255
30. ORUÇ KİTABI	263
1- RAMAZAN ORUCUNUN FARZİYETİ VE YÜCE ALLAH'IN: "EY İMAN EDENLER! ORUÇ SİZDEN ÖNCE GELİP GEÇMİŞ ÜMMETLERE FARZ KILINDIĞI GİBİ SİZE DE FARZ KILINDI. UMULUR Kİ KORUNURSUNUZ" BUYRUĞU	263
2- ORUCUN FAZİLETİ	269
3- ORUÇ KEFÂRETTİR	275
4- REYYÂN ORUÇ TUTANLAR İÇİNDİR	277
5- "RAMAZAN" MI YOKSA "RAMAZAN AYI" MI DENİLİR? HER İKİ KULLANIMI DA CAİZ GÖRENLER	281
6- KİŞİNİN RAMAZAN ORUCUNU İMAN EDEREK, KARŞILIĞINI ALLAH'TAN BEKLEYEREK VE NİYET EDEREK TUTMASI	287
7- RESÛLULLAH (sallallahu aleyhi vesellem) RAMAZAN AYINDA HER ZAMANKİNDEN DAHA FAZLA CÖMERT OLURDU	289
8- ORUÇLU KİŞİNİN YALANI VE YALANLA İŞ YAPMAYI BIRAKMAMASI	291
9- KİŞİ, KENDİSİNE SÖVÜLDÜĞÜ ZAMAN: "BEN ORUÇLUYUM" DER Mİ?	293

10- BEKARLIKTAN DOLAYI NEFSİNE KORKAN KİŞİNİN ORUÇ TUTMASI	296
11- RESÛLULLAH'IN (sallallahu aleyhi vesellem): "HİLALİ GÖRDÜĞÜNÜZDE ORUÇ TUTUN, BİR DAHA GÖRDÜĞÜNÜZDE ORUCU BİTİRİN" BUYRUĞU	298
12- BAYRAM AYLARI EKSİK OLMAZLAR	306
13- RESÛLULLAH'IN (sallallahu aleyhi vesellem): "BİZ ÜMMİ BİR TOPLULUĞUZ, HESAP KİTAP BİLMİYİZ" BUYRUĞU	309
14- RAMAZANDAN BİR VEYA İKİ GÜN ÖNCE ORUÇ TUTMAK	310
15- YÜCE ALLAH'IN: "ORUÇ TUTTUĞUNUZ GÜNLERİN GECEŚİ KADINLARINIZA YAKLAŞMANIZ SİZE HELAL KILINDI, ONLAR SİZİN ÖRTÜNÜZ, SİZ DE ONLARIN ÖRTÜLERİSİNİZ. ALLAH, NEFSİNİZE GÜVENEMİYECEĞİNİZİ BİLİYORDU, BU SEBEPLE TÖVBENİZİ KABUL EDİP SİZİ AFFETTİ; ARTIK ONLARA YAKLAŞABİLİRSİNİZ. ALLAH'IN SİZİN İÇİN TAKDİR ETTİĞİNİ DİLEYİN" BUYRUĞU	313
16- YÜCE ALLAH'IN: "TAN YERİNDE, BEYAZ İPLİK SİYAH İPLİKTEN SİZCE AYIRT EDİLİNCEYE KADAR, YİYİN İÇİN, SONRA ORUCU GECEYE KADAR TAMAMLAYIN" BUYRUĞU	318
17- RESÛLULLAH'IN "BİLAL'IN EZANI SAHURUNUZA ENGEL OLMASIN" BUYRUĞU	322
18- SAHURUN GECİKTİRİLMESİ	324
19- SAHUR İLE SABAH NAMAZI ARASINDA NE KADARLIK BİR ZAMAN VARDIR?	325
20- VACİP OLMAYAN SAHURUN BEREKETİ	326
21- KİŞİNİN GÜNDÜZ VAKTİ ORUCA NİYETLENMESİ	329
22- ORUÇLUNUN CÜNÜP OLARAK SABAHLAMASI	333
23- ORUÇLU İÇİN MÜBÂŞERE	337
24- ORUÇLUNUN ÖPMESİ	340

25- ORUÇLUNUN YIKANMASI	344
26- ORUÇLUNUN UNUTARAK BİR ŞEY YİYİP İÇMESİ	350
27- ORUÇLUNUN YAŞ VE KURU MİSVAKLA AĞZINI FIRÇALAMASI	353
28- RESÛLULLAH'IN "ABDEST ALAN KİŞİ BURNUNA SU ÇEKSİN" BUYRUĞU	358
29- KİŞİNİN RAMAZANDA CİNSEL İLİŞKİYE GİRMESİ	360
30- RAMAZANDA CİNSEL İLİŞKİYE GİRİP DE VERECEK BİR ŞEYİ OLMAYAN KİŞİ KENDİSİNE SADAKA VERİLMESİ DURUMUNDA BUNU KEFARET YAPAR	365
31- RAMAZANDA CİNSEL İLİŞKİYE GİREN KİŞİ ŞAYET MUHTAÇ BİRİ İSE KEFARETİ AİLESİNE YEDİREBİLİR Mİ?	371
32- ORUÇLUNUN KAN ALDIRMASI VE KUSMASI	375
33- YOLCULUKTA ORUÇ TUTMA VE TUTMAMA	383
34- KİŞİNİN RAMAZANDAN BİRKAÇ GÜN ORUÇ TUTTUKTAN SONRA YOLCULUĞA ÇIKMASI	388
35- BÂB	390
36- RESÛLULLAH'IN (sallallahu aleyhi vesellem) AŞIRI SICAKLARDA KENDİSİNE GÖLGELİK YAPILAN KİŞİ KONUSUNDA: "YOLCULUK ESNASINDA ORUÇ TUTMAK İSTENEN BİR İBADET DEĞİLDİR" BUYURMASI	391
37- RESÛLULLAH'IN (sallallahu aleyhi vesellem) ASHÂBİ ORUÇ TUTUP TUTMAMA KONUSUNDA BİRBİRLERİNİ AYIPLAMAZDI	393
38- KİŞİNİN YOLCULUK ESNASINDA İNSANLAR GÖRSÜN DİYE ORUCUNU BOZMASI	394
40- RAMAZAN ORUCUNUN KAZASI NE ZAMAN EDA EDİLİR	400
41- HAYIZ OLAN KADIN ORUÇ İLE NAMAZI BIRAKIR	404
42- KİŞİNİN ORUÇ BORCU VARKEN ÖLMESİ	405
43- ORUÇLUNUN İFTAR ETMESİ NE ZAMAN HELAL OLUR?	411

44 KİŞİ KOLAYINA GELECEK ŞEKİLDE SU VE BAŞKA BİR ŞEYLE İFTARINI YAPABİLİR	415
45 İFTARI ERKENDEN YAPMAK	417
46- RAMAZANDA İFTARI YAPTIKTAN SONRA GÜNEŞİN GÖRÜNMESİ	420
47- ÇOCUKLARIN ORUÇ TUTMASI	421
48- VİSÂL ORUCU	424
49- ÇOKÇA VİSÂL ORUCU TUTANLARIN CEZALANDIRILMASI	432
50- SAHURA KADAR VİSÂL ORUCU TUTMAK	435
51- KİŞİNİN NAFİLE ORUÇ TUTAN KARDEŞİNE ONU BOZMASI İÇİN AND VERMESİ, KENDİSİ İÇİN DAHA HAYIRLI İSE BU ŞEKİLDE ORUCUNU BOZAN KİŞİYE KAZA GEREKMEDİĞİNİN SÖYLENMESİ	437
52- ŞABAN AYI ORUCU	443
53- RESÛLULLAH'IN NAFİLE ORUÇ TUTMA ŞEKLİ	447
54- MİSAFİRİN ORUÇTAKİ HAKKI	451
55- BEDENİN ORUÇTAKİ HAKKI	453
56- TÜM YILI ORUÇLU GEÇİRMEK	456
57- AİLENİN ORUÇTAKİ HAKKI	460
58- GÜNAŞIRI ORUÇ TUTMAK	463
59- HZ. DÂVUD'UN ORUCU	465
60- HER AYIN 13, 14 VE 15. GÜNLERİ OLAN EYYÂMU'L-BÎD DENİLEN GÜNLERDE ORUÇ TUTMAK	469
61- ORUÇLU KİŞİNİN BİRİLERİNİ ZİYARET EDİP DE YANLARINDA ORUCUNU BOZMAMASI	475
62- AYIN SONUNDA ORUÇ TUTMAK	477
63- CUMA GÜNÜ ORUCU, CUMA GÜNÜ ORUÇLU BİR ŞEKİLDE GÜNE BAŞLAYAN KİŞİNİN O ORUCU BOZMASININ GEREKMESİ	480

64- İBADETLER İÇİN GÜN TAHSİSİ YAPILABİLİR Mİ?	486
65- AREFE GÜNÜ ORUCU	487
66- RAMAZAN BAYRAMI GÜNÜ ORUCU	491
67- KURBAN BAYRAMI GÜNÜ ORUCU	493
68- TEŞRİK GÜNLERİ ORUCU	498
69- ÂŞÛRÂ GÜNÜ ORUCU	504
31. TERAVİH NAMAZI KİTABI	518
1- RAMAZAN GECELERİNİ İBÂDETLE GEÇİREN KİMSENİN FAZİLETİ	518
32. KADİR GECEŚİNİN FAZİLETİ KİTABI	530
1- KADİR GECEŚİNİN FAZİLETİ	531
2- KADİR GECEŚİNİ SON YEDİ GÜNDE ARAMAK	536
3- KADİR GECEŚİNİ SON ON GÜNÜN İÇİNDEKİ TEKLİ GECELERDE ARAMAK	540
4- İNSANLARIN MÜNAZAA ETMESİ SEBEBİYLE KADİR GECEŚİNİN TAYİNİ BİLGİŚİNİN KALDIRILMASI	547
5- RAMAZANDA SON ON GÜN İÇİNDE AMEL ETMEK	552
33. İTİKÂF BÖLÜMLERİ	553
1- SON ON GÜNDE İTİKÂFA GİRMEK VE BÜTÜN MESCİDLERDE İTİKÂFA GİRİLEBİLMESİ	554
2- HAYIZLI KADININ İTİKÂFTA OLAN KİŞİNİN SAÇLARINI TARAYABİLMESİ	559
3- KİŞİNİN ANCAK İHTİYAÇ HALİNDE EVE GİREBİLMESİ	560
4- İTİKÂF OLAN KİŞİNİN YIKANMASI	561
5- GECELEYİN İTİKÂF	562
6- KADINLARIN İTİKÂFA GİRMESİ	564
7- MESCİDDE ÇADIRLAR KURMAK	566

8- İTİKÂFA GİREN KİMSE İHTİYAÇLARINDAN DOLAYI MESCİDİN KAPISINA ÇIKABİLİR Mİ?	567
9- İTİKÂF VE ALLAH RESÛLÜ'NÜN (sallallahu aleyhi vesellem) AYIN YİRMİNCİ SABAHINDA DIŞARI ÇIKMASI	571
10- ÖZÜR KANI GELEN KİŞİNİN İTİKÂFA GİRMESİ	572
11- KADININ İTİKÂFTA OLAN KOCASINI ZİYARET ETMESİ	573
12- İTİKÂFTA OLAN KİMSE KENDİNİ MÛDAFAA EDEBİLİR Mİ?	576
13- İTİKÂFINDAN SABAH VAKTİ ÇIKAN KİMSE	578
14- ŞEVVÂL AYINDA İTİKÂFA GİRMEK	580
15- İTİKÂFA GİRİP TE ORUÇ TUTMAYI ŞART GÖRMEYEN KİMSE	582
16- KİŞİNİN CAHİLİYE DÖNEMİNDE İTİKÂF GİRMEYİ ADAYIP, SONRA MÜSLÜMAN OLMASI	583
17- RAMAZANIN ORTASINDAKİ ON GÜNDE İTİKÂFA GİRMEK	583
18- İTİKÂF ETMEK İSTEYİP İTİKÂFA GİREN VE SONRADAN İTİKÂFTAN ÇIKMAK İSTEYEN KİMSE	585
19- İTİKÂFTA OLAN KİŞİNİN YIKATMAK İÇİN BAŞINI ODAYA SOKMASI	586
34. ALIŞVERİŞLER KİTABI	587
YÜCE ALLAH'IN ŞU BUYRUĞU: "OYSA ALLAH ALIŞVERİŞİ HELAL, FAİZİ HARAM KILDI"	588
1. YÜCE ALLAH'IN ŞU BUYRUĞU: "NAMAZ BİTİNCE YERYÜZÜNE YAYILIN; ALLAH'IN LÜTFUNDAN RIZIK İSTEYİN; ALLAH'I ÇOK ANIN Kİ SAADETE ERİŞESİNİZ. ONLAR BİR KAZANÇ VEYA BİR EĞLENCE GÖRDÜKLERİNDE, SENİ AYAKTA BIRAKARAK ORAYA YÖNELDİLER. DE Kİ: "ALLAH KATINDA OLAN, EĞLENCEDEN DE, KAZANÇTAN DA HAYIRLIDIR. ALLAH, RIZIK VERENLERİN EN İYİSİDİR." "MALLARINIZI ARANIZDA HAKSIZLIKLA DEĞİL, KARŞILIKLI RIZA İLE YAPILAN TİCARETLE YEYİN."	590

2. HELAL BELLİDİR, HARAM DA BELLİDİR. BUNLAR ARASINDA ŞÜPHELİ OLAN ŞEYLER VARDIR	599
3. MÜŞEBBİHÂT KELİMESİNİN TEFSİRİ	602
4. UZAK DURULACAK ŞÜPHELİ ŞEYLER	609
5. VESVESE VE BENZERİ ŞEYLERİ ŞÜPHELİ ŞEYLERDEN GÖRMEYENLER	610
6. YÜCE ALLAH'IN ŞU BUYRUĞU: "ONLAR BİR KAZANÇ VEYA BİR EĞLENCE GÖRDÜKLERİNDE, SENİ AYAKTA BIRAKARAK ORAYA YÖNELDİLER.	612
7 MALI NEREDEN KAZANDIĞINI ÖNEMSEMİYEN KİMSE	613
8. KARADA YAPILAN TİCARET VE YÜCE ALLAH'IN: "ÖYLE ADAMLAR VARDIR Kİ, ONLARI NE BİR TİCÂRET, NE BİR ALIŞVERİŞ ALLAH'I ZİKRETMEKTEN ALIKOYMAZ"	614
9. TİCARET İÇİN ÇIKMAK VE YÜCE ALLAH'IN: "YERYÜZÜNE YAYILIN; ALLAH'IN LÜTFUNDAN RIZIK İSTEYİN" BUYRUĞU	617
10. DENİZDE YAPILAN TİCARET	620
11- YÜCE ALLAH'IN ŞU BUYRUĞU: "ONLAR BİR KAZANÇ VEYA BİR EĞLENCE GÖRDÜKLERİNDE, SENİ AYAKTA BIRAKARAK ORAYA YÖNELDİLER."	622
12- YÜCE ALLAH'IN ŞU BUYRUĞU: "KAZANDIKLARINIZIN TEMİZLERİNDEN... SARFEDİN.	623
13- RIZKINDA GENİŞLİK İSTEYEN KİŞİ	626
14- RESÛLULLAH'IN (sallallahu aleyhi vesellem) VERESİYE SATIN ALMASI	627
15- KİŞİNİN KAZANMASI VE KENDİ ELİYLE ÇALIŞMASI	630
16- ALIŞVERİŞTE MÜLAYİM VE MÜSAMAHAKAR OLMAK, BİR HAK TALEB EDEN BUNU İFFETLİ BİR ŞEKİLDE İSTESİN	635
17- (BORÇLU) ZENGİNE MÜHLET VEREN KİŞİ	636
18- FAKİRE MÜHLET VEREN KİŞİ	639

19- SATAN VE ALANIN, (MAL VE BEDELİNİN KUSURUNU) BİRBİRLERİNDEN GİZLEMİYİP SÖYLEYEREK SAMİMİ DAVRANMASI	642
20- ÇEŞİTLİ CİNSLERDEN HURMANIN KARIŞIK OLARAK SATILMASI	644
21- ET SATAN VE KASAP HAKINDA SÖYLENENLER	645
22- ALIŞVERİŞTE YALAN SÖYLEMENİN VE KUSURU GİZLEMENİN BEREKETİ GİDERİP YOK ETMESİ	647
23- YÜCE ALLAH'IN ŞU BUYRUĞU: "EY İNANANLAR! FAİZİ KAT KAT ALARAK YEMEYİN. ALLAH'TAN SAKININ Kİ BAŞARIYA ERİŞESİNİZ."	649
24- FAİZ YİYEN, ŞAHİTLİK EDEN VE BUNU YAZAN	650
25- YÜCE ALLAH'IN ŞU BUYRUĞU SEBEBİYLE FAİZ YEDİRENİN DURUMU	653
26- YÜCE ALLAH'IN: "ALLAH FAİZİ EKSİLTİR, SADAKALARI BEREKETLENDİRİR. ALLAH PEK NANKÖR OLAN HİÇBİR GÜNAHKARI SEVMEZ"	656
27- ALIŞVERİŞ ESNASINDA YEMİN ETMENİN MEKRUHLUĞU	657
28- KUYUMCU HAKKINDA SÖYLENENLER	659
29- DEMİRCİ HAKKINDA SÖYLENENLER	663
30- TERZİ HAKKINDA SÖYLENENLER	665
31- DOKUMACI HAKKINDA SÖYLENENLER	667
32- MARANGOZ	668
33- KİŞİNİN KENDİ İHTİYAÇLARINI BİZZAT SATIN ALMASI	671
34- BİNEK HAYVANI VE EŞEK SATIN ALMAK	672
35- CAHİLİYE DÖNEMİNDE MEVCUT OLUP İSLAM DÖNEMİNDE DE İNSANLARIN ALIŞVERİŞ YAPTIKLARI ÇARŞILAR	678
36- SUYA KANMAYAN VEYA UYUZ DEVELERİ SATIN ALMAK	679

37- FİTNE GÜNLERİNDE VE FİTNE OLMADIĞI ZAMANLARDA SİLAH SATMAK	681
38- ATTÂR VE MİSK SATMAK	683
39- HACAMATÇIYLA İLGİLİ RİVAYETLER	684
40- KADIN VE ERKEKLER İÇİN GİYİLMESİ MEKRUH OLAN GİYECEKLERİN TİCARETİNİ YAPMAK	687
41- MALIN FİYATINI TAKDİR ETMEK MAL SAHİBİNİN HAKKIDIR	690
42- KAÇ MUHAYYERLİK CAİZ OLUR?	691
43- MUHAYYERLİK KONUSUNDA BİR VAKİT BELİRTİLMEMİŞSE ALIŞVERİŞ GEÇERLİ OLUR MU?	695

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

٢٦ - العُمْرَة

26. UMRE KİTABI

١ - بَابُ وُجُوبِ الْعُمْرَةِ وَفَضْلِهَا

1- UMRENİN VUCÛBİYETİ VE FAZİLETİ

وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - لَيْسَ أَحَدٌ إِلَّا وَعَلَيْهِ حَجَّةٌ وَعُمْرَةٌ وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - إِنَّهَا لَقَرِيبَتُهَا فِي كِتَابِ اللَّهِ ﴿وَأَعْمُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾

İbn Ömer şöyle demiştir: “Her bir kişinin bir hac ve bir umre borcu vardır.”

İbn Abbâs da şöyle demiştir: “Allah’ın Kitâb’ında umre, hac ile birlikte zikredilmiş, «**Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın**»¹ denilmiştir.”

Umre, sözlük anlamı itibariyle ziyaret demektir. Mamur olan bir yere gitmek anlamında olduğu da söylenmiştir. Şerî olarak ise özel şartlar altında bazı vecibeleri yerine getirmek üzere Kâbe’yi ziyaret etmek anlamındadır.

İbn Huzeyme, Dârekutnî ve Hâkim’in mevsûl olarak bildirdiğine göre Abdullah b. Ömer, mükellef olan her bir kişinin imkanı olması halinde hac ile umre yapmasının kendisine farz olduğunu söylemiştir.

Şâfiî ve Saîd b. Mansûr’un “Süfyân b. Uyeyne — Amr b. Dînâr — Tâvus” kanalıyla mevsûl olarak bildirdiğine göre Abdullah b. Abbâs hac ile umrenin Allah’ın Kitâb’ında “**Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın**”² âyetinde birlikte zikredildiğini söylemiştir. Âyette umre hacca atfedildiği için de onun

¹ Bakara Sur. 196

² Bakara Sur. 196

gibi farzdır. Âyete göre ibadeti tamamlamak farz ise ona başlamak da farzdır.

Beyhakî'nin *Ma'rife*'de zikrettiğine göre Şâfiî şöyle demiştir: “Kur’ân’da bu yönde gelen âyetlerin zahirinden anlaşıldığına ve âlimlerin de evla gördüğüne göre umre vaciptir. Zira Yüce Allah «**Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın**»¹ âyetinde umreyi hac ile birlikte zikretmiştir. Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) hacdan önce umre yapmıştır. Bunun yanında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) umre için ihrama girilmesini, tavaf, sa’y, başı tıraş etme ve mikât ile umreden çıkılmasını emretmiştir. Hacda yapılan ibadetler ise umrede yapılandan daha fazladır. Aksi bir delâlet olmadıkça da bu konuda Kur’ân’daki âyetin zahirine göre hüküm vermek önceliklidir.”

Tirmizî'nin de bildirdiğine göre Şâfiî: “Umre sünnettir. Ancak bildiğimiz kadarıyla âlimlerden hiçbiri umreyi terk etmeye ruhsat vermiş değildir. Umrenin nafil olduğu konusunda sâbit bir şey de bulunmamaktadır” demiştir. Zeynüddîn el-İrâkî'ye göre Şâfiî'nin âlimlerden hiçbirinin terk edilmesi konusunda ruhsat vermemesini dile getirmesi “sünnet” sözünün “vacip değildir” anlamında olmadığını göstermektedir. Bildiğimiz mânâda sünnette vacibin aksine terk edilme konusunda ruhsat olabilir. Fakat sünnet genel olarak yol, yöntem, uygulama anlamında da kullanılır.

Hanbelilere göre umre, hac gibi farzdır. Hanbeli âlimlerden Zerkeşî ise umrenin sünnet olduğunu söylemiştir. Mâliklerde ise meşhur görüşe göre umre nafilidir. Hanefiler de aynı görüştedir.

Hâkim ve Dârekutnî'de zikredilen bir rivayete göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Hac ve umre farz olan iki ibadettir*” buyurmuştur. Ancak Hâkim: “Sahih olan rivayet Zeyd b. Sâbit'ten gelen rivayettir ve söz konusu rivayette bu söz Zeyd'in kendi sözü olarak zikredildi” demiştir. Bu rivayetin isnâdında da zayıf biri görülen İsmâil b. Müslim bulunmaktadır.

Dârekutnî'nin Ömer b. el-Hattâb'dan bildirdiğine göre adamın biri: “Ey Allah'ın Resûlü! İslam nedir?” diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “*Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet etmen, namazı kılman, zekatı vermen ve hac ile umreyi eda etmendir*” buyurmuştur. Dârekutnî bu hadisin isnâdının sahih olduğunu söylemiştir.

İbn Mâce, Beyhakî ve başkalarının sahih isnâdlarla bildirdiğine göre Âişe:

¹ Bakara Sur. 196

“Ey Allah'ın Resûlü! Kadınlara cihad farz mıdır?” diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *“Evet! Ancak içinde savaşıma olmayan bir cihaddır. O da hac ile umredir”* buyurmuştur.

Tirmizî'nin zikrettiği ve sahih bulduğu bir rivayete göre de Rezîn b. Lakît b. Âmir el-Ukaylî, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) gelmiş ve: “Ey Allah'ın Resûlü! Babam hacı ve umreyi eda edemeyecek, yolculuk yapamayacak kadar yaşlı biri” demiş, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ona: *“Babanın yerine hacı ve umreyi eda et”* buyurmuştur.

Umrenin sünnet olduğunu söyleyenler bu konuda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“İslam beş temel üzerine inşa edilmiştir...”* hadisine dayanmışlardır. Zira bu hadiste Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hacı zikrederken umreyi zikretmemiştir. Bunlara göre Dârekutnî'de gelen ve farz olduğunu söyleyen rivayet şâz bir rivayettir.

Farz olmadığını söyleyenler bu konuda yine Tirmizî'de gelen bir rivayeti delil olarak getirmiştir. Haccâc b. Ertaa'nın Muhammed b. el-Münkedir'den bildirdiğine göre Câbir şöyle demiştir: Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem), umrenin farz olup olmadığı sorulunca: *“Değildir, ancak umre yapmanız sizin için daha iyidir”* buyurmuştur.

Tirmizî bu hadis için “hasen sahih” derken, Nevevî, *Şerhu'l-Mülhezzeb*'de: “Hadis âlimleri bu hadisin zayıf olduğu konusunda ittifak etmiştir. Tirmizî'nin «hasen sahih» demesine de kanmamalıdır” demiştir.

Kemâlüddîn b. el-Humâm, *Fethu'l-Kadîr*'de bu konuda şöyle der: “Getirilen tenkitlere rağmen bu hadis «hasen» mertebesinde daha aşağıya inmez. Hasen olan bir hadis de ittifakla huccettir. Dârekutnî her ne kadar Haccâc b. Ertaa'nın huccet biri olmadığını söylese de Tirmizî'den gelen rivayetler Haccâc'ın bu hadisinin «hasen» olduğu konusunda ittifak halindedir. Aynı hadisi İbn Cüreyc de Muhammed b. el-Münkedir kanalıyla Câbir'den rivayet etmiştir. Hadisi başka bir kanalla Câbir'den Taberânî, *M. es-Sağîr*'de ve Dârekutnî de rivayet etmiştir. İsnâdında da zayıf biri olarak görülen Yahya b. Eyyûb bulunmaktadır.

Abdulbâkî b. Kâni'nin de Ebû Hureyre'den naklen bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *«Hac cihad, umre ise nafiledir»* buyurmuştur. Bu hadis de huccet bir hadistir. İbn Ebî Şeybe'nin bildirdiğine göre Abdullah b. Mes'ûd: *«Hac farz, umre ise nafiledir»* demiştir. Örnek lider olarak da

Abdullah b. Mes'ûd yeterlidir. Tirmizî'den gelen rivayetlerin Haccâc'ın hadisinin «hasen» olduğu konusunda ittifak etmesi onu sahih derecesine yükseltmektedir. Aynı şekilde zayıf bir hadisin farklı kanallarla rivayet edilmesi onu hasen derecesine yükseltir. Bu durumda da farz olduğunu söyleyen rivayetler ile nafil olduğunu söyleyen rivayetler aynı sıhhatte olmaktadır. Farz olduğunu söylemek mümkün olabildiği gibi nafil olduğunu söylemek de mümkün olmaktadır. Ancak sâbit olan Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), ashâbının ve tâbiînün bunu yaptığıdır.”

Umrenin müstehab olduğunu söyleyenler de söz konusu âyeti yorumlarken umre ile birlikte zikredilmesinin umrenin farz olacağı anlamına gelmeyeceğini söylemişlerdir. Ancak bu yorum zayıf bir yorumdur. Yine bunlara göre Şa'bî bu âyeti “وَالْعُمْرَةُ” lafzıyla okumuştur. Bu şekilde de umre hacca atfedilmiş olmamakta, umre hacda olduğu gibi farziyet taşımamaktadır.

١٧٧٣ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ سُمَيِّ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «
الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا، وَالْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ» تحفة ١٢٥٧٣

1773- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — Ebû Bekr b. Abdirrahman'ın azatlısı Sumey — Ebû Sâlih es-Semmân” isnâdıyla Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “Yapılan bir umre yapılacak bir diğer umreye kadar işlenecek günahlara keffâret olur. Kabul gören bir haccın karşılığı da cennetten başkası değildir.”

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

Sumey, Ebû Bekr b. Abdirrahman b. el-Hâris b. Hişâm'ın azatlısıdır. Hicri 130 yılında Kudayd'de öldürülmüştür. Bu hadisi ise *Sahîh*'deki tek kanallı hadislerden biridir. Zira Sumey bunu rivayette tek kalmıştır. Ancak âlimler bu konuda hadise ihtiyaç duyunca Mâlik, Süfyân b. Uyeyne, Süfyân es-Sevrî ve başkaları da rivayet etmişlerdir. Hatta Süheyl b. Ebî Sâlih de bunu Sumey kanalıyla babası Ebû Sâlih'ten rivayet etmiştir. Süheyl bu hadisi doğrudan babası Ebû Sâlih'ten işitmemiş gibidir. Bu şekilde de Sumey'in bu hadisi rivayette tek kalması gerçekleşmiş olmaktadır.

Ebû Sâlih, Zekvân es-Semmân'dır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), yapılan bir umrenin, diğer umreye kadar işlenecek büyük günahlar dışındaki günahlara kefâret olacağını bildirmiştir. Hadisin zahirinden anladığımız kadarıyla bu günahlara kefâret olan umre ilk umredir. Çünkü hadiste günahlara kefarete olacağı bildirilen umre bu umredir. Ancak hadisi mânâ olarak düşündüğümüzde günahlara kefarete olacak umrenin ikinci umre olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü günahlara yönelik bir kefareten söz edilmesi için günahların işlenmiş olması gerekmektedir.

Bazıları: “Büyük günahlardan sakınmak küçük günahlara kefarettir. Bu durumda böylesi bir umre neyin kefareti olacaktır?” demiştir. Cevap olarak denilebilir ki umrenin günahlara kefarete olması belli bir zaman dilimi için geçerlidir. Büyük günahlardan sakınmanın diğer günahlara kefarete olması ise geneldir ve bir zamana bağlı değildir. Bu açıdan ikisi birbirinden farklıdır.

Yine Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre günah, riya, cinsel ilişki, kötü söz ve kavga olmadan eda edilen bir hacın karşılığı sadece günahların bağışlanması değil, bunun yanında cennettir.

Tirmizî'nin Abdullah b. Mes'ûd'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Hac ile umreyi ard arda yapınız. Zira bu ikisi körüğün demir, altın ve gümüşün pasını gidermesi gibi fakirliği ve günahları yok eder. Kabul görmüş bir hacın karşılığı da cennetten başkası değildir*” buyurmuştur.

Başlık hadisini Müslim¹ ve Tirmizî de rivayet etmişlerdir.

۲ - باب مَنِ اعْتَمَرَ قَبْلَ الْحَجِّ

2- HACDAN ÖNCE UMRE YAPAN KİŞİ

۱۷۷۴ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَنَّ عِكْرِمَةَ بْنَ خَالِدٍ سَأَلَ ابْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ الْعُمْرَةِ قَبْلَ الْحَجِّ فَقَالَ لَا بَأْسَ . قَالَ عِكْرِمَةُ قَالَ ابْنُ عُمَرَ اعْتَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ قَبْلَ أَنْ يَحْجَّ وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ حَدَّثَنِي عِكْرِمَةُ بْنُ خَالِدٍ سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ مِثْلَهُ . تَحْفَ ۷۳۴۵

¹ Müslim 1349

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ عِكْرِمَةُ بْنُ خَالِدٍ سَأَلْتُ
ابْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - مِثْلَهُ . تحفة ٧٣٤٥

1774- “Ahmed b. Muhammed — Abdullah” isnâdıyla İbn Cüreyc şöyle demiştir: İkrime b. Hâlid, İbn Ömer’e hacdan önce umre yapma konusunu sorunca, İbn Ömer: “Bir sakıncası yok” dedi. İkrime’nin bildirdiğine göre İbn Ömer ayrıca: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hac yapmadan önce umre yaptı” demiştir.

İbrâhim b. Sa’d ise bunu İbn İshâk’tan rivayet ederken İkrime b. Hâlid’in: “İbn Ömer’e sordum...” dediğini zikreder, sonrasında da hadisi aynı şekilde nakleder.

Amr b. Ali de bunu Ebû Âsım kanalıyla İbn Cüreyc’ten rivayet ederken İkrime b. Hâlid’in: “İbn Ömer’e sordum...” dediğini zikreder, sonrasında da hadisi aynı şekilde nakleder.

Ahmed, Dârekutnî’nin dediğine göre İbn Şebbûyeh olarak bilinen Ahmed b. Muhammed b. Sâbit b. Osmân’dır. Hâkim ise onun Merdûyeh veya Murdeveyh olarak bilinen Ahmed b. Muhammed b. Musa el-Mervezî olduğunu söylemiştir.

Abdullah, Abdullah b. el-Mübârek el-Mervezî’dir.

İbn Cüreyc, Abdulmelik el-Mekkî’dir.

İkrime, İkrime b. Hâlid b. el-Âs b. Hişâm el-Mahzûmî’dir.

İkrime, Abdullah b. Ömer’e kişinin hacdan önce umre yapmasını sorunca İbn Ömer bunda bir sakınca olmadığını söylemiştir. Ahmed ile İbn Huzeyme ise bunu rivayet ederken İbn Ömer’in: “Kişinin hacdan önce umre yapmasında bir sakınca yoktur” dediğini zikretmişlerdir.

Aynı isnâdla İkrime’nin bildirdiğine göre İbn Ömer, Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) hacdan önce umre yaptığını söylemiştir.

İbn Cüreyc, İkrime’nin İbn Ömer’e böylesi bir soru sorduğunu dile getirdiği için isnâdı mürseldir. Zira İbn Cüreyc, İkrime’nin söz konusu soruyu İbn Ömer’e sormasına yetişmiş değildir. Bundan dolayı Buhârî hadisi “İbrâhim b. Sa’d — İbn İshâk — İkrime” kanalıyla muttasıl olarak zikretme gereği duymuştur.

İbn İshâk'ın rivayetini Ahmed şu lafızla nakletmiştir: Mekke ahalisinden bir grupla birlikte Medine'ye geldim. Abdullah b. Ömer'le karşılaştığımda ona: “Şu ana kadar hacetmiş değiliz. Medine'den umre için niyet edebilir miyiz?” diye sorduğumda: “Tabi ki! Neden bunu yapamayasınız ki? Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) hacdan önceki umrelerinin tümünü Medine'den yapmıştır” dedi. Bunun üzerine oradan umreye niyetlendik.

Amr b. Ali b. Bahr el-Bâhilî es-Sayrafi el-Basrî de bunu Ebû Âsım Dahhâk b. Mahled en-Nebîl'den, o da Abdulmelik b. Cüreyç'ten rivayet ederken İkrime b. Hâlid el-Mahzûmî'nin: “İbn Ömer'e sordum...” dediğini zikredip gerisini aynı şekilde nakletmiştir.

İbn Battâl'ın dediğine göre İbn Ömer'in umreyi hacdan önce caiz görmesi hacın Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) umre yapmadan önce farz kılındığına delalet etmektedir. Bu da hacı ifa etme vaktinin kişinin tercihinine bağlı olduğunu göstermektedir. Zira imkanın olduğu ilk vakitte farz olsaydı bu durumda hacı bir diğer seneye erteleyen kişi onu eda değil kaza etmiş olacaktır.

İbnu'l-Müneyyir ise buna itiraz ederken kazanın namaz ve oruç gibi dar bir vakti olan ibadetlere has olduğunu, bunun dışında kalan ibadetler konusunda ise geciktirerek eda etmenin kazadan sayılmayacağını söylemiştir. Zekat bunlardan biridir. Kişi vakit kaybetmeden ödeme imkanı varken onu istediği kadar geciktirebilir. Böylesi bir durumda ibadeti geciktiren kişi her ne kadar günaha bulaşıyor olsa da sonradan eda etmesi kazadan sayılmaz. Müslüman olma da aynı şekildedir. Kafirin vakit kaybetmeden müslüman olması gerekir. Ancak kişinin Yüce Allah'ın dilediği bir zamana kadar kafir kalıp daha sonra müslüman olması kaza değildir.

۳ - بَابُ كَيْفَ اعْتَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ

3- RESÛLULLAH (sallallahu aleyhi vesellem) KAÇ DEFA UMRE YAPMIŞTIR?

۱۷۷۵ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ دَخَلْتُ أَنَا وَعُرْوَةُ بْنُ
الرُّبَيْعِ الْمُسَجِّدَ ، فَإِذَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - جَالِسٌ إِلَى حُجْرَةِ عَائِشَةَ ، وَإِذَا

نَاسٌ يُصَلُّونَ فِي الْمَسْجِدِ صَلَاةَ الضُّحَى قَالَ فَسَأَلْنَاهُ عَنْ صَلَاتِهِمْ فَقَالَ بِدْعَةٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كَمْ اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ أَرْبَعٌ إِحْدَاهُنَّ فِي رَجَبٍ ، فَكَرِهْنَا أَنْ تَرَدَّ عَلَيْهِ طَرَفَهُ

٤٢٥٣ - تحفة ٧٣٨٤

1775- “Kuteybe — Cerîr — Mansûr” isnâdıyla Mücâhid şöyle demiştir: Urve b. ez-Zübeyr ile birlikte Mescid’e girdik. İçerde Abdullah b. Ömer’in, Âişe’nin odasının duvarına yaslanmış bir şekilde oturduğunu gördük. Mescid’de de bazıları kuşluk namazı kılıyordu. İbn Ömer’e onların kıldığı bu namazı sordüğümüzda: “Bidattır” dedi. Ona: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kaç defa umreye gitti” diye sorunca, İbn Ömer: “Biri Receb ayında olmak üzere dört defa umre yaptı” karşılığını verdi. Böyle deyince ona itiraz etmek istemedik.¹

Kuteybe, Kuteybe b. Saîd el-Bağlânî el-Belhî’dir.

Cerîr, Cerîr b. Abdilhamîd’dir.

Mansûr, Mansûr b. el-Mu’temir’dir.

Mücâhid, müfessir Mücâhid b. Cebr’dir.

Mücâhid, Urve b. ez-Zübeyr ile birlikte Medine’deki Mescid-i Nebevî’ye girdi. İçeride Abdullah b. Ömer, Hz. Âişe’nin odasının duvarına yaslanmış bir şekilde oturuyordu. Bazıları da Mescid’de kuşluk namazı kılıyordu. İbn Ömer’e bunların toplanıp bu şekilde kıldığı namazın hükmünü sorduklarında İbn Ömer bunun bidat olduğunu söyledi.

Daha sonra Urve b. ez-Zübeyr, İbn Ömer’e Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) kaç defa umre yaptığını sordu. İbn Ömer, biri Receb ayında olmak üzere Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) dört defa umre yaptığını söyledi. İbn Ömer, Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) umreleri konusunda böyle deyince Mücâhid ile Urve ona itiraz etmek istemedikleri için seslerini çıkarmamışlardır.

١٧٧٦ - قَالَ وَسَمِعْنَا اسْتِنَانَ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ فِي الْحَجَرَةِ ، فَقَالَ عُرْوَةُ يَا أُمَّهُ ، يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ أَلَا تَسْمَعِينَ مَا يَقُولُ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَتْ مَا يَقُولُ قَالَ يَقُولُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ

¹ Hadis ayrıca 4253’te geçmektedir. Müslim 1255

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَرْثَدَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ عَمَرَ فِي رَجَبٍ، قَالَ يَرْحِمُ اللَّهُ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، مَا اعْتَمَرَ عُمْرَةً إِلَّا وَهُوَ شَاهِدُهُ، وَمَا اعْتَمَرَ فِي رَجَبٍ قَطُّ. طرفاه ١٧٧٧، ٤٢٥٤ - تحفة ١٧٥٧٤

1776- Urve der ki: Bir ara müminlerin annesi Âişe'nin odada misvak sesini işittiğimizde, Urve: "Ey müminlerin annesi! Ebû Abdirrahman'ın ne dediğini duydun mu?" dedi. Âişe: "Ne diyor?" diye sorunca, Urve: "Biri Receb ayında olmak üzere Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dört defa umre yaptığını söylüyor" dedi. Âişe: "Allah, Ebû Abdirrahman'a merhamet etsin. Oysa Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bütün umrelerinde kendisi de bulunmuştur ve Recep ayında umre yapmış değildir" karşılığını verdi.¹

Urve'nin devamında anlattığına göre o sırada odasında ağzını misvaklayan Âişe'nin sesini duydular. Urve, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) umrelerine yönelik İbn Ömer'in cevabını garipsediği için Âişe'ye: "Ebû Abdirrahman'ın ne dediğini duydun mu?" dedi. Âişe onun ne dediğini sorunca, Urve, biri Receb ayında olmak üzere Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dört defa umre yaptığını söylediğini aktardı. Hz. Âişe de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Receb ayında asla umre yapmadığını, yaptığı bütün umrelerde de İbn Ömer'in Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanında hazır bulunduğunu söyledi.

Âişe'nin ona rahmet dilemesi de İbn Ömer'in bunu unutmasından dolayıdır. Ancak İbn Ömer'in sadece Receb ayındaki umre cevabına itiraz etmiştir.

Müslim ise bunu Atâ kanalıyla rivayet ederken Urve'den naklen şu eklemeyi yapar: "İbn Ömer de Âişe'nin söylediklerini duyuyordu. Ancak söylediklerini ne onayladı, ne de inkar etti. Sadece susmakla yetindi."

Nevevî: "Âişe'nin sözlerine karşılık İbn Ömer'in itiraz etmeyip susması bu konuda karıştırmayı veya tereddüde düşmesi veya unutması dolayısıyla olabilir" demiştir.

¹ Hadis ayrıca 1777 ve 4254'te geçmektedir. Müslim 1255

۱۷۷۷ - حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ مَا اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي رَجَبٍ طَرَفَاهُ ۱۷۷۶، ۴۲۵۴ - تحفة ۱۶۳۷۴

1777- “Ebû Âsım — İbn Cüreyc — Atâ” isnâdıyla Urve b. ez-Zübeyr şöyle demiştir: Âişe’ye bu konuyu sorduğumda: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Receb ayında umre yapmış değildir” dedi.¹

Ebû Âsım, Dahhâk b. Mahled en-Nebîl’dir.

İbn Cüreyc, Abdulmelik b. Cüreyc’tir.

Atâ, Atâ b. Ebî Rebah’tır.

Urve, İbn Ömer’in: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) biri Receb ayında olmak üzere dört umre yaptı” sözünü Hz. Âişe’ye sorunca, Âişe, Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) Receb ayında umre yapmadığını söylemiştir.

۱۷۷۸ - حَدَّثَنَا حَسَّانُ بْنُ حَسَّانٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ سَأَلْتُ أَنَسًا - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - كَمْ اعْتَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ قَالَ أَرْبَعُ عُمَرَةٍ الْحُدَيْبِيَّةِ فِي ذِي الْقَعْدَةِ ، حَيْثُ صَدَّهُ الْمُشْرِكُونَ ، وَعُمَرَةٌ مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ فِي ذِي الْقَعْدَةِ ، حَيْثُ صَالَحَهُمْ ، وَعُمَرَةٌ الْجِعْرَانَةِ إِذْ قَسَمَ غَنِيمَةً أَرَاهُ حُنَيْنٍ . قُلْتُ كَمْ حَجَّ قَالَ وَاحِدَةً أَطْرَافَهُ ۱۷۷۹، ۱۷۸۰، ۳۰۶۶، ۴۱۴۸ - تحفة ۱۳۹۳

1778- “Hassân b. Hassân — Hemmâm” isnâdıyla Katâde şöyle demiştir: Enes’e: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kaç defa umre yaptı?” diye sorduğumda: “Dört defa umre yaptı. Bu umrelerden biri Zilka’de ayında müşriklerin Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) engel oldukları Hudeybiye umresidir. Diğer bir sonraki yıl Zilka’de ayında Müşriklerle anlaşma da yaptığı umre (kaza umresi)dir. Diğer —sanırım— Huneyn savaşı

¹ Hadis ayrıca 1776 ve 4254’te geçmektedir. Müslim 1255

sonrası ganimetleri paylaştırdıktan sonra yaptığı Ci'râne umresidir" dedi. Ona: "Kaç defa haccetti?" diye sorduğumda da: "Bir defa" dedi.¹

Hassân, Hassân b. Hassân el-Basrî'dir. Sonradan Mekke'ye gelip ikamet etmiştir. Buhârî'nin dediğine göre Mukrî onu övgüyle anardı. Ebû Hâtim ise hadislerinin münker olduğunu söylemiştir. Buhârî ondan iki tane hadis rivayet etmiştir ve biri bu hadistir.

Hemmâm, Hemmâm b. Yahya b. Dînâr el-Avzî eş-Şeybânî el-Basrî'dir.

Katâde, Katâde b. Di'âme'dir.

Enes, Enes b. Mâlik'tir.

Katâde, Enes b. Mâlik'e Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kaç defa umre yaptığını sorunca Enes dört defa umre yaptığını söyledi. Enes'in anlattığına göre bunlardan biri, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'ye girişine müşriklerin engel olduğu hicri altıncı yılda Zilka'de ayında yaptığı Hudeybiye umresidir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), ashâbıyla birlikte Hudeybiye'de kurbanları kesip başlarını tıraş etmişler ve bu şekilde Medine'ye dönmüşlerdir.

Bir diğeri Hudeybiye umresinden bir yıl sonra Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Zilka'de ayında yaptığı umredir. Bu yıl Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Kureyşlilerle bir anlaşma yapmıştır. Bu umreye "Umretu'l-Kadâ" veya "Umretu'l-Kadiyye" denilmektedir. Bu isimle anılması da bir yıl öncesinde Mekke'ye girişine engel olunduğu sırada yapamadığı umrenin kazası olmasından değil, bu umre sırasında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Kureyşli müşriklerle anlaşma yapmasından dolayıdır. Zira öncekinin kazası olsaydı ikisinin bir umre sayılması gerekirdi. Şâfiî ve Mâlikilerin bu konudaki görüşü böyledir. Hanefiler ise bu umrenin bir önceki umrenin kazası olduğu görüşündedir.

Kemâlüddîn b. el-Humâm, *Fethu'l-Kadîr*'de bu konuda şöyle der: "Sahabenin ve selefin geneli bu umreyi kaza umresi olarak isimlendirmiştir. Bazılarının buna Umretu'l-Kadiyye demesi de kaza umresi olarak görülmesiyle çelişmemektedir. Zira bir önceki umrede Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), diğer yıl umre için Mekke'ye gelip üç gün boyunca kalmak üzere

¹ Hadis ayrıca 1779, 1780, 3066 ve 4148'de geçmektedir. Müslim 1253

müşriklerle anlaşma yapmıştı. Bu anlaşmaya nisbetle buna Umretu'l-Kadiyye denilebilir. Bunun yanında bir önceki yılın umresi yerine yapıldığı için kaza umresi de denilebilir. Dolayısıyla bu umreyi anlaşmaya nisbetle Umretu'l-Kadiyye olarak isimlendirmek onun kaza umresi olmayacağı anlamına gelmemektedir.”

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bir diğer umresi Ci'râne'den ihrama girdiği Ci'râne umresidir. Ci'râne, Tâif ile Mekke arasında bulunan bir yerdir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Huneyn savaşı sonrası Ci'râne'de ganimetleri taksim ettikten sonra bu umreyi yapmıştır. Ravi hangi savaş olduğu konusunda tereddüt ettiği için “sanırım Huneyn savaşı” demiştir.

Müslim ise bunu Hemmâm'dan tereddütsüz bir şekilde rivayet etmiş ve bu savaşın Huneyn savaşı olduğunu zikretmiştir. Huneyn, Mekke'ye üç mil uzaklıkta bir vadidir. Hicri sekizinci yılda, Mekke'nin fethedildiği yılda yapılmıştır. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu umresinde Mekke'ye gece vakti girdi. Aynı gece de Mekke'den çıkıp Ci'râne'ye döndü. Geceyi Ci'râne'de geçirdikten sonra diğer gün zevelden sonra Serif vadisinden ilerleyip anayola çıktı. Bundan dolayı çok kişinin bu umreden haberi olmamıştır.

Daha sonra Katâde, Enes'e Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kaç defa haccettiğini sorunca Enes bir defa haccettiğini söyledi. Hassân'ın bu rivayetinde dördüncü umre zikredilmemiştir. Bundan dolayı Buhârî, Ebu'l-Velîd kanalıyla bir sonraki rivayeti zikretmiş ve: “Bir diğeri de hacıyla birlikte yaptığı umredir” ifadesine yer vermiştir.

۱۷۷۹ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ قَالَ سَأَلْتُ أَنَسًا

- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فَقَالَ اعْتَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ حَيْثُ رَدُّوهُ ، وَمِنْ الْقَابِلِ عُمْرَةَ الْحُدَيْبِيَّةِ ،

وَعُمْرَةَ فِي ذِي الْقَعْدَةِ وَعُمْرَةَ مَعَ حَجَّتِهِ أَطْرَافَهُ ۱۷۷۸ ، ۱۷۸۰ ، ۳۰۶۶ ، ۴۱۴۸ -

تحفة ۱۳۹۳

1779- “Ebu'l-Velîd Hişâm b. Abdilmelik — Hemmâm” isnâdıyla Katâde şöyle demiştir: Enes'e bu konuyu sorduğumda şöyle dedi: “Biri (Mekke'ye girişi) engellendiğinde yaptığı umreydi. Diğeri bir yıl sonra

yaptığı Hudeybiye umresiydi. Bir diğeri Zilka'de ayındaki umreydi. Bir diğeri de hacıyla birlikte yaptığı umreydi.”¹

Ebu'l-Velîd, Hişâm b. Abdilmelik et-Tayâlisî'dir.

Hemmâm, Hemmâm b. Yahya b. Dînâr el-Avzî eş-Şeybânî el-Basrî'dir.

Katâde, Katâde b. Di'âme'dir.

Katâde, Enes b. Mâlik'e Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kaç defa umre yaptığını sorunca Enes, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yaptığı umreleri ona anlatmıştır. Anlattığına göre bunlardan biri Mekke'ye girişi müşrikler tarafından engellendiğinde yaptığı umredir. Diğeri bir sonraki yıl gelip Hudeybiye'de yaptığı kaza umresidir. Bu ve bir önceki umrenin her ikisi de Hudeybiye'de yapılmıştır. Bir diğeri Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Zilka'de ayında yaptığı Ci'râne umresi olarak da bilinen umredir. Bir diğeri ve dördüncü umresi de hacıyla birlikte yaptığı umredir.

Bu ve bir önceki hadis, hem sened, hem de metin bakımından aynı hadistir. Ancak bir öncekinde Buhârî hadisi hocası Hassân'dan rivayet etmişken, burada Ebu'l-Velîd'den naklen zikretmiştir. Buhârî bir önceki hadiste dördüncü umreyi zikretmezken bu hadiste ona yer vermiştir.

Ancak Kirmânî bu konuda: “Dördüncü umre mânâ olarak bir önceki hadiste hac ile ilgili kısmın içindedir” demiştir. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu hacını ya hacc-ı temettü ya hacc-ı kırân ya da hacc-ı müfred olarak yapmıştır. Âişe'den gelen meşhur görüşe göre Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu hacı hacc-ı müfred idi. Ancak bu hadiste gelen ifadedden anladığımız kadarıyla Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu hacı, hacc-ı kırândır. Bunun yanında İbn Ömer, bu hacın hacc-ı kırân olduğunu söyleyen Enes'in sözüne itiraz etmiştir. Bu hadiste Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), haccından sonra umre yaptığı zikredilmediğine göre hacıyla birlikte umre yaptığı, ancak yanında kurbanlık getirdiği için de umre sonrası temettü yapmadığı anlaşılmaktadır. Resûlullah (sallallahu aleyhi vassellem) başta hac için ihrama girmesine rağmen sonradan Akîk'te hacı ile birlikte umreye de niyetlenmiştir.

Bundan dolayı da Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) umre sayısı konusunda ihtilaf olmuştur. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dört defa umre yaptığını

¹ Hadis ayrıca 1778, 1780, 3066 ve 4148'de geçmektedir. Müslim1253

söyleyenler hacıyla birlikte yaptığı umreyi de saymıştır. Üç defa yaptığını söyleyenler ise son umresini saymamışlardır. İki defa umre yaptığını söyleyenler ise Mekke'ye girişlerine izin verilmediği için Hudeybiye umresini saymamışlardır.

۱۷۸۰ - حَدَّثَنَا هُدْبَةُ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ وَقَالَ اعْتَمَرَ أَرْبَعُ عُمَرٍ فِي ذِي الْقَعْدَةِ إِلَّا الَّتِي اعْتَمَرَ مَعَ حَجَّتِهِ عُمَرَتُهُ مِنَ الْحُدَيْبِيَّةِ ، وَمِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ ، وَمِنَ الْجُمُعَاتِ ، حَيْثُ قَسَمَ عَنَائِمُ حُنَيْنٍ ، وَعُمَرَةٌ مَعَ حَجَّتِهِ . أطرافه ۱۷۷۸ ، ۱۷۷۹ ، ۳۰۶۶ ، ۴۱۴۸ - تحفة ۱۳۹۳

1780- “Hudbe — Hemmâm” isnâdıyla da Katâde'nin bildirdiğine göre Enes şöyle demiştir: “Dört defa umre yapmıştır. Hacıyla birlikte yaptığı umre dışında da diğerlerini Zilka'de ayında yapmıştır. Bunlar da Hudeybiye zamanında yaptığı umre, bir yıl sonrasında yaptığı umre, Ci'râne'de Huneyn ganimetlerini paylaştırdıktan sonra gelip yaptığı umre ve hacıyla birlikte yaptığı umredir.”¹

Hudbe, Hudbe b. Hâlid el-Kaysî'dir.

Hemmâm, Hemmâm el-Avzî'dir.

Bir önceki isnâdla yine Katâde'nin bildirdiğine göre Enes b. Mâlik, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dört defa umre yaptığını söylemiştir. Enes'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hacıyla birlikte Zilhicce ayında yaptığı umre dışında diğer umrelerini Zilka'de ayında yapmıştır. Zilka'de ayında yaptığı umrelerden ilki Hudeybiye umresidir. İkincisi bir yıl sonra yaptığı kaza umresidir. Üçüncüsü Huneyn ganimetlerini taksim ettikten sonra Ci'râne'den gelip yaptığı umredir. Dördüncüsü de hacıyla birlikte Zilhicce ayında yaptığı umredir.

Kâbisî bu konuda şöyle demiştir: “Baştaki istisna fazladan söylenmiş söz gibidir. Doğrusu «Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) dört umre yapmıştır. Biri Zilka'de ayında yaptığı Hudeybiye umresidir...» şeklinde olmalıdır. Zira hacıyla birlikte yaptığı umreyi başta istisna etmesine rağmen en sonda diğerleriyle birlikte zikretmesinin bir anlamı bulunmamaktadır.”

Kadı İyâd ise buna cevap olarak şöyle demiştir: “Benim yanımda rivayetin

¹ Hadis ayrıca 1778, 1779, 3066 ve 4148'de geçmektedir. Müslim 1253

doğrusu bu şekildedir. Haccıyla birlikte yaptığı umreyi en sonda ve diğerlerinin içinde zikretmesine gelince, burada ravi «Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dört umre yapmıştır. Bunlardan üçü Zilka'de ayındadır. Dördüncüsü ise haccıyla birlikte yaptığı umredir» der gibidir.”

۱۷۸۱ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُرَيْحُ بْنُ مَسْلَمَةَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُونُسَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ سَأَلْتُ مَسْرُوقًا وَعَطَاءَ وَمُجَاهِدًا فَقَالُوا اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي ذِي الْقَعْدَةِ قَبْلَ أَنْ يَحْجَّ وَقَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - يَقُولُ اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي ذِي الْقَعْدَةِ، قَبْلَ أَنْ يَحْجَّ مَرَّتَيْنِ أَطْرَافَهُ ۱۸۴۴، ۲۶۹۸، ۲۶۹۹، ۳۱۸۴، ۴۲۵۱، ۱۹۰۷۸، ۱۹۲۷۴، ۱۸۹۵، ۱۹۴۳۰

1781- “Ahmed b. Osmân — Şurayh b. Mesleme — İbrâhim b. Yûsuf — İbrâhim'in babası” isnâdıyla Ebû İshâk şöyle demiştir: Mesrûk, Atâ ve Mücâhid'e: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kaç defa umre yaptı?” diye sorduğumda: “Haccını yapmadan önce Zilka'de ayında umre yaptı” dediler. Berâ b. Âzib'in de: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) haccını yapmadan önce Zilka'de ayında iki umre yaptı” dediğini işittim.¹

Ahmed, Ahmed b. Osmân b. Hakîm b. Dînâr el-Evdî'dir.

İbrâhim'in babası, Yûsuf b. İshâk el-Hemdânî es-Sebî'dir.

Ebû İshâk, Amr b. Abdillâh es-Sebî'dir.

Mesrûk, Mesrûk b. el-Ecda'dır.

Atâ, Atâ b. Ebî Rebâh'tır.

Mücâhid, Mücâhid b. Cebr'dir.

Ebû İshâk, Mesrûk, Atâ ve Mücâhid'e Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kaç defa umre yaptığını sorunca, Vedâ haccını yapmadan önce Zilka'de ayında umre yaptığını söylemişlerdir.

Berâ b. Âzib'den işittiğine göre de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Vedâ haccını yapmadan önce Zilka'de ayında iki umre yapmıştır. Ancak Berâ'nın, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) iki defa umre yaptığını söylemesi başka umre

¹ Hadis ayrıca 1844, 2698, 2699, 2700, 3184 ve 4251'de geçmektedir. Müslim 1783

yapmadığı anlamına gelmemektedir. Zira burada sayının pek bir önemi bulunmamaktadır. Bazılarına göre ise Berâ, tamamlanmadığı için Hudeybiye umresini, hac fillerine girdiği için de hacciyla birlikte yaptığı umreyi saymamıştır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) dört umresini de Zilka'de ayında ve dört yılda yapmıştır. Âişe ve İbn Abbâs'tan gelen sâbit rivayetlere göre de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Zilka'de ayı dışında umre yapmış değildir. Bu durum da hacciyla birlikte Zilhicce ayında yaptığı umresiyle çelişmemektedir. Zira hacciyla birlikte yaptığı umrenin başlangıcı da Zilka'de ayında olmuştur. Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hacı için Zilka'de ayının bitimine beş gün kala yola çıkmıştır. Umre için ihrama girmesi de Zilhicce ayı girmeden Akîk vadisinde olmuştur. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu umresine Zilka'de ayında niyetlenmiş, ancak umreyi Zilhicce ayında yapmıştır. Bu bakımdan bu umrenin Zilka'de ayında yapıldığı söylenebileceği gibi Zilhicce ayında yapıldığı da söylenebilir.

Dârekutnî'nin Âişe'den, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte umre için Ramazan ayında çıktığına dair naklettiği hadise gelince hadis âlimleri bu hadisin hatalı olduğuna hükmetmişlerdir. Zira Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dörtten fazla umre yapmadığı konusunda ihtilaf bulunmamaktadır. Enes de bunları sayısı ve aylarıyla birlikte dile getirmiş, hacciyla birlikte yaptığı umre hariç Zilka'de ayı dışında yaptığı bir umreyi zikretmemiştir. Şayet Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) biri Receb ayında, biri de Ramazan ayında umresi olsaydı bu durumda umre sayısı altı olacaktı. Ebû Dâvud'un Âişe'den naklettiği bir rivayette de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Şevvâl ayında umre yaptığı zikredilir ki bu durumda umre sayısı yediye çıkmaktadır.

Böylesi bir durumda en doğru tavır, rivayetleri bir araya getirmek mümkün ise herhangi bir ihtilafa mahal vermemek için bütün rivayetlere itibar edilmesidir. Ancak hepsini bir araya getirmek mümkün değilse içlerinde en sâbit ve sahih olanlara itibar edilir. Şevvâl ayında yapıldığı söylenen umreyi de Ci'râne umresiyle birlikte düşünmek mümkündür. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Huneyn savaşına Şevvâl ayında çıkmış, Ci'râne umresi için de Zilka'de ayında ihrama girmiştir. Şevvâl ayından hemen sonra Zilka'de ayı geldiği için yakınlığa dayanarak bu umre zaman olarak Şevvâl ayıyla birlikte zikredilmiş olabilir.

Bu hadisin ravileri Atâ ve Mücâhid dışında Kufelidir. Atâ ve Mücâhid ise

Mekkelidir.

٤ - بَابُ عُمْرَةٍ فِي رَمَضَانَ

4- RAMAZAN AYINDA UMRE

Başlık, Ramazan ayında yapılan umrenin faziletiyle ilgilidir.

١٧٨٢ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ عَطَاءٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - يُخْبِرُنَا يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِامْرَأَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ سَمَّاهَا ابْنُ عَبَّاسٍ ، فَتَسَبَّاهَا « مَا مَنَعَكَ أَنْ تَحْجِي مَعَنَا » قَالَتْ كَانَ لَنَا نَاضِحٌ فَرَكِبَهُ أَبُو فَلَانٍ وَابْنُهُ - لِزَوْجِهَا وَابْنُهَا - وَتَرَكَ نَاضِحًا نَنْضَحُ عَلَيْهِ قَالَ « فَإِذَا كَانَ رَمَضَانُ اعْتَمِرِي فِيهِ فَإِنَّ عُمْرَةَ فِي رَمَضَانَ حَجَّةٌ » . أَوْ نَحْوًا مِمَّا قَالَ . طرفه ١٨٦٣ - تحفة ٥٩١٣

1782- “Müsedded — Yahya — İbn Cüreyc — Atâ” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ensâr’dan bir kadına — İbn Cüreyc: “İbn Abbâs kadının ismini zikretti, ancak ben unuttum” demiştir—: “Neden bizimle birlikte hacca katılmadın?” diye sorunca, kadın: “Bizim su taşımada kullandığımız iki devemiz vardı. Birine filanın babası (kocam) ile oğlu (oğlum) binip hacca gittiler. Diğer deve ise su işinde kullanılıyordu” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “O zaman Ramazan ayı gelince umre yap, zira Ramazan ayında eda edilen umre bir hac değerindedir” buyurdu veya buna benzer bir söz söyledi.¹

Müsedded, Müsedded b. Müserhed’dir.

Yahya, Yahya el-Kattân’dır.

İbn Cüreyc, Abdülmelik b. Cüreyc’tir.

Atâ, Atâ b. Ebî Rebâh’tır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ensâr’dan bir kadına neden kendileriyle birlikte hacca gitmediğini sordu. Başka bir yerde Buhârî ile Müslim bu kadının ismini Ümmü Sinân olarak zikretmişlerdir. İbn Cüreyc bunu rivayet ederken

¹ Hadis ayrıca 1863’te geçmektedir. Müslim 1256

İbn Abbâs'ın kadının ismini zikrettiğini, ancak kendisinin bunu unuttuğunu söylemiştir. Burada kadının ismini unutan kişi Atâ değildir. Zira Buhârî, “Kadınların Haccı” başlığı altında Habîb el-Muallim isnâdıyla Atâ'dan bu hadisi rivayet ederken ismini vermiştir. Belki de Atâ bunu İbn Cüreyc'e rivayet ederken ismini unutmuş, Habîb'e rivayet ederken ise hatırlayıp zikretmiştir.

Kadın, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu sorusu karşısında su taşımada kullandıkları iki develerinin bulunduğunu, bu develerden birine kocası Ebû Sinân'ın, birine de oğlu Sinân'ın binip hacca gittiğini söyledi. Taberânî'de buna benzer bir kıssada ise kadının isminin Ümmü Ma'kil Zeyneb, kocasının isminin de Ebû Ma'kil Heysem olduğu zikredilmiştir. İbn Ebî Şeybe ve İbnü's-Seken'de de Ümmü Tulayk ve Ebû Tulayk konusunda benzeri bir kıssa bulunmaktadır. İbn Hibbân'da ise Ümmü Süleym'in: “Ebû Talha ve oğlu beni geride bırakarak hacca gittiler...” dediği zikredilmiştir. İbn Ebî Şeybe'de de Atâ'dan naklen benzeri bir kıssa nakledilmiştir. Burada söz konusu oğul da Enes olsa gerektir. Çünkü Ebû Talha'nın hacca gidecek yaşta büyük bir oğlu bulunmuyordu. Buradan da sözkonusu oğlun Enes olduğu anlaşılmaktadır. Buhârî'nin hadisi de bunu desteklemektedir. Zira Buhârî'nin hadisinde kadının Ensâr'dan olduğu zikredilmiştir. Ümmü Ma'kil ise Ensâr'dan değildir. Hatta Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde Ebû Ma'kil'in hastalığından dolayı Müslümanlarla hacca gidemediği ve bu hastalığında öldüğü zikredilir. Ümmü Sinân ise Ensârlıdır. Belki de bunlardan her birinin farklı bir olayı ve kıssası bulunmaktadır.

Kadının bu cevabı üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan ayında umre yapmasını, zira Ramazan ayında yapılan umrenin fazilet bakımından hac gibi olduğunu bildirmiştir. Müslim'de gelen rivayette ise Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): “*Ramazan ayında umre hac değerindedir*” buyurduğu zikredilmiştir. Buhârî'nin “veya buna benzer bir söz söyledi” demesinin de sebebi bu olsa gerektir.

Mazharî, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): “*Ramazan ayında eda edilen bir umre bir hac değerindedir*” buyruğunu açıklarken bu değer in sevap bakımından olduğunu, zira sevabın vakte göre üstünlük arzettiğini söylemiştir.

et-Tîbî ise bu söze yönelik: “Mubalağa babında, eksik olanı tam olana benzetme ve bu konuda teşvik etme anlamında bir sözdür. Yoksa umre sevabının hac sevabına denk olması düşünülemez” demiştir.

İbn Huzeyme ise bu konuda şöyle der: “Bir şey bütün yönleriyle değil de bazı yönleriyle başka bir şeye benziyorsa ona denk görülebilir.”

Zerkeşî ve İbn Battâl ise: “Burada Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dile getirdiği hac, farz olan değil nafile olan haktır. Zira umre farz olan bir haccın yerini tutamaz” demişlerdir.

İbnu'l-Muneyyir ise buna itiraz ederken şöyle der: “Bu İbn Battâl'ın vehminden başka bir şey değildir. İslam'da yapılan ilk hac. Vedâ haccıdır. Ebû Bekr'in imamlığında ifa edilen haccın uyarı mahiyetinde olduğu, farz olmadığı daha önce de zikredilmişti. Dolayısıyla kadının, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözü söylemesinden daha önce haccetmiş olması düşünülemez. Kadının Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile katılmadığı hac da İslam'da yapılan ilk haktır. İkinci hac mevsimi geldiğinde de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vefat etmişti. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözyle kadını, kaçırdığı sevabı elde etmeye teşvik etmiştir. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte ifa edilen bir hac diğer haclardan daha efdaldır.”

İbn Hacer de İbnu'l-Muneyyir'e itiraz babında şunu söyler: “Bunu Müslim dışında söyleyen olmamıştır. Zira kadın Ebû Bekr ile birlikte haccetmiş ve bu şekilde farz olan haccı yerine getirmiş olabilir. Ancak imkan bulan herkesin haccı geciktirmeden eda etmesi gerektiği konusunda mezhebinin görüşüne getirilecek herhangi bir itirazın önüne geçmek için haccın hicretin onuncu yılında farz kılındığını varsaymıştır.”

İbnu't-Tîn de bu konuda şöyle der: “Belki Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözü sadece bu konuda ve bu kadına has bir şeydir. Belki de Ramazan ayının bereketinden dolayı böylesi bir değeri bulunmaktadır.”

Ahmed b. Menî'nin rivayetinde Saîd b. Cübeyr'in: “Bildiğimiz kadarıyla bu durum sadece bu kadına has bir şeydir” dediği zikredilir.

İbnu'l-Cevzî: “Bu hadisten anladığımız kadarıyla bir amelin değeri halis niyet ve samimi bir kalple artabileceği gibi vaktin değerine göre de artabilir” demiştir.

Başkalarının ise bu konuda dediğine göre Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) tüm umreleri Zilka'de ayında yapılmıştır. Umre için en değerli vaktin hac ayları mı, yoksa Ramazan ayı mı olduğu konusunda bazı âlimler tereddüde düşmüştür. Bu hadisten Ramazan ayında yapılan umrenin daha üstün olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) uygulamalarına

bakıldığı zaman umrelerini hac ayları içinde yaptığı görülmektedir. Dolayısıyla Yüce Allah'ın, peygamberi için en değerli vakitleri seçmesi dışında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) uygulamasından yola çıkılarak bu konuda en değerli vaktin hac ayları olduğu söylenebilir. Belki de bu konuda en değerli vakit, Ramazan ayıdır. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hacc-ı kırân yapma veya Ramazan ayında başka ibadetlerle meşgul olma gibi kendisine özel durumlardan dolayı umrelerini hac aylarında yapmıştır. Ya da bu konuda ümmetine herhangi bir sıkıntı vermek istememiştir. Zira umrelerini Ramazan ayında yapsa ümmeti de bu ayda onunla birlikte umreye çıkacaklardı. Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) ümmetine karşı pek şefkatli ve merhametli biriydi. Bazı rivayetlerde zikredildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan gecelerini ihya etme gibi yapmayı çok sevip istediği bazı ibadetleri ümmetine sıkıntı vermemek uğruna terk etmiştir. Öyle ki başka insanlar onların önüne geçmesin diye müslümanların su tulumlarını Zemzem kuyusundan bizzat kendisi doldurduğu da olurdu.

Bazılarına göre Ramazan ayında umre, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) dışındakiler için daha üstündür. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) için ise kendi uygulaması en üstün olanıdır. Çünkü Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) umre konusundaki uygulaması söz konusu aylarda umreyi yapmayı yasaklayan cahiliye insanlarına hem sözlü, hem de uygulamalı bir cevap niteliğindedir ve bu aylarda umre yapmanın caiz olduğunu göstermek içindir. Dolayısıyla başkalarına mekruh olsa da Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) için en üstün vakit bu vakittir.

Bu hadisi Müslim¹ ve Nesâî, *Hac* konuları içinde tahrir etmişlerdir.

o - باب الْعُمْرَةِ نَيْلَةَ الْحَضْبَةِ وَغَيْرِهَا

5- MUHASSAB GECESİ VE DİĞER GECELERDE UMRE YAPMAK

Başlık, Muhassab'daki konaklama gecesinde umre yapmanın meşruiyetiyle ilgilidir. Hac yapan kişi dışında yılın her bir zamanında umre yapılabilir. Haccı ifa eden kişi için ise nefr gününe kadar umre için ihrama girmek yasaktır. Haccın fiilleri ile umrenin fiilleri birbirine karışmasın diye nefr gününden önce umre için ihrama girmek uygun görülmemiştir. Haccdan

¹ Müslim 1256

hemen sonra da kişi şeytan taşlama ve konaklama işleriyle meşgul olacağı için umrenin gereklerini yerine getiremeyebilir. Şeytan taşlama nefri-evvel'den (Mina'dan birinci hareket günü) sonra yapılacaksa nefri-i âhir'den (Mina'dan sonuncu hareket günü) önce umre için ihrama girmesi sahihtir.

۱۷۸۳ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مُوَافِينَ لِهِلَالِ ذِي الْحِجَّةِ فَقَالَ لَنَا « مَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يُهْلَ بِالْحَجِّ فَلْيُهْلْ وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُهْلَ بِعُمْرَةٍ فَلْيُهْلْ بِعُمْرَةٍ ، فَلَوْلَا أَنِّي أَهْدَيْتُ لَأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ » قَالَتْ فَمِنَّا مَنْ أَهَلَ بِعُمْرَةٍ ، وَمِنَّا مَنْ أَهَلَ بِحَجٍّ ، وَكُنْتُ بِمَنْ أَهَلَ بِعُمْرَةٍ ، فَأُظْلِمَنِي يَوْمَ عَرَفَةَ ، وَأَنَا حَائِضٌ ، فَسَكَوتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ « ارْضُ عُمْرَتِكَ ، وَانْقِضِي رَأْسَكَ وَامْتَشِطِي ، وَأَهْلِي بِالْحَجِّ » فَلَمَّا كَانَ لَيْلَةُ الْحَضْبَةِ أَرْسَلَ مَعِيَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ إِلَى التَّنْعِيمِ ، فَأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ مَكَانَ عُمْرَتِي أطرافه ۲۹۴ ، ۳۰۵ ، ۳۱۶ ، ۳۱۷ ، ۳۱۹ ، ۳۲۸ ، ۱۵۱۶ ، ۱۵۱۸ ، ۱۵۵۶ ، ۱۵۶۰ ، ۱۵۶۱ ، ۱۵۶۲ ، ۱۶۳۸ ، ۱۶۵۰ ، ۱۷۰۹ ، ۱۷۲۰ ، ۱۷۳۳ ، ۱۷۵۷ ، ۱۷۶۲ ، ۱۷۷۱ ، ۱۷۷۲ ، ۱۷۸۶ ، ۱۷۸۷ ، ۱۷۸۸ ، ۲۹۵۲ ، ۲۹۸۴ ، ۴۳۹۵ ، ۴۴۰۱ ، ۴۴۰۸ ، ۵۳۲۹ ، ۵۵۴۸ ، ۱۷۲۰۷ - تحفة ۷۲۲۹ - ۵۵۵۹

1783- “Muhammed b. Selâm — Ebû Muâviye — Hişâm — Hişâm'ın babası” isnâdıyla Âişe şöyle demiştir: Resûlullah'la (sallallahu aleyhi vesellem) birlikte Zilhicce'nin hilali gereğince hac için yola çıktık. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “İçinizden hac için ihrama girmek isteyenler girsin, umre için ihrama girmek isteyen de öyle ihrama girsin. Ben de eğer kurbanlıkları getirmemiş olsaydım umre için ihrama girerdim” buyurunca kimi umre için kimi de hac için ihrama girdi. Ben de umre için ihrama girenlerdendim. Ancak Arefe gününe yakın hayız oldum. Durumumdan Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yakındığımda: “Umrenden vazgeç, saçlarını çöz ve tara. Sonra da hac için niyet et” buyurdu. Muhassab'da

konakladığı gece Abdurrahman'ı benimle birlikte Ten'im'e gönderdi. Orada bozduğum umre yerine başka bir umre için ihrama girdim.¹

Ebû Muâviye, Muhammed b. Hâzım ed-Darîr el-Basrî'dir.

Hişâm'ın babası, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm'dır.

Hz. Âişe'nin bildirdiğine göre Zilka'de ayının bitimine beş gün kala Vedâ haccı için Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte yol çıktılar. Zilhicce ayının hilalini de yolda iken görmüşlerdir. Zira Mekke'ye Zilhicce ayının dördüncü gününde girmişlerdi.

Âişe'nin rivayetine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Serif'te hac için ihrama girdikten sonra, Câbir'in rivayetine göre ise tavafı yaptıktan sonra umre ile birlikte hac (hacc-ı kırân) yapmak isteyenlerin yanında kurbanlık olması halinde bunun için ihrama girmesini, hac ile birlikte umre (hacc-ı müfred) yapmak isteyenlerin de yanında kurbanlığı yoksa umre için ihrama girmelerini söyledi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), yanında kurbanlık getirmemiş olması halinde umre için ihrama gireceğini dile getirmiştir. Câbir'in rivayetine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu tavaf sonrası söylemiştir. Muhtemeldir ki Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Serif'te söylediği sözü tavaftan sonra yinelemiştir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözü üzerine ashâbdan bazıları hac ile birlikte umre için, bazıları da sadece hac için ihrama girdiler. Hz. Âişe de hac ile birlikte umre için ihrama girenlerden biriydi.

Kâsım'ın rivayet ettiğine göre Âişe: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte sadece hac niyetiyle yola çıkmıştık" demiştir. Başka bir rivayette: "Hac yapmaktan başka bir şeyi düşünmüyorduk" dediği zikredilir. Başka bir rivayette: "Hac için telbiye getirerek" dediği zikredilmiştir. Müslim, *Sahîh*'de bütün bu rivayetleri bir arada zikretmiştir. Muhtemeldir ki Âişe başta hac için ihrama girmişti. Çoğu rivayetlerde bu şekilde zikredilir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ve ashâbının uygulaması da genelde bu yöndedir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) haccın umreye çevirilmesi emriyle birlikte de sonradan umre için ihrama girmiştir. Urve rivayet ederken başta hac için ihrama

¹ Hadis ayrıca 294, 305, 316, 317, 319, 328, 1516, 1518, 1556, 1560, 1561, 1562, 1638, 1650, 1709, 1720, 1733, 1757, 1762, 1771, 1772, 1786, 1787, 1788, 2952, 2984, 4395, 4401, 4408, 5329, 5548, 5559, 6157 ve 7229'da geçmektedir. Müslim 1211

girdiğini zikretmeden sonradan girdiği ihramı zikretmekle yetinmiştir.

Arefe gününe yakın Âişe hayız olunca durumunu Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdi ve hayızdan dolayı Kâbe'yi tavaf ile Safâ ile Merve arasındaki sa'yı yapamayacağından yakındı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) umrenin gereklerinden olan Kâbe'yi tavaf, Safâ ile Merve arasında sa'y, saçları kısaltma gibi ibadetleri bırakmasını, saçlarını çözüp taramasını ve hac için niyetlenmesini söyledi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) burada ona umresinden tamamen vazgeçmesini değil, bazı gereklerini bırakmasını söylemiştir. Zira hayız olunca bu tür şeyleri yapamayacak, umreyip tamamlayıp umre ihramından çıkamayacaktır. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu emriyle Âişe hacı kırân yapmış olmaktadır.

Hac sonrası Muhassab'da konakladıkları gece Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Âişe'nin yanına kardeşi Abdurrahman'ı verip Ten'im'e gönderdi ve daha önce yapamadığı umrenin yerine bir umre yapmak için oradan ihrama girmesini söyledi.

Âişe'nin başta umre yapmak, umre ihramından sonra ihramdan çıkıp hac için ihrama girmek istemiştir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) diğer zevceleri de, ashâbı da genelde bu şekilde yapardı. Terviye gününden önce umre ihramından çıkar, Terviye gününde de Mekke'den hac için ihrama girerlerdi. Bu şekilde tek başına bir umre ile tek başına bir hacı ifa etmiş olurlardı. Âişe bunu yapmak istemiş, ancak hayız olunca hac ile umresini tek bir ihramla tamamlamak zorunda kalmıştır. Diğerleri gibi tek başına bir umre yapmak istemesinden dolayı da hac sonrası Ten'im'e gönderilmiştir.

٦ - بَابُ عُمْرَةِ التَّعِيمِ

6- TEN'İM'DEN UMRE YAPMAK

Ten'im, Mekke'ye üç veya dört mil uzaklıkta bir yerdir. Haram bölge ile helal bölge arasındaki sınırdır. Sağ tarafında Nuaym dağı, sol tarafında Nâim dağı bulunduğu ve vadi ismi de Nu'mân vadisi olduğu için bölge Ten'im olarak isimlendirilmiştir.

Tahsîlu'l-Merâm'da okuduğuma göre Muhibbuddîn et-Taberî şöyle demiştir: "Ten'im, Haram bölge ile helal bölge arasındaki sınır değil, sınıra en yakın yerdir. Burayı sınır olarak görenler haddi aşmış ve bir şeye ona yakın bir şeyin ismini koymuş demektir."

Ezrakî'nin bildirdiğine göre İbn Cüreyc şöyle demiştir: Atâ'nın, Âişe'nin umre için ihrama girdiği yeri göstermesine şahit oldum. Atâ, Muhammed b. Ali b. Şâfi'nin sonradan üzerine mescid inşa ettiği ve tepenin gerisinde kalan yeri gösterdi. Ebû Hanîfe dışında diğer üç mezheb imamının yanında burası, Cî'râne'den sonra umre için en üstün mîkatlardan biridir.”

۱۷۸۴ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو سَمِعَ عَمْرُو بْنُ أَوْسٍ أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَخْبَرَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَهُ أَنْ يُرْدِفَ عَائِشَةَ ، وَيُعِمِّرَهَا مِنَ التَّنْعِيمِ . قَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً سَمِعْتُ عَمْرًا ، كَمْ سَمِعْتُهُ مِنْ عَمْرُو . طرفه ۲۹۸۵ - تحفة ۹۶۸۷

1784- “Ali b. Abdillan — Süfyân — Amr” isnâdıyla Amr b. Evs şöyle demiştir: “Abdurrahman b. Ebî Bekr'in bana bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), umre için ihrama girsin diye Âişe'yi arkasına bindirip Ten'im'e götürmesini emretmiştir.”

Süfyân bir defasında bunu rivayet ederken: “Bunu Amr'dan işittim, ondan kaç defa işittim” demiştir.¹

Ali, Ali b. Abdillan el-Medîni'dir.

Süfyân, Süfyân b. Uyeyne'dir.

Amr, Amr b. Dînâr'dır.

Amr b. Evs, Amr b. Evs es-Sekafî el-Mekkî'dir.

Amr b. Evs'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Siddîk'a, kızkardeşi Âişe'yi umre için ihrama girsin diye bineğinin arkasına bindirip Ten'im'e götürmesini emretmiştir.

Süfyân b. Uyeyne başka bir defasında bunu rivayet ederken bunu Amr b. Dînâr'dan bir çok defa bizzat işittiğini söylemiştir. Oysa bir önceki isnâdda Süfyân bunu Amr'dan “an'ane” siygasıyla rivayet etmişti.

Ebû Dâvud bu hadisi rivayet ederken “Ten'im'e götürmesi” sözünden sonra: “Tepeden indikten sonra orada ihrama girsin. Bu şekilde kabul görecektir.”

¹ Hadis ayrıca 2285'te geçmektedir.

bir umre yapmış olacaktır” eklemesini yapar. Ahmed bunu rivayet ederken bunun Minâ’dan döndüğü gece olduğunu zikreder.

Hadisten, hac sonrası umre yapmak isteyen kişinin Harem bölgesi dışında asgari uzaklığa çıkması gerektiğini anlıyoruz. Hac sonrası umre yapacak olan kişi dilediği yönden az da olsa Harem bölgesi dışına çıkmalıdır. Hac sonrası umre için böylesi bir çıkış gerekmeseydi vakit darlığından dolayı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu Âişe’ye emretmez, Âişe bulunduğu yerde ihrama girerdi. Zira Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) Âişe’ye bunu emretmesi, hacıların dönüş hazırlığı içinde olduğu bir zamandaydı.

Umre için ihrama girilecek en iyi yer Ci'râne, sonra Ten'im, sonra da Hudeybiye'dir. Kişi helal bölgeye çıkmadan Mekke'deyken umre için ihrama girip ardından gereklerini yerine getirirse caiz olur, ancak bundan dolayı kurban kesmesi gerekir. Zira Mîkât yerinden ihrama girmeyi terketmek yapılacak umreyi ifsat etmese de fidye olarak kurban kesilmesini gerektirir. Mekke'deyken ihrama girdikten sonra umrenin herhangi bir farzını yerine getirmeden Harem bölgesi dışına çıkıp yeniden ihrama girerse bu durumda kesmesi gereken kurban üzerinden düşer.

Başlık hadisini Buhârî ayrıca *Cihâd* konusu içinde tahrir etmiştir. Müslim¹ de *Hac* konusu içinde tahrir etmiştir.

١٧٨٥ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَبْدِ الْجَدِّ عَنْ حَبِيبِ الْمَعْلَمِ عَنْ عَطَاءٍ حَدَّثَنِي جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَهَّلَ وَأَصْحَابَهُ بِالْحَجِّ وَلَيْسَ مَعَ أَحَدٍ مِنْهُمْ هَدْيٌ ، غَيْرَ النَّبِيِّ ﷺ وَطَلْحَةَ ، وَكَانَ عَلَى قَدَمٍ مِنَ الْيَمَنِ ، وَمَعَهُ الْهُدْيُ فَقَالَ أَهَلْتُ بِمَا أَهَّلَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَإِنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَذِنَ لِأَصْحَابِهِ أَنْ يَجْعَلُوهَا عُمْرَةً ، يَطُوفُوا بِالْبَيْتِ ، ثُمَّ يَقْصِرُوا وَيَحِلُّوا ، إِلَّا مَنْ مَعَهُ الْهُدْيُ ، فَقَالُوا نَنْطَلِقُ إِلَى مِنًى وَذَكَرُ أَحَدِنَا يَقْطُرُ فَبَلَغَ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ « لَوْ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا أَهْدَيْتُ ، وَلَوْلَا أَنَّ مَعِيَ الْهُدْيُ لَأَخْلَلْتُ » . وَأَنَّ عَائِشَةَ حَاضَتْ فَتَسَكَّتِ الْمُنَاسِكَ كُلَّهَا ،

¹ Müslim 1212

غَيْرَ أَتَمَّا لَمْ تَطُفْ بِالنَّيْتِ قَالَ فَلَمَّا طَهَّرْتَ وَطَافْتَ ، قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَنْطَلِقُونَ بِعُمْرَةٍ وَحَجَّةٍ ، وَأَنْطَلِقُ بِالْحَجِّ فَأَمَرَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ أَنْ يُخْرِجَ مَعَهَا إِلَى التَّنْعِيمِ ، فَأَعْتَمَرَتْ بَعْدَ الْحَجِّ فِي ذِي الْحِجَّةِ ، وَأَنَّ سُرَاقَةَ بْنَ مَالِكٍ بْنِ جُعْشُمٍ لَقِيَ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ بِالْعَقَبَةِ ، وَهُوَ يَرْمِيهَا ، فَقَالَ أَلَكُمْ هَذِهِ خَاصَّةٌ ، يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ « لَا ، بَلْ لِلْأَبَدِ » أطرافه ١٥٥٧

١٥٦٨ ، ١٥٧٠ ، ١٦٥١ ، ٢٥٠٦ ، ٤٣٥٢ ، ٧٢٣٠ ، ٧٣٦٧ تحفة ٢٤٠٥

1785- “Muhammed b. el-Müsennâ — Abdulvehhâb b. Abdilmecîd — Habîb el-Muallim — Atâ” isnâdıyla Câbir b. Abdillâh şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbıyla beraber hac için ihrama girdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ve Talha dışında kimsede kurban yoktu. Ali, Yemen’den yanında bir kurbanla geldi ve: “Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) niyet ettiğine ben de niyet ettim!” dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbına, haclarını umreye çevirmelerine izin verdi. Yanında kurbanı olmayanların tavaf etmelerini, tıraş olmalarını, sonra da ihramdan çıkmalarını söyledi. Ashâb da kendi aralarında: “Kadınlarımızla henüz yeni ilişkiye girmişken Minâ’ya mı gideceğiz!” diye söylenmeye başladılar. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bundan haberdar olunca: “Eğer şimdi yaptığım bu işi yeniden yapacak olsaydım kurbanlık getirmezdim. Yanımda kurbanlıklar olmasaydı ben de ihramdan çıkardım” buyurdu.

Orada Âişe hayız olunca Kâbe’yi tavaf dışında haccın diğer bütün rükünlerini eda etti. Temizlendiğinde ise Kâbe’yi tavaf etti ve: “Ey Allah’ın Resûlü! Sizler hac ve umre yapmış bir halde ayrılıyorken ben sadece haccı eda etmiş bir şekilde mi döneceğim?” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Abdurrahman b. Ebî Bekr’e, Âişe ile Ten’îm’e çıkmasını emretti. Bu şekilde de Âişe hacdan sonra yine Zilhicce ayı içinde umre de yaptı.

Surâka b. Mâlik b. Cu’şum, Akabe’de cemreyi taşıyan Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile karşılaştınca: “Ey Allah’ın Resûlü! Umreyi bu şekilde hac ile beraber yapmamız sadece senin dönemine has bir şey mi?” diye

sordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “Hayır, sonsuza kadar öyledir” buyurdu.¹

Muhammed, Muhammed b. el-Müsennâ ez-Zemin'dir.

Abdulvehhâb, Abdulvehhâb b. Abdilmecîd b. Salb es-Sekafî el-Basrî'dir.

Habîb, Ma'kil b. Yesâr'ın azatlısı Habîb el-Muallim el-Basrî'dir. Babasının ismi konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazıları Zâide, bazıları ise Zeyd olduğunu söylemiştir. Ahmed, İbn Maîn ve Ebû Zür'a onu güvenilir görmüşlerdir. Nesâî ise kavi biri olmadığını söylemiştir. Buhârî ondan bu hadisle birlikte farklı konular içinde muallak olarak da hadis zikretmiştir.

Atâ, Atâ b. Ebî Rebâh'tır.

Câbir, Câbir b. Abdillâh el-Ensârî'dir.

Câbir'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbıyla birlikte hac için yola çıktı. Bu çıkışta Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ve Talha b. Ubeydillâh b. Osmân et-Teymî el-Kureşî el-Medenî dışında kimsede kurbanlık yoktu. Talha cennetle müjdelenen kişilerden biridir. İlk müslüman olan sekiz kişiden, Ebû Bekr'in vesilesiyle müslüman olan beş kişiden biridir. Aynı şekilde Hz. Ömer'in tavsiye ettiği altı kişilik şuranın içindedir.

Ancak Müslim, Ahmed ve başkalarında Âişe'den gelen rivayet buna muhaliftir. Zira onlarda gelen rivayette Âişe bu çıkışta Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), Ebû Bekr'in, Ömer'in ve maddi durumu iyi olanların yanlarında kurbanlık götürdüklerini zikreder. Buhârî de iki başlık sonrasında yanında kurbanlık götürülenlerin Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ve ashâbından maddi imkanı bulunanlar olduğunu zikreder.

O sırada Hz. Ali de yanında kurbanlık ile Yemen'den Mekke'ye geldi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onun neye niyet ettiğini sorunca, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) niyet ettiği şeye niyet ettiğini söyledi. Buhârî başka bir yerde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ona ihramı içinde kalmasını emrettiğini, kurbanlıklarına da onu ortak ettiğini zikreder.

Daha sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), ashâbına haclarını umreye çevirmelerine izin verdi. Yanında kurban getirmeyenlerden haclarını umreye

¹ Hadis ayrıca 1557, 1568, 1570, 1651, 2506, 4352, 7230 ve 7367'de geçmektedir.

çevirenlerin Kâbe tavafı, Safâ ile Merve arasında sa'y ve tıraş sonrası ihramdan çıkmalarını söyledi. Atâ, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbına bunu emretmediğini sadece bunu yapmak isteyenlere izin verdiğini söylemiştir. Başka rivayetlerde bunları yapıp ihramdan çıktıktan sonra zevceleriyle ilişkiye girebileceklerini söylediği de zikredilmiştir.

Ashâbdan bazıları umre sonrası zevceleriyle ilişkiye girdikten sonra Minâ'ya gitmeyi garipseyip: "Kadınlarımızla henüz yeni ilişkiye girmişken Minâ'ya mı gideceğiz!" şeklinde söylenmeye başladı. Zira hac sırasında cinsel ilişkiyi çok da uygun görmüyorlardı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bazılarının böyle söylediğinden haberdar olunca: *"Eğer şimdi yaptığım bu işi yeniden yapacak olsaydım kurbanlık getirmezdim. Yanımda kurbanlıklar olmasaydı ben de ihramdan çıkardım"* buyurdu. Müslim buna: *"İçinizde en takvalı, en samimi ve en iyi olanın ben olduğumu biliyorsunuz"* eklemesini yapmıştır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözü ashâbının haccı umreye çevirme konusunda yaşadığı tereddüt üzerine söylemiş, bu tereddüdü yaşayacaklarını önceden bilmesi durumunda yanında kurbanlık getirmeyeceğini ve kendisinin de haccını umreye çevireceğini bilmiştir.

Mekke'ye girmeden önce henüz Serif'teyken Hz. Âişe hayız oldu. Kâbe'yi tavaf dışında haccın diğer rükünlerinin tümünü yerine getirdi. Bunun içine Safâ ile Merve arasında sa'y da girmektedir. Zira sa'yın yapılabilmesi için öncesinde Kâbe'yi tavafın yapılmış olması gerekmektedir. Ravi burada sadece Kâbe'yi tavafı zikretmekle yetinmiştir.

Müslim'in de rivayet ettiğine göre Âişe, Arafat'tayken temizlendi, ancak Minâ'ya gelene kadar yıkanamadı. Temizlenip yıkandıktan sonra Kurban gününde veda tavafını yaptı ve Safâ ile Merve arasında sa'yetti. Daha sonra Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem), herkesin tek başına bir umre ve tek başına bir hac yapmış bir şekilde, yani umreyi ayrı haccı ayrı yapmış bir şekilde döneceğini dile getirdi. Ancak kendisinin tek başına bir umre yapmadan sadece hac yapmış bir şekilde geri döneceğinden yana yakındı.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Abdurrahman b. Ebî Bekr'e, Âişe'yi Ten'im'e götürmesini söyledi. Âişe, Ten'im'e gidince oradan umre için ihrama girip hacdan ayrı bir şekilde umresini de ifa etti.

Surâka b. Mâlik b. Cu'şum el-Kinânî el-Mudlicî, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile Akabe cemresini taşlarken karşılaştı. Ona haccı umreye çevirmenin veya

hacc-ı kırân yapmanın veya hac ayları içinde umre yapmanın sadece kendi dönemine has bir şey olup olmadığını sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunun sadece kendi dönemine has bir uygulama olmadığını sonsuza kadar geçerli olacağını bildirdi.

Müslim ise bunu Câfer kanalıyla rivayet ederken şöyle der: Surâka ayağa kalktı ve: “Ey Allah'ın Resûlü! Bu durum sadece bu yıl için mi geçerli, yoksa sonsuza kadar mı devam edecek?” diye sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) parmaklarını birbirine geçirdi ve iki defa: “*Umre hacca bu şekilde girmiştir*” buyurdu. Sonra da: “*Aksine sonsuza kadar öyle devam edecektir*” diye ekledi.

Nevevî'nin dediğine göre ulemanın çoğunluğunun yanında bunun anlamı Cahiliye insanların itikadının aksine umrenin hac ayları içinde yapılmasının caiz olmasıdır. Bazılarına göre bunun anlamı, haccın umreye çevrilmesinin caiz olduğudur. Nevevî bu yorumun zayıf olduğunu söylemiştir. Ancak sorunun siyakının böylesi bir yorumu güçlendirdiği söylenerek Nevevî'nin bu görüşüne itiraz edilmiştir. Hatta soru haccın umreye çevrilmesi konusunda gelmiştir ki Hanbeliler bu görüştedir.

Merdâvî, *el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcihi mine'l-hilâf* eserinde şöyle der: “Hacc-ı kırân ya da hacc-ı müfred yapan kişinin bu haccını umreye çevirmesi kendi şartları içinde müstehaptır. Naslar bu yöndedir ve ashâbın geneli de bu görüştedir. Ancak sadece Hanbelî mezhebinin savunduğu bir görüştür. İbn Kudâme de burada haccı umreye çevirmenin Kâbe'yi tavaf ve Merve ile Safâ arasında sa'ydan sonra olacağını söylemiştir. el-Harkî de bu görüştedir. Zerkeşî de bu görüşü benimsemiş ve bu yöndeki hadislerin zahirinden bunun anlaşıldığını söylemiştir. İbn Ukayl: «Umre niyetiyle tavâf, haccı umreye çevirmek demektir» demiştir ki bu da haccı umreye çevirmek için ihramdan çıkıp tekrardan ihrama girmenin gerekmediğini göstermektedir. Şeybânî, *el-Kâfi*'de: «Şayet yanlarında kurbanlık yoksa hac niyetlerini bozarak temettü yapmış sayılmak için tavâf, sa'y ve tıraş ile ihramdan çıkıp tek başına umre için niyetlenmeleri sünnettir» demiştir. *el-İntisâr* eserinde de: «Kişinin bu hadise dayanarak haccın umreye çevrilmesinin vacip olduğunu söylemesi uzak görülmemelidir» denilir. Şeyh Takiyyuddîn de: «İhramda iken yanında kurbanlık bulunan kişinin haccını bozup umreye çevirmesi, Hanbeli mezhebine göre geçerli olmaz. Geçerli sayılsa bile fidye olarak kurban kesmek gerekmektedir. Hanbelî âlimlerinin geneli bu görüştedir» demiştir.”

Hanbeli âlimlerden bazıları ise şöyle demiştir: “Hac için ihrama girdiğimiz

zaman Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) öfkesine maruz kalmamak için bunu umreye çevirmeyi farz olarak görürüz. Zira *Sünen*'de Berâ b. Âzib'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbı ile birlikte hac için ihrama girip yola çıkmış, Mekke'ye ulaştıklarında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) müslümanlara bu haccı umreye çevirmelerini söylemiştir. Müslümanlar: «Ey Allah'ın Resûlü! Hac için ihrama girmiştik, nasıl umreye çevirelim?» diye sorunca, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): «*Size emrettiğim şeyi dinleyip yerine getirin*» karşılığını vermiştir. Ashâbı aynı şeyi sorunca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) öfkelenmiştir.”

Seleme b. Şebîb de Ahmed'e: “Bir şey hariç her şeyin güzel” deyince, Ahmed: “O şey nedir?” diye sordu. Seleme: “Haccın umreye çevrilmesi gerektiğini söylüyorsun” karşılığını verince, Ahmed: “Ey Seleme! Ben seni akıllı biri sanırdım. Bu konuda Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) sahih olan on bir hadis bulunuyor. Senin sözün için bunları mı bırakayım?” dedi.

Mâlik, Şâfîî, Ebû Hanîfe, seleften ve haleften âlimlerin geneli bunun o yıl Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile ashâbına has bir durum olduğunu, daha sonra gelenler için ise böylesi bir şeyin caiz olmadığını söylemişlerdir. O yıl Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile ashâbının bunu yapması da hac aylarında umreyi yasaklayan Cahiliye insanlarına muhalefet etmek içindi.

Müslim'in bildirdiğine göre Ebû Zer: “Hacda temettü, Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbına özel bir durumdu” demiştir. Temettüden kastı da haccın umreye çevrilmesidir.

Nesâî'nin Hâris b. Bilâl'dan bildirdiğine göre babası Bilâl: “Ey Allah'ın Resûlü! Haccın umreye çevrilmesi bize özel bir şey mi, yoksa insanların geneli için de geçerli mi?” diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “*Hayır! Sadece bize özel bir şeydir*” buyurmuştur.

Surâka hadisi de bu hadisle çelişmez. Çünkü haccın umreye çevrilmesi emrinin verilme sebebi, kurban getirilmemiş olması durumunda hac ayları içinde bunun caiz ve meşru olduğunun gösterilmesi içindi. Zira Cahiliye insanları umrenin hac ayları içinde yapılmasını en büyük günahlardan biri olarak sayarlardı. Müslümanların Cahiliye'deyken sahip oldukları bu itikadı kırmak ve yok etmek için aksini bizzat yine kendileri yapmışlardır.

İmam Ahmed, Hâris b. Bilâl'in bu hadisi için: “Benim yanımda sâbit değildir. Bu adamın kim olduğu da bilinmemektedir” demiştir. Şayet Hâris b.

Bilâl'in hadisi sâbit değilse İbn Abbâs'ın: "Hac aylarında umre yapmayı yeryüzündeki en büyük günahlardan biri sayarlardı" şeklindeki hadisi Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) tarafından verilen bu emrin sebebinin hac aylarında umre yapılmasına yönelik Cahiliye'den kalma düşünceleri yok etme olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

İbnu'l-Müneyyir şöyle demiştir: Buhârî, Ten'im'den umre yapma konusunda başlık atmış, ardından Surâka'nın hadisini zikretmiştir. Ancak hadiste mîkata yönelik herhangi bir şeye değinilmemiştir. Başlık altındaki hadislerde ana konu hac ayları içinde umre yapmaktır. Buhârî, Surâka hadisini zikrederek, Ten'im'den umre yapma konusunun Âişe'ye has olduğunu söyleyebilecek olanlara bir cevap vermek istemiş, bunun sadece Âişe'ye has bir durum değil de, insanların geneli için geçerli olduğuna işaret etmiştir.

Başlık hadisini Buhârî ayrıca *Temennî* konusu içinde tahrir etmiştir. Ebû Dâvud da *Hac* konusu içinde tahrir etmiştir.

۷ - بَابُ الْإِعْتِمَارِ بَعْدَ الْحَجِّ بِغَيْرِ هَدْيٍ

7- HACDAN SONRA KURBANSIZ UMRE YAPMAK

Başlık, hacdan sonra hac ayları içinde kurbanı gerektirecek bir durum olmadığı sürece kurbansız umre yapmakla ilgilidir.

۱۷۸۶ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي قَالَ أَخْبَرَتْنِي عَائِشَةُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مُوَافِينَ لِهَلَالِ ذِي الْحِجَّةِ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُهْلَ بِعُمْرَةٍ فَلْيُهْلَ ، وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُهْلَ بِحَجَّةٍ فَلْيُهْلَ ، وَلَوْلَا أَنِّي أَهْدَيْتُ لَأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ » فَمِنْهُمْ مَنْ أَهْلَ بِعُمْرَةٍ ، وَمِنْهُمْ مَنْ أَهْلَ بِحَجَّةٍ ، وَكُنْتُ مِمَّنْ أَهْلَ بِعُمْرَةٍ ، فَحِضْتُ قَبْلَ أَنْ أَدْخُلَ مَكَّةَ ، فَأَذَرَكَنِي يَوْمَ عَرَفَةَ ، وَأَنَا حَائِضٌ ، فَشَكَوْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ « دَعَى عُمْرَتِكَ ، وَانْقَضَى رَأْسُكَ وَامْتَسِطَى ، وَأَهْلَى بِالْحَجِّ » فَفَعَلْتُ ، فَلَمَّا كَانَتْ لَيْلَةُ الْحَضْبَةِ أَرْسَلَ مَعِيَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ إِلَى التَّنْعِيمِ ، فَأَرَدَفَهَا ، فَأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ مَكَانَ عُمْرَتِهَا ، فَقَضَى اللَّهُ حَجَّهَا وَعُمْرَتَهَا ، وَلَمْ يَكُنْ فِي شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ

هَدْيٌ ، وَلَا صَدَقَةٌ ، وَلَا صَوْمٌ أطرافه ٢٩٤ ، ٣٠٥ ، ٣١٦ ، ٣١٧ ، ٣١٩ ، ٣٢٨ ،
 ١٧٢٠ ، ١٧٠٩ ، ١٦٥٠ ، ١٦٣٨ ، ١٥٦٢ ، ١٥٦١ ، ١٥٦٠ ، ١٥٥٦ ، ١٥١٨ ، ١٥١٦
 ، ٢٩٥٢ ، ١٧٨٨ ، ١٧٨٧ ، ١٧٨٣ ، ١٧٧٢ ، ١٧٧١ ، ١٧٦٢ ، ١٧٥٧ ، ١٧٣٣ ،
 ٧٢٢٩ ، ٦١٥٧ ، ٥٥٥٩ ، ٥٥٤٨ ، ٥٣٢٩ ، ٤٤٠٨ ، ٤٤٠١ ، ٤٣٩٥ ، ٢٩٨٤ - تحفة
 ١٧٣٢٤

1786- “Muhammed b. el-Müsennâ — Yahya — Hişâm — Hişâm’ın babası” isnâdıyla Âişe şöyle demiştir: “Resûlullah’la (sallallahu aleyhi vesellem) birlikte Zilhicce’nin hilali gereğince hac için yola çıktık. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): «Umre için ihrama girmek isteyenler girsin, hac için ihrama girmek isteyen de öyle ihrama girsin. Ben de eğer kurbanlıkları getirmemiş olsaydım umre için ihrama girerdim» buyurunca kimi umre için, kimi de hac için ihrama girdi. Ben de umre için ihrama girenlerdendim. Fakat Mekke’ye girmeden önce hayız oldum. Arefe günü geldiği zaman ben hâlâ hayızdım. Durumumdan Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) yakındığımda: «Umrenden vazgeç, saçlarını çöz ve tara. Sonra da hac için ihrama gir» buyurdu. Öyle de yaptım. Muhassab’da konakladığı gece Abdurrahman’ı benimle birlikte Ten’îm’e gönderdi.”

Ravi der ki: “Abdurrahman, Âişe’yi bineğinin arkasına bindirdi. Âişe vaçgeçtiği umre yerine yeniden bir umre için ihrama girdi. Bu şekilde de Yüce Allah ona hem hac, hem de umre nasip etti. Bozduğu için de ne kurban, ne sadaka, ne de oruç gerekti.”¹

Muhammed, Muhammed b. el-Müsennâ ez-Zemin’dir.

Yahya, Yahya el-Kattân’dır.

Hişâm’ın babası, Urve b. ez-Zübeyr’dır.

Hz. Âişe’nin bildirdiğine göre Zilhicce hilaline yakın bir zamanda Vedâ

¹ Hadis ayrıca 294, 305, 316, 317, 319, 328, 1516, 1518, 1556, 1560, 1561, 1562, 1638, 1650, 1709, 1720, 1733, 1757, 1762, 1771, 1772, 1783, 1787, 1788, 2952, 2984, 4395, 4401, 4408, 5329, 5548, 5559, 6157 ve 7229’da geçmektedir. Müslim 1211

hacçı için Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte yola çıktılar. Daha önce de zikredildiği gibi Zilka'de ayının bitimine dört gün kala yola çıkmışlardı ve Zilhicce hilalini yolda iken görmüşlerdi.

Serif'e ulaştıklarında veya tavaf sonrası Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), hacla birlikte umre yapmak isteyenlerin yanlarında kurbanlık yoksa bu niyetle ihrama girmelerini, umre ile birlikte hac yapmak isteyenlerin de bu niyetle ihrama girmelerini söyledi ve kendisi de yanında kurbanlık getirmemiş olsaydı hacıyla birlikte umreye niyetleneceğini dile getirdi. Bunun üzerine ashâbdan bazıları hacla birlikte umreye, bazıları da umre ile birlikte hacca niyet edip mikat yerinden bu niyetle ihrama girdi. Âişe de hac ile birlikte umre için ihrama girenlerdendi. Çoğu kişinin rivayet ettiğine göre de Âişe önce hac için ihrama girmişti.

Hz. Âişe, Mekke'ye girmeden önce Serif'te hayız oldu. Arefe günü geldiğinde de hâlâ hayızlıydı. Müslim'in rivayet ettiğine göre terviye günü bu durumdan Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yakınınca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), umrenin gereklerini yerine getirmeyi bırakmasını, saçlarını çözüp taramasını ve hac için ihrama girmesini söyledi. Âişe de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dediği gibi yaptı.

Muhassab'da konakladıkları gece Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Abdurrahman b. Ebî Bekr'i Âişe'nin yanında Ten'im'e gönderdi. Abdurrahman kızkardeşi Âişe'yi bineğinin arkasına bindirip Ten'im'e götürdü. Daha önce hactan ayrı bir şekilde ifa etmek istediği, ancak yerine getiremediği umrenin yerine yeni bir umre için Ten'im'den ihrama girdi. Bu şekilde Âişe hem hac, hem de umre yapmış oldu. İlk umresini bozmasından dolayı da ne kurban kesmesi, ne sadaka vermesi, ne de oruç tutması gerekti.

Burada Hz. Âişe ya hacc-ı kırân ya da hacc-ı temettü yapmıştır ve bu durumda kendisine kurban gerekmektedir. Bizzat kendisinin rivayet ettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hanımları adına sığırlar kurban etmiştir. Müslim'de gelen bir rivayete göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Âişe adına kurban kesmiştir. Hadiste kurban kesmesinin gerekmediğinin söylenmesi belki Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) onun adına bu kurbanı kesmesinden dolayıdır.

İbn Huzeyme ise bunu açıklarken ilk umrenin gereklerini yerine getirmemesinden veya hac ile birlikte umreye niyetlenmesinden veya Ten'im'den yaptığı umreden dolayı kurban kesmesinin gerekmediği anlamına

geldiğini söylemiştir. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de bu yorumun isabetli olduğunu dile getirmiştir.

۸ - باب أَجْرِ الْعُمْرَةِ عَلَى قَدْرِ النَّصَبِ

8- UMRE SEVABI YORGUNLUK MİKTARINA GÖREDİR

۱۷۸۷ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ وَعَنِ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ قَالَ قَالَتْ عَائِشَةُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - يَا رَسُولَ اللَّهِ يَصْدُرُ النَّاسُ بِنُسُكَيْنِ وَأَصْدُرُ بِنُسُكٍ فَقِيلَ لَهَا « اُنْتَظِرِي ، فَإِذَا طَهَّرْتَ فَاخْرُجِي إِلَى التَّنْعِيمِ ، فَاهْلِي ثُمَّ اثْنَيْنَا بِمَكَانٍ كَذَا ، وَلَكِنَّهَا عَلَى قَدْرِ نَفَقَتِكَ ، أَوْ نَصَبِكَ » أطرافه ۲۹۴ ، ۳۰۵ ، ۳۱۶ ، ۳۱۷ ، ۳۱۹ ، ۳۲۸ ، ۱۵۱۶ ، ۱۵۱۸ ، ۱۵۵۶ ، ۱۵۶۰ ، ۱۵۶۱ ، ۱۵۶۲ ، ۱۷۸۳ ، ۱۷۷۲ ، ۱۷۷۱ ، ۱۷۶۲ ، ۱۷۵۷ ، ۱۷۳۳ ، ۱۷۲۰ ، ۱۷۰۹ ، ۱۶۵۰ ، ۱۶۳۸ ، ۱۷۸۸ ، ۱۷۸۶ ، ۲۹۵۲ ، ۲۹۸۴ ، ۴۳۹۵ ، ۴۴۰۱ ، ۴۴۰۸ ، ۵۳۲۹ ، ۵۵۴۸ ، ۶۱۵۷ ، ۷۲۲۹ - تحفة ۱۷۴۶۷ ، ۱۵۹۷۱

1787- “Müsedded — Yezîd b. Zuray’ — İbn Avn” isnâdıyla Kâsım b. Muhammed; yine “İbn Avn — İbrâhim” isnâdıyla Esved şöyle demiştir: Âişe: “Ey Allah'ın Resûlü! İnsanlar hem hac, hem de umre yapmış bir şekilde geri dönerken ben birini yapmış bir şekilde mi döneceğim?” deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona: “Bekle! Temizlendikten sonra Ten'im'e çık ve oradan umre için ihrama gir. Sonra da filan mekana yanımıza gel. Ancak bunun sevabı da yorgunluğun veya harcaman kadarıyla olacaktır” buyurdu.¹

Yezîd, Yezîd b. Zuray' el-Absî el-Basrî'dir.

İbn Avn, Abdullah b. Avn b. Ertabân el-Basrî'dir.

¹ Hadis ayrıca 294, 305, 316, 317, 319, 328, 1516, 1518, 1556, 1560, 1561, 1562, 1638, 1650, 1709, 1720, 1733, 1757, 1762, 1771, 1772, 1783, 1786, 1788, 2952, 2984, 4395, 4401, 4408, 5329, 5548, 5559, 6157 ve 7229'da geçmektedir. Müslim 1211

Kâsım, Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk'tir.

İbrâhim, İbrâhim en-Nehaî'dir.

Esved, Esved en-Nehaî'dir.

Hız. Âişe, insanların tek başına hac ve tek başına bir umre yaparak geri döneceklerini dile getirip, kendisinin ise sadece hac yapmış bir şekilde döneceğinden yana Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yakınıncaya hayızından temizlenene kadar beklemesini, temizlendikten sonra kardeşi Abdurrahman b. Ebî Bekr ile birlikte Ten'im'e çıkmasını ve oradan umre için ihrama girmesini, sonra da Muhassab'da bulundukları yere gelmesini söyledi. Ancak bu umreden alacağı sevabın da bunun için yapacağı harcama ya da yorgunluğu kadarıyla olacağını bildirdi.

Kişi yapacağı böylesi bir ibadet için harcama yapacak, bazı şehvetlerinden uzak duracak ve yorulacaktır. Yüce Allah bu yönde sabır gösterenlere sevaplarını hesapsız bir şekilde vereceğini de vaad etmiştir.

İzzeddin b. Abdisselâm bu konuda şöyle der: "Ancak sevap her zaman harcama ve yorgunluğa bağlı olmayabilir. Zira bazen bazı ibadetler diğerlerinden daha az meşakkatli olmasına rağmen yapıldığı zaman ve mekan göz önünde bulundurulunca harcaması ve yorgunluğu daha fazla olan ibadetlerden daha üstün olabilir. Kadir gecesini ihya etmenin Ramazan ayının diğer gecelerini ihya etmekten, Mescid-i Harâm'da kılınan iki rekat namazın diğer mescidlerde kılınan namazdan daha faziletli olması buna birer örnektir."

Buna cevap olarak denilebilir ki İzzeddin'in yaptığı bu yorum sevabın harcama ve yorgunluğa göre olmasına engel değildir. Zira Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) burada değindiği konu, yapılan ibadetin bizzat kendisi değil, bu ibadetle maruz kalınacak şeylerdir.

Hadiste "yorgunluğun veya harcamanın" ifadesindeki "veya" ravinin lafız konusunda tereddüt ettiği anlamına gelebileceği gibi çeşitlilik anlamında da olabilir. Ancak başka kanallarla yapılan rivayetlerde "veya" ifadesinin kullanılması bunun tereddüt değil, çeşitlilik anlamında olduğunu güçlendirmektedir.

Bazıları bu hadisin zahirinden, Mekke'de bulunan kişiler konusunda umre için Harem bölgesine daha yakın bir bölgeden ihrama girmenin sevabının daha uzak bölgeden ihrama girmenin sevabından daha az olacağını

çıkarmıştır. Ancak bu görüşün herhangi bir değeri yoktur. Zira Hudeybiye ile Ci'râne'nin Mekke'ye mesafesi altı fersahtır. Ten'im'in Mekke'ye uzaklığı ise bir fersahtır. Dolayısıyla Ten'im, Mekke'ye diğer iki yerden daha yakındır.

Şâfiî de bu konuda şöyle demiştir: "Umre için ihrama girilebilecek en faziletli yer Ci'râne'dir. Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) buradan umre için ihrama girmiştir. Daha sonra ise Ten'im'dir. Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Âişe'nin buradan ihrama girmesine izin vermiştir. Bu iki yer dışında olan yerlere gelince benim için daha uzak olan ve yolculuğu daha uzun süren yer daha iyidir."

۹ - باب الْمُعْتَمِرِ إِذَا طَافَ طَوَافَ الْعُمْرَةِ ، ثُمَّ خَرَجَ ، هَلْ يُجْزِئُهُ مِنْ طَوَافِ الْوَدَاعِ

9- UMRE YAPAN KİŞİNİN UMRE TAVAFINI BİTİRİP MEKKE'DEN ÇIKMASI DURUMUNDA UMRE TAVAFI VEDA TAVAFI YERİNE GEÇER Mİ?

۱۷۸۸ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا أَفْلَحُ بْنُ هُمَيْدٍ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا -
قَالَتْ خَرَجْنَا مُهْلِينَ بِالْحَجِّ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ ، وَحُرِّمِ الْحَجُّ ، فَتَرَلْنَا سَرِفَ ، فَقَالَ النَّبِيُّ
ﷺ لِأَصْحَابِهِ « مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْيٌ ، فَاحْبَبْ أَنْ يَجْعَلَهَا عُمْرَةً ، فَلْيَفْعَلْ وَمَنْ كَانَ مَعَهُ
هَدْيٌ فَلَا » وَكَانَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَرِجَالٍ مِنْ أَصْحَابِهِ ذَوِي قُوَّةٍ هَدْيٌ ، فَلَمْ تَكُنْ لَهُمْ
عُمْرَةٌ ، فَدَخَلَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَأَنَا أَبْكِي فَقَالَ « مَا يُبْكِيكَ » قُلْتُ سَمِعْتُكَ تَقُولُ
لِأَصْحَابِكَ مَا قُلْتَ فَمُنِعْتُ الْعُمْرَةَ . قَالَ « وَمَا شَأْنُكَ » قُلْتُ لَا أَصَلِّي قَالَ « فَلَا يَضُرُّكَ
أَنْتِ مِنْ بَنَاتِ آدَمَ ، كُتِبَ عَلَيْكَ مَا كُتِبَ عَلَيْهِنَّ ، فَكُونِي فِي حَجَّتِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَرْزُقَ فِيهَا
» قَالَتْ فَكُنْتُ حَتَّى نَفَرْنَا مِنْ مِنَى ، فَتَرَلْنَا الْمُحَصَّبَ فَدَعَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ ، فَقَالَ « اخْرُجْ
بِأَخِيكَ الْحَرَمَ ، فَلْتَهْلَ بِعُمْرَةٍ ، ثُمَّ افْرُغَا مِنْ طَوَافِكُمَا ، أَنْتَظِرُكُمَا هَاهُنَا » فَأَتَيْنَا فِي جَوْفِ
اللَّيْلِ فَقَالَ « فَرَعْتُمَا » قُلْتُ نَعَمْ فَنَادَى بِالرَّحِيلِ فِي أَصْحَابِهِ ، فَارْتَحَلَ النَّاسُ ، وَمَنْ
طَافَ بِالْبَيْتِ ، قَبْلَ صَلَاةِ الصُّبْحِ ، ثُمَّ خَرَجَ مُوجِّهًا إِلَى الْمَدِينَةِ أَطْرَافَهُ ۲۹۴ ، ۳۰۵ ،

، ١٥٦٢ ، ١٥٦١ ، ١٥٦٠ ، ١٥٥٦ ، ١٥١٨ ، ١٥١٦ ، ٣٢٨ ، ٣١٩ ، ٣١٧ ، ٣١٦
 ١٧٨٣ ، ١٧٧٢ ، ١٧٧١ ، ١٧٦٢ ، ١٧٥٧ ، ١٧٣٣ ، ١٧٢٠ ، ١٧٠٩ ، ١٦٥٠ ، ١٦٣٨
 ، ٥٥٤٨ ، ٥٣٢٩ ، ٤٤٠٨ ، ٤٤٠١ ، ٤٣٩٥ ، ٢٩٨٤ ، ٢٩٥٢ ، ١٧٨٧ ، ١٧٨٦ ،
 ١٧٤٣٤ تحفة - ٧٢٢٩ ، ٦١٥٧ ، ٥٥٥٩

1788- “Ebû Nuaym — Eflah b. Humeyd — Kâsım” isnâdıyla Âişe şöyle demiştir: Resûlullah’la (sallallahu aleyhi vesellem) beraber hac ayı ve hac günlerinde hac için telbiye getirerek yola çıktık. Serifte konakladığımızda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbına: “Yanında kurbanı bulunmayanlardan haccını umreye çevirmek isteyenler çevirsin. Yanında kurbanı olanlar ise bunu yapmasın” buyurdu. Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) ve ashâbından imkanları iyi olanların yanında kurbanlıkları vardı. Bundan dolayı haclarını umreye çeviremediler.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yanıma girdiğinde ben ağlıyordum. “Neden ağlıyorsun?” diye sorunca: “Ashâbına söylediğini duydum, o sözle de umre yapmak bana yasak oldu” dedim. “Neyin var ki?” diye sorduğunda ise: “(Hayız olduğum için) Namaz kılamayacağım” dedim. Bunun üzerine: “Bunun sana zararı yok, zira sen de Adem’in kızlarından birisin. Onlara takdir edilen şey sana da takdir edilmiştir. Sen haccına bak, umulur ki Yüce Allah sana umreyi de nasip eder” buyurdu.

Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) dediği gibi yaptım. Minâ’dan ayrılıp Muhassab’da konakladığımızda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Abdurrahman’ı çağırdı ve: “Kızkardeşini Harem’den çıkart da umre için ihrama girsin. Umre tavaflını da bitirince buraya gelin. Siz gelene kadar ben sizi bekleyeceğim” buyurdu. Bitirdikten sonra gece yarısında Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldik. Bize: “Bitirdiniz mi?” diye sorunca: “Evet!” dedim. Ardından Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbına yola çıkmak için çağrı yaptı. Bunun üzerine orada bulunanlar ve veda tavaflını yapanlar sabah

namazından önce harekete geçtiler. Sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oradan ayrılıp Medine'ye doğru yola çıktı.¹

Ebû Nuaym, Fadl b. Dukeyn'dir.

Eflah, Eflah b. Humeyd el-Ensârî el-Medenî el-Buhârî'dir. İbn Safîra olarak da bilinir.

Kâsım, Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr'dir.

Hiz. Âişe'nin bildirdiğine göre Müslümanlar Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte hac ayları içinde hac yapmak üzere yola çıktılar. Serif'e ulaşıp konakladıklarında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), ashâbına, yanında kurbanlık getirmeyenlerden haccını umreye çevirmek isteyenlerin bunu yapmasını, yanında kurbanlık getirenlerin ise hac ihramı içinde kalmalarını söyledi. Başka rivayetlerde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bunu ashâbına Mekke'ye girdikten sonra söylediği zikredilmiştir. Muhtemeldir ki Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözünü önce Serif'te söylemiş, Mekke'ye girdikten sonra da yinelemiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ve maddi imkanları yerinde olan ashâbından bazıları yanında kurbanlık getirmişlerdi. Hacc-ı kırân'a niyetlendikleri için de hacdan ayrı bir umre için ihrama girmediler.

Müslim'in de rivayet ettiği gibi terviye günü Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Âişe'nin yanına girdiğinde ağladığını gördü. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) neden ağladığını sorunca, haccı umreye çevirme ve hacdan mustakil bir umre yapma konusunda ashâbına söylediği sözü duyduğunu, bu sözle de umre yapmasının yasak olduğunu söyledi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunun sebebini sorunca hayız olduğu için namaz kılamayacağını söyledi.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Yüce Allah'ın hayızlı kadınlara takdir ettiği bir şey olduğu için bunda bir sakınca olmayacağını, haccına devam etmesini, Yüce Allah'ın umreyi de ona nasip edeceğini umduğunu bildirdi.

Bunun üzerine Âişe, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) söylediği gibi haccını ifa etti. Temizlenip veda tavafını da yaptıktan sonra Minâ dönüşü

¹ Hadis ayrıca 294, 305, 316, 317, 319, 328, 1516, 1518, 1556, 1560, 1561, 1562, 1638, 1650, 1709, 1720, 1733, 1757, 1762, 1771, 1772, 1783, 1786, 1787, 2952, 2984, 4395, 4401, 4408, 5329, 5548, 5559, 6157 ve 7229'da geçmektedir. Müslim 1211

Muhassab'da konakladıklarında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onun kardeşi Abdurrahman b. Ebî Bekr'i çağırdı. Umre için ihrama girmesi için kızkardeşi Âişe'yi Harem bölgesi dışına çıkarmasını, Ten'im'den umre için ihrama girmesini, umre tavafını bitirdikten sonra gelmelerini, onları Muhassab'da bekleyeceğini söyledi. Âişe umre tavafını bitirip ihramdan çıktıktan sonra gece yarısı Muhassab'a geldi. İsmâîlî ise rivayet ederken gece sonuna doğru Muhassab'a geldiklerini zikreder.

Tepeden inerlerken veya Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) tepeden inerken karşılaştılar. Çünkü Âişe ile kardeşi Abdurrahmân, Ten'im'e gittikten sonra Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) vedâ tavafını yapmak için oradan ayrılmıştı. Belki de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) veda tavafından dönerken, Âişe de umre tavafına giderken karşılaşmışlar, Âişe tavafını bitirdikten sonra da Muhassab'da tekrardan yanına gelmişlerdir.

Belki de Abdurrezzâk'ın da zikrettiği gibi Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onları Abtah'da beklemesi durumunda ashâbının da onunla birlikte orada bekleyeceğini düşünmüş, bunun önüne geçmek için de tepenin sırtlarında veya arkasında bineğini çöktürüp onları beklemiştir. Enes'in rivayetinde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) onlara: *"Sizleri filan yerde bekleyeceğim"* dediği zikredilir. Karşılaşmaları da bu şekilde burada gerçekleşmiş olabilir.

Döndüklerinde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) umrenin gereklerini bitirip bitirmediklerini sordu. Âişe yapıp bitirdiğini söyleyince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbına yola çıkma emrini verdi. Bu emir üzerine orada bulunanlar, veda tavafını yapanlar ile hayız gibi mazeretten dolayı bu tavafı yapamayanlar sabah namazından önce oradan ayrılıp yola çıktılar.

İbn Hacer ise bu rivayette hatanın bulunduğunu, Muhassab'dan ayrıldıktan sonra Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) gidip veda tavafını yaptığını söylemiştir.

Ebû Dâvud da bunu Ebû Bekr el-Hanefî kanalıyla Eflah'tan rivayet ederken: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbına yola çıkma emrini verdi. Sabah namazından önce Kâbe'ye uğrayıp tavafını yaptı. Oradan da Medine'ye yöneldi" lafzını kullanmıştır.

Müslim de bunu: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbına yola çıkma emrini verdi. Sabah namazından önce Kâbe'ye uğrayıp tavafını yaptı" lafzıyla rivayet etmiştir. Belki de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Abtah'tan yaptığı vedâ tavafını

Medine'ye dönüşü geçtiğinde bir daha yapmıştır.

Hadisin başlıkla mutabakatı Âişe'nin en son yaptığı umre tavafının veda tavafı yerine geçmesidir.

Başlık hadisini Buhârî başka bir yerde de tahrir etmiştir. Müslim ve Nesâî de tahrir etmiştir.

۱۰ - بَابُ يَفْعَلُ فِي الْعُمْرَةِ مَا يَفْعَلُ فِي الْحَجِّ

10- HACDA YAPILANLAR UMREDE DE YAPILIR

۱۷۸۹ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ حَدَّثَنَا عَطَاءٌ قَالَ حَدَّثَنِي صَفْوَانُ بْنُ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ يَعْنِي عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ بِالْجِعْرَانَةِ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ وَعَلَيْهِ أَثَرُ الْخُلُقِ أَوْ قَالَ صُفْرَةٍ فَقَالَ كَيْفَ تَأْمُرُنِي أَنْ أَصْنَعَ فِي عُمْرَتِي فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ ، فَسَرَّ بِثَوْبٍ وَوَدِدْتُ أَنِّي قَدْ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَقَدْ أَنْزَلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ . فَقَالَ عُمَرُ تَعَالَى أَيْسُرُكَ أَنْ تَنْظُرَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَقَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ الْوَحْيَ قُلْتُ نَعَمْ . فَرَفَعَ طَرَفَ الثَّوْبِ ، فَنَظَرْتُ إِلَيْهِ لَهُ عَطِيطٌ وَأَحْسِبُهُ قَالَ كَغَطِيطِ الْبَكْرِ . فَلَمَّا سُرِّي عَنْهُ قَالَ « أَيْنَ السَّائِلُ عَنِ الْعُمْرَةِ اخْلَعْ عَنْكَ الْجُبَّةَ وَاغْسِلْ أَثَرُ الْخُلُقِ عَنْكَ ، وَأَتَى الصُّفْرَةَ ، وَاصْنَعْ فِي عُمْرَتِكَ كَمَا تَصْنَعُ فِي حَجِّكَ »

أطرافه ۱۵۳۶ ، ۱۸۴۷ ، ۴۳۲۹ ، ۴۹۸۵ - تحفة ۱۱۸۳۶

1789- “Ebû Nuaym — Hemmâm — Atâ — Safvân b. Ya'lâ b. Umeyye” isnâdıyla Safvân'ın babası şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ci'râne'deyken yanına bir adam geldi. Adam bir cübbe giymişti ve üzerinde de halûk denilen koku ya da aspur vardı. Adam Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): “Umrede ne yapmamı emredersin?” diye sordu. O sırada da Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) vahiy inmeye başlayınca bir giysiyle üzeri örtüldü. Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem), kendisine vahiy nazil olurken görmeyi de çok istiyordum. Kendisine vahiy nazil olmaya başlayınca Ömer bana: “Buraya gel! Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine vahiy nazil olurken görmeyi istersin değil mi?” deyince: “Evet!” karşılığını verdim. Bunun üzerine Ömer giysinin bir ucunu

kaldırdı, ben de Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) izledim. Baktığımda horultuya —sanırım erkek deve yavrusu horultusuna— benzer bir ses çıkıyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kendine geldiğinde: “*Umre konusunu soran adam nerede? Üzerindeki cübbeyi çıkar, kokuyu sil ve aspuru temizle. Sonra da hacda yaptığının aynısını umrede yap*” buyurdu.¹

Ebû Nuaym, Fadl b. Dukeyn'dir.

Hemmâm, Hemmâm b. Yahya el-Basrî'dir.

Atâ, Atâ b. Ebî Rebâh'tır.

Safvân, Safvân b. Ya'lâ b. Umeyye el-Mekkî'dir.

Safvân'ın babası, Ya'lâ b. Umeyye b. Ebî Ubeyde b. Hemmâm et-Temîmî'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ci'râne'deyken yanına adamın biri geldi. Bu adamın Ya'lâ'nın kardeşi Atâ b. Umeyye olduğu söylenmiştir. Adam üzerinde koku bulunan veya aspurla boyanan bir cübbe giymişti. Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) umredeyken ne yapması gerektiğini sordu. O sırada da Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) vahiy inmeye başladı.

Taberânî'nin *M. el-Evsat*'ta bildirdiğine göre bu sırada Yüce Allah, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): “**Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın**”² âyetini indirmişti. Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) vahiy inmeye başlayınca üzerine bir örtü çekildi.

Safvân'ın babası Ya'lâ da Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem), kendisine vahiy inerken görmeyi çok istiyordu. Burada Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) vahiy inmeye başlayınca Ömer b. el-Hattâb kendisini çağırdı ve Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem), kendisine vahiy nazil olurken görmek isteyip istemediğini sordu. Ya'lâ görmek istediğini belirtince Ömer, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) üzerine konulan örtüyü kenarından kaldırdı. Ya'lâ örtünün altındaki Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) bakınca kendisinden erkek deve yavrusuna benzer bir horultunun geldiğini gördü.

Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) vahiy nazil olup bitince umre ne yapması

¹ Hadis ayrıca 1536, 1847, 4329 ve 4985'te geçmektedir. Müslim 1180

² Bakara Sur. 196

gerektiğini soran adamı sordu. Adam kendini gösterince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona üzerindeki cübbeyi çıkarmasını, kendisine bulaşan kokuyu yıkamasını, aspuru temizlemesini söyledi. Sonrasında da haram olan şeylerden sakınma, tavâf, sa'y, saçları kısaltma veya tıraş etme gibi hacda yaptığı şeylerin aynısını umrede yapmasını emretti. Hadisin başlıkla mutabakatı da buradadır. Daha önce de hac konusunun başlarında zikredilmişti.

١٧٩٠ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ قَالَ قُلْتُ لِعَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ وَأَنَا يَوْمَئِذٍ حَدِيثُ السَّنِّ أَرَأَيْتَ قَوْلَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى (إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا) فَلَا أَرَى عَلَى أَحَدٍ شَيْئًا أَنْ لَا يَطَّوَّفَ بِهِمَا فَقَالَتْ عَائِشَةُ كَلَّا ، لَوْ كَانَتْ كَمَا تَقُولُ كَانَتْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ لَا يَطَّوَّفَ بِهِمَا . إِنَّمَا أَنْزِلْتَ هَذِهِ الْآيَةَ فِي الْأَنْصَارِ كَانُوا يُهْلُونَ لِمَنَاءَ ، وَكَانَتْ مَنَاءُ حَدَوْ قَدِيدٍ ، وَكَانُوا يَتَحَرَّجُونَ أَنْ يَطُوفُوا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ، فَلَمَّا جَاءَ الْإِسْلَامُ سَأَلُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ ذَلِكَ ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى ﴿ إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا ﴾ رَأَى سُفْيَانُ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ هِشَامٍ مَا أَتَمَّ اللَّهُ حَجَّ امْرِئٍ وَلَا عُمَرَتَهُ لَمْ يَطُفْ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ أَطْرَافَهُ ١٦٤٣ ، ٤٤٩٥ ، ٤٨٦١ - تحفة ١٧١٥١ ، ١٦٩٣١ ، ١٧١٩٥

1790- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — Hişâm b. Urve” isnâdıyla Hişâm'ın babası şöyle demiştir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) zevcesi Âişe'ye: “**Safâ ile Merve Allah'ın belirlediği nişanelerdendir. Kim hac veya umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret ederse bu ikisini tavaf etmesinde bir beis yoktur**”¹ âyetine göre kişinin Safâ ile Merve arasında tavaf etmemesinde bir sakınca yoktur” dedim ki o zamanlar henüz yaşıam küçüktü. Hz. Âişe şöyle karşılık verdi: “Hayır! Şayet bu âyet senin yorumladığın şekilde olsaydı, âyetin lafzı «Bu ikisini tavaf

etmemesinde bir beis yoktur» şeklinde olurdu. Bu âyet Ensâr hakkında inmişti. Çünkü onlar Menât putu için telbiye getirirlerdi. Bu put da Kudeyd'in hizasında bulunuyordu. Safâ ile Merve arasında sa'y yapmayı da sakıncalı görüyorlardı. Müslüman olduktan sonra Allah Resûlû'ne (sallallahu aleyhi vesellem) bu konuyu sordular. Bunun üzerine Yüce Allah: «**Safâ ile Merve Allah'ın belirlediği nişanelerdendir. Kim hac veya umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret ederse bu ikisini tavaf etmesinde bir beis yoktur**»¹ âyetini indirdi.”

Süfyân ve Ebû Muâviye bunu Hişâm'dan rivayet ederken Âişe'nin: “Bundan dolayı Safâ ile Merve arasında sa'y etmedikçe Yüce Allah kişinin hac veya umresini tamamlanmış saymaz” dediğini zikrederler.²

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

Hişâm'ın babası, Urve b. ez-Zübeyr'dir.

Urve, Hz. Âişe'ye, “Safâ ile Merve Allah'ın belirlediği nişanelerdendir. Kim hac veya umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret ederse bu ikisini tavaf etmesinde bir beis yoktur”³ âyetinden kişinin Safâ ile Merve arasında tavaf etmemesinde bir sakınca olmayacağını anlaşıldığını söyledi. Urve bunu söylediğinde henüz yaşı küçüktü. Âyetleri ve sünnetleri yorumlayabilecek düzeyde fıkıh ve sünnet bilgisine sahip değildi.

Âişe, âyetin bu anlama gelmediğini, öyle olsaydı lafız “Bu ikisi arasında tavaf etmesinde bir beis yoktur” şeklinde değil de “Bu ikisi arasında tavaf etmemesinde bir sakınca yoktur” şeklinde geleceğini dile getirdi. Âişe'nin Urve'ye anlattığına göre bu âyet, Ensâr hakkında nazil olmuştur. Ensâr Cahiliye döneminde Mekke ile Medine arasında bir yer olan Kudeyd'in hizasında bulunan Menât putu için telbiye getirirlerdi. Safâ ile Merve arasında sa'yetmeyi de sakıncalı görürler, bu konuda günaha girmemek için bu iki tepe arasında sa'y etmezlerdi. Müslüman olduktan sonra bu konuyu

¹ Bakara Sur. 158

² Hadis ayrıca 1643, 4495 ve 4861'de geçmektedir. Müslim 1277

³ Bakara Sur. 158

Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) sorduklarında Yüce Allah: “Safâ ile Merve Allah'ın belirlediği nişanelerdendir. Kim hac veya umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret ederse bu ikisini tavaf etmesinde bir beis yoktur”¹ âyetini indirdi.

Taberânî'nin mevsûl olarak naklettiğine göre Süfyân es-Sevrî ve Müslim'in de mevsûl olarak naklettiğine göre Ebû Muâviye Muhammed b. Hâzım, Hişâm'dan naklen bunu rivayet ederlerken Âişe'nin ayrıca Safâ ile Merve arasında sa'y etmedikçe Yüce Allah'ın, kişinin hac ve umresini tamamlanmış saymayacağını söylemiştir. Doğrusunu da Allah bilir.

۱۱ - بَابُ مَتَى يَحِلُّ الْمُعْتَمِرُ

11- UMRE YAPAN KİŞİ NE ZAMAN İHRAMDAN ÇIKAR?

وَقَالَ عَطَاءٌ عَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ أَصْحَابَهُ أَنْ يَجْعَلُوهَا عُمْرَةً وَيَطُوفُوا ثُمَّ يَقْصُرُوا وَيَحِلُّوا . تحفة ٢٤٩٥ أ

Atâ'nın bildirdiğine göre Câbir şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbına haccı umreye çevirmelerini, tavafı da yaptıktan sonra saçlarını kısaltıp ihramdan çıkmalarını emretti.”

Başlık, umre yapan kişinin ihramdan ne zaman çıkacağıyla ilgilidir.

Hayız olan kadınların Kâbe'yi tavaf dışında haccın diğer gereklerinin tümünü yerine getirmesi başlığı altında Buhârî'nin mevsûl olarak Atâ kanalıyla Câbir'den naklettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) haclarını umreye çevirmelerini, Kâbe'yi tavaf edip Safâ ile Merve arasında sa'y ettikten sonra saçlarını kısaltmalarını, ardından da ihramdan çıkmalarını emretmiştir.

۱۷۹۱ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ جَرِيرٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَاعْتَمَرْنَا مَعَهُ فَلَمَّا دَخَلَ مَكَّةَ طَافَ وَطُفْنَا مَعَهُ ، وَآتَى الصَّافَا

¹ Bakara Sur. 158

وَالْمَرْوَةَ وَأَتَيْنَاهَا مَعَهُ ، وَكُنَّا نَسْتُرُهُ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ أَنْ يَرْمِيَهُ أَحَدٌ فَقَالَ لَهُ صَاحِبٌ لِي أَكَانَ
دَخَلَ الْكَعْبَةَ قَالَ لَا أَطْرَافُهُ ١٦٠٠ ، ٤١٨٨ ، ٤٢٥٥ - تحفة ٥١٥٥ ، ٥١٥٦

1791- "İshâk b. İbrâhim — Cerîr — İsmâil" isnâdıyla Abdullah b. Ebî Evfâ şöyle demiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) umre yapınca biz de onunla birlikte umre yaptık. Mekke'ye girip tavaf edince biz de onunla tavaf ettik. Sa'y için Safâ ile Merve'ye gidince biz de onunla birlikte gittik. Bu sırada Mekkelilerin bir şey atmasına karşı ona siper oluyorduk."

Ravi der ki: Arkadaşlarımdan biri ona: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Kâbe'ye girdi mi?" diye sorunca, Abdullah: "Hayır!" dedi.¹

İshâk, İshâk b. İbrâhim b. Râhuyeh'tir.

Cerîr, Cerîr b. Abdilmecîd'dir.

İsmâil, İsmâil b. Ebî Hâlid el-Ahmesî el-Becelî el-Kûfî'dir.

Abdullah b. Ebî Evfâ'nın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kaza umresini yaptığında Müslümanlar da onunla birlikte bu umreyi yaptılar. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'ye girip Kâbe'yi tavaf edince yanındaki Müslümanlar da tavaf etti. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Safâ ile Merve arasında sa'y yapınca onlar da gelip ikisi arasında sa'y yaptılar. Bunları yaparlarken de müşriklerden gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) siper oluyorlardı. Başka bir rivayette müşriklerin çocuklarının herhangi bir taşlı saldırısına karşı ona siper olup korudukları zikredilmiştir.

Ravi İsmâil'in dediğine göre arkadaşlarından biri Abdullah b. Ebî Evfâ'ya bu umresi sırasında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Kâbe'ye girip girmediğini sorunca Abdullah girmediğini söyledi.

١٧٩٢ - قَالَ فَحَدَّثَنَا مَا قَالَ لِحَدِيجَةَ قَالَ « بَشِّرُوا حَدِيجَةَ بِنَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ لَا
صَخَبَ فِيهِ وَلَا نَصَبَ ». طرفه ٣٨١٩ - تحفة ٥١٥٧

¹ Hadis ayrıca 1600, 4188 ve 4255'te geçmektedir. Müslim 2433

1792- Arkadaşım ona: “Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Hatice'ye söylediği sözü bize aktar” deyince, Abdullah: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Hatice'ye: «*Hatice'ye cennette inciden yapılmış, içinde gürültü ve yorgunluğun olmayacağı bir evin müjdesini verin*» buyurdu” dedi.¹

Aynı isnâdla İsmâil'in arkadaşı Abdullah'a, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) zevcesi Hatice binti Huveylid için söylediği sözü sordu. Abdullah'ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), zevcesi Hadice'ye cennette inciden yapılmış, içinde gürültü ve yorgunluğun olmayacağı bir evin müjdesinin verilmesini söylemiştir.

Taberânî, *M. el-Kebîr*'de bu hadisi Ebû Hureyre'den: “*İçi oyulmuş inciden*” lafzıyla rivayet etmiştir. *M. el-Evsat*'ta da bildirdiğine göre Fâtıma: “Ey Allah'ın Resûlü! Annem Hatice nerede?” diye sorunca, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Kamıştan bir ev içinde*” buyurmuştur. Fâtıma: “Bildığımız kamış mı?” diye sorunca, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Hayır! Elmaslarla, incilerle ve yakutlarla bezenmiş dizili kamışlar*” karşılığını vermiştir.

Peki hadiste neden daha ihtişamlı ve daha yüksek olan köşk demek yerine ev denilmiştir?

Cevap olarak denilebilir ki Hz. Hatice, İslam'dan önce ev hanımıydı. Müslüman olduktan sonra ev hanımı olarak kaldı. Bunun yanında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) elçilikle gönderildiği günde yeryüzünde içinde müslümanların bulunduğu tek ev onun evi olmuştur. Böylesi bir fazilette ona ortak olan hiç kimse bulunmamıştır. Bir fiilin mükafatı da genelde fiille aynı lafızla zikredilir. Bundan dolayı hadiste köşk ya da saray demek yerine “ev” ifadesi kullanılmıştır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Hz. Hatice'ye cennette hazırlanacak bu evde gürültü ve yorgunluğun olmayacağını bildirmiştir. Çünkü dünyada içinde ailenin yaşadığı her bir evde mutlaka gürültü olur. Cennetteki evlerde kişiye rahatsız edecek böylesi bir şeyler bulunmaz.

Süheylî bu konuda şöyle der: “Cennetteki evde bu iki şeyin bulunmamasına gelince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) imana davet ettiğinde Hz. Hatice herhangi bir itirazda bulunmadan, sesini çıkarmadan kendi

¹ Hadis ayrıca 3819'da geçmektedir.

iradesiyle iman etmiş ve bu konuda Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) herhangi bir zorluk çıkarmamış, onu yormamıştır. Aksine onu teselli edip bu yönde onun yorgunluğunu ve sıkıntısını hafifletmiştir. Bundan dolayı cennette kendisine vaad edilen evin de onun bu tavrına uygun düşecek şekilde gürültü ve yorgunluktan uzak olduğu bildirilmiştir.”

Hadisi Buhârî ayrıca *Meğâzî* konusu içinde tahrir etmiştir. Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce de tahrir etmiştir.

۱۷۹۳ - حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ قَالَ سَأَلْنَا ابْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنْ رَجُلٍ طَافَ بِالْبَيْتِ فِي عُمْرَةٍ ، وَلَمْ يَطُفْ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ، أَيَأْتِي امْرَأَتَهُ فَقَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ فَطَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعًا ، وَصَلَّى خَلْفَ الْمَقَامِ رَكَعَتَيْنِ ، وَطَافَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ سَبْعًا ، وَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ أَطْرَافُهُ ٣٩٥ ، ١٦٢٣ ، ١٦٢٧ ، ١٦٤٥ ، ١٦٤٧ - تحفة ٧٣٥٢

1793- “Humeydî – Süfyân” isnâdıyla Amr b. Dînâr şöyle demiştir: İbn Ömer’e umresinde Kâbe’yi tavaf eden, ancak Safâ ile Merve arasında sa’y etmeyen kişinin karısıyla ilişkiye girip giremeyeceğini sorduğumuzda şöyle dedi: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) geldiğinde Kâbe’yi yedi şavt ile tavaf etti, Makâm’ın arkasında iki rekat namaz kıldı, Safâ ile Merve arasında sa’y etti. Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) sizin için en güzel örnektir.”¹

Humeydî, Abdullah b. ez-Zübeyr el-Kureşî el-Esedî el-Mekkî’dir.

Süfyân, Süfyân b. Uyeyne’dir.

Amr b. Dînâr’ın bildirdiğine göre Abdullah b. Ömer’e umresinde Kâbe’yi tavaf eden kişinin Safâ ile Merve arasında sa’y etmeden karısıyla ilişkiye girip giremeyeceği soruldu. İbn Ömer buna cevap verirken Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) umre için geldiğinde Kâbe’yi tavaf ettiğini, tavâf sonrası Makâm’ın arkasında iki rekat namaz kıldığını, daha sonra Safâ ile Merve arasında sa’y ettiğini söyledi. Bunu söyledikten sonra da Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) Müslümanlar için en güzel örnek olduğunu ve bu konuda ona uyulması

¹ Hadis ayrıca 395, 1623, 1627, 1645 ve 1647’de geçmektedir. Müslim 1234

gerektiğini dile getirdi.

Bu hadis, umre yapan kişinin Kâbe'yi tavaf ettikten sonra haram olan bütün şeylerin kendisine helal olacağını söyleyenlere bir cevaptır. Aynısı İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir.

۱۷۹۴ - قَالَ وَسَأَلْنَا جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - فَقَالَ لَا يَفْرَبْنَهَا حَتَّى يَطُوفَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ . أطرافه ۳۹۶ ، ۱۶۲۴ ، ۱۶۴۶ - تحفة ۲۵۴۴

1794- Amr der ki: Aynı şeyi Câbir b. Abdillâh'a sorduğumuzda: "Safâ ile Merve arasında sa'y etmedikçe karısına yaklaşmasın" dedi.¹

Amr b. Dînâr'ın bildirdiğine göre Abdullah b. Ömer'e sorulan şey, Câbir b. Abdillâh'a da sorulunca Câbir, umre yapan kişinin Safâ ile Merve arasında sa'y etmedikten sonra karısına yaklaşmaması gerektiğini söyledi. Hadis metninde Safâ ile Merve arasında yapılan sa'ya tavâf denilmesi sa'yın da bir tür tavaf olmasından dolayıdır.

۱۷۹۵ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَدِمْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ بِالْبَطْحَاءِ وَهُوَ مُنِيخٌ فَقَالَ « أَحْجَجْتَ » قُلْتُ نَعَمْ قَالَ « بِنَا أَهَلَّتْ » قُلْتُ لَيْتَكَ بِأَهْلَالِ كَاهِلَالِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « أَحْسَنْتَ طُفَّ بِالْبَيْتِ وَبِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ أَحِلَّ » فَطُفْتُ بِالْبَيْتِ ، وَبِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ، ثُمَّ أَتَيْتُ امْرَأَةً مِنْ قَيْسٍ ، فَقَلَّتْ رَأْسِي ، ثُمَّ أَهَلَّتْ بِالْحَجِّ فَكُنْتُ أُفْتِي بِهِ ، حَتَّى كَانَ فِي خِلَافَةِ عُمَرَ فَقَالَ إِنَّ أَخَذْنَا بِكِتَابِ اللَّهِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُنَا بِالتَّمَامِ ، وَإِنْ أَخَذْنَا بِقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ فَإِنَّهُ لَمْ يَحِلَّ حَتَّى يَبْلُغَ الْهُدْيُ حِلَّهُ أطرافه ۱۵۵۹ ، ۱۵۶۵ ، ۱۷۲۴ ، ۴۳۴۶ ، ۴۳۹۷ - تحفة ۹۰۰۸ ، ۱۰۴۶۹ ، ۱۰۵۸۳

1795- "Muhammed b. Beşşâr — Ğundar — Şu'be — Kays b. Müslim — Târik b. Şihâb" isnâdıyla Ebû Mûsa el-Eş'arî şöyle demiştir: Bathâ'da mola vermiş olan Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldim. Bana:

¹ Hadis ayrıca 396, 1623, 1624 ve 1646'da geçmektedir.

“Hac için mi geldin?” diye sorunca: “Evet!” dedim. “Neye niyet ettin?” diye sorunca: “Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) niyetlendiği şeye niyet ettim” dedim. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “İyi etmişsin” buyurdu ve: “Kâbe'yi tavaf et, Safâ ile Merve arasında sa'y yap, ardından ihramdan çık” buyurdu. Kâbe'yi tavaf ettim, Safâ ile Merve arasında sa'y yaptım, sonra da Kays oğullarından bir kadının yanına geldim. Kadın saçlarımı yıkayıp temizledi. Sonrasında hac için ihrama girdim. Ömer'in hilafetine kadar da hac konusunda insanlara bu yönde fetva verdim. Ömer bu konuda: “Şayet bu konuda Allah'ın Kitâb'ına göre davranacaksak Kitâb haccı da, umreyi de tam olarak yapmamızı emrediyor. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sözüne göre davranacaksak da o da kurbanı kesene kadar ihramdan çıkmazdı” dedi.¹

Muhammed, Bundâr lakaplı Muhammed b. Beşşâr el-Abdî el-Basrî'dir.

Ğundar, Muhammed b. Câfer el-Basrî'dir.

Şu'be, Şu'be b. el-Haccâc'tır.

Kays, Kays b. Müslim el-Cedelî el-Kûfî'dir.

Târik, Târik b. Şihâb el-Ahmesî el-Kûfî'dir.

Ebû Mûsa el-Eş'arî, Bathâ'da mola vermiş olan Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona hac için mi geldiğini sorunca, Ebû Mûsa hac yapmak üzere geldiğini söyledi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) neye niyet ettiğini sorunca, Ebû Mûsa, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) niyet ettiği şeye niyet ettiğini söyledi. Buhârî bunu başka bir başlık altında zikrederken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ona: “Yanında kurbanlık var mı?” diye sorduğunu zikretmiştir. Ebû Mûsa kurbanlık getirmediğini söyleyince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Kâbe'yi tavaf etmesini, Safâ ile Merve arasında sa'y etmesini, ardından da ihramdan çıkmasını söyledi. Hadisin başlıkla mutabakatı da buradadır. Buradan da anlıyoruz ki umre yapan kişi, Safâ ile Merve arasında sa'y ettikten sonra ihramdan çıkar.

Bunun üzerine Ebû Mûsa Kâbe'yi tavaf etti. Sonra Safâ ile Merve arasında sa'yetti. Daha sonra da Kays oğullarından bir kadının yanına geldi. Burada kadının ismi zikredilmemiştir. Kadın Ebû Musâ'nın saçlarını çözdü, taradı,

¹ Hadis ayrıca 1559, 1565, 1724, 4346 ve 4347'de geçmektedir. Müslim 1221

yıkayıp temizledi. Ardından Ebû Mûsa hac için ihrama girdi.

Ebû Mûsa, umre ile hac konusunda Ömer'in hilafetine kadar Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ona söylediği şekilde ve yönde fetva verirdi. Müslim bunu rivayet ederken Ömer'in hilafeti zamanında adamın birinin ona: “Ey Ebû Mûsa! Bazı fetvalarında acele etme! Zira daha sonraları müminlerin emirinin hac ibadetleri konusunda ne emirler verdiğini bilmiyorsun” dediği, Ebû Musâ'nın da: “Ey insanlar! Bu konuda her kime fetva vermişsek ondan geri dursun! Müminlerin emiri yanınıza geliyor, bu konuda ona uyun” karşılığını verdiğini zikreder.

Ömer geldiğinde de bu konuda Allah'ın Kitâb'ı Kur'ân'a göre davranılması halinde Kur'ân'da hac ile umrenini tam olarak yapılmasının emredildiğini, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sözüne uyulması durumunda da Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem), Kurban günü Minâ'da kurbanı kesene kadar ihramdan çıkmadığını söyledi.

Kuşmeyhanî'nin dediğine göre burada Ömer'in karşı çıktığı şey, hac ayları içinde umre yapmak, aynı yıl içinde de haccı yapmaktır. Nevevî aynısını söylemiş ve: “Daha sonraları ise herhangi bir kerahet olmadan bunun caiz olacağı konusunda icma oluşmuştur” demiştir.

۱۷۹۶ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عِيسَى حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا عَمْرُو عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ مَوْلَى أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ حَدَّثَهُ أَنَّهُ كَانَ يَسْمَعُ أَسْمَاءَ تَقُولُ كُلَّمَا مَرَّتْ بِالْحُجُونِ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ لَقَدْ نَزَلْنَا مَعَهُ هَاهُنَا ، وَنَحْنُ يَوْمَئِذٍ خِفَافٌ ، قَلِيلٌ ظَهْرُنَا ، قَلِيلَةٌ أَرْوَادُنَا ، فَاعْتَمَرْتُ أَنَا وَأُخْتِي عَائِشَةُ وَالزُّبَيْرُ وَفُلَانٌ وَفُلَانٌ ، فَلَمَّا مَسَحْنَا الْبَيْتَ أَحْلَلْنَا ، ثُمَّ أَهْلَلْنَا مِنْ الْعِشِيِّ بِالْحَجِّ . طرفاه ۱۶۱۵ ، ۱۶۴۲ - تحفة ۱۵۷۲۳

1796- “Ahmed b. İsa — İbn Vehb — Amr — Ebu'l-Esved isnâdıyla Esmâ binti Ebî Bekr'in azatlısı Abdullah bildiriyor: Esmâ'nın bana bildirdiğine göre ne zaman Hacûn denilen bölgeye uğrasa: “Allah, Muhammed'e (sallallahu aleyhi vesellem) salât etsin! Onunla birlikte burada konakladık. O zamanlar yükümüz hafif, bineğimiz az, yiyeceğimiz de kıttı. Ben, kız kardeşim Âişe, Zübeyr ve filan ile falan kişi buradan umre

için ihrama girdik. Kâbe'ye el sürdükten sonra ihramdan çıktık. O günün akşamında da hac için ihrama girdik" derdi.¹

Ahmed, Ahmed b. İsa'dır. Burada kendisine herhangi bir mensubiyet zikredilmiş değildir. Kerîme nüshasında ismi Ahmed b. İsa olarak zikredilirken, Ebû Zer nüshasında Ahmed b. Sâlih olarak geçer. Kerîme'nin zikrettiği Ahmed, aslen Basralı olan Ahmed b. İsa et-Tüsteri'dir. Ebû Zer'in zikrettiği Ahmed ise Ahmed b. Sâlih b. et-Taberî'dir.

İbn Vehb, Abdullah b. Vehb'dir.

Amr, Amr b. el-Hâris'tir.

Ebu'l-Esved, Muhammed b. Abdirrahman'dır. Urve b. ez-Zübeyr'in yetimi olarak tanınmıştır.

Abdullah, Esmâ binti Ebî Bekr'in azatlısı Abdullah b. Keysân'dır.

Takiyyuddîn el-Fâsî, *Târihu'l-Beledi'l-Harâm* eserinde Hacûn'a yönelik: "Hacûn, Mekke ahalisinin mezarlığı olan Muallâ'da bulunan bir dağdır. Mekke'ye girenler için sola, Mekke'den Minâ'ya doğru çıkanlar için de sağa düşmektedir" demiştir. Ezrakî ve Fâkihî'ye göre de Hacûn zikrettiğimiz yönde kalan ve Muallâ'da bulunan bir yarığın adıdır. Bazıları ise Hacûn'un kendisinden Muallâ mezarlığına inilen bir tepe olduğunu söylemiştir ki Ezrakî ve Fâkihî'nin söylediği bunun aksidir. Bu konuda ben de diğerleri gibi düşünüyordum, ancak konuyu Ezrakî ile Fâkihî'nin daha iyi bildiğini öğrendiğimde onların görüşüne döndüm. Ezrakî'nin *Târîh*'inin ravisi İshâk el-Huzâî de bu görüştedir. Anlaşıldığı kadarıyla da Hacûn, Ezrâkî, Fâkihî ve İshâk'ın söylediği gibi üzerinde İbn Ömer'in mezarının da bulunduğu dağın adıdır. Ya da bu dağın karşısında bulunan dağın adıdır ki bu iki dağ arasında Şi'bi'l-Huzâiyyîn olarak bilinen vadi bulunmaktadır.

Abdullah'ın bildirdiğine göre Esmâ binti Ebî Bekr es-Siddîk ne zaman Hacûn denilen yere uğrasa Muhammed'e (sallallahu aleyhi vesellem) salavât getirir ve onunla birlikteyken yaşadıkları bir olayı aktarırdı. Anlattığına göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte Hacûn denilen yerde konaklamışlardı. O zamanlar yükleri ve eşyaları hafif, binek ve yük hayvanları az, yiyecekleri de kıttı. Kızkardeşi Âişe, Zübeyr b. el-Avvâm ve başka birileri ile birlikte Hacûn denilen

¹ Hadis ayrıca 1615 ve 1642'de geçmektedir. Müslim 1235

bu yerden umre için ihrama girmişlerdi.

Hadiste “Filan ile filan” olarak zikredilen kişilerin isimleri verilmemiştir. İbn Hacer bu kişilerin isimlerine ulaşamadığını, Esmâ'nın da bunlar içinde yanında kurban olmayan kişilerden sadece tanıdığı kişileri saydığını söylemiştir.

Umre için buradan ihrama girip Mekke'ye gelmişlerdir. Kâbe'ye el sürmek de tavâf anlamındadır. Zira o zamanlar tavâf sırasında Kâbe'ye el sürmek âdettendi. İçlerinde Âişe hayız olduğu için bu tavafı yapmamıştır. Bu şekilde Kâbe'yi tavaf edip Safâ ile Merve arasında da sa'y ettikten sonra ihramdan çıkmışlardır. O günün akşamında da hac için ihrama girmişlerdir.

Esmâ olayı aktarırken kısaca sadece Kâbe'yi tavafı zikretmiş, Safâ ile Merve arasında sa'yetmeye değinmemiştir. Ancak hadis bu konuda sa'yı gerekli görmeyenler için delil teşkil etmemektedir. Zira Esmâ bu olayın Vedâ haccında yaşandığını bildirmiştir. Sahih olan başka rivayetlerde de bu umrede Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte tavaf edip sa'y ettikleri zikredilirken saçları kısaltma veya başı tıraş etmeye yer verilmez. Buradan da anlıyoruz ki olayın genel bir şekilde zikredilmesi, diğer şeylerin de yapılmadığı anlamına gelmemektedir. Zira rivayetler farklı olsa da olay birdir.

Ancak Müslim'de gelen rivayette Urve'nin yanında kurbanlık bulunduğu, bundan dolayı da umre sonrası ihramdan çıkmadığı zikredilir. Nevevî bu duruma açıklık getirirken Urve'nin umre için ihrama girmesi ve umre sonrası ihramdan çıkmasının Vedâ haccında yapılan umrede olmadığını dile getirmiştir.

Başlık hadisini Müslim de *Hac* konusu içinde tahrir etmiştir.

۱۲ - بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا رَجَعَ مِنَ الْحَجِّ أَوِ الْعُمْرَةِ أَوِ الْغَزْوِ

12- KİŞİNİN HAC VEYA UMRE VEYA GAZVEDEN DÖNDÜĞÜNDE SÖYLEYECEĞİ SÖZLER

۱۷۹۷ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ -

رضي الله عنهما - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا قَفَلَ مِنْ غَزْوٍ أَوْ حَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ يُكَبِّرُ عَلَى كُلِّ شَرَفٍ مِنَ الْأَرْضِ ثَلَاثَ تَكْبِيرَاتٍ ، ثُمَّ يَقُولُ « لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، لَهُ الْمُلْكُ

، وَلَهُ الْحَمْدُ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، آيُّونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ ،
صَدَقَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ » أطرافه ٢٩٩٥ ، ٣٠٨٤ ، ٤١١٦

٨٣٣٢ - تحفة ٦٣٨٥ ،

1797- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — Nâfi” isnâdıyla Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) savaş veya hac veya umre dönüşü uğradığı her bir yüksek yerde üç defa tekbir getirir, sonra da şöyle dua ederdi: *“Allah’tan başka ilah yoktur. Tektir ve ortaksızdır. Hükümranlık ve hamd onundur. O her şeye kadirdir. Allah’a döner, ona tövbe eder, ona kullukta bulunur, ona secde ederiz. Bizler sadece Rabbimize hamdederiz. Zira Yüce Allah vaadini yerine getirdi, kuluna yardım etti ve düşman ordularını tek başına bozguna uğrattı.”*¹

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî’dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes’tir.

Nâfi’, İbn Ömer’in azatlısıdır.

Abdullah b. Ömer’in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) savaş, hac veya umreden evine dönerken yolda karşılaştığı her bir yüksek yerde üç defa tekbir getirdikten sonra: *“Allah’tan başka ilah yoktur. Tektir ve ortaksızdır. Hükümranlık ve hamd onundur. O, her şeye kadirdir. Allah’a döner, ona tövbe eder, ona kullukta bulunur, ona secde ederiz. Bizler sadece Rabbimize hamd ederiz. Zira Yüce Allah vaadini yerine getirdi, kuluna yardım etti ve düşman ordularını tek başına bozguna uğrattı”* derdi.

Kurtubî’nin dediğine göre Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) tekbirden sonra tehlîl etmesi, tüm varlıkları yaratan zatın bütün mekanlarda kendisine kulluk edilecek yegane zat olduğuna işaret etmektedir. Allah’a dönülmesinden kasıt, ölümle gerçekleşen dönüş değildir. Buradaki dönüşten kasıt özel, istenen şekil ve vasıflarla Allah’a kulluğu yerine getirmektir. Allah’a tövbe etmek, şerî olarak kınanıp yasaklanan şeylerden uzak durup şerî olarak istenen ve övülen şeyleri yapmaktır. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) tevazusunun bir göstergesi olarak ve böylesi bir tevazuyu da ümmetine

¹ Hadis ayrıca 2995, 3084, 4116 ve 6385’te geçmektedir. Müslim 1344

öğretmek için bu ifadeyi kullanmış, Allah’a kulluğu hakkıyla yerine getiremediklerini dile getirmiştir.

Allah’ın vaadini yerine getirmesinden kasıt, Yüce Allah’ın İslam dinini üstün kılacağına dair verdiği sözü yerine getirmesidir. Bu sözlerden biri: **“Allah size, ele geçireceğiniz bol bol ganimetler vaad etmiştir”**¹ âyetinde dile getirilmiştir. **“Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hakim kıldığı gibi onları da yeryüzüne sahip ve hakim kılacağını vaad etti”**² âyeti de bu sözlerden biridir. Hacca yönelik verdiği sözlerden biri de: **“Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram’a gireceksiniz”**³ âyetinde dile getirilmiştir.

Kuluna yardım edip düşman ordularını tek başına bozguna uğratması da Hendek savaşı konusunda olabileceği gibi diğer bütün zaman ve mekanlarda yapılan savaşlar için de olabilir. Aynı şekilde bu bir haber cümlesi olabileceği gibi düşman güçlerinin hezimete uğratılması yönünde dua cümlesi de olabilir. Ancak haber cümlesi olması daha tercihe şayandır.

Başlıkta hac, umre ve savaşın zikredilmesi bu duanın bunlara has olduğunu göstermekle birlikte cumhura göre ilim talep etme gibi itaate yönelik her türlü yolculukta bu dua edilebilir. Bazılarına göre bu dua mubah olan her türlü yolculuk için yapılır. Zira bazı yolculuklarda kişi herhangi bir sevap elde edemez. Bu yolculuk sonrası yapılacak böylesi bir dua kişinin sevap almasına vesile olacaktır. Bazıları Allah’a masiyet sayılan yolculuklar için de bu duanın edilebileceğini söylemiştir. Zira kişi özellikle böylesi yolculuklarda sevaba daha fazla ihtiyaç duyacaktır.

Allah’a itaat yolunda çıkılan bir yolculukta böylesi bir duanın yapılmasının söylenmesi, mubah olan veya masiyet yolunda yapılan bir yolculukta bunun yapılmayacağı anlamına gelmez. Zira her türlü yolculukta çokça Allah’ı zikretmek ve dualar etmek gereklidir. Bu konuda ihtilafli olan şey, ezan veya namaz sonrası belirli duaların edilmesi gibi bu duanın sadece itaate yönelik bir yolculukta yapılıp yapılmayacağıdır.

¹ Fetih Sur. 20

² Nûr Sur. 55

³ Fetih Sur. 27

Başlık hadisini Buhârî ayrıca *Da'vât* konusu içinde tahrir etmiştir. Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî de tahrir etmiştir.

۱۳ - باب اسْتِيقْبَالِ الْحَاجِّ الْقَادِمِينَ وَالثَّلَاثَةِ عَلَى الدَّابَّةِ

13- HACILARI KARŞILAMAK VE BİR BİNEĞE ÜÇ KİŞİ BİNMEK

۱۷۹۸ - حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ مَكَّةَ اسْتَقْبَلَتْهُ أُعَيْلِمَةُ بِنْتُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ، فَحَمَلَتْ وَاحِدًا بَيْنَ يَدَيْهِ وَآخَرَ خَلْفَهُ . طر فاه ۵۹۶۵ ، ۵۹۶۶ - تحفة ۶۰۵۳

1798- “Muallâ b. Esed — Yezîd b. Zuray’ — Hâlid — İkrime” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Mekke’ye geldiği zaman Muttalib oğullarından birkaç çocuk onu karşıladı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onlardan birini bineğinin önüne, birini de arkasına bindirdi.”¹

Muallâ, Behz b. Esed’in kardeşi Muallâ b. Esed el-Basrî’dir.

Hâlid, Hâlid el-Hazzâ’dır.

İkrime, İbn Abbâs’ın azatlısıdır.

İbn Abbâs’ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), fetih zamanı Mekke’ye geldiği zaman Abdulmuttalib oğullarından birkaç çocuk onu karşıladı. Çocukların Abdulmuttalib’e nisbet edilmesi onun soyundan olmalarından dolayıdır. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu çocuklardan birini bineğinin önüne, birini de arkasında bindirmiştir.

İbn Hacer’in dediğine göre Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) ön tarafa bindirdiği çocuk, Abdullah b. Câfer b. Ebî Tâlib b. Abdilmuttalib, arkasına bindirdiği çocuk da Kusam b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib’dir. Abdullah b. Câfer ise babasıyla birlikte Habeşistan’a hicret etmiş, daha sonra da oradan Medine’ye gelmişti. Daha sonra Mekke’ye giren Resûlullah’ı (sallallahu aleyhi vesellem) karşılayanların içinde bulunacak şekilde Medine’den çıkıp çıkmadığını bilmiyorum.

¹ Hadis ayrıca 5965 ve 5966’da geçmektedir.

İbn Hacer'e göre başlık hacdan gelen kişileri karşılamayla ilgiliyken, hadiste hac için gelenleri karşılama zikredilmiştir. Mânâ bakımından arada mutabakat olduğu için başlık ile hadis arasında herhangi bir çelişki yoktur. Aynî ise başlığın hac için gelenleri karşılamakla ilgili olduğunu söylemiş ve başlık ile hadis arasında tam bir mutabakat olduğunu ifade etmiştir.

İbn Battâl bu hadis hakkında: "Hacdan gelenleri karşılamak fıkhen caizdir. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kendisinin bu şekilde karşılanmasına itiraz etmemiş, aksine buna sevindiği içindir ki çocuklardan birini bineğinin önüne, birini de arkasına bindirmiştir. Hacdan gelenleri karşılama âdeti bu gün de hâlâ devam etmektedir" demiştir. Aynî başlığın anlamını verirken İbn Battâl'ın bu sözüne dayanmış gibidir.

Hacdan gelenleri bu şekilde karşılamaya kıyas ederek cihad veya yolculuktan gelenler de, gönüllerini alıp teselli etmek babından aynı şekilde karşılanabilir.

Müslim'in bildirdiğine göre Abdullah b. Câfer şöyle demiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir yolculuktan döndüğü zaman ailesinin erkek çocuklarıyla karşılanırdı. Bir defasında yolculuktan dönünce beni herkesten önce yanına ulaştırdılar. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) beni bineğinin önüne bindirdi. Daha sonra Fâtıma'nın çocuklarından biri getirilince onu da arkasına bindirdi ve bu şekilde bineğin üzerinde üç kişi Medine'ye girdik."

Ahmed'in *Müsned*'de, Hâkim'in de *Sahîh*'de bildirdiğine göre Âişe şöyle demiştir: "Hac ve umre sonrası Mekke'den döndüğümüzde Ensar'dan küçük çocuklar bizleri karşıladı. Zira Ensâr yolculuktan gelen akrabalarını yolda karşılardı."

İbn Receb'in *Letâifu'l-Meârif*'de "Ebû Muâviye ed-Darîr — Haccâc — Hakem" kanalıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: "Mukîm olanlar, hacdan gelenlerin onlar üzerindeki haklarını bilselerdi hac dönüşlerinde onları karşılamaya çıkar, bineklerini bile öperlerdi. Çünkü bunlar tüm insanlar içinden Allah'a gönderilen bir heyet gibidirler."

Hadisin ilk üç ravisi Basralıdır. Buhârî hadisi ayrıca *Libâs* konusu içinde tahrir etmiştir. Nesâî de *Hac* konusu içinde tahrir etmiştir.

۱۴ - باب الْقُدُومِ بِالْغَدَاةِ

14- YOLCUNUN EVİNE GÜNDÜZ VAKTİ DÖNMESİ

Başlık, yolculuktan dönen kişinin evine gündüz vakti gelmesinin müstehab olmasıyla ilgilidir.

۱۷۹۹ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَجَّاجِ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا خَرَجَ إِلَى مَكَّةَ يُصَلِّي فِي مَسْجِدِ الشَّجَرَةِ ، وَإِذَا رَجَعَ صَلَّى بِذِي الْحُلَيْفَةِ بَيْتِنِ الْوَادِي وَبَاتَ حَتَّى يُصْبِحَ أَطْرَافَهُ ٤٨٤ ، ١٥٣٣ ، ١٥٣٢ تحفة ٧٨٠١

1799- “Ahmed b. el-Haccâc — Enes b. İyâd — Ubeydullah — Nâfi” isnâdıyla İbn Ömer şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke’ye doğru yola çıktığı zaman Şecere mescidinde namazı kılar. Dönüşte ise vadinin ortasındaki Zul-Huleyfe’de namazı kılar ve sabaha kadar burada kalırdı.”¹

Ahmed, Ahmed b. el-Haccâc ez-Zühelî eş-Şeybânî’dir.

Enes, Enes b. İyâd el-Medenî’dir.

Ubeydullah, Ubeydullah b. Ömer el-Ömerî’dir.

Abdullah b. Ömer’in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Medine’den Mekke’ye doğru yola çıktığı zaman Zu’l-Huleyfe’deki Şecere mescidinde namazı kılar. Mekke’den Medine’ye dönüşte geçtiği zaman da vadinin içindeki Zu’l-Huleyfe’de namazı kılar ve sabaha kadar da orada kalırdı. Yanındakiler gece vakti aniden evlerine girmesinler diye Medine’ye doğru sabah vakti yola çıkardı.

Bu hadis daha önce “Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) Şecere Yoluna çıkması” başlığı altında zikredilmiştir. Bu başlıkta Medine’ye dönüş zikredilmiş olsa da Medine’ye girişe değinilmemiştir. Bundan dolayı da Buhârî bir sonraki başlığı atmıştır.

¹ Hadis ayrıca 484, 1532 ve 1533’te geçmektedir. Müslim 1257

۱۵ - بَاب الدُّخُولِ بِالْعِشِيِّ

15- YOLCUNUN EVİNE AŞİY VAKTİ GİRMESİ

Aşiy, günün zeval vaktinden güneşin batışına kadar olan vakittir. Başlık, yolculuktan dönen kişinin ailesinin yanına bu vakit aralığında gelmesiyle ilgilidir.

۱۸۰۰ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ لَا يَطْرُقُ أَهْلَهُ ، كَانَ لَا يَدْخُلُ إِلَّا غُدْوَةً أَوْ عِشِيَّةً . تحفة ۲۱۱

1800- “Mûsa b. İsmâîl — Hemmâm — İshâk b. Abdillâh b. Ebî Talha” isnâdıyla Enes şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ailesinin yanına habersiz gelmezdi. Kuşluk vakti ya da aşiy vakti eve gelirdi.”¹

Musa, Musa b. İsmâîl el-Minkarî'dir.

Hemmâm, Hemmâm b. Yahya el-Avzî el-Basrî'dir.

İshâk, İshâk b. Abdillâh b. Ebî Talha el-Ensârî el-Medenî'dir.

Enes, Enes b. Mâlik'tir.

Enes'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yolculuk dönüşü ailesinin yanına gece vakti girmezdi. Metinde geçen “turûk” ifadesi sadece gece vakti gerçekleşen bir durumdur. Gece vakti eve girmek için kapı çalınması gerektirmesinden dolayı da gece eve giriş bu isimle anılmıştır. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yolculuk dönüşü evine kuşluk vakti veya aşiy vakti girerdi.

۱۶ - بَاب لَا يَطْرُقُ أَهْلَهُ إِذَا بَلَغَ الْمَدِينَةَ

16- ŞEHRE GELEN YOLCU EVİNE GECE VAKTİ GİRMESİN

Başlık, kişinin ikamet ettiği şehre ulaştığı zaman evine gece vakti gelmemesiyle ilgilidir.

¹ Müslim 1928

۱۸۰۱ - حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَارِبٍ عَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ أَنْ يَطْرُقَ أَهْلَهُ لَيْلًا أَطْرَافَهُ ٤٤٣ ، ٢٠٩٧ ، ٢٣٠٩ ، ٢٣٨٥ ، ٢٣٩٤ ، ٢٤٠٦ ، ٢٤٧٠ ، ٢٦٠٣ ، ٢٦٠٤ ، ٢٧١٨ ، ٢٨٦١ ، ٢٩٦٧ ، ٣٠٨٧ ، ٣٠٨٩ ، ٥٢٤٦ ، ٥٢٤٥ ، ٥٢٤٤ ، ٥٢٤٣ ، ٥٠٨٠ ، ٥٠٧٩ ، ٤٠٥٢ ، ٣٠٩٠ ، ٣٠٨٩ ، ٢٥٧٧ - تحفة ٦٣٨٧ ، ٥٣٦٧ ، ٥٢٤٧

1801- "Müslim b. İbrâhim — Şu'be — Muhârib" isnâdıyla Câbir şöyle demiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kişinin (yolculuk dönüşü) gece vakti habersiz ailesinin yanına girmesini yasaklamıştır."¹

Müslim, Müslim b. İbrâhim el-Ferâhidî el-Basrî'dir.

Şu'be, Şu'be b. el-Haccâc'tır.

Muhârib, Muhârib b. Dîsâr es-Sedûsî el-Kûfî'dir.

Câbir'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kişinin yolculuk dönüşü ailesinin yanına gece vakti girmesini yasaklamıştır. Çünkü kişi gece vakti eşinin yanına habersiz geldiği zaman onu hoşlanmayacağı bir şekilde görebilir. Bundan dolayı kişi yolculuk dönüşü gece vakti girmemeli, eşinin gerekli hazırlıkları yapması, temizlenmesi veya çirkin yerlerini örtmesi için gündüzü beklemelidir.

۱۷ - بَابُ مَنْ أَسْرَعَ نَاقَتَهُ إِذَا بَلَغَ الْمَدِينَةَ

17- ŞEHRE YAKLAŞAN YOLCUNUN BİNEĞİNİ HIZLANDIRMASI

۱۸۰۲ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ أَخْبَرَنِي حُمَيْدٌ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ ، فَأَبْصَرَ دَرَجَاتٍ

¹ Hadis ayrıca 443, 2097, 2309, 2385, 2394, 2406, 2470, 2603, 2604, 2718, 2861, 2967, 3087, 3089, 3090, 4052, 5079, 5080, 5243, 5244, 5245, 5246, 5247, 5367 ve 6387'de geçmektedir. Müslim 715

الْمَدِينَةِ أَوْضَعَ نَاقَتَهُ ، وَإِنْ كَانَتْ دَابَّةً حَرَّكَهَا قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ زَادَ الْحَارِثُ بْنُ عُمَيْرٍ عَنْ
 حُمَيْدٍ حَرَّكَهَا مِنْ حُبِّهَا طَرَفَهُ ١٨٨٦ - تحفة ٧٤٤ ، ٦٠٩

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ جُدْرَاتٍ تَابَعَهُ الْحَارِثُ بْنُ عُمَيْرٍ
 تحفة ٦٠٩ ، ٥٧٤

1802- "Saïd b. Ebî Meryem — Muhammed b. Câfer — Humeyd" isnâdıyla Enes şöyle demiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yolculuk dönüşü Medine'nin yüksek yollarını görünce devesini hızlandırdı. Bineği deve değilse de onu harekete geçirirdi."¹

Ebû Abdillâh der ki: Hâris b. Umeyr bunu Humeyd'den naklederken: "Medine'ye olan sevgisinden dolayı onu hareketlendirirdi" lafzını kullanmıştır.

Kuteybe de bunu İsmâîl kanalıyla Humeyd'den rivayet ederken "درجات" yerine "جدرات" lafzını kullanmıştır. Hâris b. Umeyr de bunu bu lafızla rivayet ederek mutâbaât etmiştir.

Saïd, Saïd b. el-Hakem b. Muhammed b. Sâlim b. Ebî Meryem el-Cumahî'dir.

Muhammed, Muhammed b. Câfer b. Ebî Kesîr el-Medenî'dir.

Humeyd, Humeyd et-Tavîl'dir.

Enes'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yolculuk dönüşü Medine'nin yüksek yollarını görünce devesini hızlandırdı. Bindiği deve değil de başka bir hayvan ise de hızlı gitmesi için harekete geçirirdi.

İsmâîlî bunu rivayet ederken "درجات" yerine "دوحات" ifadesini kullanır ki bu da yüksek ağaçlar anlamındadır.

Buhârî'nin bildirdiğine göre Hâris b. Umeyr el-Basrî bunu Humeyd kanalıyla Enes'ten rivayet ederken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Medine'ye olan sevgisinden dolayı bineğini bu şekilde harekete geçirip hızlandırdığını zikretmiştir. Hâris'in bu rivayetini de Ahmed mevsûl olarak nakletmiştir.

¹ Hadis ayrıca 1886'da geçmektedir.

Kuteybe b. Saîd de bunu İsmâîl b. Câfer b. Ebî Kesîr el-Medenî kanalıyla Humeyd'den, o da Enes'ten rivayet ederken “درجات” yerine “جدران” (duvarlar)” lafzını kullanmıştır.

Hâris b. Umeyr de bunu aynı lafızla rivayet ederken İsmâîl'e mutâbaât etmiştir.

۱۸ - بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى ﴿وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا﴾

18- YÜCE ALLAH'IN: “EVLERE KAPILARINDAN GİRİN”¹ BUYRUĞU

Başlık, “Evlere kapılarından girin”² âyetinin nüzûl sebebiyle ilgilidir.

۱۸۰۳ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِينَا ، كَانَتْ الْأَنْصَارُ إِذَا حَجُّوا فَجَاءُوا لَمْ يَدْخُلُوا مِنْ قِبَلِ أَبْوَابِ بُيُوتِهِمْ ، وَلَكِنْ مِنْ ظُهُورِهَا ، فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ ، فَدَخَلَ مِنْ قِبَلِ بَابِهِ ، فَكَأَنَّهُ عَيَّرَ بِذَلِكَ ، فَتَرَلْتُ ﴿وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اتَّقَى وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا﴾. طرفه ۴۵۱۲ - تحفة ۱۸۷۴

1803- “Ebu'l-Velîd — Şu'be — Ebû İshâk” isnâdıyla Berâ şöyle demiştir: Bu âyet bizim hakkımızda nazil oldu. Önceleri Ensâr, haccedip geri döndükleri zaman evlerine önden değil, arkadan girerlerdi. Ensâr'dan bir adam hac dönüşü evine ön kapıdan girince bundan dolayı kendisini kınadılar. Bunun üzerine: **“Evlere arkalarından girmeniz iyilik değildir; iyi kimse kötülükten sakınan kimsedir. Evlere kapılarından girin”**³ âyeti nazil oldu.⁴

Ebu'l-Velîd, Hişâm b. Abdilmelik et-Tayâlisî'dir.

¹ Bakara Sur. 189

² Bakara Sur. 189

³ Bakara Sur. 189

⁴ Hadis ayrıca 4512'de geçmektedir. Müslim 3026

Şu'be, Şu'be b. el-Haccâc'tır.

Ebû İshâk, Amr b. Abdillâh es-Sebî el-Kûfî'dir.

Berâ, Berâ b. Âzib'dir.

Berâ b. Âzib'in bildirdiğine göre "Evlere kapılarından girin"¹ âyeti kendileri yani Ensâr hakkında nazil olmuştur. Önceleri Ensâr haccettikten sonra Medine'ye döndükleri zaman evlerine ön taraftan kapıdan değil de arka taraftan girerlerdi.

İbn Huzeyme ve Hâkim'in *Salih*'lerinde naklettiklerine göre Câbir şöyle demiştir: "Kureyş kabilesi Hums² olarak isimlendirilirdi. İhramlı iken evlerine ön kapıdan girerlerdi. Ensâr ile diğer Araplar ise ihramlı iken evlerine arkadan girerlerdi..."

Abd b. Humeyd ise bunu Katâde kanalıyla mürsel olarak Berâ'nın dediği gibi nakletmiştir. Taberî de Rabî' b. Enes kanalıyla mürsel olarak benzerini rivayet etmiştir. Bu rivayetlerden de anlıyoruz ki Kureyş dışında diğer Arap kabileleri Ensâr gibi evlere arkadan girerlerdi.

Ensâr'dan bir adam hac dönüşü geldiğinde evine ön kapıdan girince diğerleri bundan dolayı onu kınadı. Ensâr'dan olan bu kişi, Kutbe b. Âmir b. Hadîde el-Ensârî el-Hazrecî'dir. İbn Huzeyme ve Hâkim'in Câbir'den yaptıkları rivayette de ismi bu şekilde verilmiştir. Rifâ'a b. Tâbût olduğu da söylenmiştir, ancak Kutbe olduğu görüşü evladır. Taberî'nin Zührî'den mürsel olarak naklettiği rivayet de bunu desteklemektedir. Bu rivayete göre: "Ensâr'dan Seleme oğullarından bir adam evine ön kapıdan girdi" denilmiştir. Kutbe de Seleme oğullarındandır.

İbn Cerîr'in İbn Abbâs'tan naklettiğine göre bu olay Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Medine'ye ilk gelişinde yaşanmıştır. Ancak bu rivayetin isnâdında zayıflık vardır. Zührî'den gelen mürsel rivayette ise bu olayın Hudeybiye

¹ Bakara Sur. 189

Hums kavramı için *en-Nihâye'*de şöyle denilir: "Ahmes'in çoğuludur. Kureyş, Kinâne kabileleri ile Cedîletü Kays soyundan gelen kişiler için verilen bir isimdir. Dinlerine aşırı bağlılıklarından ve cesaretlerinden dolayı kendilerine bu isim verilmiştir. Cahiliyye döneminde haccederken Müzdelife'de durur, ancak Arafat'ta durmazlardı. «Bizler Allah'ın ailesindeniz ve Harem bölgesinden çıkmayız» derlerdi. İhramlı iken de evlerine diğerlerinin aksine ön kapıdan girerlerdi."

umresinde yaşandığı zikredilmiştir.

Taberî'nin Süddî'den yaptığı mürsel rivayette ise olayın Vedâ haccında yaşandığı dile getirilir. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de: "Süddî sanırım hadiste geçen «haccedip geri döndükleri zaman» ifadesine dayanarak bunun umre değil hac olduğunu düşünmüştür" demiştir.

Ancak yine Taberî'de gelen bir rivayette "ihrama girdikleri zaman" denilir. Bu ifade de hem hacı, hem de umreyi kapsamaktadır. Fakat Zührî'nin dediği doğruya daha yakındır.

Zührî bunu yapmalarının sebebine yönelik şu açıklamayı yapar: "Ensar'dan bazıları umre için ihrama girdikleri zaman sema ile aralarında bir şeyin olmamasına dikkat eder, üstü kapalı bir mekana girmezlerdi. Bundan dolayı umre için ihrama giren kişinin evinde bir ihtiyacı olduğunda kapının tavanından dolayı eve ön kapıdan girmezdi."

Ensâr'dan olan bu adam ön kapıdan girince diğerleri onu kınadı, zira böylesi bir durumda kişinin evine arkadan girmesini iyilik sayarlardı. Bunun üzerine Yüce Allah: "Evlere arkalarından girmeniz iyilik değildir; iyi kimse kötülükten sakınan kimsedir. Evlere kapılarından girin"¹ âyetini indirmiş, iyiliğin günah ve şüpheli olan şeylerden sakınmak olduğunu, Cahiliye uygulamalarının bırakılmasının da iyilikten sapma olmadığını bildirmişti.

۱۹ - بَابُ السَّفَرِ قِطْعَةً مِنَ الْعَذَابِ

19- YOLCULUK AZAPTAN BİR PARÇADIR

۱۸۰۴ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ سَمِيِّ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ ، يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ وَتَوَمَّهُ ، فَإِذَا قَضَى مَهْمَتَهُ فَلْيُعَجِّلْ إِلَى أَهْلِهِ » طرفاه ۳۰۰۱ ، ۵۴۲۹ -

تحفة ۱۲۵۷۲

¹ Bakara Sur. 189

1804- “Abdullah b. Mesleme — Mâlik — Sumey — Ebû Sâlih” isnâdıyla Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *“Yolculuk azaptan bir parçadır. Kişiyi yemeden, içmeden ve uykudan eder. Bundan dolayı kişi işlerini bitirince ailesinin yanına dönmekte acele etsin.”*¹

Abdullah, Abdullah b. Mesleme b. Ka’neb el-Ka’nebî el-Medenî’dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes’tir.

Sumey, Sumey el-Kureşî el-Mahzûmî’dir.

Ebû Sâlih, Zekvân ez-Zeyyât’tır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), kişiyi yemeden, içmeden ve uykudan etmesi dolayısıyla yolculuğun azabın bir parçası olduğunu dile getirmiştir. Zira yolculuğa çıkan kişi, bineği üzerinde olacağı için mutad olduğu üzere yemeğini yiyemeyecek, içeceğini içemeyecek ve uyuyamayacaktır.

Ebû Saîd el-Makburî ise benzeri bir hadisi rivayet ederken Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem): *“Yolculuk azaptan bir parçadır. Zira kişiyi namaz ve oruçtan meşgul eder”* buyurduğunu zikreder.

Taberânî ise bunu: *“Zira kişi rahat bir şekilde ne uyku uyuyabilir, ne bir şey yiyebilir, ne de içebilir”* lafzıyla rivayet etmiştir. Bundan kasıt, yolculuk sırasında kişinin bu tür şeyleri istediği zaman yapamamasıdır.

İmamü’l-Harameyn Cüveynî de babasının makamına oturduğu zaman ona yolculuğun neden azaptan bir parça olduğu sorulunca: *“Çünkü yolculuklarda sevenlerin ayrılığı vardır”* demiştir.

İbn Abbâs ve İbn Ömer’den gelen rivayetlerde Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem): *“Yolculuk yapın ki ganimet elde edesiniz”* buyurduğu zikredilir. Başka bir rivayette ganimet yerine *“Rızık elde edesiniz”* denilir. Başka bir rivayette Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem): *“Yolculuk yapın ki sıhhat bulasınız”* buyurduğu zikredilir.

Bu rivayetler de başlık hadisiyle çelişmez. Zira yolculukta ganimetin, rızık veya sıhhatin elde edilmesi zorluğu, sıkıntısı ve meşakkatinden dolayı azaptan bir parça olmadığını göstermez.

¹ Hadis ayrıca 3001 ve 5429’da geçmektedir. Müslim 1927

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yolculuktaki işlerini bitiren kişinin de vakit kaybetmeden ailesinin yanına dönmesini söylemiştir. Hâkim bu hadisi Âişe'den naklederken: “Bu, sevabının daha fazla olmasına sebep olacaktır” lafzını eklemiştir.

İbn Abdilber şöyle der: “Zayıf olan bazı kişiler bunu rivayet ederken: «Dönüşte ailesine hediye alsın, imkanı yoksa çakmak taşı alsın» eklemesini yapmışlardır ki münker bir eklemedir.”

Başlık hadisini Buhârî ayrıca *Cihâd* ve *At'ime* konuları içinde tahrir etmiştir. Müslim ve Nesâî de tahrir etmiştir.

۲۰ - بَابُ الْمُسَافِرِ إِذَا جَدَّ بِهِ السَّيْرُ يُعَجِّلُ إِلَى أَهْلِهِ

20- YOLCU ACİL DURUMLARDA AİLESİNE DÖNÜŞÜ HIZLANDIRIR

۱۸۰۵ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ أَخْبَرَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنْتُ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - بِطَرِيقِ مَكَّةَ ، فَلَبَّغَهُ عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ أَبِي عُبَيْدٍ شِدَّةٌ وَجَعٍ فَأَسْرَعَ السَّيْرَ ، حَتَّى كَانَ بَعْدَ غُرُوبِ الشَّفَقِ نَزَلَ ، فَصَلَّى الْمَغْرِبَ وَالْعَتَمَةَ ، جَمَعَ بَيْنَهُمَا ، ثُمَّ قَالَ إِنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ إِذَا جَدَّ بِهِ السَّيْرُ أَخَّرَ الْمَغْرِبَ ، وَجَمَعَ بَيْنَهُمَا أَطْرَافَهُ ۱۰۹۱ ، ۱۰۹۲ ، ۱۱۰۶ ، ۱۱۰۹ ، ۱۶۶۸ ، ۱۶۷۳ ، ۳۰۰۰ - تحفة

۶۶۴۵

1805- “Saîd b. Ebî Meryem — Muhammed b. Câfer — Zeyd b. Eslem” isnâdıyla Zeyd'in babası şöyle demiştir: Abdullah b. Ömer ile birlikte Mekke yolundayken Safiyye binti Ebî Ubeyd'in ağır hasta olduğu haberini alınca hızını arttırdı. Akşam vakti ufuktaki kızılık kaybolduktan sonra mola verip akşam ile yatsı namazını cemederek kıldı. Namaz sonrası da: “Resûlullah'ın da (sallallahu aleyhi vesellem) yolculuk sırasında acele etmek zorunda olduğu zaman akşamı geciktirip yatsı namazıyla birlikte cemederek kıldığını gördüm” dedi.¹

¹ Hadis ayrıca 1091, 1092, 1106, 1109, 1668, 1673 ve 3000'de geçmektedir. Müslim 703

Sâid, Saîd b. Ebî Meryem el-Cumahî'dir.

Muhammed, Muhammed b. Câfer b. Ebî Kesîr el-Medenî'dir.

Zeyd, Ömer'in azatlısı Zeyd b. Eslem el-Adevî el-Medenî'dir. İrsâl yapan biridir.

Zeyd'in babası, Eslem'dir. Muhadram biridir. Hicri 80 yılında 114 yaşındayken vefat etmiştir.

Abdullah b. Ömer, Mekke yolunda giderken karısı Safiyye'nin ağır hasta olduğu haberini aldı. Safiyye, Ebû Ubeyd es-Sekafî'nin kızıdır. Ebû Ubeyd de Cebrâil'in kendisine vahiy getirdiğini iddia eden yalancı Muhtâr es-Sekafî'nin babasıdır. Abdullah, karısının ağır hasta olduğu haberini alınca hızını arttırıp acele etti. Akşam vakti ufuktaki kızılık kaybolduktan sonra bineğinden indi. Akşam ile yatsı namazını cemederek kıldı. Ardından Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yolculuk sırasında acele etmek zorunda kaldığı durumlarda akşam namazını geciktirip yatsı namazıyla birlikte cemederek kıldığını gördüğünü söyledi.

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

۲۷ - کتاب المَحْصَر

27. MUHSAR KİTABI

۱ - باب إِذَا أُحْصِرَ الْمُعْتَمِرُ

1- UMRE YAPACAK KİŞİNİN ALIKONULMASI

وَقَوْلِهِ تَعَالَى ﴿فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ﴾ وَقَالَ عَطَاءُ الْإِخْصَارُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يَحْسِبُهُ .

Yüce Allah'ın: **“Alıkonursanız, kolayınıza gelen bir kurban gönderin. Kurban, yerine ulaşıncaya kadar, başlarınızı tıraş etmeyin”**¹ Buyruğu.

Atâ şöyle demiştir: “Kişiyi alıkoyan her türlü şey ihsardır.”

Muhsar, Arafat'ta vakfe yapmasına veya Kâbe'yi tavaf etmesine engel olunan kişidir.

Yüce Allah bu konuda: **“Alıkonursanız, kolayınıza gelen bir kurban gönderin. Kurban, yerine ulaşıncaya kadar, başlarınızı tıraş etmeyin”**² buyurmuştur.

Âyete göre hac veya umre için ihrama giren kişilerin Kâbe'ye ulaşmalarına engel olduğu zaman ihramdan çıkmak istemeleri halinde kolaylarına gelecek şekilde bir deve veya sığır veya koyun kesmeleri emredilmiştir. Âlimlerin çoğuna göre de bu kurban engelin çıktığı yerde kesilir. Aynı şekilde engelin çıktığı yerde kurbanı kesmek istemeyip onu kurban kesim yerine

¹ Bakara Sur. 196

² Bakara Sur. 196

göndermek isteyenlerin bu kurbanın kesim yerine ulaştığını öğreninceye kadar başlarını tıraş etmemeleri emredilmiştir.

İbn Ebî Şeybe'nin mevsûl olarak naklettiğine göre Atâ b. Ebî Rebâh, kişiyi hac veya umre ibadetinden alıkoyan her şeyin ihsâr sayılacağını ve bu âyetin hükmü dâhilinde olacağını söylemiştir. Buna göre kişinin muhsar sayılması için karşılaşacağı engelin düşman olması gerekmemektedir. Düşman gibi hastalık ve benzeri durumlar da kişiyi muhsar kılabilir. Ashâbın genelinin görüşü bu yöndedir. Hanefiler de bu görüştedir.

Abdullah b. Mes'ûd da hayvan tarafından sokulan bir adamın muhsar olduğu konusunda fetva vermiştir. İbn Mes'ûd'un bu fetvasını İbn Hazm ve Tahâvî, Alkame'den şu lafızla rivayet etmişlerdir: Kabilemizden bir adam umre için ihramdayken hayvan tarafından sokuldu. Durumunu İbn Mes'ûd'a zikrettiğimizde: “Kurban kesim yerine arkadaşlarıyla bir kurban gönderir. Arkadaşları kurbanı onun adına kestikleri zaman da ihramdan çıkar” dedi.

Bazı âlimler de her türlü engelin bu yönde meşru olması durumunda parası çalınan ve yürümeye imkanı olmayan kişi için de bunun caiz olacağını ve bu kişinin muhsar sayılacağını söylemişlerdir.

Mâlik, Şâfiî ve Ahmed şöyle demişlerdir: “Düşman engeli dışında hiçbir durum bu konuda ihsar sayılmaz. Çünkü söz konusu âyet Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile ashâbının ihsar durumunu açıklamak için nazil olmuştur. Bu ihsar da düşman dolayısıyladır. Âyetteki «**Güvende olduğunuz zaman...**»¹ ifadesinden de anlıyoruz ki burada kastedilen engel düşman engelidir. Zira hastalık konusunda böylesi bir güvenden bahsedilemez. Bundan dolayı düşman konusunda zikredilen nas ile hastalık konusunda zikredilen nas ne delâlet ne kıyas bakımından aynı mânâda olamaz.”

Muvattâ' da da geçtiğine göre Sâlim, babasından naklen şöyle demiştir: “Hastalıktan dolayı Kâbe'ye ulaşamayan kişi, Kâbe tavafını yapmadan ihramdan çıkamaz.”

Hanefiler ise ihsarın genel mânâda engel olduğunu söylemiş ve bu konuda engel olan şeye değil bir şeyin engel olup olmadığına itibar edileceğini dile getirmişlerdir. Hanefilere göre dil âlimleri sözkonusu âyette zikredilen

¹ Bakara Sur. 196

umrede ihsarının hastalığa yönelik olduğu konusunda icma etmişlerdir ki âyet de bu lafızla gelmiştir.

Kemâlüddin b. el-Humâm ihsar'ın hastalığa, hasr'ın ise düşmana yönelik olduğunu söylemiştir.

Âyette her ne kadar lafız olarak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ve ashâbının düşmana yönelik maruz kaldığı bir engeli dile getirip bunun hükmünü açıklamış olsa da âyetin delaletinden kişiyi ibadetinden alıkoyan hastalık ve benzeri durumların da aynı hüküm altında değerlendirileceği çıkmaktadır.

۱۸۰۶ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - حِينَ خَرَجَ إِلَى مَكَّةَ مُعْتَمِرًا فِي الْفِتْنَةِ قَالَ إِنْ صُدِّدْتُ عَنِ الْبَيْتِ صَنَعْتُ كَمَا صَنَعْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَهْلَ بَعْمَرَةَ ، مِنْ أَجْلِ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ أَهْلَ بَعْمَرَةَ عَامَ الْحُدَيْبِيَّةِ أَطْرَافَهُ ۱۶۳۹ ، ۱۶۴۰ ، ۱۶۹۳ ، ۱۷۰۸ ، ۱۷۲۹ ، ۱۸۰۷ ،

۱۸۰۸ ، ۱۸۱۰ ، ۱۸۱۲ ، ۱۸۱۳ ، ۱۸۱۴ ، ۱۸۱۵ - تحفة ۸۳۷۴

1806- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik” isnâdıyla Nâfi’ şöyle demiştir: Fitne zamanında Abdullah b. Ömer umre için Mekke’ye doğru yola çıktı. Çıkarken de: “Şayet Mekke’ye girmeme izin verilmezse ben de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yaptığını yaparım” dedi. Hudeybiye zamanında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) umre için ihrama girdiği için kendisi de umre için ihrama girdi.¹

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

Nâfi'nin bildirdiğine göre Haccâc'ın İbnu'z-Zübeyr ile savaşa çıktığı fitne zamanında Abdullah b. Ömer umre için Mekke’ye gitmek istedi. *Muvattâ*'da gelen rivayette hac için çıkmak istediği ziredilmiş olsa da iki rivayet arasında herhangi bir çelişki bulunmamaktadır. Zira İbn Ömer başlangıçta hac için Mekke’ye çıkmak istemiş, oradaki durumu kendisine anlattıklarında ise hac yerine umre için ihrama girmiş ve: “İkisi aynı hükümdedir” demiş ve umreye

¹ Hadis ayrıca 1639, 1640, 1693, 1708, 1729, 1807, 1808, 1810, 1812, 1813, 4183, 4184 ve 4185'te geçmektedir. Müslim 1230

hacı da ekleyerek hacc-ı kırân'a niyet etmiştir.

Ortakdaki fitne dolayısıyla Kâbe'ye ulaşmasına engel olunabileceği kendisine söylendiği zaman İbn Ömer böylesi bir durumda zamanında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte yaptıkları gibi yapacağını söylemiştir. Zira müşrikler Hudeybiye'de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'ye girişine engel oldukları zaman Hudeybiye'de umre ihramından çıkıp tıraşını olmuştur.

İbn Ömer kendisini uyarılara bu şekilde cevap verdikten sonra umre için yüksek sesle tehlil ve telbiye getirmeye başlamıştır.

Cüveyriye'nin rivayetinde ise İbn Ömer'in Zu'l-Huleyfe'den umre için tehlil ve telbiye getirdiği zikredilir. Belki de Medine'deki evinden umre için telbiye getirmeye başlamış, Zu'l-Huleyfe'ye ulaştığında da açıktan ve yüksek bir sesle telbiyeyi getirmiştir. Böyle yapmasının sebebi, hicri altıncı yılda Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu şekilde umre için telbiye getirmesiydi.

Hadisi Buhârî ayrıca *Meğâzî* konusu içinde tahrir etmiştir. Müslim de *Hac* konusu içinde tahrir etmiştir.

١٨٠٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ أَسْمَاءَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَّةُ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ وَسَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَاهُ أَنَّهَا كَلَّمَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - لَيَالِي نَزَلَ الْجَيْشُ بِابْنِ الزُّبَيْرِ فَقَالَا لَا يَضُرُّكَ أَنْ لَا تَحُجَّ الْعَامَ ، وَإِنَّا نَخَافُ أَنْ يُحَالَ بَيْنَكَ وَبَيْنَ الْبَيْتِ فَقَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَحَالَ كُفَارُ قُرَيْشٍ دُونَ الْبَيْتِ ، فَنَحَرَ النَّبِيُّ ﷺ هَدْيَهُ ، وَحَلَقَ رَأْسَهُ ، وَأَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ أَوْجَبْتُ الْعُمْرَةَ ، إِنْ شَاءَ اللَّهُ أَنْطَلِقُ ، فَإِنْ خُلِيَ بَيْنِي وَبَيْنَ الْبَيْتِ طُفْتُ ، وَإِنْ حِيلَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ فَعَلْتُ كَمَا فَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَنَا مَعَهُ فَأَهْلُ بِالْعُمْرَةِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ ، ثُمَّ سَارَ سَاعَةً ، ثُمَّ قَالَ « إِنَّمَا سَأَلْتُهَا وَاحِدًا ، أَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ أَوْجَبْتُ حَجَّةَ مَعَ عُمْرَتِي » فَلَمْ يَحِلَّ مِنْهُمَا حَتَّى حَلَّ يَوْمَ النَّحْرِ ، وَأَهْدَى ، وَكَانَ يَقُولُ لَا يَحِلُّ حَتَّى يَطُوفَ طَوَافًا وَاحِدًا يَوْمَ يَدْخُلُ مَكَّةَ أَطْرَافَهُ ١٦٣٩ ، ١٦٤٠ ، ١٦٩٣ ، ١٧٠٨ ، ١٧٢٩ ، ١٨٠٦ ، ١٨٠٨ ، ١٨١٠ ، ١٨١٢ ، ١٨١٣ ، ٤١٨٣ ، ٤١٨٤ ، ٤١٨٥ - تحفة ٧٣١٠

1807- “Abdullah b. Muhammed b. Esmâ – Cüveyriye” isnâdıyla Nâfi’ şöyle demiştir: Ordu İbnu’z-Zübeyr’le savaşmak üzere Mekke’ye geldiği günlerde Ubeydullah b. Abdillâh ve Sâlim b. Abdillâh, Abdullah b. Ömer’le konuştular. Ona: “Bu yıl haccetmemenin sana bir zararı olmaz. Zira Kâbe’ye gitmene engel olunmasından endişe ediyoruz” dediklerinde İbn Ömer şu karşılığı verdi: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte çıktığımızda Kureyş kafirleri Kâbe’ye gitmemize engel oldular. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) (Hudeybiye’de) kurbanlarını kesip saçlarını kısalttı. Siz de şahit olun ki umre yapmayı kendime vacip kılıyorum. İnşâallah ben yola çıkacağım. Şayet Kâbe’ye gitmeme engel olmazlarsa tavafımı yaparım. Engel olmaları halinde de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile bulunduğum sırada yaptığını ben de yaparım.”

Sonrasında İbn Ömer, Zul-Huleyfe’den umre için ihrama girdi. Bir süre yol aldıktan sonra onlara: “Böylesi bir durumda ikisi de aynı hükümdedir. Siz de şahit olun ki umrenin yanında haccı da kendime vacip kılıyorum” dedi. Kurban günü kurbanı kesene kadar ihramdan çıkmadı. İbn Ömer: “(Hacc-ı kırân niyetiyle) ihrama giren kişi Mekke’ye girdiği gün bir defa tavaf etmedikçe ihramdan çıkamaz” derdi.¹

Abdullah, Abdullah b. Muhammed b. Esmâ b. Ubeyd ed-Dubbâî el-Basrî’dir.

Cüveyriye, Cüveyriye b. Esmâ b. Ubeyd ed-Dubbâî’dir. Ravi Abdullah b. Muhammed’in amcasıdır.

Nâfi’, Abdullah b. Ömer’in azatlısıdır.

Abdullah b. ez-Zübeyr’e karşı savaşmak üzere Haccâc’ın komutasındaki ordu Şam’dan Mekke’ye geldiği günlerde Abdullah b. Ömer hacca gitmek istedi. Ancak oğulları Ubeydullah ile Sâlim onunla bu konuda konuştular ve söz konusu savaş durumunda Kâbe’ye ulaşmasına engel olunabileceğini, bundan dolayı o yıl hacca gitmemesinin kendisi için daha iyi olacağını ve gitmemesi halinde de bunun ona bir zararının dokunmayacağını anlattılar.

İbn Ömer ise buna cevap olarak zamanında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile

¹ Hadis ayrıca 1639, 1640, 1693, 1708, 1729, 1806, 1808, 1810, 1812, 1813, 4183, 4184 ve 4185’te geçmektedir. Müslim 1230

birlikte Medine'den hac ve umre için çıktıklarını, Hudeybiye'ye ulaştıklarında Kureyş kafirlerinin Mekke'ye girişlerine engel olduğunu, bunun üzerine Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Hudeybiye'de kurbanlıkları kesip tıraşını olduğunu, ardından da umre ihramından çıktığını anlattı. Sonra orada bulunanları da şahit tutarak umre için ihrama girdiğini bildirdi.

İbn Ömer'in oradakileri bu şekilde şahit tutması, başkalarına bunu öğretmek içindir. Zira umre için ihrama girmek için bunun sözle dile getirilmesi şartı bulunmamaktadır.

Sonrasında İbn Ömer yola çıkacağını, Kâbe'ye ulaşmasına engel olunmaması durumunda tavafını ve diğer rükünleri eda edip umresini tamamlayacağını, Kâbe'ye ulaşmasına engel olunması durumunda ise zamanında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte yaptıklarının aynısını yapacağını, engel olunan yerde kurbanlığı kesip tıraşını olacağını söyledi.

Daha sonra İbn Ömer, Medinelilerin mikat yeri olan Zu'l-Huleyfe'de umre için ihrama girdi. Bir süre yol aldıktan sonra da ihsar durumunda hac ile umrenin hükmünün aynı olacağını, bundan dolayı da umresinin yanında hac da yapacağını dile getirdi. Kurban günü kurbanlıklar kesilene kadar da ikisinin ihramından çıkmadı. Bu konuda da hacc-ı kırân yapan kişinin Mekke'ye girdiği gün bir defa tavaf yapmadıktan sonra ihramdan çıkamayacağını söyledi. Buradan hacc-ı kırân yapan kişi için iki tavaf gerekmediği anlaşılmaktadır. Hanefiler ise bu konuda bunun aksini düşünür.

۱۸۰۸ - حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَّةُ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ بَعْضَ بَنِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ لَهُ لَوْ أَقَمْتُ هَذَا اطْرَافَهُ ١٦٣٩ ، ١٦٤٠ ، ١٦٩٣ ، ١٧٠٨ ، ١٧٢٩ ، ١٨٠٦ ،

١٨٠٧ ، ١٨١٠ ، ١٨١٢ ، ١٨١٣ ، ٤١٨٤ ، ٤١٨٥ - تحفة ٧٦٤٠

1808- "Mûsa b. İsmâil — Cüveyriye" isnâdıyla Nâfi' şöyle demiştir: "Abdullah'ın oğullarından biri ona: «Bu yıl kalsan daha iyi olacak» dedi..." Sonrasında ravi bir önceki hadisi zikreder.¹

Musa, Musa b. İsmâil et-Tebûzekî el-Minkarî'dir.

¹ Hadis ayrıca 1639, 1640, 1693, 1708, 1729, 1806, 1807, 1810, 1812, 1813, 4183, 4184 ve 4185'te geçmektedir. Müslim 1230

Cüveyriye, Cüveyriye b. Esmâ'dır.

Nâfi'nin bildirdiğine göre fitne zamanında hacca gitmek isteyen Abdullah b. Ömer'e oğullarından biri o yıl hacca gitmemesinin kendisi için daha hayırlı olacağını söyledi. Bunu söyleyen oğlu Abdullah veya Ubeydullah veya Sâlim'dir.

Mûsa'nın bu isnâdında ince bir nükte bulunmaktadır ki İbn Hacer bunu şöyle dile getirir: “Başlığın ilk hadisinde Nâfi: «Fitne zamanında Abdullah b. Ömer umre için Mekke'ye doğru yola çıktı...» der ki bu da bize Nâfi'nin bunu vasıtasız bir şekilde İbn Ömer'den naklettiği izlenimini vermektedir. Sonraki hadisin ifadelerine bakınca ise Nâfi' sanki olayı İbn Ömer'in oğulları Ubeydullah ve Sâlim'den naklen aktarmış gibidir.”

Buhârî bunu Abdullah b. Muhammed b. Esmâ kanalıyla tahrir etmiştir. Hasan b. Süfyân ve Ebû Ya'lâ da ondan naklederek Buhârî'ye muvafakat etmişlerdir. İsmâîli de hadisi Hasan ve Ebû Ya'lâ'dan nakletmiştir. Muâz b. el-Müsennâ da Abdullah b. Muhammed'den naklederek onlara mutâbaât etmiş, onun rivayetini de Beyhakî tahrir etmiştir.

İbn Hacer: “Bana göre ise Abdullah'ın oğulları, babalarıyla olan konuşmalarını Nâfi'ye haber vermişlerdir” demiştir.

Kıssanın diğer olaylarına ise Nâfi' kendisi şahit olmuş, İbn Ömer'den bizzat işitmiştir. Zira Nâfi' devamlı olarak İbn Ömer'in yanında bulunmaktaydı. Bu bakımdan mânâ olarak mevsûl bir hadistir. Nâfi' bu konuda İbn Ömer'den bizzat bir şey işitmemiş olsa da Nâfi' ile İbn Ömer arasındaki vasıta bilinmektedir. Onlar da İbn Ömer'in oğulları Sâlim ve kardeşidir ki ikisi de güvenilir kişilerdir.

۱۸۰۹ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ سَلَامٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ عِكْرِمَةَ قَالَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَدْ أَحْصَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَحَلَقَ رَأْسَهُ وَجَامَعَ نِسَاءَهُ، وَنَحَرَ هَدْيَهُ، حَتَّى اعْتَمَرَ عَامًا قَابِلًا تحفة ٦٢٤٣

1809- “Muhammed — Yahya b. Sâlih — Muâviye b. Sellâm — Yahya b. Ebî Kesîr — İkrime” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) (Mekke'ye girmekten) alıkonulunca (Hudeybiye'de) başını tıraş etti, hanımlarıyla ilişkiye girdi ve kurbanı kesti. Bir sonraki yıl da umre yaptı.”

Muhammed, kendisi için herhangi bir mensubiyet belirtilmemiştir. Hâkim onun Muhammed ez-Zühelî olduğunu söylemiştir. Ebû Mes'ûd ed-Dimaşkî ise Muhammed b. Müslim b. Vâra olduğunu söylemiştir. Serahsî ise onun Ebû Hâtim Muhammed b. İdrîs er-Râzî olduğunu görüşündedir.

Yahya, Yahya b. Sâlih el-Hımsî'dir.

İkrime, Abdullah b. Abbâs'ın azatlısıdır.

Baş tarafı hazfedilmiş bir rivayettir. İbn Hacer'in bildirdiğine göre hadisi tam metniyle İbnu's-Seken, İkrime kanalıyla Ümmü Seleme'nin azatlısı Râfi'den şöyle nakletmiştir: Haccâc b. Amr el-Ensârî'ye ihramlı olan kişinin umreden alıkonulması konusunu sordum. Haccâc: "Bu konuda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): «*Topal olan veya ayağı kırılan veya alıkonulan kişi ihramdan çıksın ve bir yıl sonra yerine başkasını yapsın*» buyurdu" dedi. Haccâc'ın bu sözünü Ebû Hureyre'ye zikrettiğimde: "Doğru söylemiş" dedi. İbn Abbâs'a zikrettiğimde ise: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) (Mekke'ye girmekten) alıkonulunca (Hudeybiye'de) başını tıraş etti, hanımlarıyla ilişkiye girdi ve kurbanı kesti. Bir sonraki yıl da umre yaptı" dedi.

Şartlarını taşımadığı için Buhârî hadisin diğer kısımlarını zikretmemiştir. Zira Haccâc b. Amr'ın hadisleri konusunda ihtilaf edilmiştir. Bundan dolayı Buhârî hadisin kendi şartlarını taşıyan kısmını zikretmekle yetinmiştir. Hac ve umre konusunda düşman engeli ile diğer engeller arasında fark görmeyenler bu hadisi delil olarak getirmişlerdir.

۲ - باب الإحصارِ فِي الْحَجِّ

2- HACDA İHSÂR

۱۸۱۰ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي

سَالِمٌ قَالَ كَانَ ابْنُ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - يَقُولُ أَلَيْسَ حَسْبُكُمْ سُنَّةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ، إِنْ

حُسِبَ أَحَدُكُمْ عَنِ الْحَجِّ طَافَ بِالْبَيْتِ وَبِالصَّافَا وَالْمَرْوَةِ ، ثُمَّ حَلَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ، حَتَّى يَحْجَّ

عَامًا قَابِلًا ، فَيَهْدِيَ أَوْ يَصُومَ ، إِنْ لَمْ يَحِذْ هَذِيَا أَطْرَافَهُ ۱۶۳۹ ، ۱۶۴۰ ، ۱۶۹۳ ، ۱۷۰۸

- ٤١٨٥ ، ٤١٨٤ ، ٤١٨٣ ، ١٨١٣ ، ١٨١٢ ، ١٨٠٨ ، ١٨٠٧ ، ١٨٠٦ ، ١٧٢٩ ،

تحفة ٦٩٩٧

وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي سَالِمٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ نَحْوَهُ تحفة

٦٩٣٧

1810- “Ahmed b. Muhammed — Abdullah — Yûnus — Zührî” isnâdıyla Sâlim şöyle demiştir: İbn Ömer şöyle derdi: “Hacdan alıkonulmanız da Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bir sünneti değil midir? Bu durumda olan kişi Kâbe'yi tavaf eder, Safâ ile Merve arasında sa'y eder. Sonra da ihramdan çıkıp her şey kendisine helal olur. Diğer yıl da hacceder. (Yapamadığı hac için de) kurban keser. Kurban kesme imkanı yoksa da oruç tutar.”

“Abdullah — Ma'mer — Zührî” kanalıyla Sâlim de aynısını İbn Ömer'den bildirmiştir.¹

Ahmed, Murdeveyh olarak bilinen Ahmed b. Muhammed es-Simsâr el-Mervezî'dir.

Abdullah, Abdullah b. el-Mübârek'tir.

Yûnus, Yûnus b. Yezîd el-Eylî'dir.

Zührî, Muhammed b. Müslim b. Şihâb'dır.

Sâlim, Sâlim b. Abdillâh b. Ömer'dir.

İbn Ömer, Resûlullah'ın da (sallallahu aleyhi vesellem) hacdan alıkonulduğunu, dolayısıyla hacdan alıkonulan kişinin bu yönde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yaptığı gibi yapması gerektiğini dile getirirdi. Bu yüzden de hacdan alıkonulup Arafat'ta durmasına engel olunan kişi, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yaptığı gibi Kâbe'yi tavaf eder, Safa ile Merve arasında sa'yeder, sonrasında da ihramdan çıkar. Bu şekilde hac esnasında kendisine haram olan şeyler helal olur. Diğer yıl da hacceder ve imkanı varsa yapamadığı hac için kurban olarak bir koyun keser. İmkani yoksa da oruç tutar.

¹ Hadis ayrıca 1639, 1640, 1693, 1708, 1729, 1806, 1807, 1808, 1812, 1813, 4183, 4184 ve 4185'te geçmektedir. Müslim 1230

“Abdullah — Ma’mer — Zührî” kanalıyla Sâlim de aynısını İbn Ömer’den bildirmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla Abdullah b. el-Mübârek bu hadisi bazen Yûnus’tan, bazen de Ma’mer’den rivayet etmiştir.

Tirmizî de bu hadisi “Ebû Kureyb — İbnu’l-Mübârek — Ma’mer” kanalıyla: “İbn Ömer hacda şart koşmayı inkar eder ve: «Alıkonulmanız da Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) bir sünnet değil midir?» derdi” lafzıyla rivayet etmiştir.

İsmâîlî de başka bir kanalla hadisi Abdurrezzâk’tan tam metniyle rivayet etmiştir. Nesâî de aynı şekilde rivayet etmiştir.

İbn Ömer’in hacda şart koşmayı inkar etmesi Yûnus’un rivayetinde de sâbittir. Ancak Buhârî bu inkar kısmını zikretmemiştir. Aynısını Beyhakî de “Serrâc — Ebû Kureyb — İbnu’l-Mübârek — Yûnus” kanalıyla rivayet etmiştir.

Ma’rifetu’s-Sünen ve’l-Âsâr eserinde okuduğuma göre Ahmed şöyle demiştir: “İbn Şihâb bu hadisi «Yûnus b. Yezîd — Sâlim b. Abdillâh b. Ömer — Abdullah b. Ömer» kanalıyla rivayet eder ve İbn Ömer’in hacda şart koşmayı inkar ettiğini dile getirir. Ancak İbn Ömer, Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) Dubâ’a binti’z-Zübeyr ile ilgili hadisini bilseydi bunu inkar etmezdi.”

Dubâ’a hadisini Şâfiî “İbn Uyeyne — Hişâm b. Urve — Urve” kanalıyla şu şekilde nakleder: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Dubâ’a binti’z-Zübeyr ile karşılaşınca: “*Hacca gitmeyecek misin?*” diye sordu. Dubâ’a: “Rahatsızım” deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Hacca git ve alıkonulduğun yerde ihramdan çıkma şartını koş*” buyurdu.

Bu hadisi Buhârî de *Nikâh* konusu içinde tahrir etmiştir. İyâd’ın bildirdiğine göre Asîlî, hacda şart koşma konusunda isnâdı sahih bir hadisin bulunmadığını söylemiştir.

Ancak Nevevî, Asîlî’nin bu yöndeki sözünün açık bir şekilde hatalı olduğunu, çünkü Dubâ’a hadisinin meşhur ve birçok kanalla gelen sahih bir hadis olduğunu söyleyerek buna itiraz etmiştir. Şâfiî’nin de mezhebi bu yöndedir.

Bu konuda umre de hacca kıyas edilmiştir. Kurban zikredilmeden koşulan bir şart, şartın gereğince kurban gerektirmez. Dubâ’a’nın hadisinden anladığımız kadarıyla bu durumda ihramdan çıkma sadece niyet ile gerçekleşmektedir. Ancak kurban zikredilerek şart koşma durumunda şart gereğinde kurban kesildikten sonra ihramdan çıkılmış olur. Kişi: “Hasta

olursam ihramdan çıkmış sayılırım” deyip de hasta olursa çıkmaya niyet etmeden ihramdan çıkmış sayılır.

“Topal olan veya ayağı kırılan veya alıkonulan kişi ihramdan çıksın ve bir yıl sonra yerine başkasını yapsın” hadisi de bu şekilde yorulmuştur. Böylesi bir duruma maruz kalan kişi sakatlandığı zaman ihramdan çıkmış sayılır ve yapamadığı haccın yerine diğer yıl hac yapar. Bu hadisi Ebû Dâvud ve başkası sahih bir isnâdla rivayet etmiştir.

Kişinin hastalık ve benzeri bir durumdan dolayı haccı umreye çevirmeyi şart koşması da caiz olur. Hz. Ömer de bu yönde Ebû Umeyye Suveyd b. Ğafele’ye: “Haccet ve: «Allahım! Hacca niyetlenip onun için yola çıkıyorum. Ancak haccetmeme engel çıkarsa umre olsun» şartını koş” demiştir. Beyhakî bunu hasen bir isnâdla rivayet etmiştir.

Hz. Âişe de Urve’ye: “Haccettiğin zaman istisna yapıyor musun?” deyince, Urve: “Nasıl yapayım?” diye sormuştur. Âişe: “Allahım! Hacca niyetlenip onun için yola çıkıyorum. Ancak haccı eda etmeme bir engel çıkarsa umre olsun, dersin” karşılığını vermiştir. Beyhakî ve Şâfiî bunu rivayet etmişlerdir. Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre de sahih bir isnâda sahiptir.

Bulkînî’ye göre kişi herhangi bir mazeret durumunda haccını umreye çevirebilir ve hacdan dönerek yaptığı bu umre yapması farz olan umrenin yerine geçer. Aynı şekilde kişi herhangi bir mazeret durumunda haccını umreye çevirme şartını koştığı zaman da bu mazeret durumunda umreye çevirdiği haccı kendisine farz olan umrenin yerine geçer. Ancak ihsar durumunda ihramından çıkılan umre, kişinin farz olarak yapması gereken umrenin yerine geçmez. Çünkü böylesi bir umre gerçekte umre değildir.

۳ - بَابُ النَّحْرِ قَبْلَ الْحَلْقِ فِي الْحَضَرِ

3- İHSÂR DURUMUNDA TIRAŞTAN ÖNCE KURBAN KESMEK

۱۸۱۱ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنِ

الْمُسَوِّرِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَحَرَ قَبْلَ أَنْ يَحْلِقَ ، وَأَمَرَ أَصْحَابَهُ بِذَلِكَ

أطرافه ١٦٩٤ ، ٢٧١٢ ، ٢٧٣١ ، ٤١٥٨ ، ٤١٧٨ ، ٤١٨١ - تحفة ١١٢٧٤

1811- “Mahmûd — Abdurrezzâk — Ma’mer — Zührî — Urve” isnâdıyla Misver şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) başını tıraş etmeden önce kurban kesti ve ashâbının da böyle yapmasını emretti.”¹

Mahmûd, Mahmûd b. Ğaylân el-Mervezî el-Adevî’dir.

Abdurrezzâk, Abdurrezzâk b. Hemmâm’dır.

Ma’mer, Ma’mer b. Râşid’dır.

Zührî, Muhammed b. Müslim b. Şihâb’dır.

Urve, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm’dır.

Misver, Misver b. Mahreme b. Nevfel el-Kureşî ez-Zührî’dir. Hem kendisi, hem de babasının sahabeliği vardır.

Misver’in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Hudeybiye’de başını tıraş etmeden önce kurbanlıklarını kesmiş ve yanında bulunan ashâbına da aynı şeyi yapmalarını emretmiştir.

İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*’de şöyle der: Buhârî burada kurban kesmeden önce başını tıraş eden kişiye fidyе olarak düşen şeyi zikretmemiştir. Ancak İbn Ebî Şeybe “A’meş — İbrâhîm” kanalıyla Alkame’nin: “Böylesi bir durumda kişinin kurban kesmesi gerekir” dediğini nakleder. Ayrıca İbrâhim: “Saîd b. Cübeyr de bana İbn Abbâs’tan aynısını nakletti” demiştir.

“Kurban, yerine ulaşınca ya kadar, başlarınızı tıraş etmeyin”² âyetine göre başı tıraş etmenin kurban kesiminden sonra olması gerekmektedir. O halde hadiste tıraş nasıl kurbandan önce gelmektedir?

Cevap olarak denilebilir ki, tıraşın kurban kesmeden sonra yapılması ihsar durumu dışında normal durumlarda geçerli olan bir şeydir. Ancak ihsar durumunda kişi engelle karşılaştığı yerde kurbanı keser. Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) Hudeybiye’de ihramdan çıktığı ve başını tıraş ettikten sonra kurbanı kestiği sâbittir. Hadisten anlıyoruz ki ihramdan çıkmak isteyen muhsar kişinin kurban kesmesi gerekmektedir. Mâlikiler: “İhramdan çıkması durumunda kurban kesmesi gerekmez” demişlerdir. İbnu’l-Kâsım’ın mezhebi de böyledir.

¹ Hadis ayrıca 1694, 2712, 2731, 4158, 4178 ve 4181’de geçmektedir.

² Bakara Sur. 196

“Alıkonursanız, kolayınıza gelen bir kurban gönderin”¹ buyruğu da açıklanırken ihsar’ın hastalığa, hasr’ın ise düşmana yönelik olduğu söylenmiştir. Kâdi İyâd da dil üstatlarının sözlerinin bu yorumu desteklediğini söylemiştir.

Teymî’ye göre hadis bunu diyenlerin aleyhindedir. Zira hadiste hem hüküm, hem de bu hükmün sebebi dile getirilmiştir. Sebep hasr yani alıkonulmaktır. Hüküm ise kurban kesmektir. Hadisin zahirinden de söz konusu hükmün dile getirilen sebepten olduğu anlaşılmaktadır. İhsar ve hasr’a yönelik açıklamalar daha önce yapılmıştı.

۱۸۱۲ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ أَخْبَرَنَا أَبُو بَدْرٍ شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعُمَرِيِّ قَالَ وَحَدَّثَ نَافِعٌ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ وَسَلَامًا كَلَّمَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - فَقَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ مُعْتَمِرِينَ ، فَحَالَ كُفَارُ قُرَيْشٍ دُونَ الْبَيْتِ ، فَخَرَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بُدْنَهُ ، وَحَلَقَ رَأْسَهُ . أطرافه ۱۶۳۹ ، ۱۶۴۰ ، ۱۶۹۳ ، ۱۷۰۸ ، ۱۷۲۹ ، ۱۸۰۶ ، ۱۸۰۷ ، ۱۸۰۸ ، ۱۸۱۰ ، ۱۸۱۳ ، ۱۸۱۴ ، ۱۸۱۵ - تحفة ۸۲۳۷

1812- “Muhammed b. Abdirrahîm — Ebû Bedr Şucâ’ b. el-Velîd — Ömer b. Muhammed” isnâdıyla Nâfi’ şöyle demiştir: Abdullah ve Sâlim, Abdullah b. Ömer’le konuştular. Abdullah şöyle dedi: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte umre için çıktık. Ancak Kureyş kafirleri Mekke’ye girişimize engel oldular. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) (Hudeybiye’de) kurbanlıkları kesti ve başını tıraş etti.”²

Muhammed, Sâika lakaplı Muhammed b. Abdirrahîm’dir.

Ebû Bedr, Şucâ’ b. el-Velîd b. Kays el-Kûfî’dir.

Ömer, Ömer b. Muhammed b. Zeyd b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb’dır. Sonradan Askalan’a yerleşmiştir ve hicri 150 yılında vefat etmiştir.

Nâfi’, İbn Ömer’in azatlısı Nâfi’ b. Abdillâh el-Medenî’dir.

¹ Bakara Sur. 196

² Hadis ayrıca 1639, 1640, 1693, 1708, 1729, 1806, 1807, 1808, 1810, 1813, 4183, 4184 ve 4185’te geçmektedir. Müslim 1230

Haccâc'ın ordusuyla birlikte İbnu'z-Zübeyr'e karşı savaşmak üzere Mekke'ye gittiği zamanlarda Abdullah b. Ömer hacca gitmek istedi. Oğulları Abdullah ve Sâlim bu konuda onunla konuştular. Kâbe'ye ulaşmasına engel olunmasından yana endişelerini dile getirip o yıl hacca gitmemesinin kendisine bir zararının dokunmayacağını söylediler.

İbn Ömer buna karşılık zamanında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte umre için yola çıktıklarını, Zu'l-Huleyfe'ye ulaştıklarında Kureyş kafirlerinin Kâbe'ye ulaşmalarına engel olduklarını, bunun üzerine Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) orada kurbanlıkları kesip başını tıraş ettiğini ve ihramdan çıktığını anlattı.

٤ - بَاب مَنْ قَالَ لَيْسَ عَلَى الْمُحْضَرِّ بَدَلٌ

4- ALIKONULAN KİŞİYE KAZA GEREKMEDİĞİNİ SÖYLEYENLER

وَقَالَ رَوْحٌ عَنْ شَيْبِلٍ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا -
 إِنَّمَا الْبَدَلُ عَلَى مَنْ نَقَضَ حَجَّهُ بِالتَّلَذُّذِ ، فَأَمَّا مَنْ حَبَسَهُ عُدْرٌ ، أَوْ غَيْرُ ذَلِكَ فَإِنَّهُ يَحِلُّ وَلَا
 يَرْجِعُ ، وَإِنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ وَهُوَ مُحْضَرٌ نَحْرَهُ ، إِنْ كَانَ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَبْعَثَ بِهِ ، وَإِنْ
 اسْتَطَاعَ أَنْ يَبْعَثَ بِهِ لَمْ يَحِلَّ ، حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ . وَقَالَ مَالِكٌ وَغَيْرُهُ يَنْحَرُ هَدْيَهُ ، وَيَخْلُقُ
 فِي أَى مَوْضِعٍ كَانَ ، وَلَا قَضَاءَ عَلَيْهِ ، لِأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَأَصْحَابَهُ بِالْحُدَيْيَةِ نَحَرُوا وَخَلَقُوا
 وَحَلُّوا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ، قَبْلَ الطَّوَافِ ، وَقَبْلَ أَنْ يَصِلَ الْهَدْيُ إِلَى الْبَيْتِ ، ثُمَّ لَمْ يُذَكَّرْ أَنَّ النَّبِيَّ
 ﷺ أَمَرَ أَحَدًا أَنْ يَقْضُوا شَيْئًا ، وَلَا يَعُودُوا لَهُ ، وَالْحُدَيْيَةُ خَارِجٌ مِنَ الْحَرَمِ تحفة ٦٤٠٥

“Ravh — Şibl — İbn Ebî Necîh” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir:
 “Kaza ancak haccını zevk için bozan kişilere gerekir. Fakat bir özürden veya başka bir engelden dolayı haccını yapamayan kişi ihramdan çıkar ve kendisine kaza gerekmez. Alıkonulduğu sırada şayet yanında kurbanlık varsa ve onu kurban kesim yerine gönderemiyorsa onu bulunduğu yerde keser. Ancak onu kurban kesim yerine gönderme imkanı varsa bu kurbanlık yerine ulaşıp kesilene kadar ihramdan çıkmaz.”

Mâlik ve başkası ise şöyle demiştir: “Alıkonulan kişi istediği yerde kurbanını kesip başını tıraş eder ve kendisine kaza da gerekmez. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile ashâbı Hudeybiye’de kurbanlıkları kesmişler, başlarını tıraş etmişler, kurbanlıklar yerine ulaşmadan ve tavaf da yapmadan tûmden ihramdan çıkmışlardır. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), beraberinde bulunanlara bunu kaza edip yeniden yapmalarını emrettiği de zikredilmemiştir. Hudeybiye de Harem bölgesi dışındadır.”

Başlık, hac veya umresini eda etmekten alıkonulan kişiye bu hac ve umreyi kaza etmesi gerekmediğini söyleyenlerle ilgilidir.

Ravh, Ravh b. Ubâde'dir.

Şibl, Abbâd el-Mekkî'dir. Tâbiûnun küçüklerindendir. Ahmed, İbn Maîn ve Dârekutnî onu güvenilir bulmuşlardır. Ebû Dâvud onun için: “Kader konusundaki görüşlerinden dolayı tenkit edilirdi” demiştir. Buhârî’de iki hadisi bulunmaktadır.

İbn Ebî Necîh, Abdullah b. Ebî Necîh'tir.

İshâk b. Râheveyh'in *Tefsir*'de mevsûl olarak İbn Abbâs'tan naklettiğine göre hac kazası ancak haccı cinsel ilişki için bozan kişilere gerekir. Ancak hastalık, nafakanın bitmesi, düşman engeli gibi herhangi bir mazeretten dolayı haccını eda edemeyen kişi girdiği ihramından çıkar ve yapamadığı bu haccı kaza etmesi de gerekmez. Bu da nafile hac için geçerlidir. Kişi kendisine farz olan bir haccı bu şekilde eda edemezse diğer yıl dönüp bu haccı kaza eder.

Cinsel ilişki dolayısıyla kaza edilmesi gereken nafile haccın ihsar yani herhangi bir engelden dolayı eda edilemeyen ve kazası gerekmeyen nafile hacdan farkı, kusurun kişinin kendi iradesiyle gerçekleşmesidir. Hanefiler nafile veya farz hac arasında bir fark görmezler ve böylesi bir durumda ihramdan çıkan kişi için kaza gerektiğini söylerler.

İbn Abbâs'a göre muhsar olan yani alıkonulan kişinin yanında kurbanlık varsa ve bu kurbanlığı kurban kesim yerine gönderemiyorsa Harem bölgesi içinde veya dışında olsun bu kurbanlığı alıkonulduğu yerde keser. Ancak kurbanlığı kurban kesim yerine gönderme imkanı varsa kurbanlık kurban gününde kurban kesim yerine ulaşmadıkça ihramdan çıkamaz. Hanefilere göre ise böylesi bir durumda kişi kurbanı Harem bölgesi dışında kesemez. Zira ihsardan dolayı kesilecek hayvan kurbanlıktır. Bir kesimin kurban

sayılması için de belli bir zaman ve mekanda yapılması gerekmektedir. Bundan dolayı Harem bölgesi dışında kesilen hayvan hac için kurbanlık olmaz. Yüce Allah'ın: **“Kurban, yerine ulaşınca kadar, başlarınızı tıraş etmeyin”**¹ buyruğu da buna işaret etmektedir. Âyette geçen “hedy” ifadesi de Harem bölgesi için hediye olarak kesilen kurbanlığın ismidir.

Mâlik b. Enes ve başkasına göre kişi alıkonulduğu yerde kurbanlığı keser ve başını tıraş eder. Bunun için de kendisine kaza gerekmez. Şâfiîlerin de görüşü bu yöndedir. Kişi Harem bölgesi dışında alıkonulduğu zaman kurbanlığı Harem bölgesine göndermesi gerekmez, aynı şekilde bundan dolayı ona kaza da gerekmez. Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile ashâbı Hudeybiye'de alıkonuldukları zaman tavafı yapmadan ve kurbanlıklar kurban kesim yerine ulaşmadan kurbanlıkları orada kesmiş, başlarını tıraş etmiş, sonra da ihramdan çıkmış ve ihramdan dolayı kendilerine haram olan her şey helal olmuştur. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bundan dolayı ashâbından herhangi birine kazayı emrettiği de bilinmemektedir. Bunların yapıldığı bölge olan Hudeybiye de Harem bölgesi dışında kalan bir bölgedir.

Beyhakî'nin *Mâ'rifetu's-sünen ve'l-âsâr* eserinde okuduğuma göre Şâfiî şöyle demiştir: **“Yüce Allah: «Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın. Alıkonursanız, kolayınıza gelen bir kurban gönderin. Kurban, yerine ulaşınca kadar, başlarınızı tıraş etmeyin»**² buyurmuştur. Kendilerini dinlediğim âlimlerden her biri de bu âyetin Hudeybiye'de müşrikler tarafından Mekke'ye girişi engellenen Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile ashâbı hakkında nazil olduğunu, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Hudeybiye'de kurbanları kesip başını tıraş ettiğini, Osmân b. Affân dışında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile ashâbından hiç kimsenin Kâbe'ye ulaşamadığını ve bu şekilde ihramdan çıkıp geri döndüğünü söylemiştir. Bu olayda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Harem bölgesi dışında kurbanlıkları kesmiştir. Harem bölgesi içinde kestiği de söylenmiştir.”

Şâfiî yine şöyle der: “Hudeybiye'nin bir kısmı Harem bölgesi içinde bir kısmı da Harem bölgesi dışında olmasına rağmen biz Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kurbanlıkları Harem bölgesi dışında kestiğini söylüyoruz. Çünkü Yüce

¹ Bakara Sur. 196

² Bakara Sur. 196

Allah: «Onlar, inkâr eden ve sizin Mescid-i Haram'ı ziyaretinizi ve bekletilen kurbanların yerlerine ulaşmasını menedenlerdir»¹ buyurur. Alimlerin yanında da Harem bölgesinin tümü kurban kesim yeridir.”

Şâfiî yine: “Kişi alıkonulduğu yerde kurban olarak bir koyun keser ve ihramdan çıkar” demiştir.

Yine şöyle demiştir: “Düşman tarafından alıkonulan kişi için kaza gerekmez. Zira Yüce Allah: «Alıkonursanız, kolayınıza gelen bir kurban gönderin»² buyurmuş ve kazayı zikretmemiştir. Kendisine farz olan hacı henüz eda etmemişse de farz olan hacı daha sonra yerine getirir.”

Şâfiî yine şöyle demiştir: “Meğâzi âlimlerinden anladığım kadarıyla âyetin zahiri konusunda benim zikrettiğim şeyin benzerini onlar da düşünmektedirler. Zira onların naklettiği hadislerden de öğrendiğimiz kadarıyla Hudeybiye zamanında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte ashâbından bazıları bulunmaktaydı ve bunlar isim olarak da bilinmekteydi. Daha sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kaza umresini yapınca ashâbından Hudeybiye’de bulunanlardan bazıları cana ve mala yönelik herhangi bir mazeret olmadığı halde Medine’de kalmış ve Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile kaza umresine katılmamışlardır. Şayet Hudeybiye umresi için bir kaza gerekseydi Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kendisiyle birlikte onların da umreye katılmalarını emrederdi.”

١٨١٣ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ حِينَ خَرَجَ إِلَى مَكَّةَ مُعْتَمِرًا فِي الْفِتْنَةِ إِنْ صُدِدْتُ عَنِ الْبَيْتِ صَنَعْنَا كَمَا صَنَعْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَهْلَ بِعُمْرَةٍ ، مِنْ أَجْلِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ أَهْلَ بِعُمْرَةٍ عَامَ الْحُدَيْبِيَّةِ ، ثُمَّ إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ نَظَرَ فِي أَمْرِهِ فَقَالَ مَا أَمْرُهُمَا إِلَّا وَاحِدٌ . فَالْتَقَيْتُ إِلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ مَا أَمْرُهُمَا إِلَّا وَاحِدٌ ، أُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ أَوْجَبْتُ الْحَجَّ مَعَ الْعُمْرَةِ ، ثُمَّ طَافَ هُمَا طَوَافًا وَاحِدًا ،

¹ Fetih Sur. 25

² Bakara Sur. 196

وَرَأَى أَنَّ ذَلِكَ مُجْزِئًا عَنْهُ، وَأَهْدَى أَطْرَافَهُ ١٦٣٩، ١٦٤٠، ١٦٩٣، ١٧٠٨، ١٧٢٩،

١٨٠٦، ١٨٠٧، ١٨٠٨، ١٨١٠، ١٨١٢، ١٨١٣، ١٨١٤، ١٨١٥ - تحفة ٨٣٧٤

1813- “İsmâil — Mâlik” isnâdıyla Nâfi’ şöyle demiştir: Fitne zamanında Abdullah b. Ömer umre için çıktığı zaman: “Şayet Mekke’ye girmeme izin verilmezse ben de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikteyken yaptığımızın aynısını yaparım” dedi. Hudeybiye zamanında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) umre için ihrama girdiği için kendisi de umre niyetiyle ihrama girdi. Daha sonra ise içinde bulunduğu durumu bir daha gözden geçirdi ve kendi kendine: “Böylesi bir durumda ikisi de aynı hükümdedir” dedi. Sonra arkadaşlarına döndü ve: “Bunların ikisi de aynı hükümdedir. Siz de şahit olun ki umrenin yanında haccı da kendime vacip kılıyorum” dedi. Sonrasında hem hac, hem de umre için bir defa tavaf etti ve bunu yeterli gördü. Kurban da kesti.¹

İsmâil, İsmâil b. Ebî Uveys’tir.

Mâlik, Mâlik b. Enes’tir.

Nâfi’nin bildirdiğine göre Haccâc’ın İbnu’z-Zübeyr ile savaşa hazırlandığı zamanlarda Abdullah b. Ömer umre için Mekke’ye çıkmak istedi. Kendisine Mekke’ye girişine engel olunacağı söylenince böylesi bir durumda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikteyken yaptıkları gibi yapacağını dile getirdi ve yüksek sesle umre için telbiye getirmeye başladı. Telbiyeyi yüksek sesle Zu’l-Huleyfe’de getirmiş olabileceği gibi Medine’den telbiyeye başlamış, Zu’l-Huleyfe’de de yüksek sesle getirmiş olabilir.

Abdullah b. Ömer daha sonra içinde bulunduğu durumu değerlendirince ihzar yani alıkonulma durumunda hac ile umrenin hükmünün bir olduğunu gördü. Bunun üzerine yanındakilere doğru döndü. İhzar durumunda hac ile umrenin hükmünün bir olduğunu dile getirdi ve onları da şahit tutarak umrenin yanında hac da yapacağını söyledi. Bundan dolayı da hem hac, hem de umre için tek bir tavaf yaptı ve bunu ikisi için de yeterli görüp ardından kurban kesti.

¹ Hadis ayrıca 1639, 1640, 1693, 1708, 1729, 1806, 1807, 1808, 1810, 1812, 4183, 4184 ve 4185’te geçmektedir. Müslim 1230

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile ashâbının Hudeybiye’de müşrikler tarafından alıkonulmaları kıssası meşhur bir kıssadır. Alıkonulmalarından dolayı da bunu kaza etmeleri emredilmiş değildir. Buhârî’nin İbn Ömer’in bu hadisini bu başlık altında zikretmesinin de sebebi budur. Aynı hadis daha önceki başlıklarda da zikredilmişti.

۵ - باب قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى ﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ﴾ وَهُوَ مُخَيَّرٌ، فَأَمَّا الصَّوْمُ فَثَلَاثَةُ أَيَّامٍ

5- YÜCE ALLAH’IN “SİZDEN HER KİM HASTA OLURSA YAHUT BAŞINDAN BİR RAHATSIZLIĞI VARSA, ORUÇ VEYA SADAKA VEYA KURBAN OLMAK ÜZERE FİDYE GEREKİR”¹ BUYRUĞUNA GÖRE KİŞİNİN MUHAYYER OLMASI, ORUCUN DA ÜÇ GÜN OLMASI

۱۸۱۴ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ « لَعَلَّكَ إِذَاكَ هَوَاؤُكَ » قَالَ نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « احْلِقْ رَأْسَكَ وَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ، أَوْ أَطْعِمِ سِتَّةَ مَسَاكِينَ ، أَوْ انْصُكْ بِشَاةٍ » أَطْرَافُهُ ۱۸۱۵ ، ۱۸۱۶ ، ۱۸۱۷ ، ۱۸۱۸ ، ۴۱۵۹ ، ۴۱۹۰ ، ۴۱۹۱ ، ۴۵۱۷ ، ۵۶۶۵ ، ۵۷۰۳ ،

۶۷۰۸ - تحفة ۱۱۱۱۴

1813- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — Humeyd b. Kays — Mücâhid — Abdurrahman b. Ebî Leylâ” isnâdıyla Ka’b b. Ucre şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana: “Sanırım bitler sana eziyet veriyor” buyurunca, ona: “Evet!” dedim. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Saçlarını kes. Sonra üç gün oruç tut veya altı miskini doyur veya kurban olarak bir koyun kes” buyurdu.²

¹ Bakara Sur. 196

² Hadis ayrıca 1815, 1816, 1817, 1818, 4159, 4190, 4191, 4517, 5665, 5703 ve 6708’de

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

Humeyd, Humeyd b. Kays el-Mekkî el-A'rec el-Kârî'dir. Abdullah b. Hanbel, Humeyd'in babasından olan rivayetlerinde rivayeten kavi biri olmadığını söylemiştir. Ahmed, İbn Maîn, İbn Sa'd, Ebû Zur'a, Ebû Hâtim, Ebû Dâvud, Nesâî ve başkaları ise onu güvenilir bulmuştur.

Ka'b, Ka'b b. Ucre b. Umeyye el-Belevî'dir. Ensar'ın müttefiklerindendir. Hudeybiye olayında bulunmuş ve fidye âyeti de onun hakkında nazil olmuştur. İbn Sa'd'ın ceyyid bir isnâdla Sâbit b. Ubeyd'den bildirdiğine göre savaşımlardan birinde Ka'b'ın eli kesilmiş, daha sonra Kûfe'ye yerleşmiştir. Hicri 51 yılında Medine'de vefat etmiştir. Buhârî'de iki hadisi vardır.

Ka'b b. Ucre, Hudeybiye'de ihramlı iken başındaki bitler yüzüne dökülecek kadar çoğalmıştı. Bir ara Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldi ve başındaki bitlerin kendisine eziyet verip vermediğini sordu. Ka'b eziyet verdiğini söyleyince, Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) başını tıraş etmesini, buna karşılık üç gün oruç tutmasını veya altı miskini doyurmasını veya kurban olarak bir koyun kesmesini söyledi. Bir sonraki başlıktaki rivayette ise Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ona: “*Veya bir farakı altı miskine sadaka olarak ver*” buyurduğu zikredilmiştir.

İbn Abbâs, Kur'ân'da “وَأُفٍّ” edatıyla gelen seçeneklerde muhatap kişinin bunlar arasında muhayyer olduğunu söylemiştir.

Ebû Dâvud'un “Şa'bî — İbn Ebî Leylâ — Ka'b b. Ucre” kanalıyla bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine: “*İstersen bir kurban kes, istersen üç gün oruç tut, istersen de yemek yedir*” buyurmuştur.

*Muvattâ'*da Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bunları ona dedikten sonra: “*Hangisini yaparsan yeterli olur*” buyurduğu da zikredilmiştir.

٦ - بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى ﴿أَوْ صَدَقَةٍ﴾ وَهِيَ إِطْعَامُ سِتَّةِ مَسَاكِينَ

6- YÜCE ALLAH'IN "VEYA SADAKA"¹ BUYRUĞU, BUNUN DA ALTI MİSKİNİ DOYURMAK OLMASI

Başlık, "Veya sadaka"² buyruğunda zikredilen sadakanın açıklamasıyla ilgilidir. Zira âyetle sadaka kapalı olarak gelmiştir. Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) bunu "Altı miskini doyurma" şeklinde açıklamıştır.

١٨١٥ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سَيْفٌ قَالَ حَدَّثَنِي مُجَاهِدٌ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى أَنَّهُ قَالَ قَالَ وَكَفَّ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالْحَدِيثِ ، وَرَأْسِي يَتَهَافَتُ فَمَلَأَ فَقَالَ « يُؤْذِيكَ هَوَامُّكَ » . قُلْتُ نَعَمْ . قَالَ « فَاحْلِقْ رَأْسَكَ - أَوْ قَالَ - احْلِقْ » قَالَ فِي نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ ﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ﴾ إِلَى آخِرِهَا فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ، أَوْ تَصَدَّقْ بِفَرَقِ بَيْنِ سِتَّةٍ ، أَوْ انْشُكْ بِمَا تَيْسَّرُ » أَطْرَافَهُ ، ١٨١٤ ، ١٨١٦ ، ١٨١٧ ، ١٨١٨ ، ٤١٥٩ ، ٤١٩٠ ، ٤١٩١ ، ٤٥١٧ ، ٥٦٦٥ ،

٥٧٠٣ ، ٦٧٠٨ - تحفة ١١١١٤

1815- "Ebû Nuaym — Seyf — Mücâhid — Abdurrahman b. Ebî Leylâ" isnâdıyla Ka'b b. Ucre şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Hudeybiye'de başucumda durdu. O sırada başımdan bitler dökülüyordu. "Bitler sana eziyet ediyor mu?" diye sorunca, ona: "Evet!" dedim. Bunun üzerine bana: "Başımı tıraş et" buyurdu. **"Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir"**³ âyeti de benim hakkımda nazil oldu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana: "Üç gün oruç tut veya bir farakı altı

¹ Bakara Sur. 196

² Bakara Sur. 196

³ Bakara Sur. 196

miskine sadaka olarak ver veya kolayına gelecek şekilde bir kurban kes” buyurdu.¹

Ebû Nuaym, Fadl b. Dukeyn'dir.

Seyf, Seyf b. Süleymân el-Mekkî'dir.

Hudeybiye'de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) başı bitle dolu olan ve sağına soluna dökülen Ka'b b. Ucre'nin yanında durdu. Eyyûb ise bunu rivayet ederken Ka'b'ın: “Kazanın altını yaktığım sırada Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yanıma geldi. Bitler başımdan dökülüyordu” dediğini zikreder.

İbn Avn bunu Mücâhid'den naklederken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ona: “*Yanıma yaklaş*” dediği, Ka'b'ın da yaklaştığını zikreder.

Ahmed ise bunu başka bir kanalla rivayet ederken Ka'b'ın: “Başım, sakalım hatta kaşlarım ve bıyıklarım bitlendi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bundan haberdar olunca yanına çağırdı ve: «*Başına bir musibet gelmiş*» buyurdu” dediğini zikreder.

Ebû Dâvud rivayet ederken Ka'b'ın: “Başım o kadar bitlendi ki görme yetimi kaybetmekten endişe ettim” dediğini zikreder.

Taberî bunu Ebû Vâil kanalıyla rivayet ederken Ka'b'ın: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) parmağıyla başımı kaşırken bitler dökülmeye başladı” dediğini zikreder.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu durumun ona eziyet verip vermediğini sorunca Ka'b verdiği dile getirdi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) başını tıraş etmesini söyledi. Ka'b bu olaya dayanarak da “**Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir**”² âyetinin kendisi hakkında nazil olduğunu söylemiştir.

Bu âyetin nazil olmasından sonra da Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ka'b'a üç gün oruç tutmasını veya bir faraklık yiyeceği altı miskine sadaka olarak vermesini veya kolayına gelecek şekilde bir kurban kesmesini söyledi. *Farak*, Medine'de 16 rıtl olarak bilinen bir ölçü birimidir.

¹ Hadis ayrıca 1814, 1816, 1817, 1818, 4159, 4190, 4191, 4517, 5665, 5703 ve 6708'de geçmektedir. Müslim 1201

² Bakara Sur. 196

۷ - باب الإِطْعَامُ فِي الْفِدْيَةِ نِصْفُ صَاعٍ
7- FİDYEDE DOYURMA BİRER SÂ'DIR

۱۸۱۶ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَصْبَهَانِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ قَالَ جَلَسْتُ إِلَى كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فَسَأَلْتُهُ عَنِ الْفِدْيَةِ فَقَالَ نَزَلَتْ فِي خَاصَّةٍ، وَهِيَ لَكُمْ عَامَّةٌ، حُمِلْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَالْقَمْلُ يَتَنَاثَرُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَالَ « مَا كُنْتُ أَرَى الْوَجَعَ بَلَغَ بِكَ مَا أَرَى أَوْ مَا كُنْتُ أَرَى الْجُهْدَ بَلَغَ بِكَ مَا أَرَى، تَجِدُ شَاءً » فَقُلْتُ لَا فَقَالَ « فَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمِ سِتَّةَ مَسَاكِينَ، لِكُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفَ صَاعٍ »
أُطْرَافُهُ ۱۸۱۴، ۱۸۱۵، ۱۸۱۷، ۱۸۱۸، ۴۱۵۹، ۴۱۹۰، ۴۱۹۱، ۴۵۱۷، ۵۶۶۵، ۵۷۰۳، ۶۷۰۸ - تحفة ۱۱۱۱۲

1816- “Ebu'l-Velîd — Şu'be — Abdurrahman b. el-Esbehânî” isnâdıyla Abdullah b. Ma'kil şöyle demiştir: Ka'b b. Ucre'nin yanında oturdum ve fidye konusunu ona sordum. Ka'b şöyle anlattı: “Söz konusu âyet özel olarak benim hakkımda nazil oldu, ama geneliniz için de geçerlidir. Beni Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) taşıyıp götürdüklerinde bitler yüzüme dökülüyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) beni bu şekilde görünce: «Sıkıntının bu derece olduğunu düşünmüyordum» veya: «Eziyetinin bu kadar olacağını düşünmüyordum» buyurdu ve: “Kurban olarak koyun bulabilir misin?” diye sordu. “Hayır!” dediğimde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Ya üç gün oruç tutarsın veya her birine yarımşar sâ' vermek suretiyle altı miskini doyurursun” buyurdu.¹

Ebu'l-Velîd, Hişâm b. Abdilmelik et-Tayâlisî'dir.

Şu'be, Şu'be b. el-Haccâc'tır.

Abdurrahman, Abdurrahman b. Abdillâh el-Esbehânî'dir.

Abdullah, tâbiûndan Abdullah b. Mâ'kil el-Kûfî'dir. Buhârî'de iki hadisi

¹ Hadis ayrıca 1814, 1815, 1817, 1818, 4159, 4190, 4191, 4517, 5665, 5703 ve 6708'de geçmektedir. Müslim 1201

vardır, biri de bu hadistir.

Abdullah b. Ma'kil, Ka'b b. Ucre'nin yanında oturdu. Müslim bunu Ğundar kanalıyla Şu'be'den rivayet ederken Ka'b'ın o sırada Mescid'de olduğunu zikreder. Başka bir rivayette bunun Kufe mescidi olduğu dile getirilir. Abdullah ona **“Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidyeye gerekir”**¹ âyetinde zikredilen oruç fidyelerini sorunca Ka'b tıraş olmasına ruhsat veren söz konusu âyetin özel olarak kendisi hakkında nazil olduğunu, ancak hükmünün tüm Müslümanlar için geçerli olacağını söyledi.

Sonrasında Ka'b bu âyetin nazil olmasına sebep olan olayı anlatmaya başlamıştır. Anlatımına göre Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına taşındığında başındaki bitler yüzüne dökülüyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onun bu durumunu görünce rahatsızlığının bu derece ağır olacağını düşünmediğini dile getirdi. Sonra ona kurbanlık olarak bir koyun bulup bulamayacağını sordu. Ka'b buna imkanı olmadığını söyleyince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) üç gün oruç tutmasını veya her birine yarımşar sâ' olmak üzere altı miskini doyurmasını söyledi.

Bir sâ' dört müddür. Bir müdd bir rıtl ve üç çeyrek rıtlıdır. Bu da bir farak'ın 16 rıtl olduğunu söyleyen rivayete mutabıktır.

Taberânî bunu Ahmed el-Huzâî kanalıyla Buhârî'nin hocası Ebu'l-Velîd'den rivayet ederken: *“Her birine yarımşar sâ' hurma”* lafzını kullanır.

Ahmed ise bunu Behz kanalıyla Şu'be'den: *“Her birine yarımşar sâ' yiyecek”* lafzıyla rivayet etmiştir.

Bişr b. Ömer bunu Şu'be'den rivayet ederken: *“Her birine yarımşar sâ' buğday”* lafzını kullanır.

Hakem'in İbn Ebî Leylâ'dan olan rivayetinden de bunun yarımşar sâ' kuru üzüm olduğunu anlıyoruz.

İbn Hacer şöyle der: *“Şu'be'den mahfûz olan rivayet bunun yarımşar sâ' yiyecek olduğudur. Burada ihtilafli olan konu, miktarı değil de hurma mı, yoksa buğday mı olduğudur. Yiyeceğin cinsi konusunda var olan farklılık ravilerin kendi tasarrufları olsa gerektir. Kuru üzümü ise sadece Hakem'in*

¹ Bakara Sur. 196

rivayetinde gördüm. Hakem'in rivayetini Ebû Dâvud da tahrir etmiştir. İsnâdında İbn İshâk bulunmaktadır. İbn İshâk da diğerlerine muhalif olduğu durumlarda ahkâma yönelik değil de meğaziye yönelik konularda hucet kabul edilir. Bu konuda mahfûz olan rivayet yiyeceğin hurma olduğunu söyleyen rivayettir. Müslim hadisi Ebû Kılâbe'den naklederken kesin bir şekilde bunun hurma olduğunu zikreder. Buradan da bu konuda hurma ile buğday arasında bir farkın olmadığını, verilmesi gereken miktarın yarımşar sâ' olmak üzere üç sâ' olduğunu söyleyen görüşün ne kadar isabetli olduğunu anlıyoruz.”

Ancak Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ona koyun bulup bulamayacağını sorması, Ka'b'ın bulamayacağını söylemesi üzerine Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *“O zaman üç gün oruç tut...”* demesi bazılarında sorun teşkil etmiştir. Çünkü Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) oruca yönelik ifadesi tertibi gerektirirken söz konusu âyet tercih hakkı tanımaktadır.

Cevap olarak denilebilir ki, tercih hakkı koyunun bulunup bulunmamasına bağlıdır. Şayet kişi koyun bulabiliyorsa fidye olarak koyun keser. Bulamıyorsa âyette zikredilen şeyler arasından birini tercih eder. Yani âyette emredilen şey üç seçenek arasında tercih yapmak değil, koyunun bulunmaması durumunda kalan iki şey arasında tercih yapmaktır.

Nevevî ise bu konuda şöyle der: “Bundan kasıt, ancak kurbanın yokluğu durumunda orucun geçerli olacağı değildir. Burada Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona bir koyun bulup bulamayacağını sormuştur. Bulması durumunda söz konusu üç seçenekten birini tercih edebileceğini, koyunu bulamaması durumunda da kalan iki seçenekten birini tercih edebileceğini bildirmiştir.”

٨ - بَابُ النَّسْكِ شَاةً

8- FİDYEDE KURBAN KOYUNDUR

Başlık, “Veya kurban”¹ buyruğunda zikredilen kurbanın ne olduğuyla ilgilidir. Ebû Dâvud, Taberânî, Abd b. Humeyd ve Saîd b. Mansûr'un Nâfi' kanalıyla naklettiklerine göre Ka'b söz konusu belaya maruz kalınca tıraş olmuş ve bir sığır kurban etmiştir. Ancak bu rivayette Nâfi' ile Ka'b arasında

¹ Bakara Sur. 196

bulunan raviler konusunda ihtilaf edilmiştir. Kab’a emredilen ve kestiği kurbanın koyun olduğunu söyleyen rivayet ise Nâfi’nin bu rivayetinden daha sahihtir. Bunun yanında Zeynuddîn el-İrâkî: “Bu rivayette *sığır* lafzı münkerdir ve şazdır” demiştir.

۱۸۱۷ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا رَوْحٌ حَدَّثَنَا شَيْبُلٌ عَنْ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَاهُ وَأَنَّهُ يَسْقُطُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَالَ «أَيُّ ذِيكَ هَوَامُكَ» قَالَ نَعَمْ . فَأَمَرَهُ أَنْ يَخْلُقَ وَهُوَ بِالْحُدَيْبِيَّةِ ، وَلَمْ يَتَبَيَّنْ لَهُمْ أَنَّهُمْ يَخْلُونَ بِهَا ، وَهُمْ عَلَى طَمَعٍ أَنْ يَدْخُلُوا مَكَّةَ ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ الْفِذْيَةَ ، فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُطْعِمَ فَرَقًا بَيْنَ سِتَّةٍ ، أَوْ يُهْدِيَ شَاةً ، أَوْ يَصُومَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ، أَطْرَافَهُ ١٨١٤ ، ١٨١٥ ، ١٨١٦ ، ١٨١٨ ، ٤١٥٩ ، ٤١٩٠ ، ٤١٩١ ، ٤٥١٧ ، ٥٦٦٥ ،

١١١٤ تحفة ٦٧٠٨ ٥٧٠٣ ،

1817- “İshâk — Ravh — Şibl — İbn Ebî Necîh — Mücâhid” isnâdıyla Abdurrahman b. Ebî Leylâ şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ka’b b. Ucre’nin başındaki bitlerin yüzüne düştüğünü görünce ona: “Bitler seni rahatsız ediyor mu?” diye sordu. Ka’b: “Evet” karşılığını verdi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) henüz Hudeybiye’de olmasına rağmen başını tıraş etmesini emretti. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile beraberindekiler Hudeybiye’de ihramdan çıkacaklarını düşünmüyor ve Mekke’ye girebilmeyi bekliyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah fidye ile ilgili âyeti indirdi. Bu âyetin nazil olmasıyla Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ka’b’a bir farak ile altı miskini doyurmasını veya kurban olarak bir koyun kesmesini veya üç gün oruç tutmasını emretti.¹

İshâk, Ebû Nuyam’ın dediğine göre İshâk b. Râheveyh’tir.

Ravh, Ravh b. Ubâde’dır.

Şibl, Şibl b. Abbâd el-Mekkî’dir.

¹ Hadis ayrıca 1814, 1815, 1816, 1818, 4159, 4190, 4191, 4517, 5665, 5703 ve 6703’te geçmektedir. Müslim 1201

İbn Ebî Necîh, Abdullah b. Ebî Necîh el-Mekkî'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ka'b b. Ucre'nin başındaki bitlerin yüzüne düşüp döküldüğünü görünce kendisine eziyet verip vermediğini sordu. Ka'b eziyet verdiğini dile getirince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) henüz Hudeybiye'de iken başını tıraş etmesini söyledi. O sırada Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile beraberindekiler Mekke'ye gireceklerini düşünüyorlardı ve Hudeybiye'de iken ihramdan çıkacakları hiçbirinin aklına gelmiyordu. Buradan da anlıyoruz ki Kab'ın başını tıraş etmesi düşman engelinden dolayı değil başındaki bitlerden dolayıydı.

Bu konuda da Yüce Allah tıraşla alakalı olarak fidye ile ilgili âyeti indirdi. Âyetin nazil olmasıyla Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ka'b'a bir faraklık yiyecek ve altı miskini doyurmasını veya bir koyun kurban etmesini veya üç gün oruç tutmasını emretti.

۱۸۱۸ - وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ حَدَّثَنَا زُرْقَاءُ عَنْ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ مُجَاهِدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَاهُ ، وَقَمَلُهُ يَسْقُطُ عَلَى وَجْهِهِ مِثْلَهُ أَطْرَافَهُ ۱۸۱۴ ، ۱۸۱۵ ، ۱۸۱۶ ، ۱۸۱۷ ، ۱۸۱۹ ، ۱۸۲۰

۱۱۱۱۴ تحفة - ۶۷۰۸ ، ۵۷۰۳ ، ۵۶۶۵ ، ۴۵۱۷ ، ۴۱۹۱ ، ۴۱۹۰

1818- "Muhammed b. Yûsuf — Verkâ — İbn Ebî Necîh — Mücâhid" isnâdıyla Abdurrahman b. Ebî Leylâ: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ka'b b. Ucre'nin başındaki bitlerin yüzüne düştüğünü gördü..." demiş, sonrasında bir öncekinin aynısını zikretmiştir.¹

Muhammed, Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî'dir.

Verkâ, Verkâ b. Ömer b. Kuleyb el-Yeşkurî'dir.

İbn Ebî Necîh, Abdullah b. Ebî Necîh el-Mekkî'dir.

Abdurrahman b. Ebî Leylâ da Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), Ka'b Ucre'nin başındaki bitlerin yüzüne düştüğünü gördüğünü dile getirmiş ve bir önceki rivayeti aynısıyla aktarmıştır.

¹ Hadis ayrıca 1814, 1815, 1816, 1817, 4159, 4190, 4191, 4517, 5665, 5703 ve 6703'te geçmektedir. Müslim 1201

Hadisten anlıyoruz ki sünnet, Kur’ân’da mücmel olarak gelen ifadeleri açıklar, mutlak olarak gelen hükümleri kayda bağlar. İhramlı olan kişinin başını tıraş etmesinin haram olduğunu, bir mazeretten dolayı da ihramlı kişiye başını tıraş etmeye ruhsat verileceğini de sünnetten anlıyoruz.

Mâlikilerden bazıları bu hadise dayanarak ihramlı olan kişiye herhangi bir mazeret olmadan başını tıraş etmesi durumunda fidye olarak kurban gerektiğini söylemişlerdir. Mazereti olan kişiye fidyenin emredilmesi de bu konuda alt sınırı belirtmek içindir. Yoksa bu konuda mazereti olan kişiyle mazereti olmayan kişi bir değildir. Bundan dolayı Şâfiî: “Mazereti olmadan başını tıraş eden kişi fidye konusunda muhayyer değildir ve kurban kesmesi gerekir” demiştir.

۹ - بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى ﴿فَلَا رَفَثَ﴾

9- YÜCE ALLAH’IN “HACDA REFES YOKTUR”¹ BUYRUĞU

۱۸۱۹ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَنْ حَجَّ هَذَا الْبَيْتَ ، فَلَمْ يَرْفَثْ وَلَمْ يَفْسُقْ ، رَجَعَ كَمَا وَلَدَتْهُ أُمُّهُ » طرفاه ۱۵۲۱ ، ۱۸۲۰ - تحفة ۱۳۴۳۱

1819- “Süleymân b. Harb — Şu’be — Mansûr — Ebû Hâzım” isnâdıyla Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “Şu Kâbe’ye hac için gelip de refes yapmayan ve günah işlemeyen kişi annesinden doğduğu gibi döner.”²

Süleymân, Süleymân b. Harb el-Vâşihî’dir.

Şu’be, Şu’be b. el-Haccâc’tır.

Mansûr, Mansûr b. el-Mu’temir’dir.

Ebû Hâzım, Azze el-Eşcaıyye’nin azatlısı Selmân’dır. Ebu’l-Vakt dışındakiler ise bunu rivayet ederken Mansûr’un: “Ebû Hâzım’ı işittim” dediğini zikreder. Bu rivayette Mansûr’un hadisi bizzat Ebû Hâzım’dan işittiği belirtilmiştir. Bu

¹ Bakara Sur. 1967

² Hadis ayrıca 1521 ve 1820’de geçmektedir. Müslim 1350

şekilde Mansûr'dan rivayetinde ihtilaf edildiğine dair iddia edilen illet ortadan kalkmış olur. Zira Beyhakî hadisi "İbrâhîm b. Tahmân — Mansûr — Hilâl b. Yesâf" kanalıyla Ebû Hâzım'dın naklederken arada fazladan bir ravi daha zikretmiştir. Şayet İbrâhîm hadisi sağlam bir şekilde aklında tutmuşsa bu durumda belki de önce hadisi Hilâl'den işitmiş, daha sonra Ebû Hâzım'la karşılaşıncı bir de ondan dinlemiştir. Bu şekilde hadisi iki kanaldan nakletmiştir. Hac konusunun başlarında da Ebû Hâzım'ın Ebû Hureyre'den bizzat hadis işittiği zikredilmişti.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), hac veya umre niyetiyle Kâbe'ye gelen kişinin refes yapmaması ve günah işlememesi durumunda annesinden yeni doğmuş gibi küçük ve büyük günahlardan arınmış bir şekilde geriye döneceğini bildirmiştir. İşaret zamirinden anladığımız kadarıyla Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözü Mekke'deyken söylemiştir. Refes yapmamak, cinsel ilişkiye girmemek veya çirkin sözler söylememek anlamındadır. Metinde geçen *fısk* ifadesi ise kötü söz söylememek veya şeri sınırları çiğnememek anlamındadır.

Hacca veya umreye gelen kişi refes yapmadığı ve günaha bulaşmadığı zaman kullara yönelik haklar dışında küçük olsun büyük olsun bütün günahlarından arınır ve annesinden yeni doğmuş gibi günahsız olur. Kul haklarına gelince kişinin bunlardan kurtulması için her bir hak sahibinin rızasını alması zorundadır. Bunun yanında Yüce Allah'ın bir kuldan razı olması durumunda hasımlarını da ondan razı kılacağı da gözönünde bulundurulmalıdır.

Başka bir nüshada hadis: "*Annesinden doğduğu gün gibi göner*" lafzıyla nakledilmiştir.

۱۰ - باب قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ

10- YÜCE ALLAH'IN "HACDA REFES, GÜNAHA SAPMAK VE KAVGA ETMEK YOKTUR"¹ BUYRUĞU

¹ Bakara Sur. 1967

۱۸۲۰ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « مَنْ حَجَّ هَذَا الْبَيْتَ ، فَلَمْ يَرْفُثْ ، وَلَمْ يَفْسُقْ ، رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ » طرفاه ۱۵۲۱ ، ۱۸۱۹ - تحفة ۱۳۴۳۱

1820- “Muhammed b. Yûsuf — Süfyân — Mansûr — Ebû Hâzım” isnâdıyla Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “Şu Kâbe’ye hac için gelip de refes yapmayan ve günah işlemeyen kişi annesinden doğduğu gün gibi döner.”¹

Muhammed, Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî’dir.

Süfyân, Beyhakî’nin dediğine göre Süfyân es-Sevrî’dir.

Mansûr, Mansûr b. el-Mu’temir’dir.

Ebû Hâzım, Selmân’dır.

Fısk sözlükte Allah’ın emirlerini terk etme, onlara karşı gelme, hak yoldan çıkıp sapma anlamındadır. Fücûr’un da anlamı fusûk gibidir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), hac veya umre niyetiyle Kâbe’ye gelen kişinin refes yapmaması ve günah işlememesi durumunda annesinden yeni doğmuş gün gibi günahlardan arınmış bir şekilde geriye döneceğini bildirmiştir.

Hadiste âyette zikredilen kavgalara yer verilmemiştir. Zira Kureyşliler Müslüman olunca aradaki kavgalar bitmiş, Arafat ve Müzdelife’de herkes birlikte vakfe yapmaya başlamıştır.

¹ Hadis ayrıca 1521 ve 1819’ da geçmektedir. Müslim 1350

٢٨ - كتاب جزاء الصيد

28. AVLANMANIN CEZASI KİTABI

١- باب جزاء الصيد ونحوه

1- AVLANMA VE BENZERİ ŞEYLERİN CEZASI

قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى ﴿لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمَّداً فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللَّهُ عَنْمَا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ * أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾

Yüce Allah'ın: “Ey inananlar! İhramlı iken avı öldürmeyin. Sizden bile bile onu öldürene, ehli hayvanlardan öldürdüğü kadar olduğuna içinizden iki adil kimsenin hükmedeceği, Kâbe'ye ulaşacak bir kurbanı ödeme, yahut düşkünlere yemek yedirme şeklinde kefarete ya da yaptığının ağırlığını tatmak üzere bunlara denk oruç tutma vardır. Allah geçmiştekileri affetmiştir, kim tekrar yaparsa Allah ondan öğ alır. Allah azizdir, intikam sahibidir. Sizin için de, yolcular için de bir geçimlik olmak üzere deniz avı yapmak ve deniz ürünlerini yemek sizlere helâl kılındı. Kara avı ise ihramlı olduğunuz sürece

size haram kılındı. Huzurunda toplanacağınız Allah’a karşı gelmekten sakının”¹ Buyruğu.

Başlık, ihramlı olan kişinin hayvan avlayıp onu öldürmesi veya Harem’in avlarını ürkütmesi veya ağaçlarını kesmesi gibi şeylerin hükmüyle ilgilidir.

Yüce Allah bu yönde: “Ey inananlar! İhramlı iken avı öldürmeyin. Sizden bile bile onu öldürene, ehli hayvanlardan öldürdüğü kadar olduğuna içinizden iki adil kimsenin hükmedeceği, Kâbe’ye ulaşacak bir kurbanı ödeme, yahut düşkünlere yemek yedirme şeklinde kefarete ya da yaptığının ağırlığını tatmak üzere bunlara denk oruç tutma vardır. Allah geçmiştekileri affetmiştir, kim tekrar yaparsa Allah ondan öç alır. Allah azizdir, intikam sahibidir. Sizin için de yolcular için de bir geçimlik olmak üzere deniz avı yapmak ve deniz ürünlerini yemek sizlere helâl kılındı. Kara avı ise ihramlı olduğunuz sürece size haram kılındı. Huzurunda toplanacağınız Allah’a karşı gelmekten sakının”² buyurmuştur.

Âyete göre ihramlı iken av öldürmek yasaktır. Daha genel mânâda olsun diye kesme yerine de öldürme ifadesi kullanılmıştır. Burada av hayvanından kasıt da eti yenen avdır. İhramda olduğunun farkında iken ve haram olduğunu bildiği halde ehli hayvanlardan birini öldüren kişinin kefareetine gelince özelliklerine adil olan iki kişinin hükmedeceği bir hayvanın kurban olarak Kâbe’ye gönderilmesi ya da miskinlere yemek yedirilmesi ya da her miskine verilecek miktar karşılığında bir gün oruç tutulmasıdır. Bunun da sebebi Allah’ın emrine karşı gelmenin cezasını çekmektir.

Seleften ve haleften olan cumhura göre bilerek bunu yapan ile unutarak yapan arasında bir fark yoktur. Kur’ân bunun bilerek işlenmesi durumunda cezaya hükmederken Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ve ashâbının bu yöndeki uygulaması da hatayla öldürme durumunda böylesi bir cezanın gerektiğini göstermektedir. Zira öldürme telef etme demektir. Telef etmede de kasıtlı olsun, hatayla olsun tazminat bulunmaktadır. Ancak bunu kasıtlı yapan kişi günah işliyorken hatayla yapan kişinin böylesi bir günahı yoktur.

Mâlik ve Şâfiî’ye göre kefarete avın şekline ve büyüklüğüne göredir. Ebû

¹ Mâide Sur. 95, 96

² Mâide Sur. 95, 96

Hanife'ye göre ise hayvanın değerine göredir. Bunu da Müslümanlardan adil yani salih olan iki adam belirler. Hayvanlar farklı cinslerden olsa da şekil ve büyüklük olarak birbirine benzerler. Örneğin devekuşunu öldürmede kefarete bir devedir. Yabani eşeği öldürmede kefarete bir sığırdır.

Yüce Allah bu yasaktan önce bu yönde işlenen cürümleri de affettiğini bildirmiştir. Ancak yasak sonrası bunlarda ısrar eden kişileri, kefaretin yanında ahirette cezalandıracağını söylemiştir.

Diğer âyette bildirildiğine göre kişi için her durumda deniz avları yani sadece suda yaşayan hayvanların avlanması helaldir. Bunları yemek de, yol azığı olarak almak da helaldir. Kara avı ise ihramlı için haramdır. Kara avı ihramda olmayan kişi tarafından avlanılmış olsa da yemesi ihramlı için haramdır. Ancak cumhura göre ihramlı olmayan kişinin avladığından ihramlı olan kişinin yemesi helaldir.

Bu âyetin nuzul sebebine gelince, Mukâtil'in *Tefsîr*'de zikrettiğine göre Ebu'l-Yezer'in Hudeybiye umresinde ihramlı iken bir yabani eşek öldürmesi üzerine nazil olmuştur.

Ebü Zer'in rivayetinde Buhârî bu başlık altında herhangi bir hadis zikretmemiştir. Buradan ihramlı için av cezası hakkında Buhârî'nin şartlarını taşıyan merfû bir hadis olmadığını anlıyoruz.

۲ - بَابُ إِذَا صَادَ الْحَلَالُ فَأَهْدَى لِلْمُحْرِمِ الصَّيْدَ أَكَلَهُ

2- İHRAMDA OLMAYANIN HEDİYE ETTİĞİ AV ETİNDEN İHRAMLILARIN YİYEBİLİR

وَلَمْ يَرِ ابْنُ عَبَّاسٍ وَأَنَسُ بِالذَّبْحِ بَأْسًا وَهُوَ غَيْرُ الصَّيْدِ نَحْوُ الْإِبِلِ وَالْغَنَمِ وَالْبَقَرِ
وَالدَّجَاجِ وَالْخَيْلِ ، يُقَالُ عَذْلٌ ذَلِكَ مِثْلُ ، فَإِذَا كُسِرَتْ عِذْلٌ فَهُوَ زَنَةٌ ذَلِكَ قِيَامًا قِيَامًا
يَعْدِلُونَ يَجْعَلُونَ عَدْلًا

İbn Abbâs ile Enes, ihramlının av dışında deve, koyun, sığır, tavuk ve at gibi hayvanları kesmesinde bir sakınca görmemişlerdir. Âyette geçen “عَدْلٌ”¹ ifadesi “Misli” anlamındadır. “عَدْلٌ” şeklinde okunması halinde

¹ Mâide Sur. 95

“aynı ağırlıkta” anlamına gelmektedir. “قِيَامًا”¹ ifadesi “ayakta tutma” anlamındadır. “يَعْدِلُونَ”² ifadesi de “denk tutma” anlamındadır.

Abdurrezzâk’ın mevsûl olarak bildirdiğine göre İbn Abbâs, İbn Ebî Şeybe’nin de mevsûl olarak bildirdiğine göre Enes, ihramlının av dışında deve, koyun, sığır, tavuk ve at gibi hayvanları kesmesinde bir sakınca görmemişlerdir. Bu da “at” ifadesi dışında üzerinde ittifak edilen bir görüştür. At kesiminde bir sakınca olmaması da sadece etini yemeyi mubah görenlerin yanında geçerlidir.

Buhârî âyette geçen “عَدْلٌ”³ ifadesinin “Misli” anlamında olduğunu söylemiştir. Ona göre “عَدْلٌ” şeklinde okunması halinde “aynı ağırlıkta” anlamına gelmektedir. “قِيَامًا”⁴ ifadesi “ayakta tutma” anlamındadır. “يَعْدِلُونَ”⁵ ifadesi de “denk tutma” anlamındadır.

Buhârî’nin kelimelere yönelik bu açıklamayı burada zikretmesinin sebebi de “أَوْ عَدْلٌ ذِكْ”⁶ âyetinin kapsamında olmasıdır. Fakat başlık altında gelen bu söz ve açıklamalar bu başlıktan ziyade bir önceki başlığın içeriğine daha uygun düşmektedir.

١٨٢١ - حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ انْطَلَقَ أَبِي عَامَ الْحَدِيثِ فَأَحْرَمَ أَصْحَابُهُ، وَلَمْ يُحْرِمْ، وَحَدَّثَ النَّبِيُّ ﷺ أَنَّ عَدُوًّا يَغْزُوهُ، فَانْطَلَقَ النَّبِيُّ ﷺ، فَبَيْنَمَا أَنَا مَعَ أَصْحَابِهِ يَضْحَكُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ، فَانْظَرْتُ فَإِذَا أَنَا بِحِمَارٍ وَحَشٍ، فَحَمَلْتُ عَلَيْهِ، فَطَعْتُهُ، فَأَتْبَعْتُهُ، وَاسْتَعْنْتُ بِهِمْ، فَأَبَوُا أَنْ يُعِينُونِي، فَأَكَلْنَا مِنْ لَحْمِهِ، وَخَشِينَا أَنْ نُفْتَطَعَ، فَطَلَبْتُ النَّبِيَّ ﷺ أَزْفَعُ فَرَسِي شَاوًا، وَأَسِيرُ شَاوًا،

¹ Mâide Sur. 97

² En’âm Sur. 1

³ Mâide Sur. 95

⁴ Mâide Sur. 97

⁵ En’âm Sur. 1

⁶ Mâide Sur. 95

فَلَقِيتُ رَجُلًا مِنْ بَنِي غِفَارٍ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ قُلْتُ أَيْنَ تَرَكْتَ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ تَرَكْتُهُ يَتَعَمَّنَ ،
 وَهُوَ قَائِلُ السُّقْيَا فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَهْلَكَ يَقْرَأُونَ عَلَيْكَ السَّلَامَ وَرَحْمَةَ اللَّهِ ، إِنَّهُمْ
 قَدْ خَشُوا أَنْ يُقَتَّلُوا دُونَكَ ، فَأَنْتَ تَنْظُرُهُمْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَصَبْتُ حِمَارَ وَحْشٍ ، وَعِنْدِي
 مِنْهُ فَاصِلَةٌ فَقَالَ لِلْقَوْمِ « كُلُوا » وَهُمْ مُخْرِمُونَ أطرافه ١٨٢٢ ، ١٨٢٣ ، ١٨٢٤ ،
 ٢٥٧٠ ، ٢٨٥٤ ، ٢٩١٤ ، ٤١٤٩ ، ٥٤٠٦ ، ٥٤٠٧ ، ٥٤٩٠ ، ٥٤٩١ ، ٥٤٩٢ - تحفة

١٢١٠٩

1821- “Muâz b. Fadâle — Hişâm — Yahya” isnâdıyla Abdullah b. Ebî Katâde şöyle demiştir: “Hudeybiye yılında babam yola çıktığında arkadaşları ihrama girmişken kendisi girmede. Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) bir düşmanın kendisine saldıracağı söylenince oraya doğru yola koyuldu.”

Ebû Katâde olayı şöyle anlatır: Ben Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbıyla birlikte yol alırken bir ara aralarında gülmeye başladılar. Sebebine baktığımda yabani bir eşek gördüm. Mızrakla saldırıp onu öldürdüm. Arkadaşlarımdan yardım istedim, ancak yardım etmeyi kabul etmediler. Hep birlikte de onun etinden yedik. Düşmanın önümüzü kesmesinden endişe edince de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) peşinden çıktım. Bazen atımı şahlandırıırken bazen de yavaş gidiyordum. Gece yarısı Gîfâr oğullarından bir adamla karşılaşınca: “Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) en son nerede gördün?” diye sordum. Adam: “En son Ti'hin'de gördüm. Sukyâ'da kaylûle yapıyordu” dedi. Ona yettiğimde: “Ey Allah'ın Resûlü! Ashâbının sana selamı var. Yokluğunda düşman tarafından yollarının kesilmesinden korkuyorlar. Onları bekle” dedim. Daha sonra ona: “Yabani bir eşek avlamıştım, etinden bir parça da yanımda” dediğimde, ihramda olan ashâbına: “Yiyin!” buyurdu.¹

Muâz, Muâz b. Fadâle ez-Zehrânî'dir.

¹ Hadis ayrıca 1822, 1823, 1824, 2570, 2854, 2914, 4149, 5406, 5407, 5490, 5491 ve 5492'de geçmektedir. Müslim 1196

Hişâm, Hişâm ed-Destuvâî'dir.

Yahya, Yahya b. Ebî Kesîr'dir.

Ebû Katâde, Hâris b. Rib'î el-Ensârî'dir.

Ebû Katâde, Hudeybiye yılında arkadaşlarıyla birlikte yola çıktı. Vâhidî ise başka bir kanalla bunu Abdullah b. Ebî Katâde'den naklederken bunun kaza umresinde olduğunu zikreder. Ancak Hudeybiye umresi olduğunu söyleyen rivayet daha sahihtir.

Bu yolculukta Ebû Katâde'nin arkadaşları ihrama girmişken Ebû Katâde girmemişti. Belki de Ebû Katâde çıkarken umreye niyetlenmiş değildi. Zira hac veya umreye niyetlenmeyen kişi ihramsız bir şekilde Harem bölgesine girebilir. Şâfiî bu görüştedir. Diğer üç imam ise Harem bölgesine girmek için ihramı gerekli görürler. Ebû Katâde'nin ihrama girmemesini açıklarken de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) onu birkaç kişiyle birlikte düşman birliklerini gözetlemek için başka bir yere gönderdiğini söylemişlerdir. Zira o sırada Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) müşriklerinden bir grubun kendisine saldıracağı haberi ulaşmıştı. Bundan dolayı Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) emriyle Ebû Katâde ve yanındakiler düşmanın bulunduğu söylenen yere yönelmişlerdir.

Ancak Saîd b. Mansûr'un Muttalib kanalıyla Ebû Katâde'den yaptığı rivayette düşmanın saldırı haberi kendilerine Revhâ'dayken gelmiş, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ebû Katâde ile arkadaşlarını oradan düşmanın bulunduğu tarafa göndermiştir. Revhâ da Medinelilerin mikatı olan Zu'l-Huleyfe'ye 34 mil uzaklıktadır. Bu da bize düşman haberinin mikat yerini geçtikten sonra kendilerine ulaştığını açık bir şekilde göstermektedir. Bir sonraki başlıktaki hadiste Ebû Katâde'nin: "Ancak yanımdaki arkadaşlarım ihrama girerken ben girmedim. Ğayka'da düşman bulunduğu söylenince oraya doğru yöneldik" sözü de bunu desteklemektedir.

Esrem ise bu konuda şöyle der: "Ebû Katâde, Medine'den çıkarken Mekke'ye gitme niyetinde olmadığı için ihramsız bir şekilde gitmesi kendisine caiz olmuştur. Zira Ebû Saîd'in rivayetinde geçtiğine göre ashâbın Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte yola çıkıp ihrama girdiği, bir yere ulaştıklarında Ebû Katâde'yle karşılaştıkları, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) onu daha önce bir yere göndermiş olduğu zikredilir."

İbn Hibbân, Bezzâr ve Tahâvî'nin İyâd b. Abdillâh'tan bildirdiğine göre Ebû Saîd şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ebû Katâde'yi zekat için gönderdi. Sonra kendisi ashâbıyla birlikte ihramlı bir şekilde yola çıktı. Usfân'da konakladıklarında yabani bir eşekle karşılaştılar. O sırada Ebû Katâde geldi ve ihramlı değildi...”

Bu hadisin zahiri Buhârî'de yer alan hadise muhaliftir. Zira bu hadiste Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Ebû Katâde'yi zekat için gönderdiğinden söz edilmektedir. Bu da Ebû Katâde'nin Medine'den Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte çıkmadığını göstermektedir. Belki de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), ashâbı ile birlikte Revhâ'ya varmadan yolun bir yerinde Ebû Katâde'ye yetişmişlerdir. Söz konusu yere ulaşip düşman haberini de aldıklarında da Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) birkaç kişiyle birlikte Ebû Katâde'yi bu haberin doğruluğunu araştırmak için göndermiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbıyla birlikte yola çıktıktan sonra Ebû Katâde de birkaç arkadaşıyla birlikte Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) peşinden gitti. Ebû Katâde arkadaşlarıyla birlikte yol alırken bir ara arkadaşlarının birbirlerine bakarak gülüşüklerini gördü. Gülme sebepleri de av konusunda Ebû Katâde'yi uyarmak değil, avla karşılaşma kastı ve niyeti taşımamalarına rağmen onunla karşılaşmalarıdır.

Daha önce Ebû Katâde'den gelen hadiste: “Ebû Katâde geldiğinde ihramlı değildi. Oradakiler hemen başlarını önlerine eğdiler. Zira Ebû Katâde'nin onlara bakıp avı farketmesini istemiyorlardı” denilmiştir.

Bir sonraki başlıkta gelen rivayette ise Ebû Katâde'nin: “Arkadaşlarım yabani bir eşek görünce birbirlerine bakıp gülüşmeye başladılar” dediği zikredilmiştir.

Ebû Hâzım ise rivayet ederken Ebû Kâtâde'nin: “Arkadaşlarım avı görmemi de istiyorlardı” dediğini ekler.

Muhammed b. Câfer'in rivayetine göre de Ebû Katâde bakıp yabani eşiği görünce peşine düşmek için atına binip onu şahlandırdı. Ancak kamçısını unuttu. Arkadaşlarına kamçı ile mızrağını kendisine vermelerini isteyince bu konuda ona yardımcı olamayacaklarını söylediler. Bunun üzerine Ebû Katâde öfkeleni ve atından inip kamçısı ile mızrağını altı ve tekrar bindi.

Ebû Katâde yabani eşiğe saldırdı ve mızrağıyla onu öldürdü. Taşınması konusunda arkadaşlarından yardım istese de ona dokunmayacaklarını ve

yardım etmeyeceklerini söylediler. Bunun üzerine Ebû Katâde onu tek başına taşıyıp yanlarına getirdi. Bu yabani eşeğin etinden de hepsi yedi.

Fudayl'ın Ebû Hâzım'dan olan rivayetinde bu yabani eşeğin etinden yedikten sonra pişman oldukları zikredilir.

Muhammed b. Câfer ise bunu Ebû Hâzım'dan rivayet ederken onun etinden yemeye başladıklarını, yemek sonrası ihramlı iken onun etinden yemenin hükmü konusunda tereddüde düştüklerini, yola çıkarken de Ebû Katâde'nin onun bir butunu saklayıp yanında götürdüğünü zikreder.

Mâlik bunu Ebu'n-Nadr'dan rivayet ederken bazılarının onun etinden yediğini bazılarının ise yemediğini dile getirir. Düşmanın da önlerini kesmesinden, yani Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile aralarına girmesinden endişe ediyorlardı. Çünkü Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) önlerinden gitmiş kendileri ise yabani eşekle karşılaştıkları Kâhe'de dinlenmek için geride kalmışlardı.

Ebu'n-Nadr'ın daha sonra gelecek olan rivayetinde ise Ebû Katâde'nin: "Arkadaşlarımdan bazıları bu avdan yemeyi kabul etmeyince onlara: «Ben bunu sizin için Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) sorarım» dedim..." dediği zikredilir. Bu da bize Ebû Katâde'nin hızlanma sebebinin avlanan yabani eşek eti konusunda ondan fetva istemek üzere Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yetişmek olduğunu göstermektedir. Ebû Avâne'nin rivayetinde ise Ebû Katâde'nin hızlanma sebebi, düşmanın arkadaşlarına bir zarar verme endişesi olarak gösterilir. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de: "Hızlanma sebebi bunların ikisi de olabilir" demiştir.

Ebû Katâde, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yetişmek üzere atını şahlandırıp yola koyuldu. Bazen hızlı, bazen de yavaş gidiyordu. Gece yarısı Ğifâr oğullarından bir adamla karşılaştı. İbn Hacer, Ğifâr oğullarından olan bu adamın ismini bulamadığını söylemiştir. Ebû Katâde adama Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) en son nerede gördüğünü sorunca adam onu en son Ti'hin'de gördüğünü ve Sukyâ'da kaylûle yaptığını söyledi. Sukyâ, Mekke ile Medine arasında bir kasabadır.

Hadiste Ebû Katâde'nin Ğifâr oğullarından olan adamla gece yarısı karşılaştığı dile getirilmiştir. Yabani eşek olayı Sukyâ'ya, Medine tarafından bir mil uzaklıkta olan Kâhe'de gerçekleşmiştir. Rivayetin zahirinden

anlaşıldığı kadarıyla Ğifâr oğullarından olan adamın Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile karşılaşması gündüz değil, gece vakti gerçekleşmiştir.

Ebû Katâde, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yetiştiğinde ashâbının selamını ona ilettiler. Düşman tarafından yollarının kesilmeden yana endişe ettiklerini dile getirip onları beklemesini istedi. Beklerken Ebû Katâde Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yabani eşek konusunu anlattı. Yabani bir eşek avladığını ve ondan bir parçanın da yanında olduğunu söyledi.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yanındakilere ihramlı olmalarına rağmen Ebû Katâde'nin getirdiği bu etten yemelerini emretti. Burada Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) emri bunun mubah olmasına yöneliktir. Ebû Hâzım'ın bu yöndeki rivayetinde ihramda olanların, kendileri de yemeleri için ihramda olmayan birinin bir avı avlamasını temenni etmelerinin ihramlı olmalarına zarar vermeyeceğine işaret vardır.

Başlık hadisini Buhârî ayrıca *Hac*, *Hibe*, *At'ime*, *Meğâzî*, *Cihâd* ve *Zebâih* konuları içinde tahrir etmiştir. Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce de tahrir etmiştir.

Abdullah b. Ebû Katâde'nin: “Hudeybiye yılında babam yola çıktığında arkadaşları ihrama girmişken kendisi girmedii” demesinden bu hadisin mürsel olduğu da anlaşılmaktadır.

۳ - بَابُ إِذَا رَأَى الْمُحْرِمُونَ صَيْدًا فَضَحِكُوا فَقَطِنَ الْحَلَالِ

3- İHRAMDA OLANLARIN GÜLMESİYLE İHRAMDA OLMAYAN KİŞİNİN AVI FARKETMESİ

İhramlı olanlar, içlerinde ihramda olmayan biri varken kasıtsız ve tesadüf olarak bir av gördüklerinde buna şaşşıp gülmeleri halinde, ihramda olmayan kişi bu gülme üzerine av hayvanını fark edip onu avlarsa buna sebep olan ihramlı kişilere kefarete olarak bir şey gerekmez.

۱۸۲۲ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ الرَّبِيعِ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ قَالَ انْطَلَقْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَامَ الْحُدَيْبِيَةِ فَأَحْرَمَ أَصْحَابُهُ ، وَلَمْ أُحْرَمْ ، فَأَنْبَتْنَا بِغَيْمَةٍ فَتَوَجَّهْنَا نَحْوَهُمْ ، فَبَصُرَ أَصْحَابِي بِحِمَارٍ وَخَشَى ، فَجَعَلَ بَعْضُهُمْ

يُضْحِكُ إِلَى بَعْضٍ ، فَظَنَرْتُ فَرَأَيْتُهُ فَحَمَلْتُ عَلَيْهِ الْفَرَسَ ، فَطَعَنْتُهُ ، فَأَنْبَتُهُ ، فَاسْتَعْتَهُمْ ، فَأَبَوْا أَنْ يُعِينُونِي ، فَأَكَلْنَا مِنْهُ ، ثُمَّ لَحِقْتُ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَخَشِينَا أَنْ نُقْتَطَعَ ، أَرْفَعَ فَرَسِي شَأْوًا ، وَأَسِيرُ عَلَيْهِ شَأْوًا ، فَلَقِيتُ رَجُلًا مِنْ بَنِي غِفَارٍ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فَقُلْتُ أَيْنَ تَرَكْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ تَرَكْتُهُ بِتَعِينٍ وَهُوَ قَائِلُ السَّقْيَا فَلَحِقْتُ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَتَّى أَتَيْتُهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنْ أَصْحَابَكَ أَرْسَلُوا يَقْرَأُونَ عَلَيْكَ السَّلَامَ وَرَحْمَةَ اللَّهِ وَبَرَكَاتِهِ ، وَإِيَّاهُمْ قَدْ خَشُوا أَنْ يَقْتَطِعَهُمُ الْعَدُوُّ دُونَكَ ، فَاَنْظُرْهُمْ ، فَفَعَلَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنَّا أَصَدْنَا حِمَارَ وَحْشٍ ، وَإِنْ عِنْدَنَا فَاضِلَةٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِأَصْحَابِهِ « كُلُوا » وَهُمْ مُحْرَمُونَ أَطْرَافُهُ ١٨٢١ ، ١٨٢٣ ، ١٨٢٤ ، ٢٥٧٠ ، ٢٨٥٤ ، ٢٩١٤ ، ٤١٤٩ ، ٥٤٠٦ ، ٥٤٠٧ ، ٥٤٩١ ، ٥٤٩٢ - تحفة ١٢١٠٩

1822- "Saïd b. er-Rabî — Ali b. el-Mübârek — Yahya — Abdullah b. Ebî Katâde" isnâdıyla Abdullah'ın babası şöyle demiştir: Hudeybiye zamanında Mekke'ye doğru Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte ben de yola çıktım. Ancak yanımdaki arkadaşlarım ihrama girerken ben girmedim. Ğayka'da düşman bulunduğu söylenince oraya doğru yöneldik. Arkadaşlarım yabani bir eşek görünce aralarında gülmeye başladılar. Baktığımda ben de onu gördüm. Atımı üzerine doğru sürüp vurdum. Getirdiğimde onlardan yardım istedim, ancak yardım etmeyi kabul etmediler. Sonrasında hepimiz etinden yedik.

Düşmanın önümüzü kesmesinden endişe edince de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) peşinden çıktım. Bazen atımı şahlandırırken, bazen de yavaş gidiyordum. Gece yarısı Ğifâr oğullarından bir adamla karşılaştım: "Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) en son nerede gördün?" diye sordum. Adam: "En son Ti'hin'de gördüm. Sukyâ köyünde mola vermişti" dedi. Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yetiştiğimde: "Ey Allah'ın Resûlü! Ashâbının sana selamı var. Yokluğunda düşman tarafından yollarının kesilmesinden korkuyorlar. Onları bekle" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onların yetişmesini bekledi. Daha

sonra ona: “Ey Allah'ın Resûlü! Yabani bir eşek avlamıştık, etinden bir parça da yanımda” dediğimde, ihramda olan ashâbına: “Yiyin!” buyurdu.¹

Saîd, Saîd b. er-Rabî' el-Herevî'dir.

Ali, Ali b. el-Mübârek en-Nehâî'dir.

Yahya, Yahya b. Ebî Kesîr'dir.

Ebû Katâde, Hâris b. Rib'î el-Ensârî'dir.

Ebû Katâde, Hudeybiye yılında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte yola çıktı. Ebû Katâde'nin yanındakiler ihrama girmişken kendisi girmemişti. Yoldayken Çaykâ'da Müslümanların düşmanı olan bir topluluğun bulunduğu haberi geldi. Çaykâ, Haremeyn arasında bulunan Çifâr oğullarına ait bir yerdir. Bu haber gelince Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) emriyle Ebû Katâde ve birkaç kişi düşman haberinin araştırılması için söz konusu bölgeye gitti. Kâhe'ye geri döndüklerinde Ebû Katâde'nin yanında bulunanlar bir yabani eşek gördüler.

İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de şöyle der: “*Hibe* konusu içinde Muhammed b. Câfer'in Ebû Hâzım kanalıyla bildirdiğine göre yabani eşeğin avlanması kıssası Ebû Katâde ve arkadaşlarının Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile bir araya gelmesinden sonra, bir yerde mola vermişken gerçekleşmiştir ve lafzı da: «Bir gün Mekke yolunda Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından birileriyle oturuyordum. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bizden daha ileri de bir yerde konaklamıştı. Yanımdakiler ihramlıyken ben ihramlı değildim...» şeklindedir.”

Bu rivayetdeki kıssada yabani eşeği Ebû Katâde dışındakilerin görmesinin sebebi, Ebû Katâde'nin ayakkabısını tamir etmekle meşgul olması olarak gösterilmiştir. Arkadaşları yabani eşeği ona haber vermemiş ancak görmesini de istemişlerdir. Ebû Katâde o tarafa bakınca da onu görmüştür.

İbn Hibbân ve başkasında Ebû Saîd'den gelen rivayette ise yabani eşeği gördükleri yer Usfân olarak zikredilmiştir. Doğrusu ise bu olayın Kâhe'de gerçekleştiğidir.

Arkadaşları yabani eşeği görünce göstermek için değil de, şaşkınlıktan dolayı aralarında gülüşünce Ebû Katâde o tarafa baktı ve yabani eşeği gördü.

¹ Hadis ayrıca 1821, 1823, 1824, 2570, 2854, 2914, 4149, 5406, 5407, 5490, 5491 ve 5492'de geçmektedir. Müslim 1196

Atını üzerine sürdü ve onu vurup öldürdü. Taşınması konusunda arkadaşlarından yardım istediye de kabul etmediler. Bunun üzerine Ebû Katâde onu tek başına taşıyıp getirdi. Hep birlikte onun etinden yedikten sonra da Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yetişmek için yola koyuldular Zira düşmanların yollarını kesmesinden endişe ediyor ve bunu istemiyorlardı.

Ebû Katâde atını sürdü. Bazen hızlı bazen de yavaş gidiyordu. Gece yarısı Ğifâr oğullarından bir adamla karşılaştı. Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) en son nerede gördüğünü sorunca adam Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) en son Ti'hin'de gördüğünü, Sukyâ'da mola verdiğini söyledi. Kâdı İyâd'ın dediğine göre Ti'hin, Sukyâ'ya üç mil uzaklıkta bir su kaynağıdır.

Ebû Katâde, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yetişince arkadaşlarının selamlarını ona ilettiler. Kendisiyle aralarını düşmanın kesmesinden endişe ettiklerini bildirdi ve onları beklemesini söyledi. Ebû Katâde'nin bu sözü üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onları beklemeye koyuldu. Beklerken Ebû Katâde yolda yabani bir eşek avladığını anlattı ve bir parçasının da yanında olduğunu dile getirdi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yanındaki ashâbına ihramlı olmalarına rağmen o etten yemelerini söyledi.

٤ - بَابُ لَا يُعِينُ الْمُحْرِمُ الْحَلَالَ فِي قَتْلِ الصَّيْدِ

4- İHRAMDA OLAN KİŞİ AV KONUSUNDA İHRAMDA OLMAYAN KİŞİYE YARDIM ETMEZ

Başlık, ihramda olanın ihramda olmayan kişiye av konusunda sözle olsun fiille olsun yardım edemeyeceğiyle ilgilidir.

١٨٢٣ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ نَافِعٍ مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ سَمِعَ أَبَا قَتَادَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ بِالْقَاحَةِ مِنَ الْمَدِينَةِ عَلَى ثَلَاثِ ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ بِالْقَاحَةِ ، وَمِنَّا الْمُحْرِمُ ، وَمِنَّا غَيْرُ الْمُحْرِمِ ، فَرَأَيْتُ أَصْحَابِي يَتَرَاءَوْنَ شَيْئًا فَتَنَظَرْتُ ، فَإِذَا حِمَارٌ وَحْشٍ - يَعْنِي وَقَعَ سَوْطُهُ - فَقَالُوا لَا نُعِينُكَ عَلَيْهِ بِشَيْءٍ ، إِنَّا مُحْرِمُونَ فَتَنَاولْتُهُ فَأَخَذْتُهُ ، ثُمَّ أَتَيْتُ الْحِمَارَ مِنْ

وَرَاءَ أَكْمَةٍ ، فَعَقَرْتُهُ ، فَأَتَيْتُ بِهِ أَصْحَابِي ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ كُلُّوا وَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا تَأْكُلُوا
فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ أَمَامَنَا ، فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ « كُلُّوهُ حَلَالٌ » قَالَ لَنَا عَمْرُو اذْهَبُوا إِلَى
صَالِحٍ فَسَلُّوهُ عَنْ هَذَا وَغَيْرِهِ ، وَقَدِمَ عَلَيْنَا هَاهُنَا أطرافه ١٨٢١ ، ١٨٢٢ ، ١٨٢٤ ،
٢٥٧٠ ، ٢٨٥٤ ، ٢٩١٤ ، ٤١٤٩ ، ٥٤٠٦ ، ٥٤٠٧ ، ٥٤٩٠ ، ٥٤٩١ ، ٥٤٩٢ - تحفة

١٢١٣١

1823- “Abdullah b. Muhammed — Süfyân — Sâlih b. Keysân — Ebû Katâde’nin azatlısı Ebû Muhammed Nâfi” isnâdıyla Ebû Katâde şöyle demiştir: “Medine’ye üç merhale uzaklığında olan Kâhe’de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikteydik...”

Yine “Ali b. Abdillâh — Süfyân — Sâlih b. Keysân — Ebû Muhammed” isnâdıyla Ebû Katâde şöyle demiştir: Kâhe’de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikteydik. Bazılarımız ihramlıyken bazılarımız ise ihramlı değildi. Arkadaşlarımın birbirlerine bir şeyi gösterdiklerini fark ettim. Baktığımda yabani bir eşek olduğunu gördüm. O sırada kamçım düştü. Arkadaşlarım bana: “Bu konuda hiçbir şeyde sana yardım etmeyiz,, çünkü ihramlıyız” dediler. Bunun üzerine uzanıp onu aldım. Taşlık tepenin arkasından geldim ve eşeği vurup öldürdüm. Onu arkadaşlarımın yanına getirdiğimde bazıları: “Yiyin!” derken bazıları: “Yemeyin” dediler. Önümüzde olan Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldim ve bu konuyu sordum. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): “Yiyebilirsiniz, helaldir” buyurdu.

Ravi der ki: Amr b. Dînâr bize: “Sâlih’e gidin ve hem bu konuyu, hem de başka konuları sorun. Zira Sâlih yanımıza, buraya geldi” dedi.¹

Abdullah, Abdullah b. Muhammed el-Müsnedî’dir.

Süfyân, Süfyân b. Uyeyne’dir.

Sâlih, Ömer b. Abdilazîz’in müeddibi Sâlih b. Keysân’dır.

¹ Hadis ayrıca 1821, 1822, 1824, 2570, 2854, 2914, 4149, 5406, 5407, 5490, 5491 ve 5492’de geçmektedir. Müslim 1196

Ali, Ali b. Abdillâh el-Medîni'dir.

Ebû Zer'den başka nüshalarda bu rivayet Ebû Katâde'nin azatlısı Ebû Muhammed Nâfi' kanalıyla Ebû Katâde'den nakledilir. Müslim de bunu Ebû Katâde'nin azatlısı Ebû Muhammed Nâfi' kanalıyla Ebû Katâde'den bildirmiştir. Ancak Ebû Katâde'nin azatlısı bulunmamaktadır. İbn Hibbân'da ise Ebû Muhammed, Ukayle binti Talk el-Ğifâriyye'nin azatlısı olarak zikredilmiştir. Ebû Katâde'ye nisbet edilmesi onun yanında çok durması ve hizmetlerini görmesinden dolayıdır.

Kâhe, Medine'ye üç merhale uzaklıktadır. Sukyâ'dan önce gelmekte ve aralarında bir mil uzaklık bulunmaktadır. Daha önceki rivayetlerde Ebû Katâde ve arkadaşlarının Revhâ'dan düşman haberlerini almak üzere harekete geçtikleri zikredilmişti. Ebû Katâde, Kâhe'de diğerleriyle buluşmuş ve söz konusu av olayı orada yaşanmıştır.

Ebû Katâde'nin anlatımına göre Kâhe'de bulunurken bazıları ihramlıyken, bazıları da ihramlı değildi. Bir ara Ebû Katâde arkadaşlarının birbirlerine bir şeyi gösterdiklerini gördü. O tarafa baktığında yabani bir eşek gördüklerini ve birbirlerine onu gösterdiklerini anladı. Atına atlayıp yabani eşeğe saldırmak isterken kamçısı düştü. Arkadaşlarından kamçıyı kendisine vermelerini istediysede bu konuda ona yardımcı olmayacaklarını söylediler.

Ebû Avâne ise bunu Ebû Dâvud el-Harrânî kanalıyla Ali b. el-Medîni'den naklederken Ebû Katâde'nin: "Yabani bir eşek gördüğümde atıma atladım. Mızrağımı ve kamçıyı alıp harekete geçtim. Ancak kamçım düştü. Arkadaşlarına kamçıyı vermelerini istediğimde ihramlı oldukları için veremeyeceklerini söylediler" dediği zikredilir.

İhramlı olan kişinin av öldürme konusunda birine yardımcı olması haram olduğu için arkadaşları Ebû Katâde'ye kamçıyı vermeyi kabul etmemişlerdir. Bunun üzerine Ebû Katâde bir şeyle kamçısını yerden aldı ve taşlık bir tepenin arkasından dolaşp yabani eşeği öldürdü. Öldürdükten sonra yabani eşeği arkadaşlarının yanına getirdi. Arkadaşlarından bazıları bu eşeğin etinden yenilebileceğini söylerken bazıları yenilmeyeceğini dile getirdi. Daha önceki rivayette hepsinin de bu eşeğin etinden yedileri zikredilmişti.

Rivayetin zahirinden anlaşıldığı kadarıyla Ebû Katâde bu eşeği getirdiğinde ilk başta arkadaşları onun etinden yemişler, daha sonra ihramlı

iken av etinden yeme konusunda içlerine bir şüphe düşmüş ve yemekten el çekmiştir.

Bunun üzerine Ebû Katâde daha önde giden Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına gidip bu konuyu sormuştur. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), etinden yemenin helal olduğunu ve ondan yiyebileceklerini söylemiştir.

Süfyân'ın bildirdiğine göre Amr b. Dînâr onlara bu olayı aktardıktan sonra Sâlih b. Keysân'ın Medine'den Mekke'ye geldiğini, ona gitmelerini ve hem bu konuyu, hem de başka konuları ona sormalarını söylemiştir. Amr'ın bunu söyleme sebebi de Sâlih'ten işittiği bu hadisi onların da işitmesini sağlamak ve ezberinin sağlamlığını onaylatmaktır.

Hadis Ali b. el-Medînî'nin lafzıyla zikredilmiştir. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de: "Buhârî'nin âdeti böyledir. Bir hadiste iki isnâd zikrettiği zaman metni genelde ikinci isnâdın lafzıyla verir" demiştir.

۵ - باب لَا يُشِيرُ الْمُحْرِمُ إِلَى الصَّيْدِ لِكَيْ يَصْطَادَهُ الْحَلَالُ

5- İHRAMDA OLAN KİŞİ İHRAMDA OLMAYAN BİRİNİN AVLAMASI İÇİN BİR HAYVANA İŞARET ETMEZ

۱۸۲۴ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ حَدَّثَنَا عُثْمَانُ - هُوَ ابْنُ مَوْهَبٍ - قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ حَاجًّا ، فَخَرَجُوا مَعَهُ فَصَرَفَ طَائِفَةً مِنْهُمْ ، فِيهِمْ أَبُو قَتَادَةَ فَقَالَ خُذُوا سَاحِلَ الْبَحْرِ حَتَّى نَلْتَقَى فَأَخْذُوا سَاحِلَ الْبَحْرِ ، فَلَمَّا انْصَرَفُوا أَخْرَمُوا كُلَّهُمْ إِلَّا أَبُو قَتَادَةَ لَمْ يُحْرِمْ ، فَبَيْنَمَا هُمْ يَسِيرُونَ إِذْ رَأَوْا حُمْرَ وَحْشٍ ، فَحَمَلَ أَبُو قَتَادَةَ عَلَى الْحُمْرِ ، فَعَقَرَ مِنْهَا أَتَانًا ، فَتَزَلُّوا فَأَكَلُوا مِنْ لَحْمِهَا ، وَقَالُوا أَنَا كُلُّ لَحْمٍ صَيْدٍ وَنَحْنُ مُحْرِمُونَ فَحَمَلْنَا مَا بَقِيَ مِنَ لَحْمِ الْإِتَانِ ، فَلَمَّا أَتَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنَّا كُنَّا أَخْرَمْنَا وَقَدْ كَانَ أَبُو قَتَادَةَ لَمْ يُحْرِمْ ، فَزَيْنَا حُمْرَ وَحْشٍ فَحَمَلَ عَلَيْهَا أَبُو قَتَادَةَ ، فَعَقَرَ مِنْهَا أَتَانًا ، فَتَزَلْنَا فَأَكَلْنَا مِنْ لَحْمِهَا ثُمَّ قُلْنَا أَنَا كُلُّ لَحْمٍ صَيْدٍ وَنَحْنُ مُحْرِمُونَ فَحَمَلْنَا مَا بَقِيَ مِنْ لَحْمِهَا قَالَ « مِنْكُمْ أَحَدٌ أَمَرَهُ أَنْ يَحْمِلَ عَلَيْهَا ، أَوْ أَشَارَ إِلَيْهَا » قَالُوا لَا قَالَ « فَكُلُوا مَا بَقِيَ مِنْ لَحْمِهَا » أطرافه ۱۸۲۱ ، ۱۸۲۲ ، ۱۸۲۳ ،

تحفة - ٥٤٩٢، ٥٤٩١، ٥٤٩٠، ٥٤٠٧، ٥٤٠٦، ٤١٤٩، ٢٩١٤، ٢٨٥٤، ٢٥٧٠

١٢١٠٢

1824- “Musa b. İsmâil – Ebû Avâne – Osmân b. Mevheb” isnâdıyla Abdullah b. Ebî Katâde (babasından naklen) şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hac için yola çıkınca müslümanlar da onunla birlikte yola çıktı. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) içlerinde Ebû Katâde’nin de bulunduğu bir grubu diğerlerinden ayırdı ve: “*Tekrar buluşuncaya kadar sahil yolunu tutup gidin*” buyurdu. Bu grup da sahil yolunu tutup gittiler. Giderken Ebû Katâde dışındakiler ihrama girdiler. Sadece Ebû Katâde ihrama girmedir.

Yolda giderlerken yabani eşek sürüsüyle karşılaştılar. Ebû Katâde onlara saldırdı ve içlerinden birini öldürdü. Mola verip o eşeğin etinden yediler. Bir ara: “İhramlı olmamıza rağmen av eti mi yiyoruz?” dediler. Etten geri kalanını yanlarına alıp yola devam ettiler. Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldiklerinde: “Ey Allah’ın Resûlü! Bizler ihrama girmişken Ebû Katâde girmemişti. Yabani eşek sürüsü gördüğümüzde Ebû Katâde saldırıp birini öldürdü. Biz de mola verip etinden yedik. Ancak birbirimize: «İhramlı olmamıza rağmen av eti mi yiyoruz?» demeye başladık. Ardından etten geriye kalanı yanımıza alıp geldik” dediler. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “İçinizden Ebû Katâde’nin ona saldırmasını söyleyen veya ava işaret eden oldu mu?” diye sorunca, onlar: “Hayır!” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “O zaman etin geriye kalanından yiyebilirsiniz” buyurdu.¹

Mûsa, Mûsa b. İsmâil el-Minkarî et-Tebûzekî’dir.

Ebû Avâne, Vaddâh b. Abdillâh el-Yeşkurî’dir.

Osmân, tâbiûndan Osmân b. Abdillâh b. Mevheb et-Teymî el-Medenî’dir. Kendisiyle şöhret bulduğu için dedesine nisbet edilmiştir.

¹ Hadis ayrıca 1821, 1822, 1823, 2570, 2854, 2914, 4149, 5406, 5407, 5490, 5491 ve 5492’de geçmektedir. Müslim 1196

Ebû Katâde burada olayı anlatırken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hac için yola çıktığını söylese de bundan kasıt, umredir ve mecazi bir ifade kullanılmıştır. Zira bu olay Yahya b. Ebî Kesîr'in dediğine göre Hudeybiye umresinde gerçekleşmiştir. Hac demek Kâbe'yi ziyaret etmek demek olduğu için de Ebû Katâde burada: "Kâbe'yi ziyaret için çıktı" demek istemiştir. Bundan dolayı da umreye hacc-ı asğar, yani küçük hac denilir.

Beyhakî ise bu hadisi Muhammed b. Ebî Bekr el-Mukaddemî kanalıyla Ebû Avâne'den: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hac veya umre için yola çıktı" lafzıyla rivayet etmiştir. Buradan da anlıyoruz ki hangisi olduğu konusunda tereddüt Ebû Avâne'den gelmiştir.

Aynî ise buna itiraz ederken şöyle der: "Hac ifadesinin mecazi bir ifade olduğunu kabul edemeyiz. Zira mecazın olması için arada bir ilişkinin olması gereklidir ki burada bu yönde herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Haccın asıl da Kâbe'ye yönelme olması umre yerine hac denilmesinin mecaz olduğunu göstermez. Çünkü her biri farklı şeylerdir. Ebû Avâne burada tereddüt etmiştir ve tereddüdü de ifadenin mecaz olduğu iddiasını desteklemez."

İsmâîlî'nin dediği gibi belki de ravi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı bir şekilde çıktığını dile getirmek istemiş, ihrama girmeyi de yanlışlıkla hac ile ifade etmiştir

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu şekilde yola çıkınca diğer Müslümanlar da çıktılar ve Medine'ye 34 mil uzaklıkta olan Revhâ'ya ulaştılar. Oradayken müşriklerden bir grubun Ğayka vadisinde beklediği ve Müslümanlara saldırma teşebbüsünde bulunacağı haberini aldılar. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) içlerinde Ebû Katâde'nin de bulunduğu bir grubu düşmanın bulunduğu söylenen söz konusu yere gönderdi. Gönderirken de bir daha buluşuncaya kadar sahil yolunu tutup gitmelerini söyledi.

Ebû Katâde dışında da giden grubun tümü ihrama girdi. Sahil yolunu tutmuş giderken yabani eşek sürüsüyle karşılaştılar. Ebû Katâde içlerinden dişi bir yabani eşek avlayıp öldürdü. Arkadaşları bineklerinden indiler ve avlanıp öldürülen yabani eşeğin etinden yediler. Yedikten sonra da ihramlı iken av etinden yemelerinin doğru olmayacağını düşünüp bunu dile getirdiler. Buhârî bunu *Hibe* konusu içinde Ebû Hâzım'dan naklederken Ebû Katâde'nin: "Yemek sonrası yola çıkarken yabani eşeğin bir budunu yanımda götürdüm" dediğini zikreder.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile buluştuklarında Ebû Katâde dışında geriye kalanların ihrama girdiğini, yolda yabani eşek sürüsüyle karşılaştıklarını, Ebû Katâde'nin saldırıp içlerinden birini öldürdüğünü, sonra hep birlikte onun etinden yediklerini, ancak ihramlı iken av etinden yeme konusunda şüpheye düştüklerini, bir parçasını da yanlarında getirdiklerini söylediler.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) içlerinden ava saldırması için Ebû Katâde'ye teşvikte bulunan veya avı ona gösteren birinin olup olmadığını sordu. Müslim bunu Şu'be kanalıyla Osmân'dan rivayet ederken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) onlara: “*Avı ona gösterdiniz mi? Veya ona yardımcı oldunuz mu? Veya siz de onunla birlikte avladınız mı?*” diye sorduğunu zikreder. Hiçbir konuda ona yardımcı olmadıklarını söylediklerinde de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yabani eşeğin etinden geriye kalanı yiyebileceklerini bildirdi.

Bu rivayette Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) onun etinden yediği zikredilmemiştir. Ancak Buhârî bunu *Hibe* konusu içinde naklederken Ebû Katâde'nin: “Yanımda getirdiğim budu ona verdiğimde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onu yedi” dediğini zikreder. *Cihâd* konusu içinde ise Ebû Katâde'nin: “Yanımda getirdiğim ayağı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) aldı ve yedi” dediğine yer verilir.

Muttalib'in rivayetinde de Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): “Onun kolunu da sana getirdik” dedikleri ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ondan yediği zikredilir.

Dârekutnî, İbn Huzeyme ve Beyhakî'de gelen rivayetlere göre ise Ebû Katâde bu olayı Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) anlatırken avı onun için avladığını dile getirir ve: “Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) arkadaşlarına onun etinden yemelerini söyledi. Arkadaşları onun etinden yerken, kendisi için onun avlandığını öğrendiği için etinden yemedi” der.

İbn Huzeyme: “Bu eklemeyi rivayette Ma'mer tek kalmıştır” demiştir.

Beyhakî de *Ma'rifetu's-Sünen ve'l-Âsâr*'da: “Ebû Katâde'nin onu Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) için avladığı ifadesi ile Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) onun etinden yemediği ifadesini bu hadiste Ma'mer dışında rivayet eden başka birini bilmiyorum” demiştir.

Nevevî ise bu konuda gelen farklı rivayetleri uzlaştırmak için: “Bu yönde Ebû Katâde'nin başından iki olay geçmiş olabilir” demiştir.

Bu hadisten çıkaracağımız şeylere gelince, avlanmasına yardımcı olmadığı veya ona işaret etmediği sürece ihramlı olan kişinin başkasının avladığı hayvanın etinden yemesi caizdir. İhramlı olan kişinin av etinden yemesi konusunda da ihtilaf edilmiştir. Mâliki ve Şâfiî mezhebinden olanlara göre Câbir'in hadisinden dolayı ihramlı olan kişinin, kendisinin avladığı hayvanın etinden yemesi yasaktır. Aynı şekilde izni olsun veya olmasın onun için avlanılan hayvanın etinden yemesi de yasaktır. Zira Câbir'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“Siz avlamadıkça veya sizin için avlanmadıkça ihramda iken av eti size helaldir”* buyurmuştur. Bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî rivayet etmişlerdir.

Hanbelî âlimlerden Merdâvî, *el-İnsâf* eserinde: “İhramlı olan kişinin kendisi için avlanılan hayvandan yemesi haramdır” demiştir. Ahmed'den de öğrencileri aynı görüşü nakletmişlerdir ve Hanbeli âlimlerin geneli bu görüştedir. Ancak *el-İntisâr* eserinde ihramlı olan kişinin kendisi için avlanılan hayvandan yemesinin caiz olduğu ihtimalinden bahsedilir.

Hanefilerden *el-Hidâye*'nin yazarı ise: “İhramlı kişinin, helal bir şekilde avlanılıp kesildikten sonra ve avlanılmasını söylemedikten veya avlayacak kişiye onu göstermedikten sonra kendisi için avlanılan avın etinden yemesinde bir sakınca olmaz” demiştir.

İmam Mâlik ise bunun aksini düşünür ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sözüne dayanarak ihramlı kişinin, kendisi için avlanılan hayvanın etinden yiyemeyeceğini söyler.

Rivayet edildiğine göre Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbı ihramlı kişinin av etinden yemesi konusunda müzakere etmişler, Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) bu konuda: *“Bir sakıncası yoktur”* buyurmuştur. Bu rivayette yer alan ifadelerden etinin değil de avın kendisinin ihramlı olan kişiye hediye edildiği veya onun söylemesiyle avlanıldığı da anlaşılmaktadır.

Kemâluddîn b. el-Humâm, *Fethu'l-Kadîr*'de şöyle der: “İhramlı olan kişinin istemesiyle ihramlı olmayan kişinin bir hayvanı avlaması konusunda ihtilaf edilmiştir. Tahavî böylesi bir avın etinin ihramlı kişiye haram olacağını söylerken Cürcânî haram olmayacağını söylemiştir.”

Malik'e karşı delil olarak getirilen hadis; Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî'de Câbir'den nakledilen: *“İhramlı iken av eti size helaldir”* hadisidir. Bu hadis de daha önce zikredilmişti. Ancak Buhârî buna itiraz etmiş, sonra da bu yöndeki

itirazların önüne geçmek için Câbir'in hadisindeki sözkonusu avı ihramlının istemesiyle avlanılan hayvana yormuştur. Çünkü genelde kişi başkası için bir şey yapacağı zaman bu şeyi onun istemesiyle yapmaktadır.

Buhârî her ne kadar bu yöndeki itirazların önüne geçmek için hadisi bu şekilde yorsa da asıl olan Ebû Katâde'nin hadisinin delaletidir. Ebû Katâde'nin hadisinde söz konusu avın hükmünü Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) sorduklarında hemen helal olacağını söylememiş, öncesinde helal olmasının önüne geçecek bazı konuları sormuştur. Helal olmasının önünde herhangi bir engelin bulunmadığını öğrendikten sonra da o avın etinden yemelerinin helal olacağını söylemiştir. Şayet avın kendileri için avlanılmış olması yenmesinin helalliliğine engel olsaydı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onlara bu yönde de soru sorardı. Bu açıdan Câbir'in hadisi Ebû Katâde hadisine muhalif dursa da öncelikli ve itibar edilmesi gereken hadis, Ebû Katâde hadisidir. Zira Ebû Katâde hadisi Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'leri ile diğer *Sünen* kitaplarında geçmektedir. Bunun yanında Câbir'in hadisinin isnâdında kopukluk vardır. Zira hadisin ravilerinden Muttalib b. Hantab, Câbir'den bir şey işitmiş değildir. Buna ek olarak isnâdında leyyin olan raviler de bulunmaktadır.

Şâfiîlere göre ihramlı olan kişinin bir avın avlanmasına yardım etmesinin veya ondan yemesinin bir cezası yoktur. Çünkü bu yöndeki ceza öldürme için vardır. Böylesi bir durumda da doğrudan öldürme bulunmamaktadır.

Hanefilere göre ise ihramlı olan kişi bir avı öldürdüğü veya öldürecek birine gösterdiği zaman ceza gerekir. Öldürmesinde ceza: **"İhramlı iken avı öldürmeyin"**¹ âyetine göredir. Ava delalet etmede ceza ise Ebû Katâde'nin hadisine göredir.

Allâme İbnu'l-Humâm bu konuda şöyle der: Ebû Katâde hadisinde ava delâlet etmeye değil ona işaret etmeye değinilmiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onlara: *"İçinizden Ebû Katâde'nin ona saldırmasını söyleyen veya ava işaret eden oldu mu?"* diye sorunca, onlar: *"Hayır!"* demişler, bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"O zaman etin geriye kalanından yiyebilirsiniz"* buyurmuştur. Buradan da anlıyoruz ki av etinin helalliliğine engel olan şey, ona delâlet etme değil ona işaret etmektir. Zira delalet sözle dile getirmeden

¹ Mâide Sur. 95

de olabilir. Anladığımız kadarıyla helalliğine engel olan şey “Şurada bir av bulunuyor” denilmesi gibi sözle avın yerinin gösterilmesidir.

“İhramlı olan kişinin ava delalet etmesi durumunda o avın etinin kendisine haram olduğu hadisle sâbittir” diyenlere cevabımız şu olur: “İhramlı olan kişinin ava delalet etmemesi ihramlı olmanın gereklerinden biridir. Ancak haram olan ava delalet değil, onun avlanmasıdır.”

Mâlikilere göre bir hayvan ihramlı olan kişi için avlanılmışsa ve ihramlı olan kişi bunu bilerek etinden yerse bunun kefareti ödemesi gerekir. Hanbelilere göre ise şayet ihramlı olan kişi böylesi bir avın tümünü yerse kefaret ödemesi gerekir. Ancak sadece bir kısmını yemesi durumunda sadece yediği et kadarını kefaret olarak öder.

٦ - بَابُ إِذَا أَهْدَى لِلْمُحْرِمِ حِمَارًا وَحَشِيًّا حَيًّا لَمْ يَقْبَلْ

6- İHRAMDA OLAN KİŞİ İHRAMDA OLMAYAN KİŞİNİN KENDİSİNE HEDİYE ETTİĞİ CANLI YABANI EŞEĞİ KABUL ETMEZ

١٨٢٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ عَنِ الصَّعْبِ بْنِ جَثَامَةَ اللَّيْثِيِّ أَنَّهُ أَهْدَى لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ حِمَارًا وَحَشِيًّا ، وَهُوَ بِالْأَبْوَاءِ أَوْ بِوَدَّانَ فَرَدَّهُ عَلَيْهِ ، فَلَمَّا رَأَى مَا فِي وَجْهِهِ قَالَ « إِنَّا لَمْ نَرُدَّهُ عَلَيْكَ إِلَّا أَنَّا حُرْمٌ » . طرفاه ٢٥٧٣ ، ٢٥٩٦ - تحفة ٤٩٤٠

1825- “Abdullah b. Yûsuf – Mâlik – İbn Şihâb – Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe b. Mes’ûd” isnâdıyla Abdullah b. Abbâs şöyle demiştir: Sa’b b. Cessâme el-Leysî, Ebvâ’da veya Veddân’da Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) yabancı bir eşek hediye etmek istedi, ancak Allah Resûlü geri (sallallahu aleyhi vesellem) çevirdi. Bundan dolayı Sa’b’ın yüzündeki hoşnutsuzluğu görünce: “*Senin hediyeni geri çevirecek değiliz, ama ihramlıyız*” buyurdu.¹

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî’dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes’tir.

¹ Hadis ayrıca 2573 ve 2596’da geçmektedir. Müslim 1193, 1194, 1745

İbn Şihâb, Muhammed b. Müslim ez-Zührî'dir.

Sa'b, Sa'b b. Cessâme b. Kays b. Rabîa el-Leysî'dir. Leys b. Bekr b. Abdi Menât b. Kinâne oğullarındandır. Kureyşlilerin müttetiklerinden biridir. Annesi Süfyân b. Harb'ın kızkardeşidir. Annesinin adı Fâhite'dir. Adının Zeyneb olduğu da söylenmiştir. Sa'b'ın Mülhim b. Cessâme'nin kardeşi olduğu söylenir. Ebû Bekr'in hilafeti zamanında vefat etmiştir. İbn Hibbân'a göre Ömer'in hilafetinin son zamanlarında ölmüştür. Bazılarına göre Osmân'ın hilafeti zamanında ölmüştür. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kardeşleşmede Sa'b'ı Avf b. Mâlik ile kardeş kılmıştır.

Sa'b b. Cessâme, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yabani bir eşek hediye etti. Hadiste, başlıkta zikredildiği gibi bu yabani eşeğin canlı olduğundan bahsedilmemiştir. Ancak Buhârî hadiste "yabani eşek" ifadesinden bunun canlı olduğunu çıkarmıştır. Mâlik gibi İbn Cüreyc, Abdurrahman b. el-Hâris, Sâlih b. Keysân, Leys, İbn Ebî Zî'b, Şuayb b. Ebî Hamza, Yûnus ve Muhammed b. Amr b. Alkame de bunu Zührî kanalıyla rivayet ederken "yabani eşek" ifadesini kullanmışlardır. İbn Uyeyne ise bunu Zührî'den rivayet ederken Sa'b'ın Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yabani eşek eti hediye ettiğini zikretmiştir. Müslim'de de gelen rivayette yabani eşek eti hediye ettiği zikredilir. Müslim'in "Hakem — Saîd b. Cübeyr" kanalıyla İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Sa'b, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yabani eşek ayağı hediye etmiştir. Başka bir rivayette henüz üzerinden kan damlayan yabani eşek budu denilir. Başka bir rivayette yabani eşek parçası denilir.

Nevevî bu konuda: "Müslim'in değişik kanallarla zikrettiği rivayetten anlaşılan, Sa'b'ın, kesilmiş yabani eşek etinden bir parçayı yemesi için Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) hediye ettiğidir" demiştir.

Humeydî şöyle der: "Süfyân b. Uyeyne bu hadisi rivayet ederken: «Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yabani eşek eti hediye edildi» derdi. Bazen de: «Henüz üzerinden kan damlıyordu» derdi. Önceleri «yabani eşek» derken daha sonraları «yabani eşek eti» demeye başlamış ve vefat edene kadar da hadisi bu şekilde rivayet etmiştir. Bu da bize Süfyân'ın daha sonraları doğrusunu öğrendiği ve hadisi bu şekilde rivayet ettiğini göstermektedir."

Beyhakî de *Ma'rife*'de hadisi Zührî'den rivayet edenleri zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Süfyân b. Uyeyne bunu farklı lafızlarla rivayet ederdi.

Tereddütsüz bir şekilde aynı lafızla rivayet edenlerin hadisi bu konuda öncelikli ve evlâdır.”

Şâfiî de *el-Ümm*'de: “Sa'b'ın Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yabani eşek hediye ettiğini söyleyen rivayet, yabani eşek eti hediye ettiğini söyleyen rivayetten daha sağlamdır” demiştir.

Tirmizî de: “Zührî'nin öğrencilerinden bazıları Sa'b'ın hadisini «yabani eşek eti» lafızıyla rivayet etmişlerdir, ancak bu lafızla mahfûz değildir” demiştir.

Sa'b bunu hediye etmek istediğinde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ebvâ'da veya Veddân'da idi. Ebvâ, Medine'den sonra gelen Cuhfa ile arasında 23 millik mesafe bulunan bir yerdir. Bölgede veba vakaları çok görüldüğü için bu ismi almıştır. Bazılarına göre ise sel bölgesi olmasından dolayı bu ismi almıştır ki bu görüş diğerinden daha isabetlidir. Veddân da Cuhfa'ya yakın bir yerdir veya Fir' taraflarında bir kasabadır. Veddân, Cuhfa'ya Ebvâ'dan daha yakındır. Cuhfa ile Ebvâ arasındaki mesafe 23 mil iken Veddân ile Cuhfa arası 8 mildir. Hadiste mekanın Evbâ mı yoksa Veddân mı olduğu konusundaki tereddüt raviye aittir. İbn İshâk ile Sâlih b. Keysân bunu Zührî'den rivayet ederlerken tereddütsüz bir şekilde bu yerin Veddân olduğunu söylemişlerdir. Ma'mer, Abdurrahman b. İshâk ve Muhammed b. Ömer ise bu yerin Ebvâ olduğunu söylemişlerdir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Sa'b'ın bu hediyesini kabul etmedi. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) verilen bu hediyeyi kabul etmeyip geri çevirdiği konusunda ittifak edilmiştir. Ancak İbn Vehb ve Beyhakî'nin hasen bir isnâdla Amr b. Umeyye kanalıyla rivayet ettiklerine göre Sa'b, Cuhfa'da iken Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yabani eşek budu hediye etmiş, onun etinden de hem Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), hem de yanındakiler yemiştir. Beyhakî: “Şayet bu hadis mahfûz ise Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) canlı olan yabani eşeği kabul etmemiş, ancak hediye edilen eti kabul etmiştir” demiştir.

İbn Hacer de bu konuda şöyle demiştir: “Hadisin bütün bu kanalları mahfûz ise belki de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) canlı yabani eşeği hediye olarak kabul etmemesi av olmasından dolayıdır. Etini kabul etmemesi de yine av eti olmasından dolayıdır. Etini kabul etmesi de kendisi için avlanılmadığını öğrenmesinden dolayıdır.”

Şâfiî der ki: “Şayet Sa'b yabani eşeği canlı olarak hediye etmişse ihramlı olan kişinin canlı yabani eşeği kesmesi helal değildir. Şayet yabani eşeğin

etini hediye etmişse belki de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) eşeğin kendisi için avlanıldığını öğrenmiş ve bundan dolayı böylesi bir hediyeyi kabul etmemiştir.”

Tirmizî'nin Şâfiî'den naklen bildirdiğine göre de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yabani eşeğin kendisi için avlanıldığını öğrenmiş ve tenzihen böylesi bir hediyeyi kabul etmeyip reddetmiştir. Eti kabul ettiğini söyleyen Amr b. Umeyye'nin hadisine gelince bunun başka bir zamanda gerçekleşmiş olması muhtemeldir. Belki de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'den dönüşünde verilen bu eti kabul etmiştir. Olayın gerçekleştiği yer olarak Cuhfa, Ebvâ ve Veddân gibi değişik yerlerin zikredilmesi de bu yorumu desteklemektedir.

Kurtubî ise şöyle der: “Belki de Sa'b yabani eşeği kesilmiş bir şekilde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına getirmiş, sonra onun huzurunda bir parça kesip kendisine hediye etmek istemiştir. Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yabani eşek hediye ettiğini söyleyenler canlı olarak değil de kesilmiş bir şekilde tamamının hediye edildiğini söylemek istemiştir. Yaban eşek eti hediye edildiğini söyleyenler de huzurunda kesilip kendisine takdim edilen parçayı kasetmişlerdir.”

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), verdiği hediyein geri çevrilmesinden dolayı Sa'b'ın canının sıkıldığını ve bunun yüzüne yansıdığını görünce gönlünü almak için bu hediyeyi geri çevirme sebebinin ihramlı olması olduğunu bildirmiştir.

Sâlih b. Keysân bunu rivayet ederken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): “*Av eti yemeyiz*” buyurduğu eklemesini yapmıştır. Şu'be ise bunu İbn Abbâs'tan rivayet ederken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): “*Şayet ihramlı olmasaydık hediyeni kabul ederdik*” buyurduğunu zikreder. Bu da kendisi için avlanılmış olsun veya olmasın mutlak bir şekilde av etinin ihramlı olan kişiye haram olmasını gerektirmektedir. Ali b. Ebî Tâlib, İbn Abbâs ve İbn Ömer gibi seleften bir grup bu görüştedir.

Sahabe ve tâbiûnun geneli ise bu konuda ihramlı kişinin bizzat kendisinin avladığı ile kendisi için avlanılan av ayrımını yapmışlardır. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), Sa'b'ın verdiği hediyeyi reddetmesini de kendisi için avlanıldığını öğrenmesine yormuşlardır. Bu şekilde Sa'b'ın hadisi ile Câbir hadisi uzlaştırılmış olur. Bu iki hadisten ihramlı kişi için avlanılmadıktan sonra av etinin ihramlıya helal olduğunu çıkarıyoruz.

Ebû Katâde'nin daha önce zikredilen hadisinin Sa'b'ın hadisiyle neshedilmiş olduğu söylenemez. Çünkü Ebû Katâde olayı Hudeybiye yılında gerçekleşmiştir. Sa'b'ın olayı ise Vedâ haccında gerçekleşmiştir. Nesh ise hadisleri bir arada düşünme imkanı olmadığı durumlarda düşünülebilir. Sa'b'ın hadisi, av etinin ihramlıya haram olduğunu açık ve net bir şekilde söylemediği için Ebû Katâde hadisiyle çelişmez. Dolayısıyla da onu neshettiği söylenemez.

İbnu'l-Humâm da *Fethu'l-Kadîr*'de şöyle der: "Sa'b'ın olayının Vedâ haccında gerçekleştiği bizim yanımızda sâbit değildir. Taberî ve başkası bunun Vedâ haccında gerçekleştiğini zikretmiş olsa da bunu destekleyen sâbit ve sahih bir şey bulunmamaktadır. Ebû Katâde'nin hadisine gelince, Abdurrezzâk'ın *Müsned*'inde zikrettiğine göre Ebû Katâde: «Hudeybiye yılında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte yola çıktık. Ashâbı ihrama girerken ben girmedim» demiştir. Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde zikredilen ise bundan farklıdır. Zira bu ikisinde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) müslümanlarla birlikte hac için yola çıktığı, içlerinde Ebû Katâde'nin de bulunduğu bir grubu başka bir yere gönderdiği zikredilmiştir. Hicretten sonra Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Vedâ haccı dışında haccetmediği de herkesin malumudur."

İbnu'l-Humâm'ın bu açıklamasına cevap olarak denilebilir ki ihramlının av cezası konusu içinde Buhârî, Abdullah b. Ebî Katâde'nin: "Hudeybiye yılında babam yola çıktı. Yanındaki arkadaşları ihrama girerken kendisi ihrama girmedi..." dediğini zikretmiştir. Yine ihramlı olan kişilerin avı görüp gülüşmeleri konusu içinde de aynısını zikretmiştir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hac için yola çıktığı söylenen hadiste de mecazi olarak hac denildiğini, burada umrenin kastedildiğini söylemiş ve bu konuda gerekli açıklamaları yapmıştık.

Başlık hadisini Buhârî ayrıca *Hibe* konusu içinde tahrir etmiştir. Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce de tahrir etmişlerdir.

۷ - بَاب مَا يَقْتُلُ الْمُحْرِمُ مِنَ الدَّوَابِّ

7- İHRAMDA OLAN KİŞİNİN ÖLDÜREBİLECEĞİ HAYVANLAR

۱۸۲۶ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ لَيْسَ عَلَى الْمُحْرِمِ فِي قَتْلِهِنَّ جُنَاحٌ » وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ طَرَفُهُ ۳۳۱۵ - تحفة ۸۳۶۵، ۷۲۴۷

1826- “Abdullah b. Yûsuf – Mâlik – Nâfi” isnâdıyla Abdullah b. Ömer’in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “İhramlı kişinin beş hayvanı öldürmesinde bir sakınca olmaz” buyurmuştur.

Abdullah b. Dînâr da Abdullah b. Ömer kanalıyla Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) aynısını bildirmiştir.¹

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

Nâfi', Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb'ın azatlısıdır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), ihramlı olan kişinin beş hayvanı öldürmesinde bir sakınca olmayacağını ve bunu yapmasının günah olmayacağını bildirmiştir.

Buhârî bu hadisi bu şekilde kısaca zikretmiş ve tamamı için *Muvattâ'*da bulunan Sâlim'in rivayetine işaret etmiştir. Kalan kısmında bu beş hayvan karga, çaylak, akrep, fare ve saldırgan köpek olarak şeklinde zikredilmiştir.

Abdullah b. Dînâr da aynısını Abdullah b. Ömer kanalıyla Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) bildirmiştir. Buhârî burada da isnâdı zikredip metne yer vermemiştir. Bu hadisin de metni Müslim'de: “Kişinin ihramlı iken beş hayvanı öldürmesinde bir sakınca olmaz. Bunlar da fare, akrep, saldırgan köpek, çaylak ve kargadır” şeklinde zikredilmiştir.

¹ Hadis ayrıca 3315'te geçmektedir. Müslim 1199

۱۸۲۷ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - يَقُولُ حَدَّثَنِي إِحْدَى نِسْوَةِ النَّبِيِّ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ « يَقْتُلُ الْمُحْرِمُ »
طرفه ۱۸۲۸ - تحفة ۱۸۳۷۳

1827- “Müsedded – Ebû Avâne – Zeyd b. Cübeyr” isnâdıyla İbn Ömer şöyle demiştir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) zevcelerinden birinin bana bildirdiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “İhramlı olan kişi... öldürebilir” buyurmuştur.¹

Ebû Avâne, Vaddâh b. Abdillâh el-Yeşkurî'dir.

Zeyd, Zeyd b. Cübeyr b. Harmel el-Cuşemî el-Kûfî'dir. *Sahîh*'te İbn Ömer'den naklen başka da bir rivayeti yoktur. Buhârî'de iki hadisi vardır.

İbn Ömer'in Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) zevcelerinden birinden naklen bildirdiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “İhramlı olan kişi... öldürebilir” buyurmuştur. Bir sonraki rivayette de zikredildiği gibi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu zevcesi Hafsa'dır. Burada olduğu gibi sahabinin isminin zikredilmemesi hadise hâlel getirmez, zira sahabilerin tümü adil (rivayeten dürüst) kişilerdir.

Buhârî hadisi bu kanalla bu şekilde muhtasar olarak zikrederek asıl metnini bir sonraki rivayete bırakmıştır.

۱۸۲۸ - حَدَّثَنَا أَصْبَغُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمٍ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَتْ حَفْصَةُ قَالَتْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ لَا حَرَجَ عَلَى مَنْ قَتَلَهُنَّ الْغُرَابُ وَالْحِدَاةُ وَالْفَأْرَةُ وَالْعَقْرَبُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ » طرفه ۱۸۲۷ - تحفة ۱۵۸۰۴

1828- “Asbağ – Abdullah b. Vehb – Yûnus – İbn Şihâb – Sâlim” isnâdıyla Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: Hafsa'nın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Kişinin beş hayvanı öldürmesinde bir sakınca

¹ Hadis ayrıca 1828'de geçmektedir. Müslim 1200

۷ - بَاب مَا يَفْتُلُ الْمُحْرِمُ مِنَ الدَّوَابِّ

7- İHRAMDA OLAN KİŞİNİN ÖLDÜREBİLECEĞİ HAYVANLAR

۱۸۲۶ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ لَيْسَ عَلَى الْمُحْرِمِ فِي قَتْلِهِنَّ جُنَاحٌ » وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ طَرَفُهُ ۳۳۱۵ - تحفة ۸۳۶۵، ۷۲۴۷

1826- “Abdullah b. Yûsuf – Mâlik – Nâfi” isnâdıyla Abdullah b. Ömer’in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “İhramlı kişinin beş hayvanı öldürmesinde bir sakınca olmaz” buyurmuştur.

Abdullah b. Dînâr da Abdullah b. Ömer kanalıyla Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) aynısını bildirmiştir.¹

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

Nâfi', Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb'ın azatlısıdır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), ihramlı olan kişinin beş hayvanı öldürmesinde bir sakınca olmayacağını ve bunu yapmasının günah olmayacağını bildirmiştir.

Buhârî bu hadisi bu şekilde kısaca zikretmiş ve tamamı için *Muvattâ'*da bulunan Sâlim'in rivayetine işaret etmiştir. Kalan kısmında bu beş hayvan karga, çaylak, akrep, fare ve saldırgan köpek olarak şeklinde zikredilmiştir.

Abdullah b. Dînâr da aynısını Abdullah b. Ömer kanalıyla Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) bildirmiştir. Buhârî burada da isnâdı zikredip metne yer vermemiştir. Bu hadisin de metni Müslim'de: “Kişinin ihramlı iken beş hayvanı öldürmesinde bir sakınca olmaz. Bunlar da fare, akrep, saldırgan köpek, çaylak ve kargadır” şeklinde zikredilmiştir.

¹ Hadis ayrıca 3315'te geçmektedir. Müslim 1199

۱۸۲۷ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ -
 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - يَقُولُ حَدَّثَنِي إِحْدَى نِسْوَةِ النَّبِيِّ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ « يَقْتُلُ الْمُحْرِمُ »
 طرفه ۱۸۲۸ - تحفة ۱۸۳۷۳

1827- “Müsedded – Ebû Avâne – Zeyd b. Cübeyr” isnâdıyla İbn Ömer şöyle demiştir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) zevcelerinden birinin bana bildirdiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “İhramlı olan kişi... öldürebilir” buyurmuştur.¹

Ebû Avâne, Vaddâh b. Abdillâh el-Yeskürî'dir.

Zeyd, Zeyd b. Cübeyr b. Harmel el-Cuşemî el-Kûfî'dir. *Sahîh*'te İbn Ömer'den naklen başka da bir rivayeti yoktur. Buhârî'de iki hadisi vardır.

İbn Ömer'in Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) zevcelerinden birinden naklen bildirdiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “İhramlı olan kişi... öldürebilir” buyurmuştur. Bir sonraki rivayette de zikredildiği gibi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu zevcesi Hafsa'dır. Burada olduğu gibi sahabinin isminin zikredilmemesi hadise hâle getirmez, zira sahâbilerin tümü adil (rivayeten dürüst) kişilerdir.

Buhârî hadisi bu kanalla bu şekilde muhtasar olarak zikrederek asıl metnini bir sonraki rivayete bırakmıştır.

۱۸۲۸ - حَدَّثَنَا أَصْبَغُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ
 سَالِمٍ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَتْ حَفْصَةُ قَالَتْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ
 خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ لَا حَرَجَ عَلَى مَنْ قَتَلَهُنَّ الْغُرَابُ وَالْحِدَاةُ وَالْفَارَةُ وَالْعَقْرَبُ وَالْكَلْبُ
 الْعَقُورُ » طرفه ۱۸۲۷ - تحفة ۱۵۸۰۴

1828- “Asbağ – Abdullah b. Vehb – Yûnus – İbn Şihâb – Sâlim” isnâdıyla Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: Hafsa'nın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Kişinin beş hayvanı öldürmesinde bir sakınca

¹ Hadis ayrıca 1828'de geçmektedir. Müslim 1200

olmaz. Bunlar da karga, çaylak, fare, akrep ve saldırgan köpektir” buyurmuştur.¹

Asbağ, Asbağ b. el-Ferec’tir.

Yûnus, Yûnus b. Yezîd’dır.

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zührî’dır.

Sâlim, Sâlim b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb’dır.

Bir önceki rivayette Zeyd’in gizli tuttuğu ismi Sâlim burada zikretmiş ve Hafsa olduğunu ifade etmiştir. Zeyd ise Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile İbn Ömer arasında vasıta zikretme konusunda Nâfi’ ve Abdullâh b. Dînâr’a muhalefet, Sâlim’e ise muvafakat etmiştir. Nâfi’den gelen bazı kanallarda İbn Ömer’in: “Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu işittim” dediği zikredilmiştir. Bu da İbn Ömer’in bu hadisi ayrıca Resûlullah’tan (sallallahu aleyhi vesellem) işittiğini göstermektedir.

Ömer b. el-Hattâb’ın kızı ve müminlerin annesi Hafsa’nın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), beş hayvanın öldürülmesinde bir sakınca olmayacağını söylemiştir. Burada ifade geneldir ve ihramlı olan ile olmayan arasında bir fark yoktur. Bu hayvanların da karga, çaylak, fare, akrep ve saldırgan köpek olduğunu bildirmiştir.

۱۸۲۹ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ كُلُّهُنَّ فَاسِقٌ، يَقْتُلُهُنَّ فِي الْحَرَمِ الْغُرَابُ وَالْحِدَاةُ وَالْعَقْرَبُ وَالْفَأْرَةُ وَالْكَلْبُ الْعُقُورُ » طرفه ۳۳۱۴ - تحفة ۱۶۶۹۹

1829- “Yahya b. Süleyman – İbn Vehb – Yûnus – İbn Şihâb – Urve” isnâdıyla Âişe’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Beş hayvan türü vardır ki bunlar fasıktır (zararlıdır) ve kişi bunları Harem bölgesi içinde öldürebilir. Bunlar karga, çaylak, akrep, fare ve saldırgan köpektir” buyurmuştur.²

¹ Hadis ayrıca 1827’de geçmektedir. Müslim 1200

² Hadis ayrıca 3314’te geçmektedir. Müslim 1198

Yahya, Ebû Saîd Yahya b. Süleymân el-Cu'fî el-Kûfî'dir.

İbn Vehb, Abdullah b. Vehb'dir.

Yûnus, Yûnus b. Yezîd'dir.

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zührî'dir.

Urve, Urve b. ez-Zübeyr'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) beş tür hayvanın fasık yani zararlı hayvanlardan olduğunu ve bunların Harem bölgesi içinde de öldürülebileceğini bildirmiştir.

Bunların “fasık” olarak isimlendirilmesi konusunda Nevevî şöyle demiştir: “Dile de uygun bir isimlendirmedir. Zira fık demek bilinen yoldan çıkmak demektir. Bunlar da fayda yerine zarar verme ve ifsat etme konusunda diğer hayvanlardan ayrılırlar. Bazılarına göre ise Hz. Nuh’un gemisinin iplerini kesip bozmaya çalışmalarından dolayı bu hayvanlar bu ismi almışlardır. Başka sebeplerden dolayı onlara bu ismin verildiği de söylenmiştir.”

Karga, develerin sırtını gagalar, gözlerini oyar ve insanların yemeklerini çalar. Saîd b. el-Müseyyeb bunu Âişe’den naklederken öldürülmesine ruhsat verilen karganın sırtında ve karnında beyazlık bulunan karga olduğunu zikreder.

Çaylak, bu da en sinsi kuşlardan biridir ve insanların yemeklerini çalar.

Akrep, sekiz ayağı vardır. Gözleri sırtındadır. Soktuğu zaman çok büyük bir acı verir. Bazen yılanı bile sokup öldürmektedir. Küçük bir hayvan olmasına rağmen sokmasıyla bir fili veya deveyi öldürebilir. Bedeninin bir tarafı hareket etmedikten sonra hareketsiz duran ölüyü veya uyuyanı sokmaz.

Rivayet edildiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir: Namazı kılarken Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) akrep soktu. Namazı bitirdikten sonra da: “Allah akrebe lanet etsin! Namazdayken de namaz dışındayken de kişiyi rahat bırakmaz. Harem bölgesi içinde olsun dışında olsun onu öldürün” buyurdu.

Fare, bundan kasıt ev faresidir ve fasıkçık (fuveysika) olarak da isimlendirilmiştir. Tahavî'nin *Ahkâmu'l-Kur'ân*'da naklettiğine göre Yezîd b. Ebî Nuaym, Ebû Saîd el-Hudrî'ye farenin neden “fasıkçık” olarak isimlendirildiğini sorunca, Ebû Saîd: “Bir gece Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) uyandığında bir farenin lamba fitilini alıp yangına sebebiyet vermek üzere

olduğunu gördü. Bunun üzerine kalkıp onu öldürdü ve ihramlı olana da olmayana da onu öldürmeyi helal kıldı” demiştir.

Ebû Dâvud’un *Sünen*’de bildirdiğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: “Bir fare lamba fitilini aldı ve çekip götürdü. Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) üzerinde oturduğu minderin üzerine bıraktı ve minderden dirhem kadarlık bir yeri yaktı.”

Hâkim bunu rivayet ederken Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem): “*Lambalarınızı söndürün. Zira şeytan, fare gibi bir hayvana böylesi bir şeyi yaptırır ve evleriniz yaktırır*” buyurduğunu ekler ve hadisin isnâdının sahih olduğunu söyler.

Hayvanlar içinde fareden daha zararlısı yoktur. Yaş kuru, değerli değersiz ne varsa zarar verip telef eder.

Öldürülmesinde sakınca görülmeyen bir diğer hayvan saldırgan köpektir. Saldırgan olmayan köpeğin durumu konusunda ihtilaf edilmiştir. Kâdı Hüseyin ve Mârûdî bu tür köpeklerin öldürülmesini haram görmüşlerdir. Şâfiî’nin *el-Ümm* eserinde öldürülmelerinin caiz olduğu zikredilir.

Nevevî’den bu konuda farklı görüşler gelmiştir. *Şerhu’l-Mühezzeb*’de alışveriş konusu içinde: “Saldırgan olmayan köpeklerin öldürülmesinin caiz olmadığı konusunda hocalarımız arasında herhangi bir ihtilaf yoktur” demiştir. Teyemmüm konusu içinde bu konuda kesin bir hükmün bulunmadığını söylemiştir. Hac konusu içinde de öldürülmesinin tenzihen mekruh olduğunu dile getirmiştir.

Serkastî de *Ğarîb*’de: “Kelbu’l-âkir ifadesi saldırgan her bir şey için kullanılır. Saldırgan hırsıza bile kelbu’l-âkir denilir. Bazıları bundan kastın kurt olduğunu söylemiştir” demiştir.

Serkastî’nin dediğine göre Ebû Hureyre’den gelen bir rivayette bundan kastın aslan olduğu zikredilmiştir. Hadiste her ne kadar beş hayvan zikredilmişse de zararı olan diğer hayvanlar da aynı hükmün içindedir. Müslim bu yönde bir hadisi Âişe’den naklederken akrebe yer vermeden sadece dört hayvanı zikreder. Ebû Avâne, *Müstahrec*’te bunu rivayet ederken yılanı ekler ve hayvan sayısını altıya çıkarır. İbn Huzeyme bunu Ebû Hureyre’den rivayet ederken kurt ve panteri de ekleyip hayvan sayısını yedi olarak zikreder. Ancak İbn Huzeyme kurt ve panterin ravi tarafından kelbu’l-âkir ifadesine yapılan bir açıklama olduğunu da belirtmiştir.

Hadisten pars, atmaca, aslan, şahin, kartal, eşek arısı, pire, tahtakurusu, sivrisinek gibi zararlı hayvanların da öldürülmesinin caiz olduğunu çıkarıyoruz.

Başlık hadisinde tâbînin tâbîiden, sahabinin sahabiden ve erkek kardeşin kızkardeşinden rivayeti vardır.

۱۸۳۰ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ بْنُ غِيَاثٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي
إِبْرَاهِيمُ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي غَارِ
بِمَنَى ، إِذْ نَزَلَ عَلَيْهِ ﴿وَالْمُرْسَلَاتِ﴾ وَإِنَّهُ لَيَسْتُلُوهَا ، وَإِنِّي لَأَتَلَقَّهَا مِنْ فِيهِ ، وَإِنَّ فَاهُ لَرَطْبٌ
بِهَا ، إِذْ وَثَبْتُ عَلَيْنَا حَيَّةٌ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « أَقْتُلُوهَا » فَأَبْتَدَرْنَاَهَا ، فَذَهَبَتْ ، فَقَالَ النَّبِيُّ
ﷺ « وَقِيَتْ شَرَّكُمْ كَمَا وَقِيَتْ شَرَّهَا » أطرافه ۳۳۱۷ ، ۴۹۳۰ ، ۴۹۳۱ ، ۴۹۳۴ -

تحفة ۹۱۶۳

1830- “Amr b. Hafs – Ğiyâs – Ğiyâs’ın babası – A’mes – İbrâhim – Esved” isnâdıyla Abdullah (b. Mes’ûd) şöyle demiştir: Mina’daki mağarada bulunduğumuz sırada Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) Mürselât Sûresi nazil oldu. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu sûreyi okuyor, ben de onu bizzat ağzından öğreniyordum. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu sûreyi okurken bir yılan bize saldırdı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Onu öldürün!” buyurdu. Yılana saldırdık, ama kaçtı. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Yılan sizin şerrinizden kurtulurken, siz de onun şerrinden kurtuldunuz” buyurdu.¹

Ğiyâs’ın babası, Hafs’tır.

A’mes, Süleymân b. Mihrân’dır.

İbrâhim, İbrâhim b. Yezîd en-Neha’îdir.

Esved, Esved b. Yezîd en-Neha’îdir.

Abdullah, Abdullah b. Mes’ûd’dur.

İsmâîlî’nin de “İbn Numeyr – Hafs b. Ğiyâs” kanalıyla İbn Mes’ûd’dan bildirdiğine göre Arafat vakfesi gecesinde Minâ’daki bir mağarada Resûlullah

¹ Hadis ayrıca 3317, 4930, 4931 ve 4934’te geçmektedir.

(sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikteydiler. O sırada Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) Mürselât Suresi nazil olmaya başladı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu sûreyi okuyor, Abdullah da sûreyi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bizzat kendisinden öğreniyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) nazil olan bu sûreyi henüz yeni okumuşken karşılına bir yılan çıkıp onlara saldırdı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) öldürülmesini emredince oradakiler yılanı doğru koştu, ancak yılan kaçıp gitti.

Müslim ve İbn Huzeyme ise bunu: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Minâ'da ihramlı birine bir yılanı öldürmesini emretti” lafzıyla rivayet etmişlerdir. Yılan ellerinden kaçıp kurtulunca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Yılan sizin şerrinizden kurtulurken, siz de onun şerrinden kurtuldunuz*” buyurdu.

Buhârî hadisi ayrıca *Tefsîr* konusu içinde tahrir etmiştir. Müslim¹ ve Nesâî de tahrir etmişlerdir.

۱۸۳۱ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ

عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لِلْوَرَعِ « فَوَيْسِقُ »

وَلَمْ أَسْمَعْهُ أَمَرَ بِقَتْلِهِ . طَرَفَهُ ۳۳۰۶ - تحفة ۱۶۵۹۸

1831- “İsmâil – Mâlik – İbn Şihâb – Urve b. ez-Zübeyr” isnâdıyla Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) zevcesi Âişe şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) keler için “*Zararlıdır*” buyurdu, ancak öldürülmesini emrettiğini işitmiş değilim.²

İsmâil, İsmâil b. Ebî Uveys'tir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zührî'dir.

Urve, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm'dır.

Âişe'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kelerin zararlı bir hayvan olduğunu söylemiştir. Ancak onun öldürülmesini emrettiğini işitmemiştir. Kelerin zararlı hayvanlardan olduğunun söylenmesi onun

¹ Müslim 2234

² Hadis ayrıca 306'da geçmektedir. Müslim 2239

öldürülmesinin mubah olduğu anlamına gelmektedir. Âişe her ne kadar kelerin öldürülmesi emrini işitmemişse de başkaları bu emri Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) işitmiştir.

Buhârî, Müslim, Nesâî ve İbn Mâce'nin bildirdiğine göre Ümmü Şerîk kelerlerin öldürülmesi konusunu Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) sormuş, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) onları öldürebileceğini söylemiştir.

Yine Buhârî ve Müslim'de geçtiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kelerin öldürülmesini emretmiş ve onu zararlı bir hayvan olarak nitelemiştir.

Müslim'in de Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Keleri ilk vuruşta öldüren kişiye şu kadar iyilik sevabı vardır. İkinci vuruşta öldüren kişi için de diğerinden daha az olacak şekilde şu kadar iyilik sevabı vardır."*

Taberânî'nin de İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kâbe'nin içinde de olsa keleri öldürün"* buyurmuştur. Ancak isnâdında zayıf biri olan Ömer b. Kays el-Mekkî bulunmaktadır.

Söylendiğine göre keler kışın bir şey yemeden yuvasında dört ay boyunca kalabilir. İçinde zafirân kokusu bulunan bir eve de girmez.

Buhârî, İbn Mes'ûd'un hadisinden Minâ'nın Harem bölgesinden olduğunun anlaşıldığını söylemiştir. Buna rağmen bölge içindeki bir mağarada kendilerine saldıran bir yılanı öldürmekte sakınca görmemişlerdir.

٨ - بَابُ لَا يُعْضَدُ شَجَرُ الْحَرَمِ

8- HAREM'İN AĞAÇLARI KESİLMEZ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ « لَا يُعْضَدُ شَوْكُهُ »

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Dikenleri koparılmaz"* buyurmuştur.

Başlık, Mekke'nin ağaçlarının kesilemeyeceğiyle ilgilidir. Buhârî'nin bir sonraki başlıkta mevsûl olarak naklettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'nin dikenlerinin koparılamayacağını söylemiştir.

١٨٣٢ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ
الْعَدَوِيِّ أَنَّهُ قَالَ لِعَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ ، وَهُوَ يَبْعَثُ الْبُعُوثَ إِلَى مَكَّةَ أَتَدْنُ لِي أَيْهَا الْأَمِيرُ أُحَدِّثُكَ
قَوْلًا قَامَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِلْغَدِ مِنْ يَوْمِ الْفَتْحِ ، فَسَمِعْتُهُ أُذْنَايَ ، وَوَعَاهُ قَلْبِي ، وَأَبْصَرْتُهُ
عَيْنَايَ حِينَ تَكَلَّمَ بِهِ ، إِنَّهُ حَمِدَ اللَّهَ ، وَأَثْنَى عَلَيْهِ ، ثُمَّ قَالَ « إِنَّ مَكَّةَ حَرَّمَهَا اللَّهُ وَلَمْ يُحَرِّمْهَا
النَّاسُ ، فَلَا يَحِلُّ لِأَمْرِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يَسْفِكَ بِهَا دَمًا وَلَا يَعْصِدَ بِهَا شَجَرَةً ،
فَإِنْ أَحَدٌ تَرَخَّصَ لِقِتَالِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقُولُوا لَهُ إِنَّ اللَّهَ أَذِنَ لِرَسُولِهِ ﷺ وَلَمْ يَأْذَنْ لَكُمْ
، وَإِنَّا أَذِنَ لِي سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ ، وَقَدْ عَادَتْ حُرْمَتُهَا الْيَوْمَ كَحُرْمَتِهَا بِالْأَمْسِ ، وَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ
الْغَائِبَ » فَقِيلَ لِأَبِي شُرَيْحٍ مَا قَالَ لَكَ عَمْرُو قَالَ أَنَا أَعْلَمُ بِذَلِكَ مِنْكَ يَا أَبَا شُرَيْحٍ ، إِنَّ
الْحَرَّمَ لَا يُعِيدُ عَاصِيًا ، وَلَا فَارًّا بِدَمٍ ، وَلَا فَارًّا بِخَرْبَةٍ ، خَرْبَةُ بَلِيَّةٍ طَرَفَاهُ ١٠٤ ، ٤٢٩٥ -

تحفة ١٢٠٥٧

1832- "Kuteybe – Leys" isnâdıyla Saîd b. Ebî Saîd el-Makburî şöyle demiştir: Ebû Şurayh el-Adevî, Mekke'ye ordular sevkettiği sırada Amr b. Saîd'e şöyle dedi: "Ey vali! Bana izin ver de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'nin fethinin ikinci gününde yaptığı konuşmayı sana bildireyim. O konuşmayı kulaklarım işitti, kalbim iyice belledi ve konuşurken gözlerim onu bizzat gördü. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Yüce Allah'a hamdu senâ edip: «Mekke'yi insanlar değil Yüce Allah haram kılmıştır. Bundan dolayı Allah'a ve ahiret gününe iman eden kişinin burada kan dökmesi, ağaç kesmesi helal değildir. Kendi savaşı için Resûlullah'ın burada savaşmasını gerekçe olarak göstereceklere: "Yüce Allah, Resûlüne izin verdi, ancak size izin vermedi" deyin. Bana da günün belli bir bölümü için izin verdi, sonra da haramlığı geri döndü. Bundan dolayı dün nasıl haram ise bugün de artık öyle haramdır. Burada hazır bulunanlar bunları hazır bulunmayanlara tebliğ etsin» buyurdu."

Ebû Şurayh'a: "Amr sana ne karşılık verdi?" diye sorulunca, Ebû Şurayh şöyle dedi: "Amr bana: «Ey Ebû Şurayh! Ben bunu senden daha

iyi biliyorum! Ancak Mekke hiçbir asiye, boynunda kan borcu olan bir kaçağı ve firarda olan bir hırsız barındırmaz» karşılığını verdi.

Metinde geçen “hurbe” ifadesi “beliyye” anlamındadır.¹

Kuteybe, Kuteybe b. Saîd’dır.

Leys, Leys b. Sa’d’dır.

Ebû Şurayh, Huveylid el-Adevî’dir. Bazıları isminin Amr b. Hâlid olduğunu, bazıları da Ka’b b. Amr el-Huzâî olduğunu söylemiştir. Adiy oğullarından biri değildir. Adiy b. Ka’b oğullarının müttefiklerinden olması muhtemeldir. Bazıları Huzâa kabilesinden Adiy oğulları isminde bir aile olduğunu ve onlara nisbet edildiğini söylemiştir.

Amr, Amr b. Saîd b. el-Âs b. Saîd b. el-Âs b. Umeyye’dir. Yezîd’in Medine valiliği zamanında minbere çıkıp Hz. Ali’ye ağır sözler etmiş ve yüz felcine maruz kalmıştı. Bundan dolayı *Eşdak* ismiyle de anılmıştır. Taberî’nin bildirdiğine göre Yezîd hicri 60 yılında hilafete geçtiğinde Amr b. Saîd’i Medine’ye vali olarak göndermiştir.

Abdullah b. ez-Zübeyr, Yezîd’e halife olarak biat etmekten geri durup Mekke’de ikamet edince Yezîd, Amr’a bir mektup yazarak üzerine ordu göndermesini istedi. Saîd b. Amr da bir ordu hazırladı ve başına komutan olarak Abdullah’ın kardeşi Amr b. ez-Zübeyr’i koydu. Zira Amr b. ez-Zübeyr ile Abdullah b. ez-Zübeyr arasında düşmanlık vardı.

Amr b. Saîd bu hazırlıklar içindeyken Ebû Şurayh yanına geldi ve bu yaptığından onu alıkoymak istedi. Mekke’nin fethinin ikinci gününde Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) ağzından bizzat işittiği ve aklında tuttuğu bir sözü aktarmak üzere kendisinden izin istedi.

Ebû Şurayh’ın anlatımına göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu konuşmasına başlamadan önce Allah’a hamdu senâ etti. Sonra Mekke’yi insanların değil Yüce Allah’ın Harem bölge kıldığını dile getirdi. Zira bazı bölgelerin insanlar tarafından haram veya helal bölge kılındığı yönünde Cahiliye insanların itikadı vardı.

Müslim’de Câbir tarafından gelen rivayette Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem): “İbrâhîm peygamber Mekke’ye haram kıldı, ben de Medine’yi haram kılıyorum”

¹ Hadis ayrıca 104 ve 4295’te geçmektedir. Müslim 1354

buyurduğu zikredilir. Mekke'yi Yüce Allah'ın haram bölge kılması ile Hz. İbrâhîm tarafından haram bölge kılındığının söylenmesi arasında herhangi bir çelişki yoktur. Zira Mekke'nin haram bölge kılınmasının Hz. İbrâhîm'e nisbet edilmesi bu yönde Yüce Allah'ın emir ve takdirini tebliğ etmesinden dolayıdır. Bu yönde bütün hükümlerin kaynağı Yüce Allah'tır. Peygamberlere düşen de onları tebliğ etmektir. Bölgenin haram bölge kılınması hüküm koyucu olarak Yüce Allah'a nisbet edilebileceği gibi bu hükmü insanlara ilan ve tebliğ eden peygamberlere de nisbet edilebilir. Belki de Yüce Allah Tufan zamanında Kâbe'yi göğe yükseltince bölgenin bu haramlığı çiğnenmiş ve bu haramlık sonradan unutulmuştur. Daha sonraları Hz. İbrâhim, Kâbe'nin temellerini tekrardan atıp insanları hacca davet etmiş ve haram bölgenin sınırlarını önceden olduğu gibi tekrardan belirlemiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu haramlığa dayanarak Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir kişiye Mekke'de kan dökmenin ve Mekke'nin ağaçlarını kesmenin helal olmayacağını bildirmiştir. Burada ağacı kesme ile kökünden koparma arasında bir fark yoktur. Diğer Harem bölgeleri için de Mekke'ye kıyas edilerek aynı hükümler geçerlidir.

Yüce Allah, Mekke'nin fethi sırasında Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) günün belli bir zamanında savaşma izni vermişti. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), ileriki zamanlarda bazılarının kendisine verilen bu izne dayanarak Mekke'de savaşmaya niyet edebileceğine dikkat çekmiş, kendisine verilen iznin günün sınırlı bir zamanına has olduğunu dile getirmiş, sonrasında ise bölgenin haramlığının eskisi gibi olduğunu ve bunun kıyamet gününe dek böyle kalacağını bildirerek böylesi bir şeye kalkışanlara karşı çıkılmasını söylemiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sözlerini bitirdikten sonra orada hazır bulunanların bu konuşmayı orada bulunmayanlara iletmesini de istemiştir.

Ebû Şurayh bu olayı aktardıktan sonra orada bulunanlar, bu sözlerine karşılık Amr'ın kendisine ne cevap verdiğini sordular. Ebû Şurayh'ın anlatımına göre Amr onu dinledikten sonra bunları ondan daha iyi bildiğini söyledi. Duyduklarının doğru olduğunu, ancak bu sözlerden kastı iyi anlamadığını dile getirdi. Amr öncelikle Harem bölgesinin asi olan hiçbir kişiyi himaye etmeyeceğini dile getirdi. Amr'a göre Yezîd'in emirlerine uymayarak Abdullah b. ez-Zübeyr asi biri olmuştu. Zira Amr, halife olarak Yezîd'e itaat etmeyi Müslümanlara vacip görüyordu. Abdullah b. ez-Zübeyr, Yezîd'e biat etmeyerek kaçtı ve Harem'e sığındı. Amr devamında Harem bölgesinin

boynunda kan borcu olan kişileri de barındırmayacağını söyledi. Aynı şekilde kaçak olan bir hırsız da barındırmayacağını dile getirerek hilafet iddiası ile Abdullah'ın hırsız olduğu imasında bulunmuştur. Amr b. Saîd'in bu sözleri hucet olacak sözler değildir.

Ahmed ise bunu rivayet ederken hadisin sonunda Ebû Şurayh'ın Amr'a: "O konuşmada ben hazır bulundum, sen ise yoktun. Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) sözlerini orada hazır bulunmayanlara iletmemizi emretti. Ben de sözlerini sana ulaştırdım" dediğini zikreder. Buradan da anlıyoruz ki Amr, Ebû Şurayh'ın uyarılarını kabul etmiş değildir. Bu durumda İbn Battâl'ın, Amr'ın cevabı karşısında Ebû Şurayh'ın suskun kalmasını onu onaylamasına yordduğu görüşü de boşa çıkmış olmaktadır. Oysa Ebû Şurayh, gücü ve otoritesi karşısında bir şey yapamayacağını bildiği için Amr ile münakaşaya girmemiş, susmuştur.

۹ - بَابُ لَا يُنْفَرُ صَيْدُ الْحَرَمِ

9- HAREM'İN AV HAYVANI ÜRKÜTÜLMEZ

Harem'de olan bir hayvan ürkütülüp yerinden edilemez. Bunu yapan kişi hayvanın telefine sebep olsa da, olmasa da günaha bulaşmış demektir. Şayet hayvan ürkütülmesi anında ölürse ürküten kişi kefareтини öder, aksi takdirde ödemez.

۱۸۳۳ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ مَكَّةَ ، فَلَمْ يَحِلْ لِأَحَدٍ قَبْلِي ، وَلَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ بَعْدِي ، وَإِنَّمَا أُحِلَّتْ لِي سَاعَةٌ مِنْ نَهَارٍ ، لَا يَخْتَلِي خَلَاَهَا ، وَلَا يُعْصَدُ شَجَرُهَا ، وَلَا يُنْفَرُ صَيْدُهَا ، وَلَا تُلْقَطُ لُقَطَتُهَا إِلَّا لِعَرَفٍ » وَقَالَ الْعَبَّاسُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا الْإِذْخَرَ لِصَاعَتِنَا وَقُبُورِنَا . فَقَالَ « إِلَّا الْإِذْخَرَ » . وَعَنْ خَالِدٍ عَنْ عِكْرِمَةَ قَالَ هَلْ تَذَرِي مَا لَا يُنْفَرُ صَيْدُهَا هُوَ أَنْ يُنَحِّيَهُ مِنَ الظِّلِّ ، يَنْزِلُ مَكَانَهُ أَطْرَافُهُ ۱۳۴۹ ، ۱۵۸۷ ، ۱۸۳۴ ،

۲۰۹۰ ، ۲۴۳۳ ، ۲۷۸۳ ، ۲۸۲۵ ، ۳۰۷۷ ، ۳۱۸۹ ، ۴۳۱۳ - تحفة ۶۰۶۱

1833- "Muhammed b. el-Müsennâ – Abdulvehhâb – Hâlid – İkrime" isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Yüce

Allah, Mekke'yi haram kılmıştır. Benden önce hiç kimseye helal olmadığı gibi benden sonra da hiç kimse için helal olmayacaktır. Bana da günün bir vaktinde helal kılınmıştır. Bundan dolayı bölgenin yaş otu koparılmaz, ağacı kesilmez, av hayvanları ürkütülmez ve sahibini bulmak için olmadıktan sonra yitiği de alınmaz” buyurdu. Abbâs: “Ey Allah'ın Resûlü! Kuyumcularımız ve mezarlarımız için ızhır otu yasak dışında kalsın” deyince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Izhır otu bunun dışındadır*” buyurdu.

Hâlid'in de İkrime'den bildirdiğine göre İkrime, Hâlid'e: “Haremin av hayvanının ürkütülmemesinden kasıt nedir biliyor musun? Bulunduğu gölgeye yerleşmek için hayvanı yerinden etmemektir” demiştir.¹

Muhammed, Muhammed b. el-Müsennâ ez-Zemin'dir.

Abdulvehhâb, Abdulvehhâb es-Sekafî'dir.

Hâlid, Hâlid el-Hazzâ'dır.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre Yüce Allah Mekke'yi, gökleri ve yeri yarattığından beri haram bölge kılmıştır. Kendisinden önce savaş için hiç kimseye helal kılınmadığı gibi kendisinden sonra da hiç kimseye helal olmayacaktır. Mekke'nin fethi sırasında günün belli bir vaktinde savaş için Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) helal kılınmış, fetih sonrası eski haramlık devam etmiştir. Bundan dolayı bölgenin yaş otu koparılamaz. Kuru otu ise kesilir, ancak koparılamaz. Koparıldığı zaman bir daha çıkmayacağı için tazmin edilir. Yaş otun kesilmesi halinde ise genelde yeniden bittiği için tazmin edilmesi gerekmez. Ancak kesilip yeniden bitmezse tazmin edilmesi gerekir.

Şâfiî'nin *el-Ümm*'de belirttiğine göre deve, sığır ve koyunlar Harem bölgesinin otu ve ağacından otlatılabilir. Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında bu hayvanlar kurban kesilmek üzere getirilirdi ve Harem bölgesinde bunların ağızları bağlanmazdı.

Buhârî ve Müslim'in bildirdiğine göre de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Minâ'da Müslümanlara namaz kıldırırken İbn Abbâs dışı eşek üzerinde

¹ Hadis ayrıca 1349, 1587, 1834, 2090, 2433, 2783, 2825, 3077, 3189 ve 4313'te geçmektedir. Müslim 1353

gelmiş, eşeğini yayılması için bırakıp namaz için safa girmiştir. Minâ da Harem bölgesi içindedir.

Aynı şekilde Harem bölgesinin otu, hayvanlara yedirmek veya tedavi amaçlı kesilebilir. Ancak bunda da ölçü ihtiyaç kadarıdır. Yem olarak satmak için kesilmesi ise caiz değildir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre Harem bölgesinin ağaçları kesilmez, av hayvanları da ürkütülmez. Bunlar kişiye ihramlı olsun veya olmasın helal değildir. Kişi Harem bölgesinde kasıtsız bir şekilde bir av hayvanını ürküttüğü zaman bu hayvanın telef olması durumunda sorumluluğu ona aittir. Örneğin kişi yanlışlıkla üzerine bassa ve öldürse veya kasıtsız bir şekilde ürküttüğü hayvan vahşi bir hayvan tarafından yakalansa veya ürküp kaçarken bir ağaca ya da kayaya çarpıp ölse bu hayvan ürküten kişinin sorumluluğunda olur. Kişinin bu yöndeki sorumluluğu da ürken hayvan sakinleşip durduğu zaman biter. Ürken hayvan doğal bir afet sebebiyle öldüğü zaman ürküten kişinin sorumluluğunda olmaz.

Aynı şekilde Harem bölgesinde yitik olan bir şey sadece sahibini aramak ve ona teslim etmek için olaksa alınabilir.

Abbâs b. Abdilmuttalib, ızhir otunun boyama işinde, ayrıca bu mezarların düzeltilmesi ve biriketler arasındaki boşlukların doldurulması işinde kullanıldığını dile getirip Harem bölgesindeki otlar içinde bu otun yasak dışında kalmasını isteyince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu otun yasak dışında kaldığını bildirmiştir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ızhir otunu yasak dışında bırakması ya Cebrâil tarafından Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) indirilen bir vahiyle ya da Yüce Allah'ın vasıtasız bir şekilde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kalbine bunu ilham etmesiyle gerçekleşmiştir.

İbnu'l-Mühelleb ise hadiste sözkonusu yasakların Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) tarafından konulduğunu söylemiştir. Zira bu yasaklar bizzat Yüce Allah tarafından konulsaydı ızhir otu sonradan bu yasağın dışında tutulmazdı. Oysa her konuda helal ile haramlar hakikatte Allah tarafından belirlenip konulur, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ise bunları dile getirip insanlara açıklar. Âyetle de belirtildiği gibi Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kendi hevasından konuşmaz. Bu bakımdan yasağın Yüce Allah'a nisbet edilmesi ile Resûlullah'a (sallallahu aleyhi

vesellem) nisbet edilmesi arasında bir fark yoktur. Yasaklama hüküm olarak Yüce Allah'a aitken, bunun tebliğ edilmesi Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) aittir.

Hâlid el-Hazzâ'ya bunu naklettikten sonra İkrime ona Mekke'de av hayvanlarını ürkütmeden kastın ne olduğunu bilip bilmediğini sordu. Bunu ona açıklarken de hayvanın bulunduğu gölgeye yerleşmek için onu yerinden etmek olduğunu söylemiştir. Burada yasak en hafifiyle zikredilerek öldürme ve telef etme gibi daha üstü ve ağır olanının haramlığının öncelikli olduğu bildirilmiştir.

Bu bakımdan Harem bölgesi içinde yabani sığır, tavuk, güvercin, yabani eşek, ehli eşek, dağ keçisi, ceylan gibi eti yenen ehli veya yabani hayvanların avlanması veya itlaf edilmesi haramdır ve: **“Sizden bile bile onu öldürene...”**¹ âyeti gereğince kefarete gerektirmektedir.

Bu konuda ölüme ve itlafa sebep olma da onu yapmak gibidir. Kişi ihramlı iken veya Harem bölgesindeyken bir tuzak kursa, bu tuzağa düşüp ölen veya telef olan hayvanlar için kefarete gerekir. Ancak ihramlı değilken tuzağı kurup sonradan ihrama girse bu tuzağın sebep olduğu ölümlerden sorumlu değildir. Aynı şekilde söz konusu hayvanların sütü, kılı, tüyü gibi bir bölümüne de zarar vermek aynı hükümdedir. Bunlara zarar vermek hayvanı ürkütmekten daha ağırdır.

Hayvanların kollarını ve tüylerini kesmek Harem bölgesinin ağaçlarının yapraklarını dökmek gibi değildir. Zira kıl ve tüyler hayvanı yazın sıcaklarından kışın da soğuklarından korur. Bu açıdan Harem bölgesindeki ağaç yapraklarını koparmak haram değildir. Fakat bu yaprakları koparmak av hayvanlarının sütüne zarar verecekse kişi bu zarardan sorumlu tutulur.

Şâfiî'ye ihramlı kişinin ceylan sütü sağması konusu sorulunca: “Sütlü ceylan ile sütsüz ceylana bir değer biçilir ve onu sağan kişi aradaki farkı sadaka olarak verir” demiştir.

Sadece denizde yaşayan hayvanları avlamanın ise bir sakıncası olmaz. Deniz Harem bölgesi içinde olsa dahi hüküm aynıdır. Hem denizde, hem de karada yaşayan hayvanlar ise kara hayvanları sınıfından sayılır ve ihramlı olan kişi bunları avlayamaz.

¹ Mâide Sur. 95

Panter, kartal, tahtakurusu, pire gibi eti yenmeyen zararlı havanları Harem bölgesi içinde öldürmek ihramlı olan kişiye de olmayan kişiye de müstehaptır. İhramlı kişinin üzerindeki bitleri ayıklayıp temizlemesi mekruh değildir.

Pars, atmaca, doğan gibi hem zararı, hem de yararı dokunan hayvanlara gelince bunlar eğitilip av işinde de kullanıldığı için öldürülmeleri müstehab değildir. Ancak insanlara ve hayvanlara zarar verdiği için de öldürülmeleri mekruh görülmemiştir.

Denizanası, pelikan, bok böceği, osurgan böceği gibi faydası da zararı da olmayan havanları öldürmek ise mektuhtur. Aynı şekilde karınca, arı, hüdhüd, kırlangıç, kerkenez, deve kuşu ve dağ tavuğu gibi hayvanları öldürmek de mekruhtur.

١٠ - بَابُ لَا يَحِلُّ الْقِتَالُ مَكَّةَ

10- MEKKE'DE SAVAŞ HELAL DEĞİLDİR

وَقَالَ أَبُو شُرَيْحٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ « لَا يَسْفِكُ بِهَا دَمًا »

Ebü Şurayh'ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Bölgede kan dökülmez” buyurmuştur.

١٨٣٤ - حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « لَا هِجْرَةَ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ ، وَإِذَا اسْتَنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا ، فَإِنَّ هَذَا بَلَدٌ حَرَّمَ اللَّهُ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ ، وَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ، وَإِنَّهُ لَمْ يَحِلَّ الْقِتَالُ فِيهِ لِأَحَدٍ قَبْلِي ، وَلَمْ يَحِلَّ لِي إِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ ، فَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ، لَا يُعْصَدُ شَوْكُهُ ، وَلَا يُنْفَرُ صَيْدُهُ ، وَلَا يَلْتَقِطُ لُقَطَتُهُ إِلَّا مَنْ عَرَفَهَا ، وَلَا يُخْتَلَى خِلَاهَا » قَالَ الْعَبَّاسُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا الْإِذْخَرَ ، فَإِنَّهُ لَقَيْنِهِمْ وَلَيُّوْتِهِمْ قَالَ قَالَ « إِلَّا الْإِذْخَرَ » أطرافه ١٣٤٩ ، ١٥٨٧ ،

١٨٣٣ ، ٢٠٩٠ ، ٢٤٣٣ ، ٢٧٨٣ ، ٢٨٢٥ ، ٣٠٧٧ ، ٣١٨٩ ، ٤٣١٣ - تحفة ٥٧٤٨

1834- “Osmân b. Ebî Şeybe — Cerîr — Mansûr — Mücâhid — Tâvus” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke’yi fethettiği gün: *“Artık hicret yoktur, cihad ve niyet vardır. Cihada çağrıldığınız zaman katılın. Yüce Allah gökleri ve yeri yarattığından beri bu beldeyi haram kılmıştır. Kıyamet gününe kadar da Allah’ın haram kılmasıyla haram belde olarak kalacaktır. Bu beldede savaş benden önce kimseye helal olmadı. Bana da sadece günün bir vaktinde helal kılındı. Allah’ın haram kılmasıyla da kıyamet gününe kadar haram belde olarak kalacaktır. Bundan dolayı diken koparılmaz, av hayvanı ürkütülmez, sahibini bulmak için olmadıktan sonra yitiği alınmaz ve yeşil otları da koparılmaz”* buyurdu.

Abbâs: “Ey Allah’ın Resûlü! Demircileri ve evleri için lazım olan ızhır otu yasak dışında kalsın” deyince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“Izhır otu bunun dışındadır”* buyurdu.¹

Osmân, Osmân b. Muhammed b. İbrâhim b. Osmân el-Absî el-Kûfî’dir. Kardeşi Ebû Bekr b. Ebî Şeybe’den üç yaş büyüktür.

Cerîr, Cerîr b. Abdilhamîd’dir.

Mansûr, Mansûr b. el-Mu’temir’dir.

Mücâhid, müfessir Mücâhid b. Cebr’dir.

İbn Hacer’in dediğine göre Mansûr b. el-Mu’temir hadisi bu şekilde mevsûl olarak rivayet etmiştir. A’miş ise ona muhalefet etmiş ve hadisi Mücâhid kanalıyla Resûlullah’tan (sallallahu aleyhi vesellem) mürsel olarak nakletmiştir. Mürsel olan hadisi Saîd b. Mansûr, Ebû Muâviye kanalıyla Mücâhid’den nakletmiştir. Aynı şekilde Süfyân kanalıyla Dâvud b. Sâbûr’dan mürsel olarak nakletmiştir. Mansûr güvenilir biridir, bundan dolayı hadis mevsûl hükmündedir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), hicri sekizinci yılda gerçekleşen Mekke’nin fethi gününde bir konuşma yaptı. Konuşmasında bildirdiklerine göre Mekke’nin fethedilmesiyle artık Mekke’den Medine’ye farz olan hicret ortadan kalkmıştır. Zira artık Mekke de İslam diyarı olmuştur. Buhârî bunu Cihâd konusu içinde naklederken: *“Ancak Daru’l-harb diyarından Daru’l-*

¹ Hadis ayrıca 1349, 1587, 1833, 2090, 2433, 2783, 2825, 3077, 3189 ve 4313’te geçmektedir. Müslim 1353

İslâm diyarına hicret kıyamet gününe dek baki kalacaktır” eklemesini yapmıştır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hicret yerine kafirlere karşı cihadın ve hayırlı işlerde halis niyetin olduğunu dile getirmiştir. Kişi söz konusu cihadı yaparak ve hayırlı işlerde halis bir niyete sahip olarak, Allah'ın sözünü hakim kılmak ve Müslümanların sayısını arttırmak için yapacağı farz olan hicretle elde edeceği sevap ve faziletin aynısını elde edecektir.

Ebû Abdillah el-Ebbî şöyle der: Fıkıh usulünde, “*Artık hicret yoktur, cihad ve niyet vardır*” sözündeki terkibe benzer terkipler konusunda ihtilaf edilmiştir. Bu cümlede nefyedilen şey amellerin hakikati midir yoksa hükümleri midir? Şayet bu amellerin hükmü yani farziyeti nefyedilmişse bu durumda cihad farz-ı ayn olmaktadır. Zira nefyedilen hicret farz-ı ayn olan hicrettir. Bunun karşılığında emredilen cihad da farz-ı ayn olacaktır. Nefyedilen şey bu amellerin hakikati ise bu durumda Mekke'nin fethinden sonra yapılan hicretler gerçek anlamda hicret değildir. Hicret yerine emredilen cihad da farz-ı ayn veya farz-ı kifaye olan cihaddan daha genel mânâdadır. Bugün cihad, farz-ı kifayedir. Ancak Müslümanların imamı belirli bir gruba cihadı emrettiği zaman bu durumda cihad onlara farz-ı ayn olacaktır.

Tîbî ise *Şerhu'l-Mişkât*'ta bu konuda şöyle der: “Hicret ya kafirlerden kaçmak ve Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yardım etmek için farklı bir beldeden Medine'ye yapılır ya da Allah yolunda cihad için yapılır ya da ilim tahsil etmek gibi faziletli başka amaçlar için yapılır. Kafirlerden kaçmak ve Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yardım etmek için farklı beldelerden Medine'ye hicret bitmiş diğer hicretler ise baki kalmıştır. Bundan dolayı baki kalan hicretleri değerlendirmek ve onlardan uzak durmamak gerekmektedir.”

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Müslümanların imamı cihad çağrısı yaptığı zaman bu çağrıya icabet edip cihada çıkılması gerektiğini bildirmiştir.

Devamında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Mekke'nin Yüce Allah tarafından yerlerin göklerin yaratılmasıyla birlikte haram bölge kılındığını dile getirmiştir. Bu haramlık daha önceki ümmetlerde olduğu gibi daha sonra gelen ümmetler için de geçerli olacak ve kıyamete dek sürecektir. Mekke'yi haram kılan insanlar değil, Yüce Allah'ın bizzat kendisidir. Tufan ile birlikte

Kâbe semaya yükseltilince Yüce Allah'ın emri gereğince Hz. İbrâhim Kâbe'yi tekrardan inşa etmiştir.

Bazıları ise Yüce Allah yerleri ve gökleri yarattığı zaman Levh-i Mahfuz'a: "İbrâhîm, Yüce Allah'ın emri ile Mekke'yi haram bölge kılacaktır" yazıldığını söylemiştir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirmesine göre Mekke'de savaş hiç kimseye helal değildir. Daha önce hiç kimseye helal kılınmadığı gibi Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanı ve sonrasında da kimseye helal değildir. Mekke fethi sırasında Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) günün belirli bir vaktinde savaş izni verilmiş, ardından bölgenin haramlığı eskiden olduğu gibi devam etmiştir. Ancak Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) bu yönde izin verilmesi Mekke'de savaştığı ve bölgeyi zorla ele geçirdiği anlamına gelmemektedir. Zira bir şeyin helal kılınması o şeyin yapılmasını gerektirmez ve yapıldığını da göstermez.

Nevevî'nin *Şerh Müslim*'de naklettiğine göre Mârûdî şöyle demiştir: "Harem'in özelliklerinden biri de bölge ahalisiyle savaşılmamasıdır. Bölge ahalisinin adil yöneticilere isyan etmesi durumunda fakihlerden bazıları onlarla savaşın haram olacağını, savaş yerine adil yöneticilere tekrar itaat edene kadar onlara baskı uygulanabileceğini söylemiştir. Cumhur ise isyanlarına karşılık, bu isyan sadece savaşla ortadan kaldırılacaksa onlarla savaşılabileceğini, zira bağilerle savaşın Allah'ın haklarından biri olduğunu, bu hakkın heba edilmemesi gerektiğini, özellikle Harem bölgesinde bu hakkı muhafaza etmenin diğer bölgelerden öncelikli olduğunu söylemiştir."

Nevevî bu konuda isabetli görüşün cumhurun görüşü olduğunu dile getirmiş ve Şâfiî'nin de *el-Ümm*'de bu görüşü delillendirdiğini belirtmiştir.

Kaffâl eş-Şâfi de *Şerhu't-Talhîs*'ta: "Mekke'de savaş hiçbir durumda caiz değildir. Kafirlerden bir grup oraya sığınıp mevzi alsa dahi bölge içinde onlarla savaşmamız caiz olmaz" demiş, ancak Nevevî bu görüşü hatalı bulmuştur.

Ceza olarak öldürme ve hadlerin uygulanması konusunda ise Şâfiî ve Mâlik, Harem bölgesinin hükmünün diğer bölgeler gibi olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre Harem bölgesi içinde hadler uygulanır ve kısas yapılır. Kişi cezaya sebep olan bir cürmü Harem bölgesi içinde işlemiş olsun ya da Harem bölgesi dışında işledikten sonra bu bölgeye sığınmış olsun fark

etmez. Zira kişi söz konusu cürmü işleyerek kendi haramlığını çiğnemiş sayılır ve Allah'ın ona verdiği güvence de ortadan kalkar.

Ebû Hanîfe ise Harem bölgesinde haddin uygulanması için cürmün Harem bölgesi içinde işlenmesi gerektiğini söyler. Kişi Harem bölgesi dışında bir cinayet işler de Harem bölgesine sığırsa cezası orada verilmez ve bölge dışına çıkmaya zorlanır. Şayet bölge dışına çıkarsa cezası verilir.

Bazıları ise İbn Hatal'ın bölgede öldürülmesine dayanarak Harem bölgesi içinde öldürme haddinin uygulanabileceğini söylemiştir. Ancak İbn Hatal'ın öldürülmesi bu konuda delil olamaz, zira bölgenin Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) helal kılındığı bir sırada gerçekleşmiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'nin Allah'ın emri ve takdiri ile haram kılındığını belirttikten sonra bölgedeki dikenlerin koparılmayacağını, av hayvanlarının ürkütülemeyeceğini, sahibini arayıp bulmak için olmadıktan sonra yitiğinin alınamayacağını ve yeşil otlarının da koparılamayacağını söylemiştir.

Zarar veren hayvanlara kıyasla böğürtlen diken gibi zararı dokunan ve eziyet veren bazı dikenlerin kesilip koparılmasında bir sakınca olmaz. Harem bölgesinin av hayvanları ürkütülmez. Ürkütüldüğü zaman o hayvan telef olsa da olmasa da kişi masiyet işlemiş olur.

Kişi Harem bölgede kayıp olan bir şeyi sadece sahibini arayıp bulmak ve ona teslim etmek üzere alabilir ve diğer bölgelerde olduğu gibi belli bir süre sonra o şeye asla sahip olamaz. Şâfiîlerin mezhebi böyledir. Mâlikî mezhebinin son âlimleri de bu görüştedir.

İmam Mâlik, Ebû Hanîfe ve Ahmed'in bu konudaki görüşü ise yitik konusunda Harem bölgesinin diğer bölgelerden farklı bir hususiyetinin olmadığıdır. Şâfiî mezhebinin görüşü ise daha isabetlidir. Zira hadiste hayvanlarının avlanmasının veya ağaçlarının kesilmesinin yasaklanması gibi Harem bölgesinin kendine has faziletleri dile getirilmiştir. Şayet Harem bölgesinin yitiği ile diğer bölgelerin yitiği arasında herhangi bir fark yoksa bunun hadiste dile getirilmesinin fazla bir anlamı olmayacaktır.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Harem bölgesine yönelik dile getirdiği diğer bir husus da yeşil otlarının koparılmamasıdır. Bu yönde gelen hadislerde yeşil ot ile kuru ot farklı lafızlarla zikredilmiştir. Hadiste söz konusu olan otlar da yeşil ve yaş otlardır.

Abbâs b. Abdilmuttalib, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) otların koparılmasına yönelik yasağını duyunca ızhır otunun bu yasağın dışında tutulmasını istedi. Zira demiciler ve diğer meslek sahipleri işlerini yapabilmek için ateşi kullanırken bu ota ihtiyaç duyuyordu. Aynı şekilde evlerin tavanlarını yaparken tahtaların üzerine bu otlar da döşeniyordu. Abbâs bunları gerekçe olarak göstererek bu otun yasak dışında tutulmasını talep edince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ızhır otunu bu yasağın dışında tutmuştur.

۱۱ - بَابُ الْحِجَامَةِ لِلْمُحْرِمِ

11- İHRAMLININ HACAMAT YAPMASI

وَكَوَىٰ ابْنُ عُمَرَ ابْنَهُ وَهُوَ مُحْرِمٌ وَيَتَدَاوَى مَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ طِبٌّ

İbn Ömer ihramlı olan oğlunu dağlamıştır. İhramlı olan kişi, içinde koku bulunmayan ilaçla tedavi olabilir.

Başlık, ihramda olan kişinin hacamat yaptırması, kan aldırmasıyla ilgilidir. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb oğlu Vâkid'i kendisinde bulunan satılcı hastalığından dolayı dağlamıştır. O sırada Vâkid ihramlı bir şekilde Mekke'ye gidiyordu.

Bunun başlıkla mutabakatına gelince dağlamanın da hacamat gibi bir tür tedavi yöntemi olmasıdır. Bu bakımdan ihramlı olan kişi içinde koku olmayan bir ilaçla tedavi olabilir.

۱۸۳۵ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ قَالَ عَمْرُو أَوَّلُ شَيْءٍ سَمِعْتُ عَطَاءً

يَقُولُ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - يَقُولُ احْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ مُحْرِمٌ

ثُمَّ سَمِعْتُهُ يَقُولُ حَدَّثَنِي طَاوُسٌ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ فَقُلْتُ لَعَلَّهُ سَمِعَهُ مِنْهُمَا أَطْرَافَهُ ۱۹۳۸ ،

، ۱۹۳۹ ، ۲۱۰۳ ، ۲۲۷۸ ، ۲۲۷۹ ، ۵۶۹۱ ، ۵۶۹۴ ، ۵۶۹۵ ، ۵۶۹۹ ، ۵۷۰۰ ،

۵۷۰۱ - تحفة ۵۷۳۹

1835- Ali b. Abdillâh'ın bildirdiğine göre Süfyân şöyle demiştir: Amr'ın ilk önce: "Atâ'dan işittiğime göre İbn Abbâs: «Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı iken hacamat yaptırdı» demiştir" dediğini işittim.

Süfyân der ki: Sonra Amr'ın bunu rivayet ederken: "Tâvus'un bana bildirdiğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir" dediğini işittim. Sanırım hadisi her ikisinden işitmiştir.¹

Ali, Ali b. Abdillâh el-Medînî'dir.

Süfyân, Süfyân b. Uyeyne'dir.

Amr, Amr b. Dînâr'dır.

Atâ, Atâ b. Ebî Rebâh'tır.

Abdullah b. Abbâs'ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı iken hacamat yaptırmıştır.

Ravi Amr, Atâ'nın bunu İbn Abbâs'tan ilk önce bu şekilde naklettiğini işittiğini dile getirmiştir.

Ravi Süfyân ise daha sonraları Amr'ın bunu naklederken Atâ kanalıyla değil de Tâvus kanalıyla İbn Abbâs'tan aktardığını, bunu her ikisinden, yani hem Atâ'dan hem de Tâvus'tan işitmiş olabileceğini dile getirmiştir.

Müslim ise bunu "Süfyân b. Uyeyne — Amr — Atâ ve Tâvus" kanalıyla İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Atâ'nın da Tâvus'tan herhangi bir rivayeti yoktur.

Buhârî bu hadisi ayrıca *Tıb* konusu içinde de tahrir etmiştir. Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî de tahrir etmiştir.

۱۸۳۶ - حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ أَبِي عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ ابْنِ بُحَيْنَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ اخْتَجَمَ النَّبِيُّ ﷺ وَهُوَ مُحْرِمٌ بِلَحْيٍ جَمَلٍ فِي وَسْطِ رَأْسِهِ . طرفه ٥٦٩٨ - تحفة ٩١٥٦

1836- "Hâlid b. Mahled — Süleymân b. Bilâl — Alkame b. Ebî Alkame — Abdurrahman el-A'rec" isnâdıyla İbn Buhayne şöyle demiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı iken Lahy-i Cemel denilen yerde başının ortasından hacamat yaptırdı."²

¹ Hadis ayrıca 1939, 2103, 2278, 2279, 5691, 5694, 5695, 5699, 5700 ve 5700'de geçmektedir. Müslim 1202

² Hadis ayrıca 5698'de geçmektedir. Müslim 1203

Hâlid, Hâlid b. Mahled el-Becelî'dir.

Süleymân, Süleymân b. Bilâl el-Kureşî et-Teymî'dir.

Alkame, Hz. Âişe'nin azatlısı Alkame b. Bilâl'dir. Ebû Câfer'in hilafetinin ilk yıllarında vefat etmiştir. Buhârî'de sadece bu hadisi vardır.

Abdurrahman, Abdurrahman b. Hürmüz'dür.

İbn Buhayne, Abdullah b. Mâlik'tir. Buhayne de annesidir.

İbn Buhayne'nin de bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Lahy-i Cemel denilen yerde ihramlı iken başının orta yerinden hacamat yaptırmıştır. Hâzimî ve başkalarının bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu Vedâ hacı sırasında yapmıştır. Lahy-i Cemel, Mekke ile Medine arasında bulunan ve Medine'ye daha yakın olan bir yerdir.

Hadisten ihramlı olan kişinin kıl kesmedikten sonra hacamat yaptırabileceğini çıkarıyoruz. Hacamat sırasında zaruri bir durum olmadıktan sonra kıllarını kesecekse hacamat yaptırması helal olmaz.

۱۲ - باب تزويج المَحْرَمِ

12- İHRAMLININ EVLENMESİ

۱۸۳۷ - حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ عَبْدُ الْقُدُّوسِ بْنُ الْحَجَّاجِ حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ حَدَّثَنِي عَطَاءٌ

بْنُ أَبِي رَبَاحٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَزَوَّجَ مَيْمُونَةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ

أطرافه ٤٢٥٨ ، ٤٢٥٩ ، ٥١١٤ - تحفة ٥٩٠٣

1837- "Ebu'l-Muğîre Abdulkuddûs b. el-Haccâc — Evzaî — Atâ b. Ebî Rebâh" isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı iken Meymûne ile evlendi."¹

Ebu'l-Muğîre, Abdulkuddûs b. el-Haccâc el-Hımsî'dir. Hicri 212 yılında vefat etmiştir.

Evzaî, Abdurrahman b. Amr'dır.

¹ Hadis ayrıca 4258, 4259 ve 5114'te geçmektedir. Müslim 1410

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı iken Meymûne ile evlenmiştir. Meymûne, Meymûne binti'l-Hâris el-Hilâliyye'dir. İbn Abbâs'tan gelen meşhur rivayete göre bu evlilik umre sırasında hicri yedinci yılda gerçekleşmiştir. Aynısı Âişe ve Ebû Hureyre'den de rivayet edilmiştir.

Ancak bizzat Meymûne'den gelen bir rivayette bu evliliği yaptığında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı olmadığı zikredilmiştir. Ebû Râfi'den de benzeri bir rivayet gelmiş ve bu olayda Meymûne'ye gönderilen elçinin kendisi olduğu zikredilmiştir. Meymûne ve Ebû Râfi'den gelen rivayet İbn Abbâs'tan gelen rivayete tercih edilir. Birincisi, olayla doğrudan veya dolaylı olarak ilgisi bulunan kişinin rivayeti olaya yabancı olan kişinin rivayetinden önceliklidir. İkincisi, Meymûne ile Ebû Râfi'nin rivayeti ihramdan bir süre öncesinden başlamak üzere evlenmeyi isbat etmekte iken İbn Abbâs ve diğerlerinden gelen rivayet bu süreçte evlenmeyi nefyetmektedir. Müsbet olan da menfi olana göre daha önceliklidir.

Hadiste Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı iken evlenmesi, Harem bölgesi içindeyken evlenmesi anlamına da gelebilir. Bu durumda nikah akdi umre bittikten sonra gerçekleşmiş olur. Cumhur ise Müslim'de gelen hadise dayanarak ihramlının evlenmesini veya başkalarını evlendirmesini caiz görmemiştir. Müslim'de gelen rivayete göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“İhramlı olan kişi evlenemez ve başkasını da evlendiremez”* buyurmuştur.

İbnu'l-Kattân'ın dediğine göre ihramlı kişinin evlenmesi ve evlendirmesi caiz olmadığı gibi ihramlı olmayan kölesine de evlenme izni veremez. İbn Merzubân'ın dediğine göre de bu görüş tenkide açıktır.

Dârimî de İbnu'l-Kattân'ın bu görüşünü naklettikten sonra şöyle demiştir: *“Benim yanımda kişinin ihramlı iken evlenmesinin caizliği muhtemeldir. İhramlı iken nikah akdi yapan kişi için de fidye yoktur. Bunu yapmak da «ihramda iken haram olan bir şeyi yapan kişi için fidye gerekir» hükmünden istisna edilebilir.”*

Bazıları Meymûne hadisine cevap verirken bu evliliğin nasıl ve ne zaman gerçekleştiği konusunda ihtilaf bulunduğunu, bu bakımdan delil olamayacağını söylemiştir. Bunun yanında kişiye özel bir uygulama olduğu için de genel için geçerli olamayacağı söylenmiştir.

Kufeli âlimler ise ihramlı olan kişinin evlenebileceğini, aynı şekilde kendisiyle ilişkiye girmek için cariyeye de satın alabileceğini söylemişlerdir. Ancak sünnete aykırı bir kıyas olduğu için bu görüşe itibar edilemeyeceği söylenerek itiraz edilmiştir.

۱۳ - بَابُ مَا يُنْهَى مِنَ الطَّيِّبِ لِلْمُحْرِمِ وَالْمُحْرِمَةِ

13- İHRAMLILAR ERKEK VE KADINLARA HARAM OLAN KOKULAR

وَقَالَتْ عَائِشَةُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - لَا تَلْبَسُ الْمُحْرِمَةُ ثَوْبًا بَوْرَسٍ أَوْ زَعْفَرَانٍ .

Haz. Âişe: “İhramlı kadın vers veya zafiran ile boyanmış giysi giyemez” demiştir.

Cinsel ilişkiye sebebiyet veren ve ihramlı olma halini bozabilen şeylerden olduğu için ihramlı olan erkek ve kadınlara bazı kokular yasaklanmıştır.

Beyhakî'nin mevsûl olarak naklettiğine göre Haz. Âişe, ihramlı kadının vers ve zafiran ile boyanmış giysiler giyemeyeceğini söylemiştir. Bu sözün başlıkla mutabakatı da boyama işinde kullanılan vers ve zafiranın ayrıca normal kokular gibi koku vermesidir.

۱۸۳۸ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ حَدَّثَنَا نَافِعٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَاذَا تَأْمُرُنَا أَنْ نَلْبَسَ مِنَ الثِّيَابِ فِي الْإِحْرَامِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « لَا تَلْبَسُوا الْقَمِيصَ وَلَا السَّرَاوِيلَ وَلَا الْعِمَامَةَ ، وَلَا الْبُرَانِسَ إِلَّا أَنْ يَكُونَ أَحَدٌ لَيْسَتْ لَهُ نَعْلَانِ ، فَلْيَلْبَسِ الْخُفَّيْنِ ، وَلْيَقْطَعْ أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ ، وَلَا تَلْبَسُوا شَيْئًا مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ ، وَلَا الْوَرْسُ ، وَلَا تَنْتَقِبِ الْمَرْأَةُ الْمُحْرِمَةُ وَلَا تَلْبَسِ الْقَفَّازِينَ »
تَابِعَهُ مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُقْبَةَ وَجُوَيْرِيَةُ وَابْنُ إِسْحَاقَ فِي النَّقَابِ وَالْقَفَّازِينَ وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ وَلَا وَرْسٌ وَكَانَ يَقُولُ لَا تَنْتَقِبِ الْمُحْرِمَةُ ، وَلَا تَلْبَسِ الْقَفَّازِينَ . وَقَالَ مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ لَا تَنْتَقِبِ الْمُحْرِمَةُ وَتَابِعَهُ لَيْثُ بْنُ أَبِي سُلَيْمٍ . أَطْرَافُهُ - ۵۸۵۲ ، ۵۸۴۷ ، ۵۸۰۶ ، ۵۸۰۵ ، ۵۸۰۳ ، ۵۷۹۴ ، ۱۸۴۲ ، ۱۵۴۲ ، ۳۶۶ ، ۱۳۴

1838- “Abdullah b. Yezîd — Leys — Nâfi” isnâdıyla Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: Adamın biri kalktı ve: “Ey Allah'ın Resûlül İhramda hangi giysileri giymemizi emredersin?” dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Gömlek, uzun don, sarık ve pelerin giymeyin. Kişi ancak papuç bulamadığı zaman mest giyebilir. Mestleri de topuklardan aşağıda kalacak şekilde keser. Aynı şekilde zafiran ve verse bulaşmış giysiler giymeyin. İhramlı kadın peçe takmasın, eldiven de giymesin.”

Mûsa b. Ukbe, İsmâîl b. İbrâhîm b. Ukbe, Cüveyriye ve İbn İshâk peçe ile eldiven konusunda Leys'e mutâbaât etmişlerdir. Ubeydullah da vers konusuna kadar mutâbaât etmiş, İbn Ömer: “İhramlı kadın eldiven giyemez ve peçe takamaz, derdi” demiştir.

Mâlik bunu Nâfi' kanalıyla rivayet erken İbn Ömer'in: “İhramlı kadın peçe takamaz” dediğini zikreder. Leys b. Ebî Süleym de bunda ona mutâbaât etmiştir.¹

Abdullah, Hz. Ömer'in ailesinin azatlısı Abdullah b. Yezîd el-Mukrî'dir.

Leys, Leys b. Sa'd'dır.

Adamın biri kalkıp Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem), ihramlı iken hangi giysileri giymelerini emredeceğini sordu. Burada soruyu soran kişinin ismi zikredilmemiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) buna karşılık ihramlı kişinin gömlek, uzun don, sarık ve burnus giymeyeceğini söyledi. Burnus, İslam'ın ilk dönemlerinde hacıların giydiği, başlığı da bulunan pelerin şeklinde uzun bir giysidir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunun yanında ayrıca ihramlı iken mest de giyilemeyeceğini, ancak giymek için papuç bulamayan kişinin mestleri topuk altında kalacak şekilde kestikten sonra giyebileceğini bildirdi.

İmam Mâlik ve Şâfiî'ye göre “كعب (=topuk)” ifadesinden kasıt, bacak ile ayağın birleştiği yerde, yanlarda çıkıntı şeklinde bulunan iki kemiktir. Hanefi mezhebinin müteahhir âlimlerinden bazıları ise abdest âyetinde zikredilen topuk ile burada mest konusunda zikredilen topuk arasında bir ayrıma

¹ Hadis ayrıca 134, 366, 1542, 1842, 5794, 5803, 5805, 5806, 5847 ve 5852'de geçmektedir. Müslim 1177

giderler. Onlara göre buradaki topuktan kasıt yanlarda bulunan iki çıkıntı değil bacak ile ayağın birleştiği mafsıl yeridir.

Asmaî onların bu görüşüne itiraz etmiş ve kesilmeyen mest için fidye gerekmediğini söylemiştir. Hanefiler ise mest giyecek hacının onu topuklardan aşağı kalacak şekilde kesmemesi durumunda fidye gerektiğini söylemişlerdir. Hanbelilere göre ise kişi mestleri kesmez ve bunun için fidye de gerekmez. Bu konuda iki başlık sonrasında İbn Abbâs'tan gelen rivayete dayanmışlardır. Zira söz konusu rivayette İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Pabuç bulamayan kişi mest giysin. İzâr bulamayan kişi de uzun don giysin"* buyurmuştur.

Buna cevap verilirken de söz konusu hadisteki ifadenin mutlak buradaki ifadenin ise mukayyed olduğu, mutlak olanın da mukayyed olana hamledileceği söylenmiştir. Zira güvenilir kişiden gelen ziyade makbûldür.

Soru ihramlının neler giyebileceğine yönelikken cevap ihramlının neler giymeyeceğine dair gelmiştir. Soruya uygun düşecek şekilde cevap vermek yerine bu şekilde cevap verilme sebebi daha açıklayıcı, anlaşılır ve akılda kalıcı olmasından dolayıdır. Zira ihramlı için haram olan giyecekler helal olan giyeceklerden daha azdır. Ya da bu şekilde cevap verilmesinin sebebi sorunun helal olana değil de haram olana yönelik gelmesi gerektiği içindir. Zira bu konuda bilinmesi ve açıklanması gereken şey helal olan değil haram olan giyeceklerdir. Helal olan giyecekler ise zaten görme ve Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte bulunma yoluyla bilinen giyeceklerdir. Bundan dolayı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) asıl bilinmesi gereken şey üzerinden cevabını vermiştir.

Bu bakımdan ihramlı kişi için gömlek, uzun don ve buna benzer her türlü giyecek haram olmaktadır. Bunlar da dikişli ya da sadece beden veya organ büyüklüğünde yapılan giyeceklerdir. Aynı şekilde dikişli olsun veya olmasın sarık, pelerin gibi başı örtecek olan giyecekler de yasaklanmıştır. Başa sargı sarmak bile haram kılınmıştır. Mest ile de ayağı tümünden örten her türlü giyeceğin haramlığına işaret edilmiştir. Bunlar da erkeklere özel yasaklardır, zira ifadedeki hitap erkeklere özeldir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunun yanında zafiran veya versle boyanmış giysileri de giymemelerini söylemiştir. Genelde kokusu için kullanılan misk ve

göl gibi her türlü şey de aynı şekilde ihramlı için yasaktır ve kokusundan dolayı fidye gerektirmektedir.

Kişi elma, portakal, karanfil, tarçın gibi kokusu da olan meyveler ile karabiber ve benzeri baharatları yediği zaman kokusundan dolayı fidye vermesi gerekmez. Çünkü burada amaç güzel bir kokuya sahip olmak değil yemek veya tedavidir. Yavşan otu, koyun otu ve lavanta gibi kendilerinden biten bitkileri yemeden dolayı da fidye gerekmez. Zira bunlar gül gibi kokulardan sayılmamaktadır. Aynı şekilde kına ve aspur gibi kokusu değil de renginden faydalanmak için kullanılan maddeler için de fidye gerekmez. Nergis ve İran fesleğeni gibi bitkileri kullanmada ise fidye gerekir.

Vers, Yemen bölgesi kokularının en meşhurlarından biridir. İhamlıya kokunun yasaklanmasının hikmeti de her türlü lüks ve dünya zevklerinden uzak durmaktır. Zira bu tür kokular kişinin şehvi duygularını harekete geçirebilir. Söz konusu bu hikmet hem erkekler, hem de kadınlar için geçerlidir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) cevabında bildirdiği başka bir şey de ihramlı kadınların peçe takmaması ve eldiven giymemesidir.

Ahmed, Ebû Dâvud ve Hâkim'in "İbn İshâk — Nâfi" kanalıyla İbn Ömer'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kadınların ihramda eldiven, vers veya zafiran bulaşmış giysiler giymelerini yasaklamış, bunlar dışında kalan giysilerden dilediklerini giyebileceklerini bildirmiştir. Bu bakımdan kadının dikişli olsun veya olmasın bedeninin tümünü örtecek giysiler giymesi mubahtır. Ancak yüzünü örtemez, zira haramdır. Aynı şekilde ellerinin ikisini veya birini eldiven giymek suretiyle kapatamaz. Çünkü eldivenler sadece bir organa, yani avretten olmayan ellere has giyeceklerdir. Kadınların eldiven giymesi erkeklerin mest giymesine benzemektedir. Ancak giyilen giysinin koluyla ellerin örtülmesi caizdir. Aynı şekilde zaruretten dolayı ellerinin üzerine sargı sarıp kapatması da caizdir.

Kadının başını örterken yüzünün bir kısmının da örtülüp kapalı kalmasında bir sakınca olmaz. Zira kadın başını örterken ister istemez yüzünün bir bölümü de bu örtü altında kalacaktır. Yüzün bir bölümünü kapalı tutmak, başın bir bölümünün açıkta kalmasından daha evla ve tesettüre daha uygun olacağı için de başı örterken yüzün bir kısmının kapalı kalmasında bir sakınca yoktur.

Buradan hareketle cariye'nin hür kadın gibi başını örterken yüzünün bir kısmını da kapatamayacağını çıkarabiliriz. Zira cariye'nin başı avretten değildir. Nevevî, *el-Mecmû'* eserinde kadının ihramı konusundaki görüşleri zikrederken hür kadın ile cariye kadın arasında bir ayırım yapılmadığını dile getirmiştir.

İhramlı kadının yüzüne değmeyecek şekilde yüzüne bir örtü indirmesinin sakıncası olmaz. Ancak gayri ihtiyarı bir şekilde bu örtü yüzüne değdiği zaman hemen onu kaldırır ve fidiye gerekmez. Aksi halde fidiye gerekirken günaha da bulaşmış olur.

Mûsa b. Ukbe, İsmâîl b. İbrâhîm b. Ukbe, Cüveyriye ve İbn İshâk peçe ile eldiven konusunda Leys'e mutâbaât etmişlerdir.

Mûsa b. Ukbe'nin rivayetini Nesâî ve Ebû Dâvud mevsûl olarak nakletmiştir. İsmâîl'in rivayetini Ali b. Muhammed el-Mısrî, *Fevâid*'de mevsûl olarak nakletmiştir. Cüveyriye'nin rivayetini Ebû Ya'lâ el-Mevsilî mevsûl olarak nakletmiştir. İbn İshâk'ın rivayetini de Ahmed ve Hâkim mevsûl olarak nakletmişlerdir.

Nikâb, kadının burnunun üzerine kadar indirdiği peçedir. Sadece gözler ile kaşları kapatacak şekilde olan peçeye *vasvâs* denilir. Burnun alt tarafına kadar uzanan peçeye de *lifâm* denilir. Ağza kadar uzanan peçeye ise *lisâm* denilir.

Hadiste eldivenler kadınlara yönelik zikredilmiş olsa da erkekler için de geçerlidir ve mest giymelerine benzemektedir. Zira her ikisi de dikişlidir ve bedenin sadece bir bölümünü örtmektedir. Peçe ise ihramlı erkeğe haram değildir, zira ihramlı erkeğin yüzünü kapatması yasaklanmamıştır.

İshâk b. Râheveyh'in mevsûl olarak naklettiğine göre Ubeydullah b. Ömer el-Ömerî de vers konusuna kadar, zikredilen diğer dört kişiye mutâbaât edip hadisi büraya kadar merfû olarak rivayet etmiştir. Peçe ve eldivenle ilgili kısmı ise Abdullah b. Ömer'in sözü olarak naklederek diğerlerine muhalefet etmiştir.

İmam Mâlik bunu *Muvattâ'*da Nâfi' kanalıyla rivayet ederken İbn Ömer'in: "İhramlı kadın peçe takamaz" dediğini zikretmiştir. Leys b. Ebî Süleym de son kısmı Abdullah b. Ömer'e mevkûf bir şekilde naklederek Mâlik'e mutâbaât etmiştir.

İbn Dakîk el-İd, sadece peçe ve eldiven yasağını içermesinden dolayı İbn Ömer'in sözünün hadisin içinde bu şekilde zikredilmesini sorunlu bulmuştur. Zira İbn İshâk'tan gelen merfû rivayette bu yasak hadisin sonunda değil başında zikredilmiştir.

Cevap olarak denilebilir ki sika olan raviler bir rivayette ihtilaf ettiği ve içlerinden birinin rivayetinde bir ziyade yer aldığı zaman, şayet bu ravi diğerlerinden daha sağlam ise ziyadeli rivayete öncelik tanınır. Burada da aynı durum söz konusudur. Ubeydullah b. Ömer, Nâfi'den olan rivayetlerde kendisine muhalefet eden diğerlerinden daha sağlamdır. Mevkûf olan sözle başlayıp merfû olan sözle devam eden rivayete gelince, mânâ ile rivayetten kaynaklanan bir durumdur ve ravilerin kendi tasarrufudur. Ravi bazı şeylerin birbirine atfedildiğini görünce caiz olmasından dolayı takdim ve tehir yapmıştır.

۱۸۳۹ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنِ الْحَكَمِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ وَقَصَتْ بَرْجُلِي مُحْرِمًا نَاقَتَهُ، فَقَتَلْتَهُ، فَأَتَى بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ «اغْسِلُوهُ، وَكَفِّنُوهُ، وَلَا تَغْطُوا رَأْسَهُ، وَلَا تُقَرِّبُوهُ طَيِّبًا، فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَهُلُّ»
 أطرافه ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۸۴۹، ۱۸۵۰، ۱۸۵۱ - تحفة ۵۴۹۷

1839- "Kuteybe — Cerîr — Mansûr — Hakem — Saîd b. Cübeyr" isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: Adamın biri ihramlı iken devesinden düştü ve öldü. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Adamı yıkayıp kefenleyin. Başını örtmeyin ve ona koku sürmeyin. Zira kıyamet gününde telbiye getirerek diriltilecektir" buyurdu.¹

Kuteybe, Kuteybe b. Saîd'dir.

Cerîr, Cerîr b. Abdilhamîd'dir.

Mansûr, Mansûr b. el-Mu'temir'dir.

Hakem, Hakem b. Uteybe'dir.

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre adamın biri Arafat'taki kayalıkların yanında ihramlı iken devesinden düştü ve boynu kırılıp öldü. Ölen bu adam

¹ Hadis ayrıca 1265, 1266, 1267, 1268, 1849, 1850 ve 1851'de geçmektedir. Müslim 1206

Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) getirilince Müslümanlara onu yıkayıp kefenlemelerini, başını örtmemelerini, kendisine koku sürmemelerini söyledi. Ayrıca kıyamet gününde diriltildiğinde ihramlı ve ölmeyen hemen önce getirdiği gibi yüksek sesle telbiye getiriyor olacağını bildirdi. Adamın için söz konusu olan bu durum ihramlı iken ölen diğer bütün Müslümanlar için de geçerlidir.

Hanefiler ve Malikiler ise ihramlı kişinin ölmesi durumunda ihramlı halinin biteceğini ve ihramlı olmayan diğerlerine yapılanın onun için de yapılacağını söylemişlerdir. Bu olayı yorumlarken de bunun genel değil, sadece o adama has bir durum olduğunu dile getirmişlerdir. Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yıkama, kefenleme ve koku konusundaki emrinin gerekçesini: “*Zira kıyamet gününde telbiye getirerek diriltilecektir*” şeklinde göstermiştir. Bu durum da sadece bu adama has bir durumdur. Ayrıca ihramı öldükten sonra devam ediyor olsaydı yarıda kalan haccının başkaları tarafından tamamlanmasını emrederdi. Şayet bu durum diğer bütün ihramlılar için geçerli olsaydı, şehitlerin diriltildiğinde yaralarından kanın akmaya devam edeceğini ifade etmesinde olduğu gibi Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) “*Zira ihramlı kişi kıyamet gününde telbiye getirerek diriltilecektir*” ifadesiyle bunu dile getirirdi.

Cevap olarak denilebilir ki Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında bir kişi için sâbit olan bir durum kişiye özel bir durum olduğu ifade edilmedikten sonra diğerleri için de geçerli olur. Oruçlu iken ölen kişi konusunda ise ihtilaf edilmiştir. Bazıları bu şekilde olan kişinin orucunun kesildiğini, dolayısıyla kaza gerektirdiğini söylerken bazıları gerekmediğini söylemiştir.

Bu hadis ölünün iki giysiyle kefenlenmesi, ihramlının Arafat'ta ölmesi ve ölen ihramlı için uygulanan sünnetler konuları içinde de zikredilmiştir.

۱۴ - بَابُ الْإِغْتِسَالِ لِلْمُحْرِمِ

14- İHRAMLININ YIKANMASI

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - يَدْخُلُ الْمُحْرِمُ الْحَمَامَ وَلَمْ يَرِ ابْنُ عُمَرَ وَعَائِشَةُ

بِالْحَلَكِ بَأْسًا

İbn Abbâs: “İhramlı kişi hamama girebilir” demiştir. İbn Ömer ve Âişe de ihramlının bedenini ovalamasında bir sakınca görmemişlerdir.

Başlık, ihramlının cünüplükten kurtulma veya temizlenme maksadıyla yıkanmasıyla ilgilidir.

Dârekutnî ve Beyhakî'nin mevsûl olarak naklettiğine göre Abdullah b. Abbâs, ihramlı kişinin hamama girebileceğini söylemiştir.

Mâlik ise ihramlı kişinin hamama girmesi, bedenini ovalayarak temizlemesi durumunda fidyeye gerektiğini söylemiştir.

Mâlikiler: “Kişinin yemek sonrası abdest alırken içinde koku bulunsun veya bulunmasın çöven ile yıkanması mekruhtur. Çünkü çöven deriyi temizler” demişlerdir. İmam Mâlik ise ihramlı kişinin ellerini un ve içinde koku bulunmayan çöven ile yıkamasına ruhsat verir, sırf sıcaklardan dolayı ihramlı kişinin başına su dökmesini kerih görürdü.

Şâfiîler: “Kişi başındaki kılları koparmadıktan sonra hamamda veya başka bir yerde başını sidr ve benzeri şeylerle yıkaması caizdir” demişlerdir.

Abdullah b. Ömer ve Hz. Âişe de ihramlı kişinin yıkanırken kiri gidermek için bedenini ovalamasında, şayet kıl kopmasına sebep olmayacaksa bir sakınca görmezlerdi. İbn Ömer'in bu yöndeki sözünü Beyhakî mevsûl olarak naklederken, Hz. Âişe'nin sözünü Mâlik mevsûl olarak zikretmiştir.

Bu açıklamaların başlıkla mutabakatı, yıkanmada da kiri gidermek için bedenini ovalanmasındadır.

١٨٤٠ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُنَيْنٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ وَالْمِسُورَ بْنَ مَخْرَمَةَ اخْتَلَفَا بِالْأَبْوَاءِ ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ يَغْسِلُ الْمُحْرِمُ رَأْسَهُ وَقَالَ الْمِسُورُ لَا يَغْسِلُ الْمُحْرِمُ رَأْسَهُ فَأَرْسَلَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ إِلَى أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ ، فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ بَيْنَ الْقَرْيَتَيْنِ ، وَهُوَ يُسْتَرُّ بِثَوْبٍ ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ مَنْ هَذَا فَقُلْتُ أَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حُنَيْنٍ ، أَرْسَلَنِي إِلَيْكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ ، أَسْأَلُكَ كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَغْسِلُ رَأْسَهُ ، وَهُوَ مُحْرِمٌ ، فَوَضَعَ أَبُو أَيُّوبَ يَدَهُ عَلَى الثَّوْبِ ، فَطَاطَاهُ حَتَّى بَدَأَ لِي رَأْسُهُ ثُمَّ قَالَ لِإِنْسَانٍ يَصُبُّ عَلَيْهِ اضْبُبْ

فَصَبَّ عَلَى رَأْسِهِ ، ثُمَّ حَرَّكَ رَأْسَهُ بِيَدَيْهِ فَأَقْبَلَ بِهِنَّ وَأَدْبَرَ وَقَالَ هَكَذَا رَأَيْتُهُ وَعَلَيْهِ يَفْعَلُ

تحفة ٣٤٦٣

1840- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — Zeyd b. Eslem — İbrâhîm b. Abdillâh b. Huneyn” isnâdıyla İbrâhîm’in babası şöyle demiştir: Abdullah b. Abbâs ve Misver b. Mahreme, Ebvâ’da ihtilafa düştüler. Abdullah b. Abbâs: “İhramlı olan kişi başını yıkayabilir” derken, Misver: “İhramlı olan kişi başını yıkayamaz” diyordu. Bunun üzerine Abdullah b. Abbâs bu konuyu sormak için beni Ebû Eyyûb el-Ensârî’ye gönderdi. Ebû Eyyûb’un yanına vardığımda kendisini, kuyunun iki direği arasına çekilmiş bir giysinin ardında yıkanırken buldum. Selam verdiğimde: “Kim o?” diye sordu. “Abdullah b. Huneyn’im” karşılığını verdim ve: “Abdullah b. Abbâs beni sana gönderdi. Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlıyken başını nasıl yıkadığını sormamı istedi” dedim. Ebû Eyyûb elini önündeki giysinin üzerine koyup aşağı indirince başı görüldü. Sonra yanında duran birine başına su sökmesini söyledi. Adam da başına su döktü. Ebû Eyyûb ellerini ileri geri götürerek başını ovaladı ve: “Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) böyle yaptığını gördüm” dedi.

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî’dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes’tir.

Zeyd, Ömer’in azatlısı Zeyd b. Eslem el-Adevî’dir.

İbrâhîm, Abbâs b. Abdilmuttalib’in azatlısı İbrâhîm b. Abdillâh b. Huneyn’dir.

İbrâhîm’in babası, Abdullah b. Huneyn’dir. Yezîd b. Abdilmelik’in hilafetinin başlarında vefat etmiştir.

Mekke’ye yakın bir bölge olan Ebvâ’da Abdullah b. Abbâs ile Misver b. Mahreme, ihramlının başını yıkayıp yıkamayacağı konusunda ihtilafa düştüler. Abdullah b. Abbâs ihramlı kişinin başını yıkayabileceğini söylerken, Misver yıkamayacağını söylüyordu. Bunun üzerine Abdullah b. Abbâs bu işin doğrusunu sorup öğrenmek üzere Abdullah b. Huneyn’i Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd el-Ensârî’ye gönderdi.

Abdullah gittiğinde Ebû Eyyûb'u yıkanırken buldu. Kuyunun iki direği arasına bir giysi çekmişti ve arkasında yıkanıyordu. Abdullah selam verince Ebû Eyyûb kim olduğunu sordu. Abdullah kim olduğunu söyledi ve Abdullah b. Abbâs tarafından Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı iken başını nasıl yıkadığını sormak üzere gönderildiğini dile getirdi.

Abdullah b. Huneyn, İbn Abbâs ve Misver'in ihtilafına uygun bir şekilde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı iken başını yıkayıp yıkamadığını değil de doğrudan Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı iken başını nasıl yıkadığını sormuştur. Çünkü Ebû Eyyûb'un ihramlı iken bu şekilde yıkadığını görünce ihtilafa sebep olan konunun cevabını anlamış, bundan dolayı bu yıkamanın keyfiyetini sormuştur.

Bu soru karşısında Ebû Eyyûb önüne çekilmiş olan giysinin üzerine elini koyup başı açıkta kalacak şekilde aşağıya indirdi. Sonra yanında bulunan kişiye başına su dökmesini söyledi. Su dökülünce ellerini öne ve arkaya doğru götürerek başını yıkadı. Buradan saçın dökülmemesinden yana emin olunduktan sonra başın ovalanmasının caiz olduğunu anlıyoruz. Ebû Eyyûb bu şekilde başını yıkadıktan sonra Resûlullah'ın da (sallallahu aleyhi vesellem) başını bu şekilde yıkadığını gördüğünü söyledi. Ebû Eyyûb cevabı sözle dile getirmek yerine daha belîğ ve açıklayıcı olması açısından göstererek vermiştir.

İbn Uyeyne bunu rivayet ederken Abdullah b. Huneyn'in İbn Abbâs ile Misver'in yanına dönüp olanları anlattığını, Misver'in İbn Abbâs'a: "Bundan sonra asla seninle tartışmam" dediğini ekler.

Başlık hadisini Müslim, Nesâî ve İbn Mâce de tahrir etmiştir.¹

١٥ - باب بُسِ الْخُفَّيْنِ لِلْمُحْرِمِ إِذَا لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ

15- PABUÇ BULAMAYAN İHRAMLININ MEST GİYMESİ

Başlık, giymeye pabuç bulamayan ihramlı kişinin giyeceği mestin altlarını kesip kesmeyeceğiyle ilgilidir.

¹ Müslim 1205

۱۸۴۱ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ زَيْدٍ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَخْطُبُ بِعَرَفَاتٍ « مَنْ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الْخَفَيْنِ ، وَمَنْ لَمْ يَجِدْ إِزَارًا فَلْيَلْبَسِ سَرَاوِيلَ » لِلْمُحْرِمِ أَطْرَافَهُ
 ۱۷۴۰ ، ۱۸۴۳ ، ۵۸۰۴ ، ۵۸۵۳ - تحفة ۵۳۷۵

1841- “Ebu'l-Velîd — Şu'be — Amr b. Dînâr — Câbir b. Zeyd” isnâdıyla Abdullah b. Abbâs şöyle demiştir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Arafat'ta verdiği hutbede: “*Pabuç bulamayan kişi mest giysin. İzar bulamayan kişi de uzun don giysin*” buyurduğunu işittim.¹

Ebu'l-Velîd, Hişâm b. Abdilmelik et-Tayâlisî'dir.

Şu'be, Şu'be b. el-Haccâc'tır.

Câbir, Câbir b. Zeyd el-Ezdî el-Yahmudî'dir.

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Vedâ hacı esnasında Arafat'ta verdiği hutbede pabuç bulamayan ihramlı kişinin mest giyebileceğini, izar bulamayan kişinin de uzun don giyebileceğini söylemiştir.

Mest giyecek kişi de onları topuklardan aşağıda kalacak şekilde kesmelidir. İmam Mâlik ve Şâfiî'ye göre “كعب (=topuk)” ifadesinden kasıt bacak ile ayağın birleştiği yerde, yanlarda çıkıntı şeklinde bulunan iki kemiktir. Hanefi mezhebinin müteahhir âlimlerinden bazıları ise abdest âyetinde zikredilen topuk ile burada mest konusunda zikredilen topuk arasında bir ayrıma giderler. Onlara göre buradaki topuktan kasıt, yanlarda bulunan iki çıkıntı değil, bacak ile ayağın birleştiği mafsâl yeridir. Ancak Asmaî onların bu görüşüne itiraz etmiştir.

İmam Zeyn el-İrakî bu görüşün, ayağın kapalı kalmaması konusunda ihtiyata daha yakın olacağını ve ifadenin sözcük anlamına da aykırı durmadığını söylemiştir. İbn Ömer'in bu yöndeki rivayetlerinde gelen değişik lafızlar da böylesi bir anlamı içermektedir. İbn Ömer bir rivayetinde mestlerin topuktan aşağıda kalacak şekilde giyileceğini söylemiştir. Buradan mestlerin topuktan aşağıda kalacak şekilde giyileceği açıklanırken kesmenin de

¹ Hadis ayrıca 1740, 1843, 5804 ve 5853'te geçmektedir. Müslim 1178

topuktan ve daha aşağıdan yapılabileceği anlaşılmaktadır. İbn Ömer'den gelen başka bir rivayette mestlerin, topuktan daha aşağıda kalacak şekilde kesilmesi gerektiği zikredilir. Buradan da kesmenin sadece topuk kısmından yapılacağı anlamı çıkmamakta, aksine topuktan daha aşağıdan da kesilebileceği anlaşılmaktadır.

Peki, ihramlı kişinin mestleri kesmeden giymesi durumunda fidye gerekir mi? Şâfîiler fidye gerekmediğini söylemiştir. Hanefilere göre fidye gerekmektedir. Hanbelilere göre mal kaybına sebep olacağı için mestler kesilmez ve kesilmeden giyilmesi fidye gerektirmez. Mâverî'nin dediğine göre Hanbeli mezhebinde genel görüş budur. Çoğunluğun rivayetine göre İmam Ahmed bu görüşü savunup delillendirmiştir. Ondan gelen başka bir görüşe göre ise topuktan daha aşağıda kalacak şekilde kesilmeyen mest için fidye gerekmektedir.

Hattâbî, mestlerin kesilmeyeceğini söyleyen görüş konusunda: "İmam Ahmed'in bu görüşü ilginçtir" der ve: "Çünkü kendisine ulaşan sünnete aykırı durmaktadır" diye ekler.

Hanbeli mezhebinden Zerkeşî de buna karşılık şöyle der: "Hattâbî'nin, Ahmed'in sünnete muhalefet ettiği vehmine kapılması çok ama çok ilginçtir! Mervezî'nin dediğine göre İmam Ahmed'e mestlerin topuktan aşağıda kesilmesine yönelik İbn Ömer'in Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) olan rivayetini zikrettiğinde ona: «Bu da diğeri de hadistir» karşılığını vermiştir. Yani İmam Ahmed bu yöndeki sünnete vakıftır. Ancak konuya sadece yüksek anlayış sahibi olan kişilerin yapabileceği bir şekilde bakmıştır ki bu da onun ne büyük bir fakih olduğunu göstermektedir."

Cumhur ise İbn Ömer'in daha önce geçen rivayetine dayanarak mutlak olanı mukayyed olana hamletmiş ve kesilmesi gerektiğini söylemiştir. İbn Abbâs kanalıyla gelen bazı sahih rivayetler de İbn Ömer'in rivayetine muvafık düşmüştür.

Nesâî'nin *Sünen*'de "İsmâil b. Mes'ûd — Yezîd b. Zuray' — Eyyûb — Amr — Câbir b. Zeyd" kanalıyla bildirdiğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): "*Kişi izar bulamadığı zaman uzun don giysin. Papuç bulamadığı zaman topuklardan daha aşağıda kalacak şekilde kesmek suretiyle mest giysin*" buyurduğunu işittim.

Bu hadisin isnâdı sahihtir. İsmâil b. Mes'ûd da Ebû Hâtim ve başkaları tarafından güvenilir bulunmuştur. Sika olan birinden gelen ziyade de makbûldür.

İmam Ahmed'e göre İbn Abbâs'ın hadisi, mestlerin kesilmesini açık bir şekilde söyleyen İbn Ömer'in hadisini neshetmiştir. İbn Abbâs'ın hadisinin zaman olarak daha sonra geldiğini ve mestlerin kesilmesi emrini içermediğini kabul etsek bile iki rivayeti bir arada düşünme imkanı olduğu sürece bu durum neshi gerektirmez.

Hanbeli âlimlerden İbn Kudâme de: "Sünnetle amel etme ve bu yöndeki ihtilaflardan uzak durma açısından evla olan mestlerin kesilmesidir" demiştir.

Daha önce de değindiğimiz gibi İmam Ahmed'in: "ihramlı olan kişi mestleri topukların aşağısına kadar kesmediği zaman fidye vermesi gerekir" dediği de rivayet edilmiştir.

۱۸۴۲ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ سَالِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا يَلْبَسُ الْحَرِمُ مِنَ الثِّيَابِ فَقَالَ « لَا يَلْبَسُ الْقَمِيصَ ، وَلَا الْعِمَامَ ، وَلَا السَّرَاوِيلَاتِ ، وَلَا الْبُرُتْسَ ، وَلَا ثَوْبًا مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ وَلَا وَرْسٌ ، وَإِنْ لَمْ يَجِدْ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الْخَفَيْنِ ، وَلْيَقْطَعْهُمَا حَتَّى يَكُونَا أَصْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ »
أطرافه ۱۳۴ ، ۳۶۶ ، ۱۵۴۲ ، ۱۸۳۸ ، ۵۷۹۴ ، ۵۸۰۳ ، ۵۸۰۵ ، ۵۸۰۶ ، ۵۸۴۷ ،

۵۸۵۲ - تحفة ۶۸۰۰

1842- "Ahmed b. Yûnus — İbrâhîm b. Sa'd — İbn Şihâb — Sâlim" isnâdıyla Abdullah şöyle demiştir: Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı olan kişinin hangi giysileri giyebileceği sorulunca şöyle buyurdu: "*İhrama girecek olan kişi gömlek, sarık, şalvar, pelerin ve üzerinde zafıran veya vers olan giysiler giyemez. Pabuç bulamadığı zaman da mestleri topuktan daha aşağıda kalacak şekilde kesip giyebilir.*"¹

Ahmed, Ahmed b. Abdillâh b. Yûnus et-Temîmî el-Yarbûî el-Kûfî'dir.

¹ Hadis ayrıca 134, 366, 1542, 1838, 5794, 5803, 5805, 5806, 5847 ve 5852'de geçmektedir. Müslim 1177

İbrâhim, İbrâhim b. Sa'd ez-Zührî el-Kureşî el-Medenî'dir. Bağdat kadılığı yapmıştır.

İbn Şihâb, Muhammed b. Müslim ez-Zührî'dir.

Abdullah, Abdullah b. Ömer'dir.

Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı olan kişinin neler giyebileceği soruldu. Bu konuda aslolan mubahlık olduğu için sorunun da nelerin giyilmeyeceği yönünde gelmesi gerekirdi. Bunun için de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) nelerin giyebileceğine dair değil, neleri giyemeyeceğine dair cevap vermiştir.

Soruya Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) verdiği cevaba göre ihramlı olan kişi gömlek, sarık, uzun don ve pelerin giyemez. Aynı şekilde üzerine zafiran veya vers bulaşmış giysiler de giyemez. Vers kumaşları sarıya boyamak için kullanılan bir bitki türüdür.

Burada yasak sadece zafiran veya verse yönelik değildir. Genelde bunlar kullanıldığı için sadece ikisi zikredilmiştir. Süs ve lüks olarak boyanan her türlü giyecek de bu hükmün içindedir. Ancak bunların delaleti konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazılarına göre bunlar ayrıca koku verdiği için kokusu olan diğer tüm boya türleri de yasak hükmündedir. Cumhur bu görüştedir. Bazıları ise bundan kastın sadece bunlarla boyanmış giysiler olduğunu söylemiştir. Evet, bu yönde bir yasak olduğu için çivit veya çamurla olsa dahi boyalı giysiler giymek tehzihen mekruhtur.

Mâlik'in sahih bir isnâdla İbn Ömer'den mevkûf olarak bildirdiğine göre zafiran ve aspur dışında diğer boyalarla boyanan giysiler ihramlı kişi için mekruhtur. Burada zafiran ve vers dışındaki boyalarla boyanmış giysileri mekruh görmüşken, ihramlının giymesi caiz olan giysiler konusu içinde ihramlının zafiran ve versle boyalı giysiler giymesinin haram olduğunu söylemişlerdir. Zira boyalı giysiler ihramda olan kişinin haleti ruhiyetine uygun düşmeyecektir. Ancak Mâverdî ve Rûyânî haramlığın, dokunduktan sonra boyanan giysiler konusunda olduğunu söylemişlerdir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) devamında ihramlı kişinin giymek için pabuç bulamaması durumunda mest giyebileceğini, ancak mestleri topuktan daha aşağıda kalacak şekilde kesmesi gerektiğini bildirmiştir. İbn Ömer'in hadisinde mestlerin topuktan aşağıda kalacak şekilde kesilmesi kaydı varken İbn Abbâs'ın rivayetinde bu kayıt bulunmamaktadır.

Şâfiî bu konuda şöyle demiştir: “İzar bulunmaması durumunda uzun don giymeye yönelik İbn Abbâs’ın ziyadesini kabul ettiğimiz gibi mestlerin kesilmesi konusunda da İbn Ömer’in bu ziyadesini kabul ediyoruz. Zira her ikisi de sika ve sadık kişilerdir. Bu bakımdan birinin ziyadesinin diğerinin rivayetine herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Biri ziyadeyi naklederken diğeri tereddüt ettiği için ona yer vermemiş veya o konuda suskun kalmıştır. Ya da kendisi zikretmiş ancak ravisi bu sebeplerden dolayı bunu ondan nakletmemiştir.

۱۶ - بَابُ إِذَا لَمْ يَجِدِ الْإِزَارَ فَلْيَلْبَسِ السَّرَاوِيلَ

16- İZAR BULAMAYAN İHRAMLININ UZUN DON GİYMESİ

Başlık, göbekte bağlanacak şekilde izar bulamayan kişinin uzun don giyebileceğiyle ilgilidir.

۱۸۴۳ - حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ خَطَبَنَا النَّبِيُّ ﷺ بِعَرَفَاتٍ فَقَالَ « مَنْ لَمْ يَجِدِ الْإِزَارَ فَلْيَلْبَسِ السَّرَاوِيلَ ، وَمَنْ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الْحَقَّيْنِ » أَطْرَافُهُ ۱۷۴۰ ، ۱۸۴۱ ، ۵۸۰۴ ، ۵۸۵۳ - تحفة ۵۳۷۵

1843- “Âdem — Şu’be — Amr b. Dînâr — Câbir b. Zeyd” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bizlere Arafat’ta bir hutbe verdi. Hutbesinde: “İzar bulamayan uzun don giysin. Pabuç bulamayan da mest giysin” buyurdu.¹

Âdem, Âdem b. Ebî İyâs’tır.

Şu’be, Şu’be b. el-Hacâc’tır.

Abdullah b. Abbâs’ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Arafat’ta verdiği hutbede izar bulamayan kişinin uzun don giyebileceğini, pabuç bulamayan kişinin de mest giyebileceğini söylemiştir.

¹ Hadis ayrıca 1740, 1841, 5804 ve 5853’te geçmektedir. Müslim 1178

Hadise göre göbek yerinde bağlanacak şekilde izar bulamayan kişi dikişlerini sökmeden uzun don giyebilir. Ahmed gibi Şâfiî'nin görüşü böyledir. Hanefilere göre ise dikişlerini sökmeden giyilmesi durumunda kurban kesilmesi gerekir. Çünkü ihramlı iken dikişli giyisler giyilemez. Mazeret de bu haramlığı ortadan kaldırmaz. Rahatsızlık durumunda saçları kesmede cezanın gerekmesi gibi izar bulamayan kişinin dikişlerini sökmeden uzun don giymesi de cezayı gerektirmektedir.

Mâlikler: "İzar bulamadığı için uzun don giyen kişiye fidye gerekir" demişlerdir. İbn Abbâs'ın bu hadisi Mâlik'e ulaşmamış gibidir. Zira *Muvattâ'*da geçtiğine göre kendisine bu hadis sorulunca: "Bu hadisi işitmiş değilim" demiştir.

Giymeye papuç bulamayan kişi de daha önceki rivayetlerde geçtiği gibi topuklardan daha aşağıda alacak şekilde kesmek suretiyle mest giyebilir.

۱۷ - بَابُ ثُبْسِ السِّلَاحِ لِلْمُحْرِمِ

17- İHRAMLININ SİLAH TAŞIMASI

وَقَالَ عِكْرِمَةُ إِذَا خَشِيَ الْعَدُوَّ لَيْسَ السِّلَاحُ وَافْتَدَى . وَلَمْ يُتَابِعْ عَلَيْهِ فِي الْفِدْيَةِ

İkrime, düşmandan yana endişe taşıyan ihramlının silah taşıyabileceğini ancak bunun için fidye vereceğini söylemiştir. Fidyе konusunda İkrime'ye mutâbaât edilmemiştir.

Başlık, gerek görülen durumlarda ihramlı olan kişinin silah taşıyabileceğiyle ilgilidir.

İbn Abbâs'ın azatlısı İkrime, düşmandan yana endişe taşıyan ihramlı kişinin silah taşıyabileceğini, ancak bunun için fidye vermesi gerektiğini söylemiştir. Bu konuda fidye gerektiği konusunda ona mutâbaât bulunmamaktadır. Buradan da sadece düşman korkusu olduğu zamanlarda ihramlının silah taşınması konusunda kendisine mutâbât edildiğini anlıyoruz.

۱۸۴۴ - حَدَّثَنَا عُيَيْدُ اللَّهِ عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْبَرَاءِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ -

اعْتَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ فِي ذِي الْقَعْدَةِ ، فَأَبَى أَهْلُ مَكَّةَ أَنْ يَدْعُوهُ يَدْخُلُ مَكَّةَ ، حَتَّى قَاضَاهُمْ لَا

يُذْخِلُ مَكَّةَ سِلَاحًا إِلَّا فِي الْقِرَابِ أَطْرَافُهُ ١٧٨١، ٢٦٩٨، ٢٦٩٩، ٢٧٠٠، ٣١٨٤،

٤٢٥١ - تحفة ١٨٠٣

1844- "Ubeydullah — İsrâil — Ebû İshâk" isnâdıyla Berâ şöyle demiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Zilka'de ayında umre yaptı. Mekke ahalisi Mekke'ye girmesine izin vermemişler, Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) kınları dışında Mekke'ye hiçbir silah sokmamak üzere onlarla anlaşma yapmıştı."¹

Ubeydullah, Ubeydullah b. Mûsa el-Absî'dir.

İsrâil, İsrâil b. Yûnus b. İshâk es-Sebî'dir.

Ebû İshâk, Amr b. Abdillâh es-Sebî el-Hemdânî'dir.

Berâ, Berâ b. Âzib'dir.

Berâ'nın bildirdiğine göre hicri yedinci yılın Zilka'de ayında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kaza umresi için ihrama girdi. Hudeybiye umresinde Mekkeli müşrikler Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'ye girmesine izin vermemişlerdi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) diğer yıl umre için gelme, ancak Mekke'ye girişte kınları içinde olanlar haricinde hiçbir silah sokmama üzerine onlarla anlaşma yapmıştı. Silahların kınları içinde tutulması da barışın bir göstergesiydi.

Buhârî hadisi burada muhtasar bir şekilde zikretmiştir. Tamamını ise *Sulh* konusu içinde Ubeydullah b. Musa'dan bu isnâdla zikretmiştir. Tirmizî de bu şekilde rivayet etmiştir. Hadisin başlıkla mutabakatı Mekke'ye silah sokulmamasına yönelik anlaşma yapmasıdır. Zira Mekke'ye silah sokmak mutlak bir şekilde caiz olmasaydı Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu konuda onlarla ayrıca anlaşma yapması gerekmezdi.

¹ Hadis ayrıca 1781, 2698, 2699, 2700, 3184 ve 4251'de geçmektedir. Müslim 1783

١٨ - بَابُ دُخُولِ الْحَرَمِ وَمَكَّةَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ

18- HAREM BÖLGESİ VE MEKKE'YE İHRAMSIZ GİRMEK

وَدَخَلَ ابْنُ عُمَرَ وَإِنَّمَا أَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِالْإِهْلَالِ لِمَنْ أَرَادَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ ، وَلَمْ يَذْكُرْ لِلْحَطَّائِينَ وَغَيْرِهِمْ .

İbn Ömer ihramsız bir şekilde girmiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hac ve umre yapmak isteyenlere ihramı emretmiş, oduncu ve diğerleri için böylesi bir şeyi emretmemiştir.

Başlık, hac veya umre niyeti taşımayan kişinin Harem bölgesine ihramsız bir şekilde girmesinin caiz olmasıyla ilgilidir.

Mâlik'in *Muvattâ'*'da mevsûl olarak naklettiğine göre İbn Ömer, Mekke'den çıktıktan sonra Kuday'da varınca fitne haberi kendisine gelmiş ve geri Mekke'ye ihramsız bir şekilde dönüp girmiştir.

Buhârî'nin dediğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sadece hac veya umre için Mekke'ye girecek olanlara ihramı emretmiştir. Buradan da hac veya umre niyeti olmadan Mekke'ye girecek olanlara ihramın gerekmediğini anlıyoruz. Şâfiîlerin görüşü de budur. Zira İbn Abbâs'ın hadisinde ihramın hac veya umreye niyetlenenler için gerektiği zikredilmiştir. Diğer üç mezhep imamı ise ihramı gerekli görürler.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Harem bölgesi dışında Mekke'ye odun getirip satanlar ile diğerleri için ihramı zikretmemiştir. Diğerlerinden kasıt, Mekke'ye devamlı girip çıkan, su ve benzeri şeyler getirip götürönlendir.

١٨٤٥ - حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ حَدَّثَنَا ابْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَقَّتْ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ ذَا الْحُلَيْفَةِ ، وَلِأَهْلِ نَجْدٍ قَرْنَ الْمَنَازِلِ ، وَلِأَهْلِ الْيَمَنِ يَلْمَلَمَ ، هُنَّ هُنَّ وَلِكُلِّ آتَى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِهِمْ مِمَّنْ أَرَادَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ ، فَمَنْ كَانَ دُونَ ذَلِكَ فَمِنْ حَيْثُ أَنْشَأَ ، حَتَّى أَهْلُ مَكَّةَ مِنْ مَكَّةَ أَطْرَافَهُ ١٥٢٤ ، ١٥٢٦ ،

1845- “Müslim — Vuheyb — İbn Tâvus — Tâvus” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Medineliler için Zu'l-Huleyfe'yi, Necdîler için Karnu'l-Menâzil'i, Yemen ahalisi için de Yelemlem'i mikat yaptı ve şöyle buyurdu: *“Bu yerler hem onlar için, hem de hac veya umre yapmak isteyip de başka yerlerden oraya uğrayanlar için mikat yerleridir. Bunlar dışında olanların mikatı bunun için harekete geçecekleri yerdir. Mekke ahalisinin de mikatı harekete geçecekleri yerdir.”*¹

Müslim, Müslim b. İbrâhim el-Kassâb'dır.

Vuheyb, Vuheyb b. Hâlid'dir.

İbn Tâvus, Abdullah b. Tâvus'tur.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Medine ahalisi için mikat yeri olarak Zu'l-Huleyfe'yi belirledi. Zu'l-Huleyfe, Nevevî'nin tercih ettiği görüşe göre Medine'ye altı mil uzaklıkta bir yerdir. Necd ahalisi için Karnu'l-Menâzil'i, Yemen ahalisi için de Yelemlem'i mikât yeri olarak belirledi. Bu bölgelerin ahalisi için söz konusu yerleri mikât olarak belirledikten sonra da bu yerlerin hem bölge ahalisi, hem de hac veya umre için başka yerlerden oraya gelenlerin mikât yerleri olduğunu bildirdi.

Mekke'ye bu mikat yerlerinden daha yakın olanlara gelince onların da mikat yeri hac için harekete geçecekleri yerdir. Mekkeliler de hac için ihrama bulundukları ve harekete geçecekleri yerde girerler. Umre için ise Hz. Âişe'nin umre kıssasına dayanarak Harem bölgesinin en yakın sınırından ihrama girerler.

۱۸۴۶ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَخَلَ عَامَ الْفَتْحِ ، وَعَلَى رَأْسِهِ الْمِغْفَرُ ، فَلَمَّا نَزَعَهُ جَاءَ رَجُلٌ ، فَقَالَ إِنَّ ابْنَ خَطْلٍ مُتَعَلِّقٌ بِأَسْتَارِ الْكَعْبَةِ فَقَالَ « اقْتُلُوهُ » أطرافه ۳۰۴۴ ، ۴۲۸۶ ، ۵۸۰۸ - تحفة ۱۵۲۷

1846- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — İbn Şihâb” isnâdıyla Enes b. Mâlik şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Mekke'nin fethinde

¹ Hadis ayrıca 1524, 1526, 1529 ve 1530'da geçmektedir. Müslim 1181

Mekke'ye başında miğferle girdi. Miğferi çıkardığında yanına bir adam geldi ve: "İbn Hatal, Kâbe'nin örtülerine tutunmuş" dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Onu öldürün!" buyurdu.

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zührî'dir.

Enes b. Mâlik'in bildirdiğine göre Mekke'nin fethinde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'ye başında miğferle girmiştir. Müslim'de yer alan Câbir'in hadisinde ise Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'ye başında siyah bir sarıkla girdiği zikredilmiştir. İki rivayet de birbiriyle çelişmez. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) siyah sarığı başını demirden korumak için miğferin altına giymiş olabilir. Ya da sarığı miğferin üzerine sarmış da olabilir.

Enes'in miğferi zikretmesinin sebebi, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'ye girerken savaş için hazır olduğunu belirtmektir. Câbir'in sarığı zikretmesi de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'ye girdiğinde ihramsız olduğunu belirtmektir. Belki de başta miğferle Mekke'ye girmiş, daha sonra miğferi çıkarıp sarığı takmıştır. Enes ve Câbir'den her biri de kendi gördüğünü aktarmıştır.

Miğferle olsun, sarıkla olsun başın örtülmesi de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'ye ihramsız girdiğini göstermektedir. Ancak İbn Dakîk el-İd: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı bir şekilde Mekke'ye girmiş olması ve bir özürden dolayı başını bu şekilde örtmüş olması muhtemeldir" demiştir. Ancak Câbir ve başkası Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'ye girdiğinde ihramsız olduğunu açık bir şekilde ifade etmişlerdir.

Nevevî, *el-Mecmû'* eserinde İbn Dakîk'in bu yorumunu sorunlu görmüştür. Çünkü Şâfiîlere göre Mekke sulh yoluyla fethedilmiştir. Ebû Hanife ise bunun aksini düşünür ve Mekke'nin zorla fethedildiğini söyler. Nevevî, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), Mekke'nin fethi sırasında Ebû Süfyân ile anlaşma yaptığını, anlaşmaya rağmen Mekkelilerin ihanetinden emin olmadığını, bu ihtimale karşı savaşa hazır bir şekilde Mekke'ye girdiğini söyler.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) başından miğferini çıkarınca yanına bir adam geldi. Fâkihî ve Kirmânî'nin dediğine göre bu adam Ebû Berze Nadle b. Ubeyd el-Eslemî'dir. Sa'd b. Hureys olduğunu söyleyenler de vardır. Bu adam İbn Hatal'ın ölümden kurtulmak için Kâbe'nin örtülerine tutunduğunu

söyledi. İbn Hatal'ın Cahiliye'de ismi Abduluzzâ idi. Müslüman olunca Abdullah ismini aldı. Bazılarının dediği gibi ismi Hilâl değildir. Hilâl onun erkek kardeşidir. Hatal'ın ismi de Abdî Menâf'tır. Hatal da onun lakabıdır.

İbn Hatal'ın, Kâbe'nin örtülerine tutunmuş olduğu söylenince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onun öldürülmesini emretti.

Kâdı İyâd ve Malikilerden başka âlimler buna dayanarak Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) fiilleri ve sözleriyle eziyet veren kişilerin öldürüleceğini ve böylesi kişilerin tövbesinin kabul edilmeyeceğini söylemişlerdir. Zira İbn Hattal şiirleriyle Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) yeriyor ve cariyesinden bu şiirlerle şarkı söylemesini istiyordu. Ancak bu olay buna delalet etmez. İbn Hatal küfründen ve eziyette aşırıya kaçmasından dolayı tövbesi istenmeden öldürülmüştür. Bunun yanında öldürülmesini gerektiren başka şeyler de yapmıştır. Sadece Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) yermekten dolayı öldürüldüğünü söylemek doğru değildir. Bundan dolayı böylesi bir şeyi yapıp küfrüne hüküm verdiğimiz ve sonradan tövbe eden kişiler İbn Hatal'a kıyas edilemez.

el-Mevâhibu'l-Ledünniyye bi'l-Minehi'l-Muhammediyye eserimde bu konuda yeterince açıklamada bulunmuştum. İbn Hatal müslüman biriydi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onu zekat memuru olarak bir yere göndermişti. Yanında Ensâr'dan bir adamı vermişti. Yanında hizmetini gören müslüman bir hizmetçi de vardı. Bir yerde konakladıklarında hizmetçiye bir koç kesmesini ve yemek yapmasını söyledi. Kendisi de uyumaya geçti. Kalkınca hizmetçinin bir şey yapmadığını görünce saldırıp onu öldürdü ve irtidad edip tekrar şirke döndü. İbn Hatal'ın iki cariyesi vardı ve bu cariyeler Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) hicveden şarkılar söylerlerdi. Bundan dolayı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'nin fethinde onun kanını heder saymış ve öldürülmesini emretmiştir.

Hattâbî: "İbn Hatal'ın öldürülmesi müslümanken işlediği cürümlerden dolayıdır" demiştir.

İbn Abdilber: "Öldürdüğü müslümana kısas olarak öldürülmüştür" demiştir. İbn Hatal'ın öldürülmesi emri Mekke sınırları içinde had ve kısasın uygulanabileceğini göstermektedir. Ebû Hanîfe ise bunun caiz olmayacağını söylemiş, İbn Hatal'ın öldürülmesinin Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'de savaş izninin verildiği zaman diliminde gerçekleştiğini ifade

etmiştir. Hocalarımız ise buna cevap verirken Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) savaş izninin, Mekke'ye girişinden kontrolü eline alıncaya kadar verildiğini, İbn Hatal'ın öldürülmesinin ise bundan daha sonra gerçekleştiğini söylemişlerdir.

Hocalarımızın bu cevabına itiraz edilirken Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) savaş izninin günün ilk saatlerinden ikinci vaktine kadar verildiği, İbn Hatal'ın öldürülmesinin de bu süre içinde gerçekleştiği söylenmiştir. Zira hadise göre Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) İbn Hatal'ın Kâbe'nin örtülerine tutunduğu miğferi çıkardığında söylenmiştir. Yani miğferi çıkardığında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'ye henüz yeni girmişti. Bu durumda hocalarımızın cevabı anlamını yitirmektedir.

Hadisi Buhârî ayrıca *Libâs*, *Cihâd* ve *Meğâzî* konuları içinde tahrir etmiştir. Müslim¹, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Nesâî de tahrir etmiştir.

İbnu's-Salâh ve başkalarının dediğine göre Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) başında miğferle girmesi hadisi Mâlik'in rivayette tek kaldığı hadislerdendir. Yolculuğun azaptan bir parça olduğunu söyleyen hadisi rivayette de tek kalmıştır.

Zeynüddin el-İrâkî ise bu hadisin Zührî'nin kardeşinin oğlu, Ma'mer, İbn Uveys ve Evzaî kanallarıyla da rivayet edildiğini söyleyerek İbnu's-Salah'a itiraz etmiştir. Zührî'nin kardeşinin oğlunun rivayetini Bezzâr, Ma'mer'in rivayetini İbn Adiy ve İbnu'l-Mukrî, İbn Uveys'in rivayetini İbn Sa'd ve Ebû Avâne, Evzaî'nin rivayetini de Müzenî nakletmiştir.

۱۹ - بَابُ إِذَا أَحْرَمَ جَاهِلًا وَعَلَيْهِ قَمِيصٌ

19- BİLMEYEN KİŞİNİN ÜZERİNDE GÖMLEK VARKEN İHRAMA GİRMESİ

وَقَالَ عَطَاءٌ إِذَا تَطَيَّبَ أَوْ لَبَسَ جَاهِلًا أَوْ نَاسِيًا فَلَا كَفَّارَةَ عَلَيْهِ

Atâ: “Bilmeden veya unutarak giysi giyen veya koku süren ihramlıya kefarete gerekmez” demiştir.

¹ Müslim 1357

Başlık, ihramın hükümlerini bilmeyen kişinin üzerinde gömlek varken ihrama girmesiyle ilgilidir.

Atâ b. Ebî Rebâh'ın bildirdiğine göre hükmünü bilmeden dikişli giysi giyen veya ihramda olduğunu unutarak koku süren ihramlı için kefareet gerekmez.

۱۸۴۷ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ حَدَّثَنَا عَطَاءٌ قَالَ حَدَّثَنِي صَفْوَانُ بْنُ يَعْلَى عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَتَاهُ رَجُلٌ عَلَيْهِ جُبَّةٌ فِيهِ أَثَرُ صُفْرَةٍ أَوْ نَحْوُهُ، وَكَانَ عُمَرُ يَقُولُ لِي تُحِبُّ إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ أَنْ تَرَاهُ فَتَزَلَّ عَلَيْهِ ثُمَّ سَرَى عَنْهُ فَقَالَ « اصْنَعْ فِي عُمَرَتِكَ مَا تَصْنَعُ فِي حَجَّكَ » أطرافه ۱۵۳۶ ، ۱۷۸۹ ، ۴۳۲۹ ، ۴۹۸۵ - تحفة

۱۱۸۳۶

1847- “Ebu'l-Velîd — Hemmâm — Atâ — Safvân b. Ya'lâ” isnâdıyla Safvân'ın babası şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikteyken yanına bir adam geldi. Adam bir cübbe giymişti. Üzerinde de aspur veya benzeri bir şeyin izi vardı. Ömer bana: “Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine vahiy nazil olurken görmeyi ister misin?” diye sorardı. O sırada Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) vahiy nazil olmaya başladı. Kendine gelince de adama: “*Hacda yaptığının aynısını umrede yap*” buyurdu.¹

Ebu'l-Velîd, Hişâm b. Abdilmelik et-Tayâlisî'dir.

Hemmâm, Hemmâm b. Yahya b. Dînâr el-Avzî el-Ezdî el-Basrî'dir.

Atâ, Atâ b. Ebî Rebâh'tır.

Safvân, Safvân b. Ya'lâ b. Umeyye el-Mekkî'dir.

Safvân'ın babası, Ya'lâ b. Umeyye b. Ebî Ubeyde b. Hemmâm et-Temîmî'dir. Ya'lâ b. Muneyye olduğu da söylenmiştir. Muneyye, Uteybe b. Ğazvân'ın kızkardeşidir.

Safvân'ın babası Ya'lâ'nın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikteyken adamın biri geldi. Mâlik *Muvattâ'*'da bunu rivayet ederken Huneyn'de olduklarını zikreder. Buhârî ise başka bir yerde naklederken

Ci'râne'de olduklarını söyler. Adam bir cübbe giymişti. Cübbenin veya adamın üzerinde de aspur veya benzeri bir şeyin kalıntıları bulunuyordu.

Adam Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) umredeyken ne yapması gerektiğini sordu. O sırada da Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) vahiy inmeye başladı. Ömer b. el-Hattâb, Ya'lâ'ya, Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem), kendisine vahiy inerken görmek isteyip istemediğini sorup dururdu. Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) vahiy inmeye başlayınca kendisini çağırıp gösterdi.

Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) vahiy nazil olup bitince adama haram olan şeylerden sakınma, tavâf, sa'y, saçları kısaltma veya tıraş etme gibi hacda yaptığı şeylerin aynısını umrede yapmasını emretti. Anladığımız kadarıyla adam hacda yapılması gereken şeyleri biliyordu, sadece umrede yapılması gereken şeyleri bilmiyordu.

Hadisten anlıyoruz ki Şa'bî'nin dediği gibi üzerinde gömlek veya cübbe varken ihrama giren kişinin onları yırtarak çıkarması gerekmez. Bunun yerine haram olduklarını öğrenir öğrenmez onları üzerinden, baş tarafından çıkarır. Çıkarırken başı tamamen kapansa da herhangi bir kefaret gerekmez. Kişinin giydiği cübbe veya gömlek düğmeli ise, kişi düğmeleri çözerek onu çıkarma imkanı varken baş tarafından çıkarıp çıkaramayacağı konusunda farklı görüşler vardır.

“Hacda Yapılanlar Umrede de Yapılır” başlığında zikredilen hadiste Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) adama üzerindeki cübbeyi çıkarmasını, kendisine bulaşan kokuyu yıkamasını, aspuru temizlemesini söylediği zikredilmiştir.

Hadisten çıkardığımız başka bir şey de ihramlı olan kişi hükmünü bilmeden dikişli giysi giydiği veya unutarak koku süründüğü zaman fidye gerekmeceğidir. Çünkü bu soruyu Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) soran kişi henüz yeni müslüman olmuştu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona fidyeyi emretmemiştir. Unutan kişi için de bilmeyen kişinin hükmü geçerlidir. Şâfiî'nin görüşü bu yöndedir.

Saçın kesilmesi ve avın öldürülmesi gibi telefe yönelik konularda ise Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne*'de dediğine göre kasıtlı yapma ile bilmeden veya unutarak yapma arasında bir fark yoktur ve fidye gerektirir.

Mâlikîler bu konuda şöyle der: “Fidyenin gerektiği konusunda kasıtlı yapma, sehven yapma, bilmeden yapma ve zarureten dolayı yapma

arasında bir fark yoktur. Ancak rüzgarın kişi üzerine koku bulaştırması ve kişinin iradesi dışında gerçekleşen benzeri durumlarda fidye gerekmez. Ancak kişi bu şekilde üzerine bulaşan kokuyu temizleme konusunda gevşek davranırsa fidye gerekir.”

Mâlikilerden İbnu'l-Müneyyir bu hadisi yorumlarken şöyle der: “Söz konusu adam ihrama girdiğinde bu konudaki hüküm henüz nazil olmamıştı. Bundan dolayı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vahyin nazil olmasını beklemiştir. Bir konuda hükmün nazil olmasından önce kişinin o konuda sorumlu tutulmayacağı konusunda da ihtilaf yoktur. Bundan dolayı da Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adama hükmün nazil olmasından önce yaptığı bir şey için fidyeyi emretmemiştir. Bugün ise durum farklıdır. Kişi bu konuda bilmeden bir şey yaptığı zaman bundan sorumlu tutulur. Zira hükmünü öğrenmesi gereken bir şeyi öğrenmemiştir.”

۱۸۴۸ - وَعَصَّ رَجُلٌ يَدَ رَجُلٍ - يَعْنِي فَاَنْتَرَعَ نَيْتَهُ - فَأَبْطَلَهُ النَّبِيُّ ﷺ أَطْرَافَهُ
١١٨٣٧ تحفة - ٦٨٩٣، ٤٤١٧، ٢٩٧٣، ٢٢٦٥

1848- Adamın biri de başka bir adamın elini ısırınca ön dişi düştü. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) dişi heder saydı.¹

Müslim’de geçtiğine göre Ya’lâ b. Umeyye bir adamın elini ısırınca ön dişi düşmüştür. Yine Müslim’in Safvân b. Ya’lâ’dan bildirdiğine göre adamın biri Ya’lâ b. Umeyye’nin işçisini kolundan ısırması, işçi de kolunu çekmiştir. Buradan da anlıyoruz ki ısırılan kişi Ya’lâ b. Umeyye’nin işçisi, ısırılan kişi de Ya’lâ b. Umeyye’dir. Bu da yine her iki *Sahîh*’de geçen ve Ya’lâ b. Umeyye’nin: “Bir işçim vardı ve biriyle kavga etti” demesiyle çelişmez. Zira bazen ravi kendinden üçüncü bir şahıs olarak da bahseder. Burada da Ya’lâ ısırılan kişinin kendisi olduğunun bilinmemesi için kendini üçüncü bir şahıs olarak zikretmiştir.

Benzeri bir şey Hz. Âişe tarafından da yapılmıştır. Hz. Âişe: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zevcelerinden birini öptü” deyince, onu dinleyen ravi: “Bu zevcesi senden başka kim olabilir” demiş, Hz. Âişe de gülmüştür.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu olayda dişi kopan adamın dişini heder

¹ Hadis ayrıca 2265, 2973, 4417 ve 6893’te geçmektedir.

saymış, herhangi bir diyetle hükmetmemiştir. Çünkü adam elini korumak için sert bir şekilde çekmiştir.

Hadisin başlıkla mutabakatı bir önceki hadisin devamı olmasındadır. Başlık hadisini Buhârî *Fadâilu'l-Kur'ân* ve *Meğâzî* gibi başka yerlerde de zikretmiştir. Müslim¹, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî de tahrir etmiştir.

۲۰ - باب الْمُحْرَمِ يَمُوتُ بِعَرَفَةَ

20- İHRAMLININ ARAFAT'TA ÖLMESİ

وَلَمْ يَأْمُرِ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يُدَيَّ عَنْهُ بِقِيَّةِ الْحَجِّ .

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), bu şekilde ölen kişi adına haccın tamamlanmasını emretmemiştir.

Başlık, ihramlının Arafat'ta iken ölmesinin hükmüyle ilgilidir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Arafat'ta iken bineğinden düşüp ölen kişi adına cemrelerin atılması, veda tavafı gibi rükünlerin tamamlanmasını emretmemiştir. Çünkü adam ölse de ihramlı olma durumu devam etmekteydi. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu adamın kıyamet gününde telbiye getirerek diriltileceğini bildirmiştir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu adam için haccın tamamlanmasını emretmeme sebebi de haccın geriye kalan rükünlerinden sorumlu olmamasından dolayıdır. Böylesi bir adamın durumu namaza başladıktan sonra namazı tamamlamadan ölen kişinin durumu gibidir. Bu adam da namazın geriye kalanından sorumlu tutulmaz.

۱۸۴۹ - حَدَّثَنَا سُليْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ بَيْنَا رَجُلٌ وَاقِفٌ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ بِعَرَفَةَ إِذْ وَقَعَ عَنْ رَاحِلَتِهِ ، فَوَقَصَتْهُ - أَوْ قَالَ فَأَقْعَصَتْهُ - فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « اغْمِلُوهُ بِهَاءٍ وَسِدْرٍ ، وَكَفَّنُوهُ فِي ثَوْبَيْنِ - أَوْ قَالَ ثَوْبِيهِ - وَلَا تَحْطُطُوهُ ، وَلَا تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ ، فَإِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُلَبِّي » أطرافه ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۸۳۹، ۱۸۵۰، ۱۸۵۱ - تحفة ۵۵۸۲

¹ Müslim 1674

1849- “Süleymân b. Harb — Hammâd b. Zeyd — Amr b. Dînâr — Saîd b. Cübeyr” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: Adamın biri Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile Arafat’ta vakfedeyken bineğinden düştü ve boynu kırılıp öldü. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Adamı su ve sidr ile yıkayın. İki parçalık giysiyle —veya: giysileriyle— kefenleyin. Ona hanût sürmeyin ve başını örtmeyin. Zira kıyamet gününde Yüce Allah onu dirilttiğinde telbiye getirecektir*” buyurdu.¹

Süleymân, Mekke kadısı Süleymân b. Harb el-Vâşihî el-Ezdî’dir.

Hammâd, Hammâd b. Zeyd b. Dirhem el-Cahdamî el-Ezdî’dir.

İbn Abbâs’ın bildirdiğine göre adamın biri Vedâ haccında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte Arafat’ta vakfedeyken bineğinden düştü ve boynu kırılıp öldü. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adamın su ve sidr ile yıkanmasını, iki parçalık giysiyle veya üzerindeki giysilerle kefenlenmesini, ona hanût sürülmemesini ve başının örtülmemesini emretti. Kıyamet gününde de Yüce Allah onu dirilttiğinde telbiye getiriyor olacağını bildirdi.

İki parçalık giysiyle mi yoksa üzerindeki giysilerle mi kefenleneceği konusundaki tereddüt raviye aittir. Hanût çeşitli kokuların karışımıyla elde edilen ve ölümlere sürülen bir kokudur.

Hattâbî’nin dediğine göre ona koku sürülmemesi ve başının örtülmemesi ihramlı olmanın şartlarından ve adam için bunun sürdürülmesi istenmiştir. Şehit olanlar için de aynı durum geçerlidir. Yüce Allah’a yaklaşmasının bir göstergesi olarak kanları yıkanmadan üzerindeki giysilerle birlikte gömülür.

۱۸۵۰ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا هَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ بَيْنَا رَجُلٌ وَاقِفٌ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ بِعَرَفَةَ إِذْ وَقَعَ عَنْ رَاحِلَتِهِ فَوَقَصَتْهُ - أَوْ قَالَ فَأَوْقَصَتْهُ - فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ ، وَكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْنِ ، وَلَا تَمْسُوهُ طَبِيبًا ، وَلَا تُحْمَرُوا رَأْسَهُ ، وَلَا تُحْطَطُوهُ ، فَإِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّيًا »

أطرافه ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۸۳۹، ۱۸۴۹، ۱۸۵۱ - تحفة ۵۴۳۷

¹ Hadis ayrıca 1265, 1266, 1267, 1268, 1839, 1850 ve 1851’de geçmektedir. Müslim 1206

1850- “Süleymân b. Harb — Hammâd — Eyyûb — Saîd b.Cübeyr” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: Adamın biri Arafat’ta Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte vakfedeyken bineğinden düştü ve boynu kırılıp öldü. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Adamı su ve sidr ile yıkayın. İki parçalık giysiyle kefenleyin. Ona koku ve hanût sürmeyin, başını örtmeyin. Zira kıyamet gününde Yüce Allah onu dirilttiğinde telbiye getiriyor olacaktır” buyurdu.¹

Hammâd, Hammâd b. Zeyd’dir.

Eyyûb, Eyyûb es-Sahtiyânî’dir.

Yine İbn Abbâs’ın bildirdiğine göre adamın biri Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte Arafat’ta vakfedeyken bineğinden düştü ve boynu kırılıp öldü. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adamın su ve sidr ile yıkanmasını, iki parçalık giysiyle kefenlenmesini, ona koku ile hanût sürülmemesini ve başının örtülmemesini emretti. Kıyamet gününde de Yüce Allah onu dirilttiğinde telbiye getiriyor olacağını bildirdi.

Bu hadis ile bir önceki hadis arasındaki fark, telbiye lafzı konusundadır. Bir önceki hadiste telbiye “يَلْبِي” lafzıyla fiil olarak gelmiştir ve bir şeyi yineleme anlamını vermektedir. Bu hadiste ise “مَلَبَّيَا” lafzıyla isim olarak gelmiştir ve bir şeyde sâbit kalma anlamını vermektedir.

۲۱ - بَابُ سُنَّةِ الْمُحْرِمِ إِذَا مَاتَ

21- İHRAMLININ ÖLMESİ DURUMUNDA UYGULANAN SÜNNET

Başlık, ihramlı iken ölen kişinin yıkanması, kefenlenmesi ve benzeri sünnetlerin uygulanmasının keyfiyetiyle ilgilidir.

۱۸۵۱ - حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا أَبُو بَشِيرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَجُلًا كَانَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَوَقَصَتْهُ نَاقَتُهُ، وَهُوَ مُحْرِمٌ، فَمَاتَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ، وَكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْهِ، وَلَا تَمْسُوهُ بِطَبِيبٍ»

¹ Hadis ayrıca 1265, 1266, 1267, 1268, 1839, 1849 ve 1851’de geçmektedir. Müslim 1206

، وَلَا تَحْمَرُّوا رَأْسَهُ ، فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَيًّا « أطرافه ١٢٦٥ ، ١٢٦٦ ، ١٢٦٧ ،

١٢٦٨ ، ١٨٣٩ ، ١٨٤٩ ، ١٨٥٠ - تحفة ٥٤٥٣

1851- “Yâkub b. İbrâhim — Huşeym — Ebû Bişr — Saîd b. Cübeyr” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: İhramlı olan adamın biri Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikteyken bineğinden düştü ve boynu kırılıp öldü. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Adamı su ve sidr ile yıkayın. Üzerindeki giysilerle kefenleyin. Ona koku sürmeyin ve başını örtmeyin. Zira kıyamet gününde Yüce Allah onu dirilttiğinde telbiye getiriyor olacaktır” buyurdu.¹

Yâkub, Yâkub b. İbrâhim ed-Devrakî’dir.

Huşeym, Huşeym b. Büşeyr es-Sülemî el-Vâsitî’dir.

Ebû Bişr, Câfer b. İyâs el-Yeşkürî el-Basrî’dir.

İbn Abbâs’ın bildirdiğine göre adamın biri Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte bineğinden düştü ve boynu kırılıp öldü. Adam da ihramlıydı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adamın su ve sidr ile yıkanmasını, üzerindeki giysilerle kefenlenmesini, ona koku sürülmemesini ve başının örtülmemesini emretti. Kıyamet gününde de Yüce Allah onu dirilttiğinde hac veya umresini yapanların ve ölürken de kendisinin içinde bulunduğu durum üzere telbiye getiriyor olacağını bildirdi. İhramlı iken ölen kişiye böylesi bir sünnetin uygulanma sebebi olarak bunlar yeterlidir. Bunun yanında böylesi birinin kıyamet gününde telbiye getirerek huzura çıkmasının önünde herhangi bir engel yoktur.

٢٢ - باب الْحَجِّ وَالنُّذُورِ عَنِ الْمَيِّتِ ، وَالرَّجُلُ يَحُجُّ عَنِ الْمَرْأَةِ

22- ÖLEN KİŞİ ADINA HAC EDA ETMEK VE ADAĞI YERİNE GETİRMEK, ERKEĞİN KADIN ADINA HACCEDEBİLMESİ

Başlık, ölen birinin yerine haccı eda etmenin, adağını yerine getirmenin ve erkeğin kadın adına haccetmesinin hükmüyle ilgilidir.

Başlığın daha genel olabilmesi için kadının da erkek adına haccedebileceğinin zikredilmesi gerekirdi. Zerkeşî buna cevap verirken

¹ Hadis ayrıca 1265, 1266, 1267, 1268, 1839, 1849 ve 1850’de geçmektedir. Müslim 1206

hadisteki “Allah’a olan borcu ödeyin” sözünden kadının da erkek adına haccedebileceğinin çıkarılacağını söylemiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hadiste kadına cevap verirken hem erkeği hem de kadını içine alacak şekilde bir ifade kullanmıştır. Bu ifadeye göre erkek kadının yerine, kadın da erkeğin yerine haccedebilir.

İbn Hacer de başlıkta “Erkeğin Kadın Adına Haccedebilmesi” ifadesinin kullanılmasını sorunlu bulmuş ve: “Hadis bir kadının, babasının adağını yerine getirmeyi sormasını anlatmaktadır. Dolayısıyla başlık «Kadının Erkek Yerine Haccedebilmesi» şeklinde olması gerekirdi” demiştir. Bu durumu açıklamaya çalışırken de şöyle demiştir: “Anladığım kadarıyla Buhârî bu başlıkta Şu’be’nin Ebû Bişr’dan olan rivayetine işaret etmiştir. Zira sözkonusu hadiste adamın birinin Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) geldiği ve kızkardeşinin hacetmeyi adadığı zikredilmiş ve Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) adama: “Allah’a olan borcu öde! Zira Allah’a olan bir borç en başta ödenmelidir” buyurduğu nakledilmiştir.”

Ancak bu başlık altındaki hadiste Cüheyneli bir kadının Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) gelip annesinin hac adağı konusunu sorduğu zikredilmektedir. Hal bu iken mutabakatın bu başlık ile başka bir başlık altında zikredilen bir hadisle olduğu nasıl söylenebilir? Oysa mutabakat başlık ile bu başlık altında zikredilen hadis arasında olmalıdır.

١٨٥٢ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ امْرَأَةً مِنْ جُهَيْنَةَ جَاءَتْ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ إِنَّ أُمِّي نَذَرَتْ أَنْ تَحْجَّ ، فَلَمْ تَحْجَّ حَتَّى مَاتَتْ أَفَأَحْجُّ عَنْهَا قَالَ « نَعَمْ . حُجِّي عَنْهَا ، أَرَأَيْتِ لَوْ كَانَ عَلَى أُمِّكَ دَيْنٌ أَكُنْتَ قَاضِيَةً أَفْضُوا اللَّهَ ، فَاللَّهُ أَحَقُّ بِالْوَفَاءِ » طرفاه ٦٦٩٩ ، ٧٣١٥

- تحفة ٥٤٥٧

1852- “Mûsa b. İsmâil — Ebû Avâne — Ebû Bişr — Saïd b.Cübeyr” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: Cüheyne kabilesinden bir kadın Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve: “Annem hacetmeyi adamıştı, ancak bunu yerine getirmeden öldü. Onun adına ben haccedeyim mi?” diye sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Annenin para borcu olsaydı bu

borcu onun adına ödemez miydin? Allah'a olan borcu da ödeyin! Zira Allah'a olan bir borç en başta ödenmelidir” buyurdu.¹

Musa, Mûsa b. İsmâil el-Minkarî et-Tebûzekî'dir.

Ebû Avâne, Vaddâh el-Yeşkurî'dir.

Ebû Bişr, Câfer b. İyâs'tır.

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına Cüheyne kabilesinden bir kadın geldi. Bu kadın Nesâî'de geçtiğine göre Sinân b. Seleme el-Cühenî'nin karısıdır. Ahmed'de ise Sinân b. Abdillâh'ın karısı olarak geçer ki daha isabetlidir.

İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de bu konuda şöyle der: “Nesâî'de gelen rivayet bu hadisteki müphemliği gidermiyor. Çünkü başlık hadisinde soruyu kadının bizzat kendisinin sorduğu zikrediliyor. Nesâî'de gelen rivayette ise soruyu kadının kocası kadın adına sormaktadır. İki rivayeti uzlaştırmak istersek burada sorunun kadına nisbet edilmesi mecazi olabilir. Asıl soruyu soran kadının kocasıdır ve kadın adına bu soruyu sormuştur.”

Cüheyneli kadın Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldiğinde annesinin haccetmeyi adadığını, ancak bu adağını yerine getirmeden öldüğünü söyledi ve annesi adına haccedip edemeyeceğini sordu.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), annesi adına haccedebileceğini söyledi. Annesinin bir borcu olsaydı ölmesi durumunda nasıl onun adına bu borcu ödüyorsa Allah'ın hakkı olan borcun da aynı şekilde ve en başta ödenmesi gerektiğini bildirdi.

Hadisten anlıyoruz ki kişinin boynunda hac, kefare, adak gibi Allah'ın bir hakkı varken ölmesi durumunda bu hak ödenmeli ve yerine getirilmelidir.

Buhârî hadisi ayrıca *İ'tisâm* ve *Nüzûr* konuları içinde tahrir etmiştir. Nesâî de *Hac* konusu içinde tahrir etmiştir.

¹ Hadis ayrıca 6699 ve 7315'te geçmektedir.

۲۳ - بَابُ الْحَجِّ عَمَّنْ لَا يَسْتَطِيعُ الثُّبُوتَ عَلَى الرَّاحِلَةِ

23- BİNEK ÜZERİNDE DURAMAYAN KİŞİ ADINA HACCETMEK

Başlık, hastalık, yaşlılık ve benzeri sebeplerden dolayı bineğe binemeyen kişinin yerine haccetmenin hükmüyle ilgilidir.

۱۸۵۳ - حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنِ ابْنِ

عَبَّاسٍ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - أَنَّ امْرَأَةً ح . تحفة ۱۱۰۴۸

1853- “Ebû Âsım — İbn Cüreyc — İbn Şihâb — Süleymân b. Yesâr — İbn Abbâs” isnâdıyla Fadl b. Abbâs şöyle demiştir: “Kadının biri...”

Ebû Âsım, Dahhâk b. Mahled’dir.

İbn Cüreyc, Abdulmelik b. Abdilazîz’dir.

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zührî’dir.

İbn Cüreyc hadisi bu şekilde rivayet etmiş, Ma’mer de ona mutâbaat etmiştir. Ancak Mâlik onlara muhalefet etmiştir. Bunu Zührî’den nakleden çoğu ravi Fadl’ı zikretmemiştir. İbn Mâce bunu Muhammed b. Ka’b kanalıyla Muhammed’in babasından naklederken İbn Abbâs’ın: “Husayn b. Avf’ın Has’amî’nin bana bildirdiğine göre...” dediğini zikretmiştir.

Tirmizî der ki: Buhârî’ye bu hadisi sorduğumda: “Bu konuda en sahih rivayet İbn Abbâs’ın Fadl’dan yaptığı rivayettir” dedi. Belki de İbn Abbâs bunu Fadl’dan ve başkasından işitmiş, sonradan arada başka birini zikretmeden vasıtasız bir şekilde nakletmiştir.

Buhârî’nin Fadl’ın rivayetini tercih etmesi o sırada Fadl’ın, Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) bineğinin arkasında olmasından dolayıdır. İbn Abbâs da o sıralar yükler ve zayıf olanlarla birlikte Müzdelife’den ayrılmış ve önden gönderilmişti. Sonradan Fadl o sırada yaşadığı durumu kardeşi İbn Abbâs’a anlatmıştır. Buhârî âdeti olduğu üzere İbn Cüreyc’in hadisinin metnini tamamıyla vermemiştir.

Hadisin geri kalan kısmı da şöyledir: Kadının biri Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve: “Yüce Allah’ın farz kıldığı hac ibadeti babam yaşlıyken ve bineğe binemeyecek durumdayken geldi. Onun yerine ben haccedebilir miyim?” diye sordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “Onun yerine haccet” buyurdu.

Bu hadisi Ebû Müslim el-Keccî, Buhârî'nin hocası Ebû Âsım'dan rivayet etmiştir. Buhârî hadisi İbn Cüreyç'ten bu şekilde kısaca zikrettikten sonra Abdulazîz b. Ebî Seleme isnâdıyla gelen hadise geçmiş ve hadisi onun lafzıyla zikretmiştir.

١٨٥٤ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ جَاءَتِ امْرَأَةٌ مِنْ خَثْعَمَ ، عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ ، قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ فَرِيضَةَ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ فِي الْحَجِّ أَذْرَكْتَ أَبِي شَيْخًا كَبِيرًا ، لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَسْتَوِيَ عَلَى الرَّاحِلَةِ فَهَلْ يَقْضِي عَنْهُ أَنْ أَحُجَّ عَنْهُ قَالَ « نَعَمْ »
 أطرافه ١٥١٣ ، ١٨٥٥ ، ٤٣٩٩ ، ٦٢٢٨ - تحفة ٥٦٧٠

1854- “Mûsa b. İsmâil — Abdulazîz b. Ebî Seleme — İbn Şihâb — Süleymân b. Yesâr” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: Vedâ haccında Has’amlı bir kadın Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve: “Ey Allah’ın Resûlü! Yüce Allah’ın farz kıldığı hac ibadeti babam yaşlıyken ve bineğe binemeyecek durumdayken geldi. Onun yerine ben haccetsem geçerli olur mu?” diye sordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “*Olur*” buyurdu.¹

Mûsa, Mûsa b. İsmâil et-Tebûzekî’dir.

Abdulazîz, Abdulazîz b. Ebî Seleme el-Mâcişûn’dur. Dedesine nisbet edilmiştir. Babası Abdullah el-Medenî’dir.

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zührî’dir.

Tirmizî, Ahmed ve oğlu Abdullah b. Ahmed’de bulunan ve Hz. Ali’den gelen rivayette bu sorunun Cemrelerin taşlanmasıyla sonra Kurban kesim yerinde sorulduğuna ve sorulurken de Abbâs’ın orada hazır bulunduğuna dair işaret vardır. Abbâs’ın yanında oğlu Abdullah da bulunuyor olabilir. Bundan dolayı İbn Abbâs bunu bazen kardeşi Fadl’dan naklen aktarırken, bazen de kendi şahit olmuş gibi nakletmiştir.

İbn Abbâs’ın bildirdiğine göre Vedâ haccında Has’am kabilesinden bir kadın Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) geldi. Hac ibadeti farz kılındığında babasının bineğe binemeyecek kadar yaşlı olduğunu, babasının yerine

¹ Müslim 1334

haccetmesi durumunda bunun geçerli olup olmayacağını sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) babasının yerine onun haccdebileceğini ve bununla sorumluluğun babasının üzerinden düşmüş olacağını söyledi.

Hadisin başlıkla mutabakatı da Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) cevabındadır. Haccı kişiye farz kılan imkan da bazen kişinin bizzat kendisiyle bazen de kendi dışındakiyle ilgilidir. Bizzat kendisiyle ilgili olan imkan beş şeye bağlıdır. İlk ikisi azık ve bineğin bulunmasıdır. Üçüncüsü zanna dayalı olsa dahi yol emniyetinin bulunmasıdır. Dördüncüsü kişinin bedenlen buna musait olmasıdır. Bir bineğe binebilip durabilmesi gerekmektedir. Gemi gibi bir araçla gidecekse de bu yolculuğu meşakkatsiz bir şekilde yapabilmesi gerekmektedir. Kişi bir bineğe binemiyor ve binek üzerinden duramıyorsa ya da gemiyle gidecekse hastalık ve benzeri durumlardan dolayı meşakkat yaşayacaksa hac kendisine farz olmaz. Ancak sözkonusu meşakkat yaşanmayacaksa hac kendisine farz olur ve bunu eda etmesi gerekir.

Kişinin kendi dışındaki imkanlara gelince, kişi farz veya adak olan bir haccı bazen ölümden bazen de yolculuk yapma acizliğinden dolayı yerine getiremeyebilir. Böylesi bir durumda onun adına başkası haccdebilir. Kişi hac farızasını bizzat kendisi eda edebileceği gibi bu farızayı kendi adına başkasına da yaptırabilir. Çünkü hac yapma imkanı bazen bedenle, bazen de parayla olabilir.

Mâlikilere göre aciz kişinin farz olan haccı, sağlıklı kişinin de nafîle olan bir haccı kendi adına vekaleten başkasına yaptırması mekruhtur. İmam Sind'e göre Mâlikî mezhebinin genel görüşü sağlıklı kişinin nafîle olan bir haccı vekaleten başkasına yaptırmasının mekruh olduğudur. Ancak vekaleten de olsa yapılması durumunda caiz olur. Aciz olan kişinin vekaleten haccı başkasına yaptırmasının caiz mi mekruh mu olduğu konusunda ise ihtilaf edilmiştir. İmam Mâlik'ten nakledilen görüşe göre caizdir. Mâlikilerde meşhur olan görüşe göre ise mekruhtur. İbn Vehb ve Ebû Mus'ab'a göre ise vekil olan kişi kişinin oğluysa caiz, başkası ise caiz değildir.

۲۴ - بَابُ حَجِّ الْمَرْأَةِ عَنِ الرَّجُلِ

24- KADININ ERKEK ADINA HAC CETMESİ

۱۸۵۵ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ كَانَ الْفَضْلُ رَدِيفَ النَّبِيِّ ﷺ فَجَاءَتْ امْرَأَةٌ مِنْ خَنَعٍ ، فَجَعَلَ الْفَضْلُ يَنْظُرُ إِلَيْهَا ، وَتَنْظُرُ إِلَيْهِ فَجَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ يَصْرِفُ وَجْهَ الْفَضْلِ إِلَى الشَّقِّ الْآخِرِ ، فَقَالَتْ إِنَّ فَرِيضَةَ اللَّهِ أَذْرَكَتْ أَبِي شَيْخًا كَبِيرًا ، لَا يَثْبُتُ عَلَى الرَّاحِلَةِ ، أَفَأَحْجُ عَنْهُ قَالَ « نَعَمْ » وَذَلِكَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ أَطْرَافُهُ ۱۵۱۳ ، ۱۸۵۴ ، ۴۳۹۹ ، ۶۲۸۲ - تحفة ۵۶۷۰

1855- “Abdullah b. Mesleme — Mâlik — İbn Şihâb — Süleymân b. Yesâr” isnâdıyla Abdullah b. Abbâs şöyle demiştir: Vedâ haccında Fadl, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bineğinin arkasına binmişti. O sırada Has'amlı bir kadın geldi. Fadl ile kadın birbirlerine bakmaya başlayınca da Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) Fadl'ın yüzünü tutup başka bir yöne çevirdi. Kadın: “Yüce Allah'ın farz kıldığı hac ibadeti babam yaşlıyken ve bineğe binemeyecek durumdayken geldi. Onun yerine ben hacedebilir miyim?” diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “Evet, edebilirsin” buyurdu.¹

Abdullah, Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zührî'dir.

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Vedâ haccında Minâ'da Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Fadl b. Abbâs'ı bineğinin arkasına bindirmişti. O sırada fetva istemek üzere Has'amlı bir kadın geldi. Fadl kadına bakınca kadın da ona bakmaya başladı. Fadl da yakışıklı biriydi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onların bakiştıklarını görünce fitneye mahal vermemek için Fadl'ın yüzünü diğer tarafa çevirdi.

¹ Hadis ayrıca 1513, 1854, 4399 ve 6282'de geçmektedir. Müslim 1334

Kadın hac ibadeti farz kılındığında babasının bineğe binemeyecek kadar yaşlı olduğunu, babasının yerine haccedip edemeyeceğini sordu. Kadının babası ya müslüman olduğunda çok yaşlı biriydi ya da çok yaşlı iken hac için mali imkanlara sahip olmuştu. Haccın farziyetinin adamın yaşlılığına denk gelmesinden kasıt bu olsa gerektir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) babasının yerine onun haccdebileceğini söyledi.

Hadisten kadının erkek adına haccetmesinin caiz olduğunu çıkarıyoruz. Bazı âlimler ise bunun caiz olmayacağını söylemiştir. Bunun sebebi de kadının ihramı ile erkeğin ihramının farklı olmasıdır. Bundan dolayı erkeğin yerine ancak ihramı kendisi gibi olan bir erkek eda edebilir.

۲۵ - بَابُ حَجِّ الصَّبِيَّانِ

25- ÇOCUKLARIN HACCETMESİ

۱۸۵۶ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا هَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ قَالَ سَمِعْتُ

ابْنَ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - يَقُولُ بَعَثَنِي - أَوْ قَدَّمَنِي - النَّبِيُّ ﷺ فِي الثَّقَلِ مِنْ جَمْعِ بَلَلٍ . طَرَفَاهُ ١٦٧٧ ، ١٦٧٨ - تحفة ٥٨٦٤

1856- “Ebu’n-Nu’mân — Hammâd b. Zeyd — Ubeydullah b. Ebî Yezîd” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zayıf olanlar ve yüklerle birlikte beni gece vakti Müzdelife’den (Minâ’ya) yolladı veya önden gönderdi.”¹

Ebu’n-Nu’mân, Muhammed b. Fadl es-Sedûsî’dir.

İbn Abbâs’ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kendisini gece vakti zayıf olanlar ve yüklerle birlikte Müzdelife’den Minâ’ya önden göndermiştir.

Hadisin başlıkla mutabakatı o sıralarda İbn Abbâs’ın henüz buluşa ermemiş olmasıdır. Buhârî bunu belirtmek için de bir sonraki hadisi zikretmiştir.

¹ Hadis ayrıca 1677 ve 1678’de geçmektedir. Müslim 1293

۱۸۵۷ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ عَنْ
 عَمِّهِ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ
 عَنْهُمَا - قَالَ أَقْبَلْتُ وَقَدْ نَاهَزْتُ الْحُلُمَ ، أَسِيرُ عَلَى أَتَانٍ لِي ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَائِمٌ يُصَلِّي
 بِمِنًى ، حَتَّى سِرْتُ بَيْنَ يَدَيَّ بَعْضِ الصَّفِّ الْأَوَّلِ ، ثُمَّ نَزَلْتُ عَنْهَا فَارْتَعْتُ ، فَصَفَّقْتُ مَعَ
 النَّاسِ وَرَاءَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . وَقَالَ يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ بِمِنًى فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ أَطْرَافَهُ
 ۵۸۳۴ ، ۴۹۳ ، ۸۶۱ ، ۴۴۱۲ - تحفة ۵۸۳۴

1857- “İshâk — Yâkub b. İbrâhim — İbn Şihâb’ın kardeşinin oğlu — amcası — Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe b. Mes’ûd” isnâdıyla Abdullâh b. Abbâs şöyle demiştir: “Buluğ çağına henüz ermemişken dışı bir merkebin üzerinde geldim. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Minâ’da namaz kıldırıyordu. İlk safın önünde biraz gittikten sonra merkepten indim. Otlaması için onu bırakıp Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) arkasında safa girdim.”

Yûnus bunu İbn Şihâb’dan rivayet ederken: “Vedâ haccında Minâ’da...” lafzını kullanmıştır.¹

İshâk, İshâk b. Mansûr el-Kevsec el-Mervezî’dir.

Yâkub, Yâkub b. İbrâhim b. Sa’d b. İbrâhim b. Abdirrahman b. Avf el-Kureşî ez-Zührî’dir.

İbn Şihâb’ın kardeşinin oğlu, Muhammed b. Abdillâh’tır.

Amcası, Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî’dir.

Abdullâh b. Abbâs, buluğ çağına henüz ermemişken, ancak yaklaşmışken dışı merkebinin üzerinde Minâ’ya geldi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) orada ashâbına namazı kıldırıyordu. İbn Abbâs ilk safın önünde biraz gittikten sonra merkepten indi. Otlaması için onu kendi haline bıraktı ve Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) arkasında namaz için safa girdi.

¹ Hadis ayrıca 76, 493, 861 ve 4412’de geçmektedir.

Yûnus b. Yezîd bunu İbn Şihâb'dan naklederken bu olayın Vedâ haccı sırasında Minâ'da gerçekleştiğini zikretmiş, bu rivayeti de Müslim mevsûl olarak rivayet etmiştir. Başlığın hadisle olan mutabakatı da olayın Vedâ haccı sırasında gerçekleşmesindedir.

١٨٥٨ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُونُسَ

عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ حُجَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا ابْنُ سَبْعِ سِنِينَ . تحفة ٣٨٠٣

1858- “Abdurrahman b. Yûnus — Hâtim b. İsmâil — Muhammed b. Yûsuf” isnâdıyla Sâib b. Yezîd şöyle demiştir: “Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) haccında beni de götürmüşlerdi ve henüz yedi yaşımdaydım.”

Abdurrahman, Abdurrahman b. Yûnus el-Müstemlî el-Mukrî'dir.

Hâtim, Hâtim b. İsmâil el-Kûfî'dir.

Muhammed, Muhammed b. Yûsuf el-Kindî el-Medenî'dir.

Sâib, Sâib b. Yezîd el-Kindî'dir. Onun için el-Esedî nisbesi de kullanılır. Muhammed b. Yûsuf'un anne tarafından dedesidir.

Sâib b. Yezîd'in bildirdiğine göre henüz yedi yaşlarında bir çocukken kendisini Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte hacca götürmüşlerdir.

İbn Sa'd ise bunu Vâkidî kanalıyla Hâtim'den naklederken Sâib'i annesinin hacca götürdüğünü zikreder. Fâkihî ise başka bir kanalla Muhammed b. Yûsuf'tan naklederken Sâib'i babasının hacca götürdüğünü nakleder. Görüldüğü kadarıyla Sâib anne babasıyla birlikte hacca götürülmüştür.

Tirmizî bunu Kuteybe kanalıyla Hâtim'den naklederken bunun Vedâ haccında olduğunu zikretmiştir.

١٨٥٩ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَّارَةَ أَخْبَرَنَا الْقَاسِمُ بْنُ مَالِكٍ عَنِ الْجُعَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ

قَالَ سَمِعْتُ عَمْرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ يَقُولُ لِلْسَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ ، وَكَانَ قَدْ حُجَّ بِهِ فِي ثَقَلِ النَّبِيِّ

ﷺ . طرفاه ٦٧١٢ ، ٧٣٣٠ - تحفة ٣٧٩٥

1859- “Amr b. Zurâre — Kâsım b. Mâlik” isnâdıyla Cuayd b. Abdurrahmân şöyle demiştir: “Ömer b. Abdilazîz'in, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yükleri ile birlikte hacca götürülen Sâib b. Yezîd'e şöyle dediğini işittim...”

Amr, Amr b. Zurâre b. Vâkid el-Kilâbî en-Nisâbü'rî'dir.

Kâsım, Kâsım b. Mâlik el-Müzenî el-Kûfî'dir.

Cuayd, Cuayd b. Abdirrahman b. Evs el-Kindî'dir.

Cuayd her ne kadar Ömer b. Abdilazîz'in Sâib b. Yezîd'e bir şey dediğini söylemişse de Buhârî burada Ömer'in sözünü nakletmemiş, başlıkla ilgili olan kısmını, yani Sâib'in Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yükleri ile birlikte hacca götürülmesini zikretmekle yetinmiştir. İsmâilî bunu naklederken Sâib'in henüz çocuk olduğunu zikretmiştir.

Keffâretler konusu içinde Osmân b. Ebî Şeybe'nin Kâsım b. Mâlik'ten bildirdiğine göre bu hadiste Ömer b. Abdilazîz, Sâib'e bir müddün miktarını sormuştur. Sâib de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanındaki müddün kendi zamanlarında bir müdd ve bir müddün üçte ikisi kadar geldiğini söylemiştir. Zira Ömer b. Abdilazîz zamanında müddün miktarı arttırılmıştı.

Bilinmelidir ki hac çocuğa farz değildir, ancak çocuğun yaptığı hac Müslim'in İbn Abbâs'tan yaptığı rivayete göre sahih olur ve nafile sayılır. Müslim'deki rivayete göre İbn Abbâs şöyle demiştir: Kadının biri çocuğunu bineği üzerinde olan Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) kaldırdı ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu çocuğun haccı olur mu?" diye sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "*Olur, sen de bundan sevabını alırsın*" buyurdu.

Çocuk mümeyyiz biri ise velisinin iznini alarak ihrama girer. Velisinin izni olmadan ihrama girmesi en doğru görüşe göre sahih olmaz. Çocuk şayet mümeyyiz değilse velisi ihramda olsun veya olmasın, kendi adına haccediyor olsun veya olmasın onun adına da ihrama girer.

Onun adına ihrama girmesi de: "Onun adına ihrama giriyorum" veya: "Onu ihramlı kılıyorum" demesiyle olur. Çocuk bu şekilde ihrama girdikten sonra elinden gelen nüsükleri eda eder. Yıkanma, dikişli giysilerden uzak durma, izar ile rida giyme gibi onun yapamayacağı şeyleri de velisi onun adına yapar.

Çocuk tavafı kendisi yapabiliyorsa yapar, yapamıyorsa tavaf ettirilir. Sa'y'da da tavafta olduğu gibi yapılır. Mümeyyiz değilse ihram ve tavafın iki rekatlık namazları onun adına kılınır. Mümeyyiz ise bu namazları kendisi kılar.

Çocuk mümeyyiz olsun veya olmasın velisi onu Arafat, Müzdelife, Meş'ar gibi yerlere götürür. Vacip olan yerlere vacip olarak, nafil olan yerlere de nafil olarak götürür.

Çocuk cemreleri kendisi taşıyabiliyorsa bunu yapar. Yapamıyorsa velisinin, kendi taşlamasını yaptıktan sonra taşları onu eline koyması, sonra alıp onun adına atması müstehaptır.

Çocuk hac esnasında, örneğin vakfedeyken buluğa erdiği zaman haccın en değerli ibadetini buluğa ermiş bir şekilde yaptığı için eda ettiği bu hac farz hac yerine geçer. Hacda vakfeye yetişmek namazda rükûya yetişmek gibidir. Ancak bu durumda kudum tavafından sonra sa'y yapmışsa bu sa'yı tekrardan yapar.

İhramda sakınılması gereken şeyler çocuk için de geçerlidir. Örneğin çocuk ihramlıyken kasıtlı bir şekilde koku süründüğü zaman velisinin malından fidye verilir. Çocuk bu haccı esnasında cinsel ilişkiye girerse haccı bozulur ve onu kaza eder.

Ebû Hânîfe ise çocuğun ihramının sahih olmayacağını, dolayısıyla ihramlıya yasak olan şeylerden birini yapması halinde fidye olarak bir şey gerekmediğini, zira öğrenme ve alıştırma babında hacca götürüldüğünü söylemiştir. Ancak Hanefî mezhebi âlimleri içinde bunu diyen bir âlim bilmiyorum. Aksine Zeylaî'nin *Şerhu'l-Kenz*'de bildirdiğine göre İmam Serahsî, ihrama kendisi veya onun adına babası girdiği zaman bu çocuğun ihramlı sayılacağını söylemiştir.

Kenz'de de şöyle denilir: "Çocuk veya köle ihrama girip de hac esnasında çocuk buluğa erse ya da köle azat edilse tamamladığı hac farz hac yerine geçmez. Çünkü nafil bir haccı eda etmek üzere ihrama girilmiştir ve sonradan bu hac farza dönüştürmez."

Aynî de *Umdu'tu'l-Kârî*'de: "Çocuk bu haccının sevabını alır. Anne babası da haccı öğretmelerine ve onu hacca alıştırmalarına karşılık sevaplarını alırlar" demiştir.

۲۶ - بَابُ حَجِّ النِّسَاءِ

26- KADINLARIN HACCETMESİ

۱۸۶۰ - وَقَالَ لِي أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَذِنَ عُمَرُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - لَأَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ فِي آخِرِ حَجَّةِ حَجَّهَا ، فَبَعَثَ مَعَهُنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ تحفة ۱۰۳۸۱

1860- “Ahmed b. Muhammed — İbrâhim — İbrâhim’in babası” isnâdıyla İbrâhim’in dedesi şöyle demiştir: “Hz. Ömer yaptığı son haccında Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) zevcelerinin hacca gitmelerine izin verdi. Yanlarında da Osmân b. Affân ile Abdurrahman b. Avfı gönderdi.”

Ahmed, Ahmed b. Muhammed b. el-Velîd el-Ezrakî el-Mekkî’dir.

İbrâhim’in babası, Sa’d b. İbrâhim’dir.

İbrâhim’in dedesi, İbrâhim b. Abdurrahman b. Avf’tır.

Ömer b. el-Hattâb, eda ettiği son haccında Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) zevcelerinin de hacca gitmelerine izin verdi. Zira öncesinde “**Evlerinizde oturun**”¹ âyetine dayanarak göndermiyordu. Önceleri yolculuğa çıkmayı onlara haram görürken sonradan caiz olduğunu öğrenmiş ve hilafetinin son zamanlarında hacca gitmelerine izin vermişti.

Bu izin sonrası Zeyneb ve Sevde dışında Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) diğer zevceleri hacca gittiler. Zeyneb ve Sevde’nin hacca gitmemelerine gelince, Ebû Dâvud ve Ahmed’in Vâkid b. Ebî Vâkid kanalıyla Ebû Vâkid’den yaptıkları rivayette Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Vedâ haccında zevcelerine: “*Bu hacdan sonrası yeriniz artık evinizdir*” buyurmuştur. İbn Sa’d bunu Ebû Hureyre’den naklederken: “Zeyneb ve Sevde dışında Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) diğer zevceleri haccederdi. Zeyneb ile Sevde ise: «Resûlullah’tan (sallallahu aleyhi vesellem) sonra yolculuğa çıkmayız!» derlerdi” eklemesini yapmıştır.

Hiz. Ömer onları hacca gönderirken hizmetlerini görmek üzere de yanlarına Osmân b. Affân ile Abdurrahman b. Avfı verdi. Yanlarında ayrıca

¹ Ahzâb Sur. 33

güvenilir kadınlar da bulunuyordu ve bu kadınlar onların mahremi olacak kişilerin yerini tutuyordu ya da onların yanında giden erkeklerin tümü onlara mahrem olan kişilerdi.

Beyhakî bu hadisi Abdân'dan naklederken Hz. Osmân'ın, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) zevcelerinin hevdecine kimselerin yaklaşmaması ve uzak bir mesafeden olmadıktan sonra onlara bakmaması yönünde bir çağrı yaptığı eklemesini yapmıştır. Yolda mola verdiklerinde Osmân onları vadinin yamacına yerleştirdi. Abdurrahman da hemen aşağılarında çadırını kurdu. Bu şekilde onların yanına kimseler yaklaşmadı.

Buhârî hadisi muhtasar bir şekilde zikretmiştir. “Ömer yaptığı son haccında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) zevcelerinin hacca gitmelerine izin verdi” sözünden anlaşılan İbrâhim b. Abdurrahman b. Avf'ın bunu Ömer'den naklen aktardığıdır. Bu olaya şahit olması da mümkündür. Zira o zamanlarda İbrâhim 10 yaşından büyüktü. Yâkub b. Şeybe ve başkası da İbrâhim'in Ömer'i işittiğini isbat etmiştir.

١٨٦١ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ أَبِي عَمْرَةَ قَالَ حَدَّثَنَا عَائِشَةُ بِنْتُ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا نَغْزُوا وَنُجَاهِدُ مَعَكُمْ فَقَالَ « لَكُنَّ أَحْسَنُ الْجِهَادِ وَأَجْمَلُهُ الْحُجُّ ، حَجٌّ مَبْرُورٌ » فَقَالَتْ عَائِشَةُ فَلَا أَدْعُ الْحُجَّ بَعْدَ إِذْ سَمِعْتُ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَطْرَافَهُ ١٥٢٠ ، ٢٧٨٤ ، ٢٨٧٥ ، ٢٨٧٦ - تحفة ١٧٨٧١

1861- “Müsedded — Abdulvâhid — Habîb b. Ebî Amre — Âişe binti Talha” isnâdıyla müminlerin annesi Âişe şöyle demiştir: “Ey Allah'ın Resûlü! Neden biz de sizinle birlikte gazvelere katılıp cihad etmiyoruz?” dediğimde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “Sizin için cihadın en iyisi ve en güzeli vardır. O da hacc-ı mebrûr'dur” buyurdu. Bunu Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) işittiğimden beri de haccetmekten asla geri durmam.¹

Müsedded, Müsedded el-Esedî el-Basrî'dir.

Abdulvâhid, Abdulvâhid b. Ziyâd el-Abdî el-Basrî'dir.

¹ Hadis ayrıca 1520, 2784, 2875 ve 2876'da geçmektedir.

Habîb, Habîb b. Ebî Amre el-Kassâb el-Himânî el-Kûfî'dir.

Âişe, Âişe binti Talha b. Ubeydillah et-Temîmiyye'dir. Âişe çok güzel bir kadındı.

Hz. Âişe, kadınlar olarak kendilerinin de erkeklerle birlikte gazvelere çıkıp cihad etmeyi istediklerini dile getirdi. Burada gazv'dan kasıt cihad, cihaddan kasıt da erkekler için yemek ve benzeri hizmetlerin görülmesi olabilir. Ya da gazv ile cihad aynı anlamdadır ve tekid bakımından gazveden sonra cihad zikredilmiştir.

İbn Hacer ise ikisinin bir arada kullanılmasının Buhârî'nin hocası Müsedded'in tereddüdünden kaynakladığını söylemiştir. Ebû Kâmil bunu Müsedded'in hocası Ebû Avâne'den naklederken sadece "gazv" lafzını kullanmıştır. Bu hadisi de İsmâîlî nakletmiştir. Kirmânî ise bunu garîb bulmuş ve: "Gazv ile cihad aynı anlamda değildir. Gazv savaşmak için yola koyulmak anlamındayken cihad bizzat savaşmaktır. Ya da gazv'ı vurgulamak açısından cihad lafzı da kullanılmıştır" demiştir.

Ben ise üç nüshada bu hadisteki ifadenin "Neden biz de sizinle birlikte gazvelere katılmıyor veya cihad etmiyoruz" şeklinde geldiğini gördüm.

Âişe'nin bu sözü karşısında da Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) cevap olarak onlar için en iyi ve en güzel cihadın bulunduğunu, onun da kabul görmüş bir hac olduğunu söyledi. En sonunda Âişe, hacın faziletine yönelik Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) böylesi bir sözü işittikten sonra haccetmekten geri durmayacağını ifade etmiştir.

Bu hadis *Hac* konusunun başlarında "Hacc-ı Mebrûrun Faziletleri" başlığı altında daha önce geçmişti.

۱۸۶۲ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَمْرِو عَنْ أَبِي مَعْبُدٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « لَا تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ ، وَلَا يَدْخُلْ عَلَيْهَا رَجُلٌ إِلَّا وَمَعَهَا مُحْرَمٌ » فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَخْرُجَ فِي جَيْشٍ كَذَا وَكَذَا ، وَأَمْرَأَتِي تُرِيدُ الْحَجَّ فَقَالَ « اخْرُجْ مَعَهَا » أطرافه ۳۰۰۶ ،

1862- “Ebu’n-Nu’mân — Hammâd b. Zeyd — Amr — İbn Abbâs’ın azatlısı Ebû Ma’bed” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Bir kadın yanında mahremi olan biri bulunmadan yolculuğa çıkmasın. Hiçbir erkek de yanında mahremi olmayan bir kadının yanına girmesin*” buyurdu. Adamın biri: “Ey Allah’ın Resûlü! Ben filan savaşa katılmak istiyorum. Karım ise hacca gitmek istiyor” dedi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “*Karınla birlikte git*” buyurdu.¹

Ebu’n-Nu’mân, Muhammed b. Fadl es-Sedûsî’dir.

Amr, Amr b. Dînâr’dır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yanında kocası veya mahremi olmayan bir kadının yolculuğa çıkmamasını söylemiştir. Aynı şekilde yanında mahremi olmayan bir kadının yanına bir erkeğin girmemesini söylemiştir. Zira böylesi bir durumda birbirine yabancı olan bir erkek ile kadın baş başa kalmış olacaklardır.

Hadiste ismi zikredilmeyen bir adam yine ismi zikredilmeyen bir savaşa katılmak istediğini, ama aynı zamanda karısının da hacca gitmek istediğini söylemiştir. Cihâd konusu içinde bu hadis rivayet edilirken adamın bir savaşa katılmak üzere adını yazdırdığı zikredilmiştir. Adamın bu sözü üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) karısıyla birlikte hacca gitmesini söylemiştir.

Hanbeliler buna dayanarak kocanın, gerekli şartları taşıdıktan sonra karısının farz olan hacca gitmesine engel olamayacağını söylemişlerdir. Şâfiîlerden de bir grup bu görüştedir. Ancak Şâfiîlerin genel görüşü kocanın bu konuda karısına engel olabileceği yönündedir. Zira hac ibadeti, hemen ifa edilmesi gereken bir ibadet değildir.

Bazı âlimler ise hadisin zahirine dayanarak kadının şayet yanında gidecek başka bir mahremi yoksa kocasının onunla birlikte hacca gitmesi gerektiğini söylemiştir. Ahmed de bunu söylemiştir. Şâfiîler ise kocanın öylesi bir sorumluluğu olmadığını, karısının yanında gitmek istememesi durumunda gitmeyebileceğini, ancak karısının masraflarını karşılaması gerektiğini söylemişlerdir.

¹ Hadis ayrıca 3060, 3061 ve 5233’te geçmektedir. Müslim 1341

Savaşa katılma ile hac arasında öncelik daha önemli ve elzem olan ibadete tanınmıştır. Kişi bir savaşa katılmadığı zaman başkaları bu görevi yapacaktır. Ancak karısının yanında hacca gitmemesi durumunda karısı kendisine farz olan bir ibadeti eda edemeyecektir.

Buhârî bu hadisi ayrıca *Cihâd* ve *Nikâh* konuları içinde tahrir etmiştir. Müslim de *Hac* konusu içinde tahrir etmiştir.

۱۸۶۳ - حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ أَخْبَرَنَا حَبِيبُ الْمَعْلَمِ عَنْ عَطَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ لَمَّا رَجَعَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ حَجَّهِ قَالَ لَأُمِّ سِنَانِ الْأَنْصَارِيَّةِ « مَا مَنَعَكَ مِنَ الْحَجِّ » قَالَتْ أَبُو فَلَانٍ - تَغْنَى زَوْجَهَا - كَانَ لَهُ نَاصِحَانِ ، حَجَّ عَلَى أَحَدِهِمَا ، وَالْآخَرُ يَسْقِي أَرْضًا لَنَا قَالَ « فَإِنَّ عُمْرَةً فِي رَمَضَانَ تَقْضِي حَجَّةً مَعِيَ » رَوَاهُ ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ عَطَاءٍ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ طَرَفَهُ ۱۷۸۲ - تحفة ۵۸۸۷ ، ۵۹۱۳

وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . تحفة ۲۴۲۹

1863- “Abdân — Yezîd b. Zuray’ — Habîb el-Muallim — Atâ” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) haccından döndüğünde Ümmü Sinân el-Ensâriyye’ye: “Neden hacca gitmedin?” diye sordu. Ümmü Sinân kocasını kastederek: “Ebû Filan’ın su taşımada kullandığı iki devesi vardı. Biriyle kendisi hacca gitti. Diğeriyle de tarlamızı suluyoruz” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Ramazan ayında bir umre benimle bir hacca denktir” buyurdu.

İbn Cüreyc bunu Atâ’dan: “İbn Abbâs’ın Resûlullah’tan (sallallahu aleyhi vesellem) naklen şöyle dediğini işittim” lafzıyla nakletmiştir.¹

Ubeydullah ise bunu “Abdulkerîm — Atâ — Câbir” kanalıyla Resûlullah’tan (sallallahu aleyhi vesellem) nakletmiştir.

Abdân, Abdullah b. Osmân b. Cebele b. Ebî Revvâd el-Mervezî’dir. *Abdân* lakabıdır.

¹ Hadis ayrıca 1782’de geçmektedir. Müslim 1256

Habîb, Habîb b. Kureybe'dir.

Atâ, Atâ b. Ebî Rebâh'tır.

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Vedâ haccını ifa edip Medine'ye döndüğünde Ensâr'dan Ümmü Sinân'a kendisiyle birlikte neden hacca katılmadığını sordu. Başka bir rivayette ise Atâ bunu rivayet ederken "Ensâr'dan bir kadına" denilir ve İbn Abbâs'ın bu kadının ismini zikrettiği, ancak ravinin ismini unuttuğu dile getirilir. Buradan anlıyoruz ki ismi unutan kişi Atâ değil, İbn Cüreyc'tir. Zira Atâ burada kadının ismini zikretmiştir. Atâ'nın hadisi İbn Cüreyc'e naklederken ismi unuttuğu, daha sonra ise hatırlayıp ismi zikrederek naklettiği de muhtemeldir.

Ümmü Sinân cevap verirken kocası Ebû Sinân'a ait olan ve su taşımada kullanılan iki develerinin bulunduğunu, develerden birine kocasının binip hacca gittiğini, kalan deveyle de tarlalarını suladıklarını, bundan dolayı hacca katılmadığını söyledi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan ayında yapacağı bir umrenin kendisiyle yapılan bir hacca denk olacağını bildirdi. Bu denklik sevap bakımındandır. Yoksa Ramazan ayı içinde kişinin yapacağı bir umre farz olan haccın yerini tutacak değildir.

Hadisin başlıkla mutabakatı Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): "*Neden hacca gitmedin?*" sorusundadır. Zira bu sorudan kadınların da haccedeceği anlaşılmaktadır.

Ramazan ayında umre konusu içinde İbn Cüreyc bunu Ata'dan: "İbn Abbâs'ın Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) naklen şöyle dediğini işittim" lafzıyla nakletmiştir. Bu hem Habîb'in buradaki rivayetini takviye etmekte, hem de Atâ'nın İbn Abbâs'ı işittiğini göstermektedir.

İbn Mâce'nin mevsûl olarak naklettiğine göre Ubeydullah b. Amr er-Rakkî de bunu Abdulkerîm b. Mâlik el-Cevzî'den, o da Atâ'dan, o da Câbir b. Abdullah el-Ensârî'den, o da Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) bildirmiştir. Tamamını İbn Mâce'nin naklettiği hadiste Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "*Ramazanda bir umre hacca denktir*" buyurmuştur.

İbn Hacer şöyle der: Buhârî, isnâdında Ata'ya yönelik ihtilafı göstermek için son iki isnâdı da zikretmiştir. İbn Ebî Leylâ ve Yakub b. Atâ da Habîb ve İbn Cüreyc'e muvafakat etmişlerdir. Bu durumda Abdulkerîm'in rivayetinin şâz olduğu ortaya çıkmaktadır. Ma'kil el-Cezerî'nin de rivayeti şâzdır. Zira o da bunu Atâ kanalıyla Ümmü Süleym'den nakletmiştir. Buhârî'nin bu tutumu

da İbn Cüreyc'in rivayetinin tercih edilmesini gerektirmekte, Abdülkerîm'in rivayetinin de isabetli olmadığını ima etmektedir. Çünkü Atâ'nın bu hadiste iki farklı hocasının bulunduğu ihtimalini barındırmaktadır. Abdülkerîm'in riveyetinde sadece Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ramazanda bir umre hacca denktir"* sözünün zikredilip kıssaya yer verilmemesi de bunu desteklemektedir.

۱۸۶۴ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ قَزَعَةَ مَوْلَى زِيَادٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ - وَقَدْ عَزَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ثِنْتَى عَشْرَةَ - عَزْوَةً - قَالَ أَرْبَعٌ سَمِعْتُهُنَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَوْ قَالَ يُحَدِّثُهُنَّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ - فَأَعْجَبْنِي وَأَتَقْنِي « أَنْ لَا تُسَافِرَ امْرَأَةٌ مَسِيرَةَ يَوْمَيْنِ لَيْسَ مَعَهَا زَوْجُهَا أَوْ ذُو مُحَرِّمٍ ، وَلَا صَوْمٌ يَوْمَيْنِ الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى ، وَلَا صَلَاةٌ بَعْدَ صَلَاتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ ، وَيَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ ، وَلَا تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ مَسْجِدِ الْحَرَامِ ، وَمَسْجِدِي ، وَمَسْجِدِ الْأَقْصَى » . أطرافه ۵۸۶ ، ۱۱۸۸ ، ۱۱۹۷ ، ۱۹۹۲ ، ۱۹۹۵ - تحفة ۴۲۷۹

1864- "Süleymân b. Harb — Şu'be — Abdülmelik b. Umeyr" isnâdıyla Ziyâd'ın azatlısı Kaza'a şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile on iki gazveye katılan Ebû Saîd'in şöyle dediğini —veya Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) naklen şöyle anlattığını— işittim: "Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) beğendiğim ve dikkat çekici şu dört şeyi işittim: *"Yanında kocası veya mahremi olmadıktan sonra bir kadın iki günlük mesafeye yolculuk etmesin. Ramazan ve Kurban bayramı günlerinde oruç olmaz. Biri güneş batana kadar ikindi namazından sonra, biri de güneş doğana kadar sabah namazından sonra olmak üzere iki namazdan sonra namaz kılınmaz. Mescid-i Harâm, benim mescidim ve Mescid-i Aksâ olmak üzere üç mescid dışında hiçbir mescid için yolculuk edilmez."*¹

Süleymân, Mekke kadısı Süleymân b. Harb el-Vâşihî el-Basrî'dir.

Şu 'be, Şu'be b. el-Haccâc'tır.

¹ Hadis ayrıca 586, 1188, 1197, 1992 ve 1995'te geçmektedir. Müslim 827

Ebû Saîd, Ebû Saîd el-Hudrî'dir.

Ebû Saîd, Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) çok beğendiği ve dikkatini de çeken dört şeyi işittiğini söylemiştir. Bunlardan biri yanında kocası ya da mahremi olmadıktan sonra bir kadının iki günlük mesafeye yolculuk etmemesidir.

İbn Ömer'in rivayetinde mesafe üç günlük olarak zikredilmiştir. Namaz konusu içinde Ebû Hureyre'den gelen rivayette bu mesafe gecesi ve gündüzüyle bir günlük olarak zikredilmiştir. Âişe'nin rivayetinde ise mesafeye yönelik herhangi bir kayıt zikredilmeden mutlak bir şekilde "yolculuğa" denilmiştir. Mesafeye yönelik ihtilafın bulunmasından dolayı da âlimlerin çoğu mutlak olan rivayete itibar etmişlerdir.

Nevevî der ki: "Burada önemli olan mesafe değildir. Yanında mahremi olmadıktan sonra kadına her türlü yolculuk yasaklanmıştır. Bu yöndeki rivayetlerde mesafenin zikredilmesi sözün gerçekleşmiş bir olay üzerine söylenmesinden dolayıdır. Yoksa zikredilen mesafeye göre amel edilmez."

İbn Dakîk el-İd ise şöyle demiştir: "Âlimler mesafe konusundaki farklılığı bu yöndeki soruların farklı kişilerden farklı yerlerde gelmiş olmasına yormuşlardır. Bu rivayetlerden yolculuğun asgari mesafesinin ne kadar olabileceğini de anlıyoruz. Bu bakımdan bazı yolculuklar kısa, bazıları da uzundur. Hanefilere göre ise bu konuda itibar edilmesi gereken mesafe üç günlük mesafedir. Zira üç günlük mesafe konusunda ittifak varken diğerleri konusunda tereddüt bulunmaktadır."

Buna itiraz edilirken mutlak olan rivayetin her mesafedeki yolculuğu kapsadığı söylenmiştir. Bundan dolayı o rivayete itibar edilmeli ve hakkında tereddüt bulunan diğer rivayetler bırakılmalıdır. Hanefiler bu konuda özelden ziyade genel olan rivayete öncelik tanır, mutlak olan rivayeti özel olan rivayete hamletmezler. Burada da yaptıkları budur.

Hadiste genel olarak "kadın" lafzı kullanıldığı için buna genç ve yaşlı bütün kadınlar dahildir. Ebu'l-Velîd el-Bâcî ise bu yöndeki yasağa yaşlı kadınların dahil olmadığını, zira şehvi duygularının bulunmadığını söylemiştir. Bundan dolayı yaşlı kadın yanında kocası veya mahremi olmadan da her türlü mesafedeki yolculuğa çıkabilir.

Buna itiraz edilirken yaşlı da olsa kadının her zaman için istenilen ve arzulanan bir şey olduğu söylenmiştir. Bunlara göre her topal atın bir kör alıcısı vardır.

Cevap olarak denilebilir ki böylesi bir kadının alıcısı yoktur. Olsaydı genel olarak istenen bir kadın olur ve Bâcî'nin bahsettiği sınıfın dışında kalırdı. Bâcî'nin bahsettiği kadın ise ne tip, ne de soy olarak arzulanmayacak ve istenmeyecek yaşlı kadındır.

İbn Dakîk el-İd şöyle demiştir: “Bâcî'nin görüşü mânâ üzerinden genelin tahsis edilmesidir. Şâfiî güvenli bir ortamda kadının hiç kimseye ihtiyaç duymadan kabile içinde tek başına yolculuk yapabileceğini söylese de hadisin zahirine muhaliftir.”

Güvenli ortamda kadının tek başına yolculuk yapabileceğine dair Şâfiî'nin sözünü Kerâbîsî nakletmiştir. Fakat Şâfiîlerde meşhur görüş kadının yolculuk yapabilmesi için yanında kocasının veya mahremi olan birinin veya güvenilir kadınların bulunmasının şart olmasıdır. Ancak kadın istenmeyen ve arzulanan yaşta bir kadın ise bu durumda yanında koca, mahrem veya kadın bulunma şartı gerekmez. Farz olan hac için kadın yanında başka bir kadınla yola çıkabilir. Kadın ziyaret veya ticaret amacıyla başka kadınlarla yolculuğa çıkamaz. Zira böylesi bir yolculuk vacip olan bir yolculuk değildir.

Neveî, *el-Mecmû'* eserinde şöyle der: “Kadın mı, erkek mi olduğu belli olmayan hunsâ kişinin hac yolculuğu konusunda da kadın gibi yanında mahremi olan biri gereklidir. Ancak mahrem olarak koca şartı yoktur ve mahremi olacak diğer kişiler bulunmalıdır. Mar'aşî ve İbn Ebi's-Sayf bu görüştedir. Mahrem ifadesi de genel bir ifadedir. Bunun içine baba, oğul, kardeş gibi soydan akrabalar girdiği gibi süt akrabalığından yakınlar da girer. Aynı şekilde evlilikten kaynaklanan kocanın babası veya kocanın oğlu gibi akrabalar da girer. Bazıları ise kocanın oğlunu bundan istisna etmiştir. Bunlardan biri İmam Mâlik'tir ve: «Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) asrından sonra insanlar arasında yaygınlaşan fesattan dolayı oğlun, babasının karısıyla bu şekilde yolculuğa çıkması mekruhtur. Bunun yanında insanların çoğunun babanın karısına bakışı soy bakımından mahrem olan kadına bakışı gibi değildir. Kişinin çok yakın mahremi olmadıktan sonra kadınlar da fitne sebebidir.”

İbn Dakîk el-İd de şöyle der: “Hadis genel olarak gelmiştir. Şayet Mâlik’in bahsettiği kerahetten kasıt haramlık ise hadisin zahirine muhalif olur. Ancak kasıt tenzihen kerahet ise hadisin zahiri anlamına daha yakın olur. Ancak mahreme yönelik söylenenlerin kadına haccın farz olmasının şartlarından mı yoksa haccı yapma imkanının şartlarından mı olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Haccın farz olmasının şartlarından olduğunu söyleyenler delil olarak bu hadisi getirmişlerdir. Onlara göre hac için yapılacak yolculuk da bu hadiste zikredilen yolculuklardan biridir. Bundan dolayı yanında mahremi olmadıktan sonra kadın hacca gidemez. Hanefiler ve Hanbeliler bu görüştedir. Haccı yapma imkanının şartlarından olduğunu söyleyenler ise kadınlardan olsun, erkeklerden olsun güvenilir bir grupla hacca gitmesine cevaz vermişlerdir. Şâfiîler ve Mâlikiler de bu görüştedir.”

Şeyh Takiyyuddîn de bu konuda şöyle der: Bu konu birbirine muhalif olan ve bir yönden genel, bir yönden de özel olan iki nassın bulunmasıyla ilgilidir. Yüce Allah’ın: **“Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır”**¹ âyetine erkekler de, kadınlar da girmektedir. Âyete göre üzerinde ittifak edilen imkan ve gücü elinde bulunduran kadına hac farz olmaktadır. *“Yanında kocası ve mahremi olmadıktan sonra bir kadın iki günlük mesafeye yolculuk etmesin”* hadisi ise özel olarak kadınlar, genel olarak da yolculuklar hakkındadır. Hac yolculuğu da bu hadisin kapsamındadır. Haccı bu hadisin kapsamının dışında tutanlar âyetin genelliğiyle hadisi tahsis etmişlerdir. Haccı bu hadisin kapsamının içinde tutanlar da hadisin genelliğiyle âyeti tahsis etmişlerdir. **“Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır”**² âyeti genel olduğu için bunun içine kadın da girmekte, hadiste genel olarak kadına yasaklanan yolculuklardan hac yolculuğu bu yasağın dışında kalmaktadır. Bu durumda her iki nas bir yönüyle genel, bir yönüyle de özeldir ve tercih yapabilmek için harici bir delil gerekmektedir. Zâhiri mezhebinden bazıları harici delil olarak Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem): *“Allah’ın kadın kullarını mescidlerden alıkoymayın”* hadisini zikretmişlerdir. Ancak bu konuda isabetli bir delil değildir, zira genel olarak mescidler hakkındadır. Ayrıca

¹ Âl-i İmrân Sur. 97

² Âl-i İmrân Sur. 97

yolculuk gerektiren mescidler, bazıları dışında mescidlere yolculuğu yasaklayan hadise dayanarak bu hadisin kapsamından çıkarılabilir.

Hanbelilerden Merdâvî bu konuda şöyle der: “Kadın için mahrem, imkan ve güç gibi haccın farz olmasının şartlarından biridir. Ashâbın genelinin de görüşü bu yöndedir. İmam Ahmed’den de bu görüş nakledilmiştir.”

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sözlerinden bir diğeri, Ramazan ve Kurban bayramı günlerinde oruç tutulmayacağıdır.

Bir diğeri, biri güneş batana kadar ikindi namazından sonra, biri de güneş doğana kadar sabah namazından sonra olmak üzere iki namazdan sonra namaz kılınmayacağıdır.

Bir diğeri de Mescid-i Harâm, Mescid-i Nebvî ve Mescid-i Aksâ olmak üzere üç mescid dışında hiçbir mescid için yolculuk edilmeyeceğidir.

۲۷ - بَابُ مَنْ نَذَرَ الْمَشْيَ إِلَى الْكَعْبَةِ

27- KİŞİNİN KÂBE'YE YÜRÜMEYİ ADAMASI

Kişi Kâbe'ye yürümeyi adadığı zaman bunu yerine getirmesi gerekir mi gerekmez mi? Başlık bununla ilgilidir.

۱۸۶۵ - حَدَّثَنَا ابْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا الْفَزَارِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الطَّوِيلِ قَالَ حَدَّثَنِي ثَابِتٌ عَنْ

أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَأَى شَيْخًا يُهَادِي بَيْنَ ابْنَيْهِ قَالَ « مَا بَالُ هَذَا »
قَالُوا نَذَرَ أَنْ يَمْشِيَ . قَالَ « إِنَّ اللَّهَ عَنْ تَعْذِيبِ هَذَا نَفْسَهُ لَعَنِي » . وَأَمَرَهُ أَنْ يَرْكَبَ طَرَفَهُ

۶۷۰۱ - تحفة ۳۹۲

1865- “İbn Selâm — Fezârî — Humeyd et-Tavîl — Sâbit” isnâdıyla Enes şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) iki oğlunun kolları arasında yürüyen yaşlı bir adam gördü. “*Bunun neyi var?*” diye sorunca, çocukları: “Yürümeyi adamıştı” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Yüce Allah'ın, bunun bu şekilde eziyet çekmesine ihtiyacı yoktur*” buyurdu ve adamın bineğe binmesini emretti.¹

¹ Hadis ayrıca 6701'de geçmektedir. Müslim 1642

İbn Selâm, Muhammed b. Selâm'dır.

Fezârî, Mervân b. Muâviye'dir.

Sâbit, Sâbit el-Bünânî'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) iki oğlunun kolları arasında yürüyen yaşlı bir adam gördü. Bu adamın Ebû İsrâîl olduğu söylenmiştir. İsminin Kays veya Kayser olduğu da söylenmiştir. Adamın neden bu şekilde yürüdüğünü sorunca da çocukları, Kâbe'ye yürümeyi adadığını söylediler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Yüce Allah'ın onun bu eziyetine ihtiyacı olmadığını söyledi ve bineğe binmesini emretti.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adama adağını yerine getirmesini değil, bineğe binmesini emretmiştir. Bunun da sebebi, binek üzerinde hacca gitmenin yürüyerek gitmekten daha faziletli olması olabilir. Adamın yürüyerek gitmeyi adaması bunu yerine getirmesini gerektirir. Ancak yerine getirmesi de daha faziletli olanı terketmesini gerektireceği için bu adağı yerine getirmesi gerekmediğini düşünmüştür. Bunun sebebi adamın bu adağını yerine getirmekten aciz olduğunu görmesi de olabilir ki görüldüğü kadarıyla asıl sebep budur.

١٨٦٦ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي أَيُّوبَ أَنَّ يَزِيدَ بْنَ أَبِي حَبِيبٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَا الْخَيْرِ حَدَّثَهُ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ نَذَرْتُ أُخْتِي أَنْ تَمْسِيَ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ ، وَأَمَرْتَنِي أَنْ أَسْتَفْتِيَ لَهَا النَّبِيَّ ﷺ فَاسْتَفْتَيْتُهُ ، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ « لَتَمْسِيَ وَلَتَرْكَبَ » قَالَ وَكَانَ أَبُو الْخَيْرِ لَا يُفَارِقُ عُقْبَةَ

تحفة ٩٩٥٧

حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَيُّوبَ عَنْ يَزِيدَ عَنْ أَبِي الْخَيْرِ عَنْ عُقْبَةَ ، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ . تحفة ٩٩٥٧

1866- "İbrâhim b. Mûsa — Hişâm b.Yûsuf — İbn Cüreyc — Saîd b.Ebî Eyyûb — Yezîd b. Ebî Habîb — Ebu'l-Hayr" isnâdıyla Ukbe b. Âmir şöyle demiştir: Kızkardeşim Kâbe'ye kadar yürümeyi adadı ve bu konuyu Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) sormamı istedi. Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) sorduğumda: "Yürüsün ve binsin" buyurdu.

Yezîd der ki: “Ebu’l-Hayr da Ukbe’den ayrılmazdı.”

Ebû Âsım da “İbn Cüreyc — Yahya b. Eyyûb — Yezîd — Ebu’l-Hayr — Ukbe” kanalıyla aynısını bildirmiştir.¹

İbrâhim, İbrâhim b. Mûsa b. Yezîd et-Temîmî el-Ferrâ’dır.

Hişâm, Hişâm b. Yûsuf b. Abdirrahman’dır.

İbn Cüreyc, Abdulmelik b. Cüreyc’tir.

Saîd, Saîd b. Ebî Eyyûb el-Huzâî’dır.

Yezîd, Yezîd b. Süveyd’dır. Ebû Habîb’in ismi Süveyd’dır.

Ebu’l-Hayr, Mersed b. Abdillâh’tır.

Ukbe, Ukbe b. Âmir el-Cühenî’dır.

Ukbe’nin kızkardeşi Ümmü Hibbân binti Âmir el-Ensârî’dır. İbn Mâkûlâ’dan naklen Münzirî ve el-Halebî isminin bu olduğunu söylemişlerdir. İbn Hacer ise buna itiraz ederken buradaki Ukbe’nin kızkardeşinin isminin bilinmediğini, İbn Mâkûlâ’dan bu yönde yapılan naklin yanılğı olduğunu, İbn Mâkûlâ’nın bunu İbn Sa’d’dan naklettiğini, İbn Sa’d’ın ise *Tabakât*’ta kadının ismini Ümmü Hibbân binti Âmir b. Nâbî b. Zeyd b. Harâm el-Ensâriyye olarak zikrettiğini, bu kadının babası Âmir’in Bedir savaşına katıldığını ve buradaki Âmir el-Cühenî ile bir ilgisinin olmadığını söylemiştir.

Ukbe’nin kızkardeşi Kâbe’ye kadar yürümeyi adamıştı ve Ukbe’ye bunun hükmünü Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) sormasını istemişti. Ahmed ve *Sünen* sahipleri bunu Abdullah b. el-Mübârek kanalıyla Ukbe b. Âmir el-Cühenî’den naklederken kızkardeşinin yalınayak ve başörtüsü olmadan Kâbe’ye kadar yürümeyi adağını zikretmişlerdir. Taberânî de bunu rivayet ederken Ukbe’nin, kızkardeşinin zayıf olmasından yana Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) şikayette bulunduğunu zikreder.

Buna karşılık Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hem yürümesini, hem de binmesini söylemiştir. Abdullah b. Mâlik’in rivayetinde Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem): “Kızkardeşine söyle, başörtüsü taksın, binek üzerinde gitsin ve üç gün oruç tutsun” buyurduğu zikredilmiştir. Ebû Dâvud ise bunu İkrime

¹ Müslim 1644

kanalıyla İbn Abbâs'tan naklederken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *“Bineğ bînsin ve bir kurban kessin”* buyurduğunu zikreder.

Yezîd b. Ebî Habîb, Ebu'l-Hayr Mersed b. Abdillâh'ın Ukbe b. Âmir el-Cühenî'den ayrılmadığını dile getirmiştir. Yezîd'in bunu zikretmesinden kasıt da Ebu'l-Hayr'ın hadisi Ukbe'den işittiğini belirtmektir.

Ebû Âsım Nebîl ed-Dahhâk da “İbn Cüreyc — Yahya b. Eyyûb — Yezîd — Ebu'l-Hayr — Ukbe” kanalıyla aynısını bildirmiştir. Buhârî bununla İbn Cüreyc'in bu hadiste iki hocası olduğunu belirtmek istemiştir. Bunlardan biri Yahya b. Eyyûb, diğeri de Saîd b. Ebî Eyyûb'dur.

Kişi hacca yürüyerek gitmeyi adadığı zaman, yürümenin binmekten daha faziletli olmasına dayanarak bu adağını yerine getirmeli midir? Bu konuda ihtilaf edilmiştir.

Râfiî: “Hadisin zahirinden anlaşıldığı kadarıyla kişi bu adağını yerine getirmelidir” demiştir.

Nevevî ise şöyle demiştir: “Hadisin zahirinden anlaşılan adaktan dolayı yürüme adağının yerine getirilmesi olsa da doğru olanı binerek gitmenin daha faziletli olduğudur.”

Kişi evinden itibaren yürüyerek hacca gitmeyi adadığı zaman yürümeye evinden başlamalıdır. Başlangıç yeri belirtmeden yürümeyi adaması halinde de ihrama girdiği yerden itibaren yürümeye başlar. Böylesi bir durumda mikat yerinden itibaren yürümeye başlar ve ihramdan çıkana kadar bineğe binmez. Kişi hacı kaçırdığı zaman kazasını yürüyerek eda eder. Yürümeyi adayan kişi mazeret ve benzeri bir şeyden dolayı dolayı bineğe bindiği zaman geçerli olur, ancak bunun için kurban kesmesi gerekir.

Kişi yalınayak hacca gitmeyi adaması halinde bunu yerine getirmesi gerekmez. Zira yalınayak hacca giderek Allah'la kurbiyet kurulmaz. Böylesi bir adakta kişi ayakkabı giyebilir. Adak konusunda hac için geçerli olanlar umre için de geçerlidir.

Ebû Hanîfe bu konuda şöyle demiştir: “Kâbe'ye yürümeyi adayıp da yürümede aciz kalan kişi elinden geldiği kadarıyla yürür, yürüyemeyecek duruma geldiği zaman da bineğe biner, buna karşılık da kurban keser. Yürümeyi adayıp da aciz olmadığı halde bineğe binen kişi için de aynı şey geçerlidir.”

Buhârî bu hadisi ayrıca *Nüzûr* konusu içinde tahrir etmiştir. Ebû Dâvud da tahrir etmiştir.

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

٢٩ - أبواب فضائل المدينة

29. MEDİNE'NİN FAZİLETLERİ

١ - باب حَرَمِ الْمَدِينَةِ

1- MEDİNE'NİN HARAM BÖLGE OLMASI

Başlık, Yüce Allah'ın, en hayırlı ve seçkin kulu için seçip hicret yurdu kıldığı Medine'nin haram bölge olması ile ilgilidir.

١٨٦٧ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا ثَابِتُ بْنُ يَزِيدَ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَحْوَلُ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « الْمَدِينَةُ حَرَمٌ ، مَنْ كَذَّأَ إِلَى كَذَّأٍ ، لَا يُقَطَّعُ شَجَرُهَا ، وَلَا يُحْدَثُ فِيهَا حَدَثٌ ، مَنْ أَحْدَثَ حَدَثًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ » . طرفه ٧٣٠٦ - تحفة ٩٣٢

1867- "Ebu'n-Nu'mân — Sâbit b. Yezîd — Âsım Ebû Abdîrrahman el-Ahvel" isnâdıyla Enes'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: "Şuradan şuraya kadar Medine haram bölgedir. Bu bölgenin ağacı kesilmez ve bölge içinde suç işlenmez. Kim bu bölge içinde bir suç işlerse Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti üzerine olsun."¹

Ebu'n-Nu'mân, Muhammed b. Fadl es-Sedûsî'dir.

Sâbit, Sâbit b. Yezîd el-Ahvel el-Basrî'dir.

Âsım, Ebû Abdîrrahman b. Süleymân'dır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), şuradan şuraya kadar Medine'nin haram bölge olduğunu bildirmiştir. "Şuradan şuraya" ifadesinden kasıt iki yer

¹ Hadis ayrıca 7306'da geçmektedir. Müslim 1366

ismidir. Daha sonraki rivayette “Âir’den şuraya kadar” ifadesi yer alır. Âir, Medine’de bir dağın adıdır. Buhârî’de bu yönde yer alan rivayetlerin tümünde ikinci yerin ismi mübhem bırakılmıştır.

Ahmed ve Taberânî’de Abdullah b. Selâm’dan gelen rivayette “*Ayr ile Uhud arası*” denilir. Müslim’de gelen rivayette “*Sevr’e kadar*” denilir.

Ancak Ebû Ubeyd: “Medineliler bölgelerinde Sevr adında bir dağ bilmezler. Sevr dağı Mekke’dedir” der.

İkincisi konusunda zikredilen ismin vehim olduğunu bilmesinden dolayı Buhârî’nin kasıtlı olarak ikinci yerin ismini mübhem bıraktığı söylenmiştir. Fîrûzâbâdî, Mekke’deki Sevr dağı gibi Medine’de de Sevr adında bir dağın olduğunu söylemiştir. Sahih bir hadiste de: “*Medine, Ayr’dan Sevr’e kadar haram bölgedir*” denilir.

Ebû Ubeyd b. Selâm ve meşhur âlimlerden bazılarının: “Bu hatalı bir rivayettir. Doğrusu «Ayr’dan Uhud’a kadar» olmalıdır. Çünkü Sevr, Mekke’dedir” demesi de isabetli değildir. Çünkü Şucâ’ el-Ya’lî’nin Ebû Muhammed Abdusselâm el-Basrî’den naklen bana bildirdiğine göre Uhud dağının arka tarafında aynı hizada Sevr adında küçük bir dağ bulunmaktadır. Bölge coğrafyasını bilen birçok Arap âlimine de bu konuyu sorduğumda hepsi de Uhud’un arkasında bulunan bu küçük dağın Sevr olduğunu söylediler.

Affıuddîn el-Matarî de babasından naklen: “Uhud’un arka tarafının kuzeyinde Sevr adında yuvarlak küçük bir dağ bulunmaktadır ve bu dağ Medineliler tarafından nesiller boyunca bu isimle anılmaktadır” yazmıştır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), sözkonusu iki yer arasında kalan bölgenin haram bölge olduğunu bildirdikten sonra bu bölgenin ağaçlarının kesilemeyeceğini söylemiştir.

Yezîd b. Hârûn’un rivayetinde “*Otu koparılmaz*” ifadesi yer alır.

Müslim’in Câbir’den yaptığı rivayette: “*Diken kesilmez ve hayvanı avlanmaz*” ifadesi yer alır.

Ebû Dâvud’un sahih bir isnâdla naklettiği rivayette de: “*Otu koparılmaz ve av hayvanı ürkütülmez*” denilir.

Bu rivayetlerden anlıyoruz ki Mekke’de olduğu gibi Medine’nin de ağaçlarının kesilmesi ve hayvanlarının avlanması haramdır. Ancak bunların

yapılması durumunda Mekke'de olduğu gibi zarar tazmin edilmez. Zira Medine, Mekke'de olduğu gibi hac yeri değildir.

Ebû Hanîfe, Muhammed ve Ebû Yûsuf: “Medine'nin Mekke'deki gibi haramlığı yoktur. Bundan dolayı hiç kimseye hayvanını avlaması veya ağacını kesmesi yasaklanamaz” demişlerdir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu başlık altındaki sözünün de Medine'nin güzelliklerinin korunması ve öyle kalmasına yönelik olduğunu söylemişlerdir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bölge içinde suç da işlenemeyeceğini söylemiştir. Metinde geçen “hades” ifadesi Kur'ân ve sünnete muhalif olan her bir şey anlamındadır ve Medine'de bunların yapılmayacağı söylenmiştir. Allah'ın meleklerin ve tüm insanların lanetinin de Medine'de Kur'ân ve sünnete muhalif bir şey yapanın üzerine olacağını bildirmiştir. Ebû Avâne'nin Âsım kanalıyla Şu'be'den yaptığı rivayette: “*Veya suçlu birini himaye ederse*” eklemesi yapılmıştır.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dile getirdiği bu lanet, işlenen suça karşılık hak edilen azaba yönelik bir tehdittir. Yoksa Allah'ın rahmetinden tümüyle uzak kalan kafir birine yapılan lanet gibi değildir.

Dört raviyle Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) dayanan (rübâî) bir hadistir. Buhârî hadisi ayrıca *Î'tisâm* konusu içinde tahrir etmiştir. Müslim de *Menâsik* konusu içinde tahrir etmiştir.

١٨٦٨ - حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَدِينَةَ فَأَمَرَ بِنَاءِ الْمَسْجِدِ فَقَالَ « يَا بَنِي النَّجَارِ تَامِنُونِي » فَقَالُوا لَا نَطْلُبُ ثَمَنَهُ إِلَّا إِلَى اللَّهِ فَأَمَرَ بِقُبُورِ الْمُشْرِكِينَ ، فَنُبِّسَتْ ، ثُمَّ بِالْحَرْبِ فَسَوِّتْ ، وَبِالنَّخْلِ فَقُطِعَ ، فَصَفُّوا النَّخْلَ قِبَلَ الْمَسْجِدِ أَطْرَافَهُ ٢٣٤ ، ٤٢٨ ، ٤٢٩ ، ٢١٠٦ ، ٢٧٧١ ،

٢٧٧٤ ، ٢٧٧٩ ، ٣٩٣٢ تحفة ١٦٩١

186- “Ebû Ma'mer — Abdulvâris — Ebu't-Teyyâh” isnâdıyla Enes şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Medine'ye geldiği zaman Mescid'in inşa edilmesini söyledi ve: “*Ey Neccâr oğulları! Bana (bu arazinin) bedelini söyleyin*” buyurdu. Neccâr oğulları: “Bedelini istemiyoruz, karşılığını ancak Allah'tan bekliyoruz” dediler. Sonrasında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi

vesellem) emriyle müşriklerin mezarları başka yere taşındı. Harabeler temizlenip düzeltildi. Hurma ağaçları da kesildi. Hurma kütükleri Mescid'in kible tarafına dizildi.¹

Ebû Ma'mer, Abdullah b. Amr b. el-Haccâc el-Minkarî'dir.

Abdulvâris, b. Saîd el-Anberî el-Basrî'dir.

Ebu't-Teyyâh, Yezîd b. Humeyd ed-Dubbâî'dir.

Enes, Enes b. Mâlik'tir.

Enes'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Rebûlevvel ayının on ikisinde Cuma günü Medine'ye geldiği zaman Mescid'in inşa edilmesini söyledi. Buhârî ve Müslim'de gelen başka rivayetlerde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Medine'ye girmeden önce Kûba'da on dört gün kaldığı, Kûba mescidini inşa ettikten sonra Medine'ye geldiği zikredilmiştir.

Mescid'in inşa edileceği yer, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dayılarından Neccâr oğullarına ait bir bahçeydi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onlardan sözkonusu yerin fiyatını söylemelerini isteyince onlar, ondan bir bedel almayacaklarını, bedelini Allah'tan beklediklerini söylediler. Bahçenin sahipleri de söylendiğine göre Es'ad b. Zürâre'nin himayesinde bulunan Sehl ve Süheyl adında iki yetim çocuktü.

Siyer âlimleri bu olayı aktarırken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) araziye bu şekilde almayı kabul etmediğini, on dinara o yeri satın aldığını ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) emriyle bu on dinarı Ebû Bekr'in ödediğini söylemişlerdir.

Buhârî hadisi *Namaz* konusu içinde zikrederken arazinin içinde müşriklerle ait mezarların ve harabeliklerin bulunduğunu zikretmiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), üzerine Mescid'in inşa edileceği bu araziye satın aldıktan sonra emrederek sözkonusu mezarlar başka yerlere taşındı. Harabeler düzeltilip temizlendi. Arazinin içinde bulunan hurma ağaçları kesildi ve gövdeleri Mescid'in ön tarafına dizildi.

Mescid'in inşası için bu hurma ağaçları hicretin başlarında kesilmiştir. Ağaçlarını kesmeye yönelik yasak ise Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Hayber

¹ Hadis ayrıca 234, 428, 429, 2106, 2771, 2774, 2779 ve 3932'de geçmektedir. Müslim

savaşı dönüşü sonrası gelmiştir. Ya da ifsada yol açan ağaç kesimleri yasaklanmış, ıslaha yönelik kesimler ise yasak dışında tutulmuştur. Ya da insanların ekmediği, Yüce Allah tarafından kendiliğinden biten ağaçların kesilmesi yasaklanmıştır. Mekke'de kesimi yasaklanan ağaçlar konusunda da aynı şey söylenmiştir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) oradaki ağaçları kesmesi buna yorulabilir. Bu bakımdan hadiste genel olarak gelen ağaç kesme yasağı, insanlar tarafından ekilmeyen ağaçlarla tahsis edilmiştir.

۱۸۶۹ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ سَعِيدِ الْمُقْبَرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « حُرِّمَ مَا بَيْنَ لَابَتِي الْمَدِينَةِ عَلَى لِسَانِي » قَالَ وَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ بَنِي حَارِثَةَ فَقَالَ « أَرَأَيْكُمْ يَا بَنِي حَارِثَةَ قَدْ خَرَجْتُمْ مِنَ الْحَرَمِ ». ثُمَّ التَفَّتْ ، فَقَالَ « بَلْ أَنْتُمْ فِيهِ ». طرفه ۱۸۷۳ - تحفة ۱۲۹۹۱

1869- “İsmâil b. Abdillâh — İsmâil’in kardeşi — Süleymân — Ubeydullah — Saîd el-Makburî” isnâdıyla Ebû Hureyre şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Medine’nin iki taşılığı arası benim dilimle haram bölge kılındı” buyurdu. Bir ara Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Hârise oğullarının yanına geldi ve: “Ey Hârise oğulları! Sanırım harem bölgesinin dışında kaldınız” buyurdu. Sonra etrafına bakındı ve: “Aksine içindesiniz” buyurdu.¹

İsmâil, İsmâil b. Abdillâh el-Uveysî’dir.

İsmâil’in kardeşi, Abdulhamîd b. Abdillâh’tır.

Süleymân, Süleymân b. Bilâl’dir.

Ubeydullah, Ubeydullah b. Ömer’dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Medine’nin iki taşılığı arasının kendi diliyle haram bölge kılındığını bildirmiştir. Lâbe, harre de denilen siyah volkanik taşlarla kaplı olan yerdir. Medine bu şekilde iki büyük taşlık arasındadır. Bu taşlıklardan biri Medine’nin batısında biri de doğusundadır.

Ahmed bunu Câbir’den naklederken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): “Ben de iki harre arasını haram bölge kılıyorum” buyurduğunu zikreder.

¹ Hadis ayrıca 1873'te geçmektedir. Müslim 1372

Hanefilerden bazıları bu hadisin muhtarib olduğunu söylemiştir. Çünkü bir rivayette: “İki dağı arası” denilirken, başka bir rivayette “İki taşlığı (lâbe) arası” denilmiştir.

Cevap olarak denilebilir ki her iki rivayeti bir arada düşünmek mümkün olduğu için sahih olan bir hadisi reddetmeye gerek kalmaz. Şayet ikisini bir arada düşünmek mümkün olmasaydı bu durumda iki rivayetten birini tercih etmeye yönelirdik. Tercih durumunda da daha fazla kişi tarafından rivayet edildiği için “İki taşlık (lâbe) arası” rivayeti tercih edilirdi. “İki dağı arası” rivayeti de bununla çelişmez. Zira her bir taşlığın yanında bir dağ olabilir. Ya da güney ve kuzey tarafından iki taşlık arasının, batı ve doğu tarafından da iki dağ arasının haram bölge olduğu düşünülebilir. Başka bir rivayette bu iki dağın isminin verilmesinin de buna bir zararı olmaz.

Müslim bazı kanallarla bu hadisi rivayet ederken: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) on iki mile kadar Medine'nin çevresini koruluk yaptı” eklemesini yapar.

Ebû Dâvud'un da naklettiğine göre Adiy b. Zeyd: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Medine'yi dört bir tarafından bir berîdlik uzaklığa kadar koruluk yaptı” demiştir. Bu da harem bölgesine yönelik genel olarak verilen sınırı daha da netleştirmektedir.

Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre sonrasında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Hârise oğullarının yanına geldi ve onların haram bölge dışında kaldıklarını söyledi. Hârise oğulları Evs kabilesinin bir koludur. O zamanlarda Hz. Hamza'nın kabrinin batısında kalıyorlardı. İsmâîlî bunu rivayet ederken Hârise oğullarının, taşlığın yüksek yerinde oldukları eklemesini yapar.

Sonrasında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) etrafına iyice bakınca onların Haram bölgesi içinde kaldıklarını fark etti ve bunu onlara bildirip önceki sözünü düzeltti.

Mühelleb hadisin bu kısmından, âlim olan kişinin baskın zanna dayanarak görüş bildirebileceğini, daha sonra ise doğrusunu görüp bundan dönebileceğini çıkarmıştır.

١٨٧٠ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ
إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ مَا عِنْدَنَا شَيْءٌ إِلَّا كِتَابُ اللَّهِ ،
وَهَذِهِ الصَّحِيفَةُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ « الْمَدِينَةُ حَرَمٌ ، مَا بَيْنَ عَائِرٍ إِلَى كَذَا ، مَنْ أَحْدَثَ فِيهَا حَدَّثًا

« أَوْ آوَى مُحَدَّثًا ، فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ، لَا يُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ »
 وَقَالَ « ذِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ ، فَمَنْ أَخْفَرَ مُسْلِمًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ
 ، لَا يُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ ، وَمَنْ تَوَلَّى قَوْمًا بِغَيْرِ إِذْنِ مَوَالِيهِ ، فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ
 وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ، لَا يُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ » أطرافه ۱۱۱ ، ۳۰۴۷ ، ۳۱۷۲ ،
 ۱۰۳۱۷ تحفة ۷۳۰۰ ، ۶۹۱۵ ، ۶۹۰۳ ، ۶۷۵۵ ، ۳۱۷۹

1870- “Muhammed b. Beşşâr — Abdurrahmân — Süfyân — A’miş — İbrâhim et-Teymî — İbrâhim’in babası” isnâdıyla Hz. Ali şöyle demiştir: Yanımızda Yüce Allah’ın Kitâb’ı ve Resûlullah’tan (sallallahu aleyhi vesellem) olan şu sahifeden başka bir şey yoktur. Sahifede de şunlar vardır: “Âir’dan şuraya kadar Medine haram bölgedir. Allah’ın, meleklerin ve tüm insanların laneti bu bölge içinde suç işleyen veya suçlu olan birini himaye eden kişinin üzerine olsun. Böylesi bir kişiden farz olsun, nafîle olsun hiçbir ibadet kabul edilmez. Müslümanların emânı birdir. Allah’ın, meleklerin ve tüm insanların laneti müslümanlardan birinin verdiği emânı bozan kişinin üzerine olsun. Böylesi bir kişiden farz olsun, nafîle olsun hiçbir ibadet kabul edilmez. Allah’ın, meleklerin ve tüm insanların laneti efendilerinin izni olmadan başkalarını efendi edinen kişinin üzerine olsun. Böylesi bir kişiden de farz olsun nafîle olsun hiçbir ibadet kabul edilmez.”¹

Muhammed, Bundâr lakaplı Muhammed b. Beşşâr’dır.

Abdurrahmân, Abdurrahmân b. Mehdî el-Anberî’dir.

Süfyân, Süfyân es-Sevrî’dir.

A’miş, Süleymân b. Mihrân’dır.

İbrâhim, İbrâhim b. Yezîd b. Şerîk et-Teymî’dir.

İbrâhim’in babası, Yezîd b. Şerîk’tir.

Hz. Ali dinin hükümlerine yönelik Allah’ın Kitâb’ı Kur’ân ile elinde bulunan ve Resûlullah’tan (sallallahu aleyhi vesellem) naklen yazdığı sahife dışında diğer

¹ Hadis ayrıca 111, 3047, 3172, 3179, 6755, 6903, 6915 ve 7300’de geçmektedir. Müslim 1370

insanlardan farklı olarak yanlarında bir şeyin bulunmadığını söylemiştir. Böylesi bir sözü söyleme sebebine gelince, Ahmed'in *Müsned*'de Katâde kanalıyla Ebû Hassân el-A'rec'ten bildirdiğine göre Hz. Ali ne zaman bir şeyi emretse kendisine bunun yapıldığı söylenirdi. Hz. Ali de: "Yüce Allah ve Resûlü doğru söylemiş" derdi. Bir defasında Eşter ona: "Bunu söylemeni Resûlullah mı (sallallahu aleyhi vesellem) senden istedi?" diye sorunca Hz. Ali: "İnsanlardan ayrı olarak Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sadece bize söylediği bir şey yok. Sadece ondan işittiğim bir şeyler vardı ve onları bir kağıda yazıp kılıcımın kınına koymuştum" dedi. Çok ısrar edilince de Hz. Ali kağıdı çıkarıp içindekileri onlara okumuştur.

Bu sahifede yazılanlara göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Medine'nin Âir ile başka bir yeri arasında kalan bölgenin haram bölge olduğunu bildirmiştir. Âir, Medine'de bir dağdır. Müslim'de gelen rivayete göre bu alan Âir dağı ile Sevr dağı arasındır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lanetinin Medine'de suç işleyen veya suçlu birini himaye edip cezasını çekmesine engel olan kişinin üzerine olacağını bildirmiştir. Buradaki suçludan kasıt, bidat sahibi kişi de olabilir. Bidatçıyı himaye etmesi de onun bidatlerini kabul etmesi ve buna ses çıkarmaması şeklinde olur. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu yapan kişiden kıyamet gününde farz olsun nafile olsun hiçbir ibadetin kabul edilmeyeceğini ifade etmiştir.

Metinde geçen "sarf" ve "adl" ifadelerinin anlamı konusunda değişik görüşler gelmiştir.

Fîrûzâbâdî'nin *Kâmûs*'ta bildirdiğine göre hadislerde geçen *sarf* ifadesi tövbe anlamında, *adl* ifadesi de fidye anlamındadır. Ya da *sarf* nafile, *adl* ise farz anlamındadır veya tersidir. Ya da *sarf* ölçü, *adl* ise tartı anlamındadır. Ya da *sarf* kazanç, *adl* ise fidye anlamındadır. **"Artık kendinizden azabı çeviremez, yardım da göremezsiniz"**¹ âyetinde de *sarf* ifadesi geri çevirme, engel olma anlamında kullanılmıştır.

Beydâvî: "*Sarf* ifadesi şefaât, *adl* ise fidye anlamındadır" demiştir.

Kadı İyâd da şöyle demiştir: "Bunun anlamı kişinin amellerine karşılık mükafatı verilse de rızayı elde edememesidir. Fidyeye konusunda gelince

¹ Furkân Sur. 19

bundan kasıt, kıyamet gününde günahlarına fidye olacak birşey bulamamasıdır. Diğerlerinde ise durum farklıdır. Zira Yüce Allah, lütfu ve keremiyle dilediği kişilerin yerine fidye olarak bir Yahudi veya bir Hristiyanı cehenneme sokar.”

Sahifede yazdığına göre Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiği diğer bir şey de bir kişiden gelmiş olsun, topluluktan gelmiş olsun, seçkin birinden gelmiş olsun, normal birinden gelmiş olsun, müslümanların verdiği emân ve güvencenin aynı değerinde olması ve herkesi bağlamasıdır. Gerekli şartları taşıdıktan sonra müslüman birinin kafir birine verdiği emânı hiç kimse bozamaz. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti müslümanlardan birinin verdiği emânı bozan kişinin üzerine olacaktır. Bunu yapan kişiden de kıyamet gününde farz olsun, nafîle olsun hiçbir ibadet kabul edilmeyecektir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) değindiği bir diğer konu da efendilerinin izni olmadan başka birilerini kendine efendi edinenlerdir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu da yapanların Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lanetine uğrayacağını bildirmiş, böylesi bir kişiden kıyamet gününde farz olsun nafîle olsun hiçbir ibadetin kabul edilmeyeceğini söylemiştir.

Burada kasıt bu hükmü izne bağlamak değildir. Ya da buradaki efendilikten kasıt müttefikliktir. Kişi birileriyle müttefik iken onların iznini almadan bunu bozup başkalarıyla ittifak kuramaz. Bundan kastın müttefiklik olması makuldur. Ancak kasıt, azat edilmekten kaynaklanan velâ hakkı ise bir anlamı yoktur, ancak velâ hakkını ellerinde bulunduran efendilerin hakkına dikkat çekmek için olabilir.

Nevevî şöyle der: “Bu hadis Şiilerin iddialarına da bir cevap niteliktedir. Zira onlar, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ilmin sırları ve dini esaslara yönelik pek çok konuyu sadece Hz. Ali'ye bildirdiğini, bazı şeyleri Ehl-i Beyt dışında başka hiç kimseye anlatmadığını iddia ederler. Hadis bu iddialarının geçersiz ve boş olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu hadis, ilmi konuların yazılmasının caiz olduğuna delildir.”

Hadisin isnâdında tâbiûndan üç kişi vardır. Buhârî'nin hocası ve hocasının hocası dışında diğer ravileri Kufelidir. Buhârî'nin hocası ve hocasının hocası ise Basralıdır.

۲- باب فَضْلُ الْمَدِينَةِ وَأَنَّهَا تَنْفِي النَّاسَ

2- MEDİNE'NİN FAZİLETİ VE İNSANLARI TEMİZLEMESİ

Başlık, Medine'nin faziletleri ve kötü insanları iyilerden ayırıp temizlemesiyle ilgilidir.

۱۸۷۱ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحُبَابِ سَعِيدَ بْنَ يَسَارٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « أُمِرْتُ بِقَرْيَةٍ تَأْكُلُ الْقَرْيَ يَقُولُونَ يَثْرُبُ وَهِيَ الْمَدِينَةُ ، تَنْفِي النَّاسَ كَمَا يَنْفِي الْكَبِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ » . تحفة ۱۳۳۸۰

1871- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — Yahya b. Saîd — Ebu'l-Hubâb Saîd b. Yesâr” isnâdıyla Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “Diğer beldeleri yiyen bir beldeye gitmem emredildi. Bu beldeye Yesrib diyorlar, ama Medine'dir. Körüğün, demirin kirini temizlemesi gibi insanları temizler.”

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Yüce Allah'ın, kendisine diğer beldeleri yiyen bir beldeye gitmesini, yani hicret etmesini emrettiğini bildirmişti. Burada diğer beldeleri yemesinden kasıt onları yenmesi, baskın çıkması, ahalisinin diğer beldeleri fethetmesidir. Araplar bir grubu yenip onlara karşı zafer elde ettiklerini ifade etmek için: “Filan oğullarını yedik” derler. Zira bir şeyi yenen ve onu kontrol altına alan kişi o şeyi yemiştir gibidir.

İbn Vehb, *Muvattâ'*sında şöyle der: Mâlik'e: “Diğer beldeleri yemesinden kasıt nedir?” diye sorduğumda: “Diğer beldeleri fethetmesidir” dedi.

İbnu'l-Müneyyir de *Hâşiye'*de, Süheylî'nin şöyle dediğini nakleder: “Yüce Allah, Tevrat'ta: «Ey Tâbe! Ey Miskîne! Damlarını diğer beldelerin damlarından daha yüksek kılacağım» buyurmuştur.”

Bu da “Diğer beldeleri yiyen bir beldeye gitmem emredildi” sözüne yakın bir sözdür. Çünkü baskınlık anlamında diğer beldelerden daha yüksek olduğu zaman onları yiyecektir. Veya bundan kasıt, faziletinin diğer beldelerin

faziletinden daha fazla olmasıdır. Bu konuda diğer beldelerle kıyaslandığı zaman fazilet bakımından onları sarsıp yıkacaktır. Yemekten kasıt da budur.

Medine için beldeleri yediği söylendiği gibi Mekke için de beldelerin anası anlamında *Ümmü'l-Kurâ* denilmiştir. Ancak Medine için kullanılan ifade Mekke için kullanılan ifadeden daha belîğdir. Çünkü annenin var olması annesi olduğu şeyin varlığını yok etmez. Sadece annelik hakkı daha ağır basar. “Diğer beldeleri yer” denildiği zaman ise bu beldenin faziletinin yanında diğer beldelerin fazileti yok olur ve fazilet bakımından bu belde tek kalır.

Bazıları buna dayanarak Medine'nin Mekke'den daha faziletli olduğunu söylemiştir. Mühelleb bu konuda: “Çünkü Mekke ve diğer beldeleri İslam'a sokan Medine'dir. Bu bakımından diğer belde insanların müslüman olması Medinelilerin vasıtasıyla olmuştur” demiştir.

Buna cevap olarak da denilebilir ki Mekke'yi fetheden Medine ahalisinin çoğu yine hicretle oraya giden Mekkelilerdir. Bundan dolayı bu konuda fazilet her iki belde ahalisindir ve birini diğerinden daha üstün görmeye gerek yoktur.

İbn Ebî Cemre, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): “*Deccâl, Mekke ve Medine dışında diğer tüm beldelere ayak basacaktır*” sözünden fazilet bakımından Mekke ile Medine'nin eşit olduğunu çıkarmıştır. İki beldeden hangisinin daha faziletli olduğu konusundaki tartışmalar meşhurdur.

Mâlikilerden Ebbî, İbn Rüşd ve hocamız Abdullah b. Arefe fazilet bakımından Mekke'nin daha üstün olduğu görüşünü tercih etmişlerdir. İbn Rüşd bunu delillendirirken şöyle der: “Namazda kible, hacda Kâbe Mekke'de bulunmaktadır. Mekke insanlar tarafından değil, bizzat Yüce Allah tarafından haram bölge kılınmıştır. Mekke haremî hayvanının avlanması durumunda cezanın gerektiği konusunda âlimler ittifak etmişken, Medine'de hayvan avlamanın ceza gerektirdiği konusunda böyle bir ittifakları bulunmamaktadır. Mekke'ye giren kişi güvende sayılırken Medine konusunda böylesi bir güvencenin olduğunu söyleyen yoktur. Mekke haremînde işlenen bir cürmün cezası Medine'de işlenen bir cürmün cezasından daha ağırdır. Bütün bunlar Mekke'nin Medine'den daha faziletli olduğunu göstermektedir. Medine'de ikameti teşvik eden hadislerde de Mekke'den daha faziletli olduğuna dair birşey yoktur. «*Diğer beldeleri yiyen bir beldeye gitnem emredildi*» sözü de

Medine'nin daha faziletli olduğuna delil değildir. Zira burada Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), kendisinden diğer beldelerin fethedileceği bir beldeye hicret etmesinin emredildiğini bildirmiştir.”

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bazı münafıkların Medine'ye Yesrib dediklerini, ancak adının Medine olduğunu söylemiştir. Münafıklar, zamanında Medine'ye gelip yerleşmiş olan bir liderin ismine ithafen ona Yesrib diyorlardı. Bu kişi de Eram b. Sâ'm b. Nuh'un soyundan Yesrib b. Kânite'dir. Yesrib, Medine'nin sadece bir bölümünün ismiyken sonradan tüm şehre bu isim verilmiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Yesrib ifadesinin azarlama, kınama ve fesat anlamına da gelmesinden dolayı bu ismi kerih görmüştür. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) güzel isimleri sever, çirkin isimlerden hoşlanmazdı. Bundan dolayı da Yesrib ismini Tâbe ve Medine ile değiştirmiştir. Medine'nin Kur'ân'da Yesrib olarak isimlendirilmesi de münafıkların isimlendirmesinden hikayedir.

Ahmed'in Berâ b. Âzib'den merfû olarak bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“Medine'ye Yesrib diyenler bundan dolayı Allah'tan bağışlanma dilesinler. O Tâbe'dir! Tâbe!”* buyurmuştur.

Ömer b. Şebbe'nin de Ebû Eyyûb'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Medine'ye Yesrib denilmesini yasaklamıştır. Bundan dolayı Mâlikilerden İsa b. Dînâr: *“Medine'ye Yesrib diyen kişiye bir kötülük yazarım”* demiştir. Hicret hadisinde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) gideceği yeri Yesrib olarak isimlendirmesi de bu yöndeki yasaktan önceye aittir denilebilir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), körüğün demirin kirini temizlemesi gibi Medine'nin de insanları temizleyeceğini söylemiştir. Bu temizleme Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) zamanına ait olabileceği gibi Deccâl zamanına ait de olabilir.

Bu benzetme üzerinden denilebilir ki ateşin, demirin iyisini kötüsünden ayırıp temizlemesi gibi Medine de kalbi sadık ve samimi olanları diğerlerinden ayırır. En büyük ve en önemli ayırıştırıcı madde ateş olduğu için de Medine'ye yönelik böylesi bir benzetme yapılmıştır.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) vefatından sonra Muâz, Ebû Ubeyde, İbn Mes'ûd, Ali, Talha, Zübeyr, Ammâr ve başkaları Medine'den çıkıp ayrılmıştır. Bu da hadisin bazı insanlar ve bazı zamanlara özel olduğunu göstermektedir.

Bu hadisi Müslim¹ ve Nesâî de tahrir etmiştir.

۳ - باب الْمَدِينَةِ طَابَةُ

3- MEDİNE TÂBE'DİR

Başlık, Medine'nin isimlerinden birinin de Tâbe olmasıyla ilgilidir. Medine'nin Tâbe olduğunun söylenmesi onun başka isimlerle anılmayacağı anlamına gelmemektedir. Zira şehrin saygınlığına işaret eden çok ismi bulunmaktadır. Taybe, Tîbe ve Tâib isimlerinden bazılarıdır. Şehrin güzel kokusu, şehirde olanların güzelliği, şirkten arınmış olması, bir diğer ismi Tayyib olan Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu şehre gelmesi, bu şehirde yaşamının güzelliği ve iyilerin içinden kötülerini çekip çıkarmasından dolayı bu isimlerle anılmıştır.

İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*'de zikrettiğine göre bazı âlimler şehrin toprağı ile havasının güzelliği ve temizliği, onun bu isimle anılmasının ne kadar isabetli olduğunu gösterdiğini söylemiştir. Çünkü bu şehirde oturan kişi onun toprağından ve bahçelerinden güzel bir koku geldiğini görecektir ve bu kokuyu başka hiçbir yerde bulamayacaktır.

Medine'nin bir diğer ismi de *Beytu'r-Resûl*'dür. Yüce Allah bu isimlendirmeyi **“Rabbin seni hak uğrunda evinden savaş için çıkarmıştı”**² buyruğunda zikretmiştir.

Daha önce zikredildiği gibi haram bölge kılınmasından dolayı *Harem* ismiyle de anılmıştır.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ona sevgisinden ve ona dua etmesinden dolayı *Habîbe* (Sevgili) ismiyle de anılmıştır.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) onu haram bölge kılmasından dolayı *Haremu'r-Resûl* ismiyle de anılmıştır. Taberânî, ravileri sika olan bir isnâdla bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“İbrâhîm'in haremi Mekke, benim haremim ise Medine'dir”* buyurmuştur.

¹ Müslim 1382

² Enfâl Sur. 5

Yüce Allah'ın: “Zulme mâruz kaldıktan sonra Allah uğrunda hicret edenleri, elbette dünyada güzel bir yere (hasene) yerleştiririz”¹ âyetinde geçtiği üzere bir diğer ismi *Hasene*'dir.

Bir diğer ismi *Dâru'l-Ebrâr* (İyilerin Yurdu)'dır.

Bir diğer ismi *Dâru'l-Ahyâr* (Hayırlıların Yurdu)'dır. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Muhacir ve Ensâr'ın gibi insanların en hayırlısı olanların yurdudur.

Bir diğer ismi *Dâru'l-Îmân*'dır.

Bir diğer ismi *Dâru's-Sünne*'dir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sünneti diğer bölgelere buradan yayılmıştır.

Bir diğer ismi *Dâru's-Selâme*'dir.

Bir diğer ismi *Dâru'l-Feth*'tir. Diğer beldeler bu şehirden hareketle fethedilmiştir.

Bir diğer ismi *Dâru'l-Hicre*'dir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hicret yurdudur.

Bir diğer ismi *Şâfiye*'dir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir hadisinde: “*Medine'nin toprağı her türlü hastalığa şifadır*” buyurmuştur. İbn Müseddî de Medine'nin isimlerinin yazılıp hummalı birine asılması durumunda ona şifa olacağını zikretmiştir.

İslam'ın kubbesi olması dolayısıyla Medine'nin bir diğer ismi *Kubbetu'l-İslâm*'dir.

Bir diğer ismi de *Mümine*'dir. Taşlarının tesbih etmesi gibi hakiki mânâda Allah'ı tasdik etmesi ya da mecazi olarak ahalisinin mümin olup imanın buradan yayılmasından dolayı bu isimle anılmıştır. Bu yönde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Canım elinde olana yemin olsun ki (Medine'nin) toprakları mümindir*” buyurmuştur. Başka bir hadiste de Medine'nin Tevrat'ta “Mümine” şeklinde geçtiği zikredilmiştir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bereket duasına mazhar olması ve Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) orada ikamet etmesinden dolayı bir diğer ismi de *Mübâreke*'dir.

¹ Nahl Sur. 41

Yüce Allah'ın, onu, seçilmiş kulu olan Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yurt olarak seçtiği için bir diğer ismi *Muhtâre'*dir.

Veba, Deccâl ve başka şeylerden korunmuş ve mahfûz olduğu için bir diğer ismi *Mahfûza'*dır.

Bir diğer ismi de *Mudhale Sıdk'*tır.

Ahalisinin rızka mazhar olmasından dolayı bir diğer ismi *Marzûka'*dır.

Bir diğer ismi de *Miskîne'*dir. Tevrat'ta bu isimle anılmasına yönelik olan rivayeti daha önce zikretmiştik. Yine merfû olarak rivayet edildiğine göre Yüce Allah, Medine'ye: “Ey Tâbe! Ey Tâbe! Ey Miskîne! Kâfûru kabul etme! Damlarını diğer beldelerin damlarından daha yüksek kılacağım” buyurmuştur. Miskinlik de boyun eğme ve huşudur. Yüce Allah bu vasıfları onda yaratmıştır. Huşû sahibi olanların meskeni olmasından dolayı da böylesi bir ismi almıştır.

Yüce Allah'tan, lütfu ve keremiyle, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yüzüsuyu hürmetine beni ölü veya diri olarak bu şehrin sakinlerinden kılmasını diliyorum. Yüce Allah kalbi kırık olanların gönlünü alan, kimsesizlere kimse olandır.

Şirkten temiz olması ve günahları temizlemesinden dolayı bir diğer ismi de *Mukaddese'*dir.

Fazilet olarak diğer tüm beldelerden üstün olması, onlara baskın çıkması ve ahalisinin elleriyle başka beldeleri fethetmesinden dolayı bir diğer ismi de *Ekâletu'l-Kurâ'*dır.

Zübeyr'in *Ahbâru'l-Medîne'*de bildirdiğine göre Abdulazîz ed-Derâverdî: “Bana ulaşana göre Medine'nin Tevrat'ta 40 ismi vardır” demiştir.

۱۸۷۲ - حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ قَالَ حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ يَحْيَى عَنْ عَبَّاسِ بْنِ

سَهْلٍ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَقْبَلْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ مِنْ تَبُوكَ حَتَّى أَشْرَفْنَا

عَلَى الْمَدِينَةِ فَقَالَ « هَذِهِ طَابَةٌ » أَطْرَافُهُ ١٤٨١ ، ٣١٦١ ، ٣٧٩١ ، ٤٤٢٢ - تحفة

١١٨٩١

1872- “Hâlid b. Mahled — Süleymân — Amr b. Yahya — Abbâs b. Sehl b. Sa'd” isnâdıyla Ebû Humeyd şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi

vesellem) ile birlikte Tebuk'ten döndük. Medine'nin üst taraflarına vardığımızda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Bu, Tâbe'dir!*” buyurdu.¹

Hâlid, Hâlid b. Mahled el-Becelî el-Kûfî'dir.

Süleymân, Süleymân b. Bilâl et-Teymî el-Kureşî'dir.

Amr, Amr b. Yahya b. Umâra el-Ensârî el-Medenî'dir.

Ebû Humeyd, Abdurrahman es-Sâidî'dir.

Ebû Humeyd'in bildirdiğine göre hicri dokuzuncu yılda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte Tebuk seferinden dönüşte Medine'nin üst taraflarına vardıklarında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “*Bu, Tâbe'dir*” diyerek Medine'yi Tâbe ismiyle anmıştır.

Müslim'in Câbir'den bildirdiğine göre de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Yüce Allah, Medine'yi Tâbe ile isimlendirdi*” buyurmuştur.

Başlık hadisi *Zekat* konusu içinde zikredilen uzunca hadisin bir bölümüdür.

٤ - باب لَابَتِي الْمَدِينَةِ

4- MEDİNE'NİN İKİ TAŞLIĞI

١٨٧٣ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ لَوْ رَأَيْتُ الطَّبَّاءَ بِالْمَدِينَةِ تَزَرَّعَ مَا دَعَرْتُهَا، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَا يَنْ لَابَتِيهَا حَرَامٌ» طرفه ١٨٦٩ - تحفة ١٣٢٣٥

1873- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — İbn Şihâb” isnâdıyla Saîd b. el-Müseyyeb şöyle demiştir: Ebû Hureyre şöyle derdi: “Medine’de ceylanların otlandığını görsem onları ürkütmem. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): «*İki (volkanik) taşlığı arası haram bölgedir*» buyurdu.”²

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zührî'dir.

¹ Hadis ayrıca 1481, 3161, 3791 ve 442’de geçmektedir. Müslim 1392

² Hadis ayrıca 1869’da geçmektedir. Müslim 1372

Ebû Hureyre, Medine içinde ceylanların otlandığını görmesi halinde onları ürkütmeyeceğini söylemiştir. Ürkütmeden kastı da onları avlamaktır. Ebû Hureyre bu sözünü Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Medine hakkında: “İki taşlığı arası haram bölgedir” buyurmasına dayandırmıştır. Haram bölge kılındığına göre bölge içinde avlanmak, insanlar tarafından ekilmeyip kendiliğinden çıkan ağaçlarını kesmek caiz değildir. Medine biri batıda biri de doğuda olmak üzere iki volkanik taşlık arasında kalmaktadır. Kuzeyde ve güneyde de iki tane taşlığı bulunmaktadır, ancak diğerleriyle birleştikleri için ana taşlıklar olarak doğu ve batıdakiler zikredilmiştir.

Bu hadisi ayrıca Müslim, Tirmizî ve Nesâî tahrir etmiştir.

5 - بَابُ مَنْ رَغِبَ عَنِ الْمَدِينَةِ

5- MEDİNE'DEN YÜZ ÇEVİRMEK

Başlık, Medine'den yüz çevirenlerin kınanmasıyla ilgilidir.

۱۸۷۴ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ « يَتْرُكُونَ الْمَدِينَةَ عَلَى خَيْرٍ مَا كَانَتْ ، لَا يَغْشَاهَا إِلَّا الْعَوَافِ - يُرِيدُ عَوَافِ السَّبَاعِ وَالطَّيْرِ - وَآخِرُ مَنْ يُخْشَرُ رَاعِيَانِ مِنْ مُزَيْنَةَ ، يُرِيدَانِ الْمَدِينَةَ يَنْعِقَانِ بِغَنَمِهِمَا ، فَيَجِدَانَهَا وَحْشًا ، حَتَّى إِذَا بَلَغَا ثَنِيَّةَ الْوَدَاعِ خَرَا عَلَى وُجُوهِهِمَا » . تحفة ۱۳۱۶۴

1874- “Ebu'l-Yemân — Şuayb — Zührî — Saîd b. el-Müseyyeb” isnâdıyla Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “Gün gelecek Medine'yi bütün hayırlarına rağmen terk edeceklerdir. Medine'ye rızkını arayanlar —yabani hayvanlar ile kuşlar— dışında uğrayan olmayacaktır. Medine'ye en son gelenler de Müzeyneli iki çoban olacaktır. Bu çobanlar koyunlarına seslenip geldikleri zaman şehri bomboş bulacaklardır. Vedâ tepesine vardıklarında onlar da yüzüstü düşeceklerdir.”

Ebu'l-Yemân, Hakem b. Nâfi'dir.

Şuayb, Şuayb b. Ebî Hamza el-Himsî'dir.

Zührî, İbn Şihâb ez-Zührî'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), zaman gelecek olanca hayırlarına rağmen Medine'nin terk edileceğini bildirmiştir. İbn Hacer'in dediğine göre burada söz her ne kadar muhataplara söylenmiş olsa da terk edecek olanlardan kasıt bu söz söylendiğinde orada olanlar değil başkalarıdır. Ancak başkaları da olsa bunlar Medine ahalisinden veya onların soyundan gelenlerdir.

Medine'nin hayrından kasıt da mamur, meyvelerinin bol ve güzel olmasıdır. Ömer b. Şebbe'nin *Alıbâru'l-Medîne'*de bildirdiğine göre İbn Ömer, Ebû Hureyre'nin bu hadisteki "*bütün hayırlarına rağmen*" ifadesine itiraz etmiş ve: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) burada «*mamur olmasına rağmen*» ifadesini kullanmıştır" demiş, Ebû Hureyre de onu tasdik etmiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Medine'nin terkedilmesinden sonra şehir sadece rızkını arayan yabani hayvanlar ile kuşların uğrayacağını bildirmiştir.

Kâdı İyâd şöyle demiştir: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu söylediği ilk asırda gerçekleşmiş ve bitmiştir. Hilafetin Medine'den Şam'a intikal etmesiyle birlikte Medine olanca hayrı ve güzelliğine rağmen terk edilmiştir. Dini açıdan âlimlerinin çok olması, dünyalık bakımından da mamur ve ahalisinin maddi imkanlarının iyi olması hayırlarından bazılarıdır."

Tarihçilerden bazılarının zikrettiğine göre Medine'de çıkan fitneler zamanında ahalinin çoğu şehirden çıkmış, şehrin meyveleri de yabani hayvanlar ile kuşlara kalmıştır. Daha sonraları da insanlar tekrar Medine'ye dönmüşlerdir.

Nevevî ise bu konuda şöyle der: "Bu yöndeki görüşler arasında en çok tercih edileni bu terk etmenin âhir zamanda kıyametin kopmasına yakın gerçekleşeceğidir. İki çoban olayı da bunu daha iyi açıklamaktadır. Bu, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) geleceğe yönelik verdiği mucizevi haberlerden biridir. Geleceğe yönelik verilen böylesi mucizevi bir haberin gerçekleşeceğine de kesin bir şekilde inanmak gerekmektedir. Söz konusu iki çobanın ölmesi de bunun ilk üfleme öncesi gerçekleşeceğini göstermektedir."

İki çoban olayı anlatılırken "haşır" ifadesi kullanılmıştır. Bundan da en son ölecek ve haşredileceklerin bu iki çoban olduğunu anlıyoruz. Zira haşır olayı ölümden sonra gerçekleşir. En son ölmelerinden dolayı en son haşredilecek

olmaları da muhtemeldir. Müslim'in rivayetindeki lafza göre bundan kasıt, Medine'ye en son geleceklerin bu iki çoban olması da olabilir.

Müzeyne kabilesinden olan bu iki çoban kıyamete ve Sûr'a üfürülmeye yakın koyunlarını sürüp Medine'ye geldiklerinde şehrin ıssız ve bomboş olduğunu göreceklerdir.

İbnu'l-Murâbit ise "فَيَجِدَانَهَا" lafzındaki zamirin koyunlara işaret ettiğini söylemiştir. Bundan kasıt da koyunlarına seslenip çağırdıkları zaman onların vahşi hayvanlara dönüştüğünü görmeleridir. Ancak Nevevî zamirin Medine'ye işaret ettiğini ve şehrin ıssız bir mekana dönüşeceği anlamına geldiğini söylemiştir. Çobanlar şehrin Şam yönünde bulunan Vedâ tepesine vardıkları zaman yüzüstü düşüp öleceklerdir.

"Medine'ye en son gelenler de Müzeyneli iki çoban olacak" sözü ve sonrası başka bir hadisin metni olması ve hadisin başıyla ilgisinin olmaması da muhtemeldir. Hadisteki olayın gerçekleşip gerçekleşmediği yönündeki ihtilaflar da bundan kaynaklanıyor olabilir.

Hadisi Müslim de tahrir etmiştir.¹

١٨٧٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ سُفْيَانَ بْنِ أَبِي زُهَيْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ « تَفْتَحُ الْيَمَنُ فَيَأْتِي قَوْمٌ يُسُونُ ، فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ ، وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ، وَتُفْتَحُ الشَّامُ ، فَيَأْتِي قَوْمٌ يُسُونُ فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ ، وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ، وَتُفْتَحُ الْعِرَاقُ ، فَيَأْتِي قَوْمٌ يُسُونُ فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ . وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ » . تحفة ٤٤٧٧

1875- "Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — Hişâm b. Urve — Hişâm'ın babası — Abdullah b. ez-Zübeyr" isnâdıyla Süfyân b. Ebî Züheyr'in bildirdiğine göre kendisi, Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyururken işitmiştir: "Yemen fethedilecektir. Fethedenlerden bir grup binekleriyle (Medine'ye) gelecek, aileleri ve onlara tabi olanları alıp (Yemen'e) gideceklerdir. Oysa

¹ Müslim 1389

bilselerdi Medine'nin onlar için daha hayırlı olduğunu anarlardı. Şam da fethedilecektir. Fethedenlerden bir grup binekleriyle (Medine'ye) gelecek, aileleri ve onlara tâbi olanları alıp (Şam'a) gideceklerdir. Oysailselerdi Medine'nin onlar için daha hayırlı olduğunu anarlardı. Irak da fethedilecektir. Fethedenlerden bir grup binekleriyle (Medine'ye) gelecek, aileleri ve onlara tâbi olanları alıp (Irak'a) gideceklerdir. Oysailselerdi Medine'nin onlar için daha hayırlı olduğunu anarlardı."

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

Hişâm'ın babası, Urve b. ez-Zübeyr'dir.

Süfyân, Süfyân b. Ebî Züheyr el-Ezdî en-Nemirî'dir. Lakabı İbnu'l-Karid'dir. Medine ahalisinden sayılan bir sahabidir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre Yemen fethedilecektir. Kiblenin veya güneşin sağına (yemîn) düştüğü için bu ismi almıştır. Ya da Yemen b. Kahtân'a nisbetle bölge bu isimle anılmıştır. Yemen'i fetheden, bölgedeki güzellikleri ile bolluğu görüp de beğenen kişiler Medine'ye döndüğünde ailelerini ve onlara tâbi olanları alıp Yemen'e gideceklerdir. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), faziletinden dolayı Medine'nin onlar için daha hayırlı olduğunu bildirmişti. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) haremi olması, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) yakın durulması, vahyin nazil olduğu bölge olması, Mescid-i Nebvî'de namaz kılınması, bereketlerin kaynağı olması gibi hem dini, hem de dünyevi özellikler Medine'nin faziletlerinden bazılarıdır. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) böylesi faziletleri ve kıymetini bilmeleri halinde Yemen'e gitmeyeceklerini ve Medine'de kalacaklarını ifade etmiştir.

Müslim'in Ebû Hureyre'den naklettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İnsanlara öyle bir zaman gelecek ki kişi amcası oğluna veya akrabasına «Bolluğa gelin!» diyecek. Oysailselerdi Medine'nin onlar için daha hayırlı olduğunu görürlerdi"* buyurmuştur. Göründüğü kadarıyla bir önceki hadiste Yemen'e göçenler orayı fethedip Medine'ye dönenler değildir. Yemen'i fethedip güzellikleri ile bolluğunu görenler Medine'deki aileleri ile akrabalarına haber salacak, onlar da toplanıp Yemen'e gideceklerdir. Nevevî başlık hadisinde fethedilen yerlerin güzellik ile bolluğunu gördükten sonra

ailesi ve çevresiyle birlikte Medine'den çıkıp fethedilen yerlere gidenlerin yerildiğini söylemiştir.

İbn Huzeyme bunu Ebû Muâviye kanalıyla Hişâm b. Urve'den: *"Şam fethedilecek, insanlar da bineklerine binip oraya gideceklerdir. Oysa bilselerdi Medine'nin onlar için daha hayırlı olduğunu görürlerdi"* lafzıyla nakletmiştir ki bu lafız yukarıdaki görüşü desteklemektedir.

Bezzâr'ın Câbir'den merfû olarak naklettiği hadis de bunu açıklar mahiyettedir. Zira Câbir'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Medine ahalisine öyle bir zaman gelecek ki bazıları bolluk aramak için köylere gidecek, suyu bol olan yerleri ve bolluğu görünce de gelip ailelerini alacak ve oraya taşınacaklardır. Oysa bilselerdi Medine'nin onlar için daha hayırlı olduğunu görürlerdi"* buyurmuştur. Münzirî bu hadisin ravilerinin *Sahîh*'in ravileri olduğunu söylemiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) aynı şekilde Şam'ın da fethedileceğini bildirmiştir. Kiblenin kuzeyine (şimâl) düştüğü için bu ismi almıştır. Şam'ı fetheden, bölgedeki güzellikler ile bolluğu görüp de beğenen kişiler Medine'ye döndüğünde ailelerini ve onlara tâbi olanları alıp Şam'a gideceklerdir. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) faziletinden dolayı Medine'nin onlar için daha hayırlı olduğunu bildirmiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunların yanında Irak'ın da fethedileceğini bildirmiştir. Irak'ı da fetheden, bölgedeki güzellikler ile bolluğu görüp de beğenen kişiler Medine'ye döndüğünde ailelerini ve onlara tâbi olanları alıp Irak'a gideceklerdir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) aynı şekilde faziletinden dolayı Medine'nin onlar için daha hayırlı olduğunu bildirmiştir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) geleceğe yönelik verdiği bu haberler peygamberliğinin delillerindendir. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu bölgelerin fethedileceğini, bazı insanların ailelerini de yanlarına alıp fethedilen bu bölgelere göçeceğini bildirmiştir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözü de aynısıyla ve sırasıyla gerçekleşmiştir.

Müslim ve başkasında gelen bir hadiste önce Şam, sonra Yemen, sonra da Irak'ın fethedileceği bildirilmiştir. Ancak görüldüğü kadarıyla Yemen, Şam'dan önce fethedilmiştir. Zira Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hayatında Şam'a yönelik herhangi bir fetih gerçekleşmiş değildir. Müslim ve başkalarının rivayetinde Şam'ın fethinin Yemen'in fethinden önce

zikredilmesi, Yemen'in önce bir bölümünün, Şam'ın fethinden sonra da kalan bölümlerinin fethedilmesi anlamındadır.

Mazharî'nin dediğine göre ise Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hicretinin başlarında Yemen'in fethedileceğini, Yemen'den bir topluluğun Medine'ye göçeceğini, Medine nüfusunun artacağını ve Medine'nin onlar için diğer beldelerden daha hayırlı olduğunu bildirmiştir.

Tîbî ise buna itiraz ederken şöyle der: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), sözkonusu fetihlerden sonra bazılarının göç etmesini kınayacak bir şekilde zikretmiştir. Kınadığı için de Medine'nin onlar için daha hayırlı olduğunu ifade etmiştir. Çünkü bunlar bunu yaparak dünyalık menfaatleri Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile aynı bölgede ikamet etmeye tercih etmiş olmaktadır. Kınadığı için her üç yer için aynı ifadeleri kullanmıştır. Dolayısıyla Mazharî'nin dediği isabetli değildir.”

Sözkonusu fetihlerden sonra bazı kişiler Medine'de ikamet etmek yerine fethedilen yerlere göç etmiş ve Medine'de kalmaktan yüz çevirmişlerdir. Hadisin başlıkla mutabakatı bu açıdandır ve bundan dolayı da kınanmışlardır. Ancak cihad veya ticaret gibi sebeplerden dolayı Medine'den çıkanlar bu hadisin kapsamı dışındadır.

Hadisin ravileri Buhârî'nin hocası dışında Medinelidir. İsnadında tâbînin tâbîden, sahabinin de sahabiden rivayeti vardır. Hadisi ayrıca Müslim¹ ve Nesâî de tahrir etmiştir.

٦ - بَابُ الْإِيمَانِ يُأَرَّرُ إِلَى الْمَدِينَةِ

6- İMANIN MEDİNE'DE TOPLANMASI

١٨٧٦ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ عَنْ

حُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ

اللَّهِ ﷺ قَالَ « إِنَّ الْإِيمَانَ لَيَأَرَّرُ إِلَى الْمَدِينَةِ كَمَا تَأَرَّرُ الْحَيَّةُ إِلَى جُحْرِهَا » تحفة ١٢٢٦٦

1876- “İbrâhim b. el-Münzir — Enes b. İyâd — Ubeydullah — Hubeyb b. Abdirrahmân — Hafs b. Âsım” isnâdıyla Ebû Hureyre'nin bildirdiğine

¹ Müslim 1388

göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Yılanın deliğine dönmesi gibi iman da Medine’de toplanacaktır” buyurmuştur.

İbrâhim, İbrâhim b. Abdillâh b. el-Münzir b. el-Muğîre el-Huzâmî’dir.

Enes, Enes b. İyâd Ebû Damra el-Leysî el-Medenî’dir.

Ubeydullah, Ubeydullah b. Ömer el-Ömerî’dir.

Hafs, Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb’dır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), yılanın av aramak için deliğinden çıktıktan sonra bir tehlikeyle veya kendisini korkutan bir şeyle karşılaşması durumunda deliğine geri dönüp oraya sığınması gibi iman sahibi kişilerin de Medine’de toplanıp bir araya geleceğini bildirmiştir. Bu sadece Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanı için değil, bütün zamanlar için geçerlidir. Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında iman sahiplerinin Medine’de toplanması ondan dini ve dini hükümleri öğrenmek içindir. Sahabe, tâbiûn ve tebe-i tâbiîn zamanında ise iman sahiplerinin Medine’ye gelmesi onların yolunu öğrenip takip etmek içindir. Daha sonrakilerin oraya gelmesi ise Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) kabrini ziyaret etmek, Mescid’inde namaz kılmak, hem Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) hem de sahabesinin mezarlarını görüp bunun bereketini ummak içindir.

Allah bana böylesi bir şeyi nasip etsin. Canımı Medine’de, kalbim O’nun sevgisiyle doluyken alsın. Ey Efendim! Ey Allah’ın Resûlü! Bu konuda ve diğer tüm konularda senin vasıtanla Rabbime yöneliyorum. Allahım! Resûlullah’ı (sallallahu aleyhi vesellem) bana ve benden sonra gelen soyuma şefaatçi kıl!

Başlık hadisini Müslim¹ ve İbn Mâce de tahrir etmiştir.

۷ - بَابُ إِثْمِ مَنْ كَادَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ

7- MEDİNE AHALİSİNE KÖTÜLÜK DÜŞÜNENLERİN GÜNAHI

Başlık, Medine ahalisine kötülük yapmayı düşünenlerin vebali ve günahıyla ilgilidir.

¹ Müslim 147

١٨٧٧ - حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ أَخْبَرَنَا الْفَضْلُ عَنْ جُعَيْدٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ سَمِعْتُ سَعْدًا - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ « لَا يَكِيدُ أَهْلَ الْمَدِينَةِ أَحَدٌ إِلَّا أَنْتَاعُ كَمَا يَنْتَاعُ الْمِلْحُ فِي الْمَاءِ ». تحفة ٣٩٥٥

1877- "Hüseyin b. Hureys — Fadl — Cuayd — Âişe" isnâdıyla Sa'd'ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Medine ahalisine kötülük düşünen kişi tuzun suda erimesi gibi erir"* buyurmuştur.¹

Hüseyin, Hüseyin b. Hureys el-Mervezî'dir. İmrân b. Husayn el-Huzâî'nin azatlısıdır.

Fadl, Fadl b. Mûsa es-Sînânî el-Mervezî'dir.

Cuayd, Cuayd b. Abdirrahman b. Evs'tir.

Âişe, Âişe binti Sa'd b. Vakkâs'tır.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre haksız yere savaş ve benzeri gibi alanlarda Medine ahalisine zarar vermek isteyen kişiler, tuzun suyun içinde erimesi gibi eriyip yok olacaklardır.

Müslim bir rivayetinde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"Medine ahalisine kötülük düşünenleri Yüce Allah, kurşunun ateşte ya da tuzun suda erimesi gibi eritir"* buyurduğunu nakleder. Başlık bu hadisin içeriğinde daha çok belirgin hale gelmektedir. Zira böylesi bir azabı ancak büyük bir günahı işleyen kişiler hak eder.

٨ - باب آطَامِ الْمَدِينَةِ

8- MEDİNE'NİN YÜKSEK BİNALARI

١٨٧٨ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ سَمِعْتُ أَسَامَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَشْرَفَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى أَطْمٍ مِنْ آطَامِ الْمَدِينَةِ فَقَالَ « هَلْ تَرَوْنَ مَا

¹ Müslim 1387

أَرَىٰ إِنِّي لَأَرَىٰ مَوَاقِعَ الْفِتَنِ خِلَالَ بُيُوتِكُمْ كَمَوَاقِعِ الْقَطْرِ « تَابِعَهُ مَعْمَرٌ وَسُلَيْمَانُ بْنُ كَثِيرٍ
عَنِ الزُّهْرِيِّ . أَطْرَافُهُ ٢٤٦٧ ، ٣٥٩٧ ، ٧٠٦٠ - تحفة ١٠٦

1878- “Ali — Süfyân — İbn Şihâb — Urve” isnâdıyla Usâme şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Medine’nin yüksek binalarına yüksek bir yerden baktı ve: “Benim gördüklerimi sizler de görüyor musunuz? Fitnelerin, evlerinizin arasına yağmur gibi indiğini görüyorum” buyurdu.

Ma’mer ve Süleymân b. Kesîr de bunu Zührî’den rivayet ederek mutâbaât etmişlerdir.¹

Ali, Ali b. Abdillâh el-Medînî’dir.

Süfyân, Süfyân b. Uyeyne’dir.

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zührî’dir.

Urve, Urve b. ez-Zübeyr’dir.

Usâme, Usâme b. Zeyd’dir.

Usâme’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Medine’nin yüksekçe bir yerindeyken oradan Medine’deki yüksek evlere ve binalara baktı. Sonra yanındakilere kendisinin gördüğü şeyi görüp görmediklerini sordu. Sonra fitnelerin Medine’nin evlerinin arasına yağmurun inişi gibi indiğini gördüğünü dile getirdi.

Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) bunu namazda iken kible tarafında cennet ile cehennemın kendisine gösterilmesi gibi görmüş ve buna dayanarak bunu dile getirmiş olabileceği gibi, bu durum ona sadece bilgi olarak verilmiş de olabilir.

Medinede’ki fitneleri, çok olması ve her yere yayılması bakımından yağmura benzetmiştir. Hz. Osmân’ın öldürülmesi, Harre vakası ve diğer olaylarda da Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) dile getirdiği fitneler gerçekleşmiştir. Bu da Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) peygamberliğinin delillerinden biridir.

¹ Hadis ayrıca 2467, 3597 ve 7060’ta geçmektedir. Müslim 2885

Buhârî bu hadisi ayrıca *Mezâlim*, *Peygamberlik Alametleri* ve *Fiten* konuları içinde tahrir etmiştir. Müslim de *Fiten* konusu içinde tahrir etmiştir.

Ma'mer b. Râşid ve Süleymân b. Kesîr el-Abdî el-Vâsîfî de bunu rivayet ederek Süfyân'a mutâbaât etmişlerdir. Ma'mer'in rivayetini Buhârî *Fiten* konusu içinde, Süleymân'ın rivayetini de Müslim mevsûl olarak nakletmişlerdir.

٩ - بَابُ لَا يَدْخُلُ الدَّجَالُ الْمَدِينَةَ

9- DECCÂL MEDİNE'YE GİREMEZ

١٨٧٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « لَا يَدْخُلُ الْمَدِينَةَ رُغْبُ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ ، هَذَا يَوْمُئِذٍ سَبْعَةُ أَبْوَابٍ ، عَلَى كُلِّ بَابٍ مَلَكَانِ » طرفاه ٧١٢٥ ، ٧١٢٦ - تحفة

١١٦٥٤

1879- “Abdulazîz b. Abdillâh — İbrâhîm b. Sa'd — İbrâhîm'in babası — İbrâhîm'in dedesi” isnâdıyla Ebû Bekre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “*Mesih Deccâl'in korkusu Medine'ye giremeyecektir. O zamanlarda Medine'nin yedi kapısı olacak ve her bir kapıda iki melek bulunacaktır.*”¹

Abdulazîz, Abdulazîz b. Abdillâh el-Uveysî'dir.

İbrâhîm'in babası, Sa'd b. İbrâhîm ez-Zührî el-Kureşî'dir.

İbrâhîm'in dedesi, İbrâhîm b. Abdirrahman b. Avf'tır.

Ebû Bekre, Nufey' b. el-Hâris b. Kelda es-Sekafî'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Deccâl'dan yana bir korkunun Medine'ye giremeyeceğini bildirmiştir. Deccâl'dan yana bir korku bile Medine'ye giremiyorsa doğal olarak Deccâl'in kendisi hiç giremeyecektir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ayrıca Deccâl zamanında Medine'nin yedi kapısının

¹ Hadis ayrıca 7125 ve 7126'da geçmektedir.

olacağını, her kapıda da şehri Deccâl'dan koruyan iki meleğin bulunacağını bildirmiştir.

Hadisin ravilerinin tümü Medinelidir. İsnadında tâbiînin tâbiîden rivayeti vardır. Buhârî hadisi ayrıca *Fiten* konusu içinde tahrir etmiştir ve rivayette tek kaldığı hadislerden biridir.

١٨٨٠ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نُعَيْمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمُجَمِّرِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « عَلَى أَنْفَابِ الْمَدِينَةِ مَلَائِكَةٌ ، لَا يَدْخُلُهَا الطَّاعُونَ وَلَا الدَّجَالُ » طرفاه ٥٧٣١ ، ٧١٣٣ - تحفة ١٤٦٤٢

1880- “İsmâil — Mâlik — Nuaym b. Abdillâh el-Mücmir” isnâdıyla Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Medine'nin kapılarında melekler bulunmaktadır. Bundan dolayı veba veya Deccâl giremez*” buyurmuştur.¹

İsmâil, İsmâil b. Ebû Uveys'tir. Ebû Uveys'in ismi de Abdullah'tır.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

Nuaym b. Abdillâh el-Mücmir, Hz. Ömer ailesinin azatlısıdır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Medine'nin kapılarında meleklerin bulunduğunu, şehri korudukları için de oraya vebanın ya da Deccâl'in giremeyeceğini bildirmiştir.

Metinde geçen “ankâb” ifadesi İbn Vehb'e göre Medine'nin kapıları, şehre giriş yerleridir. Bazılarına göre Medine'nin yollarıdır. Fîrûzâbâdî ise *Kâmûs*'ta bunun dağ yolu anlamına geldiğini söylemiştir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirmesine göre Medine'ye Amvâs ve Cârif vebalarında olduğu gibi toplu ölümlere yol açan veba ve benzeri hastalıklar giremez. Yüce Allah da Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözünü doğru çıkarmıştır. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) duasıyla da Medine'ye vebanın girdiğine dair herhangi bir bilgi bize ulaşmış değildir. Giriş kapılarını melekler koruduğu için Deccâl de Medine'ye giremeyecektir.

¹ Hadis ayrıca 5731 ve 7133'te geçmektedir. Müslim 1379

Buhârî hadisi ayrıca *Fiten* ve *Tıb* konuları içinde tahrir etmiştir. Müslim ve Nesâî de tahrir etmiştir.

۱۸۸۱ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « لَيْسَ مِنْ بَلَدٍ إِلَّا سَيَطُورُهُ الدَّجَالُ ، إِلَّا مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ ، لَيْسَ لَهُ مِنْ نِقَابِهَا نَقَبٌ إِلَّا عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ صَافِينَ ، يَحْرُسُونَهَا ، ثُمَّ تَرْجُفُ الْمَدِينَةُ بِأَهْلِهَا ثَلَاثَ رَجَفَاتٍ ، فَيُخْرِجُ اللَّهُ كُلَّ كَافِرٍ وَمُنَافِقٍ » أطرافه ۷۱۲۴ ، ۷۱۳۴ ، ۷۴۷۳ - تحفة ۱۷۵

1881- “İbrâhim b. el-Münzir — Velîd — Ebû Amr — İshâk” isnâdıyla Enes b. Mâlik’in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “*Deccâl, Mekke ve Medine dışında ayak basmadık ve ele geçirmediğimiz bir yer bırakmaz. Hangi kapıdan girmek istese saf tutup orayı koruyan meleklerle karşılaşır. Sonra Medine, ahaliyle birlikte üç defa sarsılır. Yüce Allah bu sarsılmayla birlikte kafir ve münafık ne kadar kişi varsa hepsini dışarı çıkarır.*”¹

İbrâhim, İbrâhim b. el-Münzir el-Huzâmî’dir.

Velîd, Velîd b. Müslim ed-Dimaşkî el-Kureşî’dir. Güvenilir biridir, ancak çokça tedlis yapardı.

Ebû Amr, Abdurrahmân b. Amr el-Evzaî’dir.

İshâk, İshâk b. Abdillâh b. Ebî Talha el-Ensârî el-Medenî’dir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre Mekke ve Medine dışında Deccâl'in girmediği ve ayak basmadığı bir yer kalmayacaktır.

İbn Hacer bu konuda şöyle der: “Ulemânın çoğunluğu hadisi zahirine göre yorumlamış ve ifadenin genel olduğunu söylemişlerdir. İbn Hazm ise bundan kastın Deccâl'in ordu ve birliklerinin her yere gireceği olduğunu söylemiştir. Deccâl'in kısa bir süresi olacağını ve bu kısa süre içinde tüm beldelere girmesinin imkan dahilinde olmayacağını dile getirmiştir. Ancak İbn Hazm,

¹ Hadis ayrıca 7124 ve 7134'te geçmektedir. Müslim 2843

Müslim'de geçen «Onun bazı günleri bir yıl uzunluğunda olacaktır» hadisinden bihaber gibidir.”

Aynî, Müslim'de geçen bu hadis hakkında: “Bazı günlerinin bir yıl uzunluğunda olduğunun söylenmesi gerçek mânâda olmayabilir. Ancak sıkıntı ve şiddetin ağırlığı ve büyüklüğünden dolayı bazı günler insanlara bir yıl kadar uzun gibi gelecektir” demiştir.

Taberî bu hadisi Abdullah b. Ömer'den naklederken Mekke ile Medine yerine “Kâbe ve Beytu'l-Makdis” der. Ebû Câfer et-Tahâvî rivayetinde bunlara Tûr Mescidi'ni ekler. Bazı rivayetlerde de: “Mekke, Medine, Beytu'l-Makdis ve Tûr Dağı dışında Deccâl'in ele geçirmedeği tek bir yer bile kalmaz. Zira melekler onu bu yerlerden kovarlar” denilir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre Deccâl, şehre hangi kapıdan girmeye çalışsa orayı koruyan meleklerle karşılaşacaktır. Daha sonra Medine, ahalisiyle birlikte üç defa sarsılır. Sarsılması da ahalisinden dolayı kafir ve münafık Deccâl'e karşı sadece kendisinin sarsılması olabileceği gibi ahalisiyle birlikte sarsılması da olabilir. Mazharî'ye göre Medine, ahalisiyle birlikte sarsılır ve halis mümin olmayan kişilerin kalbini Deccâl'e karşı meylettirir.

Üçüncü sarsılmada Yüce Allah kafir ve münafık her bir kişiyi şehrin dışına atar. Geriye halis müminler kalır ki Deccâl bunlara bir şey yapamaz. Hamevî ve Kuşmeyhanî nüshalarında rivayet: “Yüce Allah, her bir kafir ile münafığı Deccâl'in yanına çıkarır” lafzıyla geçer. Bu da Ebû Bekre'den gelen ve Deccâl korkusunun Medine'ye giremeyeceğini söyleyen hadislerle çelişmez. Çünkü Ebû Bekre'nin hadisindeki korkudan kasıt, halis olmayan müminleri şehrin dışına çıkaran sarsıntı değil, Deccâl'den kaynaklanan korkudur.

Başlık hadisini Müslim ve Nesâî de tahrir etmiştir.

١٨٨٢ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي
عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ حَدَّثَنَا رَسُولُ
اللَّهِ ﷺ حَدِيثًا طَوِيلًا عَنِ الدَّجَالِ ، فَكَانَ فِيهَا حَدَّثَنَا بِهِ أَنَّ قَالَ « يَا أَيُّهَا الدَّجَالُ - وَهُوَ
مُحَرَّمٌ عَلَيْهِ أَنْ يَدْخُلَ نِقَابَ الْمَدِينَةِ - بَعْضُ السَّبَاحِ الَّتِي بِالْمَدِينَةِ ، فَيَخْرُجُ إِلَيْهِ يَوْمَئِذٍ رَجُلٌ ،
هُوَ خَيْرُ النَّاسِ - أَوْ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ - فَيَقُولُ أَشْهَدُ أَنَّكَ الدَّجَالُ ، الَّذِي حَدَّثَنَا عَنْكَ

رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَدِيثُهُ ، فَيَقُولُ الدَّجَالُ أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلْتُ هَذَا ثُمَّ أَحْيَيْتُهُ ، هَلْ تُشْكُونَ فِي الْأَمْرِ فَيَقُولُونَ لَا فَيَقْتُلُهُ ، ثُمَّ يُحْيِيهِ فَيَقُولُ حِينَ يُحْيِيهِ وَاللَّهِ مَا كُنْتُ قَطُّ أَشَدَّ بَصِيرَةً مِنْنِي الْيَوْمَ ، فَيَقُولُ الدَّجَالُ أَقْتُلْهُ فَلَا أَسْلَاطَ عَلَيْهِ . طرفه ٧١٣٢ - تحفة ١٣٩ ٤

1882- "Yahya b. Bukeyr — Leys — Ukayl — İbn Şihâb — Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe" isnâdıyla Ebû Saîd el-Hudrî şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), bizlere Deccâl'den uzunca bahsetti. Anlattıkları arasında şunlar vardı: *"Medine'nin kapılarından içeriye girmesi yasak olan Deccâl, Medine'nin çorak arazilerinden birine gelecektir. O zaman karşısına, insanların en hayırlısı" veya: "En hayırlılarından olan bir adam çıkacak ve: «Şehadet ederim ki Resûlullah'ın bize bahsettiği Deccâl sensin!» diyecek. Deccâl: «Şayet şu adamı öldürüp de geri diriltirsem yine doğruluğumdan yana şüphe eder misiniz?» diye sorduğunda, kendisine: «Hayır!» derler. Bunun üzerine Deccâl o kişiyi öldürüp tekrar diriltir. Dirildikten sonra ise o adam: «Vallahi senin Deccâl olduğundan yana olan kanaatim şimdi daha da güçlendi» der. Bunun üzerine Deccâl: «Bunu öldüreyim, zira kendisine musallat olamam!» der.*"¹

Yahya, Yahya b. Abdillâh b. Bukeyr el-Mahzûmî'dir.

Leys, Leys b. Sa'd'dır.

Ukayl, Ukayl b. Hâlid el-Eylî'dir.

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zührî'dir.

Ubeydullah, Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe b. Mes'ûd el-Huzelî el-Medenî'dir.

Ebû Saîd el-Hudrî, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kendilerine Deccâl hakkında uzunca bir şeyler anlattığını söylemiştir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) anlattıkları arasında zikrettiğine göre Medine'ye girmesi yasak olduğu Deccâl gelip şehre yakın olan çorak bir arazide konaklar. Oradayken karşısına insanların en hayırlısı olan ya da insanların en hayırlılarından biri olan bir adam çıkar. Hangisi olduğu konusundaki tereddüt raviye aittir.

¹ Hadis ayrıca 7332'de geçmektedir. Müslim 2938

Bazı rivayetlerde bu kişinin Hızır olduğu zikredilir. Tabi bu da Hızır'ın henüz hayatta olduğunu söyleyenlere göre geçerlidir. Bu kişi Deccâl'e, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kendilerine bahsettiği Deccâl'in kendisi olduğuna dair şهادet eder. Deccâl, dostlarına ve taraftarlarına bu adamı kast ederek onu öldürüp tekrar diriltmesi durumunda davasının doğruluğundan yana şüphe edip etmeyeceklerini sorar. Oradaki Yahudiler ve bedbaht kişiler bunu yapması halinde şüphe etmeyeceklerini dile getirirler. Diyenler oradakilerin geneli de olabilir. Bunu da onu tasdik ettikleri için değil korkularından derler. Ya da bundan kasıtları kafir Deccâl olduğu konusunda şüphe etmedikleridir. Sonrasında Deccâl, Yüce Allah'ın kudreti ve dilemesiyle o adamı öldürür ve tekrar diriltir.

Müslim'de gelen rivayette ise bu kısım şöyle geçer: *“Deccâl emrederek adamın başı yarılır. Sonra sırtına ve karnına vura vura dövülür. Sonra adama: «Bana inandın mı?» diye sorar. Adam: «Sen yalancı Mesih'sin!» karşılığını verir. Bunun üzerine Deccâl testereyle adamı başından ayağa kadar kesip iki parçaya ayırır. Ardından her iki parçası arasında yürür. Sonra ona: «Kalk!» deyince adam ayağa kalkar.”*

Adam dirildikten sonra bunu yapmasıyla artık onun Deccâl olduğundan yana hiçbir şüphesinin kalmadığını ve buna iyice kanaat getirdiğini söyler. Deccâl bu adamı kontrol edemeyeceğini ve ona musallat olamayacağını anlayınca da öldürülmesini söyler. Çünkü Deccâl onu hemen öldürmemesi durumunda daha sonra ne onu, ne de başkasını öldüremeyeceğini ve davasının da boşa çıkacağını, davasına kimseyi inandıramayacağını anlar.

Müslim'de gelen rivayette ise şöyle denilir: *“Sonrasında adam: «Ey insanlar! Benden sonra insanlardan hiç kimseye bir şey yapamayacaktır» der. Bunun üzerine Deccâl onu yakalayıp boğazlamak ister. Ancak boynu ile göğsünün arası bakır yapılı ve Deccâl onu boğazlayamaz. Bunun üzerine onu kollarından ve ayaklarından tutup atar. İnsanlar onu cehennem ateşine attığını zanneder. Oysa cennete atar. İşte Âlemlerin Rabbinin katında en değerli şahit bu adam olacaktır.”*

Başlık hadisini Buhârî ayrıca *Fiten* konusu içinde tahrir etmiştir. Müslim ve Nesâî de tahrir etmiştir.

۱۰ - بَابُ الْمَدِينَةِ تَنْفَى الْخَبَثِ

10- MEDİNE PİS OLANI TEMİZLER

۱۸۸۳ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَبَّاسٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنَّدِ عَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - جَاءَ أَغْرَابِيُّ النَّبِيِّ ﷺ فَبَايَعَهُ عَلَى الْإِسْلَامِ ، فَجَاءَ مِنَ الْغَدِ مَحْمُومًا ، فَقَالَ أَقْلِنِي ، فَأَبَى ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ، فَقَالَ « الْمَدِينَةُ كَالْكَبِيرِ ، تَنْفَى خَبَثَهَا ، وَيَنْصَعُ طَيِّبَهَا » . أطرافه ۷۲۰۹ ، ۷۲۱۱ ، ۷۲۱۶ ، ۷۳۲۲ - تحفة ۳۰۲۵

1883- “Amr b. Abbâs — Abdurrahmân — Süfyân — Muhammed b. el-Münkedir” isnâdıyla Câbir şöyle demiştir: Bedevinin biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve İslâm üzere ona biat etti. Bedevi ertesi gün hummaya yakalanmış bir şekilde geldi ve: “Biatımı geri çek” dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adamın bu isteğini üç defa reddetti. Daha sonra da: “Medine, demir körüğü gibidir. Kirli olanı çıkarıp temizler, güzel olanı bırakır” buyurdu.¹

Amr, Amr b. Abbâs el-Bâhilî el-Basrî ya da el-Ehvâzî'dir.

Abdurrahman, Abdurrahman b. Mehdî'dir.

Süfyân, Süfyân es-Sevrî'dir.

Câbir es-Sülemî'nin bildirdiğine göre Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına bedevi bir adam geldi. İbn Hacer bu bedevinin ismini bulamadığını, ancak Zemahşerî'nin *Rabîu'l-Ebrâr*'da bu bedevinin isminin Kays b. Ebî Hâzım olduğunu zikrettiğini söyler. Ancak sorunlu bir isimlendirmedir. Zira Kays b. Ebî Hâzım tâbiûnun meşhur kişilerinden biridir. Âlimlerin dediğine göre Kays, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına hicret etmiş, ancak vardığında vefat ettiğini görmüştür. Şayet Zemahşerî'nin zikrettiği isimle mahfûz ise arada isim benzerliği vardır. Ebû Mûsa ise *Zeyl-u Esmâi's-Sahâbe* eserinde bu adamın ismini Kays b. Hâzım el-Minkarî olarak zikreder ki hadisteki bedevi muhtemelen budur.

¹ Hadis ayrıca 7209, 7211, 7216 ve 7322'de geçmektedir. Müslim 2383

Bedevi Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) biat ederek müslüman oldu. Diğer gün ise hummaya yakalanmış bir şekilde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldi ve önceki gün yaptığı biatı geri çekmeyi kabul etmesini istedi. Kadı İyâd, adamın İslam'dan çıkmak üzere biatını geri çekmeyi istediğini söylemiştir. Başkaları ise adamın dinden çıkma gibi bir niyetinin olmadığını sadece hicret için ettiği biatı çekmek istediğini söylemiştir. İbn Battâl buna delil olarak adamın biatı geri çekme konusunda Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) onayını almak istemesini getirir. Dinden çıkmak gibi bir niyeti olsaydı Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) izin almazdı. Bunun yanında dinden çıkmış olsaydı orada öldürülürdü. Bazıları da biatı çekme olayını Medine'de ikamet şartını geri çekilmesi olarak anlamıştır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adamın bu isteğini geri çevirdi. Adam üç defa aynı şeyi istemesine rağmen Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) her üçünde bunu reddetti. Bu olay Mekke'nin fethinden sonra gerçekleşmişse adamın biatını geri çekmesi İslam'dan çıkmayı istemesi anlamındadır. Müslüman olduktan sonra küfre dönmeyeceği için Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) biatını geri çekmeyi kabul etmemiştir. Olay Mekke'nin fethinden önce gerçekleşmişse adamın biatını geri çekmesi hicrete ve Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte Medine'de ikamet etme şartına yöneliktir. Hicret eden kişinin yurduna geri dönmesi helal olmadığı için Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adamın bu isteğini geri çevirmiştir.

Sonrasında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Medine'nin demirci körüğü gibi olduğunu, ateşin demiri temizlemesi gibi Medine'nin de kirli ve pis olanı temizleyip geriye güzel olanı bırakacağını bildirmiştir.

Medine'ye yönelik bu benzetme de çok güzel bir benzetmedir. Çünkü körük ateşteki isi, dumanı, külü temizleyip geriye sadece ateş korunu bırakır. Hadisteki benzetmeden kasıt, körüğün bizzat kendisi ise benzetme bu açıdandır. Benzetmeden kasıt körüğün kendisi değil de bulunduğu yer de olabilir. Körüğün bulunduğu yerin ısısının demirin, altının ve gümüşün kirini temizleyip geriye metalin saf olarak kendisini bırakması gibi Medine de humma, hastalık, geçim sıkıntısı ve benzeri şeylerle insanların kötülerini iyilerinden ayırıp şehri temizler. Zira bu tür hastalık ve sıkıntılar kişinin nefsinin arındırır ve insanların kötülerini iyilerinden ayırır.

Bu benzetme tüm zamanlar için değil, sadece Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanı için geçerlidir. Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında

Medine'de onunla birlikte ikamet etmekten ancak kendisinde hayır bulunmayan kişiler yüz çevirebilir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) vefatından sonra ise İbn Mes'ûd, Ebû Mûsa, Hz. Ali, Ebû Zer, Ammâr, Huzeyfe, Ubâde b. es-Sâmit, Ebû Ubeyde, Muâz ve Ebu'd-Derdâ gibi sahabenin en hayırlılarından olan kişiler Medine'den çıkıp başka şehirlere yerleşmişler ve Medine dışında ölmüşlerdir. Bu da bize bu durumun Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanına özel olduğunu göstermektedir.

۱۸۸۴ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عِدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ سَمِعْتُ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ لَمَّا خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى أُحُدٍ رَجَعَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَتْ فِرْقَةٌ نَقَلْتُهُمْ وَقَالَتْ فِرْقَةٌ لَا نَقَلْتُهُمْ فَتَزَلَّتْ ﴿فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ﴾ وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ «إِنَّهَا تَنْفِي الرِّجَالَ كَمَا تَنْفِي النَّارُ خَبَثَ الْحَدِيدِ»
طرفاه ۴۰۵۰، ۴۵۸۹ - تحفة ۳۷۲۷

1884- “Süleymân b. Harb — Şu'be — Adiy b. Sâbit — Abdullah b. Yezîd” isnâdıyla Zeyd b. Sâbit şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Uhud savaşına çıktığında ashâbından bazıları yoldan geri döndü. Bir grup onlar hakkında: “Onları öldürelim” derken, diğer grup: “Hayır, öldürmeyelim” diyordu. Bunun üzerine: “Münafıklar hakkında iki fırka olmanız da niye? Allah onları, yaptıklarından dolayı başaşağı etmiştir. Allah'ın saptırdığını siz mi yola getirmek istiyorsunuz? Allah'ın saptırdığı kimseye sen hiç yol bulamayacaksın”¹ âyeti nazil oldu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Ateşin demirdeki kiri temizlemesi gibi Medine de adamları temizler” buyurdu.²

Şu'be, Şu'be b. el-Haccâc'tır.

Adiy, ashâbdan Adiy b. Sâbit el-Ensârî'dir.

Abdullah, ashâbdan Abdullah b. Yezîd el-Hatmî el-Ensârî'dir.

¹ Nisâ Sur. 88

² Hadis ayrıca 4050 ve 4589'da geçmektedir. Müslim 1384

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hicretin üçüncü yılında Uhud savaşına çıktı. Yoldayken ashâbından bazıları geri döndü. Bunlar Abdullah b. Ubey ve ona uyan kişilerdi. Müslümanlardan bir grup geriye dönenlerin öldürülmesini teklif ederken bir grup da müslüman olduklarını ve öldürülmemeleri gerektiğini söyledi. Bu konuda anlaşmazlığa düşmeleri üzerine “Münafıklar hakkında iki fırka olmanız da niye? Allah onları, yaptıklarından dolayı başaşağı etmiştir. Allah'ın saptırdığını siz mi yola getirmek istiyorsunuz? Allah'ın saptırdığı kimseye sen hiç yol bulamayacaksın”¹ âyeti nazil oldu.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), ateşin demirdeki kiri temizlemesi gibi Medine'nin de insanların kötülerini temizlediğini, iyilerini kötülerinden ayırdığını dile getirmiştir. Kuşmeyhanî nüshasında hadiste: “Deccâl'i uzaklaştırır” lafzı kullanılmışsa da İbn Hacer bunun hatalı olduğunu söylemiştir.

Buhârî hadisi *Uhud Gazvesi* konusu içinde “*Günahları temizler*” lafzıyla rivayet etmiştir. Nisâ Suresi'nin tefsiri konusu içinde “*Kiri temizler*” lafzıyla rivayet etmiştir. Buhârî hadisi bu yerlerde Şu'be kanalıyla nakletmiştir.

Müslim, Tirmizî ve Nesâî de hadisi Ğundar kanalıyla Şu'be'den “*Kiri temizler*” lafzıyla rivayet etmişlerdir. Şu'be'den olan rivayetlerde de en sağlam kişi Ğundar'dır. Şu'be'nin rivayeti de Câbir'in daha önce “*Kiri temizler*” lafzıyla gelen rivayetine muvafıktır.

Müslim bunu Ebû Hureyre kanalıyla: “*İnsanları temizler*” lafzıyla rivayet etmiştir. Buradaki rivayette ise “*Adamları temizler*” lafzı kullanılmıştır ve “*Kiri temizler*” lafzıyla gelen rivayetlerle çelişmez, aksine onu açıklar. “*Günahları temizler*” lafzında ise durum farklıdır. Belki de bundan kasıt takdiri olarak günahkarları temizlemesidir. Bu durumda bu da diğer rivayetlerle uyudur.

Başlık hadisini Buhârî ayrıca *Meğâzî* ve *Tefsîr* konuları içinde tahrir etmiştir. Müslim, Tirmizî ve Nesâî de tahrir etmiştir.

¹ Nisâ Sur. 88

باب

BÂB

١٨٨٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ حَدَّثَنَا أَبِي سَمِعْتُ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « اللَّهُمَّ اجْعَلْ بِالْمَدِينَةِ ضِعْفِي مَا جَعَلْتَ بِمَكَّةَ مِنَ الْبَرَكَاتِ ». تَابَعَهُ عُثْمَانُ بْنُ عُمرَ عَنْ يُونُسَ . تحفة ١٥٥٩

1885- “Abdullah b. Muhammed – Vehb b. Cerîr – Vehb’in babası – İbn Şihâb” isnâdıyla Enes’in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Allahım! Mekke’ye verdiğin bereketin iki katını Medine’ye ihsan et” diye dua etti.

Osmân b. Ömer de bunu Yûnus’tan rivayet ederek mutâbaât etmiştir.

Abdullah, Abdullah b. Muhammed el-Müsneđ’dir.

Vehb’in babası, Cerîr b. Hâzım’dır.

Yûnus, Yûnus b. Yezîd el-Eylî’dir.

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zühri’dir.

Enes, Enes b. Mâlik’tir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Yüce Allah’tan, Mekke’ye verdiği bereketin iki katını Medine’ye ihsan etmesini dilemiştir. Hadiste bereket genel anlamda gelmiştir ve “Allahım! Sâ’ımızı ve müddümüzü bize bereketli kıl” hadisinden de anlaşıldığına göre bu bereket dünyevidir. Hadiste bereketin genel bir mânâda gelmesine dayanarak Mekke’de kılınan namaza verilen sevabın iki katının Medine’de kılınan namaz için verilmesinin istendiği söylenemez.

Medine’de ibadetin sevabının diğer yerlerde yapılan ibadetlerin sevabına üstünlüğü harici bir delille belirtilmiştir. Buna dayanarak da bazıları Medine’nin Mekke’ye üstünlüğünü söylemiştir. Ancak bir yerin bazı konularda üstünlüğü her konuda üstün olduğunu göstermez. Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) Medine için bu şekilde dua etmesi de Mekke’den daha üstün olduğu anlamına gelmez. Öyle olsaydı Şam’ın ve Yemen’in de Mekke’den daha üstün olması gerekirdi. Çünkü başka bir hadiste Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Allahım! Şam’ımızı ve Yemen’imizi bize bereketli kıl” diye

dua etmiş ve bunu üç defa tekrar etmiştir. Oysa öylesi bir şey iddia edilemez. Burada duanın tekrarı da tekid içindir.

Ebbî iki kat bereketi açıklarken: “Mekke dışında bir kişiyi doyuran bir yiyeceğin Mekke’de iki kişiyi, Medine’de ise üç kişiyi doyurmasıdır. Hadisin zahirinden de anlaşılan bereketin yiyeceklere yönelik olduğudur” demiştir.

Nevevî de bunun ölçeklere yönelik olduğunu, başka yerde yetersiz gelen bir ölçeğin Medine’de yeterli geleceğini söylemiştir. Bu durum Medine’de ikamet edenlerin de bildiği gözle görülür bir durumdur.

Başlık hadisini Müslim de *Hac* konusu içinde tahrir etmiştir.¹

Osmân b. Ömer el-Basrî de bunu Yûnus b. Yezîd el-Eylî’den rivayet ederek Cerîr b. Hâzım’a mutâbaât etmiştir. Bunu da Zühelî mevsûl olarak rivayet etmiştir.

۱۸۸۶ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ هُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ -

أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ ، فَنَظَرَ إِلَى جُدُرَاتِ الْمَدِينَةِ أَوْضَعَ رَأْسَهُ ، وَإِنْ كَانَ عَلَى دَابَّةٍ ، حَرَّكَهَا مِنْ حُبِّهَا . طرفه ۱۸۰۲ - تحفة ۵۷۴

1886- “Kuteybe — İsmâil b. Câfer — Humeyd” isnâdıyla Enes şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yolculuk dönüşü Medine’nin yüksek yollarını görünce devesini hızlandırır. Bineği deve değilse de Medine’ye olan sevgisinden dolayı onu hareketlendirirdi.”²

Kuteybe, Kuteybe b. Saîd’dir.

İsmâil, İsmâil b. Câfer el-Ensârî ez-Zurakî’dir.

Humeyd, Humeyd b. Ebî Humeyd et-Tavîl el-Basrî’dir.

Enes’in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yolculuk dönüşü Medine’nin yüksek yollarını görünce devesini hızlandırır. Bindiği deve değil de başka bir hayvan ise de Medine’ye sevgisinden dolayı hayvanın hızlı gitmesi için harekete geçirirdi.

Yüce Allah, Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu yöndeki duasına icabet

¹ Müslim 1369

² Hadis ayrıca 1802’de geçmektedir.

etmiştir. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Allahun! Mekke’yi sevdiğimiz gibi hatta daha fazlasıyla Medine’yi bize sevdire” diye dua etmiştir. Bundan dolayı Medine’yi gördüğü zaman bir an önce yetişmek için bineğini hızlandırdı.

Allahım! Medine’yi ve Medine’nin ahalisini bize de sevdire. İkametimizi ve rızımızı orada kıl. Afiyet içinde ve sıkıntısız bir yaşam ile canımızı orada al.

۱۱ - بَابُ كَرَاهِيَةِ النَّبِيِّ ﷺ أَنْ تُعْرَى الْمَدِينَةُ

11- RESÛLULLAH'IN (sallallahu aleyhi vesellem), MEDİNE'NİN BOŞ BIRAKILMASINI KERİH GÖRMESİ

۱۸۸۷ - حَدَّثَنَا ابْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا الْفَزَارِيُّ عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَرَادَ بَنُو سَلَمَةَ أَنْ يَتَحَوَّلُوا إِلَى قُرْبِ الْمَسْجِدِ ، فَكَّرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ تُعْرَى الْمَدِينَةُ ، وَقَالَ « يَا بَنِي سَلَمَةَ . أَلَا تَحْتَسِبُونَ أَثَارَكُمْ » . فَأَقَامُوا طَرَفَاهُ ٦٥٥ ، ٦٥٦ - تحفة

۷۶۵

1887- “İbn Selâm — Fezârî — Humeyd et-Tavîl” isnâdıyla Enes şöyle demiştir: Selime oğulları oturdukları bölgeden taşınıp Mescid’e yakın bir yerde ikamet etmek istediler. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Medine’nin bir tarafını ıssız bırakmalarını hoş karşılamadı ve: “Ey Selime oğulları! Neden (namaza gelirken) attığınız adımları saymıyorsunuz?” buyurdu. Bunun üzerine yerlerinde kaldılar.¹

İbn Selâm, Muhammed es-Sülemî’dir.

Fezârî, Mervân b. Muâviye’dir.

Selime oğullarının evleri Mescid’e uzaktı. Uzak olan bu evlerinden göçüp Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) Mescid’ine yakın bir yere yerleşmek istediler. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bulundukları bölgenin boş kalmasını istemediği için evlerini terk edip göçmek yerine Mescid’e gelirken attıkları her bir adımın karşılığını Allah’tan beklemelerini söyledi. Çünkü Mescid’e attıkları her bir adımda bunun sevabını alacaklardı. Bunun üzerine Selime

¹ Hadis ayrıca 655 ve 656’da geçmektedir.

oğulları göçmekten vazgeçip yerlerinde kaldılar.

Medine'nin her bir tarafında insanlar olsun, boş bir yeri kalmasın, münafık ile müşrikleri korkutup sindirmek için sayıları çok görünsün diye onların bu şekilde göçmelerini hoş karşılamamış, yerlerinde kalmalarını istemiştir.

Peki, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) neden asıl maksadını dile getirmek yerine adım sevabı üzerinden yerlerinde kalmalarını söylemiştir?

Cevap olarak denilebilir ki Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), sözünü kabul etmeleri için onların özel maslahatına olan bir şeyi dile gitirmiş ve bunda da başarılı olmuştur. Buhârî de hadisi bu şekilde anlamıştır. Bundan dolayı bu hadisi biri namaz konusu içinde, biri de burada olmak üzere iki başlık altında zikretmiştir.

۱۲ - باب

12- BÂB

۱۸۸۸ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ عُبيدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ حَدَّثَنِي حُيَيْبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمِنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ ، وَمِنْبَرِي عَلَى حَوْضِي » أطرافه ۱۱۹۶ ، ۶۵۸۸ ، ۷۳۳۵ - تحفة ۱۲۲۶۷

1888- “Müsedded — Yahya — Ubeydullah b. Ömer — Hubeyb b. Abdirrahmân — Hafs b. Âsım” isnâdıyla Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “*Evimle minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim de Havz'ımın üzerinde olacaktır.*”¹

Müsedded, Müsedded b. Müserhed'dir.

Yahya, Yahya b. Saîd el-Kattân'dır.

Hubeyb b. Abdirrahman, Ubeydullah b. Ömer'in dayısıdır.

Hafs, Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb'tır.

¹ Hadis ayrıca 1196, 6588 ve 7335'te geçmektedir. Müslim 1391

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), evi ile minberi arasının cennet bahçelerinden bir bahçe olduğunu ifade etmiştir. Bu ifade hakiki mânâda olabilir. Hacer-i Esved'in, Nil'in ve Fırat'ın cennetten bir parça olması gibi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) evi ile minberi arasındaki saha cennet bahçelerinden bir parça olabilir. Ya da bu ifade mecazidir ve müsebbibin isminin sebebe verilmesi babındandır. Zira o mekanda devamlı namaz kılmak kişinin cenneti elde etmesine sebep olacaktır. Ancak böyle bir şey sadece sözkonusu alan için geçerli değildir.

Bundan kastın rahmetin inmesi, saadetin elde edilmesi bakımından cennet bahçelerinden bir bahçe gibi olduğu da olabilir. Ya da Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bahsettiği sözkonusu alan aynıyla cennete taşınabilir. Bu şekilde bu alan cennet bahçelerinden bir bahçe olur.

İbn Asâkir bunu: “*Kabrimle minberimin arası*” lafzıyla riveyet etmiştir.

İbn Hacer, İbn Asâkir'deki lafzın hatalı olduğunu dile getirip şöyle der: “Bu hadis daha önce cenazeye doğru namaz kılma konusu içinde bu isnâdla «*Evimle minberimin arası*» lafzıyla geçmişti. Buhârî'nin hocası Müsedded'in *Müsned*'inde de aynı lafızla gelmiştir. Bezzâr'ın Sa'd b. Ebî Vakkâs kanalıyla ravileri güvenilir olan bir isnâdla yaptığı rivayette, yine Taberânî'nin İbn Ömer'den yaptığı rivayette ev yerine kabir lafzı kullanılmıştır. Buna göre hadisteki evden kasıt Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bütün evleri değil, sonradan içinde de defnedildiği Hz. Âişe'nin evidir.

Taberânî'nin *M. el-Evsat*'ta yaptığı rivayette de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): “*Minber ile Âişe'nin evi arası cennet bahçelerinden bir bahçedir*” buyurduğu zikredilmiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sonrasında minberinin aynıyla kıyamet gününde Havz'ının yanında konulacağını bildirmiştir. Yüce Allah'ın kudreti de buna kadirdir. Bazıları kıyamet gününde orada ona başka bir minberin konulacağını söylemiştir. Bazıları da Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) minberinin üzerinde devamlı olarak salih amellerde bulunmanın kişiyi Havz'a götüreceğini söylemiştir. Bu Havz'dan kasıt da Kevser'dir.

Âlimlerden bazıları bu hadise dayanarak Medine'nin Mekke'den daha üstün olduğunu söylemiştir. Çünkü Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) evi ile minberinin arasının cennet bahçelerinden bir bahçe olduğunu söyleyen bir hadistir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir hadisinde: “*Birinizin cennette bir yay uzunluğundaki yeri, dünya ve üzerindeki kilerden daha hayırlıdır*” buyurmuştur.

Bu hadise cevap olarak denilebilir ki “*cennet bahçelerinden bir bahçedir*” ifadesi mecazidir. Çünkü hakiki mânâda cennet bahçelerinden bir parça olsaydı Yüce Allah’ın: “**Şüphesiz senin için orada aç kalmak, çıplak kalmak yoktur**”¹ buyruğunda ifade ettiği gibi sözkonusu alan üzerinde böylesi bir şeyin görülmemesi gerekirdi. Hakiki mânâda cennet bahçelerinden bir bahçe olduğunu kabul etsek bile Medine’de sözkonusu alandan başka bir alan için böylesi bir şeyi söyleyemeyiz.

Bu hadis daha önce *Namaz* konusunun sonlarında Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) kabri ile minberi arasında namaz kılmanın fazileti başlığı altında geçmişti.

۱۸۸۹ - حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمَدِينَةَ وَوَعَكَ أَبُو بَكْرٍ وَبِلَالٌ ، فَكَانَ أَبُو بَكْرٍ إِذَا أَخَذَتْهُ الْحُمَى يَقُولُ كُلُّ امْرِئٍ مُصَبِّحٌ فِي أَهْلِهِ وَالْمَوْتُ أَذْنَى مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ وَكَانَ بِلَالٌ إِذَا أَفْلَحَ عَنْهُ الْحُمَى يَرْفَعُ عَقِيرَتَهُ يَقُولُ أَلَا لَيْتَ شِعْرِي هَلْ أَبَيْتَنَ لَيْلَةً بِوَادٍ وَحَوْلِي إِذْ خِرَ وَجَلِيلٌ وَهَلْ أَرَدَنَ يَوْمًا مِيَاهَ مَجَنَّةٍ وَهَلْ يَبْدُونَ لِي شَامَةً وَطَفِيلٌ قَالَ اللَّهُمَّ الْعَنُ شَيْبَةَ بَنِ رَيْبَةَ ، وَعُتْبَةَ بَنِ رَيْبَةَ ، وَأُمَيَّةَ بَنِ خَلْفٍ ، كَمَا أَخْرَجُونَا مِنْ أَرْضِنَا إِلَى أَرْضِ الْوَبَاءِ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « اللَّهُمَّ حَبِّبْ إِلَيْنَا الْمَدِينَةَ كَحُبِّنَا مَكَّةَ أَوْ أَشَدَّ ، اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي صَاعِنَا ، وَفِي مُدَّنَا ، وَصَحْحَهَا لَنَا وَانْقُلْ حُمَاهَا إِلَى الْجُحْفَةِ » قَالَتْ وَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ ، وَهِيَ أَوْبَا أَرْضِ اللَّهِ . قَالَتْ فَكَانَ بَطْحَانُ يُجِيرِي نَجْلًا . تَعْنِي مَاءَ آجِنَا أَطْرَافَهُ ٣٩٢٦ ، ٥٦٥٤ ، ٥٦٧٧ ، ٦٣٧٢ - تحفة ١٦٨١٦ ، ٢٠٤٩ ب

1889- “Ubeyd b. İsmâil — Ebû Usâme — Hişâm — Hişâm’ın babası” isnâdıyla Âişe şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Medine’ye

geldiğinde Ebû Bekr ve Bilâl hummaya yakalandılar. Ebû Bekr ateş nöbetine tutulduğu zaman şu beyiti okurdu:

“Her insana ailesi hayırlı sabahlar diler

Oysa ölüm kişiye ayakkabı bağından daha yakındır.”

Bilâl ise ateş nöbetinden kurtulduğu zaman yüksek ve mahzun bir sesle şu beyitleri söylerdi:

“Keşke bilebilseydim! Etrafımda ızhır ve celîl otlarıyla

Vadide bir geceyi geçirebilir miyim?

Gün gelip Mecenne sularına varabilir miyim?

Şâme ve Tafîl dağlarını bir daha görebilir miyim?”

Sonra şöyle derdi: “Allahım! Bizi memleketimizden çıkarıp vebalı topraklara süren Şeybe b. Rabîa'ya, Utbe b. Rabîa'ya ve Umeyye b. Halef'e lanet et!”

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“Allahım! Mekke'yi sevdiğimiz gibi hatta daha fazlasıyla Medine'yi bize sevdire. Allahım! Sâ'ımızı ve müddümüzü bize bereketli kıl! Medine'yi bize sağlıklı kıl! Hummasını da Cuhfe'ye yönlendir!”* diye dua etti.

Medine'ye geldiğimizde yeryüzünün en vebalı beldesiydi. Bathân acı akardı.

Ravî der ki: “Bundan kastı suyunun acı olmasıdır.”¹

Ubeyd b. İsmâîl, asıl ismi Abdullah el-Kureşî el-Kûfî el-Hebârî'dir.

Ebû Usâme, Hammâd b. Usâme'dir.

Hişâm'ın babası, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm'dır.

Hiz. Âişe'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Rebîulevvel ayının on ikisinde Salı günü Medine'ye hicret ettikten sonra Ebû Bekr ve Bilâl hummaya yakalandılar.

Ebû Bekr hummalıyken ateş nöbetine tutulduğu zaman:

“Her insana ailesi hayırlı sabahlar diler

¹ Hadis ayrıca 3926, 5654, 5677 ve 6372' de geçmektedir.

Oysa ölüm kişiye ayakkabı bağından daha yakındır” şeklindeki şiiri okurdu.

Bilâl ise ateş nöbetinden kurtulduğu zaman yüksek ve ağlamaklı bir ses tonuyla:

“Keşke bilebilseydim! Etrafımda ızdır ve celîl otlarıyla

Vadide bir geceyi geçirebilir miyim?

Gün gelip Mecenne sularına varabilir miyim?

Şâme ve Tafil dağlarını bir daha görebilir miyim?” beyitlerini okurdu.

Celîl otu semer otudur. Mecenne, Mekke’ye birkaç mil uzaklıkta, Merru’z-Zahrân’ın hizasında bir su kaynağıdır. Ezrakî ise bunun Mekke’ye bir berîd uzaklıkta bir çarşı olduğunu söylemiştir. Şâme ve Tafil ise Mekke’ye 30 mil uzaklıkta iki dağdır. İki su kaynağı oldukları da söylenmiştir.

Bilâl’in okuduğu beyitler de kendisinin değildir. Beyitlerin sahibi Bekr b. Ğâlib b. Âmir b. el-Hâris b. Mudâd el-Cerhemî’dir. Huzâma kabilesi kendilerini Mekke’den sürdüğü zaman bu beyitleri söylemiştir.

Ebû Bekr, humma nöbetine tutulunca yakınları da yabancıları da içine alan ölümü hatırlayarak kendini teselli etmiştir. Bilâl ise gurbet ellerde bulunan ve yurdunu özleyen biri gibi vatanına dönmeyi temenni etmiştir. Burada Ebû Bekr’in diğer sahabelerden olan üstünlüğü açıkça ortaya çıkmaktadır.

Sonrasında Bilal, kendilerini yurtlarından yani Mekke’den uzaklaştırıp vebalı topraklar olan Medine’ye süren Şeybe b. Rabîa, Utbe b. Rabîa ve Umeyye b. Halef’e lanet ederek Allah’ın rahmetinden uzak olmalarını dilemiştir.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Allahım! Mekke’yi sevdiğimiz gibi hatta daha fazlasıyla Medine’yi bize sevdire. Allahım! Sâ’ımızı ve müddümüzü bize bereketli kıl! Medine’yi bize sağlıklı kıl! Hummasını da Cuhfe’ye yönlendir!” diye dua ederek Yüce Allah’tan Mekke’yi sevdikleri kadar hatta daha fazlasıyla Medine’yi sevdirmesini, ölçeklerini bereketli kılmasını, her türlü hastalığı Medine’den uzak tutmasını, şehirde bulunan vebayı da Cuhfe’ye doğru yönlendirmesini diledi.

Cuhfe, Mısır ahalisinin mikât yeridir. O zamanlarda müşriklerin yurduyd ve kafirlere yardım etmek yerine vebayla uğraşmalarını istemişti. Bundan dolayı da Yüce Allah hummayı Cuhfe’ye yönlendirdi. Cuhfe’nin suyundan içen herkes hummaya yakalanır oldu.

Hiz. Âişe'nin bildirdiğine göre hicret ettiklerinde Medine yeryüzünün en vebalı şehriydi. Medine çölünde bulunan Bathân vadisinin suyu acı akardı. Hiz. Âişe burada bölgede görülen vebanın sebebini açıklamaya çalışmıştır. Çünkü böylesi bir su her türlü hastalığa davet çıkarmaktadır.

Başlık hadisini Müslim de *Hac* konusu içinde tahric etmiştir.¹

۱۸۹۰ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي شَهَادَةً فِي سَبِيلِكَ ، وَاجْعَلْ مَوْتِي فِي بَلَدِ رَسُولِكَ ﷺ . تحفة ۱۰۳۹۴

وَقَالَ ابْنُ زُرَيْعٍ عَنْ رَوْحِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أُمِّهِ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَتْ سَمِعْتُ عُمَرَ نَحْوَهُ وَقَالَ هِشَامٌ عَنْ زَيْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَفْصَةَ سَمِعْتُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ . تحفة ۱۰۶۷۵

1890- “Yahya b. Bukeyr — Leys — Hâlid b. Yezîd — Saîd b. Ebî Hilâl — Zeyd b. Eslem” isnâdıyla Zeyd'in babası şöyle demiştir: Hiz. Ömer: “Allahım! Bana yolunda şehitliği nasip et! Ölümümü de Resûl'ünün (sallallahu aleyhi vesellem) beldesinde kıl” diye dua etti.

İbn Zuray'ın “Ravh b. el-Kâsım — Zeyd b. Eslem — Zeyd'in babası” kanalıyla bildirdiğine göre Hafsa binti Ömer de babasından aynısını işitmiştir.

Hişâm da bunu “Zeyd — Zeyd'in babası” kanalıyla Hafsa'dan: “Ömer'in şöyle dediğini işittim” lafzıyla rivayet etmiştir.

Yahya, Yahya b. Bukeyr el-Mısırî'dir.

Leys, Leys b. Sa'd'dır.

Saîd, Saîd b. Ebî Hilâl el-Leysî el-Medenî'dir.

Zeyd'in babası, Ömer b. el-Hattâb'ın azatlısı Eslem'dir.

Hiz. Ömer, Yüce Allah'tan, yolunda şehit olmayı dilemiştir. Onun bu duasına da icabet edilmiş, hicri 23 yılının Zilhicce ayında, Çarşamba günü

¹ Müslim 1376

Muğîre b. Şu'be'nin kölesi Ebû Lulue tarafından öldürülmüştür. Haksız yere öldürüldüğü için de şehit sevabı almıştır.

Hiz. Ömer, ölümünün Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) beldesi Medine'de olmasını dilemiştir. Bu duasına da icabet edilmiş ve Ebû Lulue'den böğrüne aldığı darbeye Medine'de vefat etmiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile Ebû Bekr'in yanına defnedilmiştir. Üçü de tartışmasız yeryüzünün en şerefli toprak parçasında bulunmaktadır.

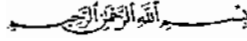
Hadisin başlıkla mutabakatı, Hiz. Ömer'in Medine'de ölmeyi istemesindedir. Zira bu isteği onun Mekke kadar Medine'yi de sevdiğini göstermektedir.

Ebû Zuray'ın "Ravh b. el-Kâsım — Zeyd b. Eslem — Zeyd'in babası" kanalıyla bildirdiğine göre Hafsa binti Ömer de babasından aynısını işitmiştir. Bu hadisi İsmâîlî mevsûl olarak nakletmiştir.

Başlık hadisinde Zeyd bunu babası Eslem kanalıyla Ömer'den naklederken, burada hadisi Eslem, Hafsa kanalıyla Hiz. Ömer'den nakletmiştir. İsmâîlî'nin lafzı da şöyledir: "Babam: «Allahım! Yolunda bir ölümü ve Peygamber'inin beldesinde bir vefatı bana nasip et» diye dua etti. Ona: «Bu nasıl olabilir?» diye sorduğumda: «Yüce Allah dilerse olur» karşılığını verdi."

Hişâm b. Sa'd el-Kureşî de bunu "Zeyd — Zeyd'in babası" kanalıyla Hafsa'dan: "Ömer'in şöyle dediğini işittim" lafzıyla rivayet etmiştir. Bu hadisi de İbn Sa'd mevsûl olarak aktarmıştır.

Buhârî bu iki isnâdı zikrederek hadisin Zeyd b. Eslem'de olan ihtilafına dikkat çekmek istemiştir. Hişâm b. Sa'd ve Saîd b. Ebî Hilâl hadisi "Zeyd — Eslem" kanalıyla Ömer'den rivayet etme konusunda mutabık olmuşlardır. Ömer b. Şebbe'de geçtiğine göre Hafs b. Meysere de bu şekilde rivayet ederek onlara mutâbaât etmiştir. Ravh b. el-Kâsım ise hadisi "Zeyd — Zeyd'in annesi" kanalıyla Hafsa'dan nakletmiştir. Ancak bu rivayetinde tek kalmıştır.



BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

٢٠ - كتاب الصوم

30. ORUÇ KİTABI

Konu olarak orucun hacdan önce zikredilmesi, hemen zekattan sonra zikredilmesinden daha uygundur. Çünkü hem hac, hem de zekat ibadeti mal harcamayı içermektedir. Bundan dolayı oruç onlardan sonra gelmiştir. Oruç da Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): “*Oruç sabrın yarısıdır*” ile “*Sabır imanın yarısıdır*” sözleri gereğince imanın dörtte biridir.

Yüce Allah bazı faydalarından dolayı orucu farz kılmıştır. Bu faydaların en önemlileri nefsi terbiye edip şeytanı kahretmektir. Tokluk nefiste bir ırmaktır ve şeytan bu ırmağa gelir. Açlık ise ruhta bir ırmaktır ve bu ırmağa da melekler gelir.

Diğer bir faydasına gelince, zengin kişi yiyecek, içecek ve evlilik gibi alanlarda sahip olduğu ve fakirlerden birçok kişiye verilmeyen imkanların kıymetini bilir. Belirli bir zaman diliminde bu imkanlardan mahrum kaldığı zaman fakirlerde olduğu gibi tümünden mahrum kalmanın ne demek olduğunu anlayacak ve bundan dolayı Yüce Allah’a şükredecektir. Bunun yanında böylesi imkanlardan mahrum olan din kardeşine şefkat duyacak ve elinden geldiği kadarıyla ona yardımda bulunacaktır.

Savm (oruç) sözlükte bir şeyden uzak durmak anlamındadır. Yüce Allah, Hz. Meryem'in, susmayı adamasını naklederken: “**Ben Rahman için oruç (savm) adadım**”¹ buyurur.

Şerî anlamı ise belirlenen şekilde orucu bozan şeylerden uzak durmaktır. Tîbî “savm” ifadesini açıklarken: “Mükellef olan kişinin beyaz ipin siyah ipten ayırt edilmeye başlandığı vakitten başlamak suretiyle niyet ederek yiyecek ile

¹ Meryem Sur.26

içecekten, istimnâdan ve kusmadan uzak durmasıdır” demiştir. Ancak bu tanımlama olumsuz bir tanımlamadır. Böyle yapmaya oruç denilmesi de mecazidir.

۱ - باب وَجُوبِ صَوْمِ رَمَضَانَ وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

1- RAMAZAN ORUCUNUN FARZİYETİ VE YÜCE ALLAH'IN: “EY İMAN EDENLER! ORUÇ SİZDEN ÖNCE GELİP GEÇMİŞ ÜMMETLERE FARZ KILINDIĞI GİBİ SİZE DE FARZ KILINDI. UMULUR Kİ KORUNURSUNUZ”¹ BUYRUĞU

Başlık, Ramazan ayında oruç tutmanın farziyetiyle ilgilidir. Ramazan orucu hicretin ikinci yılında Şaban ayında farz kılınmıştır. “Ramazan” ismi yanma anlamındaki “ramad” mastarından türetilmiştir. Kendisinde açlıktan ve susuzluktan yanmalarından dolayı bu aya Ramazan ismini vermişlerdir. Ya da içinde günahların yok olup gitmesinden dolayı bu isimle anılmıştır. Ya da sıcakların en şiddetli olduğu ay olduğu için aya bu ismi vermişlerdir. Çünkü ayın isimleri eski dillerden Arapça’ya aktarılmıştır. İsimleri de geldiği zamana uygun düşecek şekilde konulmuştur. Aşırı sıcakların olduğu bir zamana denk gelmesi ya da oruçlu kişinin susuzluktan içinin yanması ya da günahları yakıp yok etmesinden dolayı da bu aya Ramazan ismi verilmiştir.

Bu yönde gelen rivayet şayet sahih ise Ramazan ayrıca Yüce Allah’ın isimlerinden biridir ve başka bir kelimeden türetilmiş değildir. Ya da günahları silip yok etmesinden dolayı mânâ olarak Yüce Allah’ın Ğâfir (Bağışlayıcı) ismiyle ilgilidir.

Ebû Ahmed b. Adiy el-Curcânî’nin “Necîh Ebû Ma’şer — Saîd el-Makburî — Ebû Hureyre” kanalıyla bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Ramazan demeyin! Zira Ramazan, Yüce Allah’ın isimlerindendir*” buyurmuştur. İsnadında zayıf biri olan Ebû Ma’şer vardır, ancak hadislerinin yazılabileceği söylenmiştir.

Yüce Allah: “Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş

¹ Bakara Sur. 183

ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz”¹ buyurmuştur. Yüce Allah, Hz. Âdem’den beri önceki peygamberler ile ümmetlere orucun farz kılınması gibi Müslümanlara da orucun farz kılındığını bildirmiştir. Oruç tüm günahların başlangıcı olan şehveti kırar. Bundan dolayı da günahlardan korunmaya vesile olacağı ifade edilmiştir. Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) bekar için oruç tutmasını, zira orucun şehveti kıracağını söylemiştir.

Peki, Ramazan ayı orucu bu ümmete has bir şey mi? **“Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı”**² ifadesindeki benzetme hakiki mânâda bir benzetme ise daha öncekilere farz kılınan oruç Ramazan ayı orucu olur. İbn Ebî Hâtim’in İbn Ömer’den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“Ramazan ayı orucunu Yüce Allah sizden öncekilere de farz kıldı”* buyurmuştur. Ancak isnâdında meçhul bir ravi vardır.

Âyetten kasıt, belirli bir miktar ve zamana bağlı olmaksızın genel olarak oruç ise bu durumda benzetme genel olarak oruca yönelik olur ki ulemânın çoğunluğunun görüşü budur.

١٨٩١ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِي سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدٍ أَنَّ أَعْرَابِيًّا جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نَائِرَ الرَّأْسِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي مَاذَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنَ الصَّلَاةِ فَقَالَ « الصَّلَوَاتِ الْحُمُسَ ، إِلَّا أَنْ تَطَوَّعَ شَيْئًا » فَقَالَ أَخْبِرْنِي مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنَ الصَّيَامِ فَقَالَ « شَهْرَ رَمَضَانَ ، إِلَّا أَنْ تَطَوَّعَ شَيْئًا » فَقَالَ أَخْبِرْنِي بِمَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنَ الزَّكَاةِ فَقَالَ فَأَخْبَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ شَرَائِعَ الْإِسْلَامِ قَالَ وَالَّذِي أَكْرَمَكَ لَا أَتَطَوَّعُ شَيْئًا ، وَلَا أَنْقُصُ مِمَّا فَرَضَ اللَّهُ عَلَيَّ شَيْئًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « أَفْلَحَ إِنْ صَدَقَ ، أَوْ دَخَلَ الْجَنَّةَ إِنْ صَدَقَ » أطرافه ٤٦ ، ٢٦٧٨ ، ٦٩٥٦ - تحفة

¹ Bakara Sur. 183

² Bakara Sur. 183

1891- “Kuteybe b. Saîd — İsmâil b. Câfer — Ebû Süheyl — Ebû Süheyl’in babası” isnâdıyla Talha b. Ubeydillah şöyle demiştir: Saçı başı dağınık bir bedevi Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldi ve: “Ey Allah’ın Resûlü! Allah’ın namaz olarak bana farz kıldığı şeyi söyle” dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“Beş vakit namazı farz kıldı. Ancak nafile de kılabilirsin”* buyurdu. Bedevi: “Allah’ın oruç olarak bana farz kıldığı şeyi söyle” deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“Ramazan orucunu farz kıldı. Ancak nafile de tutabilirsin”* buyurdu. Bedevi: “Allah’ın zekat olarak bana farz kıldığı şeyi söyle” deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona İslam şeriatının diğer farzlarını da öğretti. Bedevi: “Sana ikramda bulunana yemin olsun ki nafile olarak bir şey yapmam, ancak Yüce Allah’ın bana farz kıldığı şeylerden de hiçbir şeyi eksik bırakmam” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“Doğruyu söylüyorsa kurtulur”* veya: *“Doğruyu söylüyorsa cennete girer”* buyurdu.¹

Kuteybe, Kuteybe b. Saîd es-Sekafî’dir.

İsmâil, İsmâil b. Câfer el-Ensârî el-Medenî’dir.

Ebû Süheyl, Nâfi’ b. Mâlik’tir.

Ebû Süheyl’in babası, Mâlik b. Ebî Âmir Ebû Enes el-Asbahî el-Medenî’dir. Mâlik b. Enes’in dedesidir.

Talha, cennetle müjdelenen on kişiden biri olan Talha b. Ubeydillah’tır.

Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına saç baş dağınık bir bedevi geldi. *Îmân* konusu içinde bu kişinin ismi Dimâm b. Sa’lebe olarak zikredilmiştir. Bedevi Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem), Yüce Allah’ın farz kıldığı namazın ne kadar olduğunu sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) gecesi ve gündüzüyle günde beş vakit namazın farz kılındığını söyledi. *Îmân* konusu içinde bedevinin: “Bunlardan başka kılmam gereken namaz var mı?” diye sorduğu, Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem): *“Yok”* dediği zikredilmiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adamın günde kılması gereken namazın beş vakit olduğunu söyledikten sonra bunlardan başka kendi isteğine bağlı olarak nafile namaz kılabilceğini bildirdi.

¹ Hadis ayrıca 46, 2678 ve 6956’da geçmektedir. Müslim 11

Buradaki istisnanın (يُؤَيِّ) munkatı' (farklı cinslerin istisnası) mı yoksa muttasıl (aynı cinslerin istisnası) mı olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Bunun munkatı' istisna olduğunu söyleyenlere göre beş vakit namaz dışında nafilâ namaz kılmak müstehabdır. Buradan da nafilâ ibadete başlamanın tamamlamayı gerektirmediği anlamı çıkar. Zira Nesâî ve başkalarının da rivayet ettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bazen nafilâ oruca niyetlenir, sonra da bu orucu bozardı. Oruç konusunda olan bu durum kıyas ile diğer ibadetler için de geçerlidir.

Hanefilere göre ise buradaki istisna muttasıl bir istisnâdır. Buna dayanarak da başlanan nafilâ ibadetin tamamlanması gerektiğini söylemişlerdir. Çünkü bir şeyi istisna ederek başka bir şeyin farz olmadığını söylemek istisna edilen şeyi isbat etmek demektir. Bu da başlanan nafilâ namazın tamamlanmasının gerektiği anlamına gelmektedir. Ancak bu safsatadan başka bir şey değildir. Zira hadisteki istisna Yüce Allah'ın: **"Geçmişte olanlar hariç, artık babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin"**¹ buyruğundaki istisna gibidir. Yine: **"Orada ilk ölümden başka bir ölüm tatmazlar"**² âyetindeki istisna gibidir. Buradan da anlıyoruz ki kişi için farz namazlar dışında kılması gereken başka bir namaz yoktur. Ancak kendi isteğine bağlı olarak nafilâ namaz kılabilir.

Ardından bedevi, Yüce Allah'ın farz kıldığı orucu sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Yüce Allah'ın Ramazan ayı orucunu farz kıldığını söyledi. *Îmân* konusu içinde bedevinin: "Bundan başka tutmam gereken oruç var mı?" diye sorduğu, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): **"Yok"** dediği zikredilmiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adamın tutması gereken orucun bir aylık Ramazan orucu olduğunu söyledikten sonra bundan başka kendi isteğine bağlı olarak nafilâ oruç tutabileceğini bildirdi.

Daha sonra bedevi Yüce Allah'ın farz kıldığı zekatı sordu. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zekatın nisabı ve miktarına, hac ve hükümlerine yönelik İslam şariatının diğer hükümlerini adama anlattı. Ya da o zamanlar hac henüz farz kılınmamıştı. Ya da soruyu soran bedevi adama hac farz değildi. Diğer farzlar, yasaklar ve sünnetleri zikretmeden sadece namaz, oruç

¹ Nisâ Sur. 22

² Duhân Sur. 56

ve zekat konusunda söyledikleri üzerinden adamın kurtuluşa ereceğinin söylenmesi bazılarında sorun teşkil etmiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adama İslam şeriatının bütün hükümlerini bildirdiği için adamın kurtuluşa erdiğini bildirmesi konusundaki sorunlar da ortadan kalkmış olmaktadır.

En sonunda da bedevi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdikleri farzlar dışında nafil olarak bir şey yapmayacağını, ancak kendine bildirilen farzları da eksiksiz bir şekilde yerine getireceğini söyledi. Bedevinin bu sözü üzerine de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), onun dediğini yapması durumunda kurtuluşa ereceğini ya da cennete gireceğini bildirmiştir. Hangisi olduğu konusundaki tereddüt de raviye aittir.

“Peki, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sözünden, adamın nafil ibadet yapması durumunda sözkonusu kurtuluşa eremeyeceği çıkarılabilir mi?” denilse de bunu demek muhalefetten başka bir şey değildir ve bir getirisi yoktur. Kişi sadece farzları yerine getirerek kurtuluşa erebiliyorsa nafil ibadet yapması durumunda kurtuluşa elde etmesi evlâ olacaktır.

Hadisten Ramazan ayı dışında farz olan başka bir orucun bulunmadığını anlıyoruz. *İmân* konusu içinde bu yönde gerekli ve detaylı açıklamalar yapılmıştı.

۱۸۹۲ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ صَامَ النَّبِيُّ ﷺ عَاشُورَاءَ ، وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ تَرَكَ وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ لَا يَصُومُهُ ، إِلَّا أَنْ يُوَافِقَ صَوْمَهُ . طرفاه ۲۰۰۰ ، ۴۵۰۱ - تحفة ۷۵۵۹

1892- “Müsedded — İsmâil — Eyyûb” isnâdıyla Nâfi’ şöyle demiştir: İbn Ömer: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Âşûrâ gününde oruç tutmuş ve bu günde oruç tutulmasını emretmiştir. Ramazan orucu farz kılınca bu günde oruç tutmak terk edildi” dedi. İbn Ömer de mutad olarak tuttuğu günlere denk gelmediği taktirde bu günde oruç tutmazdı.¹

İsmâil, İsmâil b. Uleyye'dir.

Eyyûb, Eyyûb es-Sahtiyânî'dir.

Nâfi', Abdullah b. Ömer'in azatlısıdır.

¹ Hadis ayrıca 2000 ve 4501'de geçmektedir. Müslim 1126

İbn Ömer'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Âşûra gününde oruç tutmuş ve ashâbına da bu günde oruç tutmalarını söylemiştir.

Âşûra, Muharrem ayının onuncu günüdür. Bazılarına göre bu gün Muharrem ayının dokuzuncu günüdür. Çünkü Araplar deve sürüsünün suya gelişinin beşinci gününü dördüncü gün anlamında “Rib” olarak isimlendirir, sonraki günleri de buna nisbeten zikrederlerdi. Bu durumda dokuzuncu günden kasıt da onuncu gündür.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu günde oruç tutması ve ashâbına da tutmalarını emretmesinden Hanefiler bu günde oruç tutmanın önceleri farz olduğunu, Ramazan ayı orucunun farz kılınmasıyla da neshedildiğini söylemişlerdir. Şâfiî bazı âlimlerden de benzeri bir görüş gelmiştir. Ancak Şâfiîlerde genel görüş, Ramazan ayı orucundan önce farz olan bir orucun olmadığıdır. Muâviye'nin merfû olarak: “Yüce Allah bu günün orucunu size farz kılınmış değildir” şeklinde naklettiği hadis de bunu göstermektedir.

Hadisin ravisi İbn Ömer de nafile olarak tuttuğu günlere denk gelmediği sürece Âşûra gününde oruç tutmazdı. Bunun sebebi de tutulmasının farz olduğunun anlaşılmaması ya da Cahiliye döneminde olduğu gibi İslam döneminde de bu güne gereğinden fazla değerin verilmemesidir. Daha sonraki rivayetlerde de zikredileceği üzere Âşûrâ orucu sünnettir.

١٨٩٣ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ أَنَّ عِرَاكَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُ أَنَّ عُرْوَةَ أَخْبَرَهُ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ قُرَيْشًا كَانَتْ تَصُومُ يَوْمَ عَاشُورَاءَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ ، ثُمَّ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِصِيَامِهِ حَتَّى فُرِضَ رَمَضَانُ وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَنْ شَاءَ فَلْيَصُمْهُ ، وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرْ » أطرافه ١٥٩٢ ، ٢٠٠١ ، ٢٠٠٢ ،

٣٨٣١ ، ٤٥٠٢ ، ٤٥٠٤ - تحفة ١٦٣٦٨

1893- “Kuteybe b. Saîd — Leys — Yezîd b. Ebî Habîb — İrâk b. Mâlik — Urve” isnâdıyla Âişe şöyle demiştir: Kureyşliler Cahiliye döneminde Âşûrâ gününde oruç tutarlardı. Daha sonra Resûlullah da (sallallahu aleyhi

vesellem) bu günde oruç tutulmasını emretti. Ramazan orucu farz kılınca da: “İsteyen bu günde oruç tutsun, isteyen de tutmasın” buyurdu.¹

Kuteybe, Kuteybe b. Saîd es-Sekafî'dir.

Leys, Leys b. Sa'd'dır.

Yezîd, Yezîd b. Ebî Habîb el-Mısırî Ebû Recâ'dır. Ebû Habîb'in ismi de Süveyd'dir.

Urve, Urve b. ez-Zübeyr'dir.

Hız. Âişe'nin bildirdiğine göre Cahiliye döneminde Kureyşliler Âşûrâ gününde oruç tutarlardı. Aynı dönemde Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) bu günde oruç tutardı. Hız. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Medine'ye hicret ettiği zaman aynı şekilde bu günde oruç tutmaya devam etti. Müslümanlar da onunla birlikte bu günde oruç tuttular.

Yüce Allah, Ramazan orucunu farz kılınca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu günün orucunu müslümanların kendi isteklerine bıraktı ve dileyenlerin bu günde oruç tutmasını, istemeyenlerin de tutmayabileceğini söyledi.

Hadisi Müslim ve Nesâî de tahrir etmiştir.

۲ - بَابُ فَضْلِ الصَّوْمِ

2- ORUCUN FAZİLETİ

Başlık, orucun faziletiyle ilgilidir. Bilmelisin ki oruç muttakilerin dizgini, savaşçıların kalkanı, Allah'ın rızası ile sevgisini kazanmak isteyenler için de bir eğitim ve terbiyedir.

۱۸۹۴ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « الصَّيَّامُ جُنَّةٌ ، فَلَا يَرُفْتُ وَلَا يَجْهَلُ ، وَإِنْ أَمْرٌ قَاتَلَهُ أَوْ سَأَمَهُ فَلْيَقُلْ إِنِّي صَائِمٌ مَرَّتَيْنِ ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ ، يَتْرُكُ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ وَشَهْوَتَهُ مِنْ أَجْلِ ، الصَّيَّامِ لِي ،

¹ Hadis ayrıca 1592, 2001, 2002, 3831, 4502 ve 4504'te geçmektedir. Müslim 1125

وَأَنَا أَجْزَى بِهِ ، وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا » أطرافه ١٩٠٤ ، ٥٩٢٧ ، ٧٤٩٢ ، ٧٥٣٨ -
تحفة ١٣٨١٧

1894- “Abdullah b. Mesleme — Mâlik — Ebu’z-Zinâd — A’rec” isnâdıyla Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *“Oruç bir kalkan gibidir. Onun için oruçlu olan kişi çirkin laf etmesin ve cahilce davranışlarda bulunmasın. Biri kendisiyle kavga ettiği veya laf attığı zaman iki defa: «Ben oruçluyum» desin. Canım elinde olana yemin olsun ki oruçlu kişinin ağzının kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzeldir. Yüce Allah: «Oruçlu yemeğinden, içeceğinden ve şehvetinden benim için uzak duruyor. Oruç benimdir ve bunun mükâfatını bizzat ben veririm. (Diğer) amellerin karşılığı da on katıyla verilir» buyurur.”*¹

Abdullah, Abdullah b . Mesleme el-Ka’nebi’dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes’tir.

Ebu’z-Zinâd, Abdullah b. Zekvân’dır.

A’rec, Abdurrahmân b. Hürmüz’dür.

Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre oruç bir kalkandır. Bazılarına göre günahlara karşı kalkandır. Zira şehveti kırıp zayıflatmaktadır. Bazılarına göre cehennem ateşine karşı bir kalkandır. Çünkü oruçta kişi şehvete karşı kendini tutar. Cehennem ateşi de şehvetle çevrelenmiştir.

Tirmizî ve Saîd b. Mansûr hadisi: *“Cehennem ateşine karşı kalkandır”* lafzıyla rivayet etmişlerdir.

Ahmed ise bunu Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh’tan: *“Onu parçalamadıktan sonra oruç kişi için bir kalkandır”* lafzıyla rivayet etmiştir. Dârimî bunu rivayet ederken: *“Onu giybetle parçalamadıktan sonra”* eklemesini yapmıştır.

Oruç hem günahlara, hem de cehennem ateşine karşı bir kalkandır. Zira kişi dünyadayken günahlardan kaçındığı zaman bu onu cehennem ateşine karşı da koruyacaktır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) orucun bir kalkan olduğunu belirttikten sonra oruçlu olan kişinin çirkin laflar etmemesi ve cahilce tutum ve davranışlarda

¹ Hadis ayrıca 1904, 5927, 7492 ve 7538’de geçmektedir. Müslim 1151

bulunmaması gerektiğini söylemiştir. Cahilce davranışlardan kasıt; bağırma, çağırma, biriyle alay etme gibi yakışsız ve kaba davranışlardır. Saîd b. Mansûr bunu: *“Çirkin laflar etmesin ve tartışmaya girmesin”* lafzıyla rivayet etmiştir. Bu tür davranışlar normal zamanlarda da yasak olan şeylerdir, ancak oruçlu iken bu konuda daha da dikkat edilmesi babından zikredilmiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), birinin oruçlu olan kişiyle kavgaya çıldığı veya ona kötü laflar ettiğı zaman oruçlu kişinin ona iki defa oruçlu olduğunu söylemesini istemiştir.

Kadı İyâd buradaki kavgadan kastın itişme ve çekişme anlamında olduğunu söylemiştir. Buradaki kavgaya, lanet etme anlamında da gelmiş olabilir. Ebû Sâlih'in rivayetinde: *“Biri ona sövdüğü veya onunla kavga ettiğı zaman”* lafzı kullanılmıştır. Saîd b. Mansûr da Süheyl kanalıyla bunu: *“Biri ona sövdüğü ya da onunla çekiştiğı zaman”* lafzıyla rivayet etmiştir. Metinde bu yönde kullanılan fiilin işteş (mufâale) bir fiil olması bazılarında sorun teşkil etmiştir, zira böylesi bir fiil bunun karşılıklı yapılmasını gerektirmektedir. Burada ise sadece oruçlu olan kişinin böylesi bir durumdan el çekmesi emredilmiştir.

Cevap olarak denilebilir ki buradaki işteşlik karşılıklı yapılma anlamında değil böylesi bir eyleme hazır olma anlamındadır. Yani biri oruçlu olan kişiye sövmeye veya kavgaya çıldığı zaman ona oruçlu olduğunu ifade etmelidir.

Nevevî'ye göre kişi böylesi bir durumda oruçlu olduğunu diliyle söylemeli, karşı tarafa bildirmelidir. Mütevellî'ye ve Râfîî'nin bazı imamlardan naklettiğine göre ise kişi bunu içinden geçirmeli, hatırlatmayı bir bakıma kendine yapmalıdır.

Oruçlu olan kişi, karşı tarafa iki defa bunu söylemesine rağmen karşı tarafa bundan geri durmuyorsa aşırıya kaçmayacak şekilde onu itebilir. Beğavî'nin *Mesâbilu's-Sünne*'de dediğine göre oruçlu kişinin böylesi bir şeyi söylemesi karşı tarafa bir uyarıdır. Oruçlu kişinin hürmetini çiğnemesi, orucuna yakışmayacak davranışlarda bulunmasına sebebiyet verip sevabının eksilmesine neden olmasına yönelik bir tehdittir. Oruç kalkan olduğu için de oruçlu kişi hem başkasına eziyet vermemeli, hem de başkasının kendisine eziyet vermesine engel olmalıdır.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre oruçlu kişinin ağız kokusu

Allah katında misk kokusundan daha güzeldir. Müslim ve Nesâî'de: *"Canım elinde olana yemin olsun ki oruçlu kişinin ağzının kokusu kıyamet gününde Allah katında misk kokusundan daha güzeldir"* lafzıyla gelmiştir.

Oruçlunun ağız kokusunun miskten daha güzel olması, hem dünya ve hem ahirette mi yoksa sadece ahirette midir? İbnu's-Salâh ile İbn Abdusselâm arasında bu konuda ihtilaf çıkmıştır. İbn Abdusselâm bunun sadece ahirette olacağını söylemiş ve bu konuda Müslim ile Nesâî'de gelen rivayete dayanmıştır.

Ebu'ş-Şeyh'in, zayıflığı bulunan bir isnâdla Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Oruçlular kabirlerinden çıktıkları zaman ağız kokularından tanınırlar. Ağız kokuları da Allah katında misk kokusundan daha güzeldir"* buyurmuştur.

İbnu's-Salâh ise Câbir'den merfû olarak gelen rivayete dayanarak bu durumun dünyada geçerli olduğunu söylemiştir. Bu rivayete göre de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İkincisine gelince, akşam olunca oruçluların ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzel gelir"* buyurmuştur.

Ancak Yüce Allah'ın güzel kokuları güzel, kötü kokuları kötü bulması, yani koku alma gibi bir sıfattan münezzeh olması ve bunun canlılara has bir sıfat olmasından dolayı bu ifade sorunlu bulunmuştur.

Cevap olarak denilebilir ki ifade mecazidir ve burada istiare yapılmıştır. Biz güzel kokuları sevdiğimiz için istiare yaparak Yüce Allah'ın da güzel kokuları sevdiğini düşünürüz. İbn Battâl'a göre Yüce Allah'a koklama gibi bir sıfat nisbet edilemeyeceği için bunun anlamı oruçlunun ağız kokusunun daha temiz olması demektir.

İbnu'l-Müneyyir, Yüce Allah'a böylesi bir sıfat nisbet edilmese de bunun bilgisine sahip olduğunu söylemiştir. Yaratıcısı kendisi olduğu için diğer şeyleri de hakikati üzere ve olduğu şekilde bilir. Ebû Mûsa el-Eş'arî'nin mezhebi böyledir. Bazılarına göre bunun anlamı Yüce Allah'ın mükafat olarak oruçlunun ağız kokusunu misk kokusundan daha güzel yapmasıdır. Ya da oruçlu ağız kokusuna sahip olan kişinin alacağı sevabın diğerlerinden daha fazla ve güzel olmasıdır.

Oruçlunun ağız kokusunun Allah katında misk kokusundan daha güzel olduğu ifade edilmişken neden şehit olan kişinin kanının misk gibi olduğu söylenmiştir? Oysa şehit olan kişi canını tehlikeye atmış ve bu uğurda da

ruhunu teslim etmiştir.

Cevap olarak denilebilir ki bu konuda orucun bıraktığı kokunun cihadın bıraktığı kokudan daha güzel sayılması, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"İslam beş temel üzerine inşa edilmiştir..."* sözüne göre orucun İslam'ın rükünlerinden biri olmasından dolayıdır. Cihad farz-ı kifaye iken oruç farz-ı ayn'dır. Şâfiî'nin de dediğine ve delillendirdiğine göre farz-ı ayn, farz-ı kifayedden daha üstündür.

Ahmed'in *Müsned*'de bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ailene infak ettiğin bir dinar ile Allah yolunda infak ettiğin bir dinar içinden daha üstün olanı ailen için infak ettiğin dinardır"* buyurmuştur. Bunun sebebine gelince de aileye infak farz-ı ayn, Allah yolunda yani cihad için infakın farz-ı kifaye olmasıdır.

Bu hadis de Ebû Katâde'nin: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir hutbe verdi. Hutbesinde cihaddan ve diğer amellere olan üstünlüğünden bahsetti" sözüyle çelişmez. Zira Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bunu orucun farz kılınmasından önce söylemiş olması muhtemeldir.

Cüveynî ve âlimlerden bir grubun: "Farz-ı kifaye, farz-ı ayn'dan daha üstündür" demesi Şâfiî'nin sözüne ve bu yönde getirdiği delillere muhaliftir. Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine en hayırlı ameli soran adama: *"Oruç tut! Zira benzeri bir amel daha yoktur"* buyurmuştur.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) söylediğine göre Yüce Allah, orucun kendisine ait olduğunu, oruçlu kişinin yemeğinden, içeceğinden ve şehvetinden kendisi için uzak durduğunu, bundan dolayı da onun mükafatını bizzat kendisinin vereceğini bildirmiştir.

Burada şehvetten kasıt cinsel ilişkidir. İbn Huzeyme bunu rivayet ederken: *"Karısından benim için uzak durur"* lafzını kullanır. Burada bu ifadedden kastın cinsel ilişki olduğu daha açıktır. Semuveyh'in rivayetinde ise yemek, içecek ve cinsel ilişki lafızları yer alır ki bu rivayet diğerlerinden açıktır.

Yüce Allah orucun kendisi için tutulduğunu, orucun kendisine ait olduğunu bildirmiştir. Bundan kasıt, diğer amellerden farklı olarak oruç sahibinin tuttuğu oruçtan dünyada bir kazancı olmamasıdır. Ya da Allah'tan başka hiç kimse için oruç tutulmamasıdır. Ya da orucun halis bir şekilde Allah rızası için tutulması durumunda bunun Allah ile kul arasında bir sır olmasıdır.

Yüce Allah oruçluya tuttuğu orucun mükafatını bizzat kendisi vereceğini

de bildirmiştir. Yüce Allah da bir şeyi vermeyi bizzat kendisi üstlendiği zaman bu durum o amel ile mükafatın büyüklüğünü ve değerini gösterir. Böylesi bir durumda da amelin mükafatı ölçüsüz ve hesapsız verilir. Diğer amellerin mükafat ve karşılığı ise on katıyla verilir. Mâlik, *Muvattâ*'da bunu: *"On katından yedi yüz kata kadar olacak şekilde verilir"* eklemesiyle rivayet etmiştir.

Âlimler hadisteki oruçlu kişiden kastın orucu her türlü gûnahtan uzak bir şekilde tutan kişi olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Gıybetin orucu bozacağına dair gelen hadis Irâkî'ye göre zayıftır. Hatta Ebû Hâtim yalan olduğunu söylemiştir. Ancak oruçlu olan kişinin gıybet etmesi durumunda günaha gireceği ve orucun sevabından mahrum kalacağı konusunda da ittifak vardır.

Oruçlu olmanın en alt seviyesi, kişinin orucu bozan şeylerden uzak durmasıdır. Bir üst derecesi kişinin bütün azalarını gûnahtan uzak tutmasıdır. En üst seviyesi ise kişinin kalbini her türlü vesveseden uzak tutmasıdır.

Bazılarına göre ise Yüce Allah: *"Oruç benimdir"* ifadesiyle şunu demek istemiştir: *"Yememek ve içmemek bana has sıfatlardandır. Yeme ve içme sana ait olan özellikler olmasına rağmen bunu sana emrettiğim için yiyecek ve içeceklerden uzak duruyorsan bunun mükatafını sana bizzat ben vereceğim. Sabır demek nefsi bazı şeylerden alıkoymak demektir. Ancak sen benim emrime uyararak nefsinin ihtiyacı olan şeylerden mahrum bıraktın."*

Bundan dolayı da oruçlunun biri iftar vaktinde, biri de Rabbiyle buluştuğu vakit olmak üzere iki sevincinin olduğu bildirilmiştir. İftar vaktindeki sevinç oruçlunun hayvani yönüne dünyadayken yaşattığı bir sevinçtir. Rabbiyle buluştuğu zaman yaşayacağı sevinç ise rabbani ve ruhani olan yönüne yaşatacağı bir sevinçtir. Oruç tutması onun Yüce Allah'la buluşmasına yani O'nu görmesine de vesile olacaktır.

Başlık hadisini Ebû Dâvud, Nesâî ve Tirmizî de tahrir etmiştir.

۳ - باب الصَّوْمِ كَفَّارَةٌ

3- ORUÇ KEFÂRETTİR

۱۸۹۵ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا جَامِعٌ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ قَالَ عُمَرُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - مَنْ يَحْفَظْ حَدِيثًا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي الْفِتْنَةِ قَالَ حُذَيْفَةُ أَنَا سَمِعْتُهُ يَقُولُ « فِتْنَةُ الرَّجُلِ فِي أَهْلِهِ وَمَالِهِ وَجَارِهِ تُكَفِّرُهَا الصَّلَاةُ وَالصَّيَامُ وَالصَّدَقَةُ » قَالَ لَيْسَ أَسْأَلُ عَنْ ذِهِ ، إِنَّمَا أَسْأَلُ عَنِ الَّتِي تَمُوجُ كَمَا يَمُوجُ الْبَحْرُ قَالَ وَإِنْ دُونَ ذَلِكَ بَابًا مُغْلَقًا قَالَ فَيُفْتَحُ أَوْ يُكْسَرُ قَالَ يُكْسَرُ قَالَ ذَلِكَ أَجْدَرُ أَنْ لَا يُعْلَقَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَقُلْنَا لِمَسْرُوقٍ سَلُهُ أَكَانَ عُمَرُ يَعْلَمُ مِنَ الْبَابِ فَسَأَلَهُ فَقَالَ نَعَمْ ، كَمَا يَعْلَمُ أَنَّ دُونَ غَدِ اللَّيْلَةِ أَطْرَافُهُ ۵۲۵ ، ۱۴۳۵ ، ۳۵۸۶ ، ۷۰۹۶ - تحفة ۳۳۳۷

1895- “Ali b. Abdillâh — Süfyân — Câmi’ — Ebû Vâil” isnâdıyla Huzeyfe şöyle demiştir: Ömer: “İçinizden Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) fitne konusundaki sözünü kim aklında tutuyor?” diye sorunca ben: “Kişinin ailesi, malı ve komşularından yana maruz kaldığı fitneye namaz, oruç ve zekat kefâret olur” hadisini aktardım. Ömer: “Ben bunu değil denizin dalgalanması gibi dalgalanacak olan fitneyi kastettim” deyince, ona: “O fitneden yana endişelenme! Zira onunla aranda kapalı bir kapı var” karşılığını verdim. Ömer: “Bu kapı açılacak mı yoksa kırılacak mı?” diye sorunca, ona: “Kırılacak!” karşılığını verdim. Bunun üzerine Ömer: “O zaman kıyamete kadar bir daha kapanmayacaktır” dedi.

Ravi der ki: Mesrûk’a: “Huzeyfe’ye sor bakalım, Ömer bu kapının kim olduğunu biliyor muydu?” dediğimizde, Huzeyfe buna: “Evet! Yarından önce bugünün geldiğini bildiği gibi!” cevabını verdi.¹

Ali, Ali b. Abdillâh el-Medîni’dir.

Süfyân, Süfyân b. Uyeyne’dir.

Câmi’, Câmi’ b. Râşid es-Sayrafî el-Kûfî’dir.

¹ Hadis ayrıca 525, 1435, 3586 ve 7096’da geçmektedir. Müslim 144

Ebû Vâil, Şakîk b. Seleme'dir.

Huzeyfe, Huzeyfe b. el-Yemân'dır.

Huzeyfe'nin bildirdiğine Ömer b. el-Hattâb fitne konusunda Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) söylediği sözü aklında tutan birinin olup olmadığını sordu. Huzeyfe, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu konuda söylediği sözü aynısıyla aklında tuttuğunu söyledi ve: *"Kişinin ailesi, malı ve komşularından yana maruz kaldığı fitneye namaz, oruç ve zekat kefâret olur"* hadisini aktardı.

Kişinin ailesinden yana fitneye maruz kalması onlar için helal ve caiz olmayan şeyleri söylemesi ve yapmasıyla olur. Malından yana fitneye maruz kalması onu meşrû olmayan yerlerden kazanıp yine meşrû olmayan yerlerde harcamasıyla olur. Komşularından yana fitneye maruz kalması da maddi durumu iyi olan komşusunun elindeki her şeyi kaybetmesini temenni etmesiyle olur.

İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*'de dediğine göre bu rivayet Ahmed'de gelen rivayetle çelişmez. Zira Ahmed'in "Hammâd b. Seleme — Muhammed b. Ziyâd — Ebû Hureyre" kanalıyla Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre Yüce Allah: *"Oruç dışında her amel kefarettir. Ancak oruç benimdir ve mükaflatını da bizzat ben veririm"* buyurmuştur. Bu hadis belirli amellerin kefareti olduğunu söylerken, bazılarının ise olmadığını bildirmiştir. Buhârî ise başka bir yerde bunun mutlak olarak amellerin kefareti olacağı anlamında olduğunu dile getirmiştir. Zekat konusu içinde *"Zekat Günahlara Kefaret Olur"* şeklinde bir başlık açmış ve bu hadisi aynıyla orada zikretmiştir.

Müslim'de Ebû Hureyre kanalıyla merfû olarak: *"Büyük günahlardan uzak durulduğu sürece beş vakit namaz ve Ramazan orucu bir diğer Ramazan orucuna kadar arada işlenen günahlara kefareti olur"* şeklinde gelen hadis de bunu desteklemektedir.

İbn Hibbân'ın da *Sahîh*'de Ebû Saîd'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kişinin gereklerini bilerek ve yerine getirerek tuttuğu Ramazan orucu önceki günahlara kefareti olur"* buyurmuştur.

Bunlara dayanarak *"Oruç dışında her amel kefarettir"* sözü: *"Oruç dışında her amel kefarettir. Oruç ise kefarete ek olarak fazladan sevaba vesiledir"* anlamında olabilir. Burada söz konusu olan oruç da riya ve her türlü şüpheden uzak, halis bir şekilde tutulan oruçtur.

Huzeyfe bu hadisi aktarınca Ömer, fitne ile ilgili hadisten kastının bu olmadığını denizin dalgalanması gibi dalgalanan büyük fitneyi kastettiğini söyledi. Huzeyfe de ona bu fitneden yana endişelenmemesini, zira fitne ile arasında kapalı bir kapının bulunduğunu dile getirdi. Bununla kastı Ömer hayatta olduğu sürece o kapıdan fitneye yönelik herhangi bir şeyin çıkmayacağıdır.

Ömer, Huzeyfe'ye: "Bu kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı?" diye sorunca, Huzeyfe bu kapının kırılacağını söyledi. Ömer de bu kapının kırılması durumunda bir daha asla kapanmayacağını dile getirdi. Zira kapı sağlam ise açıldıktan sonra geri kapatılabilir. Ancak kırılmışsa artık bir yeri korumak veya bir şeylere engel olmak için işe yaramayacaktır.

Ravi Şakîk'in dediğine göre Mesrûk'tan, Huzeyfe'ye Ömer'in bu kapıyı bilip bilmediğini sormasını istemişler, Mesrûk da bunu sormuştur. Huzeyfe, Ömer'in bu kapıyı, yarından önce bugünün geldiğini bilmesi gibi bildiğini söylemiştir.

Ömer'in bu kapıyı bilmesine gelince, bir defasında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), yanında Ebû Bekr, Ömer ve Osmân'la birlikte Hirâ dağına çıkmıştı. Dağ sarsılınca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Üzerindekiler bir peygamber, bir Sıddîk ile iki şehittir" buyurmuştu.

Kapı da Ömer'in kendisiydi. Söz konusu fitne de Osmân'ın öldürülmesiyle kendini göstermiştir. Bu fitne sebebiyle de fitneden yana kıyamete dek kapanmayacak kapılar açılmıştır.

Hadis daha önce *Namaz* konusu içinde geçmişti. *Peygamberlik Alâmetleri* ve *Fitneler* konuları içinde yine zikredilecektir.

٤ - باب الرِّيَّانُ لِلصَّائِمِينَ

4- REYYÂN ORUÇ TUTANLAR İÇİNDİR

Başlık, cennet kapıları içinde sadece oruç tutanların geçebileceği Reyyân kapısıyla ilgilidir.

١٨٩٦ - حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ

- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِنَّ فِي الْجَنَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ الرِّيَّانُ ، يَدْخُلُ مِنْهُ

الصَّائِمُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، لَا يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ يُقَالُ أَيْنَ الصَّائِمُونَ فَيَقُومُونَ ، لَا يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ ، فَإِذَا دَخَلُوا أُغْلِقَ ، فَلَمْ يَدْخُلْ مِنْهُ أَحَدٌ « طرفه ٣٢٥٧ - تحفة

٣٦٩٥

1896- “Hâlid b. Mahled — Süleymân b. Bilâl — Ebû Hâzım” isnâdıyla Sehl’in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “Cennetin, adına Reyyân denilen bir kapısı vardır. Kıyamet gününde bu kapıdan oruç tutanlar dışında kimseler giremez. «Oruçlular nerede?» diye seslenildiği zaman oruç tutanlar kalkarlar. Oruç tutanlardan başka kimse bu kapıdan giremez. Oruçlular girince de bu kapı kapanır, onlardan başka da bu kapıdan içeriye giren olmaz.”¹

Hâlid, Hâlid b. Mahled el-Becelî el-Kûfî’dir.

Süleymân, Süleymân b. Bilâl et-Teymî el-Medenî’dir.

Ebû Hâzım, Seleme b. Dînâr el-A’rec el-Medenî’dir.

Sehl, Sehl b. Sa’d es-Sâidî’dir.

Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre cennetin Reyyân adında bir kapısı bulunmaktadır. Kıyamet gününde de bu kapıdan sadece oruç tutanlar girecek, onlardan başka da bu kapıdan giren olmayacaktır.

Reyyân, suya kanmış anlamındadır. Dünyadayken oruçla susuz kalanlar kıyamet gününde buna karşılık Reyyân kapısından geçecek ve susuz kalma konusunda bir endişe taşımayacaklardır.

Nesâî bunu rivayet ederken: “Bu kapıdan giren içecekten içecek, ondan içen de bir daha asla susamayacaktır” eklemesini yapmıştır.

Kıyamet gününde dünyadayken oruç tutanlara seslenilecek, onlar da kalkıp bu kapıdan cennete gireceklerdir. Onlardan sonra ve başka da bu kapıdan giren olmayacaktır.

Hadisi Müslim de *Hac* konusu içinde tahrir etmiştir.

¹ Hadis ayrıca 3257’de geçmektedir. Müslim 1152

۱۸۹۷ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ حَدَّثَنِي مَعْنٌ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « مَنْ أَنْفَقَ زَوْجَيْنِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تُودِيَ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ يَا عَبْدَ اللَّهِ ، هَذَا خَيْرٌ . فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّلَاةِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّلَاةِ ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجِهَادِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الْجِهَادِ ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّيَامِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الرِّيَّانِ ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّدَقَةِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّدَقَةِ » . فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَا أَبَى أَنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ ، مَا عَلَى مَنْ دُعِيَ مِنْ تِلْكَ الْأَبْوَابِ مِنْ ضَرُورَةٍ ، فَهَلْ يُدْعَى أَحَدٌ مِنْ تِلْكَ الْأَبْوَابِ كُلِّهَا قَالَ « نَعَمْ وَأَرْجُو أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ » أطرافه ۲۸۴۱ ، ۳۲۱۶ ، ۳۶۶۶ - تحفة ۱۲۲۷۹

1897- “İbrâhim b. el-Münzir — Ma’n — Mâlik — İbn Şihâb — Humeyd b. Abdirrahmân” isnâdıyla Ebû Hureyre şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Her kim sahip olduğu şeylerden Allah yolunda birer çift infak ederse cennet kapılarından kendisine: «Ey Allah’ın kulu! Bu (kapı) daha hayırlıdır!» diye seslenilir. Namaz kılanlar namaz kapısından, cihad edenler cihad kapısından, oruç tutanlar Reyyân kapısından, sadaka verenler de sadaka kapısından çağrılırlar” buyurdu. Ebû Bekr: “Ey Allah’ın Resûlü! Anam babam sana feda olsun! Kişinin bu kapılardan herhangi birinden çağrılmasının bir zararı olmaz. Peki, bütün kapılardan çağrılanlar olacak mı?” deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Evet, olacak! Umarım sen de onlardan biri olursun” buyurdu.¹

İbrâhim, İbrâhim b. el-Münzir el-Huzâmî’dir.

Ma’n, Ma’n b. İsa b. Yahya el-Kazzâz el-Medenî’dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes’tir.

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zührî’dir.

Humeyd, Humeyd b. Abdirrahman b. Avf ez-Zührî’dir.

Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre kişi sahip olduğu

¹ Hadis ayrıca 2841, 3216 ve 3666’da geçmektedir. Müslim 1027

mallardan birer çift Allah yolunda infak ettiği zaman kıyamet gününde cennet kapılarının her birinden çağrılacak ve çağrılan kapının kendisi için en hayırlı kapı olduğu söylenecektir. Farz namazları gereğince eda edip yanında bolca nafile namaz da kılanlar namaz kapısından cennete çağrılacaklardır. Allah yolunda cihad edenler cennete cihad kapısından çağrılacaklardır. Çokça oruç tutanlar da Reyyân kapısından cennete çağrılacaklardır. Çokça sadaka verenler de sadaka kapısından cennete çağrılırlar. Kişinin namaz veya cihad veya oruç veya sadaka ehlinde olması da o ibadetle öne çıkıp bilinmesi anlamındadır.

Ahmed’de bu rivayet: *“Her amel sahibinin cennette kendisinden çağrılacağı bir kapısı olur. Oruç tutanların da adına Reyyân denilen bir kapıları olur ve bu kapıdan cennete çağrılırlar”* şeklinde gelmiştir.

Nevâdiru’l-Usûl’de geçtiğine göre cennet kapılarından biri de *Muhammed Kapısı*’dır. Rahmet kapısı, Tövbe kapısı da bu kapının diğer isimlerindendir. Cennetin diğer kapıları da Zekat kapısı, Hac kapısı, Umre kapısı gibi amellere göre taksim edilip isimlendirilmiştir.

Kadı İyâd’da geçtiğine göre *Kâzimînel’-Ğayz ve’r-Râdîn* (Öfkelerini Yenenler ve Rıza Gösterenler) kapısı da bulunmaktadır. Bu kapı cennetin sağında bulunan bir kapıdır ve sadece hesaba çekilmeyecek olanlar bu kapıdan girer.

Âcurrî’nin Ebû Hureyre’den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“Cennette adına Duhâ (Kuşluk) denilen bir kapı vardır. Kıyamet gününde bir münadi: «Çokça kuşluk namazı kılanlar nerede? Sizin kapınız budur, buradan girin» diye seslenir”* buyurmuştur.

Deylemî’nin *Müsnedu’l-Firdevs*’te İbn Abbâs’tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“Cennette Sevinç kapısı diye bir kapı vardır. Bu kapıdan da sadece çocukları sevindirmiş olanlar girer”* buyurmuştur.

Tirmizî’de geçtiğine göre cennetin Zikir kapısı da vardır. İbn Battâl’ın naklettiğine göre Sabır kapısı da bulunmaktadır. Sonuç olarak kişi hangi ibadeti daha fazla yapıyorsa cennete o ibadete uygun olan kapıdan girecektir. Bütün ibadetleri aynı oranda yapan kişi ise cennetin bütün kapılarından çağrılacaktır. Ancak bütün kapılardan çağrılrsa da cennete sadece bir kapıdan girecektir. O kapı da daha baskın çıkan amelinin kapısı olacaktır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) böyle buyurunca Ebû Bekr, kişinin cennete girecek olduktan sonra hangi kapıdan çağrılırsa çağrılсын zararda olmayacağını dile getirdi ve bütün bu kapılardan çağrılan birinin olup olmayacağını sordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bütün kapılardan çağrılan kişilerin de olacağını söyledi ve Ebû Bekr'in de onlardan biri olmasını temenni etti. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bir konudaki temennisi de o şeyin gerçekleşmesi demektir. Bundan dolayı hadisten, Ebû Bekr'in cennetin tüm kapılarından çağrılacağını çıkarmaktayız.

Buhârî bu hadisi ayrıca Ebû Bekr'in faziletleri konusu içinde tahrir etmiştir. Müslim, Tirmizî ve Nesâî de tahrir etmiştir.

ه - باب هل يُقَالُ رَمَضانٌ أَوْ شَهْرُ رَمَضانَ وَمَنْ رَأَى كُلَّهُ وَاسِعًا

5- "RAMAZAN" MI YOKSA "RAMAZAN AYI" MI DENİLİR? HER İKİ KULLANIMI DA CAİZ GÖRENLER

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « مَنْ صَامَ رَمَضانَ ». وَقَالَ « لَا تَقَدَّمُوا رَمَضانَ »

Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ramazan orucunu tutanlar..."* buyurmuştur. Yine: *"Ramazan'ın önüne geçmeyin"* buyurmuştur.

Kişi ay ifadesini kullanmadan sadece "Ramazan" diyebilir mi? Yoksa "Ramazan ayı" mı demelidir?

"Ramazan" ismi yanma anlamındaki "ramad" mastarından türetilmiştir. Kendisinde açlıktan ve susuzluktan yanmalarından dolayı bu aya Ramazan ismini vermişlerdir. Ya da sıcakların en şiddetli olduğu ay olduğu için aya bu ismi vermişlerdir. Çünkü ayın isimleri eski dillerden Arapça'ya aktarılmıştır. İsimleri de geldiği zamana uygun düşecek şekilde konulmuştur. Aşırı sıcakların olduğu bir zamana denk gelmesinden dolayı bu aya Ramazan ismi verilmiştir.

Kâdı Ebu't-Tayyib'e göre günahları yakıp yok etmesi (ramad), yani silmesinden dolayı bu aya Ramazan ismi verilmiştir.

Ramazan ayının bundan başka da isimleri vardır. Talakânî, *Hazâiru'l-Kuds* kitabında bu ay için 60 kadar isim zikretmiştir. Şehrullah, Şehru'l-Âlâ, Şehru'l-Kur'ân ve Şehru'n-Necât bu isimlerden bazılarıdır.

Âlimlerin çoğuna göre ay ifadesini kullanmadan sadece Ramazan demek

mekruhtur. Nevevî, *el-Mecmû'* eserinde bu görüşe karşı çıkmış ve doğrusunun bunun aksi olduğunu söylemiştir. Muhakkiklere göre Ramazan'ın ay ifadesi olmadan kullanımını yasaklayan herhangi bir rivayet yoktur. Aksine Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan'ı ay ifadesini kullanmadan zikrettiğine dair hadisler bulunmaktadır.

Buna binaen de Buhârî bu yönde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ramazan orucunu tutanlar..."* buyruğunu, yine: *"Ramazan'ın önüne geçmeyin"* buyurduğunu zikretmiştir. Birinci hadisi daha sonraki başlıkta Buhârî mevsûl olarak zikretmiştir. İkinci hadisi de Ebû Hureyre kanalıyla mevsûl olarak zikretmiştir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu iki hadiste ay ifadesini kullanmadan Ramazan demiştir.

۱۸۹۸ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِي سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ

- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « إِذَا جَاءَ رَمَضَانُ فَتَحَتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ »

طرفاه ۱۸۹۹، ۳۲۷۷ - تحفة ۱۴۳۴۲

1898- "Kuteybe — İsmâil b. Câfer — Ebû Süheyl — Ebû Süheyl'in babası" isnâdıyla Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ramazan geldiği zaman cennetin kapıları açılır"* buyurmuştur.¹

Kuteybe, Kuteybe b. Saîd'dir.

İsmâil, İsmâil b. Câfer el-Ensarî'dir. Müeddib Zurayk'ın azatlısıdır.

Ebû Süheyl, Nâfi' b. Mâlik'tir.

Ebû Süheyl'in babası, tâbiinden Mâlik b. Ebî Ömer'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan geldiği zaman cennet kapılarının açıldığını bildirmiştir. Hadiste Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ay ifadesini kullanmadan sadece "Ramazan" demiştir. Buhârî de ay ifadesini kullanmadan sadece "Ramazan" denilmesinin caizliği konusunda bu hadisi delil olarak getirmiştir.

Tirmizî ise bu hadisi ay ifadesini de kullanarak "Ramazan ayı" lafzıyla rivayet etmiştir. Güvenilir olan kişinin ziyadesi de makbûldür. Bu durumda Buhârî'nin buradaki rivayeti muhtasar olarak gelmiş olur ve ay ifadesi

¹ Hadis ayrıca 1899 ve 3277'de geçmektedir. Müslim 1079

kullanılmadan “Ramazan” denilebileceği konusunda delil teşkil etmez.

Ramazan’da cennet kapılarının açılması hakiki mânâda olabilir. Bu ayda ölen kişi için veya yaptığı ameli bozan herhangi bir eylemde bulunmayan kişi için hakiki mânâda cennet kapıları açılıyor olabilir. Ya da bu ayın yüksek değerini göstermek ve şeytanların müminlere eziyet etmesini engellemek için meleklerle bu ayın geldiğini bildirme babında cennet kapıları açılıyor olabilir.

İbnu’l-Arabî bu konuda şöyle der: Hadis, öncesinde cennet kapılarının kapalı olduğunu göstermektedir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir hadisinde: “Cennetin kapısına geldiğimizde onu çalarız. Bekçi: «Kim o?» diye sorunca: «Ben Muhammed» karşılığını veririm. Bunun üzerine bekçi: «Senden önce hiç kimseye kapıyı açmamam emredildi» der” buyurmuştur. Bu hadis de cennet kapılarının kapalı olduğunu göstermektedir. Bazıları ise “حَتَّىٰ إِذَا جَاؤَهَا وَفُتِحَتْ” âyetine dayanarak cennet kapılarının devamlı olarak açık olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak hatalı bir çıkarımdır, zira burada cennet kapılarının açılması mükafata bir cevap olarak gelmiştir.

Ebû Abdillâh el-Ebbî ise buna itiraz etmiş ve bunun mükafata bir cevap olarak gelmiş sayılması için “وَفُتِحَتْ” ifadesindeki, “و” harfinin vâv-ı zâide (fazlalık) olması gerektiğini söylemiştir. Kufeliler de ifadeyi bu şekilde irab etmişlerdir.

el-Müberraîd ise burada cevabın hazfedildiğini ve takdiri olarak “mutlu olurlar” şeklinde olduğunu söylemiş, “وَفُتِحَتْ” ifadesindeki, “و” harfinin vâv-ı hâl olduğunu dile getirmiştir.

Vâv-ı hâl olması durumunda da cennet kapılarının devamlı olarak açık olduğunu göstermez. Devamlı açık olması zikredilen hadisi de uygun düşmemektedir. Ancak cennet kapılarının önce Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) açıldığı, ondan sonra da açık bırakıldığı söylenebilir.

Cennet kapılarının açılması mecazi de olabilir. Çünkü ameller cennet kapılarının açılmasına vesile olur. Ya da sevabın, rahmetin ve mağfiretin çokluğundan dolayı öylesi bir ifade kullanılmış olabilir. Zira Müslim’de gelen rivayette Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem): “Rahmet kapıları açılır” buyurduğu

zikredilmiştir. Ancak Rahmet'in, cennetin isimlerinden biri olduğunun söylenmesi durumunda kapıların hakiki mânâda açıldığı düşünülebilir.

Buhârî bu hadisi burada muhtasar olarak zikretmiştir. Müslim ve Nesâî de bu kanalla hadisi tam metniyle zikretmişlerdir. Buhârî'nin hocası dışında hadisin ravileri Medinelidir. Buhârî'nin hocası ise Belhlidir. Buhârî hadisi ayrıca *Sifatu İblîs* konusu içinde tahrir etmiştir. Müslim ve Nesâî de tahrir etmiştir.

۱۸۹۹ - حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ حَدَّثَنِي اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي أَنَسٍ مَوْلَى التَّيْمِيِّ أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ فَتَحَّتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ ، وَعُلِقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ ، وَسُلْسِلَتِ الشَّيَاطِينُ » . طرفاه ۱۸۹۸ ، ۳۲۷۷ - تحفة ۱۴۳۴۲

1899- “Yahya b. Bukeyr — Leys — Ukayl — İbn Şihâb — Teymîlerin azatlısı İbn Ebî Enes — İbn Ebî Enes'in babası” isnâdıyla Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Ramazan ayı geldiği zaman semanın kapıları açılır, cehennemin kapıları kapanır ve şeytanlar zincirlenir*” buyurmuştur.¹

Yahya, Yahya b. Bukeyr el-Ka'nebî'dir.

Leys, Leys b. Sa'd'dir.

Ukayl, Ukayl b. Hâlid'dir.

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zührî'dir.

İbn Ebî Enes, Temîm oğullarının azatlısı Nâfi' b. Ebî Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir'dir.

İbn Ebî Enes'in babası, Mâlik b. Ebî Âmir'dir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre Ramazan ayı geldiği zaman semanın kapıları açılır. Hadiste “sema” lafzının kullanılmasının ravilerin kendi tasarruflarından olduğu, doğrusunun ise “cennetin kapıları” olması gerektiği söylenmiştir. Buhârî hadisi *Sifatu İblîs* konusu içinde

¹ Hadis ayrıca 1898 ve 3277'de geçmektedir. Müslim 1079

“Cennetin kapıları” lafzıyla nakletmiştir.

İbn Battâl ise burada semadan kastın cennet olduğunu söylemiş ve hemen devamında cehennem kapılarından bahsedilmesinden bunun anlaşıldığını dile getirmiştir. Cennet kapılarının açılması hakiki mânâda olabileceği gibi mecazi mânâda da olabilir.

Tûrbeştî bu konuda şöyle demiştir: “Cennet kapılarının açılması rahmetin inmesi, amellerin Allah katına çıkması, amellere yönelik muvaffakiyet ile kabulün hasıl olması anlamındadır. Cehennem kapılarının kapanması da oruçlunun nefse gem vurmasıyla çirkin işlerden uzak durması ve günahlara bulaşmaması anlamındadır.”

Peki, kapıların açılıp kapanmasını hakiki olarak açılıp kapanma olarak anlamının önündeki engel nedir?

Cevap olarak denilebilir ki hadiste cennet kapılarının açılması, oruçlu olanlara yaptıklarından dolayı verilecek nimetlerin tamamlanacağını ifade edilmesi babındadır. Bundan dolayı bu ayda sanki cennet kapıları açılmış ve içindeki nimetler de oruçlu olanlara hazırlanmış gibidir. **Cehennem kapılarının kapanması da kişiyi cehenneme götürecek yolların kapanması anlamındadır.** İfadeleri hakiki mânâya yorduğumuz zaman nimete yönelik sözkonusu durumdan bahsedilmeyecek, böylesi bir ifadenin de kişiye bir faydası olmayacaktır. Zira kişi ne yaparsa yapsın, henüz bu dünyada yaşadığı için halihazırda cennet veya cehennemden birine girmesi sözkonusu değildir.

Kurtubî ise hadisi zahirine göre yorumlayan ve kapıların hakiki mânâda açılıp kapanacağını söyleyen görüşü tercih etmiştir. Ona göre hadisi zahirine göre anlamının önünde herhangi engel bulunmamaktadır.

Tîbî ise bu konuda şöyle der: “Semanın kapılarının açılması demek, oruçlunun yaptıklarını övmek için meleklerin görevlendirilmesi ve oruçlunun Allah katında büyük bir değere sahip olduğunun gösterilmesi demektir. Ömer’in naklettiği: «Cennet, Ramazan için süslenir...» hadisi de bu anlamı desteklemektedir.”

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunun yanında şeytanların da bu ayda zincire vurulduğunu bildirmiştir. **Zincire vurulan bu şeytanlardan kasıt da semayı dinleyen şeytanlardır.** Zira diğer zamanlara nazaran Ramazan ayında daha fazla bunu yaparlar. Şeytanların semayı dinlemelerine engel olunması Kur’ân’ın nazil olmasıyla başlamıştı. Bunun için Ramazan ayında daha sıkı

bağlanıp semaya yaklaşmalarına tamamen engel olunur. Ya da şeytanların zincire vurulması mecazi anlamdadır. Bundan kasıt da diğer zamanlara nazaran Ramazan ayında oruçlu olan Müslümanları bozmalarının daha az olmasıdır. İstisnalar haricinde Ramazan ayında durum genelde böyledir ve bu, gözle görülür bir durumdur.

۱۹۰۰ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ حَدَّثَنِي اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمٌ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ « إِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَصُومُوا ، وَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَافْطِرُوا ، فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَقْدَرُوا لَهُ » وَقَالَ غَيْرُهُ عَنِ اللَّيْثِ حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ وَيُونُسُ لِهَلَالِ رَمَضَانَ طرّفاه ۱۹۰۶ ، ۱۹۰۷ - تحفة ۶۸۸۸ ،

۶۹۸۳

1900- “Yahya b. Bukeyr — Leys — Ukayl — İbn Şihâb — Sâlim” isnâdıyla İbn Ömer şöyle demiştir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): “Onu (hilali) gördüğünüzde oruca başlayın. Bir daha gördüğünüzde orucu bitirin. Hava kapalı olduğu zaman ayı (otuz gün üzerinden) hesap edin” buyurduğunu işittim.

Başkası ise bunu “Leys — Ukayl ve Yûnus” kanalıyla rivayet ederken “Ramazan hilâlini gördüğünüz zaman...” lafzını kullanmıştır.¹

Yahya, Yahya b. Bukeyr el-Ka'nebî'dir.

Leys, Leys b. Sa'd'dır.

Ukayl, Ukayl b. Hâlid'dir.

İbn Şihâb, Muhammed b. Müslim'dir.

Sâlim, Sâlim b. Abdillâh b. Ömer'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan hilalinin görülmesi durumunda oruca başlanmasını, Şevvâl ayı hilalini görünce de orucun bitirilmesini emretmiştir. Havanın kapalı olduğu ve hilalin görülmediği durumlarda ise Şaban ayının otuza tamamlanmasını söylemiştir.

Yahya b. Bukeyr'den başkası ise bunu “Leys — Ukayl ve Yûnus” kanalıyla

¹ Hadis ayrıca 1906 ve 1907'de geçmektedir. Müslim 1080

rivayet ederken “*Ramazan hilâlini gördüğünüz zaman...*” lafzını kullanmıştır. Burada başkasından kasıt da Leys’in katibi Abdullah b. Sâlih’tir.

Buhârî’nin bunu zikretmesinden kasdı da önceki hadiste kapalı bir şekilde gelen ifadeyi “Ramazan hilali” diyerek açıktan zikrettiklerini belirtmektir.

٦ - بَابُ مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا وَنِيَّةً

6- KİŞİNİN RAMAZAN ORUCUNU İMAN EDEREK, KARŞILIĞINI ALLAH'TAN BEKLEYEREK VE NİYET EDEREK TUTMASI

وَقَالَتْ عَائِشَةُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ « يُبْعَثُونَ عَلَى نِيَّاتِهِمْ »

Âişe’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Niyetleri üzere diriltirler...*” buyurmuştur.

Başlık, kişinin orucun farz olduğuna iman ederek, mukafatı ile karşılığını Allah’tan bekleyerek ve niyet ederek tutmasıyla ilgilidir. Zira oruç Allah’a yakınlaşmak için yapılan bir ibadettir ve bu ibadetin gerçekleşmesi için de niyet şarttır.

Hz. Âişe’nin Resûlullah’tan (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre bir ordu Kâbe’ye saldırmak için yola çıkacak, Beydâ’ya ulaştıklarında yere geçirilecekler, ahirette de niyetleri üzere diriltileceklerdir. Çünkü sözkonusu ordunun içinde zorla getirilen olduğu gibi isteyerek gelen de vardı. Niyetleri üzere diriltildikleri zaman zorlananlar değil de, kendi istekleriyle orduya katılanlar sorumlu tutulacaktır.

١٩٠١ - حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي

هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « مَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ ، وَمَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ » أَطْرَافُهُ ٣٥ ،

١٥٤٢٤ تحفة ٢٠١٤ ، ٢٠٠٩ ، ٢٠٠٨ ، ٣٨ ، ٣٧

1901- “Müslim b. İbrâhim — Hişâm — Yahya — Ebû Seleme” isnâdıyla Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “*İnanarak ve karşılığını Allah’tan bekleyerek Kadir gecesini ihya eden kişinin geçmiş günahları bağışlanır. İnanarak ve karşılığını*

Allah'tan bekleyerek Ramazan orucunu tutan kişinin de geçmiş günahları bağışlanır.”¹

Müslim, Müslim b. İbrâhim el-Ezdî el-Kassâb el-Basrî'dir.

Hişâm, Hişâm ed-Destuvâî'dir.

Yahya, Yahya b. Ebî Kesîr'dir.

Ebû Seleme, Abdurrahman b. Avf'tır.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre Kadir gecesinin hak olduğuna iman ederek ve karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek ihyâ eden kişinin geçmiş günahları bağışlanır.

Ahmed'in *Müsned*'de Ubâde b. es-Sâmit'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“Kadir gecesi (Ramazan ayının) son on günü içindedir. Karşılığını Allah'tan bekleyerek bu on geceyi ihya eden kişinin Yüce Allah geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar”* buyurmuştur. Hadisin ravileri sikadır, ancak isnâdında kopukluk vardır.

Aynı şekilde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre Ramazan orucunun farz olduğuna iman ederek, zor ve uzun görmeden gönül rahatlığıyla ve karşılığını Allah'tan bekleyerek tutan kişinin de geçmiş günahları bağışlanır.

İmam Ahmed bunu “Hammâd b. Seleme —Muhammed b. Amr” kanalıyla Ebû Seleme'den naklederken *“Geçmiş ve gelecek günahları”* lafzını kullanmıştır.

Nesâî ise bunu *es-Sünenü'l-Kübrâ*'da Kuteybe b. Saîd'den: *“İnanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek Ramazan ayının gecelerini ihya eden kişinin geçmiş ve gelecek tüm günahları bağışlanır. İnanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek Kadir gecesini ihya eden kişinin de geçmiş ve gelecek tüm günahları bağışlanır”* şeklinde rivayet etmiştir. Bir grup ravi de Kuteybe'ye mutâbaât etmiştir.

Hadiste geçen “günah” cins isimdir ve bütün günahları içine alır. Ancak ulemânın çoğunluğuna göre bundan kasıt, sadece küçük günahlardır.

¹ Hadis ayrıca 35, 37, 38, 2008, 2009 ve 2014'te geçmektedir. Müslim 759

۷ - باب أَجودُ مَا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَكُونُ فِي رَمَضَانَ

7- RESÛLULLAH (sallallahu aleyhi vesellem) RAMAZAN AYINDA HER ZAMANKİNDEN DAHA FAZLA CÖMERT OLURDU

١٩٠٢ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ أَجودَ النَّاسِ بِالْخَيْرِ ، وَكَانَ أَجودَ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ ، حِينَ يَلْقَاهُ جِبْرِيلُ ، وَكَانَ جِبْرِيلُ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - يَلْقَاهُ كُلَّ لَيْلَةٍ فِي رَمَضَانَ حَتَّى يَنْسَلِخَ ، يَعْزِضُ عَلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ الْقُرْآنَ ، فَإِذَا لَقِيَهُ جِبْرِيلُ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - كَانَ أَجودَ بِالْخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ الْمُرْسَلَةِ أطرافه ٦ ، ٣٢٢٠ ، ٤٩٩٧ ، ٣٥٥٤ - تحفة ٥٨٤٠

1902- "Mûsa b. İsmâil — İbrâhim b. Sa'd — İbn Şihâb — Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe" isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hayırlarda insanların en cömerdiydi. Ancak Ramazan ayında Cebrâil ile buluştuğunda her zamankinden daha fazla cömert olurdu. Cebrâil, Ramazan ayı boyunca her gece onunla buluşur, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona Kur'ân'ı arzederdi. Cebrâil ile görüştüğü zamanlarda Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) esen rüzgârlardan bile daha fazla cömert olurdu."¹

Musa, Mûsa b. İsmâil et-Tebûzekî'dir.

İbrâhim, İbrâhim b. Sa'd b. İbrâhim b. Abdirrahman b. Avf el-Kureşî ez-Zührî el-Medenî'dir.

İbn Şihâb, Muhammed b. Müslim ez-Zührî'dir.

Ubeydullah, Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe b. Mes'ûd el-Huzelî el-Medenî'dir.

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre hayır işlerinde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) insanların en cömert kişisiydi. Ancak en fazla Ramazan ayında cömert olurdu.

¹ Hadis ayrıca 6, 3220, 3554 ve 4997'de geçmektedir. Müslim 2308

Zira Ramazan ayının başından sonuna kadar Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) her gece Cebrâil ile buluşurdu. Bu buluşmada Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Cebrâil'e Kur'ân'ın tümünü veya bir bölümünü arzederdi. İşte Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Cebrâil'le buluştuğu günlerde esen rüzgarlardan daha cömert olurdu.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Cebrâil'le buluşma sonrası daha çok cömert olması onunla buluşma ve oturmasından dolayı olabileceği gibi Kur'ân'ı ona arz etme ve mutâlaâ etmesi de olabilir. Bu da Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yüksek ahlaki meziyetlerinden biridir. Zira Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ahlâkı Kur'ân ahlâkıydı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Kur'ân'ın razı olduğu şeylere razı olur, Kur'ân'ın öfke duyduğu şeylere öfke duyar, Kur'ân teşvik ettiği şeyleri yapar, Kur'ân'ın yasakladığı şeylerden uzak dururdu. Bundan dolayı özellikle Ramazan ayında her zamankinden fazla cömert olurdu. Çünkü bu ay içinde Cebrâil'le görüşür ve onunla birlikte Kur'ân'ı mutâlaâ ederdi. Kişi kiminle oturursa da onun ahlakından etkilenir.

İbnu'l-Müneyyir'e göre Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) burada etkilendiği şey Cebrâil'den ziyade Kur'ân'dır. Cebrâil'in görevi vahyi Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) ulaştırmaktır. Bu etkilenmenin de hakka nisbet edilmesi de mahlukattan birine nisbet edilmesinden evladır. Genel görüşe göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Cebrâil'den daha üstündür. Bu olayda da daha üstün olan biri kendisinden daha aşağıda olan biriyle oturmuştur. Ancak Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Cebrâil ile oturmasını, kişinin âlimlerden birinin yanında oturmasına kıyas etmek de doğru değildir.

Bu hadisten anladığımıza göre Ramazan ayı çok değerli ve faziletli bir aydır. Çünkü Kur'ân ilk olarak Ramazan ayında nazil olmaya başlamıştır. Bunun yanında Ramazan ayında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Kur'ân'ı veya Kur'ân'dan nazil olan vahyi Cebrâil'e arz etmektedir. Ramazan ayının geceleri gündüzlerinden daha üstündür. Bu ayda gece Kur'ân tilavetinden maksat onu düşünmek ve anlamaktır. Kişi gündüz vakti başka şeylerle meşgul olacağı için bu düşünme ile anlamayı en iyi gece vakti gerçekleştirebilecektir. Bir zamanın diğer zamanlardan daha üstün olması kendisinde daha fazla ibadet yapılmasıyla olur. Devamlı Kur'ân okumak da daha fazla hayrın yapılmasını gerektirir. Kişinin de ömrünün sonlarına doğru kendisini daha fazla ibadete vermesi müstehaptır.

۸ - باب مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ فِي الصَّوْمِ

8- ORUÇLU KİŞİNİN YALANI VE
YALANLA İŞ YAPMAYI BIRAKMAMASI

۱۹۰۳ - حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَيْبٍ حَدَّثَنَا سَعِيدُ الْمُقْبِرِيِّ عَنْ أَبِيهِ
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ
وَالْعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ » طرفه ۶۰۵۷ - تحفة ۱۴۳۱

1903- “Âdem b. Ebî İyâs — İbn Ebî Zî'b — Saîd el-Makburî — Saîd'in babası” isnâdıyla Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Yalanı ve yalanla iş yapmayı bırakmayan kişinin, yemeyi ve içmeyi bırakmasına Allah'ın ihtiyacı yoktur*” buyurmuştur.¹

Âdem, Âdem b. Ebî İyâs el-Askalânî'dir. Aslen Horasânlıdır.

İbn Ebî Zî'b, Muhammed b. Abdîrrahman'dır.

Saîd'in babası, Keysân el-Leysî'dir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre oruçlu olan kişi yalan söylemeyi ve yalanla iş yapmayı bırakmıyorsa oruçla aç ve susuz kalmasına Yüce Allah'ın ihtiyacı yoktur.

İbn Vehb'in rivayetinde cahilce davranma da zikredilmiştir. İbn Mâce de bunu İbnü'l-Mübârek'ten: “*Yalan söylemeyi ve cahilce davranmayı bırakmayan kişinin...*” lafzıyla rivayet etmiştir. Ancak her iki rivayette de mânâ birbirine yakındır. Taberânî ise *M. el-Evsat*'ta ravileri güvenilir olan bir isnâdla hadisi: “*Hıyaneti ve yalanı bırakmayan kişinin...*” lafzıyla rivayet etmiştir.

Ulemânın çoğunluğuna göre yalan, gıybet ve dedikodu orucu bozmaz. Süfyân es-Sevrî'den rivayet edildiğine göre gıybet orucu bozar. Leys'in de bildirdiğine göre Mücâhid: “İki haslet orucu bozar. Bunlar da gıybet ve yalandır” demiştir. Leys'in lafzı öyledir. Ancak mahfûz olan Mücâhid'in: “İki hasletten uzak duran kişinin orucu selamette kalır. Bu iki haslet de gıybet ve yalandır” dediğidir. Bu son sözü İbn Ebî Şeybe nakletmiştir, ancak doğrusu Mücâhid'den nakledilen ilk sözdür.

¹ Hadis ayrıca 6057'de geçmektedir.

Evet, bu fiiller orucun sevabını azaltır. Bazı âlimler ise bunların küçük günahlar olduğunu ve büyük günahlardan uzak durulması durumunda orucun bunlara kefaret olacağını söylemiştir.

İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*'de naklettiğine göre Takiyyuddîn es-Sübkî buna şöyle cevap vermiştir: Oruç konusunun başında zikredilen hadis böylesi fiillerin orucu etkilediğine delildir. Zira çirkin söz, cahilce davranışlar, yalan söylemek ve yalanla iş yapmak oruç dışında da mutlak bir şekilde yasaklanan şeylerdendir. Oruç da kişiye emredilmiştir. Şayet böylesi fiiller kişinin orucunu etkilemeyecekse mutlak olarak yasaklanmış olmalarına rağmen bu hadislerde zikredilmelerinin bir anlamı kalmayacaktır. Bu iki hadiste zikredilmelerinden de iki şeyi anlıyoruz. Birincisi, bu fiillerin oruç zamanında diğer zamanlara nazaran daha çirkin olduğudur. İkincisi, bunları oruçtan uzak tutmaya teşviktir. Bu da bize gösteriyor ki kişi bunlardan uzak durduğu sürece orucunu korumuş, bunlara bulaştığı oranda da orucunun sevabını azaltmış olur. Sorumluluklar bazen bir lafızla gelir, ancak bu lafızlar başka şeylere de işaret eder. Burada kasıt, kişinin orucunu etkileyecek tüm şeylerden uzak durmasıdır. Yüce Allah bunun insanlara zor geleceğini bildiği için sadece orucu bozan şeyleri zikretmiştir. Ancak akıllı olan kişi orucu etkileyecek diğer şeylerden de uzak durur. Bu durumda yiyecek ve içecek gibi orucu bozan şeylerden uzak durmak farzken, yalan, gıybet ve benzeri şeylerden uzak durmak da orucu kamil kılan şeylerdendir.”

Beydâvî'ye göre Yüce Allah'ın böylesi bir kişinin yemeği ve içmeyi bırakmasına ihtiyacının olmaması mecazi bir ifadedir. Bundan kasıt da orucunun kabul edilmeyeceğidir. Zira Yüce Allah'ın yeme içme gibi şeylere ihtiyacı yoktur ve bu tür şeylerden münezzehtir.

İbn Battâl ve başkalarına göre ise bundan kasıt, Yüce Allah'ın iradesinin böylesi bir oruca yönelik olmayacağıdır. İrade yerine de ihtiyaç ifadesi kullanılmıştır. Ancak bunu iradeye yormak sorunlu bir yorumdur. Zira Yüce Allah'ın bu yönde bir iradesi olmasaydı böylesi bir durum gerçekleşmezdi. Gerçekleşen her bir şeyde de Yüce Allah'ın iradesi vardır. İradesi olmasaydı o şey gerçekleşmezdi.

İfadeden kasıt, yalanı bırakmayan kişinin orucu bırakması gerektiği de değildir. Hadis oruçlu kişiyi yalandan ve yalanla iş yapmaktan yana uyarmaktadır. Bu ifade Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): “*İçki satan domuz da kessin*” sözüne benzemektedir. Bu hadiste de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) içki

satan kişiye domuz kesmeyi emretmemiş, içki satmaması konusunda kişiyi uyarmıştır. Oruçlu kişiyi de orucunun sevabını tam olarak alması için yalandan ve yalanla iş yapmaktan yana uyarmıştır.

Başlık hadisini Buhârî ayrıca *Edeb* konusu içinde tahrir etmiştir. Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce de tahrir etmiştir.

۹ - بَابُ هَلْ يَقُولُ إِنِّي صَائِمٌ إِذَا شَيْئٌ

9- KİŞİ, KENDİSİNE SÖVÜLDÜĞÜ ZAMAN: “BEN ORUÇLUYUM” DER Mİ?

۱۹۰۴ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُسُفَ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ عَنْ أَبِي صَالِحٍ الزِّيَّاتِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « قَالَ اللَّهُ كُلُّ عَمَلٍ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصِّيَامَ ، فَإِنَّهُ لِي ، وَأَنَا أَجْزَى بِهِ وَالصِّيَامُ جُنَّةٌ ، وَإِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمٍ أَحَدِكُمْ ، فَلَا يَرِفُ وَلَا يَصْحَبُ ، فَإِنْ سَابَّهُ أَحَدٌ ، أَوْ قَاتَلَهُ فَلْيَقُلْ إِنِّي أَمْرٌ صَائِمٌ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ ، لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ يَفْرَحُهُمَا إِذَا أَفْطَرَ فَرِحَ ، وَإِذَا لَقِيَ رَبَّهُ فَرِحَ بِصَوْمِهِ »

أطرافه ۱۸۹۴ ، ۵۹۲۷ ، ۷۴۹۲ ، ۷۵۳۸ - تحفة ۱۲۸۵۳

1904- “İbrâhim b. Mûsa — Hişâm b. Yûsuf — İbn Cüreyc — Atâ — Ebû Sâlih ez-Zeyyât” isnâdıyla Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “Yüce Allah: «Oruç hariç insanın her ameli kendisininindir. Oruç ise benimdir ve onun mükâfatını bizzat ben veririm» buyurur. Oruç bir kalkandır. Biriniz oruçlu olduğu zaman o günü kötü söz söylemesin ve çekişmesin. Biri ona sövdüğü veya onunla kavga ettiği zaman: «Ben oruçlu biriyim» desin. Muhammed’in canı elinde olana yemin olsun ki oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzeldir. Oruçlunun iki sevinci olur. Biri iftarını yaptığında sevinmesidir. Diğeri de Rabbiyle buluştuğunda orucundan dolayı sevinmesidir.”¹

¹ Hadis ayrıca 1894, 5927, 7492 ve 7538’de geçmektedir. Müslim 1151

İbrâhim, İbrâhim b. Mûsa b. Yezîd et-Temîmî el-Ferrâ er-Râzî'dir.

Hişâm, Hişâm b. Yûsuf es-San'ânî el-Yemenî'dir. Yemen kadısıdır.

İbn Cüreyc, Abdulmelik b. Cüreyc'tir.

Atâ, Atâ b. Ebî Rebâh'tır.

Ebû Sâlih, Zekvân ez-Zeyyât'tır.

Yüce Allah, oruç haricinde insanın her amelinin kendisine ait olduğunu söylemiştir. Zira oruç dışında insanın amellerini herkes görebilir. Buna karşılık insanlar onu övebilir veya dünyalık da elde edebilir. Başka bir rivayette hadis: “*Âdemoğlunun her bir amelinin karşılığı on katıyla verilir*” lafzıyla zikredilmiştir.

Oruca gelince, sadece oruç Allah'a ait bir ameldir ve karşılığı olan sevabı sadece kendisi bilir. Bundan kasıt orucun, Yüce Allah'ın “Samed” sıfatıyla alakalı olması da olabilir. Zira oruçlu olan kişi bir şey yiyip içmez. Bu da Yüce Allah'ın Samed sıfatıyla benzerlik gösterir. Ya da bundan kasıt, oruç dışında her türlü amelin insana nisbet edilebilmesidir. Çünkü ameli yapan, insanın bizzat kendisidir. Oruç ise Yüce Allah'a nisbet edilir. Çünkü bu ibadeti insan için özel yaratmıştır. Her şeyin yaratıcısı Allah'tır, ancak diğer insanları yaratmasının yanında Hz. Âdem'i kendi elleriyle yaratması ona verdiği değeri göstermektedir. Diğer ibadetlere nazaran oruç ibadeti de bu şekildedir.

Ya da Yüce Allah burada: “Bu ibadet benimdir, bundan dolayı senin olan şeylerle meşgul olup da benim olan bir şeyi yapmayı bırakma” demek istemiştir. Oruç ibadeti diğer bütün ibadetleri de içinde barındırmaktadır. Zira bütün ibadetlerin merkezinde sabır ve şükür vardır ve oruç ibadetine her iki haslet de bulunmaktadır.

Oruç ibadetinin sevabının ne kadar olduğunu sadece Allah bildiği için de bunun karşılığını vermeyi meleklerle bırakmamış, bizzat kendisi vereceğini bildirmiştir. Karşılığını bizzat Yüce Allah'ın vermesi de onun diğer ibadetlerden daha üstün olduğunu göstermektedir. Âyetu'l-Kürsî konusunda da aynı durum geçerlidir. Zira her farz namazın ardından bu âyeti okuyan kişinin ruhunu bizzat Yüce Allah'ın alacağı bildirilmiştir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre oruç kişiyi günahlara karşı koruyan bir kalkandır. Kişi oruçlu olduğu zaman çirkin sözler söylemekten, birileriyle çekişmekten uzak durmalıdır. Biri onunla sövüştüğü ya da çekiştiği

zaman da oruçlu olduğunu dile getirmelidir. Kişi oruçlu olduğunu ya hasmının çekişme ve kavgadan uzak durması için diliyle söyler ya da kendisi bu kavgadan uzak durmak için oruçlu olduğunu kendine hatırlatır.

Nevevî'ye göre kişi böylesi bir durumda oruçlu olduğunu diliyle söylemeli, karşı tarafa bildirmelidir. Ancak *Mecmû'* da her iki görüşün de isabetli olduğunu, fakat bunu dille karşı tarafa bildirirken çekişmeyi bitirmede daha etkili olacağını zikretmiştir. Mütevellî'ye ve Râfiî'nin bazı imamlardan naklettiğine göre ise kişi bunu içinden geçirmeli, hatırlatmayı bir bakıma kendine yapmalıdır.

İbn Hacer'in *Fethu'l-Bâri*'de dediğine göre Buhârî de bu yöndeki tereddüde binaen başlığı "Kişi Kendisine Sövuğdügü Zaman «Ben Oruçluyum» Der mi?" şeklinde, soru kalıbında atmıştır.

Ruyânî'ye göre ise şayet Ramazan orucuysa kişi oruçlu olduğunu hasmına söz ile iletir. Ramazan ayı dışında bir oruçsa bunu içinden geçirir ve hatırlatmayı kendine yapar.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre oruçlunun ağız kokusu kıyamet günü Allah katında misk kokusundan daha güzeldir. Oruçlu olan kişinin midesi boş olduğundan ağzından farklı bir koku gelecektir.

Bu da oruç ibadetinin diğer ibadetlerden daha üstün olduğunu göstermektedir. Zira Allah'ın katı makam olarak diğer bütün katlardan daha yücedir. Oruçlunun ağız kokusunun miskten daha güzel olması bu ibadetin Allah ile kul arasında olmasından dolayıdır. Diğer ibadetlere nazaran orucun sıhatini sadece orucu tutan kişi ile Yüce Allah bilir. Bundan dolayı Yüce Allah kıyamet gününde kişinin orucunun kokusunu diğer insanlar içinde yayacaktır.

Bu durum da ihramlı olarak ölen kişi ile şehit olan kişide olduğu gibi oruçlu kişinin değerini ve övgüye mazhar olduğunu göstermektedir. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı iken ölen kişi için: "Kıyamet gününde diriltildiğine telbiye getiriyor olacaktır" buyurmuştur. Şehit olan kişi için de: "Diriltildiğinde damarlarından kan akıyor olacak ve akan kanlar Allah yolunda öldürüldüğüne şahitlik edeceklerdir" buyurmuştur. Her insan da ne üzere ölmüşse o şekilde diriltilecektir.

Semerkindî bu konuda şöyle der: "Zurnacı diriltildiği zaman zurnası elinde duruyor olacaktır. Onu elinden atsa da tekrar eline gelecek ve ondan ayrılmayacaktır."

Oruçlu olan kişinin de boş mideden dolayı ağız kokusu değişir ve dünyada iken başkalarına kötü gelebilir. İbadetleri yapmaktan kaynaklanan kötü kokular dünyadayken meleklerle misk kokusundan daha güzel gelirken, âhirette de Allah katında misk kokusundan daha güzel olur.

Dünyada Allah'a ibadet edip rızasını ararken kişiden gelen kötü kokular Allah katında sevilen ve güzel olan kokulardır. Zira Allah'a itaat etme ve rızasını kazanma çabasından kaynaklanan kokulardır. Bundan dolayı şehidin kanı kıyamet gününde misk kokusu gibi güzel olur. Aynı şekilde mürsel bir hadiste ifade edildiğine göre Allah yolunda cihad edenlerin çıkardığı tozlar kıyamet gününde cennet ahalisinin kullandıkları kokulardan olacaktır.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre oruç tutan kişinin iki sevinci olur. Bunların ilki iftarını yaparken açlığını ve susuzluğunu gidermesinden ya da ibadetini tamamlamış olmasından dolayı duyduğu sevinçtir. Bir diğeri de Yüce Allah'la buluştuğunda tuttuğu oruca karşılık alacağı mükafattan kaynaklanan sevinç olacaktır. Her iki durumda da kişi orucundan dolayı sevinç duyacaktır.

۱۰ - بَابُ الصَّوْمِ لِمَنْ خَافَ عَلَى نَفْسِهِ الْعُزُوبَةَ

10- BEKARLIKTAN DOLAYI NEFSİNE KORKAN KİŞİNİN ORUÇ TUTMASI

Başlık, bekar olmasından dolayı günaha girmekten veya zinaya bulaşmaktan korkan kişilerin oruç tutmasının meşruiyetiyle ilgilidir.

۱۹۰۵ - حَدَّثَنَا عَبْدَانُ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ بَيْنَا أَنَا أَمْشِي مَعَ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فَقَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ « مَنْ اسْتَطَاعَ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ ، فَإِنَّهُ أَعْصُ لِلْبَصْرِ وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ الصَّوْمُ ، فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ » طرفاه ۵۰۶۵ ، ۵۰۶۶ - تحفة ۹۴۱۷

1905- “Abdân — Ebû Hamza — A’miş — İbrâhim” isnâdıyla Alkame şöyle demiştir: Abdullah (b. Mes’ûd) bile yürürken şöyle dedi: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikteyken: «Evliliğe gücü yeten kişi

evlensin. Zira evlilik gözü haramlardan korur ve kişiyi iffetli kılar. Evlenmeye gücü yetmeyen de oruç tutsun. Zira oruç şehveti kırar» buyurdu.”¹

Abdân, Abdullah b. Osmân b. Cebele el-Ezdî el-Atekî el-Mervezî’dir. Aslen Basralıdır.

Ebû Hamza, Muhammed b. Meymûn es-Sukkerî’dir.

A’miş, Süleymân b. Mihrân’dır.

İbrâhim, İbrâhim en-Nehaî’dir.

Alkame, Alkame b. Kays en-Nehaî’dir.

Abdullah, Abdullah b. Mes’ûd’dur.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) evliliğe gücü yetenlerin evlenmesini, zira evliliğin gözü haramlardan koruyacağını ve kişiyi iffetli kılacağını bildirmiştir. Hadiste geçen “عَلَى” lafzı cinsellikle ilgili bir ifadedir. Burada evliliğe gücü yetmekten kasıt da cinsel güçtür. Ancak bazı âlimler bunun maddi olarak evliliğin yükünü çekme anlamında olduğunu söylemiştir. İfadeye cinsel anlam verenler de bunun ikinci anlamı da barındırdığını dile getirmişlerdir. Onlara göre cinsel olarak buna hazır olmak da bir tür evliliğe güç yetirmek anlamındadır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) evliliğe güç yetirmeyenlerin ise oruç tutmalarını, zira orucun şehvi duyguları kırıp bastıracağını söylemiştir. İkinci ifadede evliliğe güç yetirmek cinsel olarak değil de maddi olarak ve sorumluluk bakımından anlaşılmıştır. Çünkü cinsel bakımdan evliliğe gücü yetmeyen kişinin şehvi duygularını kırmak için oruç tutmasına da gerek kalmayacaktır.

Ancak bazıları orucun harareti yükselttiğini, bunun da şehveti harekete geçirdiğini söylemiştir. Cevap olarak denilebilir ki bu denilen genelde başlarda olur. Kişi oruç tutmaya devam edip bunu âdet edindiği zaman sözkonusu durum kendisinde görülmez.

Neveî, *er-Ravda* eserinde: “Şayet oruç kişinin şehvetini kırmıyorsa kâfûr ve benzeri maddeler kullanmak yerine evlendirilir” demiştir. İbnu’r-Rif’a da hocalarından naklen bu tür maddelerle şehveti kırmamanın bir tür hadım

¹ Hadis ayrıca 5065 ve 5066’da geçmektedir. Müslim 1400

olduğunu söylemiştir.

۱۱ - بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ « إِذَا رَأَيْتُمُ الْهِلَالَ فَصُومُوا وَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَافْطَرُوا »

11- RESÛLULLAH'IN (sallallahu aleyhi vesellem): "HİLALİ GÖRDÜĞÜNÜZDE ORUÇ TUTUN, BİR DAHA GÖRDÜĞÜNÜZDE ORUCU BİTİRİN" BUYRUĞU

وَقَالَ صَلَّاهُ عَنْ عَمَّارٍ مَنْ صَامَ يَوْمَ الشَّكِّ فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ ﷺ . تحفة ۱۰۳۵۴

Sıla'nın bildirdiğine göre Ammâr: "Şek gününde oruç tutan kişi Ebu'l-Kâsım'a karşı gelmiş olur" demiştir.

Tâbiûndan Sıla b. Zufer el-Absî el-Kûffî'nin bildirdiğine göre Ammâr b. Yâsir şek gününde oruç tutan kişinin Ebu'l-Kâsım'a (sallallahu aleyhi vesellem) karşı gelmiş ve isyan etmiş olacağını söylemiştir. Ammâr'ın bu sözünü *Sünen* sahipleri nakletmişlerdir.

Şek günü, Ramazan hilalinin görülüp görülmediği konusunda tereddüt yaşanan ve görüldüğü kesinleşmeyen gündür. Ammâr'ın burada Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ismi yerine künyesini kullanması, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), Yüce Allah'ın hükümlerini insanlara bildirip açıklamasına bir göndermedir.

Ammâr'ın bu sözüne dayanılarak şek gününde oruç tutmanın haram olduğu söylenmiştir. Çünkü sahâbi böyle bir şeyi kendi yanından söyleyemez. Bu bakımdan bu söz merfû babındadır. İbrâhim el-Esnevî'nin: "Bu yönde gelen rivayetlere ve âlimlerin genelinin görüşüne göre şek gününde oruç tutmak haram değil mekruhtur" sözüne dayanarak da Sübkî, Ammâr'dan gelen bu rivayetin zayıf olduğunu söylemiştir.

۱۹۰۶ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ

اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ذَكَرَ رَمَضَانَ فَقَالَ « لَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْا الْهِلَالَ ، وَلَا

تُفْطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ ، فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَاقْدُرُوا لَهُ » طرفاه ۱۹۰۰، ۱۹۰۷ - تحفة ۸۳۶۲

1906- "Abdullah b. Mesleme — Mâlik — Nâfi" isnâdıyla Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan'ı zikretti ve:

"Hilali görmedikçe oruca başlamayın. Bir daha görmedikçe de orucu bitirmeyin. Hava kapalı olduğu zaman ayı (otuz gün üzerinden) hesap edin" buyurdu.¹

Abdullah, Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebi'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

İbn Ömer'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan'ı zikretmiş ve Ramazan hilalini görmedikçe oruca başlamamalarını, Şevvâl hilalini görmedikçe de orucu bitirmemelerini söylemiştir. Burada hilali herkesin görmesi şartı bulunmamaktadır. Bir hakkı ispat etmek için davalarda yeterli görülen kişi sayısı hilali görme için de geçerlidir. Bu da adil olan iki kişidir. Ancak Ramazan hilali konusunda kadı huzurunda adil olan bir kişinin şahitliği de yeterli olur.

İçlerinde Beğavî'nin de bulunduğu bir grup âlim de: "Kişinin, güvendiği birinin kendisine hilali gördüğünü söylemesi durumunda oruca başlaması gerekir. Söyleyen kişinin bu konuda kadı huzurunda şahitlik edip etmemesi durumu değiştirmez" demiştir.

Bu yönde şahitlik için kişinin: "Şahadet ederim ki hilali gördüm" demesi yeterli olur. "Yarın Ramazan'dır" demesi ise yeterli olmaz. Zira bunu diyen kişi bizzat hilali görmeden hesap üzerinden veya başka yollarla çıkarıp demiş olabilir ve hesapları da yanlış çıkabilir.

Bu konuda bir kişinin şahitliğinin yeterli olmasında İbn Abbâs'tan gelen rivayete dayanılmıştır. *Sünen* sahiplerinin de naklettiğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: Bedevinin biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve: "Hilali gördüm" dedi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): "Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in de Allah Resûlü olduğuna şahadet ediyor musun?" diye sorunca, bedevi: "Evet!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Ey Bilâl! Yarın oruç tutmaları konusunda insanlara bir çağrı yap" buyurdu.

Ebû Dâvud ve İbn Hibbân da İbn Ömer'den şunu nakletmişlerdir: "İnsanlar Ramazan hilalini gözlerken ben Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) hilali gördüğümü söyledim. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözüm üzerine hem

¹ Hadis ayrıca 1900 ve 1907'de geçmektedir. Müslim 1080

kendisi oruca başladı, hem de müslümanlara oruca başlamalarını söyledi.”

Bu konuda Şâfiî’den gelen farklı iki görüş arasında en meşhur ve en doğru olan görüş de budur. Ancak Şâfiî’den en son gelen görüş bu konuda adil olan iki kişinin gerektiğidir.

Şâfiî, *el-Ümm* eserinde: “Ramazan hilali konusunda gerekli olan iki şahittir” demiştir.

es-Saymerî ise: “Şayet Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem), bedevinin ya da İbn Ömer’in bu konuda şahitliğini kabul ettiği sahih ise Ramazan hilali konusunda tek kişinin şahitliği kabul edilir. Sahih değilse de iki kişiden daha az olan şahitlik kabul edilmez” demiştir. es-Saymerî’nin işaret ettiği her iki rivayet de sahihtir.

Benim yanımda Şâfiî’nin bu konudaki görüşü tek bir kişinin şahitliğinin yeterli olacaktır. Daha sonraları ise tek kişinin şahitliği konusunda sâbit bir sünnet bulamadığı için kıyas ederek bunu iki şahide çıkarmıştır. Zira daha önceleri tek şahidi kabul etmesi Hz. Ali’den gelen rivayete dayanıyordu. Bundan dolayı da *el-Muhtasar* eserinde: “Adil olan bir kişi hilali gördüğüne dair şahitlik etse bu konuda gelen rivayete dayanarak şahitliğini kabul ederim” denilmiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), havanın kapalı olmasından dolayı hilalin görülemediği durumlarda hesaba başvurmalarını söylemiştir. Ulemânın çoğunluğuna göre bunun anlamı Ramazan hilalinin görülemediği kapalı havalarda Şaban ayının otuza tamamlanmasıdır. Bir sonraki hadiste de bu durum daha açık bir şekilde dile getirilmiştir ki Buhârî de bu hadisin bir açıklaması olarak bir sonraki hadisi zikretmiştir.

Başkaları ise havanın kapalı olduğu durumlarda bir ayın bitimi ile diğer ayın başlangıcının hesaplamalar üzerinden belirlenmesi anlamında olduğunu söylemiştir ki Hanbelilerin geneli bu görüştedir. Bazıları da böylesi bir durumda Ay’ın evrelerinin hesaplanarak başlangıç gününün belirlenmesi anlamında olduğunu söylemiştir.

Şâfiîler bu konuda münecimin sözüne itibar edilmeyeceğini, onların sözüne göre orucun vacip veya caiz olamayacağını söylemişlerdir. Onlara göre “Daha nice alametler (yarattı). İnsanlar yıldızlarla da yollarını

bulurlar”¹ âyetinden kasıt, kıblenin tayin edilip belirlenmesine yönelik işaretlerin yaratılmış olmasıdır. Ancak müneccimin hesaplarına namaz gibi ibadetlerde itibar edilebilir. Zira âyetin zahiri buna delalet etmektedir. Bazı âlimler müneccimin zaman hesabına göre namaz da kılınamayacağını söylemiştir.

Nevevî, *el-Mecmû*’da müneccimin hesabına göre namaz kılınacağını söyleyen görüşün isabetli olacağını, ancak bunun farz namazlarda geçerli olamayacağını söylemiştir. *el-Kifâye*’de bunun caiz olması durumunda buna dayanarak kılınan namazın da geçerli olacağı dile getirilmiş, Zerkeşî de Sübkî’yi destekleyerek bu görüşün isabetli olduğunu söylemiştir.

Nevevî, *er-Ravda* eserinde niyetin şartlarından birinin kararlılık olduğu konusunu anlatırken: “Müneccim denilen kişi hesaplarında Ay’ın evrelerine dayanır. Bir yıldızın doğuşuna göre bir ayın bitimi ile başlangıcını hesaplar” demiştir.

١٩٠٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ لَيْلَةً ، فَلَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْهُ ، فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا الْعِدَّةَ ثَلَاثِينَ » طرفاه ١٩٠٠ ، ١٩٠٦ -
تحفة ٧٢٤١

1907- “Abdullah b. Mesleme — Mâlik — Abdullah b. Dînâr” isnâdıyla Abdullah b. Ömer’in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “Bir ay 29 gündür. Hilali görmedikçe oruca başlamayın. Hava kapalı olursa (Şaban’ı) otuza tamamlayın.”²

Abdullah, Abdullah b. Mesleme el-Kanebî’dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes’tir.

İbn Ömer’in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), bir ayın bazen 29 gün olabileceğini, Ramazan hilalini görmeden müslümanların oruca başlamamalarını, havanın kapalı olması ve Ramazan hilalinin görülememesi

¹ Nahl Sur. 16

² Hadis ayrıca 1900 ve 1906’da geçmektedir. Müslim 1080

durumunda da Şaban ayının günlerini otuza tamamladıktan sonra oruca başlamalarını söylemiştir.

Bu hadis de bir önceki hadisi açıklamaktadır. Bir hadisteki ifade başka bir hadiste açıklanmışsa ifadenin anlamına yönelik önceliğe sahip olur.

۱۹۰۸ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ جَبَلَةَ بْنِ سُحَيْمٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ -

رضى الله عنهما - يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا » وَخَسَّ الْإِبْهَامَ فِي

الثَّالِثَةِ . طرفاه ۱۹۱۳، ۵۳۰۲، تحفة ۶۶۶۸

1908- “Ebu’l-Velîd — Şu’be — Cebele b. Suhaym” isnâdıyla İbn Ömer şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Bir ay şu ve şu kadardır” buyurdu. Üçüncü deyişinde de sadece başparmağını kapattı.¹

Ebu’l-Velîd, Hişâm b. Abdilmelik et-Tayâlisî’dir.

Şu’be, Şu’be b. el-Haccâc’tır.

Cebele, Cebele b. Suhaym el-Kûffî’dir. Velîd b. Yezîd zamanında vefat etmiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), iki elinin parmaklarını göstererek: “Bir ay şu ve şu kadardır” buyurdu. Üçüncüsünde de on parmakdan başparmağını yumarak gösterdi ve bir ayın 29 gün olduğunu ifade etti.

Hadisten anladığımıza göre bir ayın hilali bazen otuzuncu günde görünürken bazen yirmi dokuzuncu günde görünebilir. Bazen de havanın durumuna göre hiç görünmez. Böylesi bir durumda bir ayı otuz gün üzerinden hesap etmek gerekmektedir. Bazen iki veya üç ay peşpeşe eksik, yani yirmi dokuz gün olarak gelebilir. Ancak aylar dört aydan daha fazla peşpeşe eksik gelmezler.

Başlık hadisini Buhârî ayrıca *Talâk* konusu içinde tahrir etmiştir. Müslim ve Nesâî de tahrir etmiştir.

¹ Hadis ayrıca 1913 ve 5302’de geçmektedir. Müslim 1080

۱۹۰۹ - حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ أَوْ قَالَ قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ ﷺ « صُومُوا لِرُؤُوسِهِ ، وَأَفْطِرُوا لِرُؤُوسِهِ ، فَإِنْ غُبِيَ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ ثَلَاثِينَ » . تحفة ۱۴۳۸۲

1909- “Âdem — Şu’be — Muhammed b. Ziyâd” isnâdıyla Ebû Hureyre şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) —veya Ebu’l-Kâsım (sallallahu aleyhi vesellem)— şöyle buyurdu: “*Hilali görünce oruca başlayın. Yine görünce orucu bitirin. Hava kapalı olursa Şâbân ayını otuza tamamlayın.*”

Âdem, Âdem b. Ebî İyâs’tır.

Şu’be, Şu’be b. el-Haccâc’tır.

Muhammed, Muhammed b. Ziyâd el-Kureşî el-Cumahî’dir. Aslen Medinelidir, sonradan Basra’ya yerleşmiştir. Tâbiûndan güvenilir olan biridir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan hilalini gördükten sonra oruca başlanmasını, Şevvâl hilalini gördükten sonra da orucun bitirilmesini, havanın kapalı olması ve Ramazan hilalinin görülememesi durumunda da Şaban ayının otuza tamamlanmasını söylemiştir.

Bu hadisten anlıyoruz ki daha önce İbn Ömer’den gelen ve otuza tamamlanması istenen ay, Şaban ayıdır.

Başlık hadisini Müslim¹ ve Nesâî de tahrir etmiştir.

۱۹۱۰ - حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفَى عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ - رضى الله عنها - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَلَى مِنْ نِسَائِهِ شَهْرًا ، فَلَمَّا مَضَى تِسْعَةٌ وَعِشْرُونَ يَوْمًا عَدَا أَوْ رَاحَ فَقِيلَ لَهُ إِنَّكَ حَلَفْتَ أَنْ لَا تَدْخُلَ شَهْرًا فَقَالَ « إِنَّ الشَّهْرَ يَكُونُ تِسْعَةً وَعِشْرِينَ يَوْمًا » طرفه ۵۲۰۲ - تحفة ۱۸۲۰۱

1910- “Ebû Âsım — İbn Cüreyc — Yahya b. Abdillâh b. Sayfî — İkrime b. Abdirrahman” isnâdıyla Ümmü Seleme şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir ay boyunca zevcelerinin yanına girmemeye yemin

¹ Müslim 1081

etmişti. Aradan 29 gün geçince günün başlarında ya da sonlarında eşlerinden birinin yanına girdi. Kendisine: “Bir ay girmeyeceğine dair yemin etmiştin” denilince: “*Bir ay 29 gün olur*” karşılığını verdi.¹

Ebü Âsım, Dahhâk b. Mahled en-Nebîl’dir.

İbn Cüreyc, Abdülmelik b. Abdilazîz’dir.

İkrime, İkrime b. Hâlid b. Abdirrahmân b. el-Hâris el-Mahzûmî’dir.

Müminlerin annesi Ümmü Seleme’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), bir ay boyunca eşlerinin yanına girmeyeceğine dair yemin etti. Bu hadiste Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu yemini “îlâ” lafzıyla ifade edilmiştir. Müslim ise bu rivayeti açık bir şekilde “yemin etti” lafzıyla zikretmiştir. Buradan da anlıyoruz ki burada Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) ettiği yemin fikhî olarak eşlerle cinsel ilişkiye girmemeye yönelik bir yemin değil, sadece yanlarına girmemek üzere edilen bir yemindir.

Rivayetler de birbirini açıklamaktadır. “îlâ” sözlük anlamı itibariyle genel bir şekilde yemin etmek demektir. Fıkıhta ise daha özel olarak erkeğin karısıyla süresiz bir şekilde veya dört aydan daha fazla cinsel ilişkiye girmeme yönünde yemin etmesi anlamında kullanılır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), bu yemininin üzerinden 29 gün geçtikten sonra sabah veya akşam vakti eşlerinden birinin yanına girdi.

Âişe bunu rivayet ederken: “Aradan 29 gece geçtikten sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yanıma girdi” demiştir.

Ancak bu ifade bazılarınca sorunlu bulunmuştur. Hadiste gün konusunda kullanılan ifade gecedir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir ay boyunca eşlerinin yanına girmemeye yemin etmiş, ancak 29. gecede girmiştir. Bu durumda bir ay 29 gün olsun 30 gün olsun tamamlanmamış demektir.

Cevap olarak denilebilir ki Âişe’nin hadisinde zikredilen “29 gece” ifadesinden kasıt, gecesi ve gündüzüyle 29 gündür. Araplar tarihi “gece” ifadesi üzerinden hesaplar ve onunla birlikte gündüzüne de kastederek. Ümmü Seleme’nin rivayeti de bunu göstermektedir. Zira Ümmü Seleme hadisi rivayet ederken “29 gece” yerine “29 gün” ifadesini kullanmıştır.

¹ Hadis ayrıca 5202’de geçmektedir. Müslim 1085

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) aradan 29 gün geçtikten sonra Âişe'nin yanına girdi. Âişe, bir ay boyunca eşlerinin yanına girmeyeceğine dair yemin ettiğini Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) hatırlatınca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) bir ayın bazen 29 gün de olabileceğini söylemiştir.

Fakihler bunu yorumlarken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bir ay boyunca eşlerinin yanına girmeyeceğine dair yemin ettiğini, bu yemininde gün sayısı vermediğini, eşlerinin yanına girdiği ayda da hilalin 29. günde görüldüğünü, şayet 29. günde görünmeseydi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu süreyi otuza tamamlayacağını söylemişlerdir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) mutlak bir şekilde bir ay boyunca eşlerinin yanına girmeyeceğine yemin etmesi durumunda da eksik olanı değil de tam olan bir ayı, yani 30 gün bekleyeceğini dile getirmişlerdir.

Başlık hadisini Buhârî ayrıca *Nikâh* konusu içinde tahrir etmiştir. Müslim, Nesâî ve İbn Mâce de tahrir etmiştir.

۱۹۱۱ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ نِسَائِهِ ، وَكَأَنَّتِ أَنْفَكْتُ رَجُلَهُ ، فَأَقَامَ فِي مَشْرِيبَةٍ تِسْعًا وَعِشْرِينَ لَيْلَةً ، ثُمَّ نَزَلَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ آلَيْتَ شَهْرًا فَقَالَ « إِنَّ الشَّهْرَ يَكُونُ تِسْعًا وَعِشْرِينَ » أطرافه ۳۷۸ ، ۶۸۹ ، ۷۳۲ ، ۷۳۳ ، ۸۰۵ ، ۱۱۱۴ ، ۲۴۶۹ ، ۵۲۰۱ ، ۵۲۸۹ ، ۶۶۸۴ - تحفة ۶۷۹

1911- “Abdulazîz b. Abdillâh — Süleymân b. Bilâl — Humeyd” isnâdıyla Enes şöyle demiştir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ayağı çıkmıştı ve bir ay boyunca da hanımlarının yanına girmemeye yemin etmişti. 29 gece yüksekçe bir odada kaldıktan sonra hanımlarının yanına indi. Ona: “Ey Allah'ın Resûlü! Bir ay boyunca hanımlarına yaklaşmamak için yemin etmiştin” denilince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “Bir ay 29 gün de olur” karşılığını verdi.¹

Abdulazîz, Abdulazîz b. Abdillâh el-Uveysî el-Kureşî el-Medenî'dir.

¹ Hadis ayrıca 378, 689, 732, 733, 805, 1114, 2469, 5201, 5289 ve 6684'te geçmektedir.

Süleymân, Süleymân b. Bilâl et-Teymî el-Medenî'dir.

Humeyd, Humeyd et-Tavîl'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), ayağı çıktıği için eşlerinin yanına bir ay boyunca girmeyeceğine dair yemin etmişti. Bu süreyi de evin üstünde biraz yüksekçe olan odasında geçirdi.

Yemininin üzerinden 29 gün geçtikten sonra inip Âişe'nin yanına girdi. Ona bir ay boyunca eşlerinin yanına girmeyeceğine dair yemin ettiği söylenince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) bir ayın bazen 29 gün olabileceğini söyledi. Müslim'de gelen rivayette ilk olarak Âişe'nin yanına girdiği ve Âişe'nin süreyi ona hatırlattığı zikredilmiştir.

Başlık hadisini Buhârî *Îmân*, *Nüzûr* ve *Nikâh* konuları içinde tahrir etmiştir.

۱۲ - باب شَهْرًا عِيدٍ لَا يَنْقُصَانِ

12- BAYRAM AYLARI EKSİK OLMAZLAR

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ قَالَ إِسْحَاقُ وَإِنْ كَانَ نَاقِصًا فَهُوَ تَمَامٌ . وَقَالَ مُحَمَّدٌ لَا يَجْتَمِعَانِ كِلَاهُمَا

نَاقِصٌ

Ebû Abdillâh'ın bildirdiğine göre İshâk: “Eksik çıksa bile tamdır” demiştir.

Muhammed de: “Her iki ay da eksik olacak şekilde gelmezler” demiştir.

Başlık, bayram ayları olan Ramazan ve Zilhicce aylarının eksik yani 29 gün olarak gelmeyecekleriyle ilgilidir.

Buhârî'nin bildirdiğine göre İshâk b. Râheveyh veya İshâk b. Süveyd b. Hubeyre el-Adevî, bayram ayları olan Ramazan ve Zilhicce aylarının sayı olarak eksik gelseler de sevap bakımından tam olduklarını söylemiştir.

Muhammed b. Sîrîn veya müellifin kendisi de bu iki bayram ayının aynı anda eksik olarak gelmeyeceklerini söylemiştir.

Ahmed b. Hanbel: “Ramazan ayı 29 gün geldiği zaman Zilhicce ayı 30 gün, Zilhicce ayı 29 gün geldiği zaman da Ramazan ayı 30 gün olarak gelir” demiştir.

Kâsım'ın *Delâil*'de zikrettiğine göre Bezzâr'ın: "Aynı yılda bu iki ay eksik olarak gelmezler" dediğini işitmiştir. Zeyd b. Ukbe'nin Semure b. Cundub'den merfû olarak yaptığı rivayet de buna işaret etmektedir. Zira bu rivayete göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "*Bayram ayları (Ramazan ile Zilhicce) 58 gün olmazlar*" buyurmuştur.

Ancak bazı âlimler bunun mutlak olarak değil de çoğunlukla aynı yıl içinde eksik yani 29 gün olarak gelmeyecekleri anlamında olduğunu söylemiştir. Zira ifade mutlak bir anlamda olsaydı bu iki ayın aynı yıl içinde eksik olarak gelmemeleri zorunlu olurdu. Oysa Tahâvî'nin dediğine göre bu iki ayın aynı yıl içinde eksik olarak geldiğini görmüşlerdir. Bu görüş de diğer görüşten daha makbuldür ve hadisi zahirine yormak doğru değildir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): "*Hilali görünce oruca başlayın, bir daha görünce de orucu bitirin. Hava kapalı olduğu zaman sayıyı (ayı) tamamlayın*" sözü de bu yorumu desteklemektedir. Zira Ramazan ayı devamlı olarak 30 gün şeklinde gelseydi sayıyı tamamlama konusunda böylesi bir söze gerek kalmazdı.

Bazı âlimler ise bu sözün anlamı sayı olarak eksik gelseler de sevap bakımından hiç bir zaman eksik olmayacaklarıdır.

۱۹۱۲ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ سَمِعْتُ إِسْحَاقَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ وَحَدَّثَنِي مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ خَالِدِ الْحَذَّاءِ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « شَهْرَانِ لَا يَنْقُصَانِ شَهْرًا عِيدَ رَمَضَانَ وَذُو الْحِجَّةِ » طرفاه ۱۹۰۸، ۵۳۰۲ - تحفة ۱۱۶۷۷

1912- "Müsedded — Mu'temir — İshâk — Abdurrahman b. Ebî Bekre" isnâdıyla Abdurrahman'ın babası"; yine: "Müsedded — Mu'temir — Hâlid el-Hazzâ — Abdurrahman b. Ebî Bekre" isnâdıyla Abdurrahman'ın babasının bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: "*Bayram ayları olan iki ay eksik olmazlar. Bunlardan biri Ramazan ayı, diğeri de Zilhicce ayıdır.*"¹

¹ Hadis ayrıca 1908 ve 5302'de geçmektedir. Müslim 1089

Müsedded, Müsedded b. Müserhed'dir.

Mu'temir, Mu'temir b. Süleymân el-Basrî'dir.

İshâk, İshâk b. Süveyd el-Adevî'dir.

Abdurrahman'ın babası, Ebû Bekre'dir.

Buhârî ilk isnâdın metnini zikretmemiştir. Bu isnâdın metnini Ebû Nuaym, *Müstahtec*'de Ebû Halîfe ve Ebû Müslim kanalıyla Müsedded'den: “*Ramazan ayı eksik olarak gelmez. Zilhicce ayı da eksik olarak gelmez*” lafzıyla nakletmiştir.

İkinci isnâda göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), bayram ayları olan iki ayın eksik olarak gelmeyeceğini bildirmiştir. İbnu'l-Müneyyir bu eksikliğin görünür ve sayılabilir eksiklik olduğunu söylemiştir. Ona göre bu iki ay bayram ayları olmaları dolayısıyla faziletlidir ve diğer aylar içinden bunları eksiklikle vasfetmek doğru değildir.

Beyhakî ise *Ma'rife*'de oruç ile haccın hükümlerinin bu aylarla alakalı olması dolayısıyla Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) tarafından bu şekilde zikredildiklerini dile getirmiştir. Nevevî de bu görüşü isabetli bulmuş ve: “Bu iki ayın fazileti ve hükümlerine yönelik gelen her bir şey Ramazan ayı otuz çekse de çekmese de, vakfe ayın dokuzuna denk gelse de, gelmese de geçerlidir ve doğrudur” demiştir.

Hadisin faydalarına gelince, Ramazan orucunu 29 gün tutan ya da vakfesini Zilhicce ayının dokuzuncu gününe denk getiremeyen kişinin içinde oluşan tereddüt ve şüpheyi bertaraf etmektedir.

Tîbî bu konuda şöyle der: “Hadisin siyakının zahirinden anlaşıldığı kadarıyla burada konu iki ayın diğer aylardan daha üstün olan taraflarının açıklanmasıdır. Yoksa diğer aylarda yapılan ibadetlerinin sevabı bu iki ayda yapılan ibadetlerin sevabından daha az değildir. Bundan kasıt bu iki ayda yapılan ibadetlerin zamanı konusunda olası bir hata durumunda kişinin tereddütleri ile şüphelerini gidermektir.”

Ramazan ayına bayram ayı denilmesinin sebebi, bayram gününe yakın olmasından dolayıdır. Ya da bayram hilalinin Ramazan ayının son gününde görülebilmesinden dolayıdır. Ancak birincisi daha isabetlidir. “*Akşam namazı gündüzün vitridir*” hadisindeki ifade de buna benzer bir ifadedir. Bu hadis de Tirmizî, İbn Ömer'den nakletmiştir. Oysa akşam namazı çok açık bir

şekilde gece kılınan bir namazdır. Ancak gündüze yakınlığından dolayı gündüz vitri olarak ifade edilmiştir. Ayrıca akşam namazının vaktinin güneşin batışından hemen sonra girdiğine de delâlet etmektedir.

Ancak hadiste Zilhicce ayının zikredilmesi bazılarında sorun teşkil etmiştir. Zira hac bu ayın ilk on günü içinde ifa edilmektedir ve bu ayın 29 veya 30 çekmesinin buna bir etkisi yoktur.

Cevap olarak denilebilir ki Zilka'de ayının 29 veya 30 çekmesine göre Zilhicce ayının ilk on gün tarihleri de değişmekte, vakfe Zilhicce ayının 8 ya da 10. gününe denk gelmektedir. Ancak böylesi bir durumda bile yapılan vakfenin sevabı eksik olmamaktadır. Kirmânî'nin görüşü böyledir. Birmâvî ise vakfeyi Zilhicce ayının sekizinde yapmanın yanlış ve geçersiz olacağını söylemiştir.

۱۳- بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ «لَا نَكْتُبُ وَلَا نَحْسُبُ»

13- RESÛLULLAH'IN (sallallahu aleyhi vesellem): “BİZ ÜMMİ BİR TOPLULUĞUZ, HESAP KİTAP BİLMİYİZ” BUYRUĞU

۱۹۱۳ - حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا الْأَسْوَدُ بْنُ قَيْسٍ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ «إِنَّا أُمَّةٌ أُمِّيَّةٌ، لَا نَكْتُبُ وَلَا نَحْسُبُ الشَّهْرَ هَكَذَا وَهَكَذَا». يَعْنِي مَرَّةً تِسْعَةً وَعِشْرِينَ، وَمَرَّةً ثَلَاثِينَ طَرَفًا ۱۹۰۸ ، ۵۳۰۲ - تحفة ۷۰۷۵

1913- “Âdem — Şu’be — Esved b. Kays — Saîd b. Amr” isnâdıyla İbn Ömer şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Biz ümmi bir topluluğuz, hesap kitap bilmeyiz. Bir ay şu ve şu kadar gündür” buyurdu.

Ravi der ki: “Yani birinde 29 gün, birinde de 30 gün olduğunu gösterdi.”¹

Âdem, Âdem b. Ebî İyâs’tır.

Şu’be, Şu’be b. el-Haccâc’tır.

¹ Hadis ayrıca 1908 ve 5302’de geçmektedir.

Esved, tâbiûndan Esved b. Kays el-Kûfî'dir.

Saîd, Saîd b. Amr b. Saîd b. el-Âs el-Medenî'dir. Dimaşk'ta ikamet etmiş, sonra da Kufe'ye yerleşmiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), hesap kitap bilmeyen ümmî bir topluluk olduklarını belirtmiştir. Bundan kasıt, Araplardan Kureyşlilerdir. Araplar içinde okuma yazma bilenlerin oranı çok azdı. Bunun yanında yıldızlar üzerinden hesap yapma da aralarında çok yaygın değildi. Bundan dolayı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oruç ve diğer ibadetler için zamanı belirleme konusunda hesap ve kitapla mükellef olmadıklarını, bunların vakitlerini, hesap kitap bilenlerin de, bilmeyenlerin de anlayabileceği zahiri işaretlerden çıkardıklarını anlatmak istemiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu mânâyı el hareketleriyle de tamamlamış, sağır olanın da Arap olmayanın da anlayacağı şekilde, bir ayın bazen 29 bazen de 30 gün çektiğini ifade etmiştir.

İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*'de zikrettiğine göre Buhârî hadise bu şekilde kısa olarak yer vermiştir. Çundar ise bunu Şu'be kanalıyla tam olarak zikretmiştir. Çundar'ın hadisini Müslim: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): «Bir ay şu ve şu kadardır» buyurdu ve üçüncüsünde başparmağımı yumdu. Yine: «Bir ay şu, şu ve şu kadardır» buyurdu" lafzıyla rivayet etmiştir.

Yani Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ilk önce on parmağını, sonra yine on parmağını göstermiş, üçüncüsünde başparmağını yummuştur. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir ayın 29 gün olduğunu bu el hareketiyle göstermiştir. İkinci hareketiyle de bir ayın 30 gün de olabileceğini ifade etmiştir.

Başlık hadisini Müslim¹, Ebû Dâvud ve Nesâî de tahrir etmiştir.

۱۴ - بَابُ لَا يَتَقَدَّمَنَّ رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ وَلَا يَوْمَيْنِ

14- RAMAZANDAN BİR VEYA İKİ GÜN ÖNCE ORUÇ TUTMAK

Başlık, kişinin ihtiyaten Ramazan ayının başlamasından bir veya iki gün önce oruca başlamasıyla ilgilidir. Oruca başlamak hilalin görünmesiyle alakalı olduğu için ihtiyaten böylesi bir oruca gerek yoktur.

¹ Müslim 1080

۱۹۱۴ - حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « لَا يَتَقَدَّمَنَّ أَحَدُكُمْ رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ رَجُلٌ كَانَ يَصُومُ صَوْمَهُ فَلْيَصُمْ ذَلِكَ الْيَوْمَ » . تحفة ۱۵۴۲۲

1914- “Müslim b. İbrâhim — Hişâm — Yahya b. Ebî Kesîr — Ebû Seleme” isnâdıyla Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “Hiç kimse bir ve iki gün önceden oruca başlayarak Ramazan’ın önüne geçmesin. Ancak kişinin mutad olarak tuttuğu oruca denk geliyorsa o günlerde oruç tutabilir.”

Müslim, Müslim b. İbrâhim el-Ferâhîdî el-Basrî’dir.

Hişâm, Hişâm ed-Destuvâî’dir.

Yahya, Yahya b. Ebî Kesîr el-Yemânî’dir. Güvenilir ve huccet biridir. Ancak irsâl ve tedlisi de çoktur. Enes’i görmüş, fakat ondan hadis işitmemiştir. Hadis imamları onun hadislerini delil olarak kullanmışlardır.

Ebû Seleme, Ebû Seleme b. Abdirrahman b. Avf ez-Zührî el-Medenî’dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), oruca bir veya iki gün önceden başlayarak hiç kimsenin Ramazan’ın önüne geçmemesini emretmiştir. Burada Ramazan’ın önüne geçmenin yasaklanmasına bir çok gerekçe gösterilmiştir.

Birincisi, Ramazan ayına kendisinden olmayan günleri katma endişesidir. Bayram gününde oruç tutmanın yasaklanması da bu yüzdendir. Zira Ehl-i Kitap’tan olanlar da zamanında kendi görüşlerine ve arzularına göre oruç gün sayısını arttırmışlardı. Taberânî’nin Âişe’den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında bazıları Ramazan ayından birkaç gün önce oruca başladılar. Yüce Allah: “Ey iman edenler! Allah’ın ve Resûlünün önüne geçmeyin”¹ âyetini indirince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şek gününde tutulan orucu yasaklamıştır.

İkincisi, farz orucu nafîle oruçtan ayırmaktır. Zira aynı ibadetin farz ile nafilesini birbirinden ayırmak gerekmektedir. Bundan dolayı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan bayramı gününde oruç tutmayı yasaklamıştır. Aynı şekilde bundan dolayı özellikle sabah namazında arada selam veya konuşma

¹ Hucurât Sur. 1

olmadan farz namazdan sonra hemen nafil namaz kılmak yasaklanmıştır. Bazı kaynaklarda Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bunu yaptığı zikredilmiş olsa da mutad olarak oruç tuttuğu günlere denk gelmesinden dolayı olabilir.

Üçüncüsü, Ramazan orucuna kişinin güçlü ve kuvvetli başlayabilmesidir. Çünkü Ramazan orucundan önce oruca başlamak, Ramazan orucuyla devam etmek için kişinin bedenini zayıf düşürebilir. Kişi Ramazan ayının bir iki gün öncesinde oruçlu olmadığı zaman Ramazan orucuna bedenen daha fazla hazır olacaktır. Ancak bu gerekçe tenkide açıktır. Zira böylesi bir gerekçeye göre kişi Ramazan ayından üç gün veya daha öncesinde oruç tutabilir.

Dördüncüsü, oruca başlama konusunda hükmün hilalin görülmesine bağlanmasıdır. Kişi hilal görülmeden bir veya iki gün önce oruca başladığı zaman böylesi bir hükmü çiğnemiş olacaktır.

Ancak bu günler kişinin mutad olarak tuttuğu oruçlara denk geliyorsa bu durumda bu günlerde oruç tutmasında bir sakınca olmaz. Yani kişi her gün oruç tutuyor olabilir. Ya da gün aşırı oruç tutuyor olabilir. Ya da belirli günlerde, örneğin Pazartesi günlerinde oruç tutuyor olabilir ve Ramazandan bir önceki gün Pazartesi gününe denk gelmiş olabilir. Ya da Ramazan öncesi günler kişinin adağı veya kazası olan oruca denk gelmiş olabilir. Kişinin adağı veya kazası bu günlere denk geliyorsa kati olan delillere göre bu günleri oruç tutması gerekmektedir. Zira kati olan deliller zanni olan delillerle iptal edilemez.

Hadisin zahirinden anlaşıldığı kadarıyla kişi Ramazan ayından üç gün öncesinde veya daha öncesinde oruç tutabilir. Bazı âlimler ise bu yasağın daha önceki günlere de uzandığını söylemiştir ki Şâfiîler bu görüştedir. Bu konuda bir veya iki günün zikredilmesi de Ramazan ayında genelde bu iki günde oruç tutulmasından dolayıdır. Bu görüşte olan âlimler yasağı Şaban ayının on altısına kadar götürmüşlerdir. Bunda da: «*Şaban ayının ortası olduğu zaman artık oruç tutmayın*» hadisine dayanmışlardır. Bu hadisi Ebû Dâvud ve başkası rivayet etmiştir. Bu hadisin zahirinden anlaşılan önceki günlerde oruç tutmuş olsa da Şaban ayının ortası olduğu zaman kişinin oruç tutmasının yasak olduğudur.

Nevevî *el-Mecmû'* eserinde: “Şaban ayının ortası geldiği zaman sebepsiz bir şekilde kişinin oruç tutması yasak olur. En doğru görüşe göre de böylesi bir yasak önceki günlerde oruç tutmayanlar içindir” demiştir.

Başlık hadisini Müslim¹, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce tahrir etmiştir.

۱۵ - بَابُ قَوْلِ اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ ﴿أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ﴾

15- YÜCE ALLAH'IN: "ORUÇ TUTTUĞUNUZ GÜNLERİN GECESİ KADINLARINIZA YAKLAŞMANIZ SİZE HELAL KILINDI, ONLAR SİZİN ÖRTÜNÜZ, SİZ DE ONLARIN ÖRTÜLERİSİNİZ. ALLAH, NEFSİNİZE GÜVENEMİYECEĞİNİZİ BİLİYORDU, BU SEBEPLE TÖVBENİZİ KABUL EDİP SİZİ AFFETTİ; ARTIK ONLARA YAKLAŞABİLİRSİNİZ. ALLAH'IN SİZİN İÇİN TAKDİR ETTİĞİNİ DİLEYİN"² BUYRUĞU

Yüce Allah âyetle oruç tutulan günlerin gecesinde “refes” yani cinsel ilişkinin helal kılındığını bildirmiştir. Helal kılınmasının sebepleri dile getirilirken de erkek ile kadının birbirlerinin örtüleri olduğu bildirilmiştir. Erkek ile kadın cinsel ilişki sırasında birbirlerini bir giysi gibi sarmalamalarından dolayı burada örtü benzetmesi yapılmıştır. Ya da erkek ile kadından her biri diğeri için hal ve durumunu gizli bırakıp örttüğü için böylesi bir benzetme yapılmıştır.

Müslümanlar kendilerine haram olan zamanlarda cinsel ilişkiye girer, yer ve içerlerdi. Bundan dolayı da tövbe edince Yüce Allah bu yöndeki tövbelerini kabul ettiğini, geçmiş günahlarını affettiğini dile getirmiş, söz konusu zamanlarda haram olan cinsel ilişkinin artık onlara helal olduğunu ve kadınlarıyla ilişkiye girebileceklerini ifade etmiştir.

Âyetle takdir edilenin istenmesinden kasıt çocuktur. Zira cinsel ilişkide asıl hedef çocuk olmalıdır. İnsanda şehvetin yaratılması ve nikahın meşru kılınmasının hikmeti de budur.

¹ Müslim 1082

² Bakara Sur. 187

۱۹۱۵ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْبَرَاءِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كَانَ أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ ﷺ إِذَا كَانَ الرَّجُلُ صَائِمًا، فَحَضَرَ الْإِفْطَارَ، فَنَامَ قَبْلَ أَنْ يُفْطِرَ لَمْ يَأْكُلْ لَيْلَتَهُ وَلَا يَوْمَهُ، حَتَّى يُمِىَ، وَإِنْ قَامَ بَنَ صِرْمَةً الْأَنْصَارِيِّ كَانَ صَائِمًا، فَلَمَّا حَضَرَ الْإِفْطَارَ أَتَى امْرَأَتَهُ، فَقَالَ لَهَا أَعِنْدِكَ طَعَامٌ قَالَتْ لَا وَلَكِنْ أَنْطَلِقُ، فَأَطْلُبُ لَكَ وَكَانَ يَوْمُهُ يَعْمَلُ، فَعَلَبَتْهُ عَيْنَاهُ، فَجَاءَتْهُ امْرَأَتُهُ، فَلَمَّا رَأَتْهُ قَالَتْ خَبِيئَةٌ لَكَ فَلَمَّا انْتَصَفَ النَّهَارُ غَشِيَ عَلَيْهِ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَتَرَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ ﴿أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ﴾ فَفَرَحُوا بِهَا فَرَحًا شَدِيدًا، وَنَزَلَتْ ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمْ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ﴾ . طرفه ۴۵۰۸ - تحفة ۱۸۰۱

1915- “Ubeydullah b. Mûsa — İsrâil — Ebû İshâk” isnâdıyla Berâ şöyle demiştir: Muhammed’in (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından biri oruçlu olduğu zaman, iftar vakti gelip de iftar etmeden uyuyakaldığında, ikinci günün akşamına kadar bir şey yemezdi. Onlardan biri olan Kays b. Sirma el-Ensârî de oruçluydu. İftar vakti hanımının yanına gelip: “Yanında yiyecek bir şeyler var mı?” diye sordu. Hanımı: “Yok, ama gidip bir yerden bulur gelirim” dedi. Kays da gün boyu çalışmıştı. Hanımı gidince de yorgunluktan gözleri kapandı ve uyuyakaldı. Hanımı gelip de onun uyuduğunu görünce: “Sana yazık oldu!” dedi. İkinci gün, gün ortasında Kays bayıldı. Bu durum Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) aktarıncı: **“Oruç tuttuğunuz günlerin gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helal kılındı, onlar sizin örtünüz, siz de onların örtülerisiniz. Allah, nefsinize güvenemeyeceğinizi biliyordu, bu sebeple tövbenizi kabul edip sizi affetti; artık onlara yaklaşabilirsiniz. Allah'ın sizin için takdir ettiğini dileyin”**¹ âyeti nazil oldu. Müslümanlar bundan dolayı çok sevindiler.

Yine: **“Tan yerinde, beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırt**

¹ Bakara Sur. 187

edilinceye kadar, yiyin için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın...”¹ buyruğu nazil oldu.²

Ubeydullah, Ubeydullah b. Mûsa el-Absî el-Kûfî’dir.

İsrâîl, İsrâîl b. Yûnus b. Ebî İshâk es-Sebîî’dir.

Ebû İshâk, Amr b. Abdillâh’tır.

Berâ, Berâ b. Âzib’dir.

Orucun müslümanlara ilk farz kılındığı zamanlarda oruçlu olan Müslümanlardan biri iftar vakti henüz iftarını yapmadan uyuyakaldığı zaman diğer gün güneş batana kadar bir şey yiyip içemezdi.

Ebu’ş-Şeyh ise bunu Zekeriyâ b. Ebî Zâide kanalıyla Ebû İshâk’tan: “Müslümanlar iftarlarını yaptıktan sonra uyumadıkları sürece yiyip içebilir ve kadınlarla ilişkiye girebilirlerdi. Ancak iftar sonrası uyumaları durumunda diğer gün iftar sonrasına kadar bunların hiçbirini yapamazlardı” lafzıyla rivayet etmiştir.

Süddî’nin naklettiğine göre oruca yönelik bu hüküm Ehl-i Kitab’dan olanların orucuna mutabık bir hükümdü. İbn Cerîr bu yöndeki rivayeti Süddî kanalıyla: “Hristiyanlara oruç farz kılındığında uykudan sonra bir şey yiyip içmeleri ve kadınlarıyla ilişkiye girmeleri yasaklanmıştı. Müslümanlara da oruç ilk farz kılındığında bu şekilde kılınmıştı” lafzıyla nakletmiştir.

Ensâr’dan Kays b. Sirma da oruç tutmuştu. Ebû Dâvud rivayet ederken ismini Sirma b. Kays olarak zikretmiştir. Nesâî’nin rivayetinde ismi Ebû Kays b. Amr olarak geçmiştir. İsim konusundaki bu ihtilaf aynı olayı yaşayan başka birilerinin de olmasından dolayı olabilir. Aksi halde bu yönde farklı isimlerle gelen rivayetleri tek bir isimde toplamak da mümkündür.

Sözkonusu olayı yaşayan kişinin ismi konusunda farklı rivayetlerde Sirma b. Kays, Sirma b. Mâlik, Sirma b. Enes, Sirma b. Ebî Enes, Kays b. Sirma, Ebû Kays b. Sirma, Ebû Kays b. Amr gibi isimler zikredilmiştir. Bu konuda kimi onu ismiyle, kimi künyesiyle, kimi babasının ismiyle, kimi de dedesinin ismiyle zikretmiş olabilir. Dolayısıyla isimler farklı olsa da kişi aynı kişidir.

¹ Bakara Sur. 187

² Hadis ayrıca 4508’de geçmektedir. Müslim 1090

Kays b. Sirma oruçluydu ve gün boyu da tarlasında çalışmıştı. Akşam vakti eve gelince karısına yiyecek bir şeylerin olup olmadığını sordu. Buradan, gelirken yanında yiyecek getirmediğini anlıyoruz. Ancak Süddî'den olan rivayette gelirken yanında hurma getirdiği ve karısına: “Bu hurmayı unla değiştirip yemek yap, ama sıcak olsun. Çünkü hurma içimi yaktı” dediği zikredilir. İbn Ebî Leylâ ise rivayet ederken, Kays'ın: “Bana yemek koy” dediğini, karısının da: “Sana sıcak bir şeyler hazırlayana kadar bekle” karşılığını verdiğini zikreder.

Karısı evde yiyecek bulunmadığını, ancak çıkıp bir yerlerden bulabileceğini söyledi. Karısı yemek bulmak için çıktığı sırada yorgun olan Kays'ın gözleri uykuya yenik düştü ve uyudu. Karısı gelip uyuduğunu görünce diğer günün akşamına kadar aç ve susuz kalacağı için ona acıyıp hayıflandı.

Süddî ise rivayet ederken karısının onu kaldırdığını, ancak Allah'a karşı gelmek istemediği için yemek yemediğini zikreder. Bu şekilde sabahı yine bir şey yiyip içmeden oruçlu bir şekilde etti. Gün ortasında ise açlıktan ve yorgunluktan düşüp bayıldı. Durumu Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) bildirilince: “Oruç tuttuğunuz günlerin gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helal kılındı, onlar sizin örtünüz, siz de onların örtülerisiniz. Allah, nefsinize güvenemeyeceğinizi biliyordu, bu sebeple tövbenizi kabul edip sizi affetti; artık onlara yaklaşabilirsiniz. Allah'ın sizin için takdir ettiğini dileyin”¹ âyeti nazil oldu.

Ahmed, Ebû Dâvud ve Hâkim ise bunu Abdurrahman b. Ebî Leylâ kanalıyla Muâz b. Cebel'den rivayet ederken: “Ömer de uyuyup kalktıktan sonra karısıyla ilişkiye girmişti” eklemesini yapmıştır.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim de bunu Abdullah b. Ka'b b. Mâlik kanalıyla Kâ'b b. Mâlik'ten naklederken: “Önceleri Ramazan ayında Müslümanlardan biri oruç tutup da iftar sonrası uyuduğunda diğer gün iftarını yapana kadar yeme, içme ve cinsel ilişki kendisine haram olurdu. Ömer de gece vakti Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte oturmadan geri döndüğünde karısıyla birlikte olmak istedi. Ancak karısı arada uyuduğunu söyledi. Ömer karısına: «Ama ben uyumadım» dedi ve onunla ilişkiye girdi” demişlerdir.

¹ Bakara Sur. 187

Ka'b b. Mâlik'in de aynı şeyi yaptığı zikredilmiş ve bunun üzerine bu âyetin nazil olduğu söylenmiştir. Müslümanlar bu âyetin nazil olmasından dolayı çok sevindiler. Çünkü daha önce haram olan cinsel ilişki âyetle helal kılındığına göre ondan daha hafifi olan yeme içmenin helal olması öncelikli olacaktı. Müslümanlar bunu, âyeti yorumlayarak anlayıp çıkarmışken hemen ardından: **“Tan yerinde, beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırdedilinceye kadar, yiyin için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın...”**¹ buyruğu da nazil oldu.

İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de: “İsabetli olan ve Süheylî'nin de kesin bir şekilde dile getirdiği görüş, âyetin tamamının bu olay üzerine nazil olduğudur. Ancak âyetin nüzul sebebi olarak, faziletinden dolayı Ömer'in yaşadığı olay öne çıkarılmıştır” demiştir.

Ebû Dâvud'un rivayetinde: “Bunun üzerine, **«Oruç tuttuğunuz günlerin gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helal kılındı... Tan yerinde, beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırdedilinceye kadar, yiyin için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın»**² âyeti nazil oldu” denilir. Bu da bize gösteriyor ki müslümanların sevinmesi sadece cinsel ilişkinin helal olmasına değil, bunun yanında yeme içmenin de helal kılınmasıdır.

Zekeriyâ b. Ebî Zâide ise rivayet ederken: “Bunun üzerine, **«Oruç tuttuğunuz günlerin gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helal kılındı... Tan yerinde, beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırdedilinceye kadar, yiyin için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın»**³ âyeti nazil oldu. Müslümanlar bundan dolayı çok sevindiler” demiştir ki bu rivayette sevincin âyetin tamamına olduğu daha açıktır.

Başlık hadisini Ebû Dâvud ve Tirmizî de tahrir etmiştir.

¹ Bakara Sur. 187

² Bakara Sur. 187

³ Bakara Sur. 187

١٦ - بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى ﴿وَكُلُّوا وَأَشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُمُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ﴾

16- YÜCE ALLAH'IN: "TAN YERİNDE, BEYAZ İPLİK SİYAH İPLİKTEN SİZCE AYIRT EDİLİNCEYE KADAR, YİYİN İÇİN, SONRA ORUCU GECEYE KADAR TAMAMLAYIN"¹ BUYRUGU

فِيهِ الْبَرَاءُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ .

Bu konuda Berâ'nın Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) bir rivayeti vardır.

Ramazan ayında uyku sonrası müslümanlara yeme içme haram kılınmışken Yüce Allah bu âyetle tan yeri ağarana kadar yiyip içebileceklerini bildirmiştir. Bu konuda Berâ b. Âzib'in bir rivayeti vardır ve bir önceki başlıkta zikredilmiştir.

١٩١٦ - حَدَّثَنَا حَبَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا هُثَيْمٌ قَالَ أَخْبَرَنِي حُصَيْنُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ ﴿حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ﴾ عَمَدْتُ إِلَى عِقَالٍ أَسْوَدَ وَإِلَى عِقَالٍ أَبْيَضَ ، فَجَعَلْتُهَا تَحْتَ وَسَادَتِي ، فَجَعَلْتُ أَنْظُرَ فِي اللَّيْلِ ، فَلَا يَسْتَبِينُ لِي ، فَعَدَوْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرْتُ لَهُ ذَلِكَ فَقَالَ « إِنَّمَا ذَلِكَ سَوَادُ اللَّيْلِ وَبَيَاضُ النَّهَارِ » طرفاه ٤٥٠٩ ، ٤٥١٠ - تحفة

٩٨٥٦

1916- "Haccâc b. el-Minhâl — Huşeym — Husayn b. Abdirrahman — Şa'bi" isnâdıyla Adiy b. Hâtim şöyle demiştir: "**Beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırdedilinceye kadar, yiyin için...**"² âyeti nazil olduğu zaman biri siyah, biri de beyaz olmak üzere iki ip edindim ve bunları yastığımın altına koydum. Şafak sökümü onlara baktım, ama siyahı beyazından ayırt edemedim. Sabah Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem)

¹ Bakara Sur. 187

² Bakara Sur. 187

yanına gittim ve bu yaptığımı anlattım. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *“Onlardan kasıt gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığıdır”* buyurdu.¹

Haccâc, Haccâc b. el-Minhâl es-Sülemî el-Enmâtî’dir.

Huşeym, Huşeym b. Beşîr es-Sülemî’dir.

Husayn, Husayn b. Abdurrahman es-Sülemî’dir.

Şa’bî, Âmir b. Şerâhîl’dir.

Ashâbdan Adiy b. Hâtim’in bildirdiğine göre **“Beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırdedilinceye kadar, yiye için...”**² âyeti nazil olduğu zaman Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına gelmiş, müslüman olup İslam şeriatının hükümlerini öğrenmiştir.

Ahmed ise bunu Mücâlid kanalıyla rivayet ederken Adiy b. Hâtim’in şöyle dediğini zikreder: *“Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana namaz ile orucu öğretti. «Şu şekilde namazını kıl. Orucunu da güneş batana kadar şu şekilde tut. «Beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırdedilinceye kadar»³ yiye iç» buyurdu...”*

Bunun üzerine Adiy biri beyaz, biri de siyah olan iki ip alıp yastığının altına koydu. Ancak gece sonunda iplere bakınca siyahı beyazından ayırt edemedi. Sabah olunca Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) gidip bu durumu anlattı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) âyetteki siyah ip ile beyaz ipten kastın gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığı olduğunu anlattı.

Tefsîr konusu içinde ise hadis şu lafızlarla geçer: *“Ey Allah'ın Resûlü! Siyah ipten seçilecek beyaz ip nedir? Bunlar bildiğimiz ipler mi?”* diye sorduğumda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *“Her iki ipe de baktıysan ensen pek geniş demektir. Bunlar bildiğimiz ipler değil, gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığıdır”* buyurdu.

Başlık hadisini Buhârî ayrıca *Tefsîr* konusu içinde tahrir etmiştir. Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî de tahrir etmiştir.

¹ Hadis ayrıca 4509 ve 4510'da geçmektedir. Müslim 1090

² Bakara Sur. 187

³ Bakara Sur. 187

١٩١٧ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي حَارِثٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو عَسَّانَ مُحَمَّدُ بْنُ مُطَرِّفٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَارِثٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ أَنْزِلَتْ ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ﴾ وَلَمْ يَنْزِلْ مِنَ الْفَجْرِ ، فَكَانَ رِجَالٌ إِذَا أَرَادُوا الصَّوْمَ رَبَطَ أَحَدُهُمْ فِي رِجْلِهِ الْخَيْطَ الْأَبْيَضَ وَالْخَيْطَ الْأَسْوَدَ ، وَلَمْ يَزَلْ يَأْكُلُ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُ رُؤُوسُهُمَا ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ بَعْدَ ﴿مِنَ الْفَجْرِ﴾ فَعَلِمُوا أَنَّهُ إِنَّمَا يَعْنِي اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ طرفه ٤٥١١ - تحفة ٤٧٢٤ ، ٤٧٥٠

1917- "Saîd b. Ebî Meryem — İbn Ebî Hâzım — İbn Ebî Hâzım'ın babası" isnâdıyla Sehl b. Sa'd; yine "Saîd b. Ebî Meryem — Ebû Ğassân Muhammed b. Mutarrif — İbn Ebî Hâzım" isnâdıyla Sehl b. Sa'd şöyle demiştir: "**Beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırt edilinceye kadar, yiyin için...**"¹ âyeti nazil olduğu zaman henüz "مِنَ الْفَجْرِ (Tan yerinde)" kaydı inmemişti. Bundan dolayı bazıları oruç tutmak istediğinde ayağına biri beyaz, biri siyah olmak üzere iki ip bağlardı. Bu ikisi ayırt edildiği sürece de yiyip içerdi. Sonra Yüce Allah: "مِنَ الْفَجْرِ (**Tan yerinde**)"² kaydını indirince Müslümanlar siyah ip ile beyaz ipten kastın gece ile gündüz olduğunu anladılar.³

Saîd, Saîd b. Muhammed b. el-Hakem b. Ebî Meryem el-Cumahî'dir.

İbn Ebî Hâzım, Abdulazîz b. Seleme'dir.

Ebû Hâzım'ın babası, Ebû Hâzım Seleme b. Dînâr'dır.

Sehl, Sehl b. Sa'd es-Sâidî'dir.

Sehl'in bildirdiğine göre "**Beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırt edilinceye kadar, yiyin için...**"⁴ âyeti nazil olduğu zaman önce "Tan yerinde" ifadesi olmadan nazil oldu. Bundan dolayı oruç tutmak isteyenler

¹ Bakara Sur. 187

² Bakara Sur. 187

³ Hadis ayrıca 4511'de geçmektedir. Müslim 1901

⁴ Bakara Sur. 187

ayaklarına biri beyaz, biri de siyah olmak üzere iki ip bağlıyor ve bu ipler ayırt edildiği sürece yiyip içiyorlardı. Sonrasında Yüce Allah bu âyete “مِنَ الْفَجْرِ” (Tan yerinde)” kaydını indirdi.

Beydavî bu konuda şöyle der: İlk görünmeye başlarken ufukta enlemesine ve biraz da karanlıkla karışık uzanan şafak, beyaz ip ile siyah ipe benzetilmiştir. Bu benzetmede beyaz ip “tan yeri” denilerek açıklanmış, bu açıklama siyah ipin anlamına da delâlet etmesinden dolayı siyah ipin ayrıca açıklamasına gerek duyulmamıştır. Bu bakımdan ifade istiare değil benzetmedir. “مِنَ الْفَجْرِ” ifadesindeki “مِنَ” harf-i ceri tab’îd anlamında da olabilir. Bu durumda ifade “şafağın bir kısmı görünene kadar” anlamına gelir. Bu âyetin başta “مِنَ الْفَجْرِ” kaydı olmadan inmesi, bundan dolayı bazılarının ayağına ip bağlaması meselesine gelince, bu durum Ramazan ayı girmeden gerçekleşmiş olabilir. “مِنَ الْفَجْرِ” açıklaması da ihtiyaca binaen Ramazan ayında inmiştir ki açıklamanın ihtiyaç zamanına kadar geciktirilmesi caizdir. İlk önce anlamına işaret etmekle yetinilmiş, ancak bazılarının bunun kapalı kaldığı anlaşıncı da sözkonusu açıklama yapılmıştır. *Fethu’l-Bârî, Umdetu’l-Kârî, el-Mesâbil* ve *et-Tenkîh*’te zikredildiğine göre Adiy’in hadisi, “**Beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırt edilinceye kadar, yiyin için...**”² buyruğunun “Tan yerinde” ifadesiyle birlikte inmiş olmasını gerektirmektedir. Sehl b. Sa’d’ın hadisi ise bu ifadelerin ayrı ayrı indiğini açık bir şekilde ifade etmektedir. Şayet bu olayların farklı zamanlarda gerçekleşen farklı olaylar olduğu söylenirse sorun olmaz, aksi halde Adiy’in anlattığı olayın Sehl’in anlattığı olaydan daha sonra gerçekleştiği söylenebilir. Sehl bu âyeti sözkonusu ifade olmadan işitmiş ve doğrusunu öğrenene kadar durumu bu şekilde yorumlamıştır.

Ancak ne burada, ne de *Tefsîr* konusu içinde Adiy’den zikredilen rivayette “tan yerinde” ifadesi yoktur. Müslim’de gelen rivayette ise bu ifade zikredilmiştir.

Sehl’in dediğine göre âyete “tan yerinde” kaydı ve açıklaması nazil olunca Müslümanlar beyaz ip ile siyah ipten kastın gece ile gündüz olduğunu anlamışlardır.

¹ Bakara Sur. 187

² Bakara Sur. 187

Başlık hadisini Buhârî ayrıca *Tefsîr* konusu içinde tahrir etmiştir. Nesâî de tahrir etmiştir.

۱۷ - باب قولِ النَّبِيِّ ﷺ « لَا يَمْنَعَنَّكُمْ مِنْ سَحُورِكُمْ أَذَانُ بِلَالٍ »

17- RESÛLULLAH'IN (sallallahu aleyhi vesellem): “BİLAL'IN EZANI SAHURUNUZA ENGEL OLMASIN” BUYRUĞU

۱۹۱۸-۱۹۱۹ حَدَّثَنَا عُيَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ أَبِي أُسَامَةَ عَنْ عُيَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ

عُمَرَ أَطْرَافَهُ ٦١٧، ٦٢٠، ٦٢٣، ٢٦٥٦، ٧٢٤٨ - تحفة ٧٨٣١

وَالْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ بِلَالَكَ كَانَ يُؤَدِّنُ بِلَالِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « كُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُؤَدِّنَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ ، فَإِنَّهُ لَا يُؤَدِّنُ حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ » قَالَ الْقَاسِمُ وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَ أَذَانِهَا إِلَّا أَنْ يَرْقَى ذَا وَيَنْزِلَ ذَا طَرَفَهُ ٦٢٢ - تحفة ١٧٥٣٥

1918-1919- “Ubeyd b. İsmâil — Ebû Usâme — Ubeydullah — Nâfi” isnâdıyla İbn Ömer; yine Kâsım b. Muhammed’in de bildirdiğine göre Âişe şöyle demiştir: Bilâl henüz gece iken ezanı okurdu. Bundan dolayı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “İbn Ümmi Mektûm ezanı okuyana kadar yiyip için. Zira İbn Ümmi Mektûm ezanı şafak sökünce okuyor” buyurdu.

Kâsım der ki: “İkisinin ezanı arasında da ancak birinin çıkıp diğerinin inmesi kadarlık bir zaman vardı.”¹

Ubeyd b. İsmâil, Abdullah el-Hubârî el-Kureşî’dir.

Ebû Usâme, Hammâd b. Usâme’dir.

Ubeydullah, Ubeydullah b. Ömer el-Ömerî’dir.

Kâsım, Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Siddîk’tir. Hicri 106 yılında vefat etmiştir.

Buhârî’nin burada iki isnâd zikretmesinden anlıyoruz ki Ubeydullah bu hadisi hem Nâfi’ kanalıyla İbn Ömer’den, hem de Kâsım kanalıyla Âişe’den rivayet etmiştir.

¹ Hadis ayrıca 617, 620, 622, 623, 2656 ve 7248’de geçmektedir. Müslim 1092

Bilâl, Müslümanlar temizlik ve benzeri hazırlıklarını yapabilsinler diye sabah ezanını gece vakti okurdu. Ebû Hanîfe ve Süfyân es-Sevrî bu ezanın sahur için erken okunduğunu söylemişlerse de isabetli değildir. Zira Bilâl'in ezanı devamlı olarak bu vakitlerde okuduğu rivayetlerde belirtilmiştir.

Bilâl sabah ezanını gece ve erken bir vakitte okuduğu için Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), oruç tutacak olan müslümanlara yeme içmeyi kesme konusunda Bilâl'in ezanına itibar etmemelerini, bu konuda itibar edecekleri ezanın İbn Ümmi Mektûm'un ezanı olduğunu bildirdi.

İbn Ümmi Mektûm, Amr b. Kays el-Âmirî'dir. Ümmü Mektûm annesidir ve ismi de Âtike binti Abdillâh'tır. Körün ezanı konusu içinde Buhârî bunu rivayet ederken: "İbn Ümmi Mektûm kör biriydi ve kendisine «Sabah oldu! Sabah oldu» denilmeden ezanı okumazdı" eklemesini yapmıştır. Burada "sabâh oldu" ifadesinden kasıt da sabah vaktinin yaklaşmasıdır. Bazıları ise bu hadisi zahirine yormuş ve sabahın başlangıcında İbn Ümmi Mektûm'un ezanı okuduğunu söylemişlerdir. Ancak diğer görüş daha isabetlidir.

İbn Ümmi Mektûm sabah ezanını şafak sökümüne yakın okuduğu için, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), oruç tutanların Bilâl'in ezanıyla yeme içmeyi kesmemelerini, İbn Ümmi Mektûm ezanı okuyana kadar yeme içmeye devam edebileceklerini söylemiştir.

Özetle, Bilâl sabah ezanını şafak sökmeden önce okurdu. Sonra dua ve benzeri şeylerini eda eder ve şafağı beklemeye koyulurdu. Şafağın sökmeye yaklaştığı zaman ezan okuduğu yerden inip İbn Ümmi Mektûm'a haber verirdi. İbn Ümmi Mektûm da temizlenip abdestini alır ve çıkıp ezanı okurdu. İbn Ümmi Mektûm'un ezanı da oruçlular için yeme içmenin kesileceği vakti yani imsakı bildirmekteydi. Anlaşıldığı kadarıyla İbn Ümmi Mektûm ezanını bitirince şafak tamamen söküyor ve sabah namazını kılma vakti giriyordu. Bu şekilde İbn Ümmi Mektûm'a yapılan "Sabah oldu!" uyarısı hakkında yapılan farklı iki yorum uzlaştırılmış olur.

Kâsım b. Muhammed'in dediğine göre Bilâl'in ezanı ile İbn Ümmi Mektûm'un ezanı arasında ancak Bilâl'in ezan okunan yerden inip İbn Ümmi Mektûm'un çıkabileceği kadarlık bir zaman vardı. Kâsım b. Muhammed her ne kadar bunu demiş olsa da buna bizzat şahit olmuş değildir.

Kâsım'ın bu sözünden anlıyoruz ki İbn Ümmi Mektûm, sabah ezanı vaktini öğrenmek için sadece Bilâl'in ezanı okumasıyla yetinmiyordu. Çünkü

rivayetlere göre Bilâl ezanı hep aynı vakitte okumuyordu ve bu vakitler bazen değişiyordu. “İkisinin ezanı arasında da ancak birinin çıkıp diğerinin inmesi kadarlık bir zaman vardı” sözünü söyleyen kişi de, büyük ihtimal bazı zamanlarda gördüğünü dile getirmiştir. Çünkü Bilâl ezanı hep aynı vakitte okusaydı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), “Bilâl ezanı bitirince yeme içmeyi bırakın” demekle yetinir, “İbn Ümmi Mektûm ezanı okuyana kadar yiyip için” demesine gerek kalmazdı.

İbnu’l-Müneyyir ise buna itiraz ederken ravinin bu sözle o zamanda müslümanların sahuru birkaç lokma ve birkaç hurmayla kısa tuttuklarını, yani sahuru ilk ezanı okuyan kişinin inip diğeri çıkana kadar bitirdiklerini anlatmak istemiştir. Ona göre İbn Ümmi Mektûm şafak sökmeden kısa bir süre önce ezan için çıkar, ezan okuyacağı yere ulaştığı zaman da şafak sökmüş olurdu. Bu durumda Bilâl’in ezanları farklı vakitlerde okuduğunu söylemeye gerek yoktur. Zira bu hadisin zahirinden anlaşıldığı kadarıyla Bilâl ile İbn Ümmi Mektûm ezanları belirli ve aynı vakitlerde bir düzene göre okuyorlardı.

١٨ - بَاب تَأْخِيرِ السَّحُورِ

18- SAHURUN GECİKTİRİLMESİ

Başlık, sahurun fecr-i sadık’a kadar geciktirilmesiyle ilgilidir. Ebû Zer nüshasında ise başlık “Sahurun Erken Yapılması” şeklinde gelmiştir. Bu da sahura başlarken şafağın sökmesi endişesinden dolayıdır.

İbnu’l-Müneyyir bu konuda şöyle demiştir: “Sahuru erken yapma nisbi bir ifadedir. Yani vaktin hemen başında yapılırsa erkene alınmış, vaktin sonlarına doğru yapılırsa da geciktirilmiş olur. Şayet vaktin sonuna nisbet edilmişse bu durumda geciktirilerek yapılmış olur. Buhârî başlığında «Sahurun Erken Yapılması» ifadesini kullanarak ashâbın, sahuru yapana ve namaz için Mescid’e gidene kadar şafağın sökmesinden endişe ettikleri için sahurlarını geciktirmeden aceleyle yaptıklarını anlatmak istemiştir.”

İbn Hacer her ne kadar: “Buhârî’nin nüshalarının hiçbirinde başlığın «Sahurun Geciktirilmesi» şeklinde geçtiğini görmüş değilim” dese de bu bazı nüshalarda öyle geçmediğini göstermez. Çünkü Buhârî’nin Yûnînî nüshasında başlık: “Sahurun Geciktirilmesi” şeklinde geçmektedir.

١٩٢٠ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ اللَّهُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ
سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنْتُ أَتَسَحَّرُ فِي أَهْلِي ، ثُمَّ تَكُونُ سُرْعَتِي أَنْ أُدْرِكَ
السُّجُودَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ طرفه ٥٧٧ - تحفة ٤٧٢٥

1920- "Muhammed b. Ubeydillah — Abdulazîz b. Ebî Hâzım — Ebû Hâzım" isnâdıyla Sehl b. Sa'd şöyle demiştir: "Ailemle birlikte sahur yaptıktan sonra Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) arkasında sabah namazına yetişmek için aceleyle giderdim."¹

Muhammed, Muhammed b. Ubeydillah el-Medenî'dir.

Ebû Hâzım, Seleme b. Dînâr'dır.

Sehl, ailesiyle birlikte sahur yemeğini yedikten sonra Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) arkasında sabah namazına yetişmek için aceleyle Mescid'e gittiğini ifade etmiştir.

Bu hadis Buhârî'nin rivayette tek kaldığı hadislerdendir. Daha önce "Sabah Namazı Vakti" başlığı altında geçmiş, sözkonusu yerde de sahurun geciktirilerek yapıldığı zikredilmiştir. Bu da şafağın sökmediği konusunda şüphe olmayan durumlarda geçerlidir. Şayet şafağın sökmesi konusunda şüphe varsa sahur geciktirilmemeli, hatta yapılmamalıdır. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir hadiste: "Şüphe duyduğun şeyleri bırakıp şüphe duymadığın şeyleri yap" buyurmuştur.

١٩ - بَابُ قَدْرِ كَمَ بَيْنَ السَّحُورِ وَصَلَاةِ الْفَجْرِ

19- SAHUR İLE SABAH NAMAZI ARASINDA NE KADARLIK BİR ZAMAN VARDIR?

١٩٢١ - حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ
- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ تَسَحَّرْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ قُلْتُ كَمْ كَانَ بَيْنَ
الْأَذَانِ وَالسَّحُورِ قَالَ قَدْرُ خَمْسِينَ آيَةً . طرفه ٥٧٥ - تحفة ٣٦٩٦

¹ Hadis ayrıca 577'de geçmektedir.

1921- “Müslim b. İbrâhim — Hişâm — Katâde” isnâdıyla Enes şöyle demiştir: Zeyd b. Sâbit: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte sahur yaptıktan sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) namaza kalktı” dedi. Ona: “Ezan ile sahur arasında ne kadarlık bir zaman vardı?” diye sorduğumda, Zeyd: “Elli âyet okuyacak kadar” dedi.¹

Müslim, Müslim b. İbrâhim el-Ferâhîdî’dir.

Hişâm, Hişâm ed-Destuvâî’dir.

Katâde, Katâde b. Di’âme’dir.

Zeyd b. Sâbit, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte sahur yemeğini yedikten sonra kalkıp sabah namazını kıldıklarını söylemiştir. Enes, Zeyd’e sahur yemeğini bitirme ile sabah namazına başlama arasında ne kadarlık bir zaman olduğunu sorunca, Zeyd kişinin elli âyet okuyabilecek kadar bir zaman olduğunu söylemiştir.

Bu hadis de “Sabah Namazı Vakti” başlığı altında zikredilmiştir.

۲۰ - بَابُ بَرَكَةِ السَّحُورِ مِنْ غَيْرِ إِيجَابٍ

20- VACİP OLMAYAN SAHURUN BEREKETİ

لَأنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَأَصْحَابَهُ وَاصَلُوا وَلَمْ يُذَكَّرِ السَّحُورُ .

Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile ashâbı visal orucu tutmuşlardır, ancak arada sahur yaptıkları zikredilmemiştir.

Buhârî başlığında sahurun bereketini zikrederken sahur yapmanın vacip olmadığını da dile getirmiştir. Bunun gerekçesini de başlık altında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile ashâbının arada iftar yapmadan visâl orucu tuttuklarını, ancak sahur yaptıklarının zikredilmediğini söylemiştir.

۱۹۲۲ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَّةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ

عنه - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَاصَلُ فَوَاصِلَ النَّاسِ فَشَقَّ عَلَيْهِمْ ، فَتَهَاهُمْ ، قَالُوا إِنَّكَ تَوَاصِلُ

قَالَ « لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ ، إِنِّي أَظَلُّ أَطْعَمُ وَأُسْقَى » طرفه ۱۹۶۲ - تحفة ۷۶۲۰

¹ Hadis ayrıca 575’te geçmektedir. Müslim 1097

1922- “Mûsa b. İsmâil — Cüveyriye — Nâfi” isnâdıyla Abdullah (b. Ömer) şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) visâl yaparak oruç tutunca bunu gören ashâb da visâl yaparak oruç tutmaya başladılar. Ancak bu onlara ağır gelince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu şekilde oruç tutmamalarını söyledi. “Ama sen tutuyorsun?” dediklerinde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “Ben sizler gibi değilim, Bana (Allah katından) devamlı yedirilir ve içirilir” buyurdu.¹

Musa, Mûsa b. İsmâil et-Tebûzekî’dir.

Cüveyriye, Cüveyriye b. Esmâ ed-Dubbaî el-Basrî’dir.

Abdullah, Abdullah b. Ömer’dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) arada iftar yapmadan bir günü diğerine bağlayarak visâl orucu tuttu. Ashâbı bunu görünce onlar da visâl orucu tuttular, ama bu kadar uzun bir süre aç ve susuz kalmak onlara ağır geldi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu şekilde orucun onlara ağır geldiğini görünce böylesi bir orucu tutmamalarını söyledi. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu isteği ya irşâd ya da yasaklama anlamındadır. Şâfiîlere göre Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu yöndeki isteği yasaklama anlamına gelmektedir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbına bu şekilde oruç tutmamalarını söyleyince onlar da: “Ama sen tutuyorsun” dediler. Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) kendisinin diğer insanlar gibi olmadığını, her ne kadar bir günü diğerine bağlayarak oruç tutsa da Allah tarafından yedirilip içirildiğini ifade etti. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bundan kastı, hakiki mânâda yedirilip içirilmesi değil, yiyen ve içen kişi gibi kuvvetli ve dinç kılınmasıdır. Zira hakiki mânâda yedirilip içirilseydi tuttuğu oruç visâl orucu olmayacaktı.

Bu hadis hakkında diğer açıklamalar kendi konusu içinde gelecektir.

۱۹۲۳ - حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَاتًا ». تحفة ۱۰۲۸

¹ Hadis ayrıca 1962'de geçmektedir. Müslim 1102

1923- “Âdem b. Ebî İyâs — Şu’be — Abdulazîz b. Suheyb” isnâdıyla Enes b. Mâlik’in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Sahuru yapın, zira sahurda bereket vardır*” buyurmuştur.

Şu’be, Şu’be b. el-Haccâc’tır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), oruç tutacakların sahur yapmalarını, zira sahurda bereket olduğunu bildirmiştir.

Sahur, seher kelimesinden gelmektedir ve sabah olmadan önceki vakittir. Nevevî, *er-Ravda*’da sahur vaktinin gece yarısından sonra başladığını söylemiştir.

Sübki ise seher kelimesinin sözlükte sabah olmadan önceki vakit anlamına geldiğini söyleyerek Nevevî’nin bu görüşünü tenkit eder. İbn Ebi’s-Sayf el-Yemenî ise sahur vaktinin gecenin son altıda birinde olduğunu söylemiştir. *Sahûr*, söz konusu vakitte yenilen yemektir. *Suhûr* ise bunu yapma eyleminin adıdır. Sahur çok yemekle olabileceği gibi az yemekle de olur. Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) sahura yönelik bu emri de mendubiyet anlamındadır.

Sahurda bereketin olması kişinin bedenlen oruç tutmasına yardımcı olması anlamında olabileceği gibi bildiğimiz mânâda bereket getirmesi anlamında da olabilir.

İbn Adiy’in Hz. Ali’den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Bir yudum suyla da olsa sahur yapın*” buyurmuştur. Taberânî bunu Ebû Umâme’den rivayet ederken: “*Bir hurmayla da olsa, birkaç kuru üzüm tanesiyle de olsa...*” eklemesini yapmıştır. Bu durumda tiridin ya da topluca yemek yemenin bereketli kılınması gibi bereket su, hurma ve kuru üzüm gibi yiyeceklere has olur.

Deylemî’nin, *Müsnedü’l-Firdevs*’te Ebû Hureyre’den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Kul üç şeyden hesaba çekilmez. Bunlar sahur yemeği, iftar yemeği ve kardeşleriyle birlikte yediği yemektir*” buyurmuştur.

Bu bereketten kasıt bedeni güçlendirip oruca ve gündüz yapılacak amellere hazırlanma da olabilir.

İbn Mâce ve Hâkim’in Câbir’den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Gündüz orucu için seher yemeğinden, gece ibadeti için de öğle uykusundan (kaylûle) destek alın*” buyurmuştur. Bu şekilde kişi bedenlen dinç

kalırken açlık ve susuzluktan kaynaklanan sinir ve benzeri kötü huyların da önüne geçilmiş olur.

Bu bereketten kasıt, uhrevi bir bereket de olabilir. Zira sünnet olan bir şeyi yapmak, sevaba ve bu sevabın artmasına vesile olmaktadır.

Kâdı İyâd bu konuda şöyle der: “Bu bereket kişinin sahura kalkmasıyla birlikte zikir, namaz, istiğfar gibi fazladan olan ibadetleri yapması anlamında da olabilir. Zira kişi sahura kalkmayıp sahur vaktini uykuyla geçirse bu tür ibadetleri yapamayacaktır. Aynı şekilde kişi sahura kalkarak niyetini de tazeler ve uykudan sonra niyetin vacip olup olmadığı konusundaki ihtilaftan da kurtulmuş olur.”

İbn Dakîk el-İd de şöyle der: “Sahurun müstehab görülmesine bir başka sebep olarak da Ehl-i Kitab’dan olanlara muhalefet etmek olarak gösterilmiştir. Çünkü Ehl-i Kitab’dan olanlar sahur yapmazlar. Bu da uhrevi olarak kişinin sevabının artmasına vesile olacaktır.”

Bereketten kastın sevap olduğunu söylememiz halinde “Suhûr” ifadesi, bedeni güçlendirmek anlamında olduğunu söylememiz halinde ise “Sahûr” ifadesi kullanılmalıdır.

Başlık hadisini Müslim¹, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce de tahrir etmiştir.

۲۱ - بَابُ إِذَا نَوَى بِالنَّهَارِ صَوْمًا

21- KİŞİNİN GÜNDÜZ VAKTİ ORUCA NİYETLENMESİ

وَقَالَتْ أُمُّ الدَّرْدَاءِ كَانَ أَبُو الدَّرْدَاءِ يَقُولُ عِنْدَكُمْ طَعَامٌ فَإِنْ قُلْنَا لَا قَالَ فَإِنِّي صَائِمٌ يَوْمِي هَذَا . وَفَعَلَهُ أَبُو طَلْحَةَ وَأَبُو هُرَيْرَةَ وَابْنُ عَبَّاسٍ وَحُذَيْفَةُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ

Ümmü'd-Derdâ der ki: Ebu'd-Derdâ: “Yanınızda yemek var mı?” diye sorardı. “Yok” dediğimizde: “O zaman bugün oruç tutacağım” derdi.

Aynısını Ebû Talha, Ebû Hureyre, İbn Abbâs ve Huzeyfe de yapmıştır.

Kişi farz olsun, nafile olsun oruç tutmaya gündüz vakti niyetlendiği zaman bu oruç sahih olur mu?

¹ Müslim 1095

İbn Ebî Şeybe'nin mevsûl olarak Ümmü'd-Derdâ'dan bildirdiğine göre Ebu'd-Derdâ Uveymir el-Ensârî gelip evde yemek olup olmadığını sorardı. Evde yemek olmadığı söylenince o günü oruç tutacağını söyledi.

Ebu'd-Derdâ'nın bu yaptığını Abdurrezzâk'ın mevsûl olarak bildirdiğine göre Ebû Talha Zeyd b. Sehl el-Ensârî, Beyhakî'nin mevsûl olarak bildirdiğine göre Ebû Hureyre, Tahâvî'nin mevsûl olarak bildirdiğine göre İbn Abbâs ve Abdurrezzâk'ın mevsûl olarak bildirdiğine göre Huzeyfe de yapardı.

Ancak bütün bunlar nafîle olan oruçlardır ve niyetlenme vakti zevalden öncedir. Çünkü İbn Ebî Şeybe bunu Ümmü'd-Derdâ'dan naklederken Ebu'd-Derdâ'nın bazen sabah vakti gelip kahvaltılık sorduğunu zikreder. Abdurrezzâk'ın naklettiğine göre de Ebû Talha bazen ailesinin yanına gelir ve kahvaltılık bir şeylerin olup olmadığını sorardı.

Tahavî'nin naklettiğine göre İbn Abbâs da: "Sabah olduğunda oruç tutma niyetim yoktu, ancak bir şey yiyip içmedim. Bundan dolayı bugün oruç tutacağım" demiştir.

Kahvaltı da zevalden önce yenilen yemektir. Şâfiîlerin de görüşü bu yöndedir.

Bu konuda getirilen başka bir delile göre de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir gün Âişe'ye: "*Kahvaltılığınız var mı?*" diye sormuş, Âişe: "Hayır" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): "*O zaman oruç tutacağım*" buyurmuştur. Dârekutnî bunu rivayet etmiş ve isnâdının sahîh olduğunu söylemiştir. Bu şekilde kişi günün başlangıcında oruca niyetlenirken sevabını tam olarak alır.

Abdurrezzâk'ın bildirdiğine göre Huzeyfe: "Zevalden sonra dahi oruç tutmak isteyenler (bir şey yememişlerse) tutabilirler" demiştir. Bir grup âlime göre zevalden önce veya sonra olsun böylesi bir durumda kişi oruca niyetlenebilir. Hanbelîler de bu görüştedir.

Merdâvî, *et-Tehkîh*'de şöyle der: "Gündüz yapılan niyetle nafîle oruç tutmak sahîh olur ve niyeti geceden yapılan oruç gibi sevabı alınır."

İmam Mâlik ise şöyle der: Kişi nafîle de olsa geceden niyet etmeden oruç tutamaz. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "*Geceden niyetlenmeyen kişinin orucu da yoktur*" buyurmuştur. Aynı şekilde: "*Ameller niyetlere göredir*" buyurmuştur. Gündüz vakti yeme içmeden uzak durmak niyetsiz ameldir. Namazda olduğu gibi de niyet konusunda farz ile nafîle arasında bir fark yoktur.

۱۹۲۴ - حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَعَثَ رَجُلًا يُنَادِي فِي النَّاسِ ، يَوْمَ عَاشُورَاءَ « أَنْ مَنْ أَكَلَ فَلَيْتُمْ أَوْ فَلَيْتُمْ ، وَمَنْ لَمْ يَأْكُلْ فَلَا يَأْكُلْ » طرفاه ۲۰۰۷، ۷۲۶۵ - تحفة ۴۵۳۸

1924- "Ebû Âsım — Yezîd b. Ebî Ubeyd" isnâdıyla Seleme b. el-Ekva' şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Âşûrâ gününde bir adamı gönderdi ve insanlara: "Yemek yemiş olanlar günün kalan kısmını oruçlu tamamlasın" veya: "Oruçlu geçirsin. Yemek yememiş olanlar da artık yemesinler" şeklinde çağrı yapmasını söyledi.¹

Ebû Âsım, Dahhâk b. Mahled en-Nebîl'dir.

Yezîd, Seleme b. el-Ekva'nın azatlısı Yezîd b. Ebî Ubeyd'dir.

Seleme, Seleme b. Sinân b. Abdillâh'tır.

Seleme'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Âşûrâ gününde adamın birini gönderdi ve o günü yemek yiyenlerin günün kalan kısmında yeme içmeden uzak durup oruç tutmaları, yememiş olanların da akşama kadar artık yememeleri yönünde insanlara bir çağrı yaptırdı.

Ahmed ve İbn Ebî Hayseme'de geçtiğine göre gönderilen bu adam Hind b. Esmâ b. Hârise el-Eslemî'dir.

Ebû Hanîfe bu hadise dayanarak farz olan orucu gündüz niyetiyle tutmanın caiz olacağını söylemiştir. Çünkü Ramazan orucundan önce Âşûrâ orucu farz olan bir oruçtu.

Ancak Ebû Hanîfe'ye itiraz edilirken gündüz vakti oruca niyetlenmeden önce yeme ve içmeden uzak durmanın oruç değil imsak olduğu, cumhura göre de Âşûrâ orucunun farz olmadığı söylenmiştir. Ayrıca söz konusu çağrının yapıldığı gün, güne yemekle başlayıp sonradan oruca niyetlenenlerin daha sonra o günü kaza etmediklerinin söylenemeyeceği, hatta Ebû Dâvud'da gelen rivayette o günü oruçlu bir şekilde tamamlayıp sonradan kaza ettiklerinin zikredildiği dile getirilmiştir.

¹ Hadis ayrıca 2007 ve 7265'te geçmektedir. Müslim 1135

Ulemânın çoğunluğu ise farz olan oruçta gecedен niyetin şart olduğunu söylerken *Sünen* sahiplerinin yanında Hafsa'dan gelen rivayete dayanmışlardır. Bu rivayete göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Gecedен niyetlenmeyen kişinin orucu da yoktur"* buyurmuştur. Nesâî'nin lafzı böyledir.

Ebû Dâvud ve Tirmizî ise bunu: *"Fecirden önce oruca niyetlenmeyen kişinin orucu yoktur"* lafzıyla rivayet etmişlerdir. Ancak bunun merfu mu, mevkûf mu olduğu konusunda ihtilaf edilmiş, Tirmizî ve Nesâî mevkûf olduğu görüşünü tercih etmişlerdir. İçlerinde İbn Hibbân ve Hâkim'in de bulunduğu bir grup isnâdın zahirine dayanarak bu hadisi sahih görmüşlerdir. Dârekutnî de bunu başka bir kanalla nakletmiş ve ravilerinin sika olduğunu söylemiştir. Hadisteki ifade geneldir ve hem farz, hem de nafîle olan orucu içine almaktadır. Ancak Âişe'den gelen rivayet gereğince sadece farz oruçlar için geçerli olduğu da söylenmiştir.

Zira Âişe'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir gün Âişe'ye: *"Kalıvaltılığımız var mı?"* diye sormuş, Âişe: "Hayır" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"O zaman oruç tutacağım"* buyurmuştur. Yine bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Yanınızda yiyecek bir şeyler var mı?"* diye sormuş, Âişe: "Evet!" deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Oruç tutmaya niyetlenmişim, ama iftar edeyim"* buyurmuştur. Dârekutnî bunu rivayet etmiş ve isnâdının sahih olduğunu söylemiştir.

"Fecirden önce oruca niyetlenmeyen kişinin orucu yoktur" hadisinin zahirinden anlaşıldığı kadarıyla tan ağarıken yapılan niyetle oruç tutulmaz. Ancak niyetin, gecenin ikinci yarısı içinde olması da gerekmez. Kişi niyeti fecirden önce mi, sonra mı yaptığı konusunda şüpheye düştüğü zaman o niyetle tutacağı oruç sahih olmaz. Çünkü niyetin fecir öncesi yapılması gerekmektedir. Yine hadisin zahirinden anlaşıldığı kadarıyla her gün için ayrı bir niyet gerekmektedir. İki namaz arasını selamla ayırmak gerektiği gibi oruçta da iki gün arasını yeni bir niyetle ayırmak gerekir.

Mâlikiler ise bu konuda şöyle der: "Meşhur olan görüş mukîm olan kişi için Ramazan ayının ilk gecesinde yapacağı tek bir niyetin tüm ay için geçerli ve yeterli olacaktır. Yolcu ve hasta olan kişi için ise her gün niyet gerekmektedir."

Şâfiîler niyetin de namazda olduğu gibi belirli ve kesin olmasını şart koşarlar. Hanefiler ise böylesi bir niyeti şart koşmazlar.

Başlık hadisi üç raviyle Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) dayanan (sülâsî) bir hadistir. Buhârî hadisi ayrıca *Haber-i Vâhid* konusu içinde tahrir etmiştir. Müslim ve Nesâî de tahrir etmiştir.

۲۲ - باب الصَّائِمِ يُصِيحُ جُنُبًا

22- ORUÇLUNUN CÜNÜP OLARAK SABAHLAMASI

Cünüp olarak sabahlayan oruçlu kişinin bu orucu sahih olur mu, olmaz mı?

۱۹۲۵-۱۹۲۶ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ سُمَى مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ بْنِ الْمُغِيرَةِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا بَكْرٍ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ كُنْتُ أَنَا وَأَبِي حِينَ دَخَلْنَا عَلَى عَائِشَةَ وَأُمِّ سَلَمَةَ ح طرفاه ۱۹۳۰، ۱۹۳۱ - تحفة ۱۸۲۲۸، ۱۷۶۹۶، ۱۱۰۶۰، ۱۸۱۹۰،

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرٍ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ أَنَّ أَبَاهُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ أَخْبَرَ مَرْوَانَ أَنَّ عَائِشَةَ وَأُمَّ سَلَمَةَ أَخْبَرَتَاهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُدْرِكُهُ الْفَجْرُ وَهُوَ جُنُبٌ مِنْ أَهْلِهِ، ثُمَّ يَغْتَسِلُ وَيَصُومُ وَقَالَ مَرْوَانُ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ أَقْسِمُ بِاللَّهِ لَتَقْرَعَ بِنَا أَبَا هُرَيْرَةَ. وَمَرْوَانُ يَوْمِئِذٍ عَلَى الْمَدِينَةِ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ فَكَّرَ ذَلِكَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ، ثُمَّ قَدَّرَ لَنَا أَنْ نَجْتَمِعَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ، وَكَانَتْ لِأَبِي هُرَيْرَةَ هُنَالِكَ أَرْضٌ، فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ لِأَبِي هُرَيْرَةَ إِنِّي ذَاكِرٌ لَكَ أَمْرًا، وَلَوْ لَا مَرْوَانُ أَقْسَمَ عَلَيَّ فِيهِ لَمْ أَذْكُرْهُ لَكَ فَذَكَرَ قَوْلَ عَائِشَةَ وَأُمِّ سَلَمَةَ. فَقَالَ كَذَلِكَ حَدَّثَنِي الْفَضْلُ بْنُ عَبَّاسٍ، وَهَنْ أَعْلَمُ، وَقَالَ هَمَّامٌ وَابْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَأْمُرُ بِالْفِطْرِ وَالْأَوَّلِ أَسْنَدُ. طرفه ۱۹۳۲ - تحفة ۱۱۰۶۰، ۱۸۱۹۰، ۱۷۶۹۶، ۱۳۵۷۸، ۱۴۱۱۹، ۱۸۲۲۸،

1925-1926- "Abdullah b. Mesleme — Mâlik" isnâdıyla Ebû Bekr b. Abdirrahman b. el-Hâris b. Hişâm b. el-Muğire'nin azatlısı Sumey şöyle

demoştir: Ebû Bekr b. Abdurrahman'ın şöyle dediğini işittim: "Babamla birlikte Âişe ve Ümmü Seleme'nin yanına girdiğimiz zaman..."¹

"Ebu'l-Yemân — Şuayb — Zührî" isnâdıyla Ebû Bekr b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm şöyle demoştir: Babam Abdurrahman, Âişe ve Ümmü Seleme'den naklen Mervân'a, bazen Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) cinsel ilişkiden dolayı sabah vaktine cünüp olarak girdiğini, yıkandıktan sonra da orucunu tuttuğunu bildirince, Mervân, Abdurrahman'a: "Allah'a yemin olsun ki bu sözünle Ebû Hureyre'yi zor durumda bırakıyorsun!" dedi. O sıralarda Mervân, Medine valisiydi. Abdurrahman, Mervân'ın bu sözünden hoşlanmadı.

Bundan bir süre sonra Ebû Hureyre ile Zu'l-Huleyfe'de bir araya gelmemiz takdir edildi. Ebû Hureyre'nin orada bir arazisi vardı. Orada Abdurrahman, Ebû Hureyre'ye: "Sana bir şey söyleyeceğim. Şayet Mervân bu konuda yemin etmemiş olsaydı sana konuyu açmazdım" dedi ve Âişe ile Ümmü Seleme'nin dediklerini zikretti. Ebû Hureyre: "Fadl b. Abbâs bana bu şekilde söylemişti. Ancak onlar bu konuyu daha iyi bilir" dedi.

Hemmâm ve Abdullah b. Ömer'in Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) böylesi bir durumda oruç tutmamayı emrederdi. Ancak ilk rivayetin isnâdı daha sağlamdır.²

Abdullah, Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

Abdurrahman, Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm b. el-Muğîre b. Abdillâh b. Mahzûm el-Kureşî el-Mahzûmî'dir. İkrime b. Ebî Cehl b. Hişâm'ın amcasının oğludur.

Ebu'l-Yemân, Hakem b. Nâfi'dir.

Şuayb, Şuayb b. Ebî Hamza'dır.

Zührî, Muhammed b. Müslim b. Şihâb'dır.

¹ Hadis ayrıca 1930 ve 1931'de geçmektedir.

² Hadis ayrıca 1932'de geçmektedir. Müslim 1109

Abdurrahman, Âişe ve Ümmü Seleme'den naklen Mervân'a, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bazen sabah vaktine eşleriyle ilişkiden dolayı cünüp olarak girdiğini, yıkandıktan sonra da orucunu tuttuğunu söyledi.

Mervân, Mervân b. el-Hakem b. el-Âs b. Umeyye b. Abdi Şems b. Kusay el-Umevî el-Kureşî'dir. Hicretten iki yıl sonra doğmuştur. Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) bir şey işitmiş değildir. Dokuz ay boyunca halifelik yapmış, hicri 56 yılının Ramazan ayında vefat etmiştir.

Abdurrahman bunu Mervân'a anlattığında Mervân o sırada Medine valisiydi ve Muâviye b. Ebî Süfyân tarafından atanmıştı.

Yûnus ise bunu İbn Şihâb kanalıyla Urve ve Ebû Bekr b. Abdurrahman'dan naklederken Âişe'nin: "Ramazan ayında bazen Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sabah vaktine cünüp olarak erişirdi. Cünüplüğü de ihtilamdan dolayı olmazdı" dediğini zikreder. Nesâî de naklederken bu ifadeyi kullanır. Başka bir rivayette "Meni akmasından dolayı" lafzını kullanır.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bunu yapması böylesi bir şeyin caiz olduğunu göstermek içindir. Yoksa en doğrusu sabah vakti girmeden önce yıkanmaktadır.

İhtilam, kişinin cinsel organından suyun akması demektir. Kişi rüyasında bir şeyler görmeden de bu akıntı olabilir. Bilerek bunu yapan kişinin orucunun sahih olmayacağını söyleyenlere bir cevap olarak Âişe özellikle bu cünüplüğün ihtilamdan dolayı olmadığını, cinsel birleşmeden olduğunu belirtmiştir.

Mervân, Abdurrahman'dan bunu duyunca böylesi bir haberin Ebû Hureyre'yi zor duruma düşüreceğini ifade etti. Zira Ebû Hureyre kişinin cinsel birleşmeden dolayı sabah vaktine cünüp olarak girdiği zaman tutacağı orucun sahih olmayacağını söylüyordu. Bunda da Fadl b. Abbâs'ın Müslim'de olan rivayeti ile Nesâî'de Usâme'den olan rivayete dayanıyordu. Zira bu rivayetlere göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Sabah vaktine cünüp olarak giren kişi oruç tutmasın" buyurmuştur.

Nesâî'de geçtiğine göre ise Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Şu evin (Kâbe'nin) Rabbine and olsun ki «Sabah vaktine cünüp olarak giren kişi oruç tutmasın» diyen kişi ben değilim. Kâbe'nin Rabbine and olsun ki bunu Muhammed (sallallahu aleyhi vesellem) söyledi."

Abdurrahman, Ebû Hureyre'yi zor durumda düşürmeye yönelik Mervân'ın söylediği bu sözden de hoşlanmadı ve rahatsız oldu. Bir süre sonra Abdurrahman, Ebû Hureyre ile birlikte Zu'l-Huleyfe'de bir araya geldi. Zu'l-Huleyfe, Medinelilerin mîkat yeridir. Ebû Hureyre'nin de orada bir tarlası bulunuyordu.

Abdurrahman, Ebû Hureyre'ye bir şey söyleyeceğini, Mervân'ın o konuda yemini olmasaydı da konuyu kendisine açmayacağını dile getirdi. Sonra da Âişe ile Ümmü Seleme'den naklen sözkonusu hâdiseyi anlattı.

Ma'mer bunu İbn Şihâb'dan naklederken bunu duyan Ebû Hureyre'nin yüzünün renginin değiştiğini zikreder. Ardından Ebû Hureyre, sabah vaktine cünüp olarak giren kişinin oruç tutamayacağına dair sözü kendisine Fadl b. Abbâs'ın aktardığını, ancak Âişe ile Ümmü Seleme'nin bu konuyu daha iyi bileceğini söyledi.

İbn Cüreyc ise bunu naklederken Ebû Hureyre'nin: “Bunu onlar mı söyledi?” diye sorduğunu, Abdurrahman: “Evet!” karşılığını verince, Ebû Hureyre'nin: “Onlar daha iyi bilir” dediğini zikreder.

İbn Cüreyc, rivayetinde ayrıca şu eklemeyi yapar: “Bunun üzerine Ebû Hureyre eski görüşünden dönmüş, Fadl b. Abbâs'ın rivayetini bırakmış ve: «Oruç tuttuğunuz günlerin gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helal kılındı»¹ âyetiyle neshedildiğini düşünmüştür.”

Âişe ve Ümmü Seleme'nin bu yöndeki hadisi diğerlerine tercih edilir, zira bizzat şahit oldukları şeyi rivayet etmişlerdir. Başkaları ise böylesi bir şeye şahit olamazlar.

Başlık hadisinde tâbiûndan dört kişi vardır. Bunlar da Ebû Bekr, Ebû Bekr'in babası Abdurrahman, Zührî ve Mervân'dır.

Ahmed ve İbn Hibbân'ın mevsûl olarak naklettiğine göre Hemmâm b. Münebbih, Abdurrezzâk'ın da mevsûl olarak bildirdiğine göre Abdullah b. Ömer, Ebû Hureyre'nin: “Böylesi bir durumda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oruç tutmamayı emrederdi” dediğini rivayet etmişlerdir. Ancak Buhârî, ilk hadisin yani Âişe ve Ümmü Seleme'den gelen rivayetin ittisâl bakımından isnâdının daha sağlam olduğunu söylemiştir.

¹ Bakara Sur. 187

İbn Hacer de *Fethu'l-Bârî*'de: "Tercih edileceği için ilk hadis isnâd olarak daha sağlamdır. Zira bir çok farklı kanaldan aynı mânâ ile ikisinden rivayet edilmiştir" demiştir.

Hatta İbn Abdilber, Âişe ve Ümmü Seleme'den gelen rivayet konusunda: "Sahih ve mütevatirdir" demiştir.

Bu yönde gelen çoğu rivayete göre Ebû Hureyre bu şekilde fetva verirdi, ancak bunu bizzat Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) değil, Fadl ve Usâme vasıtasıyla işitmiştir. Böylesi bir şeyi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) söylediğine dair yemin etmesi de Fadl ile Usâme'nin verdiği bu habere çok inanıp güvenmesinden dolayıydı. Ancak sonradan bu görüşünden dönmüştür.

۲۳ - بَابُ الْمُبَاشَرَةِ لِلصَّائِمِ 23- ORUÇLU İÇİN MÜBÂŞERE

وَقَالَتْ عَائِشَةُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - يَحْرُمُ عَلَيْهِ فَرْجُهَا

Âişe: "Oruçlu erkeğe kadının cinsel organı haramdır" demiştir.

Başlık, cinsel birleşme olmadan oruçlu olan erkeğin teninin karısının tenine değmesi ve benzeri durumların hükmü ile ilgilidir.

Tahâvî'nin mevsûl olarak naklettiğine göre Âişe, oruçlu olan erkeğe karısının sadece fercinin, yani cinsel organının haram olacağını söylemiştir.

۱۹۲۷ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ عَنْ شُعْبَةَ عَنِ الْحَكَمِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُقَبِّلُ وَيُبَاشِرُ ، وَهُوَ صَائِمٌ ، وَكَانَ أَمْلَكَكُمْ لِإِرْبِهِ . وَقَالَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (مَارِبُ) حَاجَةٌ . قَالَ طَاوُسٌ (أُولَى الْإِرْبَةِ) الْأَحَقُّ لَا حَاجَةَ لَهُ فِي النِّسَاءِ طَرَفَهُ ۱۹۲۸ - تحفة ۱۵۹۳۲

1927- "Süleymân b. Harb — Şu'be — Hakem — İbrâhim — Esved" isnâdıyla Âişe şöyle demiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oruçluyken eşlerini öperdi ve okşardı, ancak uzvuna hepinizden çok hâkim birisiydi."

İbn Abbâs, “مَارِبٌ”¹ ifadesini “İhtiyaçlar” olarak açıklamıştır.

Tâvus da “أُولَى الْإِرْبَةِ”² ifadesini: “Kadınlara ihtiyaç duymayan ahmak kişi” şeklinde açıklamıştır.³

Şu’be, Şu’be b. el-Haccâc’tır.

Hakem, Hakem b. Uyeyne’dır.

İbrâhim, İbrâhim en-Neha’dır.

Esved, Esved b. Yezîd’dır. Ravi İbrâhim’in dayısıdır.

Hz. Âişe’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu iken eşlerini öperdi ve okşardı. Burada genel olan okşama, daha özel olan öpmeye atfedilmiştir. Çünkü okşama öpmeden daha genel bir anlamı ifade eder. Her durumda da bundan kasıt, cinsel ilişki değildir. Âişe, Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu iken bunları yapmasının yanında uzvuna herkesten daha fazla hakim olduğunu da belirtmiştir. Burada uzuvdan kastı cinsel organdır.

Turbeştî’ye göre metinde geçen “إِرْبٌ” ifadesini erkeklik organı olarak anlamak isabetli değildir ve bu ifadeyi ancak hitabet sanatından ve edebinden habersiz olan cahiller bu şekilde anlar.

Tîbî ise buna cevap verirken şöyle der: “Âişe burada şehvetin çeşitlerini en basitinden başlamak suretiyle yukarıya doğru sıralayıp saymıştır. İlk önce öpücükle başlamış, sonra da oynaşma anlamında okşamayı zikretmiştir. Cinsel ilişkiden de bahsetmek isteyince kinayeli olarak bu ifadeyi kullanmıştır ki bu yönde bundan daha güzel ve uygun bir ifade de yoktur.”

Mâlik bunu *Muvattâ*’da Ubeydullah kanalıyla: “Hanginiz onun gibi nefsine hakimdi?” lafzıyla rivayet etmiştir. Tirmizî de *Câmi*’de ifadeyi bu şekilde yorumlamış ve “إِرْبٌ” ifadesinin nefis anlamına geldiğini söylemiştir.

Zeynuddîn el-İrâkî bu konuda şöyle der: “Tirmizî’nin dediği, bu konudaki görüşler içinde en isabetli olanıdır. Çünkü bir hadisteki garîb ifadelere yönelik en öncelikli açıklama hadisin başka kanallarında yapılan açıklamadır.”

¹ Tâhâ Sur. 18

² Nûr Sur. 31

³ Hadis ayrıca 1928’de geçmektedir. Müslim 1106

Âişe de bu ifadeyi kullanarak nefesine hakim olabilecek, yani boşalmayacağından veya cinsel ilişkiye girmeyeceğinden yana emin olan kişi için öpmenin ve okşamamanın mubah olduğuna işaret ediyor gibidir. Hadisin zahirinden anlaşıldığı kadarıyla bunun da Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) has bir durum olduğunu düşünmüştür. Ancak başlığın hemen başında “Oruçlu erkeğe kadının cinsel organı haramdır” diyerek oruçlu olan kişiye cinsel ilişki dışında her şeyin mubah olduğunu açık bir şekilde ifade etmiştir. Bu hadisteki yasaklama da kerahiyet olarak görülebilir, zira mubahlığa çok da aykırı değildir.

Yûsuf el-Kâdî, *Kitâbu's-Siyâm*'da bu yönde: “Âişe'ye oruçlu kişinin eşini okşaması konusu sorulunca bunu kerih gördü” şeklinde bir rivayet aktarmıştır.

Buhârî'nin, başlıktan hemen sonra Âişe'den o sözü aktarmasının sebebi de budur. Çünkü o sözü, sonradan naklettiği hadisteki muradını açıklamaktadır. Bu da Âişe'nin öpme ve okşamayı haram değil de kerih gördüğünü, ayrıca bunları yaparken nefse hâkim olma konusunu Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) has bir vasıf olarak görmediğini göstermektedir.

Mâlik ise *Muvattâ*'da şunu nakleder: Âişe binti Talha, Hz. Âişe'nin yanında idi. O sırada kocası Abdullah b. Abdirrahman b. Ebî Bekr es-Sıddîk içeriye girdi. Hz. Âişe, Abdullah'a: “Neden hanımının yanına yaklaşıyor, onunla oynayıp öpmüyorsun?” deyince, Abdullah: “Oruçlu olduğum halde mi onu öpeyim?” diye sordu. Hz. Âişe: “Evet!” karşılığını verdi.

Muvattâ'da geçen rivayette Âişe'nin bu sözü kişinin nefesine hâkim olduğu durumlar için geçerlidir. Ancak kişinin bunu yapması durumunda şehveti harekete geçecekse bu durumda haram olur. Çünkü bir ibadetin bozulmasıyla karşı karşıya kalma durumu vardır. Bu yönde Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem): “Yasak olan bölgenin etrafında dönüp dolaşan kişinin o bölgeye girmesi çok uzak olmaz” buyurmuştur.

Beyhakî'nin sahih bir isnâdla Âişe'den naklettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu olan yaşlının öpmesine ruhsat vermiş, ancak genç olan kişiye bunu yasaklamış ve: “Çünkü yaşlı olan kişi nefesine hâkim olur, genç olan kişi ise orucunu bozar” buyurmuştur. Buradan da anlıyoruz ki burada illet şehvetin harekete geçme ihtimalidir. Konu yaşlı ve genç üzerinden dile getirilirken de bir genelleme yapılmıştır. Çünkü yaşlıların genelinin şehveti

kırılmış olur. Gençlerinin genelinin şehveti ise daima harekete geçecek şekilde canlıdır. Durum tersine döndüğü zaman da hüküm değişecektir.

Kişi arada bir engel varken kadına sarılıp da suyu aktığı zaman orucu bozulmaz. Çünkü kadına yönelik doğrudan bir okşama yoktur ve bu da ihtilam babından sayılır. Ancak erkek kadına arada bir engel yokken doğrudan dokunur da suyu akarsa bu durumda orucu bozulur.

Erkek kadının saçına dokunur da suyu akarsa, Nevevî'nin *el-Mecmû'*da bildirdiğine göre Mütevellî bu konuda: “Abdestinin bozulmasının yanında orucu da bozulur” demiştir.

Buhârî'nin dediğine göre hadiste Hz. Âişe'nin cinsel uzva yönelik kullandığı ifade konusunda İbn Abbâs, bu ifadenin geçtiği “مَارَبٌ” buyruğunu açıklarken kelimeyi “İhtiyaçlar” olarak açıklamıştır. İbn Abbâs'ın bu açıklamasını İbn Ebî Hâtim mevsûl olarak nakletmiştir.

Tâvus da, “أُولَى الْإِرْتِيَةِ” buyruğunda geçen bu ifadeyi: “Kadınlara ihtiyaç duymayan ahmak kişi” şeklinde açıklamıştır. Tâvus'un da bu açıklamasını Abdurrezzâk, *Tefsîr*'de nakletmiştir.

İbn Hacer'in bildirdiğine göre Ebû Zer nüshasında burada ek olarak Câbir b. Zeyd'den bir söz yer almıştır. Bu söze göre Câbir b. Zeyd: “Erkek kadına bakıp da menisi akarsa orucunu tamamlar” demiştir. Câbir'in bu sözünü de İbn Ebî Şeybe mevsûl olarak nakletmiştir.

Câbir b. Zeyd'e göre bakmakla suyun akması durumunda kişinin orucu bozulmaz. Çünkü bu da ihtilam gibi dokunma olmadan gelen bir akıntıdır. Dokunma, öpme veya okşama sonrası gelen sıvı ise orucu bozar. Çünkü kadına dokunma ile gelen bir akıntıdır.

٢٤ - بَابُ الْقُبْلَةِ لِلصَّائِمِ

24- ORUÇLUNUN ÖPMESİ

وَقَالَ جَابِرُ بْنُ زَيْدٍ إِنْ نَظَرَ فَأَمْنَى يَتِمُّ صَوْمُهُ

¹ Tâhâ Sur. 18

² Nûr Sur. 31

Câbir b. Zeyd: “Erkek kadına bakıp da menisi akarsa orucunu tamamlar” demiştir.

Başlık, oruçlunun öpmesinin hükmüyle ilgilidir.

Câbir b. Zeyd, oruçlu erkeğin kadına bakıp da menisinin akması durumunda orucunun bozulmayacağını söylemiştir.

Ebû Zer nüshaları dışında diğer nüshalarda Câbir’in sözü burada yer alırken, Ebû Zer nüshasında bir önceki başlıkta yer almaktadır. Bu sözün her iki başlıkla ilgisi de kişinin kendi isteğiyle menisinin akması ile isteği dışında menisinin akması arasındaki farkı belirtmektir.

۱۹۲۸ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ إِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيَقْبُلُ بَعْضُ أَزْوَاجِهِ وَهُوَ صَائِمٌ ثُمَّ ضَحِكَتْ . طرفه ۱۹۲۷ - تحفة ۱۷۳۱۳ ، ۱۷۱۷۰

1928- “Muhammed b. el-Müsennâ — Yahya — Hişâm — Hişâm’ın babası” isnâdıyla Âişe; yine “Abdullah b. Mesleme — Mâlik — Hişâm — Hişâm’ın babası” isnâdıyla Âişe: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu iken eşlerinden bazılarını (birini) öperdi” demiş, ardından gülmüştür.¹

Muhammed, Muhammed b. el-Müsennâ el-Anezî ez-Zemin el-Basrî’dir.

Yahya, Yahya b. Saîd el-Kattân’dır.

Hişâm’ın babası, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm’dır.

Abdullah, Abdullah b. Mesleme el-Ka’nebî’dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes’tir.

Hz. Âişe’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu iken eşlerinden bazılarını öperdi. Müslim’de gelen rivayete göre Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) öptüğü eşi Âişe’nin bizzat kendisiydi. Buhârî’de gelen bir rivayette ise bu eşinin Ümmü Seleme olduğu zikredilmiştir.

¹ Hadis ayrıca 1927’de geçmektedir. Müslim 1106

Âişe bunu aktardıktan sonra da gülmüştür. Bu gülüşünden söz konusu eşin kendisi olduğunu ima etmiştir. Ya da genelde kadınlar böylesi bir şeyi erkeklere anlatmaktan utandığı kişi kendisinin bunu dile getirmesine şaşırdığından dolayı gülmüştür. Bunu dile getirmesi de zorunluluktan dolayıdır, zira burada bir konuda hükmün bildirilmesi vardır. Ya da gülmesi, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ona olan sevgisi ve yanındaki değerine sevinmesinden olabilir.

İbn Ebî Şeybe bunu Şerik kanalıyla Hişâm'dan naklederken Âişe'nin gülmesi üzerine dinleyenlerin sözkonusu eşinin Âişe olduğunu düşündüklerini zikreder.

۱۹۲۹ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ هِشَامِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ زَيْنَبِ ابْنَةِ أُمِّ سَلَمَةَ عَنْ أُمِّهَا - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ بَيْنَمَا أَنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْحَمِيلَةِ إِذْ حِضْتُ فَأَنْسَلْتُ ، فَأَخَذْتُ ثِيَابَ حِيصَتِي فَقَالَ « مَا لَكَ أَنْفُسْتِ » قُلْتُ نَعَمْ . فَدَخَلْتُ مَعَهُ فِي الْحَمِيلَةِ ، وَكَانَتْ هِيَ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَغْتَسِلَانِ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ ، وَكَانَ يُقَبِّلُهَا وَهُوَ صَائِمٌ أَطْرَافَهُ ۲۹۸ ، ۳۲۲ ، ۳۲۳ - تحفة ۱۸۲۷۰ ، ۱۸۲۷۱ ، ۱۸۲۷۲

1929- "Müsedded — Yahya — Hişâm b. Ebî Abdillâh — Yahya b. Ebî Kesîr — Ebû Seleme — Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb" isnâdıyla Zeyneb'in annesi şöyle demiştir: Resûlullah'la (sallallahu aleyhi vesellem) aynı örtünün altındayken hayız oldum. Hemen yanından süzülüp çıktım ve hayız giysilerimi giydim. Bana: "Neyin var? Nifâs mı oldun?" diye sorunca: "Evet!" dedim. Ardından onunla birlikte örtünün altına girdim.

Zeyneb der ki: "Ümmü Seleme ile Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) aynı kaptan yıkanırlandı. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) oruçluymken onu öperdi."¹

Müsedded, Müsedded b. Müserhed'dir.

Yahya, Yahya b. Saîd el-Kattân'dır.

¹ Hadis ayrıca 298, 322 ve 323'te geçmektedir. Müslim 296

Hişâm, Hişâm b. Ebî Abdillâh ed-Destuvâî'dir.

Ebû Seleme, Ebû Seleme b. Abdîrrahman b. Avf'tır.

Zeyneb'in annesi, Müminlerin annesi Ümmü Seleme Hind binti Ebî Umeyye'dir.

Ümmü Seleme, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte aynı örtünün altında uzanmışken hayız oldu. Metinde geçen *hamîsa* çift şeritli, yün ve benzeri şeylerden dokunan siyah bir örtüdür.

Ümmü Seleme âdet olduğunu fark edince bu şekilde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanında uzanmayı hoş görmediği için veya kanı Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) bulaşmasın diye örtünün altından süzülüp çıktı. Hayızlıyken giymek için hazırladığı hayız giysilerini giydi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onu bu şekilde görünce: "*Nifâs mı oldun?*" diye sordu. Ümmü Seleme hayız olduğunu söyledi.

Hayız konusu içinde nakledilirken soru sonrası Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) onu yanına çağırdığı zikredilmiştir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) onu yanına çağırınca aynı örtünün altında tekrar uzandılar.

Zeyneb'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile Ümmü Seleme her ikisi de cünüpkken aynı kaptan yıkanıldılar. Yine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu iken onu öperdi.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), takvası ve gûnahtan kaçınma hassasiyetinden dolayı oruçlu iken eşlerini öpmesi onu etkilemez. Suyunun akmamasından yana veya cinsel ilişkiye girmeme konusunda kendinden emin olan her bir kişi de oruçlu iken eşini öpebilir. Ancak böylesi bir endişeyi taşıyan kişiler için hüküm farklıdır. Bu konuda en çok tercih edilen görüş de budur.

Oruçlu olana öpmeyi kerih gören âlimler de bizzat öpmenin kendisini değil, şehveti harekete geçirebilmesi veya kişinin sıvısının akmasına sebep olmasından dolayı kerih görmüşlerdir.

Bu konuda gelen en güzel rivayet de Ömer b. el-Hattâb'dan nakledilen rivayettir. Bu rivayete göre Ömer b. el-Hattâb şöyle demiştir: Bir gün oruçluymken canım çaktı ve hanımıyı öptüm. Ardından Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldim ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Bugün büyük bir suç işledim! Oruçlu olduğum halde hanımıyı öptüm" dedim. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem):

“Oruçlu iken ağzını suyla çalkalasaydım ne olurdu?” diye sorunca: *“Bir sakıncası olmazdı”* dedim. Bunun üzerine: *“O zaman yaptığından niye endişe ediyorsun?”* buyurdu.

Ömer’den gelen bu hadisi Ebû Dâvud ve Nesâî rivayet etmiş, Nesâî münker olduğunu söylemiştir. İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Hâkim ise sahih olduğunu söylemişlerdir.

el-Mâzerî bu hadis hakkında şöyle demiştir: *“Bu hadiste ayrıca dolaylı olarak fikhî bir hüküm de açıklanmıştır. O da mazmazanın orucu bozmayacağıdır. Mazmaza da su içmenin ilk aşamasıdır. Öpüşme de cinsel ilişkiye girmenin ilk adımı ve aşamasıdır. Su içmek nasıl orucu bozarsa cinsel ilişki de orucu bozar. Ulemânın çoğunluğuna göre, su içmenin ilk aşaması olan mazmaza nasıl orucu bozmuyorsa cinsel ilişkinin ilk aşaması olan öpme de orucu bozmaz.”*

Kişi eşini öpüp de mezisi geldiği zaman Şâfiîlere ve Hanefilere göre bir şey gerekmez. İmam Mâlik ise böylesi bir durumda kişinin o orucu kaza etmesi gerektiğini söylemiştir. Mâliki mezhebinin Bağdatlı son âlimleri ise böylesi bir durumda orucu kaza etmenin müstehab olacağını söylemişlerdir. İbn Kudâme’nin naklettiğine göre Ahmed böylesi bir durumda kişinin orucunun bozulacağını söylemiştir.

Burada âlimlerin geneli öpmeyi ağızdan öpme olarak anlamışlardır. Nevevî ise *Şerhu’l-Mülhezzeb*’de öpme konusunda ağız, yanak veya başka bir yer arasında bir fark olmadığını söylemiştir.

Başlık hadisi daha önce *“Nifâsın Hayız İsmiyle de Zikredilmesi”* başlığı altında geçmişti.

۲۵ - بَابُ اغْتِسَالِ الصَّائِمِ

25- ORUÇLUNUN YIKANMASI

وَبَلَّ ابْنُ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - ثَوْبًا ، فَأَلْقَاهُ عَلَيْهِ ، وَهُوَ صَائِمٌ ، وَدَخَلَ الشَّعْبِيُّ الْحَمَّامَ وَهُوَ صَائِمٌ ، وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ لَا بَأْسَ أَنْ يَتَطَعَّمَ الْقِدْرَ ، أَوْ الشَّيْءَ ، وَقَالَ الْحَسَنُ لَا بَأْسَ بِالْمُضْمَضَةِ وَالتَّبَرُّدِ لِلصَّائِمِ ، وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ إِذَا كَانَ صَوْمُ أَحَدِكُمْ فَلْيُضْبِعْ دِهْنًا

مُتَرَجِّلًا وَقَالَ أَنَسٌ إِنَّ لِي أَبْرَنَ أَتَقَحَّمُ فِيهِ وَأَنَا صَائِمٌ وَيُذَكِّرُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ اسْتَأْكَ وَهُوَ صَائِمٌ وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ يَسْتَاكَ أَوَّلَ النَّهَارِ وَآخِرَهُ ، وَلَا يَنْلَعُ رِيقَهُ وَقَالَ عَطَاءٌ إِنْ أَزْدَدَ رِيقَهُ لَا أَقُولُ يُفْطِرُ . وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ لَا بَأْسَ بِالسَّوَاكِ الرُّطْبِ . قِيلَ لَهُ طَعْمٌ . قَالَ وَالْمَاءُ لَهُ طَعْمٌ ، وَأَنْتَ تُمْضِضُ بِهِ . وَلَمْ يَرَ أَنَسٌ وَالْحَسَنُ وَابْرَاهِيمُ بِالْكُحْلِ لِلصَّائِمِ بِأَسَا

İbn Ömer oruçlu iken bir örtüyü ıslatıp üzerine atmıştır.

Şa'bî oruçlu iken hamama girmiştir.

İbn Abbâs: “Oruçlunun pişmekte olan bir yemeği ya da başka bir şeyi tatmasında bir sakınca olmaz” demiştir.

Hasan: “Oruçlunun mazmaza yapmasının veya suda serinlemesinin bir sakıncası yoktur” demiştir.

İbn Mes'ûd: “Biriniz oruç tutacağı zaman yağlanmış ve saçlarını taramış bir şekilde güne başlasın” demiştir.

Enes: “Benim bakırdan bir tekne var, oruçlu iken arada içine girip serinlerim” demiştir.

Resûlullah'ın da (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu iken ağzını misvakladığı zikredilir.

İbn Ömer: “Oruçlu kişi günün başında ve sonunda ağzını misvaklayabilir. Ancak bunu yaparken tükürüğünü yutmaz” demiştir.

Atâ: “Tükürüğünü yutan kişinin orucunun bozulduğunu söyleyemem” demiştir.

İbn Sîrîn: “Yaş misvak ile ağzı misvaklamakta bir sakınca olmaz” demiştir. Ona: “Ama yaş misvakın tadı olur” denilince, İbn Sîrîn: “Suyun da tadı vardır ve sen onunla mazmaza yapıyorsun” karşılığını vermiştir.

Enes, Hasan ve İbrâhim de oruçlunun gözüne sürme çekmesinde bir sakınca görmemişlerdir.

Başlık, oruçlu kişinin yıkanmasının hükmüyle ilgilidir.

İbn Ebî Şeybe'nin rivayet ettiğine göre Abdullah b. Ömer oruçlu iken bir örtüyü ıslatır ve üzerine atardı. Üzerine ıslak örtü atılan kişi üzerine su

dökülen kişiye benzer. Rivayetin başlıkla mutabakatı bu açıdandır.

İbn Ebî Şeybe'nin mevsûl naklettiğine göre Âmir b. Şerâhil eş-Şa'bî oruçlu iken hamama girerdi.

İbn Ebî Şeybe ve Beyhaki'nin naklettiğine göre İbn Abbâs, oruçlu kişinin tenceredeki yemeğin veya başka bir yemeğin tadına bakmasında bir sakınca olmadığını söylemiştir.

Bir şeyin tadına bakmak, o şeyi yutmadan ağza sokmak demektir. Şayet ağza sokulan yemek orucu bozmuyorsa beden üzerine dökülen suyun orucu bozmaması evla olacaktır. Rivayetin başlıkla mutabakatı bu açıdandır.

Hasan el-Basrî de oruçlu kişinin mazamaza yapması yani ağzını çalkalayıp temizlesinin, aynı şekilde suyla serinlemesinin bir sakıncası olmadığını söylemiştir. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de Hasan'ın sözünü mânâ olarak Abdurrezzâk'ın mevsûl olarak naklettiğini söylemiştir.

Aynî der ki: "Hasan'ın bu sözünün başlıkla mutabakatı mazmazanın da yıkanmanın bir parçası olması bakımındandır."

Abdullah b. Mes'ûd da oruç tutacak olan kişinin güne yağlanmış ve saçlarını temizleyip taramış bir şekilde başlamasını söylemiştir.

İbn Hacer bunun başlıkla mutabakatını açıklarken şöyle demiştir: "Oruçluya yıkanmayı yasaklayanlar, oruçlunun, zaruri olmayan ve lükse giren şeylerden uzak durmasını müstehab gördüklerinden bunu yasaklamış gibidirler. Hac konusunda da benzeri yasaklar bulunmaktadır. Yağlanma ve saçları temizleyip tarama ise yıkanmada olduğu gibi zaruri olmayan ve lükse giren şeylerdendir."

Ancak Aynî ona itiraz ederken şöyle der: "Başlık oruçlu için yıkanmanın yasak değil, caiz olduğuna dairdir. İbn Mes'ûd'un sözü de yasaklamaya yönelik değil, caizliğe yöneliktir. Bu durumda caiz olan bir şey nasıl yasak olan bir şeye mutabık kılınabilir?"

İbnu'l-Müneyyir ise şöyle der: "Buhârî burada oruçluya yıkanmayı kerih görenlere cevap vermek istemiştir. Mazmaza, ağzı misvaklama, yemeğin tadına bakma ve benzeri şeylerin caiz görülmesi, oruçlunun boğazına su kaçması endişesinden dolayı yıkanmayı kerih görmeyi geçersiz kılmaktadır. Şayet özel zevke girdiği için kerih görülüyorsa seleften âlimler oruçlu kişi için saçları yıkayıp temizleme, tarama, yağlanma, sürme çekme gibi şeylerle

süslenmesini müstehab görmüşlerdir. Bundan dolayı Buhârî bunları başlık altında zikretmiştir.”

Aynî, İbnu'l-Müneyyir'in bu yorumunun daha makbul ve daha isabetli olacağını söylemiştir.

Enes b. Mâlik de bakırdan bir teknesinin olduğunu, oruçlu iken serinlemek için arada bir kendini içine attığını söylemiştir.

Enes'ten gelen bu rivayeti Kâsım b. Sâbit, *Ğarîbu'l-Hadîs*'te mevsûl olarak zikretmiştir.

Zikredildiğine göre Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu iken ağzını misvaklardı. Bunu da Ebû Dâvud ve başkası Âmir b. Rabîa kanalıyla Âmir'in babasından nakletmiş, Tirmizî hasen bulmuştur. Ancak Nevevî bu hadisin dönüp dolaşıp Âsım b. Ubeydillah'a dayandığını ve Âsım'ın cumhur tarafından zayıf bulunduğunu dile getirmiştir.

Misvak ağız temizlerken, yıkanma da bedeni temizlemektedir. Bunun başlıkla mutabakatı bu açıdandır.

İbn Ebî Şeybe'nin mevsûl olarak naklettiğine göre Abdullah b. Ömer, oruçlu kişinin günün başı ile sonunda ağzını misvaklayabileceğini, ancak misvaklarken tükürüğünü yutmaması gerektiğini söylemiştir.

Atâ b. Ebî Rebâh da tükürüğünü yutan oruçlu kişinin orucunun bozulacağını söyleyemeyeceğini dile getirmiştir. Ancak buradaki tükürük mide suyunun ya da diş eti kanının karışmadığı saf ve temiz tükürüktür. Kişi tükürüğüyle birlikte dişlerinin arasında kalan bir şeyi tükürme imkanı varken yuttuğu zaman orucu bozulur.

Hanefilere göre kişi dişleri arasında kalan ve çok az olan bir yiyeceği oruçlu olduğunu bildiği halde yutarsa orucu bozulmaz. Çünkü genelde böylesi basit bir şeyden kaçınmak pek mümkün değildir ve bu yiyecek de tükürük hükmünde sayılır.

İbn Ebî Şeybe'nin mevsûl olarak naklettiğine göre Muhammed b. Sîrîn yaş olsun, kuru olsun misvakla ağzı fırçalamanın oruçlu kişi için bir sakıncası olmayacağını söylemiştir. Kendisine misvakın tadının olduğu söylenince İbn Sîrîn bunu diyen kişiye suyun da tadının olduğunu, ancak oruçlu olmasına rağmen abdest alırken ağzını yıkayıp temizlediğini dile getirmiştir.

Enes b. Mâlik, Hasan el-Basrî ve İbrâhim en-Nehaî oruçlunun gözüne

sürme çekmesinde bir sakınca görmemişlerdir. Enes'in rivayetini Ebû Dâvud, Hasan'ın rivayetini Abdurrezzâk, İbrâhim'in rivayetini de Saîd b. Mansûr mevsûl olarak nakletmişlerdir.

Derinin gözenekleri sürmeyi emse dahi bir sakıncası olmaz, çünkü bu sürme kişinin içine ulaşamaz. Aynı şekilde kişinin suya batması da, içinde suyun ferahlığını hissetse bile orucunu bozmaz. Şâfiîler ve Hanefilerin görüşü böyledir.

Mâlikiler ile Hanbeliler ise bu konuda şöyle demiştir: “Az olsun çok olsun kişinin boğazına ulaşabilecek şekilde kullanılan sürme, sarısabır otu suyu, göz damlası, pudra veya ismid gibi maddeler orucu bozar.”

۱۹۳۰ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ حَدَّثَنَا يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ وَأَبِي بَكْرِ قَالَتِ عَائِشَةُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُدْرِكُهُ الْفَجْرُ { جُنْبًا } فِي رَمَضَانَ ، مِنْ غَيْرِ حُلْمٍ فَيَغْتَسِلُ وَيَصُومُ طرفاه ۱۹۲۵ ، ۱۹۳۱ - تحفة ۱۶۷۰۱ ،

۱۷۶۹۶

1930- “Ahmed b. Sâlih — İbn Vehb — Yûnus — İbn Şihâb — Urve ve Ebû Bekr” isnâdıyla Âişe şöyle demiştir: “Ramazan ayında bazen Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ihtilam dışında bir sebepten cünûp olarak sabah vaktine girer, sonra yıkanıp orucunu tutardı.”¹

Ahmed, Ahmed b. Sâlih el-Mısırî'dir. İbnu't-Taberânî olarak tanınmıştır.

İbn Vehb, Abdullah b. Vehb el-Mısırî'dir.

Yûnus, Yûnus b. Yezîd el-Eylî'dir.

İbn Şihâb, Muhammed b. Müslim ez-Zührî'dir.

Urve, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm'dır.

Ebû Bekr, Ebû Bekr b. Abdirrahman b. el-Hâris'tir.

Hiz. Âişe'nin bildirdiğine göre Ramazan ayında bazen Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) cünûp bir şekilde sabah vaktine erişir, sonra yıkanıp orucunu tutardı. Âişe bunu naklederken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) cünûp oluşunu ihtilam

¹ Hadis ayrıca 1925 ve 1931'de geçmektedir. Müslim 1109

olmasıyla değil, cinsel ilişkiyle açıklamıştır. Âişe'nin, cünüplüğün ihtilamdan olmadığına belirtmesi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ihtilam olduğu anlamına gelmez. Zira ihtilam (rüyalanma) şeytanın kişiyle oynaşmasından kaynaklanır ve böylesi bir şey peygamberler için caiz değildir.

Burada Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yıkanarak orucuna devam etmesi hadisin başlıkla olan mutabakatıdır.

۱۹۳۱ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ سُمَيِّ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ بْنِ الْمُغِيرَةِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا بَكْرٍ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ كُنْتُ أَنَا وَأَبِي ، فَذَهَبْتُ مَعَهُ ، حَتَّى دَخَلْنَا عَلَى عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ أَشْهَدُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِنْ كَانَ لَيُصْبِحُ جُنْبًا مِنْ جَمَاعٍ غَيْرِ اخْتِلَامٍ ، ثُمَّ يَصُومُهُ . طرفاه ۱۹۲۵ ، ۱۹۳۰ - تحفة ۱۷۶۹۶

1931- "İsmâil — Mâlik — Ebû Bekr b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm b. el-Muğîre'nin azatlısı Sumey" isnâdıyla Ebû Bekr b. Abdurrahman şöyle demiştir: Babamla birlikteyken onunla gittim ve Âişe'nin yanına girdik. Âişe: "Şehadet ederim ki bazen Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ihtilamdan değil de cinsel ilişkiden dolayı cünüp olarak sabah vaktine girer ve o günü oruç tutardı."¹

İsmâil, İsmâil b. Ebû Uveys el-Asbahî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

Ebû Bekr b. Abdurrahman, babası Abdurrahman ile birlikteyken Âişe'nin yanına gittiler. Âişe onlara, bazen Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) cünüp bir şekilde sabah vaktine eriştiğini ve o günü de oruç tuttuğunu bildirdi. Ayrıca Âişe, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ihtilamdan dolayı değil de, cinsel ilişkiden dolayı cünüp olduğunu belirtmiştir. Burada her ne kadar zikredilmemiş olsa da daha önceki rivayetlerden anladığımız kadarıyla Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yıkandıktan sonra orucuna devam etmiştir. Hadisin başlıkla mutabakatı da buradadır.

۱۹۳۲ - ثُمَّ دَخَلْنَا عَلَى أُمِّ سَلَمَةَ ، فَقَالَتْ مِثْلَ ذَلِكَ . طرفه ۱۹۲۶ - تحفة ۱۸۲۲۸

¹ Hadis ayrıca 1925 ve 1930'da geçmektedir. Müslim 1109

1932- Daha sonra Ümmü Seleme'nin yanına girdik. O da aynı şeyi söyledi.¹

Ebû Bekr b. Abdurrahman ve babası Abdurrahman, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) eşi Ümmü Seleme'nin yanına girdiklerinde o da Âişe'nin onlara zikrettiği şeyi söylemiştir.

۲۶ - بَابُ الصَّائِمِ إِذَا أَكَلَ أَوْ شَرِبَ نَاسِيًا

26- ORUÇLUNUN UNUTARAK BİR ŞEY YİYİP İÇMESİ

وَقَالَ عَطَاءٌ إِنْ اسْتَنْتَرْتُ ، فَدَخَلَ الْمَاءُ فِي حَلْقِهِ ، لَا بَأْسَ ، إِنْ لَمْ يَمْلِكْ ، وَقَالَ الْحُسَيْنُ إِنْ دَخَلَ حَلْقَهُ الذَّبَابُ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ . وَقَالَ الْحُسَيْنُ وَمُجَاهِدٌ إِنْ جَامَعَ نَاسِيًا فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ

Atâ: “Oruçlu kişinin burnunu temizlerken istemeden boğazına su kaçmasında bir sakınca yoktur” demiştir.

Hasan: “Oruçlu kişinin boğazına sinek kaçması durumunda bir şey gerekmez” demiştir.

Hasan ve Mücâhid de unutarak cinsel ilişkiye giren oruçluya bir şey gerekmediğini söylemişlerdir.

Başlık, oruçlunun unutarak bir şey yiyip içmesinin hükmüyle ilgilidir.

İbn Ebî Şeybe'nin mevsûl olarak naklettiğine göre Atâ b. Ebî Rebâh, oruçlu kişinin burnunu suyla temizlerken istemeden boğazına su kaçmasında bir sakınca olmayacağını söylemiştir. Buradan da anlıyoruz ki kişi burnunu temizlerken boğazına su kaçmasına engel olabilme imkanı varken olmuyorsa boğazına kaçan suyla orucu bozulur.

Yine İbn Ebî Şeybe'nin mevsûl olarak naklettiğine göre Hasan el-Basrî, oruçlu kişinin boğazına sinek kaçması durumunda orucunu bozması ve benzeri bir şey gerekmediğini, bunun orucuna zarar vermeyeceğini söylemiştir. Dört mezhep imamının da bu konudaki görüşü böyledir.

Abdurrezzâk'ın mevsûl olarak naklettiğine göre Hasan el-Basrî ve Mücâhid, unutarak cinsel ilişkiye giren kişi için de bir şey gerekmediğini

¹ Hadis ayrıca 1926' da geçmektedir. Müslim 1109

söylemişlerdir.

Hanbeliler bilerek olsun, unutarak olsun cinsel ilişkiye giren kişinin orucunun bozulacağını ve o gün için de kaza ve kefaret gerektiğini söylemişlerdir. Merdâvî'nin dediğine göre bir grup âlim bu görüşü İmam Ahmed'den nakletmiştir ve mezhep âlimlerinin geneli bu görüştedir.

Hanbeli mezhebinden Zerkeşî de bu konuda İmam Ahmed'den gelen en meşhur görüşün bu olduğunu, mezhep âlimlerinin çoğunun da bu görüşü tercih ettiğini söylemiştir.

Bu görüş Hanbeli mezhebine has bir görüştür. Aynı şekilde İmam Ahmed'den bu konuda kefaretin gerekmediğine dair bir görüş de gelmiştir ve İbn Batta bu görüşü tercih etmiştir.

Zerkeşî bu görüş hakkında da: “Sanırım kefaretin günahları silmesine dayanan bir görüştür. Unutma durumunda da ortada silinecek bir günah bulunmamaktadır” demiştir.

Yine İmam Ahmed'den bu konuda kazanın da gerekmediğine dair bir görüş gelmiştir.

۱۹۳۳ - حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ حَدَّثَنَا ابْنُ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِذَا نَسِيَ فَأَكَلَ وَشَرِبَ فَلَيْسَ صَوْمُهُ ، فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللَّهُ وَسَقَاهُ » طرفه ٦٦٦٩ - تحفة ١٤٥٥٣

1933- “Abdân — Yezîd b. Zuray’ — Hişâm — İbn Sîrîn” isnâdıyla Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Kişi unutarak bir şey yiyip içtiği zaman orucuna devam etsin. Zira Yüce Allah ona yedirip içirmiştir” buyurmuştur.¹

Abdân, Abdullah b. Osmân b. Cebele el-Mervezî’dir. Abdân lakabıdır ve aslen Basralıdır.

Hişâm, Müslim’in *Sahîh*’de belirttiğine göre Hişâm el-Kerdûsî’dir.

İbn Sîrîn, Muhammed b. Sîrîn’dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), unutarak bir şey yiyip içen kişinin orucunu

¹ Hadis ayrıca 6669’ da geçmektedir. Müslim 1155

bozmadan devam etmesini, zira ona yedirip içirenin Yüce Allah olduğunu bildirmiştir. Hadisin zahirinden anlaşıldığı kadarıyla yenilen miktarın az veya çok olması arasında bir fark yoktur.

Abdurrezzâk'ın bildirdiğine göre de Amr b. Dînâr şöyle demiştir: Adamın biri Ebû Hureyre'ye geldi ve: "Sabah güne oruçlu başladım, ancak unutarak yedim" dedi. Ebû Hureyre: "Bir sakıncası olmaz" karşılığını verdi. Adam: "Daha sonra başka birinin evine girince yine unutarak yiyip içtim" deyince, Ebû Hureyre yine: "Bir sakıncası olmaz. Yüce Allah sana yedirip içirmiştir" karşılığını verdi. Adam: "Daha sonra başka birinin evine girdim ve yine unutarak yedim" deyince, Ebû Hureyre: "Sen oruca alışık biri değilsin" karşılığını verdi.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) unutarak yeme içme sonrası devam ettirilen oruca da oruç demiştir. Her ne kadar arada kopukluk olsa da hadisin zahirinden anlaşıldığı kadarıyla tamamlanan bu oruç sözlük anlamıyla değil şerî mânâda bir oruçtur ve bundan dolayı da kaza gerekmez. İbn Dakîk el-İd'e göre bu hadis ayrıca "Unutarak yiyip içmede oruç bozulur ve kaza da gerekir" diyen Mâlik'in aleyhinde bir delildir.

Buna cevap olarak da denilebilir ki hadisten kasıt orucun şeklen de tamamlanmasıdır. Hadisteki bir lafzın sözlük anlamı ile şerî anlamı arasında bir tercih yapılacaksa da öncelik şerî anlamı olmalıdır. İbn Hibbân, İbn Huzeyme, Hâkim ve Dârekutnî'nin "Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî — Muhammed b. Amr — Ebû Seleme" kanalıyla bildirdiğine göre Ebû Hureyre: "Ramazan ayında unutarak orucunu bozan kişi için ne kaza, ne de kefaret gerekir" demiştir. Bu rivayette unutarak yiyip içmede oruçluya kaza ve kefaretin gerekmediği açık bir şekilde belirtilmiştir. Dârekutnî: "Muhammed b. Merzûk bunu rivayette tek kalmıştır, ancak Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî'den olan rivayetlerinde güvenilir biridir" demiştir.

Bu hadisi İbn Huzeyme de İbrâhim b. Muhammed el-Bâhilî kanalıyla Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî'den, Hâkim de Ebû Hâtim er-Râzî kanalıyla Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî'den tahrir etmiştir. Bu durumda bunu rivayette tek kalan Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî'dir. Beyhakî de onun güvenilir biri olduğunu söylemiştir.

İbn Dakîk el-İd'e göre İmam Mâlik bu konudaki görüşünü kıyasa dayandırmıştır. Kişi oruçluyken bir şey yiyip içtiği zaman orucun bir rûknünü çiğnemiş olur. Bu rûkn de emredilen şeylerden biridir. Şeri esasa göre de

unutmanın, yapılması emredilen bir şeye tesiri olmaz. Ancak İbn Dakîk el-İd'in bu beyanı tenkide açıktır. Zira kıyasın şartlarından biri nassa muhalif olmamasıdır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) unutmanın orucu bozmayacağıının gerekçesini dile getirirken Yüce Allah'ın bu kişiye yedirip içirdiğini söylemiştir. Yani unutmada kişinin bir sorumluluğu yoktur ve oruçlu kişiye yedirip içiren Yüce Allah'tır. Yüce Allah da böylesi durumlarda kulunu sıkıntıya sokmak istemez ve yükünü hafifletir.

Hattâbî bu konuda şöyle der: "Unutmak zaruri bir durumdur. Zaruri olan fiiller de hüküm olarak yapana bir sorumluluk yüklemes. Yüce Allah da böylesi bir durumda kişiyi sorumlu tutmaz."

Başlık hadisini Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce tahrir etmiştir.

۲۷ - باب سَوَاكِ الرِّطْبِ وَالْيَابِسِ لِلصَّائِمِ

27- ORUÇLUNUN YAŞ VE KURU MİSVAKLA AĞZINI FIRÇALAMASI

وَيُذَكِّرُ عَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَسْتَاكُ ، وَهُوَ صَائِمٌ مَا لَا أُحْصِي أَوْ
أَعْدُ . وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ « لَوْلَا أَنَا أَشُقُّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسَّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ
وُضُوءٍ » وَيُرَوَّى نَحْوُهُ عَنْ جَابِرٍ وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، وَلَمْ يُحْصَ الصَّائِمُ مِنْ
غَيْرِهِ . وَقَالَتْ عَائِشَةُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ « مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ ، مَرْضَاءٌ لِلرَّبِّ » وَقَالَ عَطَاءٌ وَقَتَادَةُ
يَتَّبِعُ رِبْقَةً .

Zikredildiğine göre Âmir b. Rabîa şöyle demiştir: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) oruçluyken sayamayacağım kadar çok defa ağızını misvakladığını gördüm."

Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Ümmetime ağır gelmeyeceğini bilsem her abdestte ağızlarını misvaklamalarını söylerdim" buyurmuştur.

Câbir ve Zeyd b. Hâlid de aynısını Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) nakletmişlerdir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) burada oruçlu olan olmayan ayrımı yapmamıştır.

Âişe'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Misvak kullanmak ağız temizler ve Rabbin rızasına vesile olur*” buyurmuştur.

Atâ ve Katâde de: “Oruçlu kişi tükürüğünü yutabilir” demişlerdir.

Başlık, oruçlu kişinin yaş veya kuru misvak ile ağzını fırçalamasının hükmüyle ilgilidir.

Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin mevsûl olarak naklettiğine göre Âmir b. Râbîa, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu iken ağzını misvakladığını sayamayacağı kadar çok defa görmüştür. Bu rivayet dönüp dolaşıp Âsım b. Ubeydillah'a dayanmaktadır. Buhârî, Âsım'ın hadislerinin münker olduğunu söylemiştir. Ancak Tirmizî onun bu rivayetini hasen bulmuştur. Belki de başka rivayetlerle desteklenmiştir. Bundan dolayı da Buhârî rivayeti temrîz sigasıyla (eda sigası mechûl bir fiille) zikretmiştir. Âmir'in rivayetinden Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) devamlı olarak misvak kullandığını çıkarıyoruz. Rivayette misvakın yaş veya kuru olduğuna değinilmemiştir.

Nesâî'nin mevsûl olarak Ebû Hureyre'den naklettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), ümmetine ağır gelmeyeceğini, onlara meşakkat vermeyeceğini bilmesi halinde her abdestte misvak kullanmalarını emredeceğini ifade etmiştir. Ebû Hureyre'nin misvak konusunda naklettiği bu hadis genel bir ifadeyle gelmiştir. Misvakın yaş veya kuru olması, misvaklamanın Ramazan ayında veya başka bir ayda olması, misvaklamanın zeval vaktinden önce veya sonra olması gibi bir kayıt yoktur.

Şâfiî bu hadise dayanarak misvak kullanmanın vacip olmadığını söylemiştir. Zira vacip olsaydı ümmete ağır gelse de, gelmese de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kullanılmasını emrederdi.

Ebû Hureyre'nin rivayetinin aynısını Câbir b. Abdillâh el-Ensârî ve Zeyd b. Hâlid el-Cuhenî de Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) nakletmişlerdir. Câbir'in rivayetini Ebû Nuaym, *Kitâbu's-Sivâk*'ta Abdullah b. Ukayl kanalıyla Câbir'den “*Her namazla birlikte*” lafzıyla mevsûl olarak nakletmiştir. Zeyd'in rivayetini de Ahmed ve Sünen sahipleri “*Her namazda*” lafzıyla mevsûl olarak nakletmişlerdir.

Buhârî'nin dediğine göre Ebû Hureyre, Câbir ve Zeyd'den gelen bu hadislerde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu olan olmayan ayrımı yapmamıştır. Aynı şekilde misvakın yaş mı kuru mu olduğu zikredilmemiştir. Böylesi durumlarda Buhârî mutlak olan ifadeleri genel sayar. Aynı şekilde bütün şahıslar için geçerli olan bir ifadeyi de bütün durumlar için de geçerli sayar.

Ahmed, Nesâî, İbn Huzeyme ve İbn Hibbân'ın mevsûl olarak Âişe'den naklettiklerine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), misvakın ağzı temizlediğini, bunun yanında Rabbin rızasını kazanmaya vesile olduğunu bildirmiştir. Tîbî'nin dediğine göre bunlar ayrı ayrı gerçekleşebileceği gibi, biri diğerinin nedeni de olabilir. Yani ağız temizliği Rabbin rızasını kazanmaya vesile olabilir.

Saîd b. Mansûr'un mevsûl olarak bildirdiğine göre Atâ b. Ebî Rebâh, Abd b. Humeyd'in de İbn Cüreyc kanalıyla mevsûl olarak bildirdiğine göre Katâde b. Di'âme, oruçlu olan kişinin tükürüğünü yutabileceğini söylemişlerdir.

١٩٣٤ - حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ قَالَ حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ حُمْرَانَ رَأَيْتُ عُثْمَانَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - تَوَضَّأَ ، فَأَفْرَغَ عَلَى يَدَيْهِ ثَلَاثًا ، ثُمَّ تَمَضَّمَ وَاسْتَنْشَرَ ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا ، ثُمَّ غَسَلَ يَدَهُ الْيُمْنَى إِلَى الْمَرْفِقِ ثَلَاثًا ، ثُمَّ غَسَلَ يَدَهُ الْيُسْرَى إِلَى الْمَرْفِقِ ثَلَاثًا ، ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَهُ الْيُمْنَى ثَلَاثًا ، ثُمَّ الْيُسْرَى ثَلَاثًا ، ثُمَّ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَوَضَّأَ نَحْوَ وَضُوءِي هَذَا ، ثُمَّ قَالَ « مَنْ تَوَضَّأَ وَضُوءِي هَذَا ، ثُمَّ يُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، لَا يَحْدِثُ نَفْسَهُ فِيهِمَا بَشْيَءٍ ، إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ » أَطْرَافَهُ

١٥٩ ، ١٦٠ ، ١٦٤ ، ٦٤٣٣ - تحفة ٩٧٩٤

1934- "Abdân – Abdullah – Ma'mer – Zührî – Atâ b. Yezîd" isnâdıyla Humrân şöyle demiştir: Bir gün Osmân'ı abdest alırken gördüm. Önce ellerine üç defa su döktü. Sonra ağzını ve burnunu yıkayıp temizledi. Sonra yüzünü üç defa yıkadı. Sonra sağ kolunu dirseğe kadar üç defa yıkadı. Sonra sol kolunu dirseğe kadar üç defa yıkadı. Sonra başını meshetti. Sonra sağ ayağını üç defa yıkadı. Sonra sol ayağını üç defa yıkadı. Sonunda da şöyle dedi: "Resûlullah'ın da (sallallahu aleyhi vesellem) benim

şimdi aldığım abdestin benzerini aldığını gördüm. Abdest aldıktan sonra da: «*Kim benim şimdi aldığım abdestin benzerini alır da vesvesesiz bir şekilde iki rekat namaz kılsa geçmiş günahları bağışlanır*» buyurdu.”¹

Abdân, Abdullah b. Osmân b. Cebele'dir. Abdân lakabıdır.

Abdullah, Abdullah b. el-Mübârek el-Mervezî'dir.

Zührî, Muhammed b. Müslim b. Şihâb'dır.

Atâ, Atâ b. Yezîd el-Leysî el-Medenî'dir.

Humrân, Osmân b. Affân'ın azatlısı Humrân b. Ebân'dır.

Humrân, Osmân'ın abdest almasına şahit olduğunu dile getirmiştir. Anlattığına göre Osmân önce ellerine su döküp yıkadı. Sonra ağzını ve burnunu yıkayıp temizledi. Sonra yüzünü üç defa yıkadı. Daha sonra sağ kolunu dirseklerle beraber üç defa yıkadı. Ardından sol kolunu dirseklerle beraber üç defa yıkadı.

Daha sonra başını meshetti. Bu rivayette Osmân'ın başını kaç defa meshettiği zikredilmemiştir. Şâfiî dışında diğer üç imam bir defa meshedileceğini söylemiştir. Şâfiî ise Ebû Dâvud'da yer alan ve Osmân'ın başını üç defa meshettiğini söyleyen rivayete dayanarak başın üç defa meshedileceğini söylemiştir.

Daha sonra Osmân sağ ayağını üç defa yıkadı. Ardından sol ayağını üç defa yıkadı. Abdestini bitirdikten sonra Resûlullah'ın da (sallallahu aleyhi vesellem) bu abdeste benzer bir abdest aldığını ve: “*Kim benim şimdi aldığım abdestin benzerini alır da vesvesesiz bir şekilde iki rekat namaz kılsa geçmiş günahları bağışlanır*” buyurduğunu zikretti.

Ahmed'in *Müsned*'inde ve Taberânî'nin *M. el-Evsat*'ında “İçinden sadece hayırlı şeyleri geçirerek namaz kılsa...” lafzıyla zikredilmiştir. Bu hayırlı şeyler de kendisinin okuduğu veya imamın okuduğu âyetlerin, yaptığı zikir ile duaların anlamını düşünme olabilir. Ya da kılınan namazla ya da okunan Kur'ân'la, yapılan zikir ve dualarla ilgili olmayan, ancak temelde hayırlı olan şeyler de olabilir.

¹ Hadis ayrıca 159, 160, 164 ve 6433'te geçmektedir. Müslim 226

Hakîm et-Tirmizî'nin *Kitâbu's-Salât*'ında olduğu gibi bazı rivayetlerde hadis: “İçinden dünya ile ilgili bir şeyler geçirmeden namaz kılsa...” lafzıyla gelmiştir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre bu şekilde namazı kılan kişinin geçmiş günahları bağışlanır. Bu günahlardan kasıt da küçük günahlardır.

Hadiste orucun hükümlerine yönelik herhangi bir şey yoktur. Ancak Buhârî derin bir mânâyâ dayanarak hadisi burada zikretmiştir. Buhârî önce oruçlu için misvak kullanmanın meşruiyetini özel bir delile dayandırmıştır. Sonra bunu daha genel olan, misvakın yaşı ile kurusunu da içine alan delillere dayandırmıştır. Daha sonra ise hepsinden daha genel olan mazmazadan bunun meşruiyetini çıkarmıştır. Çünkü mazmaza, temizlik ve yaşlılıkta yaş misvaktan belîğdir. Aynı çıkarımı İbn Sîrîn de yapmıştır. Zira İbn Sîrîn'e yaş misvakın tadının olduğu söylenince, suyun da tadının olduğunu söyleyerek karşılık vermiştir.

İmam Mâlik ise oruçlu kişi için yaş misvak kullanımını kerih görmüştür. Şâfiî ve Ahmed ise oruçlu için zevaldan sonra misvak kullanımını kerih görmüşlerdir. İbn Dakîk el-İd'e göre Buhârî ve Müslim'de yer alan ve her namazla birlikte misvak kullanmayı zikreden genel bir hadis varken kerahiyeti belli bir vakte hasretmek için özel bir delil gerekir. Nesâî ve başkalarında ise misvak konusunda namaz yerine abdest zikredilmiştir.

Şâfiî'nin bu konudaki sözü şöyledir: “Gece olsun, gündüz olsun her abdestte misvak kullanılmasını severim. Ancak oruçlunun ağız kokusunu zikreden hadisten dolayı oruçlunun gündüzün sonunda misvak kullanmasını kerih görürüm.”

Şâfiî'nin bu sözünde misvak kullanımının zeval ile kayıt altına alındığına dair herhangi bir şey çıkmaz. Bundan dolayı Mâverdî: “Şâfiî, keraheti zeval ile kayıt altına almış değildir. Şâfiî'nin burada zikrettiği kayıt *aşiy* kayıdır. Ancak sonraki Şâfiî âlimler zeval kaydını getirmişlerdir.

Aşiy vakti de gündüzün ikinci yarısının girmesiyle başlar. Bazıları ise oruçlu kişinin misvak kullanması konusunda belirli bir vaktin bulunmadığını, ağız kokusunun değişmesine göre kullanacağını söylemiştir. Çünkü ağız kokusu insandan insana, kişinin sahuru yapıp yapmamasına bağlı olarak da yemek vaktinin uzak ve yakın oluşuna göre değişmektedir.

Hocalarımızdan bazıları ise bu konuda farz oruç ile nafil oruç ayırımına gitmişler, farz olan oruçta zevalden sonra misvak kullanımını kerih görürken nafil olan oruçta ise bunu kerih görmemişlerdir.

Mâlik ve Ebû Hanîfe bu yöndeki hadisin genelliğine dayanarak oruçlu kişi için zevalden önce de, sonra da misvak kullanımını müstehab görmüşlerdir. Nevevî de *Şerhu'l-Mühezzebe*'de tercih edilen görüşün bu olduğunu dile getirmiştir.

Bazı âlimler ise misvakın ağız temizlediğini, dolayısıyla mazmazada olduğu gibi oruçlu için kullanımının kerih olmadığını söylemiştir. Zira ağız kokusu meleklerle eziyet veren bir kokudur ve giderilmeden bırakılmamalıdır.

Oruçlunun ağız kokusuyla ilgili hadise gelince, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu kokuyu övmesi, insanların oruçlu olan biriyle konuşurken tiksini memeleri içindir. Yoksa misvakla bu kokunun giderilmesinin önüne geçmek için değildir. Herhalükarda Yüce Allah'ın, güzel kokuların katına ulaşmasına ihtiyacı yoktur. Buradan da anlıyoruz ki Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), oruçlunun ağız kokusunu överken kastı bu kokuyu gidermek için misvak kullanımını yasaklamak değil, insanların bu kokudan tiksini memelerinin önüne geçmektir.

Başlık hadisi daha önce *Abdest* konusu içinde zikredilmişti.

۲۸ - بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ « إِذَا تَوَضَّأَ فَلْيَسْتَنْشِقْ بِمَنْخَرِهِ الْمَاءَ »

28- RESÛLULLAH'IN (sallallahu aleyhi vesellem): "ABDEST ALAN KİŞİ BURNUNA SU ÇEKSİN" BUYRUĞU

وَلَمْ يُمَيِّزْ بَيْنَ الصَّائِمِ وَغَيْرِهِ وَقَالَ الْحَسَنُ لَا بَأْسَ بِالسَّعُوطِ لِلصَّائِمِ إِنْ لَمْ يَصِلْ إِلَى حَلْقِهِ ، وَيَكْتَحِلُ وَقَالَ عَطَاءٌ إِنْ تَمَضَّضَ ثُمَّ أَفْرَغَ مَا فِي فِيهِ مِنَ الْمَاءِ لَا يَصِيرُهُ ، إِنْ لَمْ يَزِدْ رِيْقَهُ ، وَمَاذَا بَقِيَ فِي فِيهِ ، وَلَا يَمَضْغُ الْعِلْكَ ، فَإِنْ أَرْدَرَ رِيْقَ الْعِلْكَ لَا أَقُولُ إِنَّهُ يُفْطِرُ . وَلَكِنْ يُنْهَى عَنْهُ فَإِنْ اسْتَنْتَر ، فَدَخَلَ الْمَاءُ حَلْقَهُ ، لَا بَأْسَ ، لَمْ يَمْلِكْ .

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) burada oruçlu olan, olmayan ayırımı yapmamıştır.

Hasan: "Boğazına ulaşmadığı sürece oruçlu olanın burnuna ilaç

damlatmasında bir sakınca yoktur. Sürme çekmesinde de bir sakınca yoktur” demiştir.

Atâ da şöyle demiştir: “Oruçlu kişi tükürüğünü yutmadıktan sonra ağzını çalkalayıp ağzındaki suyu dışarı atmasında bir sakınca yoktur. Ağzındaki suyu dışarıya attıktan sonra geriye ne kalır ki? Oruçlu kişi sakız çiğneyemez. Sakızdan geriye kalan tükürüğü yutarsa orucunun bozulacağını söyleyemem, ancak oruçlu için sakız yasaklanmıştır. Kişi burnuna su çekip temizlerken boğazına su kaçtığı zaman bir sakıncası olmaz. Çünkü kişi buna engel olamaz.”

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu hadisi Müslim'in tahrir ettiği hadisin bir bölümüdür. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), abdest alan kişinin burnuna su çekmesini, onu yıkayıp temizlemesini emretmiş, bu emrinde oruçlu olan ile olmayan kişi ayırımı yapmamıştır. Şayet bu konuda oruçlu olan ile olmayan arasında bir fark olsaydı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu belirtir, dile getirirdi.

Ancak Âsım b. Lakî'tin babasından naklen yaptığı rivayette böylesi bir ayırım yapılmıştır. Bu rivayete göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona: “*Oruçlu değilsen burnuna iyice su çek*” buyurmuştur. *Sünen* sahipleri bu hadisi rivayet etmiş, İbn Huzeyme de sahih bulmuştur.

İbn Ebî Şeybe'nin mevsûl olarak naklettiğine göre Hasan el-Basrî, oruçlu olan kişinin, boğazına ulaşmadıktan sonra tedavi amaçlı burnuna ilaç damlatmasının bir sakıncası olmayacağını söylemiştir. Boğazına ulaşması durumunda kişinin orucu bozulacak ve onu kaza etmesi gerekecektir. Hasan ayrıca oruçlunun, gözlerine sürme çekmesinde de bir sakınca olmayacağını söylemiştir.

Saîd b. Mansûr'un mevsûl olarak naklettiğine göre Atâ b. Ebî Rebâh, oruçlu kişinin, geriye kalan tükürüğünü yutmadıktan sonra ağzına su alıp çalkalamasında, sonra o suyu dışarı atmasında bir sakınca olmadığını söylemiştir. Bu durum tükürüğü yutmanın oruca zarar vermesini gerektirmektedir ki bu da tenkide açıktır. Zira kişi ağzını çalkalayıp boşalttıktan sonra geriye kendi saf tükürüğünden başka bir şey kalmaz ve bu tükürük de orucu bozmaz. Atâ, kişinin ağzını çalkalayıp suyu boşalttıktan sonra geriye kendi tükürüğünden başka bir şey kalmayacağını da belirterek sözkonusu gerekliliğe cevap vermiş gibidir.

Atâ, oruçlu kişinin sakız çiğneyemeyeceğini de söylemiştir. Sakızdan geriye kalan tükürüğün orucu bozacağını söyleyemeceğini, ancak oruçluya sakızın yasaklandığını da dile getirmiştir.

Ulemânın çoğunluğuna göre oruçlu kişi sakız çiğneyemez. Şâfiî de aynı görüştedir ve sakızdan bir şey tükürüğe karışıp da kişi bu tükürüğü yuttuğu zaman orucunun bozulacağını söylemiştir. Ancak âlimlerin çoğu tükürüğe karışacak şekilde kendisinden bir şey çıkmayan sakıza ruhsat vermiştir. Şâfiî de kişinin ağzını kurutması ve kişiyi susatmasından dolayı sakızı kerih görmüştür.

Atâ, oruçlu kişinin abdestte burnuna su çekip temizlerken boğazına bir şey kaçmasının sakıncasının olmayacağını, zira kişinin buna engel olamayacağını ve elinde olmadığını söylemiştir.

۲۹ - بَابُ إِذَا جَامَعَ فِي رَمَضَانَ

29- KİŞİNİN RAMAZANDA CİNSEL İLİŞKİYE GİRMESİ

وَيُذَكَّرُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَفَعَهُ « مَنْ أَفْطَرَ يَوْمًا مِنْ رَمَضَانَ ، مِنْ غَيْرِ عَذْرِ وَلَا مَرَضٍ لَمْ يَقْضِهِ صِيَامُ الدَّهْرِ ، وَإِنْ صَامَهُ » وَيِهِ قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ . وَقَالَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ وَالشَّعْبِيُّ وَابْنُ جُبَيْرٍ وَإِبْرَاهِيمُ وَقَتَادَةُ وَحَمَّادٌ يَقْضَى يَوْمًا مَكَانَهُ

Zikredildiğine göre Ebû Hureyre merfû olarak: “Kişi Ramazan ayından bir günün orucunu mazereti veya hastalığı olmadan bozduğu zaman kaza olarak yerine bir yıl oruç tutsa dahi onu karşılamaz” demiştir.

İbn Mes’ûd da aynısını söylemiştir. Saîd b. el-Müseyyeb, Şa’bî, İbn Cübeyr, İbrâhim, Katâde ve Hammâd ise: “Bu durumda kişi bozduğu orucun yerine kaza olarak bir gün oruç tutar” demişlerdir.

Ramazan ayında oruçlu olan kişi bilerek cinsel ilişkiye girdiği zaman kefaret gerekir.

Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), kişi Ramazan ayı orucundan bir günü herhangi bir mazereti ya da hastalığı olmadan bozduğu zaman kaza olarak bir yıl oruç tutsa dahi o günü karşılamayacağını bildirmiştir.

Mazharî der ki: “Bundan kasıt, nafil oruçtan alacağı sevabın bozduğu o farz orucun sevabına yetişemeyeceğidir. Yoksa kaza niyetiyle bir gün tutulan oruç Ramazan ayında bozduğu o orucun sorumluluğunu kişiden düşürür.”

Tîbî ise bunun hakiki mânâda değil, uyarı mahiyetinde olduğunu ve mubalağa ile dile getirildiğini söylemiştir. Bundan dolayı o günün yerine gereği gibi ve kusur etmeden bir yıl oruç tutulsa dahi onu karşılamayacağı ifade edilmiştir.

İbnu’l-Müneyyir’e göre ise bundan kasıt, bir gün yerine bir yıl tutulsa dahi kazanın hiçbir zaman eda gibi olamayacağını belirtmektir. Buradan bozulan orucu kaza etmenin kişinin günahını silmeyeceğini, ayrıca kaza ile edanın faziletinin aynı olamayacağını çıkarabiliriz. Bu açıdan bir yıllık orucun onu karşılamaması ona has olan fazilet bakımındandır. Yoksa bozulan orucun yerine kaza olarak tutulan bir günlük oruç yükümlülük bakımından yeterli olur. Hadise yönelik en makbul yorum budur.

Hadisten orucun kazasının olamayacağı gibi bir anlam çıkarılamaz. Zira farz olan ibadetler arasında sadece Cuma namazının kazası olmaz. Çünkü bu namazın şartları ancak kendi günü ve vaktinde bir araya gelebilir.

İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*’de şöyle der: Bundan sonra gelen İbn Mes’ûd’un rivayeti de hadisten orucun kazasının olamayacağı gibi bir anlam çıkarmayı geçersiz kılmaktadır. Ebû Hureyre’den gelen bu hadisi dört *Sünen* sahibi mevsûl olarak nakletmiş, İbn Huzeyme de hadisi “Süfyân es-Sevrî + Şu’be — Habîb b. Ebî Sâbit — Umâra b. Umeyr — Ebu’l-Mutavvas — Ebu’l-Mutavvas’ın babası — Ebû Hureyre” kanalıyla sahih bulmuştur. Tirmizî’nin dediğine göre Buhârî’ye bu hadisi sorduğunda: “Ebu’l-Mutavvas’ın ismi Yezîd b. el-Mutavvas’tır. Bundan başka da bir hadisini bilmiyorum” demiştir. Buhârî, *Târîh* eserinde de Ebu’l-Mutavvas’ın bu hadisi rivayette tek kaldığını ifade etmiştir. Ebu’l-Mutavvas’ın babasının Ebû Hureyre’den hadis işitip işitmediğini ise bilmiyorum.

Habîb b. Ebî Sâbit’e dayandırılması konusunda da çokça ihtilaf edilmiştir. Bu durumda hadis ıztırab, Ebu’l-Mutavvas’ın durumunun bilinmemesi ve Ebu’l-Mutavvas’ın babasının Ebû Hureyre’yi işitip işitmediği konusundaki şüphe olmak üzere üç illeti taşımış olmaktadır.

Ebû Hureyre’nin naklettiği hadisin içeriğini İbn Mes’ûd da dile getirmiştir. İbn Mes’ûd’un bu yöndeki sözünü de Beyhakî, Muğîre b. Abdillâh el-Yeşkurî

kanalıyla mevsûl olarak nakletmiştir. Buna göre Muğîre şöyle demiştir: Bana anlatılana göre Abdullah b. Mes'ûd: “Kişi herhangi bir mazereti olmadan Ramazan ayından bir günün orucunu bozduğu zaman kaza olarak tutacağı bir yıllık oruç o günü karşılayamaz. Bu şekilde de Yüce Allah'ın huzuruna çıkar. Artık Yüce Allah dilerse onu cezalandırır, dilerse de onu bağışlar” demiştir.

İbn Hazm da kendisinde kopukluk bulunan bir isnâdla İbnu'l-Mübârek'ten bildirdiğine göre Ebû Bekr es-Sıddîk, Ömer b. el-Hattâb'a: “Kişi Ramazan orucundan bozduğu bir günü başka bir zamanda bir yıl olarak tutsa dahi kendisinden kabul edilmez” demiştir.

Saîd b. el-Müseyyeb, Âmir b. Şerâhîl eş-Şa'bî, Saîd b. Cübeyr, İbrâhim en-Nehaî, Katâde b. Di'âme ve Hammâd b. Ebî Süleymân, Ramazan orucundan bir günü bozan kişinin bunun yerine kaza olarak bir gün oruç tutacağını söylemişlerdir.

Saîd'in sözünü Müsedded ve başkası mevsûl olarak nakletmiştir. Şa'bî'nin sözünü İbn Ebî Şeybe mevsûl olarak nakletmiştir. İbn Cübeyr'in sözünü İbn Ebî Şeybe mevsûl olarak nakletmiştir. İbrâhim'in sözünü İbn Ebî Şeybe mevsûl olarak nakletmiştir. Katâde'nin sözünü Abdurrezzâk mevsûl olarak aktarmıştır. Hammâd'ın da sözünü Abdurrezzâk mevsûl olarak nakletmiştir.

١٩٣٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ سَمِعَ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ حَدَّثَنَا يَحْيَى - هُوَ ابْنُ سَعِيدٍ - أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْقَاسِمِ أَخْبَرَهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ بْنِ خُوَيْلِدٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - تَقُولُ إِنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ إِنَّهُ اخْتَرَقَ قَالَ « مَا لَكَ » قَالَ أَصَبْتُ أَهْلِي فِي رَمَضَانَ فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ بِمِثْلٍ ، يُدْعَى الْعَرَقُ فَقَالَ « أَتَيْنَ الْمُخْتَرِقُ » قَالَ أَنَا قَالَ « تَصَدَّقْ بِهَذَا » طرفه

٦٨٢٢ - تحفة ١٦١٧٦

1935- “Abdullah b. Münîr — Yezîd b. Hârun — Yahya b. Saîd — Abdurrahman b. el-Kâsım — Muhammed b. Câfer b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid — Abbâd b. Abdillâh b. ez-Zübeyr” isnâdıyla Âişe şöyle demiştir: Adamın biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve yandığını söyledi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): “Ne oldu?” diye

sorunca, adam: “Ramazan gününde eşimle ilişkiye girdim” dedi. Bu arada Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) *arak* denilen bir kap (içinde hurma) getirilince: “*Yanan adam nerede?*” diye sordu. Adam: “Buradayım!” deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Bunu sadaka olarak ver*” buyurdu.¹

Yezîd b. Hârûn, künyesi Ebû Hâlid'dir.

Yahya, Yahya b. Saîd el-Ensârî'dir.

Abdurrahmân, Abdurrahmân b. el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk'tir.

Âişe'nin bildirdiğine göre adamın biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve yandığını söyledi. İbn Ebî Şeybe ve İbnü'l-Cârûd'un rivayetlerine göre bu adamın ismi Seleme b. Sahr'dır. Buna itiraz edilirken Seleme b. Sahr'ın Ramazan ayında karısına zihar yapan ve Ay ışığında karısının halhalını görüp de onunla ilişkiye giren kişi olduğu söylenmiştir.

İbn Abdilber'in *Temhîd*'de İbnü'l-Müseyyeb'den bildirdiğine göre Ramazan ayında karısıyla ilişkiye giren kişi Bayâda oğullarından Selmân b. Sahr'dır. Ancak İbn Abdilber bunun ravilerden kaynaklanan bir hata olduğunu, Selmân b. Sahr'ın karısıyla zihar yapan kişi olduğunu, Ramazan ayında karısıyla cinsel ilişkiye giren kişinin ise bedevilerden bir adam olduğunu söylemiştir.

Anlaşıldığı kadarıyla bunlar farklı iki olaydır. Başlık hadisindeki olayda adamın oruçlu olduğu bildirilmiştir. Seleme b. Sahr olayı ise Tirmizî'nin bildirdiğine göre gece vakti olmuştur. Olaylar farklı olsa da ikisinin ortak noktaları da vardır. Birincisi ikisi de Bayâda oğullarındandır. İkincisi, ikisine de yaptıkları şeyde kefarete gerekmiştir. Üçüncüsü, ikisi de kefareti verme gücüne sahip değildi. Ancak bu ortak noktalar olayların aynı olduğu anlamına gelmemektedir.

Adamın yandığını ifade etmesi de böylesi bir günahı işleyenin cehennem ateşinde yanacağını düşünmesinden dolayıdır. Bu şekilde adam sonradan olacak bir şeyi olmuş gibi dile getirmiştir. Beyhakî'nin rivayetinde ise bir adamın saçını başını yolarak ve göğsüne vurarak Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldiği ve helak olduğunu söylediği zikredilmiştir.

¹ Hadis ayrıca 6822'de geçmektedir. Müslim 1112

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adama neyi olduğunu ve neden böyle dediğini sorunca adam oruçlu olmasına rağmen karısıyla cinsel ilişkiye girdiğini söyledi.

O sırada Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) *arak* denilen ve sepete benzeyen bir kap için hurma getirildi. Arak denilen kap 15 sâ' almaktadır. Hurma getirilince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yanan adamın nerede olduğunu sordu. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) adam için "yanan" ifadesini kullanması da bu günahında ısrar etmesi durumunda gerçekten cehennem ateşinde yanmayı hak edecek olmasından dolayıdır.

Adam kendini gösterince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adama bu hurmayı alıp sadaka olarak vermesini söyledi. Diğer rivayetlerde de geçtiğine göre adamdan istenen bu hurmayı her birine bir müd olmak üzere altmış miskine vermektir. Bir müd de yarım sâ' etmektedir. Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) adamın köle azat etme ve peş peşe iki ay oruç tutma konusunda aciz olduğunu öğrendikten sonra ondan bunu istemiştir.

Abdurrahman b. el-Hâris bu hadisi Muhammed b. Câfer b. ez-Zübeyr kanalıyla bu isnâdla ve şu lafızla bildirmiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir ağacın gölgesinde otururken Bayâda oğullarından bir adam geldi ve: «Yandım! Ramazan ayı olmasına rağmen karımla ilişkiye girdim» dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adama: «*Bir köle azat et*» buyurunca, adam: «İmkanım yok» dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): «*Altmış miskini doyur*» buyurunca, adam: «Yanımda bir şey yok» dedi..."

Bu hadisi Ebû Dâvud rivayet etmiştir. Başlık altında ise hadis kısa bir şekilde zikredilmiştir. Hadisten bilerek cinsel ilişkiye giren oruçlu kişi için kefaretin gerektiğini çıkarıyoruz. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adama: "Yanan adam nerede?" diye seslenmiştir. Bundan da bilmeden ya da unutarak ya da zorla cinsel ilişkiye giren kişi için kefaretin gerekmediğini anlıyoruz. Hadisin Ramazan ayı orucu hakkında gelmesi de bu ay dışında eda edilen adak, kaza ve nafil oruçları bu hükmün dışında bırakılmaktadır. Zira Ramazan ayının diğer zamanlardan farklı olarak kendine has faziletleri vardır. Hadis cinsel ilişki konusunda geldiği için istimnâ, yeme içme ve benzeri şeyler de bunun dışında kalmaktadır.

Mâlikilerden ve Hanbelilerden bazıları ise Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu olayda adama bunu bilerek mi, yoksa unutarak mı yaptığını sormamasına

dayanarak böylesi bir şeyi unutarak yapan kişi için de kefaretin gerektiğini söylemişlerdir. Onlara göre Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bunu sormaması hükmün genel olduğunu göstermektedir.

Cevap olarak denilebilir ki adamın “yandım” veya “helak oldum” demesinden bunu kasıtlı bir şekilde ve haram olduğunu bilerek yaptığı anlaşılmaktadır. Bundan dolayı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu yönde adama soru sorma gereği duymamıştır.

İmam Mâlik, Ramazan ayında cinsel ilişkiyle orucu bozan kişi için kefaret olarak sadece altmış kişiye yemek yedirmenin gerektiğini bu hadise dayanarak söylemiştir. Oysa hadis bu konuda delil değildir, zira muhtasar olarak gelmiştir. Bazı rivayetlerde kısa bazılarında uzun gelse de olay aynı olaydır. Bu rivayeti Ebû Hureyre tamamıyla ezberlemiş ve nakletmiştir. Bazı raviler ise bunu Âişe'den daha kısa bir metinle rivayet etmişlerdir. Abdurrahman b. el-Hâris de daha önce zikredildiği gibi tam metniyle rivayet etmiştir. Tam olarak ezberlenen hadis de tam olarak ezberlenemeyen hadise karşı huccettir.

Başlık hadisinde tâbiûndan dört kişi vardır. Bunlar da Yahya, Abdurrahman, Muhammed b. Câfer ve Abbâd'dır. Buhârî hadisi ayrıca *Muhâribler* konusu içinde tahrir etmiştir. Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî de tahrir etmiştir.

۳۰ - باب إِذَا جَامَعَ فِي رَمَضَانَ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَيْءٌ فَتُصَدَّقَ عَلَيْهِ فَلْيَكْفُرْ

30- RAMAZANDA CİNSEL İLİŞKİYE GİRİP DE VERECEK BİR ŞEYİ OLMAYAN KİŞİ KENDİSİNE SADAKA VERİLMESİ DURUMUNDA BUNU KEFARET YAPAR

Ramazan ayında oruçlu iken cinsel ilişkiye girip de köle azat etme imkanı olmayan, iki ay peş peşe oruç tutmaya gücü yetmeyen ve sadaka olarak verecek bir şeyi bulunmayan kişiye sadaka verilmesi durumunda gerekli imkana sahip olacağı için sadakayı kefaret olarak vermelidir.

۱۹۳۶ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ

أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ ،

فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكَتُ قَالَ « مَا لَكَ » قَالَ وَقَعْتُ عَلَى امْرَأَتِي وَأَنَا صَائِمٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « هَلْ تَحِدُ رَقَبَةً تُعْتِقُهَا » قَالَ لَا قَالَ « فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ » قَالَ لَا فَقَالَ « فَهَلْ تَحِدُ إِطْعَامَ سِتِّينَ مِسْكِينًا » قَالَ لَا قَالَ فَمَكَثَ النَّبِيُّ ﷺ ، فَبَيْنَا نَحْنُ عَلَى ذَلِكَ أَتَى النَّبِيُّ ﷺ بِعَرَقٍ فِيهَا تَمْرٌ - وَالْعَرَقُ الْمِكْتَلُ - قَالَ « أَيْنَ السَّائِلُ » فَقَالَ أَنَا قَالَ « خُذْهَا فَتَصَدَّقْ بِهِ » فَقَالَ الرَّجُلُ أَعْلَى أَفْقَرٍ مِنِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ فَوَاللَّهِ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا - يُرِيدُ الْحَرَّتَيْنِ - أَهْلُ بَيْتٍ أَفْقَرُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي ، فَضَحِكَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى بَدَتْ أَنْبَابُهُ ثُمَّ قَالَ « أَطْعِمُهُ أَهْلَكَ » أطرافه ١٩٣٧ ، ٢٦٠٠ ، ٥٣٦٨ ، ٦٠٨٧ ،

٦١٦٤ ، ٦٧٠٩ ، ٦٧١١ ، ٦٨٢١ تحفة ١٢٢٧٥

1936- "Ebu'l-Yemân — Şuayb — Zührî — Humeyd b. Abdirrahman" isnâdıyla Ebû Hureyre şöyle demiştir: Bizler Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile otururken yanına adamın biri geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben helak oldum!" dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Ne oldu?" diye sorunca, adam: "Oruçlu iken hanımım ile ilişkiye girdim" dedi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): "Köle azat etme imkânın var mı?" diye sorunca, adam: "Hayır" dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Peş peşe iki ay oruç tutabilir misin?" diye sorunca, adam yine: "Hayır" dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Altmış miskini doyurabilir misin?" diye sorunca, adam yine: "Hayır!" dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir süre bekledi. Bu şekilde beklerken içinde hurma olan büyükçe bir sepet getirildi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Soru soran adam nerede?" buyurdu. Adam: "Buradayım" karşılığını verince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Bunu alıp sadaka olarak dağıt" buyurdu. Adam: "Ey Allah'ın Resûlü! Benden daha fakir olan birine mi sadaka olarak vereceğim? Seni hakla gönderene yemin olsun şehrin iki taşlığı arasında bizden daha fakir olan başka bir aile yok!" deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) köpek dişleri görünecek kadar güldü ve: "O zaman bunu ailene yedir" buyurdu.¹

¹ Hadis ayrıca 1937, 2600, 5368, 6087, 6164, 6709, 6710, 6711 ve 6821'de geçmektedir.

Ebu'l-Yemân, Hakem b. Nâfi'dir.

Şuayb, Şuayb b. Ebî Hamza'dır.

Zührî, Muhammed b. Müslim b. Şihâb'dır.

Humeyd, Humeyd b. Abdirrahmân b. Avf'tır.

Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte oturuyorlarken adamın biri geldi ve helak olduğunu Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) söyledi. Daha önceki rivayette bu adamın Seleme b. Sahr veya Selmân b. Sahr veya bedevinin biri olduğu zikredilmişti.

Bazı rivayetler ise adamın: "Helak oldum ve helak ettim" dediğini zikretmiştir. Yani hem kendisinin, hem de kendisiyle cinsel ilişkiye girdiği karısının helakına sebep olan bir şeyi yaptığını dile getirmiştir.

Adam helak olduğunu söyleyince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ne olduğunu, niye böyle dediğini sordu. Adam oruçlu olmasına rağmen karısıyla ilişkiye girdiğini söyledi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) köle azat etme imkanının olup olmadığını sordu. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sorusundan anlıyoruz ki burada soru adamın bir köleye sahip olup olmadığı konusunda değil, azat edeceği bir köleye sahip olup olmadığı konusundadır. Böylesi bir durumda kişinin kölesi bulunuyorsa ve o köleye de ihtiyacı varsa bu durumda köle azat etme imkanına sahip olmamaktadır. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu sorusu üzerine adam öylesi bir imkanının olmadığını söyledi. İbn Ömer ise rivayet ederken adamın: "Seni hakla gönderene yemin olsun ki şimdiye kadar bir kölem hiç olmadı" demiştir.

Daha sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adama iki ay peş peşe oruç tutup tutamayacağını sordu. Adam bunu yapamayacağını söyledi. Bezzâr ise bunu İbn İshâk'tan rivayet ederken adamın: "Başıma gelen de oruçtan dolayı değil miydi?" dediğini zikreder.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adama altmış miskini doyurup doyuramayacağını sorunca adam buna da imkanı olmadığını söyledi. Miskin ifadesi sükûn ifadesinden alınmadır. Çünkü hiçbir şeye sahip olmayan kişi hareketsiz kişi gibidir ve dünya işlerinden hiçbirini yapamıyordur. Hadiste zikredilen miskinlik fakirlikten daha genel bir ifadedir. Zira her biri tek başına kullanıldığı zaman biri diğerini kapsamaktadır. Ancak ikisi birlikte kullanıldığı

zaman her biri başka bir anlamı ifade eder. “Sadakalar, Allahdan bir farz olarak ancak fakirlere, miskinlere...”¹ âyetinde bunun farkı görülebilir.

İbn Dakîk el-İd şöyle der: “Hadiste Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) altmış miskinın doyurulmasını emrettiği için kefarete yemek yedirmede sayı budur. Kişi yirmi miskini üç gün boyunca doyurduğu zaman hadiste istenen şeyi tam olarak yerine getirmiş olmaz. Bunun caiz olacağını söyleyenler de ifadenin manasından bunu çıkarmışlardır. Hanefilerin bu konudaki meşhur görüşüne göre ise kişi bir miskini altmış gün boyunca yedirse kefarete geçerli olur.”

İbn Ömer’in rivayetinde adamın: “Seni hakla gönderene yemin olsun ki ben kendi ailemi bile doyuramıyorum” dediği zikredilmiştir.

Kefaretin bu sıralamayla gelmesinin hikmetine gelince, cinsel ilişkiye girerek orucun hürmetini çiğneyen kişi böylesi bir günaha girerek kendini helak etmiş gibidir. Buna karşılık bir köle azat edip kendi nefsinin cezadan kurtarması buna uygun bir karşılık olacaktır. Başka rivayetlerde kişinin azat ettiği kölenin her bir uzvuna karşılık Yüce Allah’ın, azat edenin bir uzvunu cehennem ateşinden kurtaracağı zikredilmiştir.

Kefaret olarak peş peşe iki ay oruç tutulmasına gelince, cinayette kısas yapılması türünde bir cezadır. Yüce Allah bir ayın her bir gününün peş peşe oruçla geçirilmesini emretmiştir. Bu bakımdan Ramazan ayı tek bir parça gibidir. Kişi bu parçanın bir bölümünü bozduğu zaman hepsini bozmuş gibi olur. Bundan dolayı kefarete tutulacak orucun da peş peşe olması istenmiştir. Bu orucun iki ay olması da cezada maksadın hasıl olması için kısasın ağırlaştırılması gibidir. Kefaret olarak yemek yedirmeye gelince, kefarete istenen oruca karşılık her bir gün için bir miskinın yedirilmesi bâbindandır.

Peki kişi bu imkanlardan üçüne de sahip ise hadiste zikredilen tertibe göre mi kefareti öder, yoksa kişi üçü arasında tercihte mi bulunur? Beydâvî bunun hadiste zikredilen tertibe göre olacağını söylerken, İmam Mâlik kişinin üçü arasından birini tercih edeceği görüşündedir.

Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanında bir süre geçirdikten sonra bir sepet hurma getirildi. İbn Uyeyne’nin

¹ Tevbe Sur. 60

naklettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adama: “*Otur!*” buyurmuştur. Bazılarına göre adam hakkında bir vahyin nazil olmasını beklediği için Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adamın oturmasını söylemiştir. Bazıları ise adama yardım olarak bir şeylerin getirileceğini bildiği için Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oturup beklemesini istemiştir.

Buhârî hadisi *Kefâretler* konusu içinde naklederken Ensâr’dan bir adamın hurma getirdiğini zikretmiştir.

İbn Ebî Hafsa bunu rivayet ederken içinde 15 sâ’ hurma bulunan bir sepetin getirildiğini zikreder. İbn Huzeyme bunu Âişe’den naklederken içinde 20 sâ’ hurma bulunan bir sepetin getirildiğini zikreder. Müsedded ise bunu Atâ’dan naklederken Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) adama bu hurmanın bir kısmını verdiğini dile getirir. Bu ifade de hurmanın miktarına yönelik farklı olarak gelen rivayetleri bir araya getirmektedir. Buna göre hurmanın 20 sâ’ olduğunu söyleyenler getirilen hurmanın miktarını söylemiştir. 15 sâ’ olduğunu söyleyenler de bu hurma içinden kefâret olarak Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) adama verdiği hurma miktarını dile getirmiştir.

Hurma gelince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) soru soran adamın nerede olduğunu sordu. Adam doğrudan soru sormamıştı. Ancak helak olduğunu söylemesi içinde soruyu da barındırmaktadır. Adam: “Helak oldum! Beni bu durumdan ne kurtarır?” der gibidir. Bundan dolayı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adam için “soru soran adam” ifadesini kullanmıştır.

Adam kendini gösterince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hurmayı almasını ve sadaka olarak vermesini söyledi. Adam bu hurmayı sadaka olarak kendisinden daha fakir olan birine mi vereceğini sordu.

Bezzâr ve Taberânî bunu rivayet ederken adamın: “Kime vereyim?” diye sorduğunu, Resûlullah’ın da (sallallahu aleyhi vesellem): “*Senden daha fakir birine*” buyurduğunu zikredilmiştir.

İbrâhim b. Sa’d rivayet ederken adamın: “Ailemden daha fakir olan birilerine mi?” dediğini zikreder.

Tahâvî ise bunu İbnü’l-Musâfir’den: “Benden daha fakir olan bir aileye mi?” lafzıyla rivayet etmiştir. Evzâî: “Ailemden başkasına mı?” lafzıyla aktarmıştır. İbn İshâk ise rivayet ederken adamın: “Sadaka verilmesi gereken kişi benden başkası mıdır ki?” dediğini zikreder.

Adam Medine'nin iki volkanik taşılığı arasında ailesinden daha yoksul bir aile olmadığını dile getirdi. Ukayl bunu rivayet ederken adamın: "Bunu en fazla benim ailem hak ediyor. Buna en çok benim ailemin ihtiyacı var" dediğini zikretmiştir. İbn Huzeyme bunu Âişe'den naklederken adamın: "Bizim bu akşam için bile yiyeceğimiz yok" dediğini aktarır.

Adamın bu sözü üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) köpek dişleri görünecek şekilde güldü. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) burada bu şekilde gülmesinden kasıt tebessüm etmesidir. Çünkü Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) gülmesi genelde tebessüm şeklindeydi.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adama, bu hurmayı alıp ailesine yedirmesini söyledi. Ebû Kurra bunu İbn Cüreyc'ten rivayet derken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) adama: "*O zaman sen ye*" buyurduğunu zikreder. İbn İshâk bunu: "*Alıp sen ye ve ailene infak et*" lafzıyla rivayet etmiştir.

Burada Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) adama hurmayı hem kendisi, hem de ailesi için vermesi kefarete olarak değil, mutlak bir şekilde temliktir. Adamdan köle azat etmesi istenince böyle bir imkanının olmadığını söylemiştir. İki ay peş peşe oruç tutması istenince buna gücü yetmeyeceğini söylemiştir. Kefarete olarak geriye almış miskini doyurması kalmıştır. Ancak adamın buna da imkanı bulunmuyordu. Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) hurma gelince kefarete olarak ödemesi için adama vermiş, ancak adam kendisinin böylesi bir şeye ihtiyacı olduğunu söylemiştir. Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) bu hurmayı sadaka olarak adama vermiştir. Dolayısıyla bu sadakayla kefarete ödenmiş olmamaktadır ve adamın sorumluluğunda kalmıştır. Ancak adamın sorumluluğunda kalmış olması bu hadisten çıkarılmış bir hüküm değildir.

Hız. Ali'den gelen bir rivayette Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) adama: "*Bunu sen ve ailen yiyin. Yüce Allah senin yerine kefareti ödemiştir*" buyurduğu zikredilmiş olsa da zayıftır ve huccet olamayacak bir rivayettir.

İbn Ebî Uveys, Abdulcebbâr ve Hişâm b. Sa'd'ın Zührî'den yaptıkları rivayetlerde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) adama orucunu kaza etmesini emrettiği eklemesi yer alır. Bunu da Beyhakî, "İbrâhim b. Sa'd — Leys — Zührî" kanalıyla nakletmiştir. Hişâm b. Sa'd'ın Zührî'den olan rivayeti *Sahîh*'de, kaza etme ziyadesi olmadan yer almıştır. Leys'in Zührî'den olan rivayeti de her iki *Sahîh*'de bu ziyade olmadan zikredilmiştir.

Ancak Saîd b. el-Müseyyeb, Nâfi' b. Cübeyr, Hasan ve Muhammed b. Ka'b'ın rivayetlerinde bu ziyade yer alır. Buradan da anlıyoruz ki bu ziyadenin aslı bulunmaktadır. Birmâvî'nin dediğine göre âlimler bu hadisten bin hatta daha fazla mesele çıkarmışlardır.

Bazılarını zikredek olursak, hakkında belirli bir ceza bulunmayan bir suç işleyip de bunun hükmünü sormak için gelen kişi cezalandırılmaz. Çünkü bu olayda adam işlediği günahı itiraf edince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onu cezalandırmamıştır. Bunun yanında bir konunun hükmünü soran kişi cezalandırılacak olsa kimse hüküm sormaya yanaşmayacaktır. Bu da büyük bozulmalara yol açacaktır ki bunun önüne geçmek lazımdır.

Başlık hadisini “Zührî — Humeyd — Ebû Hureyre” kanalıyla kırk küsur kişi rivayet etmiştir. Buhârî hadisi ayrıca *Edeb*, *Nafakalar*, *Adaklar*, ve *Muhâribler* konuları içinde tahrir etmiştir. Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce de tahrir emiştir.

۳۱ - بَابُ الْمَجَامِعِ فِي رَمَضَانَ هَلْ يُطْعِمُ أَهْلَهُ مِنَ الْكُفَّارَةِ إِذَا كَانُوا مَحَاوِجَ

31- RAMAZANDA CİNSEL İLİŞKİYE GİREN KİŞİ ŞAYET MUHTAÇ BİRİ İSE KEFARETİ AİLESİNE YEDİREBİLİR Mİ?

Ramazan ayında oruçlu iken karısıyla cinsel ilişkiye giren kişi şayet muhtaç biri ise ödemesi gereken kefareti ailesine harcayabilir mi, harcayamaz mı?

İbn Hacer der ki: “Bu başlık ile bir önceki başlık arasında herhangi bir zıtlık bulunmamaktadır. Çünkü bir önceki başlıkta, kefareti ödeme imkanının olmamasının kişiden kefaret sorumluluğunu düşürmediği, kendisine sadaka olarak bir şey verildiği zaman bunu kefaret olarak ödemesi gerektiği açıklanmıştı. Bu başlıkta ise bu durumda olan kişinin bu kefareti kendi ailesine harcamasının caiz olup olmadığı üzerinde durulmuştur.”

۱۹۳۷ - حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ إِنَّ الْأَخْرَ وَقَعَ عَلَى امْرَأَتِهِ فِي رَمَضَانَ فَقَالَ « أَتَجِدُ مَا تُحَرِّرُ رَقَبَةً » قَالَ لَا « فَتَسْتَطِيعُ أَنْ تَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ » قَالَ لَا . قَالَ « أَتَجِدُ مَا تُطْعِمُ بِهِ سِتِينَ مِسْكِينًا » قَالَ لَا قَالَ

فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ بِعَرَقٍ فِيهِ تَمْرٌ - وَهُوَ الزَّيْبُلُ - قَالَ « أَطْعِمْ هَذَا عَنْكَ » قَالَ عَلَى أَحْوَجَ مِنَّا مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا أَهْلُ بَيْتِ أَحْوَجُ مِنَّا قَالَ « فَاطْعِمُهُ أَهْلَكَ » أطرافه ١٩٣٦، ٢٦٠٠،

١٢٢٧٥ تحفة ٦٨٢١، ٦٧١١، ٦٧١٠، ٦٧٠٩، ٦١٦٤، ٦٠٨٧، ٥٣٦٨

1937- "Osmân b. Ebî Şeybe — Cerîr — Mansûr — Zührî — Humeyd b. Abdîrrahman" isnâdıyla Ebû Hureyre şöyle demiştir: Adamın biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve: "Şu en sonda (işe yaramaz) olan adam Ramazan'da karısıyla ilişkiye girdi" dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona: "Köle azat etme imkânın var mı?" diye sorunca, adam: "Hayır" dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Peş peşe iki ay oruç tutabilir misin?" diye sorunca, adam yine: "Hayır" dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Altmış miskini doyurabileceğin bir şey bulabilir misin?" diye sorunca, adam yine: "Hayır!" dedi.

Bu arada Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) içinde hurma bulunan büyükçe bir sepet getirildi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Bunu kendi adına yedir" buyurdu. Adam: "Benden daha fakir olan birine mi? Şehrin iki taşlığı arasında bizden daha fakir olan başka bir aile yok!" deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "O zaman bunu ailene yedir" buyurdu.¹

Osmân, Osmân b. Muhammed'dir. Dedesine nisbet edilmiştir. Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'nin kardeşidir.

Cerîr, Cerîr b. Abdilhamîd'dir.

Mansûr, Mansûr b. el-Mu'temir'dir.

Zührî, Muhammed b. Müslim'dir.

Humeyd, Humeyd b. Abdîrrahman b. Avf ez-Zührî'dir.

Adamın biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve Ramazan ayında oruçlu iken karısıyla ilişkiye girdiğini söyledi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) adama köle azat etme imkanının olup olmadığını sorunca, adam olmadığını dile getirdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) iki ay peş peşe oruç tutup

¹ Hadis ayrıca 1936, 2600, 5368, 6987, 6164, 6709, 6710, 6711 ve 6821'de geçmektedir. Müslim 1111

tutamayacağını sorunca adam tutamayacağını söyledi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) altmış miskini doyurup doyuramayacağını sorunca adam buna da imkanı ve gücü olmadığını söyledi.

O sırada Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) bir sepet hurma getirildi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bu hurmayı adama verdi ve kendi adına yedirmesini söyledi. İbn İshâk'ta gelen rivayette Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) adama: *"Bunun kendi adına sadaka olarak ver"* buyurduğu zikredilmiştir.

Bazıları bu hadise dayanarak böylesi bir durumda kefaretin sadece adama gerektiğini, kendisiyle ilişkiye girdiği kadına gerekmediğini söylemiştir. Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adama sadece kendi adına bunu yedirmesini veya sadaka olarak vermesini söylemiş, kendisiyle ilişkiye girdiği kadın konusunda böylesi bir emir vermemiştir. Muhtaç olduğu anlaşılınca adamın kendisinden bile kefaret istenmemişken hayız gibi özel halleri bulunan kadınlardan böylesi durumlarda kefaret istenmemektedir. Bunun yanında bu kefaret, cinsel ilişkiye bağlı olarak mali bir ceza olmasından dolayı mehri vermenin erkeğe düşmesi gibi burada da mali kefaret sadece erkekten istenmiştir.

Mâlikiler bu konuda şöyle der: "Erkek Ramazan ayında gündüz vakti cariyesiyle ilişkiye girdiği zaman biri kendi adına, biri de cariyeye adına olmak üzere iki kefaret öder. Cariye ona karşı çıkmamış olsa da durum değişmez. Çünkü böylesi bir durumda cariyenin ona itaat etmesi köleler için bir tür zorlama gibidir. Erkek karısını ilişkiye zorlamışsa aynı şekilde hem kendi adına, hem de karısı adına olmak üzere iki kefaret ödemesi gerekmektedir. Bu kefareti de karısı adına asaleten değil de vekaleten öder. Bundan dolayı erkek onlar adına sadece gerektiği kadarıyla kefaret öder. Cariye adına kefaret olarak köle azat etmez, miskin doyurur. Çünkü cariyelerin vela hakkı bulunmaz. Aynı şekilde karısı veya cariyesi adına kefaret olarak oruç tutamaz. Zira başkası adına vekaleten oruç tutulmaz. Erkek böylesi bir durumda karısı adına kefareti köle azat ederek ya da miskin doyurarak ödeyebilir. Şayet erkeğin maddi durumu yoksa kadın kendi adına bir köle azat eder veya miskin doyurur. Kocasının durumu düzelince bunun bedelini ondan asgari miktarıyla alır."

Hanefiler ise kendi isteğiyle ilişkiye giren kadına da kefareti vacip görür. Çünkü orucu bozma konusunda erkeğe ortak olmuştur, buna karşılık kefaret

ödemede de ona ortak olmalıdır. Onlara göre bu kadının kişinin karısı veya cariyesi olması arasında bir fark yoktur.

Hanbeliler ise özürlü olması durumunda kadına kefaret gerekmediğini söylemişlerdir. Merdâvî, Hanbeli âlimlerinin çoğunluğunun bu görüşte olduğunu dile getirmiştir. İmam Ahmed'den gelen başka bir görüşe göre ise kadın kendi adına kefareti öder ve sonradan bunu kocasından tahsil eder. Hanbeli âlimlerden bazıları bu görüştedir ve doğrusu da budur.

Dârekutnî'nin “Ebû Sevr — Muallâ b. Mansûr — Süfyân b. Uyeyne — Zührî — Humeyd” kanalıyla Ebû Hureyre'den yaptığı rivayette adamın Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) gelip: “Helak oldum ve helak ettim” dediği zikredilir. “Helak ettim” lafzında Ebû Sevr bunu Muallâ b. Mansûr kanalıyla Süfyân b. Uyeyne'den rivayette tek kalmıştır.

Beyhakî de bunu bir grup raviden, onlar da Zührî'den “Helak ettim” lafzıyla nakletmiş ve: “Hocamız Ebû Abdillâh el-Hâkim bu lafzın zikredilmesini zayıf bulmuştur” demiştir.

Evzaî'nin de öğrencileri hadisi bu lafız olmadan rivayet etmişlerdir. Hâkim de bu ifadenin hatalı olduğunu dile getirmiş ve: “Muallâ b. Mansûr'un oruç konusunda tasnifi olan kitabına baktığımda bu hadisi gördüm. Ancak hadiste bu ifade bulunmuyordu. Süfyân'ın öğrencilerinin tümü de hadisi ondan bu lafız olmadan rivayet etmişlerdir” demiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adama bu hurmaları sadaka olarak vermesini söyleyince, adam kendisinden daha fakir birini bulamayacağını, çünkü Medine'nin iki taşılığı arasında kendisinden daha fakir biri olmadığını dile getirdi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hurmayı ailesine yedirmesini söyledi.

Şâfiîlerden bazılarına göre buradaki aileden kasıt, kişinin bakmakla yükümlü olmadığı, nafakalarından sorumlu olmadığı akrabalarıdır. Ancak diğer rivayette Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) “İyâl” ifadesini kullanır ki bu ifade bundan kastın adamın kendi çoluk çocuğu olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Başka bir rivayette ise Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) adama o hurmadan yemesini emrettiği zikredilir ki bu da bundan kastın adamın ev ahalisi olduğunu göstermektedir.

Bazılarına göre ise bu, adama özel bir durumdur. Cüveynî'nin de görüşü bu yöndedir. Ancak böylesi durumlarda asıl olanın kişiye özellik olmadığı

söylenerek itiraz edilmiştir. Bazıları ise bunun neshedilmiş olduğunu söylese de neyin onu neshettiği zikredilmemiştir.

Şâfiî, *el-Ümm*'de bu konuda şöyle der: Muhtemeldir ki adam Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) maddi imkanının olmadığını söyleyince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ona sadaka vermiş ya da verdiği hurmayı sadaka olarak dağıtmasını emretmiştir. Adam kendisinin fakir olduğunu dile getirince de Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) o hurmayı kendi ailesine yedirebileceğini söylemiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bununla kefaretin ancak imkan olduğunda ödenmesi gerektiğini bildirmek istemiştir. Ya da Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kefareti adamın yerine yine adama ödemiş ve onu ailesine yedirebileceğini bildirmiştir. Bununla da kişinin, kendisi adına yine kendisine ödenen kefareti ailesine yedirebilmesi için kefareti ödeyen kişinin izni gerektiğini bildirmek istemiştir. Ancak kişi kendi kefareti kendisi öderken bunu ailesi için kullanamaz.”

۳۲ - بَابُ الْحِجَامَةِ وَالْقَنَى لِلصَّائِمِ

32- ORUÇLUNUN KAN ALDIRMASI VE KUSMASI

وَقَالَ لِي يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ سَلَامٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُمَرَ بْنِ الْحَكَمِ بْنِ ثَوْبَانَ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - إِذَا قَاءَ فَلَا يُفْطِرُ ، إِنَّمَا يُخْرِجُ وَلَا يُؤَلِّجُ وَيَذْكُرُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ يُفْطِرُ وَالْأَوَّلُ أَصَحُّ وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَعِكرِمَةُ الصَّوْمُ مِمَّا دَخَلَ ، وَلَيْسَ مِمَّا خَرَجَ وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - يَخْتَجِمُ ، وَهُوَ صَائِمٌ ، ثُمَّ تَرَكَهُ ، فَكَانَ يَخْتَجِمُ بِاللَّيْلِ . وَاخْتَجَمَ أَبُو مُوسَى لَيْلًا . وَيَذْكُرُ عَنْ سَعْدِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَرْقَمٍ وَأُمِّ سَلَمَةَ اخْتَجَمُوا صِيَامًا وَقَالَ بُكَيْرٌ عَنْ أُمِّ عِلْقَمَةَ كُنَّا نَخْتَجِمُ عِنْدَ عَائِشَةَ فَلَا تَنْهَى وَيُرْوَى عَنِ الْحَسَنِ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مَرْفُوعًا فَقَالَ أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمُخْجُومُ وَقَالَ لِي عِيَّاشٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا يُونُسُ عَنِ الْحَسَنِ مِثْلَهُ . قِيلَ لَهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ نَعَمْ . ثُمَّ قَالَ اللَّهُ أَعْلَمُ

تحفة ١٤٢٦٥ ، ١٧٩٦١ ، ١٨٥٦١

Yahya b. Sâlih'in "Muâviye b. Sellâm — Yahya — Ömer b. el-Hakem b. Sevbân" kanalıyla bana bildirdiğine göre Ebû Hureyre: "Kusan kişinin

orucu bozulmaz. Çünkü kismada içeriye bir şey girmez, içerden çıkar” demiştir. Ebû Hureyre’nin: “Kusmak orucu bozar” dediği de zikredilmiştir. Ancak ondan gelen ilk söz daha sahihtir.

İbn Abbâs ve İkrime de: “Oruçta kaçınılması gereken şey, içerden çıkacak şeyler değil, içeriye girecek olan şeylerdir” demişlerdir.

İbn Ömer önceleri oruçlu iken kan aldırırdı. Daha sonra ise bunu bırakmış, gece vakti kan aldirmaya başlamıştır. Ebû Mûsa da gece vakti kan aldırırdı. Zikredildiğine göre Sa’d, Zeyd b. Erkam ve Ümmü Seleme de oruçlu iken kan aldirmışlardır.

Bukeyr’in bildirdiğine göre Ümmü Alkame: “Âişe’nin yanındayken kan aldirmırdık ve bizi bundan alıkoymazdı” demiştir.

Hasan’ın birden fazla kişiden naklettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Kan alanın da, aldirmanın da orucu bozulmuştur*” buyurmuştur.

Ayyâş’ın bana bildirdiğine göre Abdula’lâ da Yûnus kanalıyla Hasan’dan aynısını rivayet etmiştir. Hasan’a: “Bu sözü Resûlullah’tan (sallallahu aleyhi vesellem) naklen mi söylüyorsun?” diye sorulunca da önce: “Evet” karşılığını vermiş, sonra da: “En doğrusunu Allah bilir” demiştir.

Başlık, oruçlu kişinin kan aldirması ile kusmasının hükmüyle ilgilidir.

Yayha b. Sâlih el-Vihâzî el-Hımsî’nin Muâviye b. Sellâm’dan, onun da Yahya b. Ebî Kesîr’den, onun da Ömer b. el-Hakem b. Sevbân el-Medenî’den bildirdiğine göre Ebû Hureyre, isteği dışında kusan oruçlu kişinin orucunun bozulmayacağını söylemiştir. Gerekçesini gösterirken de kismada insanın içinden bir şeylerin çıktığını, insanın içine bir şeyin girmediğini dile getirmiştir. Orucun, insanın bedeninden çıkan değil, bedenine giren bir şeyden dolayı bozulacağı kuralı meni ile bozulur. Çünkü oruçlu kişiden meni çıktığı zaman oruç bozulur ve kaza ile kefarete gerekir.

Ebû Hureyre’den kusmanın orucu bozacağına dair de bir rivayet zikredilmiştir. Buhârî’nin *et-Târîhu’l-Kebîr*’de Ebû Hureyre’den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Kişi istemeyerek kustuğu zaman orucunu kaza etmesi gerekmez. Ancak isteyerek kusarsa orucunu kaza etmesi gerekir*” buyurmuştur. Ebû Hureyre’nin buradaki sözü de Buhârî’deki bu hadis göz önünde bulundurularak anlaşılmalıdır. Söz konusu hadise göre de Ebû

Hureyre'den nakledilen bu rivayeti kişinin bilerek ve isteyerek, boğazının içine bir şey kaçmasa da kusması olarak anlayabiliriz.

Ancak Buhârî, *Târîh*'teki bu rivayeti zayıf bulmuştur. Dört *Sünen* sahibi de hadisi rivayet etmiştir.

Tirmizî: "Âlimlerin bu konudaki uygulaması bu hadise göredir" demiştir. Şâfiî, Süfyân es-Sevrî, Ahmed ve İshâk da bu hadise göre görüş belirtmişlerdir. Hâkim hadisi Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahih bulmuştur. İbn Hibbân da sahih bulmuştur.

Hanefilere göre az olsun veya çok olsun kişinin isteği dışında olan kusmalarda kaza gerekmez. Ancak kişi kendi isteğiyle kusuyorsa bu durumda orucun kazası gerekir. Ebû Yûsuf ise orucu bozacak kusmanın ağız dolusu kadar olması gerektiğini söylemiştir. Kişi kendi isteğiyle kusup, kusuntusu ağız dolacak kadar olduğu zaman onu geri yutsa da ağızından çıkarsa da orucu bozulur ve kaza gerekir. Ağız dolusu olduğu zaman kişinin ağızından çıkmış sayılır ve abdesti de bozulur. Ağız dolusu olmadığı zaman ise orucu bozmaz.

Muhammed b. el-Hasan ise kişinin kendi isteğiyle olan kusmanın orucu bozduğunu, bunun az veya çok olmasının durumu değiştirmediğini söylemiştir. Ona göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "*Oruçlu kişi isteyerek kustuğu zaman orucunu kaza etmesi gerekir*" buyurmuş, kusuntunun azı ile çoğu arasında bir ayırım yapmamıştır. Kişi az da olsa kusuntusunu geri yuttuğu zaman kendi isteğiyle yutmuş demektir ve orucu bozulur.

Özetlersek, kişi kendi isteğiyle ağız dolusu kustuğu zaman bunu geri yutsa da, yutmasa da Ebû Yûsuf'a göre orucu bozulur. Muhammed'e göre ise kişinin isteği dahilinde olduktan sonra az da olsa, çok da olsa, yutsa da yutmasa da orucu bozulur. Kişinin kendi isteği dışında olan kusmalarda ise ağız dolusu olması durumunda kişi bunu yutsa da, yutmasa da Ebû Yûsuf'a göre orucu bozulur. Muhammed'e göre ise kişinin kendi isteği dışında olduğu için yutmadıktan sonra orucu bozulmaz. Ancak ağız dolusu olmasa da, yuttuğu zaman orucu bozulur. Ağız dolusu olmadıktan sonra yutulsa da yutulmasa da Ebû Yûsuf'a göre oruç bozulmaz.

Buhârî, Ebû Hureyre'den gelen iki rivayet içinde birincisinin, yani kusmanın orucu bozmayacağını söyleyen rivayetin daha sahih olduğunu söylemiştir.

İbn Ebî Şeybe'nin mevsûl olarak bildirdiğine göre İbn Abbâs ile İkrime kişinin oruçta, içinden çıkacak olan şeylerden değil içine girecek şeylerden uzak durması gerektiğini söylemişlerdir.

İmam Mâlik'in *Muvattâ'*da mevsûl olarak naklettiğine göre İbn Ömer, önceleri oruçlu iken kan aldırırdı. Güçsüz düştüğünü görünce gündüz vakti oruçlu iken kan aldirmayı bırakmış, bu işi gece vakti yapmaya başlamıştır.

İbn Ebî Şeybe'nin mevsûl olarak naklettiğine göre Ebû Mûsa Abdullah b. Kays el-Eş'arî de oruçlu günlerde kan aldirmayı gece vaktine bırakırdı.

Zikredildiğine göre Sa'd b. Ebî Vakkâs, Zeyd b. Erkam el-Ensârî ve müminlerin annesi Ümmü Seleme oruçlu iken kan aldirmışlardır.

Sa'd'ın rivayetini Mâlik, *Muvattâ'*da mevsûl olarak nakletmiştir. İsnâdında kopukluk vardır, ancak başka bir kanalla İbn Abdilber de nakletmiştir. Zeyd'in rivayetini Abdurrezzâk nakletmiştir. Ümmü Seleme'nin rivayetini de İbn Ebî Şeybe nakletmiştir.

Bukeyr b. Abdillâh b. el-Eşec'in Ümmü Alkame'den bildirdiğine göre Hz. Âişe'nin yanında oruçlu iken kan aldirmışlar, Âişe de buna karşı çıkmamış ve onlara engel olmamıştır. Buhârî, Ümmü Alkame'nin ismini Mercâne olarak zikretmiştir. İbn Hibbân da onu *es-Sikât* eserinde zikretmiştir. Bu rivayeti Buhârî, *Târîh*'te mevsûl olarak nakletmiştir.

Hasan el-Basrî'nin ashâbdan birden fazla kişiden naklen bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), kan alanın da, aldırmanın da orucunun bozulacağını söylemiştir. Ashâbdan olan bu kişiler de Şeddâd b. Evs, Usâme b. Zeyd, Ebû Hureyre, Sevbân ve Ma'kil b. Yesâr'dır. Hasan'ın bu hadisi tümünden işitmiş olması da muhtemeldir.

Hasan'ın naklettiği bu hadisi Nesâî bir çok yoldan Ebû Hurra kanalıyla Hasan'dan mevsûl olarak nakletmiştir.

Ali b. el-Medîni şöyle der: "Bunu Yûnus, Hasan'dan rivayet etmiştir. İmam Ahmed bu hadisin zahirine dayanarak her ikisinin orucu bozduğunu söylemiştir. Hanbeli âlimlerinin geneli de bu görüştedir. Ondan gelen başka bir görüşe göre kişi bunların yasak olduğunu bildiği halde yapıyorsa orucu bozulur, bilmiyorsa ise bozulmaz. Ancak Ahmed'in ve bu mezhebin âlimlerinin sözlerinden anlaşıldığı kadarıyla kan görünecek şekilde çıkmadıktan sonra oruç bozulmaz. Ayrıca tedavi amaçlı olmadan ve kan aldirmadan kendiliğinden çıkan kan da orucu bozmaz."

Diğer üç mezhep imamına göre ise kan aldırma orucu bozmaz. Bunda da bu yönde daha sonra gelecek hadise dayanmışlardır. Hasan el-Basrî'nin naklettiği hadisi de orucun bozulmasına değil, bozulmayla yüzyüze kalmasına yormuşlardır. Çünkü kan aldırın kişi zayıf düşmekten, kan alan kişi ise kanı emerken boğazına ondan bir şeyin kaçmasından emin olamaz. Hasan'ın naklettiği hadis konusunda tenkitler gelmiştir. Dârekutnî, *İlel*'de: "Atâ b. es-Sâib'in bunu kendisinden naklettiği sahabinin ismi konusunda ihtilaf edilmiştir. Aynı şekilde Yûnus'tan rivayetinde de ihtilaf mevcuttur" demiştir.

Buhârî'nin dediğine göre Ayyâş b. el-Velîd'er-Rakkâm el-Basrî de Abdula'lâ b. Abdila'lâ es-Sâmî el-Kureşî el-Basrî kanalıyla Yûnus b. Ubeyd b. Dinâr el-Basrî'den, o da Hasan el-Basrî'den aynısını, yani "*Kan alanın da aldırmanın da orucu bozulmuştur*" hadisinin aynısını nakletmiştir. Hasan'a bunu Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) naklen mi aktardığı sorulunca Hasan önce kendinden emin bir şekilde "Evet!" karşılığını vermiş, daha sonra ise: "En doğrusunu Allah bilir" diyerek bu konudaki tereddüdünü göstermiştir.

۱۹۳۸ - حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -

رضى الله عنهما - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اخْتَجَمَ ، وَهُوَ مُحَرَّمٌ وَاحْتَجَمَ وَهُوَ صَائِمٌ أطرافه ۱۸۳۵

، ۵۷۰۰ ، ۵۶۹۹ ، ۵۶۹۵ ، ۵۶۹۴ ، ۵۶۹۱ ، ۲۲۷۹ ، ۲۲۷۸ ، ۲۱۰۳ ، ۱۹۳۹ ،

۵۷۰۱ - تحفة ۵۹۸۹

1938- "Muallâ b. Esed — Vuheyb — Eyyûb — İkrime" isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı iken kan aldırdı. Oruçlu iken de kan aldırdı."¹

Muallâ b. Esed, Behz b. Esed el-Basrî'nin kardeşidir.

Vuheyb, Vuheyb b. Hâlid'dir.

Eyyûb, Eyyûb es-Sahtiyânî'dir.

¹ Hadis ayrıca 1835, 1939, 2103, 2278, 2279, 5691, 5694, 5695, 5699, 5700 ve 5701'de geçmektedir. Müslim 1202

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı iken kan aldırmaştır. Aynı şekilde oruçlu iken de kan aldırmaştır. Bu rivayet de, “*Kan alanın da aldırmanın da orucu bozulmuştur*” hadisini neshetmiştir. Çünkü bazı kanallarda Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bunu Vedâ haccında yaptığı zikredilmiştir. Şâfiî de bu görüştedir.

Beyhakî *el-Ma'rife*'de bunu İbn Abbâs'tan: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu iken kan aldırdı” lafzıyla rivayet etmiştir.

Şâfiî, Ebû Abdillâh'ın rivayeti konusunda şöyle demiştir: “İbn Abbâs'ın Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) hadis işitmesi Mekke'nin fethedildiği yıl olmuştur ve o zaman Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı değildi. Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı görmesi ise ancak Vedâ haccında olmuştur. İbn Abbâs, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ihramlı iken kan aldırıldığını Vedâ haccının yapıldığı yıl olan 10. yılda dile getirmiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): «*Kan alanın da, aldırmanın da orucu bozulmuştur*» sözünü ise hicri 8. yılda Mekke'nin fethi sırasında, yani Vedâ haccından iki yıl önce söylemiştir. Şayet bu yönde gelen iki hadis sâbit ise İbn Abbâs'tan gelen bu rivayet «*Kan alanın da, aldırmanın da orucu bozulmuştur*» sözünü neshetmiştir.”

İbn Hazm bu konuda şöyle demiştir: “*Kan alanın da, aldırmanın da orucu bozulmuştur*” hadisinin sahih olduğu konusunda şüphe yoktur. Ancak Ebû Saîd'den gelen bir rivayette Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu kişiye kan aldırma konusunda ruhsat verdiği zikredilir. Bunun da isnâdı sahihtir. Bu durumda Ebû Saîd'in rivayetine de itibar etmek gerekir. Çünkü bir konuda ruhsat azimetten sonra gelir. Bu durumda ister kan alan, ister aldıran olsun hacamatın orucu bozduğu hükmü neshedilmiş olmaktadır.

İbn Hacer de *Fethu'l-Bârî*'de şöyle der: Ebû Saîd'den geldiği söylenen sözkonusu hadisi Nesâî, İbn Huzeyme ve Dârekutnî tahrir etmişlerdir. Ravileri güvenilirdir, ancak merfû mu mevkûf mu olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Fakat Enes tarafından nakledilen bir şahidi vardır. Bu şahidi de Dârekutnî şu lafızla rivayet etmiştir: “Câfer b. Ebî Tâlib oruçlu iken kan aldırdı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onunla karşılaşıncı: «*Bunun orucu bozuldu*» buyurdu. Önceleri oruçlu kişi için kan aldırılmayı kerih görmem bundan dolayıdır. Daha sonra ise Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu kişi için kan aldırma ruhsat verdi.”

۱۹۳۹ - حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ اخْتَجَمَ النَّبِيُّ ﷺ وَهُوَ صَائِمٌ أَطْرَافَهُ ۱۸۳۵ ، ۱۹۳۸ ، ۲۱۰۳ ، ۲۲۷۸ ، ۲۲۷۹ ، ۵۶۹۱ ، ۵۶۹۴ ، ۵۶۹۵ ، ۵۶۹۹ ، ۵۷۰۰ ، ۵۷۰۱ - تحفة ۵۹۸۹

1939- “Ebû Ma’mer — Abdolvâris — Eyyûb — İkrime” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu iken kan aldırdı”¹

Ebû Ma’mer, Abdullah b. Amr el-Minkarî’dir.

Abdolvâris, Abdolvâris b. Saîd et-Temîmî el-Basrî’dir.

Eyyûb, Eyyûb es-Sahtiyânî’dir.

İbn Abbâs’ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu iken kan aldırmıştır.

Bu da İbn Abbâs’ın bu yöndeki hadisinin farklı bir kanalıdır. Tahâvî bu hadisi on farklı kanaldan tahrir etmiştir. Ebû Dâvud da hadisi Buhârî’deki rivayetin benzeriyle tahrir etmiştir. İsmâîlî ise bunu tahrir ederken İbn Abbâs’ı zikretmemiştir. Mevsûl mu, mürsel mi olduğu konusunda da Hammâd’la ihtilaf edilmiştir, ancak tereddütsüz bir şekilde sahihtir.

۱۹۴۰ - حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ ثَابِتًا الْبُنَانِيَّ يَسْأَلُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَكُنْتُمْ تَكْرَهُونَ الْحِجَامَةَ لِلصَّائِمِ قَالَ لَا إِلَّا مِنْ أَجْلِ الضَّعْفِ وَزَادَ شَبَابَةُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ . تحفة ۴۴۸

1940- Âdem b. Ebî İyâs’ın bildirdiğine göre Şu’be şöyle demiştir: Sâbit el-Bunânî’nin Enes b. Mâlik’e: “Oruçlu için kan aldırmayı kerih görür müydünüz?” diye sorduğunu işittim. Enes: “Hayır! Sadece oruçluyu zayıf düşürmesinden dolayı hoş görmezdik” dedi.

¹ Hadis ayrıca 1835, 1938, 2103, 2278, 2279, 5691, 5694, 5695, 5699, 5700 ve 5701’de geçmektedir. Müslim 1202

Şebâbe bunu Şu'be'den: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında kerih görür müydünüz?" lafzıyla rivayet etmiştir.

Şu'be, Şu'be b. el-Haccâc'tır.

Şu'be, Sâbit el-Bunânî'nin Enes b. Mâlik'e soru sorduğunu işittiğini bildirmiştir. İbn Hacer'e göre bu hatalıdır. Zira Şu'be, Sâbit'in Enes'e soru sormasına şahit olmamıştır. Burada Şu'be ile Sâbit arasında bir ravi düşmüştür. İsmâîlî ve Ebû Nuaym bunu Beyhakî'den "Câfer b. Muhammed el-Kalânîsî + Ebû Kursâfe Muhammed b. Abdilvehhâb + İbrâhim b. Hasan b. Deyzîl — Âdem b. Ebî İyâs — Şu'be" kanalıyla Humeyd'den: "Sâbit el-Bunânî'nin Enes b. Mâlik'e sorduğunu işittim..." şeklinde rivayet etmişlerdir.

Sâbit, Enes'e oruçlu kişiye kan aldırmayı kerih görüp görmediklerini sorunca kerih görmediklerini, ancak oruçlu kişiyi zayıf ve güçsüz düşürmesinden dolayı kan aldırmasını hoş görmediklerini söylemiştir. Bundan da bedeni zayıf düşürmemek için oruçlu iken kan aldırmamanın mendûb olduğunu çıkarabiliriz. Aynı şekilde kişi bunu yapmayarak, neshedilmiş de olsa aldırmanın orucu bozup bozmadığı konusundaki tartışmalardan uzaklaşmış olur.

Şebâbe b. Sevvâr el-Fezârî bunu Şu'be'den rivayet ederken Sâbit'in Enes'e soruyu: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında kan aldırmayı kerih görür müydünüz?" şeklinde sorduğunu zikretmiştir.

İbn Hacer der ki: Bu da gösteriyor ki Şebâbe'nin rivayeti hem sened, hem de metin bakımından Âdem'in rivayetine muvafıktır. Ancak Şebâbe, rivayetin merfû olduğunu daha da kuvvetlendiren bir ekleme yapmıştır. İbn Mende de *Ğarâibu Şu'be*'de Şebâbe'nin kanalını "Muhammed b. Ahmed b. Hâtîm — Abdullah b. Ravh — Şebâbe — Şu'be — Katâde — Ebu'l-Mütevekkil — Ebû Saîd" şeklinde zikretmiştir. Yine: "Muhammed b. Ahmed b. Hâtîm — Abdullah b. Ravh — Şebâbe — Şu'be — Humeyd — Enes" kanalıyla aynısını zikretmiştir. Bu da İsmâîlî'nin bu yöndeki kanalının sıhhatini, bu konudaki zaafiyetin de Buhârî'den olmadığını göstermektedir. Zira Şebâbe'nin isnâdî Âdem'in isnâdına muhalif olsaydı Buhârî bunu belirtirdi.

۳۳ - باب الصَّوْمِ فِي السَّفَرِ وَالْإِفْطَارِ

33- YOLCULUKTA ORUÇ TUTMA VE TUTMAMA

Başlık, yolculuk esnasında oruç tutma ile tutmamanın hükmüyle ilgilidir.

۱۹۴۱ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الشَّيْبَانِيِّ سَمِعَ ابْنَ أَبِي أَوْفَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ فَقَالَ لِرَجُلٍ « أَنْزِلْ فَاجْدَحْ لِي » قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ الشَّمْسُ . قَالَ « أَنْزِلْ فَاجْدَحْ لِي » . قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ الشَّمْسُ قَالَ « أَنْزِلْ فَاجْدَحْ لِي » . فَتَزَلَّ ، فَجَدَحَ لَهُ ، فَشَرِبَ ، ثُمَّ رَمَى بِيَدِهِ هَا هُنَا ، ثُمَّ قَالَ « إِذَا رَأَيْتُمُ اللَّيْلَ أَقْبَلَ مِنْ هَا هُنَا فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ » تَابِعَهُ جَرِيرٌ وَأَبُو بَكْرٍ بْنُ عَيَّاشٍ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ ابْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ أَطْرَافَهُ ۱۹۵۵ ، ۱۹۵۶ ، ۱۹۵۸ ، ۵۲۹۷ - تحفة ۵۱۶۳

1941- “Ali b. Abdillâh — Süfyân — Ebû İshâk eş-Şeybânî” isnâdıyla İbn Ebî Evfâ şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte bir yolculuktaydık. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adamın birine: “*İn ve yiyecek bir şeyler hazırla!*” buyurdu. Adam: “Ey Allah'ın Resûlü! Henüz güneş batmadı” deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yine: “*İn ve yiyecek bir şeyler hazırla!*” buyurdu. Adam yine: “Ey Allah'ın Resûlü! Henüz güneş batmadı” karşılığını verdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir daha: “*İn ve yiyecek bir şeyler hazırla!*” buyurunca adam inip sevik hazırladı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onu içtikten sonra eliyle şu tarafa işaret ederek: “*Gecenin şu taraftan geldiğini gördüğünüz zaman oruçlunun iftar vakti gelmiş demektir*” buyurdu.

Cerîr ve Ebû Bekr b. Ayyâş da bunu Şeybânî kanalıyla İbn Ebî Evfâ'dan: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile bir yolculuktaydım” lafzıyla naklederek mutâbaât etmişlerdir.¹

Ali, Ali b. Abdillâh el-Medîni'dir.

¹ Hadis ayrıca 1955, 1956, 1958 ve 5297'de geçmektedir. Müslim 1101

Süfyân, Süfyân b. Uyeyne'dir.

Ebû İshâk, Selmân b. Ebî Süleymân Feyrûz eş-Şeybânî'dir.

İbn Ebî Evfâ, Abdullah b. Ebî Evfâ'dır.

İbn Ebî Evfâ'nın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte yolculuğa çıktılar. Bu yolculukta Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oruçluydu. Müslim'de gelen bir rivayete göre bu yolculuk Bedir savaşında değil Mekke'nin fethi sırasında Ramazan ayında olmuştur. Çünkü İbn Ebî Evfâ, Bedir savaşına katılmış değildir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adamın birine bineğinden inip yiyecek bir şeyler hazırlamasını söyledi. Ebû Dâvud ve İbn Beşkuvâl'in rivayetlerine göre bu kişi Bilâl'dır. Müslim'de gelen rivayete göre güneş kaybolunca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu söylemiştir. Buhârî'de gelen başka bir rivayete göre ise güneş battığında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) bunu söylemiştir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) iftar yapması için Bilâl'dan istediği şey de sevin suyla ya da sütün suyla karıştırılması ile hazırlanan bir tür çorbadır. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu emri üzerine Bilâl, güneşin henüz batmadığını söyledi. Bilâl güneşin batmasına rağmen ufuktaki aydınlığın kaybolmadığını görünce iftar vaktinin de gelmediğini düşünmüş ve bunu dile getirmiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) isteğini tekrarlayınca Bilal yine güneşin ışığının hâlâ durduğunu dile getirdi. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) üçüncü defa inmesini ve yiyecek bir şeyler hazırlamasını söyleyince Bilâl inip yemeği hazırladı.

Bilâl burada Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ufka tam olarak ve dikkatlice bakmadığını düşünmüş olacak ki güneş batmış olmasına rağmen ışığının henüz durmasına dayanarak iftar vaktinin gelmediğini zannetmiştir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) isteğine iki defa aynı karşılığı vermesinin sebebi muhtemelen budur. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ise isteğini tekrarlayarak güneş battıktan sonra geride kalan aydınlığının bir sakıncasının olmayacağını ve iftar vaktinin girdiğini belirtmiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hazırlanan yiyeceği içtikten sonra eliyle doğruya doğru işaret ederek, gecenin yani karanlığın o taraftan geldiğinin görülmesi durumunda oruçlu kişi için iftar vaktinin başladığını söylemiştir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) doğuya doğru işaret etmesi de karanlığın o taraftan ancak güneş battıktan sonra görülmeye başlamasından dolaydır.

Hadisten anlıyoruz ki Ramazan ayında yolculuk sırasında oruç tutmak tutmamaktan efdalidir. Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan ayında yaptığı yolculukta oruç tutmuştur. Yüce Allah da: **“Oruç tutmanız eğer bilerseniz sizin için hayırlıdır”** buyurmuştur. Bunun yanında kişi orucu tutarak bu yöndeki sorumluluğunu yerine getirmiş ve vaktin faziletinden nasiplenmiş olur.

Yolculukta namazı kısaltarak kılma ise bundan farklı bir durumdur. Çünkü yolculukta namazı kısaltarak sorumluluk düşmüş ve vaktin fazileti değerlendirilmiş olmaktadır.

Yolculukta oruç tutulmamasını gerekli kılan herhangi bir nas olmadığı için de oruç tutmak daha efdaldır. Ancak yolculuk halindeyken kişi oruç tutarak bulunduğu zaman içinde ya da daha sonraki zamanda bir zarara uğrayacaksa bu durumda tutmaması daha efdal olacaktır. Daha sonra zikredilen hadiste Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *“Yolculuk esnasında oruç tutmak istenen bir ibadet değildir”* sözü de buna yorulmalıdır.

Mâlikilere göre kişi kısa olan yolculuklarda, yola fecirden önce ve oruç tutma niyeti taşımadan çıktığı zaman bu yolculukta oruç tutmaması caiz olur. Bundan, böylesi bir yolculuğa oruç tutma niyeti taşıyarak fecirden sonra çıkan kişinin oruç tutmamasının caiz olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda nafile de olsa orucu bozan kişi için kaza gerekir, ancak kefaret gerekmez.

Hanbeliler ise kişinin yolculukta oruç tutmamasının müstehab olduğunu söylemişlerdir. Merdâvî, Hanbeli mezhebinin görüşünün bu olduğunu, Hanbeli âlimlerinin de bu görüşte olduğunu ifade etmiştir. Bu mezhebe göre yolculuk sırasında meşakkatli olsa da, olmasa da kişinin oruç tutmaması müstehabdır. Onlardan gelen başka bir görüşe göre de yolculukta oruç tutmak daha faziletlidir.

Başlık hadisi dört raviyle Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) dayanan (rubâî) bir hadistir. Buhârî hadisi ayrıca *Talâk* konusu içinde tahrir etmiştir. Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî de tahrir etmiştir.

Cerîr b. Abdilhamîd ve Ebû Bekr b. Ayyâş b. Sâlim el-Esedî el-Kûfî de bunu Ebû İshâk eş-Şeybânî kanalıyla Abdullah b. Ebî Evfâ'dan: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile bir yolculuktaydım" lafzıyla rivayet ederek Süfyân b. Uyeyne'ye mutâbaât etmişlerdir. Buhârî, Cerîr'in rivayetini *Talâk* konusu içinde, Ebû Bekr'in rivayetini de *Oruç* konusu içinde mevsûl olarak nakletmiştir.

١٩٤٢ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ هِشَامٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ هَمْرَةَ بِنَ

عَمْرِو الْأَسْلَمِيِّ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَسْرُدُ الصَّوْمَ . طرفه ١٩٤٣ - تحفة ١٧٣١٩

1942- "Müsedded — Yahya — Hişâm — Hişâm'ın babası" isnâdıyla Âişe şöyle demiştir: Hamza b. Amr el-Eslemî şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben ara vermeden uzun süre oruç tutabiliyorum..."¹

Müsedded, Müsedded b. Müserhed'dir.

Yahya, Yahya b. Saîd el-Kattân'dır.

Hişâm'ın babası, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm'dır.

Müminlerin annesi Âişe'nin bildirdiğine göre Hamza b. Amr el-Eslemî, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) uzun bir süre ara vermeden oruç tutabildiğini söylemiştir.

Hadisten, zarar görmeyecek kişinin yıl boyunca oruç tutmasının mekruh olmayacağını anlıyoruz. Abdullah b. Amr b. el-Âs'a yıl boyu oruç tutmasına Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) itiraz etmesi de zayıf düşeceğini bilmesinden dolayıldı. Hamza'nın ise buna gücünün yeteceğini görünce Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) izin vermiştir.

Ara vermeden oruç tutma mukîmken olduğu gibi yolculukta da oruç tutulduğunu göstermektedir. Hadisin başlıkla mutabakatı da bu açıdandır. Buhârî hadisi iki kanalla tahrir etmiştir. Kanallardan biri budur, diğeri de bir sonraki hadistir.

١٩٤٣ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ

عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّ هَمْرَةَ بِنَ عَمْرِو الْأَسْلَمِيِّ قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ

¹ Hadis ayrıca 1943'te geçmektedir. Müslim 1121

أَصُومُ فِي السَّفَرِ وَكَانَ كَثِيرَ الصَّيَامِ فَقَالَ « إِنْ شِئْتَ فَصُمْ ، وَإِنْ شِئْتَ فَأَفْطِرْ » طرفه

١٩٤٢ - تحفة ١٧١٦٢

1943- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — Hişâm b. Urve — Hişâm’ın babası” isnâdıyla Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) zevcesi Âişe şöyle demiştir: Hamza b. Amr el-Eslemî: “Yolculukta oruç tutayım mı?” diye sordu ki Hamza çok oruç tutan biriydi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “İstiyorsan tut, istiyorsan da tutma” buyurdu.¹

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî’dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes’tir.

Hişâm’ın babası, Urve b. ez-Zübeyr’dir.

Müminlerin annesi Âişe’nin bildirdiğine göre Hamza b. Amr el-Eslemî çokça oruç tutan birisiydi. Bundan dolayı Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) yolculuklarda da oruç tutup tutamayacağını sordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) isterse tutabileceğini, isterse de tutmayabileceğini söyledi.

Müslim’de gelen rivayete göre ise Hamza: “Ey Allah’ın Resûlü! Ben ara vermeden uzun süre oruç tutabiliyorum. Yolculukta da oruç tutma gücünü kendimde buluyorum. Tutmamın bir sakıncası olur mu?” diye sorunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “Oruç tutmama Yüce Allah’ın tanıdığı bir ruhsattır. Bu ruhsatla amel eden kişi güzel yapmış olur. Ancak oruç tutmak isteyen kişi için de bir sakınca yoktur” buyurmuştur. Buradan da anlıyoruz ki Hamza burada farz olan orucu sormuştur. Çünkü ruhsat farz olan amellerde tanınır.

Ebû Dâvud ve Hâkim’in Muhammed b. Hamza b. Amr kanalıyla yaptıkları rivayet bu konuda daha da açıktır. Bu rivayete göre Hamza b. Amr: “Ey Allah’ın Resûlü! Benim bir devem var. Onu çalıştırıyor, kiraya veriyor, üzerinde yolculuğa çıkıyorum. Bazen yolculuğum Ramazan ayına denk geliyor. Kendimi güçlü kuvvetli gördüğüm için de yolculukta oruç tutmam onu geciktirip üzerimde borç olarak bırakmamdan daha kolay geliyor” deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Ey Hamza! Nasıl istiyorsan öyle yap” buyurmuştur.

¹ Hadis ayrıca 1942’de geçmektedir. Müslim 1121

۳۴ - بَابُ إِذَا صَامَ أَيَّامًا مِنْ رَمَضَانَ ثُمَّ سَافَرَ

34- KİŞİNİN RAMAZANDAN BİRKAÇ GÜN ORUÇ TUTTUKTAN SONRA YOLCULUĞA ÇIKMASI

Başlık, Ramazan ayından bir kaç gün oruç tuttuktan sonra yolculuğa çıkan kişinin bu yolculuğunda oruç tutmamasının mübah olup olmayacağıyla ilgilidir.

۱۹۴۴ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ إِلَى مَكَّةَ فِي رَمَضَانَ فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ الْكَدِيدَ أَفْطَرَ ، فَأَفْطَرَ النَّاسُ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وَالْكَدِيدُ مَاءٌ بَيْنَ عُسْفَانَ وَقَدِيدٍ . أطرافه ۱۹۴۸ ، ۲۹۵۳ ، ۴۲۷۵ ، ۴۲۷۶ ، ۴۲۷۷ ، ۴۲۷۸ ، ۴۲۷۹ - تحفة ۵۸۴۳

1944- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — İbn Şihâb — Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan ayında Mekke’ye doğru yola çıktı. Kedîd’e varana dek günlerini oruçlu geçirdi. Kedîd’e varınca orucunu bozdu. Onunla birlikte olanlar da oruçlarını bozdular.”

Ebû Abdillâh (Buhârî) der ki: “Kedîd, Usfân ile Kudayd arasında bir su kaynağıdır.”¹

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî’dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes’tir.

İbn Şihâb, Muhammed b. Müslim ez-Zührî’dir.

Ubeydullah, Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe b. Mes’ûd’dur.

İbn Abbâs’ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan ayının onunda, bir Çarşamba günü ikindi sonrası Mekke’nin fethi için Mekke’ye doğru yola çıktı. Kedîd’e ulaşana kadar da oruç tuttu. Kedîd, Medine’ye yedi merhale, Mekke’ye de iki merhale uzaklığında bir yerdir.

¹ Hadis ayrıca 1948, 2953, 4275, 4276, 4277, 4278 ve 4279’da geçmektedir. Müslim 1113

Kedîd’de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) orucunu bozunca yanındakiler de oruçlarını bozdular.

Müslim’in “Darâverdi — Câfer b. Muhammed b. Ali — Muhammed b. Ali — Câbir” kanalıyla zikrettiği rivayette oruçlarını bozduklarında vakit ikindi sonrasıydı. Bu rivayete göre Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem): “Oruç insanlara çok ağır gelmeye başladı ve senin ne yapacağını bekliyorlar” denilince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ikindi sonrası olmasına rağmen bir kap su istemiş ve içerek orucunu bozmuştur. Bu hadiste yolcu olan kişinin Ramazan ayının bir bölümünü oruçlu bir bölümünü de oruçsuz geçirebileceği, bir bölümünde oruç tuttu diye tümünü oruçlu geçirmek zorunda olmadığı belirtilmiştir. Aynı hadise göre kişi gece vakti yolculuğa niyetlendiği zaman diğer güne oruçsuz başlaması mubah olur. Aynı şekilde mukîm olan kişi gece vakti oruca niyetlenip de fecirden önce yola çıkmak zorunda kaldığı zaman oruç tutmaması mubah olur. Ancak geceden oruca niyetlenip de fecirden sonra yola çıkmak zorunda kaldığı zaman henüz mukîm sayılacağı için orucunu bozamaz.

İmam Ahmed’den gelen bir görüşe göre mukîm olan kişi bir günün orucuna niyet etse ve aynı gün içinde yolculuğa çıksa, yolculuğa kendi isteğiyle çıkmış olsun veya olmasın orucunu bozabilir. Hanbeli âlimlerin bazıları bu görüştedir. Ancak bu kişinin orucunu bozabilmesi için yola çıkması gerekmektedir. Yola çıkmadan orucunu bozamaz. Ahmed’den gelen başka bir görüşe göre mukîm olan kişi oruca niyet ettikten sonra o gün yolculuğa çıksa orucunu bozamaz. Hanbeli âlimlerin bazıları da bu görüştedir. Yine ondan gelen bir görüşe göre kişi böylesi bir durumda orucunu cinsel ilişkiyle bozamaz. Zira bozması durumunda yolculuğa gücü kalmayacaktır. Hanbeli âlimlerinin çoğu ilk görüştedir. Çünkü yemeye ruhsatı olan kişinin cinsel ilişkiye girme ruhsatı da vardır. Hanbeli âlimlerinden bazılarına göre ise böylesi bir durumda olan kişi önce orucunu başka bir şeyle bozar, sonra cinsel ilişkiye girer. Bu şekilde cinsel ilişkiye girdi diye kefaret ödemesi gerekmez.

Kâbisî’nin dediğine göre bu hadis sahabenin mürsellerinden biridir. Çünkü bunu rivayet eden İbn Abbâs, Mekke’nin fethi sırasında Mekke’de anne babasının yanında bulunuyordu ve bu olaya şahit olmamıştı. Bu olayı ashâbdan başka birisinden duymuş gibidir. Buhârî bu hadisi ayrıca *Cihâd* ve *Meğâzî* konuları içinde tahrir etmiştir. Müslim ve Nesâî de tahrir etmiştir.

Buhârî'nin dediğine göre Kedîd, Usfân ile Kudayd arasında bir su kaynağıdır. Usfân ise Mekke'ye kırk sekiz mil uzaklıkta büyük bir kasabadır. Hadis bu açıklamayla birlikte başka bir kanalla *Meğâzî* konusu içinde mevsûl olarak gelecektir.

۳۵ - باب

35- BÂB

۱۹۴۵ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ هَمَزَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ أَنَّ إِسْمَاعِيلَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ حَدَّثَهُ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ فِي يَوْمٍ حَارٍّ حَتَّى يَضَعَ الرَّجُلُ يَدَهُ عَلَى رَأْسِهِ مِنْ شِدَّةِ الْحَرِّ ، وَمَا فِينَا صَائِمٌ إِلَّا مَا كَانَ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ وَأَبْنِ رَوَاحَةَ . تحفة ۱۰۹۷۸

1945- "Abdullah b. Yûsuf — Yahya b. Hamza — Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir — İsmâil b. Ubeydillah — Ümmü'd-Derdâ" isnâdıyla Ebu'd-Derdâ şöyle demiştir: "Yolculuklarından birinde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikteydik. Ortalık o kadar sıcaktı ki bazılarımız başımızı ellerimizle kapatmaya çalışıyorduk. Bu yolculukta içimizde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile İbn Revâha'dan başka da oruçlu olan yoktu."

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Yahya, Yahya b. Hamza ed-Dimaşkî'dir. Hicri 183 yılında vefat etmiştir.

Abdurrahman, Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir eş-Şâmî'dir.

Ümmü Derdâ, tâbiûndan Huceyme'dir. Küçük olan Ümmü'd-Derdâ'dır. Ashâbın en hayırlılarından biri olan Ümmü'd-Derdâ değildir. Ancak her ikisi de Ebu'd-Derdâ'nın karısıdır.

Ebu'd-Derdâ, Uveymir b. Mâlik el-Ensârî el-Hazrecî'dir.

Ebu'd-Derdâ'nın bildirdiğine göre yolculuklarından birinde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birliktelerdi. Müslim bunu Saîd b. Abdilazîz'den naklederken bu yolculuğun Ramazan ayında olduğunu zikretmiştir. Ancak bu yolculuk Mekke'nin fethi için yapılan yolculuk değildir. Zira hadiste Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte oruçlu olduğu söylenen Abdullah b. Revâha, Mekke'nin fethinden önce Mute savaşında şehit olmuştu. Aynı şekilde bu

yolculuk Bedir savaşı için yapılan yolculuk değildir. Zira o zamanlarda Ebu'd-Derdâ henüz müslüman olmamıştı.

Bu yolculukta hava o kadar sıcaktı ki Müslümanlar güneşin sıcağından korunmak için ellerini başlarına koyuyorlardı. Söz konusu bu yolculukta da sadece Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ve Abdullah b. Revâha oruçluydu. Bu da bize bu olayın Mekke'nin fethi sırasında olmadığını göstermektedir. Zira Mekke'nin fethi sırasında sahabeden bir grup orucunu bozmayıp devam etmişti. Oysa burada sadece Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile Abdullah b. Revâha'nın oruçlu olduğu bildirilmektedir.

Hadisin başlıkla mutabakatına gelince, yolculukta oruç tutmak da, tutmamak da mubah olmasaydı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile İbn Revâha oruç tutarken diğerleri oruçsuz olmazdı.

Buhârî'nin hocası dışında hadisin ravilerinin tümü Şamlıdır. Buhârî'nin hocasının da Şam'a gitmişliği vardır. Hadisi Müslim¹ ve Ebû Dâvud da tahrir etmiştir.

۳۶ - بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ لِمَنْ ظَلَّلَ عَلَيْهِ ، وَاشْتَدَّ الْحَرُّ
« لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصَّوْمُ فِي السَّفَرِ »

36- RESÛLULLAH'IN (sallallahu aleyhi vesellem) AŞIRI SICAKLARDA KENDİSİNE GÖLGELİK YAPILAN KİŞİ KONUSUNDA: "YOLCULUK ESNASINDA ORUÇ TUTMAK İSTENEN BİR İBADET DEĞİLDİR" BUYURMASI

۱۹۴۶ - حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَمْرٍو بْنَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ ، فَرَأَى زَحَامًا ، وَرَجُلًا قَدْ ظَلَّلَ عَلَيْهِ ، فَقَالَ « مَا هَذَا » فَقَالُوا صَائِمٌ . فَقَالَ « لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصَّوْمُ فِي السَّفَرِ » . تحفة ۲۶۴۵

¹ Müslim 1122

1946- “Âdem — Şu’be — Muhammed b. Abdirrahman el-Ensârî — Muhammed b. Amr b. el-Hasan b. Ali” isnâdıyla Câbir b. Abdillâh şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yolculuk esnasında insanların bir adamın etrafında toplandıklarını ve ona gölge yaptıklarını gördü. “Ne oluyor?” diye sorunca, ona: “Bu adam oruçlu” dediler. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “Yolculuk esnasında oruç tutmak istenen bir ibadet değildir” buyurdu.

Âdem, Âdem b. Ebî İyâs’tır.

Şu’be, Şu’be b. el-Haccâc’tır.

Muhammed, Muhammed b. Abdirrahman b. Sa’d b. Zurâre el-Ensârî’dir.

Câbir, Câbir b. Abdillâh el-Ensârî’dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yolculuklarından birinde müslümanların bir adamın etrafında toplastıklarını ve ona gölge yaptıklarını gördü. Tirmizî’nin bildirdiğine göre bu yolculuk Mekke’nin fethi için yapılan bir yolculuktu. Bu adamın Ebû İsrâîl el-Âmirî olduğu söylenmiştir. İsmi de Kays’tır. Kays oruçluymuş ve aşırı susuzluktan dolayı da kendinden geçmişti. Bundan dolayı ona gölgelik gibi bir şey yapılmıştı ve Müslümanlar etrafında toplanmıştı.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ne olduğunu sorunca Müslümanlar Kays’ın oruçlu olduğunu söyleyip durumunu anlattılar. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), yolculuk sırasında kişi böylesi bir duruma düşecek ise oruç tutmanın Müslümanlardan istenen bir ibadet olmadığını söyledi. Zahirî mezhebinden bazıları özel bir sebebe dayansa da Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) buradaki ifadesinin genel olduğunu, bundan dolayı yolculukta tutulan orucun geçerli olmayacağını söylemişlerse de hadisten böylesi bir şey çıkmaz.

Bu hükmün bu adama özel olduğu söylendiği zaman bu hadis diğerleri için huccet olamaz. Bu adama özel bir hüküm olmadığının söylenmesi durumunda ise durumu bu adam gibi olan ve böylesi bir sıkıntıya düşen herkes için geçerli olur. Ancak Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) Kedîd’e ulaşana kadar oruç tuttuğunu ifade eden hadis ile Enes’ten gelen ve Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile bir yolculukta bazılarının oruçlu iken bazılarının oruçlu olmadığını söyleyen hadis bunlara cevap verir niteliktedir.

Başlık hadisini Müslim ¹, Ebû Dâvud ve Nesâî de tahrir etmiştir.

۳۷ - باب لَمْ يَعِْبْ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ بَعْضُهُمْ بَعْضًا فِي الصَّوْمِ وَالْإِفْطَارِ

37- RESÛLULLAH'IN (sallallahu aleyhi vesellem) ASHÂBİ ORUÇ TUTUP TUTMAMA KONUSUNDA BİRBİRLERİNİ AYIPLAMAZDI

Başlık, yolculuk esnasında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından bazılarının oruç tutarken bazılarının tutmaması, ancak her iki tarafın da oruca yönelik yaptıklarından yana birbirini kınamamasıyla ilgilidir.

۱۹۴۷ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ

كُنَّا نَسَافِرُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَلَمْ يَعِْبِ الصَّائِمُ عَلَى الْمُفْطِرِ ، وَلَا الْمُفْطِرُ عَلَى الصَّائِمِ تَحْفَةً

۷۳۷

1947- “Abdullah b. Mesleme — Mâlik — Humejd et-Tavîl” isnâdıyla Enes b. Mâlik şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile yolculuğa çıkardık. Yolculuk esnasında oruç tutan tutmayanı, oruç tutmayan da tutanı yaptığından dolayı kınamazdı.”

Abdullah, Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

Enes b. Mâlik'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte yolculuğa çıkarlardı. Yolculuk esnasında ashâbdan bazıları oruç tutarken bazıları tutmazdı. Ancak ne oruç tutanlar tutmayanları, ne de oruç tutmayanlar tutanları bundan dolayı eleştirip kınamazdı.

Bu hadis yolculukta tutulan orucun geçerli olmayacağını söyleyenlere de bir cevaptır. Çünkü bu yolculukta oruç tutanlar ile tutmayanların birbirlerine itiraz etmemeleri yolculukta oruca yönelik her iki uygulamanın da onlarda bulunduğu ve bunun herkesçe bilindiğini göstermektedir.

Müslim'de gelen hadiste ise Ebû Saîd'in şöyle dediği zikredilir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile gazvelere çıkardık. Bu sırada kimimiz oruç tutar, kimimiz

¹ Müslim 1115

tutmazdı. Ancak ne oruç tutan kişiler tutmayanlardan, ne de oruç tutmayanlar tutanlardan rahatsız olurdu.”

Buradan da anlıyoruz ki sahabe, yolculuk esnasında oruç tutma gücünü kendinde bulan kişilerin oruç tutmasını güzel görürken, kendini oruç konusunda zayıf görenlerin de tutmamasını güzel görüyordu. Yolculukta oruç tutup tutmama konusunda temel ayırım budur ve bu yönde ihtilafları ortadan kaldıracak mahiyettedir.

Başlık hadisini Müslim de tahrir etmiştir.¹

۳۸ - بَابُ مَنْ أَفْطَرَ فِي السَّفَرِ لِيَرَاهُ النَّاسُ

38- KİŞİNİN YOLCULUK ESNASINDA İNSANLAR GÖRSÜN DİYE ORUCUNU BOZMASI

Başlık, oruçlu kişinin yolculuk esnasında diğer insanlar onu görsün ve ona uysunlar diye göstererek orucunu bozmasıyla ilgilidir.

۱۹۴۸ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ مَصُورٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْمَدِينَةِ إِلَى مَكَّةَ ، فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ عُسْفَانَ ، ثُمَّ دَعَا بِهَاءٍ فَرَفَعَهُ إِلَى يَدَيْهِ لِيُرِيَهُ النَّاسَ فَأَفْطَرَ ، حَتَّى قَدِمَ مَكَّةَ ، وَذَلِكَ فِي رَمَضَانَ فَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقُولُ قَدْ صَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَفْطَرَ ، فَمَنْ شَاءَ صَامَ ، وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرَ . أَطْرَافُهُ ۱۹۴۴ ، ۲۹۵۳ ، ۴۲۷۵ ، ۴۲۷۶ ، ۴۲۷۷ ، ۴۲۷۸ ، ۴۲۷۹ ،

- تحفة ۵۷۴۹

1948- “Mûsa b. İsmâil — Ebû Avâne — Mansûr — Mücâhid — Tâvus” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan ayında Medine’den Mekke’ye doğru yola çıktı. Usfân’a ulaşana kadar günlerini oruçlu geçirdi. Usfân’a varınca su istedi. Getirilen suyu elleriyle herkesin görebileceği bir şekilde kaldırdı ve orucunu bozdu. Mekke’ye ulaşana kadar da oruç tutmadı.”

¹ Müslim 1118

İbn Abbâs şöyle derdi: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bazen oruç tutmuş, bazen de tutmamıştır. Bunun için yolculukta dileyen oruç tutar, dileyen de tutmaz.”¹

Musa, Mûsa b. İsmâil et-Tebûzekî’dir.

Ebû Avâne, Vaddâh el-Yeşkurî’dir.

Mücâhid, müfessir Mücâhid b. Cebr’dir.

Tâvus, Tâvus b. Keysân el-Yemânî’dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan ayında Mekke’nin fethi için yola çıktığında Usfân’a ulaşana kadar oruç tuttular. Usfân’a ulaştıklarında Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem): “Oruç müslümanlara ağır gelmeye başladı ve bu konuda senin yapacağını bekliyorlar” denilince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) su istedi. Getirilen suyu herkesin göreceği şekilde havaya kaldırdı ve müslümanların gözleri önünde içip orucunu bozdu. Bunu da diğer Müslümanlar onu görüp de oruçlarını bozsunlar diye yaptı. Sonrasında Mekke’ye ulaşana kadar Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile Müslümanlar oruç tutmadılar. İbn Abbâs o sıralarda Mekke’de anne babasıyla birlikte bulunduğu için bu olaya şahit olmuş değildir. Bunu da ashâbdan başka birisinden naklen anlatmıştır.

İbn Abbâs, Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) yolculuklarda bazen oruç tuttuğunu bazen de tutmadığını, bundan dolayı yolculuklarda dileyenlerin oruç tutabileceğini, dileyenlerin de tutmayabileceğini söylerdi.

۳۹ - باب ﴿وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ﴾

BUYRUĞU² وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ - 39

قَالَ ابْنُ عُمَرَ وَسَلَمَةُ بْنُ الْأَكْوَعِ نَسَخَتْهَا ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى
لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ

¹ Hadis ayrıca 1944, 2953, 4275, 4276, 4277, 4278 ve 4279’da geçmektedir. Müslim 1113

² Bakara Sur. 184

عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ، يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٠٠﴾

وَقَالَ ابْنُ تُمَيْزٍ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُرَّةٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي لَيْلَى حَدَّثَنَا أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ ﷺ نَزَلَ رَمَضَانَ فَشَقَّ عَلَيْهِمْ ، فَكَانَ مَنْ أَطْعَمَ كُلَّ يَوْمٍ مِسْكِينًا تَرَكَ الصَّوْمَ مِمَّنْ يُطِيقُهُ ، وَرُخِّصَ لَهُمْ فِي ذَلِكَ فَنَسَخَتْهَا ﴿وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ﴾ فَأَمَرُوا بِالصَّوْمِ تَخْفَ

١٥٦٢٤

İbn Ömer ve Seleme b. el-Ekva' şöyle demiştir: Bu âyet, “**Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden Ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu olursa (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah'ı tazim etmeniz, şükretmeniz içindir**”¹ âyetiyle neshedilmiştir.

İbn Numeyr'in de “A'meş — Amr b. Murra” kanalıyla bildirdiğine göre İbn Ebî Leylâ şöyle demiştir: Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbının bize bildirdiğine göre Ramazan ayı orucu farz kılınınca kendilerine pek bir ağır gelmişti. Bunun içindir ki oruca gücü yetenler dahi günlük bir yoksulu doyuruyor ve o günü oruç tutmuyordu, zira bu yönde ruhsat vardı. Ancak “**Oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır**”² âyeti bu uygulamayı neshederek güç yetirenlerin oruç tutması emredildi.

Başlık, “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ”³ buyruğunun hükmüyle ilgilidir. Yüce Allah burada mukîm olup da oruç tutmaya gücü yetenlerin tutmaması halinde

¹ Bakara Sur. 185

² Bakara Sur. 184

³ Bakara Sur. 184

fidye olarak tutulmayan her bir güne karşılık bir miskini doyurmayı emretmiştir. Oruç konusunda böylesi bir fidye İslam'ın başlarındaydı. Buna göre kişi dilerse oruç tutar, dilerse de tutmayıp tutmadığı her bir güne karşılık bir miskini doyururdu.

İbn Ömer ve Seleme b. el-Ekvâ'nın bildirdiğine göre oruç tutmamada fidyeyi içeren bu âyeti daha sonra nazil olan “Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur’ân’ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu olursa (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah’ı tazim etmeniz, şükretmeniz içindir”¹ âyeti neshetmiştir.

İbn Ömer’in sözünü Buhârî bir sonraki hadiste mevsûl olarak zikretmiştir. Seleme b. el-Ekvâ'nın sözünü de *Tefsîr* konusu içinde mevsûl olarak aktarmıştır.

Sonradan nazil olan ve bir önceki fidye hükmünü nesheden bu âyete göre Kur’ân Ramazan ayının Kadir gecesinde tümüyle dünya semasına inmiş, oradan da peyderpey bir şekilde yeryüzüne indirilmiştir. Kur’ân insanlara hidayeti yani doğru yolu gösterir. Âyet ve açıklamaları ile hakka giden yolları açıklar. Doğruyu yanlıştan ayırır. Ramazan ayını mukîm iken yani yolcu değilken idrak eden kişiler bu ayda oruç tutmalıdır. Bu ayı idrak edip de oruç tutamayacak kadar hasta olanlar veya yolcu olanlar ise tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Yüce Allah kullarına zorluğu değil de kolaylığı istediği için hasta ve yolcu olanlara oruç tutmama ruhsatı tanımıştır. Tutulmayan günleri sonradan tutma ise Ramazan ayının gün sayısını tamamlamak, doğru yolu göstermesine karşılık Allah’ı yücelmek ve tanınan ruhsata karşılık O’na şükretmek içindir.

Âyette geçen “tekbir” ifadesi Yüce Allah’ı yüceltme anlamında olabileceği gibi Ramazan bayramında getirilen tekbirlere işaret de olabilir.

Beyhakî ve Ebû Nuaym’ın mevsûl olarak Abdurrahman b. Ebî Leylâ’dan, onun da ashâbdan bildirdiğine göre Ramazan ayının orucu farz kılındığı

¹ Bakara Sur. 185

zaman bu oruç bazılarına çok ağır geldi. Bu yöndeki ruhsata dayanarak da oruç tutamayanlar tutamadığı her gün için bir miskini doyuruyordu. Daha sonra “Oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır”¹ âyeti bu uygulamayı neshetmiş ve güç yetirenlerin oruç tutması emredilmiştir.

Bazılarına göre bu âyet, oruç tutmanın daha hayırlı olduğunu bildirmiştir, dolayısıyla farz bir sorumluluk yüklememektedir. Bu bakımdan fidyeyi içeren hükmü neshettiğini söylemek sorunludur. Kirmânî buna cevap verirken şöyle demiştir: “Burada ifade edilen şey oruç tutmanın, nafile olarak fidye vermekten daha hayırlı olduğudur. Bu şekilde fidye vermek de sünnet olan bir şeydi. Sünnetten daha hayırlı olan bir şey varsa o da ancak farzdır.”

۱۹۴۹ - حَدَّثَنَا عَيَّاشٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ -
رضى الله عنهما - قَرَأَ فِدْيَةَ طَعَامٍ مَسَاكِينَ قَالَ هِيَ مَنْسُوخَةٌ طَرَفَهُ ٤٥٠٦ - تحفة

۸۰۱۸

1949- “Ayyâş — Abdula'lâ — Ubeydullah” isnâdıyla Nâfi' şöyle demiştir: İbn Ömer, “**Orucu güçlkle tutabilenler ise, fidye olarak yoksul doyururlar**”² âyetini okudu ve: “Bu âyet neshedildi” dedi.³

Ayyâş, Ayyâş b. el-Velîd er-Rakkâm el-Basrî'dir.

Abdula'lâ, Abdula'lâ b. Abdila'lâ el-Basrî es-Sâmî'dir.

Ubeydullah, Ubeydullah el-Ömerî el-Medenî'dir.

İbn Ömer, “Orucu güçlkle tutabilenler ise, fidye olarak miskin doyururlar”⁴ âyetini okumuş ve bunun neshedildiğini söylemiştir.

Âyette kişinin tutmadığı her bir güne karşılık bir miskin doyurulacağı bildirilmiştir. Miskin ifadesinin tekil olarak gelmesi de her gün için bir miskin doyurulacağı anlamını vermektedir.

¹ Bakara Sur. 184

² Bakara Sur. 184

³ Hadis ayrıca 4506'da geçmektedir.

⁴ Bakara Sur. 184

İbn Ömer, fidyeye ile ilgili olan bu âyetin neshedildiğini söylemiştir. Ulemânın çoğunluğunun görüşü budur. Ancak İbn Abbâs, bunun neshedilmediğini, yaşlı erkek ile kadınlar için geçerli olduğunu, oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlıların tutmadıkları her bir gün için fidyeye olarak bir miskin yedireceklerini söylemiştir.

Âyetin hükmü bakidir. Şâfiî ve bu konuda ona muvafık olanların yanında da huccettir. Buna göre yaşlılıktan dolayı oruç tutamayanlar veya oruçtan dolayı ağır bir meşakkatin altına girebilecek olanlar bunun yerine her bir güne karşılık bir miskin doyururlar. Zira Yüce Allah: “O, sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yükledi”¹ buyurur. Mâlik ve bu konuda ona muvafık olanlar ise aksini düşünürler.

Şâfiî mezhebine göre hamile olan kadınlar, kendi çocuklarını veya ücretle de olsa başkalarının çocuklarını emziren kadınlar çocuğa bir şey olmasından yana endişe edip Ramazan ayında oruç tutmadıkları zaman kaza ile birlikte tutmadıkları her bir gün için fidyeye olarak bir *müdd* yiyecek verirler.

Beyhakî ve Ebû Dâvud’un hasen bir isnâdla İbn Abbâs’tan bildirdiğine göre “Orucu güçlkle tutabilenler ise, fidyeye olarak yoksul doyururlar”² âyetinin hükmü yaşlı erkek ile kadınlar dışındakiler için neshedilmiştir. *er-Ravda*’da bildirildiğine göre âdet günlerini unutmuş olan *mütelaıyyire* kadının, durumu şüpheli olduğu için oruç tutmadığı günler için fidyeye vermesi gerekmez. Bu da 16 ve daha az gün boyunca orucunu bozması durumunda geçerlidir. Daha fazla gün orucunu bozması durumunda 16’dan daha fazla olan her bir gün için fidyeye vermesi gerekir.

Emzirdiğı için orucunu bozan kadınlar her bir çocuk için ayrı bir fidyeye vermezler. Hepsini için tek bir fidyeye yeterli olur. Akıka kurbanı konusunda ise durum farklıdır ve her bir çocuk için ayrı kurban gerekmektedir. Ancak çocuk emziren kadın oruç tutması halinde çocuğıyla birlikte kendi sağlığına zarar gelecekse bu durumda fidyeye vermez.

Birini boğıulma ve benzeri ölüm tehlikesinden kurtarmak için gerekiyorsa orucu bozmak gerekir. Ancak bu durumda her iki taraf için de hem kaza, hem

¹ Hac Sur. 78

² Bakara Sur. 184

de fidye gerekir. Zira bu da cinsel ilişki gibidir ve her iki tarafın da bu işte hedefi ve maksadı aynıdır.

٤٠ - باب متى يُقضى قضاء رَمَضانَ

40- RAMAZAN ORUCUNUN KAZASI NE ZAMAN EDA EDİLİR?

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ لَا بَأْسَ أَنْ يُفَرَّقَ لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى ﴿فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ﴾ وَقَالَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ فِي صَوْمِ الْعَشْرِ لَا يَصْلُحُ حَتَّى يَبْدَأَ بِرَمَضانَ . وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ إِذَا فَرَطَ حَتَّى جَاءَ رَمَضانُ آخَرَ يَصُومُوهَا ، وَلَمْ يَرَ عَلَيْهِ طَعَامًا . وَيُذَكِّرُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ مُرْسَلًا ، وَابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ يُطْعِمُ . وَلَمْ يَذْكُرِ اللَّهُ الْإِطْعَامَ إِنَّمَا قَالَ (فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ)

İbn Abbâs şöyle demiştir: Kişinin kaza oruçlarını ayrı ayrı tutmasında bir sakınca olmaz. Zira Yüce Allah: **“Tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun”**¹ buyurmuştur.

Saîd b. el-Müseyyeb, Zilhicce ayının ilk on gününde oruç tutma konusunda: “Ramazan ayının kazasını eda etmediği sürece tutamaz” demiştir.

İbrâhim de: “Kazayı diğer Ramazan ayı gelene kadar geciktiren kişi ikisini de tutar” demiş ve bu kişinin fidye olarak yemek yedirmesine gerek görmemiştir. Ebû Hureyre’den mürsel olarak zikredildiğine göre, yine İbn Abbâs’tan zikredildiğine göre bu durumda kişi fidye olarak yemek yedirir.

Ancak Yüce Allah yemek yedirmeyi zikretmemiş, **“Tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun”**² buyurmuştur.

Başlık, kişinin Ramazan ayında tutamadığı oruçların kazasını ne zaman eda etmesi gerektiğiyle ilgilidir.

¹ Bakara Sur. 185

² Bakara Sur. 185

Abdurrezzâk'ın Ma'mer kanalıyla Zührî'den mevsûl olarak naklettiğine göre İbn Abbâs, kişinin Ramazan orucundan kalan kazaları aralıklı olarak tutmasında bir sakınca olmadığını söylemiş ve bunda **“Tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun”** âyetine dayanmıştır. Zira âyete göre bu oruçlar peş peşe de, aralıklı da tutulabilir.

İbn Ebî Şeybe'nin mevsûl olarak bildirdiğine göre Saîd b. el-Müseyyeb'e, Ramazan ayından kalma kaza orucu bulunan kişinin Zilhicce ayının ilk on günü içinde nafile oruç tutması konusu sorulunca Ramazan ayı orucunun kazasını eda etmedikten sonra diğerini tutamayacağını söylemiştir. Saîd'in bu sözünden anladığımız bu durumda olan kişinin nafile oruç tutmasının yasak olduğu değil, önceliğin Ramazan orucu kazasında olduğudur.

Kıyasa göre edası peş peşe olan bir orucun kazasının da peş peşe olması gerekir. Bu kazanın zimmetinden kurtulmak için de en kısa zamanda bu orucun tutulması gerekmektedir. Fakat bu yöndeki âyette zaman ve aralık kaydı olmadığı için böyle yapmak farz değildir.

Dârekutnî'nin zayıf bir isnâdla bildirdiğine göre Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan orucunun kaza edilmesi sorulunca: *“Kişi isterse kaza oruçlarını ayrı ayrı, isterse de peş peşe tutar”* buyurmuştur.

Nevevî, *el-Mülhimât* eserinde vakit darlığına ve bilerek ertelenmemesi gerektiğine dayanarak bu kaza oruçlarının ara vermeden peş peşe tutulması gerektiğinin söylenebileceğini dile getirmiştir. Ancak peşpeşeliğin gerektiğinin söylenmesi durumunda bunun, orucun sıhhati için şart olacağı söylenerek itiraz edilmiştir. Nevevî de peşpeşeliğin gerekli olmasının, sıhhatinin şartı da olmasını gerektirmediğini söyleyerek bu itiraza cevap vermiştir.

Saîd b. Mansûr'un mevsûl olarak bildirdiğine göre İbrâhim en-Nehaî, Ramazan orucunun kazasını diğer yıl Ramazan ayı gelene kadar geciktiren kişinin bu oruçların ikisini de tutacağını, bu şekilde geciktirmesine karşılık fidye olarak yemek yedirmesi gerekmediğini söylemiştir. Ebû Hanîfe ve Hanefi âlimlerinin görüşü budur.

Ebû Hureyre'den ve İbn Abbâs'tan naklen zikredildiğine göre ise böylesi bir durumda kişinin fidye olarak yemek yedirmesi gerektiğini söylemişlerdir.

¹ Bakara Sur. 185

Ebû Hureyre'nin rivayetini Abdurrezzâk mevsûl olarak nakletmiştir. Dârekutnî ise Mücâhid kanalıyla Ebû Hureyre'den merfû olarak zikretmiştir. Mücâhid, Ebû Hureyre'yi iştmiş değildir. Bundan dolayı Buhârî “Ebû Hureyre'den mürsel olarak zikredildiğine göre” ifadesini kullanmıştır. İbn Abbâs'tan olan rivayeti ise Saîd b. Mansûr ve Dârekutnî mevsûl olarak nakletmişlerdir.

Buhârî'nin dediğine göre Yüce Allah bu konuda “**Tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun**” buyurmuş ve kazayı geciktirmeye karşılık fidye olarak yemek yedirme konusunda bir şey dememiştir. Fakat bu konuda fidyenin Kur’ân’da zikredilmemesi onun sünnetle sâbit olmadığı veya bu konuda merfû hadis gelmediği anlamına gelmez. Zira Ebû Hureyre, İbn Abbâs, Ömer b. el-Hattâb gibi bir çok sahabeden bu konuda fidye gerektiğine dair rivayetler gelmiştir. Hanefiler dışında cumhurun görüşü de bu yöndedir.

Mâverdî bu konuda şöyle demiştir: “Bu konuda fidye olarak yemek yedirme gerektiği yönünde ashâbdan altı kişinin fetvası vardır ve bu fetvada onlara muhalefet eden çıkmamıştır. Kişi uzun süren bir yolculuk veya hastalık gibi özürlerden dolayı Ramazan ayı orucunun kazasını diğer Ramazan ayı girene kadar tutamadığı zaman bu geciktirmesine karşılık fidye vermesi gerekmez. Çünkü böylesi bir özürden dolayı edayı geciktirmek bile caizken bu edanın kazasını geciktirmek evla olacaktır.”

۱۹۵۰ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ سَمِعْتُ

عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - تَقُولُ كَانَ يَكُونُ عَلَى الصَّوْمِ مِنْ رَمَضَانَ ، فَمَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَقْضِيَ

إِلَّا فِي شَعْبَانَ قَالَ يَحْيَى الشُّغْلُ مِنَ النَّبِيِّ أَوْ بِالنَّبِيِّ ﷺ . تحفة ۱۷۷۷

1950- “Ahmed b. Yûnus — Züheyr — Yahya — Ebû Seleme” isnâdıyla Âişe şöyle demiştir: “Bazen Ramazan orucundan kaza borcum olurdu da bunu ancak Şaban ayında eda edebiliyordum.”

Yahya der ki: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile meşguliyetinden dolayı bu kadar geciktirirdi.”

Ahmed, Ahmed b. Abdillâh el-Yarbûî et-Temîmî'dir. Buhârî burada onu dedesi Yûnus'a nisbet etmiştir.

Züheyr, Züheyr b. Muâviye Ebû Hayseme el-Cu'fî'dir.

Yahya, Yahya b. Saîd el-Ensârî'dir.

Ebû Seleme, Ebû Seleme b. Abdirrahman'dır.

Hız. Âişe'nin bildirdiğine göre bazen Ramazan ayından tutamadığı oruçların kazasını ancak diğer yıl Şaban ayında eda edebiliyordu.

Ravi Yahya b. Saîd'in bildirdiğine göre Âişe'nin kazaları bu kadar geciktirmesine sebep olan şey, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile meşguliyetiydi. Çünkü Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hizmetini görmek ve isteklerini yerine getirmek için her an hazırda bekliyordu. Şaban ayına gelince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu ayda oruç tuttuğu için Âişe de Ramazan ayından kalan kazalarını ancak bu ayda eda edebiliyordu.

Burada bu açıklamanın "Yahya der ki" ifadesiyle gelmesi bunun Âişe'nin kendi sözü ve açıklaması olmadığını göstermektedir. Ancak Müslim'de gelen rivayette Yahya zikredilmeden Âişe'nin sözüne bitişik bir şekilde yer almıştır.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dokuz hanımı vardı ve yanlarında nöbetleşe kalırdı, bu konuda da adil davranırdı. Bu bakımdan her bir eşine sekiz günde bir sıra gelirdi. Âişe arada bu kazaları eda edemez miydi?

Buna cevap olarak denilebilir ki Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), eşlerinden her birine belirli bir gün belirlemek zorunda değildi. Bundan dolayı zevceleri her an onun ihtiyacını görecektik şekilde hazır beklerlerdi. Kurtubî bu konuda böyle demiş, Alâ b. el-Attâr da bu konuda ona katılmıştır. Şâfiîlere göre Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) böylesi bir taksimatı yapması kendisine vacipti. Fakat denilebilir ki Âişe ancak Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) izni dahilinde oruç tutabiliyordu. Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) ihtiyaçlarından dolayı bu yönde her zaman ona izin vermiyordu. Kazaları eda etme konusunda fazla bir vakit kalmadığı zaman da Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oruç tutmasına izin veriyordu.

Hadisten anladığımıza göre kaza konusunda bir zaman sınırlaması yoktur. Ramazan ayı orucunun kazası diğer yıl Şaban ayına kadar da geciktirilebilir. Farz bir hak olmadıktan sonra kocaya karşı olan hak ve sorumluluklar diğer hak ve sorumluluklardan önceliklidir.

Hadisi Müslim ¹, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce tahrir etmiştir.

٤١ - بَابُ الْحَائِضِ تَتْرُكُ الصَّوْمَ وَالصَّلَاةَ

41- HAYIZ OLAN KADIN ORUÇ İLE NAMAZI BIRAKIR

وَقَالَ أَبُو الزِّنَادِ إِنَّ السُّنَنَ وَوُجُوهَ الْحَقِّ لَتَأْتِي كَثِيرًا عَلَى خِلَافِ الرَّأْيِ ، فَمَا يَحْدُ الْمُسْلِمُونَ بُدًّا مِنْ اتِّبَاعِهَا ، مِنْ ذَلِكَ أَنَّ الْحَائِضَ تَقْضِي الصَّيَّامَ وَلَا تَقْضِي الصَّلَاةَ .

Ebu’z-Zinâd der ki: “Genelde sünnetler ve haklar kişinin şahsi görüşüne muhalif bir şekilde gelir. Böylesi bir durumda müslümanlara düşen bunlara tâbi olmasıdır. Bunlardan biri de hayız olan kadının orucu kaza ederken namazı kaza etmemesidir.”

Hayız olan kadınlar hastalıkları süresince oruç tutma ile namaz kılmayı da bırakırlar.

Ebu’z-Zinâd Abdullah b. Zekvân’ın dediğine göre sünnet ve şerî hükümler genelde kişinin şahsi görüşlerine, yani akıl ve kıyasa muhalif düşecek şekilde gelir. Böylesi durumlarda müslümanlara düşen şahsi görüşler yerine sünnet ve şerî hükümlere tâbi olmaktır.

Akıl ve kıyasa muhalif olarak gelen konulardan biri de hayız olan kadının hasta iken tutamadığı oruçları kaza ederken, kılamadığı namazları kaza etmemesidir. Aklen, hayız olan kadınlar için namaz ve orucun aynı hükümde olması gerekmektedir. Zira her ikisi de aynı özürden dolayı bırakılmıştır. Ancak bazen kıyasa muhalif gibi görünen şerî hükümlerde yapılması gereken şey Allah’tan geldiği için itaat etmektir. Yüce Allah’ın emrettiği her şeyde de bazen insanlar tarafından bilinemese ve akılları idrak edemese de bir hikmet vardır. Ancak fakihler namazın aksine orucun yılda bir defa gelmesini öne sürerek özür aynı olsa da hükmün farklı olduğunu söylemişlerdir. Başka fakihler de bu konuda başka gerekçeler göstermişlerdir. Cüveynî: “Bu konuda ileriye sürülen bütün gerekçeler zayıftır” demiştir.

¹ Müslim 1146

۱۹۵۱ - حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَنِي زَيْدٌ عَنْ عِيَّاضٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « أَلَيْسَ إِذَا حَاضَتْ لَمْ تُصَلِّ ، وَلَمْ تُصُمْ فَذَلِكَ نُقْصَانٌ دِينَهَا » أطرافه ۳۰۴، ۱۴۶۲، ۲۶۵۸ - تحفة ۴۲۷۱

1951- “İbn Ebî Meryem — Muhammed b. Câfer — Zeyd — İyâd” isnâdıyla Ebû Saîd şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Kadın hayız olduğu zaman namaz ile orucu bırakmıyor mu? Dini bakımından eksik olması budur*” buyurdu.¹

İbn Ebî Meryem, Saîd b. el-Hakem'dir.

Muhammed, Muhammed b. Câfer el-Ensârî'dir.

Zeyd, Zeyd b. Eslem el-Medenî'dir.

İyâd, b. Abdullah b. Ebî Serh'tir.

Ebû Saîd, Ebû Saîd el-Hudrî'dir.

Bu hadis hayız olan kadının oruç ile namazı bırakması hakkında gelen önceki hadisin bir bölümüdür. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) burada hayız olan kadının namazı ve orucu bırakmasının dini yükümlülükler bakımından eksik olduğunu gösterdiğini belirtmiştir.

۴۲ - بَابُ مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صَوْمٌ

42- KİŞİNİN ORUÇ BORCU VARKEN ÖLMESİ

وَقَالَ الْحَسَنُ إِنْ صَامَ عَنْهُ ثَلَاثُونَ رَجُلًا يَوْمًا وَاحِدًا جَازَ .

Hasan(-ı Basrî): “Bu kişinin yerine otuz kişinin birer gün oruç tutması caiz olur” demiştir.

Dârekutnî'nin mevsûl olarak naklettiğine göre Hasan el-Basrî, otuz gün oruç borcu varken ölen kişi konusunda, otuz kişinin birer gün onun yerine oruç tutmasının caiz olacağını söylemiştir. Nevevî, *Şerhu'l-Mühezzebe*'de: “Mezhebimizde bu konuya yönelik herhangi bir nakil görmüş değilim, ancak mezhebin kıyası bunun geçerli olmasını gerektirir” demiştir.

¹ Hadis ayrıca 304, 1462 ve 2658'de geçmektedir. Müslim 80

۱۹۵۲ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ أَعْيَنَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ جَعْفَرٍ حَدَّثَهُ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامٌ صَامَ عَنْهُ وَلِيُّهُ » تَابَعَهُ ابْنُ وَهْبٍ عَنْ عَمْرِو . وَرَوَاهُ يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ عَنْ ابْنِ أَبِي جَعْفَرٍ . تحفة ۱۶۳۸۲

1952- “Muhammed b. Hâlid — Muhammed b. Mûsa b. A’yen — Muhammed’in babası — Amr b. el-Hâris — Ubeydullah b. Ebî Câfer — Muhammed b. Câfer — Urve” isnâdıyla Âişe şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Üzerinde oruç borcu varken ölen kişinin yerine bu orucu velisi tutar” buyurdu.

İbn Vehb de bunu Amr’dan rivayet ederek mutâbaât etmiştir. Yahya b. Eyyûb de bunu İbn Ebî Câfer’den rivayet etmiştir.

Muhammed, Muhammed b. Yahya b. Abdillâh b. Hâlid ez-Zühelî’dir. Buhârî onu babasının dedesine nisbet ederek zikretmiştir.

Amr, müeddib Amr b. el-Hâris el-Ensârî’dir.

Muhammed b. Câfer, Muhammed b. Câfer b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm’dır.

Urve, Urve b. ez-Zübeyr’dır.

Hz. Âişe’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), üzerinde tutması gereken oruç var iken ölen bir kişinin bu oruçlarını velisinin tutacağını söylemiştir. Kişinin velisi onun izni olmadan bu oruçları onun yerine tutabilir. Yabancı biri ise ölmüş kişinin veya akrabalarının izni dahilinde bunları ücretli veya ücretsiz bir şekilde tutar. Bu yönde Şâfiî’nin eski görüşü böyleydi. Nevevî de bu görüşü isabetli bulmuş ve: “Bu şekilde tutulması sünnettir ve böylesi bir durumda fidye de gerekmez” demiştir.

Şâfiî’nin yeni görüşü ise Mâlik ve Ebû Hanîfe’nin görüşü gibi bunun caiz olamayacağı yönündedir. Çünkü oruç bedeni bir ibadettir. Başkası onun yerine tutamayacağı gibi fidye de gerekmektedir. Nevevî bu görüş konusunda: “Şâfiî’nin yeni görüşü delil değildir. Bu konuda yemek yedirilmesi gerektiğine dair gelen hadis de zayıftır” demiştir. Ancak zayıf olsa da başkasının ölü yerine oruç tutabileceğini söyleyenlere göre yemek yedirmenin önünde herhangi bir engel yoktur.

Peki, hadisteki “veli” ifadesinden kasıt kimlerdir? Kişinin varisi olan yakınları mı? Kişinin asabesi mi? Yoksa genel olarak akrabaları mı?

Râfiî’ye göre burada daha öne çıkan akrabalar kişiye varis olan akrabalar. Nevevî bu konuda tercih edilen görüşün genel mânâda akraba olduğunu söyleyen görüş olduğunu dile getirmiş ve şöyle demiştir: “Müslim’de gelen rivayete göre kadının biri annesinin adak orucu borcu varken öldüğünü, onun yerine bu orucu tutup tutamayacağını sormuş, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona: «*Annenin yerine sen tut*» buyurmuştur. Bu da bunun için gerekli olan akrabalığın sadece miras bakımından akrabalık veya asabe akrabalığı olduğunu geçersiz kılmaktadır.”

Ölü adına oruç tutmanın geçerli olmayacağını söyleyen Mâlikîler başlık hadisinin Medine ahalisine özel bir uygulama olduğunu söylemişlerdir. Hanefiler ise bu yönde gelen iki hadisin hucet olamayacağına dair Âişe’den nakledilen hadisi delil olarak getirmişlerdir. Bu rivayete göre Âişe’ye, oruç borcu varken ölen bir kadının durumu sorulunca: “Onun adına yemek yedirilir” demiştir. Yine nakledildiğine göre Âişe: “Ölüleriniz adına oruç tutmayın, bunun yerine yemek yedin” demiştir. Bunu Beyhakî tahrir etmiştir.

Abdurrezzâk’ın naklettiğine göre İbn Abbâs, üzerinde Ramazan ayı orucu varken ölen bir adam hakkında: “Onun adına otuz miskin doyurulur” demiştir.

Nesâî’nin de naklettiğine göre İbn Abbâs: “Hiç kimse başkasının yerine oruç tutamaz” demiştir.

İbn Abbâs ve Âişe, rivayet ettiklerine muhalif fetva verdiklerine göre anlıyoruz ki bu konudaki uygulama rivayet ettiklerinden farklıdır. Çünkü bir ravinin, rivayet ettiğine muhalif bir fetva vermesi o rivayetin neshedilmiş olduğunu ve hükmünün olmadığını gösterir.

Hanbeliler, Ramazan orucu kazasının mazeret olmadan diğer Ramazan ayına kadar geciktirilmesinin caiz olmadığını söylemişlerdir. Kişi böyle bir şeyi yaptığı zaman hem kaza, hem de tutulmayan her bir güne karşılık fidye olarak yemek yedirmek gerekir. Hanbeli mezhebi âlimlerinin görüşü de budur. Kişinin üzerinde adak orucu varken ve bu oruçtan henüz bir şey tutmamışken öldüğü zaman bu durumda velisinin onun yerine oruç tutması

sünnettir. İzni dahilinde yabancı birinin onun yerine bu orucu tutması da caiz olur.

Başlık hadisini Müslim ¹, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce tahrir etmiştir.

Abdullah b. Vehb de bu hadisi Amr b. el-Hâris'ten naklederek Muhammed b. Mûsa'nın babasına mutâbaât etmiştir. Bu hadisi Müslim ve başkası mevsûl olarak zikretmiştir.

Başlık hadisini Yahya b. Eyyûb el-Ğâfikî de Ubeydullah b. Ebî Câfer'den rivayet etmiştir. Bunu da Beyhakî, Ebû Avâne, Dârekutnî ve Bezzâr nakletmiştir.

۱۹۵۳ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرِو حَدَّثَنَا زَائِدَةُ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ مُسْلِمِ الْبَطِينِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أُمِّي مَاتَتْ ، وَعَلَيْهَا صَوْمٌ شَهْرٍ ، أَفَأَقْضِيهِ عَنْهَا قَالَ « نَعَمْ » - قَالَ - فَدَيْنُ اللَّهِ أَحَقُّ أَنْ يُقْضَى « قَالَ سُلَيْمَانُ فَقَالَ الْحَكَمُ وَسَلَمَةٌ ، وَنَحْنُ جَمِيعًا جُلُوسٌ حِينَ حَدَّثَ مُسْلِمٌ بِهَذَا الْحَدِيثِ - قَالَا - سَمِعْنَا مُجَاهِدًا يَذْكُرُ هَذَا عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ تحفة

وَيَذْكُرُ عَنْ أَبِي خَالِدٍ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنِ الْحَكَمِ وَمُسْلِمِ الْبَطِينِ وَسَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ وَعَطَاءٍ وَمُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَتْ امْرَأَةٌ لِلنَّبِيِّ ﷺ إِنَّ أُخْتِي مَاتَتْ . وَقَالَ يَحْيَى وَأَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَتْ امْرَأَةٌ لِلنَّبِيِّ ﷺ إِنَّ أُمِّي مَاتَتْ وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أَنَسَةَ عَنِ الْحَكَمِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَتْ امْرَأَةٌ لِلنَّبِيِّ ﷺ إِنَّ أُمِّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا صَوْمٌ نَذِرٌ وَقَالَ أَبُو حَرِيرَةَ حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَتْ امْرَأَةٌ لِلنَّبِيِّ ﷺ مَاتَتْ أُمِّي وَعَلَيْهَا

¹ Müslim 1147

صَوْمُ خَمْسَةِ عَشَرَ يَوْمًا تحفة ٥٦١٢، ٥٨٩٥، ٦٣٩٦، ٥٥١٣، ٦١٤٢، ٥٤٩٥،

٥٨٩٢، ٦٤٢٢، ٥٩٦١، ٦٣٨٥

1953- “Muhammed b. Abdirrahîm — Muâviye b. Amr — Zâide — A'meş — Müslim el-Batîn — Saîd b. Cübeyr” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: Adamın biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve: “Ey Allah'ın Resûlü! Annem, bir aylık kaza orucu varken öldü. Onun yerine bunu ben kaza edebilir miyim?” dedi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “*Evet! Allah'a olan bir borç da en başta ödenmelidir*” buyurdu.

Süleymân der ki: Birlikte oturmuş, Müslim bu hadisi bize aktarırken aramızda bulunan Hakem ve Seleme: “Mücâhid'in de bu hadisi İbn Abbâs'tan naklen zikrettiğini işittik” dediler.

Zikredildiğine göre Ebû Hâlid bunu “A'meş — Hakem + Müslim el-Batîn + Seleme b. Kuheyl — Saîd b. Cübeyr + Atâ + Mücâhid” kanalıyla İbn Abbâs'tan: “Kadının biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): «Kız kardeşim öldü...» dedi...” lafzıyla rivayet etmiştir.

Yahya ve Ebû Muâviye bunu “A'meş — Müslim — Saîd” isnâdıyla İbn Abbâs'tan: “Kadının biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): «Annem öldü...» dedi...” lafzıyla rivayet etmiştir.

Ubeydullah bunu “Zeyd b. Ebî Uneyse — Hakem — Saîd b. Cübeyr” isnâdıyla İbn Abbâs'tan: “Kadının biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): «Annem, adak orucu borcu varken öldü...» dedi...” lafzıyla rivayet etmiştir.

Ebû Harîz de bunu İkrime kanalıyla İbn Abbâs'tan: “Kadının biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): «Annem, on beş günlük oruç borcu varken öldü...» dedi...” lafzıyla aktarmıştır.

Muhammed, Sâika olarak bilinen Muhammed b. Abdirrahîm'dir.

Muâviye, Kirmânî olarak bilinen Muâviye b. Amr'dır. Buhârî'nin önde gelen hocalarından biridir. *Cuma Namazı* konusu içinde ondan vasıtasız bir şekilde rivayette bulunmuştur. Burada, *Cihâd* ve *Namaz* konuları içinde ise arada vasıtayla ondan rivayette bulunmuştur.

Zâide, Zâide b. Kudâme es-Sekafî'dir.

A'meş, Süleymân b. Mihrân'dır.

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre adamın biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) geldi ve annesinin bir aylık kaza orucu borcu varken öldüğünü, annesinin yerine bu orucu tutup tutamayacağını söyledi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Allah'a yönelik hakların en başta ödenmesi gerektiğini, bundan dolayı annesinin yerine bu orucu tutmasını söyledi.

Hadisi Müslim¹, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce tahrir etmiştir.

Süleymân b. Mihrân el-A'meş'in bildirdiğine göre Müslim el-Batîn onlara bu hadisi aktarırken Hakem b. Uyeyne ve Seleme b. Kuheyl de orada oturuyordu. Müslim bu hadisi aktardıktan sonra Hakem ile Seleme ona bu hadisi Mücâhid'in İbn Abbâs'tan naklen rivayet ettiğini işittiklerini söylediler. Buradan anlıyoruz ki A'meş tek bir mecliste bu hadisi üç kişiden işittiştir. İlki Müslim el-Batîn'dir. Diğer ikisi de Hakem ve Seleme'dir.

Zikredildiğine göre Ebû Hâlid künyeli Süleymân b. Hayyân bu hadisi "Süleymân b. Mihrân el-A'meş — Hakem b. Uyeyne + Müslim el-Batîn + Seleme b. Kuheyl — Saîd b. Cübeyr + Atâ b. Ebî Rebâh + Mücâhid" kanalıyla İbn Abbâs'tan: "Kadının biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): «Kız kardeşim öldü...» dedi..." lafzıyla rivayet etmiştir.

Bu rivayetten de anlıyoruz ki A'meş bu hadisi üç hocadan rivayet etmiş, o üç hocadan her biri de bunu üç hocadan rivayet etmiştir. İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*'de dediği gibi burada *düzensiz leff ü neşr* de olabilir. Bu durumda Hakem'in hocası Atâ, Müslim el-Batîn'in hocası Saîd b. Cübeyr, Seleme'nin hocası da Mücâhid olur. Nesâî'nin hadisi Abdurrahman b. Miğrâ kanalıyla A'meş'ten bu şekilde mufassal olarak tahrir etmesi de bunu desteklemektedir.

Tirmizî de bunu Ebû Hâlid'den: "Kız kardeşim peş peşe iki ay oruç tutma borcu varken öldü" lafzıyla rivayet etmiştir.

Yahya b. Saîd ve Ebû Muâviye Muhammed b. Hâzım bunu "A'meş — Müslim — Saîd" isnâdıyla İbn Abbâs'tan: "Kadının biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi

¹ Müslim 1148

vesellem): «Annem öldü...» dedi...” lafzıyla rivayet etmişlerdir. Bunu da Nesâî ve başkası rivayet etmiştir.

Ubeydullah b. Ömer de bunu “Zeyd b. Ebî Uneyse — Hakem — Saîd b. Cübeyr” isnâdıyla İbn Abbâs’tan: “Kadının biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): «Annem, adak orucu borcu varken öldü...» dedi...” lafzıyla rivayet etmiştir. Bunu da Müslim mevsûl olarak nakletmiştir.

Ahmed’de gelen rivayette bu adağın sebebi de zikredilmiştir. Bu rivayete göre kadının biri deniz yolculuğuna çıkarken bir ay boyunca oruç tutacağını adanmış, ancak bunu yerine getirmeden vefat etmiştir. Bu rivayetten de anlıyoruz ki söz konusu oruç, Ramazan orucu değildir.

Sicistan kadısı Abdullah b. el-Hüseyin Ebû Harîz da bunu İkrime kanalıyla İbn Abbâs’tan: “Kadının biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): «Annem, on beş günlük oruç borcu varken öldü...» dedi...” lafzıyla rivayet etmiştir. Bunu da İbn Huzeyme ve başkası mevsûl olarak nakletmiştir.

Soru soranın bazı rivayetlerde kadın bazı rivayetlerde erkek olarak zikredilmesi, bazı rivayetlerde borcun bir ay bazılarında iki ay bazılarında on beş gün olarak gelmesi bu olayların farklı olaylar olduğunu ve ölü adına oruç tutmanın caiz olduğunu göstermektedir.

٤٣ - بَابُ مَتَى يَجِلُّ فِطْرُ الصَّائِمِ

43- ORUÇLUNUN İFTAR ETMESİ NE ZAMAN HELAL OLUR?

وَأَفْطَرَ أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ حِينَ غَابَ قُرْصُ الشَّمْسِ .

Ebû Saîd el-Hudrî, güneş kaybolduğu zaman iftarını yapmıştır.

Başlık, oruçlu kişinin iftar etmesinin hangi vakitte helal olacağıyla ilgilidir.

Ebû Saîd el-Hudrî güneş kaybolduktan sonra ışıgı duruyor olsa dahi iftarını yapardı. Bunu Saîd b. Mansûr ve Ebû Bekr b. Ebî Şeybe mevsûl olarak zikretmişlerdir.

١٩٥٤ - حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ

سَمِعْتُ عَاصِمَ بْنَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ أَبِيهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

« إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هَا هُنَا ، وَأَذْبَرَ النَّهَارُ مِنْ هَا هُنَا ، وَعَرَبَتِ الشَّمْسُ ، فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ »
 . تحفة ١٠٤٧٤ . «

1954- “Humeydî — Süfyân — Hişâm b. Urve — Hişâm’ın babası — Âsım b. Ömer b. el-Hattâb” isnâdıyla Âsım’ın babasının bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “Gece şuradan gelip, gündüz şuradan gittiği ve güneş de battığı zaman oruçlunun iftar vakti gelmiş demektir.”

Humeydî, Abdullah b. ez-Zübeyr el-Mekkî’dir.

Süfyân, Süfyân b. Uyeyne’dir.

Hişâm’ın babası, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm’dır.

Âsım’ın babası, Ömer b. el-Hattâb’dır.

Hız. Ömer’in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), gecenin doğu tarafından geldiğinin, gündüzün de batı tarafından gittiğinin görüldüğü ve güneş battığı zaman oruçlu için iftar vaktinin gelmiş olacağını bildirmiştir.

Bu vaktin güneşin batması şartına bağlanması gecenin gelmesi ile gündüzün gitmesinin bir göstergesi olmasından dolayıdır. Hadisin zahirinden iftar için her ne kadar bu üç durumun gerçekleşmesi gerektiği gibi anlaşılabilir. Bazen gecenin doğu tarafından geldiğinin görülmesi gecenin geldiği ya da gündüzün batı tarafından gittiğinin görülmesi gerçekten gecenin gelip gündüzün gittiği anlamına gelmez. Çünkü güneşin önünü kapatan her hangi bir durum hasıl olduğunda gecenin gelip gündüzün gittiği zannedilebilir. Bundan dolayı güneşin batması kaydı da hadiste zikredilmiştir.

Oruçlunun iftar vaktinin gelmesi hadiste lafız olarak “oruçlu iftarını yapmış demektir” şeklinde gelmiştir. Bundan kasıt, oruçlunun iftar vaktinin gelmesi olabileceği gibi oruçlunun hükmen iftarını yapmış sayılacağı anlamında da olabilir.

Şu’be bunu: “İftar vakti gelmiş demektir” lafzıyla rivayet etmiştir ki bu da bu ifadeye verilen ilk anlamı tekid etmektedir. İbn Huzeyme de bu anlamı tercih etmiş ve: “Bundan kasıt, bu vakit girdiğinde oruçlunun hükmen iftarını yapmış sayıldığı olsaydı bu durumda bütün oruçlular vaktin ilk girişinde

oruçlarını açmış sayılacaklardır. Bu durumda iftarı erkenden yapma konusunda teşviklerde bulunmanın bir anlamı da kalmayacaktır” demiştir.

Başlık hadisini Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî tahrir etmiştir.

۱۹۵۵ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الْوَاسِطِيُّ حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ ، وَهُوَ صَائِمٌ ، فَلَمَّا غَرَبَتِ الشَّمْسُ قَالَ لِبَعْضِ الْقَوْمِ « يَا فُلَانُ قُمْ ، فَاجْدَحْ لَنَا » فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، لَوْ أُمْسَيْتَ قَالَ « انْزِلْ ، فَاجْدَحْ لَنَا » قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَلَوْ أُمْسَيْتَ قَالَ « انْزِلْ ، فَاجْدَحْ لَنَا » قَالَ إِنَّ عَلَيْكَ نَهَارًا . قَالَ « انْزِلْ ، فَاجْدَحْ لَنَا » . فَتَنَزَّلَ فَاجْدَحَ لَهُمْ ، فَشَرِبَ النَّبِيُّ ﷺ ثُمَّ قَالَ « إِذَا رَأَيْتُمُ اللَّيْلَ قَدْ أَقْبَلَ مِنْ هَاهُنَا ، فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ » أَطْرَافُهُ ۱۹۵۸ ، ۱۹۵۶ ، ۱۹۴۱ ۵۲۹۷ - تحفة ۵۱۶۳

1955- “İshâk el-Vâsitî — Hâlid — Şeybânî” isnâdıyla Abdullah b. Ebî Evfâ şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte bir yolculuktaydık. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) oruçluydu. Güneş batınca yanındaki adamlardan birine: “*Ey filan! Kalk ve yiyecek bir şeyler hazırla!*” buyurdu. Adam: “Ey Allah’ın Resûlü! Akşamı beklesen olmaz mıydı?” deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yine: “*İn ve yiyecek bir şeyler hazırla!*” buyurdu. Adam yine: “Ey Allah’ın Resûlü! Akşamı beklesen olmaz mıydı?” karşılığını verdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir daha: “*İn ve yiyecek bir şeyler hazırla!*” buyurunca, adam: “Ama henüz gündüz” karşılığını verdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yine: “*İn ve yiyecek bir şeyler hazırla!*” buyurunca adam inip sevîk hazırladı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onu içtikten sonra: “*Gecenin şu taraftan geldiğini gördüğünüz zaman oruçlunun iftar vakti gelmiş demektir*” buyurdu.¹

İshâk, İshâk b. Şâhin el-Vâsitî’dir.

Hâlid, Hâlid b. Abdillâh b. Abdirrahman b. Yezîd et-Tahâvî el-Vâsitî’dir.

Şeybânî, Ebû İshâk Süleymân b. Ebî Süleymân’dır.

¹ Hadis ayrıca 1941, 1956, 1958 ve 5297’de geçmektedir. Müslim 1101

Abdullah b. Ebî Evfâ'nın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan ayında Mekke'nin fethine çıkmışken yolda oruçluydu. Güneş batınca Bilâl'a kalkıp iftar için bir şeyler hazırlamasını söyledi. Hazırlamasını istediği şey de sevice su veya süt katıp karıştırmasıydı. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu isteği üzerine Bilâl, bunun için akşamın olmasını ve ortalığın iyice kararmasını beklemesinin daha iyi olacağını dile getirdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir daha yiyecek bir şeyler hazırlamasını söyleyince Bilâl ortalığın henüz gündüz olduğunu dile getirdi. Anlaşıldığı kadarıyla Bilâl aydınlığın fazla olduğunu görünce güneşin henüz batmadığını veya önüne bir dağ ya da bir bulutun gelip onu kapattığını düşünmüştür. Aksi halde güneş battığından yana emin olsaydı Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) bu şekilde karşılıklar vermezdi. Zira Bilâl, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) emirlerine itiraz edecek biri değildi, sadece vaktin girdiğinden tam olarak emin olmak istemişti.

H. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) yemek hazırlama konusundaki emrini tekrarlayınca Bilâl inip yemeği hazırladı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) iftarını yaptıktan sonra da doğu tarafına işaret ederek gecenin o taraftan geldiği görüldükten sonra oruçlunun iftarını yapma vaktinin de geldiğini söyledi.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) burada daha önceki hadiste olduğu gibi gündüzün gitmesi ile güneşin batmasını zikretmemiştir. Belki de bunlar aynı yolculukta ancak farklı zamanlarda gerçekleşmiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) havanın bulutlu olduğu bir zamanda gündüzün gidişi ile güneşin batışının da dikkate alınması gerektiğine dikkat çekip onları zikretmiştir. Diğerisi ise havanın açık olduğu bir zamanda gerçekleşmiş ve Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) gecenin doğu tarafından gelişinin görülmesinin yeterli olacağını düşünmüştür. Ya da ikisi de aynı olayı anlatmaktadır. Ancak ravilerden biri olayı diğerinden daha iyi ezberlemiş ve tamamıyla aktarmıştır. Bu hadis daha önce yolculukta oruç tutma konusu içinde zikredilmişti.

٤٤ - باب يُفْطِرُ بِمَا تَيَسَّرَ عَلَيْهِ بِالْمَاءِ وَغَيْرِهِ

44- KİŞİ KOLAYINA GELECEK ŞEKİLDE SU VE BAŞKA BİR ŞEYLE İFTARINI YAPABİLİR

١٩٥٦ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي أَوْفَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ صَائِمٌ ، فَلَمَّا غَرَبَتِ الشَّمْسُ قَالَ « انْزِلْ ، فَاجِدْ لَنَا » قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، لَوْ أُمْسَيْتَ قَالَ « انْزِلْ ، فَاجِدْ لَنَا » قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنَّ عَلَيْكَ نَهَارًا قَالَ « انْزِلْ ، فَاجِدْ لَنَا » . فَتَزَلَّ ، فَجَدَحَ ، ثُمَّ قَالَ « إِذَا رَأَيْتُمُ اللَّيْلَ أَقْبَلَ مِنْ هَاهُنَا فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ » وَأَشَارَ بِإِصْبَعِهِ قِبَلَ الْمَشْرِقِ أَطْرَافَهُ

١٩٤١ ، ١٩٥٥ ، ١٩٥٨ ، ٥٢٩٧ - تحفة ٥١٦٣

1956- “Müsedded — Abdolvâhid — Şeybânî” isnâdıyla Abdullah b. Ebî Evfâ şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte bir yolculuktaydık. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) oruçluydu. Güneş batınca birine: “*În ve yiyecek bir şeyler hazırla!*” buyurdu. Adam: “Ey Allah'ın Resûlü! Akşamı beklesen olmaz mıydı?” deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yine: “*În ve yiyecek bir şeyler hazırla!*” buyurdu. Adam: “Ama henüz gündüz” karşılığını verdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yine: “*În ve yiyecek bir şeyler hazırla!*” buyurunca adam inip sevik hazırladı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) daha sonra parmağıyla doğu tarafına işaret ederek: “*Gecenin şu taraftan geldiğini gördüğünüz zaman oruçlunun iftar vakti gelmiş demektir*” buyurdu.¹

Müsedded, Müsedded b. Müserhed'dir.

Abdolvâhid, Abdolvâhid b. Ziyâde'dir.

Şeybânî, Ebû İshâk Süleymân b. Ebî Süleymân'dır.

Abdullah b. Ebî Evfâ'nın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan ayında yolculuğa çıkmıştı. Güneş batınca birine, inip iftar için bir şeyler hazırlamasını söyledi. Ahmed bunu Şu'be kanalıyla Şeybânî'den rivayet

¹ Hadis ayrıca 1941, 1955, 1958 ve 5297'de geçmektedir. Müslim 1101

ederken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), içeceğinden sorumlu olan adamdan kendisine içecek hazırlamasını söylediğini zikreder. Bu da bu kişinin Bilâl olduğunu tekid etmektedir. Zira Bilâl, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hizmetini gören kişi olarak bilinmektedir. Ebû Dâvud'da gelen rivayette de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *“Ey Bilâl! İnip yiyecek bir şeyler hazırla”* buyurduğu zikredilir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu emri üzerine Bilâl, bunun için akşamın olmasını beklemesinin daha iyi olacağını söyledi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir daha yiyecek bir şeyler hazırlamasını söyleyince Bilâl ortalığın henüz gündüz olduğunu dile getirdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir daha aynı şeyi söyleyince Bilâl inip seviki hazırladı. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) hazırlanan seviki içtikten sonra da parmağıyla doğu tarafına işaret ederek gecenin o taraftan geldiği görüldükten sonra oruçlunun iftarını yapma vaktinin de geldiğini söyledi.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), Bilâl'dan hazırlamasını istediği yiyecek sevice su veya süt katılıp karıştırılmasından ibaretti. Hadisin başlıkla mutabakatı da buradadır.

Tirmizî ve başkasının naklettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“Biriniz oruçlu olduğu zaman orucunu hurma ile açsın. Hurma bulamazsa su ile açsın. Zira su temizdir”* buyurmuştur. Bunu rivayet edenler de hadisi sahih bulmuştur.

Tirmizî'nin rivayet edip hasen bulduğu bir hadise göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) namazdan önce birkaç yaş hurma ile orucunu açardı. Yaş hurma bulamadığı zamanlarda kuru hurma, onu da bulamadığı zaman da birkaç avuç su ile orucunu açardı.

Burada Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) iftarda yaş hurmayı kuru hurmaya, kuru hurmayı da suya önclemiştir. Taberî'nin dediğine göre bundan kasıt iftarda kişinin boğazına ilk önce ateşin dokunmadığı bir şeyin girmesidir. Bundan kastın kişinin her şeye daha olumlu bakabilmesi için ağzına ilk önce tatlı bir şeyin girmesi de olabilir. Taberî: *“Mekke'de olan kişinin ise bereketinden dolayı iftarını ilk önce Zemzem suyuyla açması sünnettir. İftarı hurma ve Zemzem suyuyla açması da güzeldir”* demiştir.

Ancak bu yönde gelen rivayetlere muhalif olduğu söylenerek Taberî'nin bu sözüne itiraz edilmiştir. Çünkü iftarda ilk önce hurmanın yenilmesinin

söylenmesi gözlerin sağlığına yöneliktir. Ya da boş mideye ilk önce hurma girdiği zaman bu hurma yemeğin yerini tutacak, orada bulunan yemek artıklarını da temizleyecektir. Bu özellik de Zemzem suyunda bulunmamaktadır. Günümüzde ise bazı âlimler orucu ilk önce suyla açmanın öncelikli olması gerektiğini söylemişlerdir. Herhangi bir şüpheden uzak kalmak için de kişi bu suyu ırmaktan elleriyle avuçlayıp doldurmalıdır. Nevevî, *el-Mecmû'* eserinde bazı âlimlerden gelen bu görüşün şâz olduğunu, Şâfiî mezhebinin genel görüşünün iftarın ilk önce hurma sonra da suyla yapılması yönünde olduğunu söylemiştir.

٤٥ - باب تَعَجِيلِ الْإِفْطَارِ

45- İFTARI ERKENDEN YAPMAK

Başlık, güneşin batışıyla birlikte vakit kaybetmeden iftarın yapılmasının müstehab oluşuyla ilgilidir.

١٩٥٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ

رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الْفِطْرَ ». تحفة ٤٧٤٦

1957- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — Ebû Hâzım” isnâdıyla Sehl b. Sa'd'ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “İftarı erkenden yaptıkları sürece insanlar hayırdadır demektir” buyurmuştur.

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

Ebû Hâzım, Seleme b. Dînâr'dır.

Sehl b. Sa'd'ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), iftar vaktinin girişiyle birlikte vakit kaybetmeden oruçlarını açtıkları sürece müslümanların hayır içinde kalacağını bildirmiştir. İftar vaktinin girişi de güneş battığının görülmesiyle veya battığına dair bir ya da iki adil kişinin şahitlik etmesiyle sâbit olur. Müslümanlar bu konuda kendi şahsi görüşleriyle amel etmek yerine sünnete tâbi oldukları ve şerî hükümlerin kendilerine çizdiği sınırları çiğnemedikleri sürece hayırda olacaklardır.

Ebû Hureyre bunu rivayet ederken: “Yahudiler ve Hristiyanlar ise iftarlarını geciktirirler” eklemesini yapmıştır. Bunu Ebû Dâvud, İbn Huzeyme

ve başkaları da tahrir etmiştir. Ehl-i Kitab'dan olanlar ise iftarlarını yıldızlar görününceye kadar geciktirirlerdi.

İbn Hibbân ve Hâkim'in Sehl'den naklettiklerine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"İftarlarını yapmak için yıldızların görünmesini beklemedikleri sürece ümmetimin benim sünnetime tutunmuş demektir"* buyurmuştur.

Kişinin daha faziletli olduğunu düşünerek kasten iftarı geciktirmesi mekruhtur. Aksi taktirde bir sakıncası olmaz. Nevevî bunu *el-Mecmû'* eserinde *el-Ümm*'den naklen: *"İftarı geciktirmeden yapmak müstehabdır. Ancak faziletli olduğunu düşünüp kasıtlı bir şekilde olmadıktan sonra geciktirilmesinde bir sakınca yoktur"* lafzıyla zikretmiştir. Buradan iftarı geciktirmenin mutlak bir şekilde mekruh olmadığını anlıyoruz. Çünkü bir şeyin müstehab olması zıttı olan bir şeyin mutlak bir şekilde mekruh olmasını gerektirmemektedir.

Ancak kişinin güneşin batması konusunda tereddüdü ve şüphesi varsa bu durumda iftarı erkenden yapması sünnete uygun olmaz. Astrologların veya bazılarının hesabına göre iftar vaktini güneşin batışından bir süre sonraya sabitlemek sünnete aykırıdır. Hayırların az olmasının sebeplerinden biri de bu olsa gerektir. Allah bizleri doğru yoldan ayırmasin.

Başlık hadisini Müslim¹, Tirmizî ve İbn Mâce tahrir etmiştir.

۱۹۵۸ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي أُوَيْسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ ، فَصَامَ حَتَّى أَمْسَى ، قَالَ لِرَجُلٍ « انْزِلْ ، فَاجْدِخْ لِي » قَالَ لَوْ أَنْتَظَرْتُ حَتَّى تُمْسِيَ قَالَ « انْزِلْ ، فَاجْدِخْ لِي ، إِذَا رَأَيْتَ اللَّيْلَ قَدْ أَقْبَلَ مِنْ هَاهُنَا فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ » أَطْرَافُهُ ۱۹۴۱ ، ۱۹۵۵ ، ۱۹۵۶ ، ۵۲۹۷ - تحفة

۵۱۶۳

1958- "Ahmed b. Yûnus — Ebû Bekr — Süleymân" isnâdıyla İbn Ebî Evfâ şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile bir yolculuktaydım. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) akşama kadar oruç tutmuştu. Akşam vakti adamın birine: *"İn ve bana yiyecek bir şeyler hazırla!"* buyurdu. Adam:

¹ Müslim 1098

“Akşamı beklesen olmaz mıydı?” deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yine: “*În ve bana yiyecek bir şeyler hazırla!*” buyurdu ve: “*Gecenin şu taraftan geldiğini gördüğün zaman oruçlunun iftar vakti gelmiş demektir*” diye ekledi.¹

Ahmed, Ahmed b. Abdillâh el-Kûfî’dir. Buhârî onu dedesi Yûnus’a nisbet ederek zikretmiştir.

Ebû Bekr, Ebû Bekr b. Ayyâş’tır.

Süleymân, Süleymân eş-Şeybânî’dir.

Abdullah b. Ebî Evfâ’nın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile bir yolculukta idi ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) akşama kadar oruç tutmuştu. Akşam olunca adamın birine inip iftar olarak kendisine yiyecek bir şeyler hazırlamasını söyledi. Adam henüz akşamın olmadığını, akşam olana kadar beklemesinin daha iyi olacağını dile getirince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir daha ona inmesini ve yiyecek hazırlamasını söyledi. Ardından adama, doğu tarafından gecenin geldiğini gördüğü zaman oruçlu için iftar vaktinin gelmiş olacağını bildirdi. Bundan kasıt, daha önce de zikrettiğimiz gibi vaktin girmesiyle kişinin hükmen orucunu açılmış sayılması da olabilir.

Hadisten şerî olarak gece vakti orucun olmayacağını anlıyoruz. İbn Bezîze bu konuda şunu anlatır: “Söylendiğine göre Bağdat’ta adamın biri sıcak olsun soğuk olsun hiçbir yiyecek ile iftarını yapmayacağına dair yemin etti. Fakihler yemininin geçersiz olduğunu söylediler. Zira ne yese ya sıcak ya da soğuk olacaktı. Şîrâzî ise yemininin geçerli sayılacağını, iftar vaktinin girmesiyle hükmen orucunun açılmış olacağını söyledi. Zira vaktin girmesi ne soğuk, ne de sıcaktır.”

Ancak Şîrâzî verdiği bu fetvayla yeminlere lafız üzerinden yaklaşmıştır. Oysa yeminlerde geçerli olan kişinin kastıdır. Bağdatlı bu kişinin bu yeminle kastı da yiyecek ve içeceklerdir.

¹ Hadis ayrıca 1941, 1955, 1956 ve 5297’de geçmektedir. Müslim 1101

٤٦ - بَابُ إِذَا أَفْطَرَ فِي رَمَازَانَ ثُمَّ طَلَعَتِ الشَّمْسُ

46- RAMAZANDA İFTARI YAPTIKTAN SONRA GÜNEŞİN GÖRÜNMESİ

Ramazan ayında kişi güneşin battığını zannederek iftarını yaptıktan sonra güneşin batmadığının görülmesi durumunda o günün kazasını etmesi gerekir mi, gerekmez mi?

١٩٥٩ - حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ فَاطِمَةَ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَتْ أَفْطَرْنَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ غَيْمٍ ، ثُمَّ طَلَعَتِ الشَّمْسُ قِيلَ لِهَيْشَامٍ فَأَمُرُوا بِالْقَضَاءِ قَالَ بُدِّ مِنْ قَضَاءٍ وَقَالَ مَعْمَرٌ سَمِعْتُ هِشَامًا لَا أَدْرِي أَقَضَوْا أَمْ لَا . تحفة ١٥٧٤٩

1959- “Abdullah b. Ebî Şeybe — Ebû Usâme — Hişâm b. Urve — Fâtıma” isnâdıyla Esmâ binti Ebî Bekr şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında bulutlu bir günde iftarımızı yaptık, ancak iftardan sonra güneş göründü.”

Ravi der ki: Hişâm’a: “O günü kaza etmeleri emredildi mi?” diye sorulunca: “Mutlaka kaza edilmesi gerekiyordu” dedi.

Ma’mur der ki: Hişâm’ın: “O günü kaza edip etmediklerini bilmiyorum” dediğini işittim.

Abdullah, Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe’dir.

Ebû Usâme, Hammâd b. Usâme el-Leysî’dir.

Hişâm, Hişâm b. Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm’dır.

Fâtıma, Fâtıma binti’l-Münzir’dir. Hişâm’ın karısıdır.

Esmâ binti Ebî Bekr’in anlattığına göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında bulutlu bir günde güneşin battığını düşünerek iftarlarını yapmışlar, ancak iftar sonrası güneşin batmadığını görmüşlerdir.

Bunu rivayet eden Hişâm’a, o günü kaza etmelerinin emredilip emredilmediği soruldu. Ebû Dâvud, İbn Ebî Şeybe ve Ahmed’de gelen

rivayetlere göre bunu ona soran kişi Ebû Usâme'dir. Hişâm böylesi bir durumda tabi ki kazanın olması gerektiğini söyleyerek cevap verdi.

Şâfiî, Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebinin de görüşü böyledir. Böylesi bir durumda kişi gerçek mânâda güneş batana kadar yemek ve içecekten uzak durur, fakat kefarete gerekmez. Hanbelî mezhebinin eserlerinden biri olan *er-Ri'âye*'de, akşam olduğunu düşünerek cinsel ilişkiye giren, ancak sonradan akşam olmadığını öğrenen kişi için kaza gerekmediği söylenmiştir. Ancak Hanbelî mezhebinin bu konuda genel görüşü hem kaza, hem de kefaretin gerektigiğidir. Mezhebin âlimlerinin çoğunluğunun görüşü de budur.

Abd b. Humeyd'in mevsûl olarak bildirdiğine göre Ma'mer b. Râşid, Hişâm b. Urve'nin bu konuda: "O günü kaza edip etmediklerini bilmiyorum" dediğini işitmiştir.

Mücâhid, Atâ ve Urve b. ez-Zübeyr'den böylesi bir durumda kazanın gerekmeyeceği, bunu yapan kişinin unutarak yiyip içen kişi konumunda sayılacağı rivayet edilmiştir. Ömer'den başlarda bu konuda kaza gerektiği rivayet edilmişken, daha sonraları gerekmediğini söylediği zikredilmiştir. Ömer'den bu rivayetleri Beyhakî nakletmiştir. Ancak kaza gerekmediğini söylediği rivayet zayıf bulunmuştur.

Hadisten anladığımıza göre mükellefler zahir olan şeyden sorumludurlar. Zahire göre görüş bildirip hata ettikleri zaman bunda bir sorumlulukları olmaz. İbnu'l-Müneyyir böyle demiştir.

Başlık hadisini Ebû Dâvud ve İbn Mâce tahric etmiştir.

٤٧ - باب صَوْمِ الصِّبْيَانِ

47- ÇOCUKLARIN ORUÇ TUTMASI

وَقَالَ عُمَرُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - لِنُشْوَانٍ فِي رَمَضَانَ وَبَلَكَ ، وَصِيبَانُنَا صِيَامٌ . فَضَرَبَهُ

Hiz. Ömer (bir adama): "Çocuklarımız bile oruç tutuyorken sen sarhoş musun! Yazıklar olsun sana!" demiş ve onu sopayla cezalandırmıştır.

Başlık, çocukların oruç tutmasının hükmüyle ilgilidir. Başlık her ne kadar erkek çocuklar üzerinden gelmişse de kız çocukları da buna dahildir.

Şâfiî mezhebine göre güçleri yetiyorsa yedi yaşlarında çocuklara oruç tutmaları söylenir. Namaza kıyasla da on yaşlarındayken tutmadıkları için

dövülebilirler. Bu bakımdan çocuğun velisinin ona oruç tutmasını söylemesi ve tutmaması durumunda dövmesi gerekir. Ancak bazıları böylesi bir kıyası tenkit ederken dövmenin bir ceza şekli olduğunu, bundan dolayı dövme konusu hangi alanda gelmişse sadece o alanda geçerli sayılmasının gerektiğini söylemiştir. Mâlikî mezhebinden gelen en meşhur görüş budur. Malikiler bu konuda namaz ile orucu birbirinden ayırmışlar, namazda çocuğun dövülebileceğini söylerken çocukların oruçla mükellef olmadıkları, bundan dolayı da bunun için dövülmeyeceklerini dile getirmişlerdir.

Ahmed'den gelen bir rivayete göre on yaşına gelip de gücü yeten her bir kişinin oruç tutması gerekir. Ancak Hanbelî mezhebinin genel görüşü bu yaştaki çocuğa oruç tutmanın gerekmediğidir. Hanbeli âlimlerinin genelinin görüşü de budur. Ancak şayet gücü yetiyorsa on yaşında iken alışması için oruç tutması söylenir ve gerekirse bunun için dövülür. Hanbeli âlimler bu yönde: “Şayet bu yaştaki çocuğun oruç tutması gerektiğini söyleyeceksek orucunu bozması durumunda baliğ kişi gibi bunu kaza etmesi gerektiğini de söylemek zorunda kalırız” demişlerdir.

Saîd b. Mansûr ve Beğavî'nin mevsûl olarak naklettiğine göre Ömer b. el-Hattâb, Ramazan ayında içki içip sarhoş olmuş bir adam gördü. Çocuklar bile oruç tutarken kendisinin sarhoş olmasından dolayı onu azarladı ve içki cezası olarak seksen değnek attı. Sonra da onu Şam'a sürdü.

Mâlikilerin bu konudaki görüşüne itiraz babında en güzel cevap bu rivayetle verilebilir. Zira bazı hadislere muhalefet ederken en büyük dayanakları sözkonusu hadislerin Medinelilerin uygulamasına ters düştüğünü söylemektir. Hz. Ömer'in bu konudaki uygulaması bu hususta onlara verilecek en güzel cevaptır. Zira Hz. Ömer zamanında Medine'de yeteri sayıda sahabi de bulunuyordu. Hz. Ömer de çocuklar bile oruç tutarken sarhoş olmasından dolayı adamı azarlayıp cezalandırmıştır.

١٩٦٠ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ ذَكْوَانَ عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ مُعَوِّذٍ قَالَتْ أَرْسَلَ النَّبِيُّ ﷺ غَدَاةَ عَاشُورَاءَ إِلَى قُرَى الْأَنْصَارِ « مَنْ أَصْبَحَ مُفْطِرًا فَلَيْتُمْ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ ، وَمَنْ أَصْبَحَ صَائِمًا فَلَيْتُمْ » قَالَتْ فَكُنَّا نَصُومُهُ بَعْدَ ، وَنُصَوِّمُ صَبَانَنَا ،

وَنَجْعَلُ لَهُمُ اللَّعِبَةَ مِنَ الْعِهْنِ ، فَإِذَا بَكَى أَحَدُهُمْ عَلَى الطَّعَامِ أَعْطَيْنَاهُ ذَلِكَ ، حَتَّى يَكُونَ
عِنْدَ الْإِفْطَارِ تحفة ١٥٨٣٣

1960- “Müsedded — Bısr b. el-Mufaddal — Hâlid b. Zekvân” isnâdıyla Rubeyyi’ binti Muavviz şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Âşûrâ gününün sabahında Ensarlı köylere: *“Bu güne yemekle başlayanlar günün kalan kısmını oruçlu geçirsinler. Güne oruçlu başlayanlar da oruçlarına devam etsinler”* şeklinde haber gönderdi. Daha sonraları ise bu günde hep oruç tuttuk ve küçük çocuklarımıza da tutturduk. Çocuklara pamuktan oyuncaklar yapardık. Yemek için ağladıkları zaman da iftar vakti gelene dek bu oyuncakları kendilerine verirdik.

Rubeyyi’, Rubetti’ binti Muavviz bin Afrâ’dır. Ağaç altında Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) biat edenlerden biridir.

Rubeyyi’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Âşûrâ gününün sabahında Medine’nin çevresinde bulunan Ensarlı köylere, güne yemek yiyerek başlayanların günün kalan kısmında oruç tutmaları, güne oruçla başlayanların ise oruca devam etmeleri konusunda haber yollamıştır.

Rubeyyi’nin anlattığına göre Âşûra gününde hep oruç tutarlar, bu günde çocuklarına da oruç tutururlardı. Müslim bunu rivayet ederken küçük çocuklara da bu günde oruç tutturduklarını ve onları Mescid’e götürdüklerini zikreder. Bu da çocukların itaat ve ibadetlere alıştırılması bâbindandı.

İbn Huzeyme’nin Rezîne’den naklettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Âşûra gününde ailesinde bulunan ve henüz süt emen çocukların getirilmesini emreder, onların ağızlarına tüfler ve annelerine gece olana kadar onları emzirmemelerini söylerdi. İbn Huzeyme’deki bu rivayet, Âşûra gününde çocuklara oruç tutturulmasının o zamanki kadınların kendi tasarrufu olduğunu, Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) bundan haberdar olmadığını, zira çocuklara böylesi bir ibadetle eziyet verilmesine izin vermeyeceğini söyleyen Kurtubî’ye de bir cevaptır.

Ayrıca sahabeden birinin: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında şöyle yapardık” demesi bunun merfû hükmünde olduğunu gösterir ki bu da Kurtubî gibi düşünenlere bir cevaptır. Zira sahabe Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında böylesi bir şey yapmışlarsa Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi

vesellem) bundan haberi var demektir. Aşûrâ günü orucu da kişinin kendi şahsi görüşüyle amel edemeyeceği ibadetlerden biridir. Bundan dolayı bunun hükmü mutlaka Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) sorulmuş, o da bunu onaylamıştır.

Rubeyyi'nin bildirdiğine göre oruç tutturdukları çocuklarına yünden bebek yaparlardı. Çocuklar acıkıp yemek için ağlamaya başladıklarında oyalanmaları için onlara bu bebekleri verirlerdi.

Başlık hadisini Müslim de *Oruç* konusu içinde tahrir etmiştir.¹

٤٨ - بَابُ الْوِصَالِ

48- VISÂL ORUCU

وَمَنْ قَالَ لَيْسَ فِي اللَّيْلِ صِيَامٌ لِقَوْلِهِ تَعَالَى ﴿ثُمَّ أَتَمُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ﴾ وَنَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْهُ رَحْمَةً لَهُمْ وَإِنْقَاءَ عَلَيْهِمْ ، وَمَا يُكْرَهُ مِنَ التَّعَمُّقِ .

Bazıları Yüce Allah'ın **“Sonra da akşama kadar orucu tamamlayın”**² buyruğuna göre gece vakti oruç olmayacağını söylemişlerdir. Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) müslümanlara olan şefkatinden dolayı ve bedenlen onları güçlü kılmak için böylesi bir orucu yasaklamıştır. İstenmeyen bir yükümlülüğün altına girmek de mekruh görülmüştür.

Kişinin farz olsun nafile olsun herhangi bir mazereti olmadan bilerek arada hiç yemek yemeden peş peşe iki veya daha fazla gün boyunca oruç tutmasına visâl orucu denir. Nevevî, *Şerhu'l-Mühezzebe*'de bu orucu bu şekilde açıklamıştır. Buradan cinsel ilişki, kusma ve benzeri orucu bozan şeylerin gerçekleşmesi durumunda bu orucun visâl orucu olmaktan çıkmadığını anlıyoruz.

Esnevî, *el-Mühimmât* eserinde: “Mânâ olarak böylesi bir çıkarımda bulunulabilir. Çünkü visâl yapmak bedeni güçsüz bırakma amaçlıdır. Cinsel

¹ Müslim 1136

² Bakara Sur. 187

ilişki ve benzeri şeylerde bedeni kuvvetlendiren değil daha da zayıf düşüren bir şeydir” demiştir.

Rûyânî de *el-Bahr*’da: “Bu oruçta da kişi normal bir şekilde oruçlu olan kişinin uzak durduğu her türlü şeyden uzak durmalıdır” demiştir.

Cürcânî, *eş-Şâfi*’de: “Bu oruçta kişi iftar dışında gece vakti oruçluya mubah olan bütün şeylerden uzak durur” demiştir.

Esnevî, *el-Mühimmât* eserinde yine şöyle demiştir: “Visâl orucunun, arada hiç yemek yemeden iki günün orucunun birbirine bağlanması şeklinde tanımlanması da genel kullanıma göre yapılmış bir tanımlamadır. Zira böylesi bir oruçta kişi iki orucu birbirine bağlamış olmaz. Aralıksız tek bir orucu tutmuş olur.”

Bazıları “**Sonra da akşama kadar orucu tamamlayın**” âyetine dayanarak gece vakti oruç olmayacağını söylemişlerdir. Bunlara göre oruç akşam vakti biter.

Tirmizî, İbnu’s-Seken ve Dûlâbî’nin Ebû Saîd el-Hayr’dan naklettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Yüce Allah sizlere gece vakti orucu emretmiş değildir. Gece vakti oruç tutan kişi de kendini boşa yormuş olur ve sevabı da yoktur*” buyurmuştur.

İbn Mende bu hadis için: “Garîb bir hadistir ve sadece bu kanalla biliyoruz” demiştir.

Tirmizî de hadis hakkında şöyle demiştir: Buhârî’ye bu hadisi sorduğumda: “Ubâde’nin Ebû Saîd el-Hayr’dan bir şey işittiğini zannetmiyorum” dedi.

Ahmed, Taberânî, Saîd b. Mansûr, Abd b. Humeyd ve İbn Ebî Hâtim sahih bir isnâdla Bişr b. el-Hasâsiyye’nin karısı Leylâ’nın şöyle dediğini nakletmişlerdir: İki günü birbirine bağlayarak oruç tutmak istedim. Ancak Bişr bana engel olup şöyle dedi: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) böylesi bir orucu yasakladı ve: «*Hiristiyanlar bunu yapar. Siz Yüce Allah’ın: “**Sonra da akşama kadar orucu tamamlayın**”² âyetinde size emrettiği gibi orucu tutun. Akşam vakti de iftarınızı yapın*» buyurdu.”

¹ Bakara Sur. 187

² Bakara Sur. 187

Buhârî'nin Âişe'den naklen mevsûl olarak naklettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), ümmetine olan şefkatinden dolayı ve bedenlen daha güçlü kalmaları için visâl orucunu yasaklamıştır.

Ebû Dâvud'un sahih bir isnâdla bildirdiğine göre ashâbdan bir adam: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), ashâbını, bedenlen güçlü kalmaları için oruçlu iken kan aldirmaktan ve visâl orucu tutmaktan alıkoydu. Ancak bunları haram kılmadı" demiştir.

Başlıkta değinilen başka bir konu da kişinin, aşırıya kaçarak kendisinden istenmeyen bir yükümlülüğün altına girmesinin mekruh olduğudur.

۱۹۶۱ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى عَنْ شُعْبَةَ قَالَ حَدَّثَنِي قَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ

الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « لَا تُوَصِّلُوا » قَالُوا إِنَّكَ تُوَصِّلُ قَالَ « لَسْتُ كَأَحَدٍ

مِنْكُمْ ، إِنِّي أُطْعِمُ وَأُسْقِي ، أَوْ إِنِّي أَبِيتُ أُطْعِمُ وَأُسْقِي » طرفه ۷۲۴۱ - تحفة ۱۲۷۸

1961- "Müsedded — Yahya — Şu'be — Katâde" isnâdıyla Enes şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "*Visâl orucu tutmayın*" buyurdu. Ashâb: "Ama sen visâl yapıyorsun" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): "*Ben sizler gibi değilim. Çünkü bana yedirilip içirilmektedir*" veya: "*Çünkü gece boyu bana yedirilip içirilmektedir*" buyurdu.¹

Müsedded, Müsedded b. Müserhed'dir.

Yahya, Yahya b. Saîd el-Kattân'dır.

Şu'be, Şu'be b. el-Haccâc'tır.

Katâde, Katâde b. Di'âme'dir.

Enes b. Mâlik'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "*Visâl orucu tutmayın*" buyurmuştur. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu oruçtan nehyetmesi bunun mekruh olmasını gerektirmektedir.

Ancak tenzihen mi, yoksa tahrimen mi mekruhtur? Şâfiîlere göre tahrimen mekruh olması daha doğrudur. Râfiî: "Şâfiî'nin sözlerinden anlaşılan bunun tahrimen mekruh olduğudur. Mâlik ise bu orucu mekruh görmüştür" demiştir.

¹ Hadis ayrıca 7241'de geçmektedir. Müslim 1104

Ebbî de: “Sahur vaktine kadar olsa bile mekruhtur” demiştir. Lahmî ise sahura kadar tutulmasını caiz görmüştür. Bunda da: “*Visâl orucu tutacak olan bunu sahurdan sahura kadar tutsun*” hadisine dayanmıştır.

Eşheb’in: “Visâl orucu tutan kötü yapmış olur” sözünün zahirinden bunun tahrimen mekruh olduğunu anlıyoruz.

İbn Kudâme, *el-Muğnî*’de: “Tahrimen değil tenzihen mekruhtur” demiştir. İbn Huzeyme’nin Şu’be kanalıyla bu isnâdla rivayet ettiğine göre Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem): “*Sakin ola ki visâl orucu tutmayın*” buyurması bunun tahrimen mekruh olduğunu göstermektedir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbına visâl orucunu bu şekilde yasaklamak isteyince ashâbı onun visâl orucu tuttuğunu söylediler. Bu hadiste bunu söyleyenlerin ismi zikredilmemiştir. Bir sonraki başlıkta Ebû Hureyre’den gelen rivayette Müslümanlardan bir adamın bunu söylediği ifade edilmiştir. Buradan anlıyoruz ki bunu sadece bir kişi demiş, ancak diğerleri de bu konuda onu onayladığı için hepsi adına söylemiş gibi onlara nisbet edilmiştir. Bu da mükelleflerin bütün hükümlerde eşit olduğunu, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hakkında sâbit olan bir hükmün istisnalar hariç ümmetinin diğer fertleri için de sâbit olacağını göstermektedir.

Ashâb, Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) sözünün bu orucu yasaklarken, uygulamasının onu mubah kıldığını görünce bunu dile getirmişlerdir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) cevaben onlara kendisinin onlar gibi olmadığını, gece boyu kendisine yedirilip içirildiğini dile getirmiştir. Bu yedirip içirme oruçlu kaldığı gecelerde Yüce Allah’ın bir ikramı olarak hakiki mânâda yedirilip içirilmesi olabilir. Ancak hakiki mânâda yedirilip içirilmesi durumunda tuttuğu orucun visâl orucu olamayacağı söylenerek buna itiraz edilmiştir.

Ulemânın çoğunluğuna göre ise buradaki yedirilme ve içirilme mecazidir ve bundan kasıt yiyip içmiş gibi güçlü kuvvetli kılınması ya da Yüce Allah’ın ona tokluk hissi vermesidir. Bu şekilde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) orucunda açlığı ve susuzluğu hissetmez. İkisi arasındaki fark ise birincisinde açlık ve susuzluk çekse dahi yiyip içmiş kişi kuvvetinin kendisine verilmesi vardır. İkincisi de ise tokluk hissinin yanında bedenlen kuvvet de verilmesi vardır.

Ancak ilk anlam tercih edilmiştir. Zira ikincisinde oruçtaki, özellikle visâl orucundaki hedef ve maksat ıskalanmış olacaktır. Zira açlık ve susuzluk bu ibadetin ruhu ve temel özelliğidir.

۱۹۶۲ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ -
 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْوِصَالِ قَالُوا إِنَّكَ تُوَاصِلُ قَالَ « إِنِّي
 لَسْتُ مِثْلَكُمْ ، إِنِّي أُطْعِمُ وَأُسْقِي » طرفه ۱۹۲۲ - تحفة ۸۳۵۳

1962- "Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — Nâfi" isnâdıyla Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) visâl orucunu yasakladı. Ashâb: "Ama sen visâl yapıyorsun" deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): "Ben sizler gibi değilim. Çünkü bana yedirilip içirilmektedir" buyurdu.¹

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

İbn Ömer'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbını visâl orucu tutmaktan nehyetti. Ancak ashâb, kendisinin bu orucu tuttuğunu ve kendilerinin de tutmak istediği söyleyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), kendisinin onlar gibi olmadığını, kendisine yedirilip içirildiğini dile getirdi.

Müslim'in Ebû Hureyre'den olan rivayetinde ise Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) onlara: "Bu konuda sizler benim gibi değilsiniz" buyurduğu zikredilmiş, konum olarak Allah katında kendisiyle aynı konumda olmadıklarını belirtmiştir.

İbnu'l-Kayyim'e göre bundan kasıt, Yüce Allah'ın dua, zikir ve münacat ile Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) gönlüne, kalbine ve ruhuna huzur ile sevinci getirmesi de olabilir. Zira mânen huzura eren kişi, bedeninin dünyevi ihtiyaçlarını çok da hissetmeyecektir.

۱۹۶۳ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ حَدَّثَنِي ابْنُ الْهَادِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خَبَّابٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ « لَا تُوَاصِلُوا ، فَأَيُّكُمْ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُوَاصِلَ فَلْيُوَاصِلْ حَتَّى السَّحْرِ » قَالُوا فَإِنَّكَ تُوَاصِلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ . قَالَ « إِنِّي

¹ Hadis ayrıca 1922'de geçmektedir. Müslim 1102

لَسْتُ كَهَيِّتِكُمْ ، إِنِّي أَبِيتُ لِي مُطْعِمٌ يُطْعِمُنِي وَسَاقِي يَسْقِينِي « طرفه ١٩٦٧ - تحفة

٤٠٩٥

1963- “Abdullah b. Yûsuf — Leys — İbnu'l-Hâd — Abdullah b. Habbâb” isnâdıyla Ebû Saîd şöyle demiştir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): “*Visâl orucu tutmayın. Tutacak olanlar da sahurdan sahura tutsun*” buyurduğunu işittim. Ashâb: “Ey Allah'ın Resûlü! Ama sen visâl yapıyorsun” deyince de, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “*Ben sizler gibi değilim. Çünkü gece boyu bana yemek yediren ve içecek içiren biri oluyor*” buyurdu.¹

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Leys, Leys b. Sa'd'dır.

İbnu'l-Had, Yezîd b. Abdillâh b. Usâme el-Leysî'dir.

Ebû Saîd el-Hudrî'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), ashâbına visâl orucu tutmamalarını, tutacak olanların da sahurdan sahura kadar tutmalarını söylemiştir. Ancak ashâbı, kendisinin arada hiç iftar yapmadan visâl orucu tuttuğunu söylediklerinde, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kendisinin onlar gibi olmadığını, gece boyu kendisine bir şeyler yediren ve içecek içiren birinin olduğunu dile getirmiştir.

Bu hadisi Ebû Dâvud, İbnu'l-Had kanalıyla tahrir etmiştir. Müslim ise tahrir etmemiştir. Abdulğanî b. Surûr ise hata ederek bu hadisi Müslim'e dayandırmıştır. Abdulhak'ın *el-Cem'u beyne's-Sahîhain*'da, Bâcî'nin *el-Müntekâ*'da ve Makdisî'nin *el-Muhtâre*'de dediğine göre bu hadis Buhârî'nin rivayette tek kaldığı hadislerdendir. Hatta Abdulğanî b. Surûr, *Umdetu'l-alıkâm el-Kübrâ*'da bu hadisi sadece Buhârî'ye dayandırmıştır. *Umdetu'l-alıkâm es-suğrâ*'da ise Allah doğrusunu bilir yanlışlıkla bunu Müslim'e dayandırmış gibidir.

١٩٦٤ - حَدَّثَنَا عُمَرَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَ مُحَمَّدٌ قَالَ أَخْبَرَنَا عَبْدُهُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ

أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْوَصَالِ ، رَحْمَةً لَهُمْ

¹ Hadis ayrıca 1967'de geçmektedir.

فَقَالُوا إِنَّكَ تُوَاصِلُ قَالَ « إِنِّي لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ ، إِنِّي يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي » قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ لَمْ يَذْكُرْ عُثْمَانُ رَحْمَةً لَهُمْ . تحفة ١٧٠٤٧

1964- “Osmân b. Ebî Şeybe ve Muhammed — Abde — Hişâm b. Urve — Hişâm’ın babası” isnâdıyla Âişe şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) müslümanlara şefkatinden dolayı visâl orucunu yasakladı. Ashâb: “Ama sen visâl yapıyorsun” deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “Ben sizler gibi değilim. Çünkü Rabbim bana yedirip içirmektedir” buyurdu.

Ebû Abdillâh (Buhârî) der ki: Osmân bunu rivayet ederken: “Müslümanlara şefkatinden dolayı” lafzını zikretmemiştir.

Osmân b. Ebî Şeybe, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe’nin kardeşidir.

Muhammed, Muhammed b. Selâm’dır.

Abde, Abde b. Süleymân’dır.

Hişâm’ın babası, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm’dır.

Hiz. Âişe’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), müslümanlara şefkatinden dolayı visâl orucunu tutmamalarını söyledi. Visâl orucunun tahrimen değil de, tehzihen mekruh olduğunu söyleyenler bu hadisi delil olarak getirmişlerdir. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) aynı şekilde müslümanlara farz kılınmasından çekindiği için gece namazını da kendilerine nehyetmişti.

İbn Ebî Şeybe’nin sahih bir isnâdla rivayet ettiğine göre Abdullah b. ez-Zübeyr on beş günlük visâl orucu tutardı. Bir sonraki başlıkta da Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu orucu nehyetmesine rağmen ashâbın ısrarı üzerine tutmalarına izin verdiği zikredilmiştir. Bu da Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) bunu yasaklamasının, Âişe’nin belirttiği gibi ashâbına olan şefkatinden dolayı olduğunu göstermektedir.

Buna dayanarak bu yöndeki kerahetin tahrimen olmadığını söyleyenlere cevap olarak denilebilir ki Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem), şefkatinden dolayı bunu yasakladığının söylenmesi bunun tahrimen mekruh olmadığını göstermez. Aksine müslümanlara şefkatinden dolayı bu orucu onlara yasaklamıştır. Ayrıca yasaklamasından sonra bir süre bu orucu tutmalarına izin vermesi bu konuda onları onayladığı anlamına da gelmez. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu konuda onlara izin vererek bu yasağın hikmetini bizzat

onlara göstermek istemiştir. Çünkü deneyimleyerek bunu görmeleri yasağın hikmeti ve sebebini daha iyi anlamalarını sağlayacaktır. Aksi halde bu orucu tutarak ondan daha önemli ve öncelikli olan diğer ibadetlere karşı onlarda bir bıkkınlık olacak ve onları gereği gibi eda edemeyeceklerdir. Zira aşırı açlık ve susuzluk buna sebep olacaktır. Bazıları ise kendisine ağır gelenler için bu orucu yasak, ağır gelmeyenler için ise mubah görmüşlerdir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), ashâbının visâl orucunu onun gibi tutmak istemeleri karşısında, kendisinin onlar gibi olmadığını, Rabbi tarafından yedirilip içirildiğini ifade etmiştir.

Daha önce de dediğimiz gibi buradaki yedirme ve içirme hakiki mânâda değil, mecazidir. Zira hakiki mânâda kendisine yedirilip içirilseydi tuttuğu oruç visâl orucu olmayacaktır.

Bazıları Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) rüyasında iken yedirilip içirildiğini, uyandığında ise kendini tok ve suya kanmış hissettiğini söylemiştir.

Nevevî, *Şerhu'l-Mühezzeb*'de "*Çünkü Rabbim bana yedirip içirmektedir*" ifadesinin: "Allah sevgisi yemek ve içeceği bana unutturuyor" anlamında olduğunu söylemiştir. Zira aşırı sevgi kişiye diğer bütün şeyleri unutturur.

Burada Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), "Allah" ismi yerine "Rabbim" ifadesini kullanmasına gelince, Allah'ın kullara rubûbiyet (Rab) ismiyle tecelli etmesi ulûhiyet (İlah) ismiyle tecelli etmesinden daha yakındır. Zira ulûhiyet ismiyle tecelli etmesini hiçbir insan kaldıramaz. Rubûbiyet ismiyle tecellisi ise rahmet, şefkat tecellisidir ki bu isimlendirme bu makama daha uygundur.

Buhârî'nin dediğine göre Osmân b. Ebî Şeybe bu hadisi rivayet ederken "Müslümanlara şefkatinden dolayı" lafzını zikretmemiştir. Bu hadiste bu lafzı zikreden diğer ravi Muhammed b. Selâm olduğunu göstermektedir.

Müslim bu hadisi hem Ebû İshâk, hem de Osmân b. Ebî Şeybe'den rivayet ederken "Müslümanlara şefkatinden dolayı" lafzını kullanmış, ancak Osmân b. Ebî Şeybe'nin hadisi bu lafız olmadan zikrettiğini söylememiştir.

Ebû Ya'lâ ve Hasan b. Süfyân da *Müsned*'lerinde Osmân'dan bu hadisi tahrir etmişler, ancak hadiste bu lafzı zikretmemişlerdir.

Cevzakî bu hadisi Muhammed b. Hâtim kanalıyla Osmân'dan rivayet ederken de bu lafzı kullanmıştır. Belki de Osmân bunu rivayet ederken bazen bu lafzı zikretmiş, bazen de zikretmemiştir.

İsmâîlî bunu Câfer el-Firyâbî kanalıyla Osmân'dan rivayet ederken bu lafzı Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sözü olarak aktarmıştır. Bu rivayete göre ashâb: "Ama sen visâl orucu tutuyorsun" dediklerinde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bu (yasak) bir rahmettir ve Yüce Allah bununla size merhametini göstermek istiyor. Ben ise sizler gibi değilim"* buyurmuştur.

Bu hadisi Buhârî ayrıca İmân konusu içinde tahrir etmiştir. Müslim¹ ve Nesâî de tahrir etmiştir.

٤٩ - باب التَّنْكِيلِ لِمَنْ أَكْثَرَ الْوَصَالِ

49- ÇOKÇA VISÂL ORUCU TUTANLARIN CEZALANDIRILMASI

رَوَاهُ أَنَسٌ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ .

Bu konuda Enes'in Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) rivayeti bulunmaktadır.

Başlık, visâl orucu tutma konusunda ısrar edip bunu çokça tutmak isteyenlerin ders mahiyetinde cezalandırılmasıyla ilgilidir. Bu konuda Enes'in Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) bir rivayeti bulunmaktadır. Buhârî bu rivayeti *Temennî* konusu içinde mevsûl olarak rivayet etmiştir.

١٩٦٥ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْوَصَالِ فِي الصَّوْمِ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِنَّكَ تَوَاصِلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ « وَأَيُّكُمْ مِثْلِي إِنِّي أَبِيتُ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَصْفِينِي ». فَلَمَّا أَبَوْا أَنْ يَنْتَهُوا عَنِ الْوَصَالِ وَاصَلَ بِهِمْ يَوْمًا ثُمَّ يَوْمًا ، ثُمَّ رَأَوْا الْهَلَالَ ، فَقَالَ « لَوْ تَأَخَّرَ لَزِدْتُكُمْ » كَالْتَّنْكِيلِ لَهُمْ ، حِينَ أَبَوْا أَنْ يَنْتَهُوا أَطْرَافَهُ ١٩٦٦ ، ٦٨٥١ ،

٧٢٤٢ ، ٧٢٩٩ - تحفة ١٣١٦٧ ، ١٥١٦٣

1965- "Ebu'l-Yemân — Şuayb — Zührî — Ebû Seleme b. Abdirrahmân" isnâdıyla Ebû Hureyre şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) visâl orucunu ashâbına yasaklamak istedi. Müslümanlardan bir adam: "Ey

¹ Müslim 1105

Allah'ın Resûlü! Ama sen visâl yapıyorsun?” deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “Sizler benim gibi misiniz? Gece boyu Rabbim bana yedirip içirmektedir” karşılığını verdi. Ancak ashâb visâl orucunu tutmakta ısrar edince bir gün, sonra bir gün daha visal orucu tutturdu. Diğer gün de hilali gördüler. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yasaklamasına rağmen tutmakta ısrar etmeleri üzerine onları cezalandırır gibi: “Şayet hilal görünmemiş olsaydı bu günleri daha da arttırdım!” buyurdu.¹

Ebu'l-Yemân, Hakem b. Nâfi'dir.

Şuayb, Şuayb b. Ebî Hamza'dır.

Zührî, İbn Şihâb ez-Zührî'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbına visâl orucunu yasaklamak istedi. Müslümanlardan bir adam, kendisinin visâl orucu tuttuğunu dile getirdi. Adam, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) visâl orucu tutmasına dayanarak bunun mübâh olduğunu düşünüyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) cevap olarak, müslümanların kendisi gibi olmadığını, gece boyu Rabbi tarafından kendisine yedirilip içirildiğini dile getirdi.

Sahabe Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu yöndeki yasağını haram olarak değil de tenzihen kerahet olarak anladıkları için bu orucu yine de tutmak istediler ve bu konuda ısrar ettiler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) iki günü birbirine ekleyerek visâl orucu tutmalarına izin verdi. Üçüncü günde Şevvâl hilali göründü. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Şevvâl hilalinin gecikmesi durumunda visâl orucu günlerini daha da arttıracığını söyledi. Bunu da ders çıkarmaları için cezalandırma babından söylemiştir. Zira visâl orucunun günleri daha da arttırılmış olsaydı Müslümanlar tutmakta aciz kalacak ve bırakmaları konusunda yine Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) başvuracaklardı.

Bu hadisi Nesâî de tahrir etmiştir.

۱۹۶۶ - حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ هَمَّامٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ -
رضى الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِيَّاكُمْ وَالْوِصَالَ ». مَرَّتَيْنِ قِيلَ إِنَّكَ تُوَصِّلُ قَالَ «

¹ Hadis ayrıca 1966, 6851, 7242 ve 7299'da geçmektedir. Müslim 1103

إِنِّي أَنَا يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِ ، فَكُلُوا مِنْ الْعَمَلِ مَا تُطِيقُونَ « أطرافه ١٩٦٥ ،

١٤٧٣٠ تحفة ٧٢٩٩ ، ٧٢٤٢ ، ٦٨٥١

1966- “Yahya — Abdurrezzâk — Ma’mer — Hemmâm” isnâdıyla Ebû Hureyre şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) iki defa: “*Sakın ola ki visâl orucu tutmayın*” buyurdu. Ona: “Ama sen visâl orucu tutuyorsun” denilince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “*Bana geceleri Rabbim yedirip içiriyor. Sizler de gücünüzün yeteceği amelleri yapın*” karşılığını verdi.¹

Yahya, her ne kadar burada nisbesi zikredilmemiş olsa da İbn Hacer onun Yahya b. Mûsa olduğunu söylemiştir.

Abdurrezzâk, Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San’ânî’dir.

Ma’mer, Ma’mer b. Râşid’dir.

Hemmâm, Hemmâm b. Münebbih’tir.

Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) iki defa üzerinde durarak ashâbına visâl orucundan uzak durmalarını söyledi. İbn Ebî Şeybe sahih bir isnâdla bunu Ebû Zür’â kanalıyla Ebû Hureyre’den rivayet ederken Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) bunu üç defa tekrarladığını zikreder. Ashâbı, onlara bunu yasaklarken kendisini visâl orucu tuttuğunu söyleyince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Rabbi tarafından geceleri kendisine yedirilip içirildiğini söyledi.

Buhârî bu hadisi *Temennî* konusu içinde Enes’den rivayet ederken: “*Rabbim bana devamlı yedirip içirmektedir*” lafzını kullanmıştır. Enes’ten gelen bu rivayeti de göz önünde bulundurarak bu hadiste geçen “gece” ifadesinin hakiki mânâda değil de devamlılık ifade eden genel bir mânâda kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu hadis çoğu rivayette “gece” lafzıyla gelmiştir. Belki de her iki ifade müşterek bir mânâyı verebildiği için ravilerden bazıları “gece” ifadesini “devamlı” kelimesiyle ifade etmiştir. Ancak hadisten anlamamız gereken sadece gündüz veya gece vakti için değil her ikisinde de Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) yedirilip içirildiğidir.

¹ Hadis ayrıca 1965, 6851, 7242 ve 7299’da geçmektedir. Müslim 1965

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu dile getirdikten sonra ashâbına güçlerinin yeteceği ibadetleri yapmalarını, güçlerini aşacak amellere kalkışmamalarını, zira aciz kalabileceklerini söylemiştir.

٥٠ - باب الوصالِ إِلَى السَّحْرِ

50- SAHURA KADAR VİSÂL ORUCU TUTMAK

Başlık, sahurdan sahura visâl orucu tutmanın caiz olmasıyla ilgilidir. Böylesi bir oruca visâl orucu denmesi şekil olarak benzemesinden dolayıdır. Yoksa visâl orucunda gündüz olduğu gibi gece de yiyecek ve içeceklerden uzak durulur. Ancak yine de Visâl orucunun gece boyu yiyecek ve içeceklerden uzak durarak gerçekleştirilebileceği konusunda başka bir delile ihtiyaç vardır. Zira Ahmed ve Abdurrezzâk'ın Hz. Ali'den bildirdiklerine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sahurdan sahura visâl orucu da tutardı.

١٩٦٧ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَمْزَةَ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنْ يَزِيدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبَّابٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ « لَا تُوَاصِلُوا ، فَأَيُّكُمْ أَرَادَ أَنْ يُوَاصِلَ فَلْيُوَاصِلْ حَتَّى السَّحْرِ » قَالُوا فَإِنَّكَ تُوَاصِلُ ، يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ « لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ ، إِنِّي أَبِيتُ لِي مُطْعِمٌ يُطْعِمُنِي وَسَاقٍ يَسْقِينِي » طرفه ١٩٦٣ - تحفة ٤٠٩٥

1967- “İbrâhim b. Hamza — İbn Ebî Hâzım — Yezîd — Abdullah b. Habbâb” isnâdıyla Ebû Saîd el-Hudrî şöyle demiştir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): “Visâl orucu tutmayın. Tutacak olanlar da sahurdan sahura tutsun” buyurduğunu işittim. Ashâb: “Ey Allah'ın Resûlü! Ama sen visâl orucu tutuyorsun” deyince de, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “Ben sizler gibi değilim. Bana geceleri yedirip içiren biri var” buyurdu.¹

İbrâhim, İbrâhim b. Hamza b. Muhammed b. Hamza b. Mus'ab b. Abdillâh b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Kureşî el-Esedî ez-Zübeyrî el-Medenî'dir.

İbn Ebî Hâzım, Abdulazîz b. Ebî Hâzım'dır.

¹ Hadis ayrıca 1963'te geçmektedir.

Yezîd, Yezîd b. Abdillâh b. el-Had'î'dir.

Abdullah, Abdullah b. Habbâb el-Medenî'dir. Ensâr'ın azatlılarından. Ebû Hâtîm ve başkaları tarafından güvenilir bulunmuştur.

Ebû Sâid el-Hudrî'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbına visâl orucu tutmamalarını, tutmak isteyenlerin de sahurdan sahura tutmalarını söylemiştir.

Merdâvî, *et-Tenkîh*'te: "Visâl orucu kerih görülmüştür, ancak sahurdan sahura tutmak bu yönde gelen naslara göre kerih olmasa da tutulmaması evlâdır" demiştir. Şâfiîlerden İbn Huzeyme ve hadis âlimlerinden bir grup da aynı görüştedir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbı: "Ama sen visâl orucu tutuyorsun" dediklerinde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), kendisinin onlar gibi olmadığını, geceleri kendisine yedirip içiren birinin bulunduğunu bildirmiştir.

Bu da İbn Huzeyme'nin Ebû Sâlih kanalıyla Ebû Hureyre'den, "Ubeyde b. Humeyd — A'meş" isnâdıyla: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sahurdan sahura visâl orucu tutardı. Ashâbından bazıları bu şekilde oruç tutmaya başlayınca onları bundan alıkoydu" şeklinde naklettiği hadise muhalif değildir. Zira Ebû Sâlih'in mahfûz olan rivayetinde de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), sahura yönelik herhangi bir kayıt zikretmeden visâl orucunu yasaklamıştır. Bu bakımdan Ubeyde'nin rivayeti şâzdir. Ebû Muâviye ise bunu A'meş'ten naklederken Ubeyde'ye muhalefet etmiş ve rivayette "sahur" kaydını zikretmemiştir. Bunu da Ahmed ve başkaları Ebû Muâviye'den nakletmiş, Abdullah b. Numeyr de aynısını A'meş'ten rivayet ederek ona mutâbaât etmiştir. Öğrencileri arasında A'meş'in hadislerini en iyi ve sağlam bir şekilde bilen de Ebû Muâviye'dir.

İbn Huzeyme ise bu konudaki rivayetleri: "Belki de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) önceleri visâl orucunu mutlak bir şekilde yasaklamış, daha sonra ise sahurdan sahura kadar olan visâl orucuna ruhsat vermiştir" diyerek uzlaştırmaya çalışmıştır.

Bazılarına göre Ebû Sâlih'in rivayetindeki yasak tenzihen keraheti ifade etmektedir. Ebû Saîd'in rivayetinde ise sahurdan sahura olmayan visâl orucu tahrimen kerahete delalet etmektedir.

Buhârî bu yöndeki hadisleri zikrettikten sonra nafilâ oruçlara yönelik hükümlere başlamıştır.

٥١ - بَابُ مَنْ أَقْسَمَ عَلَى أَخِيهِ يُفْطِرَ فِي التَّطَوُّعِ
وَلَمْ يَرَ عَلَيْهِ قَضَاءً إِذَا كَانَ أَوْفَقَ لَهُ

**51- KİŞİNİN NAFİLE ORUÇ TUTAN KARDEŞİNE ONU BOZMASI
İÇİN AND VERMESİ, KENDİSİ İÇİN DAHA HAYIRLI İSE BU ŞEKİLDE
ORUCUNU BOZAN KİŞİYE KAZA GEREKMEDİĞİNİN SÖYLENMESİ**

Başlık, birinin nafile oruç tutan din kardeşine, kendisi için daha faydalı ise orucunu bozması konusunda yemin etmesi, orucunu bozmasına karşılık da kendisine kaza gerekmediğinin söylenmesidir.

İbn Hacer'e göre bu konuda kaza gerekmemesi için yeminle orucunu bozması istenen kişinin bir mazeretinin olması gerekmektedir. Aksi halde ortada herhangi bir mazeret yoksa kasıtlı bir şekilde orucunu bozan kişi için kaza gerekir.

Birmâvî de Kirmânî gibi: “Yemeğin sahibi olan ve orucu bozması için and verilen kişi, şayet bozması kendisi için daha iyi olaksa orucunu bozabilir” demiştir.

Şâfiî, düğün yemekleri konusu içinde şöyle demiştir: “Davet sahibinin oruçlu olması düğün yemeği yapma sorumluluğunu kendisinden düşürmez. Şayet nafile bir oruç davet sahibine zor geliyorsa bu orucu bozması bozmamasından daha iyidir. Ancak zor gelmiyorsa tamamlaması bozmasından daha iyidir. Farz olan oruçlarda ise bunu yapamaz ve bozamaz.”

١٩٦٨ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ حَدَّثَنَا أَبُو الْعُمَيْسِ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ أَخِي النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَ سَلْمَانَ ، وَأَبِي الدَّرْدَاءِ ، فَرَارَ سَلْمَانُ أَبَا الدَّرْدَاءِ ، فَرَأَى أُمَّ الدَّرْدَاءِ مُتَبَدِّلَةً فَقَالَ لَهَا مَا شَأْنُكِ قَالَتْ أَخُوكَ أَبُو الدَّرْدَاءِ لَيْسَ لَهُ حَاجَةٌ فِي الدُّنْيَا . فَجَاءَ أَبُو الدَّرْدَاءِ ، فَصَنَعَ لَهُ طَعَامًا . فَقَالَ كُلْ . قَالَ فَإِنِّي صَائِمٌ . قَالَ مَا أَنَا بِأَكِلٍ حَتَّى تَأْكُلَ . قَالَ فَأَكَلَ . فَلَمَّا كَانَ اللَّيْلُ ذَهَبَ أَبُو الدَّرْدَاءِ يَقُومُ . قَالَ نَمْ . فَنَامَ ، ثُمَّ ذَهَبَ يَقُومُ . فَقَالَ نَمْ . فَلَمَّا كَانَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ قَالَ سَلْمَانُ قُمْ الْآنَ . فَصَلَّيْنَا ، فَقَالَ لَهُ سَلْمَانُ إِنَّ لِرَبِّكَ عَلَيْكَ حَقًّا ، وَلِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقًّا ، وَلَإِهْلِكَ عَلَيْكَ حَقًّا ، فَأَعْطِ كُلَّ ذِي حَقٍّ

حَقَّهُ . فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « صَدَقَ سَلْمَانُ » طرفه ٦١٣٩ -

تحفة ١١٨١٥

1968- “Muhammed b. Beşşâr — Câfer b. Avn — Ebu'l-Umeys — Avn b. Ebî Cuhayfe” isnâdıyla Avn'ın babası şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), kardeşleştirmede Selmân ile Ebu'd-Derdâ'yı birbirine kardeş kılmıştı. Bir defasında Selmân, Ebu'd-Derdâ'yı ziyarete geldiğinde Ümmü'd-Derdâ'nın üst başının eski ve dağınık olduğunu gördü. Ona: “Ey Ümmü'd-Derdâ! Neyin var?” diye sorunca, Ümmü'd-Derdâ: “Kardeşin Ebu'd-Derdâ'nın dünya ile hiçbir işi kalmadı” karşılığını verdi. Ebu'd-Derdâ gelince de Selmân'a yemek ikram etti. Selmân ona: “Sen de ye!” deyince, Ebu'd-Derdâ: “Ben oruçluyum” karşılığını verdi. Selmân: “Sen yemedikçe de ben yemeyeceğim!” deyince, Ebu'd-Derdâ da onunla birlikte yemek yedi.

Gece vakti Ebu'd-Derdâ namaza kalkmak isteyince Selmân ona: “Yat!” dedi. Ebu'd-Derdâ geri uyudu. Bir daha kalkmak isteyince Selmân yine ona: “Yat!” dedi. Ebu'd-Derdâ bir daha uyudu. Gece sonlarına doğru Selmân ona: “Şimdi kalkabilirsin” dedi. Kalkıp namaz kıldılar. Namaz sonrası Selmân ona: “Rabbinin senin üzerinde bazı hakları vardır. Nefsinin senin üzerinde bazı hakları vardır. Karının da senin üzerinde hakları vardır. Herkese hakkını ver” dedi. Daha sonra Ebu'd-Derdâ, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) gelip bunları anlatınca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “Selmân doğru söylemiş” buyurdu.¹

Muhammed, Bundâr lakaplı Muhammed b. Beşşâr el-Abdî el-Basrî'dir.

Câfer, Câfer b. Avn el-Mahzûmî el-Kureşî'dir.

Ebu'l-Umeys, Utbe b. Abdullah b. Mes'ûd'dur.

Avn'ın babası, Ebû Cuhayfe Vehb b. Abdullah es-Suvâî'dir.

Ebû Cuhâfe'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), kardeşleştirmede Selmân ile Ebu'd-Derdâ'yı kardeş kıldı.

¹ Hadis ayrıca 6139'da geçmektedir.

Selmân, Selmân b. Abdillâh el-Fârisî'dir. Kendisine Selmân b. el-İslâm ile Selmân el-Hayr de denilir. Aslen Ramahürmüzlüdür. Esbehanlı olduğu da söylenmiştir. Ebu's-Şeyh'in *Tabakât*'ta zikrettiğine göre 350 yıl yaşamıştır. Hz. İsa'ya yetiştiği söylenmiştir. Bazılarına göre ise Hz. İsa'ya değil onun vasisine yetişmiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile katıldığı ilk savaş Hendek savaşıdır. İbn Abdilber, Bedir savaşına katıldığının söylendiğini dile getirmiştir. Ebu'd-Derdâ, Uveymir veya Âmir b. Kays el-Ensârî'dir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile ilk katıldığı savaş Uhud savaşıdır.

Bir defasında Selmân, kardeşi Ebu'd-Derdâ'yı ziyarete evine gitti. Ancak onu evde bulamadı. Karısı Ümmü'd-Derdâ vardı. Ümmü'd-Derdâ, sahabeden Hayre binti Ebî Hadred el-Ensâriyye'dir. es-Suğrâ olarak bilinen ve Huceyme isminde olan diğer karısı Ümmü'd-Derdâ değildir.

Selmân, Ümmü'd-Derdâ'nın eski püskü giysiler giydiğini, üst başının dağınık olduğunu gördü. Neyi olduğunu sorunca da Ümmü'd-Derdâ, Ebu'd-Derdâ'nın dünya ile bir işinin kalmadığını, dünyalık olan hiçbir şeyle ilgilenmediğini söyledi. Dârekutnî bunu Muhammed b. Avn kanalıyla rivayet ederken Ümmü'd-Derdâ'nın: "Kardeşin Ebu'd-Derdâ'nın dünya kadınlarıyla hiçbir işi kalmadı" dediğini zikreder. İbn Huzeyme ise bunu rivayet ederken Ümmü'd-Derdâ'nın: "Kardeşim Ebu'd-Derdâ gündüzlerini oruçla, gecelerini namazla geçiriyor" dediğini zikreder.

Ebu'd-Derdâ gelince Selmân'a çok sıcak davrandı ve ona yemek hazırlattı. Yemek gelince önüne koydu. Selmân, Ebu'd-Derdâ'ya birlikte yemeyi söyleyince Ebu'd-Derdâ oruçlu olduğunu ifade etti. Selmân, kendisi de yemedikçe bu yemekten yemeyeceğini söyledi. Selmân bu davranışıyla Ebu'd-Derdâ'yı, karısının da yakındığı, kendini tamamen ibadete vermesi ve benzeri şeylerden vazgeçirmek istemişti. Selmân'ın bu ısrarı üzerine Ebu'd-Derdâ orucunu bozup onunla birlikte yemek yedi.

Başlıkta zikredildiği gibi hadis içinde bir yeminin geçmediği, bu durumda hadis ile başlık arasındaki mutabakatın bulunmadığı söylenebilir.

İbnu'l-Müneyyir buna cevap verirken başlıkta bu yemine yer verilmesini hadisin başka bir kanalında yeminin zikredilmesi ihtimaline ya da bu hadiste yeminin takdiri olarak "Sen yemedikçe de ben yemeyeceğim!" sözünden önce yer almasına bağlamıştır. Beğavî, *Mesâbîhu's-Sünne*'de başka bir kanalında bu yeminin geçtiğinin söylenmesinin isbata ihtiyaç duyduğunu,

ihtimalin bunu söylemeye yeterli olmayacağını, yeminin takdiri olarak bulunduğunu söylemenin de bir delile dayanmadığını söylemiştir.

Ancak Bezzâr'ın, Buhârî'nin hocası Muhammed b. Beşşâr kanalıyla naklettiğine göre Selmân burada Ebu'd-Derdâ'ya: "Ant verdim orucunu bozacaksın!" demiştir. Bunu bu şekilde İbn Huzeyme de Yûsuf b. Mûsa'dan nakletmiştir. Dârekutnî de Ali b. Müslim ve başkasından nakletmiştir. Taberânî de Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Osmân b. Ebî Şeybe ve Abbâs b. Abdilazîm'den nakletmiştir. İbn Hibbân da Ebû Hayseme'den aktarmıştır. Muhtemeldir ki Muhammed b. Beşşâr bunu Buhârî'ye rivayet ederken yemin ifadesini zikretmemiş, ancak Buhârî başka birinden bu hadisi yemin ifadesi ile birlikte naklettiğini öğrenip başlığı buna göre atmıştır.

Gece yarısı olunca Ebu'd-Derdâ uykudan kalkıp namaz kılmak istedi. Ancak Selmân geri uyumasını söyleyince Ebu'd-Derdâ kalkmadı ve geri uyudu. Taberânî bu hadisi başka bir kanalla Muhammed b. Sîrîn'den mürsel olarak rivayet ederken Selmân'ın Ebu'd-Derdâ'da kaldığı gecenin hangi gece olduğunu zikretmiş: "Ebu'd-Derdâ, Cuma gecesini ihya eder, gündüzünde de oruç tutardı" demiştir.

Bir süre sonra Ebu'd-Derdâ yine kalkmak istediye de Selmân tekrar uyuması konusunda onu uyardı. Ebu'd-Derdâ tekrar uyudu. Gece sonu sahura doğru Selmân, Ebu'd-Derdâ'ya kalkıp namaz kılabilceğini söyledi. Ardından her ikisi de kalkıp abdest aldılar ve namaz kıldılar.

Namazdan sonra Selmân, Ebu'd-Derdâ'ya üzerinde Yüce Allah'ın bazı haklarının olduğunu, bizzat kendi nefsinin bazı hakları olduğunu, karısının da bazı hakları bulunduğunu dile getirdi ve herkese hakkını vermesini söyledi. Tirmizî bunu rivayet ederken Selmân'ın ona ayrıca: "Misafirin de senin üzerinde bazı hakları var" dediğini ekler. Dârekutnî rivayet ederken Selmân'ın: "Bunun için oruç tut, ama bazen tutma! Arada uyu ve karınla birlikte ol" dediğini zikreder.

Daha sonra Ebu'd-Derdâ Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) gelip bunları anlatınca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): "*Selmân doğru söylemiş*" buyurdu. Tirmizî bunu rivayet ederken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına ikisinin gittiğini zikreder.

Hadisten anladığımız kadarıyla kişi namaz, oruç, itikaf gibi nafil ibadetlere başladıktan sonra onları tamamlaması farz değildir. Zira

tamamlanmasının farz görülmesi yapılan ibadetin de hükmünü değiştirecektir.

Tirmizî'nin naklettiği Hâkim'in de sahih bulduğu hadise göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Nafile oruç tutan kişi kendi nefsinin emiridir. Dilerse bu orucu tamamlar, dilerse de bozar"* buyurmuştur. Oruç konusunda olan bu hüküm kıyas ile namaz ve benzeri ibadetler için de verilebilir.

Ancak, **"Amellerinizi boşa çıkarmayın"**¹ âyetinin zahirine göre başlanan nafile bir ibadeti bitirmek mekruh görülür. Başlanan nafile orucun tamamlanması gerektiğini düşünenlere göre de bu orucun bozulması için misafir gelmesi ve benzeri durumlar gibi bir mazeretin olması gerekmektedir. Ev sahibinin yemek yememesi misafiri sıkıntıya sokacaksa ev sahibinin tuttuğu nafile orucu bozması mekruh olmaz, aksine müstehab olur. Çünkü Tirmizî başlık hadisini: *"Misafirin de senin üzerinde bazı hakları vardır"* eklemesiyle rivayet etmiştir. Ev sahibinin, yemek gelince orucunu bozması da misafirin hakları arasında yer almaktadır. Ancak ev sahibinin orucunu bozmaması ve misafiriyle yemek yememesi misafiri sıkıntıya sokmayacaksa bu durumda orucunu bozmamalıdır.

Kişi böylesi bir durumdan dolayı tuttuğu nafile orucu bozması konusunda Mütevellî: *"Bozana kadar tuttuğu oruca karşılık herhangi bir sevap almaz. Çünkü başlanılan ibadet tamamlanmamıştır"* demiştir. Şâfiî'den nakledilen bir görüşe göre kişi bozana kadar tuttuğu oruçtan sevabını alır. Kişi bir mazeret üzerine orucunu bozmuşsa sevaba yönelik isabetli olan görüş budur.

Kişi mazereti olsun veya olmasın böylesi bir orucu bozduğu zaman da onu kaza etmesi müstehabdır. Şâfiî, Hanbelî mezhebi ile ulemânın çoğunluğunun görüşü budur.

Mâlikiler ise şöyle demişlerdir: *"Kişinin nafile bir orucu kasten bozması haramdır. Unutarak ya da hastalık ve benzeri bir mazeretten dolayı nafile orucu bozan kişi için de kaza gerekmez. Kişi nafile bir oruca başladığı zaman herhangi bir mazereti yoksa bu orucu bozması haram olur ve onu tamamlaması gerekir. Biri, başka birine orucunu bozmaması durumunda karısını üç talakla boşayacağına dair yemin etse bile yemin yerine getirilmez"*

¹ Muhammed Sur. 33

ve oruçlu da orucunu bozamaz. Kişi böylesi bir durumda orucunu bozarsa da onu kaza etmesi gerekir.”

Tarikat ehlinin hikayelerinden birinde anlatıldığına göre şeyhlerden biri bir davete katılmıştır. Bu şeyh öğrencisine yemek ikramında bulununca öğrencisi: “Niyetliyim” demiş ve yemeği kabul etmemiştir. Şeyh: “Ye ve bir senelik orucun sevabını ben sana garanti ederim” demesine rağmen öğrenci yine yemeyi kabul etmeyince, şeyh: “Bırakın! Bu adam Allah’ın gözünden düştü” demiştir.

Hanefiler ise kasten olsun, bir mazeretten dolayı olsun, nafile orucu bozan kişi için kazanın gerektiğini söylemişlerdir. Nafile oruca başlayan bir kadın aynı gün içinde hayız olduğu zaman orucunu bozar, ancak bu günü de kaza eder. Bu konuda âlimlerimiz arasında ihtilaf yoktur. İhtilaf, nafile orucun bozulmasının mubah olup olmadığı konusundadır. Bu rivayetin zahirinden anlaşıldığı kadarıyla herhangi bir mazeret olmadan nafile orucu bozmak mubah değildir. *el-Müntekâ*’da gelen rivayete göre mazeret olmadan da bu orucu bozmak mubahtır.

Bunun yanında misafir ağırlamanın nafile orucu bozmak için bir mazeret sayılıp sayılmayacağı konusunda da ihtilaf edilmiştir. Bazılarına göre misafir ağırlamak bu konuda bir mazerettir. Bazılarına göre mazeret değildir. Bazılarına göre misafir ağırlama zevalden önce mazerettir, zevalden sonra ise mazeret olmaktan çıkar. Ancak zevalden sonra orucu bozmama anne ve babaya asi olmaya sebebiyet verecekse bu durumda mazeret olur. Bu da ancak anne ve baba için geçerlidir. Oruçlu olan birine başka bir kişi orucunu bozmaması halinde karısını üç talakla boşayacağına dair yemin etse dahi “Amellerinizi boşa çıkarmayın”¹ âyeti ile: “Uydurdukları ruhbanlığa gelince, onu biz yazmadık. Fakat kendileri Allah rızasını kazanmak için yaptılar. Ama buna da gereği gibi uymadılar”² âyetine göre orucunu bozamaz.

“Uydurdukları ruhbanlığa gelince, onu biz yazmadık. Fakat kendileri Allah rızasını kazanmak için yaptılar. Ama buna da gereği

¹ Muhammed Sur. 33

² Hadîd Sur. 27

gibi uymadılar”¹ âyetinde Yüce Allah, farz kılınmadığı halde Allah’a yaklaşmak ve rızasını kazanmak için gönüllü olarak kalkışılan ibadetleri bile gereği gibi yerine getirmeyenleri kınamıştır. Bu iki âyete göre de kişi başladığı orucu bozmamalı ve tamamlamalıdır. Bozması durumunda da bozmasına karşılık onu kaza etmelidir.

Bu iki âyete dayanarak bozulmaması gerektiğini söyleyenlere cevap olarak denebilir ki âyette zikredilen amelleri boşa çıkarmaktan kasıt, büyük günahlara bulaşma, küfür, nifak, kendini beğenme, riyakârlık, başa kakma ve bunu başkalarına eziyete dönüştürme gibi şeylerle ibadetlerin boşa çıkarılmamasıdır. Bu da yapılan ibadetin kazasını gerektiren boşa çıkarma ve bozma değildir.

Mâlikilerden İbnu’l-Müneyyir: “Nafile bir oruçta mazeret olmadan orucu bozmanın haramlığına dair sadece «**Amellerinizi boşa çıkarmayın**»² âyeti gibi genel deliller bulunmaktadır. Selmân’ın rivayeti gibi özel rivayetler ise böylesi bir durumda genel olana öncelenir” demiştir. Ancak bu konuda Şâfiîlerin mezhebi daha baskın ve daha isabetlidir.

Hadiste, zikrettiklerimizin dışında da pek çok faydalar çıkarılabilir ki hepsini burada zikretmek konuyu gereğinden fazla uzatacaktır. Başlık hadisini Buhârî, *Edeb* konusu içinde de tahrir etmiştir. Aynı şekilde Tirmizî de aktarmıştır.

۵۲ - بَابُ صَوْمِ شَعْبَانَ

52- ŞABAN AYI ORUCU

Başlık, Şaban ayında oruç tutmanın faziletiyle ilgilidir.

۱۹۶۹ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي النَّضْرِ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ

عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَصُومُ حَتَّى نَقُولَ لَا يُفْطِرُ ، وَيُفْطِرُ

¹ Hadîd Sur. 27

² Muhammed Sur. 33

حَتَّى نَقُولَ لَا يَصُومُ فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اسْتَكْمَلَ صِيَامَ شَهْرِ إِلَّا رَمَضَانَ ، وَمَا رَأَيْتُهُ أَكْثَرَ صِيَامًا مِنْهُ فِي شَعْبَانَ . طرفاه ١٩٧٠ ، ٦٤٦٥ - تحفة ١٧٧١٠

1969- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — Ebu’n-Nadr — Ebû Seleme” isnâdıyla Âişe şöyle demiştir: “Bazen Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) peş peşe o kadar çok oruç tutardı ki artık tüm ayı oruçlu geçirecek diye düşünürdük. Bazen de oruca öyle ara verirdi ki artık bu ay hiç oruç tutmayacak diye düşünürdük. Ramazan ayı dışında başka bir ayı tamamiyle oruçlu geçirdiğini görmedim. (Ramazan dışında) aylar içinde en fazla orucu Şaban ayında tuttuğunu görürdüm.”¹

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî’dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes’tir.

Ebu’n-Nadr, Sâlim b. Ebî Ümeyye’dir.

Ebû Seleme, Ebû Seleme b. Abdirrahmân’dır.

Hiz. Âişe’nin bildirdiğine göre bazen Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) peş peşe o kadar çok gün oruç tutardı ki görenler o ayı tümüyle oruçlu geçireceğini düşünürlerdi. Bazen de bir ayda oruca o kadar çok uzun bir süre ara verirdi ki görenler o ayda artık hiç oruç tutmayacağını zannederlerdi.

Yine Hiz. Âişe’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan ayı dışında hiçbir ayı tamamiyle oruçlu geçirmiş değildir. Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) böyle yapması da müslümanların, tamamiyle tutulan bir ayın orucunu farz görmemeleri içindir. Ramazan ayı dışında da en fazla oruç tuttuğu ay Şaban ayı idi.

Ramazan ayı dışında diğer aylar içinde Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) en çok Şaban ayında oruç tutması, kulların amellerinin bu ayda Yüce Allah’ın huzuruna çıkmasından dolayıdır.

Nesâî’nin bildirdiğine göre Usâme şöyle demiştir: “Ey Allah’ın Resûlü! En çok Şaban ayında oruç tuttuğunu görüyorum” dediğimde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “Şaban ayı, Ramazan ile Recep ayları arasında insanların pek önemsemedikleri bir aydır. Oysa bu ayda kulun amelleri âlemlerin Rabbine

¹ Hadis ayrıca 1970 ve 6465’te geçmektedir. Müslim 1156

arzedilir. Ben de amellerimin ben oruçlu iken Allah'ın huzuruna çıkmasını isterim" karşılığını verdi.

Bu hadiste Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), diğer aylar içinde en fazla Şaban ayında oruç tutmasının sebebini insanların fazla önemsemedikleri ve kendisinden gafil kaldıkları bir ay olmasına bağlamıştır. Zira Şaban ayı, Haram aylardan biri olan Receb ayı ile oruç ayı olan Ramazan ayı olmak üzere iki büyük ay arasında kalmaktadır. İnsanlar bu iki ayın ibadetleriyle meşgul oldukları için Şaban ayından gafil kalabilmektedirler. İnsanların çoğu da haram aylardan biri olduğu için Receb ayında tutulan orucun Şaban ayında tutulan oruçtan daha faziletli olduğunu zannetmektedir ki öyle değildir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Şaban ayında bu kadar çok oruç tutmasını başka sebeplere de bağlayanlar vardır.

Başlık hadisini Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî tahrir etmiştir.

۱۹۷۰ - حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ أَبِي سَلَمَةَ أَنَّ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - حَدَّثَتْهُ قَالَتْ لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ ﷺ يَصُومُ شَهْرًا أَكْثَرَ مِنْ شَعْبَانَ ، فَإِنَّهُ كَانَ يَصُومُ شَعْبَانَ كُلَّهُ ، وَكَانَ يَقُولُ « خُذُوا مِنَ الْعَمَلِ مَا تُطِيقُونَ ، فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا ، وَأَحَبُّ الصَّلَاةِ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ مَا دُوِرَ عَلَيْهِ ، وَإِنْ قُلْتُمْ وَكَانَ إِذَا صَلَّى صَلَاةً دَاوَمَ عَلَيْهَا طَرَفَاهُ ۱۹۶۹ ، ۶۶۶۵ - تحفة ۱۷۷۸۰

1970- "Muâz b. Fadâle — Hişâm — Yahya — Ebû Seleme" isnâdıyla Âişe şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) diğer aylar içinde en çok Şaban ayında oruç tutardı. Şaban ayının tümünü oruçlu geçirirdi ve: "Gücünüzün yeteceği amelleri yapmaya çalışın. Zira siz bir amelden usanmadıkça Yüce Allah da usanmaz" buyururdu. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) en sevdiği ameller az da olsa devamlı olan amellerdi. Nafile olan bir namaza başladığı zaman da onu devamlı olarak kılardı.¹

Hişâm, Hişâm ed-Destuvâî'dir.

Yahya, Yahya b. Ebî Kesîr'dir.

¹ Hadis ayrıca 1969 ve 6465'te geçmektedir. Müslim 782

Ebû Seleme, Ebû Seleme b. Abdîrrahmân'dır.

H. Âişe'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan ayı dışında diğer aylar içinde en fazla orucu Şaban ayında tutar, Şaban ayının tümünü oruçlu geçirirdi.

Bir önceki rivayette Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan ayı dışında en fazla orucu Şaban ayında tuttuğu zikredilmişti. Burada Şaban ayının tümünü oruçlu geçirdiğinin söylenmesi bazılarında sorun teşkil etmiştir.

Cevap olarak denilebilir ki bir önceki rivayet buradaki rivayeti açıklar mahiyettedir. Ayın tümünden kasıt da genelidir. Bazılarına göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu ayın bir kısmını tutar, bir kısmını tutmazdı. Bazılarına göre bazen bu ayın başlarında bazen ortalarında bazen de sonlarında oruç tutardı ve bu ayda oruç tutmadığı hiç olmazdı.

Tirmizî'nin naklettiğine göre İbnu'l-Mübârek: "Araplar, ayın büyük bir bölümünü oruçlu geçiren kişi için ayın tümünü oruçlu geçirdi lafzını kullanırlar" demiştir.

Tirmizî der ki: "İbnu'l-Mübârek iki hadisi bir araya getirmiş gibidir. Ona göre bu hadiste Şaban ayının tümünün oruçlu geçirilmesinden kasıt çoğunun oruçlu geçirilmesidir. Fakat böylesi bir anlamı kastederek böylesi bir lafzın kullanılması nadirdir."

Zeynuddîn el-İrâkî de Tirmizî'de bulunan Ümmü Seleme'nin hadisine dayanarak İbnu'l-Mübârek'in sözüne itiraz etmiştir. Zira bu rivayete göre Ümmü Seleme: "Ramazan ve Şaban ayları dışında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) iki ayı peş peşe oruçlu geçirdiğini görmüş değilim" demiştir. Bu rivayette Şaban ayı Ramazan ayına atfedilmiştir. Bundan dolayı bundan kastın Şaban ayının çoğunun olması uzak bir ihtimaldir. Zira bu durumda kendisine atfedildiği Ramazan ayının tümünün değil de çoğunluğunun oruçlu geçirildiği anlamı çıkacaktır. Ramazan ayının tümü oruçlu geçirildiğine göre ona atfedilen Şaban ayının da tümü oruçlu geçirilmiş demektir.

Müslim'de gelen rivayette Ramazan ayı orucundan sonra en üstün orucun Muharrem ayında tutulan oruç olduğu geçmektedir. Peki nasıl olur da Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Muharrem ayında değil de Şaban ayında daha fazla oruç tutmuştur?

Cevap olarak denilebilir ki muhtemeldir ki Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Muharrem ayındaki orucun üstünlüğünü hayatının sonlarına doğru

öğrenmiştir. Ya da bazı mazeretlerden dolayı Ramazan ayından sonra en fazla orucu Muharrem ayında değil de Şaban ayında tutmak zorunda kalmıştır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), müslümanlara nafile olarak güçlerinin yeteceği, kendilerine zararı dokunmayacak, eziyet vermeyecek ve sıkıntıya sokmayacak ibadetleri yapmalarını söylerdi. Kul bir ameli yapmaktan bıkip usanmadıkça Yüce Allah'ın da ona karşılık sevap vermede usanmayacağını dile getirmiştir.

Nevevî'ye göre insanlar için geçerli olan usanmak ve bıkkınlık Allah için muhal bir şeydir. Bundan dolayı hadisteki ifadenin yoruma ihtiyacı vardır. Muhakkikler bunu yorumlarken: “Siz amel yapmaktan usanmadıkça Yüce Allah size sevabı, ihsanını ve rahmetini kesmez, anlamındadır” demişlerdir.

Bazıları ise bunun mânâsının: “Usanıp bıkacak şekilde gücünüzü aşacak amellere kalkışmayın. Yüce Allah usanmaktan münezzehtir, ancak siz usanıp fazla olan rahmeti kabul edemeyecek duruma düşebilirsiniz” şeklinde olduğu söylenmiştir.

Hz. Âişe'nin bildirdiğine göre Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) en sevdiği ameller, az da olsa devamlı yapılan amellerdir. Nafile olan bir namaza başladığı zaman da onu aksatmadan devamlı olarak kılardı. Böylesi bir şey de nefsin ibadet ahlakı edinmesine ve ibadete alışmasına vesile olacaktır. Bir ibadeti devamlı yapıp âdet haline getiren kişi rahmet esintilerine nail olur. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Rabbinizin bazı zamanlarda rahmet esintileri olur. Bunlardan faydalanmaya bakın*” buyurmuştur.

۵۳ - بَاب مَا يُذَكَّرُ مِنْ صَوْمِ النَّبِيِّ ﷺ وَإِفْطَارِهِ

53- RESÛLULLAH'IN (sallallahu aleyhi vesellem) NAFİLE ORUÇ TUTMA ŞEKLİ

Başlık, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hangi aralıklarla nafile oruç tuttuğuyla ilgilidir.

۱۹۷۱ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بَشِيرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ

عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ مَا صَامَ النَّبِيُّ ﷺ شَهْرًا كَامِلًا قَطُّ غَيْرَ رَمَضَانَ ، وَيَصُومُ

حَتَّى يَقُولَ الْقَائِلُ لَا وَاللَّهِ لَا يُفْطِرُ ، وَيُفْطِرُ حَتَّى يَقُولَ الْقَائِلُ لَا وَاللَّهِ لَا يَصُومُ تحفة

٥٤٤٧

1971- “Mûsa b. İsmâil — Ebû Avâne — Ebû Bişr — Saîd” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan ayı dışında hiçbir ayı tamamen oruçlu geçirmiş değildir. Bazen oruca başladı mı tüm ayı oruçlu geçirecek diye düşündürürdü. Bazen de oruca öyle ara verirdi ki artık o ay hiç oruç tutmayacak diye düşündürürdü.”

Musa, Mûsa b. İsmâil et-Tebûzekî’dir.

Ebû Avâne, Vaddâh b. Abdillâh el-Yeskürî’dir.

Ebû Bişr, Câfer b. Ebî Vahşîyye İyâs el-Yeskürî’dir.

Saîd, Saîd b. Cübeyr’dir.

İbn Abbâs’ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan ayı dışında hiçbir ayı tamamıyla oruçlu geçirmiş değildir. Müslim ise bunu Osmân b. Hakîm’den rivayet ederken Osmân’ın: “Saîd b. Cübeyr’e Receb ayı orucunu sorduğumda İbn Abbâs’tan naklen şöyle dedi” dediğini zikretmiştir.

Bazen Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir ayda peş peşe o kadar çok gün oruç tutardı ki görenler o ayı tümüyle oruçlu geçireceğini zannederdi. Bazen de bir ayda oruca o kadar çok uzun bir süre ara verirdi ki görenler o ayda artık hiç oruç tutmayacağını zannederdi.

İbn Abbâs’ın bu rivayeti de Âişe’nin: “Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan ayı dışında başka bir ayı tamamıyla oruçlu geçirdiğini görmedim” sözüne benzemektedir. Ancak Âişe’nin: “Şaban ayının tümünü oruçlu geçirirdi” sözüne de zahiren muhaliftir. Ya Şaban ayının tümünü oruçlu geçirmekten kasıt, çoğunu oruçlu geçirmektir. Ya da İbn Abbâs, Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan ayı dışında başka bir ayı tümüyle oruçlu geçirdiğini görmemiştir. Bundan dolayı sadece gördüğü şeyi aktarmıştır.

Başlık hadisini Müslim¹, Nesâî ve İbn Mâce de tahrir etmiştir.

¹ Müslim 1157

۱۹۷۲ - حَدَّثَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ حُمَيْدٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُفْطِرُ مِنَ الشَّهْرِ ، حَتَّى نَظُنَّ أَنْ لَا يَصُومَ مِنْهُ ، وَيَصُومُ حَتَّى نَظُنَّ أَنْ لَا يُفْطِرَ مِنْهُ شَيْئًا ، وَكَانَ لَا تَشَاءَ تَرَاهُ مِنَ اللَّيْلِ مُصَلِّيًا إِلَّا رَأَيْتُهُ ، وَلَا نَائِمًا إِلَّا رَأَيْتُهُ وَقَالَ سُلَيْمَانُ عَنْ حُمَيْدٍ أَنَّهُ سَأَلَ أَنَسًا فِي الصَّوْمِ أَطْرَافَهُ

۱۱۴۱، ۱۹۷۳، ۳۵۶۱ - تحفة ۷۴۲، ۶۸۰، ۶۸۲

1972- “Abdulazîz b. Abdillâh — Muhammed b. Câfer — Humeyd” isnâdıyla Enes şöyle demiştir: Bazen Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir ayda oruca o kadar çok ara verirdi ki o ay artık hiç oruç tutmayacak diye düşünürdük. Bazen de peş peşe o kadar çok oruç tutardı ki o ayın tümünü oruçlu geçirecek diye düşünürdük. Gecenin herhangi bir vaktinde onu namaz kılarken görmek istesen görebilirdin. Yine gecenin herhangi bir vaktinde onu uykudayken görmek istersen görebilirdin.”

Ravi Süleyman der ki: “Humeyd, Enes’e oruç konusunda soru sormuştu.”¹

Abdulazîz, Abdulazîz b. Abdillâh b. Yahya el-Kureşî el-Âmirî el-Evsî’dir.

Muhammed, Muhammed b. Câfer b. Ebî Kesîr el-Medenî’dir.

Humeyd, Humeyd et-Tavîl’dir.

Enes b. Mâlik’in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), bazen bir ayda oruca o kadar çok uzun bir süre ara verirdi ki o ayda artık hiç oruç tutmayacağı düşünülürdü. Bazen de bir ayda peş peşe o kadar çok gün oruç tutardı ki o ayı tümüyle oruçlu geçireceği düşünülürdü.

Enes’in dediğine göre Resûlullah’ı (sallallahu aleyhi vesellem), gecenin herhangi bir vaktinde namaz kılarken görmek isteyenler onu namaz kılarken görebilirdi. Aynı şekilde gecenin herhangi bir vaktinde onu uyurken görmek isteyenler de onu uyurken görebilirdi.

Buradan anlıyoruz ki Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bazen gecenin başında, bazen gecenin ortasında, bazen gecenin sonunda kalkıp namaz kılardı. Orucu

¹ Hadis ayrıca 1141, 1973 ve 3561’de geçmektedir. Müslim 1158

da aynı şekilde bazen bir ayın başında, bazen ortasında, bazen de sonunda tutardı. Bundan dolayı gecenin herhangi bir vaktinde onu namaz kılarken ya da ayın herhangi bir vaktinde onu oruçlu iken görmek isteyenler arada onu kontrol etmeleri halinde istedikleri bu vakitlerde namaz kılmasına ya da oruçlu olmasına denk geleceklerdir. Yoksa bundan kasıt, her gün oruç tuttuğu veya gece boyu namaz kıldığı değildir.

Buhârî'nin bir sonraki hadiste mevsûl olarak naklettiğine göre Süleymân b. Hayyân el-Ahmar bunu rivayet ederken Humeyd'in Enes'e Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) orucunu sorduğunu, bunun üzerine Enes'in bunu naklettiğini bildirmiştir.

١٩٧٣ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ قَالَ سَأَلْتُ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ صَيَّامِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ مَا كُنْتُ أَحِبُّ أَنْ أَرَاهُ مِنَ الشَّهْرِ صَائِمًا إِلَّا رَأَيْتُهُ وَلَا مُفْطِرًا إِلَّا رَأَيْتُهُ، وَلَا مِنَ اللَّيْلِ قَائِمًا إِلَّا رَأَيْتُهُ، وَلَا نَائِمًا إِلَّا رَأَيْتُهُ، وَلَا مِمَّنْ خَزَا وَلَا حَرِيرَةً أَلَيْنَ مِنْ كَفِّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلَا شَمِئْتُ مِنْكَ وَلَا عَبِيرَةً أَطِيبَ رَائِحَةً مِنْ رَائِحَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. أطرافه ١١٤١، ١٩٧٢، ٣٥٦١ - تحفة ٦٨٢

1973- "Muhammed – Ebû Hâlid el-Ahmar" isnâdıyla Humeyd şöyle demiştir: Enes'e Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) orucunu sorduğumda şöyle dedi: "Bir ayın hangi gününde onu oruçlu görmek istesem oruçlu olarak görürdüm. Hangi gününde de oruçsuz olarak görmek istesem yine oruçsuz görürdüm. Gecenin hangi saatinde onu namazda görmek istesem görürdüm. Yine gecenin hangi vaktinde onu uyurken görmek istesem uyurken görürdüm. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) elinden daha yumuşak ne bir yüne, ne de ipeğe dokunmuş değilim. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kokusundan daha güzel ne bir misk, ne de anber koklamış değilim."¹

Muhammed, Muhammed b. Selâm'dır.

Ebû Hâlid, Süleymân b. Hayyân el-Ahmer'dir.

Humeyd, Humeyd et-Tavîl'dir.

¹ Hadis ayrıca 1141, 1972 ve 3561'de geçmektedir. Müslim 1158

Humeyd, Enes b. Mâlik'e Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) nasıl oruç tuttuğunu sordu. Enes'in bildirdiğine göre kişi bir ayın herhangi bir vaktinde Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu iken görmek istese kontrol etmesi halinde istediği bu vakitlerde oruçlu olmasına denk geleceğini söylemiştir. Aynı şekilde bir ayın herhangi bir vaktinde Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu değilken görmek istese kontrol etmesi halinde istediği bu vakitlerde oruçlu olmamasına denk geleceğini bildirmiştir.

Yine Enes'in dediğine göre kişi gecenin herhangi bir vaktinde Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) namaz kılarken görmek istese onu namaz kılarken görebilirdi. Aynı şekilde gecenin herhangi bir vaktinde onu uyurken görmek istese onu uyurken görebilirdi.

Enes, dokunduğu hiçbir yün ya da ipek parçasının Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ellerinden daha yumuşak olmadığını dile getirmiştir. Aynı şekilde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kokusunun, kokladığı bütün misk ve anberlerden daha güzel olduğunu ifade etmiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hem yaratılış, hem de karakter olarak kamil olan bütün vasıflara sahipti.

Başlıkta zikredilen iki hadisten anladığımıza göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yılın tümünü oruçlu geçirmezdi. Aynı şekilde gecenin tümünü namazla geçirmezdi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) tüm yılı oruçla ya da tüm geceyi namazla geçirmek istese bunu yapabiliirdi. Zira Yüce Allah tarafından kendisine öylesi bir güç ve istidat ihsan edilmişti. Ancak bu konuda kendisini örnek alacaklara meşakkat vermek istemediği için bunu yapmamıştır. Bundan dolayı bazen oruç tutmuş, bazen tutmamıştır. Geceleri bazen namaz kılmış, bazen de uyumuştur ve bu şekilde ümmeti için en güzel örnekliği teşkil etmiştir.

۵۴ - بَابُ حَقِّ الضَّيْفِ فِي الصَّوْمِ

54- MİSAFİRİN ORUÇTAKİ HAKKI

Başlık, misafirin, ev sahibinin tuttuğu nafile oruç üzerindeki hakkıyla ilgilidir.

۱۹۷۴ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا هَارُونُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ

حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ دَخَلَ

عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ يَعْنِي « إِنَّ لِرِزْوِكَ عَلَيْكَ حَقًّا ، وَإِنَّ لِرِزْوَجِكَ عَلَيْكَ حَقًّا » فَقُلْتُ وَمَا صَوْمُ دَاوُدَ قَالَ « نِصْفُ الدَّهْرِ » أَطْرَافُهُ ١١٣١ ، ١١٥٢ ، ١١٥٣ ، ١٩٧٥ ، ١٩٧٦ ، ١٩٧٧ ، ١٩٧٨ ، ١٩٧٩ ، ١٩٨٠ ، ٣٤١٨ ، ٣٤١٩ ، ٣٤٢٠ ، ٥٠٥٢ ، ٥٠٥٣ ، ٥٠٥٤ ، ٥١٩٩ ، ٦١٣٤ ، ٦٢٧٧ تحفة ٨٩٦٠

1974- “İshâk — Hârûn b. İsmâil — Ali — Yahya — Ebû Seleme” isnâdıyla Abdullah b. Amr b. el-Âs şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yanıma girdi...”

Sonrasında ravi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ona: “*Misafirlerinin senin üzerinde hakları vardır. Karının da senin üzerinde hakları vardır*” buyurmasını zikretti. Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): “Dâvud’un orucu nasıldı?” diye sorunca da Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “*Yılın yarısını oruçlu geçirirdi*” karşılığını verdi.¹

İshâk, İshâk b. Râheveyh’tir.

Hârûn, Hârûn b. İsmâil el-Hezzâz’dır.

Ali, Ali b. el-Mübârek el-Hunâî’dır.

Yahya, Yahya b. Ebî Kesîr’dır.

Ebû Seleme, Ebû Seleme b. Abdîrrahman’dır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), gündüzlerini oruçla, gecelerini de namazla geçirdiği söylenen Abdullah b. Amr b. el-Âs’ın yanına girdi. Buhârî burada aralarında geçen konuşmaların sadece başlıkla ilgili olan kısmını zikretmiştir.

Buna göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Abdullah’a, yanına gelen misafirlerin onun üzerinde bazı hakları olduğu gibi karısının da üzerinde bazı hakları bulunduğunu ifade etti. Burada misafirin hakkı nafile oruç tutan ev sahibinin, misafirin rahatlığı için orucunu bozması ve onunla birlikte yemek yemesidir. Nafile oruç tutan kişinin karısının hakları ise cinsel ilişkidir. Zira koca gündüzleri kendini oruca, geceleri ise ibadete verdiği zaman zayıf düşecek ve karısının bu hakkını yerine getiremeyecektir.

¹ Hadis ayrıca 1131, 1152, 1153, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 3418, 3419, 3420, 5052, 5053, 5054, 5199, 6134 ve 6277’de geçmektedir.

Konuşmaları sırasında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Abdullah'a Hz. Dâvud'un orucu gibi oruç tutmasını söylemiştir. Abdullah bu orucun nasıl olduğunu sorunca da Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Hz. Dâvud'un senenin yarısını oruçla geçirdiğini söylemiştir.

Bu hadisi Müslim¹ ve Nesâî de tahrir etmiştir.

۵۵ - بَابُ حَقِّ الْجِسْمِ فِي الصَّوْمِ

55- BEDENİN ORUÇTAKİ HAKKI

Başlık, nafile oruç tutan kişinin bedeninin bu oruç üzerindeki hakkıyla ilgilidir. Zira devamlı olarak nafile oruç tutan kişi zayıf düşecek, buna bağlı olarak da diğer farzları yerine getirmede aciz kalacaktır.

۱۹۷۵ - حَدَّثَنَا ابْنُ مِقَاتٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « يَا عَبْدَ اللَّهِ أَلَمْ أَخْبَرَ أَنَّكَ تَصُومُ النَّهَارَ وَتَقُومُ اللَّيْلَ . فَقُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ . قَالَ « فَلَا تَفْعَلْ ، صُمْ وَأَفْطِرْ ، وَقُمْ وَنَمْ ، فَإِنَّ لِحَسْبِكَ عَلَيْكَ حَقًّا ، وَإِنَّ لِعَيْنِكَ عَلَيْكَ حَقًّا ، وَإِنَّ لِرَوْحِكَ عَلَيْكَ حَقًّا ، وَإِنَّ لِرِزْقِكَ عَلَيْكَ حَقًّا ، وَإِنَّ لِحَسْبِكَ أَنْ تَصُومَ كُلَّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ، فَإِنَّ لَكَ بِكُلِّ حَسَنَةٍ عَشْرَ أَمْثَالِهَا ، فَإِنَّ ذَلِكَ صِيَامُ الدَّهْرِ كُلِّهِ . فَشَدَّدْتُ ، فَشَدَّدَ عَلَيَّ ، قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنِّي أَجِدُ قُوَّةً قَالَ « فَصُمْ صِيَامَ نَبِيِّ اللَّهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَلَا تَرُدْ عَلَيْهِ » . قُلْتُ وَمَا كَانَ صِيَامُ نَبِيِّ اللَّهِ دَاوُدَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - قَالَ « نِصْفَ الدَّهْرِ » فَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَقُولُ بَعْدَ مَا كَبُرَ يَا لَيْتَنِي قَبِلْتُ رُحْصَةَ النَّبِيِّ ﷺ أَطْرَافَهُ ۱۱۳۱ ، ۱۱۵۲ ، ۱۱۵۳ ، ۱۹۷۴ ، ۱۹۷۶ ، ۱۹۷۷ ، ۱۹۷۸ ، ۱۹۷۹ ، ۱۹۸۰ ، ۳۴۱۸ ، ۳۴۱۹ ، ۳۴۲۰ ، ۵۰۵۲ ، ۵۰۵۳ ، ۵۰۵۴ ، ۵۱۹۹ ، ۶۱۳۴ ، ۶۲۷۷ تحفة ۸۹۶۰

¹ Müslim 1159

1975- “İbn Mukâtil — Abdullah — Evzaî — Yahya b. Ebî Kesîr — Ebû Seleme b. Abdîrrahmân” isnâdıyla Abdullah b. Amr b. el-Âs şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana: *“Ey Abdullah! Bana bildirilene göre gündüzlerini oruçla, gecelerini de ibadetle geçiriyormuşsun”* buyurunca: *“Ey Allah'ın Resûlü! Doğru”* karşılığını verdim. Bunun üzerine bana: *“Bu şekilde yapma! Bazen oruç tut, bazen tutma. Gecenin bir kısmında ibadet yap, bir kısmında uyu. Zira bedeninin sende hakkı vardır. Gözlerinin sende hakkı var. Karnın senin üzerinde hakkı vardır. Misafirinin senin üzerinde hakkı vardır. Bunun için her aydan üç gün oruç tutman senin için yeterli olur. Yaptığın her bir iyiliğin de karşılığını on katıyla alırsın. Bu şekilde yılın tümünü oruçlu geçirmiş sayılırsın”* buyurdu.

Bu konuda ben ısrar ettikçe Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) ısrarla karşı çıktı. *“Ey Allah'ın Resûlü! Daha fazlasını yapma gücünü kendimde buluyorum”* dediğimde, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): *“O zaman Dâvud peygamber gibi oruç tut ve daha fazlasını tutma”* buyurdu. *“Davud peygamberin orucu nasıldı ki?”* diye sorduğumda: *“Yılın yarısını oruçlu geçirdi”* karşılığını verdi.

Ravi der ki: Bundan dolayı Abdullah, yaşlandığı zaman: *“Keşke Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bana tanıdığı ruhsatı kabul etmiş olsaydım”* derdi.¹

İbn Mukâtil, Muhammed b. Mukâtil el-Mervezî'dir.

Abdullahı, Abdullah b. el-Mübârek el-Mervezî'dir.

Evzaî, Abdurrahman b. Amr'dır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın gündüzlerini oruçla, gecelerini de ibadetle geçirdiğini öğrenince yanına geldi ve duyduğu bu şeyin doğru olup olmadığını sordu. Abdullah, duyduklarının doğru olduğunu söyledi. Müslim'de gelen rivayette Abdullah'ın: *“Doğru, ancak bunda hayırdan başka bir niyetim yoktur”* dediği zikredilmiştir.

¹ Hadis ayrıca 1131, 1152, 1153, 1974, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 3418, 3419, 3420, 5052, 5053, 5054, 5199, 6134 ve 6277'de geçmektedir. Müslim 1159

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) böyle yapmamasını, bazı günlerde oruç tutup bazı günlerde tutmamasını, gecenin bir kısmında ibadetini yapıp bir kısmında uyumasını söyledi. Devamında bedeninin onun üzerinde hakları bulunduğunu, gözlerinin onun üzerinde hakları bulunduğunu, karısının onun üzerinde bazı hakları olduğunu, misafirin de onun üzerinde bazı hakları bulunduğunu ve bu hakları eda etmesi gerektiğini dile getirdi.

Bedenin hakları fazladan oruçla kişinin onu gereğinden fazla yormamasıdır. Zira yorması durumunda diğer farz olan ibadetleri ile amelleri hakkıyla yerine getiremeyecektir. Yüce Allah da kendilerine farz kılmadığı halde bazı ibadetleri yapmayı kendilerine görev edinen, ancak bunları da hakkıyla yerine getirmeyen bazı toplulukları kınamıştır.

Gözlerin hakkı da uykudur. Kişi gereğinden fazla gece ibadeti yaptığı zaman onları yoracak, zarar verecektir. Karısının kişi üzerindeki hakkı cinsel ilişkidir. Misafirin kişi üzerindeki hakkı da onu gereği gibi ağırlama, onunla ilgilenme ve hakkıyla rahat ettirmektir.

Daha sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Abdullah'a her aydan üç gün oruç tutmasını, yapılan her bir iyiliğin karşılığını on katıyla alacağı için bu şekilde yılın tümünü oruçlu geçirmiş gibi sayılacağını bildirdi.

Abdullah, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dediğinden daha fazlasını yapabileceğini dile getirip daha fazla ibadet etmek istediğini söyleyince Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) bunu azaltması konusunda ısrarlarda bulundu.

Abdullah, yine de daha fazlasını yapma gücünün kendinde gördüğünü ifade edince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Hz. Dâvud'un tuttuğu gibi oruç tutmasını ve daha da fazlasını yapmaya çalışmamasını söyledi. Abdullah, Hz. Dâvud'un orucunun nasıl olduğunu sorunca, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Hz. Dâvud'un gınaşırı oruç tutmak suretiyle yılın yarısını oruçlu geçirdiğini bildirdi.

Abdullah b. Amr, yaşlandığı zaman oruç ve ibadete yönelik yüklendiği bu sorumluluğu artık yerine getiremez oldu ve bunu yapmak kendisine çok ağır gelmeye başladı. Bundan dolayı da zamanında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine tanıdığı ruhsatı kabul etmemesine pişmanlığını dile getirirdi.

٥٦ - بَابُ صَوْمِ الدَّهْرِ

56- TÛM YILI ORUÇLU GEÇİRMEK

Başlık, yılın tümünü oruçlu geçirmenin mubah olup olmadığıyla ilgilidir.

Şâfiî mezhebine göre bu yöndeki rivayetler genel olarak geldiği için müstehabdır. Ayrıca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Yılın tümünü oruçlu geçiren kişiye cennem şu şekilde dar gelir” buyurmuş ve elinin parmaklarını yummuştur. Bu hadisi Ahmed, Nesâî, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Beyhakî tahrir etmişlerdir.

Gazâlî bu konuda şöyle demiştir: “Kişi oruçla şehvete giden yolları nefesine daralttığı için Yüce Allah da ona cehennemi dar kılmıştır. Böylesi bir kişinin cehennemde yeri kalmaz, çünkü kendisini oraya götürecek yolları ibadetlerle daraltmıştır.”

Ancak bunun kişiye bir zararı dokunacaksa veya bunu yaparak başkalarının haklarına geçecekse bu durumda yılın tümünü oruçlu geçirmesi mekruh olur. Peki oruçta kerahete sebep olan bu haklar farz olan haklar mıdır yoksa mendûb olan haklar mıdır?

Sübki bu konuda şöyle der: “Kişi böylesi bir orucu tutarak farz olan bir hakka engel oluyorsa bu orucu tutması haram olur. Oruçtan daha öncelikli olan mendûb bir hakka engel oluyorsa mekruh olur. Söz konusu hak oruçla aynı değerde ise bu durumda mekruh olmaz.”

١٩٧٦ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أَخْبَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنِّي أَقُولُ وَاللَّهِ لَا صُومَ مِنَ النَّهَارِ ، وَلَا قُومَ مِنَ اللَّيْلِ ، مَا عِشْتُ فَقُلْتُ لَهُ قَدْ قُلْتَهُ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي قَالَ « فَإِنَّكَ لَا تَسْتَطِيعُ ذَلِكَ ، فَصُمْ وَأَفْطِرْ ، وَقُمْ وَتَمْ ، وَصُمْ مِنَ الشَّهْرِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ، فَإِنَّ الْحَسَنَةَ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا ، وَذَلِكَ مِثْلُ صِيَامِ الدَّهْرِ » قُلْتُ إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ « فَصُمْ يَوْمًا وَأَفْطِرْ يَوْمَيْنِ » قُلْتُ إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ « فَصُمْ يَوْمًا وَأَفْطِرْ يَوْمًا ، فَذَلِكَ صِيَامُ دَاوُدَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - وَهُوَ أَفْضَلُ الصِّيَامِ » . فَقُلْتُ إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ

فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « لَا أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ » أطرافه ١١٣١، ١١٥٢، ١١٥٣، ١٩٧٤،
 ١٩٧٥، ١٩٧٧، ١٩٧٨، ١٩٧٩، ١٩٨٠، ٣٤١٨، ٣٤١٩، ٣٤٢٠، ٥٠٥٢،
 ٥٠٥٣، ٥١٩٩، ٦١٣٤، ٦٢٧٧ - تحفة ٨٦٤٥، ٨٩٦٠

1976- "Ebu'l-Yemân — Şuayb — Zühri — Saîd b. el-Müseyyeb ve Ebû Seleme b. Abdirrahmân" isnâdıyla Abdullah b. Amr şöyle demiştir: Yaşadığım sürece gündüzlerimi oruçla, gecelerimi de ibadetle geçireceğime dair yemin ettiğim Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) bildirilince bana bunu sordu. Ona: "Anam babam sana feda olsun! Bunu söyledim" dedim. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bunu yapmaya gücün yetmez. Bazen oruç tut, bazen tutma. Gecenin bir kısmında ibadet et, bir kısmında uyu. Her aydan üç gün oruç tut. Yaptığın her bir iyiliğin de karşılığını on katıyla alırsın. Bu şekilde yılın tümünü oruçlu geçirmiş sayılırsın"* buyurdu. Ona: "Daha fazlasına gücüm yeter" dediğimde, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"O zaman bir gün oruç tut, iki gün tutma"* buyurdu. "Daha fazlasına gücüm yeter" dediğimde: *"O zaman bir gün tut, bir gün tutma. Dâvud'un orucu da böyleydi ve en güzel oruç tutma şekli de budur"* buyurdu. Ona: "Ama daha fazlasına gücüm yeter" dediğimde, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bundan daha güzel bir oruç tutma şekli yoktur"* buyurdu.¹

Ebu'l-Yemân, Hakem b. Nâfi'dir.

Şuayb, Şuayb b. Ebî Hamza'dır.

Zühri, Muhammed b. Müslim b. Şihâb'dır.

Abdullah b. Amr b. el-Âs, yaşadığı müddetçe gündüzlerini oruçla, gecelerini de ibadetle geçireceğine dair yemin etmişti. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bundan haberdar olunca yanına geldi ve böylesi bir yemini edip etmediğini sordu. Abdullah bu yemini ettiğini söyledi.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu yapmaya gücünün yetmeyeceğini ifade etti. Zira kişi herhangi bir özü ve mazereti olmasa bu durum kendisine ağır gelecek ve meşakkat verecektir. Ya da zaman geçtikte ve yaş da ilerledikçe

¹ Hadis ayrıca 1131, 1152, 1153, 1974, 1975, 1977, 1978, 1979, 1980, 3418, 3419, 3420, 5052, 5053, 5054, 5199, 6134 ve 6277'de geçmektedir. Müslim 1159

ettiği bu yeminin gereklerini yerine getirmekten aciz kalacaktır. Ya da diğer şerî hak ve sorumluluklarla beraber bunu da yapmaya gücü yetmeyecektir.

Bunlardan dolayı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bazen oruç tutup bazen tutmamasını, gecenin bir kısmında ibadet edip bir kısmında uyumasını tavsiye etmiştir. Oruç konusunda kendisine verdiği tavsiyeyi de: *“Her aydan üç gün oruç tut”* diyerek açıklamıştır. Yaptığı iyiliğe on katıyla karşılık verileceği için de bu şekilde yılın tümünü oruçlu geçirmiş sayılacağını bildirmiştir.

Abdullah ayda üç günden daha fazla oruç tutmaya gücünün yettiğini ifade edince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir gün oruç tutup iki gün tutmamasını söyledi. *Edeb* konusu içinde Buhârî bunu Hüseyin el-Muallim’den rivayet ederken Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) ona: *“Haftada üç gün oruç tut”* buyurduğunu zikreder. “Hz. Dâvud’un Orucu” başlığı altında Ebu’l-Melîh’ten gelen rivayete göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona: *“Her aydan üç gün oruç tutmak sana yeterli olmuyor mu?”* diye sorunca, Abdullah: *“Ey Allah’ın Resûlü! Yetmez”* karşılığını vermiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“Beş gün?”* diye sorunca, yine: *“Ey Allah’ın Resûlü! Yetmez”* demiştir. Ona: *“Yedi gün?”* diye sorunca, Abdullah: *“Ey Allah’ın Resûlü! Yetmez”* karşılığını vermiştir. Ona: *“Dokuz?”* diye sorunca, yine: *“Ey Allah’ın Resûlü! Yetmez”* karşılığını vermiştir. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona: *“On bir gün?”* buyurmuştur.

Abdullah bundan daha fazlasına gücünün yettiğini dile getirince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) gûnaşırı oruç tutmasını, Hz. Dâvud’un da bu şekilde oruç tuttuğunu ve en güzel oruç tutma şeklinin bu olduğunu söyledi. Abdullah yine bundan daha fazlasına gücünün yeteceğini dile getirince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bundan daha güzel oruç tutma şeklinin olamayacağını ona bildirdi.

Gece namazı konusu içinde Amr b. Evs’in Abdullah b. Amr’dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“Yüce Allah’ın en sevdiği oruç şekli, Hz. Dâvud’un tuttuğu oruç şeklidir”* buyurmuştur. Bu da en güzel ve faziletli orucun Hz. Dâvud’un gûnaşırı tuttuğu oruç olduğunu, bundan daha fazla tutulan orucun da daha faziletli olamayacağını göstermektedir.

Mütevellî ve başkasının dediğine göre gûnaşırı oruç tutmak yılın tamamını oruçlu geçirmekten daha üstündür. Zira kişi yılın tümünü oruçlu geçirdiği

zaman bazı hakları yerine getirmeyecek, bu durum zamanla kendisine meşakkat verecek, açlıktan dolayı şehveti körelecek, gündüz vakti yiyecek ile içeceklere ihtiyacı azalacak, gece vakti yeme ile içmeye alışacak ve bu durum kendisinde yeni alışkanlıklar ortaya çıkaracaktır. Oysa gûnaşırı oruç tutan kişide söz konusu olumsuzluklar görülmeyecektir.

Tirmizî'nin bildirdiğine göre âlimlerden biri: "Gûnaşırı oruç tutan kişi orucun ağırlığını hissetmeyecek ve bazı hakları eda edememekten emin kalacaktır" demiştir.

Saîd b. Mansûr'un sahih bir isnâdla bildirdiğine göre İbn Mes'ûd'a: "Az oruç tutuyorsun" denilince: "Kur'ân okuma konusunda beni zayıf bırakmasından çekiniyorum. Zira Kur'ân okumayı oruç tutmaktan daha çok seviyorum" demiştir.

İbn Abdisselâm ise fetvalarında yılın tümünü oruçlu geçirmenin daha üstün olduğunu söylemiştir. Ona göre yıl boyu oruç daha fazla amel, daha fazla amel de daha fazla karşılık demektir. Daha fazla karşılık da daha fazla sevap anlamına gelmektedir. Gazalî de önceleri bu görüşü savunmuş, ancak bunu yasaklanmış günlerde oruç tutmama, sünnetten yüz çevirmeme gibi şartlara bağlamıştır. Kişi bunlara muhalif davranmadıktan sonra oruç en faziletli amellerdendir. Daha fazla oruç da daha çok fazilet demektir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), daha fazlasını tutmanın diğer farzları eda etme konusunda onu zayıf düşüreceğini, bazı haklara geçeceğini bildiğinden ve genel maslahata daha uygun olacağından kendisi için en güzel orucun gûnaşırı oruç tutma olduğunu söylemiştir. Ancak bu durumda olan herkes için geçerlidir.

İbn Dakîk el-Îd'e göre ise her bir fiil ve amelin faydası ile zararı farklıdır. Bunlardan her birinin de faydası ile zararı hakkında tam bir bilgiye sahip değiliz. Bir amelde fayda ile zarar çakıştığı zaman bunların amele teşvik veya ameli yasaklamaya etkisini de tam olarak bilemeyiz. Bu gibi durumlarda hükmü vermeyi şerî hükümlerin kaynağına bırakmalı ya da bu yönde var olan hükümlerin zahirine göre hareket etmeliyiz.

Hadisin başlıkla mutabakatı *"Bu şekilde yılın tümünü oruçlu geçirmiş sayılırsın"* sözündedir.

۵۷ - باب حَقِّ الْأَهْلِ فِي الصَّوْمِ

57- AİLENİN ORUÇTAKİ HAKKI

رَوَاهُ أَبُو جُحَيْفَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ .

Ebû Cuhayfe'nin bu konuda Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) bir rivayeti vardır.

Başlık, zevce, çoluk çocuk ve akrabaların, kişinin tuttuğu nafil oruç üzerindeki hakkıyla ilgilidir.

Bu konuda Ebû Cuhayfe'nin Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) bir rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayette olay Selmân ile Ebu'd-Derdâ arasında geçmiştir. Selmân, Ebu'd-Derdâ'ya: "Ailenin senin üzerinde hakları vardır" demiş, Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) bu konuda Selmân'ı onaylamıştır.

١٩٧٧ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ أَخْبَرَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ سَمِعْتُ عَطَاءً أَنَّ أَبَا الْعَبَّاسِ الشَّاعِرَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - بَلَغَ النَّبِيَّ ﷺ أَنِّي أَسْرُدُ الصَّوْمَ وَأُصَلِّي اللَّيْلَ ، فَإِنَّمَا أُرْسِلَ إِلَيَّ ، وَإِنَّمَا لَقِيْتُهُ ، فَقَالَ « أَلَمْ أَخْبَرَ أَنَّكَ تَصُومُ وَلَا تُفْطِرُ ، وَتُصَلِّي وَلَا تَنَامُ ، فَصُمْ وَأَفْطِرْ ، وَقُمْ وَتَمْ ، فَإِنَّ لِعَيْنِكَ عَلَيْكَ حَظًّا ، وَإِنَّ لِنَفْسِكَ وَأَهْلِكَ عَلَيْكَ حَظًّا » . قَالَ إِنِّي لَأَقْوَى لِذَلِكَ . قَالَ « فَصُمْ صِيَامَ دَاوُدَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - » قَالَ وَكَيْفَ قَالَ « كَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا ، وَلَا يَفِرُّ إِذَا لَاقَى » قَالَ مَنْ لِي بِهِدِي يَا نَبِيَّ اللَّهِ قَالَ عَطَاءٌ لَا أَدْرِي كَيْفَ ذَكَرَ صِيَامَ الْأَبَدِ ، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « لَا صَامَ مَنْ صَامَ الْأَبَدَ » . مَرَّتَيْنِ . أطرافه ١١٣١ ، ١١٥٢ ، ١١٥٣ ، ١٩٧٤ ، ١٩٧٥ ، ١٩٧٦ ، ١٩٧٨ ، ١٩٧٩ ، ١٩٨٠ ، ٣٤١٨ ، ٣٤١٩ ، ٣٤٢٠ ، ٥٠٥٢ ، ٥٠٥٣ ، ٥٠٥٤ ، ٥١٩٩ ،

٦١٣٤ ، ٦٢٧٧ تحفة ٨٦٣٥

1977- "Amr b. Ali — Ebû Âsım — İbn Cüreyc — Atâ — Ebu'l-Abbâs eş-Şâir" isnâdıyla Abdullah b. Amr şöyle demiştir: Devamlı oruç tuttuğum ve gecelerimi namazla geçirdiğim haberi Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) ulaşınca beni yanına çağırttı —veya benimle karşılaştı— ve: "Günlerinin

tümünü oruçla, gecelerini de namazla geçirdiğin haberi bana ulaştı. Bazen oruç tut, bazen tutma. Gecenin bir kısmında ibadet et, bir kısmında uyu. Zira gözünün, üzerinde hakkı olduğu gibi nefsinin ve ailenin de üzerinde hakları vardır” buyurdu. Ona: “Bunu yapmaya gücüm yetiyor” dediğimde: “O zaman Dâvud peygamberin tuttuğu gibi oruç tut” buyurdu. Ona: “Dâvud peygamber nasıl oruç tutardı ki?” diye sorduğumda: “Bir gün oruç tutar, bir gün ara verirdi, düşmanla karşılaştığında da dönüp kaçmazdı” karşılığını verdi. Bunun üzerine ona: “Böylesi bir şeyi (düşmandan kaçmamayı) kim bana garanti edebilir ki?” dedim.

Atâ der ki: Burada devamlı olarak oruç tutulması konusunu nasıl zikrettiğini hatırlamıyorum. Sonrasında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona iki defa: “Devamlı olarak oruç tutan kişi hiç tutmamış gibidir” buyurdu.¹

Amr, Amr b. Ali el-Bâhilî es-Sayrafi el-Fellâs el-Basrî’dir.

Ebû Âsım, Dahhâk b. Mahled en-Nebîl’dir.

İbn Cüreyc, Abdulmelik b. Abdilazîz el-Mekkî’dir.

Atâ, Atâ b. Ebî Rebâh’tır.

Ebu’l-Abbâs, Ebu’l-Abbâs eş-Şâir el-Mekkî’dir.

Abdullah’ın devamlı olarak oruç tuttuğu ve gecelerini namazla geçirdiği Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) bildirildi. Bunu Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) bildiren kişi de Abdullah’ın babası Amr b. el-Âs idi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Abdullah’ın yanına geldi veya onunla karşılaştı.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona devamlı olarak oruç tuttuğu ve gecelerini namazla geçirdiği bilgisinin kendisine ulaştığını aktardı. Sonra ona bazen oruç tutup bazen tutmamasını, gecenin bir kısmında namaz kılıp bir kısmında uyumasını söyledi. Bunun gerekçesi olarak gözlerinin, nefsinin ve ailesinin, üzerinde hakları olduğunu ve bu hakları ifa etmesi gerektiğini söyledi.

Gözün hakkı uyumaktır. Nefsin hakkı ona katı davranmamak ve zayıf düşürmemektir. Ailenin hakkı da onlarla ilgilenmek ve geçimlerini

¹ Hadis ayrıca 1131, 1152, 1153, 1974, 1975, 1976, 1978, 1979, 1980, 3418, 3419, 3420, 5052, 5053, 5054, 5199, 6134 ve 6277’de geçmektedir. Müslim 1159

sağlamaktır. Kişi de kendisine farz olan görevleri yerine getiremeyecek şekilde nefisini terbiye etmemelidir.

Abdullah devamlı olarak oruç tutmaya ve gecelerini namazla geçirmeye gücünün yettiğini ifade edince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona Hz. Dâvud'un orucu gibi oruç tutmasını söyledi. Abdullah, Hz. Dâvud'un orucunun nasıl olduğunu sorunca da Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), gûnaşırı oruç tuttuğunu ve düşmanla karşılaştığı zaman dönüp kaçmadığını söyledi. Buradan da anlıyoruz ki gûnaşırı oruç tutmak kişinin bedenini zayıf düşürmez. Kişi düşman karşısına daha güçlü ve dinç bir şekilde çıkar. Cihad ve diğer hakları yerine getirme konusunda aciz kalmaz.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözü üzerine Abdullah, düşman karşısında sebat gösterip kaçmama gibi bir haslet için: “Böylesi bir şeyi kim bana garanti edebilir ki?” demiştir.

Atâ b. Ebî Rebâh bu olayda Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yıl boyu oruç tutma konusunu nasıl zikrettiğini hatırlamadığını, ancak Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) iki defa: “*Devamlı olarak oruç tutan kişi, hiç tutmamış gibidir*” buyurduğunu aklında tuttuğunu dile getirmiştir.

Yılın tümünü oruçlu geçirmeyi kerih görenler hadisteki bu sözü delil olarak getirmişlerdir. Zira bu cümle, dua cümlesi olabileceği gibi haber cümlesi de olabilir.

İbnu'l-Arabî bu konuda şöyle der: “Şayet bu sözden kasıt dua ise Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bedduasına maruz kalanın vay haline! Şayet söz haber cümlesi ise de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), oruç tutmadığını haber verdiği kişinin vay haline! Zira şerî olarak oruç tutmamışsa sevabı da olmayacaktır. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) böylesi bir kişinin oruç tutmamış olacağını söylemişse doğru söylemiştir ve kişi de tutulmamış bir orucun faziletini boşuna beklememelidir.”

Buna birkaç şekilde cevap verilmiştir.

Birincisi: Bu söz mecazi değil, hakiki mânâda yılın tümünü oruçlu geçirmekle ilgilidir. Yılın tümünü oruçlu geçiren kişi, bayram günleri ile teşrik günlerinde de oruç tutmuş olacaktır. Yasaklama da bu açıdandır. Hz. Âişe'nin bu konudaki cevabı bu şekilde olmuştur. İbnu'l-Münzir ve bir grup âlim de konuya bu açıdan bakmıştır.

Ancak buna itiraz edilirken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözü yılın tümünü oruçlu geçirmek isteyen kişi için söylediği, böylesi bir kişinin ne oruç tutmuş, ne de tutmamış olacağını bildirdiği söylenmiştir. Dolayısıyla bu konuda ne sevabı, ne de günahı olmayacak anlamındadır. Oysa oruç tutulması yasaklanan günlerde oruç tutan kişi için böylesi bir şey söylenemez. Çünkü yılın tümünde oruç tutmaya cevaz verenler bile oruç tutulması yasaklanmış günleri bundan istisna etmişler ve bu günler dışında tutulacak orucu müstehab görmüşlerdir. Bazı günlerde oruç tutmanın haram olduğunu bilenler için yılın tümünde oruç tutmaktan kastın bu günler dışındaki günlerde oruç tuma olduğunu da bilmektedirler. Bazı günlerde oruç tutmanın yasak olduğunu bilmeyenler için ise: *“Böylesi bir kişi ne oruç tutmuş, ne de tutmamıştır”* şekilde bir cevabın verilmesi de çok uygun değildir.

İkincisi: Bu hadis tuttuğu oruçtan zarar görecektir ya da başkasının hakkına girecek kişileri kapsamaktadır. Bu söz de Abdullah b. Amr b. el-Âs'a hitaben söylenmiştir. Müslim'in de zikrettiğine göre Abdullah b. Amr ömrünün sonlarına doğru bunları yapmada aciz kalmış ve böylesi bir karar alıp tanınan ruhsatı kabul etmemesinden dolayı da pişman olmuştur.

Üçüncüsü: Bu söz bir haber cümlesidir. Yılın tümünü oruçlu geçiren kişi açlığa ve susuzluğa alışacak, normal günlerde oruç tutunların çektiği sıkıntı ve meşakkati çekmeyecektir. Bundan dolayı oruç tutmamış gibi olacaktır. Tîbî ise böylesi bir gerekçenin hadisin siyakına muhalif olduğunu dile getirmiştir. Zira hadiste Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Abdullah'ın önce yılın tümünü oruçlu geçirmesine karşı çıkmış, sonra da Hz. Dâvud gibi günâşırı oruç tutmasını teşvik etmiştir. Ona göre bu cümle olsa olsa şerîatin emrettiği kadarını yapmak yerine daha fazlasını isteyen kişinin durumunu bildiren bir haber cümlesidir.

٥٨ - بَابُ صَوْمِ يَوْمٍ وَإِفْطَارِ يَوْمٍ

58- GÜNAŞIRI ORUÇ TUTMAK

١٩٧٨ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُغِيرَةَ قَالَ سَمِعْتُ مُجَاهِدًا

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « صُمْ مِنْ الشَّهْرِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ

« . قَالَ أَطِيقُ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ . فَمَا زَالَ حَتَّى قَالَ « صُمْ يَوْمًا وَأَفْطِرْ يَوْمًا » فَقَالَ « أَقْرِ الْقُرْآنَ فِي شَهْرٍ » قَالَ إِنِّي أَطِيقُ أَكْثَرَ فَمَا زَالَ حَتَّى قَالَ فِي ثَلَاثٍ أَطْرَافَهُ ١١٣١ ، ١١٥٢ ، ١١٥٣ ، ١٩٧٤ ، ١٩٧٥ ، ١٩٧٦ ، ١٩٧٧ ، ١٩٧٩ ، ١٩٨٠ ، ٣٤١٨ ، ٣٤١٩ ، ٨٩١٦ تحفة ٦٢٧٧ ، ٦١٣٤ ، ٥١٩٩ ، ٥٠٥٤ ، ٥٠٥٣ ، ٥٠٥٢ ، ٣٤٢٠

1978- “Muhammed b. Beşşâr — Ğundar — Şu’be — Muğîre — Mücâhid” isnâdıyla Abdullah b. Amr şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana: “Her aydan üç gün oruç tut” buyurdu. Ona: “Daha fazlasına gücüm yeter” dediğimde, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Bir gün oruç tut, bir gün tutma” buyurdu. Ayrıca bana: “Kur’ân’ı ayda bir hatmet” buyurdu. Ona: “Daha fazlasını okumaya gücüm yeter” deyip ısrarlarda bulununca sonunda: “O zaman üç günde bir hatmet” buyurdu.¹

Ğundar, Muhammed b. Câfer el-Basrî’dir.

Şu’be, Şu’be b. el-Haccâc’tır.

Muğîre, Muğîre b. Miksem ed-Dabbî el-Kûffî’dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), tüm gündüzlerini oruçla, gecelerini de namazla geçireceğini söyleyen Abdullah b. Amr’a bunun yerine her aydan üç gün oruç tutmasını söyledi ve sevap olarak bunun bir yıllık oruca denk olacağını bildirdi. Ancak Abdullah bundan daha fazlasına gücünün yeteceğini dile getirip daha fazla tutmak istediğini söyledi. Abdullah’ın ısrarları üzerine de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) gûnaşırı oruç tutmasını tavsiye etti ve bunun da Hz. Dâvud’un orucu olduğunu belirtti.

Aynı şekilde Kur’ân’ı da ayda bir defa hatmetmesini tavsiye etti. Abdullah daha fazlasını okumaya gücünün yettiğini söyleyip bu konuda ısrarcı davranınca sonunda Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) üç günde bir hatmetmesini söyledi.

Müslim’in Ebû Seleme kanalıyla bildirdiğine göre Abdullah b. Amr şöyle demiştir: Bütün günlerimi oruçla geçiriyor ve her gece Kur’ân’ı okuyordum.

¹ Hadis ayrıca 1131, 1152, 1153, 1974, 1975, 1976, 1977, 1979, 1980, 3418, 3419, 3420, 5052, 5053, 5054, 5199, 6134 ve 6277’de geçmektedir. Müslim 1159

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bundan haberdar olunca: “Bana söylenene göre günlerini oruçla geçiriyor ve her gece Kur’ân’ı okuyormuşsun” buyurdu. Ben de: “Evet, öyle yapıyorum” dedim...

Devamında Abdullah şöyle der: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Kur’ân’ı ayda bir hatmet” buyurunca, ona: “Ey Allah’ın Resûlü! Daha fazlasına gücüm yeter” dedim. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Yirmi günde bir hatmet” buyurunca, ona: “Ey Allah’ın Resûlü! Daha fazlasına gücüm yeter” dedim. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “On günde bir hatmet” buyurunca, ona: “Ey Allah’ın Resûlü! Daha fazlasına gücüm yeter” dedim. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Yedi günde bir hatmet ve daha fazlasını yapma” buyurdu.

Beğavî, *Mesâbîhu’s-Sünne*’de: “Bundan dolayı çoğu âlim Kur’ân’ın yedi günden daha az süre içinde hatmedilmesini yasaklamıştır” demiştir.

Nevevî ise bu konuda şöyle der: “Bazıları Kur’ân’ı ayda bir defa hatmederdi. Bu da hatimde en uzun süredir. Asgari süreye gelince bize bildirilene göre gündüzü ve gecesiyle bir günde sekiz defa hatmedenler de olmuştur.”

862 yılında Kudüs’te İbn Rislân’ın öğrencilerinden Ebu’t-Tâhir adında biriyle karşılaştım. Bu adamın günde Kur’ân’ı on defadan daha fazla hatmettiği söylendi. Doğrusunu da Allah bilir. Hatta Şeyhulislam Burhân b. Ebî Yûsuf, günde Kur’ân’ı on beş defa hatmettiğini bana söyledi. Mansûr b. Zâzân’ın da akşam namazı ile yatsı namazı arasında Kur’ân’ı iki defa hatmettiği, üçüncü hatimden de *Tavâsîn* denilen surelere kadar ulaştığı zikredilir.

۵۹ - باب صَوْمِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ

59- HZ. DÂVUD’UN ORUCU

Günaşırı oruç tutmanın, Hz. Dâvud’a tâbi olma anlamına geldiğine işaret etmek için Buhârî bir önceki başlıktan sonra bu başlığı atmıştır.

۱۹۷۹ - حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ أَبِي ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْعَبَّاسِ

الْمَكِّيَّ - وَكَانَ شَاعِرًا وَكَانَ لَا يُتِّهِمُهُمْ فِي حَدِيثِهِ - قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ

- رضى الله عنهما - قَالَ قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ « إِنَّكَ لَتَصُومُ الدَّهْرَ ، وَتَقُومُ اللَّيْلَ » فَقُلْتُ نَعَمْ قَالَ « إِنَّكَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ هَجَمْتَ لَهُ الْعَيْنُ وَنَفَهَتْ لَهُ النَّفْسُ ، لَا صَامَ مَنْ صَامَ الدَّهْرَ ، صَوْمٌ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ صَوْمُ الدَّهْرِ كُلِّهِ » قُلْتُ فَإِنِّي أَطِيقُ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ « فَصُمْ صَوْمَ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا ، وَلَا يَفِرُّ إِذَا لَاقَى » أطرافه ۱۱۳۱ ، ۱۱۵۲ ، ۱۱۵۳ ، ۱۹۷۴ ، ۱۹۷۵ ، ۱۹۷۶ ، ۱۹۷۷ ، ۱۹۷۸ ، ۱۹۸۰ ، ۳۴۱۸ ، ۸۶۳۵ تحفة ۶۲۷۷ ، ۶۱۳۴ ، ۵۱۹۹ ، ۵۰۵۴ ، ۵۰۵۳ ، ۵۰۵۲ ، ۳۴۲۰ ، ۳۴۱۹

1979- “Âdem — Şu’be — Habîb b. Ebî Sâbit — Ebu’l-Abbâs el-Mekkî [şair biriydi, ancak hadislerinde itham edilen biri değildi]” isnâdıyla Abdullah b. Amr b. el-Âs şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana: “Gündüzlerini oruçla, gecelerini de ibadetle geçiriyorsun öyle mi?” diye sorunca: “Evet!” dedim. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): “Böyle yaparsan gözlerini bozar, bedenini bitkin düşürürsün. Günlerinin tümünü oruçlu geçiren kişi oruç tutmuş olmaz. Her aydan üç gün oruç tutman halinde tüm yılını oruçlu geçirmiş sayılırsın” buyurdu. Ben: “Ancak daha fazlasına gücüm yeter” dediğimde: “O zaman Dâvud peygamberin tuttuğu gibi oruç tut. O günâşırı oruç tutar ve düşmanla karşılaştığı zaman da dönüp kaçmazdı” karşılığını verdi.¹

Âdem, Âdem b. Ebî İyâs’tır.

Şu’be, Şu’be b. el-Haccâc’tır.

Habîb, Habîb b. Ebî Sâbit el-Esedî’dir.

Ebu’l-Abbâs, Ebu’l-Abbâs el-Mekkî’dir. Şair biridir. Şairler yaptıkları iş gereği sözlerinde abartma ve ifrat ile itham edilebilirler. Ancak Ebu’l-Abbâs rivayetleri ve sözlerinde öylesi bir ithama maruz kalmış değildir. Ahmed, İbn Maîn ve başkaları onu güvenilir görmüşlerdir. Buhârî’de biri burada, biri Cihâd konusu içinde, biri de Meğâzî konusu içinde olmak üzere sadece üç hadisi vardır. İki hadisini Edeb konusu içinde tekrarlamıştır.

¹ Hadis ayrıca 1131, 1152, 1153, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1980, 3418, 3419, 3420, 5052, 5053, 5054, 5199, 6134 ve 6277’de geçmektedir. Müslim 1159

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Abdullah'a, gündüzlerini oruçla, gecelerini de namazla geçirdiğini haber aldığını ve bunun doğru olup olmadığını sordu. Abdullah bunun doğru olduğunu söyleyince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), bunu yapması durumunda gözlerinin bozulacağını ve bedeninin de bitkin ve zayıf düşeceğini söyledi. Yılın tümünü oruçlu geçiren kişinin de oruç tutmamış sayılacağını bildirdi. Çünkü yılın tümünde oruç tutan kişi, bayram ve teşrik günlerinde de oruç tutacak demektir. Bu günlerde de oruç tutmak haramdır. Hattâbî: "Bu sözün, bunların kabul edilmemesi yönünde yapılan bir dua olması ihtimali de bulunmaktadır" demiştir.

Sonrasında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Abdullah'a her aydan üç gün oruç tutmasını, bir iyiliğe on katıyla karşılık verileceği için de böyle yaparak tüm yılı oruçlu geçirmiş gibi sayılacağını söyledi. Abdullah daha fazlasını tutmaya gücünün yettiğini söyleyince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Hz. Dâvud'un orucu gibi oruç tutmasını tavsiye etti. Hz. Dâvud'un gûnaşırı oruç tuttuğunu, bundan dolayı da düşman karşısında kaçmadığını belirtti. Zira beden gücü olarak oruç tutmadığı gün oruç tuttuğu günü telafi etmekte, bu da onu düşman karşısında zayıf düşürmemektedir.

١٩٨٠ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الْوَاسِطِيُّ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ خَالِدِ الْحَذَّاءِ عَنْ أَبِي قَلَابَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو الْمَلِيحِ قَالَ دَخَلْتُ مَعَ أَبِيكَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو فَحَدَّثَنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ذَكَرَ لَهُ صَوْمِي فَدَخَلَ عَلَيَّ ، فَأَلْفَيْتُ لَهُ وَسَادَةً مِنْ أَدَمَ ، حَشُوها لَيْفٌ ، فَجَلَسَ عَلَى الْأَرْضِ ، وَصَارَتِ الْوِسَادَةُ بَيْنِي وَبَيْنَهُ . فَقَالَ « أَمَا يَكْفِيكَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ » قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ . قَالَ « خَمْسًا » . قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ . قَالَ « سَبْعًا » قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ « تِسْعًا » قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ « إِحْدَى عَشْرَةَ » ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « لَا صَوْمَ فَوْقَ صَوْمِ دَاوُدَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - شَطْرَ الدَّهْرِ ، صُمْ يَوْمًا ، وَأَفْطِرْ يَوْمًا » أطرافه ١١٣١ ، ١١٥٢ ، ١١٥٣ ، ١٩٧٤ ، ١٩٧٥ ، ١٩٧٦ ، ١٩٧٧ ، ١٩٧٨ ، ١٩٧٩ ، ٣٤١٩ ، ٣٤٢٠ ، ٥٠٥٢ ، ٥٠٥٣ ، ٥٠٥٤ ، ٥١٩٩ ، ٦١٣٤ ، ٦٢٧٧ تحفة

1980- “İshâk el-Vâsitî — Hâlid b. Abdillâh — Hâlid el-Hezzâ — Ebû Kılâbe” isnâdıyla Ebu’l-Melîh şöyle demiştir: Baban ile birlikte Abdullah b. Amr’ın yanına girdik. Abdullah bize şunu anlattı:

Benim oruç tutuşum Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) zikredilince yanıma geldi. Girdiğinde içi lifle doldurulmuş deriden bir minder koydum. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yere oturdu. Minder kendisiyle aramda kaldı. Bana: “*Her aydan üç gün oruç tutmak sana yeterli olmuyor mu?*” diye sorunca: “Ey Allah'ın Resûlü! Yetmez” karşılığını verdim. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Beş gün?*” diye sorunca, yine: “Ey Allah'ın Resûlü! Yetmez” dedim. Bana: “*Yedi gün?*” diye sorunca: “Ey Allah'ın Resûlü! Yetmez” karşılığını verdim. Bana: “*Dokuz?*” diye sorunca, yine: “Ey Allah'ın Resûlü! Yetmez” karşılığını verdim. Bunun üzerine bana: “*On bir gün?*” buyurdu. En sonunda da: “*Dâvud peygamberin orucunun üzerinde oruç yoktur. O da senenin yarısıdır. Bir gün oruç tut, bir gün tutma*” buyurdu.¹

İshâk, İshâk b. Şâhin el-Vâsitî'dir.

Hâlid, Hâlid b. Abdillâh et-Tahhân el-Vâsitî'dir.

Ebû Kılâbe, Abdullah b. Zeyd el-Cermî'dir.

Ebu'l-Melîh, Âmir veya Zeyd b. Usâme b. Umeyr el-Huzelî'dir.

Ebu'l-Melîh, Ebû Kılâbe'nin babası Zeyd b. Amr el-Cermî ile birlikte Abdullah b. Amr'ın yanına girdiğinde Abdullah onlara orucuna yönelik Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte yaşadığı bir olayı onlara anlattı.

Abdullah'ın anlatımına göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), onun günlerinin tümünü oruçlu geçirdiği haberini alınca yanına geldi. Abdullah ona içi lifle doldurulmuş deriden bir minder koydu. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) tevazusundan dolayı minder üzerine oturmak yerine yerde oturdu. Minder de Abdullah ile Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) arasında kaldı.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) her aydan üç gün oruç tutmanın ona yeterli olup olmayacağını sorunca Abdullah her aydan üç günün yetmeyeceğini

¹ Hadis ayrıca 1131, 1152, 1153, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 3418, 3419, 3420, 5052, 5053, 5054, 5199, 6134 ve 6277'de geçmektedir. Müslim 1159

söyledi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), o zaman her aydan beş gün tutmasını söyleyince, Abdullah bunun da yetmeyeceğini ve ona az geleceğini söyledi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), her aydan yedi gün tutmasını söyleyince, Abdullah bunun da yetmeyeceğini söyledi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), her aydan dokuz gün tutmasını söyleyince Abdullah bunun da az geleceğini söyledi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ona her aydan on bir gün oruç tutmasını söyleyince Abdullah bunu da az buldu.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Hz. Dâvud'un oruç tutma şeklinden daha üstün bir orucun olamayacağını, onun da gûnaşırı oruç tutmak şeklinde olduğunu söyledi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) burada gûnaşırı, yani yılın yarısını oruçlu geçirmenin tümünü oruçlu geçirmekten daha üstün ve faziletli olduğunu bildirmiştir. Burada hitap her ne kadar Abdullah b. Amr'a olsa da bu şekilde oruç tutması diğer farzları eda etmesini olumsuz yönde etkileyen ve başkalarının haklarına geçmesine sebep olan herkes için geçerlidir.

٦٠ - باب صِيَامِ أَيَّامِ الْبَيْضِ ثَلَاثَ عَشْرَةَ وَأَرْبَعَ عَشْرَةَ وَخَمْسَ عَشْرَةَ

60- HER AYIN 13, 14 VE 15. GÜNLERİ OLAN EYYÂMU'L-BÎD DENİLEN GÜNLERDE ORUÇ TUTMAK

Başlık Eyyâmu'l-Bîd denilen günlerde oruç tutmanın hükmüyle ilgilidir. Eyyâmu'l-Bîd, beyaz günler demektir. Burada her ne kadar “Yevm (gün)” olarak ifade edilmişse de bundan kasıt gecelerdir. Bu gecelerde Ay parlak olduğu ve geceleri aydınlattığı için bu isimle anılmıştır. Bunlar da her ayın 13, 14 ve 15. günleridir.

İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de bu konuda şöyle demiştir: “Tam bir gün, gecesini ve gündüzüyle olan gündür. Ay içinde de bu günler dışında hem gündüzü, hem de gecesini aydınlık olan başka günler yoktur. Bundan dolayı böylesi bir isimlendirme doğrudur ve yerindedir.”

Ancak Aynî, *Umduetu'l-Kârî*'de buna itiraz ederken şöyle demiştir: “Tam bir günün gecesini ve gündüzüyle birlikte bir gün olduğunu söylemek doğru değildir. Çünkü sözlükte gün, güneşin doğuşundan batışına kadar olan zaman dilimidir. Şerî olarak ise fecr-i sadıktan güneşin batışına kadar olan zamandır. Buna gece dahil değildir. İbn Hacer'in ‘gündüzü de aydınlık olan gün’ sözü, Eyyâmu'l-Bîd günlerinin gündüzünün aydınlığının gecesinden

gelmesini gerektirmektedir. Oysa öyle değildir. Çünkü ayın tüm günleri aydınlıktır. Bu bakımdan ‘Ay içinde de bu günler dışında hem gündüzü hem de gecesi aydınlık olan başka günler yoktur’ sözü geçersiz olmaktadır.”

İbnu'l-Müneyyir de bu konuda şöyle demiştir: Dil üstatlarından biri bunların “Eyyâmu'l-Bîd” şeklinde isimlendirilmesini yanlış bulmuş ve: “Doğrusu Leyâlî'l-Bîd olmalıdır. Zira günlerin tümü aydınlıktır” demiştir ki hatalı bir görüştür. İbn Battâl'ın “Şu'be — Enes b. Sîrîn — Abdulmelik b. el-Minhâl” kanalıyla bildirdiğine göre Abdulmelik'in babası: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Eyyâmu'l-bîd denen günlerde oruç tutmamı emretti ve bu günleri oruçlu geçirmenin yılın tümünü oruçlu geçirmek gibi olacağını bildirdi” demiştir. Bu hadis de söz konusu dil üstadına cevabı vermektedir. “Yevm (gün)” isminin kapsamına da hem gündüz, hem gece girmektedir. Bu bakımdan hem gündüzü, hem de gecesi aydınlık olan günler sadece söz konusu bu günlerdir. Dil üstadının bu hataya düşmesinin sebebi “yevm” isminin sadece gündüze has olduğunu düşünmesi olsa gerektir.

Beğavî, *Mesâbîhu's-Sünne*'de şöyle der: “Göründüğü kadarıyla böylesi bir yorum yanlış değildir. Zira ‘yevm’ ifadesi her ne kadar gecesi ve gündüzüyle bir gün anlamına gelse de oruç konusunda ‘yevm’ özellikle gündüze yönelik bir isimlendirmedir. Bu bakımdan şafağın sökmesinden güneşin batışına kadar oruç tutulan her gün aydınlıktır.”

el-Ensâf'ta ise şöyle denilir: “Gece ayın ışığı, gündüz güneşin ışığı ile aydınlık olmasından dolayı bu isimle anılmıştır. Bazılarına göre Yüce Allah bu günlerde Hz. Âdem'i bağışlayıp amel defterini bembeyaz kıldığı için bu ismi almıştır.”

۱۹۸۱ - حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا أَبُو التَّيَّاحِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو عُمَانَ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَوْصَانِي خَلِيلِي ﷺ بِثَلَاثِ صِيَامٍ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ

شَهْرٍ ، وَرَكَعَتَيِ الضُّحَى ، وَأَنْ أُوْتِرَ قَبْلَ أَنْ أَنْامَ . طرفه ۱۱۷۸ - تحفة ۱۳۶۱۸

1981- “Ebû Ma'mer — Abdolvâris — Ebu't-Teyyâh — Ebû Osmân” isnâdıyla Ebû Hureyre şöyle demiştir: “Dostum (Resûlullah sallallahu aleyhi vesellem) üç şeyi bana tavsiye etmişti. Bunlar da her aydan üç gün

oruç tutmam, kuşluk vaktinin iki rekatını kılmam ve uyumadan önce vitir namazı kılmamdır.”¹

Ebû Ma'mer, Abdullah b. Amr el-Minkarî'dir.

Abdulvâris, Abdulvâris b. Sehl et-Temîmî'dir.

Ebu't-Teyyâh, Yezîd b. Humeyd ed-Dubbaî'dir.

Ebû Osmân, Abdurrahman en-Nehdî'dir.

Ebû Hureyre, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine üç şeyi tavsiye ettiğini söylemiştir. Bunlardan biri her aydan üç gün oruç tutmasıdır.

Burada bu günler genel olarak zikredilmiş, hangi günler oldukları belirtilmemiştir. Hadis ile başlık arasındaki mutabakata gelince, Buhârî âdeti üzere bu mutabakatı bu hadisin başka bir kanalına işaret yoluyla sağlamıştır. Nesâî'nin Mûsa b. Talha kanalıyla bildirdiğine göre Ebû Hureyre şöyle demiştir: Bedevinin biri Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) kızartılmış bir tavşan getirdi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) yanındakilere ondan yemelerini söyledi. Bedevinin yemediğini görünce ona: “Neden yemiyorsun?” diye sordu. Bedevi: “Her aydan üç gün oruç tutuyorum” deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona: “Bu şekilde oruç tutacaksan *eyyâmu'l-bîd* denilen günlerini tut” buyurdu.

Nesâî bunu başka bir kanalla naklederken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): “Bu şekilde oruç tutacaksan *eyyâmu'l-bîd* denilen 13, 14 ve 15. günleri tut” buyurduğunu zikretmiştir. Yine Cerîr b. Abdillâh'tan naklen bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Her aydan üç gün oruç tutmak yılın tümünü oruç tutmak gibidir. *Eyyâmu'l-bîd* denilen günler de 13, 14 ve 15. günlerdir” buyurmuştur. Bunun da isnâdı sahihtir.

Biri iyiliğin karşılığı on katıyla verileceği için bir ayın üç gününü oruçlu geçirmek o ayın tümünü oruçlu geçirmek gibi olacaktır. Her aydan üç gün oruç tutmak da yılın tümünü oruçlu geçirmek gibi sayılacaktır. Başlık hadisinde bu günlerin genel olarak geldiği ve hangi günler olduğu belirtilmediği için *Eyyâmu'l-bîd* denilen günler dışında da olsa aynı hüküm geçerli olacaktır.

¹ Hadis ayrıca 1178'de geçmektedir. Müslim 721

Sübkî şöyle demiştir: “Özetle her aydan üç gün oruç tutmak sünnettir. Kişi bu üç günlük orucu *eyyâmu’l-bîd* denilen günlerde tuttuğu zaman iki sünneti bir arada yapmış olacaktır. Tercih edilen görüşe göre bu günler ayın ortasında olan günlerdir. Her şeyin ortası da mutedil olanıdır. Ayrıca güneş tutulması genelde bu günlerde gerçekleşmektedir. Güneş tutulmasında daha fazla ibadetin yapılmasına yönelik hadisler de gelmiştir.”

Hasan el-Basrî’ye: “İnsanlar neden *eyyâmu’l-bîd* denilen günlerde oruç tutuyorlar?” diye soruldu. Bedevinin biri de orada bulunuyordu. Bedevi bu soruyu duyunca: “Çünkü güneş tutulmaları bu günlerde olur. Yüce Allah da semada bir âyet gerçekleştiği zaman bunun karşılığında yerde ibadetin olmasını sever” demiştir.

İhtiyaten *eyyâmu’l-bîd* denilen 13, 14 ve 15. günlerle birlikte 12. günde de oruç tutulur. Çünkü Tirmizî’de gelen bir rivayette bu günlerin 12, 13 ve 14. günler olduğu zikredilir. Ancak bazı âlimler orucun her ayın ilk üç gününde tutulmasını tercih etmişlerdir. Zira kişi ilerleyen günlerde, oruç tutmasına engel olacak şekilde başına neler geleceğini bilemez.

Sünen sahiplerinin İbn Mes’ûd’dan naklen bildirdiklerine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), her aydan üç gün oruç tutardı. İbn Huzeyme bu rivayeti sahih bulmuştur. Bazıları ise Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) her ayın on günü içinden bir günü oruçlu geçirdiğini söylemiştir. Nesâî’nin Abdullah b. Ömer’den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Her on günden bir günü oruçlu geçir*” buyurmuştur.

Ebü Dâvud ve Nesâî’nin Hafsa’dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) her Pazartesi ve Perşembe günlerinde, bir de ayın son haftasının Pazartesi gününde oruç tutardı.

Tirmizî’nin bildirdiğine göre Âişe şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir ayın Cumartesi, Pazar ve Pazartesi günlerinde oruç tutardı. Diğer ayın da Salı, Çarşamba ve Perşembe günlerinde oruç tutardı.”

Beyhakî bu yöndeki rivayetleri Müslim’de geçen ve Âişe’den gelen rivayette bir araya getirmiştir. Bu rivayete göre Âişe: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) her aydan üç gün oruç tutar, bu günlerin hangi günler olduğunu önemsemezdi” demiştir. Ashâbdan her biri bu oruca yönelik kendi gördüğünü zikretmiştir. Âişe de Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) tuttuğu bütün oruç şekillerini görmüş ve bu şekilde genel olarak orucunu zikretmiştir.

Ebû Dâvud'un bildirdiğine göre Ümmü Seleme şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) her aydan üç gün oruç tutmamı söyler, ilk iki günün de Pazartesi ve Perşembe günleri olmasını tavsiye ederdi.”

İmam Mâlik nafile oruç konusunda kişinin belli bir gün veya ay belirlemesini kerih görmüştür. Her aydan sadece eyyâmu'l-bîd denilen günlerde oruç tutulmasını kerih gördüğü de kendisinden nakledilmiştir. Gerekçe olarak da: “Bizim bölgemizde görülen bir oruç şekli değildir” demiştir.

Ancak Mâlik'in bu günlerde oruç tuttuğu ve Hârûn er-Reşîd'e bu günlerde oruç tutmaya teşvik babından bir mektup yazdığı da kendisinden nakledilmiştir.

İbn Rüşd bu konuda şöyle der: “İnsanlar İmam Mâlik'in görüşlerini hemen kabul edip onlarla amel ediyordu. Cahil olanların bu günlerde oruç tutmayı vacip görmelerinden endişe etmesinden dolayı özellikle bu günlerin orucunu kerih görmüştür. Mâlik'in mezhebinin meşhur görüşü her aydan üç günün oruç tutulmasının müstehab olmasıdır. Bu üç günün özellikle eyyâmu'l-bîd olmasını kerih görmesi de nafile oruçta gün belirlemeyi kerih görmesinden dolayıdır.”

Mâverî ise bu konuda şöyle der: *Eyyâmu's-Sûd* (karanlık günler) denilen ve ayın 28. günü ile ondan sonra gelen iki gün olan üç günde de oruç tutmak sünnettir. İhtiyaten bunlarla birlikte 27. günde de oruç tutmak gerekmektedir.”

Eyyâmu'l-bîd denilen günlerde oruç aydınlık günler için Allah'a şükür babındandır. Eyyâmu's-Sûd denilen günlerde oruç ise bu günlerdeki karanlığın giderilmesi yönünde bir taleb babındandır. Bunun yanında her ay bir misafirdir ve bir süre sonra gidecektir. Azık olarak kendisinde oruç tutulması buna uygun olacaktır.

Bu konuda zikredilen farklı rivayetler ile görüşleri maddeler halinde sıralayacak olursak:

Birincisi: Her aydan üç gün oruç tutmak müstehabdır. Bunun için belirli herhangi bir üç gün yoktur.

İkincisi: Her ayın 13, 14 ve 15. günlerinde oruç tutmak müstehabdır. İmam Şâfiî ve Şâfiî mezhebinin âlimleri bu görüştedir. Mâlikîlerden İbn Habîb, Ebû Hânîfe ile iki öğrencisi ve İmam Ahmed bu görüştedir.

Üçüncüsü: Her ayın 12, 13 ve 14. günlerinde oruç tutmak müstehabdır. Tirmizî’de bu yönde bir rivayet gelmiştir.

Dördüncüsü: Her ayın başlarından üç gün oruç tutmak müstehabdır.

Beşincisi: Bir ayın ilk Cumartesi, Pazar ve Pazartesi günlerinde, bir sonraki ayın ilk Salı, Çarşamba ve Perşembe günlerinde oruç tutmak müstehabdır.

Altıncısı: Her ayın sonlarından üç gün oruç tutmak müstehabdır.

Yedincisi: Her ayın ilk Perşembe ve Salı günleri ile bir sonraki Perşembe gününde oruç tutmak müstehabdır.

Sekizincisi: Her ayın ilk Pazartesi ve Perşembe günleri ile bir sonraki Pazartesi gününde oruç tutmak müstehabdır.

Dokuzuncusu: Bir ayın her on gününden birini oruçlu geçirmek müstehabdır.

Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine tavsiye ettiği ikinci şey kuşluk vaktinde iki rekat namaz kılmaktır. Ahmed bunu rivayet ederken her günün kuşluk vaktinde iki rekat namaz kılmasını tavsiye ettiğini zikreder.

Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) ona tavsiye ettiği üçüncü şey ise uyumadan önce vitir namaz kılmasıdır.

Bu tavsiye de sadece Ebû Hureyre’ye has bir şey değildir. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) aynı üç tavsiyeyi Nesâî’de geçtiğine göre Ebû Zer’e, Müslim’de geçtiğine göre de Ebu’d-Derdâ’ya yapmıştır.

Bazılarına göre bu üç şeyin bu üç kişiye tavsiye edilmesi onların fakir olmaları ve mallarının bulunmamasından dolayıdır. Bundan dolayı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onlara uygun olan ibadetleri tavsiye etmiştir. Zira oruç ve namaz bedeni ibadetler içinde en değerli olan ibadetlerdir.

Başlık hadisi daha önce “Yolculukta Kuşluk Namazı” başlığı altında zikredilmişti.

٦١ - بَاب مَنْ زَارَ قَوْمًا فَلَمْ يُفْطِرْ عِنْدَهُمْ

61- ORUÇLU KİŞİNİN BİRİLERİNİ ZİYARET EDİP DE YANLARINDA ORUCUNU BOZMAMASI

Başlık, nafile oruç tutan kişinin birilerine misafir olup da yanlarında orucunu bozmamasıyla ilgilidir.

١٩٨٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنِي خَالِدٌ - هُوَ ابْنُ الْحَارِثِ - حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى أُمِّ سُلَيْمٍ ، فَأَتَتْهُ بِتَمْرٍ وَسَمْنٍ ، قَالَ « أَعِيدُوا سَمْنَكُمْ فِي سِقَائِهِ ، وَتَمْرَكُمْ فِي وَعَائِهِ ، فَإِنِّي صَائِمٌ » ثُمَّ قَامَ إِلَى نَاحِيَةِ مِنَ الْبَيْتِ ، فَصَلَّى غَيْرَ الْمَكْتُوبَةِ ، فَدَعَا لَأُمِّ سُلَيْمٍ ، وَأَهْلِ بَيْتِهَا ، فَقَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنَّ لِي خَوِصَّةً ، قَالَ « مَا هِيَ » . قَالَتْ خَادِمُكَ أَنَسٌ . فَمَا تَرَكَ خَيْرَ آخِرَةٍ وَلَا دُنْيَا إِلَّا دَعَا لِي بِهِ قَالَ « اللَّهُمَّ ارْزُقْهُ مَالًا وَوَلَدًا وَبَارِكْ لَهُ » فَإِنِّي لَمِنَ أَكْثَرِ الْأَنْصَارِ مَالًا وَحَدَّثَنِي ابْنَتِي أُمَيَّةُ أَنَّهُ دُفِنَ لِصْلَابِي مَقْدَمَ حَجَّاجِ الْبَصْرَةِ بِضَعٍّ وَعِشْرُونَ وَمِائَةً .

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ أَخْبَرَنَا يَحْيَى قَالَ حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ سَمِعَ أَنَسًا - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ

النَّبِيِّ ﷺ . ٦٣٣٤ ، ٦٣٤٤ ، ٦٣٧٨ ، ٦٣٨٠ -

1982- “Muhammed b. el-Müsennâ — Hâlid b. el-Hâris — Humeyd” isnâdıyla Enes anlatıyor: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ümmü Süleym'in yanına girdi. Ümmü Süleym ona hurma ile yağ getirip ikram etti. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Yağınızı tulumuna, hurmanızı da kabına geri koyun. Zira oruçluyum” buyurdu. Sonra evin bir köşesine gidip farz olmayan bir namaz kıldı. Namaz sonrası Ümmü Süleym'e ve ev ahalisine dua etti. Ümmü Süleym: “Ey Allah'ın Resûlü! Senden özel bir isteğim var” dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Nedir?” diye sorunca, Ümmü Süleym: “Hizmetçin Enes” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) âhirete ve dünyaya yönelik ne kadar hayır varsa hepsi için bana dua etti ve: “Allahım! Ona mal ve çocuk ihsan et ve bunları ona bereketli kıl” dedi. Bundan dolayı Ensâr içinde en zenginlerden biriyim. Kızım

Umeyne'nin bana söylediğine göre Haccâc'ın Basra'ya geldiği tarihe kadar soyumdan 120 küsur kişi defnedilmiştir.

İbn Ebî Meryem de bunu Yahya kanalıyla naklederken Humeyd'in: "Enes'in şöyle dediğini işittim" dediğini zikretmiştir.¹

Muhammed, Muhammed b. el-Müsennâ el-Anberî el-Basrî ez-Zemin'dir.

Humeyd, Humeyd et-Tavîl el-Basrî'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Enes'in annesi Ümmü Süleym'in yanına girdi. Ümmü Süleym'in ismi Çumeysâ veya Rumeysâ'dır. İsminin Sehle olduğu da söylenmiştir.

Ahmed ise bunu "Hammâd — Sâbit" kanalıyla Enes'ten naklederken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Ümmü Harâm'ın yanına girdiğini zikreder. Ümmü Harâm da Enes'in teyzesidir. Ancak Ahmed'deki hadisin devamından Ümmü Süleym ile Ümmü Harâm'ın bu olayda birlikte evde bulundukları anlaşılmaktadır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) girince Ümmü Süleym ona yağ ve hurma ikramında bulundu. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), yağın tulumu, hurmanın da kabına geri konulmasını söyledi ve oruçlu olduğunu bildirdi. Daha sonra evin bir köşesine gitti ve orada namaz kıldı. Kıldığı bu namaz da farz değil, nafile bir namazdı.

Ahmed bunu İbn Ebî Adiy kanalıyla Humeyd'den naklederken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) iki rekat nafile namaz kıldığını, evdekilerin de onunla birlikte bu namazı kıldığını zikreder.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) namaz sonrası Ümmü Süleym'e ve onun ev ahalisine dua etti. Ümmü Süleym bu konuda Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) özel bir isteği olduğunu söyledi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ne olduğunu sorunca Ümmü Süleym, Enes için dua etmesini istedi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) âhirete ve dünyaya yönelik ne kadar hayır varsa hepsi için Enes'e dua etti. Allah'tan ona bolca mal ve çocuk ihsan etmesini, bu mal ile çocukları da ona bereketli kılmasını diledi.

Ravi hadiste Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), âhîret hayırlarına yönelik Enes'e ettiği duanın içeriğini zikretmemiş, duaya kısa bir şekilde yer

¹ Hadis ayrıca 6334, 6344, 6378 ve 6380'de geçmektedir. Müslim 2481

vermiştir. İbn Sa'd'ın sahih bir isnâdla Ca'd kanalıyla Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona: *"Allahum! Malını ve çocuklarını çoğalt. Ömrünü uzun kıl ve günahlarını da bağışla"* şeklinde dua etmiştir. Ya da Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dilediği bereket âhirete yönelik bir hayırdır. Ya da salih mal ile salih evlat âhiret hayırları cümlesindendir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu duasının bereketiyle de Enes, Ensâr'ın en zengin adamlarından biri olmuştur. Enes'in kızı Umeyne'nin bildirdiğine göre Haccâc b. Yûsuf es-Sekaff'nin hicri 75 yılında Basra'ya gelişine kadar Enes'in soyundan 120 küsur kişi ölmüştü. Haccâc da Basra'ya geldiği zaman Enes 80 küsur yaşlarındaydı.

Başlık hadisinin ravilerinin tümü Basralıdır.

Saîd İbn Ebî Meryem de bunu Yahya b. Eyyûb el-Ğâfikî el-Mısırî kanalıyla naklederken Humeyd'in: "Enes'in şöyle dediğini işittim" dediğini zikretmiştir. Buhârî'nin bu kanalı burada zikretmesinin sebebi de Humeyd'in bu hadisi bizzat Enes'ten işittiğini belirtmektir. Zira Enes'ten olan bazı rivayetlerinde tedlis yaptığı söylenegelmiştir.

Halifelerden bazıları için görevlerde bulunmasından dolayı Zâide onun hadislerini bırakmıştır. Buhârî de Humeyd'den rivayette bulunurken bizzat işittiği hadisleri tahric etmeye özellikle dikkat etmiş, bu kanalları mutâbaât olarak ya da muallak olarak zikretmiştir. Diğer hadis imamları ise ondan rivayetlerde bulunmuşlardır.

٦٢ - باب الصَّوْمِ آخِرَ الشَّهْرِ

62- AYIN SONUNDA ORUÇ TUTMAK

١٩٨٣ - حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ عَنْ غِيلَانَ . وَحَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ حَدَّثَنَا غِيلَانُ بْنُ جَرِيرٍ عَنْ مُطَرِّفٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . أَنَّهُ سَأَلَهُ - أَوْ سَأَلَ رَجُلًا وَعِمْرَانُ يَسْمَعُ - فَقَالَ « يَا أَبَا فَلَانٍ أَمَا صُمْتَ سَرَرَ هَذَا الشَّهْرِ » . قَالَ أَظُنُّهُ قَالَ يَعْنِي رَمَضَانَ . قَالَ الرَّجُلُ لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ . قَالَ « فَإِذَا أَفْطَرْتَ فَصُمْ يَوْمَيْنِ » . لَمْ يَقُلِ الصَّلْتُ أَظُنُّهُ يَعْنِي رَمَضَانَ . قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وَقَالَ

ثَابِتٌ عَنْ مُطَرِّفٍ عَنْ عِمْرَانَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ « مِنْ سَرَرِ شَعْبَانَ » تحفة ١٠٨٤٩ ،
١٠٨٤٤

1983- “Salt b. Muhammed — Mehdî — Ğaylân” isnâdıyla; yine: “Ebu’n-Nu’mân — Mehdî b. Meymûn — Ğaylân b. Cerîr” isnâdıyla İmrân b. Husayn şöyle demiştir: “Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) bana: «Ey Ebû Fulân! Bu ayın sonlarından hiç oruç tuttun mu?» diye sordu.”

Mutarrif der ki: “Ya da Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu başka bir adama sordu ve İmrân da dinliyordu.”

Ebu’n-Nu’mân der ki: “Sanırım bununla Ramazan ayını kastediyordu.”

Adam: “Ey Allah’ın Resûlü! Hayır tutmadım” karşılığını verince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Orucunu bitirdiğinde iki gün oruç tut” buyurdu.

Ravi Salt bunu rivayet ederken “Sanırım bununla Ramazan ayını kastediyordu” ifadesini zikretmemiştir.

Ebû Abdillâh der ki: Sâbit bunu Mutarrif kanalıyla İmrân’dan rivayet ederken Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem): “Şaban ayının sonlarından hiç oruç tuttun mu?” buyurduğunu zikretmiştir.

Salt b. Muhammed, Ebû Hemmâm el-Hârikî’dir.

Mehdî, Mehdî b. Meymûn el-Mi’velî el-Ezdî el-Basrî’dir.

Ğaylân, Ğaylân b. Cerîr el-Mi’velî el-Ezdî el-Basrî’dir.

Ebu’n-Nu’mân, Muhammed b. Fadl es-Sedûsî’dir.

Mutarrif, Mutarrif b. Abdillâh b. el-Hayr el-Âmirî’dir.

İmrân b. Husayn, Hayber savaşının yapıldığı yıl müslüman olmuş, hicri 52 yılında da vefat etmiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), İmrân’a ayın sonlarından oruç tutup tutmadığını sordu ya da İmrân da oradayken ve dinlerken Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu adamın birine sordu. Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) kime sorduğu konusundaki tereddüt ravi Mutarrif’e aittir.

Metindeki “سر” lafzının anlamı konusunda ihtilaf edilmiştir. En meşhur görüşe göre ayın sonları anlamındadır. Dil üstatları ve garîbu'l-hadîs âlimlerinin geneli bu görüştedir. Bu günlerde Ay'ın gizlenmesi (tesettür) ve gecelerinin karanlık olmasından dolayı bu günler bu isimle anılmıştır. Bu geceler de ayın 28, 29 ve 30. günlerindedir.

Ancak daha önce Ebû Hureyre'den naklen Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *“Hiç kimse bir ve iki gün önceden oruca başlayarak Ramazan'ın önüne geçmesin. Ancak kişinin mutad olarak tuttuğu oruca denk geliyorsa o günlerde oruç tutabilir”* buyurduğu zikredilmişti. Bazıları bu hadise dayanarak başlık hadisini sorunlu bulmuştur.

Cevap olarak denilebilir ki başlık hadisinde söz konusu adam her ayın sonlarında oruç tutmayı âdet haline getirmişti. Ya da bu yönde adağı vardı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de adama bu adağını yerine getirmesini söylemişti.

Bazıları ise bu lafızdan kastın ayın başları olduğunu söylemiştir. Ebû Dâvud'un söylediğine göre Evzaî ve Saîd b. Abdilazîz bu görüştedir.

Buna da cevap olarak denilebilir ki ayın ilk günleri hilalin görüldüğü günlerdir. Bu günlerde hilal de akşamın başlangıcında görülür. Hilalin görüldüğü geceleri, gizli kalması ve gizlenmesi anlamında olan bir kelimeyle ifade etmek de hem kelimenin sözlük anlamına, hem de insanlar arasındaki yaygın kullanımına aykırıdır ve hatalıdır. Bu bakımdan âlimler Ebû Dâvud'un Evzaî'den bu yönde naklettiği görüşü kabul etmemişlerdir. Bunlardan biri de Hattâbî'dir.

Bazılarına göre bundan kasıt ayın ortasıdır. Bu yöndeki görüşleri yine Ebû Dâvud nakletmiştir. Bunlara göre “سر” lafzı göbek anlamındaki “سرة” lafzının çoğuludur. Bir şeyin göbeği de ortası demektir. Bu görüş her ayın 13, 14 ve 15. günleri olan eyyâmu'l-bîd günlerinde oruç tutmanın müstehap olmasına yönelik gelen rivayetlerle desteklenmiştir. Müslim'de gelen rivayette Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), İmrân'a: *“Bu ayın göbeğinden oruç tuttun mu?”* diye sorduğu zikredilmiş ve bu göbek Eyyâmu'l-bîd olarak açıklanmıştır.

Bu görüşe de cevap olarak denilebilir ki hadisin zahirinden anlaşılan çoğunluğun da dediği gibi bunların ayın son günleri olduğudur. Bundan dolayıdır ki Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adama, sorduğu ve Şaban ayı olan

söz konusu ayın son günleri yerine iki gün oruç tutmasını söylemiştir. Şayet ifadededen kasıt, ayın başı veya ortası olsaydı adam bu orucu kaçırmazdı.

Ebu'n-Nu'mân bunu naklederken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sorduğu söz konusu ayın Ramazan ayı olduğunu zannettiğini söylemiştir. Salt ise rivayet ederken “Sanırım bununla Ramazan ayını kastediyordu” ifadesini zikretmemiştir. Cevzakî de bunu Ahmed b. Yûsuf es-Sülemî kanalıyla Ebu'n-Nu'mân'dan naklederken “Sanırım bununla Ramazan ayını kastediyordu” ifadesini kullanmamıştır. İbn Hacer doğrusunun da bu olduğunu söylemiştir.

Adam Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sorduğu günlerde oruç tutmadığını söyledi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan orucu bittikten sonra Şaban ayının tutmadığı son günleri yerine iki gün oruç tutmasını söyledi.

Buhârî'nin dediğine göre Sâbit bunu Mutarrif kanalıyla İmrân b. Husayn'dan rivayet ederken Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): “*Şaban ayının sonlarında hiç oruç tuttun mu?*” buyurduğunu zikretmiştir. Bunu da Müslim mevsûl olarak rivayet etmiştir. Bu da gösteriyor ki Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sorduğu ay Ebu'n-Nu'mân'ın zannettiği gibi Ramazan ayı değildir.

Hattâbî bu konuda: “Bu hadiste Ramazan ayının zikredilmesi hatalıdır. Zira Ramazan ayının son günlerinin değil tümünün tutulması farzdır” demiştir.

Başlık hadisini Müslim¹, Ebû Dâvud ve Nesâî tahrir etmiştir.

٦٣ - باب صَوْمِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَإِذَا أَصْبَحَ صَائِمًا يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَعَلَيْهِ أَنْ يُفِطَرَ

63- CUMA GÜNÜ ORUCU, CUMA GÜNÜ ORUÇLU BİR ŞEKİLDE GÜNE BAŞLAYAN KİŞİNİN O ORUCU BOZMASININ GEREKMESİ

Başlık, Cuma günü oruç tutmanın hükmüyle ilgilidir.

Kişi şayet Perşembe günü oruç tutmamışsa ya da Cumartesi günü de oruç tutmayacaksa Cuma günü sabaha oruçlu başladığı zaman o orucu bozmalıdır. İbn Hacer'e göre bu cümle, Buhârî'den ziyade Firebrî veya başkasının kendi eklemesidir. Zira Nesefî'nin Buhârî nüshasında bu ekleme bulunmamaktadır. Aynî ise Nesefî'nin nüshasında bulunmamasının başka nüshalarda bulunmadığı anlamına gelmeyeceğini söyleyip İbn Hacer'e itiraz etmiştir.

¹ Müslim 1161

١٩٨٤ - حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّادٍ قَالَ سَأَلْتُ جَابِرًا - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - تَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ قَالَ نَعَمْ . زَادَ غَيْرُ أَبِي عَاصِمٍ أَنْ يَنْقَرِدَ بِصَوْمٍ . تحفة ٢٥٨٦

1984- “Ebû Âsım — İbn Cüreyc — Abdulhamîd b. Cübeyr” isnâdıyla Muhammed b. Abbâd şöyle demiştir: Câbir’e: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Cuma günü oruç tutmayı yasakladı mı?” diye sorduğumda: “Evet!” dedi.

Ebû Âsım’dan başkası ise bunu: “Sadece Cuma gününde oruç tutmayı” lafzıyla nakletmiştir

Ebû Âsım, Dahhâk b. Mahled en-Nebîl’dir.

İbn Cüreyc, Abdulmelik b. Abdilazîz’dir.

Abdulhamîd, Abdulhamîd b. Cübeyr b. Şeybe b. Osmân b. Talha el-Hacebî’dir.

Muhammed, Muhammed b. Abbâd el-Mahzûmî’dir.

Muhammed b. Abbâd, Câbir b. Abdillâh el-Ensârî’ye, Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) Cuma günü orucunu yasaklayıp yasaklamadığını sorunca, Câbir yasakladığını söyledi.

Müslim ve başkaları bunu rivayet ederken o sırada Câbir’in Kâbe’yi tavaf ettiğini zikretmişlerdir. Müslim bunu naklederken Câbir’in: “Şu evin Rabbine and olsun ki yasakladı” dediğini zikreder. Nesâî ise rivayet ederken onun: “Kâbe’nin Rabbine and olsun ki yasakladı” dediğini nakleder.

Buhârî’nin dediğine göre Ebû Âsım’dan başkası bunu rivayet ederken soruyu: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sadece Cuma gününde oruç tutmayı yasakladı mı?” şeklinde zikretmişlerdir.

Sadece Cuma gününde oruç tutmanın kerih görülmesinin hikmeti de kişinin zayıf düşmesi ve o günde yapması gereken ibadetleri yerine getirememesi endişesidir. Bundan dolayı da Şâfiî mezhebinden naklen Beyhakî, Mâverdî, İbnü’s-Sabbâğ ve İmrânî bu kerahiyeti bu gerekçeye tahsis etmişler ve böylesi bir zayıflığa düşmeyecek kişiler için Cuma gününde oruç tutmanın mekruh olmayacağını söylemişlerdir.

Ancak kerahet gerekçesinin, kişinin diğer ibadetlere yönelik zayıf düşmesi olarak görülmesi durumunda Cuma gününü tek olarak oruç tutma ile onu Perşembe veya Cumartesi günüyle birlikte tutma arasında bir fark olmayacaktır. Zira her iki durumda da kişi zayıf düşecektir.

Nevevî, *Şerhu'l-Mühezzeb*'de buna cevap verirken: “Kişi Cuma günü ile birlikte Perşembe ya da Cumartesi gününü de oruçlu geçirdiği zaman diğer farz amellere yönelik yaptığı taksiratı bu oruçla kazanacağı faziletle telafi edecektir” demiştir.

Bazılarına göre ise bunun hikmeti Yahudilere benzememektir. Zira onlar da sadece mabetlerinde toplandıkları günde oruç tutarlardı.

Başlık hadisini Müslim¹, Nesâî ve İbn Mâce tahrir etmiştir.

۱۹۸۵ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ بْنُ غِيَاثٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ « لَا يَصُومَنَّ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ، إِلَّا يَوْمًا قَبْلَهُ أَوْ بَعْدَهُ » . تحفة ۱۲۳۶۵

1985- “Ömer b. Hafs b. Ğiyâs — Ğiyâs’ın babası — A’miş — Ebû Sâlih” isnâdıyla Ebû Hureyre şöyle demiştir: Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem): “Bir önceki günü oruçlu geçirmediikten sonra veya bir sonraki günde de oruç tutacak olmadıktan sonra sadece Cuma günü oruç tutmayın” buyurduğunu işittim.

Ömer, Ömer b. Hafs b. Ğiyâs en-Nehaî el-Kûffî’dir.

Ğiyâs’ın babası, Hafs b. Ğiyâs b. Talk b. Muâviye b. el-Hâris b. Sa’lebe’dir.

A’miş, Süleymân b. Mihrân’dır.

Ebû Sâlih, Zekvân ez-Zeyyât’tır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Perşembe gününde oruç tutulmadıktan ya da Cumartesi gününde de oruç tutulacak olmadıktan sonra sadece Cuma gününde oruç tutulmamasını söylemiştir.

Hâkim’in *Müstedrek*’te Ebû Hureyre’den naklen bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Cuma günü bayram günüdür. Bir önceki günde

¹ Müslim 1143

oruç tutmadıktan veya bir sonraki günde de oruç tutacak olmadıktan sonra bu bayram gününüzü oruç günü yapmayın” buyurmuştur. Hâkim bunu naklettikten sonra: “İsnadı sahihtir. Ancak Ebû Bîşr’in ismiyle karşılaşmış değilim” demiştir. Burada da bu günde oruç tutmamanın gerekçesi bayram günü olması olarak gösterilmiştir.

İbn Ebî Şeybe’nin de hasen bir isnâdla bildirdiğine göre Hz. Ali: “Biriniz bir ayda nafile oruç tutacaksa Perşembe günü tutsun. Ancak Cuma günü oruç tutmasın, zira bu gün yeme içme günüdür” demiştir.

Müslim’in de Ebû Muâviye kanalıyla A’meş’ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Biriniz Cuma gününden bir gün önce veya bir gün sonra da oruç tutmadıkça sadece Cuma günü oruç tutmasın*” buyurmuştur.

Hişâm’ın da İbn Sîrîn kanalıyla Ebû Hureyre’den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Geceler içinden Cuma gecesini namaz için tahsis etmeyin. Aynı şekilde mutad olarak tuttuğunuz güne denk gelmiyorsa günler içinden sadece Cuma gününü oruç için tahsis etmeyin*” buyurmuştur.

Bu hadisler Câbir’in hadisinde mutlak bir şekilde zikredilen yasaklamayı kayıt altına almıştır. Bu yönde gelen ziyade de mutlak olan yasağı, orucu sadece bu güne tahsis etme kaydına bağlamıştır. Müslim’in zikrettiği hadisten de anlıyoruz ki mutad olduğu günlere denk geldikten sonra sadece bu günde oruç tutmak da caizdir. Örneğin kişi güneşin oruç tutuyor olabilir ve oruç tutacağı gün Cuma gününe denk gelebilir. Bu durumda kişinin bu günde oruç tutması yasak kapsamının dışında kalmaktadır.

Bir gün öncesinde oruç tutulsa bile Arefe gününde oruç tutmanın keraheti ortadan kalkmazken, bir önceki gün oruç tutmakla veya bir sonraki günde de oruç tutacak olmakla Cuma günü orucunun kerih olmaktan çıkması bazılarınca sorun teşkil etmiştir.

Cevap olarak denilebilir ki bir gün öncesinde insanlar terviye, ihramda olmayanlar da ihram ile meşgul olacağından dolayı Arefe gününden bir önceki gün de Arefe gününün bir parçası sayılır. Bundan dolayı bir önceki günde oruç tutmakla Arefe gününde oruç tutmanın keraheti ortadan kalkmamaktadır.

Cuma günü oruç tutmanın hükmü konusunda değişik görüşler gelmiştir. Bazılarına göre mutlak bir şekilde mekruhtur. Bazılarına göre mutlak bir

şekilde mubahtır. Mâlik, Ebû Hanîfe ve Muhammed b. el-Hasan bu görüştedir. Bazılarına göre sadece Cuma gününde oruç tutulması mekruhtur. Şâfiî mezhebinin görüşü bu yöndedir.

Bazılarına göre diğer günler içinden özellikle Cuma gününü oruca tahsis edenlere yasaklanmıştır. Kişi Cuma günü ile birlikte başka bir günde de oruç tutması halinde ise bu yasağın kapsamından çıkar. Ancak bu konuda Cüveyriye'den gelen hadis bu görüşü geçersiz kılmaktadır.

Bazılarına göre sadece bir gün öncesinde veya sonrasında da oruç tutmayanlara yasaktır. Kişi bir gün öncesinde oruç tutmuşsa veya bir gün sonrasında da oruç tutacaksa veya mutad olarak tuttuğu oruca denk gelmişse yasak değildir. İbn Hazm bu görüştedir.

Tirmizî'de gelen hadise göre sadece Cumartesi veya sadece Pazar gününde oruç tutmak da mekruhtur. Bu hadise göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Tutulması size farz olan bir oruç olmadıktan sonra Cumartesi gününde oruç tutmayın"* buyurmuştur. Hâkim hadisi hasen bulmuş, Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre de sahih olduğunu söylemiştir. Bunun da sebebi Yahudilerin Cumartesi gününü, Hristiyanların da Pazar gününü kutsal görmeleridir. Ancak Cumartesi günüyle birlikte Pazar gününde oruç tutmanın bir sakıncası olmaz. Zira ikisini birlikte kutsal gören bir topluluk bulunmamaktadır.

Başlık hadisini Müslim¹ ve İbn Mâce tahrir etmiştir.

۱۹۸۶ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ شُعْبَةَ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا عُندَرٌ حَدَّثَنَا

شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ عَلَيْهَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَهِيَ صَائِمَةٌ فَقَالَ « أَصُمْتَ أَمْسِ » قَالَتْ لَا قَالَ « تُرِيدِينَ أَنْ

تَصُومِي غَدًا ». قَالَتْ لَا . قَالَ « فَأَفْطِرِي » . تحفة ۱۵۷۸۹

وَقَالَ حَمَّادُ بْنُ الْجَعْدِ سَمِعَ قَتَادَةَ حَدَّثَنِي أَبُو أَيُّوبَ أَنَّ جُوَيْرِيَةَ حَدَّثَتْهُ فَأَمَرَهَا فَأَفْطَرَتْ

. تحفة ۱۵۷۸۹

¹ Müslim 1144

1986- “Müsedded — Yahya — Şu’be” isnâdıyla; yine: “Muhammed — Ğundar — Şu’be — Katâde — Ebû Eyyûb” isnâdıyla Cüveyriye binti’l-Hâris şöyle demiştir: Bir Cuma günü oruçluydum. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yanıma girince: “*Dün oruç tuttun mu?*” diye sordu. “Hayır” dediğimde: “*Peki, yarın oruç tutacak mısın?*” diye sordu. Yine: “Hayır” dediğimde: “*O zaman orucunu boz*” buyurdu.

Hammâd b. el-Ca’d da bunu Katâde kanalıyla Ebû Eyyûb’ten, o da Cüveyriye’den naklederken son kısmını: “Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) orucunu bozmasını söyledi, o da bozdu” şeklinde bildirmiştir.

Müsedded, Müsedded b. Müserhed’dir.

Yahya, Yahya b. Saîd el-Kattân’dır.

Şu’be, Şu’be b. el-Haccâc’tır.

Muhammed, Ebû Nuaym’ın *Müstahrec*’de dediğine göre Bundâr lakaplı Muhammed b. Beşşâr’dır.

Ğundar, Muhammed b. Câfer’dir.

Katâde, Katâde b. Di’âme’dir.

Ebû Eyyûb, Ebû Eyyûb el-Ensârî’dır.

Cüveyriye, Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) zevcesi Cüveyriye binti’l-Hâris el-Mustalikiyye’dir. Buhârî’de sadece bu hadisi vardır.

Cuma günü Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Cüveyriye’nin yanına girdi. Onun oruçlu olduğunu görünce bir önceki gün yani Perşembe günü oruç tutup tutmadığını sordu. Cüveyriye tutmadığını söyledi. Diğer gün yani Cumartesi günü oruç tutup tutmayacağını sorunca, Cüveyriye tutmayacağını dile getirdi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona orucunu bozmasını döyledi. Hadisi Ebû Dâvud ve Nesâî de tahrir etmiştir.

Hammâd b. el-Ca’d el-Huzelî el-Basrî bu hadisi Katâde kanalıyla Ebû Eyyûb’dan, o da Cüveyriye’den naklederken son kısmında: “Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) orucunu bozmasını söyledi, o da bozdu” lafzını kullanmıştır.

Hammâd zayıf biridir. Ebû Hâtim, hadislerinde bir sakınca olmadığını söylemiştir. Buhârî’de bundan başka bir hadisi yoktur. Bu rivayetini de Beğavî mevsûl olarak nakletmiştir.

٦٤ - بَابُ هَلْ يَخْصُ شَيْئًا مِنَ الْأَيَّامِ

64- İBADETLER İÇİN GÜN TAHSİSİ YAPILABİLİR Mİ?

Başlık, nafil oruç tutmak isteyen kişinin bu oruçlar için belirli günler tahsis edip edemeyeceğiyle ilgilidir.

١٩٨٧ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ عَنْ مَظْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ

قُلْتُ لِعَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - هَلْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَخْصُ مِنَ الْأَيَّامِ شَيْئًا قَالَتْ لَا ، كَانَ عَمَلُهُ دِيمَةً ، وَأَيْكُمْ يُطِيقُ مَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُطِيقُ طَرَفَهُ ٦٤٦٦ - تحفة

١٧٤٠٦

1987- “Müsedded — Yahya — Süfyân — Mansûr — İbrâhim” isnâdıyla Alkame şöyle demiştir: Âişe’ye: “Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) diğer günler içinde sadece bazı günlere tahsis ettiği ibadetleri var mıydı?” diye sorduğumda: “Hayır! Onun yaptığı ameller devamlı olurdu. Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) güç yetirebildiği bir şeye hanginizin gücü yeter ki?” karşılığını verdi.¹

Yahya, Yahya el-Kattân’dır.

Süfyân, Süfyân es-Sevrî’dir.

Mansûr, Mansûr b. el-Mu’temir’dir.

İbrâhim, İbrâhim en-Nehaî’dir.

Alkame, Alkame b. Kays en-Nehaî’dir. İbrâhîm’in dayısıdır.

Alkame, Hz. Âişe’ye Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) diğer günler içinden bazı günlere tahsis ettiği orucunun olup olmadığını sordu. Âişe belirli günlere has bir orucunun olmadığını, ibadetlerini gün ve zaman tahsis etmeden

¹ Hadis ayrıca 6466’da geçmektedir.

devamlı olarak yaptığını söyledi. Ardından Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) güç yetirdiği şeylere başkasının güç yetiremeyeceğini de ekledi.

Ancak Nesâî, Tirmizî ve Ebû Dâvud'da zikredilen ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Pazartesi ile Perşembe günlerinde oruç tuttuğunu söyleyen hadisler gözönünde bulundurulunca bazılarına göre buradaki rivayet sorun teşkil etmiştir. Cevap olarak denilebilir ki Pazartesi ve Perşembe günleri orucu Âişe'nin genel olarak verdiği cevap içinde bir istisnâdır.

İbn Hacer ise *Fethu'l-Bârî*'de buna cevap verirken Alkame'nin sorusunun her aydan tutulan üç günlük oruca yönelik olabileceğini söylemiştir. Alkame, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) her aydan üç gün oruç tuttuğunu duyunca bunları eyyâmü'l-bîd ile tahsis edip etmediğini sormuş, Âişe de aylık oruçlarını sadece bu günlere tahsis etmediğini söylemiştir.

Hadisin ravileri Kufeli ve Basralıdır. Buhârî hadisi ayrıca *Rikâk* konusu içinde tahrir etmiştir. Müslim¹ ve Ebû Dâvud da tahrir etmiştir.

٦٥ - بَابُ صَوْمِ يَوْمِ عَرَفَةَ

65- AREFE GÜNÜ ORUCU

Başlık, Arefe gününde oruç tutmanın hükmüyle ilgilidir.

١٩٨٨ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ مَالِكٍ قَالَ حَدَّثَنِي سَالِمٌ قَالَ حَدَّثَنِي عُمَيْرٌ مَوْلَى أُمِّ الْفَضْلِ أَنَّ أُمَّ الْفَضْلِ حَدَّثَتْهُ ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عُمَيْرٍ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ أُمِّ الْفَضْلِ بِنْتِ الْحَارِثِ أَنَّ نَاسًا تَمَارَوْا عِنْدَهَا يَوْمَ عَرَفَةَ فِي صَوْمِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ بَعْضُهُمْ هُوَ صَائِمٌ وَقَالَ بَعْضُهُمْ لَيْسَ بِصَائِمٍ فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ بِقَدَحٍ لَبَنٍ وَهُوَ وَقِفٌ عَلَى بَعِيرِهِ فَشَرِبَهُ أَطْرَافَهُ ١٦٥٨ ،

١٨٠٥٤ تحفة ٥٦٣٦، ٥٦١٨، ٥٦٠٤، ١٦٦١

1988- "Müsedded — Yahya — Mâlik — Sâlim — Ümmü'l-Fadl'ın azatlısı Umeyr" isnâdıyla Ümmü'l-Fadl; yine: "Abdullah b. Yûsuf — Mâlik —

¹ Müslim 783

Ömer b. Ubeydillah'ın azatlısı Ebu'n-Nadr — Abdullah b. Abbâs'ın azatlısı Umeyr" isnâdıyla Ümmü'l-Fadl binti'l-Hâris şöyle demiştir: Arefe gününde bazıları yanımda Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu olup olmadığı konusunda tartıştılar. Kimi: "Oruçlu" derken, kimi de: "Oruçlu değil" diyordu. Bunun üzerine Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) bir kase süt gönderdim. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Arafat'ta bineği üzerinde vakfesini yaparken gönderilen sütü içti.¹

Yahya, Yahya el-Kattân'dır.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

Sâlim, Ebu'n-Nadr'dır.

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Ümmü'l-Fadl, İbn Abbâs'ın annesi Lübâbe'dir.

Umeyr ilk isnâdda Ümmü'l-Fadl'ın azatlısı olarak zikredilmiştir ki kendisi gerçekte Ümmü'l-Fadl'ın azatlısıdır. İkinci isnâdda Ümmü'l-Fadl'ın oğlu Ömer b. Ubeydillah'ın azatlısı olarak zikredilmesi de ailenin azatlısı sayılmasından dolayıdır. Zira Ümmü'l-Fadl'ın Umeyr üzerindeki vela hakkı vefatından sonra çocuklarına geçmektedir.

Arefe gününde Müslümanlar Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu olup olmadığı konusunda ihtilafa düştüler. Kimi mukîmken peş peşe oruç tutmasından dolayı Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu olduğunu söylerken, kimi de yolcu olduğu için oruçlu olmadığını söylüyordu.

Ümmü'l-Fadl bunu öğrenmek için Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) bir kase süt gönderdi. O sırada Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Arafat'ta bineği üzerinde vakfesini yapıyordu ve kendisine gönderilen sütü içti. Bir sonraki hadiste ise sütü gönderenin Meymûne olduğu zikredilmiştir. Bu konuda açıklama orada yapılacaktır.

Bu hadis daha önce *Hac* konusu içinde de geçmişti. Rivayetten Arefe gününde oruç tutmanın müstehab olmadığını anlıyoruz. Ancak Müslim'de Katâde'den gelen hadiste Arefe günü orucunun biri geçmiş, biri de gelecek

¹ Hadis ayrıca 1658, 1661, 5604, 5618 ve 5636'da geçmektedir. Müslim 1123

yıl olmak üzere iki yılın günahlarına kefaret olacağı zikredilir. Kefaret olduğu günahların da küçük günahlar olduğu söylenmiştir.

Her iki rivayeti bir arada düşünecek olursak Arefe gününde oruç tutmanın hacı olmayanlara müstehab olduğu söylenebilir. Hac için gelen kişi için ise güçlü kuvvetli olsa dahi müstehab değildir. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hac için geldiğinde Arafat'ta oruç tutmamıştır. Bazıları ise Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) orada oruç tutmamasının bunun müstehab olmadığı anlamına gelmeyeceğini, zira bazen caiz olduğunu göstermek için de müstehab olan bir şeyi bırakılabileceğini söylemiştir.

Ancak Ebû Dâvud ve Nesâî'nin Ebû Hureyre'den naklettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Arafat'ta iken Arefe gününde oruç tutulmasını yasaklamıştır. Bu rivayeti İbn Huzeyme ve Hâkim sahih bulmuştur. Yahya b. Saîd el-Ensârî gibileri bu hadisin zahirine dayanarak: "Hac için gelenlerin Arefe gününde oruç tutmaması gerekir" demişlerdir.

Ulemânın çoğunluğu ise bu günde oruç tutmamanın vacip müstehab olduğu görüşündedir. Hatta Atâ: "Yüce Allah'ı daha dinç şekilde zikretmek için bu günde oruç tutmayan kişiye oruç tutmuş gibi sevilir" demiştir. Ona göre bu günde oruç tutma daha öncelikli olana riaye etmemek demektir.

Nevevî, *Nuketu't-Tenbîl*'te bu günde oruç tutmanın mekruh olduğunu söylemiştir. *Şerhu'l-Mühezzeb*'de ise Arafat'a gece vakti yetişecek hacı için bu günde oruç tutmanın müstehab olduğunu dile getirmiştir. Tüm bunlar da yolcu ve hasta olmayan kişiler içindir. Şâfiî'nin *el-İmlâ*'da belirttiğine göre yolcu ve hasta kişi için Arefe gününde oruç tutmamak mutlak olarak müstehabdır.

Başlık hadisini Buhârî ayrıca *Hac* konusu içinde tahrir etmiştir. Ebû Dâvud da tahrir etmiştir.

١٩٨٩ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ - أَوْ قُرَيْشٌ عَلَيْهِ - قَالَ أَخْبَرَنِي عَمْرُو عَنْ بُكَيْرٍ عَنْ كُرَيْبٍ عَنْ مَيْمُونَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّاسَ شَكُّوا فِي صِيَامِ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ عَرَفَةَ ، فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ بِجَلَابٍ وَهُوَ وَقِفٌ فِي الْمَوْقِفِ ، فَشَرَبَ مِنْهُ ، وَالنَّاسُ يَنْظُرُونَ

1989- "Yahya b. Süleymân — İbn Vehb — Amr — Bukeyr — Kureyb" isnâdıyla Meymûne şöyle demiştir: "İnsanlar Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Arefe gününde oruçlu olup olmadığı konusunda şüpheyeye düştü. Bunun üzerine Arafat'ta vakfede olan Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) bir kase süt gönderdim. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oradakilerin bakışları önünde bu sütü içti."

Yahya, Yahya b. Süleymân el-Cu'fî'dir.

Amr, Amr b. el-Hâris'tir.

Bukeyr, Bukeyr b. Abdillâh el-Eşec'tir.

Kureyb, Kureyb b. Ebî Müslim el-Kureşî'dir. Abdullâh b. Abbâs'ın azatlısıdır.

Meymûne, müminlerin annesi Meymûne binti'l-Hâris'tir.

Meymûne'nin bildirdiğine göre Arefe gününde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu olup olmadığı konusunda Müslümanlar tereddüde düştüler. Bir kısmı Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) oruçlu olduğunu söylerken, bir kısmı oruçlu olmadığını söylüyordu. Meymûne bu tereddüdü gidermek için Arafat'ta bulunan Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) bir kase süt gönderdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) gönderilen bu sütü herkesin bakışları önünde içti.

Burada Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) sütü gönderen kişinin Meymûne olduğu zikredilmiştir. Bir önceki hadiste ise sütü gönderen kişi Meymûne'nin kızkardeşi Ümmü'l-Fadl olarak geçer. Ya bu olaylar farklı olaylardır ya da süt gönderilirken ikisi birliktedir ve sütü birlikte göndermişlerdir. Ümmü'l-Fadl'ın isteğiyle Meymûne ya da Meymûne'nin isteğiyle Ümmü'l-Fadl bu sütü Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) gönderdiği için sütü gönderme işi birinde Ümmü'l-Fadl'a, birinde de Meymûne'ye nisbet edilmiştir.

Ümmü'l-Fadl'ın rivayetlerinde sütü götüren kişinin ismi verilmez. Nesâî ise bunu Saîd b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs'tan naklederken sütü götüren kişinin İbn Abbâs olduğu zikredilir.

Hadiste bir konudaki hükmün direkt soru sormadan hile ile öğrenildiğini görüyoruz. Bunun hükmünü ortaya çıkarmak isteyen kişinin de ne kadar zeki olduğunu anlıyoruz. Zira cevabı verecek kişinin içinde bulunduğu duruma

uygun olacak şekilde davranmış, aşırı sıcak bir günde içmesi için süt göndermiştir.

Hadisin ravileri Mısırlı ve Medinelidir. Hadisi Müslim de *Oruç* konusu içinde tahrir etmiştir.¹

٦٦ - بَابُ صَوْمِ يَوْمِ الْفِطْرِ

66- RAMAZAN BAYRAMI GÜNÜ ORUCU

Başlık, Ramazan bayramı gününde oruç tutmanın hükmüyle ilgilidir.

١٩٩٠ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ مَوْلَى

ابْنِ أَزْهَرَ قَالَ شَهِدْتُ الْعِيدَ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فَقَالَ هَذَا يَوْمَانِ نَهَى

رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ صِيَامِهِمَا يَوْمُ فِطْرِكُمْ مِنْ صِيَامِكُمْ ، وَالْيَوْمُ الْآخِرُ تَأْكُلُونَ فِيهِ مِنْ

نُصْرِكُمْ . طرفه ٥٥٧١ - تحفة ١٠٦٦٣

1990- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — İbn Şihâb” isnâdıyla İbn Ezher’in azatlısı Ebû Ubeyd şöyle demiştir: Bayram namazını Ömer b. el-Hattâb’ın arkasında kıldım. Ömer verdiği hutbede şöyle dedi: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) iki günde oruç tutmayı yasakladı. Bunlardan biri orucun bittiği Ramazan bayramı günüdür. Diğeri ise kestiğiniz kurbanlıkların etinden yediğiniz gündür.”²

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî’dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes’tir.

İbn Şihâb, Muhammed b. Müslim ez-Zührî’dir.

Ebû Ubeyd, İbn Ezher’in azatlısı Sa’d’dır.

İbn Ezher, Abdurrahmân b. el-Ezher b. Abdi Avf’tır.

Ebû Ubeyd’in bildirdiğine göre kendisi, Ömer b. el-Hattâb’ın arkasında bayram namazını kıldı. Yûnus bunu Zührî’den naklederken Kurban bayramı

¹ Müslim 1124

² Hadis ayrıca 5571’de geçmektedir. Müslim 1137

namazı olduğunu zikretmiştir. Ömer, namaz sonrası verdiği hutbede Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) iki günde oruç tutmayı yasakladığını bildirdi. Bu iki günden biri Ramazan orucunun bittiği gün olan Ramazan bayramı günüdür. Diğer gün de herkesin kestiği kurban etinden yediği Kurban bayramı günüdür.

İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*'de bildirdiğine göre Hz. Ömer, bu iki günü zikrederken bu iki günde neden oruç tutulmaması gerektiğinin gerekçesine de işaret etmiştir. İlkinde Ramazan ayı orucunun bitip tamamlandığının bir göstergesi olarak Ramazan bayramı gününde oruç tutmak yasaklanmıştır. Diğerinde de kesilen kurbanlıkların etinden yemek için Kurban bayramı gününde oruç tutmak yasaklanmıştır. Kişi Kurban bayramı gününde oruca niyetlendiği zaman bu günde kurban kesmenin meşruiyetinin bir anlamı olmayacaktır. Bundan dolayı Hz. Ömer yasağı, gerekçelerine de işaret ederek dile getirmiştir.

۱۹۹۱ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الْفِطْرِ وَالنَّخْرِ ، وَعَنِ الصَّائِيَةِ ، وَأَنْ يَخْتَبِيَ الرَّجُلُ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ أَطْرَافَهُ ۳۶۷ ، ۲۱۴۴ ، ۲۱۴۷ ، ۵۸۲۰ ، ۵۸۲۲ ، ۶۲۸۴ - تحفة ۴۴۰۴

1991- "Mûsa b. İsmâil – Vuheyb – Amr b. Yahya – Amr'ın babası" isnâdıyla Ebû Saîd şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan bayramı günü ile Kurban bayramı gününde oruç tutulmasını yasakladı. Samînâ türü giyinme ve kişinin tek parçalık giysi ile sarınıp oturmasını da yasakladı."¹

Musa, Mûsa b. İsmâil el-Minkarî'dir.

Vuheyb, Vuheyb b. Hâlid el-Basrî'dir.

Amr, Amr b. Yahya el-Mâzinî'dir.

Amr'ın babası, Yahya el-Mâzinî'dir.

¹ Hadis ayrıca 367, 2144, 2147, 5820, 5822 ve 6284'te geçmektedir. Müslim 827

Ebû Saîd el-Hudrî'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan bayramı günü ile Kurban bayramı gününde oruç tutulmasını yasaklamıştır. Ayrıca iki tür giyinme şeklini de yasaklamıştır. Bunlardan biri sammâ denilen, kişinin tek parçalık bir giysiye sarınması, sonra bir yanı açıkta kalacak şekilde bir ucunu kaldırıp omzuna atması şeklinde olan bir giyinmedir ki avret yerini açıkta bırakır. Fakihlerin sammâ'ya yönelik açıklaması böyledir.

Ancak sammâ ifadesinin sözlük anlamını vermediği söylenerek bu açıklamaya itiraz edilmiştir. Bu konuda en uygun açıklama Asmaî'nin yaptığı açıklamadır. Ona göre sammâ denilen giyinme şekli, kişinin tek parçalık giysiyle elleri de içeride kalacak ve hareket edemeyecek şekilde tulum gibi sarınmasıdır. Böyle bir giyinmede kişi, ellerini hareket ettiremediği için bedeninden kendisine eziyet veren bir şeyi bile defedemez.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yasakladığı bir diğer şey de kişinin dizlerini kırarak kalçası üzerinde oturduğunda avret yeri açıkta kalacak şekilde tek parçalık bir giysiye sarınmasıdır.

۱۹۹۲ - وَعَنْ صَلَاةٍ بَعْدَ الصُّبْحِ وَالْعَصْرِ أَطْرَافَهُ ٥٨٦ ، ١١٨٨ ، ١١٩٧ ، ١٨٦٤

١٩٩٥ - تحفة ٤٤٠٤ ،

1992- “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), sabah namazı ile ikindi namazından sonra namaz kılınmasını da yasakladı.”¹

Aynı isnâdla Ebû Saîd'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) herhangi bir mazeret olmadan güneş doğana kadar sabah namazının farzından sonra, güneş batana kadar da ikindi namazının farzından sonra namaz kılınmasını yasaklamıştır.

Bu hadis daha önce namaz vakitleri konusu içinde “Avret Olarak Örtülmesi Gereken Yerler” başlığı altında zikredilmişti.

٦٧ - باب الصَّوْمِ يَوْمَ النَّحْرِ

67- KURBAN BAYRAMI GÜNÜ ORUCU

Başlık, Kurban bayramı gününde oruç tutmanın hükmüyle ilgilidir.

¹ Hadis ayrıca 586, 1188, 1197, 1864 ve 1995'te geçmektedir. Müslim 827

۱۹۹۳ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ مِينَأَ قَالَ سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ يُنْهَى عَنْ صِيَامَيْنِ وَيَبْعَتَيْنِ الْفِطْرِ وَالنَّخْرِ ، وَالْمَلَامَسَةِ وَالْمُنَابَذَةِ أطرافه ۳۶۸ ، ۵۸۴ ، ۵۸۸ ، ۲۱۴۶ ، ۲۱۴۵ ، ۵۸۲۱ - تحفة ۱۴۲۰۷

1993- "İbrâhim b. Mûsa — Hişâm — İbn Cüreyc — Amr b. Dînar — Atâ b. Mînâ" isnâdıyla Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Ramazan bayramı ve Kurban bayramı orucu olmak üzere iki oruç, mülâmese ve münâbeze türü satış olmak üzere de iki satış yasaklanmıştır."¹

İbrâhim, İbrâhim b. Mûsa b. Yezîd el-Ferrâ'dır.

Hişâm, Hişâm b. Yûsuf es-San'ânî'dir.

İbn Cüreyc, Abdulmelik b. Abdilazîz'dir.

Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre biri Ramazan bayramı günü, diğeri de Kurban bayramı günü olmak üzere iki günde oruç tutmak yasaklanmıştır.

Bunun yanında ticarete mülâmese ve münâbeze denilen iki satış türü de yasaklanmıştır. Mülâmese türü satış, kişinin katlanmış olan bir giysiye veya karanlıkta tam olarak görünmeyen bir giysiye alıp incelemeyen sadece dokunarak ve aldıktan sonra cayma hakkına sahip olmadan satın almasıdır. Ya da satıcının müşteriye: "Giysiye dokunmanla onu sana satmış olurum" demesiyle gerçekleşen bir satış türüdür. Ya da bir malı müşteriye ona dokunduğu andan itibaren satmış sayarak ve cayma hakkı tanımadan satmaktır.

Münâbeze türü satış da iki kişinin eni ve boyunu bildikleri giysiyl birbirlerine atmak suretiyle ve cayma hakkı olmadan gerçekleştirdikleri satış türüdür. Ya da satıcının bir malı belli bir ücret karşılığında müşteriye atmasıyla gerçekleşmiş sayılan bir satış türüdür. Bu konuda gerekli ve detaylı açıklamalar alışveriş konusu içinde gelecektir.

Bu hadisteki yasaklama kerahet değil, haramlık anlamındadır. Bu günlerde tutulan oruçlar sahih olmaz. Zira Yüce Allah bayramları kullarına bir ikram

¹ Hadis ayrıca 368, 584, 588, 2145, 2146, 5819 ve 5821'de geçmektedir.

olarak sunmuştur. Bu günlerde oruç tutan kişi böylesi bir ikramı reddetmiş olacaktır. Söz konusu alışveriş şekli de müşteri alacağı malı görüp inceleyemediği ya da fasit bir şart üzerinden gerçekleştiği için batıl bir alışveriş türüdür.

Hadisi Müslim de *Alışveriş* konusu içinde tahrir etmiştir.

۱۹۹۴ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُعَاذُ أَخْبَرَنَا ابْنُ عَوْنٍ عَنْ زِيَادِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - فَقَالَ رَجُلٌ نَذَرْتُ أَنْ يَصُومَ يَوْمًا ، قَالَ أَظُنُّهُ قَالَ الْإِثْنَيْنِ ، فَوَافَقَ يَوْمَ عِيدٍ فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ أَمَرَ اللَّهُ بِوَفَاءِ النَّذْرِ ، وَنَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ صَوْمِ هَذَا الْيَوْمِ طرفاه ۶۷۰۵ ، ۶۷۰۶ - تحفة ۶۷۲۳

1994- “Muhammed b. el-Müsennâ — Muâz — İbn Avn” isnâdıyla Ziyâd b. Cübeyr şöyle demiştir: Adamın biri İbn Ömer’e geldi ve: “Adamın biri bir günde oruç tutmayı adanmıştı. Adadığı gün de bayram gününe denk geldi” dedi. Sanırım bir Pazartesi gününde adamın oruç tutmayı adadığını söyledi. İbn Ömer: “Yüce Allah adaklarını yerine getirmeyi emretmiştir. Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) bu günde oruç tutmasını yasaklamıştır” karşılığını verdi.¹

Muhammed, Muhammed b. el-Müsennâ el-Anezî el-Basrî ez-Zemin’dir.

Muâz, Muâz b. Muâz el-Anberî’dir.

İbn Avn, Abdullah b. Avn b. Artabân el-Basrî’dir.

Ziyâd, Ziyâd b. Cübeyr b. Hayye es-Sekafî’dir.

Adamın biri Abdullah b. Ömer’in yanına geldi. Bir adamın bir günde oruç tutmayı adadığını, ancak adadığı günün bayram gününe denk geldiğini söyledi. Soran adamın dediğine göre söz konusu kişi bir Pazartesi gününde orucu tutmayı adanmıştı ve o gün de bayrama denk gelmişti.

Buhârî bunu *Adaklar* konusu içinde Yezîd b. Zuray’ kanalıyla Yûnus b. Ubeydillah’tan naklederken bu günün Kurban bayramı gününe denk geldiğini zikretmiştir.

¹ Hadis ayrıca 6705 ve 6706’da geçmektedir. Müslim 1139

İbn Ömer, Yüce Allah'ın: “Adaklarını yerine getirsinler”¹ buyruğuyla adakların yerine getirilmesini emrettiğini, ancak Resûlullah'ın da (sallallahu aleyhi vesellem) bayram günlerinde oruç tutmayı yasakladığını söyledi.

İçlerinde Zerkeşî'nin de bulunduğu bir grup âlim bu konuda naslar birbiriyle çeliştiği için İbn Ömer'in fetva vermekten geri durduğunu söylemiştir. Bedr ed-Demâmînî ise: “Konu Zerkeşî'nin düşündüğü gibi değildir. Burada İbn Ömer adakların yerine getirilmesine yönelik genel bir emrin ve bayram gününde oruç tutmama gibi de özel bir yasağın bulunduğuna dikkat çekmiş, böylesi bir durumda özel olandan yana hüküm verileceğini belirtmek istemiştir” diyerek buna itiraz etmiştir.

Bedr'in zikrettiği bu şey İbnu'l-Münîr'in *el-Hâşiye*'de dediği bir şeydir. Kardeşi ise bayram gününde oruç tutma yasağının da genel olduğunu, herkesi ve bütün bayramları kapsadığını söyleyerek, özel olanın genel olana hamledilmesi gibi bir durumun bulunmadığını dile getirip buna itirazda bulunmuştur.

Bazılarına göre ise İbn Ömer burada kişinin ihtiyata göre davranması gerektiğini söylemek istemiştir. Yani bu kişi o adak orucunu başka bir günde kaza edecek, bu şekilde hem Allah'ın emrini yerine getirmiş, hem de Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yasağını çiğnememiş olacaktır.

Bazı âlimlere göre bir konuda biri emir, biri de yasak olan iki hüküm bulunduğu zaman yasak olan hükme öncelik tanınmalıdır.

Şâfiîlere göre kişi, birinin geldiği gün oruç tutmayı adadığı zaman zahire göre bu adağı geçerli olur. Zira adamın gelmesinden önce geleceğine dair bilgiye sahip olur ve bu oruca niyet edebilir. Bu konudaki diğer bir görüşe göre böylesi bir adak geçerli olmaz. Çünkü adamın ne zaman geleceği konusunda kişi kesin bir bilgiye sahip olamaz. Bu kişi gece vakti gelebilir, bayram gününde gelebilir veya bir Ramazan gününde gelebilir. Bu durumda yapılan adağın bir hükmü olmaz ve bunu yapan kişiye de bir şey gerekmez.

۱۹۹۵ - حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عُمَيْرٍ قَالَ سَمِعْتُ

فَرْعَةَ قَالَتْ سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - وَكَانَ غَزَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يُتَنَى

¹ Hac Sur. 29

عَشْرَةَ غَزْوَةٍ قَالَ سَمِعْتُ أَرْبَعًا مِنَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَعَجَبَنِي قَالَ « لَا تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ مَسِيرَةَ
يَوْمَيْنِ إِلَّا وَمَعَهَا زَوْجُهَا أَوْ ذُو مَحْرَمٍ ، وَلَا صَوْمٌ فِي يَوْمَيْنِ الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى ، وَلَا صَلَاةٌ
بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ ، وَلَا بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ ، وَلَا تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى
ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ مَسْجِدِ الْحَرَامِ ، وَمَسْجِدِ الْأَقْصَى ، وَمَسْجِدِي هَذَا » أطرافه ٥٨٦ ، ١١٨٨ ،
١١٩٧ ، ١٨٦٤ ، ١٩٩٢ - تحفة ٤٢٧٩ ،

1995- "Haccâc b. Minhâl — Şu'be — Abdulmelik b. Umeyr" isnâdıyla Kaza'a şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile on iki gazveye katılan Ebû Saîd el-Hudrî'nin şöyle dediğini işittim: "Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) beğendiğim şu dört şeyi işittim: "Yanında kocası veya mahremi olacak biri bulunmadıktan sonra bir kadın iki günlük mesafeye yolculuk etmesin. Ramazan ve Kurban bayramı günlerinde oruç olmaz. Güneş doğana kadar sabah namazından sonra, güneş batana kadar da ikinci namazından sonra namaz kılınmaz. Mescid-i Harâm, Mescid-i Aksâ ve bu mescidim olmak üzere üç mescid dışında hiçbir mescid için yolculuk edilmez."¹

Haccâc, Haccâc b. el-Minhâl es-Sülemî el-Enmâtî el-Basrî'dir.

Şu'be, Şu'be b. el-Haccâc'tır.

Abdulmelik, Abdulmelik b. Umeyr b. Suveyd el-Lahmî el-Kûfî'dir.

Kaza'â, Kaza'a b. Yahya el-Basrî'dir.

Ebû Saîd, Sa'd b. Mâlik el-Hudrî'dir.

Ebû Saîd el-Hudrî, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile on iki gazveye katılmıştır. Uhud savaşında yaşı küçük görüldüğü için katılmasına izin verilmemişti. Babası Mâlik b. Sinân, Uhud savaşında şehit olmuştu. Saîd ise diğer savaşlarda Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanında katılmıştır.

Ebû Saîd, Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) çok beğendiği dört şeyi işittiğini söylemiştir. Bunlardan biri yanında kocası ya da akli başında ve baliğ olan

¹ Hadis ayrıca 586, 1188, 1197, 1864 ve 1992'de geçmektedir. Müslim 827

mahremi bulunmadıktan sonra bir kadının iki günlük mesafeye yolculuk etmemesidir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sözlerinden bir diğeri Ramazan ve Kurban bayramı günlerinde oruç tutulmayacağıdır. Hürmetinden dolayı bu günler oruç için uygun değildir. Aynı şekilde bu günlerde oruç tutulması da adanamaz. Ebû Hanîfe'ye göre kişi bayram gününde oruç tutmayı adadığı zaman o günü oruç tutmaz, ancak yerine başka bir gün tutarak onu kaza eder.

Üçüncüsü, biri güneş batana kadar ikindi namazından sonra, biri de güneş doğana kadar sabah namazından sonra olmak üzere iki namazdan sonra namaz kılınmayacağıdır.

Dördüncüsü de Mescid-i Harâm, Mescid-i Nebvî ve Mescid-i Aksâ olmak üzere üç mescid dışında hiçbir mescid için yolculuk edilmeyeceğidir.

Bu hadis *Namaz* konusunun sonlarına doğru “Mescid-i Aksâ” başlığı altında daha önce zikredilmişti.

٦٨ - بَابُ صِيَامِ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ

68- TEŞRÎK GÜNLERİ ORUCU

Teşrik günleri (Eyyâmu't-Teşrik), Kurban bayramının birinci gününden sonraki üç gündür. İbn Ömer ve âlimlerinin çoğunluğunun görüşü budur. İbn Abbâs ve Atâ'dan yapılan rivayetlere göre ise Kurban bayramının birinci günü de dahil olmak üzere bunlar dört gündür. Atâ bunları “Eyyâmu't-Teşrik” şeklinde isimlendirmiştir. Ancak birinci görüş daha isabetlidir. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Minâ günleri üçtür. Kim iki gün içinde acele edip (Minâ'dan Mekke'ye) dönerse, ona günah yoktur. Kim geri kalırsa, ona da günah yoktur*” buyurmuştur. Bu hadisi dört *Sünen* sahibi de Abdurrahman b. Ya'mur kanalıyla tahrir etmiştir. Bu hadis Minâ günlerinin teşrik günleri olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir.

Teşrik günlerinin en faziletli *Yevmu'l-Karr* olarak isimlendirilen birinci gündür. Çünkü Minâ'da bulunanlar bu günde yerlerinde sâbit ve sakin kalmak isterler. Bu günde Mîna'dan ayrılıp dağılmak caiz değildir. Bunların asıl ismi de Sayılı Günler ve Mîna Günleri'dir. Teşrik günleri olarak isimlendirilmesi de kurban etlerinin güneşte serilmesinden dolayıdır.

١٩٩٦ - وَقَالَ لِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي كَانَتْ عَائِشَةُ

- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - تَصُومُ أَيَّامَ مِنِّي ، وَكَانَ أَبُوهَا يَصُومُهَا تحفة ١٧٣٢٨ ، ١٩٠٢٥ ب ،

١٦٦٣٦

1996- “Muhammed b. el-Müsennâ — Yahya — Hişâm” isnâdıyla Hişâm’ın babası şöyle demiştir: “Âişe, Minâ günlerinde oruç tutardı. Babası da o günlerde oruç tutardı.”

Muhammed, Muhammed b. el-Müsennâ ez-Zemin’dir. Buhârî bunu rivayet ederken diğer hadislerde olduğu gibi “Haddesenâ” siygasını kullanmak yerine “Muhammed b. el-Müsennâ bana dedi ki” lafzını kullanmıştır. İbn Hacer’e göre bunun sebebi hadisin Âişe’ye mevkûf olmasıdır. Kıraat yoluyla aldığı hadislerde de bu siygayı kullanmıştır. Aynî ise bu hadisi Muhammed b. el-Müsennâ’dan müzakere yoluyla aldığı için “Haddesenâ” siygasını kullanmak yerine “Muhammed b. el-Müsennâ bana dedi ki” lafzını kullandığını söylemiştir.

Yahya, Yahya b. Saîd el-Kattân’dır.

Hişâm’ın babası, Urve b. ez-Zübeyr’dır.

Urve b. ez-Zübeyr’in bildirdiğine göre Hz. Âişe, Mîna günlerinde oruç tutardı. Ebû Zer ise bunu Müstemlî’den naklederken: “Mîna’da teşrik günlerinde oruç tutardı” lafzıyla nakletmiştir. Babası Ebû Bekr es-Sıddîk da Mînâ günlerinde oruç tutardı.

Ebû Zer, Ebu’l-Vakt ve İbn Asâkir’in rivayetlerinde ise “Babası da o günlerde oruç tutardı” cümlesi “أبوه” lafzıyla gelmiştir. Bu durumda babasından kasıt, Âişe’nin babası değil, ravi Hişâm’ın babası Urve’dır. Bunu da söyleyen ravi Yahya el-Kattân’dır.

١٩٩٧ - ١٩٩٨ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ

عِيسَى عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ وَعَنْ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - قَالَا

لَمْ يُرَخَّصْ فِي أَيَّامِ التَّشْرِيقِ أَنْ يُصْمْنَ ، إِلَّا لَنْ لَمْ يَجِدِ الْهَدَى . تحفة ٦٨٦٣

1997-1998 “Muhammed b. Beşşâr — Gundar — Şu’be — Abdullah b. İsa — Zührî — Urve” isnâdıyla Âişe; Sâlim’in de bildirdiğine göre İbn

Ömer: “Yanlarında kurban getirmeyen hacılar dışında teşrîk günlerinde hiç kimseye oruç tutma ruhsatı verilmemiştir” demişlerdir.

Muhammed, Bundâr lakaplı Muhammed b. Beşşâr’dır.

Ğundar, Muhammed b. Câfer’dır.

Şu’be, Şu’be b. el-Haccâc’tır.

Abdullah, Abdullah b. İsa el-Ensârî’dır.

Zühri, Muhammed b. Müslim b. Şihâb’dır.

Urve, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm’dır.

Hiz. Âişe ve Abdullah b. Ömer, yanında kurbanlık getirmeyen hacılar dışında teşrîk günlerinde hiç kimseye oruç tutma ruhsatı verilmediğini söylemişlerdir. Bundan dolayı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir münadi gönderip bu günlerin yeme içme ve Allah’ı zikretme günleri olduğuna dair bir çağrı yaptırmıştır.

Hiz. Âişe ile İbn Ömer bu sözü Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) ya da Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanına nisbet etmemişlerdir. Bundan dolayı İbnu’s-Salâh’ın da dediği gibi mevkûf bir rivayettir. Dolayısıyla bu konuda ruhsat vermeyen kişiler Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) değil, fetva makamında olanlardır.

Ancak Ebû Abdillâh el-Hâkim bunu merfû olarak görmüştür. Nevevî, *Şerhu’l-Mühezzebe*’de: “Mânâ olarak merfû hükmündedir. Hadis âlimleri ile hocalarımızın çoğu fıkıh kitaplarında bu tür kalıplar kullanmışlardır. Buhârî ve Müslim de *Salûh*’lerinde bu kalıpta rivayetler zikretmişlerdir. Özellikle de Buhârî’nin bu kalıpta rivayeti çoktur” demiştir.

Tâcuddîn es-Sübkî de: “Mânâ olarak merfû hükmündedir. İmam Fahrüddîn de bu görüştedir” demiştir.

İbnu’s-Sabbâğ da *el-Udde*’de mânâ olarak merfû hükmünde olduğunu ve bundan kastın: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ruhsat vermedi” olduğunu söylemiştir.

Ebû Dâvud’un Ukbe b. Âmir’den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Arefe günü, Kurban bayramı günü ve teşrîk günleri biz müslümanların bayramlarıdır ve bu günler yeme içme günleridir*” buyurmuştur.

Yine Ebû Dâvud'un bildirdiğine göre Amr b. el-Âs, teşrîk günleri konusunda oğlu Abdullah'a: "Bu günler Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) orucunu yasakladığı ve yiyip içilmesini emrettiği günlerdir" demiştir. İbn Huzeyme ve Hâkim bu hadisi sahih bulmuşlardır.

Tahâvî de bu günlerde orucu yasaklayan hadisleri 16 sahabiden naklettikten sonra şöyle demiştir: "Bu hadislerle Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) teşrîk günlerinde orucu yasaklaması sâbit olmaktadır. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu Minâ'dayken yasaklamıştır. Yasaklarken orada temettü haccı da, kırân haccı da yapanlar vardı. Dolayısıyla bu yasak hem temettü, hem de kırân haccı yapanları içine almaktadır."

Bu günlerde orucun yasaklanıp yeme içmenin emredilmesinin hikmetine gelince, Yüce Allah, haccı ifa etmek için Kâbe'yi ziyaret edenlerin yolculuk, ihram ve benzeri alanlarda çektiği sıkıntı, meşakkat ve yorgunluğu bildiği için merhameti gereği en sonunda Minâ'da üç gün boyunca istirahat edip dinlenmelerini, bir ikramı olarak da kestikleri kurbanlıkların etlerinden yemelerini istemiştir. Bu konuda bölge Müslümanlarını da onlara ortak etmiştir. Zira onlar da aynı haccı eda ederken benzeri meşakkat ve yorgunluğu çekmişlerdir. Bu bakımdan tüm Müslümanlar ortak bir şekilde bayram etmekte, Yüce Allah'ın misafirleri olarak bu istirahat günlerinde yiyip içmektedirler. Yüce Allah misafirlerini aç bırakmayacağı için de yanında kurbanlık getirmeyenler için orucu yasaklamıştır.

Tahâvî bunu Ebû Avâne kanalıyla Abdullah b. İsa'dan: "Temettü haccı yapanlar ile muhsar olanlar dışında teşrîk günlerinde hiç kimseye oruç tutma ruhsatı verilmemiştir. Temettü haccı yapanlar ile muhsar durumunda olanlar ise bu günlerde oruç tutabilirler" lafzıyla rivayet etmiştir. İmam Mâlik de bu görüştedir.

Nevevî, *er-Ravda* eserinde şöyle der: "Bu yöndeki delillere göre doğru olan görüş de budur. Şâfiî'nin yeni risalesindeki görüşü de bu yöndedir. Hanefi mezhebine göre ise yasak genel olarak geldiği için bu günlerde oruç herkes için yasaktır."

Hanbelî âlimlerinden Zerkeşî de İmam Ahmed'in bu konudaki son görüşünün bu olduğunu zikretmiştir.

Tahâvî, Hz. Âişe ile İbn Ömer'in "Yanlarında kurban getirmeyen hacılar dışında teşrîk günlerinde hiç kimseye oruç tutma ruhsatı verilmemiştir"

sözünü “Kurban bulamayan kimse üçü hacda, yedisi de döndüğünüz zaman olmak üzere tam on gün oruç tutar”¹ âyetinin genel ifadesine dayandırmış olabileceklerini söylemiştir. Çünkü “Hacda” ifadesi hem Kurban öncesi günleri, hem de Kurban sonrası günleri içine almaktadır. Dolayısıyla teşrîk günleri de bunların içindedir.

İbn Hacer, Tahâvî’nin bu yorumu için şöyle der: “Bu yoruma göre rivayet merfû değildir. Aksine Âişe ile Ömer söz konusu âyetin genel ifadesine dayanarak böylesi bir çıkarımda bulunmuşlardır. Ancak Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) teşrîk günlerinde oruç tutmayı yasakladığı da sâbittir. Bu yasak da hem temettü hacı yapanları, hem de diğerlerini kapsayacak şekilde geneldir. Bu durumda oruca izin verildiğine işaret eden âyetin genelliği ile yasağa işaret eden hadisin genelliği çakışmış olmaktadır. Aynı şekilde mütevâtir olarak gelen bir hüküm, hadisin merfû olduğunu kabul etmemiz halinde âhâd bir kanalla gelen hadisle tahsis edilmiş olacaktır. Hadisin merfû olduğunu kabul etmemiz halinde bile durum böyle iken hadisin merfûluğu tartışmalı ise nasıl olacaktır? Böylesi bir durumda tercih edilecek görüş, bu orucun caiz olduğunu söyleyen görüş olacaktır ki Buhârî’nin de görüşü bu yöndedir.”

İbn Hacer’in bu itirazı da tenkide açıktır. Çünkü “Hadisin merfû olduğunu kabul etmemiz halinde bile durum böyle iken hadisin merfûluğu tartışmalı ise nasıl olacaktır?” sözünün bir anlamı yoktur. Şayet buradaki hadisten kastı teşrîk günlerinde oruç tutmayı yasaklayan ve bir çok yerde nakledilen hadis ise bu hadisin merfû olduğu konusunda herhangi bir şüphe bulunmamaktadır. Ki zaten kendisi de Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) teşrîk günlerinde oruç tutmayı yasakladığının sâbit olduğunu ifade etmiştir. Şayet hadisten kastı başlık hadisi ise bu durumda dile getirdiği gibi âyetin genelliği ile herhangi bir çakışma olmamaktadır. Başlıktaki rivayetin söz konusu âyetten istinbât edildiğini söylediği halde bu nasıl olabilir? Görüldüğü kadarıyla bunu dalgınlıkla söylemiştir.

Bunu yasaklayan hadis ile söz konusu âyetin genelliğinin çakıştığını bir an kabul etsek bile buradan çıkarmamız gereken şey hadisin, âyetin genelliğini tahsis ettiğidir. Fakat teşrîk günlerinin hac günlerinden olduğunu kabul edemeyiz. Şâfiî ve başkası da bu günleri hac günlerinden görmemişlerdir.

¹ Bakara Sur. 196

Zira Tahâvî, İbn Ömer ile Âişe'nin bu sözü kesin bir şekilde söz konusu âyetin genelliğine dayandırdıklarını söylemiş değildir. Tahâvî'nin lafzı tam olarak şöyledir: “İbn Ömer ile Âişe bu ruhsatı «Kurban bulamayan kimse üçü hacda, yedisi de döndüğünüz zaman olmak üzere tam on gün oruç tutar»¹ âyetinin genelliğine dayandırmış olabilirler. Bu şekilde teşrîk günlerini hac günlerinden saymış ve bu âyete göre temettü hacı yapanlar ile muhsar durumunda olanların teşrîk günlerinde oruç tutmasına ruhsat verildiğini söylemişlerdir. Çünkü onlara göre teşrîk günleri de hac günlerinin içindedir. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) daha sonraları, Yüce Allah'ın oruç tutulmasını mubah kıldığı günlerden olmadığı için insnalara bu günlerde oruç tutmamalarını söylediğini duymamış gibidirler.”

İlginçtir ki Aynî, İbn Hacer'e açık olan çoğu konuda itiraz ederken diğer şerhçiler gibi bu konuda itiraz etmemiş ve konu üzerinde durmamıştır. Bu konuda İbn Hacer'in sadece: “Dârekutnî ile Tahâvî'de yer alan ve Yahya b. Selâm kanalıyla Şu'be'den gelen rivayette...” sözüne: “Bu hadisin lafzı Tahâvî'nin değil Dârekutnî'nindir” diyerek itiraz etmiştir.

۱۹۹۹ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ الصَّيَّامُ لِمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ ، إِلَى يَوْمِ عَرَفَةَ ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ هَدْيًا وَلَمْ يَصُمْ صَامَ أَيَّامٍ مِنِّي وَعَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ مِثْلَهُ . تَابِعَهُ إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ . تحفة ٦٩١٨ ، ١٦٦٠٦ ، ٦٨٠٢

1999- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — İbn Şihâb — Sâlim b. Abdillâh b. Ömer” isnâdıyla İbn Ömer şöyle demiştir: “Temettü hacı yapanlar için oruç Arefe gününe kadar tutulur. Kişi kurban bulamamışsa ve oruç da tutamamışsa bu orucu Minâ günlerinde tutar.”

İbn Şihâb da Urve kanalıyla Âişe'den aynısını bildirmiştir.

İbrâhim b. Sa'd da bunu İbn Şihâb'dan naklederek mutâbaât etmiştir.

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

¹ Bakara Sur. 196

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zührî'dir.

Abdullah b. Ömer'e göre temettü haccı yapıp kurban bulamayan ve oruç tutmak isteyen kişi hacdaki üç günlük orucu Arefe gününe kadar tutar. Kişi kurban bulamayıp söz konusu üç günlük orucu da Arefe gününe kadar tutamamışsa onları Minâ günleri olan teşrîk günlerinde tutar.

Abdullah b. Ömer'den gelen bu görüşün aynısını İbn Şihâb ez-Zührî de Urve b. ez-Zübeyr kanalıyla Hz. Âişe'den nakletmiştir.

İbrâhim b. Sa'd da bunu İbn Şihâb'dan naklederek Mâlik'e mutâbaât etmiştir. Bunu da Şâfiî mevsûl olarak "İbrâhim b. Sa'd — İbn Şihâb — Urve" kanalıyla Âişe'den şu lafızla nakletmiştir: "Temettü haccı yapıp da kurbanlık bulamayan ve Arefe gününe kadar da üç günlük orucu tutamayan kişi bu orucu Minâ günlerinde tutsun."

Sâlim de babasından aynısını bildirmiştir. Tahavî de başka bir kanalla bunu hem İbn Ömer, hem de Âişe'den nakletmiştir. Bu iki rivayete göre İbn Ömer ile Hz. Âişe, temettü haccı yapıp da kurban bulamayan ve Arefe gününe kadar da günlük orucu tutamayan kişilerin bu orucu teşrîk günlerinde tutmalarına ruhsat verirlerdi. Aynısını İbn Ebî Şeybe de "Zührî — Urve" kanalıyla Âişe'den, Sâlim kanalıyla da İbn Ömer'den nakletmiştir.

İbn Hacer bu konuda şöyle demiştir: "Ruhsat verenin kim olduğu zikredildiği için mevkûf olarak bu rivayet daha önce gelen ve bu konuda ruhsat verilmediğini söyleyen Abdullah b. İsa'nın rivayetine tercih edilir. Zira Abdullah b. İsa'nın rivayetinde ruhsat vermeyenin kim olduğu zikredilmemiş, mübhem bırakılmıştır. Abdullah b. İsa'nın bir önceki rivayeti Abdullah b. Selâm'ın dediğine göre biri mevkuf, biri de merfû olmak üzere iki ihtimali içermektedir. Ancak zayıf bir görüştür. Oysa İbrâhim b. Sa'd'ın buradaki rivayeti görüşün Âişe ve İbn Ömer'e mensubiyeti konusunda çok açık gelmiştir. Zührî'nin öğrencilerinden olan Mâlik'in de rivayeti bunu desteklemektedir."

٦٩ - باب صِيَامِ يَوْمِ عَاشُورَاءَ

69- ÂŞÛRÂ GÜNÜ ORUCU

Başlık, Âşûrâ gününde oruç tutmanın hükmüyle ilgilidir. Âşûrâ günü Muharrem ayının onuncu ya da dokuzuncu günüdür. Sahabe, tâbiûn ve

onlardan sonra gelen âlimlerinin çoğunluğunun görüşü bu günün Muharrem ayının onuncu günü olduğu yönündedir.

İbn Abbâs'a göre ise bu gün Muharrem ayının dokuzuncu günüdür. Dahhâk da bunun dokuzuncu gün olduğunu söylemiştir. Bunu söyleyenlere göre "Âşûrâ" ismi "İşr" mastarından türetilmiştir. Araplar develerini ayın dokuzuncu gününde su başına getirdikleri zaman "İşr" ifadesini kullanırlar. Çünkü suya geldikleri günü de susuz geçen günlerin içinde sayarlar.

۲۰۰۰ - حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ

قَالَ النَّبِيُّ ﷺ «يَوْمَ عَاشُورَاءَ إِنْ شَاءَ صَامَ». طرفاه ١٨٩٢ ، ٤٥٠١ - تحفة ٦٧٨٢

2000- "Ebû Âsım — Ömer b. Muhammed — Sâlim" isnâdıyla Sâlim'in babasının (İbn Ömer'in) bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Âşûrâ gününde isteyen oruç tutar" buyurmuştur.¹

Ebû Âsım, Dahhâk b. Mahled en-Nebîl'dir.

Ömer, Ömer b. Muhammed b. Zeyd b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb'dır.

Sâlim'in babası, Abdullâh b. Ömer'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Âşûrâ gününde isteyenlerin oruç tutacağını, istemeyenlerin de tutmayabileceğini bildirmiştir. Buhârî hadisi burada kısa bir şekilde zikretmiştir.

İbn Huzeyme bunu *Sahîh*'de Ebû Mûsa kanalıyla Ebû Âsım'dan: "Bugün Âşûrâ günüdür. İsteyen bu günde oruç tutsun, istemeyen de tutmasın" lafzıyla rivayet etmiştir.

Başlık hadisinin ravileri Buhârî'nin hocası dışında Medinelidir. Buhârî'nin hocası ise Basralıdır. Hadisi Müslim de *Oruç* konusu içinde tahrir etmiştir.²

۲۰۰۱ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ

عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَمَرَ بِصِيَامِ يَوْمِ عَاشُورَاءَ ، فَلَمَّا

¹ Hadis ayrıca 1892 ve 4501'de geçmektedir.

² Müslim 1126

فُرِضَ رَمَضَانُ كَانَ مَنْ شَاءَ صَامَ ، وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرَ أطرافه ١٥٩٢ ، ١٨٩٣ ، ٢٠٠٢ ،
٣٨٣١ ، ٤٥٠٢ ، ٤٥٠٤ - تحفة ١٦٤٧٠

2001- "Ebu'l-Yemân — Şuayb — Zührî — Urve b. ez-Zübeyr" isnâdıyla Âişe şöyle demiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Âşûrâ gününde oruç tutulmasını emretmişti. Ramazan orucu farz kılınıncı da bu günde isteyen oruç tutar, istemeyen de tutmaz oldu."¹

Ebu'l-Yemân, Hakem b. Nâfi' el-Hımsî'dir.

Şuayb, Şuayb b. Ebî Hamza el-Hımsî'dir.

Zührî, Muhammed b. Müslim b. Şihâb'dır.

Hiz. Âişe'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Âşûrâ gününde oruç tutulmasını emretmişti. Hicretin ikinci yılının Şaban ayında Ramazan orucu farz kılındıktan sonra bu günde isteyen oruç tuttu, istemeyen de tutmadı.

٢٠٠٢ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ كَانَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ تَصُومُهُ قُرَيْشٌ فِي الْجَاهِلِيَّةِ ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَصُومُهُ ، فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ صَامَهُ ، وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ ، فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ تَرَكَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، فَمَنْ شَاءَ صَامَهُ ، وَمَنْ شَاءَ تَرَكَهُ . أطرافه ١٥٩٢ ، ١٨٩٣ ، ٢٠٠١ ، ٣٨٣١ ،
٤٥٠٢ ، ٤٥٠٤ - تحفة ١٧١٥٧

2002- "Abdullah b. Mesleme — Mâlik — Hişâm b. Urve — Hişâm'ın babası" isnâdıyla Âişe şöyle demiştir: "Âşûrâ günü Kureyşlilerin Cahiliye döneminde oruç tuttıkları bir gündü. Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) bu günde oruç tutardı. Medine'ye geldiğinde de bu günde oruç tuttu. Ramazan orucu farz kılınıncı bu günde oruç tutmayı bıraktı. Müslümanlardan da bu günde isteyen oruç tuttu, istemeyen de tutmadı."²

¹ Hadis ayrıca 1592, 1893, 2002, 3831, 4502 ve 4504'te geçmektedir. Müslim 1125

² Hadis ayrıca 1592, 1893, 2001, 3831, 4502 ve 4504'te geçmektedir. Müslim 1125

Abdullah, Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî'dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes'tir.

Hişâm'ın babası, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm'dır.

Hz. Âişe'nin bildirdiğine göre Âşûrâ günü Cahiliye döneminde Kureyşlilerin oruç tuttuğu bir gündü. Muhtemeldir ki daha öncekilerin şeriatine uyarak bu günde oruç tutuyor ve Kâbe'yi süsleyerek de bu güne verdikleri değeri gösteriyorlardı. Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) Cahiliye dönemindeyken bu günde oruç tutuyordu. Rebûlevvel ayında Medine'ye hicret ettiğinde de bu günde oruç tutmaya devam etti ve ashâbına da bu günde oruç tutmalarını söyledi.

Hicretin ikinci yılının Şaban ayında Ramazan ayı orucu farz kılınca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Âşûrâ gününde oruç tutmayı bıraktı. Müslümanlardan da isteyenler bu günde oruç tutmaya devam etti, istemeyenler de tutmadı.

Buradan anlıyoruz ki Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Âşûra günü oruç tutmayı Medine'de sadece bir yıl boyunca emretti. Ramazan ayı orucu farz kılındıktan sonra bu günde oruç tutulması emri neshedildi. Sonrasında bu günün orucuna yönelik herhangi bir emri ve yasağı olmadı. Bu günün orucunu müslümanların kendi isteklerine bıraktı.

Ramazan ayı orucunun farz kılınmasından sonra Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Âşûrâ gününde oruç tutulmasını emrettiği sâbit değildir. Ramazan ayı orucunun farz kılınmasından önce Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Âşûrâ gününde oruç tutulması emri vaciplik bildiren bir emirse vacip olan bir şeyin neshedilmesi onun müstehablığını da nesheder mi? Bu konuda ihtilaf vardır. Ramazan ayı orucunun farz kılınmasından önce Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Âşûrâ gününde oruç tutulması emri müstehablık bildiren bir emirse de müstehab olması hâlâ bakidir.

Başlık hadisini Nesâî de tahric etmiştir.

۲۰۰۳ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَمِعَ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - يَوْمَ عَاشُورَاءَ عَامَ حَجَّ عَلَى الْمُنْبَرِ يَقُولُ

يَا أَهْلَ الْمَدِينَةِ ، أَيْنَ عُلَمَاؤُكُمْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ « هَذَا يَوْمٌ عَاشُورَاءَ ، وَلَمْ يُكْتَبْ عَلَيْكُمْ صِيَامُهُ ، وَأَنَا صَائِمٌ ، فَمَنْ شَاءَ فَلْيَصُمْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُفْطِرْ » . تحفة ١١٤٠٨

2003- “Abdullah b. Mesleme — Mâlik — İbn Şihâb” isnâdıyla Humeyd b. Abdірrahmân şöyle demiştir: Muâviye b. Ebî Süfyân’ın, haccettiği zaman Âşûrâ gününde minber üzerinde şöyle dediğini işittim: “Ey Medineliler! Âlimleriniz nerede? Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem): «*Bugün Âşûrâ günüdür. Bu günde oruç tutmanız farz kılınmadı. Ama ben tutuyorum. Sizlerden de isteyen bu günde oruç tutsun, istemeyen de tutmasın*» buyurduğunu işittim.”

Abdullah, Abdullah b. Mesleme b. Ka’neb el-Hârisî el-Medenî el-Ka’nebî’dir.

Mâlik, Mâlik b. Enes’tir.

İbn Şihâb, Muhammed b. Müslim ez-Zührî’dir.

Humeyd, Humeyd b. Abdірrahmân b. Avf’tir.

Muâviye, Ebû Süfyân’ın oğludur. Ebû Süfyân, Sahr b. Harb b. Umeyye el-Umevî’dir. Muâviye babası Ebû Süfyân’la birlikte Mekke’nin fethinde müslüman oldular. Bazılarına göre Muâviye kaza umresinde müslüman olmuş, ancak bunu gizli tutmuştur. Yirmi yıl valilik, yirmi yıl da halifelik yapmıştır. Muâviye’nin: “Sultanların ilki benim” dediği nakledilir. Muâviye halife olduktan sonra ilk haccını hicri 44 yılında, son haccını da hicri 57 yılında yapmıştır.

Humeyd’in bildirdiğine göre Muâviye b. Ebî Süfyân haclarından birinde Âşûrâ gününde minber üzerinde bir hutbe verdi. Yûnus bunu Zührî’den naklederken bu hutbeyi Medine’de verdiğini zikreder. Ayrıca hac yerine “Medine’ye gelişlerinden birinde” lafzını kullanır.

Muâviye, minber üzerinde verdiği hutbede Medine ahalisine “Âlimleriniz nerede?” diye seslendi. Nevevî’nin dediğine göre Muâviye, bazıınının Âşûrâ günü orucunu vacip ya da haram ya da mekruh gördüğünü işitmiş ve hutbesinde bu konuyu açıklamaya kavuşturmak istemiştir.

Bu oruca yönelik hükme dikkat çekmek için ya da bu konudaki bilgisine âlimlerin bilgileriyle destek vermek için bu şekilde seslenmiş olması muhtemeldir.

Sonrasında Muâviye, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): “*Bugün Âşûrâ günüdür. Bu günde oruç tutmanız farz kılınmadı. Ama ben tutuyorum. Sizlerden de isteyen bu günde oruç tutsun, istemeyen de tutmasın*” buyurduğunu işittiğini dile getirmiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Âşûrâ günü orucunun müslümanlara farz kılınmadığını bildirmiştir. Şâfiîler ve Hanbeliler buna dayanarak Âşûrâ günü orucunun hiçbir zaman farz olmadığını ve Ramazan orucuyla da neshedilmediğini söylemişlerdir. Buna itiraz edilirken Muâviye'nin Mekke'nin fethi sırasında müslüman olduğu, bunu müslüman olduktan sonra Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) işitmiş olması durumunda hicretin dokuzuncu ya da onuncu yılında, yani Ramazan orucuyla neshedildikten sonra işitmiş olacağı söylenmiştir. Vacip olduğunu açık bir şekilde söyleyen diğer delilleri de göz önünde bulundurursak Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözü, Ramazan orucu farz kılındıktan sonra Âşûrâ orucunun farz kılınmamış olduğu anlamına gelmektedir. Muâviye bu sözü Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem), müslüman olmadan önce işitmişse de bu günün orucu henüz farz kılınmadan önce işitmiş demektir.

Hz. Âişe, Âşûra orucunun Ramazan orucuyla neshedildiğini söylemiş ve onun bu rivayetini hem Buhârî, hem de Müslim nakletmiştir. Ramazan ayı orucundan sonra müslümanların bu günün orucu konusunda muhayyer bırakılması da daha önce tutma emrinin mendûb değil, vacip olduğu anlamına gelmektedir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu söyledikten sonra da Âşûrâ gününde kendisinin oruç tuttuğunu, isteyenlerin tutup istemeyenlerin de tutmayabileceğini dile getirmiştir.

Başlık hadisini Müslim¹ ve Nesâî de tahrir etmiştir.

۲۰۰۴ - حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ
بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَدِينَةَ ، فَرَأَى
الْيَهُودَ تَصُومُ يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، فَقَالَ « مَا هَذَا » قَالُوا هَذَا يَوْمٌ صَالِحٌ ، هَذَا يَوْمٌ نَجَّى اللَّهُ

¹ Müslim 1129

بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ عَدُوِّهِمْ ، فَصَامَهُ مُوسَى قَالَ « فَأَنَا أَحَقُّ بِمُوسَى مِنْكُمْ » فَصَامَهُ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ . أطرافه ٣٣٩٧ ، ٣٩٤٣ ، ٤٦٨٠ ، ٤٧٣٧ - تحفة ٥٥٢٨

2004- “Ebû Ma’mer — Abdolvâris — Eyyûb — Abdullah b. Saîd b. Cübeyr — Abdullah’ın babası” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Medine’ye hicret ettiği zaman oradaki Yahudilerin Âşûrâ gününde oruç tuttuklarını gördü. Onlara: “*Bu ne orucudur?*” diye sorunca: “Bu güzel bir gündür. Bu günde Yüce Allah, İsrâil oğullarını düşmanlarından kurtardı. Hz. Mûsa da bu günde oruç tuttu” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Ben Mûsa peygambere sizden daha yakınım*” buyurdu ve hem kendisi bu günde oruç tuttu, hem de ashâbının bu günde oruç tutmalarını söyledi.¹

Ebû Ma’mer, Abdullah b. Amr el-Minkarî’dir.

Abdolvâris, Abdolvâris b. Saîd’dir.

Eyyûb, Eyyûb es-Sahtiyânî’dir.

İbn Abbâs’ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Medine’ye hicret ettikten sonra Âşûrâ gününde Yahudilerin oruç tuttuklarını gördü. Onlara neden bu günde oruç tuttuklarını sorunca, Yüce Allah’ın İsrâil oğullarını böylesi bir günde düşmanları Firavun’dan kurtardığını, Hz. Musa’nın bu günde oruç tuttuğunu, bundan dolayı kendileri de tuttuklarını söylediler.

Müslim bunu rivayet ederken Yahudilerin: “Yüce Allah, Mûsa ve kavmini düşmanlarından kurtardı. Musa, buna karşılık Yüce Allah’a şükür ifadesi olarak bugünde oruç tutardı. Bundan dolayı biz de tutuyoruz” dediğini zikreder.

Buhârî bunu *Hicret* konusu içinde naklederken Yahudilerin: “Bu günü yüceltmek adına oruç tutuyoruz” dediklerini zikretmiştir.

Ahmed bunu Ebû Hureyre’den naklederken Yahudilerin ayrıca: “Nûh’un gemisinin Cudi dağına oturduğu bir gündür. Nûh, Yüce Allah’a şükür ifadesi olarak bu günde oruç tutardı” dediklerini zikreder.

¹ Hadis ayrıca 3397, 3943, 4680 ve 4737’de geçmektedir. Müslim 1130

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Yahudilerin bu cevabına karşılık Musa'ya onlardan daha yakın olduğunu dile getirmiş ve Medine'ye hicretinden önce de bu günde tuttuğu gibi orada da tutmaya devam etmiş, müslümanlara da bu günde oruç tutmalarını emretmiştir.

Bu hadis, neshedilmeden önce bu günün orucunun vacip olduğunu söyleyenler için delil teşkil etmektedir. Ancak hocalarımız Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) buradaki emrinin vaciplik değil, müstehab olan bir şeyin vurgulanması babından olduğunu söylemişlerdir.

Yahudilerin bu cevabından sonra Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu günde oruç tutması da onların sözünü onaylama bâbından değildir. Zaten Medine'ye hicret etmeden önce de bu günde oruç tutuyordu.

Mâzirî, bu konudaki vahyin Yahudilerin bu günün kıssasında anlattıklarına uygun ve mutabık olarak inmesini caiz görmüştür. Bu yöndeki haberler tevâtür derecesine ulaştığı için Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu günde oruç tutmuştur. Ya da kendi içtihadına dayanarak oruç tutmuştur. Ya da İbn Selâm gibi onlardan daha sonra müslüman olan kişi ona bunu anlatmıştır.

Risalet konusunda müştereklik ve dinde kardeş olmaları üzerinden Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Musa'ya onlardan daha yakın olduğunu dile getirmiş, hak olan bir şeye de herkesten önce tâbi olacağını bildirmiş ve bu günde kendisi de oruç tutmuştur.

Hadisin ravileri Basralı ve Kufelidir. Buhârî hadisi *Ehâdîsu'l-Enbiyâ* konusu içinde de tahrir etmiştir. Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî de tahrir etmiştir.

٢٠٠٥ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ أَبِي عُمَيْسٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كَانَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ تَعُدُّهُ الْيَهُودُ عِيدًا ، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « فَصُومُوهُ أَنْتُمْ » . طرفه ٣٩٤٢ - تحفة ٩٠٠٩

2005- "Ali b. Abdillâh — Ebû Usâme — Ebû Umeys — Kays b. Müslim — Târik b. Şihâb" isnâdıyla Ebû Mûsa şöyle demiştir: Âşûrâ gününü Yahudiler bayram sayarlardı. Bundan dolayı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) müslümanlara: "Bu günde siz oruç tutun" buyurdu.¹

¹ Hadis ayrıca 3942'de geçmektedir.

Ali, Ali b. Abdillâh el-Medîni'dir.

Ebû Usâme, Hammâd b. Usâme el-Leysi'dir.

Ebû Umeyy, Utbe b. Abdillâh b. Utbe b. Abdillâh b. Mes'ûd el-Huzelî el-Mes'ûdî el-Kûfî'dir.

Kays, Kays b. Müslim el-Cedelî el-Udvânî el-Kûfî'dir.

Târik, Târik b. Şihâb el-Becelî el-Ahmesî el-Kûfî'dir. Ashâbdan biridir. Ebû Dâvud, Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) gördüğünü, ancak ondan bir şey işitmediğini söylemiştir.

Ebû Mûsa, Abdullah b. Kays el-Eş'arî'dir.

Ebû Mûsa'nın bildirdiğine göre Hayber Yahudileri, Âşûrâ gününe olan saygılarından dolayı onu bayram günü sayarlardı. Bayram günlerinde de oruç tutulmaz. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), bu konuda Yahudilerden farklı davranmak adına müslümanlara bu günde oruç tutmalarını söyledi.

Bu hadiste bu günde oruç tutma gerekçesi İbn Abbâs'ın rivayetinde zikredilen gerekçeden farklıdır. Zira İbn Abbâs'ın rivayetinde Âşûrâ gününde oruç tutulmasının gerekçesi Yahudilerle olan müşterek bir konuya dayanıyordu. O da Hz. Musa'nın düşmandan kurtarılmasına karşılık Yüce Allah'a şükür ifadesi olmasıydı. Bunun yanında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu tutumu önceki uygulamasına ve nazil olan vahye de mutabıktı. Belki de Yahudilerin şeriatinde bu günün çok değerli bir gün olmasından dolayı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu günde oruç tutmuştur.

Müslim bunu başka bir kanalla Kays b. Müslim'den: "Hayber ahalisi Âşûrâ gününde oruç tutar ve bu günü bayram sayarlardı" lafzıyla rivayet etmiştir.

Başlık hadisini Müslim¹ ve Nesâî de tahrir etmiştir.

٢٠٠٦ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ عَنِ ابْنِ

عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَتَحَرَّى صِيَامَ يَوْمٍ فَضَّلَهُ عَلَى غَيْرِهِ ،

إِلَّا هَذَا الْيَوْمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَهَذَا الشَّهْرُ . يَعْنِي شَهْرَ رَمَضَانَ . تحفة ٥٨٦٦

¹ Müslim 1131

2006- “Ubeydullah b. Mûsa — İbn Uyeyne — Ubeydullah b. Ebî Yezîd” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle demiştir: “Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) günler içinde Âşûrâ günü, aylar içinde de bu aydan başka diğerlerinden üstün tutarak oruçlu geçirmeye özen gösterdiği bir gün ve ay görmedim.”

Ravi der ki: “Bu aydan kasıt Ramazan ayıdır.”¹

Ubeydullah b. Mûsa, Ebû Muhammed el-Absî'dir.

İbn Uyeyne, Süfyân b. Uyeyne'dir.

Ubeydullah b. Ebî Yezîd, Kârız b. Şeybe ailesinin azatlısı Ubeydullah b. Ebî Yezîd el-Mekkî'dir.

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), günler içinde en çok Âşûrâ gününü faziletli görür ve bu günde oruç tutmaya çalışırdı. Aynı şekilde aylar içinde en çok Ramazan ayını faziletli görür ve her halükârda bu ayı tümüyle oruç tutmaya özen gösterirdi.

Bu hadisi ayrıca Nesâî tahrir etmiştir.

۲۰۰۷ - حَدَّثَنَا الْمُكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ رَجُلًا مِنْ أَسْلَمَ أَنْ أَذِّنَ فِي النَّاسِ « أَنْ مَنْ كَانَ أَكَلَ فَلْيَصُمْ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ أَكَلَ فَلْيَصُمْ ، فَإِنَّ الْيَوْمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ » طرفاه ۱۹۲۴ ، ۷۲۶۵ - تحفة

٤٥٣٨

2007- “Mekkî b. İbrâhim — Yezîd” isnâdıyla Seleme b. el-Ekva' şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Eslem kabilesinden bir adamı gönderdi ve insanlara: “Yemek yemiş olanlar günün kalan kısmını oruçlu geçirsin. Yemek yememiş olanlar da oruç tutsun. Zira bugün Âşûrâ günüdür” şeklinde çağrı yapmasını emretti.²

Mekkî, Mekkî b. İbrâhim b. Beşîr el-Hanzalî'dir.

Yezîd, Yezîd b. Ebî Ubeyd el-Eslemî'dir. Seleme b. el-Ekva'nın azatlısıdır.

¹ Müslim 1132

² Hadis ayrıca 1924 ve 7265'te geçmektedir. Müslim 1135

Seleme, Seleme b. el-Ekva' b. Amr b. el-Ekva'dır. Ekva'nın ismi de Sinân b. Abdillâh'tır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Âşûrâ gününde Eslem kabilesinden Hind b. Esmâ b. Hârise'ye gönderdi ve müslümanlara, günün Âşûrâ günü olduğu, bundan dolayı güne yemekle başlamış olanların günün kalan kısmında yiyecek ve içeceklerden uzak durup akşama kadar oruçlu kalmaları, güne yemek yemeden başlamış olanların da o günü oruç tutmaları yönünde bir çağrı yapmasını söyledi.

Hadisten, bir günü oruçlu geçirmesi gereken kişinin bu oruca gecedan niyet etmemesi durumunda gündüz vakti niyet etmesinin de geçerli olacağını anlıyoruz. Bunu da Âşûrâ günü orucunun farz olması ön kabulüne dayanarak söyleyebiliriz.

İbnu'l-Cevzî ise Muâviye'nin hadisine dayanarak Âşûrâ orucunun farz olmadığını söylemiştir. Zira söz konusu rivayette Muâviye'nin dediğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bugün Âşûrâ günüdür. Bu günde oruç tutmanız farz kılınmadı. Ama ben tutuyorum. Sizlerden de isteyen bu günde oruç tutsun, istemeyen de tutmasın"* buyurmuştur. Bunun yanında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) söz konusu çağrıyı yaptırırken güne yemekle başlayanların sonradan o günü kaza etmelerini emretmemiştir. Bu da Âşûrâ günü orucunun farz olmadığını göstermektedir. Oruca gündüz vakti niyet etme konusu içinde bu yönde gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Bu hadis Buhârî'nin sülâsî (üç raviyle Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) dayanan) hadislerinden altıncısıdır. Muharrem ayının dokuzuncu gününde oruç tutmak da müşetab görülmüştür. Zira Müslim'de gelen rivayete göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Gelecek yıla kadar yaşarsam bu ayın dokuzuncu gününde de oruç tutacağım"* buyurmuştur. Kişi onuncu günle birlikte dokuzuncu günü tutamamışsa on birinci günü tutması müstehabdır. Şâfiî, *el-Ümm* ile *el-İmlâ* eserinde her üç günün oruçlu geçirilmesinin müstehab olacağını söylemiştir. Ahmed'de gelen: *"Âşûrâ gününde oruç tutarak Yahudilere muhalefet edin. Bir önceki ve bir sonraki günde de oruç tutun"* hadisi de bunu desteklemektedir.

Aynı şekilde hacı olmayanlar için Arefe gününde oruç tutmak da müşetabdır. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Arefe günü orucunun bir

önceki ve bir sonraki yılın günahlarına kefaret olacağını bildirmiştir. Arefe günü, Zilhicce ayının dokuzuncu günüdür.

Haram aylar olan Zilka'de, Zilhicce, Muharrem ve Receb aylarında da oruç tutmak müstehabdır. Zira Ebû Dâvud ve başkalarından gelen rivayette Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), oruçtan şekli şemali değişen bir adama: *"Neden kendine eziyet ediyorsun? Sabır (Ramazan) ayı ile her aydan bir gün oruç tut"* buyurmuştur. Adam: "Arttır" deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Her aydan iki gün oruç tut"* buyurmuştur. Adam: "Daha da arttır" deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Her aydan üç gün oruç tut"* buyurmuştur. Adam: "Daha da arttır" deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) üç parmağını açıp yummak suretiyle: *"O zaman haram aylardan her birinde şu kadar (üç gün) tutup şu kadar (üç gün) ara ver"* buyurmuştur.

Nevevî, Şerhu'l-Mühezzebe'de şöyle der: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), fazla orucun adama ağır geldiğini görünce bu şekilde tutmamasını söylemiştir. Ancak tuttuğu oruç kişiye ağır gelmiyor ve meşakkat vermiyorsa haram ayların tümünü oruçlu geçirmesi daha faziletlidir. En faziletlisi de Muharrem ayını oruçlu geçirmesidir Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *«Ramazan ayından sonra en faziletli oruç, Muharrem ayında tutulan oruçtur»* buyurmuştur. Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir. Hanbeliler, sadece Receb ayını oruçlu geçirmenin mekruh olduğunu söylemişlerdir. Hanbelî mezhebi âlimlerinin geneli de bu görüştedir. Şeyh Takiyyuddîn'nin dediğine göre Receb ayında bir gün dahi olsa oruç tutmamak, Hanbelilerin düşündüğü bu keraheti ortadan kaldırır. Aynı şekilde kişi Receb ayını tümüyle oruçlu geçirdikten sonra hemen bir sonraki ayda olmasa da senenin başka bir ayını tamamıyla oruçlu geçirdiği zaman bu kerahet ortadan kalkar."

Şevvâl ayında altı gün oruç tutmak da müstehabdır. Zira Müslim'in naklettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ramazan ayının orucunu tuttuktan sonra Şevvâl ayından altı gün daha oruç tutan kişi yılın tamamını oruçlu geçirmiş sayılır"* buyurmuştur. Bu altı günü de Ramazan bayramından hemen sonra peş peşe tutmak daha efaldır.

İmam Mâlik ise bu altı günün orucunu mekruh görmüş ve: "Âlimlerden ve fakihlerden hiç kimsenin bu günlerde oruç tuttuğunu görmüş değilim. Seleften birilerinin de bu günlerde oruç tuttuğu bana ulaşmış değildir. Âlimler bu günlerde oruç tutmayı, bidate bulaşma ve cahil olanların Ramazan ayına kendisinden olmayan orucu ekleme endişesinden dolayı kerih

görmüşlerdir” demiştir. Ancak kişinin kimseye göstermeden kendi kendine bu günlerde oruç tutmasında bir sakınca olmayacağını da söylemiştir.

Kişinin evinde yiyecek bulamadığı bir günde oruç tutması da müstehabdır. Zira Müslim’in Âişe’den naklen bildirdiğine göre bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yanına girmiş ve: *“Yanınızda yiyecek bir şeyler var mı?”* diye sormuştur. Ona: *“Yok”* dediklerinde de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“O zaman bu gün oruç tutuyorum”* buyurmuştur.

Nafile oruç konusunda herhangi bir kısıtlama ve sınırlama yoktur. Kişi istediği kadar oruç tutabilir. Ancak hasta olanın, yolcu olanın, hamile kadının, emziren kadının nafile oruç tutması kerih görülmüştür. Kendisini ağır bir meşakkate sokma ihtimali olan yaşlı kişinin de nafile oruç tutması kerih görülmüş, bazı durumlarda oruç tutması haram olmaya kadar varmıştır.

Hacı için Arefe günü oruç tutma da mekruhtur. Hatta bu oruç kişinin ibadetini olumsuz bir şekilde etkilese de, etkilemese de bu günde oruç tutmaması müstehabdır. Mütevellî ise: *“Kişi oruç tutarak zayıf düşüyorsa bu günde oruç tutması tutmamasından evladır. Zayıf düşüyorsa da oruç tutmaması tutmasından evladır”* demiştir.

Kişinin Ramazan ayından kaza borcu varken nafile oruç tutması da kerih görülmüştür. Tabi bu da vakit darlığı olmaması durumundadır. Vakıtlar darlığı varsa da Ramazan kazası borcu varken kişinin önceliği nafile oruca vermesi haram olur.

Hafta içinden sadece Cuma günü ya da sadece Cumartesi günü oruç tutmak da kerih görülmüştür. Zarar görme ya da başkalarının hakkına girme endişesi taşıyanlar için yılın tümünü oruçlu geçirmek de kerih görülmüştür.

Bayram günlerinde ve teşrîk günlerinde oruç tutmak haramdır. Hayızlı kadının, lohusa kadının oruç tutması haramdır. Şekk gününde oruç tutmak haramdır. Şaban ayının sadece son ikinci yarısında Ramazan ayı girene kadar oruç tutmak haramdır. Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“Şaban ayının ortası geldiği zaman artık Ramazan ayına kadar oruç olmaz”* buyurmuştur. Tirmizî bunu rivayet etmiş ve hasen sahih olduğunu söylemiştir. Ancak kişinin kaza orucu varsa ya da adak orucu bu günlere denk geliyorsa ya da mutad olarak tuttuğu orucun günlerine denk geliyorsa bu durumda Şaban ayının ikinci yarısında oruç tutması haram olmaz.

Kocası yanındayken izni olmadan kadının nafile oruç tutması da caiz değildir. Ancak tuttuğu oruç sahih olur. Böylesi bir durumda nafile orucun yasaklanması tutulan oruçla ilgili bir şey değildir. Zira böylesi bir oruç hüküm olarak gaspedilmiş bir toprak parçasında kılınan namaz gibidir.

Oruç konusunu hicri 902 yılında, Cemâziyelâhir ayının üçüncü günü olan bir Pazartesi günde bitirdim. Allah'tan bu gayretimi tamamlamasını, müslümanlara faydalı kılmasını ve sırf rızası için yaptığım bu çabamı katında kabul etmesini diliyorum. Allah bana yeter. O ne güzel vekildir.

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

۲۱ - کتاب صلاة التراویح

31. TERAVİH NAMAZI KİTABI

Ramazan gecelerinden teravih namazı. Teravih, tervîha'nın çoğuludur ve Ramazan gecelerine mahsûs olan namazın ismidir. Teravih namazı için ilk toplandıkları zamanlarda her iki selamda bir istirahat ederlerdi. Bu sebeple istirahat mânâsında teravih diye isimlendirilmiştir.

۱ - باب فَضْلِ مَنْ قَامَ رَمَضَانَ

1- RAMAZAN GECELERİNİ İBÂDETLE GEÇİREN KİMSENİN FAZİLETİ

۲۰۰۸ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ لِرَمَضَانَ « مَنْ قَامَهُ إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ ». أطرافه ۳۵، ۳۷، ۳۸، ۱۹۰۱، ۲۰۰۹،
۲۰۱۴ - تحفة ۱۵۲۲۳

2008- “Yahya b. Bukeyr — Leys — Ukayl — İbn Şihâb” isnâdıyla Ebû Seleme'nin bildirdiğine göre Ebû Hureyre şöyle demiştir: “Ramazan konusunda Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): «İman ederek ve karşılığını Allah'tan bekleyerek gecelerini ihya eden kişinin geçmiş günahları bağışlanır» buyurduğunu işittim.”¹

Yahya, Yahya b. Bukeyr b. Abdillâh b. Bukeyr el-Mahzûmî'dir. Onunla tanındığı için dedesine nispet edilmiştir.

Leys, imam Leys b. Sa'd'dır.

Ukayl, Ukayl b. Hâlid'dir.

¹ Başka yerlerde de geçmektedir: 35, 37, 38, 1901, 2009, 2014. Müslim 759

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zührî'dir.

Ebû Seleme, Ebû Seleme b. Abdirrahman b. Avf ez-Zührî el-Medenî'dir. Adının Abdullah olduğu söylenmekle birlikte İsmâîl olduğu da söylenmektedir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) faziletine iman ederek ve karşılığını Allah'tan bekleyerek Ramazan gecelerini teravîh namazı ile ihya eden kişinin büyük günahlar dışında küçük olanlardan geçmiş günahlarının bağışlanacağını söylemiştir. Nesâî, *es-Sünen el-Kübrâ'*da bunu: "Geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır" şeklinde rivayet etmiştir. Bir grup da bu ziyadede Kuteybe'ye mutabaat etmiştir. Ancak bağışlamanın geçmiş günahlar için olabileceği, daha işlenmemiş günahların ise nasıl bağışlanacağı söylenmektedir.

Cevap olarak şöyle denilmiştir: "Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) Bedir savaşına katılanlar hakkında: "Yüce Allah, onlara baktı ve: «Artık istediğinizi yapın, ben sizleri bağışladım» buyurdu" demesi gibi burada Yüce Allah'ın kişiyi gelecekte günahlardan koruması kastedilmektedir." Ancak bunun hilafına Mıstâh'ın Hz. Âişe hakkında kötü konuşmasının ve *Sahîh*'de Nuaymân'ın meşhur kıssasının nakledilmesi ile buna itiraz edilmiştir.

٢٠٠٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ » قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَمُتَوُفَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالْأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ ، ثُمَّ كَانَ الْأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ فِي خِلَافَةِ أَبِي بَكْرٍ وَصَدْرًا مِنْ خِلَافَةِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أطرافه ٣٥ ، ٣٧ ، ٣٨ ، ١٩٠١ ، ٢٠٠٨ ، ٢٠١٤ - تحفة ١٢٢٧٧

2009- "Abdulah b. Yûsuf — Mâlik — İbn Şihâb — Humeyd b. Abdirrahman" isnâdıyla Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "İman ederek ve karşılığını Allah'tan bekleyerek Ramazan gecelerini ihya eden kişinin geçmiş günahları bağışlanır" buyurmuştur.

İbn Şihâb der ki: "Ramazan gecelerindeki namaz bu şekilde iken Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vefat etti. Sonra bu iş Ebû Bekr'in halifeliği

zamanında ve Ömer'in halifeliğinin başlarında bu şekilde devam etti.”¹

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Mâlik, imam Mâlik b. Enes'tir.

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zührî'dir.

Humeyd, Humeyd b. Abdîrrahman b. Avf el-Kureşî el-Medenî'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) faziletine iman ederek ve karşılığını Allah'tan bekleyerek Ramazan gecelerinin tümünü veya niyeti tümünü ihya etmek iken bir özürden dolayı bir kısmını ağır davranmadan ve bundan hoşlanarak ihya eden kişinin küçük olanlardan geçmiş günahlarının bağışlanacağını söylemiştir. Zira büyük günahlara ancak tövbe kefaret olmaktadır.

Ramazan gecelerindeki teravih namazı bu şekilde cemaatsiz kılınırken Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vefat etmiştir. Bu iş Ebû Bekr'in halifeliği zamanında, sonra da Ömer'in halifeliğinin başlarında yine bu şekilde devam etmiş ve teravih namazları cemaatsiz bir şekilde kılınmıştır.

٢٠١٠ - وَعَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ الْقَارِئِ أَنَّهُ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - لَيْلَةً فِي رَمَضَانَ، إِلَى الْمَسْجِدِ، فَإِذَا النَّاسُ أَوْزَاعٌ مُتَفَرِّقُونَ يُصَلِّي الرَّجُلُ لِنَفْسِهِ، وَيُصَلِّي الرَّجُلُ فَيُصَلِّي بِصَلَاتِهِ الرَّهْطُ فَقَالَ عُمَرُ إِنِّي أَرَى لَوْ جَمَعْتُ هَؤُلَاءِ عَلَى قَارِئٍ وَاحِدٍ لَكَانَ أَمْتَلٌ ثُمَّ عَزَمَ فَجَمَعَهُمْ عَلَى أَبِي بَكْرٍ بْنِ كَعْبٍ، ثُمَّ خَرَجْتُ مَعَهُ لَيْلَةً أُخْرَى، وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلَاةِ قَارِئِهِمْ، قَالَ عُمَرُ نِعَمَ الْبِدْعَةُ هَذِهِ، وَالَّتِي يَنَامُونَ عَنْهَا أَفْضَلُ مِنَ الَّتِي يَقُومُونَ. يُرِيدُ آخِرَ اللَّيْلِ، وَكَانَ النَّاسُ يَقُومُونَ أَوَّلَهُ

تحفة ١٠٥٩٤

2010- İbn Şihâb isnâdıyla Urve b. ez-Zübeyr'in bildirdiğine göre Abdurrahman b. Abdilkârî şöyle demiştir: Bir Ramazan gecesini Ömer b. el-Hattâb ile beraber Mescid'e çıktığımızda baktık ki insanlar dağınık ve topluluklar halinde namaz kılmaktalar. Kimi tek başına kılarken, kimilerine de bir kişi namaz kıldırıyordu. Bunun üzerine Ömer: "Vallahi

¹ Hadis ayrıca 35, 37, 38, 1901, 2008, 2014'de geçmektedir. Müslim 759

ben bunları tek bir imamın arkasında toptasam daha iyi olur” dedi. Sonra insanları Ubey b. Ka'b'ın imamlığı arkasında topladı. Sonra bir başka gece yine Ömer’le birlikte Mescid’e çıktım. İnsanlar imamın arkasında namaz kılıyorlardı. Ömer: “Bu ne güzel bidattir, ancak bu namazı bırakıp uyuyanlar şimdi kılanlardan daha faziletlidir” dedi. Ömer bu namazı gecenin sonunda kılmayı kastediyordu. Zira insanlar o zaman teravih namazını gecenin başlangıcında kılıyordu.

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zührî’dir.

Urve, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm’dır.

Abdurrahman b. Abdilkârî, Kâret b. ed-Dîş b. Muhallim b. Ğâlib el-Medenî’ye nispet edilmiştir. Bu kişi Ömer tarafından beytülmalından sorumlu olarak görev yapmaktaydı.

Hadiste nakledildiğine göre bir Ramazan gecesini Ömer b. el-Hattâb Mescid-i Nebevî’ye çıkmış ve kimisinin tek başına, kimilerinin de üç ile on kişi arasında gruplar halinde birine uyarak namaz kıldığını görmüştür. Buradaki: “Kimisinin tek başına” ifadesiyle kişinin yatsı namazından sonra nafile namazı kılması kastedilmektedir.

Bunun üzerine Ömer bu şekilde namaz kılanları tek bir imamın arkasında toplamanın daha iyi olacağını söyledi. Zira bu namazı cemaat olarak kılmak daha faziletlidir. Ashâb bu namazı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte birkaç gece cemaat olarak kılmıştır. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Müslümanlara farz kılınır endişeyle bu namazı cemaat olarak kılmayı terk etmiştir. Sonra Ömer hicri 14 yılında insanları kıraatı içlerinde en güzel olan Ubey b. Ka'b'ın imamlığı arkasında topladı. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “*Cemaata Kur’ân’ı en iyi bilen ve okuyanları imam olsun*” buyurmuştur.

Saîd b. Mansûr’un Urve’den olan rivayeti: “Sonra Ömer insanları Ubey b. Ka'b'ın imamlığı arkasında topladı. Ubey b. Ka'b erkeklerle ve Temîm ed-Dârî de kadınlara namaz kıldırırmaktaydı” şeklindedir. Beyhakî’nin rivayeti ise: “Kadınlara Süleyman b. Ebî Hasme namaz kıldırırmaktaydı” şeklindedir.

Sonra Abdurrahman b. Abdilkârî bir başka gece yine Ömer’le birlikte Mescid’e çıktı. İnsanlar imamın arkasında namaz kılıyorlardı. Ömer cemaatle birlikte bu namaza çıkmıyordu. Çünkü bu namazı gecenin sonunda evinde kılmanın daha faziletli olduğu görüşünde idi. Ömer cemaatin bu şekilde

namaz kıldığını görünce bunun güzel bir bidat olduğunu söyledi. Buna bidat demesi Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) böylesi bir şeyi sünnet kılmamış olmasından dolayıdır. Ebû Bekr es-Sıddîk zamanında da böylesi bir şey yoktu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ve Ebû Bekr zamanında gecenin başlangıcında kılınmadığı gibi her gün de kılınmamaktaydı. “*Her bidat dalalettir ve her dalalet ateştedir*” hadisine gelince; Ömer'in: “Bu ne güzel bidattir” demesi bütün güzellikleri kapsamaktadır. Kötü bidat da bütün kötülükleri kapsamaktadır. Ramazan gecelerini ihya etmek te kötü bir bidat değildir. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “*Benden sonra Ebû Bekr ve Ömer'e uyun*” buyurmuştur. Sahabe de Ömer'in bu görüşü konusunda icma etmişse o zaman bu bir bidat değildir.

Ancak Ömer bu namazı yani teravih namazını bu vakitte kılmayıp uyuyanların gecenin başlangıcında kılانlardan daha faziletli olduğunu söylemiştir. Ömer bu namazı gecenin sonunda kılmanın daha faziletli olduğunu kastediyordu. Zira insanlar o zaman teravih namazını gecenin başlangıcında kılıyordu. Fakat Ömer bu namazı tek olarak kılmanın cemaat olarak kılmaktan daha faziletli olduğu yönünde bir şey söylememiştir. Bu hadiste teravih namazının kaç rekat olduğu zikredilmemiştir. Cumhur bu namazın on defa selam vermekle birlikte yirmi rekat olduğu görüşündedir. Her dört rekatta bir istirahat edilir ve bu şekilde beş defa istirahat edilmiş olunur. Ancak üç rekat olan vitir namazı yirmi rekatın dışındadır.

İbnu'l-İrâkî'nin *Şerhu't-Takrîb*'de Sâib b. Yezîd'den bildirdiği gibi Beyhakî, *Sünen*'de sahih bir isnâdla: “Ömer b. el-Hattâb zamanında Ramazan ayında bunu yirmi rekat olarak kılarlardı” demiştir.

Mâlik, *Muvatta'*da Yezîd b. Rûmân'dan naklederek: “Ömer zamanında bunu yirmi üç rekat olarak kılarlardı” demiştir. Başka bir rivayette de on bir rekat olduğu zikredilmiştir. Beyhakî de bu rivayetlere dayanarak: “Önce bunu on bir rekat olarak kılarlardı. Sonra bunu yirmi rekat olarak kılmaya başladılar. Bunun ardından da üç rekat vitri kılıyorlardı” demiştir.

İbn Ebî Şeybe, *Musannef*'te ve Beyhakî, *Sünen*'de İbn Abbâs'ın: “Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan'da cemaat olmaksızın yirmi rekat ve vitir namazını kılar” dediğini rivayet etmişlerdir. Ancak Beyhakî ve başkaları bu hadisi İbn Ebî Şeybe'nin dedesi Ebû Şeybe'den rivayet edilmesinden dolayı zayıf görmüşlerdir.

Hız. Âişe bu konuda Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) ne Ramazan ayında, ne de başka bir ayda on bir rekattan fazla kılmadığını bildirmiştir. Bu rivayette daha sonra bu konu içinde zikredilecektir, inşaallah. Ancak muhaddisler bu namazın vitir namazı olduğunu söylemişlerdir.

Mâlik bu namazın vitir namazı dışında otuz altı rekat olarak kılınması görüşünde olduğunu bildirmiş ve: “Medineliler böyle yapardı” demiştir. Malikiler ise: “Bu namaz yirmi üç rekat idi. Daha sonra vitir namazı da içinde olmak üzere otuz dokuz rekat kılındı” demiştir. *Nevâdir* eserinde İbn Habîb'den nakledilerek şöyle denilmiştir: “Bu namaz ilk zamanlarda on bir rekat olarak kılınmaktaydı. Ancak kıraatı uzun tutmaktaydılar. Bu durum kendilerine ağır gelince rekatları çoğaltıp kıraatı kısalttılar. Vitir dışında normal bir okuma ile bunu yirmi rekat olarak kılmaya başladılar. Sonra yine kıraatı kısalttılar ve bu namazı otuz altı rekat olarak kılmaya başladılar. Bu şekilde de durum devam etmektedir.”

İbn Ebî Şeybe, *Musannef*'te Dâvud b. Kays'tan naklederek şöyle demiştir: “Ömer b. Abdilazîz ve Ebân b. Osman zamanında Medine'de insanların bu namazı üç rekat vitir dışında otuz altı rekat olarak kıldığı zamana yetiştim. Medine ahalisinin böyle yapması sevap olarak Mekke ehli ile eşit olmak açısından idi. Zira Mekke ehli her iki istirahat arasında yedi şavt tavaf yapardı. Medine ehli de her yedi şavt yerine dört rekat kılmaya başladı.

Veliyyüddîn b. el-İrâkî'nin bildirdiğine göre babası Hâfız, Medine Mescidi'nin imamlığını yaptığı zaman geçmişte yapılan bu uygulamayı devam ettirmiştir. O, âdette olduğu gibi teravîh namazını gecenin başlangıcında yirmi rekat ve gecenin sonunda mescidde on altı rekat olmak üzere otuz altı rekat olarak kıları. Ramazan ayında da cemaatle birlikte bu namazı kılarken Kur'ân'ı iki defa hatmederdi.

Medine ahalisi şimdiye kadar namazlarını bu şekilde kılmaktadır. Yüce Allah bize o yerde afiyet ve güven içinde bu şekilde namaz kılmayı nasip etsin.

Nevevî'nin bildirdiğine göre Şâfiî ve talebeleri şöyle demişlerdir: “Teravîh namazını Medine ehlinin başkasının otuz altı rekat olarak kılması caiz değildir. Zira onlar sevap olarak Mekke ehline uymak üzere böyle yapmışlardır. Bazı kimselerin zannettiği gibi Mekke ehli ile rekabet etmek açısından böyle yapmamışlardır.” Bu namazı yirmi rekattan daha az kılmak ve bu rekatlarda

otuz altı rekatta yapılan miktarda kıraat yapmak, uzunca kıyamda durmak açısından rükuları ve secdeleri daha çok olan namazdan daha faziletlidir.

Za'ferânî, Şâfiî'den olan rivayetinde: "Medine'de insanların teravih namazını otuz dokuz rekat olarak ve Mekke'de ise yirmi rekat olarak kıldıklarını gördüm. Bunda da herhangi bir sıkıntı yoktur" demiştir. Hanbeliler, Ahmed'in bu konudaki nassına dayanarak: "Teravih namazı yirmi rekattır. Daha fazla kılınmasının da bir sakıncası yoktur" demişlerdir.

۲۰۱۱ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ

عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى وَذَلِكَ فِي رَمَضَانَ

أَطْرَافَهُ ٧٢٩، ٧٣٠، ٩٢٤، ١١٢٩، ٢٠١٢، ٥٨٦١ - تحفة ١٦٥٩٤

2011- "İsmâîl — Mâlik — İbn Şihâb" isnâdıyla Urve b. ez-Zübeyr'in bildirdiğine göre Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) eşi Hz. Âişe: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu şekilde namaz kıldırması Ramazan içinde oldu" demiştir.¹

İsmâîl, İsmâîl b. Ebî Uveys Abdullah b. Uveys el-Asbahî'dir ve kendisi imam Mâlik'in kız kardeşinin oğludur.

Mâlik, Mâlik el-Asbahî'dir.

İbn Şihâb, Muhammed b. Müslim ez-Zührî'dir.

Urve, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm'dır.

Hadiste nakledildiğine göre Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) eşi Hz. Âişe, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu şekilde namaz kıldırmasının Ramazan ayı içinde olduğunu söylemiştir. Buhârî bu hadisi burada çok kısa olarak zikretmiştir. Görüldüğü gibi hadisin başlangıcından bir kelime ve sonundan bir şeyler zikrederek nakletmiştir. Ancak bunu Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) vacib kılmaksızın gece namazına ve nafil namazlara teşvik etmesi başlığı altında tam metin olarak şöyle zikretmiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir gece Mescid'de namaz kılınca bazı kimseler de kendisine uyup namaz kıldı. Sonra ikinci gece de namaz kılınca kendisine uyan kimseler

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 729, 730, 924, 1129, 2012, 5861. Müslim 761,

çoğaldı. Bunun üzerine insanlar üçüncü veya dördüncü gecede bu namaz için toplandılar. Fakat Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onların yanına çıkmadı. Sabah olunca da: «*Toplandığınızı gördüm. Beni sizin yanınıza çıkmaktan alıkoyan bu namazın üzerinize farz kılınması endişesi idi*» buyurdu. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu şekilde namaz kıldırması Ramazan içinde oldu.”

Buhârî, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan ayında o birkaç gecede teravih namazını Mescid'de cemaatle birlikte kılmasını ve kendilerine farz kılınır endişesiyle bunu terk etmesini, teravih namazının bu şekilde kılınmasının daha faziletli olduğuna delil saymıştır. Şâfiî, Şâfiî'nin talebeleri, Ebû Hanîfe, Ahmed ve Mâlikilerin bir kısmı yine bu görüştedir. Hz. Ali, İbn Mes'ûd, Ubey b. Ka'b, Süveyd b. Ğafele ve başkaları kanalıyla İbn Ebî Şeybe, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) böyle yaptığını rivayet etmiştir. Ömer b. el-Hattâb böyle amel edilmesini emretmiş ve sahabiler ve Müslümanlar bu yönde amel etmeye devam etmiştir. Bazı kimseler de Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) sonradan bunu evinde kılması sebebi ile kişinin bu namazı evde tek başına kılmasının daha faziletli olduğunu söylemiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) vefat ettiğinde teravih namazı Ömer'in hilafetinin ilk zamanlarına kadar Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında olduğu gibi kılınmaya devam edildi. Daha sonra Ömer rivayette zikredildiği gibi cemaatle kılınmasının daha faziletli olduğunu söyledi. Mâlik, Ebû Yûsuf ve bazı Şâfiîler bu yönde görüş bildirmektedir.

Cevap olarak şöyle denilmiştir: “Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) bu namazı evinde kılmasının bir sebebi vardı. Ömer bu namazı kişinin evinde kılmasının daha faziletli olduğu yönünde bir şey söylememiştir. «Bu namazı bırakıp uyuyanlar şimdi kılanlardan daha faziletlidir» demesine gelince; burada kişinin bu namazı tek olarak kılması veya evinde kılması kastedilmemektedir. Burada ravinin de: «Ömer bu namazı gecenin sonunda kılmayı kastediyordu» şeklinde açıklamada bulunması gibi kişinin bu namazı gecenin sonunda kılması kastedilmektedir.”

٢٠١٢ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ أَنَّ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ لَيْلَةً مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ ،

فَصَلَّى فِي الْمَسْجِدِ ، وَصَلَّى رِجَالُ بِصَلَاتِهِ ، فَأَصْبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا ، فَاجْتَمَعَ أَكْثَرُ مِنْهُمْ ، فَصَلُّوا مَعَهُ ، فَأَصْبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا ، فَكَثُرَ أَهْلُ الْمَسْجِدِ مِنَ اللَّيْلَةِ الثَّالِثَةِ ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَصَلَّى ، فَصَلُّوا بِصَلَاتِهِ ، فَلَمَّا كَانَتِ اللَّيْلَةُ الرَّابِعَةُ عَجَزَ الْمَسْجِدُ عَنْ أَهْلِهِ ، حَتَّى خَرَجَ لِصَلَاةِ الصُّبْحِ ، فَلَمَّا قَضَى الْفَجْرَ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ ، فَتَشَهَّدَ ثُمَّ قَالَ « أَمَّا بَعْدُ ، فَإِنَّهُ لَمْ يَخَفَ عَلَى مَكَانِكُمْ ، وَلَكِنِّي خَشِيتُ أَنْ تُفَرِّصَ عَلَيْكُمْ فَتَعْجِزُوا عَنْهَا » . فُتُوَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالْأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ أَطْرَافَهُ ٧٢٩ ، ٧٣٠ ، ٩٢٤ ، ١١٢٩ ، ٢٠١١ ، ٥٨٦١ - تحفة

١٦٥٥٣

2012- “Yahya b. Bukeyr — Leys — Ukayl — İbn Şihâb” isnâdıyla Urve'nin bildirdiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir gece çıkıp Mescid'de namaz kılınca bazı kimselerde kendisine uyup namaz kıldı. Sabah olunca insanlar bunu kendi aralarında konuştular. Sonra ikinci gece de namaz kılınca kendisine uyan kimseler daha da çoğaldı. Sabah olunca insanlar yine bunu kendi aralarında konuştular. Bunun üzerine üçüncü gece insanlar daha da çoğaldılar. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yine çıktı ve insanlar da kendisine uyararak namaz kıldılar. Dördüncü gece de ise Mescid halkı sığmaz oldu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) sabah namazı için çıkıp namazı kıldıktan sonra cemaate doğru dönüp şahadet getirdi ve: «Gelelim asıl konuya» diyerek şöyle devam etti: «Şurası muhakkak ki dün geceki durumunuz bana gizli değildi. Fakat ben bu üzerinize farz olur da sonra ondan aciz olursunuz diye endişe ettim» buyurdu.” Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vefat etti ve durum bu hal üzere devam edip durdu.¹

Yahya, Yahya b. Bukeyr el-Mahzûmî el-Mısırî'dir.

Leys, Leys b. Sa'd'dır.

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 729, 730, 924, 1129, 2011, 5861. Müslim 782

Ukayl, Ukayl b. Hâlid'dir.

İbn Şihâb, İbn Şihâb ez-Zührî'dir.

Urve, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm'dır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan gecelerinden bir gece çıkıp Mescid'de namaz kılınca bazı kimseler de kendisine uyup namaz kıldı. Sabah olunca insanlar Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) gece yarısında Mescid'de namaz kıldığını kendi aralarında konuşmaya başladı. Bu sebeple Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ikinci gece de namaz kılınca kendisine uyan kimseler daha da çoğaldı. Sabah olunca insanlar yine bunu kendi aralarında konuştular. Bunun üzerine üçüncü gece insanlar daha da çoğaldılar. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yine çıktı ve insanlar da kendisine uyarak namazlarını kıldılar.

Ancak dördüncü gecede Mescid halkı sığmaz oldu ve Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) o gece namaz için çıkmadı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) sabah namazı için çıkıp namazı kıldırdıktan sonra yüzünü cemaate doğru dönüp hutbeden önce şahadet getirdi ve: *"Gelelim asıl konuya"* diyerek, bir önceki gecede durumlarının kendisine gizli olmadığını, fakat teravih namazının üzerlerine farz olmasından ve bundan aciz kalmalarından endişe ettiğini bildirdi.

Ebu'l-Abbâs el-Kurtubî der ki: "Burada kişinin buna devam etmeyi farz zannetmesi ve öyle zanneden kişiye vacip kılınması kastedilmektedir. Kişinin bir şeyin helal veya haram kılındığını düşünmesi ve o yönde amel etmesinin vacip kılınması gibi." Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) bir amele devam eder ve insanlar bu amelde kendisine uyarsa, o amel artık kendilerine farz kılınırdı. Bu sebeple Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Fakat ben bu üzerinize farz olur da sonra ondan aciz olursunuz diye endişe ettim"* buyurmuştur.

Nevevî, *Şerhu't-Takrîb* eserinde şöyle demiştir: "İnsanlar Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) yaptığı her şeyi zor olsa da kendisine uymak açısından kolay görür ve o yönde amel ederdi. Bu ameli kolay görmelerinden dolayı da Allah onu kendilerine farz kılar, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vefat ettikten sonra da Müslümanlar Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bulunduğu zamanki gibi kendilerini güçlü hissetmez ve kolay gördükleri bu ameli işlemez olurlar. Bu

sebeple Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) bu yönde endişe ettiğini ve bu namazı evlerinde kılmalarını söylemiştir.”

İbn Hacer, *el-Feth*'de bunu cevaplarken şöyle demiştir: “Burada endişe edilen şey, gece namazının Mescid’de cemaat olarak eda edilmesinin farz kılınmasıdır. Zeyd b. Sâbit’in: “*Bunun size farz kılınmasından endişe ettim. Eğer size farz kılınrsa bunu yerine getiremezsiniz. Ey insanlar! Namazınızı evlerinizde kılınız*” şeklindeki hadisi de buna işaret etmektedir. Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi vesellem) gece namazına Mescid’de cemaatle devam edilmesine müsaade etmemesi Müslümanlara olan şefkatinden dolayıdır.

Zührî der ki: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vefat etti ve durum bu hal üzere devam edip durdu. Yani her kişi Ramazan ayının gece namazını evinde tek olarak kılmaya devam etti. Daha sonra Ömer insanları Ubey b. Ka’b’ın imamlığı arkasında topladı. Bu şekilde de amel edilmeye devam edildi.

Bu hadis daha önce Cuma Kitabında, Hutbede senâda bulunduktan sonra “Gelelim asıl konuya (Emma ba’d)” diyen kimse başlığı altında zikredilmişti.

۲۰۱۳ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ سَعِيدِ الْمُقْبِرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - كَيْفَ كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي رَمَضَانَ فَقَالَتْ مَا كَانَ يَزِيدُ فِي رَمَضَانَ ، وَلَا فِي غَيْرِهَا عَلَى إِحْدَى عَشْرَةِ رَكْعَةٍ ، يُصَلِّي أَرْبَعًا فَلَا تَسْلُ عَنْ حُسَيْنٍ وَطُوهِينَ ، ثُمَّ يُصَلِّي أَرْبَعًا فَلَا تَسْلُ عَنْ حُسَيْنٍ وَطُوهِينَ ، ثُمَّ يُصَلِّي ثَلَاثًا فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَتَنَامُ قَبْلَ أَنْ تُوتِرَ قَالَ « يَا عَائِشَةُ إِنَّ عَيْنَيَّ تَنَامَانِ وَلَا يَنَامُ قَلْبِي »

طرفاه ۱۱۴۷، ۳۵۶۹ - تحفة ۱۷۷۱۹

2013- “İsmâîl — Mâlik” isnâdıyla Saîd el-Makburî bildiriyor: Ebû Seleme b. Abdirrahman, Hz. Âişe’ye: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan ayında nasıl namaz kılardı?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Âişe şu karşılığı verdi: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ne Ramazan ayında, ne de başka bir zamanda on bir rekattan fazla kılmazdı. Önce dört rekât kılardı. Onların güzelliğini ve uzunluğunu sorma. Sonra dört rekât daha

kıldır. Onların da güzelliğini ve uzunluğunu sorma. Sonra da üç rekat daha kıldır. Ben: «Ey Allah'ın Resûlü! Vitir namazı kılmadan mı uyuyorsun?» dediğimde: «Ey Âişe! Gözlerim uyur, ama kalbim uyumaz» buyurdu.”¹

İsmâîl, İsmâîl b. Ebî Uveys'tir.

Mâlik, imam Mâlik b. Enes'tir.

Sâid, Saîd b. Ebî Saîd Keysân el-Makbûrî el-Medenî'dir. Ahmed, İbnu'l-Medînî, Ebû Zûr'a, Nesâî ve başkaları kendisinin güvenilir biri olduğunu söylemiştir. Vâkidî, Saîd'in ömrünün son dört yılında karıştırmaya başladığını zikretmiştir. Ancak bu konuda Vâkidî'ye mutabaat edilmemiştir. Şu'be: “Bu hadisi bize yaşlılığında Saîd rivayet etti” demiştir. Aynı rivayet Yahya b. Maîn'den de aktarılmıştır. Ancak Yahya b. Maîn'in rivayetlerinde İbn Ebî Zî'b herkesten daha sağlamdır. Aynısı İbn Hirâş'tan da rivayet edilmiştir. Ancak İbn Hirâş'ın rivayetlerinde de Leys b. Sa'd herkesten daha sağlamdır. İbn Hacer der ki: “Buhârî en çok bu iki kişi kanalıyla kendisinden rivayette bulunmuştur. Yine Mâlik, İsmâîl b. Umeyye, Ubeydullah b. Ömer el-Umerî ve yaşlılardan başka kişiler kanalıyla kendisinden rivayette bulunmuştur. Başka kimseler de kendisinden rivayette bulunmuştur. Ancak Şu'be kanalıyla kendisinden bir rivayette bulunmamışlardır.”

Ebû Seleme, Ebû Seleme b. Abdîrrahman b. Avf ez-Zührî'dir. Bu kişinin ismi konusunda ihtilaf edilmiş ve Mâlik isminin künyesi olduğu söylenmiştir.

Hz. Âişe'ye Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan ayı gecelerinde nasıl namaz kıldığı sorulunca, Hz. Âişe, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ne Ramazan ayı gecelerinde, ne de başka gecelerde on bir rekattan fazla kılmadığını ve önce dört rekat kıldığını bildirerek: “Onların güzelliğini ve uzunluğunu sorma” demiştir. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan ayından on gün geçtiği zaman başka zaman yaptığı ibadetlerden daha fazlasını yapardı. Ancak rekat sayısını arttırmayıp sadece kıyâmı uzatırdı. Hişâm b. Urve'nin babasından olan rivayeti: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) gece ibadeti olarak on

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 1147, 3569. Müslim 738

üç rekat kılardı” şeklindedir. Ancak bu on üç rekatın iki rekatının sabah namazının sünneti olduğu söylenmektedir.

Hız. Âişe, sonra Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dört rekat daha kıldığını bildirerek: “Onların da güzelliğini ve uzunluğunu sorma” demiştir. Sonra üç rekat daha kıldığını bildirmiştir. Sonra Hız. Âişe, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) vitir namazını kılmadan mı uyuduğunu sorunca, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): «Ey Âişe!” diyerek, gözlerinin uyuduğunu, ancak kalbinin uyumadığını bildirmiştir. Zira kalp kuvvetli olduğu zaman, beden uyusa da kalp uyumaz.

Bu hadis daha önce Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan ayı gecelerinde ve diğer gecelerde kıldığı gece namazı başlığı altında zikredilmiştir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

۳۲ – کتاب فضل لیلۃ القدر

32. KADİR GEÇESİNİN FAZİLETİ KİTABI

۱ - باب فَضْلِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ

1- KADİR GEÇESİNİN FAZİLETİ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ * لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ * تَنْزِيلُ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ * سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿ قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ مَا كَانَ فِي الْقُرْآنِ ﴿مَا أَدْرَاكَ﴾ فَقَدْ أَعْلَمَهُ ، وَمَا قَالَ (وَمَا يُدْرِيكَ) فَإِنَّهُ لَمْ يُعْلِمَهُ . تحفة ۱۸۷۷۳ أ

Yüce Allah bu konuda: “**Biz onu Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır. Melekler ve Ruh o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner dururlar. O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir**”¹ buyurmuştur.

İbn Uyeyne der ki: “Kur’ân’da bulunan «مَا أَدْرَاكَ» sorularının cevaplarını Allah kesinlikle haber verip bildirmiştir. Ancak: «وَمَا يُدْرِيكَ» şeklinde sorduğu soruların cevaplarını bildirmemiştir.”

Kur’ân bu gecede indirildiği ve bu gece bin aydan daha hayırlı olduğu için veya bu gece yapılan ibadet ve hayırların bereketi yönünden içinde Kadir gecesi bulunmayan bin aydan daha hayırlı olduğu için veya: “**Her hikmetli**

¹ Kadir Sur. 1-5

işe o gecede hükmedilir” âyeti gereğince gelecek seneye kadar cereyan edecek olan her şey hakkındaki Allah’ın ezeli kaza ve takdiri bunda meleklerle izhâr ve tebliğ olunduğu için bu geceye Kadir Gecesi ismi verilmiştir.

Sehl b. Abdillâh: “Yüce Allah bu gecede mümin kullarına olan rahmetini takdir eder” demiştir. Halîl b. Ahmed ise: **“Rızkı daralmış bulunan da Allah’ın kendisine verdiği kadarından nafaka ödesin”**² buyruğuna dayanarak: “Burada inen meleklerin çokluğundan dolayı yeryüzünün daralması kastedilmektedir” demiştir.

Yüce Allah: **“Biz onu Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır. Melekler ve Ruh o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner dururlar. O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir”**³ buyurmuştur. Kur’ân, Kadir gecesinde toplu olarak Zikir’den (Levh-i Mahfûz’dan) indirilip dünya semasında olan Beytü’l-İzze’ye konuldu. Sonra Cibrîl de oradan, kulların sorularına ve yaptıklarına göre parça parça Muhammed’e (sallallahu aleyhi vesellem) indirmiştir. Kadir gecesi, içinde böylesi bir gece bulunmayan bin aydan daha hayırlıdır. Veya o gecede amel etmek, içinde Kadir gecesi olmayan bin ayda ibadet etmekten daha hayırlıdır. İbn Ebî Hâtim bunu isnâdıyla mürsel olarak rivayet etmiştir.

Beyhakî, *Sünen*’de bunu şöyle zikretmiştir: “Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), İsrâil oğullarından Allah yolunda bin ay boyunca cihad eden bir adamdan bahsetti. Müslümanlar bu adamın durumuna hayran kalınca, Yüce Allah: **«Biz onu Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır»**⁴ âyetlerini indirdi ve bu gece yapılan amellerin söz konusu adamın bin ayda yaptığı cihaddan daha hayırlı olacağını bildirildi.”

İbn Ebî Hâtim bunu Ali b. Urve’den şöyle nakletmiştir: “Bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), İsrail oğullarından, seksen yıl boyunca Allah’a ibadet etmiş ve bir an bile ona karşı gelmemiş dört kişiden, Eyyûb, Zekeriya, yaşlı kadının

¹ Duhân Sur. 4

² Talak Sur. 7

³ Kadir Sur. 1-5

⁴ Kadir Sur. 1-3

oğlu Hezekîl ve Yûşa' b. Nûn'dan bahsetti. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbı bunların bu durumuna hayran kaldılar. Bunun üzerine Cibrîl geldi ve: «Ey Muhammed! Ümmetin, bu dört kişinin seksen yıl boyunca ibadet etmelerine mi hayran kaldılar? Oysa Yüce Allah bundan daha hayırlı olanını sana indirdi» dedi ve: **«Biz onu Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır»**¹ âyetlerini okuyarak şöyle devam etti: «Bu gece senin ve ümmetinin hayran kaldığı o seksen yıllık ibadetten daha hayırlıdır.» Buna hem Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), hem de diğer Müslümanlar çok sevindiler.”

Mâlik, *Muvatta'*da: “Kendisine güvendiğim biri bana şöyle anlattı” deyip şöyle devam etmiştir: “Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) kendisinden önceki ümmetlerden olan insanların ömürleri ve bu yönde Yüce Allah'ın dilediği şeyler gösterildi. Diğer ümmetlere nazaran kendi ümmetinin yaş ortalamasını, öncekiler gibi amellere yetişememe açısından kısa buldu. Bunun üzerine Yüce Allah ona bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesini verdi.” Yüce Allah böylesi bir geceyi sadece bu ümmete has kılmıştır. Daha önceki ümmetlere böylesi bir şey verilmemiştir. Peki, bu gece durmakta mıdır, yoksa kaldırıldı mı? el-Mütevelli, *et-Tetimme* eserinde ve Fâkihânî, bu gecenin sadece Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında bir seneye has olarak vukû bulduğunu söylemişlerdir. Peki, bu gecenin her senede vukû bulması mümkün müdür?

Hanefilerin meşhur olan kavli, bu gecenin Ramazan ayına has olması ve Ramazan ayının herhangi bir gecesinde olmasıdır. İbn Ebî Şeybe bunu İbn Ömer'den sahih bir isnâdla rivayet etmiştir. Ebû Dâvud'da bunu kendisinden merfû olarak rivayet etmiştir. es-Subkî, *Şerhu'l-Minhâc*'da bu rivayeti tercih etmiştir. Veya Kadir gecesi Ramazan ayının ilk gecesindedir. Ebû Âsım bunu Enes'in hadisinden rivayet etmiştir. Veya Kadir gecesi Ramazan ayının yarısının ilk gecesindedir. İbnu'l-Mulakkin bunu *Şerhu'l-Umde*'de rivayet etmiştir. Kurtubî ise Kadir gecesinin Şaban ayının yarısındaki gecede olduğunu söylemiştir. Veya Ramazan ayının yirmi yedinci gecesindedir. İbn Ebî Şeybe ve Taberânî bunu Zeyd b. Erkam'dan rivayet etmişlerdir. Veya Ramazan ayının onuncu günü ile yirminci günü arasında olan geceler içindedir. Nevevî bunu rivayet etmiştir. Veya Ramazan ayının yirmi sekizinci

¹ Kadir Sur. 1-3

gecesindedir. İbnu'l-Cevzî bunu rivayet etmiştir. Veya Ramazan ayının yirmi dokuzuncu gecesindedir. Abdurrezzâk bunu Hz. Ali'den rivayet etmiştir. Veya Ramazan ayının son on gününün ilk gecesindedir. Şâfiî bu görüşe meyletmiştir. Veya Ramazan ayının yirmi ikinci veya yirmi üçüncü gecesindedir. İbnu'l-Arabî bunu *el-Âride* eserinde rivayet etmiştir. Veya Ramazan ayının yirmi yedinci gecesindedir. Müslim ve başkası bunu rivayet etmiştir. Veya Ramazan ayının yirmi dokuzuncu gecesindedir. Veya Ramazan ayının otuzuncu gecesindedir. Veya Ramazan ayının son on gününün tekli gecelerindedir. Veya Ramazan ayının son on gecelerinden bir gece içindedir. Ebû Kılâbe böyle demektedir. Bu konuda başka şeyler de söylenmektedir.

Kadir gecesinin hangi gece olduğunun kesin olarak belirlenmemesinin hikmeti, bu durumun gecenin feyzinden istifade etmek için daha uygun olması açısındanadır. Zira Kadir gecesinin vaktinin bildirilmesi halinde Müslümanlar sadece o geceyi ihya etmekle yetinebilirlerdi. Ancak bu belirsizlik sayesinde müminlerin Kadir gecesini ümidiyle bütün Ramazan gecelerini ibadet şuuru içerisinde geçirmeleri söz konusudur.

Kadir gecesinde birçok melek Rablerinin izniyle o sene takdir edilen her türlü iş için yeryüzüne iner dururlar. Uğradıkları her mümine de selam verirler. O gece, meleklerin mescidlerdeki kimselere çokça selam vermesi ile tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir. O gece ne şer, ne de bela takdir edilmez. Yani şeytan o gece tan yerinin ağarmasına kadar hiç kimseye bir kötülükte bulunamaz.

Süfîân b. Uyeyne, Kur'ân'da bulunan “مَا أَذْرَاكَ” sorularının cevaplarını Allah'ın kesinlikle haber verdiğini bildirmiştir. Muhammed b. Yahya b. Ebî Ömer, *İman* kitabında bunu mevsûl olarak rivayet etmiştir. Ancak “وَمَا يُذْرِيكَ” şeklinde sorduğu soruların cevaplarını bildirmediğini söylemiştir. İbn Ümmü Mektûm hakkında nazil olan: “وَمَا يُذْرِيكَ لَعَلَّهٗ يَزْكِي” (Ne bilirsin, belki de o arınacak)”¹ buyruğuna dayanarak buna itiraz edilmiştir. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) arındığını ve öğütünü ona fayda verdiğini bilmiştir.

¹ Abese Sur. 3

٢٠١٤ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَفِظْنَاهُ وَإِنَّمَا حَفِظَ مِنَ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيَّانَا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ ، وَمَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيَّانَا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ » تَابَعَهُ سُلَيْمَانُ بْنُ كَثِيرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَطْرَافَهُ ٣٥ ، ٣٧ ، ٣٨ ، ١٩٠١ ، ٢٠٠٨ ، ٢٠٠٩ - تحفة ١٥١٤٥ ، ١٥١٥٤

2014- “Ali b. Abdillâh — Süfyân — Zührî — Ebû Seleme” isnâdıyla Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “İman ederek ve karşılığını Allah’tan bekleyerek Ramazan orucunu tutan kişinin geçmiş günahları bağışlanır. İman ederek ve karşılığını Allah’tan bekleyerek Kadir gecesini ihya eden kişinin de geçmiş günahları bağışlanır” buyurmuştur.

Süleyman b. Kesîr bunu Zührî’den rivayet ederek ona mutabaat etmiştir.¹

Ali, Ali b. Abdillâh el-Medînî’dir.

Süfyân, Süfyân b. Uyeyne’dir.

Zührî, Muhammed b. Müslim b. Şihâb’dır.

Ebû Seleme, Ebû Seleme b. Abdirrahman’dır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) gösteriş yapmaksızın iman ederek ve karşılığını Allah’tan bekleyerek Ramazan orucunu tutan kişinin geçmiş küçük günahlarının bağışlanacağını söylemiştir. Ahmed, Ebû Hureyre’den bunu merfû olarak: “İman ederek ve karşılığını Allah’tan bekleyerek Ramazan orucunu tutan kişinin geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır” şeklinde rivayet etmiştir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) iman ederek ve karşılığını Allah’tan bekleyerek Kadir gecesini ihya eden kişinin de geçmiş günahlarının bağışlanacağını bildirmiştir. Müslim rivayetinde: “Kadir gecesine denk gelmesi halinde” ziyadesinde bulunmuştur. Nesâî, es-Sünen el-Kübrâ’da bunu: “Geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır” şeklinde rivayet etmiştir.

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 35, 37, 38, 1901, 2008, 2009. Müslim 759

Ahmed, *Müsned*'de ve Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*'de Ubâde b. es-Sâmit'in hadisinden bunu merfû olarak: “İman ederek ve karşılığını Allah'tan bekleyerek Kadir gecesini ılıya eden ve bunun Kadir gecesine dek geldiğini bilen kişinin geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır” şeklinde rivayet etmişlerdir. isnâdında hadisi hasen olan Abdullah b. Muhammed b. Ukayl bulunmaktadır.

Müslim'in rivayeti de bu yöndedir. Nevevî: “Burada kişinin bu gecesinin Kadir gecesine denk geldiğini bilmesi kastedilmektedir” demiştir.

Şerhûl-Takrîb eserinde şöyle denilmiştir: “Kişinin bu gecesinin Kadir gecesine denk gelmiş olmasını bilmesi konusuna itiraz edilmiştir. Zira kişi bu gecesinin Kadir gecesine denk gelmiş olduğunu bilmeseyse bile söz konusu şey kendisi için geçerlidir. Nevevî'nin bu konudaki kavli ise reddedilmiştir. Burada böyle bir mânâ yoktur.”

Süleyman b. Kesîr el-Abdî bunu Zührî'den rivayet ederek Süfyân'a mutabaat etmiştir. ez-Zührlî bunu *ez-Zühriyât*'ta mevsûl olarak rivayet etmiştir.

۲ - باب التماس ليلة القدر في السبع الأواخر

2- KADİR GECEİNİ SON YEDİ GÜNDE ARAMAK

Kadir gecesini Ramazan ayının son yedi gecesinde aramak.

۲۰۱۵ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عَمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ

عَنْهُمَا - أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ أَرَوَا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْمَنَامِ فِي السَّبْعِ الْأَوَاخِرِ ،

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « أَرَى رُؤْيَاكُمْ قَدْ تَوَاطَّاتِ فِي السَّبْعِ الْأَوَاخِرِ ، فَمَنْ كَانَ مُتَحَرِّيًا

فَلْيَتَحَرَّهَا فِي السَّبْعِ الْأَوَاخِرِ » . طرفاه ۱۱۵۸ ، ۶۹۹۱ - تحفة ۸۳۶۳

2015- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik” isnâdıyla Nâfi'nin bildirdiğine göre İbn Ömer şöyle demiştir: “Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından bazıları rüyalarında Kadir gecesinin son yedi günü içinde olduğunu görmüşlerdi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Kadir gecesinin Ramazan ayının son yedi günü içinde olduğu konusunda rüyalarınızın tevafuk ettiğini görüyorum. Bu gecenin beklentisi

içinde olanlar onu son yedi gün içinde arasın.”¹

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî’dir.

Mâlik, imam Mâlik b. Enes’tir.

Hadiste nakledildiğine göre Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbından bazıları rüyalarında Kadir gecesinin Ramazan ayının son yedi günü içinde olduğunu görmüşlerdi. Ancak bu kişilerden hiç birinin adı hadiste zikredilmemiştir.

Hâfız İbn Hacer: “Bu kişilere rüyalarında Kadir gecesinin Ramazan ayının son yedi günü içinde olduğu söylenmiştir” demiştir. Ancak Aynî bu konuda İbn Hacer’in bu kavline itiraz etmiştir. Zira kendisi bu kişilere rüyalarında Kadir gecesinin Ramazan ayının son yedi günü içinde olduğunu söylediğini bildirmektedir. Ancak: “Kadir gecesini gördüler” kavlini bu şekilde açıklamak doğru değildir. Çünkü bu kişilere Kadir gecesinin son yedi günde olduğu söylenmemiş son yedi günde olduğunu görmüşlerdir. Eğer Ramazan ayının son yedi günü içinde olduğu kendilerine söylenmiş olsaydı rüyada Kadir gecesini görme durumu söz konusu olmazdı.

Hadiste: “*Bu gecenin beklentisi içinde olanlar onu son yedi gün içinde arasın*” buyruğuna bakacak olursak bu kişilerin bu yöndeki rüyayı Ramazan ayının son yedi günü içinde gördüğünü anlarız. Muhtemelen de Kadir gecesinin azametini, nurunu ve meleklerin inişini son yedi günün bir gecesinde görmüşlerdir. Muhtemelen de bu gece kesin bir şekilde kendilerine bildirilmiş ve bu kendilerine unutturulmuştur. Muhtemelen de Kadir gecesinin son yedi gün içinde olduğunu görmüşlerdir. Bu da üç ihtimalden biridir.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Kadir gecesinin Ramazan ayının son yedi günü içinde olduğu konusunda rüyalarının tevafuk ettiğini ve bu gecenin beklentisi içinde olanların onu Ramazan ayının son yedi günü içinde aramasını söylemiştir. Burada Ramazan ayının son yedi günü veya Ramazan ayının yirminci gününden sonraki yedi günü kastedilmektedir.

Ahmed, Hz. Ali’nin merfû olan hadisini: “Son yedi geceyi kaçırmayın” şeklinde rivayet etmiştir. Müslim ise Utbe b. Hureys kanalıyla İbn Ömer’den

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 1158, 6991. Müslim 1165

bunu: “Kadir gecesini son on günde arayınız. Şayet onu kaçırsanız son yedi geceyi kaçırmayınız” şeklinde rivayet etmiştir. Hadisin bu yöndeki siyaki da son yedi gün konusunda ilk ihtimalin doğru olduğunu göstermektedir. Hadisin zahiri rüyaya dayanmaktadır. Ancak burada bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Eğer buradaki mânâ: “Bu rüyayı görenlerden her birine Kadir gecesinin yedi günde olduğu söylenmiştir” şeklinde ise, onlara hangi yedinin içinde olduğunun da belirlenmiş olması gerekmektedir. Eğer her kişi rüyasında bizzat Kadir gecesini gördüyse, kişinin rüyasında kıyametin kopacağı günü görmesi, bu rüyanın kıyametin mutlak bir şekilde o gün kopacağı mânâsında olmadığı gibi bunların gördüğü de bir rüyadan ibarettir.

Cevap olarak şöyle denilmiştir: “Görülen rüyalar doğrultusunda Kadir gecesinin Ramazan ayının son yedi gününde aranması şer’î olarak müstehapdır. Çünkü bu yönde sâbit hükümler vardır. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ezanı rüyasında gören kişide olduğu gibi bu rüyalar konusunda da ikrarda bulunmuştur.”

Hadisi Müslim, *Oruç* konusu içinde ve Nesâî, *Rüya* konusu içinde tahrir etmişlerdir.

٢٠١٦ - حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا سَعِيدٍ وَكَانَ لِي صَدِيقًا فَقَالَ اعْتَكَفْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الْعَشْرَ الْأَوْسَطَ مِنْ رَمَضَانَ ، فَخَرَجَ صَبِيحَةَ عِشْرِينَ ، فَحَطَبْنَا وَقَالَ « إِنِّي أُرَيْتُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ ، ثُمَّ أَنْسَيْتُهَا أَوْ نُسَيْتُهَا ، فَالْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ فِي الْوَتْرِ ، وَإِنِّي رَأَيْتُ أَنِّي أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ ، فَمَنْ كَانَ اعْتَكَفَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلْيَرْجِعْ » فَرَجَعْنَا وَمَا نَرَى فِي السَّمَاءِ قَرَعَةً ، فَجَاءَتْ سَحَابَةٌ فَمَطَرَتْ حَتَّى سَالَ سَقْفُ الْمَسْجِدِ وَكَانَ مِنْ جَرِيدِ النَّخْلِ ، وَأَقِيمَتِ الصَّلَاةُ ، فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَسْجُدُ فِي الْمَاءِ وَالطِّينِ ، حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ الطِّينِ فِي جَبْهَتِهِ أَطْرَافَهُ ٦٦٩ ، ٨١٣ ،

٨٣٦ ، ٢٠١٨ ، ٢٠٢٧ ، ٢٠٣٦ ، ٢٠٤٠ - تحفة ٤٤١٩

2016- “Muâz b. Fadâle — Hişâm” isnâdıyla Yahya’nın bildirdiğine göre Ebû Seleme şöyle demiştir: Dostum olan Ebû Saîd’e sorduğumda şöyle cevap verdi: “Bir defasında Ramazan ayının ortasındaki on günde Resûlullah’la (sallallahu aleyhi vesellem) birlikte itikâfa girdik. Yirminci günün

sabahında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bize şöyle buyurdu: «İtikâftan çıkmış olanlar yerlerine dönsünler. Kadir gecesinin hangi günde olduğu bana gösterildi, fakat geri unutturuldu. Siz onu Ramazan ayının son on günü içindeki tekli günlerde arayın. O gecede suyun ve çamurun içinde secde ettiğimi de gördüm.» O günü gökyüzünde tek bir bulut dahi yoktu. Sabah namazı için kamet getirilince bir bulut geldi ve yağmur yağdı. Mescid'in tavanı çıplak hurma dallarıyla kapalı olduğu için de yağmur suyu Mescid'in içine sızdı. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) suyun ve çamurun içinde secde ettiğini gördüm. Namaz sonrası burnunda ve alnında su ile çamurun izlerini de gördüm.”¹

Muâz, Muâz b. Fadâle ez-Zehrânî et-Tafâvî el-Basrî'dir.

Hişâm, Hişâm ed-Destuvâî'dir.

Yahya, Yahya b. Ebî Kesîr'dir.

Ebû Seleme, Ebû Seleme b. Abdîrrahman b. Avf'tır.

Ebû Seleme dostu Ebû Saîd'e bir soru sormuştur. Ancak hakkında soru sorulan şey burada zikredilmemiştir. Ali b. el-Mübârek'in rivayeti ise: “Ebû Saîd el-Hudrî'ye: «Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Kadir gecesi hakkında bir şeyler dediğini işittin mi?» diye sorduğumda: «Evet, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Kadir gecesini aramak maksadıyla Ramazan ayının ortasındaki on günü itikâfa girdi...» karşılığını verdi” şeklindedir. Bunun üzerine Ebû Saîd bir defasında Ramazan ayının ortasındaki on günde Resûlullah'la (sallallahu aleyhi vesellem) birlikte itikâfa girdiklerini, yirminci günün sabahında itikâftan çıktıktan hemen sonra Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bir hutbe verdiğini ve hutbesinde itikâftan çıkmış olanların yerlerine dönmelerini söylediğini, zira Kadir gecesinin hangi günde olduğunun kendisine gösterildiğini, fakat geri unutturulduğunu, Kadir gecesini Ramazan ayının son on günü içindeki tekli günlerde aramalarını bildirdiğini söylemiştir. Çamur içinde iken de burun üzerinde secde etmek başlığı altında Hemmâm'ın, Yahya'dan olan rivayetinde: “Namaz sonrası burnunda ve alnında su ile çamurun izlerini de gördüm” demesi gibi de o gecede Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) suyun ve çamurun içinde secde ettiğini rüyasında gördüğünü bildirmişdir. Bu konu

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 669, 813, 836, 2018, 2027, 2036, 2040. Müslim 1167

daha sonra İtikâf başlığı altında Mâlik'in rivayetinde: "Yirmi birinci günün gecesinde" şeklinde zikredilmiştir. Bu da buradaki rivayete muhaliftir. Zira bu durumda hutbe yirmi birinci günün sabahında verilmiş olmaktadır. Yine bu da hadisin sonunda: "Yirmi birinci gecenin sabahında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) suyun ve çamurun içinde secde ettiğini gördüm. Namaz sonrası burnunda ve alnında su ile çamurun izlerini de gördüm" denilmesine muhaliftir. Açık olarak görülmektedir ki hutbe yirminci günün sabahında verilmiştir. Yağmur ise yirmi birinci gecede yağmıştır.

O günü gökyüzünde tek bir bulut dahi yoktu. Sabah namazı için kamet getirilince bir bulut geldi ve yağmur yağdı. Mescid'in tavanı çıplak hurma dallarıyla kapalı olduğu için de yağmur suyu Mescid'in içine sızdı. Ebû Saîd, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) suyun ve çamurun içinde secde ettiğini görmüştür. Namaz sonrası burnunda ve alnında su ile çamurun izlerini de görmüştür. Kadir gecesinin son on günün tekli yani yirmi birinci geceden yirmi dokuzuncu geceye kadar olan tekli gecelerde aranması da Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): "Kadir gecesini Ramazan ayının son yedi gününde arayın" buyurmasına muhalif değildir.

۳ - بَابُ تَحَرِّي لَيْلَةِ الْقَدْرِ فِي الْوَتْرِ مِنَ الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ

3- KADİR GECEİNİ SON ON GÜNÜN İÇİNDEKİ TEKİ GECELERDE ARAMAK

فِيهِ عِبَادَةٌ .

Bu konuda Ubâde'nin hadisi de vardır.

Kadir gecesini, Ramazan ayının son on gününden geriye kalan tekli gecelerde aramak. Bu başlıkta Kadir gecesinin Ramazana münhasır olmasının, sonra Ramazandan son on gece içinde olmasının, sonra da tekli geceler içinde olmasının daha kuvvetli olduğuna işaret edilmektedir. Bir sonraki başlık altında bu konuda Ubâde b. es-Sâmit'in de hadisi vardır.

۲۰۱۷ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا أَبُو سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ

عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « تَحَرَّوْا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْوَتْرِ مِنَ الْعَشْرِ

الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ » طرفاه ۲۰۱۹، ۲۰۲۰ - تحفة ۱۷۵۷۳

2017- “Kuteybe b. Saîd — İsmâîl b. Câfer — Ebû Suheyl — babası” isnâdıyla Hz. Âişe’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Kadir gecesini, Ramazan ayının son on gününden geriye kalan tekli gecelerde arayın*” buyurmuştur.¹

Kuteybe, Kuteybe b. Saîd es-Sekafî el-Belhî’dir.

İsmâîl, İsmâîl b. Câfer el-Ensârî el-Müeddib’dir.

Ebû Süheyl, Mâlik b. Enes’in amcası Nâfi’dir.

Ebû Süheyl’in babası, Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî’dir.

Hadiste nakledildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Kadir gecesinin Ramazan ayının son on gününden geriye kalan tekli gecelerde aranmasını söylemiştir.

٢٠١٨ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَمَزَةَ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي حَازِمٍ وَالْدَّرَاوَرْدِيُّ عَنْ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُجَاوِرُ فِي رَمَضَانَ الْعَشَرَ الَّتِي فِي وَسْطِ الشَّهْرِ ، فَإِذَا كَانَ حِينَ يُمِى مِنْ عَشْرِينَ لَيْلَةً تَمْتَلِى ، وَيَسْتَقْبِلُ إِحْدَى وَعَشْرِينَ ، رَجَعَ إِلَى مَنْكَبِهِ وَرَجَعَ مَنْ كَانَ مُجَاوِرًا مَعَهُ ، وَأَنَّهُ أَقَامَ فِي شَهْرِ جَاوَرَ فِيهِ اللَّيْلَةَ الَّتِي كَانَ يَرْجِعُ فِيهَا ، فَخَطَبَ النَّاسَ ، فَأَمَرَهُمْ مَا شَاءَ اللَّهُ ، ثُمَّ قَالَ « كُنْتُ أُجَاوِرُ هَذِهِ الْعَشَرَ ، ثُمَّ قَدْ بَدَأَ لِي أَنْ أُجَاوِرَ هَذِهِ الْعَشَرَ الْآخِرَ ، فَمَنْ كَانَ اعْتَكَفَ مَعِيَ فَلْيَبِثْ فِي مُعْتَكِفِهِ ، وَقَدْ أُرِيتُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ ثُمَّ أَنْسَيْتُهَا فَاِتَّبَعُوهَا فِي الْعَشْرِ الْآخِرِ وَابْتَغُوهَا فِي كُلِّ وَتَرٍ ، وَقَدْ رَأَيْتُنِي أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ » فَاسْتَهَلَّتِ السَّمَاءُ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ ، فَأَمْطَرَتْ ، فَوَكَفَ الْمَسْجِدُ فِي مُصَلَّى النَّبِيِّ ﷺ لَيْلَةَ إِحْدَى وَعَشْرِينَ ، فَبَصُرْتُ عَيْنِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَنَظَرْتُ إِلَيْهِ أَنْصَرَفَ مِنَ الصُّبْحِ ، وَوَجْهُهُ مُتَمَلِّئٌ طِينًا وَمَاءً .
أطرافه ٦٦٩ ، ٨١٣ ، ٨٣٦ ، ٢٠١٦ ، ٢٠٢٧ ، ٢٠٣٦ ، ٢٠٤٠ - تحفة ٤٤١٩ .

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 2019-2020. Müslim 1169

2018- "İbrâhîm b. Hamza — İbn Ebî Hâzım ve Darâverdî — Yezîd — Muhammed b. İbrâhîm" isnâdıyla Ebû Seleme'nin bildirdiğine göre Ebû Saîd el-Hudrî şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) önceleri Ramazan ayının ortasındaki on günü itikâfta geçirirdi. Ayın yirminci günü tamamlanıp yirmi birinci güne geçilince itikâf yerinden çıkar, evine giderdi. Onunla birlikte itikâfta bulunanlar da aynı şekilde dağılırlardı. Yine ortasındaki on günü itikâfta geçirdiği bir Ramazan ayında evine dönmesi gereken günün akşamında Müslümanlara bir konuşma yaptı. Onlara bazı emirlerde bulunduktan sonra şöyle buyurdu: *"Şimdiye kadar ayın ortasındaki on günü itikâfta geçirirdim. Ancak bundan sonra son on günü itikâfta geçirmeyi daha uygun görüyorum. Onun için benimle birlikte itikâfta bulunanlar yerlerinde kalsınlar. Kadir gecesinin hangi günde olduğunu da öğrendim, ama bana unutturuldu. Bu geceyi Ramazan ayının son on günü içindeki tekli günlerde arayın. Ben bu gecede suyun ve çamurun içinde secde edeceğimi de gördüm."*

Ramazan ayının yirmi birinci gecesinde yağmur yağdı ve yağmur suları Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) namaz kıldırıldığı yeri de ıslattı. Sabah namazını kıldırdıktan sonra Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yüzüne baktığımda su ve çamura bulanmış olduğunu gördüm.¹

İbrâhîm, İbrâhîm b. Hamza b. Muhammed b. Hamza b. Mus'ab b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm ez-Zübeyrî el-Esedî el-Medenî'dir.

İbn Ebî Hâzım, Abdulazîz'dir. Ebû Hâzım'ın babasının adı ise Seleme b. Dînâr'dır.

Darâverdî, Abdulazîz'dir.

Yezîd, Yezîd b. el-Hâd yani Yezîd b. Abdillâh b. Usâme b. el-Hâd el-Leysî'dir.

Muhammed, Muhammed b. İbrâhîm b. el-Hâris et-Teymî el-Kureşî'dir.

Ebû Seleme, Ebû Seleme b. Abdirrahman b. Avf'tır.

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 669, 813, 836, 2016, 2027, 2036, 2040. Müslim

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) önceleri Ramazan ayının ortasındaki on günü Mescid'de itikâfta geçirirdi. Ayın yirminci günü tamamlanıp yirmi birinci günün gecesine geçilince itikâf yerinden çıkar ve evine giderdi. Onunla birlikte itikâfta bulunanlar da aynı şekilde evlerine giderlerdi. Yine ortasındaki on günü itikâfta geçirdiği bir Ramazan ayında evine dönmesi gereken günün akşamında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Müslümanlara bir konuşma yaptı. Onlara bazı emirlerde bulunduktan sonra şimdiye kadar ayın ortasındaki on günü itikâfta geçirdiğini, ancak bundan sonra vahiy yoluyla veya kendi içtihadı ile son on günü itikâfta geçirmeyi daha uygun gördüğünü, onun için kendisiyle birlikte itikâfta bulunanların yerlerinde kalmalarını söylemiştir. Ayrıca Kadir gecesinin hangi günde olduğunu öğrendiğini, ama bunun kendisine unutturulduğunu, bu geceyi Ramazan ayının son on günü içindeki tekli gecelerde aramalarını, kendisinin bu gecede suyun ve çamurun içinde secde edeceğini gördüğünü söylemiştir.

O günü gökyüzünde tek bir bulut dahi yoktu. Ramazan ayının yirmi birinci gecesinde yağmur yağmış ve yağmur suları Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) namaz kıldırıldığı yeri de ıslatmıştı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sabah namazını kıldırdıktan sonra Ebû Saîd el-Hudrî, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yüzüne baktığında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yüzünün su ve çamura bulanmış olduğunu görmüştür.

۲۰۱۹ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ -
رضي الله عنها - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « اَلْتَمِسُوا » طرفاه ۲۰۱۷ ، ۲۰۲۰ - تحفة

۱۷۳۲۲

2019- “Muhammed b. el-Müsennâ — Yahya — Hişâm — babası” isnâdıyla Hz. Âişe'nin bildirdiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “*arayın*” buyurmuştur.¹

Muhammed, Muhammed b. el-Müsennâ el-Anezî el-Basrî'dir.

Yahya, Yahya b. Saîd el-Kattân'dır.

Hişâm'ın babası, Urve b. ez-Zübyr b. el-Avvâm'dır.

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 2017, 2020. Müslim 1169

Hadiste nakledildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Müslümanlara Kadir gecesini Ramazan ayının son on günü içindeki gecelerde aramalarını söylemiştir. Bu rivayet bir sonraki rivayete dayanılarak burada kısa olarak zikredilmiştir.

۲۰۲۰ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدُهُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُجَاوِرُ فِي الْعَشْرِ الْآخِرِ مِنْ رَمَضَانَ ، وَيَقُولُ « تَحَرَّوْا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْعَشْرِ الْآخِرِ مِنْ رَمَضَانَ » . طرفاه ۲۰۱۷، ۲۰۱۹ - تحفة ۱۷۰۶۱

2020- “Muhammed — Abde — Hişâm b. Urve” isnâdıyla babasının bildirdiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazanın son on günleri içinde itikâf yapar ve: «*Kadir gecesini Ramazanın son on gecesini içinde arayınız*» buyururdu.”¹

Muhammed, Muhammed b. Selâm el-Beykendî’dir veya Muhammed b. el-Müsennâ’dır.

Abde, Abde b. Süleyman el-Kûfî’dir.

Hiz. Âişe’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazanın son on günleri içinde itikâf yapar ve: “*Kadir gecesini Ramazanın son on gecesini içinde arayınız*” buyururdu. Bir önceki rivayette: “تَحَرَّوْا” ifadesi yerine: “الْتَمِسُوا” ifadesi kullanılmıştır. Ancak her ikisi de aramak mânâsındadır. Ancak: “تَحَرَّوْا” ifadesi daha fazla gayret sarf ederek aramak mânâsındadır. Fakat Hişâm kanalıyla nakledilen bu hadiste tekli geceler zikredilmemiştir. Ancak Buhârî, Ebû Süheyl’in hadisine istinaden bunu başlıkta zikretmiştir.

۲۰۲۱ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « الْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْآخِرِ مِنْ رَمَضَانَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي تَاسِعَةٍ تَبْقَى ، فِي سَابِعَةٍ تَبْقَى ، فِي خَامِسَةٍ تَبْقَى » طرفه ۲۰۲۲ - تحفة ۶۰۶۳، ۵۹۹۴

2021- “Mûsa b. İsmâîl — Vuheyb — Eyyûb — İkrime” isnâdıyla İbn

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 2017, 2019. Müslim 1169

Abbâs'ın bildirdiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “*Kadir gecesini, Ramazan ayının son on gününden geriye kalan dokuzuncu, yedinci ve beşinci gecelerde arayın*” buyurmuştur.

Musa, Musa b. İsmâîl el-Minkarî'dir.

Vuheyb, Vuheyb b. Hâlid'dir.

Eyyûb, Eyyûb es-Sahtiyânî'dir.

İkrime, İbn Abbâs'ın azatlısıdır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) Müslümanlara Kadir gecesini, Ramazan ayının son on gününden geriye kalan dokuzuncu yani yirmi birinci gecede, yedinci yani yirmi üçüncü gecede ve beşinci yani yirmi beşinci gecede aramalarını söylemiştir. Bu rivayete göre Ramazan ayı yirmi dokuz gün olmalıdır ki tekli günlerde aranması bildirilen hadislerle muvafık olsun. Ancak ayın bir gün eksik olması halinde bu rivayet tekli günlerde aranması bildirilen hadislerle muvafık olur. Eğer ay tam olursa rivayette zikredilen günler çift olan günlere denk gelir. Bu durumda geriye kalan dokuzuncu gece Ramazan ayının yirmi ikinci gecesidir. Geriye kalan yedinci gece Ramazan ayının yirmi dördüncü gecesidir. Geriye kalan beşinci gece de Ramazan ayının yirmi altıncı gecesidir.

٢٠٢٢ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ وَعِكْرِمَةَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « هِيَ فِي الْعَشْرِ ، هِيَ فِي تِسْعٍ يَمْضِينَ أَوْ فِي سَبْعٍ يَبْقَيْنَ » . يَعْنِي لَيْلَةَ الْقَدْرِ تَابَعَهُ عَبْدُ الْوَهَّابِ عَنْ أَيُّوبَ وَعَنْ خَالِدٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ التَّمَسُّوا فِي أَرْبَعٍ وَعِشْرِينَ طَرَفَهُ ٢٠٢١ - تحفة
٦٠٦٣، ٦١٣٥، ٦٥٤٣

2022- “Abdullah b. Ebi'l-Esved — Abdulvâhid — Âsım — Ebû Miclez ve İkrime” isnâdıyla İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Kadir gecesini kastederek: “*Son on gün içinde, yirmi dokuzuncu veya yirmi üçüncü gecesindedir*” buyurmuştur.

Abdulvehhâb bunu Eyyûb'dan ve “Hâlid — İkrime” kanalıyla İbn

Abbâs'tan: *“Kadir gecesini Ramazanın yirmi dördüncü gecesinde arayınız”* şeklinde rivayet ederek kendisine mutabaat etmiştir.¹

Abdullah b. Ebi'l-Esved, Abdullah b. Muhammed b. Ebi'l-Esved'dir. Adı Humeyd b. el-Esved Ebû Bekr el-Basrî el-Hâfız'dır.

Abdulvâhid, Abdulvâhid b. Ziyâd'dır.

Âsım, Âsım b. Süleyman el-Ahvel el-Basrî'dir.

Ebû Miclez, Humeyd b. Saîd es-Sedûsî el-Basrî'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Kadir gecesinin Ramazan ayının son on günü içinde, yani yirmi dokuzuncu veya yirmi üçüncü gecesinde olduğunu söylemiştir. Ahmed'in Abdulvâhid kanalıyla Affân ve İsmâîlî'den olan rivayeti: “Ömer b. el-Hattâb: «İçinizden Kadir gecesinin hangi gece olduğunu kim biliyor?» diye sorunca, İbn Abbâs: «Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *“Kadir gecesini Ramazan ayının son on günü içinde, yirmi dokuzuncu veya yirmi üçüncü gecesindedir”* buyurmuştur» karşılığını verdi” şeklindedir.

Abdulvehhâb b. Abdilmecîd es-Sekafî bunu Eyyûb es-Sahtiyânî'den ve “Hâlid el-Hazzâ— İkrime” kanalıyla İbn Abbâs'tan: “Kadir gecesini Ramazanın yirmi dördüncü gecesinde arayınız” şeklinde rivayet ederek Vuheyb'e mutabaat etmiştir. Ahmed ve İbn Ebî Ömer bunu mevsûl olarak rivayet etmişlerdir. Zira bu gecede Kur'ân indirilmiştir. Bu rivayet ile başlık çelişkilidir. Zira başlıkta tekli günler zikredilirken, burada çift olan gün zikredilmektedir.

Cevap olarak şöyle denilmiştir: Enes, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) Kadir gecesini yirmi üçüncü ve yirmi dördüncü gece aradığını rivayet etmiştir. Yani Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), Kadir gecesini kalan yedi gece içinde arardı. Eğer ay tamam ise Kadir gecesini yirmi dördüncü gecedir. Eğer nakıs ise yirmi üçüncü gecedir. Belki de İbn Abbâs bu yirmi dört ile sadece ihtiyatı kastetmiştir. Bir de: “Burada kastedilen yirmi dördün tamamında aramaktır ki, o da yirmi beşinci gecedir” denilmiştir. Buhârî çok yerde bir başlık zikreder ve onun yanında başlıkla az da olsa ilgisi bulunan muhalif haberi de zikreder. Bunu da asıl hadise muhalif olan hadisin de sâbit olduğunu bildirmek açısından yapar.

¹ Hadis 2021'de geçmektedir:

٤ - باب رَفَعِ مَعْرِفَةَ لَيْلَةِ الْقَدْرِ لِتَلَاحِي النَّاسِ

4- İNSANLARIN MÜNAZAA ETMESİ SEBEBİYLE KADİR GECEİNİN TAYİNİ BİLGİSİNİN KALDIRILMASI

İnsanların tartışıp çekişerek münazaa etmesi sebebiyle Kadir gecesinin tayîni bilgisinin kaldırılması hakkında

٢٠٢٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ حَدَّثَنَا أَنَسٌ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ لِيُخْبِرَنَا بَلِيلَةَ الْقَدْرِ ، فَتَلَاخَى رَجُلَانِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ، فَقَالَ « خَرَجْتُ لِأُخْبِرَكُمْ بَلِيلَةَ الْقَدْرِ ، فَتَلَاخَى فُلَانٌ وَفُلَانٌ ، قَرَفَعْتُ ، وَعَسَى أَنْ يَكُونَ خَيْرًا لَكُمْ ، فَاتَمِسُوهَا فِي التَّاسِعَةِ وَالسَّابِعَةِ وَالْخَامِسَةِ » طر فاه ٤٩ ، ٦٠٤٩ - تحفة ٥٠٧١

2023- “Muhammed b. el-Müsennâ — Hâlid b. el-Hâris — Humeyd” isnâdıyla Enes’in bildirdiğine göre Ubâde b. es-Sâmit şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Kadir gecesinin hangi günde olduğunu bize bildirmek üzere çıktı. Müslümanlardan iki kişi kavga edince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Ben size Kadir gecesinin hangi günde olduğunu bildirmek için çıkmıştım. Ama filan ile filan kişi kavga ettiği için bu bilgi benden alındı. Belki de böylesi sizin için daha hayırlıdır. Siz onu Ramazan ayının yirmi beşinci, yirmi yedinci ve yirmi dokuzuncu günlerinde arayın.”¹

Muhammed, Muhammed b. el-Müsennâ el-Anezî’dir.

Hâlid, Hâlid b. el-Hâris el-Huceymî’dir.

Humeyd, Humeyd b. Ebî Humeyd’dir. Ebû Humeyd’in babası, Tîr el-Huzâî el-Basrî’dir. Kendisi Humeyd et-Tavîl olarak bilinmektedir. Kendisinin kısa olduğu ancak kollarının uzun olduğu söylenmektedir. Kendisi bir ölünün yanında durur ve bir eli ölünün başına ulaşırken diğer eli de ayaklarına ulaşırdı. Asmaî şöyle demiştir: “Ben onu gördüm. O kadar da uzun değildi. Humeyd adında kısa boylu bir komşusu vardı. Bu ikisini birbirinden ayırt

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 49, 6049

etmek için kendisine Humeyd et-Tavîl denilmiştir.”

Enes, Enes b. Mâlik'tir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Kadir gecesinin hangi günde olduğunu Müslümanlara bildirmek üzere odasından çıktı. Bu sırada Müslümanlardan iki kişi tartışıp çekişti. İbn Dıhye'nin zikrettiğine göre bu iki kişinin Abdullah b. Hadred ve Ka'b b. Mâlik olduğu söylenmiştir.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), Kadir gecesinin hangi günde olduğunu bildirmek için çıktığını, ancak boş sözün değil de kendisinde Allah'ın zikredilmesi gereken Ramazan ayında ve Mescid'de iki kişinin çekişmesi sebebiyle bu bilginin kendisinden alındığını bildirdi. Müslim'in rivayetinde: “O yıl o gecenin bereketi kaldırıldı” demiştir. Yine: “Burada «رُفِعَتْ» ifadesi ile Kadir gecesinin değil de meleklerin ref' edildiği kastedilmektedir” denilmiştir. Yine Müslim, Ebû Hureyre'den olan hadisinde: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): «*Kadir gecesi bana gösterildi. Ancak ailemden biri beni uyandırınca o gece bana unutturuldu*» buyurdu” demiştir. Bu da ref edilmesi sebebinin çekişme değil de unutturulma olduğunu göstermektedir.

Cevap olarak şöyle denilmiştir: “Muhtemelen unutturulma olayı iki sebepten dolayı iki defa yaşanmıştır. Veya biri Ebû Hureyre'nin rivayetinde olduğu gibi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), Kadir gecesini rüyasında görmüş ve uyandırıldığında bu kendisine unutturulmuştur. Diğeri de Kadir gecesi Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) uyanık iken gösterilmiş ve çekişmeden dolayı bu kendisine unutturulmuştur.”

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) böylesi bir şeyin belki de Müslümanlar için daha hayırlı olduğunu söylemiştir. Zira böylesi bir durumda kişi Ramazan ayının tamamını ibadetle geçirebilir. Şeyh Takiyyuddîn es-Subkî, Kadir gecesinin onu gören kişiye gizli tutulması konusunda şöyle demiştir: “Yüce Allah, Peygamber'ine bu konuda bilgi verilmemesini takdir etmiştir. Her hayır da Allah'ın Peygamber'ine takdir ettiği şeydedir. Bu sebeple de bu yönde amel etmek müstehaptır. Bunun hikmeti de Kadir gecesinin gösterilmesinin bir kerametten ibaret olmasıdır. Kerametın de gizli tutulması gerekmektedir ki bunda hiçbir hilaf yoktur. Bu meseleye kibir açısından bakacak olursak kişi böylesi bir durumda imanın kendisinden çekilip alınmasından emin olamaz. Kişi bu durumda riya etmekten de emin olamaz. Aynı zamanda bunu düşünerek ve bunu insanlara anlatarak gerektiği gibi Allah'a şükrünü edâ

edemeyebilir.”

Kadir gecesinin tamamen ref’ edildiğini söyleyenler hata etmektedir. Eğer öyle bir şey olsaydı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *“Onu Ramazan ayının yirmi beşinci, yirmi yedinci ve yirmi dokuzuncu günlerinde arayın”* buyurmazdı. Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi vesellem) bu buyruğu Kadir gecesinin kıyamete kadar var olduğunu göstermektedir.

Hanbelîler: “Kadir gecesini Ramazan ayının son on günü olan tekli günlerde aranır” demiştir. Şeyh Takiyyuddîn et-Teymiyye der ki: “Kadir gecesini Ramazan ayının yirmi birinci, yirmi üçüncü, yirmi beşinci, yirmi yedinci ve yirmi dokuzuncu gecelerinde aranır. Eğer ay nakis ise bu günler tekli günlere denk gelir. Eğer ay tam ise Ebû Saîd’in açıklamış olduğu gibi çift olan günlere denk gelir.”

Son yedi günde aranmasına gelince; böyle bir rivayette bulunanı bilmiyoruz. Şâfiî, Ebû Saîd’in: “Yirminci günün sabahında itikâftan çıktıktan hemen sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bize şöyle buyurdu: *«İtikâftan çıkmış olanlar yerlerine dönsünler. Kadir gecesinin hangi günde olduğu bana gösterildi, fakat geri unutturuldu. Siz onu Ramazan ayının son on günü içindeki tekli günlerde arayın. O gecede suyun ve çamurun içinde secde ettiğimi de gördüm.»* O günü gökyüzünde tek bir bulut dahi yoktu. Sabah namazı için kamet getirilince bir bulut geldi ve yağmur yağdı. Mescid’in tavanı çıplak hurma dallarıyla kapalı olduğu için de yağmur suyu Mescid’in içine sızdı. Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) suyun ve çamurun içinde secde ettiğini gördüm. Namaz sonrası burnunda ve alnında su ile çamurun izlerini de gördüm” şeklindeki hadisine ve Müslim’in Uneys’ten: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *«Ben Kadir gecesini gördüm. O gecede suyun ve çamurun içinde secde ettiğimi de gördüm»* buyurdu. Yirmi üçüncü gece de yağmur yağdı” şeklindeki hadisine dayanarak Kadir gecesinin yirmi birinci veya yirmi üçüncü gecede olduğu görüşündedir. Şâfiî, el-Ümm eserinde Beyhakî’nin Ma’rife’de dediği gibi: “Kadir gecesini Ramazan ayının son on günü içinde aranır” demiştir. Gördüğüm kadarıyla bu konuda hadislerin çoğu Kadir gecesinin yirmi birinci gece ve yirmi üçüncü gece olduğu yönündedir. Doğrusunu da Allah bilir.

Hanbelîler: “Tekli günlerin en tercih edileni yirmi yedinci gecedir” demişlerdir. Ashâbın çoğu da bu görüştedir.

Müslim’in rivayetinde ve Ahmed’in İbn Ömer’den olan rivayetinde Ubey

b. Ka'b'ın: "Kadir gecesi Ramazan ayının yirmi yedinci gecesidir" diye yemin ettiği zikredilmiştir. Şâfîilerden eş-Şâfi de bunu *Hilye*'de birçok âlimden zikretmiştir. İbn Abbâs bu konuda Allah'ın gökleri yedi günde yaratmasını, yerleri yedi günde yaratmasını, günleri yedi gün olarak yaratmasını, insanın yedi şeyden yaratılmasını, rızkını yedi şeyde kılmasını, insanın yedi uzvu üzerine secde etmesini, tavafin yedi şavt olmasını ve taşlamanın yedi taş ile yapılmasını buna delil saymıştır. Ubey b. Ka'b bu gecenin sabahında güneşin parlak olmayan bir ışıkla doğmasını buna delil saymıştır.

Müslim'in rivayeti: "Ubey bu konuda yemin eder ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) vermiş olduğu alamete dayanarak: «Bu gecenin sabahında güneş parlak olmayan bir ışıkla doğar» derdi" şeklindedir. Bu gecede her şeyin secde ettiği görüldüğü söylenmektedir. Yine bu gecede nurun her yere hatta karanlık yerlere bile indiğinin görüldüğü söylenmektedir. Yine o gece meleklerin selamının işitildiği söylenmektedir. Yine: "Kadir gecesinin alameti, o geceye denk gelen kişinin duasının kabul edilmesidir" denilmiştir.

Seleme b. Şebîb'in *Fedâil* kitabında Ferkad kanalıyla bildirilene göre ashâbdan bazı kimseler mescidde iken gökyüzünden bazı kelimeler işitmiş, gökyüzünde bir nur olduğunu görmüş ve gökyüzünde bir kapı açıldığını görmüşlerdir. Bu da Ramazan ayında vaki olmuştu. Bu işittiklerini ve gördüklerini Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) haber verdiklerinde, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): "*Gördüğünüz nura gelince; nur Rabbin izzetidir. Kapı ise semanın kapısıdır. İşittiğiniz kelimeler ise peygamberlerin sözleridir*" buyurduğunu söylemişlerdir. Bu rivayet mürsel ve zayıf bir rivayettir. Kadir gecesinde ibadet edip de Kadir gecesinin alametlerini görmeyen kimse halis niyetten dolayı gören kimseden daha faziletlidir.

Mâlik'e göre Kadir gecesi her yıl Ramazan ayının son on gününün içinde değişik günlerindedir. Ancak Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre Kadir gecesinin kati olarak hangi gün olduğu belli olmamakla birlikte değişik günlerde de değildir. Ramazan ayının ortasından sonraki günlerde olduğu da söylenmektedir. Ebû Bekr er-Râzî: "Kadir gecesi belli bir aya mahsus değildir" demiştir. Hanefiler de bu görüştedir. Meşhur Kadı Hân'ın Ebû Hanife'den olan fetvaları da Kadir gecesinin senenin bütün günlerinde, yani Ramazan ayında olabileceği gibi diğer aylarda da olabileceği yönündedir.

İbn Mes'ûd'dan bu sahîh bir şekilde nakledilmiştir. Ancak Müslim,

Sahîh'de ve başka yerlerde Zir b. Hubeyş kanalıyla şöyle nakledilmiştir: “Ubey b. Ka'b'a: «Kardeşin İbn Mes'ûd: “Kim bir yılı ibadetle geçirirse Kadir gecesine rastlar” diyor» dediğimde: «Allah ona merhamet etsin. O insanların buna güvenmemelerini kastetmiştir. Yoksa kendisi bu gecenin Ramazan ayında ve Ramazan ayının son on günü içinde yirmi yedinci gecede olduğunu bilmektedir» dedi.” Kadir gecesinin Ramazan ayının tekli günlerinde olduğu söylenmekle birlikte Ramazan ayının birinci günü olduğu ve Ramazan ayının sonuncu günü olduğu da söylenmektedir. Ramazan ayının son günlerinin çiftli günlerinde olduğu da söylenmektedir. Ramazan ayının on dördüncü günü, on yedinci günü ve on dokuzuncu günü de olduğu söylenmektedir.

Şâfiîlerden İbn Huzeyme'den nakledildiğine göre Kadir gecesini her yıl Ramazan ayının son on gününün değişik günlerindedir. Nevevî, *el-Fetâvâ* ve *Şerhu'l-Mühezzeb*'de bu görüşü tercih etmiştir. Bu konuda daha başka şeyler de söylenmiştir, ama bu şeyleri burada zikretmek çok uzun sürer. İbnu'l-Arabî: “Sahih olan Kadir gecesinin hangi günde olduğunun bilinmemesidir” demiştir. Nevevî bu görüşü kabul etmeyip: “Birçok hadisin bu günün hangi gün olduğunu bildirmesiyle birlikte salih kimselerden bir grup da bu günün bilinmesinin mümkün olacağını söylemiştir” demiştir. Ancak bu şekilde İbnu'l-Arabî'nin görüşünü inkâr etmesinin bir mânâsı yoktur.

Cumhur, Mâlikilerden olan İbn Habîb'in Kadir gecesinin bu ümmete has olduğunu, bundan önceki ümmetlere has böylesi bir gecenin olmadığını söylediğini nakletmişlerdir. Nesâî'nin Ebû Zer'den: “Bir defasında: «Ey Allah'ın Resûlü! Kadir gecesini sadece peygamberler olduğu sürece mi vardır? Yani Peygamber vefat ettiği zaman bu gece de kalkar mı, yoksa kıyamet gününe dek baki mi kalacaktır?» diye sorduğumda: «*Aksine, kıyamet gününe dek baki kalacaktır*» buyurdu” şeklindeki hadis ile buna itiraz edilmiştir.

Ancak bu konuda Mâlik'in: “Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) kendisinden önceki ümmetlerden olan insanların ömürleri ve bu yönde Yüce Allah'ın dilediği şeyler gösterildi. Diğer ümmetlere nazaran kendi ümmetinin yaş ortalamasını, öncekiler gibi amellere yetişememe açısından kısa buldu. Bunun üzerine Yüce Allah ona bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesini verdi” şeklindeki rivayeti de bu konudaki itirazı reddetmektedir.

۵ - باب الْعَمَلِ فِي الْعَشْرِ الْآخِرِ مِنْ رَمَضَانَ

5- RAMAZANDA SON ON GÜN İÇİNDE AMEL ETMEK

Ramazan ayının son on günü içinde amel etmekte gayrete girmek hakkında.

۲۰۲۴ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي يَغْفُورٍ عَنْ أَبِي الضُّحَى عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ شَدَّ مِئْزَرَهُ ، وَأَحْيَا لَيْلَهُ ، وَأَيَّقَظَ أَهْلَهُ . تحفة ۱۷۶۳۷

2024- “Ali b. Abdillâh — Süfyân — Ebû Ya’fûr — Ebu’d-Duhâ” isnâdıyla Mesrûk’un bildirdiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) son on güne girince izarını sağlam bir şekilde bağlar, gecelerini ibadetle ihya eder ve ailesini de ibadet için uyandırır.”

Ali, Ali b. Abdillâh el-Medîni’dir.

Süfyân, Süfyân b. Uyeyne’dir.

Ebû Ya’fûr, Abdurrahman b. Ubeyd el-Bükâî el-Âmirî’dir.

Ebu’d-Duhâ, Müslim b. Sabîh’tir.

Mesrûk, Mesrûk b. el-Ecda’tır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan ayının son on gününde izarını sağlam bir şekilde bağlar, gecelerini ibadetle ihya eder ve ailesini de ibadet için uyandırır. Müslim’in rivayeti: “Çokça ibadet eder ve izarını sağlam bir şekilde bağlardı” şeklindedir. Burada: “Kişi izarını sağlam bağlayıp filan işe başladı” denilmesi gibi Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) kendini ibadete vermesi kastedilmektedir. Ancak bu konuda görüş vardır. Zira burada izar bağlamaktan kasıt kişinin eşleriyle ilişkiden uzak durmasıdır. Selef âlimleri bunu bu şekilde açıklamıştır. Abdurrezâk, Sevrî’den olan rivayetinde bunun kesin bir şekilde böyle olduğunu söylemiştir. Şaiirin:

“Kavim o kavimdir ki savaşa çıktıkları zaman coşarlar

Kadınlar temiz olarak gecelese bile izarlarını bağlarlar” demesini de buna şahit göstermiştir.

Bununla birlikte ibadet için izarın sağlam bağlanması kastediliyor olması da muhtemeldir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan ayının ilk yirmi gününde eşleriyle ilişkiye girerdi. Son on günde de Kadir gecesine ulaşmak için eşleriyle ilişkiden uzak durup kendini ibadete verirdi. İbn Ebî Âsım, mukârib bir senetle Hz. Âişe'den naklederek: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan gecelerinde hem uyur, hem de ibadet ederdi. Ancak son on günde izarını bağlar ve eşlerinden uzak dururdu” şeklinde rivayette bulunmuştur. Taberânî, Enes'in rivayetini: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan ayında son on güne girdiği zaman yatağını dürer ve eşlerinden uzak dururdu” şeklinde rivayet etmiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) gecelerini namaz ve başka ibadetlerle ihya ederdi. Burada gece kıyamı hayata benzetilirken uyku da ölüme benzetilmiştir. Bu da: “*Evlerinizi kabirlere çevirmeyin*” buyruğuna benzemektedir ki bu ifade: “Uyuyup ölümler gibi olmayın. Zira uyuduğunuzda ölümler gibi olursunuz ve evleriniz kabirler gibi olur” mânâsını taşımaktadır. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) gecelerini namaz ve başka ibadetlerle ihya eder ve ailesini de ibadet için uyandırır.

Hadisi Müslim¹ ve İbn Mâce, Oruç konusu içinde, Ebû Dâvud ve Nesâî, *Salât* konusu içinde tahrir etmişlerdir.

¹ Müslim 1174

۳۳ - أبواب الاعتكاف

33. İTİKÂF BÖLÜMLERİ

۱ - باب الإعتكاف في العشر الأواخر والإعتكاف في المساجد كلها

1- SON ON GÜNDE İTİKÂFA GİRMEK VE
BÜTÜN MESCİDLERDE İTİKÂFA GİRİLEBİLMESİ

لِقَوْلِهِ تَعَالَى ﴿وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴾

Yüce Allah bu konuda: **“Mescidlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlara yaklaşmayın. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşmayın. İşte böylece Allah âyetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar”**¹ buyurmaktadır.

Ramazan ayının son on gününde itikâfa girmek. İtikâf lugat olarak hapsedmek ve hayır olsun, şer olsun bir şeye müdâvemet etmek demektir. Yüce Allah: **“Mescidlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlara yaklaşmayın”**² buyurmaktadır. Şer’î olarak da itikâf kişinin mescidde kalmasıdır. Bütün mescidlerde itikâfa girilebilir. Bu şekilde itikâfın ancak mescidlerde yapılabileceği bildirilmiştir. Buhârî’nin bunu: “Bütün mescidlerde itikâfa girilebilir” diye zikretmesi ve delil olarak âyeti getirmesi, itikâfı sadece Mekke, Medine, Kudüs mescidlerine ve kendisinde Cuma namazı kılınan mescidlere tahsîs etmek isteyenleri reddetmek içindir. İtikâfın

¹ Bakara Sur. 187

² Bakara Sur. 187

ancak cuma namazı kılınan bir camide ifa edilebileceği kavli Mâlik'in, *el-Müdevvene'*deki kavlidir. Hanbelîlerin görüşü de bu yöndedir.

Merdâvî, *el-İnsâf* adlı eserinde şöyle demiştir: “İtikâfa giren kişinin itikâfta kalması gereken en az süre bir namaz vaktidir. Bir namaz vaktinden daha az bir süre itikâfta kalacak kişinin itikâfı bütün mescidlerde caizdir. Ancak en az bir namaz vakti itikâfta kalacak kişinin itikâfı sadece cemaatle namaz kılınan mescidlerde caiz olur.”

Ebû Hanife'ye göre sadece kendisinde beş vakit namaz kılınan mescidlerde itikâfa girmek caizdir. Zira itikâf namaz vaktini beklemekten ibarettir. Bu sebeple sadece kendisinde beş vakit namaz kılınan mescidlerde itikâfa girilebilir. Şâfîî, yeni risalesinde ve Mâlik, *Muvattâ'*da böyle demişlerdir. Muhammed b. Ebû Yûsuf ve iki talebesi yine bu görüştedir. Bu konuda Yüce Allah'ın: “**Mescidlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlara yaklaşmayın**”¹ buyruğuna dayanmaktadırlar. Burada da yaklaşımdan kasıt cinsel ilişkidir. Zira Yüce Allah: “**Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz. Allah sizin kendinize kötülük ettiğinizi bildi ve tövbenizi kabul edip sizi bağışladı. Artık (ramazan gecelerinde) onlara yaklaşın**”² buyurmaktadır. “**Mescidlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlara yaklaşmayın**”³ buyruğunun: “Onlara şehvetle dokunmayın” mânâsında olduğunu söyleyenler de vardır.

Buhârî bu âyete dayanarak sadece mescidde itikâfa girilebileceğini söylemiştir. “Mescidden başka bir yerde de itikâfa girilebilir” denilecek olursa, cevap olarak: “Mescidin zikredilmesi sadece mescidlerde itikâfa girilebileceğini bildirmek açısından olmasa da kişinin kadınlardan uzak durması açısından kişinin yine itikâfa mescidde girmesi gerekir. Zira kasıtlı olarak ilişkiye giren kişinin itikâfı batıl olur. Hatta itikâfta olan kişinin eşini öpmesi veya ona şehvetle dokunması haramdır” denilmiştir. Katâde'den rivayet edildiğine göre önceleri kişi itikâfa girdiği mescidden dışarı çıktığı zaman eşiyile ilişkiye girebiliyordu. Bunun üzerine: “**Mescidlerde ibadete**

¹ Bakara Sur. 187

² Bakara Sur. 187

³ Bakara Sur. 187

çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlarla birleşmeyin. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşımayın. İşte böylece Allah âyetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar”¹ âyeti nazil olmuş ve böylesi bir ilişki haram kılınmıştır. Dahhâk ve Mücâhid bu konuda aynı şeyi söylemişlerdir.

٢٠٢٥ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ أَنَّ نَافِعًا أَخْبَرَهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَعْكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ مِنْ رَمَضَانَ . تحفة ٨٥٣٦

2025- “İsmâîl b. Abdillâh — İbn Vehb — Yûnus” isnâdıyla Nâfi'nin bildirdiğine göre Abdullâh b. Ömer: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazanın son on gününü itikâfta geçirirdi” demiştir.²

İsmâîl, İsmâîl b. Abdillâh b. Ebî Uveys'tir.

İbn Vehb, Abdullâh el-Mısrî'dir.

Yûnus, Yûnus b. Yezîd el-Eylî'dir.

Nâfi', İbn Ömer'in azatlısıdır.

Hadiste nakledildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan ayının son on gününü itikâfta geçirirdi. Aynı kanalla Nâfi'nin: “Abdullâh b. Ömer bana mescidde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) itikâfa girdiği yeri gösterdi” dediği nakledilmiştir.

٢٠٢٦ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَعْكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ مِنْ رَمَضَانَ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ ، ثُمَّ اعْتَكَفَ أَزْوَاجُهُ مِنْ بَعْدِهِ . تحفة ١٦٥٣٨

2026- “Abdullâh b. Yûsuf — Leys — Ukayl — İbn Şihâb” isnâdıyla Urve b. ez-Zübeyr'in bildirdiğine göre Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) eşi Hz. Âişe: “Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) vefat edene dek Ramazan

¹ Bakara Sur. 187

² Müslim 1171

ayının son on gününde itikâfa girerdi. Ondan sonra hanımları da itikâfa girerlerdi” demiştir.¹

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî’dir.

Leys, imam Leys b. Sa’d’dır.

Ukayl, Ukayl b. Hâlid el-Eylî’dir.

İbn Şihâb, Muhammed b. Müslim ez-Zührî’dir.

Urve, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm’dır.

Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi vesellem) eşi Hz. Âişe’nin bildirdiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) vefat edene dek Ramazan ayının son on gününde itikâfa girerdi. Bu da itikâfın neshedilmediğine ve özellikle Kadir gecesini idrak etmek için Ramazan ayının son on gününde itikâfa girmenin müekked sünnet olduğuna delalet etmektedir. Ebu’ş-Şeyh İbn Hayyân, Hüseyin b. Ali’nin hadisini merfû olarak: “*Ramazanda on gün itikâfa girmek iki hac ve iki umre gibidir*” şeklinde nakletmiştir. Ancak bu zayıf bir rivayettir.

Allah Resûlü’nden (sallallahu aleyhi vesellem) sonra hanımları da itikâfa girerlerdi. Bu da itikâf konusunda kadınların erkekler gibi olduğuna delalet etmektedir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) hanımlarından bazılarına itikâfa girmeleri için izin vermiştir. Ancak kendilerine bu konuda izin verdikten sonra karşı çıkması ise, hadislerle öğrendiğimize göre hanımlarının itikâf konusunda samimi olmamalarıdır. Zira kıskanarak itikâfa girip kendisine yakın olmak istiyorlardı. Yani esas amaçları itikâf değildi. Ebû Hanife’ye göre kadının evindeki mescidinde itikâfa girmesi caizdir.

۲۰۲۷ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْهَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحَارِثِ التَّيْمِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَعْتَكِفُ فِي الْعَشْرِ الْأَوْسَطِ مِنْ رَمَضَانَ ، فَأَعْتَكَفَ عَامًا حَتَّى إِذَا كَانَ لَيْلَةَ إِحْدَى وَعَشْرِينَ ، وَهِيَ اللَّيْلَةُ الَّتِي يَخْرُجُ مِنْ صَبِيحَتِهَا مِنْ اعْتِكَافِهِ قَالَ « مَنْ كَانَ اعْتَكَفَ مَعِيَ فَلْيَعْتَكِفِ الْعَشْرَ الْأَوَّخِرَ ، وَقَدْ أُرِيتُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ ثُمَّ أَنْسَيْتُهَا ، وَقَدْ

¹ Müslim 1172

رَأَيْتُنِي أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ مِنْ صَيِّحَتِهَا ، فَالْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْآخِرِ ، وَالْتَمِسُوهَا فِي كُلِّ وَتِيرٍ « فَمَطَرَتِ السَّمَاءُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ ، وَكَانَ الْمَسْجِدُ عَلَى عَرِيشٍ فَوَكَفَ الْمَسْجِدُ ، فَبَصُرْتُ عَيْنَايَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى جَبْهَتِهِ أَثَرُ الْمَاءِ وَالطِّينِ ، مِنْ صُبْحِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ أَطْرَافَهُ ٦٦٩ ، ٨١٣ ، ٨٣٦ ، ٢٠١٦ ، ٢٠١٨ ، ٢٠٣٦ ، ٢٠٤٠ - تحفة ٤٤١٩

2027- "İsmâîl — Mâlik — Yezîd b. Abdillâh b. el-Hâd — Muhammed b. İbrâhîm b. el-Hâris et-Teymî" isnâdıyla Ebû Seleme b. Abdirrahman'ın bildirdiğine göre Ebû Saîd el-Hudrî şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) önceleri Ramazan ayının ortasındaki on günü itikâfta geçirirdi. Yine bir yıl bu şekilde itikâfa girdi. Sabahında itikâftan çıkacağı yirmi birinci günün gecesinde: *"Benimle birlikte itikâfa girenler son on günü de itikâfta geçirsinler. Bu gecenin hangi günde olduğunu gördüm, ama bana unutturuldu. Bu gecenin sabahında suyun ve çamurun içinde secde ettiğimi gördüm. Bu geceyi Ramazan ayının son on günü içindeki tekli günlerde arayın"* buyurdu.

O gece de yağmur yağdı. Mescid'in tavanı da hurma dallarından olduğu için yağmur suyu Mescid'in içine sızdı. Yirmi birinci gecenin sabahında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yüzüne baktığımda alnı ile burnunda su ve çamur izlerini gördüm.¹

İsmâîl, İsmâîl b. Abdillâh b. Ebî Uveys'tir.

Mâlik, imam Mâlik b. Enes'tir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) önceleri Ramazan ayının ortasındaki on günü itikâfta geçirirdi. Yine bir yıl bu şekilde Ramazan ayında itikâfa girdi. Sabahında itikâftan çıkacağı yirmi birinci günün gecesinde kendisiyle birlikte itikâfa girenlerin son on günü de itikâfta geçirmelerini söyledi. Ramazanın ortasında on gün itikâfa giren kimse yirmi birinci günün gecesini başlamadan itikâftan çıkar. Aksi takdirde son on güne girmiş olur. Sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Kadir gecesinin hangi günde olduğunu gördüğünü, ama bunun kendisine unutturulduğunu, bu gecenin sabahında suyun ve çamurun içinde

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 669, 813, 836, 2016, 2018, 2036, 2040. Müslim 1167

secde ettiğini gördüğünü ve bu geceyi Ramazan ayının son on günü içindeki tekli günlerde aramalarını söyledi. Taberî'nin bildirdiğine göre burada Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Kadir gecesini veya Kadir gecesinin nurunu gözüyle gördüğü ve sonra bunu hangi günde gördüğünü unuttuğu mânâsı yoktur. Burada Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): "Kadir gecesi filan filan gecededir" denildiği ve bu konuda kendisine ne denildiğini unuttuğu mânâsı vardır.

O gece de yağmur yağmış ve Mescid'in tavanı da hurma dallarından olduğu için yağmur suyu Mescid'in içine sızmıştı. Yirmi birinci gecenin sabahında Ebû Saîd el-Hudrî, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yüzüne baktığında rüyasını doğrular bir şekilde Hemmâm'ın da *Namaz* konusu içinde rivayet ettiği gibi alını ile burnunda su ve çamur izlerini görmüştür.

۲ - بَابُ الْحَائِضِ تُرْجِلُ الْمُعْتَكِفَ

2- HAYIZLI KADININ İTİKÂFTA OLAN KİŞİNİN SAÇLARINI TARAYABİLMESİ

Hayızlı kadın itikâfta olan kişinin saçlarını tarayıp düzelterek temizleyebilir. Ancak burada saçlara yağ sürmek zikredilmemiştir.

۲۰۲۸ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصْغِي إِلَى رَأْسِهِ وَهُوَ مُجَاوِرٌ فِي الْمَسْجِدِ ، فَأَرْجَلُهُ وَأَنَا حَائِضٌ . أطرافه ۲۹۵، ۲۹۶، ۳۰۱، ۲۰۳۱، ۲۰۴۶، ۵۹۲۵، تحفة ۱۷۳۲۳

2028- "Muhammed b. el-Müsennâ — Yahya — Hişâm" isnâdıyla babasının bildirdiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir: "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) Mescid'de itikâfta iken başını bana doğru eğip uzatır ve ben de hayızlı olduğum halde onun saçlarını tarardım."¹

Muhammed, Muhammed b. el-Müsennâ ez-Zemin'dir.

Yahya, Yahya el-Kattân'dır.

Hişâm'ın babası, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm'dır.

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 295, 296, 301, 2031, 2046, 5925. Müslim 297

Nakledildiğine göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) Mescid’de itikâfta iken başını Hz. Âişe’ye doğru eğip uzatır ve Hz. Âişe hayızlı olduğu halde onun saçlarını tarayıp düzeltirdi. Ahmed’in rivayeti: “Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) Mescid’de itikâfta iken odanın kapısına gelip başını içeri uzatırdı. Bedeninin diğer kısmı Mescid’de iken ben hayızlı olduğum halde onun başını yıkar ve saçlarını tarayıp düzeltirdim” şeklindedir. Bu da bedeninin bir kısmının çıkarılması halinde bütün bedeninin çıkmış sayılmayacağına işaret etmektedir. Buna göre de kişi bir eve girmeyeceğine dair yemin etse ve başı gibi bedeninin bir kısmı ile o eve girse yeminini bozmuş olmaz. Şâfiîler de bu yönde açıklamalarda bulunmuştur.

۳ - بَابُ لَا يَدْخُلُ الْبَيْتَ إِلَّا لِحَاجَةٍ

3- KİŞİNİN ANCAK İHTİYAÇ HALİNDE EVE GİREBİLMESİ

İtikâfta olan kişinin ancak zarûri bir ihtiyacı halinde eve girebilmesi.

۲۰۲۹ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ وَعَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ وَإِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيَدْخُلُ عَلَى رَأْسِهِ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ فَأَرْجُلُهُ ، وَكَانَ لَا يَدْخُلُ الْبَيْتَ إِلَّا لِحَاجَةٍ ، إِذَا كَانَ مُعْتَكِفًا أَطْرَافَهُ

۲۰۳۳، ۲۰۳۴، ۲۰۴۱، ۲۰۴۵ - تحفة ۱۶۵۷۹، ۱۷۹۲۱

2029- “Kuteybe — Leys — İbn Şihâb” isnâdıyla Urve ve Amre binti Abdurrahman’ın bildirdiğine göre Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi vesellem) eşi Hz. Âişe şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) itikâfta olduğu zamanlarda Mescid’de durup eve sadece başını geçirir, ben de onun saçlarını temizleyip düzeltirdim. İtikâfta olduğu zamanlarda zarûri ihtiyaclar dışında da eve girmezdi.”¹

Kuteybe, Kuteybe b. Saîd es-Sekafî el-Belhî’dir.

Leys, imam Leys b. Sa’d’dır.

İbn Şihâb, İbn Şihâb b. Müslim ez-Zührî’dir.

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 2033, 2034, 2041, 2045. Müslim 297

Urve, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm'dır.

Amre, Amre binti Abdirrahman b. Sa'd b. Zürâre'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) itikâfta olduğu zamanlarda Mescid'de durup eve sadece başını sokar, Hz. Âişe de odasında iken onun saçlarını temizleyip düzeltirdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) itikâfta olduğu zamanlarda zarûri ihtiyaçlar dışında da eve girmezdi. Zührî zarûri ihtiyacı büyük, küçük abdest bozmak olarak açıklamıştır. Bu konuda da ittifak edilmiştir. Kişinin evi yakın olsun, uzak olsun ihtiyacı için mescidden çıkabilir. Ancak aşırı bir şekilde uzak olması itikâfına zarar verir. Kişi mescidin helâsında veya mescidin yakınında olan arkadaşının evinde ihtiyaç gidermek ile mükellef değildir. Ancak abdest bozacağı yer çok uzak ise bu yerlerde abdest bozmalıdır.

٤ - بَابُ غَسْلِ الْمُعْتَكِفِ

4- İTİKÂF OLAN KİŞİNİN YIKANMASI

٢٠٣٠ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ

عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَبَاشِرُنِي وَأَنَا حَائِضٌ طَرَفَاهُ ٣٠٠ ،

٣٠٢ - تحفة ١٥٩٨٢

2030- “Muhammed b. Yûsuf — Süfyân — Mansûr — İbrâhîm” isnâdıyla Esved'in bildirdiğine göre Hz. Âişe: “Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ben hayızlı iken beni okşardı” demiştir.¹

Muhammed, Muhammed b. Yûsuf el-Firyabî'dir.

Süfyân, Süfyân b. Uyeyne'dir.

Mansûr, Mansûr b. el-Mu'temir'dir.

İbrâhîm, İbrâhîm en-Nehaî'dir.

Esved, Esved b. Yezîd en-Nehaî'dir.

Hadiste nakledildiğine göre Hz. Âişe âdetli iken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) cinsel ilişki kurmaksızın onu okşardı.

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 300,302. Müslim 293

۲۰۳۱ - وَكَانَ يُخْرِجُ رَأْسَهُ مِنَ الْمَسْجِدِ وَهُوَ مُعْتَكِفٌ فَأَغْسِلُهُ وَأَنَا حَائِضٌ أطرافه

۱۵۹۹۰ تحفة ۵۹۲۵، ۲۰۴۶، ۲۰۲۸، ۳۰۱، ۲۹۶، ۲۹۵

2031- “Kendisi itikâfta olduğu halde başını mescidden çıkarır ve ben de hayızlı olduğum halde başını yıkardım.”¹

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) itikâfta olduğu halde başını Mescid’den çıkarır ve odasında olan Hz. Âişe âdetli olduğu halde başını yıkardı.

۵ - بَابُ الْإِعْتِكَافِ لَيْلًا

5- GECELEYİN İTİKÂF

Gece itikâfa girmenin caiz olması hakkında.

۲۰۳۲ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنْ ابْنِ عُمَرَ

- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ عُمَرَ سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ كُنْتُ نَذَرْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَنْ أَعْتَكِفَ لَيْلَةً فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ، قَالَ « فَأَوْفِ بِنَذْرِكَ » أطرافه ۲۰۴۳، ۳۱۴۴، ۴۳۲۰، ۶۶۹۷ -

تحفة ۸۱۵۷

2032- “Müsedded — Yahya b. Saîd — Ubeydullah” isnâdıyla Nâfi’nin bildirdiğine göre İbn Ömer şöyle demiştir: Hz. Ömer, Allah Resûlü’ne (sallallahu aleyhi vesellem): “Cahiliye’deyken Mescid-i Haram’da bir gece itikâfa girmeyi adanmıştım” deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “Adağını yerine getir” buyurdu.²

Müsedded, Müsedded b. Müserhed’dir.

Yahya, Yahya b. Sâid el-Kattân’dır.

Ubeydullah, Ubeydullah b. Ömer el-Amrî’dir.

Ömer, Huneyn’den döndükleri zaman Ci’râne’de Allah Resûlü’ne (sallallahu aleyhi vesellem) Cahiliye’deyken Mescid-i Haram’da yani Kâbe’nin etrafında bir

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 295, 296, 301, 2028, 2046, 5925. Müslim 297

² Müslim 1656

gece itikâfa girmeyi adadığını ve ne yapması gerektiğini sordu. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ve Ebû Bekr zamanında Kâbe'nin etrafı çevrilmiş değildi. Ömer bazı evleri satın alıp yıkarak bir adam boyundan daha az bir yükseklikte Kâbe'nin etrafını duvarlarla çevirmişti. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine Cahiliye zamanında adadığı bu adağını yerine getirmesini söylemiştir.

Bu rivayet oruç tutmadan itikâfa girilebileceğine delil sayılmıştır. Eğer oruç tutmak şart olsaydı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine böylesi bir şeyi emrederdi. Ancak Müslim bunu Saîd kanalıyla Ubeydullah'tan rivayet ederken: “Bir gece” lafzı yerine: “Bir gün” lafzını kullanmıştır. İbn Hibbân ve başkası her iki rivayeti birleştirip bir gün bir gece itikâf etmeyi adadığını söylemişlerdir. Zira bir gece diyen kimse bir günü kastetmektedir. Bir gün diyen kimse de gecesıyla birlikte bir günü kastetmektedir. Amr b. Dînâr'ın İbn Ömer'den olan hadisinde açık bir şekilde oruç tutulması gerektiği nakledilmiştir. Ancak bu rivayetin isnâdı zayıftır. Amr b. Dinâr bu rivayette: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): «*İtikâfa gir ve oruç tut*» buyurdu” ziyadesinde bulunmuştur. Bu rivayeti Ebû Dâvud ve Nesâî, Abdullah b. Budeyl kanalıyla rivayet etmişlerdir. Abdullah b. Budeyl de zayıf birisidir. İbn Adiy ve Dârakutnî, Abdullah b. Budeyl'in bunu Amr b. Dînâr'dan rivayette tek kaldığını söylemişlerdir.

Bunu: “Bir gün” şeklinde rivayet edenlerin rivayeti de zayıftır. Daha sonra zikredilecek olan Süleyman b. Bilâl'in rivayeti: “Bunun üzerine bir gece itikâfa girdi” şeklindedir. Bu da Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine adağının dışında bir şey emretmediğine delalet etmektedir. Zira itikâfta oruç tutmak şart değildir. Şâfiîler ve Hanbelîler bu görüştedir. Ahmed'den nakledilen rivayet göre de oruç tutmadan itikâfa girmek caiz değildir. Mâlikiler ve Hanefiler: “İtikâf, ancak oruç ile caiz olur” demiş ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kesinlikle oruçlu bir şekilde itikâfa girmesini buna huccet saymışlardır. Ancak bu konuda görüş vardır. Bir sonraki başlık altında Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) Şevvâl ayında itikâfa girdiği zikredilmiştir. Cahiliye zamanında böylesi bir adakta bulunması konusunda da bir çelişki vardır. Zira kâfir kişinin adağı geçerli değildir.

Cevap olarak: “Ömer, Müslüman olduktan sonra bu adakta bulunmuş ve Cahiliye ehlinin Müslümanları Mekke'ye girmekten alıkoymalarından dolayı adağını yerine getirememiştir” denilmiştir. Ancak Dârakutnî'nin Saîd b. Beşîr

kanalıyla Abdullah'tan: "Ömer şirk zamanında itikâfa girmeyi adamıştı" şeklinde olan rivayeti bu cevabı reddetmektedir. Burada açık olarak görülmektedir ki Ömer Müslüman olmadan önce Cahiliye döneminde böylesi bir adakta bulunmuştur. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem): "Adağımı yerine getir" buyurması, vacip olması babından değil de mendup olması babındandır. Hanbelîlere göre kâfirin adakta bulunması geçerlidir. Merdâvî, *Tenkîhu'l-Mukni'*de: "Adak adamak mekruhtur" demiştir.

Ayrıca Buhârî bunu itikâf konusu içinde tahrir etmiştir. Hadisi Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî, *el-İmân ve'n-Nuzur* konusu içinde, Nesâî, *el-İmân ve'n-Nuzur* ve *İtikâf* konusu içinde ve İbn Mâce, *Oruç* konusu içinde tahrir etmişlerdir.

٦ - بَابُ اعْتِكَافِ النِّسَاءِ

6- KADINLARIN İTİKÂFA GİRMESİ

Kadınların itikâfa girmesinin hükmü hakkında.

٢٠٣٣ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَعْتَكِفُ فِي الْعَشْرِ الْوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ ، فَكُنْتُ أَضْرِبُ لَهُ خِבَاءً فَيُصَلِّي الصُّبْحَ ثُمَّ يَدْخُلُهُ ، فَاسْتَأْذَنْتُ حَفْصَةَ عَائِشَةَ أَنْ تَضْرِبَ خِبَاءً فَأَذِنَتْ لَهَا ، فَضَرَبْتُ خِبَاءً ، فَلَمَّا رَأَتْهُ رَبِّبُ ابْنَتِهِ جَحَشِي ضَرَبْتُ خِبَاءً آخَرَ ، فَلَمَّا أَصْبَحَ النَّبِيُّ ﷺ رَأَى الْأَخْيَةَ فَقَالَ « مَا هَذَا » فَأَخْبَرِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « الْبِرُّ تُرَوْنَ مِنْ » فَتَرَكَ الْإِعْتِكَافَ ذَلِكَ الشَّهْرَ ، ثُمَّ اعْتَكَفَ عَشْرًا مِنْ شَوَّالٍ أَطْرَافَهُ ٢٠٢٩ ، ٢٠٣٤ ،

٢٠٤١ ، ٢٠٤٥ - تحفة ١٧٩٣٠

2033- "Ebu'n-Nu'mân — Hammâd b. Zeyd — Yahya" isnâdıyla Amre'nin bildirdiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir: "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazanın son on gününü itikâfla geçirirdi. Ben de kendisi için bir çadır kurardım. Kendisi sabah namazını kıldırır ve bu çadıra girerdi." Bir defasında Hafsa da bir çadır kurmak için Hz. Âişe'den izin istedi. Hz. Âişe ona izin verince, o da bir çadır kurdu. Zeyneb binti Cahş

bunu görünce o da başka bir çadır kurdu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) sabahlayıp çadırları görünce: *“Bunlar da nedir?”* buyurdu. Olanlar kendisine haber verilince: *“Onlar iyi bir şey yaptıklarını mı sanıyorlar?”* buyurdu ve bu şekilde o ay itikâfa girmeyip daha sonraki Şevvâl ayında on günü itikâfta geçirdi.¹

Ebu’n-Nu’mân, Muhammed b. Fadl es-Sedûsî’dir.

Hammâd, Hammâd b. Zeyd b. Dirhem’dir.

Yahya, Yahya b. Saîd el-Ensârî’dir.

Amre, Amre binti Abdirrahman el-Ensâriyye’dir.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), Kadir gecesini idrak etmek için Ramazanın son on gününü itikâfla geçirirdi. Hz. Âişe de kendisi için kıldan değil de yünden iki veya üç direkli bir çadır kurardı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mescid’de sabah namazını kıldırır ve bu çadıra girerdi. Bir defasında müminlerin annesi Hafsa binti Amr bir çadır kurmak veya kendisine bir çadır kurulması için Hz. Âişe’den izin istedi. Daha sonra zikredilecek olan Evzaî’nin rivayeti: *“Hz. Âişe çadır kurmak için Allah Resûlü’nden (sallallahu aleyhi vesellem) izin istedi ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine izin verdi. Sonra Hafsa, Hz. Âişe’den kendisi için Resûlullah’tan (sallallahu aleyhi vesellem) izin istemesini istedi. Hz. Âişe de öyle yaptı”* şeklindedir. Bunun üzerine Hafsa itikâf için bir çadır kurdu. Müminlerin annesi Zeyneb binti Cahş, Hafsa’nın çadır kurduğunu görünce o da başka bir çadır kurdu. Ebû Avâne, Amr b. el-Hâris’ten olan rivayetinde: *“O kıskanç bir kadın idi”* ziyadesinde bulunmuştur.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) sabahlayıp müminlerin anneleri için kurulan üç çadırı görünce: *“Bunlar da nedir?”* buyurdu. Çadırların müminlerin anneleri için kurulduğu kendisine haber verilince: *“Onlar iyi bir şey yaptıklarını mı sanıyorlar?”* buyurdu ve onların itikâflarında samimi olmadıkları endişesiyle bu şekilde o ay itikâfa girmeyi bıraktı.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), eşlerinin kıskançlıktan ve kendisine yakın olmaktan dolayı böyle yapmış olmaları halinde itikâf amacının dışına çıkmış olunacağı endişesi ile veya çadırlarından dolayı namaz kılanlar için Mescid’in dar olması endişesi ile veya Mescid’de bedevilerin ve münafıkların bulunması

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 2029, 2034, 2041, 2045. Müslim 1173

ve eşlerinin girip çıkma ihtiyaçlarının olması endişesi ile itikâfı bırakmıştır. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) daha sonra Ramazan ayında bırakmış olduğu itikâfın yerine Şevvâl ayında on günü itikâfta geçirmiştir. Bunu da müstehap olması açısından yapmıştır. Zira bir amel işlemek istediği zaman onu mutlaka yapardı. Eğer bu vacip olsaydı Şevvâl ayında eşleri de kendisiyle birlikte itikâfa girerdi. Müslim'in Ebû Muâviye'den olan rivayeti: "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), Şevvâl ayının başlangıcında itikâfa girdi" şeklindedir.

İsmâîlî: "Bu da oruç tutmadan itikâfa girilebileceğine delalet etmektedir. Çünkü Şevvâl ayının ilk günü bayram günüdür ve bayram gününde oruç tutmak haramdır" demiştir. "Eğer burada Şevvâl ayının ilk on gününde itikâfa girdiği mânâsı varsa dediği doğrudur. Ancak itikâfa Şevvâl ayının ikinci günü başlamışsa İsmâîlî'nin dediği yönde bir delil yoktur" denilerek buna itiraz edilmiştir.

Hadisi Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî, Oruç konusu içinde, Nesâî, *Salât* konusu içinde tahrir etmişlerdir.

۷ - باب الأُخْيَةِ فِي الْمَسْجِدِ

7- MESCİDDE ÇADIRLAR KURMAK

۲۰۳۴ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَرَادَ أَنْ يَعْتَكِفَ ، فَلَمَّا انْصَرَفَ إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي أَرَادَ أَنْ يَعْتَكِفَ إِذَا أُخْيَةُ خِبَاءُ عَائِشَةَ ، وَخِبَاءُ حَفْصَةَ ، وَخِبَاءُ زَيْنَبَ ، فَقَالَ « أَلَيْسَ تَقُولُونَ بَيْنَ » ثُمَّ انْصَرَفَ ، فَلَمْ يَعْتَكِفَ ، حَتَّى اعْتَكَفَ عَشْرًا مِنْ شَوَّالٍ

أطرافه ۲۰۲۹ ، ۲۰۳۳ ، ۲۰۴۱ ، ۲۰۴۵ - تحفة ۱۷۹۳۰

2034- "Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — Yahya b. Saîd" isnâdıyla Amre binti Abdirrahman'ın bildirdiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) itikâfa girmek istedi. Mescid'de itikâfa girmek istediği yere geldiğinde bir takım çadırların kurulmuş olduğunu gördü. Bunlar Hz. Âişe'nin Hafsa'nın ve Zeyneb'in çadırı idi. Bunun üzerine: "Onların bu yaptıklarının hayır olduğunu mu söylüyorsunuz?" buyurdu ve

geri döndü. Sonra Şevval ayında on gün itikâfa girdi.¹

Abdullah, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Mâlik, imam Mâlik b. Enes'tir.

Yahya, Yahya b. Saîd el-Ensârî'dir.

Amre, Amre binti Abdirrahman el-Ensâriyye'dir.

Ebû Nuaym, *Mustahrec*'inde bunu Buhârî'nin hocası Abdullah b. Yûsuf'unda bulunduğu bir isnâdla mürsel olarak rivayet etmiş ve Buhârî'nin bunu Abdullah b. Yûsuf kanalıyla Hz. Âişe'den mevsûl olarak rivayet ettiğini bildirmişti.

Allah Resûlû (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan ayının son on gününde itikâfa girmek isteyip Mescid'de itikâfa girmek istediği yere geldiğinde bir takım çadırların kurulmuş olduğunu gördü. Bunlardan biri Hz. Âişe'nin biri Hafsa'nın, bir diğeri de Zeyneb'in çadırı idi.

Bunun üzerine Allah Resûlû (sallallahu aleyhi vesellem) oradakilere: “Onların bu yaptıklarının hayır olduğunu mu söylüyorsunuz?” buyurdu. Allah Resûlû (sallallahu aleyhi vesellem): “Onların bu yaptıkları ile hayrı ve ihlaslı bir şekilde amel etmeyi istediklerini mi zannediyorsunuz” demek istemişti. Sonra Allah Resûlû (sallallahu aleyhi vesellem) geri döndü ve o ayda itikâfa girmedi. Ancak birinci günü bayram günü olmak üzere Şevval ayının ilk on gününde itikâfa girdi. Fakat daha önce de zikredildiği gibi bu konuda görüş vardır.

۸ - بَابُ هَلْ يَخْرُجُ الْمُعْتَكِفُ لِحَوَائِجِهِ إِلَى بَابِ الْمَسْجِدِ

8- İTİKÂFA GİREN KİMSE İHTİYAÇLARINDAN DOLAYI MESCİDİN KAPISINA ÇIKABİLİR Mİ?

۲۰۳۵ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ صَفِيَّةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا جَاءَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَزُورُهُ فِي اعْتِكَافِهِ فِي الْمَسْجِدِ ، فِي الْعَشْرِ الْآخِرِ مِنْ رَمَضَانَ ، فَتَحَدَّثْتُ عَنْهُ سَاعَةً ، ثُمَّ قَامَتْ

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 2029, 2033, 2041, 2045. Müslim 1173

تَقَلِّبُ ، فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ مَعَهَا يَقْلِبُهَا ، حَتَّى إِذَا بَلَغَتْ بَابَ الْمَسْجِدِ عِنْدَ بَابِ أُمِّ سَلَمَةَ مَرَّ رَجُلَانِ مِنَ الْأَنْصَارِ ، فَسَلَّمَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لَهُمَا النَّبِيُّ ﷺ « عَلَى رِسَالِكُمَا إِنَّمَا هِيَ صَفِيَّةُ بِنْتُ حِمْيٍ » . فَقَالَا سُبْحَانَ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ . وَكَبَّرَ عَلَيْهِمَا . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « إِنَّ الشَّيْطَانَ يَبْلُغُ مِنَ الْإِنْسَانِ مَبْلَغَ الدَّمِ ، وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَقْذِفَ فِي قُلُوبِكُمَا شَيْئًا »

أطرافه ٢٠٣٨، ٢٠٣٩، ٣١٠١، ٣٢٨١، ٦٢١٩، ٧١٧١ - تحفة ١٩١٢٩، ١٥٩٠١

2035- "Ebu'l-Yemân — Şuayb — Zührî" isnâdıyla Ali b. Hüseyin bildiriyor: Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) eşi Safiyye'nin bana bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan ayının son on gününde itikâfa girmişti ve kendisi onu ziyarete gitmişti. Bir süre yanında kalıp sohbet ettikten sonra da gitmek üzere kalktı. Hz. Peygamber de (sallallahu aleyhi vesellem) onu odasına ulaştırmak üzere yanında gitti. Mescid'in kapısının yakınlarında, Ümmü Seleme'nin odasının bulunduğu yere vardığında Ensar'dan iki adamla karşılaştılar. Bu iki kişi Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi vesellem) selam verdikten sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Acele etmenize gerek yok! Yanımdaki Safiyye binti Huyey'dir"* buyurunca, onlar: *"Ey Allah'ın Resûlü! Sübhânallah"* dediler. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) böyle demesi de ağırlarına gitti. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *"Şeytan insanın içinde kan gibi her yerde dolaşabilir. Sizin de kalplerinize şüphe düşürmesinden çekindim"* buyurdu.¹

Ebu'l-Yemân, Hakem b. Nâfi'dir.

Şuayb, Şuayb b. Ebî Hamza'dır.

Zührî, Muhammed b. Müslim'dir.

Ali, Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib el-Kureşî'dir, yani Zeynulabidîn'dir.

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) eşi Safiyye binti Huyey'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan ayının son on gününde itikâfa girmişti ve kendisi onu gece Mescid'e ziyarete gitmişti. Safiyye bir süre Allah

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 2038, 2039, 3101, 3281, 6219, 7171. Müslim 2175

Resûlû'nün (sallallahu aleyhi vesellem) yanında kalıp sohbet ettikten sonra evine gitmek üzere kalkınca, Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) onu evine ulaştırmak üzere yanında gitti. Mescid'in kapısının yakınlarında, Ümmü Seleme'nin odasının bulunduğu yere vardığında Allah Resûlû (sallallahu aleyhi vesellem) Ensâr'dan iki adamla karşılaştı.

İbnu'l-Attâr, *Şerhu'l-Umde*'de: “Bu iki kişi Useyd b. Hudayr ve Abbâd b. Bîşr'dir” demiştir. Daha sonra zikredilecek olan Hişâm'ın rivayetinde ise: “Safiyye'nin odası Usâme'nin evinde idi. Allah Resûlû (sallallahu aleyhi vesellem), Safiyye ile birlikte çıkınca Ensâr'dan iki adam ile karşılaştı” şeklindedir. Bu rivayete göre de Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mescid'in kapısından dışarı çıkmıştır. Yoksa Hişâm'ın rivayetinde olduğu gibi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine: “*Acele etme de seninle birlikte gideyim*” buyurmasının ve sadece Mescid'in kapısının yanına yetiştirmesinin bir mânâsı olmazdı. Abdurrezzâk'ın Mervân b. Saîd el-Muallâ kanalıyla olan rivayetinde olduğu gibi Safiyye'nin evi Mescid'e uzaktı. Bu sebeple Allah Resûlû (sallallahu aleyhi vesellem) onu evine yetiştirinceye kadar kendisiyle birlikte gitmişti.

Bu iki kişi Allah Resûlû'ne (sallallahu aleyhi vesellem) selam verdikten sonra da hemen oradan uzaklaşmak istediler. Ma'mer'in rivayetinde: “Allah Resûlû'ne (sallallahu aleyhi vesellem) baktılar ve geri döndüler” şeklindedir. İbn Hibbân'ın Abdurrahman b. İshâk kanalıyla Zührî'den olan rivayeti ise: “Allah Resûlû'nü (sallallahu aleyhi vesellem) gördüklerinden utanıp geri döndüler” şeklindedir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onlara acele etmelerine gerek olmadığını, ortada hoşlanmayacakları bir şeyin olmadığını ve yanındakinin Safiyye binti Huyey b. Ahtab olduğunu söyledi. Safiyye'nin babası Hayber'in lideri idi. Ensâr'dan olan bu iki adam da Allah Resûlû'nün (sallallahu aleyhi vesellem) böyle demesine şaşırarak ve: “Ey Allah'ın Resûlû! Sübhânallah!” diyerek kendisini her türlü çirkinlikten tenzih ettiklerini söylediler.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) böyle demesi de onların ağırlarına gitmişti. Hişâm'ın rivayeti: “Bu iki adam: «Ey Allah'ın Resûlû! Biz senin hakkında hayırdan başka bir zanda bulunmayız» dediler” şeklindedir. Bunun üzerine Allah Resûlû (sallallahu aleyhi vesellem), şeytanın erkek olsun, kadın olsun insanın içinde kan gibi her yerde dolaşabileceğini ve vesvese verip kendilerinin de kalplerine bir şey düşürmesinden çekindiğini söyledi.

Müslim ve Ebû Dâvud, Ma'mer'den olan rivayetlerinde: “Kalplerine kötü bir şey düşürmesinden çekindiğini söyledi” demişlerdir. Allah Resûlû (sallallahu

aleyhi vesellem) onların doğru söyleyen kişiler ve imanlı kimseler olduğunu biliyordu ki kendisi hakkında kötü düşündüklerini söylememiştir. Ancak masum olmadıkları için şeytanın kendilerine vesvese vermesinden, bu sebeple helake gitmelerinden endişe etmiş ve kendisinden sonrakilere bu durumda nasıl yapmaları gerektiğini öğretmek açısından içinde bulunduğu durumu kendilerine bildirmiştir. Hâkim'in rivayet ettiğine göre Şâfiî, İbn Uyeyne'nin bulunduğu bir mecliste iken bu hadisi kendisine sormuştur. Sonra Şâfiî: “Onların Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hakkında şüpheye düşmeleri ve bunun amellerini etkilemesi ile küfre düşmelerinden endişe ederek şeytan onları helake götürecektir bir şeyi içlerine düşürmeden içinde bulunduğu durumu kendilerine bildirdi” demiştir.

Müzenî'nin, *Tabakâtu'l-İbâd* eserinde bildirdiğine göre Şâfiî'ye Safiyye'nin haberi sorulunca şöyle demiştir: “Yolda mahremimizi veya hanımlarımızı konuşturduğumuz zaman bize bir ithamda bulunulmaması açısından: «Bu benim mahremimdir» dememiz gerekir.”

İbn Dakîk der ki: “Bu rivayet böylesi bir durumda böyle yapılması gerektiğine delalet etmektedir. Aynı zamanda âlimlerin ve kendilerine uyulan kimselerin kendileri hakkında şüphe edilecek bir şeyi yapmamaları gerektiğini teyit etmektedir. Zira böylesi bir şey insanların artık onların ilminden faydalanmayı bırakmasına sebep olabilir.”

Hadisin başlıkla olan ilgisi de: “Resûlullah da (sallallahu aleyhi vesellem) onu odasına ulaştırmak üzere yanında gitti” kavlindeydir. Hişâm'ın zikredilen rivayeti itikâfa giren kişinin yemek için, içmek, küçük veya büyük abdest bozmak için, mescid minaresinde ezan okumak için, idareci korkusu yüzünden, cemaat namazı için, bir ölüyü yıkamak ve defnetmek için tayin edilmiş olması halinde, düşman korkusu olması halinde ve ihtilamdan dolayı gusûl için dışarı çıkabileceğine delalet etmektedir. Ancak görüldüğü kadarıyla cemaat namazı için çıkması itikâfı bozmaktadır. Zira kişi itikâfı camide yapabilir.

Buhârî ayrıca bunu *İtikâf*, *Edeb*, *Sıfatu İblîs* ve *Ahkâm* konuları içinde tahrir etmiştir. Hadisi Müslim, *İsti'zân* konusu içinde, Ebû Dâvud, *Savm* ve *Edeb* konusu içinde ve Nesâî, *İtikâf* konusu içinde tahrir etmişlerdir.

۹ - باب الإِعْتِكَافِ وَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ صَبِيحَةَ عِشْرِينَ

9- İTİKÂF VE ALLAH RESÛLÜ'NÜN (sallallahu aleyhi vesellem) AYIN YIRMİNCİ SABAHINDA DIŞARI ÇIKMASI

İtikâf ve Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan ayının yirminci sabahında dışarı çıkması hakkındadır.

۲۰۳۶ - حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ سَمِعَ هَارُونَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخَدْرِيَّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قُلْتُ هَلْ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَذْكُرُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ قَالَ نَعَمْ ، اَعْتَكَفْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْعَشْرَ الْأَوْسَطَ مِنْ رَمَضَانَ - قَالَ - فَخَرَجْنَا صَبِيحَةَ عِشْرِينَ ، قَالَ فَخَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَبِيحَةَ عِشْرِينَ فَقَالَ « إِنِّي أُرِيتُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ ، وَإِنِّي نُسِّيْتُهَا ، فَالْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ فِي وَثَرٍ ، فَإِنِّي رَأَيْتُ أَنِّي أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ ، وَمَنْ كَانَ اَعْتَكَفَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلْيَرْجِعْ » فَارْجَعَ النَّاسُ إِلَى الْمَسْجِدِ ، وَمَا نَرَى فِي السَّمَاءِ قَزَعَةً - قَالَ - فَجَاءَتْ سَحَابَةٌ فَمَطَرَتْ ، وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ ، فَسَجَدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الطِّينِ وَالْمَاءِ ، حَتَّى رَأَيْتُ الطِّينَ فِي أَرْبَبَتِهِ وَجَبْهَتِهِ أَطْرَافَهُ ٦٦٩ ، ٨١٣ ، ٨٣٦ ، ٢٠١٦ ، ٢٠١٨ ، ٢٠٢٧ ، ٢٠٤٠ - تحفة ٤٤١٩

2036- “Abdullah b. Münîr — Hârun b. İsmâîl — Ali b. el-Mübârek” isnâdıyla Yahya b. Ebî Kesîr’in bildirdiğine göre Ebû Seleme b. Abdurrahman şöyle demiştir: Ebû Sa’îd el-Hudrî’ye: “Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) Kadir gecesi hakkında bir şeyler dediğini işittin mi?” diye sorduğumda şöyle cevap verdi: “Evet, bu konudan bahsetti. Bir defasında Ramazan ayının ortasındaki on günde Resûlullah’la (sallallahu aleyhi vesellem) birlikte itikâfa girdik. Yirminci günün sabahında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): «Kadir gecesinin hangi günde olduğu bana gösterildi, fakat geri unutturuldu. Siz onu Ramazan ayının son on günü içindeki tekli günlerde arayın. O gecede suyun ve çamurun içinde secde ettiğimi de gördüm.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile itikâfa girenler yerlerine dönsünler» buyurdu. Bunun üzerine insanlar Mescid'e döndüler.

O günü gökyüzünde tek bir bulut dahi yoktu. Sabah namazı için kamet getirilince bir bulut geldi ve yağmur yağdı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) çamur ve su içine secde etti. Hattâ ben Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) burnunun ucunda ve alnında çamur gördüm.”¹

Abdullah, Abdullah b. Münîr el-Mervezî'dir.

Hârûn, Hârûn b. İsmâîl Ebu'l-Hasan el-Basrî'dir.

Ali, Ali b. el-Mübârek en-Nehâî el-Basrî'dir.

Ebû Seleme, Ebû Seleme b. Abdirrahman b. Avf'tır.

Ebû Seleme, Ebû Saîd el-Hudrî'ye Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Kadir gecesi hakkında bir şeyler dediğini işitip işitmediğini sorunca, Ebû Saîd el-Hudrî bir defasında Ramazan ayının ortasındaki on günde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte itikâfa girdiklerini, yirminci günün sabahında itikâftan çıktıktan hemen sonra Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bir hutbe verdiğini ve hutbesinde Kadir gecesinin hangi günde olduğunun kendisine gösterildiğini, fakat geri unutturulduğunu, Kadir gecesini Ramazan ayının son on günü içindeki tekli günlerde aramalarını, o gecede suyun ve çamurun içinde secde ettiğini gördüğünü bildirdiğini ve itikâftan çıkmış olanların itikâf yerlerine geri dönmelerini ve itikâflarına devam etmelerini bildirdiğini söyledi. Bunun üzerine insanlar itikâfa devam etmek için Mescid'e geri dönmüştü. Ancak o gün gökyüzünde tek bir bulut dahi yoktu. Sabah namazı için kamet getirilince bir bulut gelmiş ve yağmur yağmıştır. Ebû Saîd, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) suyun ve çamurun içinde secde ettiğini, namaz sonrası da burnunda ve alnında su ile çamurun izlerini gördüğünü söylemiştir.

۱۰ - بَابُ اعْتِكَافِ الْمُسْتَحَاضَةِ

10- ÖZÜR KANI GELEN KİŞİNİN İTİKÂFA GİRMESİ

Özür kanı gelen kişinin itikâfa girmesinin hükmü hakkında.

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 669, 813, 836, 2016, 2018, 2027, 2040. Müslim 1167

٢٠٣٧ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ اعْتَكَفْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ امْرَأَةً مِنْ أَزْوَاجِهِ مُسْتَحَاضَةً ، فَكَانَتْ تَرَى الْحُمْرَةَ وَالصُّفْرَةَ ، فَرَبَّمَا وَضَعْنَا الطَّنْتَ تَحْتَهَا وَهِيَ تُصَلِّي أطرافه ٣٠٩ ، ٣١٠ ، ٣١١ - تحفة ١٧٣٩٩

2037- “Kuteybe — Yezîd b. Zuray’ — Hâlid” isnâdıyla İkrime’nin bildirdiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir: “Bir defasında Resûlullah’la (sallallahu aleyhi vesellem) birlikte özür kanı gelen hanımlarından bir kadın da itikâfa girdi. Kendisinden akan bu kanda bazen sarılık, bazen de kırmızılık görürdü. Namaz kılacağı zamanlarda altına bir kap koyduğumuz da olurdu.”¹

Kuteybe, Kuteybe b. Saîd’dir.

Hâlid, Hâlid el-Hazzâ’dır.

Hadiste nakledildiğine göre bir defasında Resûlullah’la (sallallahu aleyhi vesellem) birlikte özür kanı gelen hanımlarından bir kadın da itikâfa girmişti. Saîd b. Mansûr’un *Sünen*’inde rivayet edildiğine göre bu kişi Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi vesellem) eşi Ümmü Seleme’dır. Kendisinden akan bu kanda bazen sarılık bazen de kırmızılık görülürdü. Namaz kılacağı zamanlarda altına bir kap koydukları da olurdu. Bu rivayette özür kanı gelen kişinin itikâfa girmesinin caiz olduğu gibi namaz kılmasının da caiz olduğu görülmektedir.

Bu hadis daha önce *Hayız* konusu içinde zikredilmişti.

١١ - بَابُ زِيَارَةِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا فِي اعْتِكَافِهِ

11- KADININ İTİKÂFTA OLAN KOCASINI ZİYARET ETMESİ

٢٠٣٨ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَفِيرٍ قَالَ حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَالِدٍ عَنْ ابْنِ شَهَابٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ صَفِيَّةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَخْبَرَتْهُ

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 309, 310, 311. Müslim 2175

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ فِي الْمَسْجِدِ ، وَعِنْدَهُ أَرْوَاجُهُ ، فَرُحْنَ ، فَقَالَ لِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُثَيْبٍ « لَا تَعْبَلِي حَتَّى أَنْصَرِفَ مَعَكَ » وَكَانَ بَيْنَهُمَا فِي دَارِ أُسَامَةَ ، فَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ مَعَهَا ، فَلَقِيَهُ رَجُلَانِ مِنَ الْأَنْصَارِ ، فَنَظَرَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ أَجَازَا وَقَالَ لَهُمَا النَّبِيُّ ﷺ « تَعَالَيَا ، إِنَّهَا صَفِيَّةُ بِنْتُ حُثَيْبٍ » قَالَا سُبْحَانَ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ . قَالَ « إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ الْإِنْسَانِ مَجْرَى الدَّمِ ، وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ يُلْقَى فِي أَنْفُسِكُمَا شَيْئًا » أطرافه ٢٠٣٥ ، ٢٠٣٩ ، ٣١٠١ ، ٣٢٨١ ،

٦٢١٩ ، ٧١٧١ - تحفة ١٥٩٠١ ، ١٩١٢٩

2038- "Saïd b. Ufeyr — Leys — Abdurrahman b. Hâlid — İbn Şihâb" isnâdıyla Ali b. Hüseyin, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) eşi Safiyye'den naklederek ve "Abdullah b. Muhammed — Hişâm — Ma'mer" isnâdıyla Zührî'nin bildirdiğine göre Ali b. Hüseyin şöyle demiştir: "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) Mescid'de idi ve yanında hanımları vardı. Hanımları evlerine doğru yürüyünce, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), Safiyye binti Huyey'e: *"Acele etme de ben senin beraberinde gideyim"* buyurdu. Safiyye'nin odası Usâme'nin evinde idi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), Safiyye ile birlikte dışarı çıktı. Bu sırada Ensâr'dan iki adam Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ile karşılaştı. Bu iki adam Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi vesellem) baktı ve sonra ileri geçtiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) onlara: *"Buraya gelin. Bu kişi Safiyye binti Huyey'dir"* buyurdu. Adamlar: *"SübhaneAllah! Ey Allah'ın Resûlü!"* deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Şüphesiz ki şeytan insanın içinde kan gibi her yerde dolaşabilir. Sizin de kalplerinize şüphe düşürmesinden çekindim"* buyurdu.¹

Saïd, Saïd b. Ufeyr el-Mısırî'dir.

Leys, imam Leys b. Sa'd'dır.

Abdurrahman, Mısır valisi Abdurrahman b. Hâlid b. Musâfir el-Fehmî'dir.

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 2035, 2039, 3101, 3281, 6219, 7171. Müslim 2175

İbn Şihâb, Muhammed b. Müslim'dir.

Ali b. Hüseyin, Zeynelabîdin'dir.

Bu rivayet bu isnâd ile kısa bir şekilde mevsûl olarak rivayet edilmiştir. Sonra başka bir kanalla da mürsel olarak rivayet edilmiştir.

Abdullah, Abdullah b. Muhammed el-Müsnedî'dir.

Hişâm, Hişâm es-San'ânî el-Yemânî'dir.

Ma'mer, Ma'mer b. Râşid el-Ezdî'dir.

Zührî, Muhammed b. Müslim b. Şihâb'dır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) Mescid'de itikâfta idi ve yanında hanımları vardı. Hanımları evlerine doğru yürüyünce, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), Safiyye binti Huyey'e: "*Acele etme de ben senin beraberinde gideyim*" buyurdu. Galiba Safiyye Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) yanına diğer eşlerinden sonra gelmiş ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), Safiyye'nin de diğer eşleri kadar yanında kalmış olması için beklemesini söylemişti. Veya diğer eşlerinin evi Safiyye'nin evinden daha yakındı. Bu sebeple Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) meşguliyetinden sonra kendisiyle birlikte gitmek için ona beklemesini söylemişti. Safiyye'nin odası Usâme'nin evinde idi. Yani daha sonra Usame b. Zeyd'in aldığı evde idi. Zira o zamanlar Usâme'nin müstakil bir evi yoktu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), Safiyye ile birlikte Mescid'den dışarı çıktı. Bu sırada Ensâr'dan iki adam Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ile karşılaştı. Bu iki kişinin Useyd b. Hudayr ve Abbâd b. Bîşr olduğu söylenmektedir. Bu iki adam Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi vesellem) baktı ve sonra oradan uzaklaşmak istedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) onlara yanına gelmelerini, yanındaki kişinin de Safiyye binti Huyey olduğunu söyledi. Ensâr'dan olan bu iki adam da Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) böyle demesine şaşırarak ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Sübhânallah!" diyerek Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi vesellem) her türlü çirkinlikten tenzih ettiklerini söylediler. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem), şeytanın insanın içinde kan gibi her yerde dolaşabileceğini, bu sebeple vesvese verip kendilerinin de kalplerine bir şey düşürmesinden ve helak olmalarından çekindiğini söyledi.

۱۲ - بَابُ هَلْ يَذَرُّ الْمُعْتَكِفُ عَنْ نَفْسِهِ

12- İTİKÂFTA OLAN KİMSE KENDİNİ MÜDAFAA EDEBİLİR Mİ?

İtikâfta olan kimse kendini söz ve fiili olarak müdafaa edebilir mi?

۲۰۳۹ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أَخْبَرَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَتِيقٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ صَفِيَّةَ أَخْبَرَتْهُ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ يُخْبِرُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ أَنَّ صَفِيَّةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَتَتْ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ مُعْتَكِفٌ، فَلَمَّا رَجَعَتْ مَشَى مَعَهَا، فَأَبْصَرَهُ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَلَمَّا أَبْصَرَهُ دَعَاهُ فَقَالَ «تَعَالَ هِيَ صَفِيَّةٌ - وَرَبِّمَا قَالَ سُفْيَانُ هَذِهِ صَفِيَّةٌ - فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ» قُلْتُ لِسُفْيَانَ أَتَتْهُ لَيْلًا قَالَ وَهَلْ هُوَ إِلَّا لَيْلٌ

أطرافه ۲۰۳۵، ۲۰۳۸، ۳۱۰۱، ۳۲۸۱، ۶۲۱۹، ۷۱۷۱ - تحفة ۱۵۹۰۱

2039- “İsmâîl b. Abdillâh — kardeşi — Süleyman — Muhammed b. Ebî Atîk — İbn Şihâb” isnâdıyla Ali b. Hüseyin, Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi vesellem) eşi Safiyye’den, yine “Ali b. Abdillâh — Süfyân — Zühri” isnâdıyla Ali b. Hüseyin bildiriyor: Safiyye, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) itikâfta iken yanına geldi. Safiyye evine döndüğü zaman, Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi vesellem) kendisiyle birlikte yürüdü. Bu esnada Allah Resûlü’nü (sallallahu aleyhi vesellem) Ensâr’dan bir adam gördü. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) bu kişiyi görünce, onu: “*Buraya gel!*” diyerek çağırdı ve: “*Bu, Safiyye’dir. Şübhesiz şeytân Âdemoğlunun bedeninde kanın aktığı gibi akıp dolaşır*” buyurdu. Süfyân bazen rivayetinde: “*Bu kadın Safiyye’dir*” demiştir.

Râvî der ki: Süfyân’a: “Safiyye, Allah Resûlü’ne (sallallahu aleyhi vesellem) gece vakti mi gelmiştir?” dediğimde: “Başka zamanda değildir, ancak gece vaktidir” karşılığını verdi.¹

İsmâîl, İsmâîl b. Abdillâh el-Uveysî’dir.

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 2035, 2038, 3101, 3281, 6219, 7171. Müslim 2175

İsmâîl'in kardeşi, Abdulhamîd b. Ebî Uveys'tir.

Süleyman, Abdullah b. Ebî Atîk'in azatlısı Süleyman b. Bilâl'dir.

Muhammed b. Atîk, Muhammed b. Abdillâh b. Ebî Atîk b. Ebî Bekr es-Sıddîk'tir.

Daha önce de zikredildiği gibi bu rivayet bu isnâd ile kısa bir şekilde mevsûl olarak rivayet edilmiştir. Sonra başka bir kanalla da mürsel olarak rivayet edilmiştir.

Ali, Ali b. Abdillâh el-Medînî'dir.

Süfyân, Süfyân b. Uyeyne'dir.

Safiyye, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) Mescid'de itikâfta iken yanına geldi. Sonra Safiyye, Mescid'in dışında Usâme'nin evinde olan menziline döndüğü zaman, Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi vesellem) kendisiyle birlikte yürüdü. Bu esnada Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi vesellem) Ensâr'dan bir adam gördü. Daha önceki rivayetlerde Ensâr'dan iki kişinin olduğu zikredilmişti. Zührî bunda şüphe eder ve bazen bunu: "İki adam" şeklinde rivayet ederken bazen de: "Bir adam" şeklinde rivayet ederdi. Saîd b. Mansûr bunu Huşeym kanalıyla Zührî'den şüphe ile: "Bir veya iki adam ile karşılaştı" şeklinde rivayet etmiştir. Müslim bunu başka bir kanalla Enes'ten bir adam olduğu yönünde rivayet etmiştir.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) bu kişiyi görünce, onu yanına çağırdı ve yanındakinin Safiyye binti Huyey olduğunu, şeytanın da Âdem oğlunun bedeninde kanın aktığı gibi akıp dolaşabileceğini söyledi. İbn Hayyân bunu Abdurrahman b. İshâk kanalıyla Zührî'den: "*Ben bunu size benim hakkımda kötü zanda bulunduğunuzu düşünerek söylemiyorum. Ancak şeytan, Âdem oğlunun bedeninde kanın aktığı gibi akıp dolaşır*" şeklinde rivayet etmiştir. Hadisin başlıkla olan ilgisi de buradadır. Zira burada söz ile bir şeyi savmak vardır. Daha önce de zikredildiği gibi Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) bu kavli kendisinden sonra bize nasıl yapacağımızı öğretmesi açınsındandır ki imamımız Şâfiî: "Yolda mahremimizi veya hanımlarımızı konuşturduğumuz zaman bize bir ithamda bulunulmaması açısından: «Bu benim mahremimdir» dememiz gerekir" demiştir.

Bu şekilde kişinin fiili olarak bir şeyi üzerinden savması caizdir.

Ali b. el-Medînî, Süfyân b. Uyene'ye Safiyye'nin, Allah Resûlü'ne (sallallahu

aleyhi vesellem) gece vakti mi geldiğini sorunca, Süfyân b. Uyeyne bu gelişin ancak gece vakti olduğunu söylemiştir. Nesâî, Abdullah b. el-Mübârek kanalıyla Süfyân b. Uyeyne'den aynı hadisi: “Bir gece Safiyye, Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi vesellem) geldi” şeklinde rivayet etmiştir.

۱۳ - بَابُ مَنْ خَرَجَ مِنْ اعْتِكَافِهِ عِنْدَ الصُّبْحِ

13- İTİKÂFINDAN SABAH VAKTİ ÇIKAN KİMSE

Gündüzler dışında sadece gece vakti itikâfa girmek isteyen kimsenin itikâftan sabah vakti çıkması.

۲۰۴۰ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَحْوَلِ خَالَ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ . قَالَ سُفْيَانُ وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ وَأُظُنُّ أَنَّ ابْنَ أَبِي لَبِيدٍ حَدَّثَنَا عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ اعْتَكَفْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْعَشْرَ الْأَوْسَطَ ، فَلَمَّا كَانَ صَبِيحَةَ عِشْرِينَ نَقَلْنَا مَتَاعَنَا فَأَتَانَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ « مَنْ كَانَ اعْتَكَفَ فَلْيَرْجِعْ إِلَى مُعْتَكِفِهِ فَإِنِّي رَأَيْتُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ ، وَرَأَيْتُنِي أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ » . فَلَمَّا رَجَعَ إِلَى مُعْتَكِفِهِ ، وَهَاجَتِ السَّمَاءُ ، فَمُطِرْنَا فَوَالَّذِي بَعَثَهُ بِالْحَقِّ لَقَدْ هَاجَتِ السَّمَاءُ مِنْ آخِرِ ذَلِكَ الْيَوْمِ ، وَكَانَ الْمُسْجِدُ عَرِيشًا ، فَلَقَدْ رَأَيْتُ عَلَى أَنْفِهِ وَأَرْزَنِيهِ أَثَرَ الْمَاءِ وَالطِّينِ أَطْرَافَهُ ٦٦٩ ، ٨١٣ ، ٨٣٦ ، ٢٠١٦ ،

٢٠١٨ ، ٢٠٢٧ ، ٢٠٣٦ - تحفة ٤٤١٩

2040- “Abdurrahman — Süfyân — İbn Cüreyc — İbn Ebî Necîh'in dayısı Süleyman el-Ahvel — Ebû Seleme” isnâdıyla Ebû Saîd, yine “Süfyân — Muhammed b. Amr — Ebû Seleme” isnâdıyla Ebû Saîd, yine zannettiğim kadarıyla “İbn Ebî Lebîd — Ebû Seleme” isnâdıyla Ebû Saîd şöyle demiştir: “Biz Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte ayın ortasındaki on günü itikâfa girdik. Yirminci günün sabahı olunca itikâf yerimizdeki eşyalarımızı taşıdık. Bu sırada Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) gelip: “Her kim itikâfta idiye yine itikâf yerine dönsün. Çünkü ben bu geceyi gördüm. Yine su ve çamur içinde secde ettiğimi gördüm” buyurdu.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) itikâf yerine geri döndüğü zaman gökyüzü coştı ve yağmura tutulduk. Onu hak olarak gönderene yemin olsun ki, gökyüzü bu günün sonundan itibaren coşmuştu. Mescid ise o zaman çardak biçiminde yapılmıştı. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi vesellem) burnu üzerinde ve burnunun ucu üzerinde su ve çamur izi gördüm.¹

Abdurrahman, Abdurrahman el-Abdî en-Nisâbûrî'dir.

Süfyân, Süfyân b. Uyeyne'dir.

İbn Cüreyc, Abdulmelik b. Abdilazîz'dir.

Süleyman, İbn Ebî Necîh el-Mekkî'nin dayısı Süleyman b. Ebî Müslim'dir.

Ebû Seleme, Ebû Seleme b. Abdirrahman'dır.

Ebû Saîd, Ebû Saîd el-Hudrî'dir.

Muhammed, Muhammed b. Amr b. Alkame b. Ebî Vakkâs el-Leysî'dir.

İbn Ebî Lebîd, Abdullah el-Medenî'dir.

Süfyân bu rivayeti İbn Cüreyc, Muhammed b. Amr ve İbn Ebî Lebîd'den olmak üzere üç kişiden rivayet etmiştir. Ahmed bunu Süfyân'dan rivayet etmiş ve rivayetinde: “Zannettiğim kadarıyla” lafzını kullanmadan: “Muhammed b. Amr bunu bize Ebû Seleme'den ve İbn Ebî Lebîd yine Ebû Seleme'den: «Ebû Saîd el-Hudrî'nin şöyle dediğini işittim» şeklinde rivayet etti” demiştir.

Ebû Saîd el-Hudrî ve başka kimseler Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile birlikte Ramazan ayının ortasındaki on günü itikâfa girmiş ve yirminci günün sabahı olunca itikâf yerlerindeki eşyalarını taşımışlardı. Bu da gündüzleri değil de, sırf gecelerde itikâf etmek istediklerine işaret etmektedir. Hadisin başlıkla olan ilgisi de buradadır. Ancak Muhelleb bunu o gün kendilerine ihtiyaç duymadıkları yiyecek kaplarını ve diğer ağır şeyleri taşımalarına ve akşam olduğu vakitte yükleri hafif bir şekilde itikâftan çıkmalarına hamletmiştir. Bu sebeple: “İtikâftan çıktık” demeyip: “Eşyalarımızı taşıdık” dediğini söylemiştir. Bu da Kadir gecesini son on günün içindeki tekli gecelerde aramak başlığı altında: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) önceleri Ramazan ayının ortasındaki on günü itikâfta geçirirdi. Ayın yirminci günü tamamlanıp yirmi

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 669, 813, 836, 2016, 2018, 2027, 2036. Müslim 1167

birinci güne geçilince itikâf yerinden çıkar, evine giderdi” şeklinde zikredilmiştir. Farklı kanallarla nakledilen bu kıssa bir kıssadır ve her ikisi de Ebû Saîd’in hadisidir.

Bu sırada Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) gelip her kim itikâfta idiye yine itikâf yerine dönmesini, çünkü Kadir gecesini gördüğünü ve yine su ve çamur içinde secde ettiğini gördüğünü söylemiştir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) itikâf yerine geri döndüğü zaman gökyüzü coşmuş ve yağmura tutulmuşlardı. Ebû Saîd el-Hudrî: “Onu hak olarak gönderene yemin olsun ki” diye yemin ederek gökyüzünün o günün sonundan itibaren coştüğünü, Mescid’in ise o zaman hurma dallarından gölgelik biçiminde yapıldığını yani Mescid’in tavanının olmadığını, Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi vesellem) burnu üzerinde ve burnunun ucu üzerinde su ve çamur izi gördüğünü söylemiştir.

۱۴ - بَابُ الْإِعْتِكَافِ فِي شَوَّالٍ

14- ŞEVVÂL AYINDA İTİKÂFA GİRMEK

۲۰۴۱ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ بْنُ عَزْوَانَ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَغْتَكِفُ فِي كُلِّ رَمَضَانَ ، وَإِذَا صَلَّى الْعِدَّةَ دَخَلَ مَكَانَهُ الَّذِي اعْتَكَفَ فِيهِ - قَالَ - فَاسْتَأْذَنَتْهُ عَائِشَةُ أَنْ تَعْتَكِفَ فَأَذِنَ لَهَا فَضَرَبَتْ فِيهِ قُبَّةً ، فَسَمِعَتْ بِهَا حَفْصَةَ ، فَضَرَبَتْ قُبَّةً ، وَسَمِعَتْ رَيْنَبُ بِهَا ، فَضَرَبَتْ قُبَّةً أُخْرَى ، فَلَمَّا انْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْعِدَةِ أَبْصَرَ أَرْبَعَ قِبَابٍ ، فَقَالَ « مَا هَذَا » . فَأَخْبَرَ خَبْرَهُنَّ ، فَقَالَ « مَا حَمَلَهُنَّ عَلَى هَذَا أَلَيْسَ ائْتَرَعُوهَا فَلَا أَرَاهَا » . فَتَزَعَتْ ، فَلَمْ يَغْتَكِفْ فِي رَمَضَانَ حَتَّى اعْتَكَفَ فِي آخِرِ الْعَشْرِ مِنْ شَوَّالٍ اطرافه ۲۰۲۹ ، ۲۰۳۳ ،

۲۰۳۴ ، ۲۰۴۵ - تحفة ۱۷۹۳۰

2041- “Muhammed — Muhammed b. Fudayl b. Ğazvân — Yahya b. Saîd” isnâdıyla Amre binti Abdirrahman’ın bildirdiğine göre Hz. Âişe: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) her Ramazan ayında itikâfa girerdi. Sabah namazını kıldırınca da itikâf etmekte olduğu yere girerdi” demiştir. Ravi der ki: “Hz. Âişe de itikâfa girmek için ondan izin istedi. Hz. Peygamber

(sallallahu aleyhi vesellem) ona izin verince Hz. Âişe kendisi için bir çadır kurdu. Hafsa bunu işitince, o da bir çadır kurdu. Zeyneb de bunu işitince, o da başka bir çadır kurdu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sabah namazını kıldırıp yerine gidince orada kurulmuş olan dört çadır gördü ve: «*Bunlar da nedir?*» diye sordu. Olanlar kendisine haber verilince: «*Onları böyle yapmaya sevk eden şey nedir? Güzel bir ibadet mi? Onları sükün, onları bir daha görmeyeyim*» buyurdu. Bunun üzerine çadırlar söküldü ve kendisi artık o Ramazan ayında itikâfa girmede. Şevvâl ayının son on günü itikâfa girdi.”¹

Muhammed, Muhammed b. Sellâm’dır.

Yahya, Yahya b. Saîd el-Ensârî’dir.

Amre, Amre binti Abdirrahman el-Ensâriyye’dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) her Ramazan ayında itikâfa girerdi. Sabah namazını kıldırınca da itikâf etmekte olduğu çadırına girerdi Hz. Âişe de kendisi ile birlikte Mescid’de itikâfa girmek için ondan izin istedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona izin verince Hz. Âişe kendisi için bir çadır kurdu. Hafsa bunu işitince daha önce zikredildiği gibi o da izin istedikten sonra kendisi için bir çadır kurdu. Kıskanç olan Zeyneb de bunu işitince, o da üçüncü çadırı kurdu. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) sabah namazını kıldırıp yerine gidince orada kendisi için kurulmuş olan çadır da dâhil olmak üzere dört çadır gördü.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu çadırların neden kurulduğu sorulduğunda ve olanlar kendisine haber verildiğinde: «*Onları böyle yapmaya sevk eden şey nedir? Güzel bir ibadet mi?*» buyurdu ve çadırların sökülmesini emredip onları görmek istemediğini söyledi. Bunun üzerine çadırlar söküldü ve kendisi artık o yıl Ramazan ayında itikâfa girmede. Ancak Şevvâl ayının son on günü itikâfa girdi.

Müslim ve Ebû Dâvud’un Ebû Muâviye’den olan rivayetleri: “Şevvâl ayının ilk on günü itikâfa girdi” şeklindedir. Her iki rivayete bakıldığında: “آخر العشر” ifadesiyle itikâfının bittiğinin kastedildiği görülmektedir. Doğrusunu da Allah bilir.

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 2029, 2033, 2034, 2045. Müslim 1173

۱۵ - بَاب مَنْ لَمْ يَزِرْ عَلَيْهِ صَوْمًا إِذَا اعْتَكَفَ

15- İTİKÂFA GİRİP TE ORUÇ TUTMAYI ŞART GÖRMEYEN KİMSE

۲۰۴۲ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَخِيهِ عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي نَذَرْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَنْ أَعْتَكِفَ لَيْلَةً فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ « أَوْفِ نَذْرَكَ » , فَأَعْتَكَفَ لَيْلَةً . تحفة ۱۰۵۵۰

2042- “İsmâîl b. Abdillâh — kardeşi — Süleyman — Ubeydullah b. Ömer” isnâdıyla Nâfi’nin bildirdiğine göre Abdullâh b. Ömer şöyle demiştir: “Ömer b. el-Hattâb: «Ey Allah’ın Resûlü! Cahiliye’deyken Mescid-i Haram’da bir gece itikâfa girmeyi adanmıştım» deyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): «*Adağını yerine getir*» buyurdu. Bunun üzerine bir gece itikâfa girdi.”¹

İsmâîl, İsmâîl b. Abdillâh b. Ebî Uveys’tir.

İsmâîl’in kardeşi, Abdulhamîd’dir.

Süleyman, Süleyman b. Bilâl’dir.

Ubeydullah, Ubeydullah b. Ömer el-Umerî’dir.

Ömer b. el-Hattâb, Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) İslâm’dan önce Mescid-i Haram’da bir gece itikâfa girmeyi adadığını söyleyince, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ona adağını yerine getirmesini söylemiştir. Bunun üzerine Ömer sünneti uygulayıp adağını yerine getirmek üzere bir gece itikâfa girmiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine oruç tutmasını emretmemiştir. Bu da daha önce zikredildiği gibi orucun itikâfın şartlarından olmadığına delalet etmektedir.

¹ Müslim 1656

١٦ - بَابُ إِذَا نَذَرَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَنْ يَغْتَكِفَ ثُمَّ أَسْلَمَ

16- KİŞİNİN CAHİLİYE DÖNEMİNDE İTİKÂF GİRMEYİ ADAYIP, SONRA MÜSLÜMAN OLMASI

Kişinin Cahiliye döneminde itikâfa girmeyi adayıp sonra Müslüman olması halinde bu adağını yerine getirmeli midir?

٢٠٤٣ - حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - نَذَرَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَنْ يَغْتَكِفَ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ - قَالَ أَرَاهُ قَالَ - لَيْلَةً قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «أَوْفِ بِنَذْرِكَ» . أطرافه ٢٠٣٢ ، ٣١٤٤ ، ٤٣٢٠ ، ٦٦٩٧ - تحفة ٧٨٢٨ ، ١٠٥٥٠ -

2043- “Ubeydullah b. İsmâîl — Ebû Usâme — Ubeydullah” isnâdıyla Nâfi’nin bildirdiğine göre İbn Ömer şöyle demiştir: “Hz. Ömer Cahiliye döneminde Mescid-i Haram içinde itikâfa girmeyi adanmıştı.” Ancak: “Zannedersem bir gece demişti” dediği bildirilmiştir. “Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine: «Adağını yerine getir» buyurdu.¹

Ubeyd b. İsmâîl’in esas adı, Ubeydullah el-Hebbâr el-Kureşî el-Kûfî’dir.

Ebû Üsâme, Hammâd b. Usâme el-Leysî’dir.

Ubeydullah, Ubeydullah b. Ömer el-Umerî’dir.

Ömer Cahiliye döneminde Müslüman olmadan önce Mescid-i Haram içinde itikâfa girmeyi adanmıştı. Buhârî’nin hocası Ubeyd veya Buhârî’nin kendisi ravinin: “Zannedersem bir gece demişti” dediğini bildirmiştir. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ömer’e adağını yerine getirmesini söylemiştir.

١٧ - بَابُ الْإِعْتِكَافِ فِي الْعَشْرِ الْأَوْسَطِ مِنْ رَمَضَانَ

17- RAMAZANIN ORTASINDAKİ ON GÜNDE İTİKÂFA GİRMEK

Ramazan ayının ortasındaki on günde itikâfa girmek. Her ne kadar son on

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 2032, 3144, 4320, 6697. Müslim 1656

günde itikâfa girmek daha faziletli ise de itikâf son on güne mahsus bir şey değildir.

٢٠٤٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ عَنْ أَبِي حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَتَكَبَّرُ فِي كُلِّ رَمَضَانَ عَشْرَةَ أَيَّامٍ ، فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ اعْتَكَفَ عِشْرِينَ يَوْمًا . طرفه ٤٩٩٨ - تحفة ١٢٨٤٤

2044- “Abdullah b. Ebî Şeybe — Ebû Bekr — Ebû Hasîn” isnâdıyla Ebû Sâlih’in bildirdiğine göre Ebû Hureyre şöyle demiştir: “Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) her Ramazan ayının on gününü itikâfta geçirirdi. Vefat ettiği yıl ise yirmi gün itikâfta kaldı.”¹

Abdullah, Abdullah b. Ebî Şeybe b. Ubeydullah b. Ebî Şeybe el-Kûfî’dir.

Ebû Bekr, Ebû Bekr b. Ayyâş el-Mukrî’dir.

Ebû Hasîn, Osman b. Âsım’dır.

Ebû Sâlih, Zekvân ez-Zeyyât es-Semmân’dır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) her Ramazan ayının on gününü itikâfla geçirirdi. Nesâî, Yahya b. Âdem’in Ebû Bekr b. Ayyâş’tan olan rivayetini: “Ramazan ayının son on gününü itikâfla geçirirdi” şeklinde nakletmiştir. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) vefat ettiği yıl yirmi gün itikâfta kalmıştır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) ecelinin geldiğini anlamış, ümmetinin de kendisine uyması ve hayırlı ameller ile Allah’a kavuşmaları açısından ömrünün son zamanında çokça salih amel işlemek istemiştir. Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) her yıl Cibrîl’e Kurân’ı bir defa okurdu. Ancak vefat edeceği yıl iki defa okumuştur. Bu sebeple de Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) vefat edeceği yıl her zamanki itikâfının iki misli itikâfa girmiştir.

Hadisin başlıkla olan ilgisi de buradadır. Zira Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) yirmi günlük itikâfı arasında Ramazan ayının ortasındaki on gün de vardır.

¹ 4998’de geçmektedir.

١٨ - بَاب مَنْ أَرَادَ أَنْ يَعْتَكِفَ ثُمَّ بَدَأَ لَهُ أَنْ يَخْرُجَ

18- İTİKÂF ETMEK İSTEYİP İTİKÂFA GİREN VE SONRADAN İTİKÂFTAN ÇIKMAK İSTEYEN KİMSE

İtikâf etmek isteyen ve itikâfa girdikten sonra girdiği itikâfı terk edip çıkmak isteyen kimse.

٢٠٤٥ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَبُو الْحَسَنِ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَمْرَةُ بِنْتُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ذَكَرَ أَنَّ يَعْتَكِفَ الْعَشْرَ الْأَوَّخِرَ مِنْ رَمَضَانَ ، فَاسْتَأْذَنَتْهُ عَائِشَةُ فَأَذِنَ لَهَا ، وَسَأَلَتْ حَفْصَةَ عَائِشَةَ أَنْ تَسْتَأْذِنَ لَهَا فَفَعَلَتْ فَلَمَّا رَأَتْ ذَلِكَ زَيْنَبُ ابْنَةُ جَحْشٍ أَمَرَتْ بِنَاءَ قُبَيْئٍ لَهَا قَالَتْ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا صَلَّى انْصَرَفَ إِلَى بَنَائِهِ فَبَصُرَ بِالْأَبْنِيِّ فَقَالَ « مَا هَذَا » قَالُوا بِنَاءَ عَائِشَةَ وَحَفْصَةَ وَزَيْنَبَ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « أَلَيْسَ أَرَدَنْ بِهَذَا مَا أَنَا بِمُعْتَكِفٍ » فَرَجَعَ ، فَلَمَّا أَفْطَرَ اعْتَكَفَ عَشْرًا مِنْ شَوَّالٍ أَطْرَافَهُ ٢٠٢٩ ، ٢٠٣٣ ، ٢٠٣٤ ، ٢٠٤١ - تحفة ١٧٩٣٠

2045- “Muhammed b. Mukâtil — Ebu'l-Hasan — Abdullah — Evzaî — Yahya b. Saîd” isnâdıyla Amre binti Abdirrahman'ın bildirdiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ramazan ayının son on gününü itikâfla geçireceğini söyledi. Hz. Âişe de itikâfa girmek için ondan izin istedi ve Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine izin verdi. Hafsa da Hz. Âişe'den kendisi için izin istemesini söyledi. Hz. Âişe de onun isteğini yerine getirdi. Zeyneb binti Cahş bunları görünce, o da Mescid'de bir çadır kurulmasını emretti. Bunun üzerine onun için de bir çadır kuruldu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) namazını kıldığı zaman itikâf çadırına dönerdi. Döndüğünde kurulmuş olan çadırları görünce: “*Bunlar da nedir?*” buyurdu. Oradakiler: “Âişe, Hafsa ve Zeyneb'in çadırlarıdır” deyince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Onlar bu şekilde iyi bir şey mi yapmak istiyorlar! Ben itikâf yapmıyorum*” buyurdu ve itikâf etmeyi bırakıp geri döndü. Ancak Ramazandan sonra Şevvâl ayından on günü

itikâf ile geçirdi.¹

Muhammed, Muhammed b. Mukâtil Ebu'l-Hasan el-Mervezî'dir ve Mekke'de ikamet etmiştir.

Abdullah, Abdullah b. el-Mübârek el-Mervezî'dir.

Evzaî, Abdurrahman b. Amr'dır.

Yahya, Yahya b. Saîd el-Ensârî'dir.

Amre, Amre binti Abdurrahman b. Sa'd el-Ensâriyye'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) insanlara Ramazan ayının son on gününü itikâfla geçireceğini söyledi. Hz. Âişe de kendisiyle birlikte itikâfa girmek için ondan izin istedi ve Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kendisine izin verdi. Hafsa da Hz. Âişe'den kendisi için Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi vesellem) izin istemesini söyleyince, Âişe onun bu isteğini yerine getirdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Hafsa'ya da bu yönde izin verdi.

Zeyneb binti Cahş bunları görünce, o da Mescid'de kendisi için bir çadır kurulmasını emretti. Bunun üzerine onun için de Mescid'de bir çadır kuruldu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) namazını kıldığı zaman kendisi için kurulan itikâf çadırına dönerdi. Döndüğünde kurulmuş olan çadırları görünce: “*Bunlar da nedir?*” buyurdu. Oradakiler bu çadırların Âişe, Hafsa ve Zeyneb için kurulduğunu söyleyince, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): “*Onlar bu şekilde iyi bir şey mi yapmak istiyorlar!*” buyurdu ve o ayda itikâf etmeyeceğini söyleyerek itikâf yapmayı bırakıp geri döndü. Hadisin başlıkla olan ilgisi de buradadır. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Ramazan ayından sonra Şevvâl ayından on günü itikâf ile geçirdi.

١٩ - بَابُ الْمُعْتَكِفِ يَدْخُلُ رَأْسَهُ الْبَيْتَ لِلْغَسْلِ

19- İTİKÂFTA OLAN KİŞİNİN YIKATMAK İÇİN BAŞINI ODAYA SOKMASI

٢٠٤٦ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ

عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّهَا كَانَتْ تُرْجِلُ النَّبِيَّ ﷺ وَهِيَ حَائِضٌ وَهُوَ مُعْتَكِفٌ فِي

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 2029, 2033, 2034, 2041. Müslim 1173

المَسْجِدِ وَهِيَ فِي حُجْرَتِهَا، يُنَاوِلُهَا رَأْسَهُ أَطْرَافَهُ ٢٩٥، ٢٩٦، ٣٠١، ٢٠٢٨، ٢٠٣١،

٥٩٢٥ - تحفة ١٦٦٤١

2046- “Abdullah b. Muhammed — Hişâm — Ma’mer — Zührî” isnâdıyla Urve, Hz. Âişe’den bildiriyor: “Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) Mescid’de itikâfta iken başını odanın eşiğine uzatır ve Hz. Âişe hayırlı olduğu halde odadan onu tarardı.”¹

Abdullah, Abdullah b. Muhammed el-Müsnedî’dir.

Hişâm, Hişâm es-San’ânî’dir.

Ma’mer, Ma’mer b. Râşid’dir.

Zührî, Muhammed b. Müslim b. Şihâb’dır.

Urve, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm’dır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) Mescid’de itikâfta iken başını odanın eşiğine uzatır ve Hz. Âişe odasında hayırlı olduğu halde kapının arkasından onun saçlarını tarayıp düzeltirdi.

¹ Hadis başka yerlerde de geçmektedir: 295, 296, 301, 2028, 2031, 5925. Müslim 297

34. ALIŞVERİŞLER KİTABI

وَقَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾¹
وَقَوْلُهُ : ﴿إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ﴾²

**YÜCE ALLAH'IN ŞU BUYRUĞU: "OYSA ALLAH ALIŞVERİŞİ
HELAL, FAİZİ HARAM KILDI"¹, "ANCAK ARANIZDAKİ ALIŞVERİŞ
PEŞİN OLURSA, ONU YAZMAMANIZDA SİZE BİR SORUMLULUK
YOKTUR."²**

Buyû, bey' kelimesinin çoğuludur. Birçok çeşidi olmasından dolayı bu kelime alışveriş için çoğul olarak kullanılmıştır. Bundan bir şeyi aynı cinsten bir şey karşılığında satmak, borca satmak, kiralamak, sahih satış, fasid satış ve buna benzer alışverişler kastedilmiştir. Buyû kelimesinin sözlük anlamı mübâdele mânâsındadır. Satın alma işlemine de *bey'* denir.

Ferezdek şöyle demiştir:

Gençliğini satın alan kârdadır

Yaşlının ise alıcısı yoktur.

Bu mısralardaki *bey'* kelimesi satın almak mânâsındadır. *Bey'* kelimesi yerine şirâ kelimesi de kullanılır. Tıpkı: "وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ"³ âyetindeki *şerevhu* kelimesinin satın almak olduğu gibi. Alışverişe *bey'* denmesinin sebebinin, çoğunlukla satanın, müşteriye kolunu uzatması olduğu da söylenmiştir.

¹Bakara Sur. 275

² Bakara Sur. 282

³ Yusuf Sur. 30

Alanla satanın alışveriş sonunda tokalaşması sebebiyle, alışverişe tokalaşma mânâsında *safka* da denilir.

Bey' kelimesinin şer'î mânâsı ise İslam'ın izin verdiği çerçevede tarafların rızası ile malı malla değiştirmektir. Bunun hikmeti, geçim nizamının devam ve bekası, kavga, yağma, hırsızlık ve dolandırıcılık gibi kötülüklerin önüne geçilmesidir. Zira insan çoğunlukla başkasında olan bir şeye ihtiyaç duyar. Alışveriş, ihtiyaç duyulan şeyi meşru olan yolla elde etmeyi sağlar.

Buhârî öneminden dolayı ibadetlerden sonra alışveriş bölümünü yazmıştır. Kişinin yiyecek, içecek ve benzeri ihtiyaçları, şehvi ihtiyaçlarından önce geldiği için de alışveriş konusundan sonra nikah konusunu zikretmiştir.

Yüce Allah: **“Faiz yiyenler mahşerde ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar”** buyurarak faiz yiyenleri zemmetmiş ve bunların Allah'ın hükümlerine itiraz ederek: **“Alışveriş faiz gibidir. Eğer faiz haramsa, alışverişin de haram olması gerekir”** dediklerini bildirmiştir. Yüce Allah onların bu sözüne karşılık: **“Oysa Allah alışverişini helal, faizi haram kıldı”** buyurarak faizin haram, alışverişin helal olduğunu söylemiştir. Lafız geneldir ve şeriatın haram kılmadığı her türlü alışverişin helal olduğuna delâlet etmektedir.

Beyhakî'nin *el-Ma'rife*'sinde geçtiği üzere Şâfiî şöyle demiştir: **“Mal sahiplerinin kendi rızalarıyla alıp sattıkları her türlü alışveriş caizdir. Ancak Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yasakladığı şeyler ve yasakladığı şeylerin cinsinden olanlar bunun dışındadır.”**

Beydâvî der ki: **“Ancak aranızdaki alışveriş peşin olursa, onu yazmamanızda size bir sorumluluk yoktur”**² âyetinde, peşin alışverişlerde akit yazmanın şart olmadığı belirtilmektedir.

Sa'lebî der ki: **“Bu âyetin başı müccel satışın, sonu ise peşin satışın mubah olduğuna delalet etmektedir.”**

١ - بَابُ مَا جَاءَ فِي قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ * وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا

¹Bakara Sur. 275

² Bakara Sur. 282

انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهِوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ
الرَّازِقِينَ ﴿١٠﴾ وَقَوْلِهِ ﴿لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ
تَرَاضٍ مِنْكُمْ﴾

1. YÜCE ALLAH'IN ŞU BUYRUĞU: "NAMAZ BİTİNCE YERYÜZÜNE YAYILIN; ALLAH'IN LÜTFUNDAN RIZIK İSTEYİN; ALLAH'I ÇOK ANIN Kİ SAADETE ERIŞESİNİZ. ONLAR BİR KAZANÇ VEYA BİR EĞLENCE GÖRDÜKLERİNDE, SENİ AYAKTA BIRAKARAK ORAYA YÖNELDİLER. DE Kİ: "ALLAH KATINDA OLAN, EĞLENCEDEN DE, KAZANÇTAN DA HAYIRLIDIR. ALLAH, RIZIK VERENLERİN EN İYİSİDİR."¹, "MALLARINIZI ARANIZDA HAKSIZLIKLA DEĞİL, KARŞILIKLI RIZA İLE YAPILAN TİCARETLE YEYİN."²

Yüce Allah Cuma Sûresinde, namazı bitirdikten sonra ihtiyaçlarımızı gidermek için yeryüzüne yayılıp lütfundan rızık istememizi emretmektedir. Âyetteki emir, mübahlık mânâsında bir emirdir.

İrâk b. Mâlik cuma namazını kıldıktan sonra mescidin kapısında durup şöyle derdi: "Allahım! Davetine icabet edip emrettiğin namazı kıldım ve yine emrettin gibi yeryüzüne yayıldım. Bana lütfundan rızık ver. Şüphesiz ki sen rızık verenlerin en hayırlısıdır." Bu sözü İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Selef âlimlerinden biri: "Cuma namazından sonra alışveriş yapana Allah yetmiş defa bereket verir" demiştir. Yüce Allah âyetin devamında: "Allah'ı çok anın ki saadete erişesiniz" buyurarak, dünya ve âhiret saadeti için Allah'ı sadece namazda değil, her durumda zikretmek gerektiğini bildirmiştir.

"Onlar bir kazanç veya bir eğlence gördüklerinde, seni ayakta bırakarak oraya yöneldiler. De ki: "Allah katında olan, eğlenceden de kazançtan da hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en iyisidir" âyeti, pahalılık olduğu bir sırada Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hutbe verirken bir kervan Medine'ye gelince herkesin bu kervanı karşılamak üzere gitmesi ve geriye sadece on iki kişi kalması üzerine nazil olmuştur. Ebû Dâvud'un

¹Cuma Sur. 10, 11

² Nisâ Sur. 29

Merâsil'de bildirdiğine göre bu olay, cuma namazı henüz farz kılınmışken olmuştur. O zaman bayram namazında olduğu gibi hutbe namazdan sonra verilmekteydi. Bu âyette, genel olarak alışverişin meşru olduğuna işaret vardır.

Yüce Allah, diğer âyette, gasp, faiz, kumar ve benzeri yollarla haksız bir şekilde kazanılan malın yenmesini yasaklamış, karşılıklı rızaya dayanarak yapılan ticaret sonucu kazanılan malı bunun dışında tutmuştur. Âyette, mal elde etmek için helal olan diğer yollar arasından ticaretten bahsedilmesi, mal elde etmede ticaretin insan onuruna en yakışanı olması sebebiyledir.

٢٠٤٧ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ حَدَّثَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ إِنَّكُمْ تَقُولُونَ إِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ يُكْثِرُ الْحَدِيثَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَتَقُولُونَ مَا بَالُ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ لَا يُحَدِّثُونَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمِثْلِ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ وَإِنَّ إِخْوَتِي مِنَ الْمُهَاجِرِينَ كَانُوا يَشْغَلُهُمْ صَفْقُ بِالْأَسْوَاقِ ، وَكُنْتُ أُلْزِمُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى مِلَّةِ بَطْنِي ، فَأَشْهَدُ إِذَا غَابُوا وَأَخْفِظُ إِذَا نَسُوا ، وَكَانَ يَشْغُلُ إِخْوَتِي مِنَ الْأَنْصَارِ عَمَلُ أَمْوَالِهِمْ ، وَكُنْتُ أَمْرًا مَسْكِينًا مِنْ مَسَاكِينِ الصُّفَّةِ أَعْيَى حِينَ يَنْسَوْنَ ، وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي حَدِيثٍ يُحَدِّثُهُ « إِنَّهُ لَنْ يَبْسُطَ أَحَدٌ ثَوْبَهُ حَتَّى أَقْضِيَ مَقَالَتِي هَذِهِ ، ثُمَّ يَجْمَعَ إِلَيْهِ ثَوْبُهُ إِلَّا وَعَى مَا أَقُولُ » . فَبَسَطْتُ ثَوْبَهُ عَلَى ، حَتَّى إِذَا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَقَالَتَهُ جَمَعْتُهَا إِلَى صَدْرِي ، فَمَا نَسِيتُ مِنْ مَقَالَةٍ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ تِلْكَ مِنْ شَيْءٍ أَطْرَافُهُ ١١٨ ، ١١٩ ، ٢٣٥٠ ، ٣٦٤٨ ، ٧٣٥٤ - تحفة ١٣١٤٦ ،

١٥١٥٧

2047- “Ebu'l-Yemân— Şuayb —Zührî— Said b. el-Müseyyeb ve Seleme b. Abdirrahman” isnâdıyla bildirdiğine göre Ebû Hureyre şöyle dedi: Sizler: “Ebû Hureyre Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) çok sayıda hadis rivayet ediyor” diyorsunuz. Yine: “Muhacir ve Ensâr neden Ebû Hureyre'nin yaptığı gibi hadis rivayet etmiyorlar” diyorsunuz. Muhacirlerden kardeşlerimi çarşıdaki ticaretleri meşgul ediyordu. Ben

ise karın tokluğuna Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanından ayrılmaz, onlar hazır olmadıkları zaman ben hazır bulunur, onlar unuttuklarında ben aklımda tutardım. Ensâr kardeşlerimi ise mallarındaki işleri meşgul ediyordu. Ben Suffe fakirlerinden biriydim ve onların unuttuğunu ben aklımda tutardım. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir sözünde: “Ben sözümü bitirinceye kadar elbisesini yere seren; sonra da elbisesini kendine doğru toplayan kişi benim söyleyeceğim sözleri kesin olarak ezberler” buyurdu. Bunun üzerine ben üzerimdeki çizgili giysiyi yaydım ve Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sözünü bitirince bu giysiyi göğsüme doğru topladım. Bundan sonra Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) konuşmalarından hiçbirini unutmadım.”¹

Ebu'l-Yemân, Hakem b. Nâfi'dir.

Şuayb, Şuayb b. Ebî Hamza'dır.

Zührî, Muhammed b. Müslim b. Şihâb'dır.

Hadiste geçtiğine göre Ebû Hureyre şöyle demiştir: Sizler: “Ebû Hureyre Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) çok sayıda hadis rivayet ediyor” diyorsunuz. Yine: “Muhacir ve Ensâr neden Ebû Hureyre'nin yaptığı gibi hadis rivayet etmiyorlar” diyorsunuz. Muhacirlerden kardeşlerimi çarşıdaki ticaretleri meşgul ediyordu.

Hadisteki “Safk (tokalaşma)” kelimesi, ticaret mânâsında kullanılmıştır. Çünkü ticaret yapanların tokalaşması, mal ve bedeli karşılığında anlaşma sağlandığını ve ticaretin gerçekleştiğini gösterir. Alanla satan tokalaştıkları zaman, satan bedeli, alan da malı kabul etmiş demektir.

Hadisin başlıkla alakası çarşıda tokalaşmak, yani ticaret yapmaktır.

Ebû Hureyre sözünün devamında karın tokluğuna Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanında kalıp ondan ayrılmadığını, Muhacirlerin olmadığı zamanlarda kendisinin Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanında bulunduğunu, onların unuttuğu şeyleri kendisinin aklında tuttuğunu söylemiştir.

Yine Ebû Hureyre Ensâr'ın tarımla meşgul olduğunu, kendisinin ise, sahabenin fakirlerinden olanların kaldığı Suffe ehlinde olduğunu, Ensâr'ın

¹ Hadis ayrıca 118, 119, 2350, 3648, 7354'te geçmektedir. Müslim (2492)

unuttukları şeyi kendisinin aklında tuttuğunu söylemiştir. Ebû Hureyre Ensâr'dan bahsederken: "Onlar hazır olmadıkları zaman ben hazır bulunurdum" dememiştir. Çünkü Ensâr'ın ziraatta çalışma süreleri uzun olmadığı için meşguliyetleri Muhacirlere göre daha azdı.

Ebû Hureyre sözlerine şöyle devam etti: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir sözünde: *"Ben sözümü bitirinceye kadar elbisesini yere seren; sonra da elbisesini kendine doğru toplayan kişi benim söyleyeceğim sözleri kesin olarak ezberler"* buyurdu. Bunun üzerine ben üzerimdeki çizgili giysiyi yaydım ve Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sözünü bitirince bu giysiyi göğsüme doğru topladım. Bundan sonra Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) konuşmalarından hiçbirini unutmam.

Tirmizî, Ebû Hureyre'nin mübhem olan bu hadisini Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şu hadisiyle açıklamıştır: *"Benden, Allah'ın farz kıldığı bir veya iki kelime işitip öğrenen ve başkasına öğreten mutlaka cennete girer."*

Ebû Hureyre'nin: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) konuşmalarından hiçbirini unutmam" sözü, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu hadiste söylediklerinden hiçbirini unutmamı mânâsındadır.

Hıfzu'l-İlim konusunda Saîd el-Makburî tarikiyle geçtiği üzere Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Ridâmı ser"* buyurunca, ridamı (üstlüğüümü) açtım. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) iki eliyle bir şey avuçlayıp attı. Sonra: *"Topla!"* buyurunca ridâmı topladım. İşte ondan sonra artık hiçbir şeyi unutmam. Bu rivayete göre ise Ebû Hureyre sadece yukarıda zikredilen hadisi değil, hiçbir şeyi unutmamıştır.

Ancak Müslim'de geçen Yûnus'un rivayetinde: "O günden sonra Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bana anlattığı hiçbir şeyi unutmam" sözü Ebû Hureyre'nin Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hiçbir sözünü unutmamış olmasını gerektirir.

Müslim bu hadisi *Fadâil*, Nesâî *İlim* konusunda rivayet etmiştir.

٢٠٤٨ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - لَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ أَخَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْنِي وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ فَقَالَ سَعْدُ بْنُ الرَّبِيعِ إِنِّي أَكْثَرُ الْأَنْصَارِ مَالًا ، فَأَقْسِمُ لَكَ نِصْفَ مَالِي ،

وَأَنْظُرْ أَيَّ زَوْجَتَيَّ هَوَيْتَ نَزَلْتُ لَكَ عَنْهَا ، فَإِذَا حَلَّتْ تَزَوَّجَتْهَا قَالَ فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ لَا حَاجَةَ لِي فِي ذَلِكَ ، هَلْ مِنْ سُوقٍ فِيهِ تِجَارَةٌ قَالَ سُوقٌ قَيْنُقَاعَ قَالَ فَعَدَا إِلَيْهِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ ، فَأَتَى بِأَقِطٍ وَسَمْنٍ - قَالَ - ثُمَّ تَابَعَ الْغُدُوَّ ، فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَلَيْهِ أَثَرُ صُفْرَةٍ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « تَزَوَّجْتَ » قَالَ نَعَمْ قَالَ « وَمَنْ » قَالَ امْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ قَالَ « كَمْ سَقَمْتَ » قَالَ زِنَةَ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ « أَوَّلَمْ وَلَوْ بِشَاةٍ » طرفه ٣٧٨٠ - تحفة ٩٧١٣

2048- “Abdulazîz b. Abdillâh — İbrâhîm b. Sa’d — babası — dedesi” isnâdıyla bildirdiğine göre Abdurrahman b. Avf şöyle dedi: Medine’ye geldiğimiz zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) beni ve Sa’d b. er-Rabî’yi kardeş yaptı. Sa’d b. er-Rabî: “Ben, Ensâr arasında en çok mala sahip olan biriyim. Malımın yarısını sana ayırıyorum. İki hanımımdan hangisini istersen onu boşayayım ve iddeti bitince onunla evlen” dedi. Abdurrahman: “Buna ihtiyacım yoktur. İçinde ticaret yapılan bir çarşı var mı?” diye sorunca, Sa’d: “Kaynukâ çarşısı var” cevabını verdi. Abdurrahmân çarşıya gitti ve keş ile yağ satın alıp bunlarla çarşıya gidip gelmeye (ve ticarete) başladı. Abdurrahman çok geçmeden üzerinde safran lekesiyle gelince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Evlendin mi?” diye sordu. Abdurrahman: “Evet” cevabını verince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Kiminle?” diye sordu. Abdurrahman: “Ensâr’dan bir kadınla” cevabını verince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Ne kadar mehir verdin?” diye sordu. Abdurrahman: “Bir çekirdek (beş dirhem) ağırlığında altın” cevabını verdi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Bir koyun da olsa düğün yemeği ver” buyurdu.¹

Abdulazîz b. Abdillâh, Abdulazîz b. Abdillâh el-Uveysî’dir.

İbrâhîm b. Sa’d’ın dedesi, İbrâhîm b. Abdirrahman b. Avf’tır.

¹ Hadis ayrıca 3780’de geçmektedir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Medine'ye hicret ettikten beş ay sonra Abdurrahman b. Avf ile Sa'd b. er-Rabî el-Hazrecî'yi kardeş yaptı. Birbiriyle kardeş yapılanlar akrabalık bağları olmasa bile birbirlerine varis olabiliyorlardı. **"...akraba olanlar, miras hususunda, Allah'ın Kitab'ında birbirlerine müminler ve muhacirlerden daha yakındırlar"**¹ âyeti nazil olunca bu hüküm neshedildi.

Sa'd b. er-Rabî, Abdurrahman b. Avf'a: "Ben, Ensâr arasında en çok mala sahip olan biriyim. Malımın yarısını sana ayırıyorum. İki hanımımдан hangisini istersen onu boşayayım ve iddeti bitince onunla evlen" dedi. Sa'd'ın hanımlarından birinin ismi Amra binti Hazm'dır ve Amr b. Hazm'ın kızkardeşidir. Diğerinin ise ismi verilmemiştir.

Abdurrahman b. Avf ona: "Buna ihtiyacım yoktur. İçinde ticaret yapılan bir çarşı var mı?" diye sordu. Hadisin başlıkla alakası Abdurrahman'ın ticaret için çarşığı sormasıdır.

Sa'd, Yahudilerden Kaynukâ kabilesinin çarşısı olduğunu söyleyince Abdurrahman b. Avf çarşıya gidip keş ve yağ satın alarak bunlarla ticaret yapmaya başladı. Çok zaman geçmeden Abdurrahman b. Avf üzerinde zifafa girerken kullanılan koku olan safran iziyle Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına gelince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Evlendin mi?"* diye sordu. Abdurrahman: "Evet" cevabını verince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kiminle evlendin?"* diye sordu. Abdurrahman: "Ensâr'dan bir kadınla" cevabını verdi. Bu kadın Ebu'l-Hayser Enes b. Râfi el-Ensârî el-Uveysî'nin kızıdır. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Kadına ne kadar mehir verdin?"* diye sorunca, Abdurrahman: "Bir çekirdek (beş dirhem) ağırlığında altın" cevabını verdi.

Mâlikilerden bazılarına göre bir çekirdek, beş dirhemdir. Ahmed'e göre ise üç dirhem ve bir dirhem üçte biri kadardır.

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Bir koyun da olsa diğün yemeği ver"* buyurdu. Diğün yemeği vermek kurban ve diğer ziyafetlerle kıyas yapılarak mendup sayılmıştır. Bir görüşe göre ise, hadisin zahirine bakıldığında vaciptir. Koyun kesmek gücü yeten için geçerlidir. Gücü yetmeyen başka yemeklerden vermesi de caizdir. Buhârî'de geçtiği üzere Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hanımlarından biriyle evlendiği zaman iki müdd

¹ Ahzâb Sur. 6

arpayla ziyafet vermişti. Safiyye ile evlenirken de hurma, yağ ve kurutulmuş yoğurtla ziyafet vermişti.

Hadisin ravilerinin tamamı Medinelidir.

٢٠٤٩ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَدِمَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ الْمَدِينَةَ فَأَخَى النَّبِيَّ ﷺ بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ الْأَنْصَارِيِّ ، وَكَانَ سَعْدٌ ذَا غِنَى ، فَقَالَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ أَقَاسِمُكَ مَالِي نِصْفَيْنِ ، وَأُزَوِّجُكَ قَالَ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ ، دُلُونِي عَلَى السُّوقِ فَمَا رَجَعَ حَتَّى اسْتَفْضَلَ أَقْطَا وَسَمْنَا ، فَأَتَى بِهِ أَهْلَ مَنْزِلِهِ ، فَمَكَّنْتُنَا يَسِيرًا - أَوْ مَا شَاءَ اللَّهُ - فَجَاءَ وَعَلَيْهِ وَضْرٌ مِنْ صُفْرَةٍ ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ « مَهْنِمٌ » قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً مِنَ الْأَنْصَارِ قَالَ « مَا سُقْتُ إِلَيْهَا » قَالَ نَوَاءٌ مِنْ ذَهَبٍ ، أَوْ وَزَنَ نَوَاءٍ مِنْ ذَهَبٍ قَالَ « أُولُمُ وَلَوْ بِشَاةٍ »

أُطْرَافُهُ ٢٢٩٣ ، ٣٧٨١ ، ٣٩٣٧ ، ٥٠٧٢ ، ٥١٤٨ ، ٥١٥٣ ، ٥١٥٥ ، ٥١٦٧ ، ٦٠٨٢ ،

٦٣٨٦ تحفة ٦٦٨ ،

2049- “Ahmed b. Yûnus — Zuheyr — Humeyd” isnâdıyla Enes anlatıyor: Abdurrahman b. Avf Medine’ye gelince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onu ve Sa’d b. er-Rabî el-Ensârî’yi kardeş yaptı. Sa’d zengin biriydi. Abdurrahman b. Avf’a: “Malımın yarısını seninle bölüşeyim ve seni evlendireyim” deyince Abdurrahman: “Allah ailene ve malına bereket versin. Bana çarşığı gösterin” dedi. Abdurrahman çarşıya gidip keş ve yaş (ticareti yaparak) kârıyla ev halkının yanına döndü. Abdurrahman çok geçmeden üzerinde safran lekesiyle gelince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Bu halin nedir?” diye sordu. Abdurrahman: “Ey Allah’ın Resûlü! Ensâr’dan bir kadınla evlendim” cevabını verince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Ona ne kadar mehir verdin?” diye sordu. Abdurrahman: “Bir çekirdek (beş dirhem) ağırlığında altın” cevabını verdi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Bir koyun da olsa düğün yemeği ver” buyurdu.¹

Ahmed b. Yûnus, Ahmed b. Abdillâh b. Yûnus et-Temîmî el-Yerbûî'dir.

Züheyr, Züheyr b. Muâviye el-Cu'ffî'dir.

Humeyd, Humeyd et-Tavîl'dir.

Abdurrahman b. Avf, Medine'ye geldiği zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onu ve Sa'd b. er-Rabî el-Ensârî'yi kardeş yaptı. Zengin bir kişi olan Sa'd, Abdurrahman b. Avf'a: "Malımın yarısını seninle bölüşeyim ve seni evlendireyim" dedi. Önceki hadiste ise: "İki hanımımın hangisini istersen onu boşayayım ve iddeti bitince onunla evlen" dediği geçmektedir.

Abdurrahman: "Allah ailene ve malına bereket versin. Bana çarşığı gösterin" dedi. Abdurrahman'a çarşığı gösterdiler ve Abdurrahman b. Avf keş ve yağ ticareti yaparak bundan elde ettiği kârla ailesinin yanına döndü.

Fazla zaman geçmeden Abdurrahman b. Avf üzerinde safran lekesiyle Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanına geldi. Safran kullanmasının yasaklanmasıyla ilgili rivayetler dikkate alındığında burada bir çelişki olduğu görülmektedir.

Derim ki: Abdurrahman b. Avf'ın üzerindeki safran izi az olduğu için Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu garipsememiş olabilir. Veya Abdurrahman'ın üzerindeki safran lekesi hanımının elbisesinden kendisine bulaşmış olabilir.

Malikiler, *Muvattâ'*da İbn Ömer'in safranla boyanmış elbise giydiğinin rivayet edildiğini delil göstererek bunun caiz olduğunu söylemişlerdir.

İbnu'l-Arabî der ki: İbn Ömer, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hoşlanmadığı bir şeyi yapmaz. Sarı rengin övüldüğü bir hadis yoktur; ancak Kur'ân'da sarı renk övülerek: "**O, onun, bakanların içini açan parlak sarı renkli bir sığır olduğunu söylüyor**"¹ buyrulmuştur.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Abdurrahman b. Avf'a: "*Bu halin nedir?*" diye sorunca, Abdurrahman: "Ey Allah'ın Resûlü! Ensâr'dan bir kadınla evlendim" cevabını verdi. Bu kadın Ebu'l-Hayser Enes b. Râfi el-Ensârî'nin kızıdır. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "*Ona ne kadar mehir verdin?*" diye sorunca ise:

“Bir çekirdek (beş dirhem) ağırlığında altın” cevabını verdi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Bir koyun da olsa düğün yemeği ver” buyurdu.

۲۰۵۰ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ كَانَتْ عُكَاظُ وَبَجَنَةٌ وَذُو الْمَجَازِ أَسْوَاقًا فِي الْجَاهِلِيَّةِ ، فَلَمَّا كَانَ الْإِسْلَامُ فَكَأَنَّهُمْ تَأْتَمُّوا فِيهِ فَتَزَلَّتْ ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ﴾ فِي مَوَاسِمِ الْحَجِّ ، قَرَأَهَا ابْنُ عَبَّاسٍ . أطرافه ۱۷۷۰ ، ۲۰۹۸ ، ۴۵۱۹ - تحفة ۳۰۴

2050- “Abdullah b. Muhammed — Süfyân — Amr” isnâdıyla İbn Abbâs şöyle dedi: Ukâz, Micenne ve Zu'l-Mecâz, Cahiliye dönemindeki çarşıları (panayır). İslam devri olunca burada ticaret yapmayı günah saydılar. Bunun üzerine: “**(Hac aylarında) Rabbiniz'den refah istemenizde bir engel yoktur**”¹ âyeti nazil oldu.”Hac ayları” ibaresini (âyetten bir kısım) olarak okuyan İbn Abbâs'tır.²

Abdullah b. Muhammed, Abdullah b. Muhammed el-Müsnedî'dir.

Süfyân, Süfyân b. Uyeyne'dir.

Amr, Amr b. Dînâr el-Mekkî'dir.

Micenne çarşısı, Hacerlilerin panayırıdır. Bekrî bu panayırın Mekke'ye birkaç mil mesafede olduğunu ve Merru'z-Zahrân taraflarında olduğunu söylemiştir. Bu panayır Zilkâde ayının sonlarında kurulur ve on gün sürerdi. Ukâz panayırı ondan önce kurulur ve yirmi gün sürerdi. Zu'l-Mecâz panayırı ise Zilhicce ayından sonra kurulurdu.

İslam geldikten sonra Müslümanlar günah işlemiş olmaktan korkarak hac aylarında ticaret yapmayı bıraktılar. Bunun üzerine: “**(Hac aylarında) Rabbiniz'den refah istemenizde bir engel yoktur**”³ âyeti nazil oldu. Âyetteki refah istemekten kasıt ticaret yapmaktır. İbn Abbâs bu âyeti: “**Hac aylarında Rabbiniz'den refah istemenizde bir engel yoktur**” şeklinde

¹ Bakara Sur. 198

² Hadis ayrıca 1770, 2098, 4519'da geçmektedir.

³ Bakara Sur. 198

okumuştur, ancak bu kiraat şâzdir. Ancak hadisin senedi sahihtir ve hucet kabul edilebilir. Ancak İbn Abbâs'ın kiraatindeki: “Hac aylarında” ibaresi Kur’ân’dan değildir.

Bu hadis, hac konusunda geçmiştir. Hadisin başlıkla alakası sahabenin Cahiliye çarşılarında ticaret yapmasıdır.

۲ - بَابُ الْحَلَالِ بَيْنَ وَالْحَرَامِ بَيْنَ وَبَيْنَهُمَا مُشَبَّهَاتٌ

2. HELAL BELLİDİR, HARAM DA BELLİDİR. BUNLAR ARASINDA ŞÜPHELİ OLAN ŞEYLER VARDIR

۲۰۵۱ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ ابْنِ عَوْنٍ عَنِ الشَّعْبِيِّ سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي فَرْوَةَ عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ سَمِعْتُ النُّعْمَانَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي فَرْوَةَ سَمِعْتُ الشَّعْبِيَّ سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي فَرْوَةَ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « الْحَلَالُ بَيْنَ ، وَالْحَرَامُ بَيْنَ وَبَيْنَهُمَا أُمُورٌ مُشَبَّهَةٌ ، فَمَنْ تَرَكَ مَا شُبَّهَ عَلَيْهِ مِنَ الْإِثْمِ كَانَ لِمَا اسْتَبَانَ أَتَرَكَ ، وَمَنْ اجْتَرَأَ عَلَى مَا يَشْكُ فِيهِ مِنَ الْإِثْمِ أَوْشَكَ أَنْ يُوَاقَعَ مَا اسْتَبَانَ ، وَالْمَعَاصِي حِمَى اللَّهِ ، مَنْ يَرْتَعِ حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يُوَاقِعَهُ » طرفه ۵۲ - تحفة ۱۱۶۲۴

2051- “Muhammed b. el-Müsennâ — İbn Ebî Adiy — İbn Avn — Şa’bî” isnâdıyla Nu’mân b. Beşîr’den, yine “Ali b. Abdillâh — İbn Uyeyne — Ebû Ferve — Şa’bî” isnâdıyla Nu’mân b. Beşîr’den, yine “Abdullah b. Muhammed — İbn Uyeyne — Ebû Ferve — Şa’bî” isnâdıyla Nu’mân b. Beşîr’den, yine “Muhammed b. Kesîr — Süfyân — Ebû Ferve — Şa’bî” isnâdıyla Nu’mân b. Beşîr’den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Helal olan şeyler bellidir, haram olan şeyler de bellidir. Bunlar arasında şüpheli olan şeyler vardır. Şüpheli gördüğü şeyleri

terk eden kişi, haram olduğu açıkça belli olan şeyi daha kolay terk eder. Şüpheli olan şeyleri yapmaya cüretkar olanın açıkça günah olduğu belli olan şeyi işlemesi pek yakın olur. Haramlar Allah'ın korusudur. Sürüsünü korunun etrafında otlatanın o koruluğa düşmesi pek yakın olur.”¹

İbn Ebî Adiy, Benî Süleym'in azatlısı İbrâhîm'dir.

İbn Awn, Abdullah b. Ertabân'dır.

Şa'bî, Âmir b. Şerâhîl'dir.

Buhârî bu isnâdla gelen hadisin lafzını zikretmemiştir. Ebû Dâvud, Nesâî ve başka yerde geçen hadisin lafzı şu şekildedir: *“Helal olan şeyler belli, haram olan şeyler de bellidir. İki arasında da şüpheli bazı konular”* veya: *“Birbirine benzeyen bazı konular vardır. Bu konuda da size bir örnek vereyim: Allah'ın bir korusu vardır. Allah'ın korusu haram kıldığı şeylerdir. Bu alanın çevresinde sürüsünü yayan kişinin bu alana girmesi pek yakın olur. Şüpheli şeylere bulaşan kişi de haram olan şeyleri işlemeye pek cüretkar olur.”*

Ali b. Abdillâh, Ali b. Abdillâh el-Medînî'dir.

İbn Uyeyne, Süfyân b. Uyeyne'dir.

Ebû Ferve, Urve b. el-Hâris el-Ekber'dir.

Abdullah b. Muhammed, Abdullah b. Muhammed el-Müsnedî'dir.

Buhârî bu isnâdla gelen hadisin de lafzını zikretmemiştir. İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'inde geçen hadisin lafzı şu şekildedir: *“Helal olan şeyler belli, haram olan şeyler de bellidir. İki arasında da şüpheli bazı konular vardır... Her kralın bir korusu vardır. Allah'ın yeryüzündeki korusu ise günahlardır.”*

Muhammed b. Kesîr, Muhammed b. Kesîr el-Abdî el-Basrî'dir. İbn Maîn onun güvenilir olmadığını söylemiştir. Ebû Hâtim ise sadûk olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel onu güvenilir bulmuş, Buhârî de ilim konusunda kendisinden üç hadis ve bu hadisi rivayet etmiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) helal olan şeylerin belli olduğunu ve bunun da kişinin kendi malı olduğunu, haramın da kişiye ait olmayıp başkasının malı olduğunu, bu ikisi arasında, bazı insanların bilmediği şüpheli şeyler olduğunu belirtmiştir.

¹ Hadis ayrıca 52'de geçmektedir. Müslim 1599

İbnu'l-Munîr der ki: “Hadis Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) sonra fıkhıta açıklanmaya muhtaç bazı konuların kaldığının delilidir. Bazıları buna muhalefet etmiş ve: **“Kitab'da Biz hiçbir şeyi eksik bırakmadık”**’ âyetini delil göstermişlerdir. Ancak âyetten kastedilen Allah'ın Kitab'ında genel kaidelerin açıklanmış olmasıdır. Bu genel kaideler açıklanmış olsa da kesin olarak bildirilmiş şeyler ve şüpheli şeyler vardır. Bu şüpheli şeylerde de tercih yapılmaz. Bu durumda gereken şey de şüpheli bir şeyde ihtiyatlı davranmaktır. İhtiyatlı davranmak varken şüpheli şeyleri işleyen kişiye ceza verilmesi, sürüsünü korunun çevresinde yayan çobana bu alana girmesi ile ceza verilmesi gibidir. Zira kişi şüpheli şeyler ile çok amel ettiği zaman harama düşer ve cezayı hak eder.

Fethu'l-Bârî'de şöyle denilmiştir: “Şüpheli şeylerin hükmü konusunda ihtilaf edilmiş ve şüpheli şeylerin haram olduğu söylenmekle birlikte dikkat edilmesi gereken şeyler olduğu da söylenmiştir. Ancak haram olduğu kabul edilmemiştir. Âlimler şüpheli şeyleri dört şekilde açıklamıştır. Bunlardan biri delillerin birbirine ters düşüyor gibi gözükmesidir. İkincisi âlimlerin bu şüpheli şeylerde ihtilaf etmesidir. Üçüncüsü mekruhun bir kısmı olduğudur. Dördüncüsü ise mubah olduğudur. Ancak şüpheli şeyin mubah olduğunu söyleyen kimsenin mekruh ile mubahın bir olduğunu söylemesi mümkün değildir. Zira mekruh, kul ile haram arasında bir engeldir. Mekruh olan şeyi çok işleyen kimse sonunda harama düşer. Mubah da kul ile mekruh arasında bir engeldir. Mubahı çok işleyen kimse de sonunda mekruh olan şeyi işler.”

Hadisin ravileri Basralı, Mekkeli, Kûfeli ve Buharalıdır. İbn Maîn'in Medine ahalisinden naklederek Nu'mân'ın Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi vesellem) hadis işitmediğini söylemesine karşılık Buhârî bunu ayrı kanallarla zikretmiştir. Buhârî'nin bu hadisini ayrıca Humeydî, *Müsned*'inde İbn Uyeyne'den nakletmiştir. Rivayetinde bunu kendisine Ebû Ferve'nin naklettiğini, Ebû Ferve'nin de bunu Şa'bî'den işittiğini, Şa'bî'nin de bunu Nu'mân'dan minberde işittiğini ve Nu'mân'ın bunu Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) işittiğini zikretmiştir.

۳ - باب تَفْسِيرِ الْمُشَبَّهَاتِ

3. MÜŞEBBİHÂT KELİMESİNİN TEFSİRİ

وَقَالَ حَسَّانُ بْنُ أَبِي سِنَانٍ مَا رَأَيْتُ شَيْئًا أَهْوَنَ مِنَ الْوَرَعِ ، دَعُ مَا يَرِيكَ إِلَى مَا لَا يَرِيكَ .

Hassân b. Ebî Sinân: “Verâ kadar kolay bir şey görmedim. Seni şüpheyeye düşürecek şeyi bırak, şüpheyeye düşmediğin şeyi yap” demiştir.

Tâbiûnun âbidlerinden biri olan Hassân b. Ebî Sinân el-Basrî: “Verâ kadar kolay bir şey görmedim. Seni şüpheyeye düşürecek şeyi bırakıp şüphe etmediğin şeyi yap” demiştir. Bu söz, kişinin şüpheli bulduğu şeyi terk etmesini kasdetmektedir.

Tirmizî’nin, Atiyye es-Sa’dî’den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “Kul, sakıncalı şeyden korunmak için sakıncası olmayan şeyi bırakmadıkça gerçek takva sahiplerinden olamaz.”

Ahmed ve Ebû Nuaym, Hassân’ın bu sözünü şu şekilde nakletmişlerdir: Yûnus b. Ubeyd ve Hassân b. Ebî Sinân bir araya geldiklerinde Yûnus: “Verâ kadar zor bir şey görmedim” deyince, Hassân: “Ben de verâ kadar kolay bir şey görmedim” karşılığını verdi. Yûnus: “Nasıl?” diye sorunca ise: “Sakıncalı şeyden korunmak için sakıncası olmayan şeyi bıraktım ve rahat ettim” cevabını verdi.

Tirmizî, Ahmed, Nesâî, İbn Hibbân ve Hâkim, Hasan b. Ali hadisinden Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem): “Seni şüpheyeye düşüren şeyi bırak, şüphe etmediğin şeyi yap” buyurduğunu rivayet etmiştir.

٢٠٥٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي حُسَيْنٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ امْرَأَةً سَوْدَاءَ جَاءَتْ ، فَزَعَمَتْ أَنَّهَا أَرْضَعَتْهُمَا ، فَذَكَرَ لِلنَّبِيِّ فَأَعْرَضَ عَنْهُ ، وَتَبَسَّمَ النَّبِيُّ ﷺ قَالَ « كَيْفَ وَقَدْ قِيلَ » وَقَدْ كَانَتْ تَحْتَهُ ابْنَةُ أَبِي إِيَّادٍ التَّمِيمِيِّ اطرافه ٨٨ ، ٢٦٤٠ ،

2052- “Muhammed b. Kesîr — Süfyân — Abdullah b. Abdirrahman b. Ebî Hüseyin — Abdullah b. Ebî Müleyke” isnâdıyla Ukbe b. el-Hâris’ten bildirdiğine göre siyahî bir kadın gelip kendisini (ve hanımını) emzirdiğini iddia etti. Ukbe bu durumu Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) zikredince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ondan yüz çevirip tebessüm ederek: “*Böyle dendiği halde nasıl olacak?*” buyurdu. Ukbe, Ebû İhâb et-Temîmî’nin kızıyla evlenmişti.¹

Muhammed b. Kesîr, Muhammed b. Kesîr el-Abdî’dir.

Süfyân, Süfyân es-Sevrî’dir.

Abdullah b. Abdirrahman b. Ebî Hüseyin, Abdullah b. Abdirrahman b. Ebî Hüseyin el-Kureşî el-Mekkî’dir.

Abdullah b. Ebî Müleyke, Abdullah b. Ebî Müleyke, Züheyr et-Temîmî el-Ahvel’dir. Babasının adı Ubeydullah’tır.

Ukbe b. el-Hâris, Ebû Serûa’dır.

Ukbe b. el-Hâris, Ebû İhâb b. Azîz’in Ganiyye adındaki kızıyla evlenince bir kadın gelip Ukbe ve evlendiği kızı emzirdiğini söyledi. Ukbe bu durumu Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) zikredince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ondan yüz çevirerek tebessüm edip: “*Böyle dendiği halde nasıl olacak?*” buyurdu. Yani sütkardeşi olduğu söylendikten sonra onunla birlikte olup ilişkiye giremeyeceğini ifade etti.

Hadis Tirmizî’de şu şekilde geçmektedir: Evlendiğim zaman siyahî bir kadın gelip: “Ben ikinizi de emzirdim” dedi. Bunun üzerine Resûlullah’a (sallallahu aleyhi vesellem) gidip şöyle dedim: “Falanın kızı falanla evlendikten sonra siyahî olan falan kadın gelip yalan söyleyerek: “Ben ikinizi de emzirdim” dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) benden yüz çevirince, yüzünü çevirdiği yöne geçip: “Kadın yalan söylüyor” dedim. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Kadın ikinizi emzirdiğini iddia ettiği halde bu nasıl olacak. Kadını boş*” buyurdu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu ihtiyaten söylemiştir. Çünkü eğer haram olsaydı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ilk defasında ondan yüz

¹ Hadis ayrıca 88 , 2640, 2659, 2660, 5104’te geçmektedir.

çevirmez ve haram olduğunu söylediler. Ukbe, Ebû İhâb et-Temîmî'nin kızı Ganiyye ile evlenmişti.

Bu hadis daha önce *İlim* konusunda geçmiştir.

٢٠٥٣ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قُرَّةَ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ عَهْدَ إِلَى أَخِيهِ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ أَنَّ ابْنَ وَلِيدَةَ زَمْعَةَ مِنِّي فَأَقْبَضَهُ قَالَتْ فَلَمَّا كَانَ عَامَ الْفَتْحِ أَخَذَهُ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ وَقَالَ ابْنُ أَخِي ، قَدْ عَهَدَ إِلَيَّ فِيهِ فَقَامَ عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ ، فَقَالَ أَخِي ، وَابْنُ وَلِيدَةَ أَبِي ، وُلِدَ عَلَى فِرَاشِهِ فَتَسَاوَقَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ سَعْدُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، ابْنُ أَخِي ، كَانَ قَدْ عَهَدَ إِلَيَّ فِيهِ فَقَالَ عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ أَخِي وَابْنُ وَلِيدَةَ أَبِي ، وُلِدَ عَلَى فِرَاشِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « هُوَ لَكَ يَا عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ » ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ ، وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ » ثُمَّ قَالَ لِسُودَةَ بِنْتِ زَمْعَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ « احْتَجِبِي مِنْهُ » . لَمَّا رَأَى مِنْ شَبهِهِ بَعْتَهُ ، فَمَا رَأَاهَا حَتَّى لَقِيَ اللَّهَ أَطْرَافَهُ ٢٢١٨ ، ٢٤٢١ ، ٢٥٣٣ ، ٢٧٤٥ ، ٤٣٠٣ ، ٦٧٤٩ ، ١٦٦٠٥ تحفة ٧١٨٢ ، ٦٨١٧ ، ٦٧٦٥

2053- “Yahya b. Kaza’a — Mâlik — İbn Şihâb — Urve b. ez-Zübeyr” isnâdıyla Hz. Âişe şöyle dedi: Utbe b. Ebî Vakkâs, kardeşi Sa’d b. Ebî Vakkâs’a vasiyet edip: “Zem’â’nın cariyesinin oğlu bendendir. Bu çocuğu al” dedi. Fetih yılı Sa’d b. Ebî Vakkâs çocuğu alıp: “Bu, kardeşimin oğludur. Onunla ilgili bana vasiyette bulunmuştu” deyince Abd b. Zem’a kalkıp: “Bu, benim kardeşim ve babamın cariyesinin oğludur, onun döşeginde dünyaya gelmiştir” karşılığını verdi.

İkisi de bu meseleyi Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) sevkettiler ve Sa’d: “Ey Allah'ın Resûlü! Bu, kardeşimin oğludur. Kardeşim bunu bana vasiyet etmişti” dedi. Abd b. Zem’a ise: “Bu, benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur. Onun da döşeginde dünyaya gelmiştir” dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Bu senindir ey Abd b. Zem’a*” dedikten sonra: “*Çocuk doğduğu döşeye aittir. Zinakara ise mahrumiyet vardır*”

buyurdu. Sonra, çocuk Utbe'ye benzediği için hanımı Sevde bint Zem'a'ya: “*Ondan hicab arkasında gizlen*” buyurdu. Çocuk, bundan sonra vefat edene kadar Sevde'yi görmedi.¹

Mâlik, İmam Mâlik'tir.

İbn Şihâb, Zührî'dir.

Urve b. ez-Zübeyr, Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm'dır.

Utbe b. Ebî Vakkâs, Uhud harbinde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dişini kırmış ve müşrik olarak ölmüştür.

İbnu'l-Esir, *Usdu'l-Gâbe*'de Hâfız Zeynu'd-Din el-İrâkî'ye göre Utbe'nin müslüman olduğunu söylemiştir.

İbn Hacer, *el-İsâbe*'de şöyle dedi: “Utbe'nin sahabeden olduğunu sadece İbn Mende söylemiştir. Ebû Nuaym bu görüşü kabul etmemiş ve şöyle demiştir: “Bu kişi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dişini kırmıştır ve Müslüman olduğuna dair bir bilgiye sahip değilim. Abdurrezzâk'ın “Ma'mer — Zührî” ve “Osman el-Cezerî — Miksem” kanalıyla bildirdiğine göre Utbe, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dişini kırınca, bir yıl geçmeden kafir olarak ölmesi için beddua etti. Bir yıl geçmeden Utbe kafir olarak öldü. Bu durumda onun sahabeden olduğunu söylemek yersizdir. İbn Mende bu hadisi Utbe'nin Müslüman olduğuna delil göstermiştir, ancak bu hadis onun Müslüman olduğunu göstermez.”

Utbe b. Ebî Vakkâs, Sa'd b. Ebî Vakkâs'a, Zem'a b. Kays el-Âmirî'nin cariyesinin oğlu Abdurrahman'ın kendisinden olduğunu ve çocuğu almasını vasiyet etti. Sa'd b. Ebî Vakkâs, cennetle müjdelenmiş on kişiden biridir. Allah yolunda ilk ok atan ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ona: “Annem babam sana feda olsun” dediği kişidir.

Cahiliye döneminde zina eden cariyeler vardı. Cariyelerin doğurduğu çocukları bazen efendileri, bazen de zina den kişiler kendine nisbet ederdi. Cariyenin efendisi ölür ve çocuğu kimse ne kendine nisbet eder, ne de inkar etmezse, efendinin varisleri onu sahiplenirlerdi. Ancak onu miras

¹ Hadis ayrıca 2218, 2421, 2533, 2745, 4303, 6749, 6765, 6717, 7182'de geçmektedir. Müslim 1457

paylaştırıldıktan sonra sahiplenirlerse bu çocuk onlarla birlikte varis olamazdı.

Müminlerin annesi Sevde'nin babası Zem'a b. Kays'ın bir cariyesi vardı. Bu cariyeye hamile kalınca Zem'a bu çocuğun, Sa'd'ın kardeşi Utbe'den olduğunu düşünmüştü. Utbe, kardeşi Sa'd'a, Zem'a'nın cariyesinin karnındaki çocuğun kendisinden olduğunu ve onu almasını vasiyet etmişti. Mekke fethedildiği zaman Sa'd b. Ebî Vakkâs çocuğu alıp: "Bu, kardeşim Utbe'nin oğludur. Bana da onu almam için vasiyette bulunmuştu" deyince, Abd b. Zem'a: "Bu benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur, onun döşeğinde doğmuştur" dedi. Abd b. Zem'a, fetih günü Müslüman olmuştur ve müminlerin annesi Sevde'nin kardeşidir.

Sa'd ve Abd bu konuda tartışıp anlaşılmayınca meseleyi Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) arz ettiler. Sa'd: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu, kardeşim Utbe'nin oğludur. Bana da onu almam için vasiyette bulunmuştu" deyince, Abd b. Zem'a: "Bu, benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur, onun döşeğinde doğmuştur" karşılığını verdi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "*Çocuk senindir, ey Abd b. Zem'a*" buyurdu.

"Çocuk senindir" sözü hakkında iki görüş vardır: Birincisi: "Çocuk senin kardeşindir" mânâsında olduğunu söyleyen görüştür. İkincisi ise: "O senin malındır. Çünkü o senin babanın cariyesinin oğludur ve annesi gibi bir köledir" mânâsında olduğunu söyleyen görüştür. İbn Cerîr bu görüştedir.

Sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) sözlerine devamla: "*Çocuk, koca olsun efendi olsun doğduğu döşeğe aittir. Zinakara ise mahrumiyet vardır*" buyurdu.

Buhârî, Ferâiz konusunda Ebû Hureyre'den: "*Çocuk doğduğu döşeğe aittir*" hadisini rivayet etmiştir. Çoğunluğun görüşüne göre bu ve Hz. Âişe'nin hadisi, hür olsun cariyeye olsun, kadının doğurduğu çocuğun, doğduğu döşeğe ait olduğunu gösterir. Bu hadisler belli bir mesele hakkında söylenmiştir, ancak genel bir kaidedir.

Bazıları ise bu kuralın, sözün hakkında söylendiği meseleye has bir durum olduğunu söylemişlerdir. Tıpkı Tirmizî ve başkasının Ebû Saîd el-Hudrî'den bildirdiğine göre Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): "Ey Allah'ın Resûlü! Hayız kanının, köpek eti ve leşlerin atıldığı sulardan abdest alabilir miyiz?" diye sorulunca: "*Su temizdir. Onu hiçbirşey kirletmez*" cevabını vermesi gibi.

Buradaki cevabın bütün sular için geçerli olduğunu söyleyenler olduğu gibi, sahabenin sorduğu kuyu için geçerli olduğunu söyleyenler de vardır.

Hanefi mezhebine göre efendisi, cariyeden doğan çocuğun kendisinden olduğunu kabul etmedikçe, bu çocuğun doğduğu döşeğe ait olduğu söylenemez. Çünkü çocuğun doğduğu döşeğe ait olması için döşek sahibinin bunu ikrar etmesi gerekir. Ancak bu söz cariyeye hakkında söylenmiş olsa bile, burada çocuğun hükmüyle ilgili olarak söylenmiştir. Yatağın, çoğu zaman kadın için alınması sebebiyle, yataktan kastedilen şey kadındır. Bu durumda, “Çocuk doğduğu yatağa aittir” sözü cariyeye ilgili değil, hür kadınla ilgili bir sözdür. Burada iki türlü hüküm verildiği görülmektedir. Biri açık bir hükümdür ki, çocuğun doğduğu döşeğe ait olması hükmüdür. Biri de bâtin hükmüdür ki, o da benzeme sebebiyle verilen ihtiyati örtünme hükmüdür. “Çocuk doğduğu yatağa aittir” sözündeki yatak ifadesi ile kendisiyle ilişkiye girilmiş hür kadın ve cariyenin yeri mi yoksa sadece hür kadının yeri mi kastedildiği konusunda ihtilaf edilmiştir. Hanefilerin görüşüne göre burada ikinci görüş kastedilmektedir. Evet, Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi vesellem) bu hadisteki: “*O sana aittir, ey Abd b. Zem’a! Çünkü çocuk kimin döşğinde doğmuşsa ona aittir. Zina eden kimseye de mahrumiyet vardır*” buyruğu ile çocuğu doğduğu yatak sebebi ile Abd b. Zem’a’ya nisbet ettiği görülmektedir. “وَاللَّعَايِرِ الْحَجَرِ” ifadesi ile mahrumiyet yani zina eden kişinin çocukta bir hakkının olmadığı kastedilmektedir. Araplar kişiyi bir şeyden mahrum etmek istediği zaman: “لَهُ الْحَجَرُ” ifadesini kullanmaktadır. Ayrıca burada recmedilmenin kastedildiği de söylenmektedir. Ancak bu zayıf bir görüştür. Zira her zina eden kimse recmedilmemektedir. Sadece evli olup da zina eden kimse recmedilmektedir. Bu da kişinin recmedilmesinin çocuğun kendisinden olduğunu nefyetmediğini, sadece kendisine nispet edilmediğini göstermektedir. Sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) eşi Sevde binti Zem’a’ya bu çocuğa karşı örtünmesini söylemiştir. Buradaki örtünme ihtiyat açısından, yani menduptur. Zira Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi vesellem) açık bir şekilde çocuğu Utbe b. Ebî Vakkâs’a benzetmesi ile Sevde binti Zem’a’nın gerçekte kardeşi olduğu sabit olmuştur. Ancak Abdurrahman vefat edene kadar Sevde’yi bir daha görmemiştir. İhtiyatlı davranmakta açık hükmü değiştirmemektedir. Çünkü yatakta doğma gibi kuvvetli bir delil olmaması halinde çocuk benzediği kişiye varis olur. Ancak böylesi bir delilin bulunması halinde benzerlik hiçbir şekilde dikkate alınmaz. Hadisin başlıkla olan ilgisi de

buradadır. Zira çocuğun Zem'a'ya ilhak edilmesi Sevde'nin kendisine karşı örtünmesini gerektirmemektedir. Ancak Utbe'ye benzemesi açısından da ona karşı örtünmesi gerekmektedir. Daha sonra bu hadis kendi konusu içinde zikredilecektir inşallah.

Buhârî ayrıca bunu *Ferâid*, *Ahkâm*, *Vasâyâ* ve *Meğâzi* konuları içinde tahrir etmiştir. Hadisi Müslim ve Nesâî, *Talâk* konusu içinde tahrir etmişlerdir.

۲۰۵۴ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي السَّفَرِ عَنِ الشَّعْبِيِّ

عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ عَنِ الْمِعْرَاضِ فَقَالَ « إِذَا أَصَابَ بِحَدِّهِ فَكُلْ ، وَإِذَا أَصَابَ بِعَرَضِهِ فَلَا تَأْكُلْ ، فَإِنَّهُ وَقِيدٌ » . قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أُرْسِلُ كَلْبِي وَأَسْمَى ، فَأَجِدُ مَعَهُ عَلَى الصَّيْدِ كَلْبًا آخَرَ لَمْ أَسْمَعْ عَلَيْهِ ، وَلَا أَذْرِ أَيْهُمَا أَخَذَ قَالَ « لَا تَأْكُلْ ، إِنَّمَا سَمَيْتَ عَلَى كَلْبِكَ وَلَمْ تُسَمِّ عَلَى الْآخَرِ » أطرافه ۱۷۵ ، ۵۴۷۵ ، ۵۴۷۶ ،

۵۴۷۷ ، ۵۴۸۳ ، ۵۴۸۴ ، ۵۴۸۵ ، ۵۴۸۶ ، ۵۴۸۷ ، ۷۳۹۷ تحفة ۹۸۶۳

2054- “Ebu'l-Velîd — Şu'be — Abdullah b. Ebi's-Sefer — Şa'bî” isnâdıyla Adiy b. Hâtim şöyle demiştir: Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) mi'râd (avın)dan sorduğumda: “*Sivri tarafıyla isabet ederse ye, ancak enli tarafıyla isabet ederse yeme. Çünkü vakiz'dir (vurulmuş)*” cevabını verdi. Ben: “Ey Allah'ın Resûlü! Köpeğimi Besmele çekip saldıktan sonra yanında Besmele çekmediğim başka bir köpek de görüyorum ve hangisinin avladığını bilmiyorum” dediğimde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “*O zaman yeme! Zira sen başka köpek için değil, sadece kendi köpeğin için Besmele çektin*” buyurdu.¹

Ebu'l-Velîd, Hişâm b. Abdilmelik et-Tayâlisî'dir.

Şu'be, Şu'be b. el-Haccâc'dır.

Abdullah b. Ebi's-Sefer, Abdullah b. Ebi's-Sefer el-Kûfî'dir.

Şa'bî, Âmir'dir.

¹ Hadis ayrıca 175, 5475, 5476, 5477, 5483, 5484, 5485, 5486, 5487,7397'de geçmektedir. Müslim 1929

Adiy b. Hâtim et-Tâî, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) ucu sivri sopa veya mızrakla vurulan avın hükmünü sorunca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), bu sopa ava sivri tarafıyla isabet ederse avı yiyebileceğini, ancak enli tarafıyla isabet ederse bu durumda av hayvanı vakîz ile vurulması sebebiyle yiyemeyeceğini söyledi. Vakîz, sivri olmayan sopa, taş ve benzeri şeylerdir.

Adiy, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) Besmele çekerek gönderdiği köpeğinin yanında Besmele çekmediği başka bir köpek görmesi halinde bu avdan yiyip yimeyeceğini sorunca ise Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), ondan yememesini, zira sadece kendi köpeği için Besmele çektiğini söylemiştir. Hadisin zahirine göre köpeği av için gönderirken Besmele çekmek vaciptir. Kişi unutarak veya kasıtlı Besmele'yi terk ederse bu avdan yemesi helal olmaz. Zahir ehli bu görüştedir. Şâfiî mezhebine göre ise Besmele çekmek sünnettir.

Daha önce *Abdest* konusunda, Birinizin kabından köpek içtiği zaman o kabı yedi defa yıkasın, bâbında bununla ilgili açıklama geçmiştir. *Sayd* ve *Zebâih* konusunda da daha geniş bir şekilde geçecektir.

٤ - بَاب مَا يُتَنَزَّهُ مِنَ الشُّبُهَاتِ

4. UZAK DURULACAK ŞÜPHELİ ŞEYLER

٢٠٥٥ - حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ طَلْحَةَ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بِتَمْرَةٍ مَسْقُوطَةٍ فَقَالَ «لَوْلَا أَنْ تَكُونَ صَدَقَةً لَأَكَلْتُهَا» وَقَالَ هَمَّامٌ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «أَجِدُ تَمْرَةً سَاقِطَةً عَلَى فِرَاشِي»
طرفه ٢٤٣١ - تحفة ٩٢٣، ١٤٦٨٧، ١٤٨٠٠ ب

2055- "Kabîsa — Süfyân — Mansûr — Talha" isnâdıyla Enes şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yere düşmüş bir hurmanın yanından geçerken: "Eğer bu sadaka olmasaydı onu yerdim" dedi. Hemmâm'ın Ebû Hureyre'den olan rivayeti ise: "Bâzen yatağıma düşmüş bir hurma bulurum..." şeklindedir.¹

¹ Hadis ayrıca 2431'de geçmektedir. Müslim 1071

Kabîsa, Kabîsa b. Ukbe es-Suvâî'dir.

Süfyân, Süfyân es-Sevrî'dir.

Mansûr, Mansûr b. el-Mu'temir'dir.

Talha, Talha b. Musarrif el-Yâmî el-Kûfî'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir defasında yere düşmüş bir hurma görünce, bu hurmanın sadaka (zekat) hurması olma ihtimaline karşı: “Eğer bu hurma sadaka olmasaydı yerdim” deyip hurmayı yemedi.

Hadisin ravileri Kûfelidir. Buhârî bu hadisi *Mezâlim*, Müslim *Zekat*, Nesâî ise *Lukata* konusunda rivayet etmiştir.

Buhârî'nin *Lukata* konusunda Hemmâm kanalıyla Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadiste Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “Bazen yatağıma düşen bir hurma bulup yemek için alırım, ancak sadaka (zekat) olmasından endişe edip atarım.”

۵ - باب مَنْ لَمْ يَرَ الْوَسَاوِسَ وَنَحْوَهَا مِنَ الْمَشَبَّهَاتِ

5. VESVESE VE BENZERİ ŞEYLERİ ŞÜPHELİ ŞEYLERDEN GÖRMEYENLER

۲۰۵۶ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عَبَادِ بْنِ تَمِيمٍ عَنْ عَمِّهِ قَالَ
سُكِّيَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ الرَّجُلُ يَجِدُ فِي الصَّلَاةِ شَيْئًا ، أَيْقُطَعُ الصَّلَاةَ قَالَ « لَا ، حَتَّى يَسْمَعَ
صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيحًا » . وَقَالَ ابْنُ أَبِي حَفْصَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ لَا وَضُوءَ إِلَّا فِيمَا وَجَدْتَ الرِّيحَ أَوْ
سَمِعْتَ الصَّوْتَ طرفاه ۱۳۷ ، ۱۷۷ - تحفة ۵۲۹۹

2056- “Ebû Nuaym — İbn Uyeyne — Zührî — Abbâd b. Temîm” isnâdıyla amcası şöyle demiştir: Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) namazında abdestinin bozulduğuna dair şüpheye düşen kişinin namazı bırakıp bırakmayacağı sorulduğunda, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “Ses duymadıkça veya koku almadıkça hayır” buyurdu. İbn Ebî Hafsa'nın

bildirdiğine göre Zührî: “Sadece kokuyu aldığın veya ses işittiğin durumlarda abdest alınır” demiştir.¹

Ebû Nuaym, Fadl b. Dukeyn’dir.

İbn Uyeyne, Süfyân b. Uyeyne’dir.

Zührî, Muhammed b. Müslim’dir.

Abbâd b. Temîm’in amcası Abdullah b. Zeyd b. Âsım el-Mâzinî’dir.

Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) namazdayken vesveseye kapılıp abdestinin bozulduğunu düşünen kişinin, namazı bırakıp bırakmayacağı sorulduğunda, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şüpheyle abdestin bozulmayacağını, abdestin bozulduğundan emin olunması gerektiğini söylemiştir.

Muhammed b. Ebî Hafsa’nın bildirdiğine göre Zührî b. Şihâb: “Sadece kokuyu aldığın veya ses işittiğin durumlarda abdest alınır” demiştir.

۲۰۵۷ - حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ الْمُقْدَامِ الْعِجْلِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الطَّافَوِيُّ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ قَوْمًا قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنَّ قَوْمًا يَأْتُونَنَا بِاللَّحْمِ لَا نَدْرِي أَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ أَمْ لَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « سَمُوا اللَّهَ عَلَيْهِ وَكُلُّوه » طرفاه ۷۳۹۸، ۵۵۰۷ - تحفة ۱۷۲۳۵

2057- “Ahmed b. el-Mikdâm el-İclî — Muhammed b. Abdirrahman et-Tûfâvî — Hişâm b. Urve — babası” isnâdıyla Hz. Âişe’den bildirdiğine göre bir grup: “Ey Allah’ın Resûlü! Bazıları bize et getiriyorlar, ancak (onu keserken) Allah’ın adını anıp anmadıklarını bilmiyoruz” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “Onun üzerine siz Allah’ın adını anarak yiyiniz” buyurdu.²

Ahmed b. el-Mikdâm el-İclî, Ahmed b. el-Mikdâm el-İclî el-Basrî’dir.

Hişâm b. Urve’nin babası, Urve b. ez-Zübeyr’dir.

¹ Hadis ayrıca 137, 177’de geçmektedir. Müslim 361

² Hadis ayrıca 5507, 7398’de geçmektedir.

Bir grup sahabe Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) gelip: “Ey Allah'ın Resûlü! Bazıları bize et getiriyorlar, ancak onu keserken Allah'ın adını anıp anmadıklarını bilmiyoruz” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “O zaman siz Allah'ın adını anarak eti yiyiniz” buyurdu. Bu hadis, hayvanı keserken Besmele'nin şart olmadığına delil gösterilmiştir.

İbn Hacer, *el-Feth*'te şöyle demiştir: “Buhârî'nin maksadı vesveseli kimselerin, başkasının malı olup elinden kaçmış olmasından korkup av hayvanını yemeyenlerin veya helal olup olmadığını bilmediği için tanımadığı kişilerden ihtiyacı olan malı bile almaktan çekinen kişilerin halini bildirmektir.

٦ - بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى ﴿وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا﴾

6. YÜCE ALLAH'IN ŞU BUYRUĞU: “ONLAR BİR KAZANÇ VEYA BİR EĞLENCE GÖRDÜKLERİNDE, SENİ AYAKTA BIRAKARAK ORAYA YÖNELDİLER.”¹

٢٠٥٨ - حَدَّثَنَا طَلْقُ بْنُ عَنَامٍ حَدَّثَنَا زَائِدَةُ عَنْ حُصَيْنٍ عَنْ سَالِمٍ قَالَ حَدَّثَنِي جَابِرٌ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ بَيْنَمَا نَحْنُ نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِذْ أَقْبَلَتْ مِنَ الشَّامِ عِيرٌ، مَحْمِلٌ طَعَامًا، فَالْتَفَتُوا إِلَيْهَا، حَتَّى مَا بَقِيَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِلَّا اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا فَتَزَلَّتْ (وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا) أطرافه ٩٣٦، ٢٠٦٤، ٤٨٩٩ - تحفة ٢٢٣٩

2058- “Talk b. Gannâm — Zâide — Husayn — Sâlim” isnâdıyla Câbir şöyle dedi: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ila beraber namaz kılarken Şâm'dan yiyecek taşıyan bir kervan gelince halk ona döndü ve Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile beraber sadece on iki kişi kaldı. Bunun üzerine: **“Onlar bir kazanç veya bir eğlence gördüklerinde, seni ayakta bırakarak oraya yöneldiler”** âyeti nazil oldu.²

Talk b. Gannâm, Talk b. Gannâm b. Muâviye en-Nehâî el-Kûfî'dir.

¹ Cuma Sur. 11

² Hadis ayrıca 936, 2064, 4899'da geçmektedir. Müslim 863

Zâide, Zâide b. Kudâme el-Kûfî'dir.

Husayn, Husayn b. Abdirrahman es-Sülemî el-Kûfî'dir.

Sâlim, Sâlim b. Ebi'l-Ca'd'dır. Ebu'l-Ca'd'ın ismi Râfi el-Eşcaî el-Kûfî'dir.

Câbir'in: "Namaz kılarken" sözünden kasıt, cuma namazını beklemeleridir. Çünkü cemaat oradan hutbe esnasında ayrılmışlardı. Aynı zamanda namazı bekleyen, namaz kılan gibidir. Şâm'dan, Dihye veya Abdurrahman b. Avf'ın yiyecek taşıyan kervanı gelince, halk kervana yöneldi ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) etrafında sadece on iki kişi kaldı.

Hâlid et-Tahhân'ın Müslim'de geçen rivayetinde Câbir: "Ben de bu on iki kişiden biriydim" demiştir. Huşeym'in rivayetinde ise Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'in bu on iki kişi arasında olduğu geçmektedir.

Süheylî'nin kopuk isnâdla rivayet ettiğine göre bu on iki kişi, cennetle müjdelenen on sahâbi ile Bilâl ve İbn Mes'ûd'dur.

Sahabenin Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) terk ederek Kervanın yanına gitmesi üzerine: "Onlar bir kazanç veya bir eğlence gördüklerinde, seni ayakta bırakarak oraya yöneldiler" âyeti nazil oldu.

Buhârî bu başlıkta, helal yolla yapılan ticaret övülmüş olsa bile, daha önemli olan namazdan önce tutulmasının yerilmesi gerektiğine işaret etmiştir.

۷ - بَابُ مَنْ لَمْ يُبَالِ مِنْ حَيْثُ كَسَبَ الْمَالَ

7. MALI NEREDEN KAZANDIĞINI ÖNEMSEMEYEN KİMSE

۲۰۵۹ - حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ حَدَّثَنَا سَعِيدُ الْمُقْبِرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ

الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ ، لَا يُبَالِي الْمَرْءُ مَا أَخَذَ مِنْهُ أَمِنْ

الْحَلَالِ أَمْ مِنَ الْحَرَامِ » . طرفه ۲۰۸۳ - تحفة ۱۳۰۱۶

2059- "Âdem — İbn Ebî Zi'b — Saîd el-Makburî" isnâdıyla Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "İnsanlara öyle

bir zaman gelecek ki; kişi aldığı şeyin helalden mi, haramdan mı olduğuna aldırmayacak” buyurmuştur.¹

Âdem, Âdem b. Ebî İyâs’tır.

Hadis, kişinin kazandığının helal veya haram olduğunu araştırmayı terketmesinin kötülenmesine işaret etmektedir.

Sefâkusî der ki: “Bu hadiste mal fitnesi konusunda Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) uyarısı vardır. Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem), zamanında olmayan ve sonradan olacak şeyleri haber vermesi, peygamberliğinin delillerindendir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözyle helalı zemmetmemiş, helal ile haramı bir tutmayı zemmetmiştir.”

۸ - باب التَّجَارَةِ فِي الْبَرِّ وَقَوْلِهِ ﴿رَجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ﴾

8. KARADA YAPILAN TİCARET VE YÜCE ALLAH’IN: “ÖYLE ADAMLAR VARDIR Kİ, ONLARI NE BİR TİCÂRET, NE BİR ALIŞVERİŞ ALLAH’I ZİKRETMEKTEN ALIKOYMAZ”² BUYRUĞU

وَقَالَ قَتَادَةُ كَانَ الْقَوْمُ يَتَّبِعُونَ ، وَيَتَجَرُّونَ ، وَلَكِنَّهُمْ إِذَا نَابَهُمْ حَقٌّ مِنْ حُقُوقِ اللَّهِ لَمْ تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ ، حَتَّى يُؤَدُّهُ إِلَى اللَّهِ .

Katâde şöyle demiştir: “Sahabe alışveriş ve ticaret yaparlardı. Ancak Allah’ın haklarından bir hak karşılına geldiği zaman ne ticaret ne de alışveriş, bu hakkı ödeyinceye kadar onları Allah’ı zikretmekten alıkoymazdı.”

Bu başlık bazı nüshalarda “berr (kara)” şeklindeyken, bazı nüshalarda: “bez (kumaş)” şeklindedir. Bazı hadis âlimleri bir bâb sonra gelecek olan deniz ticareti bâbına uyması bakımından bunu kara ticareti mânâsında el-Berr olan nüshayı tercih etmiştir. Bazıları ise bütün ev eşyası ticareti mânâsını ifade etmesi bakımından el-Bezz olan nüshayı tercih etmişlerdir.

¹ Hadis ayrıca 2083’te geçmektedir. Müslim 1589

² Nûr Sur. 37

İbn Abbâs: “Öyle adamlar vardır ki, onları ne bir ticâret, ne bir alışveriş Allah’ı zikretmekten alıkoymaz” buyruğundan kastedilenin farz namaz olduğunu söylemiştir. Süddî ise âyetten kastedilenin cemaatle namaz olduğunu söylemiştir.

Mukâtil b. Hayyân ise âyeti: “Hiçbir ticaret onları namazı Allah’ın emrettiği gibi kılmaktan ve vakitlerine riayet etmekten alıkoymaz” şeklinde açıklamıştır.

Ticaret, kâr etmek için mal satan tüccarın mesleğidir. Ticaret genel, *bey’* ise özel bir tanımdır. Buhârî’nin bu âyeti burada zikretmesi, ticaretin yasak olduğunu değil, mubahlığını ispat etmek içindir.

İbn Battâl der ki: “Kumaş olsun, başka şey olsun bütün ticaretler “Öyle adamlar vardır ki, onları ne bir ticâret, ne bir alışveriş Allah’ı zikretmekten alıkoymaz”² buyruğuna dahildir.”

Katâde der ki: “Sahabe alışveriş ve ticaret yaparlardı. Ancak Allah’ın haklarından bir hak karşlarına geldiği zaman, alışveriş ve dünyalık hiçbir şey, bu hakkı ödeyinceye kadar onları her şeyi yaratan ve rızık veren Allah’ı zikretmekten alıkoymaz, işlerini bırakıp Allah’ın emirlerini yerine getirirlerdi.”

İbn Battâl şöyle demiştir: “Âyetin tefsirinde gördüğüme göre, ezan okunduğu zaman, demirciler, demire vurmak için kaldırdığı çekicini demire vurmadan indirirdi. Terziler ise ellerindeki iğneyi kumaşa batırmışsa çıkarmadan bırakıp namaza koşarlardı.”

İbn Kesîr’in, *Tefsir*’de İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr isnadıyla İbn Ömer’den bildirdiğine göre, İbn Ömer çarşıdayken ezan okununca esnaf dükkânlarını kapatıp mescide girdiler. İbn Ömer der ki: “Âyet bunlar hakkında nazil olmuştur.”

İbn Hacer, *el-Feth*’te bunu Abdurrezzâk’a dayandırmıştır.

¹ Nûr Sur. 37

² Nûr Sur. 37

۲۰۶۰ - حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ قَالَ كُنْتُ أَتَجَرُّ فِي الصَّرْفِ ، فَسَأَلْتُ زَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فَقَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ أَطْرَافُهُ ۲۱۸۰ ، ۲۴۹۷ ، ۳۹۳۹ - تحفة ۳۶۷۵

۲۰۶۱ - وَحَدَّثَنِي الْفَضْلُ بْنُ يَعْقُوبَ حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ وَعَامِرُ بْنُ مُضْعَبٍ أَنَّهَا سَمِعَا أَبَا الْمِنْهَالِ يَقُولُ سَأَلْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ وَزَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ عَنِ الصَّرْفِ فَقَالَا كُنَّا تَاجِرَيْنِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَسَأَلْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الصَّرْفِ فَقَالَ « إِنْ كَانَ يَدَا يَدَا بَأْسَ ، وَإِنْ كَانَ نَسَاءً فَلَا يَصْلُحُ » أَطْرَافُهُ ۲۱۸۱ ، ۲۴۹۸ ، ۳۹۴۰ - تحفة ۳۶۷۵ ، ۱۷۸۸

2060- 2061- “Ebû Âsım — İbn Cureyc — Amr b. Dînâr” isnâdıyla Ebu'l-Minhâl şöyle dedi: “Ben sarraflık yapıyordum. Zeyd b. Erkam’a (bununla ilgili) sorunca: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu...” dedi.¹

“Fadl b. Yakûb — Haccâc b. Muhammed — İbn Cureyc — Amr b. Dînâr ve Âmir b. Mus’ab” isnâdıyla Ebu'l-Minhâl şöyle dedi: Berâ b. Âzib ve Zeyd b. Erkam’a sarraflığı sorduğumda şöyle cevap verdiler: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında ticaret yapardık. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) sarraflıkla ilgili sorduğumuzda: “Eğer elden ele (peşin) olursa bunda sakınca yoktur. Ancak vadeli olursa sahih olmaz” buyurdu.²

Ebû Âsım, Dahhâk b. Mahled el-Basrî’dir.

İbn Cureyc, Abdülmelik b. Abdilazîz el-Mekkî’dir.

Amr b. Dînâr, Amr b. Dînâr el-Mekkî’dir.

Ebu'l-Minhâl, Abdurrahman b. Mut’im el-Kûfî’dir.

Fadl b. Yakûb, Fadl b. Yakûb er-Ruhâmî’dir.

¹ Hadis ayrıca 2180, 2497, 3939’da geçmektedir.

² Hadis ayrıca 2181, 2498, 3940’ta geçmektedir.

Haccâc b. Muhammed, Haccâc b. Muhammed el-A'var et-Tirmizî'dir.

Abdurahman b. Mut'im, Berâ b. Âzib ve Zeyd b. Erkam'a sarraflığın hükmünü sorunca, Berâ ve Zeyd şöyle cevap verdiler: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında ticaret yapardık. Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) sarraflığın hükmünü sorduğumuzda: “*Eğer aynı mecliste ve peşin olursa bunda bir sakınca yoktur. Ancak vadeli olursa bu caiz değildir*” cevabını verdi. Sarraflıkta peşin olma şartında ittifak vardır. Ancak aynı cinsten şeyi birbiriyle değiştirirken aynı miktarda olmamaları konusunda ihtilaf edilmiştir. Bununla ilgili açıklama ileride gelecektir.

Hadisin başlıkla alakası, sahabenin Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında ticaretle uğraşmalarıdır. Buhârî bu hadisi *Hicret*, Müslim ve Nesâî ise *Buyû* konusunda rivayet etmiştir.

٩ - باب الخروج في التجارة وقول الله تعالى ﴿فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ﴾

9. TİCARET İÇİN ÇIKMAK VE YÜCE ALLAH'IN: “YERYÜZÜNE YAYILIN; ALLAH'IN LÜTFUNDAN RIZIK İSTEYİN” BUYRUĞU

Buhârî bu başlığı ticaret için çıkıp çarşıda pazarda kazanç yolu aramanın mubah olduğunu ispat için koymuştur. Nehiylerden sonraki emirler mubahlık ifade eder. “İhramdan çıktığınız vakit (isterseniz) avlanın...”² âyetindeki avlanma emri, avlanmanın mubah olduğunu ifade ettiği gibi, başlıktaki âyette bulunan “Arayın” emri de, ticaretle maişet aramanın mubahlığına delâlet eder.

٢٠٦٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ أَنَّ أَبَا مُوسَى الْأَشْعَرِيَّ اسْتَأْذَنَ عَلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فَلَمْ يُؤْذَنْ لَهُ ، وَكَأَنَّهُ كَانَ مَشْغُولًا فَرَجَعَ أَبُو مُوسَى ، فَفَرَّغَ عُمَرُ فَقَالَ أَلَمْ أَسْمَعْ

¹Cuma Sur. 10

² Mâide Sur. 2

صَوَّتَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ قَيْسٍ ائْذُنُوا لَهُ قِيلَ قَدْ رَجَعَ فَدَعَاهُ فَقَالَ كُنَّا نُوْمِرُ بِذَلِكَ فَقَالَ
تَأْتِينِي عَلَى ذَلِكَ بِالْبَيْتَةِ فَاَنْطَلَقَ إِلَى مَجْلِسِ الْأَنْصَارِ، فَسَأَلَهُمْ فَقَالُوا لَا يَشْهَدُ لَكَ عَلَى
هَذَا إِلَّا أَصْغَرُنَا أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ . فَذَهَبَ بِأَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ فَقَالَ عُمَرُ أَخْفَى عَلَى مِنْ
أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَلْهَانِي الصَّفْقُ بِالْأَسْوَاقِ يَعْنِي الْخُرُوجَ إِلَى تِجَارَةٍ طَرَفَاهُ ٦٢٤٥ ،
٧٣٥٣ - تحفة ١٠٦٠١ ، ٤١٤٦

2062- “Muhammed b. Selâm — Mahled b. Yezîd — İbn Cureyc — Atâ” isnâdıyla Ubeyd b. Umeyr’in bildirdiğine göre Ebû Mûsa el-Eş’arî, Ömer b. el-Hattâb’ın yana girmek için izin istedi. Hz. Ömer meşgul olduğu için izin vermeyince Ebû Mûsa geri döndü. Hz. Ömer işini bitirince: “Ben Abdullah b. Kays’ın sesini işitmedim mi? Girmesi için izin verin” dedi. Ona: “Geri döndü” denilince onu çağırdı. (Ebû Mûsa): “Biz bununla emrolunurduk” deyince, Hz. Ömer: “Bana bununla ilgili delil getir” karşılığını verdi. Ebû Mûsa Ensâr’ın meclisine gidip (bu emri bilen) sordu. Onlar: “Bu konuda sana sadece en küçüğümüz olan Ebû Saîd şahitlik eder” deyince, Ebû Mûsa, Ebû Saîd el-Hudrî’yi Hz. Ömer’e götürdü. Hz. Ömer: “Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) emri bana kapalı mı kaldı. Çarşılara çıkıp alışveriş yapmak beni meşgul etti” dedi.¹

Muhammed b. Selâm, Muhammed b. Selâm b. el-Ferec el-Beykendî’dir.

Mahled b. Yezîd, Mahled b. Yezîd el-Harrânî’dir.

İbn Cureyc, Abdülmelik’tir.

Atâ, Atâ b. Ebî Rebâh’tır.

Ubeyd b. Umeyr, Ubeyd b. Umeyr b. Katâde’dır.

Ebû Mûsa (Abdullah b. Kays) Ömer b. el-Hattâb’ın yanına girmek için izin isteyince, Hz. Ömer Müslümanların işleriyle meşgul olduğu için izin vermedi.

Busr b. Saîd, Ebû Saîd’den olan rivayetinde Ebû Mûsa’nın üç defa izin istediğini söylemiştir.

¹ Hadis ayrıca 6245, 7353’te geçmektedir. Müslim 2153

H. Ömer işini bitirince: “Abdullah b. Kays’ın sesini işitmiştim, girmesi için izin verin” dedi. Ebû Mûsa’nın geri döndüğü söylenince, H. Ömer bir kişiyi gönderip onu çağırды ve: “Neden geri döndün?” diye sordu. Ebû Mûsa: “İzin verilmediği zaman geri dönmemiz emredildi” cevabını verince, H. Ömer: “Bu konuda bana delil getirmeni istiyorum” dedi.

Mâlik bu hadisi *Muvatta*’da naklederken: “Seni yalancılıkla suçlamıyorum ancak insanların Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) üzerine yalan söz söylemelerinden endişe ettim” ibaresini eklemiştir. H. Ömer’in, Ebû Musa’dan delil istemesinin sebebi, haber-i vahidi delil kabul etmemesi değil, başkalarının, insanları bir şeye teşvik etmek veya sakındırmak için Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adına yalan söylemesinin önüne geçmektir.

Ebû Mûsa, Ensâr’ın meclisine gidip bu konuyu onlara sorunca, Ensâr Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu emrinin aralarında meşhur olduğunu, hatta en küçükleri olan Ebû Saîd el-Hudrî’nin bile bu konuda şahitlik edebileceğini söylediler.

Ebû Mûsa, Ebû Saîd’i H. Ömer’in yanına götürüp, Ebû Saîd bu konuda şahitlik edince H. Ömer şöyle dedi: “Nasıl olur da ben çarşıda ticaretle meşgul olurken yaşça benden küçük olanlar Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanında durup bilmediğim şeyleri öğrenmişler.”

Bu hadis, dünyalık peşinde koşmanın ilme engel olduğunu göstermektedir. H. Ömer, ailesinin geçimliğini kazanmak ve kimseye muhtaç olmamak için çarşıya gidip ticaret yapardı.

Hadisin başlıkla alakası, H. Ömer’in hadisin sonunda söylediği sözdür. Bu, ticaret konusunda taasub sahibi olup çarşılara gitmeyenlere bir cevaptır. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) döneminde olmayan münkerlerin şimdiki çarşılarda mevcut olması sebebiyle kişinin çarşılardan uzak durmasında sakınca yoktur.

Hadiste Ebû Mûsa’nın: “Biz bununla emrolunurduk” sözü hadisi merfû konumuna yükseltmiştir.

Buhârî bu hadisi *İ’tisâm* konusunda, Müslim, *İsti’zân* konusunda, Ebû Dâvud ise *Edeb* konusunda rivayet etmiştir.

۱۰ - باب التَّجَارَةِ فِي الْبَحْرِ

10. DENİZDE YAPILAN TİCARET

وَقَالَ مَطَرَ لَا بَأْسَ بِهِ وَمَا ذَكَرَهُ اللَّهُ فِي الْقُرْآنِ إِلَّا بَحَقُّ ثُمَّ تَلَا ﴿وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاجِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ﴾ وَالْفُلُكُ السُّفُنُ، الْوَاحِدُ وَالْجَمْعُ سَوَاءٌ وَقَالَ مُجَاهِدٌ تَمَخَّرُ السُّفُنُ الرِّيحَ وَلَا تَمَخَّرُ الرِّيحَ مِنَ السُّفُنِ إِلَّا الْفُلُكُ الْعِظَامُ

Matar b. Tahmân: “Denizde ticaret yapmakta sakınca yoktur. Allah, Kur’ân’da denizi ancak hayırla andı” deyip: “Allah’ın bol nimetinden faydalanmanız için denize -ki gemilerin onu yara yara gittiğini görürsün- boyun eğdiren de O’dur”¹ âyetini okudu. Fulk, gemiler demektir.

Mücâhid der ki: “Gemiler rüzgarı yarar. Ancak rüzgarı sadece büyük olan gemiler yarar.”

Yukarıdaki âyet, deniz yolculuğunu yasaklayanları reddetmektedir. Ömer b. el-Hattâb, Amr b. el-Âs’a mektup yazıp denizi sorunca, Amr: “Zayıf yaratığın bindiği büyük bir yaratıktır. Tıpkı çubuğa binen kurtçuk gibi” cevabını yazdı. Bunun üzerine Hz. Ömer, Amr b. el-Âs’a mektup yazıp: “Hiç kimse deniz yolculuğuna çıkmasın” dedi.

Hız. Ömer’den sonra insanlar deniz yolculuğuna çıkmaya devam ettiler ve Ömer b. Abdilazîz hilafete gelince Hız. Ömer’in görüşüne uydu. Hız. Ömer, Müslümanlar için olan korkusundan dolayı deniz yolculuğuna çıkmalarını istememişti. Aşırı heyecanlı olan ve korkan kişinin deniz yolculuğuna çıkması caiz değildir. Çünkü bu kendisini heyecan ve korkudan dolayı ölüme götürebilir. Yüce Allah: “...kendinizi kendi elinizle tehlikeye atmayın”² buyurarak, insanların kendilerini tehlikeye atmasını yasaklamıştır.

¹ Nahl Sur. 14

² Bakara Sur. 195

Firyâbî'nin mevsûl olarak ve Abd b. Humeyd'in başka bir yolla rivayet ettiğine göre Mücâhid şöyle demiştir: “Âyette bahsedilen gemiler, rüzgârı yarar. Rüzgârı yaran gemiler ise sadece büyük olan gemilerdir.”

٢٠٦٣ - وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ رَبِيعَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هُرْمُزٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ

- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ ذَكَرَ رَجُلًا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ ، خَرَجَ فِي الْبَحْرِ فَقَضَى حَاجَتَهُ وَسَاقَ الْحَدِيثَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ قَالَ حَدَّثَنِي اللَّيْثُ بِهَذَا

أطرافه ١٤٩٨ ، ٢٢٩١ ، ٢٤٠٤ ، ٢٤٣٠ ، ٢٧٣٤ ، ٦٢٦١ - تحفة ١٣٦٣٠ - ٣/٧٣

2063- “Leys — Câfer b. Rabîa — Abdurrahman b. Hürmüz” isnâdıyla Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) İsrail oğullarından deniz yolculuğuna çıkıp ihtiyacını gören bir adamdan bahsettiğini söyleyip hadisi zikretti. Abdullah b. Sâlih: “Bu hadisi bana Leys anlattı” demiştir.¹

Leys, Leys b. Sa'd'dır.

Câfer b. Rabîa, Câfer b. Rabîa b. Şurahbîl b. Hasne el-Mısrî'dir.

Abdurrahman b. Hürmüz, A'rec'dir.

A'rec, Ebû Hureyre'den, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) İsrail oğullarından bir adamın bir ihtiyacı için deniz yolculuğuna çıktığından bahsettiğini nakledip hadisin tamamını zikretti. Hadisin tamamı *Kefâlet* konusunda gelecektir. Aynı hadise *Zekat* konusunda işaret edilmiştir ve lafzı şu şekildedir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) İsrail oğullarından bir adamdan bahsedip bu adamın İsrail oğullarından bir kişiden bin dinar borç istediğini söyledi. Adam bin dinar borcu verince, borcu alan kişi gemi yolculuğuna çıktı. İşlerini bitirdi ve alınan borcun vadesinde yetişmek maksadıyla geri dönmek için gemi aradı, ancak bulamadı. Bunun üzerine bir tahta parçası alıp içini oydu. Oyuğa bin dinarı koyup tahta parçasını denize bıraktı. Alacaklı kişi deniz kenarına gidince, sahilde bu tahta parçasını bulup evine götürdü ve onu biçince bin dinarın içinde olduğunu gördü. Hâfız İbn Hacer'in bildirdiğine göre borç veren kişi Necâşî'dir.

¹ Hadis ayrıca 1498, 2291, 2404, 2430, 2734, 6261'de geçmektedir.

İsmâîlî bu hadisi mevsûl olarak rivayet etmiştir. Bizden öncekilerin şeriatı, eğer İslam'da onu neshedecek bir şey gelmemişse bizim de şeriatımız sayılır. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu kişiden bahsetmesi, onun ticaret için deniz yolculuğuna çıkmasını onayladığını gösterir. Buhârî, ticaret için deniz yolculuğuna çıkmanın caiz olmadığını söyleyebilecek olanlara cevap olması için, eskiden beri deniz yolculuğunun yaygın olduğunu belirtmek maksadıyla bu rivayeti zikretmiştir. Hadis, *Kefâlet*, *İstikrâz*, *Lukata* ve *Şurûtu'l-İstizân* konusunda gelecektir. Nesâî bu hadisi *Lukata* konusunda rivayet etmiştir.

۱۱ - بَاب ﴿وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا﴾

11- YÜCE ALLAH'IN ŞU BUYRUĞU: “ONLAR BİR KAZANÇ VEYA BİR EĞLENCE GÖRDÜKLERİNDE, SENİ AYAKTA BIRAKARAK ORAYA YÖNELDİLER.”¹

وَقَوْلُهُ جَلَّ ذِكْرُهُ ﴿رَجَالَ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ﴾

وَقَالَ قَتَادَةُ كَانَ الْقَوْمُ يَتَجَرَّوْنَ ، وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا نَاهَهُمْ حَقٌّ مِنْ حُقُوقِ اللَّهِ لَمْ تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ ، حَتَّى يُؤَدُّوهُ إِلَى اللَّهِ .

Ve: “Öyle adamlar vardır ki, onları ne bir ticâret, ne bir alışveriş Allah'ı zikretmekten...alıkoymaz”² buyruğu.

Katâde der ki: “Sahabe alışveriş ve ticaret yaparlardı. Ancak Allah'ın haklarından bir hak karşlarına geldiği zaman ne ticaret ne de alışveriş, bu hakkı ödeyinceye kadar onları Allah'ı zikretmekten alıkoymazdı.”

۲۰۶۴ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ فَضِيلٍ عَنْ حُصَيْنٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ

عَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَقْبَلْتُ عِيرَ ، وَنَحْنُ نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الْجُمُعَةَ ،

¹Cuma Sur. 10, 11

²Nûr Sur. 37

فَانْفَضَّ النَّاسُ إِلَّا اثْنَيْ عَشَرَ رَجُلًا ، فَتَرَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ ﴿وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا﴾ أطرافه ٩٣٦ ، ٢٠٥٨ ، ٤٨٩٩ - تحفة ٢٢٣٩

2064- “Muhammed — Muhammed b. Fudayl — Husayn — Sâlim b. Ebi'l-Ca'd” isnâdıyla Câbir şöyle dedi: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile beraber namaz kılariken bir kervan gelince, on iki kişi dışındaki herkes oraya yöneldi. Bunun üzerine: **“Onlar bir kazanç veya bir eğlence gördüklerinde, seni ayakta bırakarak oraya yöneldiler”** âyeti nazil oldu.¹

Muhammed, Muhammed b. Selâm el-Beykendî'dir.

Muhammed b. Fudayl, Muhammed b. Fudayl b. Ğazvân ed-Dabbî el-Kûfî'dir.

Husayn, Husayn b. Abdirrahman es-Sülemî el-Kûfî'dir.

Sâlim b. Ebi'l-Ca'd, Sâlim b. Ebi'l-Ca'd el-Kûfî'dir.

Câbir'in bildirdiğine göre sahabe Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile beraber Cuma namazını beklerken bir kervan gelince, on iki kişi dışındaki herkes kervanın olduğu yere gitti. Bunun üzerine: **“Onlar bir kazanç veya bir eğlence gördüklerinde, seni ayakta bırakarak oraya yöneldiler”** âyeti nazil oldu. Bu hadis karada yapılan ticaret konusunda senet ve metindeki az farkla geçmiştir.

١٢ - بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى ﴿أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ﴾

12- YÜCE ALLAH'IN ŞU BUYRUĞU: “KAZANDIKLARINIZIN TEMİZLERİNDEN... SARFEDİN.”²

Mücâhid, âyetteki “kazandıklarınızın” kelimesinden kastedilenin ticaretten kazanılanlar olduğunu söylemiştir.

¹ Hadis ayrıca 936, 2058, 4899'da geçmektedir. Müslim 863

²Bakara Sur. 267

٢٠٦٥ - حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ طَعَامِ بَيْتِهَا ، غَيْرَ مُفْسِدَةٍ ، كَانَ لَهَا أَجْرُهَا بِمَا أَنْفَقَتْ ، وَلِزَوْجِهَا بِمَا كَسَبَ ، وَلِلْخَازِنِ مِثْلُ ذَلِكَ ، لَا يَنْقُصُ بَعْضُهُمْ أَجَرَ بَعْضٍ شَيْئًا » أطرافه ١٤٢٥ ، ١٤٣٧ ، ١٤٣٩ ، ١٤٤٠ ، ١٤٤١ - تحفة ١٧٦٠٨

2065- “Osman b. Ebî Şeybe — Cerîr — Mansûr — Ebû Vâil — Mesrûk” isnâdıyla Hz. Âişe şöyle dedi: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Kadın, evindeki yiyecekten, evin dirliğini bozmayacak şekilde infakta bulunursa, kadın infak ettiği için sevap alır, koca da bunu kazandığı için sevap alır. Malı bekleyen bekçi de aynı sevabı alır ve hiç biri diğerinin sevabını eksiltmez.”¹

Osmân b. Ebî Şeybe, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe’nin kardeşi Osmân b. Ebî Şeybe b. Muhammed’dir.

Cerîr, Cerîr b. Abdilhamîd’dir.

Mansûr, Mansûr b. el-Mu’temir’dir.

Şakîk, Şakîk b. Seleme’dir.

Mesrûk, Mesrûk b. el-Ecda’dır.

Kadın, kocasının iznini alarak veya razı olacağını bilerek onun evinden çocuklarına veya misafirlerine aşırıya gidip israfa kaçmadan infakta bulunursa, bundan dolayı sevap alır. Koca da bu malı kazandığı için sevap alır.

Hadisin konuyla alakası, kocanın çalışarak kazanmasından bahsedilmesidir.

Aynı şekilde bu malı bekleyen bekçi de aynı sevabı alır ve hiç biri diğerinin sevabını eksiltmez.

Bu hadis Zekat konusunda geçmiştir.

¹ Hadis ayrıca 1425, 1437, 1439, 1440, 1441’de geçmektedir. Müslim 1024

٢٠٦٦ - حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ هَمَّامٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ كَسْبِ زَوْجِهَا عَنْ غَيْرِ أَمْرِهٖ ، فَلَهُ نِصْفُ أَجْرِهِ » أطرافه ٥١٩٢ ، ٥١٩٥ ، ٥٣٦٠ - تحفة ١٤٦٩٥

2066- “Yahya b. Câfer — Abdurrezzâk — Ma’mer — Hemmâm” isnâdıyla Ebû Hureyre’den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Kadın, kocasının kazancından onun emri olmadan infakta bulunursa, koca ecrin yarısını alır.”¹

Yahya b. Câfer, Ebû Zekerıyyâ el-Beykendî’dir.

Abdurrezzâk, Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San’ânî’dir.

Ma’mer, Ma’mer b. Râşid’dir.

Hemmâm, Hemmâm b. Münebbih’tir.

Hadisteki “Emri olmadan” sözünden kasıt, kocanın açıkça izin vermiş olmamasıdır. Koca açıkça izin vermez, ancak izin verdiği delalet eden şeyler olursa, bu da açıkça izin vermek sayılır.

Hadisten kastedilen, kocanın kadına tahsis edip verdiği maldan kadının infak etmesi de olabilir. Bu durumda kadının bu maldan infak etmesi halinde koca da ecrin yarısını alır. Hadis, bu iki mânâdan birine delalet etmektedir. Aksi takdirde kadının, kocasının malından onun izni olmadan infakta bulunması caiz değildir ve bundan ecir de alamadığı gibi haram işlemiş olur.

Kuşmeyhânî der ki: “Hadiste kastedilen, sadakayı verirken yardım eden bulunmadığı zaman kadının sevabın yarısını almasıdır. Hz. Âişe’nin hadisi ise: “Kadın kocasının evinden kötülük kastetmeksizin infak ederse, ona infakın sevabı, kocasına da kazanmasının sevabı verilir. Hizmetçisine de o kadar sevap verilir. Onlardan birisi diğerlerinin sevabını eksiltmez” şeklindedir. Bundan sevapta ortak olmaları ve hiç kimsenin diğerinin sevabından bir şey eksiltmeyeceğinin kastedildiği de söylenmiştir.

Hadisin başlıkla alakası: “Kocasının kazancından” sözüdür. Kocanın kazandığı helal rızıktan sadaka vermesi emredilmiştir.

¹ Hadis ayrıca 5192, 5195, 5360’ta geçmektedir. Müslim 1026

Buhârî bu hadisi *Nafakât* konusunda, Müslim ve Ebû Dâvud da *Zekat* konusunda rivayet etmiştir.

۱۳ - بَابُ مَنْ أَحَبَّ الْبَسْطَ فِي الرِّزْقِ

13- RIZKINDA GENİŞLİK İSTEYEN KİŞİ

۲۰۶۷ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي يَعْقُوبَ الْكِرْمَانِيُّ حَدَّثَنَا حَسَّانُ حَدَّثَنَا يُونُسُ حَدَّثَنَا

مُحَمَّدٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ « مَنْ سَرَّهُ

أَنْ يُبْسَطَ لَهُ رِزْقُهُ أَوْ يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ » طرفه ۵۹۸۶ - تحفة ۱۵۵۵

2067- “Muhammed b. Ebî Yakûb el-Kirmânî — Hassân — Yûnus — Muhammed” isnâdıyla Enes b. Mâlik’ten bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Kimi rızkının genişlemesi veya ömrünün kalan kısmının uzatılması sevindirirse akrabasını kollayıp gözet sin*” buyurdu.¹

Ebû Yakûb, işhâk’tır.

Hassân, Hassân b. İbrâhîm’dir. Kirmân kadısı Hişâm el-Anzî’nin babasıdır.

Yûnus, Yûnus b. Yezîd’dir.

Muhammed, Muhammed b. Müslim b. Şihâb’dır.

Hadis, rızkının genişlemesi veya ömrünün kalan kısmının uzatılmasını arzulayan kişinin akrabalarını mali yardımda bulunarak, ona hizmet ederek veya ziyaret ederek kollayıp gözetmesini söylemektedir.

Bu hadis başka bir yerde geçen: “*Kişi anne karnındayken rızkı ve eceli yazılmıştır*” hadisiyle çelişmektedir.

Derim ki: “Rızkın artmasından kasıt berekettir. Ömrün uzatılması ise bedenin güçlü ve sıhhatli olması, öldükten sonra bile insanlar tarafından iyilikle anılmasıdır. Veya kişi anne karnındayken: “Akrabasını gözetirse rızkı ve ömrü şu kadar, gözetmezse şu kadardır” yazılmış olabilir.

Ebû Mûsa el-Medînî’nin *et-Terğîb ve’t-Terhîb* adlı eserinde Amr b. el-Âs’tan Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: “*Kişi*

¹ Hadis ayrıca 5986’da geçmektedir. Müslim 2557

ömründen üç gün kalmışken akrabasını gözetir ve Allah onun ömrüne otuz yıl ekler. Yine kişinin ömründen otuz yıl kalır ve bu kişi akrabasıyla alakasını keser de ömründen sadece üç gün kalır.” Ebû Mûsa bu hadisi rivayet ettikten sonra hadisin hasen olduğunu söylemiştir.

İsmâîl b. Ayyâş'ın bildirdiğine göre Dâvud b. İsa: “Tevrat'ta şöyle yazılıdır: “Akrabayı gözetmek, güzel ahlâk ve akrabaya iyilik etmek, bunlara sahip olanlar kafir olsalar bile memleketleri imar eder, malı çoğaltır, ömrü uzatır.” Ebû Mûsa: “Bu hadis Ebû Saîd el-Hudrî tarafından Tevrat'tan merfû olarak rivayet edilmiştir” demiştir.

١٤ - باب شَرَاءِ النَّبِيِّ ﷺ بِالنَّسِيئَةِ

14- RESÛLULLAH'IN (sallallahu aleyhi vesellem) VERESİYE SATIN ALMASI

٢٠٦٨ - حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ ذَكَرْنَا عِنْدَ إِبْرَاهِيمَ الرَّهْنِ فِي السَّلَامِ فَقَالَ حَدَّثَنِي الْأَسْوَدُ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اشْتَرَى طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ إِلَى أَجَلٍ، وَرَهْنَهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ. أطرافه ٢٠٩٦، ٢٢٠٠، ١٥٩٤٨ تحفة ٤٤٦٧، ٢٩١٦، ٢٥١٣، ٢٥٠٩، ٢٣٨٦، ٢٢٥٢، ٢٢٥١،

2068- “Muallâ b. Esed — Abdolvâhid” isnâdıyla A'meş der ki: İbrâhîm'in yanında selem alışverişinde rehinden bahsettiğimizde şöyle dedi: Esved'in Hz. Âişe'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir Yahudi'den bedelini belli bir süre sonra ödemek üzere yiyecek satın aldı ve demirden bir zırhı ona rehin olarak verdi.¹

Muallâ b. Esed, Ebu'l-Heysem'dir.

Abdolvâhid, Abdolvâhid b. Ziyâd'dır.

A'meş, Süleyman b. Mihrân'dır.

İbrâhîm, İbrâhîm en-Nehaî'dir.

¹ Hadis ayrıca 2096, 2200, 2251, 2252, 2386, 2509, 2513, 2916, 4467'de geçmektedir.

İbrâhim en-Nehaî'nin, dayısı Esved b. Yezîd kanalıyla Hz. Âişe'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir yahudiden bedelini sonra ödemek üzere otuz ölçek, başka bir rivayette ise yirmi ölçek arpa satın aldı. Bezzâr'ın İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre kırk ölçek arpa satıl aldı, Abdurrezzâk ise bir vesak arpa satın aldığını söylemiştir.

Şâfiî'nin bildirdiğine göre bu yahudinin ismi Ebu'ş-Şahm'dır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yahudiden satın aldığı arpaya karşılık demirden yapılmış bir zırhını rehin bırakmıştır.

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr et-Tilmisânî, *Kitâbu'l-Cevhere*'de şöyle demiştir: “Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu zırhı sahabeden durumu iyi olanlara rehin bırakmamasının sebebinin, ona karşı minnet altında kalmamak olduğu söylenmiştir.”

Hadis, belli bir süre sonra ödemek üzere yapılan alışverişin ve Allah'ın buyurduğu gibi faiz yeseler bile yahudilerle alışverişin ve onların yemeğini yemenin caiz olduğunu göstermektedir. Yine bu hadis, satın alınan şeyin bizzat haram olduğu bilinmedikçe onların mallarının çoğu haram olsa bile alışverişin ve rehin bırakmanın caiz olduğunu göstermektedir.

٢٠٦٩ - حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا هِشَامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ ح حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَوْشَبٍ حَدَّثَنَا أَسْبَاطُ أَبُو الْيَسَعِ الْبَصْرِيُّ حَدَّثَنَا هِشَامُ الدَّسْتَوَائِيُّ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ مَشَى إِلَى النَّبِيِّ ﷺ بِخُبْزِ شَعِيرٍ ، وَإِهَالَةٍ سِنْخَةٍ ، وَلَقَدْ رَهَنَ النَّبِيُّ ﷺ دِرْعًا لَهُ بِالْمَدِينَةِ عِنْدَ يَهُودِيٍّ ، وَأَخَذَ مِنْهُ شَعِيرًا لِأَهْلِهِ ، وَلَقَدْ سَمِعْتُهُ يَقُولُ « مَا أُمْسَى عِنْدَ آلِ مُحَمَّدٍ ﷺ صَاعٌ بُرٌّ وَلَا صَاعٌ حَبٌّ ، وَإِنَّ عِنْدَهُ لَيَسْعَ نِسْوَةٌ » طرفه ٢٥٠٨

- تحفة ١٣٥٥

2069- “Müslim — Hişâm — Katâde” isnâdıyla Enes'ten ve “Muhammed b. Abdillâh b. Havşeb — Esbât Ebu'l-Yesa' el-Basrî — Hişâm ed-Destuvâî — Katâde” isnadıyla Enes'ten bildirdiğine göre Enes Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) arpa ekmeği ve bayatlamış içyağı götürdü. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Medine'de bir yahudinin yanında zırhını rehin bırakmış ve ailesi için arpa almıştı. (Enes der ki) Resûlullah'ın

(sallallahu aleyhi vesellem): *“Muhammed’in ailesinin yanında ne bir sâ buğday, ne de bir sâ dâne kalmadı”* dediğini işittim.¹

Müslim, Müslim b. İbrâhîm el-Ferâhîdî el-Kassâb’dır.

Hişâm, Hişâm ed-Destuvâî’dir.

Katâde, Katâde b. Di’âme’dir.

Enes b. Mâlik, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) arpa ekmeği ve bayatlayıp kokmuş içyağı götürdüğünü, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ailesi için Medineli bir Yahudi olan Ebu’ş-Şahm’e zırhını rehin bırakarak ondan yirmi, otuz veya kırk sâ’, ya da bir vesak arpa satın aldığını söyledi. O zaman Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) dokuz hanımı vardı.

Enes der ki: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu işittim: *“Muhammed’in ailesinin yanında ne bir sâ buğday, ne de bir sâ dâne kalmadı.”*

İbn Hacer der ki: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Medine’de bir yahudinin yanında zırhını rehin bırakmış ve ailesi için arpa almıştı” sözünü söyleyen Enes’tir.

Birmâvî de İbn Hacer gibi bu sözü söyleyenin Enes olduğunu söylemiştir. Enes, o gün Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) maddi durumunu ortaya koymak için bu sözü söylemiştir.

Hadisin ravileri Basralıdır. Buhârî bu hadisi *Rehin* konusunda Müslim b. İbrâhîm’in lafzıyla zikretmiştir. Burada ise Esbât’ın lafzıyla zikretmiştir. Müslim b. İbrâhîm’in lafzıyla nakledilen hadisin senedi daha sahihtir ve Esbât’ın rivayetleri eleştirilmiştir. Bu sebeple Esbât’ın rivayetini zikrederken onu kuvvetlendirecek senedi de zikretmiştir.

¹ Hadis ayrıca 2508’de geçmektedir.

۱۵ - باب كَسْبِ الرَّجُلِ وَعَمَلِهِ بِيَدِهِ

15- KİŞİNİN KAZANMASI VE KENDİ ELİYLE ÇALIŞMASI

۲۰۷۰ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ لَمَّا اسْتُخْلِفَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ قَالَ لَقَدْ عَلِمَ قَوْمِي أَنَّ حِرْفَتِي لَمْ تَكُنْ تَعْجِزُ عَنْ مَوْنَةِ أَهْلِي ، وَشُغِلْتُ بِأَمْرِ الْمُسْلِمِينَ ، فَسَيَأْكُلُ آلُ أَبِي بَكْرٍ مِنْ هَذَا الْمَالِ وَيَخْتَرِفُ لِلْمُسْلِمِينَ فِيهِ تَحْفَةٌ ٦٦٣٤ ، ١٦٧٢٠

2070- “İsmâîl b. Abdillâh — İbn Vehb — Yûnus — İbn Şihâb — Urve b. ez-Zübeyr” isnâdıyla Hz. Âişe şöyle demiştir: “Ebû Bekr es-Sıddîk hilafete gelince şöyle dedi: “Kavmim, kazancımın ailemi geçindirmekten aciz olmadığını biliyor. Şimdi ben Müslümanların işleriyle meşgulüm. Bu sebeple Ebû Bekr’in ailesi bu maldan (beytulmaldan) yiyecekler ve (Ebû Bekr de) Müslümanlar için bununla ticaret yapacak.”¹

İsmâîl b. Abdillâh, İsmâîl b. Abdillâh el-Uveysî’dir.

İbn Vehb, Abdullah b. Vehb’dir.

Yûnus, Yûnus b. Yezîd el-Eylî’dir.

İbn Şihâb, Muhammed b. Müslim ez-Zührî’dir.

Hız. Âişe’nin bildirdiğine göre Hız. Ebû Bekr halife olduğu zaman şöyle dedi: “Müslümanlar da biliyorlar ki, kazancım ailemi geçindirmek için yeterlidir. Ancak ben hilafetim sebebiyle Müslümanların işleriyle meşgul olduğum için, ailem beytülmal den yiyecekler.”

İbn Sa’d’ın mürsel isnâdla güvenilir olanlardan rivayet ettiğine göre Hız. Ebû Bekr halife olduğu zaman, ticaret yapmak için çarşıya çıkınca Hız. Ömer ve Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh onunla karşılaştılar ve: “Müslümanların idaresini elinde bulundururken nasıl böyle bir şey yaparsın?” dediler. Hız. Ebû Bekr: “Çocuklarıma nereden yedireceğim?” karşılığını verince: “Sana maaş tahsis

¹ Hadis ayrıca 6634’te geçmektedir. Müslim 847

ederiz” deyip ona her gün için yarım koyun tahsis ettiler. Hz. Ebû Bekr’e tahsis edilen bu tahsisatın sahabenin ittifakıyla olduğu görülmektedir.

Hz. Ebû Bekr’in Müslümanlar için ticaret yapması, beytulmaldaki malı ticaret yapabilecek olanlara vermesi ve bunun kârının da müslümanlara ait olması mânâsındadır.

Müstemlî ve Hamevî, idarecinin, aldığı maaşa karşılık Müslümanların malıyla ticaret yapma zorunluluğunun olmadığını, çünkü idareciye yetecek kadar maaşın onun hakkı olduğunu söylemişlerdir.

“Müslümanlar için bununla ticaret yapacak” sözünden kastedilen, Müslümanların işleriyle ve geçimleriyle uğraşmak ta olabilir.

Hadisin başlıkla alakası, hadiste kişinin kendi eliyle kazandığını yemesinin daha faziletli olduğunun belirtilmesidir. Hz. Ebû Bekr ailesinin geçimini temin etmek için çalışırken, hilafete geçtiğinde Müslümanların işleriyle meşgul olmasından dolayı, ailesini geçindirmek için çalışacak vakit bulamayınca kendisine maaş bağlanmıştır. Kişinin elinin emeğiyle kazandığını yemesi daha efdal olmasaydı, Hz. Ebû Bekr buna vakit bulamadığı için özür beyan etmezdi. Nevevî de: “Kişinin en güzel kazancı, kendi el emeğiyle kazandığıdır” demiştir.

٢٠٧١ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو الْأَسْوَدِ عَنْ عُرْوَةَ قَالَ قَالَتْ عَائِشَةُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - كَانَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عُمَالًا أَنْفُسِهِمْ، وَكَانَ يَكُونُ لَهُمْ أَزْوَاحٌ فَقِيلَ لَهُمْ لَوْ اغْتَسَلْتُمْ رَوَاهُ هَمَّامٌ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ . طرفه ٩٠٣ - تحفة ١٦٣٩٢، ١٧٢٥٨،

2071- “Muhammed — Abdullah b. Yezîd — Saîd — Ebu'l-Esved — Urve” isnâdıyla Hz. Âişe şöyle demiştir: “Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbı kendi işlerini kendileri yaparlardı. Bu sebeple vücutlarında ağır kokular olurdu. Bu sebeple onlara: “Keşke yıkansaydınız” denildi.¹

¹ Hadis ayrıca 903'te geçmektedir.

Hemmâm bunu Hişâm — babası — Hz. Âişe isnadıyla rivayet etmiştir.

Muhammed, Muhammed b. İsmâîl'dir.

Abdullah b. Yezîd, Ömer b. el-Hattâb'ın azatlısı Abdullah b. Yezîd el-Mukrî'dir.

Saîd, Ebû Eyyûb el-Mısırî'nin oğludur.

Ebu'l-Esved, Urve b. ez-Zübeyr'in yetimi Muhammed b. Abdirrahman'dır.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ashâbı kendi işlerini kendileri yaparlardı. Bu sebeple vücutlarında kötü kokular olurdu. Bu sebeple onlara: “vücudunuzdaki bu kokunun gitmesi için keşke yıkansaydınız” denildi

Bu hadisi Hemmâm b. Yahya b. Dînâr el-Basrî, Hişâm'dan, o babası Urve b. ez-Zübeyr'den, o da Hz. Âişe'den rivayet etmiştir.

Ebû Nuaym bu hadisi *Müstahrec*'de mevsûl olarak Hudbe'den şu lafızla rivayet etmiştir: “İnsanlar kendi işlerini kendileri yaparlardı ve iş elbiseleriyle de Cuma günü namaza gelirlerdi. Bundan dolayı yıkanmaları emredildi.”

٢٠٧٢ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا عِيسَى عَنْ ثَوْرٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ عَنْ
الْمِقْدَامِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ « مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ
يَأْكُلَ مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ ، وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ » تحفة

١١٥٥٧

2072- “İbrâhîm b. Mûsa — İsa — Sevr — Hâlid b. Ma'dân” isnadıyla Mikdâm'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Hiç kimse kendi eliyle kazandığından daha hayırlı bir şey yememiştir. Allah'ın nebisi Hz. Dâvud da kendi eliyle kazandığından yerdi.”

İbrâhîm b. Musa, İbrâhîm b. Mûsa b. Yezîd et-Temîmî el-Ferrâ er-Râzî'dir.

İsa, İsa b. Yûnus el-Hemedânî'dir.

Sevr, Sevr b. Yezîd el-Kilâî el-Hımsî'dir. Hadiste güvenilirdir; ancak Kaderiye'dendir. Bu sebeple Humus'tan çıkarılıp evi yakılınca Kudüs'e gitmiş, oradan Medine'ye gelmiştir. İmam Mâlik onunla oturmayı yasaklamıştır. İbn

Maîn: “Sevr, Hz. Ali aleyhinde konuşanlarla oturup kalkardı, ancak kendisi onun aleyhinde konuşmazdı.

Hâlid b. Ma’dân, Halid b. Ma’dân el-Kilâî’dir. Günde kırk bin defa tesbih ederdi.

Mikdâm, Mikdâm b. Ma’di Yekrib el-Kindî’dir.

Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem): “Hiç kimse kendi eliyle kazandığından daha hayırlı bir şey yememiştir” sözü, kişinin tembellikten, başkasına muhtaç olup bir şeyler istemekten kaçınarak geçimini kendisinin temin etmesine teşvik etmektedir.

Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) Hz. Dâvud’u kendi el emeğiyle geçinenlere örnek vermesi, Hz. Davud’un devlet başkanı olması sebebiyledir. Hz. Dâvud ihtiyacı olmamasına rağmen demirden zırh yapıp satarak bunun parasıyla geçinirdi.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de kazançların en hayırlısı olan ganimetlerden elde ettiğiyle geçinirdi. Çünkü cihad ederek Allah’ın adını yüceltme vardır. Bu yolda elde edilen ganimetler de kazançların en hayırlısıdır.

۲۰۷۳ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنْبِهٍ حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ « أَنْ دَاوُدَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - كَانَ لَا يَأْكُلُ إِلَّا مِنْ عَمَلِ يَدِهِ » طرفاه ۳۴۱۷، ۴۷۱۳ - تحفة ۱۴۷۲۹

2073- “Yahya b. Mûsa — Abdurrezzâk — Ma’mer — Hemmâm b. Münebbih” isnâdıyla Ebû Hureyre’nin Resûlullah’tan (sallallahu aleyhi vesellem) bildirdiğine göre Hz. Davud sadece kendi el emeğinden kazandığını yerdi.¹

Yahya b. Mûsa, Yahya b. Mûsa b. Abdirabbih el-Belhî’dir.

Abdurrezzâk, Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi el-Himyerî es-San’ânî’dir. Hadiste güvenilirdir ve hafızdır. Ömrünün sonlarına doğru gözlerini

¹ Hadis ayrıca 3417, 4713’te geçmektedir.

kaybetmiş ve Şiiliğe meyletmiştir. Buhârî ve Müslim, muhtelit olmadan önceki rivayetlerini huccet kabul etmişlerdir.

Ma'mer, Ma'mer b. Râşid'dir.

Önceki hadiste Hz. Davud'un kendi eliyle kazandığından yediği söylenmiştir. Ancak bu hadiste sadece kendi eliyle kazandığından yediği söylenmiştir. Bu hadisin tamamı, *Enbiyâ* konusunda Hz. Dâvud'un tercemesi bâbında gelecektir.

Hâkim'in *Müstedrek*'te zayıf isnâdla İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Hz. Dâvud, zırh yapımıyla uğraşrdı. Hz. Âdem çiftçi, Hz. Nuh marangoz, Hz. İdris terzi, Hz. Mûsa ise çobandı. Yine bu rivayete göre geçimini kazanmak için çalışmak tevekkülü bırakmak mânâsına gelmez.

٢٠٧٤ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «لَأَنْ يَخْتَطِبَ أَحَدُكُمْ حُرْمَةً عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ أَحَدًا، فَيُعْطِيَهُ أَوْ يَمْنَعَهُ»
أطرافه ١٤٧٠، ١٤٨٠، ٢٣٧٤ - تحفة ١٢٩٣٠

2074- "Yahya b. Bukeyr — Leys — Ukayl — İbn Şihâb — Abdurrahman b. Avf'ın azatlısı Ebû Ubeyd" isnâdıyla Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "*Kişinin bir yük odunu sırtına vurarak satması verip vermeyeceği belli olmayan insanlardan istemesinden daha hayırlıdır.*"¹

Leys, Leys b. Sa'd'dır.

Ukayl, Ukayl b. Hâlid el-Eylî'dir.

İbn Şihâb, Zührî'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu hadiste kişinin sırtında odun taşıyarak kazanıp yemesi ve tasadduk etmesinin, verip vermeyeceği belli olmayan insanlardan istemesinden daha hayırlı olduğunu söylemiştir.

Bu hadis, *Zekat* konusunda geçmiştir.

¹ Hadis ayrıca 1470, 1480, 2324'te geçmektedir. Müslim 1042

٢٠٧٥ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ أَحَبْلَهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ » طرفاه ١٤٧١، ٢٣٧٣ - تحفة ٣٦٣٣

2075- "Yahya b. Mûsa — Vekî — Hişâm b. Urve — babası" isnâdıyla Zübeyr b. el-Avvâm'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Kişinin ipini alması (ve odun taşıyıp geçimini sağlaması) insanlardan istemesinden daha hayırlıdır."¹

Vekî, Vekî b. el-Cerrâh er-Ruâsî el-Kûfî'dir.

Hişâm, Hişâm b. Urve b. ez-Zübeyr'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu hadiste kişinin bir ip alıp sırtında odun taşıyarak geçimini sağlamasının, insanlardan bir şey istemesinden daha hayırlı olduğunu söylemiştir.

١٦ - بَابُ السُّهُولَةِ وَالسَّمَاخَةِ فِي الشِّرَاءِ وَالْبَيْعِ ،
وَمَنْ طَلَبَ حَقًّا فَلْيَطْلُبْهُ فِي عَقَافٍ

16- ALIŞVERİŞTE MÜLAYİM VE MÜSAMAHAKAR OLMAK, BİR HAK TALEB EDEN BUNU İFFETLİ BİR ŞEKİLDE İSTESİN

İbn Hacer der ki: "Mülayimlik ve müsamahakarlık mânâ olarak birbirine yakındır. Burada tekid için iki kelime de kullanılmıştır. Kişi, hakkı olan bir şeyi isterken harama düşmeden istemelidir.

Tirmizî, İbn Mâce ve İbn Hibbân bunu Nâfi kanalıyla İbn Ömer ile Hz. Âişe'den merfû olarak: "Hakkını talep eden kişi bunu tam olarak alsa da alamasa da iffetli bir şekilde istesin" *hadisini* rivayet etmişlerdir.

¹ Hadis ayrıca 1471, 2374'te geçmektedir.

٢٠٧٦ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَيَّاشٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَسَّانَ مُحَمَّدُ بْنُ مُطَرِّفٍ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « رَحِمَ اللَّهُ رَجُلًا سَمَحًا إِذَا بَاعَ ، وَإِذَا اشْتَرَى ، وَإِذَا أَقْتَضَى » . تحفة ٣٠٨٠

2076- “Ali b. Ayyâş — Ebû Ğassân Muhammed b. Mutarrif — Muhammed b. el-Münkedir” isnâdıyla Cabir b. Abdillâh’tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Satarken, alırken ve hakkını isterken cömert olan kişiyi Allah merhamet etsin*” buyurdu.

Ali b. Ayyâş, Ali b. Ayyâş el-Elhânî el-Hımsî’dir.

Hadisteki merhamet etme lafzı dua lafzı olabileceği gibi: “*Merhamet etmiştir*” şeklinde haber lafzı da olabilir.

Tirmizî’nin Zeyd b. Atâ b. es-Sâib’in, İbnu’l-Munkedir’den olan şu rivayeti bunun haber lafzı olduğuna işaret etmektedir: “*Allah, sizden önce satarken cömert davranan bir kişiyi bağışlamıştır.*” Ancak lafzın dua lafzı olduğuyla ilgili deliller daha çoktur. Hadis, müsamahakar ve cömert olmaya teşvik etmektedir. İbnu’t-Tîn, hadisteki “قضى” lafzının, borcunu geciktirmeden zamanında veren mânâsında olduğunu söylemiştir.

Tirmizî ve İbn Mâce bu hadisi *Ticaret* konusunda rivayet etmiştir.

١٧ - بَابُ مَنْ أَنْظَرَ مُوسِرًا

17- (BORÇLU) ZENGİNE MÜHLET VEREN KİŞİ

٢٠٧٧ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ أَنَّ رِبْعِيَّ بْنَ حِرَاشٍ حَدَّثَهُ أَنَّ حُذَيْفَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - حَدَّثَهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « تَلَقَّتِ الْمَلَائِكَةُ رُوحَ رَجُلٍ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ قَالُوا أَعْمِلْتَ مِنَ الْخَيْرِ شَيْئًا قَالَ كُنْتُ أَمُرُ فِتْيَانِي أَنْ يُنْظَرُوا وَيَتَجَاوَزُوا عَنِ الْمُسِيرِ قَالَ قَالَ فَتَجَاوَزُوا عَنْهُ » وَقَالَ أَبُو مَالِكٍ عَنْ رِبْعِيَّ « كُنْتُ أَبْسِرُ عَلَى الْمُسِيرِ وَأَنْظِرُ الْمُعْسِرَ » وَتَابَعَهُ شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ عَنْ رِبْعِيَّ وَقَالَ أَبُو عَوَانَةَ عَنْ عَبْدِ ،

وَأَتَجَاوَزُ عَنِ الْمُعْسِرِ « طرفاه ٢٣٩١ ، ٣٤٥١ - تحفة ٣٣١٠ الْمَلِكِ عَنْ رَبِيعٍ » أَنْظِرُ
الْمُوسِرَ ، وَأَتَجَاوَزُ عَنِ الْمُعْسِرِ . وَقَالَ نَعِيمُ بْنُ أَبِي هِنْدٍ عَنْ رَبِيعٍ « فَأَقْبَلُ مِنَ الْمُوسِرِ

2077- “Ahmed b. Yûnus — Züheyr — Mansûr — Rib’î b. Hirâş” isnâdıyla Huzeyfe şöyle dedi: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Melekler sizden önceki topluluklardan bir adamın ruhunu karşıladılar ve: «Hiç hayır yaptın mı?» diye sordular. Adam: «Hizmetçilerime, zengin olanlara mühlet vermelerini ve müsamahakar davranmalarını söyledim» karşılığını verdi. Bunun üzerine (Yüce Allah): «Bunu affedin!» buyurdu.”

Ebû Mâlik’in bildirdiğine göre Rib’î bunu: “Zengin olanın ödemesini kolaylaştırır, Darda olana ise mühlet verirdim” şeklinde rivayet etmiştir.

Şu’be bunu Abdulmelik’ten, o da Rib’î’den rivayet ederek Ebû Mâlik’e mutabaat etmiştir.

Ebû Avâne’nin Abdulmelik’ten olan rivayetinde Rib’î bunu: “Zengin olana mühlet verir, darda olandan (alacağımdan) ise vaz geçerim” şeklinde rivayet etmiştir.

Nuaym b. Ebî Hind’in Rib’î’den olan rivayeti ise: “Zengin olandan kabul eder, darda olandan (alacağımdan) ise vazgeçerim” şeklindedir.¹

Ahmed b. Yûnus, Ahmed b. Abdillâh b. Yûnus et-Temîmî el-Yerbûî’dir.

Züheyr, Züheyr b. Muâviye Ebû Hayseme el-Cu’fî’dir.

Mansûr, Mansûr b. el-Mu’temir es-Sülemî’dir.

Huzeyfe b. el-Yemân’ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “Sizden önceki topluluklardan bir adam vefat ederken melekler ruhunu karşıladılar ve: «Hiç hayır yaptın mı?» diye sordular. Adam: «Bilmiyorum» cevabını verince, melekler: «Düşün» dediler. Bunun üzerine adam: «Hizmetçilerime, zengin olanlara mühlet vermelerini ve müsamahakar

¹ Hadis ayrıca 2391, 3451’de geçmektedir. Müslim 1560

davranmalarını söyledim» dedi.”

Hadiste darda olandan bahsedilmemiştir. Ancak İbn Hacer, bu ibarenin Ebû Zer ve Nesefî'nin rivayetlerinde sakıt olduğunu, başkalarının rivayetlerinde ise geçtiğini söylemiştir.

Zengin olan konusunda ihtilaf edilmiştir. Zengin olandan yanında kendisinin ve sorumlu olduğu kişilerin geçimini sağlayacak mala sahip olanın kastedildiği söylenmiştir. Tercih edilen görüşe göre ise zengin olmak ve zorda olmak örfe göredir. Durumu, zengin sayılan bir başkasına nisbet edilen kişi zengin sayılır, zor durumda olan için de aynı şey ölçü alınır.

İsrail oğullarından olan bu adamın: “Hizmetçilerime, zengin olanlara mühlet vermelerini ve müsamahakar davranmalarını söyledim” demesi üzerine yüce Allah meleklerle: “Bunu affedin!” buyurdu

Daha sonra geleceği gibi Müslim’de geçen rivayette ibare şu şekildedir: Yüce Allah şöyle buyurdu: “Ben buna senden daha layığım. Kulumu affediniz.”

Buhârî'nin Benî İsrail konusunda ve Müslim’de hadis şu şekilde geçmektedir “Ölüm meleği, sizden önceki topluluklardan bir adamın ruhunu almak için geldi ve adama: «Hiç hayır yaptın mı?» diye soruldu. Adam: «Bilmiyorum» cevabını verince, ona: «Düşün» denildi. Bunun üzerine adam: «Bilmiyorum, ancak dünyadayken ticaret yapardım ve zengin olana mühlet verir, darda olandan olan alacağımdan vazgeçerdim» deyince yüce Allah onu cennete soktu.”

Mazharî: “Bu, kabirde sorulan bir sorudur” demiştir. Tayyibî: “Denildi” sözündan kastın Yüce Allah’ın demesi olabilir” demiştir. Bu durumda melek bu kişinin ruhunu alınca Allah onu diriltip yukarıda geçen soruları sordu ve onu cennete soktu. Mazharî'nin sözüne göre ise adam kabre konulunca rahmet ve azab melekleri gelip ona bu soruları sordular.

Buhârî bu hadisi *İstikrâd*, Müslim *Buyû*, İbn Mâce *Ahkâm* konusunda rivayet etmiştir.

Ebû Mâlik Sa’d b. Târik el-Eşcaî el-Kûfî'nin bildirdiğine göre Rib’î b. Hirâş bu hadisi: “Zengin olanın ödemesini kolaylaştırır, darda olana ise mühlet verirdim” şeklinde rivayet etmiştir.

Müslim bu hadisi *Sahîh*’inde “Ebû Saîd el-Eşcaî — Ebû Mâlik — Rib’î” isnâdıyla Huzeyfe’den mevsûl olarak şu şekilde rivayet etmiştir: “Allah’ın

kendisine mal verdiği bir kul Allah'ın huzuruna getirildi ve Yüce Allah ona: «Dünyada ne yaptın?» diye sordu. Kul: «Ey Rabbim! Bana mal vermiştin. Ben insanlarla ticaret yapardım ve affetmek benim huyumdur. Ben zengin olanların ödemesini kolaylaştırır, darda olanlara ise mühlet verip beklerdim» cevabını verince, Yüce Allah: «Ben buna senden daha layığım. Kulumu affediniz» buyurdu.”

Ukbe b. Âmir el-Cühenî ve Ebû Mes'ûd el-Ensârî: “Hadisi Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ağzından bu şekilde işittik” demişlerdir.

Şu'be bunu Abdumelik b. Umeyr'den, o Rib'î'den, o da Huzeyfe'den: “...darda olanlara ise mühlet verip beklerdim” şeklinde rivayet ederek Ebû Mâlik'e mutabaat etmiştir. Bu rivayeti İbn Mâce, Ebû Âmir, Şu'be tarikiyle mevsûl olarak rivayet etmiştir. Buhârî de *İstikrâd*'da Müslim b. İbrâhîm, Şu'be tarikiyle: “Zengin olanın borcunu affeder, darda olanın borcunu ise hafifletirim” şeklinde aktarmıştır.

Buhârî'nin İsrâîl oğullarından bahsettiği konuda bu hadisi Abdumelik, Rib'î tarikiyle mevsûl olarak: “Zengin olanı bekler, darda olanın borcunu ise bağışlarım” şeklinde rivayet etmiştir. Başlığa uygun olan da budur.

Müslim'in mevsûl olarak Nuaym b. Ebî Hind el-Eşcaî'den, Rib'î'den olan rivayeti: “Zengin olana mühlet verir, darda olanı ise affederim” şeklindedir.

el-Feth'te nakledildiğine göre İbnu't-Tîn: “Zengin olana mühlet veririm” şeklindeki rivayet: “darda olana mühlet veririm” şeklindeki rivayetten evlâdır. Çünkü darda olana mühlet vermek vaciptir.

İbn Hacer, *el-Feth*'te şöyle demiştir: “Darda olana mühlet vermenin vacip olması, mühlet verenin sevap almasına veya günahlarının affedilmesine engel değildir.”

۱۸ - بَابُ مَنْ أَنْظَرَ مُعْسِرًا

18- FAKİRE MÜHLET VEREN KİŞİ

۲۰۷۸ - حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ هَمَزَةَ حَدَّثَنَا الزُّبَيْدِيُّ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « كَانَ

تَاجِرٌ يُدَايِنُ النَّاسَ ، فَإِذَا رَأَى مُعْسِرًا قَالَ لِفَتْيَانِهِ تَجَاوَزُوا عَنْهُ ، لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَتَجَاوَزَ عَنَّا ، فَتَجَاوَزَ اللَّهُ عَنْهُ . طرفه ٣٤٨٠ - تحفة ١٤١٠٨

2078- “Hişâm b. Ammâr — Yahya b. Hamza — Zübeydî — Zührî — Ubeydullah b. Abdillâh” isnâdıyla Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “İnsanlara borç veren bir tüccar vardı. Bu tüccar darda olan birini gördüğü zaman hizmetçilerine: «Bundan olan alacağı affet. Belki Yüce Allah da bizi affeder» derdi. Yüce Allah bu kişiyi (bu huyu sebebiyle) affetti.”¹

Hişâm b. Ammâr, Hişâm b. Ammâr es-Sülemî’dir.

Yahya b. Hamza, Dimaşk kadısı Yahya b. Hamza el-Hadramî’dir.

Zübeydî, Muhammed b. el-Velîd b. Âmir’dir.

Zührî, Muhammed b. Müslim’dir.

Ubeydullah, Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe b. Mes’ûd’dur.

Nesâî bu hadisi Ebû Hureyre’den: “Hiçbir hayır yapmayan, ancak insanlara borç veren bir adam vardı” şeklinde rivayet etmiştir.

Bu adam hizmetçilerine: “Kolay ödeyebilecek olandan al, ancak darda olanları bırak. Belki Yüce Allah da bizi affeder” derdi. Yüce Allah bu kişiyi (bu huyu sebebiyle) affetti.

Nesâî’de geçen rivayet ise şu şekildedir: “Bu adam vefat ettiği zaman yüce Allah: “Hiçbir hayır yaptın mı?” diye sordu. Adam: “Hayır, ancak bir kölem vardı ve insanlara borç verirdim. Bu köleyi verdiğim borçları almak için gönderdiğim zaman: «Kolay ödeyebilecek olandan al, darda olandan alma, vazgeç. Belki Allah da bizi affeder» derdim” karşılığını verdi. Bunun üzerine yüce Allah: “Ben de senin günahlarını affettim” buyurdu.

Ebu’l-Yeser’in hadisi: “Fakire mühlet veren veya ondaki alacağından vazgeçeni Allah Arş’ının gölgesinde gölgelendirir” şeklindedir.

¹ Hadis ayrıca 3480’de geçmektedir. Müslim 1562

Allah darda olana karşı sabırlı olunmasını emredip şöyle buyurdu: **“Eğer borçlu darlık içinde bulunuyorsa ona geniş bir zamana kadar mühlet verin.”**¹

Âyet-i kerime, Cahiliye döneminde olduğu gibi vâdesi gelen borcun ödenmesini veya faiz verilmesini değil, borçluya karşı sabredilmesini emretmektedir. Alacaklı, borçlunun darda olduğunu öğrendiği zaman, ondan olan alacağını istemesi haram olur. el-Kirâfî ve başkaları, darda olan kişideki alacaktan vazgeçmek, ondan olan alacağı ertelemekten daha faziletli olduğunu söylemişlerdir. Darda olanın borcunu ertelemek farz, alacağından vazgeçmek ise müstehabdır. Burada farzın nafilenden efdal olması kuralının geçerli olmadığı söylenmiştir.

Takiyyuddin es-Subkî ise: “Alacaktan vazgeçmek, alacağı ertelemekten daha geniş kapsamlı olduğu ve ertelemeyi de kapsadığı için burada müstehabın farzdan daha üstün olduğu söylenemez” demiştir.

Ancak Takiyyuddin es-Subkî’nin oğlu Ebû Nasr Tacüddîn Abdulvehhâb, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*’de kendisine itiraz ederek: “İnzâr, mühlet vermek mânâsındadır. İbrâ ise alacağından vazgeçmek demektir ve bu mühlet vermekten daha üstündür” demiştir. Bunu derken de Yüce Allah’ın: **“Borcunuzu sadaka olarak bağışlarsanız bu, bilseniz, sizin için daha hayırlıdır”**² buyruğuna dayanmaktadır. Ancak bu muhtemelen sözün başlangıcı olarak söylenmiştir. Bu sebeple alacaktan vazgeçmenin daha üstün olduğuna delalet etmemektedir. Zira borcu ertelemek sabrı gerektirdiğinden dolayı daha üstündür. Ancak tahsil etme ümidi olmayan borç için mühlet vermek, borcu ertelemek demek değildir. Zira Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): *“Her kim darda olan alacaklısına günü geldikten sonra mühlet verirse her günü ona bir sadaka olur”* buyurmaktadır. Hadisi Ahmed rivayet etmiştir. Burada borcu ertelerken günlerin çoğalmasıyla sevabın çoğaldığı ve günlerin azalmasıyla sevabın azaldığı görülmektedir. Ancak alacaktan vazgeçme halinde sevabın bu şekilde çoğalması söz konusu değildir.

¹ Bakara Sur. 280

² Bakara Sur. 280

۱۹ - باب إِذَا بَيَّنَّ الْبَيْعَانِ وَلَمْ يَكْتُمَا وَنَصَحَا

19- SATAN VE ALANIN, (MAL VE BEDELİNİN KUSURUNU) BİRBİRLERİNDEN GİZLEMİYİP SÖYLEYEREK SAMİMİ DAVRANMASI

وَيُذَكِّرُ عَنِ الْعَدَاءِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ كَتَبَ لِي النَّبِيُّ ﷺ « هَذَا مَا اشْتَرَى مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْعَدَاءِ بْنِ خَالِدٍ ، بَيْعَ الْمُسْلِمِ الْمُسْلِمِ ، لَا دَاءَ ، وَلَا خِيبَةَ ، وَلَا غَائِلَةَ » وَقَالَ قَتَادَةُ الْغَائِلَةُ الزَّنا وَالسَّرِقَةُ وَالْإِبْطَاقُ وَقِيلَ لِإِبْرَاهِيمَ إِنَّ بَعْضَ النَّخَاسِينَ يُسَمَّى آرَى خُرَاسَانَ وَسِجِسْتَانَ فَيَقُولُ جَاءَ أَمْسٍ مِنْ خُرَاسَانَ ، جَاءَ الْيَوْمَ مِنْ سِجِسْتَانَ فَكَرِهَهُ كَرَاهِيَةً شَدِيدَةً . وَقَالَ عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ لَا يَحِلُّ لِأَمْرٍ يَبِيعُ سِلْعَةً ، يَعْلَمُ أَنَّ بِهَا دَاءً ، إِلَّا أَخْبَرَهُ

Addâ b. Hâlid'in şöyle dediği söylenmiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bana şöyle yazdı: "Bu, Alah'ın Resulü Muhammed'in, Addâ b. Hâlid'den, müslümanın müslümana alışverişi olarak yaptığı, hiçbir hastalık, kötülük ve gâilenin olmadığı bir alışveriştir."

Katâde der ki: "Gâile, zina, hırsızlık ve kaçma huyu demektir."

İbrâhîm'e: "Bazı dellallar: «Horasan ırkı, Sicistan ırkı, dün Horasan'dan geldi, bu gün Sicistan'dan geldi» diyorlar" denildiğinde, bunu şiddetle kerih gördü.

Ukbe b. Âmir de: "Hiç kimsenin, hastalıklı olduğunu bildiği bir şeyi, alıcıya haber vermeden satması helal değildir" demiştir.

Satıcı ve alıcı mal ve malın bedelindeki kusuru gizlemeyip birbirlerine söyleyerek samimi davranırlarsa, alışverişleri bereketli kılınır.

Huneyn savaşından sonra Müslüman olan sahâbi Addâ b. Hâlid b. Hevze b. Rabîa b. Amr b. Âmir b. Sa'sa'a şöyle demiştir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) benim için şu vesikayı yazdı: "Bu, Allah'ın resulü Muhammed'in, Addâ b. Hâlid'den, müslümanın müslümana alışverişi olarak yaptığı, hiçbir hastalık, kötülük ve gâilenin olmadığı bir alışveriştir."

Hadisten, bunun sadece Müslümanlarla ilgili bir kural olduğu, zimmîyle alış veriş yaparken aldatmanın caiz olduğu anlamı çıkmaz. Müslüman ne zimmiyi, ne de bir başkasını aldatmaz. Hastalıktan kasıt, görünmeyen kusur veya öksürük gibi hastalıkların olmamasıdır.

İbnü'l-Münzir der ki: “Hastalıktan kasıt, hastalığın olmaması değil, satanın bunu gizlememesidir. Satış anında bu hastalık bildirilirse alışveriş geçerli olur.”

Kötülükten kasıt ise, satılan kölenin kaçma, haram işleme gibi huylarının olmamasıdır.

İbn Mende'nin, Esmâî tarikiyle Saîd b. Ebî Arûbe'den bildirdiğine göre Katâde: “Gâile; zina, hırsızlık ve kaçma huyu demektir” demiştir. İbn Karkûl, *el-Metâli*'de: “Görünen o ki; Katâde, hubs ile gâile kelimesinin aynı manada olduğunu düşünmüştür” demiştir.

İbrâhîm en-Nehaî'ye: “Bazı hayvan dellalları ve satıcılar: «Bu hayvanlar Horasan ırkındandır, Sicistan ırkındandır, dün Horasan'dan geldiler, bu gün Sicistan'dan geldiler» diyorlar” denildiğinde bunu, müşterinin hayvanların zikredilen yerlerden yeni geldiklerini zannetmesini sağlayarak aldatmak olduğunu söyleyip şiddetle mekruh gördü.

Elli sekiz yılında Mısır valisiyken vefat eden Ukbe b. Âmir şöyle demiştir: “Hiç kimsenin, hastalık gibi kusurları olduğunu bildiği bir şeyi, alıcıya haber vermeden satması helal değildir.”

٢٠٧٩ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ صَالِحِ أَبِي الْحَلِيلِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ رَفَعَهُ إِلَى حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا - أَوْ قَالَ حَتَّى يَتَفَرَّقَا - فَإِنْ صَدَقَا وَبَيَّنَّا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا ، وَإِنْ كَتَمَا وَكَذَبَا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا » أطرافه ٢٠٨٢ ، ٢١٠٨ ، ٢١١٠ ، ٢١١٤ - تحفة

٣٤٢٧

2079- “Süleyman b. Harb — Şu'be — Katâde — Sâlih Ebu'l-Halil — Abdullah b. el-Hâris” isnâdıyla Hakîm b. Hizâm'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Alıcı ve satıcı ayrılmadıkça – veya birbirinden ayrılana kadar- muhayyerdirler. Bunlar doğru söyler ve (mal

ve bedeline ait kusurları) beyan ederlerse alışverişleri bereketli kılınır. Eğer gizleyip yalan söylerlerse alışverişlerinin bereketi giderilir.”¹

Süleyman b. Harb, Süleyman b. Harb el-Vâşihî’dir.

Şu’be, Şu’be b. el-Haccâc’dır.

Katâde, Katâde b. Di’âme’dir.

Sâlih Ebu’l-Halîl, Sâlih b. Ebî Meryem ed-Dab’î’dir.

Abdullah b. el-Hâris, Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel b. el-Haris b. Abdilmuttalib el-Hâşimî’dir. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında doğduğu ve kendisini Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) tahnik ettiği için sahabe arasında zikredilmiştir. Rivayetleri sebebiyle de tâbiûnun ileri gelenlerinden sayılmıştır.

Abdullah b. el-Hâris’in Hakîm b. Hizâm’a dayandırarak rivayet ettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: “Alıcı ve satıcı alışveriş yaptıkları meclisten ayrılmadıkça – veya birbirinden ayrılana kadar-muhayyerdirler. Bunlar satılacak mal ve verilecek bedel konusunda doğru söyler ve mal ve bedeline ait kusurları beyan ederlerse alışverişleri bereketli kılınır. Satıcı malın kusurunu, satın alan da bedelin kusurunu gizleyip yalan söylerlerse alışverişlerinin bereketi giderilir.”

Ayrıca Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî’de bu hadisi *Buyû* konusunda rivayet etmiştir.

۲۰ - باب بَيْعِ الْخِلْطِ مِنَ التَّمْرِ

20- ÇEŞİTLİ CİNSLERDEN HURMANIN KARIŞIK OLARAK SATILMASI

۲۰۸۰ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ عَنْ يَحْيَى عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ - رَضِيَ

اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنَّا نُرْزَقُ تَمْرَ الْجَمْعِ ، وَهُوَ الْخِلْطُ مِنَ التَّمْرِ ، وَكُنَّا نَبِيعُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ فَقَالَ

النَّبِيُّ ﷺ « لَا صَاعَيْنِ بِصَاعٍ ، وَلَا دِرْهَمَيْنِ بِدِرْهَمٍ » . تحفة ٤٤٢٢

¹ Hadis ayrıca 2082, 2108, 2110, 2114’te geçmektedir. Müslim 1532

2080- “Ebû Nuaym — Şeybân — Yahya — Ebû Seleme” isnâdıyla Ebû Saîd şöyle demiştir: Bize karışık hurma dağıtılırdı. Biz de ondan iki ölçek verip iyisinden bir ölçek alırdık. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu konuda: “İki ölçek hurmayı bir ölçek hurma, iki dirhemi bir dirhem karşılığında satmayınız” buyurdu.

Ebû Nuaym, Fadl b. Dukeyn’dir.

Şeybân, Şeybân b. Yahya et-Temîmî’dir.

Yahya, Yahya b. Ebî Kesîr’dir.

Ebû Seleme, Ebû Seleme b. Abdirrahman’dır.

Ebû Saîd, Sa’d b. Mâlik el-Hudrî’dir.

Ebû Saîd’in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında ellerine geçen çeşitli cinslerden olan hurmalardan iki ölçek verip, tek cins olan bir ölçek hurmayla değiştirirlerdi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bunu duyunca: “İki ölçek hurmayı bir ölçek hurma, iki dirhemi bir dirhem karşılığında satmayınız” buyurdu. Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) bunu yasaklamasının sebebi, hurmaların karışık olması değil, verilen hurmayla alınan farklı miktarda olması sebebiyledir. Karıştırıldığı açıkça görülen hurma gibi şeylerin satılmasında bir sakınca yoktur. Ancak içine su karıştırılmış süt gibi şeyleri satmak caiz değildir. Çünkü sütün içindeki suyu görmek mümkün değildir. Hurmada olduğu gibi başka yiyecekleri de aynı cins yiyeceklerle farklı miktarlarda olmak üzere değiştirmek caiz değildir.

Müslim¹ ve Nesâî bu hadisi *Buyû*, İbn Mâce ise *Ticaret* konusunda rivayet etmiştir.

۲۱ - بَابُ مَا قِيلَ فِي اللَّحَامِ وَالْجَزَارِ

21- ET SATAN VE KASAP HAKINDA SÖYLENENLER

۲۰۸۱ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي شَقِيقٌ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يُكْنَى أَبَا شُعَيْبٍ فَقَالَ لِعُغْلَامٍ لَهُ قَصَابٌ اجْعَلْ لِي طَعَامًا

¹ Müslim 1595

يَكْفِي خَمْسَةً ، فَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَدْعُو النَّبِيَّ ﷺ خَامِسَ خَمْسَةٍ ، فَإِنِّي قَدْ عَرَفْتُ فِي وَجْهِهِ الْجُوعَ فَدَعَاهُمْ ، فَجَاءَ مَعَهُمْ رَجُلٌ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « إِنَّ هَذَا قَدْ تَبِعَنَا ، فَإِنْ شِئْتَ أَنْ تَأْذَنَ لَهُ فَأَذْنِ لَهُ ، وَإِنْ شِئْتَ أَنْ يَرْجِعَ رَجِعْ » . فَقَالَ لَا ، بَلْ قَدْ أَذِنْتُ لَهُ أَطْرَافَهُ ٢٤٥٦ ،

٥٤٣٤ ، ٥٤٦١ - تحفة ٩٩٩٠

2081- “Ömer b. Hafs — babası — A’miş — Şakîk” isnâdıyla bildirdiğine göre Ebû Mes’ûd şöyle demiştir: Ensâr’dan, künyesi Ebû Şuayb olan bir adam gelip kasap olan kölesine: “Bana, beş kişiye yetecek yemek yap. Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) de aralarında bulunduğu beş kişiyi davet etmek istiyorum. Çünkü onun aç olduğunu yüzünden anladım” dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ve dört kişiyi davet edince, bir adam daha onlarla beraber geldi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Bu adam peşimizden geldi. İstersen ona izin ver, istersen geri dönsün*” deyince, Ebû Şuayb: “Hayır, ona izin verdim” dedi.¹

Hafs, Hafs b. Giyâs en-Nehâî el-Kûfî’dir.

A’miş, Süleyman b. Mehrân’dır.

Şakîk, Şakîk b. Seleme Ebû Vâil’dir.

Ebû Mes’ûd, Ukbe b. Amr el-Ensârî’dir.

Künyesi Ebû Şuayb olan Ensâr’dan bir adam, kasap olan kölesine: “Bana, beş kişiye yetecek yemek yap. Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) de aralarında bulunduğu beş kişiyi davet etmek istiyorum. Çünkü onun aç olduğunu yüzünden anladım” dedi.

Muhelleb der ki: “Ebû Şuayb, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile beraber ashabdan bazılarının da geleceğini bildiği için beş kişilik yemek yaptırmıştır. Ebû Şuayb, Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) aç olduğunu gördüğü zaman, yanında oturanların da olduğunu gördüğü için beş kişilik yemek yaptırmış olabilir.”

¹ Hadis ayrıca 2456, 5434, 5461’de geçmektedir. Müslim 2036

Ebû Şuayb, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ve onunla beraber olan dört kişiyi davet edince, onlarla beraber davet edilmeyen bir kişi daha geldi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ebû Şuayb'a: *"Bu adam, davet edilmediği halde peşimizden geldi. İstersen girmesine izin verirsin. İstersen geri dönsün"* deyince, Ebû Şuayb: *"Hayır dönmesin. Girmesine izin veriyorum"* dedi.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ebû Talha'nın Hendek savaşındaki davetinde yaptığı gibi yapmayıp davetsiz gelen kişinin girebilmesi için davet sahibinin iznini almıştır. Davet sahibi, beş kişilik yemek yaptığını söyleyerek beş kişiyi davet ettiği için Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Müslümanların malında onların izni olmadan tasarrufta bulunma yetkisine sahip olmasına rağmen, ümmetine bunu öğretmek için ev sahibinin iznini şart koşmuştur.

Hadis, davet sahibinin, davetsiz geleni kabul etmek ve geri çevirmekte muhayyer olduğuna delildir. Davetsiz gelen kişi ancak davet sahibinin izniyle yiyebilir. Bir yere davetsiz giden tufeylî haram yemiştir. Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: *"Davet edilmediği ziyafete giden, fasık olarak gitmiş, haram yemiştir, hırsız olarak girmiş ve baskın yapmış olarak çıkmış olur."*

Hadis, peygamberlik alâmetlerinden birine işaret etmektedir. Ebû Şuayb kölesinden, beş kişilik yemeği Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) huzurunda istememiştir. Ancak Allah, onun beli sayıda kişiyi davet ettiğini Resul'üne bildirmiştir.

Bu hadis *Mezâlim* ve *Yiyecekler* konusunda rivayet edilmiştir. Ayrıca Müslim *Yiyecekler*, Tirmizî, *Nikâh*, Nesâî ise *Velime* konusunda rivayet etmiştir.

۲۲ - باب مَا يَمْحَقُ الْكَذِبُ وَالْكَثْمَانُ فِي الْبَيْعِ

22- ALIŞVERİŞTE YALAN SÖYLEMENİN VE KUSURU GİZLEMENİN BEREKETİ GİDERİP YOK ETMESİ

Satıcının malını methetmesi ve malının kusurunu gizlemesi alıcının da ödemeyi geciktirmesi ve ödeyeceği bedelin vasfını gizlemesi, bu alışverişin bereketini yok eder.

٢٠٨٢ - حَدَّثَنَا بَدَلُ بْنُ الْمُحَبَّرِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَلِيلِ يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا - أَوْ قَالَ حَتَّى يَتَفَرَّقَا - فَإِنْ صَدَقَا وَبَيَّنَّا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا ، وَإِنْ كَتَمَا وَكَذَبَا مُحِطَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا » أطرافه ٢٠٧٩ ، ٢١٠٨ ، ٢١١٠ ، ٢١١٤ - تحفة ٣٤٢٧

2082- “Bedel b. el-Muhabber — Şu’be — Katâde — Ebu’l-Halîl — Abdullah b. el-Hâris” isnâdıyla Hakîm b. Hizâm’ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Alıcı ve satıcı ayrılmadıkça – veya birbirinden ayrılana kadar- muhayyerdirler. Bunlar doğru söyler ve (mal ve bedeline ait kusurları) beyan ederlerse alışverişleri bereketli kılınır. Eğer gizleyip yalan söylerlerse alışverişlerinin bereketi giderilir.”¹

Bedel b. el-Muhabber, Bedel b. el-Muhabber b. Munebbih el-Yerbûî, el-Basrî el-Vâsitî’dir.

Şu’be, Şu’be b. el-Haccâc’dır.

Katâde, Katâde b. Diâme’dir.

Ebu’l-Halil, Sâlih b. Ebî Meryem ed-Dabî’dir.

Abdullah b. el-Hâris, Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel el-Hâşimî’dir.

Hadiste geçtiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) alıcı ve satıcı, alış veriş gerçekleştirindikleri yerden ayrılmadıkları sürece bu alışverişten vazgeçme hakkına sahip olduklarını söylemiştir. Eğer satıcı malının özelliklerini ve fiyatını söylerken, alıcı da bedelini öderken doğru olurlarsa, hem mal, hem de bedeldeki kusurları da gizlemezlerse ticaretleri bereketli olur. Ancak malın ve bedelin ayıbını gizleyip yalan söylerlerse bu alışverişin bereketi kalmaz.

¹ Hadis ayrıca 2079, 2108, 2110, 2114’te geçmektedir. Müslim 1532

۲۳ - بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

23- YÜCE ALLAH'IN ŞU BUYRUĞU: “EY İNANANLAR! FAİZİ KAT KAT ALARAK YEMEYİN. ALLAH'TAN SAKININ Kİ BAŞARIYA ERIŞESİNİZ.”¹

Cahiliye döneminde: “Vâde geldiği zaman ya borcunu ödersin veya faiz ödersin” denilirdi. Kişi vâdesi gelmiş borcunu ödeyemezse ona süre verilir, borçlu da buna karşılık daha fazla ödeme yapardı ve bu durum her yıl böyle devam eder, bazen çok az olan bir borç kat kat artarak çoğalırdı. Yüce Allah: “Ey inananlar! Faizi kat kat alarak yemeyin. Allah'tan sakının ki başarıya- erişesiniz” buyurarak dünya ve âhirette başarıyı yakalamak isteyen müminlerin kat kat faiz yemelerini yasaklamıştır.

۲۰۸۳ - حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ حَدَّثَنَا سَعِيدُ الْمُقْبِرِيُّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يُبَالِي الْمَرْءُ بِمَا أَخَذَ الْمَالُ ، أَمِنْ حَلَالٍ أَمْ مِنْ حَرَامٍ»
طرفه ۲۰۵۹ - تحفة ۱۳۰۱۶

2083- “Âdem — İbn Ebî Zi'b — Saîd el-Makburî” isnâdıyla Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “İnsanlara öyle bir zaman gelecek ki; kişi aldığı malın helalden mi, haramdan mı olduğuna aldırmayacak” buyurmuştur.²

Âdem, Âdem b. Ebî İyâs'tır.

İbn Ebî Zi'b, Muhammed b. Abdirrahman'dır.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) insanların malı helalden mi, haramdan mı elde ettiğine aldırmayacağı bir zamanın geleceğini bildirmiştir. Bu hadis aynı senetle, malı nereden kazandığını önemsemeyen kimse konusunda geçmiştir.

¹ Âl-i İmrân Sur. 130

² Hadis ayrıca 2059' da geçmektedir.

Nesefî'nin rivayetinde sadece âyet zikredilip bu hadis zikredilmemiştir. Hâfız İbn Hacer'in: "Musannif, başlıkta Nesâî'nin başka bir yolla Ebû Hureyre'den merfû olarak naklettiği: "İnsanlara öyle bir zaman gelecek ki faiz yiyecekler. Faiz yemeyene ise tozundan da olsa bulaşacaktır" hadisine işaret etmiştir" sözünü el-Aynî eleştirerek şöyle demiştir: "Âyet başlık olarak verildiğine göre nasıl olur da âyetle Ebû Hureyre'nin hadisine işaret etmiş olabilir. Halbuki âyet faiz yemeyi yasaklayıp Allah'tan sakınmayı emrederken, hadis gelecek zamanda insanların fesada uğrayıp faiz yiyeceğini haber vermektedir."

۲۴ - بَاب آكِلِ الرِّبَا وَشَاهِدِهِ وَكَاتِبِهِ

24- FAİZ YİYEN, ŞAHİTLİK EDEN VE BUNU YAZAN

وَقَوْلِهِ تَعَالَى ﴿الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمُسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّا الْبَائِعُ مِثْلَ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾.

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Faiz yiyenler mahşerde ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar... Onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir."**¹

İbn Abbâs: "Bu, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) nazil olan son âyettir" demiştir.

Yüce Allah: "Ey inananlar! Allah'tan sakının, inanmışsanız, faizden arta kalmış hesabdan vazgeçin"² buyurmuştur. Rivayet edildiğine göre Sakîf'in, Kureyşlilerin bazılarının alacakları vardı. Bu alacaklarını faiziyle birlikte isteyince: "Böyle yapmazsanız, bunun Allah'a ve Peygamber'ine karşı açılmış bir savaş olduğunu bilin. Eğer tövbe ederseniz

¹ Bakara Sur. 275 -277

² Bakara Sur. 278

sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramamış olursunuz. Borçlu darda ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet verin. Bilmiş olsanız borcu bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır. Allah'a döneceğiniz ve sonra haksızlığa uğramadan herkesin kazancının kendisine eksiksiz verileceği günden korkunuz”¹ âyetleri nazil oldu.

٢٠٨٤ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي
الضُّحَى عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ لَمَّا نَزَلَتْ آخِرُ الْبَقَرَةِ قَرَأَهُنَّ
النَّبِيُّ ﷺ عَلَيْهِمُ فِي الْمَسْجِدِ ، ثُمَّ حَرَّمَ التَّجَارَةَ فِي الْحُمْرِ أَطْرَافَهُ ٤٥٩ ، ٢٢٢٦ ، ٤٥٤٠ ،
١٧٦٣٦ تحفة - ٤٥٤٣ ، ٤٥٤٢ ، ٤٥٤١ ،

2084- “Muhammed b. Beşşâr — Gündar — Şu’be — Mansûr — Ebu’d-Duhâ” isnâdıyla Mesrûk’tan bildirdiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir: “Bakara Sûresinin sonu(ndaki faiz ayetleri) nazil olduğu zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu Mescid’de sahabeye okudu, sonra içki ticaretini haram kıldı.”²

Gündar, Muhammed b. Cafer el-Basrî’dir.

Mansûr, Mansûr b. el-Mu’temir’dir.

Ebu’d-Duhâ, Müslim b. Subahy el-Kûfî’dir.

Mesrûk, Mesrûk b. el-Ecda’dır.

Hz. Âişe’nin bildirdiğine göre, Bakara Sûresinin sonundaki: “Faiz yiyenler mahşerde ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar.... Eğer tövbe ederseniz sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramamış olursunuz”³ âyetleri nazil olduğu zaman Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu âyetleri Mescid’de sahabeye okudu. Sonra da içki alıp satmayı haram kıldı.

¹ Bakara Sur. 279- 281

² Hadis ayrıca 459, 2226, 4540, 4541, 4542, 4543’te geçmektedir. Müslim 1580

³ Bakara Sur. 275- 279

Bu hadis, *Salât* konusunda geçmiştir.

٢٠٨٥ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ بْنُ حَارِثٍ حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ رَجُلَيْنِ أَتَيَانِي ، فَأَخْرَجَانِي إِلَى أَرْضٍ مُقَدَّسَةٍ ، فَأَنْطَلَقْنَا حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى نَهْرٍ مِنْ دَمٍ فِيهِ رَجُلٌ قَائِمٌ ، وَعَلَى وَسْطِ النَّهْرِ رَجُلٌ بَيْنَ يَدَيْهِ حِجَارَةٌ ، فَأَقْبَلَ الرَّجُلُ الَّذِي فِي النَّهْرِ فَإِذَا أَرَادَ الرَّجُلُ أَنْ يُخْرِجَ رَمَى الرَّجُلِ بِحَجَرٍ فِي فِيهِ فَرَدَّهُ حَيْثُ كَانَ ، فَجَعَلَ كُلَّمَا جَاءَ لِيُخْرِجَ رَمَى فِي فِيهِ بِحَجَرٍ ، فَيَرْجِعُ كَمَا كَانَ ، فَقُلْتُ مَا هَذَا فَقَالَ الَّذِي رَأَيْتُهُ فِي النَّهْرِ آكِلُ الرَّبَا » أطرافه ٨٤٥ ، ١١٤٣ ، ٢٧٩١ ، ٣٢٣٦ ، ٣٣٥٤ ، ٤٦٧٤ ، ٦٠٩٦ ، ٧٠٤٧ - تحفة ٤٦٣٠

2085- "Mûsa b. İsmâîl — Cerîr b. Hâzım — Ebû Recâ" isnâdıyla Semure b. Cundub'un bildirdiğine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Bu gece (rüyamda) iki kişinin bana geldiğini gördüm. Beni mukaddes bir yere çıkardılar ve yola çıkıp içinde (kenarında) ayakta duran bir adamın bulunduğu kandan bir nehre geldik. Nehrin ortasında ise önünde taşlar olan başka bir adam vardı. Nehrin ortasındaki adam çıkmak istediği zaman nehirdeki adam onun ağzına bir taş atıp yerine döndürüyordu. Nehrin ortasındaki adam nehirden her çıkmak isteyişinde, diğeri onun ağzına bir taş atıyor, adam da eski yerine dönüyordu. Ben: «Bu nedir?» diye sorduğumda: «Nehirde gördüğün kişi faiz yiyendir» cevabını verdi."¹

Mûsa b. İsmâîl, Mûsa b. İsmâîl et-Tebûzekî'dir.

Ebû Recâ, İmrân el-Utâridî'dir.

Semure b. Cundub, Semure b. Cundub b. Hilâl el-Fezârî'dir.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) gördüğü rüyada Cibrîl ve Mîkâîl kendisine gelerek onu mukaddes bir yere çıkardılar, sonra birlikte yürüyüp kenarında ayakta duran bir adamın bulunduğu kandan bir nehre geldiler. Nehrin

¹ Hadis ayrıca 845, 1143, 1386, 2791, 3236, 3354, 4674, 6096, 7047'de geçmektedir. Müslim 2275

kenarında ise önünde taşlar olan bir adam vardı. Nehrin ortasındaki adam nehirden her çıkmak isteyişinde, nehrin kenarında olan adam onun ağzına önündeki taşlardan atıp geri çeviriyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Cibrîl ve Mikâîl'e: "Bu gördüğüm de nedir?" diye sorunca, içlerinden biri: "Nehrin ortasında gördüğün kişi faiz yiyendir" cevabını verdi.

Hadisin başlıkla alakası son cümledir. Ancak ne bu cümlede, ne de hadisin başka yerinde faiz alışverişini yazan veya şahit olandan bahsedilmemiştir. Yazıcı ile şahidin faiz yiyene yardım etmeleri veya buna razı olmaları sebebiyle Buhârî bunları faiz yiyenle bir saymıştır. Çünkü bir şeye rıza gösteren onu yapan gibidir. Veya Buhârî faizi yazan ve şahit olan kişinin bununla faizi alışveriş gibi saymaları sebebiyle faiz yiyenle bir saymıştır.

İbn Hacer *el-Feth*'te der ki: Buhârî, faizi yazan ve şahit olan kişi hakkında sarih olarak gelmiş olan Müslim'deki Câbir'in şu hadisine işaret etmek istemiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) faiz yiyeni, yedireni, kâtipliğini yapanı ve şahit olanı lanetlemiştir. Bunlar günahta aynırırlar."

İbn Huzeyme'nin, sahih isnâdla Abdurrahman b. Abdillâh b. Mes'ûd'dan bildirdiğine göre babası şöyle dedi: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) faiz yiyeni, yedireni, şahit olanı ve kâtipliğini yapanı lanetlemiştir."

Tirmizî'de geçen rivayette faiz yiyen ve yedirenden bahsedilmiştir. Fâiz yiyen, yediren, buna şahitlik eden, yazan kişiler bu hadisin kapsamına girerler. Ancak, bunu gerektiğinde doğru yerde kullanmak için yazmak veya faiz alışverişine şahit olmak hadiste zikredilen cezayı gerektirmez.

۲۵ - بَابُ مُوَكِّلِ الرَّبَا

25- YÜCE ALLAH'IN ŞU BUYRUĞU SEBEBİYLE FAİZ YEDİRENİN DURUMU

لِقَوْلِهِ تَعَالَى ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ * فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ * وَإِنْ كَانَ دُوْ عُسْرَةٌ فَنظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ

تَعْلَمُونَ ﴿ۙ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿ۙ﴾
 قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ هَذِهِ آيَةٌ نَزَلَتْ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ .

“Ey inananlar! Allah'tan sakının, inanmışsanız, faizden arta kalmış hesabdan vazgeçin. Böyle yapmazsanız, bunun Allah'a ve Peygamberine karşı açılmış bir savaş olduğunu bilin. Eğer tövbe ederseniz sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramamış olursunuz. Borçlu darda ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet verin. Bilmiş olsanız borcu bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır. Allah'a döneceğiniz ve sonra haksızlığa uğramadan herkesin kazancının kendisine eksiksiz verileceği günden korkunuz.”¹

İbn Abbâs: Bu âyet Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) nazil olan son âyettir” demiştir.

Yüce Allah'ın şu buyruğu sebebiyle faiz yemek haram olduğu gibi yedirmek te haramdır: “Ey inananlar! Allah'tan sakının, kalpten inanmışsanız, faizden arta kalmış hesabdan vazgeçin. Kalpten inandığının delili de size emredilene uymanızdır.”

Rivayet edildiğine göre Sakîf kabilesinin, bazı Kureyşlilerden alacağı vardı. Ödeme vakti geldiği zaman alacaklarını faiziyle beraber isteyince: “Böyle yapmazsanız, bunun Allah'a ve Peygamberine karşı açılmış bir savaş olduğunu bilin” âyeti nazil oldu. Âyetin devamında faizden arta kalmış hesabdan vazgeçtikleri takdirde, sermayelerinin kendilerinin olacağı, bu şekilde haklarından fazlasını alarak zulmetmemiş olacakları bildirilmiştir. Borçlunun darda kalması durumunda, eli genişleyinceye kadar alacaklının ona mühlet vermesi istenmiş, ancak alacağından vazgeçip bağışlamanın, alınacak sevap açısından daha hayırlı olduğu bildirilmiştir. Yüce Allah son âyette ise kıyamet gün Allah'ın huzuruna çıkılacak ve haksızlığa uğramadan herkesin kazancının kendisine eksiksiz verileceği günden sakınılmasını emretmiştir.

¹ Bakara Sur. 278- 281

Buhârî'nin *Tefsîr*'de Şa'bî tarikiyle mevsûl olarak rivayet ettiğine göre Abdullah b. Abbâs: "Allah'a döneceğiniz ve sonra haksızlığa uğramadan herkesin kazancının kendisine eksiksiz verileceği günden korkunuz"¹ âyetinin Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) inen son âyet olduğunu söylemiştir.

۲۰۸۶ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ رَأَيْتُ أَبِي اشْتَرَى عَبْدًا حَجَّامًا ، فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ ، وَثَمَنِ الدِّمِّ ، وَنَهَى عَنِ الْوَاشِمَةِ وَالْمُوشُومَةِ ، وَأَكْلِ الرِّبَا ، وَمُوكِلِهِ ، وَلَعَنَ الْمُصَوِّرَ أطرافه ۲۲۳۸ ، ۵۳۴۷ ، ۵۹۶۲ ، ۵۹۴۵ - تحفة ۱۱۸۱۱

2086- "Ebu'l-Velîd — Şu'be" isnâdıyla Avn b. Ebî Cuhayfe şöyle dedi: Babamın, hacamat yapan bir köle satın aldığını gördüm. Babama sorduğumda: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) köpek satışından elde edilen kazancı ve kan alma ücretini yasakladı. Yine dövme yapanı, yaptıranı, faiz yemeyi ve yedirmeyi yasakladı, resim yapanı da lanetledi" cevabını verdi.²

Ebu'l-Velîd, Hişâm b. Abdilmelik et-Teyâlisî'dir.

Şu'be, Şu'be b. el-Haccâc'dır.

Ebû Cuhayfe, Vehb b. Abdillâh'tır.

Alışveriş konusunun sonunda geçtiği üzere Ebû Cuhayfe mesleği hacamat yapmak olan bir köle satın alınca, hacamat âletlerinin kırılmasını emretti. Avn, babasına bu âletleri neden kıldığını sorunca, Ebû Cuhayfe şöyle cevap verdi: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) köpek satışından elde elden kazancı yasakladı." Eğitilmiş köpek te olsa, necis olduğu için, tıpkı domuz ve leş gibi satılması caiz değildir. Ebû Hanîfe ise köpek satışını caiz görmüş ve bedelini yemeyi helal saymış, köpeğin öldürülmesi durumunda sahibine bedelinin ödeneceğine hükmetmiştir. Hanbelîler ise hiçbir durumda köpek satışının caiz olmadığını söylemişlerdir.

¹ Bakara Sur. 278- 281

² Hadis ayrıca 2238, 5347, 5945, 5962'de geçmektedir.

Ebû Cuhâfe, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hacamat yaparak elde edilen kazancı da yasakladığını söylemiştir. Ancak Buhârî ve Müslim'de geçtiği üzere Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hacamat yaptırmış ve haccama ücretini vermiştir. Eğer haram olsaydı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona ücret vermezdi. Hadisteki yasaklama, necis olan kanı vücuttan çıkarma karşılığında alındığı için tenzihe hamledilmiştir.

Hadise göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) dövme yapmayı ve yaptırmayı da yasaklamıştır. Dövme, deriye iğne batırıp, batan yere kına veya başka şey koyarak yeşil veya mavi bir renk almasını sağlamaktır. Bunun yasaklanması, Allah'ın yarattığı şeyde değişiklik yapılması sebebiyledir.

er-Ravda'da şöyle denilmiştir: “Kişi bedeninin herhangi bir yerini yarıp dövme yaparsa, o anda dövme yapılan yer necis sayılır.” Ferrâ'ya göre dövme ilaçla giderilebiliyorsa giderilir. Ancak dövmeyi yarıp kazımadan çıkarmak mümkün değilse, çıkarmaya gerek yoktur.

Yine hadise göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) faiz yemeyi ve yedirmeyi yasaklamıştır. İnsan ve hayvan gibi canlı resimleri yapanları ise lanetlemiştir. Bitki resmi yapmak buna dahil değildir. Canlı resmi yapmak icmayla haramdır.

Buhârî bu hadisi, *Buyû*, *Talâk* ve *Libâs* konusunda rivayet etmiştir.

۲۶ - باب ﴿يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُزِيلُ الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ﴾

26- YÜCE ALLAH'IN: “ALLAH FAİZİ EKSİLTİR, SADAKALARI BEREKETLENDİRİR. ALLAH PEK NANKÖR OLAN HİÇBİR GÜNAHKARI SEVMEZ”¹ BUYRUĞU

Allah faiz karışan malın bereketini yok eder, verilen sadakaların sevabını kat kat verip bereketlendirir. Şüphesiz ki Allah haramları helal kabul edip haram işlemekte ısrar eden nankörleri sevmez.

¹ Bakara Sur. 276

٢٠٨٧ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يُونُسَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ ابْنُ الْمُسَيَّبِ إِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ « الْحَلْفُ مُنْفَقَةٌ لِلْسَّلْعَةِ مُنْحَقَةٌ لِلْبَرَكَةِ » تحفة ١٣٣٢١

2087- “Yahya b. Bukeyr — Leys — Yûnus — İbn Şihâb — İbnu'l-Müseyyeb” isnâdıyla Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “*Yemin etmek, malı sattırır, ancak bereketini yok eder.*”

Yahya b. Bukeyr, Yahya b. Abdillâh b. Bukeyr el-Mısrî'dir.

Leys, Leys b. Sa'd'dır.

Yûnus, Yûnus b. Yezîd el-Eylî'dir.

İbn Şihâb, Zührî'dir.

İbnu'l-Müseyyeb, Said b. el-Müseyyeb'dir.

Hadiste geçtiğine göre, malın satılması için yalan yere yemin etmek malın daha çok satılmasını sağlasa bile, onun bereketini yok eder.

Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî bu hadisi *Buyû* konusunda rivayet etmiştir.¹

٢٧ - بَابُ مَا يُكْرَهُ مِنَ الْحَلْفِ فِي الْبَيْعِ

27- ALIŞVERİŞ ESNASINDA YEMİN ETMENİN MEKRUHLUĞU

Alışveriş yaparken, doğru olarak yemin etmek tenzihen mekruhtur. Ancak yalan yere yemin etmek haramdır.

٢٠٨٨ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا الْعَوَّامُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَجُلًا أَقَامَ سِلْعَةً ، وَهُوَ فِي السُّوقِ ،

¹ Müslim 1606

فَخَالَفَ بِاللَّهِ لَقَدْ أَعْطَى بِهَا مَا لَمْ يُعْطَ ، لِيُوقِعَ فِيهَا رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ، فَتَرَكْتُ ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا﴾ طرفاه ٢٦٧٥ ، ٤٥٥١ - تحفة ٥١٥١

2088- “Amr b. Muhammed — Huşeym — Avvâm — İbrâhîm b. Abdirrahman” isnâdıyla Abdullah b. Ebî Evfâ’nın bildirdiğine göre bir adam çarşıda Müslüman birini (fiyatını) düşürüp te malını ona satabilmek için yemin ederek malına verilmeyen bir fiyatın verildiğini söyledi. Bunun üzerine: **“Şüphesiz, Allah’a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir karşılığa değişenler var ya işte onlar için âhirette hiçbir nasip yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz» onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıtıcı bir azap vardır”**¹ âyeti indi.²

Amr b. Muhammed, Amr b. Muhamed en-Nâkıd el-Bağdâdî’dir.

Huşeym, Huşeym b. Beşîr el-Vâsıtî’dir.

Avvâm, Avvâm b. Havşeb eş-Şeybânî el-Vâsıtî’dir.

İbrâhîm b. Abdirrahman, İbrâhîm b. Abdirrahman es-Seksekî el-Kûfî’dir.

Abdullah b. Ebî Evfâ, Abdullah b. Ebî Evfâ el-Eslemî’dir.

Hadiste adı verilmeyen bir adam, çarşıda Müslüman birini tuzağa düşürüp te malını ona yüksek değere satabilmek için: “Vallahî; buna şu kadar fiyat verdiler” deyip yalan yere yemin etti. Bunun üzerine: **“Şüphesiz, Allah’a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir karşılığa değişenler var ya, işte onların âhirette bir payı yoktur. Allah, kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temizlemeyecektir. Onlar için elem dolu bir azap vardır”**³ âyeti nazil oldu. Âyette, Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) iman etmek ve emanetlere ihanet etmemek üzere verilen sözleri az bir dünya malı karşılığında değiştirenlerin âhirette bir paylarının olmayacağı, yüce Allah’ın onlarla yumuşak bir şekilde

¹ Âl-i İmrân Sur. 77

² Hadis ayrıca 2675, 4551’de geçmektedir.

³ Âl-i İmrân Sur. 77

konuşmayacağı, rahmet gözüyle bakmayacağı, onların günahlardan ve pisliklerden temizlemeyeceğinden bahsedilmektedir.

Ahmed'de merfû olarak geçen Ebû Zer'in hadisinde şöyle geçmektedir: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): *"Üç kişi vardır ki Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azap vardır"* buyurunca: *"Ey Allah'ın Resûlü! Hüsrana uğrayıp zarara giren bu kişiler kimlerdir?"* diye sordum. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) aynı şeyi üç defa tekrar ettikten sonra şöyle buyurdu: *"Gösteriş için elbisesini uzatıp yerlerde sürüyen, malını yalan yeminle satan ve verdiğiyle başa kalkan kişidir."* Müslim ve Sünen sahipleri bunu Ebû Zer hadisinden rivayet etmişlerdir.

Ahmed'in bildirdiğine göre bu âyet, Eş'as b. Kays ve bir Yahudi arasında olan bir kuyu veya tarla davası sebebiyle Yahudinin yemin etmesinin istenmesi üzerine nazil olduğu da söylenmiştir.

Tirmizî'nin hasen sahih isnâdla merfû olarak Ebû Hureyre'den bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *"Üç kişi vardır ki Yüce Allah kıyamet gününde onları konuşturmayacak, onlara rahmet bakışıyla bakmayacak ve onları günahlarından temizlemeyecektir. Onlar için elem dolu bir azap vardır. Bunlar ihtiyacından fazla olan sudan yolcuyla men eden, ikinci vaktinden sonra malına verilen değerden daha fazla verildiğine dair yemin edip müşteriye aldatarak satış yapan ve halifeye biat ettikten sonra, halife istediğini verirse ahbine vefa gösteren, vermezse ahdini bozan kişidir."*

Bu âyetin, Tevrat'taki Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi vesellem) özelliklerinden bahseden kısmı, emanetlerle ilgili ve başka şeyleri rüşvet karşılığında tahrir eden hahamlar hakkında nazil olduğu da söylenmiştir.

Buhârî ayrıca bu hadisi *Tefsîr* ve *Şehadet* konusunda rivayet etmiştir.

۲۸- باب مَا قِيلَ فِي الصَّوَاغِ

28- KUYUMCU HAKKINDA SÖYLENENLER

وَقَالَ طَاوُسٌ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « لَا يُحْتَلَى خَلَاهَا »
وَقَالَ الْعَبَّاسُ إِلَّا الْإِذْخِرَ ، فَإِنَّهُ لَقَيْهِمْ وَبُيُوتِهِمْ . فَقَالَ « إِلَّا الْإِذْخِرَ » . تحفة ٥٧٤٨ ج

Tâvus'un İbn Abbâs'tan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "(Mekke'nin) yaş otu kesilmez" buyurunca Hz. Abbâs: "Izhır otu bunun dışında tutulsun; çünkü o (Mekkelilerin) kuyumcuları ve evleri için gereklidir" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Izhır otu bunun dışındadır" buyurdu.

Buhârî'nin, Hac konusunda, Harem'deki av hayvanını ürkütme bâbında Tâvus'un, İbn Abbâs isnadıyla bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Mekke'nin yaş otları kesilmez" buyurunca Hz. Abbâs: "Izhır otu bunun dışında tutulsun; çünkü o Mekkelilerin kuyumcuları, demircileri ve evleri için gereklidir" dedi. Izhır, Hicâz'da yetişen güzel kokulu bir bitkidir. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Izhır otu bunun dışındadır" buyurdu.

٢٠٨٩ - حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ أَنَّ حُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَخْبَرَهُ أَنَّ عَلِيًّا - عَلَيْهِ السَّلَامُ - قَالَ كَانَتْ لِي شَارِفٌ مِنْ نَصِييٍ مِنَ الْمَغْنَمِ ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ أَعْطَانِي شَارِقًا مِنَ الْخُمْسِ ، فَلَمَّا أَرَدْتُ أَنْ أَبْتِنِيَ بِفَاطِمَةَ - عَلَيْهَا السَّلَامُ - بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَعَدْتُ رَجُلًا صَوَاغًا مِنْ بَنِي قَيْنَقَاعَ أَنْ يَرْجُلَ مَعِيَ فَنَاتِي بِإِذْخِرٍ أَرَدْتُ أَنْ أَبِيعَهُ مِنَ الصَّوَاغِينَ ، وَأَسْتَعِينَ بِهِ فِي وَلِيمَةِ عُرْسِي أَطْرَافَهُ ٢٣٧٥ ، ٣٠٩١ ، ٤٠٠٣ ، ٥٧٩٣ - تحفة ١٠٠٦٩

2089- "Abdân — Abdullah — Yûnus — İbn Şihâb — Ali b. Hüseyin" isnâdıyla Hüseyin b. Ali'nin bildirdiğine göre Hz. Ali şöyle dedi: "Ganimetten payıma düşen yaşlı bir deve vardı. Resûlullah ta (sallallahu aleyhi vesellem) bana ganimetin beşte birlik payından yaşlı bir deve vermişti. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kızı Hz. Fâtıma ile evlenmek istediğim zaman Kaynukâ oğullarından bir kuyumcuyla, benimle beraber gidip ızhır otu getirmek üzere sözleştim. Getirdiğimiz ızhır otunu kuyumculara satmak ve bunun parasını evlenme ziyafetinin masrafı için kullanmak istedim."¹

Abdân, Abdullah b. Osman el-Ezdî'nin lakabıdır.

¹ Hadis ayrıca 2375, 3091, 4003, 5793'te geçmektedir. Müslim 1979

Abdullah, Abdullah b. el-Mübârek'tir.

Yûnus, Yûnus b. Yezîd el-Eylî'dir.

İbn Şihâb, Zührî'dir.

Ali b. Ebî Tâlib'in bildirdiğine göre, kendisinin Bedir ganimetlerinden elde ettiği yaşlı bir devesi vardı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) de Bedir savaşından önce kendisine yaşlı bir deve vermişti. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ona verdiği bu deve, Abdullah b. Cahş'ın Receb ayında Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) emriyle Nahle gazvesinde Amr b. el-Hadramî'yi öldürerek ele geçirdiği kervandan elde edilen ganimetin beşte birlik payındandı. Bu ganimet İslam'da alınan ilk ganimetti ve Abdullah b. Cahş ganimetin beşte birini ayırarak kalanını taksim etmişti. Abdullah b. Cahş'ın, ganimeti taksim etmeden Medine'ye geldiği de söylenmiştir. Bu rivayete göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Size haram ayda savaşmanızı emretmemiştim*” deyip, bu ganimeti taksim etmemiş, Bedir savaşından dönünceye hem Bedir, hem bu ganimeti taksim etmiştir.

Hiz. Ali şöyle demiştir: “Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kızı Hiz. Fâtîma ile evlenmek istediğim zaman Kaynukâ oğullarından Yahudi bir kuyumcuyla, benimle beraber gidip ızhır otu getirmek üzere sözleştim. Getirdiğimiz ızhır otunu kuyumculara satmak ve bunun parasını evlenme ziyafetinin masrafı için kullanmak istedim.”

Hadis, evlenen kişinin düğün yemeği yapmasının ve Müslüman olmasa da kuyumcuyla alışveriş yapmasının caiz olduğunu göstermektedir.

Hadisin başlıkla alakası: “Bir kuyumcuyla anlaştım” sözüdür. İbnu'l-Munîr'in de dediği gibi bu olayın Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) zamanında olması, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bundan haberdar olmasına rağmen itiraz etmemesi, bunun caiz olduğunun delilidir. Yine herhangi bir meslekte aldatma olması veya kötü insanların onu yapması, kişinin bu meslek sahipleriyle alışveriş yapmayı bırakmasını gerektirmez. Buhârî, kuyumcu hakkında söylenenler başlığıyla: “*İnsanların en yalancısı boyacılar ve kuyumculardır*” hadisine işaret etmiş olabilir. Ancak bu hadisin senedi muzdariptir.

٢٠٩٠ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ مَكَّةَ ، وَلَمْ يَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي ، وَلَا لِأَحَدٍ بَعْدِي ، وَإِنَّمَا حَلَّتْ لِي سَاعَةٌ مِنْ نَهَارٍ ، وَلَا يُحْتَلَى خَلَاهَا ، وَلَا يُعْصَدُ شَجَرُهَا ، وَلَا يُنْفَرُ صَيْدُهَا وَلَا يُلْتَقَطُ لُقَطَتُهَا إِلَّا لِمُعَرِّفٍ » وَقَالَ عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ إِلَّا الْإِذْخَرَ لِصَاغَتِنَا وَلِسُقْفِ بُيُوتِنَا . فَقَالَ « إِلَّا الْإِذْخَرَ » فَقَالَ عِكْرِمَةُ هَلْ تَذَرِي مَا يُنْفَرُ صَيْدُهَا هُوَ أَنْ تُنَحِّيَهُ مِنَ الظِّلِّ ، وَتَنْزِلَ مَكَانَهُ قَالَ عَبْدُ الْوَهَّابِ عَنْ خَالِدٍ لِصَاغَتِنَا وَقُبُورِنَا أَطْرَافَهُ ، ٣١٨٩ ، ٣٠٧٧ ، ٢٨٢٥ ، ٢٧٨٣ ، ٢٤٣٣ ، ١٨٣٤ ، ١٨٣٣ ، ١٥٨٧ ، ١٣٤٩

٤٣١٣ - تحفة ٦٠٦١

2090- “İshâk — Hâlid b. Abdillâh — Hâlid — İkrime” isnâdıyla İbn Abbâs’ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “Şüphesiz ki, Allah Mekke’yi harem bölge kılmıştır. Benden ne önce, ne de sonra hiç kimseye helal kılınmadı. Bana da ancak sadece bir günün bir saatinde helal kılındı. Oranın yeşil otları koparılmaz, dikenli ağacı kesilmez, av hayvanı ürkütülmez ve yitik olan şey ilan ediciden başkası tarafından alınıp kaldırılamaz.” Abbâs b. Abdilmutalib: “Kuyumcularımız ve evlerimizin çatısı için ızhır otu bunun dışında olsun” deyince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “Izhır otu bunun dışındadır” buyurdu.

İkrime: “Av hayvanının ürkütülmesinin ne olduğunu biliyor musun? Onu gölgeden uzaklaştırıp onun yerine yerleşmendir” dedi.

Abdulvehhâb’ın Hâlid’den olan rivayetindeki ibare: “Kuyumcularımız ve mezarlarımız için...” şeklindedir.¹

İshâk, İshâk b. Şâhin el-Vâsıtî’dir.

Halid b. Abdillâh, Hâlid b. Abdillâh et-Tahhân’dır.

Halid, Halid el-Hezzâ’dır.

İkrime, İbn Abbâs'ın azatlısıdır.

Hadiste geçtiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mekke'yi insanların değil, yüce Allah'ın harem bölge kıldığını, kendisinden önce hiç kimseye helal kılınmadığı gibi, kendisinden sonra da hiç kimseye helal kılınmayacağını söylemiş, Mekke'nin kendisine sadece Fetih günü sabahdan ikindiye kadar helal kılındığını söylemiştir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hadisin devamında ne ihramlının, ne de ihramsızın Mekke'deki yeşil otları koparamayacağını, zararı olmayan yeşil ağaçların kesemeyeceğini söylemiş, yitik olan bir şeyin de ancak sahibini bulmak için ilan etmek maksadıyla alınabileceğini bildirmiştir.

Abbâs b. Abdilmutalib: “Kuyumcularımız ve evlerimizin çatısı için ızhır otu koparılamayacak bitkilerin dışında olsun” deyince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem): “*Izhır otu bunun dışındadır*” buyurdu.

İkrime, Hâlid'e şöyle dedi: “Av hayvanının ürkütülmesinin ne olduğunu biliyor musun? Onu gölgeden uzaklaştırıp onun yerine yerleşmendir” dedi.

Abdulvehhâb b. Abdilmecîd es-Sekafî bu hadisi Hâlid'den naklederken: “Kuyumcularımız ve evlerimizin çatısı için...” yerine, “Kuyumcularımız ve mezarlarımız için...” ibaresini kullanmıştır.

۲۹ - بَابُ ذِكْرِ الْقَيْنِ وَالْحَدَّادِ

29- DEMİRCİ HAKKINDA SÖYLENENLER

Köle ve demirciye *kayn*, şarkı söylese de söylemese de cariyeye *kayne* denir. Buhârî, *kayn* sözünden köleyi değil, demirciyi kastettiğini belirtmek için başlıkta hem *kayn*, hem *haddâd* kelimesini zikretmiştir. İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*'de: “*Kayn*, demirci ve kuyumcudur” demiştir. İbn Dureyd de: “*Kayn*, demirci demektir. Daha sonra Araplar bütün kuyumculara aynı ismi verdiler” demiştir.

۲۰۹۱ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي الصُّحَى عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ خَبَّابٍ قَالَ كُنْتُ قَيْنًا فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَكَانَ لِي عَلَى الْعَاصِ بْنِ وَائِلٍ دَيْنٌ، فَأَتَيْتُهُ أَنْقَاضَهُ قَالَ لَا أُعْطِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ ﷺ فَقُلْتُ لَا أَكْفُرُ حَتَّى يُمِيتَكَ

اللَّهُ ، ثُمَّ تُبْعَثَ قَالَ دَعْنِي حَتَّى أُمُوتَ وَأُبْعَثَ ، فَسَأُوتَى مَالًا وَوَلَدًا فَأَقْضِيكَ فَتَزَلْتُ ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا * أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا﴾. أطرافه ٢٢٧٥ ، ٢٤٢٥ ، ٤٧٣٢ ، ٤٧٣٣ ، ٤٧٣٤ ، ٤٧٣٥ - تحفة ٣٥٢٠

2091- “Muhammed b. Beşşâr — İbn Ebî Adiy — Şu’be — Süleyman — Ebu’d-Duhâ” isnâdıyla Mesrûk’un bildirdiğine göre Habbâb şöyle dedi: Cahiliye döneminde demircilik yapıyordum ve Âs b. Vâil’den alacağım vardı. Alacağımı tahsil etmek için ona gittiğimde bana: “Muhammed’i inkâr etmedikçe vermem” deyince: “Allah seni öldürdükten sonra tekrar diriltmedikçe inkar etmem” karşılığını verdim. Âs b. Vâil: “Ben ölüp tekrar dirildiğim zaman malım ve çocuklarım olacak. O zaman alacağınızı sana veririm” karşılığını verdi. Bunun üzerine Yüce Allah: **“Âyetlerimizi inkar eden ve «Bana elbette mal ve çocuk verilecektir» diyeni gördün mü? Gaybı mı görüp bilmiş, yoksa Rahmân’dan bir söz mü almış?”**¹ âyetlerini indirdi.²

Muhammed b. Beşşâr, Bundâr el-Basrî lakaplı kişidir.

İbn Ebî Adiy, Muhammed b. Ebî Adiy’dır. Ebû Adiy’in ismi İbrâhîm’dir.

Şu’be, Şu’be b. el-Haccâc’dır.

Süleyman, Süleyman b. Mihrân el-A’mes’dir.

Ebu’d-Duhâ, Müslim b. Subayh’tır.

Mesrûk, Mesrûk b. Abdirrahman el-Ecda’dır.

Habbâb, Habbâb b. el-Eret’tir.

Cahiliye döneminde demircilik yapan Habâb b. el-Eret’in, Amr b. el-Âs’ın babası Âs b. Vâil’den alacağı vardı. Habbâb, Âs b. Vâil’e bir kılıç yapmıştı ve alacağı bu yüzdendi. Habbâb bu alacağın tahsil etmek için onun yanına gidince, Âs: “Muhammed’i inkâr etmedikçe alacağınızı vermem” dedi. Habbâb: “Allah seni öldürdükten sonra tekrar diriltmedikçe inkâr etmem”

¹ Meryem Sur. 77- 78

² Hadis ayrıca 2275, 2425, 4732, 4733, 4734, 4735’te geçmektedir. Müslim 2795

(sallallahu aleyhi vesellem) ile beraber o yemeğe gittim. Adam Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) ekmek, içinde kabak ve kurutulmuş et olan çorba takdim etti. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) çanaktaki kabağı bulup yiyordu. O günden itibaren ben kabağı severim.”¹

Abdulah b. Yûsuf, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî’dir.

Mâlik, İmam Mâlik’tir.

Ebû Talha, Zeyd el-Ensârî’dir.

İsmi verilmeyen bir terzi, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yemeğe davet edince Enes b. Mâlik te bu davete katıldı. Terzi, sofraya ekmek —İsmâîlî, arpa ekmeği olduğunu söylemiştir— ve içinde kabak ile kurutulmuş et olan çorba getirince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) çorbanın içindeki kabakları seçip yemeye başladı. Enes b. Malik der ki: “O günden itibaren ben kabağı severim.”

Hattâbî der ki: Hadis; “Yaptığı dikme işi gözle görülen veya her yönüyle belli olan bir şey olmadığı için terzinin dikme karşılığı ücret alması batıldır” diyenlere karşılık, terziye yaptığı dikme işi karşılığında ücret vermenin caiz olduğunu göstermektedir. Terzilik mesleğinde Buhârî’nin demirci, kuyumcu ve marangoz konusunda zikretmediği özellikler vardır. Demirci, kuyumcu ve marangozlukta bazen malzeme müşteriden, el emeği bunlardan olabilir. Terzi ise elbise dikerken çoğu zaman kendi ipliğiyle diker. Bu durumda terzi, sadece el emeği değil, yandan koyduğu iplik gibi malzemeleri de müşteriye verdiği için hem el emeğinin karşılığını alır, hem malzemelerin parasını alarak ticaret yapmış sayılır. Aynı şekilde dokumacı ve boyacı da kendi ipleriyle ve boyalarıyla çalışıyorlarsa bunlar da terziyle aynı kapsama girerler. Bu sebeple: “Yaptığı dikme işi gözle görülen veya her yönüyle belli olan bir şey olmadığı için terzinin dikme karşılığı ücret alması batıldır” diyenlerin bu iddiası batıldır.

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî bu hadisi *At’ime* konusunda rivayet etmiştir.

¹ Hadis ayrıca 5379, 5420, 5433, 5435, 5436, 5437, 5439’da geçmektedir. Müslim 2041

۳۱ - باب ذِكْرِ النَّسَاجِ

31- DOKUMACI HAKKINDA SÖYLENENLER

۲۰۹۳ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ قَالَ سَمِعْتُ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ جَاءَتِ امْرَأَةٌ بِبُرْدَةٍ - قَالَ أَتَدْرُونَ مَا الْبُرْدَةُ فَقِيلَ لَهُ نَعَمْ ، هِيَ الشَّمْلَةُ ، مَنْسُوجٌ فِي حَاشِيَيْهَا - قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنِّي نَسَجْتُ هَذِهِ بِيَدِي أَكْسَوْتُهَا فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ ﷺ مُحْتَاجًا إِلَيْهَا فَخَرَجَ إِلَيْنَا وَإِنَّمَا إِزَارُهُ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، اكْسِنِيهَا ، فَقَالَ « نَعَمْ » فَجَلَسَ النَّبِيُّ ﷺ فِي الْمَجْلِسِ ، ثُمَّ رَجَعَ فَطَوَّأَهَا ، ثُمَّ أَرْسَلَ بِهَا إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُ الْقَوْمُ مَا أَحْسَنَتْ ، سَأَلْتَهَا إِيَّاهُ ، لَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّهُ لَا يَرُدُّ سَائِلًا فَقَالَ الرَّجُلُ وَاللَّهِ مَا سَأَلْتُهُ إِلَّا لِتَكُونَ كَفْنِي يَوْمَ أَمُوتُ قَالَ سَهْلٌ فَكَانَتْ كَفَنُهُ أَطْرَافُهُ ۱۲۷۷ ، ۵۸۱۰ ، ۶۰۳۶ - تحفة ۴۷۸۳

2093- "Yahya b. Bukeyr — Yakûb b. Abdirrahman" isnâdıyla Ebû Hâzım'ın bildirdiğine göre Sehl b. Sa'd: "Bir kadın bir burdeyle geldi" deyip: "Burdenin ne olduğunu biliyor musunuz?" diye sordu. Ona: "Evet, kenarları dokunmuş kumaştır" cevabı verilince, Sehl şöyle devam etti: Kadın: "Ey Allah'ın Resûlü! Bunu sana giydirmek için kendi ellerimle dokudum" deyince Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ihtiyacı olduğu için bu burdeyi aldı ve onu izar gibi giyerek yanımıza çıktı. Orada bulunanlardan bir kişi: "Ey Allah'ın Resûlü! Bunu bana ver" deyince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Olur" karşılığını verdi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bir müddet oturduktan sonra dönüp bu burdeyi dürerek adama yolladı. Orada olanlar, adama: "İyi yapmadın. Onun, isteyen kimseyi geri çevirmediğini bildiğin halde ondan istedin" deyince, adam: "Vallahi bunu öleceğim gün kefenim olsun diye istedim" karşılığını verdi. Sehl der ki: "Bu burde adamın kefeni olmuştu."¹

¹ Hadis ayrıca 1277, 5810, 6036'da geçmektedir.

Yahya b. Bukeyr, Yahya b. Bukeyr b. Abdillâh el-Mahzûmî'dir.

Yakûb b. Abdîrrahman, Yakûb b. Abdîrrahman b. Muhammed b. Abdillâh b. Abdilkârî el-Medenî'dir.

Ebû Hâzim, Seleme b. Dînar el-A'rec'dir.

Sehl b. Sa'd, Sehl b. Sa'd el-Ensârî es-Sâidî'dir.

İsmi belirtilmeyen bir kadın, bedevilerin giydiği cinsten bir burdeyi Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) getirerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Bunu senin giymen için dokudum" deyince Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) burdeye ihtiyacı olduğu için aldı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) daha sonra bu burdeyi giyerek sahabenin yanına çıkınca orada bulunan Abdurrahman b. Avf: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu burdeyi bana ver" dedi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): "Olur" dedikten sonra bir müddet oturup evine gitti ve burdeyi katlayarak Abdurrahman b. Avf'a yolladı. Orada olanlar, Abdurrahman b. Avf'a: "İyi yapmadın. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bir şey isteyen hiç kimseyi boş çevirmediğini bildiğin halde ondan istedin" deyince, Abdurrahman: "Vallahi, bunu öldüğüm gün kefenimin olması için istedim" karşılığını verdi. Sehl der ki: "Gerçekten de Abdurrahman vefat ettiği zaman bu burde kefeni oldu."

Bu hadis, *Cenâiz* konusunda geçmiştir.

۳۲ - بَاب النَّجَّارِ

32- MARANGOZ

۲۰۹۴ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ عَنْ أَبِي حَارِمٍ قَالَ أَتَى رَجُلًا إِلَى سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ يَسْأَلُونَهُ عَنِ الْمِنْتَرِ فَقَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى فُلَانَةٍ - امْرَأَةٍ قَدْ سَمَّاهَا سَهْلٌ - « أَنْ مَرَى غُلَامَكَ النَّجَّارَ ، يَعْمَلُ لِي أَعْوَادًا أَجْلِسُ عَلَيْهِنَّ إِذَا كَلَّمْتُ النَّاسَ » فَأَمَرْتُهُ يَعْمَلُهَا مِنْ طَرَفَاءِ الْغَابَةِ ثُمَّ جَاءَ بِهَا ، فَأَرْسَلْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِهَا ، فَأَمَرَ بِهَا فَوَضِعَتْ ، فَجَلَسَ عَلَيْهِ . أطرافه ۳۷۷ ، ۴۴۸ ، ۹۱۷ ، ۲۵۶۹ - تحفة ۷۱۱

2094- "Kuteybe b. Saîd — Abdulazîz" isnâdıyla bildirdiğine göre Ebû Hâzım şöyle dedi: Birkaç kişi Sehl b. Sa'd'a gelerek minberle ilgili soru sorunca, Sehl şöyle cevap verdi: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) filan kadına

—Sehl burada kadının adını da zikretmiştir—: “*Marangoz olan kölene söyle de insanlara konuşma yaparken üzerinde oturacağım tahtadan bir şey yapsın*” şeklinde haber gönderdi. Kadın kölesine ilgin ağacından böyle bir şey yapmasını söyleyince köle minberi yapıp kadına getirdi. Kadın minberi Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) gönderince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onun yerleştirilmesini söyledi ve üzerine oturdu.¹

Kuteybe b. Said, Kuteybe b. Saîd b. Cemîl es-Sekafî el-Bağlânî'dir.

Abdulazîz, Abdulazîz b. Ebî Hâzım'dır.

Ebû Hâzım, Seleme b. Dînâr'dır.

Birkaç kişi Sehl b. Sa'd'a gelerek Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) minberiyle ilgili sorduklarında onlara şöyle dedi: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ensâr'dan bir kadına haber gönderip: “*Marangoz olan kölene söyle de insanlara konuşma yaparken üzerinde oturacağım tahtadan bir şey yapsın*” buyurdu. Abdurrezzâk'ın rivayetine göre kölenin ismi Bâkûm'dur. İsminin Kabîsa, Meymûn, İbrâhîm ve Kilâb olduğu da söylenmiştir. Minberi yapanın Temîm ed-Dârî olduğu da söylenmiştir. Ancak Vâkîdî'de geçen Ebû Hureyre'nin rivayetine göre Temîm, minberin nasıl yapılacağını tarif etti, Abbâs'ın azatlısı Kilâb ise yaptı. Belâzurî ise minberi yapanın Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) azatlısı Ebû Râfi olduğunu söylemiştir.

Ensâr'dan olan bu kadın kölesini Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) gönderince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona Şam yönünde olan Medine'nin yüksek yerlerindeki ilgin ağacından bir minber yapmasını emretti. Köle minberi yapınca, efendisi olan kadına getirdi. Kadın da bu minberi Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) gönderdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) minberin Mescid'deki yerine yerleştirilmesini emredip üzerine oturdu.

Bu hadis, *Cuma* konusunda geçmiştir.

٢٠٩٥ - حَدَّثَنَا خَلَادُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ أَيْمَنَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ امْرَأَةً مِنَ الْأَنْصَارِ قَالَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَلَا أَجْعَلُ لَكَ شَيْئًا تَقْعُدُ عَلَيْهِ فَإِنِّي لِي غُلَامًا نَجَارًا قَالَ « إِنِّ شَيْئٌ » قَالَ فَعَمِلْتُ لَهُ الْمِنْبَرَ ،

¹ Hadis ayrıca 377, 448, 917, 2569'da geçmektedir. Müslim 544

فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ قَعَدَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى الْمِنْبَرِ الَّذِي صُنِعَ ، فَصَاحَتِ النَّخْلَةُ الَّتِي كَانَ يَخْطُبُ عَنْهَا حَتَّى كَادَتْ أَنْ تَنْشَقَّ ، فَنَزَلَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى أَخَذَهَا فَضَمَّهَا إِلَيْهِ ، فَجَعَلَتْ تَبْنُ أَنْيْنَ الصَّبِيِّ الَّذِي يُمَكَّتُ حَتَّى اسْتَقَرَّتْ . قَالَ « بَكَتْ عَلَى مَا كَانَتْ تَسْمَعُ مِنَ الذِّكْرِ »
 أطرافه ٤٤٩ ، ٩١٨ ، ٣٥٨٤ ، ٣٥٨٥ - تحفة ٢٢١٥ .

2095- “Hallâd b. Yahya — Abdolvâhid b. Eymen — babası” isnâdıyla Câbir b. Abdillâh'ın bildirdiğine göre Ensar'dan bir kadın Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): “Ey Allah'ın Resûlü! Sana, üzerine oturacağın bir şey yapayım mı? Benim marangoz olan bir kölem var” deyince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Dilersen yap*” karşılığını verdi. Kadın Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) minberi yaptı ve cuma günü olunca Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) minbere oturduğunda Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) yanında hutbe verdiği hurma (kütüğü) neredeyse yarılacak derecede feryad etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) minberden inip kütüğü bağrına basınca, susturulmaya çalışılan çocuk gibi inledi ve nihayet sakinleşti. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*O, daha önce işitmekte olduğu zikir için ağladı*” buyurdu.¹

Hallâd b. Yahya, Hallâd b. Yahya b. Safvân es-Sülemî el-Kûfî'dir.

Abdolvâhid b. Eymen, Abdolvâhid b. Eymen el-Mahzûmî el-Mekkî'dir.

Bir kadın Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem): “Ey Allah'ın Resûlü! Sana, hutbe verirken üzerine oturacağın bir şey yapayım mı? Benim marangoz olan bir kölem var” deyince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Dilersen yap*” karşılığını verdi.

Önceki hadise göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) kadına, kölesine bir minber yapmasını emretmesi için haber göndermiştir. Kadın Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) minber yapmak istediğini öğrenmiş, bunun üzerine Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) minber yapmayı teklif etmiş olabilir. Kadın, kölesine bir minber yaptırınca, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) cuma günü

¹ Hadis ayrıca 449, 918, 3584, 3585'te geçmektedir.

bu minbere oturdu. Bunun üzerine daha önce yanında durup hutbe verdiği hurma kütüğü, neredeyse yarılacak derecede feryad etmeye başladı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) minberden inip kütüğü bağrına basınca, susturulmaya çalışılan çocuk gibi inledi ve nihayet sakinleşti. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “O, daha önce işitmekte olduğu zikir için ağladı” buyurdu.

Bu hadis, minberin üzerinde hutbe vermek konusunda geçmiştir.

۳۳ - بَابُ شِرَاءِ الْحَوَائِجِ بِنَفْسِهِ

33- KİŞİNİN KENDİ İHTİYAÇLARINI BİZZAT SATIN ALMASI

وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - اشْتَرَى النَّبِيُّ ﷺ جَلَاءً مِنْ عُمَرَ وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - جَاءَ مُشْرِكٌ بِغَنَمٍ ، فَاشْتَرَى النَّبِيُّ ﷺ مِنْهُ شَاةً وَاشْتَرَى مِنْ جَابِرٍ بَعِيرًا

İbn Ömer der ki: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Hz. Ömer’den bir deve satın aldı.”

Abdurrahman b. Ebî Bekr ise: “Bir müşrik koyunlarla gelince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ondan bir koyun satın aldı.” Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Câbir’den de bir deve satın almıştır.

Buhârî’nin Hibe konusunda İbn Ömer’den mevsûl olarak naklettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Hz. Ömer’den bir deve satın almıştır. Buhârî’nin, Hasta deveyi satın almak konusunda bildirdiğine göre İbn Ömer de bir deveyi bizzat kendisi satın almıştır.

Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Sıddîk’ın bildirdiğine göre ismi belirtilmeyen bir müşrik koyunlarla gelince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ondan bir koyun satın aldı.

Bir sonraki konuda belirtileceği üzere Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Cabir b. Abdillâh el-Ensârî’den bir deve satın almıştır. Bu rivayetler, toplumun ileri gelenlerinin, tevazu göstergesi olarak ve Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) sünnetine uymak için kendi ihtiyaçlarını bizzat kendilerinin satın almalarının caiz olduğunu göstermektedir.

۲۰۹۶ - حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عِيسَى حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ
الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ اشْتَرَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ يَهُودِيٍّ طَعَامًا
بَنَسِيئَةٍ ، وَرَهْنَهُ دِرْعَهُ أَطْرَافَهُ ۲۰۶۸ ، ۲۲۰۰ ، ۲۲۵۱ ، ۲۲۵۲ ، ۲۳۸۶ ، ۲۵۰۹ ،
۲۵۱۳ ، ۲۹۱۶ ، ۴۴۶۷ تحفة ۱۵۹۴۸

2096- “Yûsuf b. İsa — Ebû Muâviye — A’miş — İbrâhîm” isnâdıyla bildirdiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir Yahudi’den borca yiyecek alıp zırhını ona rehin bıraktı.”¹

Yûsuf b. İsa, Yûsuf b. İsa el-Mervezî’dir.

Ebû Muâviye, Muhammed b. Hâzım’dır.

A’miş, Süleyman b. Mehrân’dır.

İbrâhîm, İbrâhîm en-Nehaî’dir.

Esved, Esved b. Yezîd’dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Ebu’ş-Şahm adlı bir yahudiden bedelini belli bir süre sonra ödemek üzere borca yiyecek satıl aldı ve zırhını ona rehin bıraktı.

۳۴ - باب شَرَاءِ الدَّوَابِّ وَالْحَمِيرِ .

34- BİNEK HAYVANI VE EŞEK SATIN ALMAK

وَإِذَا اشْتَرَى دَابَّةً أَوْ جَمَلًا وَهُوَ عَلَيْهِ ، هَلْ يَكُونُ ذَلِكَ قَبْضًا قَبْلَ أَنْ يَنْزَلَ وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ
- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِعُمَرَ « بَعْثِيهِ » . يَعْنِي جَمَلًا صَعْبًا

Kişi, sahibinin bindiği bir hayvanı veya deveyi satın alırsa, satın aldığı kişi ondan inmeden bu hayvanı teslim almış sayılır mı?

¹ Hadis ayrıca 2068, 2200, 2251, 2252, 2386, 2509, 2513, 2916, 4467’de geçmektedir.
Müslim 1603

İbn Ömer'in bildirdiğine göre Resûlullah (salallahu aleyhi veselem) Hz. Ömer'e: "Bu çetin ve sert deveyi bana sat" buyurdu.

Kişi, sahibinin bindiği bir hayvanı veya deveyi satın alırsa, satın aldığı kişi ondan immeden bu hayvanı teslim almış sayılıp sayılmayacağında ihtilaf edilmiştir.

۲۰۹۷ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّهْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ وَهْبِ بْنِ

كَيْسَانَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي عَرَاةٍ، فَأَبْغَلَا بِي جَلِيٌّ وَأَعْيَا، فَاتَى عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ « جَابِرُ ». فَقُلْتُ نَعَمْ. قَالَ « مَا شَأْنُكَ ». قُلْتُ

أَبْغَلَا عَلَى جَلِيٍّ وَأَعْيَا، فَتَرَلْ يَجْعَلُهُ بِمَجْجِنِهِ، ثُمَّ قَالَ « ازْكِبْ ». فَرَكِبْتُ، فَقُلْتُ رَأَيْتُهُ أَكْفَهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ « تَرَوُجْتَ » قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ « بِكْرًا أَمْ نَيْيَا » قُلْتُ

بَلْ نَيْيَا قَالَ « أَفَلَا جَارِيَةٌ تُلَاعِبُهَا وَتُلَاعِبُكَ » قُلْتُ إِنَّ لِي أَخَوَاتٍ، فَأَجَبْتُ أَنْ أَتَرَوُجَ امْرَأَةً تَجْمَعُهُنَّ، وَتُحْطِطُهُنَّ، وَتَقُومُ عَلَيْهِنَّ قَالَ « أَمَّا أَنْتَ قَادِمٌ، فَإِذَا قَدِمْتَ فَلَا تَكُنْ

الْكَنِيسَ » ثُمَّ قَالَ « أَتَيْتُكَ جَلَّكَ » قُلْتُ نَعَمْ فَأَشْتَرَاهُ مِنِّي بِأَوْقِيَّةٍ، ثُمَّ قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَبْلِي، وَقَدِمْتُ بِالْعَدَاةِ، فَجِئْنَا إِلَى الْمَسْجِدِ، فَوَجَدْتُهُ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ، قَالَ « الْآنَ

قَدِمْتَ ». قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ « قَدْ خَجَّ جَلَّكَ، فَادْخُلْ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ ». فَدَخَلْتُ فَصَلَّيْتُ، فَأَمَرَ بِلَالًا أَنْ يَرِنَ لَهُ أَوْقِيَّةٌ قَوْرَنَ لِي بِلَالٍ، فَأَرْجَحَ فِي الْمِيزَانِ، فَانْظَلَمْتُ حَتَّى وَابَيْتُ فَقَالَ

ادْخُلْ لِي جَابِرًا » قُلْتُ الْآنَ يَرُدُّ عَلَى الْجَمَلِ، وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْهُ قَالَ « خُذْ جَلَّكَ وَلَكَ ثَمَنُهُ » أَلْطَافُهُ ٤٤٣، ١٨٠١، ٢٣٠٩، ٢٣٨٥، ٢٣٩٤، ٢٤٠٦، ٢٤٧٠، ٢٦٠٤، ٢٦٠٣،

٢٦٠٣، ٢٦٠٤، ٢٦١٨، ٢٨٦١، ٢٩٦٧، ٣٠٨٧، ٣٠٨٩، ٣٠٩٠، ٤٠٥٢، ٥٠٨٠، ٥٢٤٣، ٥٢٤٤، ٥٢٤٥، ٥٢٤٦، ٥٢٤٧، ٥٣٦٧، ٦٣٨٧ - نَحْمَدُ

٣١٢٧

"2097- "Muhammed b. Beşşâr — Abdulvehhâb — Ubeydullah" isnâdıyla Vehb b. Keysân'ın bildirdiğine göre Câbir b. Abdillâh şöyle

dedi: Bir gazvede Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile beraberken devem yorulup yavaşlayınca Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) yanıma gelerek: “*Câbir!*” dedi. Ben: “Evet” karşılığını verince: “*Neyin var?*” diye sordu. Ben: “Devem yorgun düşüp yavaşladı. Bu sebeple geride kaldım” cevabını verince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bineğinden inip bastonuyla devemi çektikten sonra: “*Bin!*” dedi. Ben deveme binince (deve o kadar hızlandı ki) onu Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) devesini geçmesini engellemeye başladım. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bana: “*Evlendin mi?*” diye sorunca: “Evet” cevabını verdim. Bana: “*Kız mı, dul mu aldın?*” diye sorunca: “Dul aldım” cevabını verdim. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Neden senin onunla, onun da seninle oynaşabileceğin bir kız almadın?*” diye sorunca: “Benim kız kardeşlerim var. Bu sebeple onları toplayıp saçlarını taraması ve başlarında durmasını istedim” cevabını verdim. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Şimdi sen (ailenin yanına) varıyorsun. Vardığında artık ailene karşı olgun ol*” buyurdu. Sonra: “*Deveni satar mısın?*” diye sordu. Ben: “Evet” cevabını verince devemi bir ukiyye karşılığında satın aldı. Sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) benden önce Medine'ye geldi, ben ise kuşluk vakti vardım. Mescid'e geldiğimizde Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi vesellem) Mescid'in kapısında gördüm. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Şimdi mi geldin?*” diye sorunca: “Evet” cevabını verdim. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Deveni bırak ve girip iki rekat namaz kıl*” buyurunca girip namaz kıldım. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Bilâl'e bir ukiyye tartmasını emredince Bilâl terazi ağır basacak şekilde tarttı. Ben arkamı dönüp giderken Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Bana Câbir'i çağırın*” buyurunca: “Şimdi devemi geri verecek” diye düşündüm. Hâlbuki bana bu deveyi geri almak kadar sevimsiz birşey yoktu. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Deveni al, bedeli de senin olsun*” buyurdu.¹

Abdulvehhâb, Abdulvehhâb b. Abdilmecîd es-Sekafî'dir.

Ubeydulah, Ubeydullah b. Amr'dır.

¹ Hadis ayrıca 443, 1801, 2309, 2385, 2394, 2406, 2470, 2603, 2604, 2718, 2861, 2967, 3087, 3089, 3090, 4052, 5079, 5080, 5243, 5244, 5245, 5246, 5247, 5367, 6387' de geçmektedir. Müslim 715

Vehb b. Keysân, Vehb b. Keysân el-Esedî'dir.

İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında ve İbn Hişâm'ın *Sîret*'inde geçtiğine göre hadiste geçen gazvenin Zâturrikâ' gazvesi olduğu söylenmiştir. Buhârî ise Tebûk gazvesi olduğunu söylemiştir.

Müslim'de geçen hadise göre Câbir b. Abdillâh: "Mekke'den Medine'ye gelirken..." demiştir. Bu durumda hadiste kastedilen Hudeybiye veya Kazâ umresi ya da Mekke'nin fethi veya Vedâ haccıdır. Ancak ne Veda haccı, ne Kaza umresi ne de Hudeybiye günü gazve olarak adlandırılmaz. Bu durumda el-Bulkînî'nin de söylediği gibi Mekke'nin fethi kastedilmiştir.

Câbir b. Abdillâh'ın devesi yorulup yavaşlayınca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) yanına gelip: "*Sen Cabir misin?*" veya: "*Ey Câbir!*" dedi. Câbir: "Evet" karşılığını verince Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "*Neden insanlardan geride kaldın?*" diye sordu. Câbir: "Devem yorulup yavaşladı" cevabını verince, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bineğinden inip bastonuyla Câbir'in devesini çektikten sonra: "*Bin!*" dedi. Deveye binince deve o kadar hızlandı ki onu Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) devesini geçmesini engellemeye çalıştı.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Câbir'e: "*Evlendin mi?*" diye sorunca, Câbir: "Evet evlendim" cevabını verdi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): "*Kız mı, dul mu aldın?*" diye sorunca: "Dul aldım" cevabını verdi. Câbir, Sehle binti Mes'ûd el-Evsiyye ile evlenmişti. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "*Neden senin onunla, onun da seninle oynasabileceğin* –başka bir rivayette "*şakalaşacağın*" şeklindedir- *bir kız almadın?*" diye sordu. Hadis, bakire kızla evlenmenin evla, kişinin hanımıyla oynayıp şakalaşmasının faziletli bir hareket olduğunu göstermektedir.

Câbir, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) bu sözüne: "Benim kız kardeşlerim var. Bu sebeple onları toplayıp saçlarını taraması ve başlarında durmasını istedim" karşılığını verdi.

Müslim'de geçen rivayete göre ise şöyle demiştir: "Abdullah vefat ederken geride yedi kız bıraktı. Ben de onlar gibi bir kızla evlenmek istemedim ve onları toplayıp saçlarını tarayıp başlarında duracak bir kadınla evlendim."

Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "*Şimdi sen ailenin yanına varıyorsun. Vardığında artık ailenle uygun şekilde birlikte ol*" buyurdu. Hadisteki, "*el-Keyyis*" sözünden cinsel ilişki kastedilmiştir

İbnu'l-A'râbî der ki: "Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) ona hanımıyla birlikte olmayı tavsiye etmesinin sebebi, ilişki ve ilişkiden sonra yapılan gusûlden elde edilen sevaptır. Ancak Buhârî başka bir yerde bunu çocuk sahibi olmak niyetiyle ilişkiye girmek olarak açıklamıştır.

Derim ki: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Câbir'e çocuk sahibi olmayı ve hanımına karşı olgun davranmasını veya hanımı hayızlıyken ona yaklaşmamaya dikkat etmesini tavsiye etmiş olabilir. Hattâbî, "*el-Keyyis*" kelimesinin, bir şeyi sıkı bir şekilde korumak mânâsında olduğunu söylemiştir.

Sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Câbir'e, devesini satın satmayacağını sordu ve deveyi bir ukiyyeye satın aldı.

Başka rivayetlerde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) deveyi bir ukiye altına, kırk dinara ve yirmi dinara satın aldığı geçmektedir.

Başka bir rivayet: "Deveyi beş ukiyyeye satın aldı ve fazladan bir ukiye verdi" şeklindedir. Bir başka rivayet te "...iki ukiye ve bir veya iki dirheme..." şeklindedir.

Buhârî, bir ukiyyeye satın aldığını belirten rivayetlerin daha çok olduğunu söylemiştir.

Kâdî İyâd der ki: Rivayetlerde ihtilafın sebebi, hadisin mânâ olarak rivayet edilmesidir. Sâlim b. Ebi'l-Ca'd'ın açıkladığına göre bir ukiyeden kasıt, bir ukiye altındır. Hadisi rivayet ederken sadece bir ukiye olduğunu söyleyenlerin rivayetine bu mânâ verilir. Beş ukiyeye satın aldığını söyleyenlerin kasdettikleri beş ukiye gümüştür. Beş ukiye gümüş, bir ukiye altın değerindedir. Bütün bunlar, bir rivayette gelen: "Devemin bedelini verirken arttırıp durdu..." hadisinde belirtildiği üzere devenin değeri olan bir ukiyeye eklenen şey olabilir.

Dört dinar şeklindeki rivayetten de bir ukiye olan devenin bedelinden fazla olarak verilen kastedilmiş olabilir.

Suheyli der ki: Bu hadis sahih bir yolla: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) fiyat verirken birer dirhem arttırıyordu ve her arttırışında: "*Bana bu deveyi şu kadara sat, Allah ta seni bağışlasın*" dedi, şeklinde nakledilmiştir. Câbir, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) kendisi için daha çok bağışlanma dilemesini istediği için verilen fiyatı hemen kabul etmemiş olabilir.

Bir rivayette: "Deveyi, aileme dönünceye kadar üzerine binmek şartıyla

Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) satmayı kabul ettim" ibaresi vardır.

Başka bir rivayette ise: "Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) deveyi Medine'ye kadar binmem için bana ödünç verdi" ibaresi geçmektedir.

Buhâri der ki: "Câbir'in şart koşması şeklindeki rivayet bana göre daha sahihtir."

Ahmed, bu hadisi, kişinin sattığı bineğe, belirli bir yere kadar binmeyi şart koşmasının caiz olduğuna delil saymıştır.

Mâlik ise: "Mesâfe yakınsa caizdir" demiştir. Şâfiî ve Hanefiler: "Alışverişte şart koşmanın yasaklanmasıyla ilgili hadis sebebiyle, uzak olsun yakın olsun caiz değildir" demişlerdir. Şâfiî ve Hanefiler, hadisin sonunu delil göstererek Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Câbir'e devenin bedelini hibe etmeyi kasdettiğini bu sebeple alışverişin gerçekleşmediğini veya alışveriş bittikten sonra Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) izin verdiğini söylemişlerdir. Nesâî'nin rivayetine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "Deveni şu kadara aldım ve Medine'ye kadar ona binmen için sana ödünç verdim" buyurmuştur.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Medine'ye Câbir'den önce geldi. Câbir ve beraberindekiler ise ertesi sabah geldiler. Câbir Mescid'e geldiği zaman Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Mescid'in kapısında olduğunu gördü. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona: "*Şimdi mi geldin?*" diye sorunca: "Evet" cevabını verdi. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "*Deveni bırak ve Mescid'e girip iki rekat namaz kıl*" buyurunca Câbir Mescid'e girip iki rekat namaz kıldı. Hadisin bu kısmı seferden dönenin iki rekat kılmasının müstehab olduğunu göstermektedir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Bilâl'e bir ukiye tartmasını emredince Bilâl terazi ağır basacak şekilde tarttı. Hadis, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Bilâl'e terazi ağır basacak şekilde tartmasına izin verdiğini göstermektedir. Çünkü vekil, izin olmadan fazladan bir şey veremez.

Câbir arkasını dönüp giderken Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): "*Bana Câbir'i çağırın*" buyurunca: "Şimdi devemi geri verecek" diye düşündü. Hâlbuki en çok istemediği şey devenin geri verilmesiydi. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona: "*Deveni al, bedeli de senin olsun*" buyurdu.

Buhârî bu hadisi yirmiye yakın yerde rivayet etmiştir. Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî de değişik senet ve lafızlarla rivayet etmişlerdir.

۳۵ - باب الأسواق التي كانت في الجاهلية فتبائع بها الناس في الإسلام

35- CAHİLİYE DÖNEMİNDE MEVCUT OLUP İSLAM DÖNEMİNDE DE İNSANLARIN ALIŞVERİŞ YAPTIKLARI ÇARŞILAR

İbn Battâl der ki: “Cahiliye döneminde bu çarşılar da günah işlenmiş olması, Müslümanlar hakim olunca buralarda itaatlerin işlenmesine engel değildir.”

۲۰۹۸ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ كَانَتْ عُكَاظٌ وَجَنَّةٌ وَدُو الْمَجَازِ أَسْوَاقًا فِي الْجَاهِلِيَّةِ ، فَلَمَّا كَانَ الْإِسْلَامُ تَأَثَّمُوا مِنَ التَّجَارَةِ فِيهَا ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ﴾ فِي مَوَاسِمِ الْحَجِّ ، قَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ كَذَا أَطْرَافَهُ ۱۷۷۰ ، ۲۰۵۰ ، ۴۵۱۹ - تحفة ۶۳۰۴

2098- “Ali b. Abdillâh — Süfyân” isnâdıyla Amr’ın bildirdiğine göre İbn Abbâs şöyle dedi: “Ukâz, Mecenne ve Zulmecâz, Cahiliye dönemindeki çarşılar dı. İslam geldiği zaman (Müslümanlar) buralarda ticaret yapmayı günah sayınca: **“Rabbinizin lütuf ve keremini istemekte size bir günah yoktur...”**” âyeti nazil oldu.” İbn Abbâs bu âyeti: **“Hac mevsimlerinde...”** lafzını zikrederek okumuştur.²

Ali b. Abdillâh, Ali b. Abdillâh el-Medîni’dir.

Süfyân, Süfyân b. Uyeyne’dir.

Amr, Amr b. Dînâr’dır.

“Ukâz, Mecenne ve Zulmecâz, Cahiliye dönemindeki çarşılar dı. İslam geldiği zaman Müslümanlar buralarda ticaret günah olduğunu düşünüp ticaret yapmaktan uzak durunca: **“Hac mevsimlerinde Rabbinizin lütuf ve keremini istemekte size bir günah yoktur...”**³ âyeti nazil oldu.”

Mücâhid, Saîd b. Cubeyr, İkrime, Mansûr b. el-Mu’temir, Katâde, İbrâhîm

¹ Bakara Sur. 198

² Hadis ayrıca 1770, 2050, 4519’da geçmektedir.

³ Bakara Sur. 198

en-Nehâî, Rabî b. Enes ve başkaları âyeti bu şekilde tefsir etmişlerdir.

۳۶ - بَابُ شِرَاءِ الْإِبِلِ الْهِيمِ أَوْ الْأَجْرَبِ

36- SUYA KANMAYAN VEYA UYUZ DEVELERİ SATIN ALMAK

الْهَائِمُ الْمُخَالِفُ لِلْقَصْدِ فِي كُلِّ شَيْءٍ

“Hâim”, her şeyde maksada aykırı harekette bulunandır.

Kâmûs’ta “Hîm” kelimesinin, susamış deve mânâsında olduğu söylenmiştir.

Buhârî, “Hîm” kelimesinin her şeyde maksada aykırı hareket etmek olduğunu söyleyerek bundan hayvandaki delilik (huysuzluk) hastalığını kastetmiştir.

۲۰۹۹ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ عَمْرُو كَانَ هَذَا رَجُلٌ اسْمُهُ نَوَاسٌ ، وَكَانَتْ عِنْدَهُ إِبِلٌ هِيمٌ ، فَذَهَبَ ابْنُ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - فَاشْتَرَى تِلْكَ الْإِبِلَ مِنْ شَرِيكَ لَهُ ، فَجَاءَ إِلَيْهِ شَرِيكُهُ فَقَالَ بَعْنَا تِلْكَ الْإِبِلَ فَقَالَ يَمْنُ بَعْتَهَا قَالَ مِنْ شَيْخٍ ، كَذَا وَكَذَا فَقَالَ وَمِنْكَ ذَلِكَ - وَاللَّهِ - ابْنُ عُمَرَ . فَجَاءَهُ فَقَالَ إِنَّ شَرِيكَى بَاعَكَ إِبِلًا هِيمًا ، وَلَمْ يَعْرِفَكَ قَالَ فَاسْتَقْفَهَا . قَالَ فَلَمَّا ذَهَبَ يَسْتَأْذِنُهَا فَقَالَ دَعَهَا ، رَضِينَا بِقَضَاءِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَا عَدْوَى سَمِعَ سُفْيَانُ عَمْرًا أَطْرَافَهُ ۲۸۵۸ ، ۵۰۹۳ ، ۵۰۹۴ ، ۵۷۵۳ ، ۵۷۷۲ -

تحفة ۷۳۵۶

2099- “Ali — Süfyân” isnâdıyla bildirildiğine göre Amr şöyle demiştir: Şurada Nevvâs adında bir adam vardı ve yanında deli bir deve vardı. İbn Ömer gidip bu deveyi onun ortağından satın aldı. Nevvâs’ın ortağı gelip: “O deveyi sattık” deyince, Nevvâs: “Kime sattın?” diye sordu. Adam: “Şöyle şöyle bir ihtiyara” cevabını verince, Nevvâs: “Yazık sana! Vallahi o adam İbn Ömer’dir” dedi ve İbn Ömer’e: “Ortağım sana kusurunu bildirmeden deli bir deve satmış” dedi. İbn Ömer: “Öyleyse onu sür git” dedi. Nevvâs deveyi alıp gitmek için davranınca İbn Ömer: “Bırak,

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) «*Hastalıkta bulaşıcılık yoktur*» şeklindeki hükmüne razı olduk” dedi. Süfyân, Amr’dan hadis dinlemiştir.¹

Ali, Ali b. Abdillâh el-Medîni’dir.

Süfyân, Süfyân b. Uyeyne’dir.

Amr, Amr b. Dînâr’dır.

Nevvâs adındaki deve tüccarı bir adamın hastalıklı bir devesi vardı. Abdullah b. Ömer Nevvâs’ın ortağından bu deveyi satın aldı. Ortağı Nevvâs’ın ortağının yanına gelip: “O deveyi sattık” deyince, Nevvâs: “Kime sattın?” diye sordu. Adam: “Şöyle şöyle bir ihtiyara” cevabını verince, Nevvâs: “Yazık sana! Vallahi o adam İbn Ömer’dir” dedi. Sonra Abdullah b. Ömer’in yanına gidip: “Ortağım sana devenin hastalıklı olduğunu bildirmeden satmış” deyince, İbn Ömer: “Öyleyse deveni geri alıp git” dedi. Nevvâs deveyi alıp gitmek için davranınca İbn Ömer: “Deveyi bırak, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) «*Hastalıkta bulaşıcılık yoktur*» şeklindeki hükmüne razı olduk” dedi.

Hattâbî der ki: “Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hükmüne razı oldum” sözü, devenin kusurlu olmasına rağmen buna razı oldum ve hakkımı almak için sizi kadının huzuruna çıkarmayacağım, mânâsındadır.

Başkası ise şöyle demiştir: “İ’â” kelimesi, uyuz olan devenin diğer develerin arasına karışması sonucu bu hastalığı onlara bulaştırma şeklinde olan hastalığın bulaşması mânâsındadır.”

Ebû Ali el-Hicrî, *en-Nevâdir*’de şöyle demiştir: “Hiyâm” develerde olan bir hastalıktır. Bu hastalığın alametlerinden biri de, devenin güneş nereye gitse o yöne dönmesi, yiyip içmesine rağmen günden güne zayıflamasıdır. Sahibi devenin hasta olup olmadığını anlamak için, onun idrarını koklar, eğer kokusu hamur mayası gibiyse bu hayvan hastalıklı demektir. Böylesi bir devenin idrarını koklayana aynı hastalık bulaşır.

Bu tarife göre Buhârî’nin deli ve uyuz develeri bir arada zikretmesinin sebebinin hastalığın bulaşması sebebiyle olduğu anlaşılmaktadır. Hadiste geçen Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) sözü sebebiyle hadis merfû hükmündedir. Bu durumda İbn Ömer’in: “Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hükmüne razı olduk” sözünün: “Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) «*Hastalıkta*”

¹ Hadis ayrıca 2858, 5093, 5094, 5753, 5772’de geçmektedir. Müslim 2225

bulaşıcılık yoktur» şeklindeki hükmüne razı olduk” mânâsında olduğu anlaşılır.

“Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hükmüne razı oldum” sözü, devenin kusurlu olmasına rağmen buna razı oldum ve hakkımı almak için sizi kadının huzuruna çıkarmayacağım, şeklinde açıklanırsa, bu durumda hadis mevkûf hükmünde olur.

Buhârî'nin hocası Ali b. el-Medînî der ki: “Süfyân b. Uyeyne, Amr b. Dînâr'dan hadis dinlemiştir.”

۳۷ - باب بَيْعِ السِّلَاحِ فِي الْفِتْنَةِ وَغَيْرِهَا

37- FİTNE GÜNLERİNDE VE FİTNE OLMADIĞI ZAMANLARDA SİLAH SATMAK

وَكَرِهَ عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ بَيْعَهُ فِي الْفِتْنَةِ

İmrân b. Husayn, fitne anında silah satılmasını kerih görmüştür.

Müslümanlar arasında savaş fitnesi olduğu zamanlarda günah ve düşmanlıkta yardımlaşma sayılmasından dolayı silah satmak mekruhtur. Ancak iki Müslüman gruptan biri azgınlık yapmışsa, hak üzere olana silah satmakta sakınca yoktur. Yine Müslümanlar arasında savaş fitnesi olmadığı zamanlarda silah satmakta sakınca yoktur.

İbn Adiy'in *el-Kâmil*'de, “Ebu'l-Eşheb — Ebû Recâ” tarikiyle mevsûl olarak rivayet ettiğine göre İmrân b. Husayn, fitne günlerinde, haksız yere öldürecek kişilere silah satmayı, şarap yapacak kişiye üzüm, Harem'de avlanacak kişiye ağ satmak gibi kerih görmüştür. Bu kerahet, haram işleneceği kesin olan veya zannedilen durumlarda haramlık mânâsındadır. Ancak böyle bir vehme düşüldüğü zaman ise mekruhtur. Ancak bütün bu durumlarda alışveriş akdi geçerli sayılır.

۲۱۰۰ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ أَفْلَحٍ

عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَامَ حُنَيْنٍ ، فَأَعْطَاهُ - يَعْنِي دِرْعًا - فَبِعْتُ الدَّرْعَ ، فَأَبْتَعْتُ بِهِ خُرْفًا فِي بَنِي سَلِمْةَ ،

فَإِنَّهُ لَأَوَّلُ مَالٍ تَأْتَلَتْهُ فِي الْإِسْلَامِ أَطْرَافُهُ ٣١٤٢ ، ٤٣٢١ ، ٤٣٢٢ ، ٧١٧٠ - تحفة
١٢١٣٢

2100- “Abdullah b. Mesleme — Mâlik — Yahya b. Saîd — İbn Eflah” isnâdıyla Ebû Katâde’nin azatlısı Ebû Muhammed’in bildirdiğine göre Ebû Katâde şöyle dedi: “Huneyn yılı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile beraber çıktık. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bana bir zırh verince onu sattım ve bedeliyle Benî Seleme’de küçük bir bostan satın aldım. Bu, İslam’da sahib olduğum ilk maldır.”¹

Abdullah b. Mesleme, Abdullah b. Mesleme el-Ka’nebî’dir.

Mâlik, İmam Mâlik’tir.

Yahya b. Saîd, Yahya b. Saîd el-Ensârî’dir.

İbn Eflah, Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin azatlısıdır.

Ebû Muhammed, Ebû Katâde’nin azatlısı Nâfi b. Ayyâş el-Akra’dır.

Ebû Katâde, Haris b. Rib’î el-Ensârî’dir.

Ebû Katâde, hicretin sekizinci yılında Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile beraber Mekke ile Tâif arasında ve Arafat’ın arka tarafında olan Huneyn savaşına katılınca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona bir zırh verdi. Buhârî, başka bir yerde uzun bir şekilde zikrettiği bu hadisin, sadece konuyla alakalı olan zırhı sattığı kısmı vermiştir.

Başka yerde geçen hadisin lafzı şu şekildedir: Huneyn yılı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ile beraber çıktık ve düşmanla karşılaştığımızda müslümanlarda bir bozulma oldu. Derken müşriklerden bir adamın müslümanlardan bir adamı alt ettiğini görüp ona dönerek arkasından yanına geldim ve kılıçla omzuna vurup zırhını kestim. Ama adam bana dönerek beni öyle bir sıktı ki bundan ölümün korkusunu hissettim. Sonra can vererek beni bıraktı. Ben Hz. Ömer’in yanına varıp: “Bu insanlara ne oldu?” diye sorunca: “Allah’ın işidir” cevabını verdi. Sonra geri döndüler ve Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) oturup: “Kim birini öldürdüğüne dair delil getirirse, ölenin üzerindeki eşyası onun olur” buyurdu. Bunun üzerine ben ayağa kalkarak: “Bana kim şahitlik eder?”

¹ Hadis ayrıca 3142, 4321, 4322, 7170’te geçmektedir. Müslim 1751

deyip oturdum. Sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) daha önce söylediği şeyi tekrar edince ben yine kalkıp: “Bana kim şahitlik eder?” deyip oturdum. Sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir daha aynı şeyi tekrar ettiğinde ben tekrar kalkınca Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Sana ne oldu ey Ebû Katâde?*” diye sordu. Ben olanları anlatınca bir adam: “Doğru söylüyor. Öldürülenin üzerindeki eşyası bendedir; payına düşeni kendisine vererek gerisini de bana bırakarak onu razı et” dedi. Ebû Bekr es-Siddîk ise: “Hayır vallahi! Bu olamaz! Hiç Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem), Allah ve Resulünün yolunda savaştan Allah arslanlarından bir arslanın hakkını çiğneyerek onun eşyasını sana verir mi!” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) adama: “*Bunu ona ver*” deyince, adam eşyayı bana verdi.

Ben bu zırhı Hâtıb b. Ebî Beltea’ya satıp, bedeliyle Seleme oğullarından küçük bir bostan satın aldım. Bu, İslam’da sahib olduğum ilk maldır.

Hadis, başlığın ikinci kısmını kapsamaktadır. Çünkü Ebû Katâde bu zırhı fitnenin olmadığı bir zamanda satmıştır.

Buhârî bu hadisi *Humus, Megâzi* ve *Ahkâm*, Müslim *Megâzi*, Ebû Dâvud, *Cihâd*, Tirmizî *Siyer*, İbn Mâce de *Cihâd* konusunda rivayet etmiştir.

۳۸ - بَابُ فِي الْعَطَارِ وَبَيْعِ الْمِسْكِ

38- ATTÂR VE MİSK SATMAK

Buhârî bu başlıkla Hasan el-Basrî, Atâ ve başkalarından nakledilen misk satmayı kerih görenlere cevap olarak yazmıştır. Miskin temiz olduğunda ve satışının caiz olduğunda icma vardır.

۲۱۰۱ - حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا أَبُو بُرْدَةَ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا بُرْدَةَ بْنَ أَبِي مُوسَى عَنْ أَبِيهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السَّوِّءِ كَمَثَلِ صَاحِبِ الْمِسْكِ، وَكَبِيرِ الْحَدَادِ، لَا يَعْدَمُكَ مِنْ صَاحِبِ الْمِسْكِ إِلَّا تَشْتَرِيهِ، أَوْ تَحْدِي رِيحُهُ، وَكَبِيرِ الْحَدَادِ يُخْرِقُ بَدَنَكَ أَوْ ثَوْبَكَ أَوْ تَحْدِي مِنْهُ رِيحًا خَبِيثَةً» طرفه ۵۵۳۴ - تحفة ۹۰۵۹

2101- “Mûsa b. İsmâîl — Abdolvâhid — Ebû Burde b. Abdillâh” isnâdıyla Ebû Burde b. Ebî Mûsa’dan bildirdiğine göre babası

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “İyi arkadaş ile kötü arkadaş, misk sahibi ile demirci körüğü gibidir. Misk sahibinden ya güzel koku satın alırsın veya onu koklarsın. Demirci körüğü ise ya seni veya elbiseni yakar, ya da pis kokusu sana siner.”¹

Mûsa b. İsmâîl, Mûsa b. İsmâîl et-Tebûzekî'dir.

Abdulvâhid, Abdulvâhid b. Ziyâd el-Abdî'dir.

Ebû Burde, Bureyd b. Abdillâh'tır.

Ebû Burde b. Ebî Mûsa'nın ismi Âmir'dir ve Ebû Burde b. Abdillâh'ın dedesidir.

Ebû Burde b. Abdillâh'ın babası, Ebû Mûsa Abdullah b. Kays el-Eş'arî'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) iyi arkadaşı misk satan kişiye, kötü arkadaş ise demirci körüğünde çalışan kişiye benzetmiştir. Kişi misk satandan ya güzel koku satın alır veya misk kokusunu koklar. Kişi demirci körüğünün yanında durursa ya kendini veya elbisesini yakar, ya da körüğün pis kokusu üzerine siner.” Hadis, din ve dünya yönünden zarar verecek olanlarla dostluk kurmayı yasaklamaktadır.

Müslim bu hadisi *Edeb* konusunda rivayet etmiştir.

۳۹ - بَابُ ذِكْرِ الْحَجَّامِ

39- HACAMATÇIYLA İLGİLİ RİVAYETLER

۲۱۰۲ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ

الله عنه - قَالَ حَجَمَ أَبُو طَيْبَةَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَأَمَرَ لَهُ بِصَاعٍ مِنْ تَمْرٍ، وَأَمَرَ أَهْلَهُ أَنْ يَحْقُقُوا

مِنْ خَرَاஜِهِ . أَطْرَافُهُ ۲۲۱۰ ، ۲۲۷۷ ، ۲۲۸۰ ، ۲۲۸۱ ، ۵۶۹۶ - تحفة ۷۳۵

2102- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik” isnâdıyla Humeyd'in bildirdiğine göre Enes b. Mâlik şöyle dedi: “Ebû Taybe Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) hacamat yaptı ve Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona bir sâ' hurma verilmesini emretti. Ailesine (sahiplerine) de ödemesi gereken haracı

¹ Hadis ayrıca 5534'te geçmektedir. Müslim 2628

hafifletmelerini emretti.”¹

Abdullah b. Yûsuf, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî'dir.

Mâlik, İmam Mâlik'tir.

Humeyd, Humeyd et-Tavîl'dir.

Sahih olan görüşe göre Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi vesellem) kan alan Ebû Taybe'nin ismi Nâfi'dir.

Ahmed, İbnu's-Seken ve Taberânî'de geçen Muhayyisa b. Mes'ûd'un hadisine göre Muhayyisa'nın Nâfi adında hacamat yapan bir kölesi vardı ve bu kişi efendisine ödemesi gereken vergiyle ilgili görüşmek için Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) gitmişti.

İbn Abdilber: “Ebû Taybe'nin isminin Dînâr olduğunu söyleyenler yanılmaktadır. Çünkü hacamatçı olan Dînâr tâbiûndandır” demiştir. Beğavî, *es-Sahâbe*'de zayıf isnâdla Ebû Taybe'nin isminin Meysere olduğunu nakletmiştir.

Askerî ise: “Sahih olan, Ebû Taybe'nin isminin bilinmediğidir” demiştir.

Ebû Taybe Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) hacamat yaptı ve Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) ona bir sâ' hurma verilmesini emretti. Hârise oğullarından olan efendisi Muhayyise b. Mes'ûd'a da ödemesi gereken haracı hafifletmesini emretti. Câbir'in rivayetinde Resûlullah'a (sallallahu aleyhi vesellem) hacamat yapan Ebû Taybe'nin, Bayâde oğullarının kölesi olduğu geçmektedir, ancak bu yanlıştır. Çünkü Bayâde oğullarının ismi Ebû Hind'dir.

Hadiste kastedilen harac, efendinin kölesinden her gün veya ay ödemesini istediği bir meblağdır. Ebû Taybe'nin ödemesi gereken tutar üç sâ'dı. Tahâvî ve başkalarının rivayet ettiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) onun ödemesi gereken bu miktarı bir sâ düşürdü.

Hadis, hacamat yapmanın ve hacamatçının ücret almasının caiz olduğunu göstermektedir. Hacamat karşılığı ücret almayı yasaklayan hadiste, keraheten tenzihlik kastedilmiştir. Bu kerahet te zaruret sebebiyle hacamat yaptırana değil, yapanla ilgilidir. Ancak hacamatçı, başka yollarla da geçimini sağlayabileceği için bu işi yapmasında bir zaruret olduğu söylenemez. Bir işin

¹ Hadis ayrıca 2210, 2277, 2280, 2281, 5696'da geçmektedir. Müslim 1577

düşük olması, onun yasaklanması gerektiği anlamına gelmez. Çöpçülük hacamatçılıktan daha düşük olabilir, ancak çöpçülük işi yapılmayacak olursa bundan zarar görür.

Ebû Dâvud bu hadisi *Buyû* konusunda rivayet etmiştir.

۲۱۰۳ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا خَالِدٌ - هُوَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ - حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ
ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ احْتَجَمَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَعْطَى الَّذِي حَجَمَهُ ، وَلَوْ كَانَ
حَرَامًا لَمْ يُعْطِهِ أَطْرَافُهُ ۱۸۳۵ ، ۱۹۳۸ ، ۱۹۳۹ ، ۲۲۷۸ ، ۲۲۷۹ ، ۵۶۹۱ ، ۵۶۹۴ ،
۵۶۹۵ ، ۵۷۰۰ ، ۵۷۰۱ - تحفة ۶۰۵۱

2103- “Müsedded — Hâlid b. Abdillâh — Hâlid” isnâdıyla İkrime’nin bildirdiğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: “Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hacamat yaptırdı ve kendisine hacamat yapana bir şey verdi. Eğer haram olsaydı vermezdi.”¹

Müsedded, Müsedded b. Muserhed’dir.

Hâlid b. Abdillâh, Halid b. Abdillâh et-Tahhân el-Vâsitî’dir.

Hâlid, Hâlid b. Mihrân el-Hazzâ el-Basrî’dir.

İkrime, İbn Abbâs’ın azatlısıdır.

İbn Abbâs’ın bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) hacamat yaptırdı ve kendisine hacamat yapana bir sâ’ hurma verdi. Eğer hacamat yapana ücret vermek haram olsaydı Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu kişiye ücret olarak bir şey vermezdi. Bu hadis hacamatçıya ücret vermenin caiz olduğunun delilidir. Yine hadis, ücret belirtmeden birini çalıştırmanın ve sonra adet üzere emeğinin karşılığını veya daha fazlasını vermenin caiz olduğunun delilidir.

Buhârî bu hadisi *İcâre*, Ebû Dâvud ise *Buyû* konusunda rivayet etmiştir.

¹ Hadis ayrıca 1835, 1938, 1939, 2278, 2279, 5691, 5694, 5695, 5699, 5700, 5701’de geçmektedir.

٤٠ - بَابُ التِّجَارَةِ فِيْمَا يُكْرَهُ لِّلرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ

40- KADIN VE ERKEKLER İÇİN GİYİLMESİ MEKRUH OLAN
GİYECEKLERİN TİCARETİNİ YAPMAK

Eğer bu elbiselerden kerahetsiz olarak faydalanma imkanı varsa bunların ticaretini yapmak mekruhtur. Ancak kerahetsiz olarak faydalanma imkanı yoksa tercih edilen görüşe göre bunların ticaretini yapmak caiz değildir.

٢١٠٤ - حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ حَفْصٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ أَرْسَلَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - بِحُلَّةٍ حَرِيرٍ - أَوْ سِيْرَاءَ - فَرَأَاهَا عَلَيْهِ ، فَقَالَ « إِنِّي لَمْ أُرْسِلْ بِهَا إِلَيْكَ لِتَلْبَسَهَا ، إِنَّمَا يَلْبَسُهَا مَنْ لَا خَلَاقَ لَهُ ، إِنَّمَا بَعَثْتُ إِلَيْكَ لِتَسْتَمِيعَ بِهَا » يَعْنِي تَبِيعُهَا أَطْرَافُهُ ٨٨٦ ، ٩٤٨ ، ٢٦١٢ ، ٢٦١٩ ، ٣٠٥٤ ، ٥٨٤١ ، ٥٩٨١ ، ٦٠٨١ - تحفة ٧٠٣٧

2104- “Âdem — Şu’be — Ebû Bekr b. Hafs” isnâdıyla Sâlim b. Abdullah b. Ömer’in bildirdiğine göre babası şöyle dedi: Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Hz. Ömer’e ipek veya siyerâ (denilen sarı çizgili) bir kaftan gönderdi. Daha sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bu elbiseyi Hz. Ömer’in üzerinde görünce: “Ben bu elbiseyi sana giymen için göndermedim. Bu elbiseyi ancak âhirette nasibi olmayan giyer. Ben bunu faydalanman için gönderdim” buyurdu.¹

Âdem, Âdem b. Ebî İyâs’tır.

Şu’be, Şu’be b. el-Haccâc’dır.

Ebû Bekr b. Hafs, Abdullah b. Hafs b. Ömer b. Sa’d b. Ebî Vakkâs ez-Zührî’dir.

Hadiste geçtiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Hz. Ömer’e ipek veya siyerâ denilen sarı çizgili bir hulle/ kaftan gönderdi. Hulle, Yemen işi bir elbisedir ve aynı cinsten iki kumaştan oluşur.

¹ Hadis ayrıca 886, 948, 2612, 2619, 3054, 5841, 5981, 6081’de geçmektedir. Müslim

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Hz. Ömer'e verdiği bu elbiseyi üzerinde görünce: “Ben bu elbiseyi sana giymen için göndermedim. Bu elbiseyi ancak âhirette nasibi olmayan giyer. Ben bu elbiseyi sana satıp bedelinden faydalanman için gönderdim” buyurdu.

Kurtubî, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): “Bu elbiseyi ancak âhirette nasibi olmayan giyer” sözünün erkekleri ve kadınları kapsadığını, ancak yasaklamanın sadece erkeklere has olduğunu söylemiştir.

İbn Hacer *el-Feth*'te şöyle demiştir: “Hadiste erkeklerin giymesi haram olan, ancak satışı helal olan şeyden bahsedilmiştir. Kadınlar için giyilmesi mekruh olan şeyler de buna kıyas yapılabilir.”

Bu hadis daha geniş bir şekilde Cuma konusunda geçmiş, *Libâs* konusunda tekrar edilecektir. Müslim de bunu *Libâs* konusunda rivayet etmiştir.

٢١٠٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا اشْتَرَتْ نُمْرُقَةً فِيهَا تَصَاوِيرٌ ، فَلَمَّا رَأَاهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَامَ عَلَى الْبَابِ ، فَلَمْ يَدْخُلْهُ ، فَعَرَفْتُ فِي وَجْهِهِ الْكَرَاهِيَةَ ، فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ ﷺ مَاذَا أَذْنَبْتُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَا بَالُ هَذِهِ النُّمْرُقَةِ » قُلْتُ اشْتَرَيْتُهَا لَكَ لِتَقْعُدَ عَلَيْهَا وَتَوَسَّدَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « إِنَّ أَصْحَابَ هَذِهِ الصُّوَرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُعَذَّبُونَ ، فَيَقَالُ لَهُمْ أَخْيَا مَا خَلَقْتُمْ » وَقَالَ « إِنَّ الْبَيْتَ الَّذِي فِيهِ الصُّورُ لَا تَدْخُلُهُ الْمَلَائِكَةُ » أطرافه ٣٢٢٤ ، ٥١٨١ ، ٥٩٥٧ ، ٥٩٦١ ،

٧٥٥٧ - تحفة ١٧٥٥٩

2104- “Abdullah b. Yûsuf — Mâlik — Nâfi” isnâdıyla Kâsım b. Muhammed'in bildirdiğine göre Müminlerin annesi Hz. Âişe kendisine şöyle haber verdi: Hz. Âişe, üzerinde suretler olan küçük bir yastık satın aldı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) bunu görünce kapıda durup girmedi. Hz. Âişe der ki: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) hoşnutsuzluğunu yüzünden anladım ve: “Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a ve Resûlüne tövbe ederim. Ne günah işledim ki?” dedim. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem): “Bu küçük

yastığın hali nedir?” karşılığını verince: “Üzerine oturman ve yaslanman için satın aldım” dedim. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “*Bu suretlerin sahipleri kıyamet günü azaba uğrarlar ve onlara: «Yarattığınız şeye hayat verin» denilir.*” Yine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*İçinde suretler olan eve melekler girmez*” buyurdu.¹

Abdullah b. Yûsuf, Abdullah b. Yûsuf et-Tennîsî’dir.

Mâlik, İmam Mâlik’tir.

Nâfi, İbn Ömer’in azatlısıdır.

Kâsım b. Muhammed, Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk’tir.

Hadiste geçtiğine göre Hz. Âişe, üzerinde hayvan resimleri olan küçük bir yastık satın almıştı. Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) eve gelip bu yastığı görünce içeriye girmeyip kapıda durdu. Hz. Âişe Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi vesellem) bir şeyden hoşnut olmadığını yüzünden anlayarak: “Ey Allah’ın Resûlü! Allah’a ve Resûlüne tövbe ederim. Ne günah işledim ki?” dedi. Hadisin bu kısmı, belli bir günahı zikretmeden günahların geneline tövbe etmenin caiz olduğunu göstermektedir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*Bu küçük yastığın hali nedir?*” buyurunca Hz. Âişe: “Üzerine oturman ve yaslanman için satın aldım” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “*Canlı resimler yapan kişiler kıyamet günü azaba uğrarlar ve onlara: «Yaptığınız bu canlı resimlerine hayat verin» denilir.*” Yine Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem): “*İçinde suretler olan eve melekler girmez*” buyurdu.

Meleklerin girmemesinden kasıt, bütün melekler değildir. Çünkü hafaza melekleri kişiden hiç ayrılmazlar. Sadece cinsel ilişki anında ve helâdayken yanından ayrılırlar. Suretlerden kasıt ta canlı resimleridir. Ağaç, dağ ve benzeri cansız resimler yapmakta sakınca yoktur. İbn Abbâs’ın, Müslim’de geçen: “Mutlaka resim yapacaksan, ağaç gibi canlı olmayan şeylerin resimlerini yap” sözü buna delalet etmektedir.

Yere serilen kilim, yastık gibi şeylerde olan resimler, meleklerin o yere girmesine engel değildir. Ancak Hattâbî, bunun her resim için geçerli olduğunu söylemiştir.

¹ Hadis ayrıca 3224, 5181, 5957, 5961, 7557’de geçmektedir. Müslim 2107

Resim yapan için söylenen bu söz, onu kullanan için de geçerlidir. Çünkü bu resimli şeyler kullanılmak için yapılır. Yapılan resimlerin gölgesinin olup olmaması, çizilerek, nakşedilerek veya dokuyarak yapılmış olması arasında fark yoktur.

Hadisin başlıkla alakası, kadın olsun erkek olsun üzerinde resim olan kumaşın kullanılmasının yasaklanmış olmasıdır.

İbn Ömer'in sözü, başlığın bir bölümüne, Hz. Âişe'nin hadisi ise tamamına işaret etmektedir.

Kirmânî der ki: "Satın alma, bir şeyin ticaret kelimesinden daha genel bir mânâ ifade eder. Genel olan şey, özel olan şeye nasıl delalet eder? diye sorulacak olursa, şöyle cevap verilir: Cüz'ün haramlığı, tümün haramlığını gerektirir.

İbnu'l-Munîr der ki: Görünen o ki, Buhârî, üzerinde resim olan yastıkların, kullanılması mekruh olsa bile ticaretini yapmanın caiz olduğuna delil göstermek istemiştir. Çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Hz. Âişe'nin bu yastığı kullanmasını kerih görmüş ancak, yastığı iade etmesini emretmemiştir.

Buhârî bu hadisi *Nikâh*, *Libâs* ve *Bed'ul-halk*, Müslim de *Libâs* konusunda rivayet etmiştir.

٤١ - بَابُ صَاحِبِ السِّلْعَةِ أَحَقُّ بِالسَّوْمِ

41- MALIN FİYATINI TAKDİR ETMEK MAL SAHİBİNİN HAKKIDIR

٢١٠٦ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « يَا بَنِي النَّجَّارِ ثَامِنُونِي بِحَائِطِكُمْ » وَفِيهِ خَرَبٌ وَنَخْلٌ أَطْرَافُهُ ٢٣٤ ، ٤٢٨ ، ٤٢٩ ، ١٨٦٨ ، ٢٧٧١ ، ٢٧٧٤ ، ٢٧٧٩ ، ٣٩٣٢ -

تحفة ١٦٩١

2106- "Mûsa b. İsmâîl — Abdulvâris — Ebu't-Teyyâh" isnâdıyla Enes'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "Ey Neccâr oğulları! Bahçenizin değerini bana söyleyiniz." Bahçenin içinde

harabeler ve hurma ağaçları vardı.¹

Musa b. İsmâîl, Mûsa b. İsmâîl el-Minkarî'dir.

Abdolvâris, Abdolvâris b. Saîd'dir.

Ebu't-Teyyâh, Yezîd b. Humeyd'dir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) Mescid'i yapmak istediği zaman, Ensâr'dan olan Neccâr oğullarına: *"Ey Neccâr oğulları! Bostanınızın değerini bana söyleyiniz"* buyurdu. Önce mal sahibi istediği fiyatı söyler, sonra müşteri vermek istediği fiyatı söyler ve anlaşma olursa alışveriş gerçekleşir.

Mâzirî, hadisin, malın bedelini ilk söyleme hakkının mal sahibine ait olduğuna delil olduğunu söylemiştir.

Kâdî İyâd ise buna itiraz ederek şöyle demiştir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem) Neccâr oğullarına bostanın değerini söylemelerini istemesi nas mânâsında değildir. Eğer Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) isteseydi kendisi de ilk fiyatı verebilirdi.

Beğavî, *el-Mesâbîh*'te şöyle demiştir: "İbn Battâl ve başkalarına göre malın fiyatını ilk söyleme ve dilediği bedeli isteme hakkı mal sahibine aittir. Ancak zikredilen bu hadis bu konuda delil sayılamaz."

Mâzirî'nin de belirttiği gibi bu hadis, malın fiyatını ilk belirleme hakkıyla ilgili delil kabul edilemez.

Bu hadis, *Salât* konusunda geçmiştir. *Hicret* konusunda da tekrar edilecektir.

٤٢ - باب كَمْ يَجُوزُ الْخِيَارُ

42- KAÇ MUHAYYERLİK CAİZ OLUR?

Muhayyerlik, alışverişin kesinleşmesi veya feshedilmesi arasında tercih yapmaktır ve bunun çeşitleri vardır. Bunlardan biri meclis muhayyerliği, diğeri ise şart muhayyerliğidir. Şart muhayyerliği üç veya daha azdır. Üçten fazla olan şart muhayyerliği batıldır. Görme muhayyerliği, kişinin bir şeyi görmeden, onu gördüğü zaman muhayyer olması şartıyla satın almasıdır. Bu

¹ Hadis ayrıca 234, 428, 429, 1868, 2771, 2774, 2779, 3932'de geçmektedir. Müslim 524

konuda iki görüş vardır. Şâfiî yeni *Risâle*'sinde bunun caiz olduğunu söylemiştir. Beğavî ve Rûyânî bu yönde fetva vermiştir. Buvaytî ise böylesi bir satışın caiz olmadığını söylemiştir. el-Mûzenî de bu görüştedir. Müşterinin mal daha satıcı elinde iken onda bir kusur görmesi halinde muhayyerlik hakkı vardır. Mal getirmekte olan binicileri, pazar haricinde karşılama durumunda da, mal sahibi pazara geldiğinde fiyatın kendisini karşılayan kişinin zikrettiğinden fazla bulursa muhayyerlik hakkı vardır. Müşterinin fiyatı ödemekten aciz kalması halinde de satış gerçekleşmiş olur. Zira Buhârî ve Müslim, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi vesellem): *“Kişi iflas eder ve satıcı malının aynısını iflas edenin yanında bulursa onu almakta diğer alacaklılardan daha önceliklidir”* buyurduğunu nakletmektedir. Şart koşulan vasfın malda bulunmaması halinde de muhayyerlik hakkı vardır. Mesela bir köleyi okuryazar diye alıp sonra okuryazar çıkmaması gibi. Bu yönde şart koşulmasından dolayı alıcının muhayyerlik hakkı vardır. Satış akdi yapılmadan önce de malın vasfının değişmesi durumunda müşterinin muhayyerlik hakkı vardır. Burada şartlı satış kastedilmektedir ki başlık da şartlı satışta kaç şartın ve kaç muhayyerliğin caiz olduğunu açıklamakla ilgilidir.

٢١٠٧ - حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ سَمِعْتُ يَحْيَى قَالَ سَمِعْتُ نَافِعًا عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِنَّ الْمُتَبَايِعِينَ بِالْخِيَارِ فِي بَيْعِهِمَا ، مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا ، أَوْ يَكُونُ الْبَيْعُ خِيَارًا » قَالَ نَافِعٌ وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا اشْتَرَى شَيْئًا يُعْجِبُهُ فَارَقَ صَاحِبَهُ أَطْرَافَهُ ٢١٠٩ ، ٢١١١ ، ٢١١٢ ، ٢١١٣ ، ٢١١٦ - تحفة ٨٥٢٢

2107- “Sadaka — Abdulvehhâb — Yahya — Nâfi” isnâdıyla İbn Ömer'in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: *“Alıcı ve satıcı birbirlerinden ayrılmadıkları sürece veya alışverişi muhayyerlik şartıyla yapmadıkları sürece muhayyerdirler.”* Nâfi der ki: “İbn Ömer hoşuna giden bir şey aldığı zaman, satışın gerçekleşmesi için satışı yapan adamdan ayrılır giderdi.”¹

Sadaka, Sadaka b. Fadl el-Mervezî'dir.

¹ Hadis ayrıca 2109, 2111, 2112, 2113, 2116'da geçmektedir. Müslim 1531

Abdulvehhâb, Abdulvehhâb b. Abdilmecîd es-Sekafî'dir.

Yahya, Yahya b. Saîd'dir.

Nâfi, İbn Ömer'in azatlısıdır.

Hadiste geçtiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) alıcı ve satıcının, birbirlerinden veya alışverişin gerçekleştiği yerden ayrılmadıkları müddetçe bu alışverişten vazgeçme hakkına sahip olduklarını söylemiştir.

Ayrılmaktan kastın, alışverişin tamamlanıp konunun kapanması olduğu da söylenmiştir. Buna göre alıcı ve satıcı anlaşıp alışverişi bitirdikten sonra birbirlerinden ayrılmasalar bile, eğer şart koşmamışlarsa muhayyerlik hakkı kalmaz. Sa'leb, Mufaddal b. Seleme'nin: "Alışverişi bitirip ayrıldıkları zaman muhayyerlik hakkı biter" dediğini rivayet etmiştir. İbnu'l-Arabî ise buna cevap olarak: "Ama, kendilerine kitap verilenler, onlara apaçık belge geldikten sonra ayrılığa düştüler" âyetini delil göstererek: "Âyetteki ayrılıktan kasıt, bedenle değil, sözle yani itikadi yönden ayrılığa düşmeleridir" demiştir.

Derim ki: "Kişi bir başkasıyla itikadi yönden ayrılığa düşerse, bedenlen de ondan ayrılır. Bu sebeple hadisten, bedenle ayrılmak kastedilmiştir."

İbn Hacer *el-Feth*'te şöyle demiştir: "Bu cevabın zayıflığı açıktır. Doğru olan, sözü gerçek mânâsıyla anlamlandırmaktır."

Hadise göre satıcı, muhayyerlik hakkı olmaması şartını koşar da müşteri bunu kabul ederse, birbirlerinden ayrılmasalar bile artık alışverişi feshetme hakkı kalmaz.

İbn Ömer'in azatlısı Nâfi'nin bildirdiğine göre İbn Ömer hoşuna giden bir şey satın aldığı zaman, alışveriş akdinin gerçekleşmesi için, satıcının yanından hemen ayrılırdı.

Müslim, Tirmizî ve Nesâî bu hadisi *Buyû* konusunda rivayet etmiştir.

٢١٠٨ - حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي الْحَلِيلِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ حَكِيمِ بْنِ جِرَامٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ

يَفْتَرِقَا « وَزَادَ أَحْمَدُ حَدَّثَنَا بِهِزٌ قَالَ قَالَ هَمَّامٌ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِأَبِي التَّيَّاحِ فَقَالَ كُنْتُ مَعَ أَبِي
الْحَلِيلِ لَمَّا حَدَّثَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَارِثِ بِهَذَا الْحَدِيثِ أَطْرَافُهُ ٢٠٧٩ ، ٢٠٨٢ ، ٢١١٠ ،
٢١١٤ - تحفة ٣٤٢٧

2108- "Hafs b. Ömer — Hemmâm — Katâde — Ebu'l-Halîl — Abdullah b. el-Hâris" isnâdıyla Hakîm b. Hizâm'dan bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: "*Alıcı ve satıcı birbirlerinden ayrılmadıkları sürece muhayyerdirler.*" Ahmed hadise şu ibareyi ilave etmiştir: Behz'in bildirdiğine göre Hemmâm şöyle dedi: Bunu Ebu't-Teyyâh'a zikrettiğimde: "Abdullah b. el-Hâris kendisine bu hadisi anlattığı zaman Ebu'l-Halîl ile beraberdim" dedi.¹

Hafs b. Ömer, Hafs b. Ömer b. el-Haris el-Ezdî'dir.

Hemmâm, Hemmâm b. Yahya el-Ezdî el-Basrî'dir.

Katâde, Katâde b. Di'âme'dir.

Ebu'l-Halîl, Sâlih b. Ebî Meryem'dir.

Abdullah b. el-Hâris, Abdullah b. el-Haris b. Nevfel el-Hâşimî'dir.

Hadiste geçtiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) alıcı ve satıcı aynı mecliste oldukları sürece bu alışverişten vazgeçip geçmemekte muhayyer olduklarını söylemiştir.

Ebü Avâne'nin *Sahih*'inde bildirdiğine göre Ahmed b. Saîd ed-Dârimî hadise şu ibareyi ilave etmiştir: Behz b. Râşid'in bildirdiğine göre Hemmâm b. Yahya şöyle dedi: Bunu Ebu't-Teyyâh'a zikrettiğimde: "Abdullah b. el-Hâris kendisine bu hadisi anlattığı zaman Ebu'l-Halîl ile beraberdim" dedi.

Bazıları hadiste geçen Ahmed'in, Ahmed b. Hanbel olduğunu söylemiştir.

İbn Hacer der ki: "Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde hadisi bu isnâdla bulamadım. Hemmâm bu sözülle hadisin senedinin sağlam olduğunu söylemek istemiştir. Çünkü Hemmâm ile Ebu'l-Halîl arasında ilk senette iki, ikinci senette bir adam vardır. Bu hadiste muhayyerlik müddetiyle ilgili

¹ Hadis ayrıca 2079, 2082, 2110, 2114'te geçmektedir. Müslim 1532

açıklama yoktur. Bu iki hadiste muhayyerliğin sübutunun beyanı vardır.

İbn Hacer, *el-Feth*'te şöyle demiştir: “Buhârî'nin başlıktaki kastının: “Satıcı alıcı birbirini kaç defa muhayyer kılar?” demek olması ve bununla üç bâb sonra gelecek olan tarikteki Hemmâm'ın “Üç kere muhayyer olur” ilavesine işaret etmiş olması muhtemeldir.”

Beyhakî'nin İbn Ömer'den merfû olarak rivayet ettiği: “*Muhayyerlik süresi üç gündür*” hadisini Hanefiler ve Şâfiîler delil göstererek muhayyerlik süresinin üç gün olduğunu söylemişlerdir. Mâlik ise muhayyerlik süresini üç günle sınırlamayı kabul etmemiştir.

Alışverişte muhayyerlik süresi belirsiz veya üç günden fazla olursa, alışveriş akdi geçersiz olur. Bu hadis, Satan ve alanın, (mal ve bedelinin kusurunu) birbirlerinden gizlemeyip söyleyerek samimi davranması konusunda geçmiştir.

٤٣ - باب إِذَا لَمْ يُوقَّتْ فِي الْخِيَارِ ، هَلْ يَجُوزُ الْبَيْعُ

43- MUHAYYERLİK KONUSUNDA BİR VAKİT BELİRTİLMEMİŞSE ALIŞVERİŞ GEÇERLİ OLUR MU?

Satıcı veya müşteri muhayyerlik için belli bir vakit tayin etmezlerse bu alışveriş geçerli mi olur, yoksa bunu feshetmek caiz olur mu?

٢١٠٩ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا ، أَوْ يَقُولُ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ اخْتَرْ » وَرُبَّمَا قَالَ أَوْ يَكُونُ بَيْعٌ خِيَارٍ أطرافه ٢١٠٧ ، ٢١١١ ، ٢١١٢ ، ٢١١٦ ، ٢١١٣ - تحفة ٧٥١٢

2109- “Ebu’n-Nu’mân — Hammâd b. Zeyd — Eyyûb — Nâfi” isnâdıyla İbn Ömer’in bildirdiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurdu: “*Alıcı ve satıcı birbirlerinden ayrılmadıkları veya biri diğerine tercih et demediği müdetçe muhayyerdir.*” “Bu satış muhayyerli satış olur”

demiş te olabilir.¹

Ebu'n-Nu'mân, Muhammed b. el-Fadl es-Sedûsî'dir.

Eyyûb, Eyyûb es-Sahtiyânî'dir.

Hadiste geçtiğine göre alıcı ve satıcı uzun süre dahi bir arada olsalar, ayrılmadıkları veya biri diğerine: “Bu alışverişin bittiğini kabul et veya vazgeç” demediği müddetçe bu alışverişten vaz geçip geçmemekte muhayyerdir. Ancak diğeri bu söze karşılık alışverişin bittiğini kabul ederse, ayrılmasalar bile muhayyerlik kalkar. Şâfiî ve başkaları bu görüştedir. Kendisine teklifte bulunulan cevap vermeyip susarsa bu, kabul etme mânâsına gelir ve muhayyerlik kalkar.

¹ Hadis ayrıca 2107,2111, 2112, 2113, 2116'da geçmektedir. Müslim 1531

الحمد لله الذي
نزلنا به الكتاب

إرشاد الساري
شرح صحيح البخاري

Kur'ân-ı Kerim'den sonra İslam dünyası için en güvenilir dini kaynak olarak görülen İmam Buhârî'nin meşhur eseri Sahih'in pek çok şerhleri yapılmıştır. İbn Hacer'in Fethu'l-bârî'si ile Aynî'nin Umdetu'l-karî'sinden sonra bunlardan en çok kabul görenlerinden birisi 15. yüzyılda yaşamış Tunuslu âlim Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebi Bekr el-Kastallânî'nin İrşâdu's-Sârî li-şerhi Sahihî'l-Buhârî adlı hacimli çalışmasıdır.

Siyer konulu el-Mevâhibu'l-ledünniyye ile kıraat konulu Letâifu'l-işârât li-funûni'l-kıra'ât isimli değerli eserlerin de müellifi olan Kastallânî, bu kitabını yazarken en çok Fethu'l-bârî'den faydalanmış, hatta bir bakıma onu özetlemiştir. İrşâdu's-sârî, mukaddimesi ve Sahih-i Buhârî'nin nüsha farklarına verdiği önemle diğer şerhlerden farklılık arz etmekle birlikte Sahih-i Buhârî metnini yediyüzün üzerinde kaynaktan istifade ederek şerh etmiştir. Hadislerin fıkhi açıklamaları ve içerdikleri hükümler, dört mezheb dikkate alınarak irdelenmiş ve görüşler delilleriyle okuyucuya sunulmuştur.



Hadis Deposu
hadisdeposu.com



9 786054 659319